50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
97
ХОНУК АРТКАН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, НАТТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеп-леттинген

1967 ч.
АВГУСТ
1
ВТОРНИК
№ 180 (6817).

Өртээ 2 көп.

ЛЕНИН ОРДЕННИГ СОВЕТ ХАКАСИЯНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНГА ИЗИГ БАЙЫР

Областың ажылчы чоннарының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму ХАКАС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫ ЛЕНИН ордени-биле шаңнаанын СЭТА дыкнаткан.

ШЕРИГ-ДАЛАЙ ФЛОДУНУҢ ХҮНҮН БАЙЫРЛААНЫ

Июль 30-де Совет чурт ССРЭ-ниң Шериг-Далай флодунуң Хүнүн байырлалдыы-биле демдеглеп эрттирген. Дыка хөй далай порттарынга болгаш улуг хоорайларга суг-спорт баймырааны болган. Совет Эвилелиниң чер болганынга ажылчы чоннар боттарының оолдарын — далай кыамтаарларының шынчы камгалакчыларын йорээп, алдаржыдып турган.

МОСКВА. Найысмаалдың клубтарынга, культура бажыңнарынга болгаш ордуларынга чаңчыл болган баймырааларга алдар кылдыр ада-чурт флодунуң төөгүзүнүң дугайында, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынарының үезинде далайжы камгалакчыларның арес-маадырлыг чоруктарының дугайында лекцияларны номчуп, илеткелдерни кылган.

Ылаңгыя Химки дээр суг шыгжамырынга кижилер хөйү-биле чыылган. Анаа массалыг суг-спортунуң көргүзүү болган.

Шериг далайжыларының баймырлалын ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Төп клубунга база деидеглээн. Чүгле чаңгыс хүнде безин каш-каш муң матростар, солдаттар болгаш офицерлер, Москваның чурттакчылары болгаш найысмалдың аалчылары анаа келген.

Баймырааларга алдар кылдыр найысмалдың культура болгаш дыштанылга парктарынга, садтарынга флоттуң алдаржаан кижилери. Совет Эвилелиниң маадырлары, судно тудугжулары—Социалистиг Күш-ажыылдың маадырлары-биле ужуражышкыннар болган.

ЛЕНИНГРАД. Оң-оң муң ленинградчылар эриктерге болгаш ковурутлерге дола берген турган. Бүгү Ленинград Невага чедип келген ышкаш кылдыр сагындырар. ССРЭ-ниң Шериг-Далай флодунуң Хүнүнге тураскаатканы чаңчыл болган далай парады аңаа болган.

Чаңчыл ёзугаар «Аврора» крейсер маадырлыг боо-чепсектиң бооладашкыны-биле парадты ажыткан. ССРЭ-ниң Шериг-Далай флодунуң кол командылакчызы флоттуң адмиралы С. К. Горшков парадты хүлээп алган.

Терең суглуг делгем Нева бодунуң хөй чүе чылдарлыг үезинге хөйнү көргеи. Ынчалза-даа чаа боо-чепсек болгаш техника-биле чепсегленген сүртенчиг корабльдер оон чалгыглары-биле порттарны кезээде эртип турбаан-на болгай. Ракеталыг крейсер, хемеге удур корабльдер, суг адаа-биле чоруур янзы-бүрү чергенин хемелери, доскуул корабльдер болгаш тральщиктер, шериглер дүжүрер суднолар Невалап чоруткан.

Парад соонда ленинградчылар, а оң ышкаш хөй санныг аалчылар, янда болуп турары «Октябрь болгаш анаяктар» деп делегей шуулганынга 118 чурттардан келген төлээлер, револючуу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлеринче походтарының типлекчилериниң III Бүгүзавилел слёдунуң киржикчилери суг спортунуң улуг байырлалын көргеи.

Шериг-Далай флодунуң Хүнү Кронштадтка база байырлалдыы-биле эрткен.

ВЛАДИВОСТОК. Амур шенекке дайынчы корабльдериниң парады болган. Оон соонда сугнуң улуг баймырааны болуп эрткен. Далай хаанын Нептун аажок улуг «Кит»-биле ажыдырып келгеш, кайгамчык байырлал-биле хозбаштыр бүгүдеге байыр чедирген. Оон дараазында катерлер, суг адаа-биле чоруур хемелер суг станцияларының баары-биле эрткеи, танкыларлыг болгаш веке-даа дайынчы чепсектерлиг шериглерни дүжүрген.

Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчылары спорт ортээлиниге тургускан дайынчы техниканың делгелгезин улуг сонуургал-биле көргеи.

РИГА. Риганың муң-муң чурттакчылары чаашкынаап турзажок, Даугаванын Комсомолчу эриниге чыглып келген. Балтиканың ийи даңгыр Кызыл тук орденниг флодунуң корабльдери хемиин рейдизиниче киripкеи. Аңаа парад болгаш суг-спорт баймырааны болган. Шериг далайжылар, досалфчылар — суг хаакчылары, хеме ажыкчылары, ганссеерлер, скутерлер болгаш моторлуг хемелер башкарыкчылары боттарының уран мергежилин көргүскеннер. Водолаттарның көргүзүүлери улуг сонуургалды болдурган. Оон дараазында Даугавага улуг паруе регата болган.

СЕВАСТОПОЛЬ. Маадыр хоорай Севастополька шериг-далай парады болган. Күчүлүг боо-чепсек болгаш амгы техника-биле чепсегленген ракета чедиргичилери, крейсерлер, суг адаа-биле чоруур хемелер, доскуул корабльдери көөрге магалыг дүрген чоруктуг болгаш чараш.

Парадтың түнелиинде шериг-далай түгүн туткан, дайынчы чепсекбиле бүрүн чепсеглеигеи үжеи үш күүгүннеинер—кара-далайжылар суг иштинден ушта халып келгеи ышкаш, бо көстүп келгеи. Олар автоматтар-биле салюттаан.

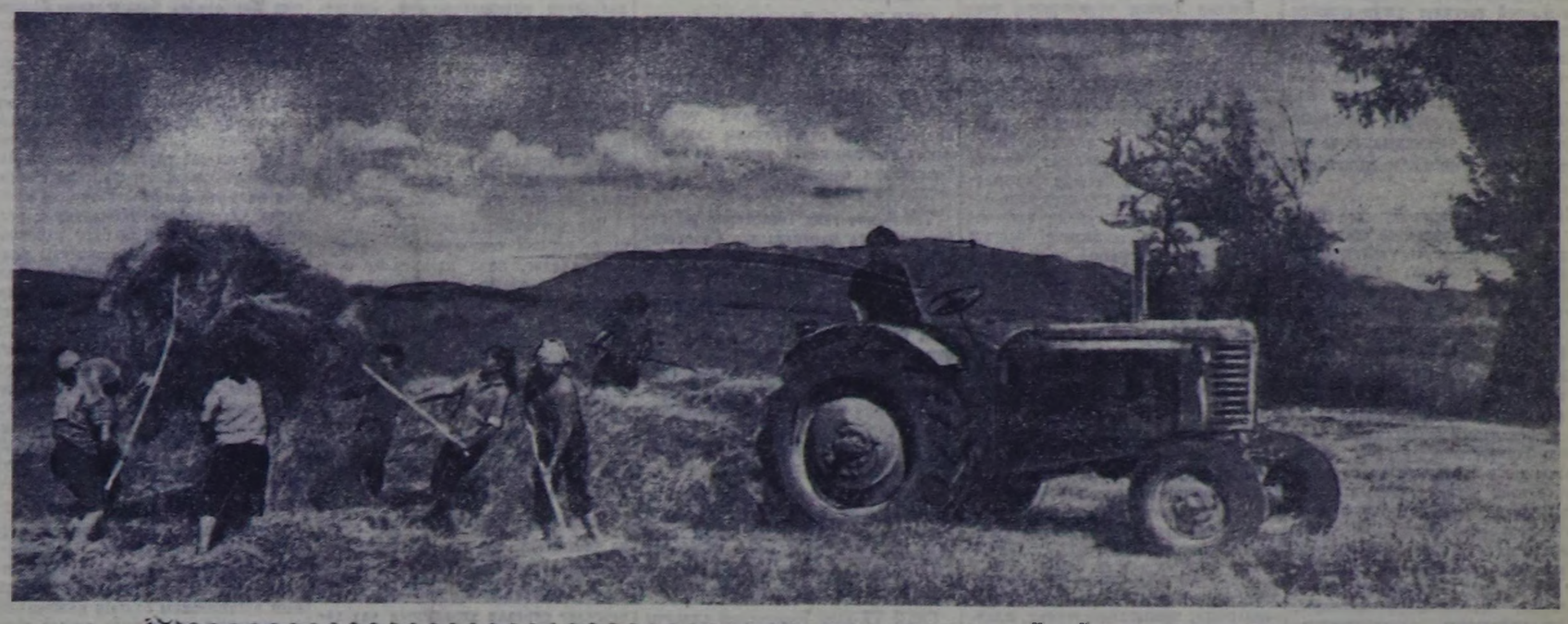
Оон дараазында сугта спорт байырлалы болган. Улустуң массалыг селгүүстээшкини база эрткеи.

• • •

30-ниң кежээзинде шериг далайжыларга алдар болдурган салюттарны Москвага, эвилелдешкеи республикаларның пайысыладарынга, маадыр хоорайларга кылган.

(СЭТА).

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАВЫСТА

Юбилейге уткуштур

Октябрьның бежен чыл болур оюн күш-ажылчы белек-биле уткуур дээш Эрзин районнуң хереглел кооперациязының ажылдакчылары чыл эгезинде социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, күүседип киripкеи турган. Алган хүлээлгелер канчаар күүсединиин турарын чылдың бирги чартыны доостурга түнеп көргеи.

Чартык чылда бараан саарылгазының планы 103,7, иниги чеменилгении — 104 хуу күүсединиген. Алды айларның дургузунда иниглелиин кежиңүнүнге тозан үш кижини киирип алган, хүүүларының салыышкынын чылда 900 рубль кылдыр планнаан болза, чартык чылда безин 865 рубль болган.

Хереглекчилер иниглелинин белеткелер конторазының коллективинин көргүзүү чартык чылда база эки болган. Саарылга болгаш орулга планнарын ажыр күүседиккеи.

Чөөнүң садыг хандырылгазын улам-на эжикилер дээш шудургу ажылдал, садың алыкчыларның макталын ап чоруур садыгжылар хереглекчилер кооперациязының системазынга хөй. Юбилейге белек кылдыр чылдың ийиги чартыының планныг соргулгаларын боттандырар дээш районуң коллективи социалистиг чарышты улам калбарткан.

Өден-Шөлде

Коммунист Ондар Чочуевич Ажы Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң мурнакчы хойжуларының бирээзин. Колхозтуң Ийи-Талда хойжу бригадазының кадарчызында ам оң чыл ажылдап турар, бо аразында хөй хураганны, дүктү колхозунга берген.

Улуг Октябрьның чартык чүс чыл болур оонга алдар болдурган, артельдиң хойжуларының аразында калбарган социалистиг чарышка киripшкеш. Ажы беш чылдың ийиги чылында төрүүр хойларның бүгү хураганнарын камгалап алыр хүлээлге алган. Юбилейлиг чылдың бирги чартыының түнелиинде төрүүр чүс хойга онаштыр 101 хураган алган, дүк кыргылдазынга көргүзүү база бедик болган. Күскү кыргылдада бир хойга онаштыр ортумаа-биле 150 грамм дүк алыр соруга салып алган ажылдап турар.

Кадарчы Өден-Шөлде чайлаглаан, хөө кончуг эки семирип турар болгаш чаңгыс-даа хорамча чок. Чай, күс дүргүзүнда каш удаа одар солуп, эки семиртип алыры-биле Ажының коданы кыштан хүр ажар, малдың чаш төлү боткур, өзүүчел, дүк база албек болур. Хойжу кышка уткуштур белеткелди частан эгелеп чоруда бээр.

А. СОСКАЛ.

Кадарчылардың чедиишкини

Бо чылын кыргылдаже орай киripген болза-даа, Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» көдээ ажыл-агый артелиниң малчыннары, мал ажылының түскай артемиглери, техниктери кыргылданы шалыпкын чоруткаш, дүкке чидириг болдурбаан.

Хойжу бригадаларның кадарчылары 39 тонна эки шынарлыг дүктү күрүнеге саткан. Оон-биле чергелештир колхоз 850 кг теве дүгүн база саткан.

Артельдиң улуг хойларының кыргылдазы доозугаан, ам хураган кыргылдазы чоруп турар. Баштай кыргыттынган хураган дүгүзиниң бир тонна ажыгны белеткел черинде дужаагаи, кадарчылар дүк талазы-биле алган иниги хүлээлгезин ам күүседиккеи, күрүнете планнаи ажыр дүк дужаар хүлээлге алган ажылдап турарлар.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле чартык чылда эки көргүзүглериг болган кадарчыларны адаары өөрүнчүт. Суваачык чүс төрүүр хойга онаштыр 101, Эникпеи, Дүрбүлек болгаш өскелер-даа 90-дан ерү хураганнарны өстүрүп алганнар.

Колхозту малчыннар кышка уткуштур белеткелче кичээнгейни салып, боттары сигеннн кезип эгелээн. Тудугжу бригада мал кажааларын, кадарчыларның чурттаар бажыңнарын септеп, чаа тудугларны шалыпкын чорудуп турар. Беш чүс хой турар кажааны тудуп ажыглалга киргеи.

К. ОЙДУП-ООЛ.

Колхозтарга

Каа-Хем районда колхозтар аразының тудуг организациязы юбилейлиг чылдың бирги чартынында колхозтарга тудут кылып бээрииин тудут-монтаж ажылдарының иниги планын 117.9 хуу күүседкеи.

Организациянын бригадалар аразында социалистиг чарыжының типлекчизи эш Ильинскийниң удурткан бригадазы болган. Ол бригада чартык чылдың планнаг онаалгаларын иниизи-биле 186,6 хуу күүседип, планнаи ажыр 11 муң ажыг рубльдиң тудут-монтаж ажылдарын бүдүргеи.

Вышегородский, Неволин, Потылицына, Янгин ышкаш улуг-нормазын үргүлүг ажыр күүседип турар мурнакчы тудугжулар ол организацияда дыка хөй.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң Арыг-Бажы суг-баранч фермазының коллективи чайлаглал кожа берген. Ынчалза-даа фермаиың кыштаг турлаанда ам үеде ажылыш эртемден кежээге чедир үргүлүглеп турар. Ол болза эш Куулар Айдаң-оолга удурткан амыялктарның сигеи бригадазы-дыр.

18 кижи «Беларусь» трокторнуң сигеи нестирер машиназы болгаш хол кадыырлары-биле сигенни кезип турар. Иниизиниң чеменилгезин организастааны-биле сигенчилер ында доктаалга ажылдап турар.

Фермаиың девискээриинден 60 тонна сигенни чайлыг белеткеп болдур. Баштай кескен сигенни фермаиың кышкы нажалыының мырыңай чамында болуп сараттай берген.

ЧУРУКТА: аът дырбаажы-биле тавычалардан беле тырткылап каан сигеннерни сараттаи турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Чарыштың тиилекчилери

Юбилейлиг чылда боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерни күүседип дээш республиканың ажаалга кассаларының ажылдакчылары чүткүлдүт ажылдап турар. Октябрь революциязының чартык чүс чыл соңгур үргүлүгүнүң чонун акша-хөреңгизин шыгжадырыкче эвилелдээр ажылды күштелдирип, аз талазы-биле күрүнеиин планныг онаалгаларын ажыр күүседип турар.

Бо талазы-биле чылдың баштайгы ийи кварталының социалистиг чарыжының түнелиин күрүне албан черлеринин ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң президиумунга чугаалажып көрген. Республиканың ажаалга кассалары иниизи-биле ол үеиин дургузунда планын 201,6 хуу күүседип алган. А районнар болгаш Кызылдыы бүрүн күүседипкеннер. Ынаңгыя Бии-Хем районнуң төп ажаалга кассазы (эргелекчизи А. М. Беспалова) болгаш оон эргезинде салбырлар эң дээре көргүзүглүг болганын демдеглээн. Үк районда сес ажаалга кассалары шупту планын күүседткеи, а иниги районда ажаалга кассазы акша-хөреңги шыгжадырын эвилелдээр талазы-биле бердинген онаалга 260 хуу күүседтингеи. Хостуг саарылганың чаалилери 1500 рубль түңге тараттынган, а районга бердинген акша-бараан лотереязының билеттерин төлү тарадып саткан. Ол ышкаш эки түнелди Таңды районнуң ажаалга кассалары чедип алган. Чурттакчы чонуң акшазын ажаалгага хүлээп алыр талазы-биле бердинген планныг онаалгазын ийиги кварталда 183,3 хуу күүседипкеи. Ында база-ла акша-бараан лотереязының билеттерин шупту тарадып, хостуг эргилер чаалилиин саарылгазын салып алышкынынган ажырган.

Районнар аайы-биле алырга эки түнелдерни Каа-Хемниң, Барыын-Хемчиктиң, Улуг-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң база Кызыл хоорайның төп ажаалга кассалары чедип алгылаанын демдеглээн.

Юбилейлиг чылдың ийиги кварталында ажаалга кассаларының аразында Бүтүн-эвилелдиң социалистиг чарыжының түнелиинiң талазы-биле республикага бирги черни алган Бии-Хем районнуң ажаалга кассазынга мурунне албан черлерниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң шилчимир Кызыл тугун тывыскан. А ийиги черни Таңдының ажаалга кассазынга тывыскан.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

1967 чылдың бирги чартыында Тыва АССР-нин чер-чер Советтерииң статистиктиг отчеттарының дугайында болгаш «Колхозтарның, совхозтарның тараазын малга чырткеии дээш харыысалга дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1955 чылдың январь 14-де үндүрген Чарлыын бистиң республикада күүседип турарының дугайында айтырыгларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунге чугаалашкан.

Соңгу үеде республиканың ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазы болгаш доктаамал комиссияларының ажыды алаан идепкейжээнин Президиум демдеглээн. Чартык чылда бүгү райкүүскомнар, Кызыл хоорай, суур болгаш район чагыргалыг хоорай Советтери база көдээ Советтериниң хөй кезии сессияларны РСФСР-ниң Конституциязында айыткан хуусааларында арттырганнаан. Ынчалза-даа Торгалыг (Улуг-Хем), Хайыракан, Хорум-Даг (Чөөн-Хемчик), Ак (Барыын-Хемчик), Саглы (Өвүр) көдээ Советтери сессияларның чыылдырар хуусааларын хажыткан.

Каа-Хем, Тожу райкүүскомнарның болгаш Шагаан-Арыг хоорай Совединиң депутаттарының барык хөй кезии соңгукчулар мурнуга отчеттарын бергеи. Ынчалзажок иниизи-биле республиканың депутаттарның иниги санының 27,4 хуузу отчедүп бербээн. Ылаңгыя Эрзин, Бии-Хем, Өвүр район Советтериниң депутаттары эвээш санныг отчеттарны бергеи. Хову-Аксы, Кызыл-Мажалык суур Советтериниң 87 депутатгарының 23-жү отчедүп бербээн.

Чамдык Советтерде кадрларны ажылга быжыглаар ажыл четпес тургустунган. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик райкүүскомнарында кадрларның ажылдан үвер, кирер чоруу хөй.

Республиканың 11 район Советтериниң күүскомнарындан бирги чартык чылда бодунуң чоруткан ажылының дугайында Тожунун, Бай-Тайганың, Чөөн-Хемчиктиң күүскомнары Советтерге отчедүп берген, а чон мурнунга алды район Советтериниң күүскомнары болгаш Шагаан-Арыг хоорай Соведи отчеттаан. Кызыл хоорай Соведи бо чылын сессия болгаш чурттакчы чон мурнунга отчедүп берген. А 58 көдээ Советтериниң күүскомнарындан 53-жү чурттакчы чон мурнунга, 23-жү — Советтерге отчедүп берген. Оон-биле чергелештир Ак-Довурак, Туран, Чадаана хоорхүүскомнары, Хову-Аксы, Кызыл-Мажалык суур, 35 көдээ Советтер отчеттарын кылбаан.

Таңды, Тес-Хем, Бии-Хем районнарның көдээ Советтериниң күүскомнары чон мурнунга отчедүп шуут бербээн.

Соңгу үеде Советтериниң ажыл-чорудулгазында доктаамал комиссияларның ролю бедээн. Бо чылдың мартта республиканың чер-чер Советтерииге соңгулдалар эрткеи соонда 538 доктаамал комиссия тургустунуп, оларның составында 2294 депутат хаара туттунган. Бо чылдың баштайгы чартынында 400 чыгам доктаамал комиссия чоруткан ажылының дугайында иletкелдерни сессияларга, күүском хуралдарынга, Советтериниң мурнуга кылган. Кызыл, Ак-Довурак, Шагаан-Арыг хоорайларның, Каа-Хем район Совединиң доктаамал комиссиялары аазап идепкейлиг ажылдап турарлар. Ынаы болзажок чер-чер Советтериниң күүскомнары доктаамал комиссияларының ажылын «Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ, суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалынын негелделеринге дүүштүр эде организаставайн турар. Бии-Хем районнуң көдээ Советтериниң 24 доктаамал комиссияларының чаңгызы-даа Советтериниң мурнуга иletкел кылбаан. Эрзин Тес-Хем, Өвүр районнарының ында комиссиялары база-ла ажыл чорутпайн турар.

«Колхозтарның болгаш совхозтарның тараазын малга чырткеии дээш харыысалга дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1955 чылдың январь 11-де үндүрген Чарлыын бистиң республиканың ажыл-агыйларында каичаар күүседип турар дугайында Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министерствозу хыналарны чорутнаан. Чарлыкты четпес күүседип турары ол хыналадаан илерээн. Чижээ, «Шекпээр» совхозтуң тарыга шөлүн кадарары-биле 13 кижини томуйлап каан турзажок, тараанны мал чинир чоруктар эвээш эвес. Бо чылдың июнь 15-те совхозтуң малы 12 гектар кызыл-тасты саза баскаш, 565 рубльдиң когарадын чедирген. Барыын-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агыйының түскай эртемнигнери мал тараа тигенининң дугайында хөй актыны тургускан. Районнуң көдээ Советтериге оларның чаңгызын-даа сайгарып көрбээн. Бии-Хем районнуң «Тилелге» колхозунда 25 га кызыл-тасты база мал чиптеп. Ол дугайын колхоз баштаар черге билир. Ынчалза-даа ким-даа оон актыын тургуспаан, буруулулгаларга харыысалга хүлээтпээн. Мындыг таварылгалар «Межегей», «Сүт-Хөл», «Улуг-Хая», «Өөк», «Россия» совхозтарда, Таңдыда «Революциянын чалбыыжы», Чөөн-Хемчикте «Большевик», «Искра», Улуг-Хемде «Күш-ажыылдың хостуу» колхозтарда база бар.

Суурлар чурттакчыларының хуузда малын кадарар кижилерни томуйлап каан турда-ла суурлар чоогунда тараанны мал чип турар.

Таңды районнуң Кур Чер көдээ Совединиге малдың тараа тигенининң дугайында 7 актыны дужаап бээрге, ону сайгарып көрбейн, харын ийиизин чидирип алган. Ындыг чоруктар оске-даа Советтерде бар.

Үстүнде айыткан чижектер Чарлыкты күүседир талазы-биле көдээ Советтериниң күүсекчи комитеттерга чогуур хемчегларни албайн турарын хереченлеп турар.

Малдар чүгле тараа чип турар эвес, а камгалалдыг аъргa-ыяштыг черлерге когаралды база чедирип турар.

Чугаалашкан айтырыгларга хамаарыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму тускай шиитпирин хүлээп алган.

ОРГАНИЗАС ЧОК КИРГЕНИНИҢ ТҮНЕЛИ

Бай-Тайганың сиген шөлдеринде

Республиканың кайы-даа районнарында бо чылын сигенниң үнүжү чаагай болган. Бай-Тайга районнуң девискээринде ол база-ла эки. Ынчангаш иниизиниң малынга четчир санныг чем-суурун тургузуп алыр талазы-биле байдал Бай-Тайгада кандыг чоруп турарыл?

Район иниизи-биле 4814 тонна сиген белеткээр планныг. Ажылды шын организастап чорудар болза, бо план түгле долдур эвес, харын ажыр күүсединиин болур арга бар. Районга сиген кезилдези эгелээнден бээр ам ийи неделя чедип турар. Бо аразында 290 тонна сиген белеткеттинген. Сиген кезилдезинде «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбыры мурнап чоруп турар (салбыр эргелекчизи эш Очур, парторг эш Кенден). Ында 90 ажыг кижи сиген белеткелинде турар болгаш амгы үеде 114 тонна сигенни белеткеп алган. Ийиги черде — ол-ла совхозтуң Кызыл-Даг салбыры, ында амга чедир 35 тонна сигенни белеткеп алган. Сигенчилериниң иштинден ажылынга кызымак, үүн нормазын ажыр күүседип турар кижилер хөй. Оларга трактористер Стай-оол, Бадыраа, Болат, сарват салыкчылары Алдын-оол, Үнгүл болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Ынчалзажок иниизиниң малынга быжыг чем-суурлыг тургузаар талазы-биле ажыл районда дыка оожум темпиилиг чоруп турар, ону организастап турарында шыдажыр аргажок улуг четпестер бар.

«Тээли» совхозтуң белеткээр сигени хемчээл талазы-биле районда эң-не хөй, тодаргайлаарга оон ажылышчылери 2500 тонна сигенни белеткээр, ол болза районнуң белеткээр бүгү сигенининң чартыы-дыр. Ындыг турбуже сиген белеткелинге баш удур белеткел чок киргенинден совхозтуң кайы-даа салбырында мал чемнериниң белеткели кончуг оожум чоруп турар. Совхозтуң эң улуг салбыры — Найырапда байдал дүүренчиг. Бо салбыр эки механизастаттынган хирезинде-ле июньиың 30-га чедир чүгле 50 тонна сиген белеткээн. Ажылдың шак мындыг куду деидеедии күш-ажылдың организастаашкыныи эки тургуспаанындан болуп турар. Сигенчилер хову турлаанга хоймайн, аалдарында чанып барып хонгаш, эртен орай ажылче үүгүп, а кежээ эрте чанар. Ынчаарта салбырның планы 560 тонна сигенни белеткээри болгай. Салбыр эргелекчизи эш Самдан, парторг эш Матпак оларның бо ажыл талазы-биле деидии шүүшеп ажылдап турарын айтыр херек.

Черле ынчаш, совхозтуң кайы-даа салбырының удурткучуларында атаар-бойдуска чылдык кагар, аяс үүннерде бүргет хөөнүүт олургулаар байдал бар. Оон уламыидан ылаңгыя июльдуң 24-25-тин хүннеринде Найырал болгаш Бай-Тал салбырларның шөлдеринге чүгле 3—4 кижи ажылдап турган таварылга бар.

Совхозтуң Кызыл-Даг салбырында сиген белеткелиниң талазы-биле байдал база дыка четпес. Сиген шөлүнде эвээш кижи ажыдап турар. Чогум хүнүң нормазы чежел, планны күүседткеи, эки ажылданы даэш немелде төлеиир дугайын сигенчилер белиэ билбес.

Партияның агитас-массалыг ажызы маңаа эң бедик деңнеелге турар ужурлуг. Ындыг турбуже лекция, беседа кылыр, агитхуудус үндүрер ажылдар совхозтуң шөлдерде ажылышчыларының ортузунда дыка кошкак. Туралыг, Бай-Тал, Чаңгыс-Терек чергелиг черлерде сигенчилер ийи неделя чедир ажылдап турзадаа оларның ортузунга чаңгыс-даа лекция номчуваан.

Найырал салбырда агитхуудустуң бирги номери чүгле июльдуң 27-де үнген. Ында бииээн материалдарда ажыл талазы-биле кандыг-даа анализ, түнелел, өөредилгелиг чүве чок. Кызыл-Дагда болгаш Бай-Талда сигенчилериниң турар черлеринге агитхуудус, «Крокодил» база-ла үнүп көрбээн. «Тээли» совхозта парткомнуң шугумунда 53 лекторлар, 112 агитаторлар бар деп СЭКП райкомунуң агитация болгаш пропагандa кылдыызынде тускай сан бар. Ынчаарга ол эптер ам чүү кылып турар чүве ирги?

Сигенчилериниң ортузунда социалистиг чарыш казбарбаан. Кижилериниң ажылын 5—10 хонуктан түнеиеейн турар. Бо талазы-биле совхозта ажылчын комитединиң четпес ажылдан турарын айтыр херек.

Иниизи-биле чугаалаарга, сиген кезилдезиниң чугула кампаниязында «Тээли» совхоз (директору эш А. Тургеи-оол, партком секретары эш В. Очур-оол, ажылчын комитединиң даргазы эш Х. Биче-оол) конкурс организастаан чок киргеи.

Совхозтуң 200 ажыг комсомолчуларындан чүгле 50 шаа кижи бо чугула кампаниязында киржип турарын айтыры артык эвес. СЭКП обкомунуң чоокта чаа үндүрген доктаалында ажыл-агыйларның ажылдан турар кижилериниң 60—70 хуузун сиген кезилдезиниче хаара тудар дээрзин айыткан. Ынчалзажок бо доктаалды «Тээли» совхозта күүседип шыдавайн турар.

Районда «Мурнакчы» колхоз амга чедир 20 тонна сиген белеткеп алган бордан башка, «Малчын», «Моген-Бүрен» колхозтар бо ажылче амдаа киребээн. Четче эвес медээ-биле алырга, «Кара-Хөл» колхоз үүгле 7 тонна сиген белеткээн.

Бир эвес шак мындыг оожум темп-биле ажылдаар болза, районнуң сиген белеткелиниге дувураазининг байдал туруп келир апаар. Амгы үеде районнуң партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының, ажыл-агый удурткучуларының кол соруглазы—мал чемнерин белеткээриниң планын чугаажокка күүседирип дээш, бо ажылды тараа ажаап алышкынының бетинде доозары дээш бүгү хемчеглерни алыры болур.

Район төвүнде албан организациялариниң мал чемнерин белеткээринге шефтээшкиннерин организастаар ажылды база күштелдирер.

К. ИВАНОВ.

СЭКП ТК-НЫҢ ТЕЗИСТЕРИН КАЛБАА-БИЛЕ ТАЙЫЛБЫРЛААР

К. С. ШОИГУ,
СЭКП обкомунуң
секретары

●

Октябрьның 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистери — делегеренгей тода тайылбырны берип турар күштүг, теоретиктиг болгаш политиктиг документ. Ында партийжи, марксисчи-ленинчи ёзу-биле Октябрь революциязының алдарлыг оруун ханы көргүскен, совет улустуң чартык чүс чыл дургузунда демиселиниң кол социал-политиктиг түннелдерин үндүрген, делегейге бирги социалистиг нииттилел тургузуушкунуң удуртуруунуң талазы-биле бистиң партиявыстың кайгамчык байлак дружулгазын түнелеп, коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазының сорулгаларын болгаш бистиң чуртувуска социализминиң типилелгезиниң бүгү-делегей төөгүлүг ужур-дузазын көргүскен.

Тываның ажылчы чону Төп Комитеттиң Тезистерин бир үн-биле деткип, улут оорушку-биле хүлээп ап, Төрээн чуртунуң эртken алдарлыг оруунга болгаш чыыртыкылыг келир үезинге ханы чоргаарланыышкынын илередип турар.

Тезистерде айтыкан түүлдер партия, комсомол, профсвиелл организацияларының ажыл-чорудулгазының дайынчы программазы болбушаан, пропагандисчи болгаш масса-политиктиг ажылды улам эжижидиринин, оон деннелин бедидиринин программазы болган турар ужуралуг.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлери Тезистерни чон ортузунга калбаа-биле пропагандалаарының сорулгаларын тодаргайлаан. Ынчангаш Тезистерниң утказы күш-ажылчы кижи бүрүзүнүң угаан-медерелинге долу четкен түрарын чедип алыры партия организацияларының чүгүлә сорулгазы болур. Ону чедип алырда чон ортузунга пропаганда болгаш масса-политиктиг ажылдың бүгү хевирлерин — лекцияларны, беседаларны, политинформацияларны, консультацияларны, агитколлективтерни болгаш өске-даа бүгү-ле аргаларны ажыглаар ужуралуг.

Ам бо хүннерде хой санныг политинформаторлар, лекторлар, пропагандистер, агитаторлар бүдүрүлге, албан организация черлеринде, колхозтарда болгаш совхозтарда чон ортузунга чорудуп турар лекцияларынга, беседаларынга бистиң Төрээн чуртувустуң эртken оруктарын айтып, чаа нииттилелдиң тургузуушкунун удуртур талазы-биле ленинчи партияның дружулгазын тодаргай анализтеп, таймылдап турарлар.

СЭКП райкомнарының пленумнарынга, партия активиниң хуралдарынга СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң түннелдери болгаш партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалажып эртken. Партия эге организацияларының хуралдарынга ук айтырыгны чугаалажып көрүп ам барык-ла дооступ турар. Моон-биле Төп Комитеттиң Тезистерин чонга таныштырарының эгези салдынган, ам ону улам ханы пропагандалаарының ажылы, бүгү чурттаазы-биле бир демей, бистиң республикада база чоруп турар.

Час болгаш парлалга пропагандазын база масса-политиктиг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин долузуубиле ажыглап турган, Октябрь революциязының бүгү делегей ужур-дузазының дугайында бистиң чурттуң эртken алдарлыг оруун, ССРЭ-ге революстуг чаартылгаларны, социализминиң капитализмден артык күштүүн, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң хөгжүлдезиниң чырыткылыг келир үезин Тезистерни дамчыштыр кижи бүрүзүн эки билген турар кылдыр партийжи массалыг ажылды шак ынчаар тургузар ужуралуг.

Бистиң Төрээн чуртувустуң төөгүлүг хөгжүлдезиниң алдарлыг түннелдери теорияның ажыл-херек кырынга ылаптыг боттанганының тодаргай херечизи дээрзин чугле бистиң оннуктеривис эвес, харын Совет Эвилелиниң дайзыннары безин ам ажыгыбиле миниип турар апарган. Марксизм-ленинизминиң идеялары бистиң амыдыралывыстың бүгү-де адырларынга боттуг ажыл-херектер-биле бадыткаттынган. Советтериниң эрге-чагыргазы дээш, социализмни болгаш коммунизмни тургузары дээш бистиң Коммунистиг партиявыстың маадырлыг иштики болгаш даштыкы политиказын калбак массага делегерейгей таймылбырлаарын СЭКП ТК партия организацияларындан негеп турар.

Марксисчи-ленинчи идеологияга идейлиг согунду бээрин ораладып турар идеологтуг диверсантыларның бүгү чижеринишкиннерин шиитпирлиг өйтүр шаап, марксисчи-ленинчи өөредигнин арыг шыны дээш демисежир сорулгалыг бис.

Таймылбыр ажылының үре-түннелдиг болурун чедип алыры-биле лекторларның, пропагандистерниң, политинформаторларның, агитаторларның, семинарларын эрттирип, чер болганга консультацияларны, теоретиктиг конференцияларны организастаары чугула. Тезистерни пропагандалаарынга хамаарышкан айтырыглар талазы-биле чоокта чаа (СЭКП Тыва обкомунуң организастааны ийи хонуктуг семинары база болуп эртken. Оон хараазында чер-черге практиктиг дуза чедирери-биле обкомнуң пропагандисчи болуу районнарже аъттанып үнеринге белеткенип турар.

Төп Комитеттиң Тезистерин пропагандалаарының талазы-биле СЭКП Эрзин райкому агитаторларның болган пропагандистерниң семинарын эрттирген. Улуг-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Бии-Хем районнарда Тезистерни массага таныштырар ажыл алаан организастыг чоруп турар. Кызыл булуннарга, клубтарга, фермаларга, бригадалар төптеринге хоттуг үелерде Тезистер талазы-биле ыыткыр номчулгаларны организастап турар. СЭКП Тожу райкомунуң тургусканы агиткультбригада район төвүнден 200 ажыг километр ырак чайлагларда турар малчыннарже үнүпкеннер. Бригаданың киржикчилери «Совет Тыва» колхозтуң өдүгенде ивижилеринге Төп Комитеттиң тезистериниң дугайында лекцияларны болган беседаларны номчуп, Улуг Октябрьга турускаатkан ураң чечен база документальдыг фильмнерни көргүзерлер.

Кызыл хоорайның хырызаа конторазында, тудуг организацияларында болгаш республиканың чамдык колхоз, совхозтарында Тезистерни өөренип эгелээн.

СЭКП ТК-ның Тезистерни чаа өөредилге чылында партия чырыдыышкынының системазының дынналчылары, дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның студентилери, ортумак школаларның үстүкү класстарының сургуулдары ханы өөренир кылдыр көрүп турар. Ол болза Тезистерни өөренириниң база бир чугула үе-чадазы болур.

Төп Комитеттиң Тезистерин тайылбырлаарынга партияның, Советтерниң, ажыл-агыйларның, профсвиеллерниң болгаш комсомолдуң удуртукчу кадрларының, түскай эртемниглерниң киржилгези эргежок чугула ужур-дузалыг. Улуг-Хем районнуң удуртур ажылдакчылары партия райкомунуң бадылааны түскай график ёзугаар бүдүрүлгелерге, албан организация черлеринге, колхозтарга, совхозтарга, бригадаларга болгаш фермаларга лекцияларны, илеткелдерни кылып турар.

Партия организациялары «Билиг» нииттилелиниң кежигүннерин болгаш культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларын Тезистерни пропагандалаарынга идепкейлиг киириштирери эргежок чугула.

СЭКП ТК-ның Тезистерин ажылчы чоннарның ортузунга калбаа-биле тайылбырлаарын организастаарынга эң-не кол чүүл болза, массаларга идейлиг салдар чедирериниң янзы-бүрү бүгү хевирлерин чөптүг ажыллары. Октябрьның 50 чылынга белеткел үезинде партия организацияларының чедип алган улуг дружулгазынга билдилиг даянгыры, бүгү идеологтуг ажылды чаа улам бедик чадаже көдүрери болур.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга турасказаан Ленин болган Октябрь, СЭКП-ниң удуртукчу болган башкарыкчы роюнуң, В. И. Ленинниң ажыл-чорудулгазының, Октябрь революциязының төөгүлүг ужур-дузазының дугайында лекторнаар пропаганда ажылында көскү черни ээлеп турар. Дыка хөй районнарда юбилей темазынга диспуттарны, кежээлерни, чугаалажышкыннарны доктаамал эрттирип, Октябрь революциязының киржикчилери, хамааты дайынының ветераннары, Ада-чурттуң Улуг дайынының болган партизан шимчээшкининиң маадырлары-биле, алдарлыг ажылчилер-биле ужуражышкыннарны организастап, революстуг болуушкуннарның черлеринче экскурсияларны болган агитпоходтарны чорудуп турар. Чамдык школаларда маадырлыг революсчу демиселдерниң болган күш-ажылчы шылгаралдың база колхоз, совхоз, хоорай суурларының тургустунган төөгүзүнге хамаарышкан материалдарны чыып, музейлерни ажыдып турар. Маңаа Бай-Хемниң Бояровка суурда 8 чыл школазының чурт музейин чижек кылдыр чугаалап болур. Ук музейге кирген кижи бүрүзү өөрүшкүлелдиң болган магадалдың чылыг сөстерин чугаалап турар. Тывага, оон иштинде Бай-Хемге, революстуг шимчээшкининиң маадырлары, күш-ажылдың алдарсураглыг мурнакчылары, Бояровка суурнуң болган «Ленинчи орук» колхозтуң үндезилекчилери, бойдустуң байлактары, дириг амыттаннарның хевири, чонниң эдилелдери дээш дыка хөй экспонаттарында чыгдынган. Бүрүнеден чаңгыс көпеек-даа чарыгдавайн, ындыг бай музейни тургускан чорук школада ажылдап турар башкы кадрларның, ылаңгыя музейниң тургузукчузу эш О. Сальниковананың организаторлуг ажылының түннели хөөрзин демдеглээри чугула.

Чон ортузунга политиктиг пропаганда ажылы чорударының херээнге мергежилдиг, аңаа идепкейлиг киржип турар эштер республикада дыка хөй. Маңаа чижек кылдыр Чөөн-Хемчиктиң «СЭКП XXII съездизи» совхозта пропагандист Буулар Сорулга, ол-ла районнуң «Искра» колхозта агитатор Василий Тамбы, Кызыл хоорайда алгы заводунуң директору Гозизулу Сафиулин, № 3 школада башкы Наталья Бобина, Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозта Валентина Шаалы болгаш өскелерни-даа адап болур.

Партияның агитация ажылы уламна хайныгып, оон чаа-чаа хевирлерни тыптып турар. Ылаңгыя агитквартиралар, информаесчы пропагандистер чергелиг суртаал ажылының чаа хевирлери республиканың элээн хөй партия организацияларында калбак детkимчени ап турар.

Ам үеде Улуг Октябрьның 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш организастыг болгаш политиктиг белеткел ажылдары чер болганда хайныгып турар.

Октябрьның 50 чылынга белеткел бистиң республиканың ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнүн болдурган. Республиканың ажыл-ишчилери бо байырлалга төлептиг ужуражып, Төрээн чуртту чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле өөртүр дээш демисежип турар.

Үлетпүр бүдүрүлгелеринде, тудугларда, колхоз, совхозтарда социалистиг чарышка эң дээре көргүзүглерни чедип алыры-биле юбилейлиг чылдың тураскаалдыг туктарын чаалап алыр дээш чарыш калбарган.

Республиканың үлетпүрү чартык чыл планын 107,4, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын 100,8 хуу күүсеткен. Планнан ажыр 1093 муң рубльдиң барааннарын бүдүрүп үндүрген.

«Тыва дат-дүгү» комбинат, Кызылдың электростанциязы, типография, дазаранылга комбинады, алгы заводу болган өске-даа коллективтер чартык чылдың планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткеннер.

Ниитиниң мал ажылын хөгжүдер талазы-биле эки түннелдерни бо чартык чылда коргазының ажыл-ишчилери чедип алган. Бүрүнеге сүт садарының чартык чыл планы 128, эттиин — 141, дүктүү — 125 хуу күүсеткенниг.

Мал ажылының продукциларын бүдүрериң база садарын көвүдеткени дээш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССРниң Министрлер Чөвүделиниң болгаш облпрофчөвүделиниң шилчилир Кызыл Тугун Барыын-Хемчик районга тывыскан. Ол ышкаш Таңды, Тожу, Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнарның малчыннары багай эвес көргүзүглерни чедип алганнар. Оон-биле чергелештир бистиң ажыл-херектеривисте ам-даа улуг четпестерниң барын демдеглээри чугула. Ам ниитиниң малынга чем белеткээриниң изигтүлүк үези келген. Ынчалзажок республиканың барык-ла бүгү районнары мал чеми белеткээр ажылды дыка орайтадыр эгелээн. Юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдү быжып турар, тараанның үнүжү республиканың бүгү районнарында чаагай болуп турар, а ол чаагай дүжүттү ажаап алырынга белеткелдер база-ла тергиин оожум темпилиг чоруп турар, сентябрь чогуур машина-техниканың, ылаңгыя комбайннарның, чартыктан хөй кезии ам-даа септеттингээн. Ажыл-агыйның база бир эң чугула алыры болур капитал тудуг кошкак темпилиг чорун турар.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң херээнде шиитпирлеттингейн турар өске-даа айтыглар болза партия организацияларының организачы болгаш кижизидилге-массалыг ажылының ам-даа кошкаан чугаалап турар.

Сорулга болза, СЭКП ТК-ның Тезистерни чон ортузунга калбаа-биле тайылбырлаары-биле чергелештир ажылчы чоннарның күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүн хайныктырып үндүрери болур.

СЭКП ТК-ның Тезистерни пропагандалаары болгаш тайылбырлаары дээрге, Октябрьның 50 чыл ооңга бүгү тала-биле ылаптыг белеткелдерниң шиитпирлиг үе-чадазы болуруубиле кады партийжи идеология ажылынын утка-шынарын улам байырынче угланган чугула ажыл. Ол болза, партияның массаларга идейлиг салдарын улам күштелдирер, чоннун революстуг болгаш күш-ажылчы чанчылдарын, социалистиг патриотизмни болгаш пролетаржы интернационализмни улам ынай хөгжүдер, ажылчы чоннарны бедик моральдыг мөзү-шынарга, коммунистиг идеалдарга бердинген чорукка, социалистиг Төрээн чурттуң эрге-ажыын түден-даа бедик көөрүнге кижизидер херекке ужур-дузалыг политиктиг улуг кампания болур.

ИРКУТСК ОБЛАСТЬ. Илим тайгазы ажыглалда кирип турар. Хребтовая — Усть-Илим аразының демир оруун ында шөйүп турар. Тудугжулар отрядтары бот-боттарынга уткуштур чоруп орар. Ук орукта тудугмонтажтың үш поездизи, механизастаан беш колонна, мостопоезд ажылдап турар.

Совет эрге-чагырганың юбилейинге уткуштур Игирма станцияже баштайгы поезд эртер. Ол станция Хребтовая станциядан чеден километрде турар.

ЧУРУКТА: оруктуң чедиги километри.

Э. Брюханенконуң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ТОЖУДАН МЕДЭЭЛЕР

«Совет Тыва» көдээ ажыл-агый артелиниң мал чеми белеткээйи бригадазы сиген кезиндезин шалыкпын чорудуп турар. Ниитизи-биле 110 тонна сиген, 206 тонна силос белеткеттинген.

• • •

Авас хөлдүң кыдыында Юрий Гагарин аттыг пионер лагериниң сезону доозулган, аңаа дыштанып турган уруглар алдарынче чана берген, колхозтарның ажыл-агыйында киржип, ада-иелеринде дузалажып турурлар. Лагерь хаттынарга дыштанып турган уруглар одаг ажыдып, янзы-бүрү оюн организастаан.

• • •

Республиканың хөгжүм-шии театрының артистери Тоора-Хем, Ырбан, Сыстыг-Хем суурларның чурттакчыларынга болгаш «Май 1», «Совет Тыва» колхозтарның төптеринее «Кылыг хадыг» деп шии көргүскен.

Н. ОЮН.

Күүседип шыдаар

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң ажыл-ишчилери малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуг чоруун бедидер дээш бүгү-ле хемчеглерни ап, курлавырларны ажыглап келген. Малдың чаш төлүн камгалап алыр, мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедир болгаш күрүнеге садар талазы-биле чартык чылда малчыннар эки көргүзүглерни чедип алган.

Артельдиң улуг чылгычызы Бүрбүжүк Шожукпан чыл-чылда-ла хөй кулунну колхозунга берип келген. 1966 чылда төрүүр чүс беге оналштыр 80 кулунну өстүрген, а бо чылын 83 кулунну алган.

Коммунист Шожукпанның чылгызында кулуннаар белер ам-даа бар, ынчангаш бо чылын 85 кулун алыр дээш социалистиг хүлээлгезин күүседип шыдаар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ТЕЗИСТЕРНИ ТАЙЫЛБЫРЛААРЫНЫҢ ЧИЖЕК ТЕМАТИКАЛАРЫ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистерин ажылчы чоннарның ортузунга улам ханызыбиле таныштырарын үргүлчүлеп турар пропагандистерге, лекторларга, илеткелчилерге, агитаторларга болгаш политиктиг информациялар чорударларга дарааазында чижек тематиканы ажыглаарын сүмелеп турар.

I.

ТЕЗИСТЕРНИҢ «ДЕМИСЕЛДИҢ БОЛГАШ ТУРГУЗУЛГАНЫҢ МААДЫРЛЫГ ОРУУ. ССРЭ-ГЕ СОЦИАЛИЗМНИҢ БҮРҮН БОЛГАШ ҮЗЕ ТИИЛЭЭНИ — БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙГЕ ТӨӨГҮЛҮГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ ТҮННЕЛ» деп бирги бөлүүнге хамаарыштыр бо чижек тематикаларны ажыглап болур:

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы.

ССРЭ-ге социализминиң долу болган үзе тиилээни — бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг түннел.

Коммунистиг шимчээшкин — амгы үениң эң салдарлыг политиктиг күжү.

Социализм — бөгүн чүс-чүс миллион кижилериниң хүнү, даарта — бүгү кижи төрелгетениҢ хүнү.

Бистиң чуртувуска тиилээн социалистиг революциянның объективтиг байдалдары болгаш субъективтиг бедиктелдери.

Россияның ажылчын аңгыы болган Октябрьның социалистиг революциязынга оон ролю.

В. И. Ленин баштаан Коммунистар партия ниитилелдиң социалдыг үе тургузуушкуну дээш демиселде.

В. И. Ленин болган Октябрьның социалистиг Улуг революциязы.

Социалистиг революциянның ленинчи теориязы. ССРЭ-ге болган бүгү делегейге социализминиң хуусалымынга оон ужур-дузазы.

Ленинизм — революстуг бодалдың болган ажыл-чорудулганың кезээ моңгеде дириг далыры.

Октябрь революциязынга демократтыг болган социалистиг шимчээшкиннерни каттыштырганы.

Октябрь революциязының пролетаржы үтка-шынары болган улусчу характери.

Улуг Октябрь болган делегейниң ийи системага—социалистиг болган капиталистиг системага чарылганы.

Октябрьның революсчу гуманизми.

Октябрьның дүржулгазы — теорияның болган практиканың төнчү чок эртинези, революстуг демиселдиң стратегиязының болган тактиказының эртем ёзугаар үлегери.

Аныяк Совет күрүне хамаатты дайынның чылдарында.

Октябрь үезинде болган хамаатты дайынның чылдарында ажылчы чоннарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазы.

Социалистиг индустриализацин — социалистиг тургузуушкунуң кол сорулгазы.

Октябрь болган көдээ ажыл-агыйның социалистиг эде тургузуушкуну.

Октябрь болган культура революциязы.

Октябрь революциязы болган улустарның социалистиг ыкы-дүнмалышкы чорууп бадыткааны.

ССРЭ-ге социализминиң тургузарының кол чеңсээ — пролетариат диктатуразының күрүнези.

Ажылчын аңгының тараачыннар-биле эвилели — пролетариат диктатуразының дээди принцибиң.

Улус ажыл-агыйын катап тургузарының чылдарында болган башгайы беш чылдарның үезинде ажылчы чоннарның массалыг маадырлыг чорууу.

Делегейниң ийиги дайынының мурнуу чарыында Европага коллективтиг аймак чок чоруктуң системазын тургузар дээш Совет Эвилелиниң демисели.

Ада-чурттуң Улуг дайыны — империализминиң согукчу күштеринге удур социализминиң улуг дайын үскүлежиишкини.

Ада-чурттуң дайынының фронтуларынга совет дайынчыларның массалыг маадырлыг чоруктары.

Партизан шимчээшкини — Ада-чурттуң дайынының ханы улусчу характеринииң илереи.

Ада-чурттуң дайынынга совет кижилериниң маадырлыг күш-ажылы, бижыт тыл — дайзынны тиилээриниң эргежок чугула негелдези.

Аныяктарны социализминиң чаалап алышкынынарын камгалаарынга белеп кылдыр кижизидери — партия болгаш комсомол организацияларының, хөй-ниитиниң болгаш школаларның чугула сорулгазы.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет Эвилелиниң тиилелгезиниң бүгү делегей-төөгүлүг ужур-дузазы.

Герман фашизмин болгаш япон милитаризмни тиилээни болгаш социализминиң делегей системазының тургустунганы.

Дайын соолгудеги үеде ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургусканы болгаш улам ынайгы көдүрлүүшкүнү.

Дайын соолгудеги үеде совет амыдыралдың демократтыг үндезинерин бижыглаанны болгаш хөгжүтkенин.

Коммунизм тургузуушкуну — Октябрьның херектерин улам чүгүлээри болгаш хөгжүдери.

II.

ТЕЗИСТЕРНИҢ «КОММУНИЗМ ТУРГУЗУУШКУНУ — ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ УЛУГ ХЕРЭЭНИҢ УЛАМЧЫЛАЛЫ БОЛГАШ ХӨГЖҮЛДЕЗИ» деп ийиги бөлүүнүң чижек тематикалары мындыг:

Социализминиң тургузарының ленинчи планы болгаш ону практика кырынга боттандырганы.

Социализм тургузарының кол сорулгазы.

Октябрь болган культура революциязы.

Октябрь революциязы болган улустарның социалистиг эде тургузуушкуну.

Октябрь революциязы болган социалистиг ыкы-дүнмалышкы чорууп бадыткааны.

ССРЭ-ге социализминиң тургузарының кол чеңсээ — пролетариат диктатуразының күрүнези.

Коммунизм — марксисчи-ленинчи партияга удуртkан ажылчы чоннар массаларының дириг чогаадыкчы ажылының түннели.

Коммунизминиң материал-техниктиг базазын тургузары — совет нииттилелдиң кол экономиктиг сорулгазы.

Социалистиг нииттилел харылзааларының чаартылгалары болган оларның коммунизмче чоорту шилчилгези.

Коммунизм тургузуушкуну болган эртем-техниктиг революция.

Нииттилелдиң эртем ёзугу-биле башкарары — нииттилел системазы болуп турар социализминиң артык күштерин бадыткаарының эргежок чугула негелдези.

Совет индустрия чаа беш чылда (1966—1970 чылдар).

Амгы беш чылда көдээ ажыл-агый хөгжүлдезиниң темпилерин дүргедедириниң кол негелделери.

Хереглеп чүүлдерни бүдүрериниң болгаш бүдүрүлгениң чеңсек-керекселдерин бүдүрериниң темпилерин чоокшулаштырары — амгы үеде көдээ ажыл-агыйда структуралыг дөгүмүнүң (бурунгаарлаашкынының) чугула онзагай чүүлү.

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкиниҢниң чаа системазы—совет экономиканы чедиишкиннииг хөгжүдериниҢ чугула чеңсээ.

Социализм үезинде күш-ажылга материалдыг болгаш сонуургал көдүрер идиг бериишкиннерин билдилиг аралаштырары эргежок чугула чүүл.

Социалистиг бүдүрүлгениң өзүлдези — совет улустуң материалдыг чаагай чоруунуң болгаш культуразының деннелин бедидериниҢ үндезини.

Күш-ажыл төлевири, ажылдаанын барымдаалаан төлевир —амгы үеде ажылчы чоннарның орулгаларының кол үндезини.

ХерелдиҢ хөй-ниитиҢ фондулары болгаш совет улустуң чаагай чоруун бедидериҢге оларның ролю.

Октябрь революциязы болгаш совет улустуң чаа төөгүлүг ниитилежилгезиниҢ (ниитиҢ чаңгыс аай чоруунуң) тургустунганы.

Совет амыдыралдың хевири, оон туружу, шынары болгаш онзагай чүүлү.

Совет ниитилел структуразының социал онзагай байдалдары.

Ажылчын аңгы — чаа ниитилелди тургузарының кол тургузукчу күжү.

Совет тараачыннар — коммунистиг тургузуушкунуҢ идепкейлиг күжү.

Коммунистиг тургузуушкун үезинде ниитилел амыдыралының бүгү хевирлериҢе совет интеллигенциянын ролюнүҢ өзери.

Социалистиг нацияларның чечектелишкинииҢ болгаш чоокшулажышкынынын үндезиннери.

Нацияларның найырлы болгаш кадыг ажылдажылгазы — социал депшилгениҢ күчүлүг дүргедедикчизи.

ССРЭ-ниҢ дуржулгазы — пролетаржы интернационализминиҢ ленинчи идеяларының боттанышкыны.

Коммунизм тургузуушкунуҢ үезинде социалистиг күрүне болгаш демократтынын чаартыры болгаш хөгжүдери.

ПрофсвиеллерниҢ улам ынай быжыглазары болгаш совет ниитилелдиҢ амыдыралынга оларның ролюнүҢ өзери.

Комсомол — совет аныяктарның организачызы, партияның идепкейлиг дузалакчызы болгаш күр күжүү.

НиитилелдиҢ хуу-салымы дээш кижи бүрүзүнүҢ чурумун, организастыг чоруун болгаш харылсалгазын бедидери.

СЭКП—совет ниитилелдиҢ удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү.

СоциализминиҢ практика кырынга боттандырганы — марксизм-ленинизмниҢ хөгжүдериҢе СЭКП-ниҢ кайгамчык улуг салымышкыны.

Демократтыг централизм — партияның чедиишкиннер ажыл-чорудулгазының чугула чүүлү.

СЭКП-ниҢ чиҢгине шугумунуҢ уламчылалы.

Коммунизм тургузукчуларының сагыш-сеткил культуразы.

Эртем болгаш коммунистиг ниитилелдиҢ хөгжүлдези.

Марксисчи-ленинчи идеология — социал хөгжүлдениҢ күчүлүг шимчедикчи күжү.

Октябрь революциязы болгаш коммунистиг моральды хевирлеп тургузары.

Ажылчы чоннарны коммунистиг бедик угаан-медерелдиг кылдыр кижизидери — коммунизмче шилчилиринииҢ чугула кезээ.

Кижизиг, чоннуң хөренгизиниҢе камныг болур чорукту кижизидери — ажылчы чоннарның будурүлгечи болгаш хөй-ниитичи идепкейни көдүреринге чугула чүүл.

Ажылчы чоннарны патриотизминиҢ болгаш пролетаржы интернационализминиҢ херээнге кижизидери — идеология ажылының кол сорулгаларының бирээзи.

Күш-ажылчы коллектив — ниитилелдиҢ экономика, социал болгаш сагыш-сеткил амыдыралының чугула адыры.

Коммунистиг тургузуушкунуҢ амгы үе-чадазында партияның идеология ажылының сорулгалары.

Идеологтуг демисел болгаш амгы делегейге аңгыларның демиселя.

III.

ТЕЗИСТЕРНИҢ «ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ БОЛГАШ ДЕЛЕГЕЙНИҢ РЕВОЛЮСТУГ ЧОРУДУЛГАЗЫ» деп үшкү бөлүүнге бо чижек тематикаларны ажыглаарын сүмелеп турар:

Октябрь болган делегейниҢ революстуг чорудулгазы.

ДелегейниҢ социалистиг системазының тургустунганы — Октябрьның тиилелгезиниҢ соонда ең улуг төөгүлүг болуушкун.

ССРЭ-ге болган социалистиг чурттарга социализминиҢ тургузарының дружулгазы — амгы үениҢ бүгү революстуг күштериниҢ кежиҢ.

СоциализминиҢ тиилелгези болган делегей харылзааларының чаа хевириниҢ хөгжүлдези.

ИмпериализминиҢ реаксылыг алыс утказы, оон ниити кризизиниҢ ханылаашкыны.

Октябрь революциязы болган империализминиҢ колониалдыг системазының кризизи.

СоциализминиҢ болган национал хосталганың күштериниҢ эвилели — антиимпериалистиг демиселдиҢ чедиишкиннериниҢ чугула чүүлү.

Марксизм-ленинизминиҢ болган пролетаржы интернационализминиҢ принциптериҢе үндезилеттинген коммунистиг болган ажылчын партияларның чаңгыс эви болган сырый каттыжылышкыны дээш СЭКП-ниҢ демисели.

СоциализминиҢ чедиишкиннери болган капитал чурттарында ажылчын шимчээшкининиҢ перспективалары.

Амгы үениҢ байдалдарында акыдуңма партияларның национал болган интернационалчы сорулгаларын шын дүүштүрүп көөрүнүк ужур-дузазы.

Улуг Октябрь болган делегей харылзааларының бүгү системазында үндезин бурунгаар базынмар.

Улуг Октябрь болган тайбың дээш демисел.

Социализм болган капитализминиҢ аразында демисел — бүгү делегей политиказының өзээ.

Коммунизм тургузуушкуну — совет улустуң кол интернационалчы херээ.

Октябрьның социалистиг улуг революциязы — кижи төрелгетенниҢ төөгүзүнге эргилделиг болуушкун.

1967 ч. Август 1.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

СОВЕТ-ИРАН КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

Ираннын премьер-министри Амир Аббас Ховейде ССРЭ-ниң чазаанын чалаанын ёзугаар албанның аяп-чоруун кылып, июль 19-тан 29-ка чедир Совет Эвилеллинге чоруп турган. Чуртка чоруп турган үеэниде иран премьер-министрге Ираннын улузуунга совет улустуң найыралчы сеткил-сагыжын илереткен чылыг үлгээп алмышкынны коргускен.

Москвага А. А. Ховейда, Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин-биле найыралчы болгаш ажыктыг чугаалажымышкыннарны кылган. Од чугаалажымышкыннарга Ираның болгаш Совет Эвилеллиниң еске-даа күрүне ажылдакчылары киришкен.

Ираның премьер-министри-биле Совет Эвилеллиниң удуртулчуларының найыралчы болгаш бот-бодун билчир чоруктуң байдалынга эрткен бесседалары база чугаалажымышкынары амгы делегей байдалының айтырыгларынга, а од ышкаш Совет Эвилели биле Ираның аразында ийи талалыг харылзааларны улам ыцай хөгжүдериниң айтырыгларынга хамаарышкан дээрзин дыңнадыгда чугаалап турар.

Адгы-ангы шиитилеп тургузуглуг күрүнелериниң тайбың догуннаашкынының политиказынга боттарының хандыкшылдың талалар бадыткаан.

Чоокку Чөөн чүкте туруп турар кризисти талалар опза кичээнгейлии-биле чугаалажып көрген. Делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын шиитпираэр үеэниде делегей политиказынга болгаш девискээр эжелээр сорулгаларга күштүг ажыглап турарын олар буруу шаап көрген. Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар эргелерин бадыткавышаан, олар од девискээрниң дугайында КНО-нуң резолюцияларын күүседирин негеп, соолгу даймының үеэниде эжелеткен араб девискээрлерден шериглерин үндүрерин ол районнуң тайбыңын болгаш аймыл чок чоруун катап тургузарының орууна чугула базым болур деп санап турар.

Ийи күрүнелериниң башкынары Вьетнамда дайынның калбарып турары-биле база бүгү делегейде тайбыңы камгалаарының хөрээнге оон аймылдыы-биле холбаштыр боттарының сагышсыраашкынын илергейлээн. Вьетнам айтырыын 1954 чылдың Женева дугуржылгаларында болгаш бодунуң салым-чолун оон хөрээнге дашпыкы холгаарлаашкын чокка вьетнам улустуң түскайлаң шиитпирлээр эргезин хүндүлеп коорүнге үндезилээш шиитпирлээр ужурлуг дээрзинге боттарының чөпшээрежин турарын олар медеглээн.

Дыңнадыгда демдеглеп турары болза, делегейниң шыңгыы контролюн ёзугаар чепсегленишкинин бүгүнинти болгаш бүрүн дүжүрер дугайында дугуржылганы чедип алыры бүгү-инити тайбыңны хандырарының дээштиг чепсээ болур ийик дээрзинге бижиг бүзүрелин талалар илергейлээн. Ядролуг чепсеекти тараппас дугайында айтырыгны шиитпирлээрининң аажок улуг чугулазын барымдаалаан, олар делегейниң чогуур керээзин дүрген чарары дээш дугуружылганнар. Ылангыя Ортаакы болгаш Чоокку Чөөн чүкке ядролуг чепсектен хостуг зоналарны тургузары, ол ышкаш еске-даа хемчеглер чепсегленишкинин бүгү-инити болгаш бүрүн дүжүрериниң база бүгү-инити тайбынны быжыглаарының угланымышкынына ажыктыг базымнар болган турар ийик.

Европада байдалдың дугаймында санал-оналдарын солушпушаан, талалар болза, Европага аймыл чок чоруктуу хандырары чүгле европа дипле эвес, харын база бүгү делегейге тайбының хөрээн быжыглаарының чугула фактору болур ийик дээрзинге боттарының бүзүрелии илергейлээн.

Совет-иран чаагай кожа-хелбээ турар чорук Ортаакы болгаш Чоонку Чөөн чүктүң районунда байдалга үре-түңнелдиг салдарны чедирип турарын, ССРЭ биле Ираның аразында чаагай харылзааларны быжыглаары делегейниң айыыл чок чоруун деткиринииң болгаш тайбыцга инакшымдыг чурттарның кады ажылдажылгазын КНО-нуң Уставының дээди принциптериниң ёзугаар хөгжүдер херекке ажыктыг салышкын болур деп талалар санап турар.

Совет Эвилеллиниң болгаш Ираның чазактары совет-иран экономиктиг кады ажылдажылганың таарымчалыг хөгжүп турарынга күзелиниң ханганын илергейлээн деп, дыңнадытда айтып турар. Ийи чурттарның аразында ол үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы улам ыцай хөгжүдеринге улуг аргаларның барын болган бесседалар көргускем.

Ийи чурттарның аразында экономиктиг болгаш техниктиг харылзааларны хөгжүдер дугайында чугаалажымышкынар үеэниде талалар туруп турар техниктиг болгаш экономиктиг кады ажылдажылганы Ираның дөртүү беш чыл планының үеэниде үргүлчүлээринге чөпшээрешкен.

Талалар боттарының чурттарының хөгжүлдезиниң дугайын боттарынга дыңнаткан. Совет удуртукчулар Совет күрүнешиң догуннап келгенинииң 50 чылдарының дургузунда совет улустуң чедиишкиннериниң дугайын чугаалаан. Иран премьер-министр Ираның Шахин шагының инициативазы-биле Ираңда боттапдырып турар ол чаартылгаларның дугайын чугаалаап. Ийи талаларның солушканы бо информация кайы-кайызынга улуг сонуургалдыг болган.

Ираның премьер-министри албанның аяп-чоруун кылып Ираңга келгени деп. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүелиниң Даргазы А. Н. Косыгинни чалаап. Од чалаалганы оөрүп четтиришкин-биле хүлээп аяган. Аяп чоруктуң үеэниң немей дугуржур болган.

Ираның премьер-министриниң Совет Эвилеллинге кылган аяп-чоруу совет-иран чаагай кожаа-хелбээ чорукту улам ыцай хөгжүдерииге, ийи чурттарның аразында бүзүрежир чорукту болгаш бот-бодун билчирин быжыглаарынга чаа салышкын болган, ол чорук ССРЭ-ниң болгаш Ираның улустарының эрге-ажыктарынга, бүгү делегейде тайбыңның хөрээнге бүрүнү-биле дүжүп турар деп, дыңпадытның түңнелинде чугаалап турар.

(СЭТА).

Тарааны малга үретпес

«Колхозтарга болгаш совхозтарга тарааны малга чидиртип үрээни дээш харыысалганың дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыы бар болгай. Бо талазы-биле байдалдың кандыг болуп турарын Тыва АССР-ниң Бөдээ ажыл-агый министерствозу чоокта чаа Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнарга хынап көрген. Ол чүнү көргускенил?

Республиканың ажыл-агыйларының хөй нуруузунда тараа хайгаракчыларын томуйлагылап каан. Ындыг болза-даа тарааны малга чидиртип үрегдедир таварылгалар амдаа бар болгаш чамдык ажыл-агыйларга хайгаракчылар кылдыр әлээди назылыг ооларны колдуунда тургускулап каар, олар чамдыкта орта ажылдап шыдавастар. Чижектерден ап көрээли.

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң тараазын хайгаараарынга кижилерни тургускулап каан турган болза-даа, бо чылдың июнь 15-те ниитининн малы анаа 12 гектар кызыл-тасты чип үрегдээн, оортан когарал 565 рубль болган. А июньның 17-де «Барлык» совхозка кодан хөй 3,5 гектар кызыл-тасты бүрүнү-биле чок кылып каан. Бо чылын Барыын-Хемчик районга тарааны чип үрегдээн 9 актыны тургускан, ынчалза-даа оларның чангызын-даа Советтерге чугаалажып көрбээн, ынчаарга Эрги-Барлык көдээ Советке хамаарышкан «Барлык» совхозка 3 ындыг актыны чидирипкен.

Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозка малдар семиртирин эргелээр трестиң мал кадарыкчылары 25 гектар кызыл-тасты малга үреткен. Ол дугайында колхозтуң баштаар чери билир, ынчалза-даа маңаа районнарның көдээ Советтеринде ким-даа акт тургуспаан болгаш бо талазы-биле буруулуглардан кымнаа кезетпээн. «Хадың» колхозтуң тараазынга ындыг таварылгалар база турган турбуже, акт кылдынмаан болгаш Аржаан көдээ Соведи ону аңаа көрүп олурар.

Тываның дүржулга станциязында бо чылын тараа хайгаракчыларын тургуспаан, ол ылаңгыя № 3, 4, 5 бригадаларга хамааржыр. Оон-түнелинде Хадың-Аксы фермазының мыйыстыг бода малы тарааны чип үрээш, 961 рубльдиң когаралын чедирген. Тарааны малга ынчаар үредир түүлдер «Межегей», «Сүт-Хөл», «Улуг-Хая», «Өөк», «Россия» совхозтарга, Таңдыда «Революцияның чалбыыжы», Чөөн-Хемчикте «Большевик» болгаш «Искра», Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» колхозтарга база тургулаан.

Ажыл-агыйларның чурттакчылыг черлер чоогунда тарааларын хуу кижилерниң малдары үрей бээр таварылгалар хөй, оларның чамдыктарының малдары кадат чок болур. А кадарчылыг черлерде малды эрте — 6 шак үеэниде ай деп эккээр түүлдер бар, оон соонда малдар кадат чок болгулай бээр.

Мындыг байдалдың чамдык черлерде туруп келгенииниң чылдагаанын — ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң үеткүде айыткынывыс Чарлыын күүседир талазы-биле контрольду кошкатканында, ол ылаңгыя Барыын-Хемчик, Таңды, Бии-Хем болгаш чамдык өске-даа райкүүскомнарга дорт хамааржыр. Олар боттарының хуралдарынга бо айтырыг талазыбиле көдээ Советтерниң база ажылагый удуртукчуларының илеткелдерин ап чугаалашпайн турар.

Ол хамаанчок, Барыын-Хемчик, Таңды, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарның көдээ Советтеринде Чарлыктың парлап каан боду безин чок, ону билбес чыгыы олуруп турулаар. Тарааны мал үрээн дугайында актыны кылып каарга, ону чамдык көдээ Советтер чугаалажып көрбес таварылгалар хөй. А чамдык Советтер ындыг актыларны чугаалажырын кончуг саададып тургулаар.

Тарааны мал үреп каанынга турғускан актыны көдээ Советтер ынчаар харыысалга чокка көре бээрининг уламындан чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары Чарлыкты үрей бээр түүлдер база бар, чижээлээрге, Бии-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң даргазы эш Поспелов кандыг-даа акт чокка кижилерни, малыбиле тараа үредээн дээш, акшага торгап турган. «Межегей» совхозта ындыг таварылгалар база бар.

Актыны шын эвес тургузар, ылаңгыя актыга бижээн тараазының планнаан дүжүдүн болгаш бот-үнезин барымдаалаап, актыны тургузуптар түүл бар, ынчап келирге болган когарал херек кырындаазындан көвүдей бээр, ынчангаш мал ээлеринден барымдаа чок артык акшаны база тыртып алгылай бээр. Актыны чогаадырга, херек кырында болдунган когаралдың хемчээлин ылап айтыр херек.

Ажылчы чоннар депутаттарының райкүүскомнары ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң бо айтырыг талазы-биле Чарлыын көдээ Советтер ылавылалдыг күүсеткен турарын чедип алыр ужурлуг. Ону ынчаар боттандырарда оон күүселдезиниге шыңгыы контрольду тургузар. Көдээ ажыл-агыйының бүдүрүлге эргелелдери, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары бо херекке боттарының кичээнгейин база дыңзыткаш, Чарлыкты хажык чокка күүседирин чедип алыр херек.

В. ТУТЫНИН.

Бистиң кожавыста

СОВЕТ ХАКАСИЯ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

Бистиң ан чоок кожавыс Хакас автономнуг область болур. Тыва биле Совет Хакасияның аразынга социалистиг чарыш, бот-боттарының ажыл-дүржүлгазының солчулгазы каш чылдарның иштинде үргүлчүлеп келген болгаш моон сонгаар-даа үргүлчүлээр.

Улуг Октябрьның юбилейлиг чылында Хакасияның-даа, бистиң республиканың-даа көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгылаан. Чылың бирги чартыында Хакасияның совхозтары, колхозтары кандыг чедиишкиннерлиг болганын область солуннарында хөй бижигилээн. «Советская Хакасия» деп солуннуң бир номеринде 1967 чылдың бирги чартыында мал ажылының талазы-биле чамдык солун түннелдерни бижээн.

Область чылдың бирги чартыында күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планын ажыр күүсеткен. Оон иштинде сүт планы 136, үкттүү— 200 хуу күүсеттинген. Хойдан хураган алырының көргүзүглери аажок бедик. «Ильичиниң чагыглары» деп колхозтуң хойжулары А. Рып. ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң депутады А. Щетинин, Социалистиг Бүш-ажылдың Маадырлары А. Глазко, Т. Олунева олар 100 хой бүрүзүнден 120—140 хураганны камгалап алганнар.

Алтай районда 15 хойжу бригадалар бар. Бригада бүрүзү төрүүр 100 хойга онаалтыр 110—128 хураганны алганын хой ажылында улуг чедиишкин деп демдеглеп турар. «Россия» совхозта улуг хойжу С. Гончаров ирт бүрүзүнден 5,5 кг дүктү алган.

Саанчылар болгаш инек кадарчылары аажок эки ажылдап турарлар. Совет эрге-чагырганың 50 чылында күрүнеге сүт садарының чыл планын чедиишкинниг күүседир төлээде, 10 ай иштинде инек бүрүзүнден сүт саалдазын 200—250 кг көвүдедир соруглга салдынган болза, эрткен 6 ай иштинде ол көргүзүг 216 кг болган. Моон ап көөрге, юбилейлиг чылда мал ажылдакчыларының алган социалистиг хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүсеттинериниң барымдаазы бүрүн бар апарган.

Алтай совхозтуң саанчызы Р. Рябинина чартык чылда инек бүрүзүнден 2135 кг сүт саагган, оон иштинде чакпыс июньга саагган сүдү инек бүрүзүнге 449 кг онаажыр. Бо саанчы ам үеде хүнде инек бүрүзүнден 14 кг сүттү саап турар.

СЭБП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун Боград районнуң малчыннары чаалап алган. Бо районнуң уксаажылга заводунуң саанчыларының чедиишкини көскү черни ээлеп турар. Олар инек бүрүзүнден чылда 3700—3750 кг сүт саап хүлээлгелиг турган, 6 ай иштинде 2300—2500 кг сүттү сааганнар.

ОРДЕННИГ СОВХОЗ

Хакасияның Шира районунга 12 чыл бурунгаар «Борец» деп кур чер совхозуң тургускан. Аңаа кандыг-даа тудуг чок, чүгле кур чер көстүр турган болза, ам ында 575 бажың туттунган. Совхоз 12 чыл дургузунда чиик өртектиг продукцияны бүдүрүп, бо аразында миллион ажыг рубль арыг орулгалыг болган. Ажылагый болза, өске хөй совхозтар карылгалыг болуп турган кандаашкынныг берге чылдарда безин орулгалыг болуп келген.

Совхоз 12 чылдың иштинде 145 мун тонна ажыг тарааны, 46520 центнер эътти, 110010 центнер сүттү, 13020 центнер дүктү, 10,5 миллион чуургаларны хоорайларже болгаш үлетпүр төптеринче чоруткан. Совхозта үш мун баш хире мыйыстыг бода малды, 42 мун баш ажыг нарын дүктүг хойну, барык 25 мун хире төрүүр лагааларны ажаап турар он-он фермалар бар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге чедиишкиннери дээш «Борец» совхозту ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң Президиумуу Күш-ажылдың Кызыл тук орденн-биле шаннаан. Ол болза областтың көдээзинде баштайгы орденниг ажыл-агый. Бо чылын совхозтуң коллективи күрүнеге пландаң ажыр 15 мун центнер тарааны, 2 мун центнер сүттү, чартык миллион чуургаларны хүжлар деп шиитпирлээн.

ИДЕГЕЛДИГ ОРУК

Бо чылын Хакасияның колхозтарының, совхозтарының шөлдеринде бир дескн чаагай дүжүттүн өзүп үнүп турарын, ону ажаап алырынга белеткел дугайын областтың солуннары база бижип турар.

Чаагай дүжүттүн тараазын күрүнеиниң шыгжамырынче сөөртүрде идегелдиг орук херек. Автомобиль оруктарының тудуунуң болгаш септелгезиниң талазы-биле июль 20-деи август 20-ге чедир Хакасияда шалыпчы ай чарлаттынган. Ону организастаарын болгаш оперативтиг удуртуруп хандырар талазы-биле область штавын тургускан. Ай иштинде 14 километр асфальтылыг орукту, оон барык ийи катап хөй чазаглыг орукту, элээн хөй көвүрүглерни тудар болгаш катап ажыглалга киирер, 42 километр орукту, а ол ышкаш 279 погонометр суг чоруур ишкирлиг хоолайларны септээр.

Абакан хоорайның № 17 автотранспорт конторазы чаа дүжүттүн тараазын сөөртүрүнге чүк автомашиналарын белеткеп турар. Тараа сөөртүлгезинге киирер 121 автомашинаның 95-жи ам белеп болган. Автоконтораза чолаачылар бригадаларын четчелеп тургузары үргүлчүлевишаан. Ам бирээзи-ле 20 машиналыг дөрт бригада тургустунган. Бригадаларның удуртукчуларынга дуржулгалыг, бодунун херээн эки билир чолаачыларны томуйлаан.

МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Хакасияның бүгү ажыл-агыйларында мал чемнериниң белеткели чоруп турар. Июль 21-ге чедир областың совхозтары болгаш колхозтары 13996 тонна сигенин белеткээн, 2212 тонна силосту салган.

Сиген белеткелиниң планын он хуу ажыр күүседип алган районнарны, ажыл-агыйларны демдеглевишаан, хожудап турарларны шүгүмчүлеп турар.

ДАШТЫКЫДА

ХҮНДҮЛЕП УТКУУР

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Премьер-министр Амир Аббас Ховейда баштаан иран чазак төлээлериниң Совет Эвилелинге чоруп турган дугайында совет-иран кады дыңнадыгның бүрүн текстизин Иран радиозу дамчыткан. Ираның парлалгазы иран чазак төлээлериниң ССРЭ-ге чорааның калбаа-биле тайылбырлаарын үргүлчүлевишаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Ираның Премьер-министриниң чалзанын ёзугаар Иранга келир деп, «Донья» солуи бижээн. Солуи А. Н. Косыгинниң намдарын парлап, Совет чазактың баштыңын Иранга ак-не хүндүлүг аалчы кылдыр утпуп алыр дээрзин дыңнадып турар.

—⊙—

ЧАРТЫК ЧЫЛДА

ВАРШАВА. (СЭТА). 1967 чылдың бирги чартыында Польшаның үлетпүр продукциязын бүдүрери эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге 8,9 хуу көвүдээн. Ол үениң иштинде элээн хөй чугула объективтерни болгаш 56 мун квартираларны ажыглалга киирген.

Июньның төнчүзүнде Польша Улус Республиказының чону 31,9 миллион кижи болган.

—⊙—

Хосталга армиязының чедиишкиннери

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның хосталга армиязының дайынчылары Докмей болгаш Контьен районга америк шериглериниң турушгарын боолаан деп Хосталга агентилелдиң медээлерин барымдаалап, Вьетнам информация агентилели дыңнаткан.

Америк шериглериниң ол ийи туружу бүрүнү-биле сандан үнген, хөй санныг америк шериг албаннытлар өлүрткен болгаш балыглаткан деп ол дыңнадыгда чугаалаан.

Мурнуу-вьетнам патриоттар Зиялинь девискээринге элээн хөй шавар халдаашкыннарны чоруткан, оон түңнелинде 200 хире америк шериг албаннытлар өлүрткен, 7 үтер-боо, 9 вертолёт сандан үнген болгаш 1 бункер чок кылдырган.

—⊙—

СОГУУШКУН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның партизаннары Сайгонның шуут чоогунда дайынның дөрт туруштарын миналар болгаш ракеталар-биле соксаал чокка боолаан. Оон түңнелинде партизаннар чеди америк, сайгон солдаттарны өлүрген болгаш дөртеинин балыглаан.

Ливияның найысылалы — Триполиде Андриан Пелът эриинде оңзагай хевирлиг минаретти туткан, ол бодунуң хевир шинчилериниң талазы-биле хөй чадаланчак ракета сагышка кирер.

В. ОВЕЧКИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Чөхословак чазактың КУР-га удурланыышкыны

ПРАГА. (СЭТА). ЧТК агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, июль 25-те Пекинде чехословак элчин черинииң бажыңының баарынга болган өнчүк-чөңгээлер-биле холбаштыр ЧССР-ниң Даштыкы херектер министерствозу КУР-нуң чазаанта шиитпирлиг удурланыышкынны медеглээн.

Чехословак чазактың дааскынын ёзугаар ЧССР-ниң Даштыкы херектер министерствозу КУР-нуң Чехословакияда херектеринге түр бүзүреттиргеи кижиге нотаны дамчыдып берген. Өнчүк-чөңгээлериниң үеэниде Чехословакияның болгаш оон удуртукчуларының алынга каржы дорамчылашкынны болдуруп, элчин черииниң эт-хөреңгизин үрегдээн дээрзин ол нотада чугаалап турар.

Нотада оон ыцай чугаалап турары болза, Чехословакияга удур кампанияны кылат парлалгада болгаш радиода калбарткан, ол чорук өнчүкчөңгээлерни организастаарынга чылдак болган.

Бо бүгү болза, ийи чурттарның аразында харылзааларны баксырадыр дээр кылат таланың сагыштыы-биле кылып турар түткүлүүнүң чаа бадыткалы болур деп, нотада чугаалап турар.

* * *

Июль 29-та Чехословакияның Пекинде элчин черииниң бажыңының чанынга хүнвэйбиннериниң болгаш цзаофаньнарның античехословакчы чыскаалы үргүлчүлеп хүнээн.

Болгарияның бедик дүжүду

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның ховуларында кызыл-тас ажаап алышкыны дооступ турар. Бо чылын кызыл-тас дүжүду шылгарадгай болган. Баштайгы медээлер-биле адырга, оон дүжүду әртеен чылдынган ажып турар. 1966 чылда га бүрүзүнден орттуна-биле 28 центнер дүжүттү алган турган.

Тараа ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын дүрген калбарткаңының, әртеминиң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы көдээ ажыл-агыйга неперетеркенинин, кызыл-тастың элбек дүжүттүг сорттарын, бирги ээлчегде Совет «Безостая-1» сорттуң тараанының ачызында кызыл-тастың ындыг элбек дүжүду алдынган. Бо чылын ол совет сорту кызыл-тас тарылга шөлүнүң 92 хуузунга чажып тараан турган.

Партияның округ комитеттериниң секретарьларының, улусчу советтериниң даргаларының, мурнакчы чер ажылдыг ажыл-агыйларның удуртукчуларының, әртеи ажылдакчыларының болгаш биске сөөлүг әртеминиглериниң чөвүлел хуралы БҮР-нуң Министрлер Чөвүелиниге болган. Тараа будүрер херектиң талазы-биле чуртуң мурнунга тургустунган сорулгалар чедиишкиннииг шиитпирлеттинген дээрзин ол хуралга демдеглээн.

Салыышкының киирер

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Кадык камгалалының Бүгү-делегей организациязының мурнуу-чөөн-азий районунуң Регионалдыг комитединиң ээлчеглиг сессиязы бо чылдың август 1-деи 10-га чедир Улан-Баторга болуп эртер. Сессия эрткен чыл дургузунда Регионалдыг комитеттиң ажылының отчёдун, комитеттиң бюджеди-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көөр дээрзин МАР-ның кадык камгалал министри Б. Дэмбэрэ МОНЦАМЭ агентилелдиң корреспондентиии-биле бесседазынга медеглээн.

Бо үеде делегейниң дыка хөй чурттарының медицина организациязының улам ыцайгы кадык камгалалының Бүгү-делегей организациязының 20 чыл болур ёнюга белеткенип турар үезинде ам болур сессияның ужур-дузазы улуг деп, министр немеп чугаалаан.

Ие, чашты камгалаары — кадык камгалалының база бир ан чугула айтырыы. Оон ужурунда бо чугула айтырыгның, талазы-биле теоретиктиг чугаалажылганы сессияның хүн айтырыынга киирген.

Регионалдыг комитеттиң ам болур сессиязы дуржулга солужарының эки школазы болуп, кадык камгалалының Бүгү-делегей организациязы-биле мурнуу-чөөн-азий районнуң чурттарының медицина организациялары-ның улам ыцайгы сырый кадыг ажылдажылгазынга бодунуң салышкынын киирер дээрзинге бүзүрээр бис деп, Б. Дэмбэрэ чугаалаан.

Суд, хыналда чок-ла

СЭТА-ның корреспондентизи А. Семинниң Афинадан хамчытканы болза:

Грецияның чонунга хамаагы дуза чедиреринииң итали комитединиң төлээлери, бөлүк итали парламентарийлер грек найысылалга дөрт хүн турган соонда Римче чанышкан. Политиктиг хоругдалга гректер болгаш хамыктың мурнунда парламент депутаттары, оларның ог-бүлелери кандыг дуза хереглеп турарыл деп чүвени илередир деп, ол төлээлер ораддашкан.

Грецияның иштики херектер министри Папгакос-биле, делегейниң Кызыл Крезиниң төлээзи Болладонбиле болгаш Афинының хөй-ниитизиниң төлээлери-биле харылзаа тургузуп алдывыс деп, төлээлериин кежигүннери даштыкы журналистерге медеглелинде дыңнаткан. Хоругдатканнар турар ортулукка база бажыңнарында хоругдаткан политиктиг ажылдакчыларга итали парламентарийлериниң баарын чөпшээреваэн.

Грек эрге-чагырга черлериниң ол туружу хоругдалга турар политиктиг ажылдакчыларның байдалының дугайында албан черлериниң бадыткалдарынга удурланышкак болган деп төлээлериниң кежигүннери демдеглээн.

Доп-дораан эмнелге черинге чыттырып дуза чедирери негеттинип турар, ыарыг болгаш кырып-назылаан хоругдатканнарның байдалы өнза сагыш човаанчыг-дыр деп, итали парламентарийлер дыңнаткан.

Төлээлериин кежигүннери хоругдатканнарның юридиктиг байдалын өөренип көргеш, судтар оларга хамаарыштыр мораль талазы-биле кандыг-даа ажыл чоруткайн, оларның чамдыктарының политиктиг үзел-бодалдарымдан ойталадым деп бидириишкин бижээнин барымдаалап хостадып турары демократтыг хосталга принциптеринге, эрге нормаларынга дүүшпейн турар деп чүве өлдептиг-дир деп көргенин илергейлээн.

Бисте бар барымдааларны ёзугаар алырга, Грецияда политиктиг хоругдатканнарның ниити саны ам 2500 кижиден ажып турар деп, журналистерниң айтырыгларын харыылавышаан, төлээлериин кежигүннери дыңнаткан. Оларның 250-ни —Чаңгыс аай демократтыг чөөн үезелдиг партияның (ЭДА) удуртукчу ажылдакчылары болгаш активчилери, оларның аразында Маноляс Глезос бар, ону Лерос ортулукта хоругдал лагеринче шилчиткен.

Нигерияда байдал

ЛОНДОН. (СЭТА). Федералдыг шериглер шериг-далай десантызын дүжүргеш, чөөн-нигерий Бонни деп далай өртээлии ээлеп алган, ам Чөөн Нигериянын далай эриктерин контролъдап турар.

Нигерияның федералдыг шериг чазаанын төлээзи мынча деп медеглээш, Бонни девискээринде дайылдажышкынынар херек кырында соксаан болгаш федералдыг армияның кезектерин боттарының эжелеп алган туруштарын бижыглап турар деп база дыңнаткан дээрзин Рейтер агентилелдиң корреспондентиин Лагостан дамчыткан. Ол төлээлекчиниң чугаалаанын ёзугаар алырга, Нигерияның чөөн облазының эң чугула экономика төвү болгаш кол далай өртээли Порт-Харкорт кавызының стратегия черлерн федералдыг армияның холунда киргеи.

Федералдыг шериг чазаа чуртка терроржу ажыл чоруткаңнарны шаажылап өлүрер дугайында декрет чарлап үндүрген. Лагоска соолгу хүннериң дургузунда билдинмес кижилериниң салыш каап баргаи бомбалары чазылган, оон түңнелинде 8 кижи өлген. Ындыг шиитпирни үндүрери оон-биле холбашкан.

Ам Бонни хоорайда чөөн-нигерий армияның кезектери биле федералдыг чазак шериглериниң аразында аар-берге кудумчу тулчуушкуннары болуп турар деп, Энугу радиозу дыңнаткан. Энугунуң радиозу моөн мурнунда федералдыг шериглериниң Бонниге десант дүжүрер дээн ораддажышкынынары буурап дүшкен деп дыңнадып турган.

—⊙—

КОНГО ЧАЗАКТЫҢ ХУРАЛЫ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конго Республиканың (Киншаса) чазаа ак кештиг хөлезилеенникчилериниң чазакка удур хөделишкинниң уржуктарын бодунуң хуралынга буруу шаап көрген. Киншаса радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, конго армиязының кезектери Пунна, Юмби, Лубуту хоорайларның аразында азым иштинге ак кештиг хөлезилеенникчилерни бүзээлеп алган.

Чөөн можунуң губернаторунуң албанындан чоокта чаа дүжүттеи Виталь Моанданы тудуп хоругдаанын Киншасаның радиозу база дыңнадып турар.

—⊙—

Сайгон шеригни чепсеглеп турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам шериглериниң немей чыгаи 69 мун солдаттарын чепсеглээрине Каттыкнан Штаттар чөпшээрешкен. Оон түңнелинде сайгон чепсеглиг күштерииң саны 700 мун кижиге чедир ковүдээр. Ол дугайын сайгон ёзу-чуруминуң баштыңы генерал Нгуен Као Ки медеглээн.

—⊙—

Америк авианосецке өрт

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ВДР-ниң эрик кавызынга чоруп турган америк «Форрестол» авианосецке улуг өрт хып үнген. Өрт болганының удамындан ракеталар, бомбалар чазылган, ужар чүүл турар оран-саваже неперей берген. «Ында кончуг берге байдал таваржып келген. Өрт кыпшыыаан деп биске сөөлүг медээ келген. Чогум чүү болганын билбээн бис, ындыг-даа болза ол авианосецке самолёт үреглеенииң ужурунда өрт хып үнген дээр угаазылал бистс бар»—деп, АКШ-тың камгалал министерствозуиуң төлээзи медеглээн.

Ылап барымдаа медээлер чок-даа бол, ол өрт дыка хөй санныг самолёттарны чок кылган, өрт үезинде авианосец кырынга чүс хире кижи турган, ынчангаш озал-оңдакка таварышканнар база хөй деп АКШтың шериг-далай күштериниң төлээзи бодунуң эдлээнде медеглээн.

ВДР-ниң далай девискээринге июль 25-тен бээр чоруп келген «Форрестол»— АКШ-тың үшкү эң улуг авианосези.

КАР. Израильдиң өөскүдүп үндүргени дайын чорудулгалары доозуулган турбуже, Каир хоорай дайын байдалында турганзыг шинчизин хевээр арттырбышаан. Чепсектиг таңныыл хайгаараан элезинниг шоодэйларны хоорайның кудумчу санындан көрүп болур.

И. БЕЛЯЦКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

1967 ч. Август 1.

ШЫН

3-КУ АРЫН

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛА ОТКОНГА

ТУЛЧУУШКУНГА БОЛГАШ АЖЫЛ-ИШКЕ

Шаанда Ээрбекке Оюн Кабай деп ядыы арат чурттап чораан. Бүгү феодалдыг Тываның күш-ажылчы кижилери-биле бир дөмей, ол арат бичии чажыдан бюр байларның дерзин дарадым көрүп, көргел чок каржы молчудагере, эрге-шөлээ чок чорукка базындырып келгеи. Ажытөлүн доруктуруп, өстүрүп алыр, боду ышкаш ядыы-даа бол, эргим ынак кадайын феодалдыг ёзу-чурумнуң карангы, дерзин чаңчылдарындан, байларның кулдапымпкимнидан камгалаар дээш күжүр Кабай канчаар хилинчектеиип чорбаан дээр!

Кыштың чыккылама соогундада, чайның оя чип кээр изинде-даа Оюн Кабай болган ооң ядыы эш-өөрү Ээрбектиң, Элегестиң байларының чылгызын малдаар чорааи. Феодалдарның дерзин дарлалынга удурлапымышкынын олар Ээрбектиң, Элегестиң делгемнерииге мынчаар ырлап чорааннар:

Кижи бажын кижи билир
Хилинчектиин канчаар ирги.
Аът-ла бажын кымчы билир
Аарышкылымын канчаар ирги.

...1913 чылда ядыы арат Кабайның ог-бүлезинге ооп уруг төрүтүнгеи. Ону Оолак деп адын алган. Орлан-шоваа Оолак элээн өзүп, чедп хар четкелек чорааида ада-иезиниг дузалажып, бапгай байларның амай, хураганын, а ооң соонда хойларын кадарып, ор апарган — чылгызын малдан эгелээп. Феодалдыг дарлалдың дерзин чорууп ол чажында-за база биле берген.

1917 чылда Россияга Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тывазон соонда Тывага национал-хосталгалыг революцииның тиилелгелиг бызынарын ол улуг сонуургал-биле хайгаарап, чурттуң политиктиг амыдыралының парын айтырыгдарын биилп аарын орааидажып келгеп.

1930 чылда Тываның национал бижиин чогаатказ соонда Оолак номчуурунга, бижиринге дүрген өөренип азган. «Дарлалдан бистерии Улуг Октябрь, Ленин башкы хостап каан-дыр, оглум. Мөлчүкчүдер чокка аас-кежиктиг чурттаар, чаа амыдыралды тургузар сорулга бүгү тыва чонуң нурупгга салдырган-дыр. «Күрүнеии өөл кампалаар чоор, Оолак» деп бир катап Кабай ашак оглупга чугаалаап.

Тываның капиталистиг эрее оруктап хогжүдезиниң дайзынары — дүжүрткеи феодал дүжүметтер, байлар, лаиамар, хамнар болган ееке-даа идегеттер чепсээп ам-даа салбаап, тыва улустуң революстуг чаалап алышкынарын улутказрын ораидажырлар дээрзин ынчаарда Оолак биилп турган. «Күрүнеии өөл кампалаар чоор, Оолак» деп адазының чагыы—ол дээрее, чонпуң аас-кежии, революстуг тургузугну арат чонпарның дайзынарындан кампалаары ол-дур деп чүвеии Оолак база-ла биилп алган.

Ынчангаш, ол он сее харлыында, 1931 чылда, Тываның Аратгың революстуг шериниң хүрээленинге кирип, дайзынчы болган политиктиг билиглерии бодунуң пыдаар шаа-биле шиидээдип ап эгелээп. Ам үжүк-бижиктиг болу бергеи ревшерит Оолак ол чылын Тываның Аныяктарының Революстуг Эвилелиинің кежигүзүзипе кирип алган. Политиктиг болгап дайзынчы белетекке түүкүдүг, бедик саглыга-чурумнуг аровсчи Оолакты 1933 чылда Тамбовтуң аътгыг шериг училищезинче өөредип чорукган. 1935 чылда училищеии ол чедиишкиниинг өөренип доосказ, төрээн Тывазынга эки чанып келген.

Башгай эш Оолакты шериниң взвод командиринге, ооң соонда — эскадрон командиринге, шериниң штаб начальнигинге чедир деп-пайдып томуйлаап. Реашеритлерии кижизидер, оларны дайынчы чепсеке өөредир чаалзы-биле Оолак улуг ажыддарны чорудуп келгеп. 1936 чыл ооң амыдыралынга кижи-даа уттундурбес чыл болган — ол чылдың июльда ону партиляың хүрээзинге хүлээп алган...

1941 чылдың июнь 22-де Совет Эвилелиие гитлерчи араатаннар бор ёзу-биле халдаап соонда хоочуп офицер, коммунист Оолак немец-фашистиг эжелекчилерни тылча шаап, Совет Ада-чурттуң девискээриидеп ыыырып үндүрер. Октябрь революциязының тооғулуг чаалап алышкынарын кампалаар мдыкпыг даймпга киржир дутаймында пзпг күзелин илергейлеп, фронтуже эки-турачы кылдыр чорударын дилээп.

Тыва эки-турачыларының дилээп Совет чазак хандырган соонда, коммунист Оюн Оолак фронтуже эки-турачы эш-өөрү-биле кады арестиг аътгапыпкап. Совет Төрээн чурттуң хосталгазы болгап хаиаарышпас чоруу дээш, Улуг Октябрьның чаалап алышкынарын фашизминиң кыжаамшыкпымпдап кампалаар хүзээ ол бодунуң амы-тынын харам чокка чаалаппкап.

Маадырлыг Кызыл Шериниң алдыгы аътгыг шериг корпузунуң составынга кирген тыва эки-турачылар отрядының взводун Оюн Кабаевич мергежилдии-биле командылап чорааи. 1944 чылдың февральдың 2-пиң хүнүнде Ровно хоорайының демир орук станциязын хостарынга киржир дугайында дайынчы дужаалды тыва эки-турачылар, ооң пштинде коммунист командир эш Оолак маадырлыы-биле күүсетпеп. Ровно аттыг 31-ги гвардейкп аътгыг шериг полкаының командири гвардейкии полковник эш Попов 1944 чылдың февраль 16-да кычча деп бижээп: «Гвардейкп улуг лейтенант Оолактың командылаан 1-ги взводунуң дайынчылары бо тулчуушкупга оока шылгаран, немец-фашистиг эжелекчилерге шинтпирлиг согуушкупну таварышгырган».

Оолактың болгап ооң удуртказ дайынчыларының тулчуушкун шолуиге коргуп чок, авалгыг чорууиуң дугайын Ровно аттыг 8-ки гвардейкпи аътгыг шериг дивизиязының командирп гвардейкп генерал-майор эш Павлов 1944 чылдың февраль 17-де база бижээнии ап, чзэрби ажыг чылдар өртеиде, база сактып корзали. «Гвардейкпи улуг лейтенант Оолактың бирги взводунуң дайынчылары атакага кирешпишаап, 65 немец солдаттарны болгап офпперлерии узуткап чок кылгап. Эш Оолак бодунуң взводу-биле кады дидим болгап бичии-даа коргуп чокка чаалашкап, бо тулчуушкунга ол боду 15 гитлержилерии чок кылып узуткаап».

Дайын шолуиге Оюн Кабаевич зар балыгаттырза-даа, соолгу аргазынга чедир тулчуушкупга кирешкеп. Коргуп чок эрее-маадырлыг болгап Төрээн чурттупга, Коммунистиг партиязынга, Октябрь революциязының идеаларынга кызыгаар чок бердинген чорутчуп ёзузупга аз бүгү дайынчыларны кижизидип, бодунуң хүүзупда төлептиг үлегер-чижээ базып бүрүзүпе коргузуп, дайынчы байзак дуржулгазын оларга дамчыдып берип чораап.

Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтузупга эки-турачы болуп, немец-фашистиг эжелекчилерден совет хоорайларны, суурларны хостаарынга Оюн Кабаевич киржип чораап, төрээн Тывазынга ээп чанып келгеи, бо аразында партиянып болгап күрүнеиің харысаалгалыг ажыддарын кылып келген. 1947 чылдың февральга чедир ол Улуг-Хем районупуң шерит комиссарынга, 1966 чылга чедир Каа-Хем, Эрзин, Тее-Хем болгап Тожу райкүүсконнарының дергазынга ажылдаан.

Аптыг үеде Оюн Кабаевич Оолак Тыва АССР-пиң Министрлер Чөвүзелиинің чанында ажыл-агый эргелелиинің начальнигинге ажылдап, партиянып болгап хөй-пптиниің амыдыралынга, бистип алыктарывысты революстуг, дайынчы болгап күш-ажылчы чаңчылдарга кижизидерипге идепсейлиг киржип, ажылчы чонпарның муруигга илеткелдерии, лекцияларны доктаамал кылып, Ада-чурт дайынының фронтузупга чаалажып, немец-фашистиг эжелекчилерии канчаар чылча шаап чораанын чугаалап берип турар.

Тулчуушкупга болгап тайбың ажыл-ишке коммунист О. К. Оолактың ачы-хавыязазын Коммунистиг партия болгап Совет чазак бедии-биле үнелеп корген. Оюн Кабаевич ТАР-ның ийи орденнери-биле, «Кызыл сылдыс» орденп-биле болгап «Эрее-маадырлыг күш-ажыл дээш», «Германиялы тиилээни дээп», «Дайынчы алдар-хавыязалар дээш» деп медальдар-биле шапкаттырган. Коммунистиг тулчуушкупга база тайбың ажыл-ишке ооң төлептиг киржилгезин доичуган, бодүүшбиле бижинрге ыыгдыт-дыр.

А. ДҮГЕРЖАА.

«Коргуш чок чалыы назынның эгезинде» деп төөгүлүт революсчу фильмни Москванып М. Горький аттыг киностудиязы Ленинградта тыртырып турар. Ону 1917 чылдың болуушкуиларынга тураскаатказ. Фильмиің сөс домаанып автору И. ОТТЕН, кол режиссёру И. АННЦКИЙ, оператор А. РЫБИН.

ЧУРУКТА: Кол штабтың турар черинии чанында фильмни тыртырып турарының үези. Кышкы өрдүну штурмнан киргиптериниң мурпупда.

В. ШТЕПННИЦ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-ниң улустарының IV спартакиадазының рекордтары

Хөй ядыы мергежилдиг сут спортчуларының шүүлде маргылдаазы болган. Олар Рига чанында Киш хелге спартакиада программазын ёзугаар барык чедп хонук дургузугда маргылдажып келгеи. Найысылалга штангачылар биле боксёрлар маргылдаа ыыпп эгелээп. ССРЭ-ниң улустарының улуг байырлал чылында болур спартакиадазының ажыттыларының бүдүүзүнде ооң тугун киисктеп шөлдерге спорттуң ол үш хевирлериниң талазы-биле маргылдаалар болган. Июль 27-де база он беш алдын медальдарны алырлар тодаратгыган. ССРЭ-ниң спартакиадага тургустунган чаа рекордтарының саны түнеттиниң эгелээп. 19 харлыг москвачы Владимир Кравченко 200 метрии комплексилиг эштишкин-биле 2 минута 16,9 секундада арткеш, рекордтар данзызынга баштайгы чазалганы киирген.

Лужники бассейнинге хары угда дерт шүүлде маргылдаазы чорукган. Олимпийжи чемпиои Галина Прозуменщикова 100 метрге брасстап эштиринге ак шыраан көргүскеш, 1 минута 15,9 секунда түнелдиг болган. Г. Прозуменщикова аңаа бодунуң ыидыг-ла үр болбаан спортчу амыдыралының дургузугда 45-ки алдын медалын алган. Европаның үжүүрлешкеи чемпиону Леонид Ильичев чүс метрге хостуг эштиринге чурттуң эң шыырак эштикчизи деп атты бодунга арттырып албышаан, 53,9 секунда түнелдиг болган. А 17 харлыг школачы Вера Анашкина база ол-ла дистанцияга оорталап эжиигеш, ол хире улуг мартылдаанын бирги хүндүлел туружун эелээрии эң баштай-ла чедип алган.

Харьков кавызының чазаглыг оруктарынга болган чадаг-тергечилер маргылдаазынга алдын медальдарны харьковчу Любовь Задорожиая биле Александр Захаров олар ап үнгеи. Оларның чурттажы делегей чемпиону Ирина Кириченко кыска хемчээлдиг черге маңнаарынга делегей чемпиону чораан москвачы Галина Ермолаеваны шүүлде маргылдаазынга эрткеи.

Москва чурттуг 32 харлыг Олег Мартемьянов аът спорту-биле 20 чыл таныжып келгешиниң соонда чурттуң чемпиону болган. Мартемьянов үш ядыы мергежил көргүзер маргылдаага шүтүлү үнгеп.

Сут спортунуң хөй ядыы мергежил көргүзер маргылдаазынга киришкеннер боттарының ураи мергежилии эштишкинге, хеме ажерииге, парустуг хемелеш чаржырынга, боодалгага, чадаг чаржырынга база көргүскеп. Спартакиада чемпиоиарының чидиг кызыл богаалары 20 харлыг москвачы Сергей Гуляевти, Киевтиң күш-культура институдуның студеитиан Екатерина Сычыны нааставп. Ачда 11-ги школаның оңгу классчызы Горький чурттуг Ирина Шелыганова база шүүлгеш, мөңгүн медаль алган.

Гимнасчыларының шүүлде маргылдаазы доозулган. Оолдар, кыстардан найысылалдың спортчулары чемпишкиннинг болган. Оолдар чиик шүүлгеп-дир бол, РСФСР-ниң кыстарындан оларның ашкаиы беш-ле түсчүк удуг санныг болган.

Штангачылар маргылдаазынга олимпийжи тиилекчи, III спартакиаданың база тиилекчиан, Ростов чурттуг шахтёр Алексей Вахонин үш ядыы мергежил көргүзериигге 345 килограмм — түнелп чедип алган, баштайгы алдын медальды алган. Адыгжылардан Москва кавызындан келген офицер Станислав Рыбаков сыгыр оюпуг 600-биле 597 (делегей рекордундан чаигыс-ла сан тудаан) түнелп көргүскеш, шүтүлү үнгеп.

IV спартакиаданың программазын ёзугаар парусчуларның шүүлде маргылдаазынга Москваның яхтачылары шүүлгеп. Ийпги черде Эстониянын, үшкүзүнде — Ленинградтың спортчулары.

М. Демидов (Казахстан) болгап П. Карякин (Узбекистан) боттарының шыырак адаанчыларыи ашкап. Үшкү черни Россия Федерациязының спортчузу Д. Рогачев алган.

Ужар чүүл модельдериниң маргылдаазынга чурттуң хөй удаа чемпиону болуп келген москвачы Валерий Итпиков Сергей Бережной-биле (Украина) «агаар тулчуушкунупга» аштырган. Чартык түнелп маргылдаазынга Бережной Узбекистаның спорт мастери Владимир Акимовка база аштырган. Ол тиилекчи «агаар тулчуушкунуның» талазы-биле бүгү эвилел маргылдаазарынга киржип.

Юбилейпг спартакиаданың селеме спортчуларының ап эки командазының составы мыидыг: делегей чемпиону Марк Ракита, спартакиада чемпиону Умар Мавлиханов (ийпгээ Москва областызы), Махачкаладан Владимир Назымов, Саратовтан Николай Голубев. РСФСР-ниң сураглыг чыыды командазының фехтовальщиктери шүүлде маргылдаазынга Москваның командазын 9:7 санныг удуп алган. Ол команда маргылдааларының маадыры Назымов Монреальга шүүлгеии-биле база бир дөмей кылдыр дерт ужуражышкынының шупгузузупга тиилеп үнгеп. Үшкү черни Ленинградтың, дерткузуп — Грузиияның, бешкизии —Украинаның, ядыгызыы — Арменияның чыыды командазы алган.

«Ал-бот, сагыш-сеткил аныяк чорзун дээш!»

Спартакиадазан СЭТА-ның болук корреспондентилериниң хамчыкталы ыыдыг:

«Ал-бот, сагыш-сеткил аныяк чорзун дээш!»—деп сураглыг ыр состепии кан-кадык, шыырак, чалыы назын байырлалы — Спартакиаданың дугайында кандыг-даа отчётгун эге тайылбыры кылып ап болур. Спорт— ажылгап турар болгап өөренип турар кижилериии шынчы өөнүү. Бистиң бүгү күш-культура шинчээшкинивистиң күчүлүг шүүрү болган гвардейкилериивистиң араазында бээп олар-биле кожа чорун турар, чалыы эвес назы-харлыглар бар. Кижикчилериии үштүп ийи кезии — 25 харлан чалыы назылыг.

Юбилей Спартакиадазының чаа тиилекчилериии назы-хары база кайгамчык сонуургаичыг. Комплексилиг эштиринге шүүлген Пермь школачызы Лариса Захарова 16-да харлыг, а Совет Армиязың капитаны грузии адыгжы Вахтанг Салуквадзе—37 харлыг.

Ол хирее-ле Лариса хундулелдиң дээди туружун эң баштай-ла эелээп. Ооң бир мөөң алдын спартакиада медальдары база бар-ла харын, ынчыг болза-да олар чүгле школачылар спартакиадаларының медальдары. Лариса Москвага шүүт-ла Ленинградтан келген.

Селемелиг фехтование талазы-биле үш дакпыр делегей чемпиону Яков Рыльский — 39 харлыг. Рыльский дерт Спартакиадаларның шупгузузупга киришкен! Ам ооң баштаан Москва командазы мөңгүн медальдарлыг.

Спорт кандыг-даа ажыл-ишке кылып турар кижилерге ачы-дузалыг. 600 хире киржикчилер дээди эртеминг. Эртеминер кандидаты, саналга математиказының талазы-биле түскай эртеминг, дээди өөредикге черииің башкызы Ренарт Сулейманов снайперлериииң эң эки адыгжызы болган. Москва командазының 4×100 эстафетаның соолгу кезээпге тиилеп үнерии келир үеиің самолёттар тургузукчузу—студент Александр Лебедев кандырган.

„Чалданыш чок кыс"

Спортка ынактарда ооң адын билирлер эвээш. Чазаглыг оруктарга чадаг-тергелиг болуу-биле чаржырының эң нарын хевирииге ол тиилеп үнер деп кым-даа бодавааи боор. А Омскиден келген студент Светлана Николаева шүдүргү кыс болган. Москва чоогунун эдерген чазаглыг оруунга Светлана өөрүн кадыы-ла мурнап кел чораан. Эрткен субботада барык чергележиппкеи үш спортчу кыс эртип келген: олариың келген уе-шак түнелп база чадгыс — 1 шак 50 минута 40 секунда. Маргылдашкан өөрүн Светлана хеиаиг уе дургузуцца эрте кадры бергеи— ССРЭ-ниң хөй дакпыр чемпиону, Воронежтеи келген Мария Лушкина биле ленинградчы Анна Конкина ооң соонда калган.

Чемпион Светлана школага, бешки классха өөренип тура-ла, спортка хандыкпый бергеи. «Хүнүүн-не мергежилге өөренип, чадгыс-даа хүн баштай физарядка кылбайн барбас мен» — деп, Николаева эртип келген соонда чугаалаан.

ИЗИГ ХҮННЕРДЕ

Чайым ий-тап азаар-бойдустуг районнарга бизии ажыл кылыры бергедей бээр изиг хүннер тургулаар.

Ажык азаарга хүн хереливиң дерт дээриидеп берт-биле пампеланыр херек. Бир эвес үргүлчү ажык черге ажылдаар кижи болза, ооң кырын чаглактелдыр дугаап аза тевармелыг. Ажылчыннар чапсар үезинде дыштанып черге постуң хереш хөлегелендирип ап болур.

Изиг хүннерде чурттакга бажыңнарывга, албан черлеринге соңгуларны, эжиктерии ажык турузузар. Цехтерге болгап бажың шатинге суг будгурттур херекселдерии (будгурткучулдерии) тургузары ажыктыг. Будгурткеп суг бөстелгап, азаарны серииидепп турар.

Чайым үргүлчү душ адаанга азы курлакка чедир чумуп турары ажыктыг. Ажылдап кедер хептү дарый чуп турза эки. Будгурткеп черинге тур үеде кожуруп чоруур чартык душтуң кылып алыры берге эвес. Ону кылырда ийи быжыг туруш херек. Оларны адаандан дедир кожуг-биле быжыглаар. Ооң кырынга душ четкизии быжыглап алыр. Суг дамчыдыкчыларынга болгап канализацияга ындыг душтуң резина шлапга-биле тудуштурупгар.

Изиг үедерде алгыг платьеларны, чиик, өңгүр хөйлекперии кетсе эки. Организмде дер-биле кады ылгалып унуп турар дустар курлавырларын эгидип алырда, суксунну хандырарда минералдыг, дустуг азы хөйлиг суглу бичиилеп ижер. Ол ышкаш хлеб кезээн, шайны, шаңзыя сарыг шайны ижер. А хандыкпыг суг, чигирвиг чемпер углеводтар-биле байлак. Ындыг болгаида олар харын кижиии улаи сускадыр.

Углеводтар-биле чергелештир организмге хөй санныг чылгыны үс-чаг үндүрер. Ынчангаш барык дерт, беш хуузун, а кежээ — чижек-биле чайым дүрген шиңгээчел, белоктарлыг, витаминнерлиг продуктуларны чемге хереглеже эки. Ол ышкаш сөөк чемперии чип болур.

Изиг үеде чем чиир чурумну өскертирии чүгүлә. Хүндүс ажылдап турар кижилер эртеии чемни тоттур чиир херек. Дүштеге барык чизе чогуур чемпиңң чартыын, а дүъш соонда ооң алырга хүнде чиир чемпиң үш хуузун чиар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Киржир эрге дээш

Республиканың бүт бөмбүүнүң бирги черн дээш маргылдаага киржир эрге дээш шилиде маргылдаанын эелчегиг ооиупга «Кызыгаар-жылар» биле «Енисей» командалары таварышкан.

Үк ужуражышкын 4.0 санга енисейжилерии тиилелгези-биле доозулган.

Ол-ла эртеии чедип алыр дээш бичии оолдарның «Саян» биле «Тудугжулар» командаларының ужуражышкынынга аныяк саянчылар 5:1 санга удурланыкчыларын тиилеп алган.

* * *

Республиканың бүт бөмбүүнге бирги чер дээш Кызыл зоназының талазы-биле пилиадеиин эелчегиг ужуражышкынынга бичии оолдарның «Спартак» биле «Енисей» командалары ужурашкан.

Спартакчылар удурланыкчыларының талазынче идепкейлиг бурунгаарлап киргеп, ол хевээр инициативаны чаалап албышаан, 3:1 санга тиилээп.

Ол оюнуң соолгуде улуг улустуң «Саян» биле «Сылдыс» командалары ойнаан. Олар оюнуң баштайгы эелчээнде сан чедип ап чадашканнар. Ийпги чартында кайы-даа командалар удур-дедир шыырак халдашканының түнелиинде оюн хайым болуп. 3:3 санныг доозулган.

М. ГАМИДОВ, С. ОЮН.

Хоорай чемпиону

Бүт бөмбүүнүң талазы-биле хоорайның бирги черн дээш оюннар доозулган. Соолгу ийи ужуражылга көрүкчүдериің сонуургалын хаара тутказ. Бүт бөмбүүнге Ак-Довуракның чемпиону кым болуруп?

Бүт бөмбүүнүң талазы-биле хоорайның эртеи чылгы чемпиону «Торпедо» (механизалии участогу) № 12 автобазаның № 2 автоколонназының бүт-бөмбүкчүдери-биле 3:3 санга хаймнашкан, «Моторга» (Кызыл-Мажалык автотранспорт ажыл-агыйы) 3:0 санга уттурган, бирги чер алыр дээи идегелии ышкынган.

«Мотор» бүт бөмбүүнге хоорайның бо чылгы чемпиону болуп бирги черии алган. Ийпги черде «Трудуүн» бүт бөмбүкчүдери, а үшкү черде — «Строитель» командазы.

В. ОРЛОВ.

ЦИРК-ШАПИТО

(«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОНГА)

Күрдириктиң сөөлгү көргүзүглери чоруп турар.

РСФСР-ниң авдарыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи
В. ОСКАЛ-ООЛДУҢ
болгап Тыва АССР-ниң улустуң артизи
К. ХЕНЗИГ-ООЛДУҢ
киришилгези болгап удуртулгазы-биле тыва артистер,
А. АЛЕКСАНДРОВТУҢ
удуртулгазы-биле чадаг-тергечилер көргүзүү болгап ооск-даа солун программаларны сиверге бараалгадып турар.

Бүгү кежээлериниң дургузуида маиешке каттырынчыг ыяун-пародистер КОВАЛЕНКО, МОЧАЛОВ болгап КОСОВ олар ойнаар.

Эгелээри 19 шак 30 минута.

Дыштанып хүннерде үш көргүзүг болур. 12 шак, 15 шак болгап 19 шак 30 минута турва эгелээр.

Касса «Найырал» кинотеатрының болгап циркпиң ортазының чанында, эртеи 9 шактан кежээ 20 шакка чедир ажылдап турар.

БИЛЕТТЕРНИ БАШ УДУР САДЫП ТУРАР.

КОЛЛЕКТИВТИГ ЧАГЫГЛАРНЫ БАЗА ХҮЛЭЭП АП ТУРАР.

ДИРЕКЦИЯ.

ТУРИСЧИЛЕРГЕ

ТУРИЗМНИҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ ЧӨВҮЛЕЛИП бо чылдың октябрь 4-тен 17-ге чедир «Найырал» поезд-биле КЫЗЫЛ—ШУШЕНСКОЕ — АБАКАН—МОСКВА—ЛЕНИНГРАД — АБАКАН — КЫЗЫЛ аразынга ээп-чорук кылып чоруурунуң 165 рубль өртектиг путёвка билеттерии болгап ээп-чорукчуп «АЗАС» базазынга август 4-тен 20-ге чедир баарынның путёвка билеттерии садып турар.

Билеттерни туризминиң область чөвүлелиидеп шилчилге-биле болгап туда садып ап болур. Саиажылганың хүлээп алдынар № 70020 санны Курбаиқының республика конторазында.

Чугаалажыр адрези: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 20. Телефону — 35—92.

КИНО

АВГУСТ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Урулгарга диниг-чүүрүктар 9.30, «Трясогусиалардың армиязы» 9.30, «Васяк Трубачев болгап ооң окпуктери» 11, 12.50, «Чаредей бригадада» 2.40, 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Трактористер» 3, «Фокус-покус» 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Любовь Яровая» (1-ги, 2-ги серилялары) 5, 8 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Золушка» 11.30, 1.30, «Деиисеидиң оруктары» 3.30, 5.30, «Тамарацука театрдан келген уруг» 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ийи капитан» 1, 7, «Кызыл-бут каварчы» 3, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторпуп 24-63, редакторпуп ораалакчыларының 35-24, 25-38, кагысагалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кпиигизиниң 23-54, агитация болгап пропаганда кпиигизиниң 37-13, колхоз ажыл-агый кпиигизиниң 21-47, үлетүүр кпиигизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгап көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгап аимырал кпиигистериниң 21-27, яштики информация кпиигизиниң 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоиче дөнгөгөр.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиинің чанында Парлалга эргелелиинің типографязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—02263.

Солун неделяда алды катап үнер

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

96 ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чыда үнделеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
АВГУСТ
2
СРЕДА
№ 181 (6818).

Өртээ 2 көп.

III бүгү-эвилел слёдунуң хагдынганы

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр). Совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлеринче походтарының тинилекчилериниң бүгү-эвилел слёдунуң оду Васильев ортулувтуң далай өртээнинге үш хүн хып келген.

«Октябрьга алдар» деп кайгамчык хой кижилиг чыскаал кылажынга слёт киржикчилери-биле кады киржир дээш, Ленин хоорайының төвүнге аныяк ленинградчылар июль 30-де орай кежээ чыглып келгеи.

Кызыл гвардейжи отрядтарның, револючу солдаттар биле матростарның колонналарының Кышкы ордуну штурмнаарынче чартык түс чыа мурнунда тавары эртеп төөгүлүг Орду шөлүү бодувуң делгемин он-он муң аныяктарга берген.

22 шак 30 минута. Карандығны өттүр прожектор хереллери чырый берген. Чыскаал кылажынга киришкеннериң колоннаары Кышкы ордунуң дужуна чыскаалыпкан.

«Октябрь болгаш аныяктар» деп кол көргүзүлгүг делегтей улуражыышкынының киржикчилери — хой чурттардан келген үе-черге-дерин совет аныяктар дииминиг адыш часкаи уткаан.

Орду шөлүүге революстуң эң баштайгы демисеглилериниң орултары-биле келгеннер, кижи төрелгетенин фашизмден камгалаи алган солдаттарның төөгүлүг орун эртеннер, чурттуң бүгү республикаларының төлээлери шөлге келирге, оларны күчүлүг «ура» уткаан.

Шуулгал ажыттынган хүнде Смольный чанында кымыскан слёт оду чалбыштаган улуг тавакыт, иуыктыг машина колонналарны баштап чораан.

Чартык түс чыл мурнундаазы-биле бир дөмей кыдыр, «Аврораның» даштаашкынны бела катап дииглаан. Прожектор хереллери чырый бээрге, В. И. Ленинниң ковчуг улуг портредин коступ келген. В. И. Ленинниң «Совет эрге-чагырга деп чүге» деп чугаазының үзүндүзүн радио хамчыдарга, шөлдерге чаңгыландыр дыңналган.

Чартык түс чыл мурнунда бо орукту 1917 чылдың төөгүлүг хүнезинде мурнап келген Кызыл гвардейжи колоннаары-биле баштай иззинер индирлерже чорупкан.

Шөлде — мыынгыт турекаалдар: «Аврора» крейсериниң туугу, чалчы назын хоорайы — Амурда-Комсомольскиниңг туугу, Тывалегниң туугу, Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң туугу.

Аныяктарның чыскаал кылажын ВЛКСМ-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Р. В. Николаев ажыттаан.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары С. П. Павлов Совет чурттуң бүгү оолдар, кыстарынга ада-иидырларның орулгарынче бүгү-эвилел походунуң киржикчилериниң кыйгырыын номчуп дыңнаткан.

Колонналарны мараижы эгелээн.

Хоочуи салгалдарның холдарындаи алдар эстафетазын хүлээп алган болгаш улузунуң хераа дээш чаа шылгараалдарны кылырынга белеп 60 чылдарның чалчы назынны төөгүлүг шөлдеп бүзүредиг базын-биле чорупкан. Муң-муң үнмер хүндүткелдиг «Интернационал» аиглазын улаштыр ырлаиы берген. Дүвеи дээрге байырлал чыритимнарының хой өнүүр хереллери чырый үнген.

Чыскаал кылажы доозугган соонда каш-ла шак болганда, дангаар эртеи Орду шөлүүге, Васильев ортулувтуң далай өртээнинге революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдар черлеринче, ада-иидырларның өртээнин орулгарынче походтарын үргүлчүлеишиилээн.

ЧОННУҢ ЭСТЕТИКТИГ КИЖИЗИДИЛГЕЗИ

СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринде мынча дээн: «МАССАЛЫГ БОТ-ТЫВЫНГЫР УРАН ҮҮЛ ЧУРТТУҢ КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ЧАРЫЛБАС КЕЗИИ АПАРГАН. МИЛЛИОН-МИЛЛИОН СОВЕТ КИЖИЛЕР БОТ-ТЫВЫНГЫР УРАН ҮҮЛ КОЛЛЕКТИВТЕРИНГЕ КИРИШПИШААН. БОТТАРЫНЫҢ ТАЛАНТЫЗЫН БОЛГАШ ЭСТЕТИКТИГ СОНУУРГАЛЫН САЙЗЫРАДЫП ТУРАР. КИЖИЛЕРНИҢ БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ДЕСКИ САЙЗЫРАЛЫНЫҢ, ЧОН МАССАНЫ КҮРҮНЕНИҢ ҮНЕЛИГ ҮҮЛДЕРИНЧЕ ХААРА ТУДАРЫНЫҢ КАЙГАМЧЫК ЧЕПСЭЭ БОТ-ТЫВЫНГЫР УРАН ҮҮЛ БОЛУР».

Бистиң партиявыс кижи бүрүзү хуузунда чогаадыкчы аргаларын долу илереткен, чонуң эстетиктиг сонуургалы, уран түүлге хандыкшылы улгатсын дээш, улуг кичээнгейни салып, бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп берип турар. Ол сагыш салышкынының ачызында чечен чогаалга, театрга, кивога, чурулгага, музыкага болгаш уран түүлдүг өске-даа хевирлеринге улуетүп сонуургалы улгадып, эстетиктиг кижизидилгези улам-на бедип турар.

Бо чүгүлә керекте оорунчүг базыынар бистиң республикада бар болуп турар. Хой-хой кижилериң хостуг шактарда музыкага, чурулгага хандыкшылы, шин, концерт, кино иеорүнге сонуургалы улгадып, чогаадыкчы чорукка боттарын шенеп, кежээки культура университеттеринге, болгумнерге өөренип турар. Республикада бот-тывынгыр уран түүл коллективтериниң саны безин чыл келгеи түдүм-на көвүдеп, улусчу талантылар хөй-биле илереп үнгүлээп. Оон эң сөөлгү тодаргай хереченнер Совет эрте-чагырганың 50 чылынга алдаржыткан бот-тывынгыр уран түүлдүн бо чылын болуп эртикилээн көрүлделери болгаш аңаа чедип алдынган чедиишкиннери болуур-дур.

Тываның хоорайларында, чамдык суурларында культура университеттери тургустунгулаан. Оон дыңнакчылары бо эртикеи өөреднге чылдарында чечен чогаалдың, музыканың, чурулганың болгаш өске-даа түүлдериниң талазы-биле билиглерии боттарынга шиигээдип ап, кайгамчык чараш, аки түүлдерни эскерип билириниң кижизидилгезин алгылаан. Чижээ, Кызылдың, Тоора-Хемниң, Сарыг-Сепгиң культура болгаш улусчу университеттериниң дыңнакчылары орус, совет, даштыкы чогаалчыларның, композиторларның, чурукчуларың классиктиг чогаалларын, уран түүлдүн хевирлериниң төөгүзүн, оон канчаар сайзырап келгенин, музыканы канчаар дыңнаарын өөренирп дээш, өске-даа билиглербиле боттарын чепсеглээп.

Улустуң ыры болгаш танцы ансамбльдери, улусчу театрлар бистиң республиканың элээн хой суурларында, хоорайларында турустунгулаан, бо чылын олярның саны оон-даа көвүдеп. Дика хөй кижилер ыры, танцы, музыка, шин талазы-биле билиглерии шиигээдип алыр дээш бо адаанывыс ансамбльдерде, театрларда кирип, боттарының талантызын чонга бараалгадып турар. Эрги-Барлыктың, Туранның улусчу театрларының, Кызылдың ыры база Бай-Хаактың танцы ансамбльдериниң талантылыг киржикчилериниң эки чедиишкиннери чонга сурагжый берген болгай. Даштап, ыыштап чонуп чазанырынга, аялга чогаадырынга база чуруурунга болгаш ыр, шүлүк бижиринге ынакшылдыгларның саны чыл келген түдүм-на көвүдеп турар аваргап.

Улусчу ураи шевердериниң хүрээлеңге өзүп, чаа аттар тыптып келген. Омск хоорайга эртикеи «Социалистиг Сибирь» деп чурулга делгелгезинге бистиң хоочуиарывые-биле кады аныяктар боттарының чонар даштап, ыыштап чогаадып кыыган ажылдарын кииргеш, улуг чедиишкиннерлиг болгулаан. Ол делгелгеге эң эки чогаадыкчы ажылдарны кииргени дээш бистиң элээн каш чурукчуларывысты, ураи шеверлеривисти ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң хүрээлеңиие киирип алган. Оларның арасында биске мырыдай билдинмейн турган чаа аттар бар. Чижек кылдыр Ранса Аракчаавы ап көрээли. Кызылдың сүт магазининиң бөдүүн ажылчыны ол кижи бодунуң хостуг шагында ураи түүлге улуг хандыкшылдыын көргүзүп, ыыштап янзы-бүрү дириг амытаннарымы хевирлерии чазап өөренип турган, аңаа шуут-ла мергежии калган. «Социалистиг Сибирь» деп делгелгеге эки ажылдарны киирген, мактаттырган. Оон чогаадылгазын улуу-биле үнелеген, ону ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнүне кандидат кылдыр хүлээп алган. Ынчангаш Р. Аракчаа чазанып чогаадыр талазы-биле баштайгы тыва хераажен мастер болуп турар.

Республиканың ажылчы чонларының эстетиктиг кижизидилгезин бедидер талазы-биле бисте эм-даа эвээш ажылдар кылдыныл турар болгаш ылаңгыя көдээ чонуң ортузунда бо ажыл багай. Хой-хой суурларның чагагайжыдылгазы, ногаанчыдылгазы, арыгшеверн ыракта четпее болуп, казсталга-шимелдеги эстетиктиг кижизидилгенің негелделериие дүүшпейн турар. Ол хамаан чок наймысылал Кызылдың болгаш каш-ла саиныг хоорайларыныстың шимелдези безин кошкан. Ол чүл дээрге хамыктың мурнунда хоорхүүскомнарның сагыш човаигыр эвес чоруу, иоскү агитацияже, казсталга-шимелдеже партийжи органнарның, оон пропаганда болгаш агитация килдиетериниң кошкак кичээнгей салып турары болур. Бо ажылга бистиң чурукчуларывыс кол рольду ойнаар дээрзи билдингир.

Көдээ чонуң культуразы бедээн, олар чараш хевирлиг хептерге, чарашгыр кеттиперинге, эки, чараш херекселдер-биле бажыңнарын дерип, казсталарынга ынактар. Ынчалза-даа садыг черлерни чонуң бо талазы-биле негелделерии ыракта четпее хандырып турар.

Ажылчы чонуң эстетиктиг кижизидилгезинге лекция пропагандазы улуг салдарны чедирер. Бо темага лекциялар Кызылга мында-хаая номчуттунуп турар-ла. Ынчалза-даа эстетиктиг кижизидилге темазынга лекциялар көдээ черлерде кончуг-ла ховар. Бо талазы-биле республиканың «Билиг» ниитилели, оон чер-черде эге организациялары улуг кичээнгейии салыыр ойу келген. Көдээ интеллигентилер, ылаңгыя башкылар эстетиктиг кижизидилге талазы-биле чон ортузунга улуг ажылдарны кылыр ужурлуг турган, ону кошкак чорудуп турар. Районнар төптеринде, ажылчын суурларда музыка школаларының саны көвүдеп. Бо школаларның башкылары көдээ чонга ыры, музыка культуразын хегжүдеринге, чонга пропагандалап, оруе, совет, даштыкы классиктиг ыры, музыка чогаалдарын концерт күүседиглерии дамчыштыр чонга таныштырып, оларның эстетиктиг кижизидилгезин бедидеринге улуг рольдуг болур ужурлуг.

Көжүп чоруур чурулга делгелгелерии көдээ черлерге чорудары, ураи чурулга, сиилбиле дугайында лекция пропагандазын күштелдирери Тываның Чурукчулар эвилелиниден негеттиниир турар. Эстетиктиг кижизидилгеге культура албан черлерни улуг рольдуг. Бо темага хамаарышкан лекцияларны, диспуттарны, кежээлерии организастап арттирери дээш кылыр ажылдар-ла хой. Эстетиктиг кижизидилге дугайында номнар дыка хөй болгай. Библиотекалар ажылдакчылары ындыг номнарны чонга нептередии, бесседалар, тайылбыр ажылдарын кылырынче кичээнгейии улгаттырар керек.

Коммунистиг нитилелдиң кижизин хевирлеп тургузарынга эстетиктиг кижизидилге улуг рольдуг болганда чер-черде партия, совет, профвилел, комсомол организары олче улуг кичээнгейии салыр. Ийи дыштанар хүнүүг неделяже кирип турар үеде ажылчы чонуңуң эстетиктиг кижизидилгезинче оваа кичээнгейии салып, хой янзы хевирлиг ажылдарны, хем чегжелерии ап чорудары негеттиниир келген.

СОВЕТТЕР ЧУРТУНУҢ ООЛДАРЫНГА, КЫСТАРЫНГА

Улуг Октябрьның 50 чылынга холбаштырган совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлеринче аныяктарның III бүгү-эвилел походунуң киржикчилериниң кыйгырыы

Бистер, чурттуң республикаларының, областарының болгаш крайларының аныяктарының төлээлери, адаларывыстың алдар оруктарын эрткеш, маңаа, Улуг Октябрьның кавайы — Ленинниң алдар-сүрээглиг хоорайынга Совет күрүнеиии 50 чыл ою — алдарлыг байырлалдың бүүүзүнде чыылдывыс.

Чартык түс чыл мурнунда тура халаан пролетариат большевиктер партиязының, Владимир Ильич Ленинниң удуртулгазы-биле эрги делегейге согуушкунну таварыштырган.

Октябрьның тинилелгелиг базымы планетага ол хүнден эгелээн. Совет чурттуң чалыы назыны, сенээ бөгүн берген бүгү кежик — мөлүүге билбес ниитилел тургузуу, күчүлүг экономика, ёаулуг хосталга болгаш дең эрге, чогаадыкчы күш-ажылдың өөрүшкүзү биле мурнакчы культура — бо бүгүнү база Октябрь, хоочун салгалларның кызыгаар чоп маадырлыы, быжыг туруштуу чаалап берген, ол бүгү Ленинниң адыбиле, өөредии-биле, коммунистер партиязының маадырлыг ажыл-чорудулгазы-биле чарылбас холбаалыг.

Бүгү улустуң байырлалы чоокшулап келгенде, комсомол, совет аныяктар төрээн Коммунистиг партиязынга ынакшылын, революциияның тинилегези, социализм дээш демисеглилерге хаиы хүндүткелдиинің, өөрүп четтиргенинің сагыш-сеткилин катап-катап илергейлеп тур. Бистиң аныяктарывыска большевик-ленинчилериниң, Октябрьның болгаш хамаатты дайынның маадырларының, беш чылларның түдүгжү тургузукчуларының, фашизм-биле демисеглге Төрээн чурттуң маадырлыг камгалакчыларының, бөгүи делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнеиии күжүн, күүч-шыдалын быжыглап турарларның үлегери кезээде ыыктыг.

Аладарның алдарлыг оруктары-биле миллион-миллион оолдар, кыстар чорун олурар. Хоочун салгалларның дуржулгазы, оларның революстуг идеглеп, бүзүрели — коммунистиг идеалдарны бодарадыры дээш демисеглге идегелдиг болган шылгатгынган чепсек.

Бистиң аладарывыс революциияның түүгүи бедик кадагалып келген. Ол чоргаар туктуг кезээде арыг кадагалаар, чүс-чүс чылларны өттүр аппаар, кижи төрелгетенииң эң чырык күзел-бодалы — коммунизмниң чер кырынга бодарадыр бис.

Бистиң аладарывыс үрегделди болгаш аиты тинилээн, чаа делегейниң үндезинии түдүп тургускан. Оларның ажыл-ишчи дүнеринииң маадырлыг чаңчылынга шынчы болур, чалыы назыныстың бүгү күштерии, хайныышкыныыг сорук киришкинии Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш ажылдарынга бөөр бис.

Бистиң аладарывыс социалистиг Ада-чурттуберге-бөёе дайынарыи халдаашкынныидыи камгалап алган. Улуг Октябрьның чаалап алышкынарын ыыктыы-биле камгалап турар бис. Баштай келген кыйгырыгны ёаулуг Төрээн чурттуң төрээнсиз-биле камгалазырынга, ышиныг херек дээш ханывыстың совлгү дамдызынга чедир тулчурунга болгаш тинилээринге белеп бис.

Бистиң аладарывыс боттарының интернационалчы хүлээлгезин-кезээде ыыктыы-биле күүсеиип. Октябрьның идеялары дээш бүгү чурттарның пролетарийлери, аңгы талазы-биле аки-дуңмалары-биле кады демисежип келген. Вьетнамга империализмниң организастаан чүдек-бүжар дайыны, араб чурттарга үзүр Израильдың кеминг агрессиязы, Грецияда фашистиг аргилде, Барыын Германияда өжээзинирек чоруктуң күштелип турары, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарында колониизаторларның чимзеиишкиннери — бо бүгү совет аныяктарның чөптүг киледии, хосталганың болгаш деп-шилгенин дайынарын бөөр хөнүү чок чоруун хайныктырып турар. Делегейниң деп-шилгелиг аныяктары-биле кезээде чаңгыс ап-сеткилдиг бис. Аки-дуңма найралды чүткүлдүг быжыглаар болгаш интернационалчы ыдыктыг хүлээлгевисти күүседиринге кажан-даа белеи бис.

Эжиивис сен, кым-даа болуунза — металл заводларин азы тараа өстүрүп, ном түдүп алган номчуттуунун олурар ийикпе солдат үйгүдан отту чаштаап, дайынчы мерее ёзугаар тура халып кээп турар-даа болуунза — Ленинниң эгелеп каан хереен уламчылап турар сен, революцияны уламчылап турар болгай сен, оны утпа.

Партияның Төп Комитединиң Тезистеринде коммунизм тургузукчулуу — совет улустуң маадырлыг демисеглиниң түүнелдерии үндүрген. ол Тезистер чаа-чаа шылгаралдарже, чаа-чаа чаагай үүле бүдүрериичe бисти кыйгырып турар. Бөгүн бистиң революстуг фронтувус — коммунизм тургузуушкуну, ынчангаш ол фронтуга революцияның солдаты, партияның шынчы оглу болуру — бистиң кижи бүгүдезиигге эң улуг аас-кежии.

Төөгүлүг Кызыл шөлге совет аныяктар чүраавистиң согуушкун бүрүзү-биле, чурттап эрткенивис хүн бүрүзү-биле чер кырынга коммунизмни бодарадыр бис — деп хүндүлүг дангырактыг энир чылын берген.

Бөгүн, Октябрьның өндүр улуг түнелии үндүрүп турда, Ленинниң идеяларының шынныын, социализмниң эгээртиннес күштерлиин болгаи аргаларының чартык түс чылларның төөгүзү бүзүредиг хереченнер турда, сенээ шынчыыстың Советтер чурттуиуң чалыы назыныиың өмүнээзинден дангыраглар тур бис. Ленинчи комсомол, совет аныяктар кезээде сээи шынчы дүүлаакчың болгаш кур күжүн болуп келген, болуп турар болгаш моон соңгаар-даа болур деп дангыраавыстыг берип тур бис, партия.

Улуг Ленинниң, Октябрьның өлүм чок идеяларының түгү өндүр улуг эчис сорулгаже орукка бистя кезээде сорук киирзин.

ЛЕНИНГРАД. 1967 чылдың июль 30.

КАР-ның кооперативтеринге дузаламчы

ССРЭ-ниң Центросоюзу медегдеп кылган, нарайны агрессиядан качыгдалга таварышкан Каттышкан Араб Республиканың кооперативтеринге халас дузаламчы бээр дугайында баштаар черииң түскай хуралынга хүлээп алдынган шиитпиринің дугайын дыңнаткан.

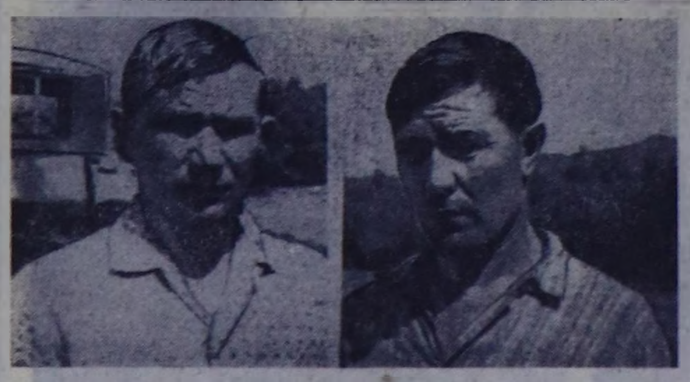
Центросоюзтуң баштайр черн КАР-га халас материалдыг дузалампы кылдыр шуптү 100 муң рубль түңнүг чем продуктуларын, әргежок чугула барааннарны чорудуп бээр деп шиитпирлээн.

Делегей аныяктарының ужураижышкыны

ЛЕНИНГРАД. Чаңгыс беш дыптерниң төлээлериниң «Октябрь болган аныяктарга дең» кол көргүзүлгүг эртикеи делегей ужураижышкының июль 31-де Таврия ордузунга дооглаган. Оларга ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары С. П. Павлов байыр чедирип чүве чугаалаан.

Французтуң коммунистиг аныяктар шинчээшкининиң чиргине секретары Франсуа Ильсом Совет Эвилелиниң оолдар, кыстарынга делегей аныяктарының ужураижышкының киржикчилериниң кыйгырыын номчуп дыңнаткан. (СЭТА).

ҮЕ-ШАГНЫҢ БАЗЫМНАРЫ

Каш-ла чылдар мурнунда, сигеен кезер, тараа ажвар ажылдарның ишки-түлүк үези чедип келирге, ажыл-агыйларның удуртукчулары, районнан сургакчылап келген даргалар аалдар кезип хап, улуг-биче кижилерни бо ажылдарже тааргаа түүл, мобилизастап турган. Ам ындыг үе эрте бергеи. Ам бо улуг ажыл-агыйны кампаниларга ажыл-агый бурулу түскай специализастаан бригадаларны, звеноларны тургузуп турар. Оларның ажылынның будурукчулуу каш-ла чылдар мурнунда хол-биле кылыр ажылдар колдаан ол чыышпыг ажылиштен каш-даа катап артык.

*Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозунда мал чеми белеткээр

ОКТЯБРЬ БОЛГАШ ЧОННУҢ КИНО КӨРҮЛДЕЗИ

Октябрьның социалистиг улуг революциязының 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистери Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң эртип келген маадырлыг оруунуң өндүр чаагайын көргүзүп турар.

Тыва улус совет улустуң интернационалчы өг-бүлезинге киргенинден соңгаар үзеп-пүр, көдээ ажыл-агыйга шапкын өзүлдени алган, хоорай, суурларның чаагайжыдылгазы база чоннуң материалдыг байдалы бедээн, эртем болгаш культура чечектелип турар.

Тывага культура чаартылгазынга болгаш чоннуң идейлиг кижизидилгезинге улуг черни кино эвелеп турар. Республикага ээн баштайгы кино-чурукту үндүрүп эгелээнден бээр 40 чыл чедип турар. Оон эгелээш-ле, республикага кино четкилериниң саны чыл бүрүде өзүп келген.

Ам үеде Тываның девискээринде күрүненип болгаш профэвилеидерниң 200 ажыг кино туруштары ажыддап турар. Күрүненің кино туруштары эрткен чылгы даалгаларын чедимшкинниг күүседеткен. Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейи үжуражыры-биле бо чылдың февральда хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерин кино ажыдакчылары күүседир дээш ажылдаанының түңнелинде 6 айның даалгалары ажыр күүседеттинген. Эрткен 6 айда киноже 2 миллион 600 мун ажыг көрүкчүлерни хаара тутkан. Бо талазы-биле Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарның кино четкилери эки ажылдаан.

Бо үениң иштинде республиканың бир чурттакчызы ортумаа-биле кинону 13,8 катап, оон иштинде хоорайларның чурттакчы бүрүзү 17,6, көдээ черлерге 11,6 катап көрген болуп турар. Ылангыл Тожу, Каа-Хем, Бии-Хем районнарның бир чурттакчызы-ла 20—22 катап көрген, азы эң бедик түңнел ол-дур.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында кинофикация эргелели бодунуң шугуму-биле бо чылдың баштайгы чартында школачыларның каникулунуң үезинде, Совет Армияның тургустунганының хүнүнде, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң үезинде, ол ышкаш Бүгү-эвилелдиң ленинчи пионер организациязының хүнүн таварыштыр республиканың кинотеатрларынга болгаш көдээде кино туруштарынга совет фильмнериниң көрүлде фестивалын организастаан.

Тожу районнуң Тоора-Хемге, «Май 1» колхозка, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозка, «Бурунгаар» совхозка, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозка дегем экранныг киноларны тургускан. Тожу районда Алгыяк, Ойна суурларга, Тес-Хем болгаш Таңды районнарга бир-бир кежүп чоруур киноларны немей ажыдып, ажыглаалга киирген. Эрткен айларның дургузунда 30 ажыг киномеханиктерни белеткеп, өөреткен. Ол ышкаш дыка хөй кино четкилериниң аппаратураларын чаартып солаан.

Кызылдың кинотеатрлары болгаш чамдык районнарның кинофикация килдистери чаа совет кинофильмнерни чонга көргүзер талазы-биле көрүкчүлер ортузунга тайылбыр-массалыг ажылдарны чоруларын экижиткен. Кинофильмнерниң утказын баш бурунгаар радио дамчыштыр пропагандалап, чарлаар, билеттерни хөй-нийтиг кино организакчыларны дамчыштыр садар чаа аргалар чер болганда калбарып турар.

Бодунуң мергежилинге үр чылдарда ажыглап салдынган сорулгаларны чедимшкинниг шинчилеп турар ак сеткилдиг ажылдакчыларның хүрээлеңи өзүп турар. Кино ажылдакчыларының мурнуку одуруунда чоруп турар орук айтыкчыларынга эштер: Тапов, Кызыл-оол, Буторокпина, Санчы, Маадыр-оол, Гуляев болгаш өскелерда хамаарыжыр.

Оон-биле чергелештир чурттакчы чоннуң ортузунга кино көрүлдезин организастаарында чедир шинчилеттинмээн болгаш кылдынмайн турар ажылдар хөй деп үвени чугаалап болур. Чонга кино көрүлдезин Эрзин, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарга чедир организаставаанының түңнелинде бирги чартык чылда ол районнарның бир чурттакчызы-ла чүгле 6—8 катап кино көргени мәдээ тодаргай чижек болур. Ылаңгыл Эрзининиң Бай-Даг, Кызыл Сыддыс, Нарын, Тес-Хемниң Берт-Даг, Шуурмак, Барыын-Хемчиктиң Аянгаты, Дөң-Терезин, Улуг-Хемниң Шагаан-Арыг, Чодураа, Көк-Чыраа, Бай-Тайганың Шүй, Кызыл-Хая чижектиг чурттакчылыг черлеринге кино көрүлдезин четпес организастаан. Үстүнде черлерге кино пропагандазы кошкак, көргүзүлгелерниң шынары куду болуп турары илерээн.

1967 чылдың ийнги кварталында күрүненің 160 кино туруштарының 25-жи планныг даалгаларын күүседеттинген барган. Оон иштинде Эрзинде 6 кино туруштарының 4-түү, Барыын-Хемчикте 7-ниң 5-жи план күүседээн. Бо чорук дээрге, ол районнарның Совет органнарының, кинофикация килдистериниң талазындан кино көргүзүглерин организастаар талазы-биле хүнбүрүнүң дээштиг хемчеглерин албайн келгенин хереченип турар.

Колхоз, совхозтарның ыраккы одарларында уйгу-дыш чок ажылдап турар малчыннарга кино көрүлдезин ыракта четпес организастап турарын айтыры чугула. Малчыннарга кино көрүлдезин экижидери-биле кинофикация эргелели ажыл-агыйларга 29 аппаратураларны тускайлап берген турдала, ажыл-агыйларның удуртукчулары оны чөптүг ажыглавайн турары таарышпас. Колхоз, совхозтарның удуртукчулары тускай ажылдап кылган график ёзугаар, бодунуң транспорту-биле малчыннарны, ажылчыннарны чыып, ол аппараттар-биле киноларны көргүзер хүлээлгелиг.

Бистиң республикада ниитизи-биле 15 автокино машиналар ажылдап турар. Оларның маршруттарын райкүүскомнар бадылап, тааржыткырып турар. Ынчалза-даа олар айыткан хүннеринде чогуур черлеринге четпейн турар таварылгалар кайы хөй. Автокино машиналарны өскээр ажыглаар чоруктарны Эрзин, Бии-Хем, Бай-Тайга, Өвүр районнарның күүскомнарының талазындан болдуруп турарын буруу шавар херек. Моон уламындан планныг даалгалар күүсеттинмес, артык чарыгдал, когаралдар болуп турар.

Республиканың кинофикация эргелелиниң талазындан кошкак хыналданы ажыглаш, күрүненің алдын фондузун — кинофильмнерни үрээр болгаш чидирер чоруктар ам-даа бар. Бо чылдың бирги чартында 24 фильмнерни үрээн. 12 фильмнерниң кезектерин чидиргилээн. Бо чоруктар Эрзин, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарга болгулаан. Фильмнер үрээр чоруктарның болуп турар чылдаганнарының бирээзи болза чамдык киномеханиктерниң ажылга харыысалга чогу, боттарының техниктиг билиин бедитпейн турары, аппаратарны ажаап-кадагалаарын негелдеге чедир кылбайн турары. Киномеханиктерниң техниктиг билиин бедидер талазы-биле районнарның кинофикация килдистери хемчег албайн, семинарларны безин эрттирбейн турар. Чамдык черлерде күш-ажылдың сагылга чуруму куду болуп турарындан арага-дарыга хандып, ээ-харыысалга чок чоруктарны болдура бээр таварылгалар амдаа эттинмээн.

Республиканың ажыл-агый, бүдүрүлге, школа болгаш өөредилге черлеринге документальдыг эртем-тайылбырлыг фильмнерни көргүзерин ам-даа сула организастап турар. Бо чугула ажылды үнелеп көрбейн, чоннуң кижизидилгезинге оларның ролюн чавыздып турар мындыг таварылгалар-биле демиселди күштедирери — чугула сорулгаларның бирээзи.

Бирги чартык чылда кино туруштары янзы-бүрү чылдаганнар-биле 554 ажыл хүнүн чедир ажылдавайн барган. Оон иштинде киномеханиктер чогундан 56, автомашина үрелгениниден 276, клубтарның септелгези болуп турганындан, азы одаар ыяш чогундан 174 хүн чедир ажылдаттынмаан. Бо чүүлдерни болдурбайн баарының аргазы долуун-биле бар деп чүвени айтыры чугула. Хамыктың ужуру чүл дизе, септелгелерни кыска хуусада чорудары, одаар чүүлдерни четчири-биле белеткеп, совртүп алыры, машиналарны каныыг, чөптүг эдилээри, киномеханиктерниң четчир курлавырын белеткээри — мону болдурбазының үндезинниери ол.

Улуг байырлалга белектерлиг ужуражыры-биле бис ам-даа хөй ажылдарны кылыр апаар бис. Байырлалга чедир Бии-Хемниң «Хадың», «Искра», Тожунуң «Май 1», Каа-Хемниң «Ленинчи орук», «Октябрь 30 чылы», Чөөн-Хемчиктиң «Большевик», Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозтарынга, Шүйга, Таңдыда «Коммунизминиң херели» колхозка, Тээли суурга делгем экранныг киноларны тургузуп, ажыглаалга киирер апаар.

Республикага сентябрь, октябрь, ноябрь айларда Улуг Октябрьга, Ленинге тураскаагаан фильмнерниң фестивалын чорудар. Совет культурамның болгаш уран чүүлдүң алдарлыг ажылдакчыларынга, ажылчы чоннарның эрге-ажыы дээш демисежип чораан революсчуларның амыдыралынга хамаарышкан документальдыг фильмнерниң фестивалын база чорудар. Улуг Октябрьга тураскаагаан чаа 10 фильмнерни бистиң көрүкчүлеривис октябрь, ноябрь айларда экраннардан көөр аргалыг. Ол ышкаш Свердловскиниң киностудиязының коллективи Тыва дугайында документальдыг фильмни бүдүргеш, байырлал хүннеринде биске көргүзери-биле күжениишкинниг ажылдап турар.

«Культураның үнелиг байлактарын ажылчы чоннарга нептередириниң болгаш информацияны массалыг болдурарының чепсен-херекселдери, коммунистиг кижизидилгениң идепкейлиг фактору парлалга радио, кино, телевидение чуртка калбаа-биле хөгжээн» деп Октябрьның социалистиг революциязының 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистеринде чугаалап турар. Кино хөгжүлдезиниң көскү болгаш тодаргай чижектери бистиң Тыванның чижээнден илдең-дир. Кол-ла сорулга — ажылга четпестерни узуткаары, кино талазы-биле чоннуң негелдезин хандырары болур.

А. АРАКЧАА,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында кинофикация эргелелиниң начальныгы.

Коммунистерниң идепкейи

Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң колхозчулары улуг Октябрьның алдарлыг юбилейинге хольбаштыр алган хүлээлгелерин эрестиг күүседип турар. Колхоз чартык чылда мал продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар планын эки күүседеткен. Тодаргайдаарга, сүт дужаарының планын 115 хуу, эттиг 114 хуу, дүктү 116 хуу күүседеткен чорук колхозта партия кежигүннериниң колхозчуларны чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже мобилизастап турарын чижек кылдыр көргүзүп турар. Партия эге организациязының үндүрген шиитпирлерин чайгылыш чокка быжыы-биле амыдыралга боттандырып турары ол. Эге организация (секретары эш Донгак) коммунистерни колхоз бүдүрүлгезиниң колкол адырларынга таарыштыр тургускан. Мал ажылында 15, хову ажылында 12, туйугда 7 коммунист ажылдап турар.

Коммунистерниң партийжи даалганы күүседиринге хууда харыысалгазын бедидер дугайында июнь айда болган партия хуралынга үндүрген шиитпирниң күүселдезин хынаар сорулга-биле бюро кежигүнү эш Дакпайның илеткелин чоокта дыңнаан. Аңаа санал берген коммунистер эштер Алдын-оол, Дамбаа, Аракчаа дээш өскелер-даа үндүрген шиитпирлерни күүседир дээш партия кежигүннериниң, активчилерниң ам-даа четпес ажылдап турарын, ылаңгыя эге организацияның бүрозу үндүрген шиитпирниң күүселдези дээш тодаргай хемчеглерни кошкак ап турарын шүгүмчүлеп, моон соңгаар канчаар ажылдаза чугула дээр дугайында боттарының ажыктыг санал-оналын киргеннер. Чугула айтырыгларны мындыг янзылыг дугуржуп чугаалажып турары ажыл-агый айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээринге ажыктыг болуп турар. Партия организациязында боттарының хамаарышкан ажылын болгаш партийжи даалгаларын ак сеткилдиг дайынчы күүседип турар коммунистер көвей. Коммунист Монгуш Дамбаа партияның иштики ажылының талазы-биле партийжи даалгазын эки күүседип, шагдан бээр тудугда бригадирлел, колхозтуң планның тудугларын хуусаа бетинде ажыглалга кииреринче бүгү коммунистерни мобилизастап турар. Эш Дамбааның удурткан бригадазы алган социалистиг хүлээлгезин ёзугаар 500—500 баш хой кирер ийи кажааны, 100 башка бызаа кажаазын болгаш аъш-чем складының тудуун дооскаш, ажыглалда киирген. Ам бригаданың кежигүннери чаа школаның тудуун август 7-ниң бетинде бүрүн ажыглалга киирер деп сорулганы салып алган күжениишкинниг ажылдап турар.

Колхоз бүдүрүлгезиниң өске-даа адырларында ажылдап турар коммунистер юбилейлиг чылда алдынган хүлээлгелерни күүседиринче колхозчуларны мобилизастап тураралар. Саанчы коммунист эш С. Ондар бүдүрүлге көргүзүглериниң талазы-биле өскелерге үлегер чижээн көргүзүп, мурнакчыларның бирээзинге санаттырып турар. Бир инекке онааштыр сүт саалдазының хемчээли эрткен чылдың ол үезинде турганындан көвүдээн болгаш чартык чылда пландан ажыр 96 центнер сүттү күрүнеге саткан.

Амгы үеде партия эге организациязы кол кичээнгейни иштиниң малынга быжыг чем-суурну тургузарынче угландырган. Бо хүннерде Сесегениң ховуларында сиген кезилдези хайныышкынныг чоруп турар. Сиген белеткелиниң бирги одуруунда база-ла коммунистер туржуп турарлар.

Д. ОНДАР,
СЭКП райкомунуң инструктору.

Мал чежнериниң белеткелиниң хүн демдеглели

Сиген белеткели — сезоннуг ажыл, ынчангаш улуг оперативтиг чорукту, күш-ажылды биледиг организастаарлы, республиканың ажыл-агыйларында курлавырларны, алс хүн бүрүүзү бүгү хемчег-биле ажыглаарын негеп турар. Ынчалза-даа, бүдүрүлгеге 60 чылдың август 1-ниң медээзи белеткеен мал чежнерни эрткен чылдың ол-ла үезинде турганындан дыка эвээш дээрзин көргүзүп турар. «Ногаан кезилдениң» өртектиг үези эртип турар, а чежнер белеткелиниң темпизи Тываның ажыл-агыйларының хол нуруузунда куду болуп артпышаан.

Республиканың чамдык колхозтарында, совхозтарында сиген ажаан алмышкыны багай эрес чоруп турар. Чижээ, Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы», «Улуг-Хем» совхозтарында он хире механизастаттынган бригадалар ажылдап турар. Оон аңгыда «УТКА 25 чылы» совхозта машина чоруттунмас черлерниң сигенин хол кадыгы-биле кезиринге малчыннарны эвилелдээн. Эрткен чылдарда ышкаш бо ажыл-агыйда будун-бүрү чежнерниң белеткели база чоруп турар. Бо ийи совхозта 963—950 тонна эки шынарлыг сигенни болуп сараатгаан. Улуг-хемчилер мал чежнерни малдың кыштаар черлеринче совртүп эгелээн. Алдыы-Шыраа сүт-бараан фермазының турлаанче 40 тонна ажыг сигенни совртүп чедирген.

Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездизи аттыг совхозта мал чежнерниң белеткелиниң темпизи өзүп турар. Июль 20-де сиген белеткелиниң планы 29,0 хуу күүседеттинген турган болза, август 1-де 54 хуу четкен. Ында партия организациязы, совхозтуң дирекциязы, ажылчын коллективи ажыл-ишти чедиишкинниг чорудар дээш бүгү хемчеглерни ап турар. Сигенчилер ажылдап кылырының нормалары, чарыштың негелделери-биле, материалдыг деткиишкинниң негелделерибиле дораан танышкан, сиген белеткээр бригадаларда ниитиниң чежнелгезин эки организастаан. Сигенчилер ортузунга беседа, солун номчулгазы доктаамал чоруп турар.

Республиканың чамдык ажыл-агыйларында сигенни сараатгаарындан ады-ат-ады, ону прессетеп турар. «Тывалеге» совхоз 600 га черниң сигенни прессээн.

Мал чежнениң белеткели дескизи-биле эки чорбайн турар. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларында чүгле 677 тонна сигенни белеткээн, а планы 16163 тонна. Ылаңгыя «Искра» колхозу сиген планын чүгле 4-ле болгаш «Хадың» колхозтарда чүгле 35—46 тонна-ла сигенни сараатгаан. Ажылды четпес организастаанны-биле сигенни болерге, сараатгаары савдан турар. «Искра» колхозта 529 га черниң сигенни кезип каан, а оон чүгле 56 газының сигенни болген.

Бии-Хемниң ажыл-агыйларының хөй нуруузунда организакчы болгаш политмассалыг ажылды кошкак чорудуп келген. Сиген төлүнде ажылдап турар бригадаларга агитхуудустарны, крокодилдерни үндүрбейн турар, социалистиг чарыштың түңнелин үндүрбестээн. Чамдык черлерде ниитиниң чежнелгезин багай организастаан. «Өөк» совхозтуң Шивилигде бригадазында чежнелге багай тургуетунган.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозу сиген планын чүгле 4-ле хуу күүседип, бо ажылды хожудадып турар. Таңды районнуң ажыл-агыйларында мал чежнелеткээр ажыл хожудавышаан. Партия организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш түскай эртемниглери малды хүр кыш ажыраарының дугайында кошкак кичээнгей салып, сиген кезилдезин чугулаган көрбейн турар.

Тараа ажаан алмышкынынга чедир каш сантыг-ла хонуктар арткан, мынчангаш арткан хонуктарда сиген кезилдезин доозар, сигенниң малга хоолулуун кудулаттас дээш ажылды бүгү тала-биле организастаары чугула. Мал чежнениң курлавырларын көвүдедирде сигенден силос салыр, будун-бүрү белеткээр дээш чергелиг ажылдарны база уттуп болбас.

Септелге доозулган

ШКОЛА СЕПТЕЛГЕЗИ ДООЗУЛГАН

Өвүр районнуң Солчур 8 чыл школазының башкылары, ажылчынары 1967—68 өөредилге чылынга школаны, интернатты, столованы бүрүн септээн, парталарны, оруннарны бүрүнү-биле белеткеп салган.

Башкыларның 3 чурттага бажыңын база бүрүн септеп доозкан. Школаның септелгезинге бүгү башкылар болгаш ажылчынар идепкейлиг киришкеп. Монгуш Очур-оол, Монгуш Настык-Доржу, Сат Даваадай эки ажылдааннар.

Ам Солчур 8 чыл школазының коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл байырлалынга алдар кылдыр арткан аап-сааң септелгелерни кылып турар.

• • •

ИЮЛЬ 10-ДА ДООСКАН

Таңды районнуң Хову-Аксында 8 чыл школазының коллективи бо чылдың июль 10-да школаның септелгезин доозкан.

Чээрби ийи класстарны чугайлаш, будун дозулаан, физиканың, химиянның кабинеттеринге дериг-херекселдерин септеп, чаарткылаан. Школаның корридорларынга хүндүскү тырыттыг лампаларын киирген.

Школаның даштыкы ханаларын будун, херимнерин чаартып, девискээрин чагайжыктан болгаш ногаан ыяштарны чечектерни олуруткан. Суглуг одалганың системазын, бүс машиналарын слесарь-сантехчи эш Кызыл-оол эки шыварлыг септээн.

Школаның септелгезинге ажыл-агый эргелекчизи эш Городилова, техниктиг ажылчыннар Галина Бычкова, Любовь Потылицына, лаборант Эмилия Ковалева идепкейлиг киришкеннер.

Школа чанында спортчу стадионну күш-культура башкызы эш Федор Михайлович Малютиниң удуртулгазы-биле өөренниичилер боттары тутkанар. Күш-ажыл башкызы Владимир Нестерович Иконниковтуң башталгазы-биле школачылар өөредилге мастерскаязын база боттарының күжү-биле кылганнар.

Улуг Октябрьның 50 чылынга

ССРЭ-ниң аъш-чем

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга СЭКП ТК-ның чоокта чаа парлаттынган Тезистеринде чоннуң хереглел барааннарын, оон иштинде аъш-чем барааннарын чуртка бүдүрүп үндүрери дыка ковудээнин айтып турар. Ону канчаар чедип алганыл, Совет эрге-чагырганың чылдарында ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрү кайы хире сайзырааның, оон амгы байдалы болгаш хөгжүлдезиниң чоокку перепективалары кандыгыл?

Парлалганың медээлер агентилелиниң корреспондентиги Николай Пантелеевтиң бо айтырыларынга ССРЭ-ниң Күрплавының аъш-чем үлетпүрүнүң килдизинин начальныгы, экономика эртемнериниң кандидады Иван Кузьмич СИВОЛАП харылаан.

— Мен план ажыл-агыйының ажылдакчызыдыр мен, силер журналист-тир силер. Ынчалзажок кайывыс-даа садып алыкчылар бис — деп, Иван Кузьмич Сиволап чугаалаан.—Үчүле Москваның эвес, харын албан херээнин талазы-биле үргүлүү мээн барып турарым, чурттуң үлетпүрлүг өске-даа төптеринин аъш-чем магазиниринге хаая эвес кирип көрүп чоруур мен. Чылдың-на байдал өскерилип турар. Магазиннериниң лангылары куруглавае. Магазиннерге оочурлар база чок болуп турар.

Колдуунда муң-муң үүрмек чыдып калган бүлүрүлгелерден тургустунган шоолуг сайыраваан аъш-чем үлетпүрүнүң хаанныг Россиязын салгал кылдыр совет чурт алганы билдингир. Ынчан сүт заводтары барык-ла мырыңай чок турган. Малды шоолуг эвес бичии черлерге соп өлүрүп турган. Аъш-чемнин амгы үлетпүрү ССРЭ-ге херек кырында үгүле дайын мурнундагы баштайгы беш чылларда (1928—1932 ч. ч.) тыптып келген. Ынчан чүе-чүс чаа улуг бүлүрүлге черлери туттунган болгаш ажыглаалга киирген, а эрги бүлүрүлге черлери эде дериттинген. Оон түңнелинде 1937 чылда чуртка чигир биле мал саржаан 1913 чылга бозаарга 80 хуу хөйну бүдүрүп үндүрген, кондитер кылыгларын бүдүрери сес катап, макарон кылыглары — тос катап өскен, консервилер бүдүрери он ажыг катап ковудээн. Хлеб быжырар үлетпүр ол үеде ааңдакы он хевирлериниң орунуна хлебтиң барык-ла дөрт чүс хевирлерин бүдүрүп үндүрүп турган.

Ала-чурттуң Улуг дайынының чылдарында чурттуң бүгү аъш-чем үлетпүрүнүң бештин дөрт кезээн гитлержи шериглер эвелеп алган. Аъш-чем үлетпүрүнүң хөй кезии үзүткаттынган турган, ол чорук совет кижилерни аъш-чем-биле хандырарын аажок баксыраткан. Карточка системазын киирер үжурга таварышкан, ынчалза-даа дайын соолүнде удатпайн солуттунган. Оон бээр чоннуң аъш-чем-биле хандырылгазы үзүктел чок экижип келген. Садып алыкчылар ону ылаңгыя эрткен чедя чылда аажок эскерип билгеннер, ынчан аъш-чем барааннарын бүдүрериниң ниити деңнели чуртка 73.5 хуу өскен, оон иштинде мал саржаа бүдүн чартык катап, чигир, үнүш үзү, быштак, кат-чимис, ногаа консервилери болгаш өске-даа дыка хөй продуктулар барык-ла ийи катап өскен. Чигир болгаш мал саржаа бүдүрериниң талазы-биле ССРЭ ам делегейде бирги черни эзлеп турар.

Чуртту индустриализастааны, социалистиг бүлүрүлгениң өзүлдези совет кижилерниң чаагай чоруун бедидеринге эргежок чугула байлалды тургускан. Чоннуң хереглел үүлдерин, аъш-чем барааннарын бүдүрүп үндүрери чылдың-на ковудеп, оларның шынары экижип турар. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойынга СЭКП ТК-ның Тезистеринде 1913 чыл-биле деңнээре аъш-чем үлетпүрүнүң продукциязы 1966 чылда 12,8 катап өскенин айыткан. Ам ол үлетпүрүнүң үлүүнге, аъш-чем индустриязының чээрби беш муң бүдүрүлгелериниң продукциязынга чурттуң үүрмектеп салар бараан саварылгазының чартынган хөйу онаажып турар. Совет аъш-чем бүдүрүлгелери хүнүнүң-не хлебтиң сезеп муң ажыг тонна янзы-бүрү сорттарын (хереглекчилер кооперациязын киириштирбейн алган), барык-ла алды муң тонна янзы-бүрү кондитер кылыгларын бүдүрүп үндүрүп турар. Барык-ла сес муң тонна үнүш үзүн, он сес миллион банка консервилерни, 120 муң тонна мал саржаан, быштакты база өске-даа сүттен үнер продуктуларны, чээрби муң ажыг тонна эттиг болгаш өске-даа чүүлдерни бүдүрүп үндүрүп турар.

Ырак черлерже аъш-чемни совртүрүү транспорт ажылдакчыларынга улам-на бергедеп, совртүр чүүлдерниң хемчээли үзүктел чок өзүп турар. Чижээлээрге, көдээ ажыл-ишчилер эрткен чылын тараанын чүгле эң тергиин дүжүдүн алган эвес, харын чигир свёклазын, тарымал гоорукту, ногаанны, картофельди болгаш өске-даа көдээ ажылагый продуктуларын төлевилеп турганындан дыка хөйну өстүрүп, ыыстыг бода малдың, хойнун болгаш куштун баш санын көвүдеткен.

Бүгү чит этти болбаазырадылга пунктуларынга чогуур ойүнде чедирери, а оон соонда белен продукцияны чуртка үлештир чедирери ынчыл-ла база-ла нарыыдаан. Оон бүдүрүлгелери чит этти чүгле болбаазырадып четтигер эвес, харын эң калбак ассортиментиниң бедик шынарлыг продуктуларын болдунар шаа-биле хойну кылып үнүрер ужурлуг. Ону рыноктун тургустунуп келген байдалы негеп турар.

Москвачылар ам, чижээлээрге, 10—15 чылдар мурнундаазынга болаарга барык-ла чартык хире эвээш хлеб чип турарлар. Оларның этти, балыкты, сүт продуктуларын, ногааларны, кат-чимистерни хереглээри алаан каш катап өскен. Ам ССРЭ-ниң чоннуңун чигир, маргарин, хлеб кылыглары, макарон, кондитер кылыглары, үнүш болгаш слива үзү, кат-чимис, ногаа консервалары болгаш өске-даа продуктуларга хереглели долузу-биле хандыртынган. Мындыг байдалдар турда, аъш-чем барааннарының шынары, оларның ассортиментизи, даштыкы класталгазы биске бирги чергенин кол айтырыы болуп турар.

Беш чылда чуртка аъш-чем барааннарын бүдүрүп үндүрери 1,4 катаптан эвээш эвес өзер. 1970 чылда чурттакчы чоннуң кижи санынга онааштыр эттиг болгаш эттен кылган продуктуларны хереглээри 20—25 хуу, сүттү болгаш сүттен кылган продуктуларны хереглээри 15—18 хуу, ак чигир 25 хуу, үнүш үзүн хереглээри 40—46 хуу ковудээр. Чаа бышкан болгаш консервилеп каан кат-чимистерни, ногааларны хереглээри барык-ла бүдүн чартык катап өзер. Чурттакчы чоннуң кижи санынга онааштыр чигир бүдүрери 1970 чылда 52 килограммдан ажар болгаш ол делегейде эң-не бедик деңнел болур.

Эттен кылган фабрикаттар, куллинар болгаш колбаса кылыглары, янзы-бүрү быштактар, сүт продуктулары, торттар, пирожноелер, шоколад болгаш шоколад кылыглар, ол ышкаш витамин болгаш өске-даа ажыктыг немелделер-биле байлакшаан продуктуларны бүдүрерин элбедирин төлевилээн. Бедик шынарлыг хлеб-булочка кылыгларын, оон иштинде сдобалар, булочкалар, сушкалар, кекстер болгаш хлебтиң национал сорттарын бүдүрүп үндүрери дыка ковудээр.

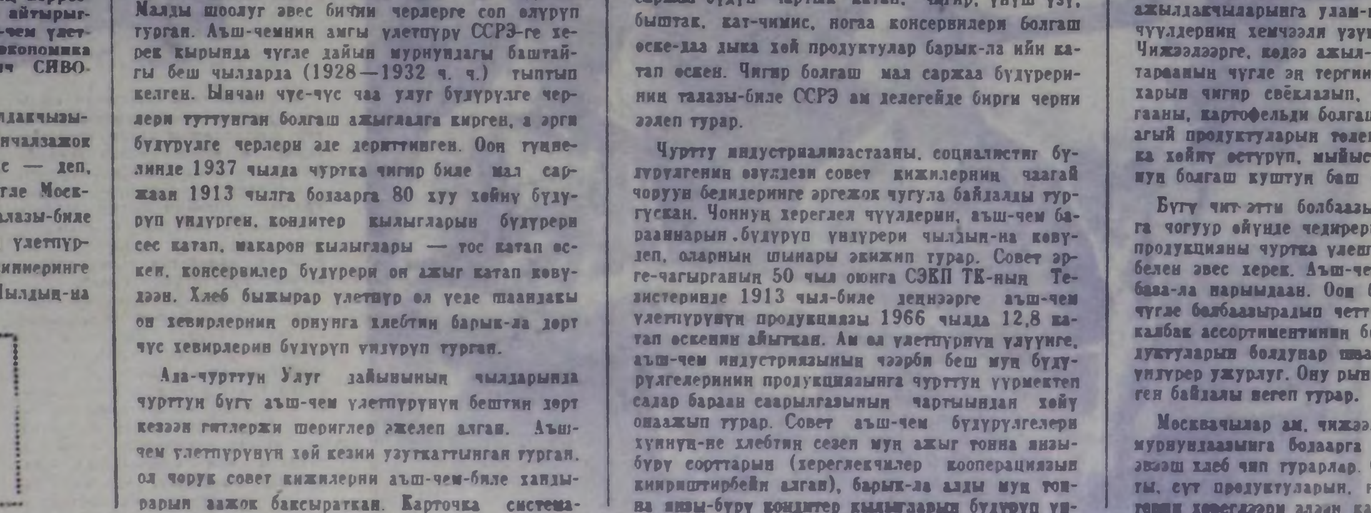
1967 ч. Август 2.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

ЧУРУКТА: эртиен аадымының киржикчилери (солагай талазындан он талазынче) — Чөөн-Хемчикте «СЭКП XXII съездизи» совхозтуң таңнымалы, Улуг ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делегелгезинниң чаңгыс эвес удаа киржикчизи «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг Ховалыг Тыртык, Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң хойжузу Донгак Балдан-оол, оң-ла колхозтуң колхозчузу Балчыр Балдан, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң колхозчузу Дажываа Чооду, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң даргазының оралакчызы Хомушку Сталй болгаш олла колхозтуң колхозчузу Оюржан Өткен-оол.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Бистиң аалчыларывыс

«Большевик» колхозта уруглар саду—бистиң районда эң дээре ажылдыг. Оон ажылы, дуржулгазы-биле танывас дээш кожаныс Чөөн-Хемчик районнуң уруглар яслилериниң болган садтарының эргелекчилери, херээженнер човуделдериниң төлөлекчилери кээп чорду.

Колхозта херээженнер човуделиниң даргазы Алексаидра Кара-Сал кожаларывыстың төлөлекчилериге байыр чедирген соонда олар уруглар саду-биле танышкан. Долгаидыр ногаан ыяштар олуртқан бажың дораан көзүбөөн, мичаанаш аалчылар баштай ийи талазында чечектер олуртқан аллея оруктап эрте. Бажыңның бир талазында ногаа аймаанның үнүштерин тараан болду, ону уруглар көрүп, ногаалар канчаар үнүп турарын хайгаарап турарын сад эргелекчиги Валентина Бадыргыевна Шаалы тайылбырлады. Оске талада нат аймаан тараан.

Садтың мурнуу талазында хөгегелиг черде уруглар шөлүн дерип кылган, ону тоолчургуу хоорайжыгаш деп чугаалап болур, чүнү чок дээр силер! Кажаалар-лыг, иудуктуг бажыңчыгаштар, магазин, ногаан театр (сценазы-биле), хол бөмбүүнүң шөлү, чадалар, чайганыр чер... Оларны билдилии-биле будаан, уруглардың ынак чуруктарын чуруп ваан.

Бажыңның иштии арыг, аянныг, хөй чечектелиг. Садикте уруглардың хөй кезии — мазчыннарның уруглары. Оларның дүн-хүн иштинде ында турарын, бүгү-ле хандырылтаның халае болуп турарын Валентина Бадыргыевна чугаалаан.

— Уруглар садынга мазчыннарның идегели кандыгыл?—деп, аалчыларның бирээзи айтырган.

— Ырак-узак черлерге ай-айы-биле чурттап, уруглариче оларның сагыш салыры черде чоктуг. Баштайгы үеде олар уруглар садка экизериниден ойталаксаар, харын-даа уруглар экелгенде, олары-биле кады садка ийи-үшдээ хоптуглар турган. Уруглар-ның эки дыштанып, чемненип, ойнап-хоглеп турарын көргеш, ам бүгүреп, харын улуг күзел-биле экизер апарган. Бис ам школа назыны чедө бергенивис үш удаа школаже үдеп келдивис, оларның хөй кезии мазчыннарның уруглары, олар барык шупту эки болган кончуг эки дем-дектерге өөренип турарлар—деп, аш Шаалы харылаан.

Садка бөлүк бүргүүге тургузуп турар ажыл планы кожаларны сонуургаткан. Олар карандаштарын тудупкаш, ажыттыг, чаа түүдерин боттарынга демдеглеп ап турган. Олар уруглар-ның чуруп, пластилинден янзы-бүрү дүрөүлер кылып турарын база көргеп. Садтың кижиандырчилери пластилин орнуна оске түскай материалды ажыглап турар, ону база-да боттарының түскай рецептизи-биле кылып ап турар улуг болду.

Байырладыг концертилер, школаже үдээшкиннер, уруглар-ның төрөөн хүнүнүң болганда, чурукка тырттырганда, ону шыгжап турар альбом база бар. Ол шын-даа аалчыларның күзел-бодалдарын биижин турар дептер бардыр. Ында РСФСР-нин Министрлер Човуделиниң Даргазы эш Г. И. Воронов, СЭКП-нин Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока болган оске-даа аалчылар ат салып, уруглар садынга бедик үнелелди бергени солуп болган.

Уруглар аалчыларга концерт көргүскеш, ырлажып, танцылап, оруе, тыва дылдар кырынга шүлүктерин чугаалап турган. Оларам оруе дылга барык арыг чугаалаар апарган. Бо талазы-биле улуг кижиандыкчи Ховалыг Доңуңдуктуң улуг ажылды чорудуп турарын көрүнүүр.

Валентина Бадыргыевна уруглаже хөй кичээлгейни салып турар. Оон шыйган толевилели-биле бир өгнүг бажың чанында тудуп турар. Ону ыяштан болган шилден кылып эгелээн. Национал угуулаларны огнуң даштында чураан. В. Шаалы—сес уруглар-ның неви, колхозта херээженнер човуделиниң нежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Бо болган оске-даа хүлээгелерни ол ак сеткилдиг күүседип четтиргип турар.

Уруглар садының ажылынга улуг дузаны колхозта партком секретары С. Очур, эмнелге участогунуң эргелекчизи Н. Өртеңсал олар чедирип турар. Н. Өртеңсал уруглар-ның болган шүдэ ажылдап турар кижилериниң кадмын доктаамал хайгаарап, адаөлерге лекцияларны кылып, кадышыл дугайында булуңнарны келиде болган садка кылган. Колхоз баштаар чер уруглар садынга болган келиизинге 8 саар киекти, сааныны быжыглап берген. Ол—дыка ыаарымчалыг: сүт, сметана, ааржы уруглаага четчир.

Хүнүң ийиги чартымында аалчыларга гостиницаны, даараныларга шезеркээлээш, эмнелгени көргүскен. Олар колхозчуларның олуртқаны чаа садты сонуургап көрген. Ында колдуунда-за кат-чымис аймаан: чыжырганы, чодураны, шиек-караан, кызыл-катты болган өскелерни-даа тараан.

Школада капитал сеткелге дооступ турар, коридорну болгаш кабинеттарны алгыткан, спорт залын туткан. Бүе-биле ажыыдаар одалга системазын киирип турар. Ында хөй иеруузунда-за херээженнер ажыыдап турар, ынчаиган найыралдың бееседээзи орта үр үргүлчүлээн.

Колхозтуң конторазынга активчилер болгаш аалчылар чыглып келген. Улуг Октябрьның 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш «Большевик» колхозтуң херээжен чону канчаар ажылдап турарын херээженнер човуделиниң даргазы А. Кара-Сал чугаалаан. Партияның Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары А. Салчак харыы сөзүнге, районнуң херээженнериниң, иези, сад ажылдакчыларының ажыл-ижин таныштырган...

Орай кежээ. Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң херээженнер човуделиниң активчилери аалчыларны үдеп, адрестер солчуп, чүректиң ханызындан бееседаларны чоруткан. Адак соонда аалчылар болгаш активчилер холдарындан туттунчукаш, «Кезээде-ле хүнээ турзуң» деп ырыны оруе, тыва дыл-ырынга ырлашкан. Ындыг ужуражыышкыннар хөй болзун!

М. КОБЛОВА.

Чоннуң культура хандырылгазы

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында Тывада кино четкизи чыл келген түлүм-на калбарып, көрүкчүлериниң кино-чурукка сонуургалы бедип турар. Маңаа Бай-Тайга районну чижекке ап көрээлиивер.

Район тургустунганда чаңгыс көжер кино турган болза, ам тос турум, бир көжер кино бар апарган. 1967 чылдың бирги чартында районнуң киноустановкалары планын мынчаар күүсеткен: чартык чылда кино көрүлгезинче ниитизи-биле 82 мун кижини хаара түлүп турган болза, 96 мун дыка ашкан. кино үндүрүлгезиниң планы 1719 сеанска көрдүнген болза, 105 хуу. сан-хөө планы 139 хуу күүсеттинген.

Кызыл-Дагның киноустановказының механиги Кожуун-оол чартык чылда социалистиг чарыштың гипеккизи болган, көрүкчүлер хаара түлүп, кино үндүрер болгаш сан-хөө планнарын шуптүзүн ажыр күүсеткен. Кожуун-оол ам сес чыл механиктеп турар, бо аразында план күүсеттээн чылы чок. Мугур-Аксыда киномеханик Найыр-оол планын 123 хуу, Найырал суурда Кавза—113 хуу күүсеткен. Район төвү — Тээли суурда киноустановка чартык чылда дөртку черни эзээн. Кежер киноустановканың механиги Экер-оол оларларда малчыннарны кино көрүлдези-биле эки хандырып, планын ажыр күүсеттип келгенин демдеглээри чугула.

Харыысалга чок, ажылчы чонну культурлуг дыштанылгазы, политиктиг биилии дээш аңаа ыласкан чугула ажылды күүсеттейн турар механиктер бисте бар. Кызыл-Хая суурда киноустановканың механиги Болдуг чартык чылда планныг соруглаларын күүсеттээн, арагаже хандааш чамдыкта кино үндүрүлгезинден үзүп турар, ажылының отчёдун районга бербейн келген. Киномеханиктер-биле ажыл районда багай организастаттынган, оларның өөредилгелиг семинарын бо чылын эртирбээн. Районнуң кинофикациязы, оон үдуртукчузу эш Бүян-оол механиктериниң ажылынга удуртулгазын экижидери негеттинип турар.

И. ДАНЗЫ,
киномеханик.

* * *

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Ээрбек участогунда делгем клуб бар. Киноустановка, библиотека ажылдап турар. Клубту тудуп, ажыглалга киргенден бээр чүгле ийи чыл болган, бо аразында эргелекчиге дөрт кижи ажылдаан, культура-массалыг ажыл чогуур негелдезинге чедир чоруттунмайн келген. Дөрт лугаар эргелекчи Галина Иванченко база-ла ажыл чорутпайн турар. Клуб, библиотека үргүлчү хаалгыг болур, түгле кежээ кино үнүп турар. Ам мал чеминиң белеткели кидиң түлүк, сиген кезип турар колхозчуларның ортузунда политмассалыг, культура-массалыг ажылдар чоруттунмайн турар. Лекция, беседа-даа кылбас, хана парлалтазы-даа үнүрбее апарган. Бистиң участогувуска партийжи агитас-массалыг ажылды чорудары негеттинип турар.

Киномеханик Александр Пишиков багай ажылдап, киноиун үнүн тазырыттырбас, чамдыкта чырыы четпес, мынаыг таварылгаларда узуктелиишкиннер болуп, киноиун үнүрер шагы узап, көрүкчүлерге шыланчыг болуп турар. Клубтуң ажылында четпестерни партия организациязы, колхоз баштаар чери эки билир болза-даа, ону эдип алыр талазы-биле хемчег албайн, библиотека эргелекчизи-биле киномеханиктиң багай ажылынга эптешип турары хомудаичыг.

Чайлагларда малчыннарны, мал чеминиң белеткелинде колхозчуларны культура-массалыг ажыл-биле хандырары амгы үеде негеттинип келген. Юбилейлиг чылдың планныг соруглаларын ажыглалга боттандырар дээш колхозчулар хайгыышкынны ажылдап турда, Г. Иванченко биле А. Пишиков оларның ажыга харыысалга чок, шүшпеш чоруу канчаар таварышпас.

Н. ЛАКПА.

Делегей бо хүннерде

Даштыкы информациялар

Чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкин

ДАМАСК. (СЭТА). «Июль кризизиниң үезинде-даа база ол ышкаш тайбыңчыдылганың сөөлүнде-даа араб чурттарга, ылангыя Сирий Араб Республикага болгаш КАР-га Совет Эвилелиниң көргүскен политиктиг, экономиктиг болгаш шериг дузаламчызы дээш Сирияның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму СЭКП ТК-га болгаш Совет чазакка изиг байырын чедирип, чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкинниң илергейлеп тур»—деп, Сирияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чоокта болган калбак пленумунга хүлээп алган болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТК-га чоруткан байырлыг чагаазында чугаалап турар.

Бодунуң байырлыг чагаазында СКП-ниң ТК-ның пленуму ГДР-ниң, Болгарияның, Польшаның, Чехословакияның, Венгрияның, Югославиянын, Моолдуң, Вьетнамның, Көрейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларынга, а ол ышкаш Францияның, Италияның коммунистиг партияларынга болгаш акы-дүнма өскедаа партияларга өөрүп четтириишкинни база илергейлээн.

Социалистиг чурттарның, ылангыя Совет Эвилелиниң көргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар политиктиг болгаш экономиктиг дузаламчызы болза, СЭКП-ниң болгаш акы-дүнма өске-даа коммунистиг база ажылчын партияларның удуртулга болдуруп турары ленинчи ханы мерген политиканың боттанышкыны болур дээрзин байырлыг чагаада чугаалап турар.

Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер-биле араб чурттарны холбаштырган төөгүлүг найырал болза, национал хамаарышпас чорукту хандырып, араб чурттарда депшилгелиг ёзу-чурумнарны быжыглап, израиль империалистиг эжелекчилерниң чаа араатанзыг үүлгедиишкиннерин боттандыраарыга моондактап турар кол фактор болур деп, байырлыг чагаада айтып турар. Оон ужурунда империалистер совет болгаш араб улустарның найыралынга чарылдырышкынны болдурарын боттарының база бир кол сорулгазы кылдыр салган. Ынчалза-даа оларның оралдажышкыныары бүрүн буураашкынга таварышкан. Сирияның Коммунистиг партиязы Совет Эвилели-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаар дээш, империализмге болгаш реакцияга удур, империализм-биле демиселге бүгү улустарның пролетаржы күштериниң чаңгыс эвинге болгаш эп-сеткил каттыштырылгазынга аажок улуг хораны чедирип турар Мао Цзэ-дунга баштаткан догматизмниң хандыкчыларынга удур демиселге СЭКП-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дээш моон соңгаардаа демисежирин бодунуң өөнүктериинге бүзүредип тур.

Үреткен буга чалдарынга парлалга конференциязы

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентизи С. АФОНИННИҢ дамчыдып турары болза:

Соңгу Вьетнамның буга чалдарын бомбалаары үргүлчүлевишаан. Июль 29-та америк үшак чүүл Виньфук мөнүүда Кау хеммиң барыын таланы эрииче мөөкизээн шуштуг халдаашынны кылган. Оон түңнелиикде буга чалдары дыка үрелген болгаш 5 шкин балыглаттырган. ВДР-ниң Суг амыл-аглай болгаш электростанциялар министерствозу Виньфук мөнүүнүң Тантыкт обшиназынга парлалга конференциязын организастаан. Аңаа обшинаның даргазы Нгуен Тхи Каттың чугаалааны болза, бомбалаашкын эртенгиниң 7 шак 20 минута турда болган. Ынчаарда хевуга ажылдап турган бис. Америк самолёттарның бистиң буга чалдарывыстың кырынга каңчаар болганыыр ужудуп турганын тода көргөн бис. Буга чалынга бомбаның дүшкен черии парлалга конференциязының эгелээринде мурнунда көргүскен. Чалдың барын дөзүнге чедир ийи улуг өңгүр бар болган. Чалды дургаар аязын каш оңгырлар. Халдаашкын 15 минутада үргүлчүлээн. Чамдын бомбалар хеммиң эрииндө ийиги чалга дүшкен. Кау хөй бистиң мөөкүнүң эң улуг хеши чүве деп, дарга үргүлчүлеп чугаалады. Ам чаашкынның сезону эгелээн, ынчангаш дайзын бистерии дүмүттен качыгдадырын ораидалын турары билдингир-дир. Ынчалза-даа боттарывыстың күш-ажылывыстың үре-түңнелдерии тулаалунга чедир камгалаар бис. Чалды септээринге шалыпчы бригаданы даяаш-биле тургускан болгаш ында бистиң модэлэ суурувустуң бүгү эниктарды ажыыдап турар.

Парлалга конференциязынга чүве чугаалап тургаш, ВДР-ниң Суг амыл-аглай болгаш электростанциялар министерствозунуң эргелелиниң начальниги Зыонг Нгоктуң медеглээнии: Кау хеминг америк империалистериниң үүлгедиишкиннери болза Сөңгу Вьетнамның буга чалдарын бомбалавас бодап турар дугайында америк командылалдың медеглелиниң авыяастының бүрүмү-биле сойгалап турар.

У Танның медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вьетнамда «коммунистиг агрессияны эвес, а национал хамаарышпас чорук дээш дайынны» чорудуп турар деп чүвени АКШ болгаш оон ышкалчыларын хүлээп көрбес болза, Вьетнамда дайынны доозун болбас деп, КНО-нуң чиңгине секретары У Тан медеглээн.

«Өңдүүтер институдунуң» Гринсборога (Сөңгу Каролина штат) бүгү-делегей конференциязынга чүве чугаалап тургаш, У Тан Вьетнамда дайынны чорудары «мырныңгай эргежок чугула эвес» болур дугайында бодалын медеглээн.

Чөөнүү Чөөн чүкте байдалга хамаарыштыр КНО-нуң чиңгине секретарының чугаалааны: делегейниң ийиги дайынынын үезинден бээр «тайбыңга база бир эң айыылдыг чорук» ол районда тургустунуп келген. Чөөнүү Чөөн чүкте байдал айыылдыг болуп арттары үргүлчүлеевишаан турарын У Тан база демдеглээн.

40 муң ажыг хоругдатканнар

ПРАГА. (СЭТА). Афинының шериг ёзу-чурумү 40.850 демократтарны хоругдалда олуртқан деп, грек журналист Георгиос Нацис Чехословакияның «Руде право» солунунуң арыннарынга бижээн. Нацис болу түдүп хоругдашкынын дезин үнер болгаш Кипрге чаштынар арганыг болган.

Политиктиг хоругдаттырганнарның хөй эрии-шаалыларга таварышп турар. Сураглыг политиктиг ажыдакчылар Манолис Глезос биле Леонидас Киргосту түдүп хоругдаар үезинде эттеп эриидээн, ынчангаш оларның кадыкшылының иниги байдалы бакшыраан. Төөгүң экилели хөөр партиядан парламентиниң депутады Андреас Папандреуну резина шаагай-биле каш удаа шаагайтап, 12 шак дургузунда-за үзүктелиишкин чокка байысаан турар.

Юра өртүлүктүң кара бажыныында террор дендеп барган. 60 кижи олурарынга ой кара бажыңда 170 кижи хоругдалда олурар. 1952 чылда-ла казактың дүжүмеди ол кара бажынны өлүнүң чери деп айыткан дээрзин Г. Нацис бижип турар.

Грек эрге-чагыргалар политиктиг хоругдаттырганнар-биле харылзааны тургузар дугайында делегей организацияларының төлөлекчилериниң бүгү ораидажышкынарынга ойталаашкын-биле хандыпап турар.

АМЕРИК САМОЛЕТТУ ДҮЖҮР АТКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының зенитчиктери Куангниинь мөнүүнүң агаарынга бир америк самолёттуу дүжүр аткан.

Мынчангаш ВДР-ниң агаар делгемиигге дүжүр аткан америк самолёттарның нимити саны 2.138 четкен дээрзин ВИА агентилея дыңнадып турар.

РАМСЕРГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

ТЕГЕРАН. Рамсерге (Каспий далайның эриинде нурорт хөөрай) Иранның шагы Реза Пехлеви, Иранның президентизи Айюб Хан, Турцияның премьер-министри Демирель оларның ужуражыышкыны дөвүлээн.

Түңнел дыңнадыгда чугаалап турары болза, «эмелеткен араб деливиээрлерден израиль шеригларын үндүрери Чөөнүү Чөөн чүкке четтүг болгаш быжыг тайбыңны катап тургузарының база бир кол негелдези болур». Ужуражыышкынның киришиичилери Иерусалим хөөрайның нөрдан кезиин күш-биле эжелээр дээш Израильдиң аяган хемчеглериие боттарының шиитпирлиг удуралыышкынын бадыткап, чүгле КНО-нуң шиитпирлерии шыңгыы күүседири ол районга тайбыңны камгалаарынга чедирип болур дээрзинге боттарының бүзүрелии демдеглээн.

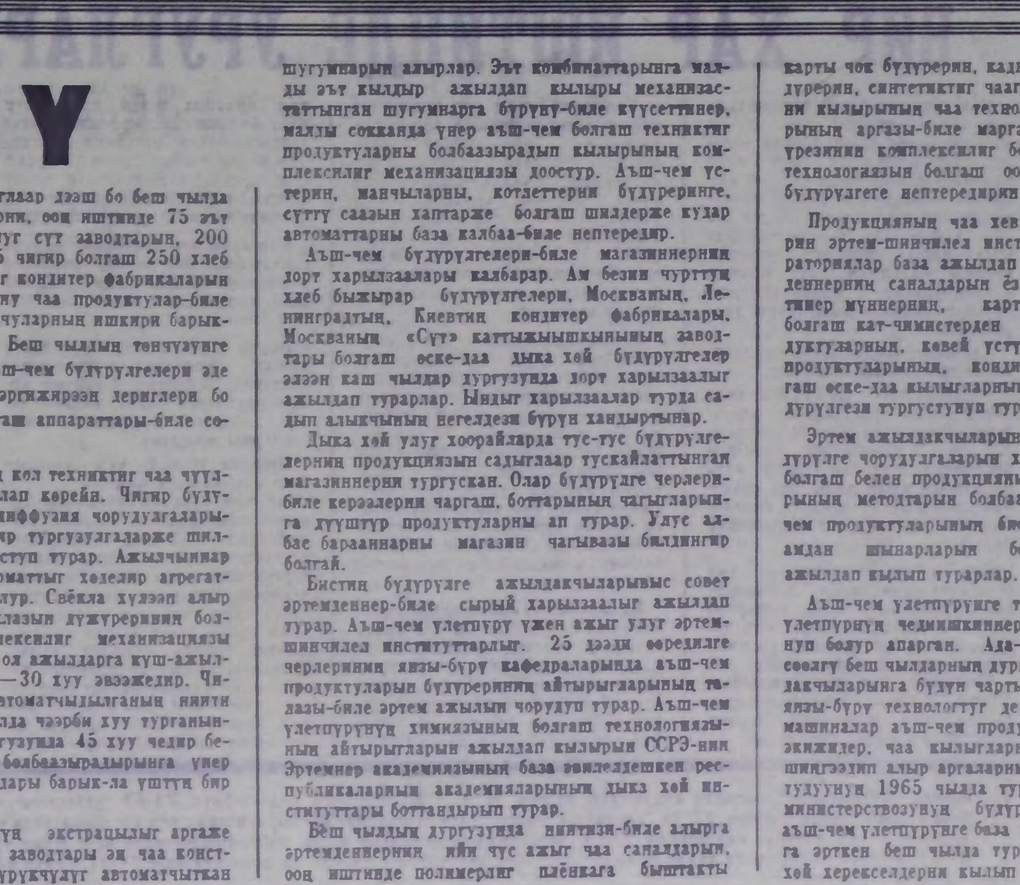
КАБУЛДА СЕМИНАР

КАБУЛ. (СЭТА). Чөөн чүк талазыбиле эртемденнериниң семинары Кабулда ажыттынган. Афганистан, Совет Эвилели, Чехословакия, Югославия, Индия, Иран, Пакистан, АКШ, Англия, Франция, ГФР—бо чурттарның эртемденнери болгаш Каттыышкан Нацилар Организациязының культура, өөредилге болгаш кадык камгалал комитединиң төлөлекчилери семинарда киржип турар. Узбек ССР-ниң Эртеминер академиязының корреспондент кежигүнү, филология эртемнериниң доктору Иззатом Султанов баштаан совет эртемденнериниң төлөзөлери семинарда киржип турар. Эртемденнериниң ыңдыг ажыл-ыяг ужуражыышкынын чорудары улустарның бот-болуун билчириниг болгаш чоокшулажырыкта, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының херээнге бараан болур дээрзин Афганистанның премьер-министри М. Х. Мейванд-вал медеглээн.

Вашингтонның эмиссарлары Чаа Зеландияже ужудуп чоруткан

ЛОНДОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниң түскай төлөзөлекчилери генерал М. Тэйлор биле К. Клиффорт Канберрадан Чаа Зеландияже ужудуп үнүпкен. Вашингтонның эмиссарлары (чажыт политиктиг даалганы алган кижилери) Австралияга чоруп турган үезинде Австралияның премьер-министри Г. Холт болгаш австрали министрлер-биле чугаалажышкынынар кылып, «сөөлгү үеде вьетнам дайынының чорудуушкунуунуң» дугайын чугаалажып көрген.

Рейтер агентиледдиң корреспондентизиниң Канберрадан дамчыткан болунуң ыңнадыында демдеглеп турары-биле алырга, М. Тэйлор биле К. Клиффорттуң ужудуп үнериниң мурнунда медеглээни: «вьетнам дайынын чорудар дугайында ийи чазактарының аразында бодалдарга боттуг чорудулгалер чугаалажышкынынарга чок болган».

Мурнуу Вьетнам. Хосталга армиязының миномётчиктери от туружун солуп ап тур.
ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Үлетпүрү

Үнүп болгаш мал үстери, слива саржаа, мороженое, янзы-бүрү эзиртпес сускуннар болгаш аржаан суглар, сүттен кылган сускуннар, кат-чимис болгаш ногаа хандыларын бүдүрери калбарар. Фабрикага кылып белеткээн продуктуларны ийиден ажыг катап хойнуу бүдүрүп үндүрер. Бичии уругларның аъш-чем продуктуларын бүдүрериин хөгжүдээниче онза кичээнгейни салып турар, оларны бүдүрүп үндүрери беш чыл дургузунда чеди катап өзер.

Ындыг улуг хемчээлдиг ажылдарны күүседир дээш аъш-чем үлетпүрүнүң материал-техниктиг базазын ажок быжыглаарын болгаш сайзыраңгайыдарын төлевилээн. Ацаа керек дыка хөй чүүлдерни күрүне планын ёзугаар 1959—1965 чылдарда кыгаи: мун ажыг бүдүрүге черлерни, оон иштинде 60 чигир заводтары, 157 эт комбинаттары, 250 ажыт хлеб, 227 сүт, 30 консерв заводтары болгаш өске-даа дыка хөй чаа бүдүрүгелерни ажыглалга киргеи. Ажылдап турар бүдүрүгелерниң кол үндезии кезээн эде дерээн болгаш ала-чурттуң база даштыкының эң чаа дериглелери-биле хандырган. Комплексиглиг механизастаттынган болгаш автоматчыктан цехтериие болгаш участоктарның саны чеди чыл дургузунда үш ажыг катап көвүдээн.

Дыка хөй чигир заводтарында үзүктел чок хөделиишкиннии ииффузиа аппараттары болгаш амгы үеиин беш түс хире вакуум шүүрекчилерии тургустунган. Түс-түс эт комбинаттары конвейерлиг шугумнар-биле хандыртынган.

Аъш-чем үлетпүрүнүң материал-техниктиг базазын улам ыңай быжыглаар дээш бо беш чылда 1400 хире бүдүрүгелерни, оон иштинде 75 эт комбинаттарын, 115 улуг сүт заводтарын, 200 быштак, 16 консерв, 25 чигир болгаш 250 хлеб заводтарын, чаэрби ажыг кондитер фабрикаларын ажыглалга киирер. Чоину чаа продуктулар-биле хандырар төлээде соодукчуларның ишкири барыкла дөртен хуу улгадыр. Беш чылдың тоичүзүиге чедир ийи муи хире аъш-чем бүдүрүгелерии эде дериттинер, оларның эргижирээн дериглери бо үеиин машиналары болгаш аппараттары-биле солуттунар.

Аъш-чем үлетпүрүнүң кол техниктиг чаа түүлдериниң дугайын чугаалап көрейн. Чигир бүдүрүгезинде чигирнин ииффузиа чорудулгаларының үзүктел чок хөделир тургузулгаларже шилчилгеи колдуунда дооступ турар. Ажылчыннар хүлээлгелери болза автоматтыг хөделир агрегаттарны хайгаараары болур. Свёкла хүлээп алыр пунктуларда чигир свёклазын дүжүрериин болгаш салырының комплексиглиг механизациязы дооступ турар, ол чорук ол ажылдарга күш-ажылдың чаргдалларын 25—30 хуу эвээжедир. Чигир бүдүрүгезинде автоматчылыганын ниити дениези эрткен чеди чылда чаэрби хуу турганынга удур бо беш чыл дургузунда 45 хуу чедир бедимир. Свёкланы эде болбазырадырынга үнер күш-ажылдың чаргдалдары барык-ла үштүг бир кезээ хире кызырлыр.

Үс бүдүрер үлетпүрүнүң экстрациглыг аргажe шилчилгези доостур. Үс заводтары эң чаа конструкциялың бедик бүдүрүкчүдүг автоматчыктан шугумнарын алырлар. Эът комбинаттарынга малды эът кылдыр ажылдап кылыры механизастаттынган шугумнарга бүрүнү-биле күүсеттинер, малды сокканда үнер аъш-чем болгаш техниктиг продуктуларны болбазырадып кылырының комплексиглиг механизациязы доостур. Аъш-чем үстерин, манчыларны, котлеттерни бүдүрериие, сүттүг саазын хаптарже болгаш шилдерже кудар автоматтарны база калбаа-биле нептередир.

Аъш-чем бүдүрүгелери-биле магазиннерии дөрт харылзаалары калбарар. Ам безии чурттуң хлеб быжырар бүдүрүгелери, Москваның, Ленинградтың, Киевтиң кондитер фабрикалары, Москваның «Сүт» каттыжышкынының заводтары болгаш өске-даа дыка хөй бүдүрүгелер эдээн каш чылдар дургузунда дөрт харылзаалыг ажылдап турарлар. Ындыг харылзаалар турда садың алыкчының негелдези бүрүн хандыртынар.

Дыка хөй улуг хоорайларда түс-түс бүдүрүгелерниң продукциязын садыгларга түскайлаттынган магазиннерни тургускан. Олар бүдүрүге черлери-биле керээлерни чаргап, боттарының чагыларынга дүүштүр продуктуларны ап турар. Улус албае бараанарны магазин чагыбазы билдингир болгай.

Бистиң бүдүрүге ажылдакчыларывыс совет эртемденнер-биле сырый харылзаалыг ажылдап турар. Аъш-чем үлетпүрү үжен ажыг улуг эртеминчилел институттарлыг. 25 дээди өөредилге черлериниң янзы-бүрү кафедраларында аъш-чем продуктуларын бүдүрериниң айтырыгларының төлазы-биле эртем ажылын чорудуп турар. Аъш-чем үлетпүрүнүң химиязының болгаш технологиязының айтырыгларын ажылдап кылырын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының база эвилелдешкен республикаларының академияларының дыка хөй институттары боттандырып турар.

Бёш чылдың дургузунда ниитизи-биле алырга эртемденнериин ийи түс ажыт чаа саналдарын, оон иштинде полимерлиг плёнкага быштакты карты чок бүдүрерин, кадыг быштак бүдүрүп үндүрерин, синтетиктиг чаагай чыттыг бүдүмелдерни кылырының чаа технологиязын, эртир соодарының аргазы-биле маргарин бүдүрерин, хөвең үрезиниң комплексиглиг болбазырадырының чаа технологиязын болгаш оон-даа оске үүлгедерни бүдүрүлгеге иептередирии төлевилеп турар.

Продукциияның чаа хевирлериниң рецептилерин эртем-шинчилел институттары болгаш лабораториялар база ажылдап кылып турар. Эртемденнериниң саналдарын ёзугаар дүрген белеткеттинер мүннериин, картофель, кукуруза, ногаа болгаш кат-чимистерден кылган чеминиг продуктуларның, көвей үстүг болгаш үзүк чок сүт продуктуларының, кондитер, хлеб-будочка болгаш өске-даа кылыгларның чаа хевирлериниң бүдүрүлгези тургустунуп турар.

Эртем ажылдакчыларының коллективтери бүдүрүлге чорудулгаларын хынаарының, чиг эттиг болгаш белен продукциияның шынарын тодарадырының методтарын болбазыраңгайыдын, аъш-чем продуктуларының биологтуг үнезин болгаш амдан шынарларын бедидериниң аргаларын ажылдап кылып турарлар.

Аъш-чем үлетпүрүнге техниктиг депшилге аар үлетпүрүнүң чеминикиннериниң ачызында болдунуп болур апарган. Ада-чурттуң машина тудуу сеелгү беш чылларның дургузунда аъш-чем ажылдакчыларынга бүдүн чартык миллиард рубльдин янзы-бүрү технологтуг деритлерии берген. Чаа машиналар аъш-чем продуктуларының шынарын экижидер, чаа кылыгларны бүдүрүп үндүрериин шиидгээдип алыр аргаларны берип турар. Машина тудуунуи 1965 чылда тургустунган бүгү-эвилел министерствозунуң бүдүрүлгелери чиик болгаи аъш-чем үлетпүрүнге база амыырал-хандырылгага эрткен беш чылда турганыидан 35—40 хуу хөй херекселдерни кылып белеткеп бээр.

Аъш-чем продуктуларының бүдүрүлгезиниге химия үлетпүрү база дыка хөй принципиалдыг чаа түүлдерни киирип турар. Химия үлетпүрү белеи продукцияны савалаларынга керек полимерлиг плёнканы бүдүрүп үндүрериин ковудедип, кат-чимис, сүт болгаи өске-даа продуктуларны консервилээриниң шыварын экижидер сорбин кислотазы шиикаш ындыг консервантыларның бүдүрүдезии сайзырадып турар. Химиктер аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга продукцияны шүүрээриниң технологиязын, продуктуларны шыгжаарын экижидериие дузалажып турар. Сульфанол, алкилсульфаттар, фосфор дустары болгаш химия үлетпүрүнүң өске-даа дыка синтетиктиг, хир арыды чуур бүдүмелдерии бүдүрүп үндүрериин калбартыр. Саван бүдүрериие болгаш аъш-чемге керек үүш үстерии солуп турар синтетиктиг үс кислоталарының бүдүрүлгези ССРЭ-де тургустунган. Чүгле эртекеи чылын синтетиктиг, хир арыды чуур бүдүмелдерии болгаш синтетиктиг үс кислоталарын ажыглаанынан чуртка ийи түс муи ажыг тонна чемге керек үстерии камнап алган.

Планнаашкынының болгаш экономиктиг ниит бээрииңи чаа системазын ёзугаар 1967 чылдың эгезинде чеден хире аъш-чем бүдүрүгелери ажылдап турган дээрзин Иван Сизолап түңнелиикде дыңнаткан. Бо чылдың тоичүзүиде чуртка бүгү аъш-чем бараанарының чартыынан хөйүи чаа ёзу-биле ажылдап кылыр улуг бүдүрүгелер ажылдап эгелээр.

1967 ч. Август 2.

ШЫН
3-кү арын

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ

50 ЧЫЛ ОЮНГА

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ КАДЫКШЫЛЫ ДЭЭШ

Григорий ЕВТУШЕНКО,
Харьковта ныш-ажылдың арыгшеверииниң болгаш профессионалдыг аарыгларының эртем-шинчилел институдунуң директору.

◆

Луганскийниң Октябрь революциязы аттыг тепловоз кылыр заводунда Харьковтуң ныш-ажыл арыг-шеверииниң болгаш профессионалдыг аарыгларының эртем-шинчилел институдунуң лабораториязы ажылдап турар.

Парлалганың медээлер агентилелиниң корреспондентизиниң дилээнин бааткар тепловоз тудугжуларының ажылдап турар черинин арыг-шеверин өөренип турарын, ажылдаарынга улуг идигни берип болур арыг-шевер талазы-биле чаа саналдарны заводка ажыглап турарыгның дугайын ол заводтуң директору чугаалап берген.

Луганскинин тепловоз заводу —улуг будурулге. Ол чүгле тепловозтар үндүрүп турар эвес, ооң заводтарга ажыглаар машиналарның кезектерин база кылып, чаа конструкцияларны чогаадып-шаанаан, улуг эртем-шинчилел ажылын чорудуп турар.

Локомотивтерни кылырда хой дузалал ажыл негеттинер. Оон ангыда даан-шимээн база улуг. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, байдал дыка таарымча чок.

Шуткуп куткан кезектериниң катыгы аштаарда цехке доозун болган даан үндүрбейн баар арга чок. Арыг-шевер эмчилери будурулгеге ажылчыннарның кадыкшылыгына хамаарышкан айтырыгын шинтипрлээр, чаа технологияны шинчээдип алырының дугайында айтырыгны тургускан. Ынчан заводтуң директизязы оларның инициативазын деткээн, эргежок чугула акша-хөрениин үндүрүп берген. Заводтуң инженерлери Украинаның эртемнер академиязының институду-биле кады шуткуп каан кезектериниң катыгын электромеханикитиг арга-биле аштап арыглаар херекселди төлевилээш кылып үндүрген.

Шуткуп куткан кезектерни бо арга-биле аштаарда элезинии ажыглавас болганындан доозун болган даан-шимээн үндүрбес. Чамдык нарын кезектерни аштаавайн ол-ла хевээр будурүп чорудуптуп болур. Бо бүгүнүи түнелиниде ажылдаар черниң арыг-шевери дыка экижээн. Кижилерге таарымчалыг, хааларын изиг эргиес кабиналарны тургускан, өлче вентиляциялыг дузалы-биле даштыыртан арыг агаарны дамчыдып бээр. Ынчангаш кабинага температура цехтээниден 6—8 градус куду. Прокат станының ажылын оператор ийи кат ниил сөңга оттур көрүп хайтаваар. Операторуң башкарып турар пультузу таарыштыр тургускан чырыткылыг кабина иштинде даан өске черлерден эвээш.

Эмчилериң саналын өзугаар цехте ийи прокат станнарының аразында 30 дөрбелчин метр хемчээлдиг калбак демир ханаты тургускан. Оон кыры-биле сугдуг хөөлайны чоруткан, ында бичии үттер кылып каан. Оон төгүлгеи суг калбак демирни оттуруп турар, мынчангаш станнар ханынга аажок сериин.

Шуткуп кудар цехтиң ийи талазын дургаар туһаныалырар херекселдерни дес-дараалай тургускандыгын күргаг доозун ындайбээр таварас. Дарганнаар, каңны эзидирип кудар, прокат цехтериниде кыска уе иштинде дыштанып өрээлдер бар. Оларны чугаденирлерден кылган болгаш кырынче суг агып турар кылып каан. Өрээлдерде доктаамал микроклиматты тургускан, ында температура цехке деннээрге, 8—9 градус куду.

Тепловозтарның редукторларын шевээр үеде тыптып келир даалты бичеледир дээш арыг-шевер эмчилериниң сумелээни-биле заводтуң конструкторлар бирээзу шимээн эвээжедир тускай конструкцияны чогаатkан. Оон түнелиниде организмге хоралыг даан эвээжээн болгаш шенеледе турар ажылчыннарның профессионалдыг аарыгдан аарыыр чоруу кудаазан.

Заводтуң цехтеринде 22 медпункгулар бар. Оон ангыда топ поликлиника, көжүп чоруур рентген аппаратуразы база бар... Ажылчыннарны түгле цехтерге эвес, бажыңнарынга база барып шинчин турар.

Кадыкшылыгга хамаарышкан бүгү-ле ажылдарны заводта тургускан тускай човүлел үндүрүп келген. Оон кежигүннери эмчилер, конструкторлар. Човүлелдиң чопшээрели чокка дирекция черн чадгыс-даа телевилелди ажыглалга киирер эргеи чок.

Соолгу беш чыдарның дургузунда завод кадыкшылыгга хамаарышкан чаартылталарга 650 муң рубльди чарыгдаан. Ам-ты беш чыл иланында оон-даа хой хөренгини үндүрерни бадылаан. Оон канчаар бүүседтинип турарын ныш-ажыл кампаалының комиссиязы доктаамал ынап турар.

Луганскинин тепловоз кылыр заводунуң цехтери Харьковтуң ныш-ажыл арыг-шеверининиң болгаш профессионалдыг аарыгларның эртем-шинчилел институдунуң шинчилел кылып чорун турар черлериниң бирээзи болур. Институттуң эртем ажылдакчылары ол ышкаш ажылдарны оон өске чөрбн ажыг машиназ тургузуунуң болгаш ишкин үзеттирүүнүң черлериниде чорудун турарлар.

(ГИМА).

ТЫВАНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Бистиң республикага өңнүктер удаа-дараа кээп, тыва улустуң амыдыралы-биле таныжып, Улуг Октябрьның ачызында оон чедип алган чедиишкиннерин магадап турарлар.

Бо хүннерде тыва чогаалчыларга Моол Арат Республикадан аныяк шулукчу Цэндийн Бадамдорж болгаш хожавыста орденниг Хакас областың шулукчузу Моисей Баинов олар чораан. Тываның чогаалчылары Степан Сарыг-оол, Олег Саган-оол, Байкара Хөвеңмей, Олег Суваклит, Екатерина Танова болгаш Алдын-оол Даржаа өңнүктерге төрээн хоорайын сонуургадып, чаа шулуктерин комчуп, амыдырал, чогаал болгаш ниити эчис сорулга—коммунизм дугайында бодалдарын солушкан.

Цэндийн БАДАМДОРЖ, моол шулукчу.

КЫЗЫЛ ЧЕЧЕК ЧУЛДУМ

Арга ыяштың аразынга
Айыраннап үнген чечек
Салбак ышкаш чараш көстүп,
Салгын-биле хөглежип тур.
Эргим ие болган черим
Эртине байлак болуп шимээн
Кайгамчыктыг чараш чечек
Каас өңүн көргедип тур.

Часкы соокка торулбайн
Частып үнген төкпектн мен
Өскен төрээн хөрзүнүнден
Өскүсчүдүү чулувуттум.
Чайнаан кызыл чечекти мен
Кеминг бодал-биле эвес,
Чарашсынган сеткилимниң
Херечизи кылдыр чулдум.

Часкы шагның эгезинде
Чаагай сеткил чүрээн берген
Тергиин ынак эжимге мен
Демги чечээм белек кылдым.
Өңгүр кызыл чечекти мен
Өөрүнден чарзымза-даа,
Чүүден артык чараш болуп,
Чүрээмде ол мөнге арткан.

ЕНИСЕЙНИҢ ЭРИИНГЕ

Шапкын суглуг Енисейниң
Чараш ыяштыг эриинде бо
Аныяктан аныяк хоорай
Аажок чараш чечектелген.
Эрнин дүргаар чолураалар
Эгли үнүп, чыскалыпкан
Чаптын баткан Улуг-Хемниң
Чалгыглары моңгунмелген.
Ырак чурттуг аалчының
Ынакшылын хайныктырган,
Бодалларын хаара түткан,
Боду безин билбейн тур.

Чүү чүве оңу черле
Чүүден артык хайныктырды?
Чазагай чыттыг чолурга бе?
Чалгыгларның чыраңы бе?

Улуг-Хемде кежик-чолдуг
Уран шевер тыва кыстың
Чалаа ышкаш кара чажың
Чарашсының турары ол бе?

Чалыы назын ынакшылынга
Чайынзанган арыннарлыг
Четтиниишкен аныяктарның
Чечектерзнин сонуургаан бе?
Сергин салгын сырыннаарга
Сергээ хайнып, сорук кирип,
Оранында агып чыдар
Оюн хемин бодап тур бе?
Алыс ырак черден келген
Аалчы эр эриктс бо
Хөлбең, кылан Енисейже
Хөйнү бодап, көрүп тур.

Очулдурган Б. ХӨВЕНМЕЙ.

ЭРТЕН

Моисей БЛИНОВ,
хакас шулукчу.

Эрте оюн!
Хөвү шаттың делгеминде
Эриг алдын—хүн-даа үнду.
Хөрагай дег батнам сугну
Хөөг көк бус шуглап алды.
Аныяк сен, чараш-даа сен.

Соңгаң карааи ажыдыпкаш,
Аксың кежиин танып ап көр.
Эрте оюн!
Оман базып, хөглүг чуртта.
Элеге ижир чашты берзин.
Оруун, хүнүң узун, өңүң,

Оя дег ындыг эртениң хой.
Эрте оюн!
Дээр ногу туң дег арыг.
Дерим, күмүң халас барбас
Эргим чурттуң найыын тура
Элеге нам чечен шыпсын!

КАНАЛ УНУНГА

Халдарыңда хүүрек аар.
Даштыг черни үнгүп тур сен.
Кежигар даш хөлегези
Дал-дүүш турда хөдүүп каар.
Ынчалза-даа муңгавас сен,
Шылаг сени далдаратпас.
Ыяк сестүг өөрүңден,

Шыны херек, сөңнавас сен.
Чапсар кзарге, хавааң дерин
Кылаңнадыр чедувуткаш,
Саазынга таапты ораап,
Кыпсып, тыртып, дыштаныр сен.
Сетким хөглүг. Таапты ыяш
Дзөрбектедир эстеп турар.

Сээң имиң чонга херек,
Дээди чергээр сеткилиң ол.
Төрээн чериң хөнүн тудуп
Хайыралыг болуп турар,
Дөспес чалыы назыңыңы
Каңнап турар ораның ол!

Ал. ДАРЖАА тыважыткан.

ЧУРУКТА: сөлөгей талдан өң талаже — аныяк шулукчулер: моол Ц. Бадамдорж, хакас М. Баинов болгаш тыва Е. Танова.

Н. ЛОБЫКИНАНЫҢ фотозу.

Шоочаны ажытса

«Тиилелге» совхозтуң Шанбалыг салбыры тургустунгандан бээр 5 чыл ажа берген. Ында, чонуң культурлуг негелделерин хандырар клубдаа бар чер.

Кодээ клуб ажылдакчылары чон ортузунга кыска чоруур ажылдарын боттанырбайн турары таарыштпас. Чүл дээе, клубка концерттер болбас, ужуражыышкынар, диспуттар чижектиг ажылдар шуут болбайн турар. Кино безин ында-хаая болгулаар-дыр.

Салбырда клуб эргелекчизи Роза Сахарова чүгле клуб шоочаларынга өйлешкен, чонуң бот идепкейин холдурун, ажыл организастаарын уттушкан.

Салбырның чонунуң культурлуг негелделсин хандырар, клуб ажылын экижидер талазы-биле хемчегерин совхозта партиязуң, ажылчын комитединиң талазынган алыр үе келген.

Ч. ООРЖАК.

Спорт

Кунгуртуг чурттуг мөге шүүлген

«Спартак» спорт эки-тура ниитилели национал спортуун чамдык хевирлеринге эртжен дыштанып хүнде маргылдаа эрттирген.

Тыва хүрешке 12 мөге дескиндир хүрежир система-биле үдүшканнар. Мөгелериниң аразында чаа хүрежип чоруур аныяк-даа, улгалы берген хоочун-даа мөгелер бар. Чижээ, аныяк мөгелер Кызылдың Кунгуртуг суурлан келген Владимир Сенди, Хөву-Аксыдан Кыргыс Маадыр-оол, улуг мөгелерден эът комбинадында ажылчын Ооржак Татқара дээш өскелер-даа...

Мөге салыкчылары баштайгы салгынын мөгелерни кыйгырып эгелээнде, Ооржак Татқара биле Владимир Сенди таваржы берген. —Хоочун мөге аныяк оолга кайын саналдарлаан, дораан-на октантар болгай хан—деп коруктүдер хоочун мөгени хей-аът кылыш. аразында хөөрежип олурда, Владимир хаштагайы-биле ниитиече кире халаап, шийыктап барып буттаан, эгин ажыр чаяк барып дүжүрген. Бо онаага Александр Чульчук, Ооржак Сөрүг-оол, Кыргыс Маадыр-оол, Самбу Эрес, Александр Болдур-оол олар баштайгы онагларын октап алганнар.

Дескиндир хүрежир система-биле мөге бүрүзү октатса-даа, 11 кижи-биле хүрежир.

Алды салыгның соолгуне Владимир Сенди чаңгыс-даа мөгеге октатпайн, авалдыгыр, каштагай хүрежир талазы-биле шилгилип, борукчуларның макталын чедип алган «Спартактың» бо хүрежинге чүгле ол ниитилелдиң спортчулары киришкен эвес, харын өске-даа спорт ниитилелдериниң мөгелери база хүрешкен. Малаа Владимир Сенди шүүлген, «Спартак» ниитилелдиң макталы бижиин база өртектиг шаңналды аңаа тывыскан. Ийи-үшкү черлерни дараалаштыр алган Кыргыс биле Беларевти макталы бижиктер-биле шаңнаан.

А. КУМАЯК.

Чурукта: шүүлген Владимир Сенди.

Фото авторүүн.

„Енисей"—мурнунда

Республиканың бүт бөмбүүнге бирги чери дээш ойнаашкынга кирижир эргени чалап алырының ужуражышкынчары Кызыл зоназының командаларының аразынга июль 29—30 хүннеринде паркта «Хүреш» стадионга үргүлчүлээн.

Июль 29-та, субботада, «Спартак» биле «Сылдыс» командалары ужурашкан, 5:5 санныг хайынашкан. Июль 29-да чедир эртжен ойнаашкынынарга «Енисей» командазы кайы-даа командаларга үлүрбазынындан таблицаның мурнуку одурүүнда чоруп турар.

Воскресеньеде «Кызыгаарлылар» биле «Спартактың» оюнунга кызыгаарлыглар боттарының артык күштүүн көргүзүп, бодунун шырак удурлажчыларын 4:1 санга тиилеп алганнар. Ол ужуражышкынның соолгуне «Динамо», «Саян» командалары ойнаан. Бо оюнга саячыларның талазындан харысалга чок, багай ойнаанын демдеглевейн барын болбас.

Элээн үр демисеглиң соолгуне «Енисей» командазы аштырышкын чок тергиндеп турар. Оон дараазында «Динамо», «Саян», «Сылдыс» командалары чоруп турар.

М. ГАМИДОВ.
С. ОЮН.

Редактор К. Н. КУДАЖИ.

Август 3-те кежээкиниң 7 шакта Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының иеван театрында «Генетикада чаа үүгүл» деп темага (ада-ие салгаарын шинчилээр эртем дугайында) лекция болур.

Лектору — Күрүне болгаш Ломоносов шаңналдарының эзилекчизи, Москваның Күрүне университединиң профессору Г. В. ПЛАТОНОВ.

Киреринин билеттерин «Билиг» ниитилелиниден садып алыр. Телефону 21-35.

КИНО

АВГУСТ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Нахалемон» 9.30, «Трассгусналларның эрмилзы» 11, 12.50, «Чараден бригадада» 2.40, 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Васён Трубачёв болгаш өөң эштери» 3, «Банкыдан келген уруг» 5, 9, «Шыңгыы хөрээжен» 7 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Кызыл-бут надарчы» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хамнзаран» 9.40, 11.30, 1.30, «Фокус-покус» 3.30, 5.30, 7.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ийи капитан» 1, 9, «Таиарацука театрдан келген уруг» 3, 7 шактарда.

ЦИРК-ШАПИТО

(«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОНГА)

Күрдирктин сөөлгү көргүзүглери чоруп турар.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. ОСКАЛ-ООЛДУҢ

болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. ХЕНЗИГ-ООЛДУҢ

киржилгези болгаш удуртулгазы-биле тыва артистер.

А. АЛЕКСАНДРОВТУҢ

удуртулгазы-биле чадаг-тергечилер көргүзүү болгаш өске-даа солун программаларны силерге бараалгадып турар.

Бүгү кежээлерниң дургузунда манежже каттырынчыг илоун-парадистер КОВАЛЕНКО, МОЧАЛОВ болгаш НОСОВ олгр ойнаар.

Эгелээри 19 шак 30 минута.

Дыштанып хүннерде үш көргүзүг болур. 12 шак, 15 шак болгаш 19 шак 30 минута турда эгелээр.

Касса «Найырал» кинотеатриың болгаш цирктиң оргээзиниң чанында, эртен 9 шактан кежээ 20 шакка чедир ажылдап турар.

БИЛЕТТЕРНИ БАШ УДУР САДЫП ТУРАР.

КОЛЛЕКТИВТИГ ЧАГЫГЛАРНЫ БАЗА ХҮЛЭЭП АП ТУРАР.

ДИРЕКЦИЯ.

БИР ХАР ИШТИНДЕ УРУГЛАРНЫҢ ЧЕМГЕРИЛГЕЗИ

Чаа сүт-биле багай хандыртынган, сүт кухнялары чок, а ол ышкаш сүттү ырак черден сөөртүп алыр черлерге эмиг эмер уругларны холушкак болгаш кылымал чемнер-биле немей чемгерерин организастаары берге болуп турар. Ол таварыгаларда үлетпүрүүн бүдүрүп үндүрүп турары кадырган сүт болгаш консервилээн продуктуларны уруглар чемниге ажыглаары таарымчалыг.

Ада-иелер дараазында чүүлдерни билип алыры ажыктыг.

КАДЫРГАН СҮТТЕН аңаа сүттү катап тургузар, ол дугайында кадырган сүт порошокту Х:7 ден хемчээлдиг сүт-биле эзилдирер. 1 стакан (200,0) сүттү кылып алыр дизе, бир столовая омаажы (үстүнде) болгаш бир шай омаажы сүт порошокту салыр.

Сүт порошокту баштай хөй эвес сугга эзилдирер. Ынчаарда ол холуксаалы сметана хевирлиг болгуже чедир бүлгаар, ооң дараазында сугну куткаш, үргүлчү бүлгаш тургаш, хайныдырар.

Кадырган сүт холуксааларын (В-рис, В-суда, В-кырлыт-кара) лаааларының даштында бижээн сүмелерни өзугаар белеткээр.

Кадырган ажыг сүт продуктуларны ажыглаарының мурнунда дораан-на хайындырган сугга эзилдир булгаар. Сугның изин хайындырган сүттүүнден бинче-ле ажыт (35—40 градус) болур ужурлуг. Ол холуксааларны хайындырын болбас. Бир стакан (200 гр.) простоквашаны азы осцидофилинни алырынга бир столовая омаажы ишти курган порошок негеттинер.

Круна далганының (рис, кырлыт-кара, суда) хайындырыны, сүт холуксааларын болгаш кашаны белеткээринге ажыглап турар. 200, 0,5 хуу кашаны белеткээринге бир шай омаажы, 10 хуу кашаны белеткээрииге 2 шай омаажы ишти далганы каар. (Далганны хайыш турар сүтче быскаиай чажар болгаш соксаал чокка булгап тургаш, 3—5 минутада хайындырар). Кадырган сиропту болгаш саржагны хайындырган кашага холуур.

Кадырган сүт кашаларын амдаи шынары бедик болгаш чаа сүттү белеткеп тургаш, чемгерер ол-ла назылыг уругларны немей чемгерериге ажыглап болур. 200,05 хуу кашаны белеткээринге 2 столовая омаажы, 10 хуу кашаны белеткээрииге үш чартык столовая омаажы ишти поропокту каар болгаш соксаал чокка булгап тургаш стакан иштиниң дөрттүң бир кезии чылыг сугну кудар. Оон соонда хайынгыжеге чедир булгап хайындырар болгаш оон үргүлчүлээри 20 минута болур.

Консервилээн соктарны, натура соктар-биле бир дөмей, урутларта чемнеген соонда бээр (чартык шай омаажының иштинден эгелеп бээр).

Будун чартык айлыг урутларга ябзоко, виноград, ишек-караа соктарны, 3 болгаш 3 чартык айлыг урутларга слива, ишши, томат, абрикос, морковь, малина соктарны ижиртир.

Пюреии тускай чем кыдыр бээр азы кашага немээр.

Чаа чем бүрүзүн бээри-биле бир дөмей консервилээн пюреии бээрии хүнде 1—2 шай омаажының иштинден эгелээш чоорту, неделя дургузунда хүнде 100—150 грамм чедирер. Запордан аараан урутларга кара сливадан кылган пюреии хүнде 2-ден 4 шай омаажы иштин бээрии сүмелеп турар. Ынчаида-да ону урутларның назыныидан хамаарыштыр бээр херек (түнде ийи удаа бергеии дээре). Консервилериниң ийи-үш хевирлерии каттыштырары ажыктыг (морковь кабачки-яблоко, оларның дежэл, чем холдуузу бир деп болган турар ужурлуг). Ынчаарда чемниң шынарын болгаш амданын бедидип турар.

Консервилээн погаа - болгаш ыт-погаа муиперии урутларның чнир чемниң рационунга киирерии чаа продуктулардан белеткээри ышкаш ол-ла хуусаалларда чорудар.

Рахиттээн урутларга бээрлыг муиду кылымал чем-биле немей чемгерии турар үеиинде безин 5 айлыынган эгелеп берип болур.

Муи-пюреии ажыглаарының мурнунда хайынгыже чедир үргүлчү булгаар херек.

Вегетарнен погаа муиперии гарнир кыдыр ажыглап болур, ынчаарда муиду сугга холаан херээ чок, а чүгле сүт лаазазынга чылыдар. (Консервилиг лаазаны чылыг суглуг кастрюльдуң иштинге салгаш, отка тип каар, сугну хайындырар, консервилиг лаазаны изиг сугга салырын сүмелевейн турар, чүге дээрге, шил лаага бусту берип болур магат чок.) Эрте назылыг урутларга витамин перепараттарны чимис сироптарга витаминнерии немеишаан белеткээр болгаш урутларның чемии витаминчидериигге ажыглап турар.

Поливитамин совод экватрантыны 6—8 айлыынган эгелеп бээрии сүмелеп турар. Ону натуралыг хевир-биле азы хүнде 2 шай омаажының иштии чем-биле кады берип болур.

Кадырган пиво дрожжилерии бир хар чедир назылыг урутларга хүнде 10,0 (2 шай омаажы иштии) бээр. 5—15 грамм чигирлиг эргежок чугула санныг дрожжилерии холуур болгаш белеи чемге немээр.

Какаолуг А биле Д витамин препаратын 6—8 айлыг урутларга хүнде 1 шай омаажының иштии бээрии сүмелеп турар.

Виноград сиропгуг А биле Д витамин препараттарны 6 айлыг урутларга хүнде 1 шай омаажының иштии бээрии сүмелеп турар.

Поливитамин шоколадты чылдан өрү назылыг урутларга хүнде 10 грамм хире денээлиг ийи бичии шоколадты чемнеген соонда берии болур.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫҢ БАЖЫҢЫ.

редакциянның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийзи аимдырал кидлизиниң 23-54, агитацнн болгаи пропаганда кидлизиниң 37-13, кэнэ ажыл-агый кизизиниң 21-47, улетөүр кидлизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кэзэ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш аимдырал кидлистериниң 21-27, иштики информацня кидлизиниң 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонго долгазар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Човуделиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01178.

Солун неделяда алды катап үнер

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
95
ХОНУК АРТКАН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫЫЛАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеттинген

1967 ч.
АВГУСТ
3
ЧЕТВЕРГ
№ 182 (6819).

Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-ГА ВЬЕТНАМ-СОВЕТ НАЙЫРАЛ НИИТИЛЕЛИНИҢ ТӨЛЭЭЛЕРИН ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары А. П. Кириленко август 1-де ВДР-ниң даштыкы чурттар-биле культура харылзааларының талазы-биле комитединиң даргазының оралакчызы, вьетнам-совет найырал ниитилелиниң төп баштаар черинiң чиңгине секретары Ву Куок Униге баштаткан, ол ниитиледдиң Совет Эвилелиниде чоруп турар төлээлерин хүлээп алган. А. П. Кириленко биле төлээлериниң кежигүннериниң аразынга найыралчы чылыг бееда болган. Төлээлериниң удуртукчузу Ву Куок Уи төлээлериниң Москвага, Ленинградка, Киевке болгаш Харьковка чоруп турганының дугайын, совет хөй-ниити-биле ужуражыышкыннарының дугайын чугаалап берген.

Вьетнам улустуң демиселии СЭКП ТК-ның, Совет чазактың болгаш совет улустуң бүгү тала-биле деткип турарынга ханы өөрүп четтиргенин вьетнам улустуң өмүнээзинден Ву Куок Уи илертейлээн.

Бееседага ВДР-ниң ССРЭ-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг элчизин Тхо Тин киришкен. Бееседага Совет найырал ниитилелдериниң эвилелиниң президиумунуң даргазының оралакчызы Н. А. Панков база олурушкан.

ПАРТИЯНЫҢ ИДЕЯЛАРЫН— МАССАЖЕ

СЭКП ТК-ниң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистери — бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг, политиктиг чугула документ. «ЭРТКЕН ОН-ОН ЧЫЛДАРНЫҢ ДУРГУЗУНДА ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ ХЕРЭЭ БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ТӨӨГҮЛҮГ ШЫЛГАЛДАНЫ ЭРТИП, БОДУНУҢ ТИИЛЕТТИРБЕС КҮЖҮН, БИСТИҢ ЧУРТУВУСКА-ДАА, БҮГҮ ПЛАНЕТАНЫҢ УЛУСТАРЫНГА-ДАА МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ МӨҢГЕ УЖУР-ДУЗАЛЫЫН КӨРГҮСКЕН. ОЛ ХЕРЕК ССРЭ-ДЕ СОЦИАЛИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНДЕ БОЛГАШ КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ ЧЕДИИШКИННЕРИНДЕ, СОЦИАЛИЗМНИҢ ДЕЛЕГЕЙ СИСТЕМАЗЫНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИНДЕ, АЖЫЛЧЫН ШИМЧЭЭШКИНИНИҢ КҮЧҮЛҮГ КАЛБАРЫЫШКЫНЫНДА, НАЦИОНАЛ-ХОСТАЛГАЛЫГ ДЕМИСЕЛДИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИНДЕ ЧУРТТАП БАЗА ТИИЛЕП ТУРАР. МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ ЧЕР КЫРЫНДА ЧҮС-ЧҮС МИЛЛИОН КИЖИЛЕРНИҢ УГААН-БОДАЛДАРЫНЫҢ БАШКАРЫКЧЫЗЫ АПАРГАН, КОММУНИСТИГ ШИМЧЭЭШКИН АМГЫ ҮЕНИҢ ЭҢ-НЕ САЛДАРЛЫГ ПОЛИТИКТИГ КҮЖҮ БОЛУ БЕРГЕН» деп, Тезистерде айыткан. Бистиң улустарывыстың чаалап алышкынарын, марксизм-ленинчи өөредигиниң амыдыралда боттанышкынын мында шыкап-ла долу тодаргай көргүскен. Мынчангаш арткан сөрүүзүгү түүвеп, келир үеже бурунгаларывыга биске дузалап турар бо документ совет кижилериниң сагыш-сеткиинин хайыыктырган.

Хамааты дайынныг ветераны, паспортту чап чаа алган аныяк оол, Өдүгениин иниижин, Өнүрүүң хойжузу, бүдүрүлгеде ажылчыы, колхозта саанчы — шуптуг ажылчы чон Октябрьның идеяларының өндүр улууг долузу-биле биилеп алыр дээш Тезистериниң одурүг бүрүзүн онза кичээнгей-биле номчуп турарлар.

Партияның политиказын кижи бүгүдезиниң угаан-медерелиниге чедир таймылбырлаар дээш улуг ажылды чорудуп турар пропагандистериниң улуг арнызы Тезистерни парталгага үндүрген соон дарый ажылчы чонга боттуг дузаны чедирип эгелээн. Чижээ, СЭКП-ниң Бии-Хем райкому Тезистерни чонга пропагандалары-биле 20 ажыг лекторларны болгаш пропагандистерни райониүң ажыл-агыйларынче аъткарган. Ол ышкаш районда политинформацияга чорударымны 158 кижи составтыг 18 бөлүүн тургускан. Партия райкомунуң удуртулгазы-биле олар бо үүнерде Тезистер темаларыга 60 ажыг лекцияларны, 300 ажыг танымдыга бееседаларны кылган. Ыраккы чайлагларда ажыл-ишчилерже лекторларны баштаткан, агитжультбригадаларны чоруткузаан болгаш олар 70 хире чайгы одарларга четкеш келген.

СЭКП-ниңУлуг-Хем райкомунуң удуртур ажылдакчылары бүдүрүлге, албан организация черлерине барып, Тезистер таймылбырлаын түскей тургустунган график ёзугаар боттары дээштиг чорудуп турарлар. Моога-биле кады Тезистерни кыры-биле эрешгей даалга болдурбайн, партияның теоретиктиг бо чугула документтиин ханы өөренирин бландилиг организастарны ам партия организацияларындан негеттиниин турар.

Бо талазы-биле ажылды улам дээштиг болдурар дээш СЭКП Тыва обкому чоокта чаа ийи хонуктуг семинарын база организастаан. Аңаа партияның Төп Комитединиң пропаганда болүүнүң лекторлары, райкомнарның пропаганда болгаш агитация талазы-биле кылдыстериниң эргелекчилери, районнарда «Билим» ниитилелдериниң организацияларының даргалары, харылсалгалыг секретарьлары, дуржулгалыг пропагандистер киришкен. Ынчан оларның дыннаан лекцияларын болгаш Тезистерни таймылбырлаар талазы-биле методиктиг сүмелер моон ыңайгы ажыл-чорудулгага улуг идегин бээр. Ол ышкаш Тезистерни таймылбырлаарының чижек тематиказарын бөлүктер аайы-биле парталгага үндүргеп.

Ам Тезистер таймылбырлаарында кол чүве чүл дээш, оны амыдыралбиле холбап ханы өөренири, кижи бүрүзүнге чедир таймылбырлаары болур. Өскээр чугаалаарга, Тезистерни танылтырар талазы-биле чорудул тургенивыс ыыткыр номчулгалардан, бееседалардан ооң ийиги ниитилиг чадазынче — бөлүктерде киргизээн адырлар аайы-биле ук черде чаартылгалар, ажыл-агыйларның экономиказы-биле холбашкан лекцияларны эрттиреринче кирер херек.

Тезистерни таймылбырлаарынга «Билим» ниитилелиниң чер-черлерде организацияларны улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ниитилелдиң кежигүнилери ам безин 2768 кижи чедип турар, «Билим» ниитилелиниң организациязының 30-ден хөй хуузу, азы 848 кежигүн бистиң башкыларывыс. Ол ышкаш бо ниитилелдиң кежигүннериниң арызында көдээ ажыл-агыйның түскей эртемниглери 428, эмчилер 245 болгай. Бо дээрге партияның идеяларын массаа чонтуң ортузунга пропагандалаар талазы-биле даянып улуг күжүвүс. Парткомнар, чер-черде партия эге организацияларының бо улуг күштүң хувааддаазын шын тургузуп, эргежок чугула материалдар-биле хандырарынга оларга боттуг дузалы чедиргенинден бистиң пропагандавыс улам дээштиг болур. Оны чедип алыр ужурлуг бис.

Моон-биле кады Төп Комитеттиң Тезистериниң талазы-биле теоретиктиг конференцияларны чер-черге эрттиреринең белеткелии амыгаастан эгелээр херек. Оны чорударының чижек планнары район бүрүзүнде бар болганда, конференцияга белеткелдерни кымнар кылырын ам тодараткаш, кандыг темаларга хамаарышканыл, оны кылып эгелээри черле эргежок чугула. Чүге дээш ол теоретиктиг конференцияларның бедик деңнелге эртери баш бурунгаар белеткелден хамаарыышыг ужурлуг. Ындыг конференцияларны амгы амыдырал-биле холбап тургаш эрттирер чүве болганда, ажыл-агыйларның экономиказын, совет кижиниң күш-ажылын, угаан-медерел, күш-шыдал талазы-биле ооң өзүлдезиин эрткен үе-биле деңнеп туруп көргүзер чорук 50 чыл дургузунда кылганывыс улуг маадырлыг чорукту тода бадыткаар.

СЭКП ТК-ның Тезистерин таймылбырлаары — чугула политиктиг кампания, хүндүлүг болгаш харыысалгалыг партийжи даалга. Борта ёзу барымдаалаар, эренгейлээр чорук турбас, бот-идепкейни улам бедик көдүрер херек. Чедиишкин коммунистерниң теоретиктиг белеткелинден, политиктиг бышкан чоруудан, оларның аудитория-биле харылзаазының быжыындан, партияның идеяларын сеткил-сагыштың ханызындан тода, чедиишкир таймылбырлап биларинден хамаарыышыг. Ынчан Тезистерниң ужур-утказы кижи бүгүдезиниң угаан-медерелинге чедер болгаш ону чаа күш-ажылчы маадырлыг чорукта ээрек киирер. Чижээ, Улуг-Хемниң Ийи-Талда В. Бавуу-Сюрюн, Кызылда бо чартык чылда 76 лекцияны номчаан Ф. Житков дээш, оон-даа өске дуржулгалыг лекторлар бистең хөй. Оларның арга-дуржулгазы бүгү-ниитиниң болган турарын чедип алыр херек.

Тезистерни таймылбырлаарынга түскей лекторияларны, кинолекторияларны, тематиктиг фестивальдарны, политиктиг, чечен болгаш техниктиг литератураларның делегелгезин организастап эртиривип болур культура албан черлери көскү рольдуг. Бо бүгү Октябрьның идеяларының өндүр улууң тодаргай пропагандавар ужурлуг.

Улуг баймралга чедир эвээш үе арткан. Көдээге болгаш хоорайга аңгы угланышкынныг тургускан идеологтуг ажыл хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнуунга партияның XXIII съездиниң салган сорулгаларын чедишкиннир партия организацияларынга дузалаар ужурлуг.

Ийи хонуктуң семинары

СЭКП обкомунуң бюрозунуң шиитиирип бүдүүр Кызыл хоорайга партия ажылдакчыларының ийи хонуктуг семинары болуп эрткен. Семинарга СЭКП райкомнарының болгаш Кызыл хооркомунуң организастыг партийжи ажылдар талазы-биле секретарьлары, ол ышкаш организкилистер эргелекчилери, чамдык райкомнарның болгаш Кызыл хооркомунуң чанында партияга кежигүннер хүлээп алырының болгаш хууда херектер көөрүүнүң штаттан дашкаар комиссияларының даргалары киришкен.

Семинарның баштайгы хүнүнде СЭКП Тыва обкомунуң кылдыс эргелекчизи эш Г. В. Иванов «Амгы үеде организастыг партийжи ажылдарның кол сорулгазының дугайында», СЭКП обкомунда парткомиссияның даргазы эш М. И. Пахомов «Коммунистерниң хууда херектерин көөрде партийжи харыысалганы бедидиринiң дугайында» лекцияларны түс-туста номчаанар.

Семинарга СЭКП обкомунуң кылдыс эргелекчизиниң оралакчызы эш А. А. Зайцева «СЭКП райкомнарының чанында чыл хуусаалыг партия активиниң школазының өөредилгезиниң түүвелерин болгаш моога соңгааргы соруулгалар дугайында», облпрофвилелиниң секретары эш П. М. Горелов «Республикада профвилел ажылдарының байдалы болгаш оларның ажылын экижидер дугайында» плеткелдя кылганнар.

Семинарның киржикчилери отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистерниң берген шүүмүүлелдиг саналдарын амыдыралга боттандырары дээш кандыг организастыг хемчегларни ап турарының дугайында, ол ышкаш күскү-часны чугула кампанияларның үезинде партия бөлүктерииң организаказы ролюнүң дугайында Улуг-Хем райкомунуң оргкилдезиниң эргелекчизи эш И. Гончарюктуң допчу информациязынга ап, бо талазы-биле семинарның киржикчилери боттарының аргадуржулгазын солчуп чугаалашканнар.

ШИЛЧИИР КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Тываның хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи — алгы заводунга ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар боттарының клубунче шуужүп чорун турганнар. Кижи бүрүзү өөрүшкүлүг арын-шырайлыг. Үүге дээрге, оларның күженишкинииг ажылы халас бээбаан: чартык чылдың түүнелдериниң талазы-биле ол бүдүрүлге Кызылдың бүдүрүлгелериниң аразынга социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Клубтуң залын чыылганнар долдур олурупкан. Бо болза ук бүдүрүлгеге СЭКП Кызыл хооркомунуң болган хоорайның күүсекчи комитединиң бүдүрүлгелер аразынга шилчиир Кызыл тугун тыпсырынга тураскаатканын байырлыг хуралдың эгелээри ол.

Индирге алгы заводунуң директору эш Сафиуллин үнүп келди. Ол, чылдың баштайгы чартында бүдүрүлгениң социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин чугаалаан. Алгы заводу юбилейлиг чылдың баштайгы чартында 300 мун рубльдиң нимти продукциязын бүдүрүп үндүрер планныг тургаш, а херек кырында 470 мун кылдыр ажыр күүсеткен. Барааныг продукция бүдүрүлгениң планын база-ла ыракта ажыр боттавдырып, 311 мун рубльдиң продукциязын кылыр тургаш, 398 мун 200 рубльди берип, азы планын 128 хуу күүсеткен.

Бүдүрген продукцияларны сайгарарының талазы-биле планның күүселдезии база эки дээрзин директор чугаалаан. Оны 130 хуу күүсеткен. Кызыдың алгы заводу продукциязын шынары дээш демиселди база шагдан тура чорудуп келгенинии түүнелиниде бүгү бараанарның 90 хуузу бирги сорттуг кылдырган. Ол ышкаш инги сорт талазы-биле план база күүсеттинген. Ажылдың шынары экижээн тудум-на, ажылчыннарның алыр акша шалыны база угланып, оларның материалдыг сонгургалы барымдаалаттынып турар.

Бүдүрүлгенин дериг-керекселерин чаартып, бакый-балгаттарны септеериите болгаш завод девискээрин чаагайлаар, ногаанчыдарынга ол бүгү улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш завод бо юбилейниг чылдың чартынында ол талазы-биле улуг ажылдарны кылып чорутканын социалистиг чарыштың түүнелдерин үндүрүп тура база демдеглээн.

СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш Киселев чылганнарга байыр чедирип, бүдүрүлгенин эки ажылдаанын демдеглээш, заводтуң директорунга, ажылчыннарның төлээлекчилеринге партия хооркомунуң, хоркүүсконунуң бүдүрүлгелер аразынга шилчиир Кызыл тугун хүлээдип берген.

М. ТОПЧА.

—⊙—

План күүсеттинген

«Сельхозтехниканың» Тыва республика каттыжышкынын бирги чартык чылда 150 тонна кара металл, 7 тонна өөнүг металл кескивдилерин чыгган, дужаар ужурлуг. Ол планын түс-тузунда — кара металл кескинээн 380 тонна, өөнүг металл 12,3 тонна кылдыр ажыр күүсеттингилээн.

Демир кескивдилерин чыыр, чүдүрүп чорудар болгаш дужаар талазы-биле ажылды «Сельхозтехниканың» Танды каттыжышкынында, Бии-Хем салбырында эки организастаан. Танды каттыжышкыны кара меттал кескивдизи чыыр планын 3,2 катап, өөнүг металл кескивдизи чыыр планын 4 ажыг катап ажыр күүсеткеннер.

Я. ОЛДЫРЕВ.

—⊙—

БҮГҮ БЕЛЕТКЕЛДИ ХАРЫ УГДА

Чаңгыс-Хадыңның тараалаң ховузу агаар-бойдустуң кандыг-даа чылында куруглаавайн, дүжүттүг берип келген, чамдыкта гектар бүрүзүндеи 15—20 центнерни ооп ажаап ап турган. Бо юбилейлиг чылдың тараалары ында шуут четчи бергеп, ам түгле быжары арткан.

— Бо чылын тарааларның чаагайын кандыг дээр ону, чамдык черлериң кызыл-тазының аразынче кире бээримге, ам безин мээң эктим ажып турар-дыр, ол ам-даа бедиир болгай — деп, машина-трактор мастерскаязының девискээринде септелгеден үнген комбайннар чанында септекчи-комбайнерлерге Сат Шооча соруктуг чугаалаан тур.

Бо болза Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң дүжүт ажаан алышкынынга техниканы белеткеп турар механизаторлары-дыр. Ажаан алышкынга белеткел талазы-биле «Искра» колхоз чүгээр чорун турар деп, районнуң көдээ ажыл-агый эргелевиниң ажылдакчыларының чугаазын дыннаан бис. Херек кырында байдалды таныжа бердивис.

Дуржулгалыг механизатор, ам машина-трактор мастерскаязының эргелекчиин Сат Шыырапович Шоочага удурткан механизаторлар юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүн канчап-ла ий-шаанда, чидириг чокка холга киирип алырыл дээш техника септелгеэин организастыг чорудуп турарлар. Бо үүнерге чедир оларның кылган ажылдары хөй, чедир кылдынмаан түүлдери база хөй.

10 комбайн холдан үндүр септеттинген, үш комбайнга түгле техниктиг ажаалда чорудар, 4 комбайнның моторлары «Сельхозтехниканың» Чадаана каттыжышкынының мастерскаязында хевээр чыдар.

— Дүүн чаа «Сельхозтехниканың» мастерскаязынга чордум. Коровка өзектери чок, оларның кажан келири билдинмес деп, чугаалажып турлар. Август 5-ке чедир септелгени бүрүн доозар планныг болгай бис. Бир эвес ол моторлар келбес болаа, планывыс күүсеттинмейн баары олдур ийин — деп, эш Шооча хомудай аарак чугаалады.

Септезе чогуур 6 жатканың үжүү септеттинмээн. Дөрт хедериниң полотнолары чок. Оларны «Сельхозтехниканың» каттыжышкынындан сураглаарга база чок дээн. Кукуруза ажаар 2 комбайн ам белеңинде кирген. Тараа сөөртүлгезинге киирер 18 автомашина белеп.

Моон ап көөрге, дүжүт ажаап алышкынынга техниканы белеткээр талазы-биле ам-даа кылдынмаан түүлдер хөй-дүр. «Сельхозтехниканың» Чадаана каттыжышкынын ажыл-агыйларны артык кезектер-биле четче хандырбайн турарының барымдаазын үстүнде чижек көргүзүп турар. Чугула кампания эгелегинже чедир мынчаар чылгыс туруп-туруп, сөөлүнде кээп хөделир улус болгай. Бир эвес моторлар септеп бербес болаа, дөрт комбайн ажаап алышкынга четче киришпеэн ол-дур деп, комбайнерлер чугаалажып турду.

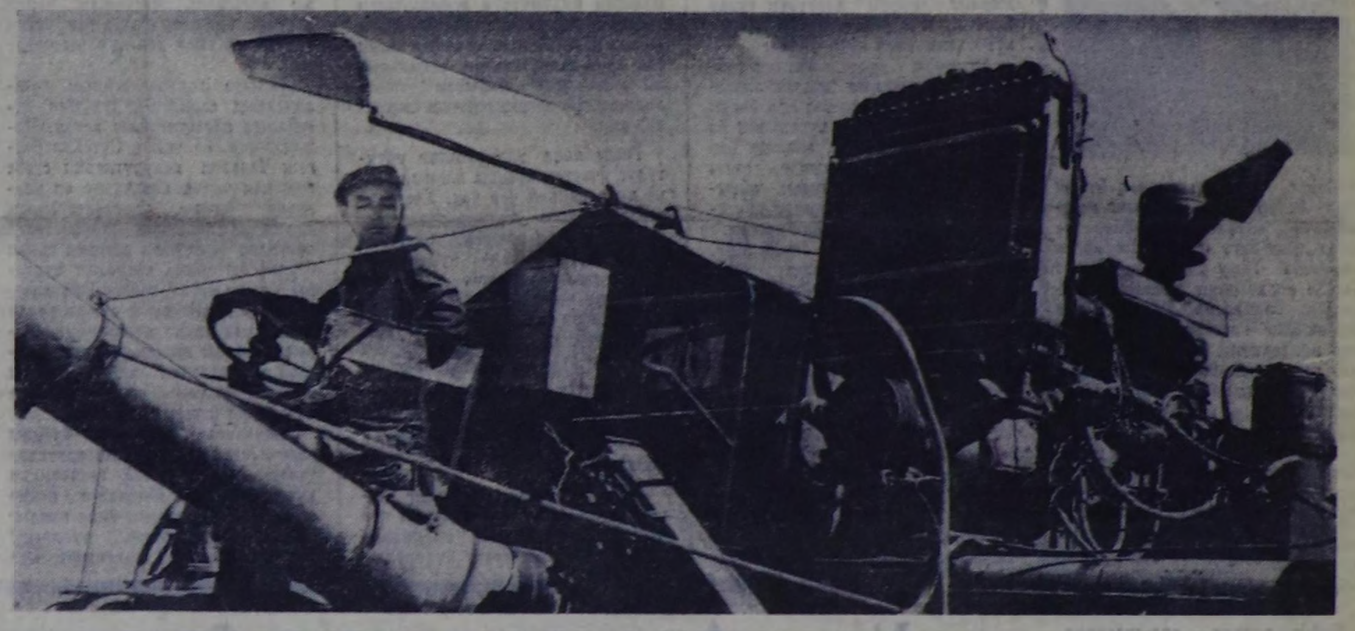
Бо чылдың ажаап алышкынынга ацгылап ажаар арганы хөй хереглээр деп, комбайнерлер боттары чугаалап турарлар. Ынчалза-даа 4 подборщик ам-даа септеттинмээн. Ажаап алышкынга кирер түүлдерле хөй. Холдуң чепсек-хереккеэги: ускуштар, тараа ожер ыыш хүүректер дээш өске-даа. Складтарны белеткеп, дезинфекциялаан, шаннарны ажып дескилээри, элбек тараану сайгарар, арыглаар, дүжүрер, түдүрер делгем шөлдерни белеткээри, хоёу турлагларын белеп байдалга тургузары, тараа арыглаар машиналарны бүрүн белеткеп алыры дээш ам-даа кылыр ажылдар хөй.

Комбайннар, жатчалар, автомашиналар дээш ышкаш кол техниканың септелгезинче күштүг салып, мурнай доозун алыры ыыш-на. Ынчалза-даа амгы үениң байдалын ап көөрге, ажаап алышкынга херек бүгү түүлдерин хары угда белеткээри, бүрүн доозары чугула апарган. Маңаа «аар-сааро чүве турбас. Удавас нотаан үүлүттериниң өнүү саргарып, далаштырып, девидеңнип келир деп чүвеин бо үүнерде бодап, аңаа үткүштүр белеткелдя комплекснигг чорудары чугула.

М. ЛЮНДУП.

ЧУРУКТА: комбайнёр Куулар Седениң септелеген үнген комбайнының моторун ажылдадып, хынаап турарлы.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ООЛДАР, КЫСТАРЫНГА

ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА ТУРАСКААТКАН ДЕЛЕГЕЙ АҢЫЯКТАРЫНЫҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНИҢ КЫЯГЫРЫЫ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга холбаштыр делегей аңыяктарының Ленинградка болган ужуражыышкынының киржикчилери бистер Совет Эвилелиниң бүгү оолдар, кыстарынга чүректиң ханызындан, найыралчы байырлыстыг чедирип, бистиң хүлээп алганывыс, совет ёзуну, совет аңыяктарның амыдыралын коруп, үнелеп болур арганы биске бергенивиске өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис.

В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле боттандырган Октябрьның социалистиг Улуг революциязы төөгүге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг болуушкун болган. Ол революция үүгле шаандакы хаанныг Россияны дүңдере октаан болгаш үндезинге-биле чаартканы эвес, харын төөгү хөгжүлдезиниң өөскүүрүнге база тергиин чугула салдарлыг болган. Аңгы-аңгы чурттарда болгаш диптерде чүүл-бүрү күштерии, агымнарыны, угланышкынынарны төлээлээн, ыяча хөй санныг аңыяктар организацияларының ССРЭ-ге келиңер деп чалаанывыларны мынчангаш өөрүп хүлээп алган болгай.

Бүзүреддиривис, политика болгаш идеология талазы-биле хамаарыышгавыс аңгы-аңгы-даа бол, ол бежен чылдарның дургузунда силерниң чурттуңарга боттандырган чаартылгалар, силериң улустарыңарның эрткен оруу бүгүдеге, ылаңгыя, аңгы-аңгы чурттарының аңыяк салгалдарынга кайгамчык улуг салдарлыг-дыр деп силерге медеглеп тур бис.

1917 чылдың октябрьда ажылчы чоннарның эрге-чагыргазыя тургускан болгаш хаан ёзузунга дарлаткан улустарны хостаан ажылчыннар, тараачыннар, солдаттар экономика, социал, культура чаартылгаларынче оруктуг ажыткан, ол чаартылгаларның 50 чыл дургузунда түүнелдери бүгүдеге илдең.

Чонунуң хөй кезии биижик билбес чоруктуг, аштыг, ядарал-түргедилиң качыгдалынга таваржыр, ниитилел харылзаалары хөй талазы-биле чартык феодалдыг байдалга чораан, шаандакы хаанныг Россия ам ең күчүлүг экономикалыг, мурнакчы чурт апарган, ооң экономиказының хөй адырлары эртем билиглериниң болгаш техниктиг чогаадылганыя ең бедик хөгжүлде деннелии чедип алган.

Ылаңгыя, силерге ожегээр таварыштырган дайынныарның уламындан силериң чуртуңарга хөй чылдар дургузунда болган үргедилдерни болгаш качыгдалдарны бодап көөр болза, бо бүгүнү төөгү талазы-биле коичүт кыска чүүсаада чедип алган деп чүвеин билир бис.

Фашизмге удур, улустарының хостылгазы дээш демиселге силериң улузуңарныя, силериң аңыяктарыңарның таварышкан аар-берге котаралдарын кажан-даа утпас бис, кижи төрелгетенiiң ол дайзынын ашкан тиилелгениң кол факторуу чогум-на Совет Эвилели, ооң маадырлыг улузунуң демиселя болгаш. Делегейниң ийиги дайзынының чылдарында тайбыңнын болгаш кижизиг чоруктуң херээ дээш боттарының амы-тынын берген аныяк совет маадырларның аттарын утпас бис.

Бөгүн бүдүрүлгениң бүгү адырларынга, угаан-бодал болгаш материалдыг амыдыралга совет кижилериң чедип алган кайгамчык улуг деппиилгезин демдеглеп турар-дыр бис. Силериң чуртуңарда тургустунган ниитилел харылзаалары боттарының келир үезиниг бүзүрелдя ажылчы чоннарга берип, ажыл тыпластаарынга болгаш ядарал-түргедилге оларны тавариышпас магалылалдыг болдурул, кижи бүгүдезиниң күзел-сонуургалдарын, хереглелдериң хандырары бүгү ниитилелдиң деппиилгези-биле кайы хире холбазылыгыл деп чүвени көргүзүп турар. Ол болаа хамыкты мурнай аңыяктарга хамаарыр, силерниң чуртуңарда оларже онза кичээнгейни салып турар-дыр.

Октябрь революциязы ниитилел амыдыралының түүлбүрү адырларынга идепкейлиг киржии болур арганы ССРЭниин аныяк салгалының мурнунга аижыдып берген.

ССРЭ-ге социализмни тургусканы өөредилгени ёзулуг демократчыдып турган ажылдаар, профессия алыр, өөренир, аңыяктарның кылган ажылы өскелерниң-биле дең төлевирлиг болур эргени, дыштанып, культура байлактарын ажыглаар болгаш спорт кылыр эргени ССРЭ-де аңыяктарга магадылап берген, оларның үе-черлерии ол эртелер дээш ооң өске чурттарда шыңгыы демисел чорудар ужурга таваржып турар.

Амгы үениң совет аңыяктары чаа ниитилелди тургузарының оруун ең баштай изеп турар, мынчангаш олар ам-даа нарын хөй сорулгаларны шиитиирлээр апаар. Олар хоочун салгалдарның чедишкиннерин ажыглавышаан, боттарының бүгү күжүн, талантызы-биле билиглерин бербишаан, ол сорулгаларны шиитиирлээрииге улузу-биле кады киржип турар. Совет Эвилели бүгү адырларда ең хөй саннаг аныяк эртемденнерлиг болгаш тускай эртемниглерлиг. Октаргайны чагырыш алырының оруун ажыктан чурт ол. Кижи төрелгетенiiң төөгүзүнде ол баштайгы космонавт Юрий Гагарин силерниң чуртуңарның хамаатызы болгай.

Силерниң чуртуңарда чурттап турар хөй саннаг улустар боттарының национал мөзүүн, боттарының культуразын болгаш боттарының дылын хевээр арттырбышаан, хөгжүлүшшаан, улам байыгышаан, боттарының экономика, ниитилел хөгжүлдезиниге улуг чедишкиннерни чедип алган-дыр.

Октябрь революциязы чаа бүдүрүлге харылзааларынга үмдезиленген ниитилелдиң тургузарының оруун ажыктан. Чаа хевирлиг күрүне төөгүге ең баштай-ла тыптып келген болгаш хөгжээн. Бүгү делегейниң дарлаткан улустары боттарының перспективазын болгаш боттарының хостылар аргазын ооң көрүп алган.

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының калбак массаларынга. Азияда, Африкада болгаш Латин Америкада национал-хостылгалыг демиселди чорудуп, колониалдыг мөлчүлгедеп хостылырынче, хамаарыжылга чок догуннаан аныяк күрүнелерге колониализмден артып калган хожудашкынны кыска хуусаалырда ажып эртеринче чүткүүлүг салып турар улустарны аныяк Совет күрүнениң чаа ниитилел тургузуу, доң дуржулгазы бодунче хандыдып турар.

Бөгүн Европаның, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың дыка хөй чурттары боттарының онза шынарларын хевээр арттырып албышаан, чаа амыдыралды, социализмни тургузуп, Совет Эвилелиниң улустарының ең баштай ажыктан орун-биле чоруп олурар. Чоокта чаа хостылган хөй саннаг чурттар Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг еске-даа чурттарының дуржулгазын барымдаалаап, хөгжүлдевистиң перспективазы кылдыр социализмни шиилип алган бис деп медеглеп турар. Ол чурттар делегей харылзаларынга үргүлчү улгадып турар ужур-дузалыг болгаш улуг салдарлыг болуп турар.

Ам совет аңыяктарның бүгү делегейде аныяк өскенner-биле болгаш оларның организацияларынга кайгамчык делгем, найыралчы харылзаалардың хереечилери болуп тур бис. Ең хөй чүүл-бүрү угланышкынныг аңыяктарның: чоокта чаа хамаарышпас догуннаар эргелиг болган чурттарның аныяк коммунистериниң, аныяк социалистериниң, национал-хостылгалыг шимчээшкиннериниң аңыяктарының, национал аңыяктар организацияларының, боттарының чурттарында антидемократтыг, фашистиг ийикпе расистиг дерзиилелдерге таваржыш турар аңыяктарның төлээлекчилерин, бистер бүгүдениң мында, Ленинградта келген турарывыс ону база катап бадыткап турар-дыр.

Делегей харылзааларынга силериң чуртуңарның тергиин чугула ужур-дузалыын болгаш тайбыңны, хостылганы камгаларының чаагай эчис сорулгаларын боттавдырарынга совет аңыяктарының, социалистиг еске-даа чурттарының аңыяктарының боттуг улут-хуулу кииргин турарын мында чыылган ужураажыышкынның киржикчилери мынчангаш демдеглеп тур.

Аңыяк вьетнам маадырларның улузуңга удур бомбалаашкынынарны болгаш кеминг херектерии америк империалистер хүнүң-не үүлгедип турза-даа, боттарының кол национал эргелерии, хамаарышпас чоруун, бүрүн эргезин, девискээр талазы-биле бүдүн турарын хүндүлеприн дээш шиитиирлии-биле демисежип турар болгаш совет аңыяктарының, социалистиг еске-даа чурттарының аңыяктарының, делегейниң дешпилелии бүгү аңыяктарының үнелиг дузаламчызын ажыглап турар ол вьетнам аңыяк маадырлар-биле боттарының чаңгыс эп-сеткилдиин ужуражыышкынының сөс алган киржикчилери илергейледи. Вьетнам өөнүгнер делегей аңыяктарының калбак-биле ол эп-сеткил каттыштырып турарынга боттарының өөрүп четтиргенин илергейледи.

Араб чурттарының аңыяктарындан, ылаңгыя аныяк палестиннерден, португал коloниализмге удур демисежип турар Анголаның, Мозамбиктиң, Гвинея-Биссаоның аңыяктарындан, расизмге удур демисежип турар африк чурттарының аңыяктарындан, Кубаның аңыяктарындан болгаш Латин Американың еске-даа чурттарының хостылтага ыяк оолдар, кыстарындан, Африканың, Азияның хөгжүп эгелеп турар чурттарының аңыяктарындан, Испаниянның, Португалиянның, Грециянның аңыяктарындан ол чижектиг чугаалаарны база дыннадывыс.

Чөптүг эвес чоруктуң, агрессиянның, колониалдыг болгаш империалистиг калчаарлыын күштериие удур маадыр-шудургу демиселди чорудуп турар, хостылга, демократния дээш бүгү демиселчилер-биле чаңгыс эп-сеткилдиинистиң силер-биле кады илергейлеп тур бис, аргым совет өөнүктер!

Совет оолдар, кыстар!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга холбаштыр силериң чедишкиннериңерии магадап, силерге болгаш бүгү совет удуска чалбыыштыг чаагай сеткилдиивисти, ынаг найыралдыывысты бадыткап тур бис.

Кайгамчыктыг чараш чуртуңарга чечектелеп болгаш аасхежиктиг келир үени түдүп тургузарыңга улам чедишкиннерлиг болуруңарны күзедивис.

Тускай эртемнигler чугаалап тур

Чартык чыл төнгени-биле бодалдар

Совет кедээниң кижилери

Кедээ ажыл-агыйның хөөчүн ажылдаачызы Ховалыг Тыртым он беш чыл дургузунда нииттиниң малын кадарып келген. Мал ажылынга хөй чылда ак сеткилдиг ажылдааны дээш ону «Хүндүлеп-диң демдээ» орден-биле шаңнаан. Бистиң чурттуң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң ээлгелгезиниң алды медальдары оон хөрээн база нааштап чоруур. Ам оон назы-хары дөгүй берген. Ынчалза-даа СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозта таңнылдап ажылдап, киитиниң оңчу-хөреңгизин серемчилелдиг кадагалап турар.

ЧУРУКТА: Х. Тыртым.

Мээң ажылым хөөчүлдезиниг улуг когаралды чедирип турар кыяраар чоруукка удур демисежири — бир чугула үүл ол. Ынчангаш тарын боозадылганы калбаа-биле кептерер-дир. Бистиң районда «Россия», «Межегей», «Элегес» совхозтар ыяштан ыдыг ажыл-агыйларда бо айтырыгны көнчүг харыысалгалыы-биле корүп турар. Оон түнелиинде оларда малдың кызыяарының хуузу кудуудан, мал ажылының продукциязының бот-үнези алаян чиигээн. Тарын боозадылганы калбаа-биле кептерер-дир. Бистиң районда «Россия», «Межегей», «Элегес» совхозтар ыяштан ыдыг ажыл-агыйларда бо айтырыгны көнчүг харыысалгалыы-биле корүп турар. Оон түнелиинде оларда малдың кызыяарының хуузу кудуудан, мал ажылының продукциязының бот-үнези алаян чиигээн. Тарын боозадылганы калбаа-биле уксаажыдылга ажылын эки чорудар арганы база бээр, ынчангаш продуктулуу улуг инектерден, бугалардан малдың баш санын остүрериниг оларның эң эжилерин шилип алыр.

Ыңдыг түрбүже, тарын боозадылганың улуг ажыктыын чамдык удуртукчулар болган тускай эртемнигler чедир бидбейн тургулаар чүүл бар. Чижээлээрге, «Коммунизминиң кереели» колхозта тарын боозадылга багай неитореп турар, ону чорударының чаа тургускан пунктузу чартык чыл иштинде ажыглалга кирбээн. Бүлүүтүү бугалар сарт инектер-биле кады өттээп чоруурлар, ынчангаш оларның күш-шыдалы бакшыраап, санчы үүүп турарлар. Моон түнелиинде анаа эдергиниг талазы-биле үчёт кылдынмас болган малдың уксаажыдылга ажылы чорувайн турар.

Мал ажылынга хөй күш үнеер ажыларны механизастаар талазы-биле хемчеглерни алырының чугулазы кымга-даа билдингир. Ынчангаш инектерге чангыс ай төлевилединд чаа кажаалары тутқулап турар, оларның төлевилелиинде мал ажылын бүрүн механизастаары кордуунер (электросоалда, суг бээри, чем үлезинии автоматтыг). Чижээлээрге, «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң Кызыл-Эрик фермазында автосугтарылганы, механиктиг саалданы болган аптаажыкшыны организастаан, моон харадазында хөл-биле саарда саанчыга 15—20 инекти быжыглап турган болза, ам 40—50 инекти бээр.

Механизацияны «Межегей» совхозта болган хуржулга станциязында база шингээдии ап турар. Бо бүгү хемчеглер алдынган социалистиг хүзөлгелерни чедишкинниг күүсединге дузалаан турар.

Сүт саалдазын көвүдедир ажылды эжиждерине оон конкурузу идиглеп берип турары чугаажок. Ылаңгыя «Межегей», «Элегес» совхозтар, «Революциянын чалбыыжы» колхоз, хуржулга станциязы ыяштан ажыл-агыйларда конкурста киржип турар саанчы бүрүзү адаа кирилбейн турарлардан хөй сүттүг саан алыры чанчыл балу берген. Мадаа материалдыг сонуургал база улуг рольдуг, чүге дээрге конкурска эки коргузуглериниг болганнарга шаңнал тыпсып турар болгай.

Инектерни саарының талазы-биле ол ажыл-агыйларда чамдык эки хемчеглерни-даа ап турар. Ол чүл дээрге, инек төрээн соонда, ону хүнде 3, 4, 5 катап саар, неделя хире болганда чем бээрин бүдүн чартык, ийи катап көвүдедир, ынчангаш анаа инектиң сүт бээры эжижий бээр болза, чем бээрин удам көвүдедир. Инек төрүүрүнүң мурнунда ай бурунгаар ону белеткеп эгелээр, эмгелерин массажтаар, ыяштыг чем бээрин эвээжедир. Бо конкурсска «Межегей» совхозтуң саанчылары онза эки чедишкиннериниг болган. Фермалардан Бора-Булуң фермазы эң дээре болган. А колхозтар талазы-биле — «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң Мараченка фермазы илереп.

Моон-биле холбаштыр конкурска белеп түнелдерни чедип алган саанчыдарны-даа, чүс хойга, инекке оннаштыр оларның чаа төлдерни хөйну алган кижилерни-даа аттарыи республикага чарлаан. Мадаа дедиглеп каар чүве үүл дээрге, ол мурнакчыларның дуржулгалын көнтередир талазы-биле ажыдың бистеп четпези, ол талазынче кичээнгейни оон соңгаар күүседирери болур.

Малдың чайгы семиртилгезинин дугайында каш сөстүг чугаалайн. Аңгы үеде бүгү мал чайлагларда турар. Хоолулуунуң талазы-биле эки, чиик ортектиг чем-биле олар хандыртынган. Ынчаарга эътке дужаар малдарны дужаарының мурнуу чарыында бир-бир чартык ай бурунгаар 1,5 — 2 кг концентрат-биле немей чемгерер, ынчангаш эътке дужаар ойүнде оон семизи ортумактан өрү болур. Бо талазы-биле мурнакчы кадарчылар эки үүнделерин чедип ап турар.

Ам малчыннарның мурнунда харыысалгалыг үе киргеи, ол үүл дээрге малга четчир сезонуг чемнерни белеткеп алыры болур. А бо талазы-биле кылыр ажылдар хөй. Сиген кезилдеир бо чылын орайтан турар. Бистеге сигенни үр үеде саралттавайн чыттырар чүүлдер бар, оон түнелиинде кезии каан сигеи ирип-чыдып болур, ынчангаш мал кыжын долу үнелиг чем-биле хандыртынмайн бааар. Бо талазынче улуг кичээнгей салыр. Уксаажыдыга ажыны база бистеге кошкак. Сүттүг шыяары даяа четче демисешпейн турар. Фермаларда автотехниктиг баштайты үчёт кошкак.

«Коммунизминиң кереели» колхозта быяза ажаапчыларынга алган немелде денизии дээш эвес, харын быжыглаан инектериниң санын барындаалап төлевир бээр ыңдыг хожудаан практика ам-даа үргүлчүлевинкаан. Бо чорук материалдыг сонуургалдың принцивии үзеп турар. Чамдык саанчылар инектериниң эмгелерин чугбас, массажтавас чүүлдер база бар.

Ам биетиң мурнуувута нол сорулга — Улуг Октябрьның 50 чыл ойүнга төлептиг ужуражыр төлөөде, бо буруу четпестерни үзүткеп турган, мал ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алыры болур.

В. МЕРНҮЛОВ.
Таңдының кедээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң кол зоотехниги.

Мурнап турар

«Улуг-Хая» совхозта хөй ажылдыг ыяштыр тускайпаан № 3 салбырга хамаарышкан үш хөйну бригаданың врезында социалистиг чарыш шагда калбарган. Амгы үеде чаш хураганнарның үзүүшкүнү, хөй кыргылдазы дөөзүлгаан болгай. Чартык чыл эрте бергенде, ажыл-ишчи бүрүзүнүң канчаар ажылдазаны көрүнчүкте чүве дег нөстүп келген. Алдынган хүзөлгелер күүселдезинниң талазы-биле алырга, үшну хөйну бригада биргн чөрде болгаи. Аңаа кыргылданы чогуур хуусаазында, оон шөлөгларыг чорутkан, дүн алырының планын 112 хуу күүсеткеи.

Ол-ла бригада чүс баш хойга оннаштыр 82 хураган алыр дел гөөнныг турган, хөреи кырында 86 хураганны алган. Бригадада 23 кедаи хөйларның чуулдазын шагда-на дөөскаш, чаагай өттүг, сермин тайгаларда чайнагладыр турар.

Бригаданың эң төргиин хөйнулары бо: чүс хойга оннаштыр 100 хураганны алган Х. Дандарөөл, чүстен 99 хураган алган О. Баяыкмык, 89 хураган алган С. Семин-Дөрүю бөлгаш өскенерде. Бо хөйнулар бир хойга оннаштыр дүн алыр талазы-биле база багай эвес болган.

Ам мал сорулга бөлза чайның аннытыг ойүн шын ажыглап турган, малдың эң-не бедик деңги көмүзүшкинниң чедип алыр, кыяытагазыкшыга белеткелди аңдыгаштан чорудары болур.

Т. САЗАЙ.

ОРУКЧУЛАРДА ПЕРСПЕКТИВА УЛУГ

Актив хуралындан

Тыва АССР-ниң автоорук тудуг болган сеителге эргелелиниң база оон чер-черде организацияларының ажылчыннары, албан-хаакчылары болган инженер-техниктиг ажыдакчылары бо чылдың биргн чартынында Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга хөлбаштыр алган социалистиг хүзөлгелерин күүседир дээш улуг көдүлүүшкүн-биле ажыдап келген. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли эртнен чылдан 3,8 хуу өскен, оруктарның капитал болган ортумак сеителгелери ажыр күүсеттинген. Оруктарының иштинде ажыл талазы-биле эрес-маадырлыг чорууп коргүзүп турар мурнакчылар хөй болган оларның хүрээлеңи улам өзүп турар.

Автоорук тудуг болган сеителге эргелелиниң партия-ажыл-агый активинин чоокта чаа болуп эртнен республика хуралынга бо дугайын дедиглээш, ажылда бар четпестерни үзүткәрынче, аңгы үеде шинчилрастиннээн айтырыгларже, чыдың планын күүседиринге кол ынчаныгейни чалгап.

Ынчаарга четпестер эвээш эвес. Биргн чартык чылда орук тудуунуң планы күүсеттинмээн. Чижектер бо-дур: 55 км чаа оруктү ажыглалга киирер турда, кииргени түгле 16 км. Асфальтылазары 16 км турган болза, кыядырганы — 4 км. Кол оруктар талазы-биле алырга, ыяштыг Тээлиже барган оруктуң кол объективеринде тудуг планы чартык чылда түгле 87 хуу күүсеттингеи.

Орук-тудуг эргелелиниң дужаан турар оруктарының кыягаи ыяштары куду болуп артышаган. Чижээлээрге, ол-ла оруктуң кыяны конучуг харыысалгалыы-биле корүп турар. Оон түнелиинде оларда малдың кызыяарының хуузу кудуудан, мал ажылының продукциязының бот-үнези алаян чиигээн. Тарын боозадылганы калбаа-биле кептерер-дир. Бистиң районда «Россия», «Межегей», «Элегес» совхозтар ыяштан ыдыг ажыл-агыйларда бо айтырыгны көнчүг харыысалгалыы-биле корүп турар. Оон түнелиинде оларда малдың кызыяарының хуузу кудуудан, мал ажылының продукциязының бот-үнези алаян чиигээн. Тарын боозадылганы калбаа-биле уксаажыдылга ажылын эки чорудар арганы база бээр, ынчангаш продуктулуу улуг инектерден, бугалардан малдың баш санын остүрериниг оларның эң эжилерин шилип алыр.

Ыңдыг түрбүже, тарын боозадылганың улуг ажыктыын чамдык удуртукчулар болган тускай эртемнигler чедир бидбейн тургулаар чүүл бар. Чижээлээрге, «Коммунизминиң кереели» колхозта тарын боозадылга багай неитореп турар, ону чорударының чаа тургускан пунктузу чартык чыл иштинде ажыглалга кирбээн. Бүлүүтүү бугалар сарт инектер-биле кады өттээп чоруурлар, ынчангаш оларның күш-шыдалы бакшыраап, санчы үүүп турарлар. Моон түнелиинде анаа эдергиниг талазы-биле үчёт кылдынмас болган малдың уксаажыдылга ажылы чорувайн турар.

Мал ажылынга хөй күш үнеер ажыларны механизастаар талазы-биле хемчеглерни алырының чугулазы кымга-даа билдингир. Ынчангаш инектерге чангыс ай төлевилединд чаа кажаалары тутқулап турар, оларның төлевилелиинде мал ажылын бүрүн механизастаары кордуунер (электросоалда, суг бээри, чем үлезинии автоматтыг). Чижээлээрге, «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң Кызыл-Эрик фермазында автосугтарылганы, механиктиг саалданы болган аптаажыкшыны организастаан, моон харадазында хөл-биле саарда саанчыга 15—20 инекти быжыглап турган болза, ам 40—50 инекти бээр.

Механизацияны «Межегей» совхозта болган хуржулга станциязында база шингээдии ап турар. Бо бүгү хемчеглер алдынган социалистиг хүзөлгелерни чедишкинниг күүсединге дузалаан турар.

Сүт саалдазын көвүдедир ажылды эжиждерине оон конкурузу идиглеп берип турары чугаажок. Ылаңгыя «Межегей», «Элегес» совхозтар, «Революциянын чалбыыжы» колхоз, хуржулга станциязы ыяштан ажыл-агыйларда конкурста киржип турар саанчы бүрүзү адаа кирилбейн турарлардан хөй сүттүг саан алыры чанчыл балу берген. Мадаа материалдыг сонуургал база улуг рольдуг, чүге дээрге конкурска эки коргузуглериниг болганнарга шаңнал тыпсып турар болгай.

Инектерни саарының талазы-биле ол ажыл-агыйларда чамдык эки хемчеглерни-даа ап турар. Ол чүл дээрге, инек төрээн соонда, ону хүнде 3, 4, 5 катап саар, неделя хире болганда чем бээрин бүдүн чартык, ийи катап көвүдедир, ынчангаш анаа инектиң сүт бээры эжижий бээр болза, чем бээрин удам көвүдедир. Инек төрүүрүнүң мурнунда ай бурунгаар ону белеткеп эгелээр, эмгелерин массажтаар, ыяштыг чем бээрин эвээжедир. Бо конкурсска «Межегей» совхозтуң саанчылары онза эки чедишкиннериниг болган. Фермалардан Бора-Булуң фермазы эң дээре болган. А колхозтар талазы-биле — «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң Мараченка фермазы илереп.

Моон-биле холбаштыр конкурска белеп түнелдерни чедип алган саанчыдарны-даа, чүс хойга, инекке оннаштыр оларның чаа төлдерни хөйну алган кижилерни-даа аттарыи республикага чарлаан. Мадаа дедиглеп каар чүве үүл дээрге, ол мурнакчыларның дуржулгалын көнтередир талазы-биле ажыдың бистеп четпези, ол талазынче кичээнгейни оон соңгаар күүседирери болур.

Малдың чайгы семиртилгезинин дугайында каш сөстүг чугаалайн. Аңгы үеде бүгү мал чайлагларда турар. Хоолулуунуң талазы-биле эки, чиик ортектиг чем-биле олар хандыртынган. Ынчаарга эътке дужаар малдарны дужаарының мурнуу чарыында бир-бир чартык ай бурунгаар 1,5 — 2 кг концентрат-биле немей чемгерер, ынчангаш эътке дужаар ойүнде оон семизи ортумактан өрү болур. Бо талазы-биле мурнакчы кадарчылар эки үүнделерин чедип ап турар.

Ам малчыннарның мурнунда харыысалгалыг үе киргеи, ол үүл дээрге малга четчир сезонуг чемнерни белеткеп алыры болур. А бо талазы-биле кылыр ажылдар хөй. Сиген кезилдеир бо чылын орайтан турар. Бистеге сигенни үр үеде саралттавайн чыттырар үүлдер бар, оон түнелиинде кезии каан сигеи ирип-чыдып болур, ынчангаш мал кыжын долу үнелиг чем-биле хандыртынмайн бааар. Бо талазынче улуг кичээнгей салыр. Уксаажыдыга ажыны база бистеге кошкак. Сүттүг шыяары даяа четче демисешпейн турар. Фермаларда автотехниктиг баштайты үчёт кошкак.

«Коммунизминиң кереели» колхозта быяза ажаапчыларынга алган немелде денизии дээш эвес, харын быжыглаан инектериниң санын барындаалап төлевир бээр ыңдыг хожудаан практика ам-даа үргүлчүлевинкаан. Бо чорук материалдыг сонуургалдың принцивии үзеп турар. Чамдык саанчылар инектериниң эмгелерин чугбас, массажтавас чүүлдер база бар.

Ам биетиң мурнуувута нол сорулга — Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга төлептиг ужуражыр төлөөде, бо буруу четпестерни үзүткеп турган, мал ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алыры болур.

В. МЕРНҮЛОВ.
Таңдының кедээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң кол зоотехниги.

ЛИТВА ССР. Республиканың нүүк фабриказының бурун күүгүр-биле ажылбадын эгелээрге, чыл дургузунда 50 миллион чуурганнарны болгаи 800 тонна күүк әдиг бээр.

Башгайы эдиг-чеенниң күүк азыраар ораи-шөөлөрүн ажыглалга хүлээдип берипкен. Ам ол будуруглге черинең ийиги эдиган тудуп турар.

ЧУРУКТА: күүк азыраар чем складтарын тудуп турары.

Фото М. БАРАНАУСКАСТЫҢ.
СӨТА-ның фотохроникази.

„Шынга“ парлаттынган соонда

Июль айның 15-те үнген «Шын» сазында эш Хөртек Кара-оолдуң «Четпестерни дарый чайладыр» дээн шүгүмчүвээдиг материалы парлаттынган. Автор Бай-Тайга райвозунуң 27 садыг точказының бирги чартын чылда чедил алган чедишкиннерии айытпышаан, райвозунуң садыг килдизиниң даргазы К. Чамбый-оол, бухгалтерлер Т. Дандар, А. Кандараа оларның арагага хандыкшып турганын база бижээн. Оон-биле катай райвозунуң бухгалтериа аппарадының ажылдаачылары ажылчыннарының, албан-хаанчыларының шаяыңын ой-шаанда үндүрүп бербейн турганын илереткеи.

Райво баштаар черииң даргазы эш А. Шейлаанаң харыылааны болза:

«Х. Кара-оолдуң бижээн үүлүн хынап көөрүвүсне, айыткан үүлдер шын болган. Четпестерни чайладыр талазы-биле райво баштаар черн, партия организациязы хемчеглерни алган. Арагалааш аяыл шагы үзүп турган Ооржак биле Дандарны ажылыңдан үндүрген. Чамбый-оолга кежигүн талазы-биле шыңгыы хемчегни хүлээткен. Садыгларны ерай ажыдып, эрте хаар чоруктар ам болбастаан. Буруулуг садыгныларга администрация талазы-биле хемчеглерни база хүлээтпеи».

1967 ч. Август 3.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

Чайда көвээн өөт-сигеннии, аймрак чараш ак-ак хадыңнар арагында аяңда элээн каш бажыңнар, чайгы лабиринтер көстүп турар. «УУКА-ның 25 чылы» совхозтуң Арыслан салбырының № 2 сүт-бараан фермазы инда чайлаглап көжуп келгеки ол. Чартык ярицелге улуг ак цистерна тургускан, көжазында хадың деөзээзинде тускай сериде сүт саваларын салгылап, бичежек бажыңның талазында көргүзүг сапбыреларын аскылап каан. Фермаиың учётчизи эш Сүзүүнай Бисти аңаа үтүүп алды.

— Чайлагга көжуп келгениивестен бээр-ле инектериың сүтүүрү кедерееп аварган —деп ол чугаалап эгеледи.—Бистиң фермавыс чартык чыл ыяштыг ажыр күүсеткен. Мурнакчылар хөй. Район Советиниң депутады, ыяычы Бичит Кертик 19 инектиң биргезиидеи-не 834 кг сүттү чартык чылда саан алган, а Мария Кошкарбол — 787 кг алган. Улуг-Алаак фермазының шолбаны, хоочун саанчы Чечен үевайны онзалап дедиглекседим, оон дугаймында элээн делегереглей танывыс көрүнер.

Суруктай Чечен Доббухеевна он чыл ажыр саанчылап келген. Юбилейиңе чылда түс чер уксаалыг инектерден бо чылын 1450 кг сүттү бир башка онаштыр алыр хүлээнелиг. Байырлалдыг чылдың биргн чартынында саар инек бүрүзүкден-не 837 кг сүттү ап, планның 57,5 хуузун ол күүседипкен. Ынчангаш планның артказ кезиин ажыр күүседип болур аргалар бар.

— Инектиң сүтүүр болуру — эки башкарыя, кабарарында — деп Чечен Доббухеевна чугаалап олурар:—Чамдык хүннерде 19 саар инектен 150 литр чедир саан адыр-дыр дең. Оът-сигеч эки чыл-дыр, неделде чемгерилгеге чарбалап каан далган берип тур бис. Ферманың кадарчылары Хөвалыг Сандан биле Арбакай Доржуның эки ажылын дедиглеэрн чугула. Инектиң сүтүүр болуруна кадарчылар улуг киржилгелиг. Оон-биле кады вооветеринарлыг чуруумар дугаймында үрдүлүг бодап, чижээлээрге, ол талазы-биле болгулиерге өөренип турган чүүдериивиске ажылга херек кырында ажылдаар дээш улуг кызытпас болза хоржок. Ам бистеге кол чүүлдер — чайны, кустуг эки эрттиреринден аңыда, хойларга чаңгыс-даа кызыраашкын болдурбас дээш тарын боозадылга үезинде шыңгыы гайгаралдыг тургузары, мал чемнерин четчирии-биле белеткеп алыры болур. Бо чүүлдер талазы-биле үйэр-чыдын чоокка кызыдын ажылдаар аварар бис. Ынчангаш юбилейиз чылда алган социалистиг хүзөлгелериивисти күүседип шыдаар бис дээринге чигзинии турбас.

Эш Суруктайны совхозтуң дирекциа чери ортектиг белектер болгаи Хүндүлүг бижиктер-биле каш удаа шаңнап келген. Чеди үругну эки кижизиткени дээш «Ленин алдарыг орден-биле Чечен Доббухеевна шаңнаткан.

Юбилейиг чылда улаа улуг чедишкинниг болурун силерге күзедивис, ергин Чечен Доббухеевна!

О. КОРОДА.

Улуг-Алаактың шолбаны

Ынчаарга четпестер эвээш эвес. Биргн чартык чылда орук тудуунуң планы күүсеттинмээн. Чижектер бо-дур: 55 км чаа оруктү ажыглалга киирер турда, кииргени түгле 16 км. Асфальтылазары 16 км турган болза, кыядырганы — 4 км. Кол оруктар талазы-биле алырга, ыяштыг Тээлиже барган оруктуң кол объективеринде тудуг планы чартык чылда түгле 87 хуу күүсеттингеи.

Орук-тудуг эргелелиниң дужаан турар оруктарының кыягаи ыяштары куду болуп артышаган. Чижээлээрге, ол-ла оруктуң кыяны конучуг харыысалгалыы-биле корүп турар. Оон түнелиинде оларда малдың кызыяарының хуузу кудуудан, мал ажылының продукциязының бот-үнези алаян чиигээн. Тарын боозадылганы калбаа-биле кептерер-дир. Бистиң районда «Россия», «Межегей», «Элегес» совхозтар ыяштан ыдыг ажыл-агыйларда бо айтырыгны көнчүг харыысалгалыы-биле корүп турар. Оон түнелиинде оларда малдың кызыяарының хуузу кудуудан, мал ажылының продукциязының бот-үнези алаян чиигээн. Тарын боозадылганы калбаа-биле уксаажыдылга ажылын эки чорудар арганы база бээр, ынчангаш продуктулуу улуг инектерден, бугалардан малдың баш санын остүрериниг оларның эң эжилерин шилип алыр.

Ыңдыг түрбүже, тарын боозадылганың улуг ажыктыын чамдык удуртукчулар болган тускай эртемнигler чедир бидбейн тургулаар чүүл бар. Чижээлээрге, «Коммунизминиң кереели» колхозта тарын боозадылга багай неитореп турар, ону чорударының чаа тургускан пунктузу чартык чыл иштинде ажыглалга кирбээн. Бүлүүтүү бугалар сарт инектер-биле кады өттээп чоруурлар, ынчангаш оларның күш-шыдалы бакшыраап, санчы үүүп турарлар. Моон түнелиинде анаа эдергиниг талазы-биле үчёт кылдынмас болган малдың уксаажыдылга ажылы чорувайн турар.

Мал ажылынга хөй күш үнеер ажыларны механизастаар талазы-биле хемчеглерни алырының чугулазы кымга-даа билдингир. Ынчангаш инектерге чангыс ай төлевилединд чаа кажаалары тутқулап турар, оларның төлевилелиинде мал ажылын бүрүн механизастаары кордуунер (электросоалда, суг бээри, чем үлезинии автоматтыг). Чижээлээрге, «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң Кызыл-Эрик фермазында автосугтарылганы, механиктиг саалданы болган аптаажыкшыны организастаан, моон харадазында хөл-биле саарда саанчыга 15—20 инекти быжыглап турган болза, ам 40—50 инекти бээр.

Механизацияны «Межегей» совхозта болган хуржулга станциязында база шингээдии ап турар. Бо бүгү хемчеглер алдынган социалистиг хүзөлгелерни чедишкиннг күүсединге дузалаан турар.

Сүт саалдазын көвүдедир ажылды эжиждерине оон конкурузу идиглеп берип турары чугаажок. Ылаңгыя «Межегей», «Элегес» совхозтар, «Революциянын чалбыыжы» колхоз, хуржулга станциязы ыяштан ажыл-агыйларда конкурста киржип турар саанчы бүрүзү адаа кирилбейн турарлардан хөй сүттүг саан алыры чанчыл балу берген. Мадаа материалдыг сонуургал база улуг рольдуг, чүге дээрге конкурска эки коргузуглериниг болганнарга шаңнал тыпсып турар болгай.

Инектерни саарының талазы-биле ол ажыл-агыйларда чамдык эки хемчеглерни-даа ап турар. Ол чүл дээрге, инек төрээн соонда, ону хүнде 3, 4, 5 катап саар, неделя хире болганда чем бээрин бүдүн чартык, ийи катап көвүдедир, ынчангаш анаа инектиң сүт бээры эжижий бээр болза, чем бээрин удам көвүдедир. Инек төрүүрүнүң мурнунда ай бурунгаар ону белеткеп эгелээр, эмгелерин массажтаар, ыяштыг чем бээрин эвээжедир. Бо конкурсска «Межегей» совхозтуң саанчылары онза эки чедишкиннериниг болган. Фермалардан Бора-Булуң фермазы эң дээре болган. А колхозтар талазы-биле — «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң Мараченка фермазы илереп.

Моон-биле холбаштыр конкурска белеп түнелдерни чедип алган саанчыдарны-даа, чүс хойга, инекке оннаштыр оларның чаа төлдерни хөйну алган кижилерни-даа аттарыи республикага чарлаан. Мадаа дедиглеп каар чүве үүл дээрге, ол мурнакчыларның дуржулгалын көнтередир талазы-биле ажыдың бистеп четпези, ол талазынче кичээнгейни оон соңгаар күүседирери болур.

Малдың чайгы семиртилгезинин дугайында каш сөстүг чугаалайн. Аңгы үеде бүгү мал чайлагларда турар. Хоолулуунуң талазы-биле эки, чиик ортектиг чем-биле олар хандыртынган. Ынчаарга эътке дужаар малдарны дужаарының мурнуу чарыында бир-бир чартык ай бурунгаар 1,5 — 2 кг концентрат-биле немей чемгерер, ынчангаш эътке дужаар ойүнде оон семизи ортумактан өрү болур. Бо талазы-биле мурнакчы кадарчылар эки үүнделерин чедип ап турар.

Ам малчыннарның мурнунда харыысалгалыг үе киргеи, ол үүл дээрге малга четчир сезонуг чемнерни белеткеп алыры болур. А бо талазы-биле кылыр ажылдар хөй. Сиген кезилдеир бо чылын орайтан турар. Бистеге сигенни үр үеде саралттавайн чыттырар үүлдер бар, оон түнелиинде кезии каан сигеи ирип-чыдып болур, ынчангаш мал кыжын долу үнелиг чем-биле хандыртынмайн бааар. Бо талазынче улуг кичээнгей салыр. Уксаажыдыга ажыны база бистеге кошкак. Сүттүг шыяары даяа четче демисешпейн турар. Фермаларда автотехниктиг баштайты үчёт кошкак.

«Коммунизминиң кереели» колхозта быяза ажаапчыларынга алган немелде денизии дээш эвес, харын быжыглаан инектериниң санын барындаалап төлевир бээр ыңдыг хожудаан практика ам-даа үргүлчүлевинкаан. Бо чорук материалдыг сонуургалдың принцивии үзеп турар. Чамдык саанчылар инектериниң эмгелерин чугбас, массажтавас чүүлдер база бар.

Ам биетиң мурнуувута нол сорулга — Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга төлептиг ужуражыр төлөөде, бо буруу четпестерни үзүткеп турган, мал ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алыры болур.

В. МЕРНҮЛОВ.
Таңдының кедээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң кол зоотехниги.

Темп болгаш демниг иш кайдал?

Мал чемнерин белеткээри Каа-Хем районда хожудап турар

Республиканың районнарында мал чеми белеткээр ажыл канчаар чоруп турарының дугайын республика сонуннарынга биижи, ыаңнога чугаалап турар. Бо чугула ажыл-агыйжы кампанна иштиин-биле багай эвес чоруп турар районнар, түс-түс ажыл-агыйлар бар. Ук кампаниянын хүн демдеглелиниг бо ажылдың иштинзи-биле хожудап турарын айтып, дүүрелип турар чамдык районнар, түс-түс ажыл-агыйлар бар. Оларның санынга Каа-Хем район база хамаарыжын турар.

Белир кышка четчир хемчээлиг, эки шынарлыг мал чемин белеткээр ажыл районнуң ажыл-агыйларында бо хүннерде улам калбарын турар. «Тиилелге», «Октябрьның 14 чылы», «Ленинчи орук» болгаи оске-даа ажыл-агыйларның сигенчизери бо ажылды баштайты хүннерден ор-

1967 ч. Август 3.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

ниазастыг эгелээш, июльдуң соолгу хүннеринге чедир сиген кезер талазы-биле планнарын колдуунда күүседип, тараа ажаал алышкынынга чедир артказ кыяы конуктарды ол планны чедишкиннинг доозар дээш ажылдап турар. Бо ажыл-агыйларда тускай специализастаган кол болгаи дуралакчы звеноларны дуржулгалыг механизаторлардан тургускаан.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары звеноларга тургустунган, оларга тодаргай онзалалдарны берген, ам чүү бооо план күүсединге кол чүүлдер кылдынган дээр хөөнге алдып, кезикчилер ортузунга организакчы, политмассалыг ажылдарны, оларның ажыдыкал хандырылгазының айтырыгларын шинтипрлээрин ала-чайгаарлаашкынче киирип турарының чамдык фактылары соолгу хүннерже костүп, ол чорук иштинзи-биле эки эгелээн ажылды эчизинге чедиреринге багай салдарны чедирип эгелээн. «Ленинчи орук» колхозтуң мал чеми белеткээр № 1 специализастаган бол звеновунга районнуң кожуннуң ыяштыг ажыр күүсеткен. Мурнакчылар хөй. Район Советиниң депутады, ыяычы Бичит Кертик 19 инектиң биргезиидеи-не 834 кг сүттү чартык чылда саан алган, а Мария Кошкарбол — 787 кг алган. Улуг-Алаак фермазының шолбаны, хоочун саанчы Чечен үевайны онзалап дедиглекседим, оон дугаймында элээн делегереглей танывыс көрүнер.

Суруктай Чечен Доббухеевна он чыл ажыр саанчылап келген. Юбилейиңе чылда түс чер уксаалыг инектерден бо чылын 1450 кг сүттү бир башка онаштыр алыр хүзөлгелиг. Байырлалдыг чылдың биргн чартынында саар инек бүрүзүкден-не 837 кг сүттү ап, планның 57,5 хуузун ол күүседипкен. Ынчангаш планның артказ кезиин ажыр күүседип болур аргалар бар.

— Инектиң сүтүүр болуру — эки башкарыя, кабарарында — деп Чечен Доббухеевна чугаалап олурар:—Чамдык хүннерде 19 саар инектен 150 литр чедир саан адыр-дыр дең. Оът-сигеч эки чыл-дыр, неделде чемгерилгеге чарбалап каан далган берип тур бис. Ферманың кадарчылары Хөвалыг Сандан биле Арбакай Доржуның эки ажылын дедиглеэрн чугула. Инектиң сүтүүр болуруна кадарчылар улуг киржилгелиг. Оон-биле кады вооветеринарлыг чуруумар дугаймында үрдүлүг бодап, чижээлээрге, ол талазы-биле болгулиерге өөренип турган чүүдериивиске ажылга херек кырында ажылдаар дээш улуг кызытпас болза хоржок. Ам бистеге кол чүүлдер — чайны, кустуг эки эрттиреринден аңыда, хойларга чаңгыс-даа кызыраашкын болдурбас дээш тарын боозадылга үезинде шыңгыы гайгаралдыг тургузары, мал чемнерин четчирии-биле белеткеп алыры болур. Бо чүүлдер талазы-биле үйэр-чыдын чоокка кызыдын ажылдаар аварар бис. Ынчангаш юбилейиз чылда алган социалистиг хүзөлгелериивисти күүседип шыдаар бис дээринге чигзинии турбас.

Эш Суруктайны совхозтуң дирекциа чери ортектиг белектер болгаи Хүндүлүг бижиктер-биле каш удаа шаңнап келген. Чеди үругну эки кижизиткени дээш «Ленинчи алдарыг орден-биле Чечен Доббухеевна шаңнаткан.

Юбилейиг чылда улаа улуг чедишкиннинг болурун силерге күзедивис, ергин Чечен Доббухеевна!

О. КОРОДА.

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң Ак-Туруг салбырының хойжулары Дамба Семис Иргитович биле Седен-Хуурак Чижитпаа Монгушовна ам чаа үжен хар чедип чоруур аныяк малчыннар. Ынчалза-даа олардың мал ажылынга ажыл стажы он чыл четкен. Бо аразында олар дуржулгалыг малчыннар болуп, чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап келген. Бо малчын өг-бүле кадарган тогду хойларын ам Ак-Хем бажының чайлаанга одарладып семиртип турар.

ЧУРУКТА: Седен-Хуурак Чижитпаа Монгушовнаның кежээки одарда хойларын хайгаарап чоруурун.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СОВЕТТЕР БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ

КЫЙГЫРЫГНЫ ДЕТКИВИШААН

Чурттанчы чондан кирер страхование болгаш кодээ аңыл-агый үндүрүүн, бот-үндүрүгүн база өске-даа төлевирлерни хуусаа бөтинде, долу чыырының база ону 1967 чылдың сентябрь 1-ге чедир дөөскан турар дугайында Элегес-Аксы кодээ Советтиң республиканың бүтү кодээ Советтеринге кыйгырыын деткивишаан, Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөл кодээ Совединг чондан кирзе чогуур бүтү үндүрүлер чылдазының амгы байдалын, моон соңгаарты соруглалар дугайын чугаалажып көрген.

Кодээ Советтиң бүтү депутаттары, активтери СЭКП ТК-ның Улуг Октябрьның 50 чылының байырлалынга белеткелдер дугайында доктаалын удуртулга болдурбушаан, алган бүтү социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин чедип алыр сорулганы салган. Оон-биле чергелештир 1967 чылда бүтү үндүрүлер чылдазын бо чылдың сентябрьда дөөскан турары социалистиг хүлээлгелерде база көрдүнген.

Амгы байдал-биле алырга, сүт-хөлчүлер алган хүлээлгелерин багай эвес күүседип турар. 1967 чылда бот-үндүрүгден 1920 рубльди кирер планныг турган болза, июль 1-ге чедир ол план 100 хуу күүсеттинген. Кодээ аңыл-агый үндүрүүнден 1300 рубльди чыыр тургаш, 1335 рубльди чыгган. Страхование төлевиринден 6543 рубльди кирер турган болза, июль 10-га чедир 3594 рубльди чыгган. Бистиң кодээ Советтиң аңылдавычылары элегесчилериниң кыйгырыын деткивишаан, артыкан 2949 рубльди август 20 чедир чыып дөөскан турарын шиитпирээннер.

Чондан кирип турар бүтү акша-хөреңгилер социал-культурэ хемчеглерине, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг негелдемелерине чогуур үеде ажыглаттынып турар.

Ол ышнаш кодээ Советтиң чүрттанчылыг черлеринге чаагайжыдылгамы, негаанчыдылганы чорудуп, хөй санныг янзы-бүрү ыяштарны тарып алурткан. Мурнуку чылдарга деңнээргө бөгүнгү ол суурларның кудумчуларын чиңгир-негаан бүрүлүг ыяштар ышкаа алган, суурлар көрүштүг апарган.

Кодээ Советтиң депутаттары Дапчын Монгуш (Кара-Чыраа суур), Калчан-оол Оюмаа (Бора-Тайга суур), Аракчаа Монгуш (Сүт-Хөл суур) олар боттарының харылаап турары участоктарында чурттанчылардан үндүрүлер чыылдазын чогуур үеде чорударынга идепкейлиг киришкен. Ол ышнаш, Сүт-Хөлдүң аңылчы чоннары юбилейлиг байырлалга үүшүттүр боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкининг күүседир дээш күшенишкининг аңылдап турарлар.

Сүт-хөлчүлер элегесчилериниң эгелээшкинин деткивишаан, юбилейлиг чылда чондан кирер бүтү үндүрүлер чылдазын хуусаа бөтинде күүседкеш, чыгдыгган аңша-хөреңгини чоннуң материалдыг чаагай байдалынга бүрүн ажыглаар, страхованиеин болгаш өске-даа үндүрүглерни чогуур хуусаварда төлээр сорулганы салып турар.

Д. МОҢГУШ.

Төрээн суурунуң чаагайжыдылгазынга

Совет эрге-чагырганың чартык чүс чылынга алдар ыылдыр, хөөрейлерни, суурларны чаагаймыдары республиканың чер болганынга мурнуку чылдардан организастыг эртнен. Олуруткан ыяштар чурттанчылыг черлериниң кудумчуларын, шөлдерин чиңгир-негаан кылдыр каастаткан.

Бай-Тайганың Шуй кодээ Совединиң аңылчы чоннары төрээн суурун чаагайжыдар дээш эвээш эвес күшенишкиннерни үндүрүп, эртнен чазын 2249 дес янзы-бүрү ыяштарны тарып алурткан болгаш ыяштар тарыттынган черлерни доргандыр хөрмизэн. Шуйжулар чүгле суур девискизэринге ыяштар тарып олуртуру-биле кызыгаарлаттынмаан. «Мурнакчы» колхозтуң хөвү бригадазының девискизэринде 60 дес ыяшты олурткан.

Суур чаагайжыдылгазы чүгле ыяштар тарылгазы-биле кызыгаарлаттынмас-ла болгай. Ынчангаш Шуй кодээ Совединг кодээ чоннуң амыдырал хандырылгазынга хөлбашкан чугула хөмчеглерни боттандырган. Колхозчу ооредилер даштыкы нинтизи-биле 450 ажыг дорбелчин метр шөлдү шефтээшкин-биле долгандыр хөрметтеген. Малчыннарга бир кудукту кодээ Советтиң күсели-биле кастырып берген болгаш чурттанчылыг черлерде нинтизи-биле авыгланыр 14 банкынарны, бөк төгер черлерни ыыдыртыган.

Бо хүннерде Шуй суурнуң шырайы эртнен, дүшкен чанга сөнүүргенчеъ, чараш апарган деп хөөрем чанка сөглээп болуп. Чайның кайгамчык үезинде суурнуң улуг, биче кижилери олуртунган ыяштарның ажаалдазын эки чоруткан. Ыяш олуртулгазының база оларның чайгы ажаалдазының талазы-биле калбарган социалистиг чарыштың түңнелин колхоз баштаар чери-биле кады кодээ Совет үндүргеш, эртнен үелерниң дургузунда эки ажылдаан кудумчу, квартал комитеттеринге шилчимир Кызыл тумчугаштыг тывысклышаан, идепкейлиг эштерин эртектиг чүүлдер-биле шаңнаан.

Ам Шуйжулар юбилейлиг чылдың күш-ажылчы эзэлээзинде турыкуп, мал чемнериниң белеткелинде организастыг киржип турар. Шуй кодээ Совединг ол чугула кампаниякы доктаамал хайгаараалга алган болгаш өөң чедишкининг күүселдезин хандырар дээш бүтү бар аргаларны амыглаар сорулгалыг.

О. ОЙДУП.

Колхозтуң ховуларында

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» кодээ аңыл-агыйының трактор-ховү бригадалары мал чемин белеткевишаан, тараанның суггарылгазынче кичээнгейни салып турар. Колхозтуң девискизэринде тараа болгаш сигген эки үнген.

Бир дугаар трактор-ховү бригадазы 120 тонна сигенин кезип кургаткаш, беш сараат кылдыр тургускаш, кажаалап каан. Мал чеми белеткеп турар механизаторлар хемнер үннарында машина-биле сигенин кезер черлерни дооскаш, ховуларның сигенин кезип кирипкен.

Колхоз баштаар чери мал чеминиң белеткелинче кижи күүнү болгаш техниканы немеп турар. Машина-биле кестинмес черлериниң сигенин хол кадыыры-биле кезип турар. Кестинген сигенин аңдарып кургаткаш, дораан белүп сараттаар авеноларны тускайлаш тургускан.

Колхозтуң механизаторларының болгаш тараажыларының часкы ховү ажылынга үндүргеи күш-ажылы үре-түңнелдиг болур дээрзин тараа болгаш мал чеми культураларның амгы үеүжү хереглеп турар. Кызыл-тастың хөй нуруузу суггаттыг черде тарыттынган, сөөлгү хүннерде чаъс чагбайн барганы-биле тараа баш тыртып турар апарган. Колхозчу тараажылар суггаттыг черлерде тараалрны ам суггарып эгелээн.

К. ОЙДУП-ООЛ.

Кызыл булуң. Дыштанылга

Бистиң чуртувустуң хөй-хөй черлеринде ышкаш, Самагалдайның чамдык бүдүүлге болгаш албан черлери ийи дыштанып хүнүт неделяже шилчээнивер. Ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга кадмын быжыглап дыштанып, өөреник, ажылөлүн кижилеринге кичээнгейин салып, эптиг байдал тургустунган. Неделяда ийи хүн улаштыр дыштанып дыштанылганы чамдык кижилер кончуг шын ажыглап турарлар. Олар өг-бүлезин-биле арга-арыгга кээп майгынны наккаш, ыяш ажылагый черинiң чөпшээрелин ёзугаар кызыл оттуар ыяжын доорап, күш-ажылга мага-бодун дадыктырып, арыг агаар тыныш, дыштанылганыдаа, ажыктыг күш-ажылды-даа шын холбаштырып турарлар. Чамдык коллективтер кино көөрүн организастаан, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниде кирип өөренип турар кижилер кичээлдерни дакыпрылаш, кижи бүрүзү-ле бир-ле чүвени кылган турар.

Шуптуу коллективтер болгаш бүтү кижилер неделяның ийи дыштанып хүнүн чөптүг эрттирбейн турар чүүлдер база бар. Чамдык коллективтер ажылчы чоннуң дыштанылгазын шилчээнивер боттарының хууда хөрээ кылдыр көрүп турар. Оон хараазы-биле быжыг туруш чок кижилер неделяның ийи дыштанып хүнүн сыр өскээр ажыглап турарлар. Ийи хүн улай дыштанып болганда «үе-шак бар» дээш арига-кымысче хандыг бөөр таварылгалар кайы хөй. Ындыг чорук бир-ле уржуктуг түңнелге чедирип турар.

Чижээ, бо чылдың бирги кварталында Самагалдай суурдан чүс ажыг кижи биче хулиган херек ужурунда туттуруп хоруудаттырган азы район төвү бо талазы-биле бирги черни «золээн». Биче хулиган чорукту шуптуузун-на арага шиикен, эмин эртир эзирээн кижилер кылып турар.

Бистиң хоойлувуста кеземченiң болгаш кижизидилгениң хемчеглерин айтып каан. Ынчаарга, арге-чагырга органнары кеземченiң хемчеглерин херек апарган үезинде ан, херек кылганнарны тудуп хоруудаш, шиидип, торгап, эзирини сергедип хондурар хемчегларин ап турар, а кижизидилгениң хемчеглерн оортан ыракта-ла хожудап турар. Ужуру болза, бистиң ажылывыстың кол өзээ—кижизидилге ажылы район төвүнде кошкак тургустунган.

Ынчангаш ам культураның азы кижизидилгениң одагларының дугайын чугаалажып көрээлинер. Самагалдайда Культура бажыңындан аңгыда дөрт клуб бар. Ол черлерде ажыл кандыг байдалда турар дээрзин допчулап көрүп болур бис. Кандыг чүү-даа болза, Культура бажыңы кино көргүзүп, ында-хаана бот-тывынгыр артистериниң концерттерин кылып, хураддарны, митингилерни эрттирип, лекцияларны организастап ажылдап турар. Өске арткан культура одагларында кылдыныл турар ажылдың тодаргай отчёдун алыры безин берге.

«Сельхозтехниканың» районнар аразының Тес-Хем каттыжымышкынында кончуг эки дериттингген кызыл булун бар, район төвүнде кызыл булунларда аң-не дээре дең саналар культура одагларының бирээзи. Аңаа ховар-даа болза, ылеткелдер, лекциялар болгулап турар, механизаторларның өөредилгезин база аңаа эртер. Ынчалза-даа ук кызыл булун бодунуң болдунар аргазын ыракта четче ажыглавайн турар. Коллективте партия организациязы (секретары аш Туран) кызыл булунга дежурныйлар кижилериниң данзызын кылгаш, азыы каан болза-даа, ол эки сагыттынмайн турар, чамдык кежээлерде, ылангыя дыштаныр хүнүнде, кызыл булун хамаан чок, албан черинiң нинти киирер эжин хаалгыг турар, ынчангаш ынаар кым-даа барбас.

Хөй кижилиг райпо коллективинде кызыл булун дыка куду доңнелде ажылдап турар. Ында чадаарда дежурныйлар кижилериниң данзызы безин чок.

— Кажан херек апарганда, кызыл булуңувусту ажыдып аар бис, харын удавас эргелекчи тургузар бодап турар бис — дөп, партия организациязының секретары аш Карашпай медеглеп турар. Бодап турганының херээ чүү боор, доп дораан кызыл булунну ажылдадып эгелээр ужурлуг. Райпонуң кызыл булуңу материалдыг чүүлдер талазы-биле байлак болдунар аргалыг, ынчангаш хамык культурa одагларының иштинге шылгаран-даа болур. Чүгле ажылды эки организастаары негеттиниң турар.

Ыяш ажыл-агый черинге база эки кызыл булун турган. Бо чылдың январьда директор аш Богомолов болгаш профсоюлел комитединиң даргазы аш Сидоров олар ону чуртталга бажыңы кыдыыр шилчидинкеп, оон хөрекселдерни склалче киргилей берген.

— Кызыл булуңну чуртталга бажыңы ылышканывыс улуг чазыг болган-дыр, халак, халак, ам та канчаар ужурлуг чүве?—хинин, эштер Богомолов, Сидоров болгаш комсомол организациязының секретары аш Самсонова олар бажың шаштының олурарлар.

Самагалдайда орун участогунуң чаа конторазын тударда, оон бир өрээлин кызыл булун кылдыр баш удур көргеп. Ынчалза-даа ол ам-даа ыракта чедир ылдынмаан болгаш дериттинмээн, чүгле ат кадагалап турар.

Районнуң культура килдизи (эргелекчизи аш Ширнен) ажылчы чон ийи дыштанып хүннүг неделяже шилчиири-биле холбаштыр культура одагларының ажылының чаа корум-чурумун баш удур көөр турган хиреде-ле, ону эрттире каапкан, а болунда культура одагларлыг албан база бүдүүлге черлериниң удуртукучулары культураның болгаш кижизидилгениң одагларын чедир үнелевейн барганнар.

Кызыл булуннарга кылыр ажыл хөй. Аңаа илеткелдерни, лекцияларны дыннаар, бүдүүлгениң мурнакчылары болгаш хамааты. Ада-чурт дайынарының киржикчилери база чечен чогаалдың, ураң чүүлдүң ажылдакчылары-биле ужуражылганы кылыр суг-суг дээш, кандыг ажыл чок боор. Кызыл булуңнарга ойнап-хөглээшкининiң чүүлдерни база организастап болур. Шыдыраа, төннүс, биллиард маргылдааларын улуг чедишкин-биле чорудуп болур.

Культураның одагларының боттарының турар черин кодеп шыдаваанындан чүү болуп турарыл? Кижилер кызыл булуңнарга келгилээрге, олар хаалгыг азы ында кижилерге совуургачыг чүүлдер чок болу бээрге, чамдык кижилер магазинерже халчыптарлар. Оортан шилди кармактапкаш, Самагалдай баарында арыгже азы кедээзинде хараганнар аразынче үнерлер. Оортан суурга тендирип чедип келгеш, чурум үрээр, чамдыктары харын демги черинге-даа чурум алдапкан болгулаар.

Оон ынай культураның одагларын, ылангыя кызыл булуңнарны чүгле ойнап-хөглээрининiң черлери кылдыр билир болза, ол шын эвес. Ол черлер өөредилгениң черлери база болур ужурлуг. Аңаа сеткүүдерни, солуннарны көктээн турары чугула. Оортан кандыг-бир чүвени билип алыкпаан кижи азы өөренип чоруурвар бир ажыктыг чүвени билип алыр.

Культура одагларының, тодаргайларга кызыл булуңнарның ажылы бедик деңнелге тургустунган тудумна, чоннуң культурazын бедидер, дыштанылгазын шын организастаар талазы-биле бистиң нинти сорулгавыс чедишкининг шинтирлеттинер.

С. ТАМБА,
«Шынның» корр.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Регионалдыг комитеттиң сессиязы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Кадык кампалалының Бүтү-делегей организациязының Мурнуу-Чөөн Азиның районунуң чурттарының талазы-биле Регионалдыг комитединиң XX сессиязы Улан-Баторда МАР-ның Улустуң улуг хуралының хуралдаар залынга август 1-де байырладыг байдалга ажыттынган. Сессияның ажылында Афганистанның, Бирманың, Индияның, Индонезияның, Мальдивск ортулуктарның, Моолдуң, Непалдың, Таиландының болгаш Цейлоннуң төлээлекчилери киржип турар. Кадык кампалалының Бүтү-делегей организациязының чингине директору доктор М. Г. Кандау (Бразилия) сессияда олуржуп турар. ССРЭ-ниң төлээлекчизи Регионалдыг комитеттиң сессиязының ажылында ән-не баштай хайгаракчы болуп киржип турар.

Сессияның делегаттары эртнен чылдың дургузунда комитеттиң ажылчорудулгазының дугайында регионалдыг директор доктор Ч. Маниниң (Индия) отчёт илеткелин чугаалажып көөр. Оон дараазында Мурнуу-Чөөн Азиның чурттарында не, чашты кампалаар дугайында айтырыгның талазы-биле эртем чугаалажылгазы эгелээр.

Совет-вьетнам найыралдың кежээзи

ХАНОЙ. (СЭТА). ССРЭ-ниң ВДР-де элчин черинге совет-вьетнам найырал Нинтилелиниң тургустунган хүнүнден бээр 9 чыл болганы-биле холбаштырган байырлыг кежээ болган.

ССРЭ-ниң ВДР-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг элчини И. С. Ербэков, вьетнам-совет найырал Нинтилелиниң Төп баштаар черинiң даргазының орлакчызы Нгуен Кхань Тоан кежээге чүве чугаалаан. Хөстелга болгаш хамаарышпас чорук дээш, АКШ-тың империалистериниң агрессиязынга удур демиселге вьетнам улуска бүтү талазыг улуг дузалакчызы болгаш деткимчези дээш совет улуска чүрекчиң ханызындан өөрүп четтиринишкинни Нгуен Кхань Тоан илергейлээн. Эртнен 9 чылдарның дургузунда совет-вьетнам найырал Нинтилелиниң ажыл-чорудулгазын ол база бедии-биле үнелээн.

Кежээнiң түңнелинде совет артистериниң коллективи байырлалдың делегеренгей программазын ёзугаар оон көргүскеп.

Төөгүлүг дугуржулгалар

БЕРЛИН. (СЭТА). Потсдам дугуржулгаларга ат салган хүнүнден бээр 22 чыл болганы-биле холбаштыр ГДР-ниң барыын-герман айтырыгларының талазы-биле статс-секретариадының парлап үнүлүрген медеглелиниде чугаалаан турары болза: «Потсдам дугуржулгалары, аңаа ат салганындан бээр 22 чыл эрткен соонда безин, ам-даа аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар. Хөй миллион кижилерни амызындан когараткан болгаш хөй үрегээшкининiң болдурган делегейниң нинти дайынындан чогуур түңнелдерни антигитлержи коалициянның чурттары кылган. Олар бүтү Германияга фашизминiң, милитаризминiң болгаш дайынның үнүн келир үндезинниерни узуткаар дугайында шинтирнин хүлээп алган.

«1945 чылдың август 2-де ат салган төөгүлүг Потсдам дугуржулгаларында чүгле тинилекчи күрүнелерниң бодалын илередиген эвес. Бо дугуржулгалар бүтү улустарның эргежажыктарынга, хамыктың мурнунда фашистиг диктатураның болгаш дайынның соонда бодунуң хөй нуруузу-биле тайбың, демократия болгаш дешилгеже түүкүү турар немец улустуң эрге-ажыктарынга дүүлүү турарр деп, медеглелде оон ынай чугаалап турар.

Шын орукту айтып турар Потсдам дугуржулгаларының делегей эргезинiң талазы-биле күүтүг болурунга ГФР-ниң чазаандан аңгыда чаңгыс-даа чазак чинзиннмейн турар дээрзин документиде айыткан.

Потсдам дугуржулгаларының кол чүүлдерин чүгле ГДР-де боттандырган дээрзин медеглелде демдеглеп турар. Ол дугуржулгаларны ГФР-ге боттандырар чорук тайбын догунаашкынның ёзугунга ийи герман күрүнелерниң бот-боттарының аразында харылзаалары чогумчударынга дузалаар, Европага дүвүрээзин чок байдал тургустунуп, айыыл чок чорук болгаш турум тайбың хандыртынар ийин.

Джонсонуң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ак бажыңга чыылдырган парлалга конференциязынга АКШ-тың президентиниң Джонсон Вьетнамда национал хостелга дээш дайынны чорудуп турар дутайында КНО-нуң чингине секретары У Таннның медеглели-биле бодунуң чөпшээрешпейн турарын медеглээн. Каттышкан Штаттар вьетнам улуска удур агрессиязын үргүлүүлээр апаарын Джонсон база катап чулчураан. Даштыкы чурттарга боттарывыстың хүлээлгелеривисти кызырарын бодавайн турар бис деп, президент демдеглээн. Бодунуң төлээлекчилери генерал Тэйлорнуң болгаш даштыкы чурттарга разведка ажыл-чорудулгазының талазы-биле консультативтиг төвүлелдин даргазы Клиффордтуң Мурнуу-Чөөн Азияга аян-чоруувунуң боттанышкынынга бодунуң сеткилиниң амыраанын АКШ-тың президентизи база чулчураан. Пентагонның бо улаачылары Вьетнамда агрессия талазыдыышкынынга чылдаг болган деп, МЕН агентилелдиң корреспондентизи Аммандан дамчыдып турар.

Хоорайның губернатору Мухаммедти израильчилерге ажылдап бээринден ойталаанны дээш израиль эрге-чагыргалар оон бажыңынга олурар кыдыр хорудаан дээрзин Аммандан келген дыңнадыгларда чугаалап турар.

ЭЖЕЛЕКЧИЛЕРГЕ УДУР

БАИР. (СЭТА). Иордан хеминiң барыын арнивде Наблус хоорайда бүгү-нинтининiң ажыл соксадыышкыны эгелээн. Израиль ажелекчилер-биле кады ажылдажылганы күзевейн турар садыгжылар боттарының садыгларын ажыдып бээринден ойталаан үезинде оларның аъш-чем баразаннарын израиль эрге-чагыргаларының хавырып алганы ажыл соксадыышкынынга чылдаг болган деп, МЕН агентилелдиң корреспондентизи Аммандан дамчыдып турар.

Ленинниң чогаалдары моол дылда

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Владимир Ильич Ленинниң Чогаалдарының чыындызының 29-ку төвү моол дылга парлаттынып үнген. Төвүнүң үндүрүлгезинi МАРП ТК-ның чанында Партия төөгүзүнүң институду белеткээн.

Чехословакияның социалистиг экономиказының чедиишкиннери

ПРАГА. (СЭТА). 1967 чылдың бирги чартыында үлетпүрде, кодээ аңыл-егыйда болган тудугга будүүлгениң өзүлдези үргүлчүлеп турган даарын Чехословакияның Бүрүне статистика эргелелиниң дыңнадынында чугаалап турар. Эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге, үлетпүр будүүлге 5,5 хуу оскен. Үлетпүрде күш-ажылдың будүүлүкчулуу 5 хуу бедээн, ынчаарга үлетпүр будүүлгенiң өзүлдезi колдуунда күш-ажылдың будүүлүкчулуунүң бедээнiниң күселi-биле чедип алдынган.

Кодээ ажыл-агый будүүлгезиниң улам ынайгы өзүлдезин дыңнадыгда демдеглеп турар. Ажылчыннарның орулгалары 6,5 хуу, а кодээ чоннуң — 5,5 хуу оскен.

Негрлерниң тура халыышкыны үргүлчүлевишаан

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи И. Абзамовтуң дамчыдып турары болза:

Ньюмарк болгаш Детройт хоорайларга негр чоннуң тура халыышкыны ам Висконсин штаттың улуг үлетпүр төвү Милуокиде эгелээн. Штаттың губернатору Ноуалстиң дужаалы ёзугаар полициянга дузалажыр кылдыр национал гвардияның 1.600 шеригlерни хоорайже киргеннер.

Милуокиде дүшкүүрүүг байдал сөөлгү айның дургузунда үргүлчүлеп келген. Чурттаар бажың хөлеглээр үезинде негрларын ыынай көөр чорукту дурумчуктеп хоорай чагыргазының расписи шинтирнинге удур негрлерниң чыскаалы хоорайга чаңгыс-даа хүн соксаваан.

Негрлериниң хайнышкынныг көдүрүүшкүүлүү хоорайның негр кварталының 10 кижини полиция тудуп хоруудаан соонда дораан-на, июль 30-ның эртенинде, эгелээн. Киленээн чүс-чүс кижилер кудумчуларга хенертен чыглып келген. Он-ла хүнде негрлер кварталынга чон биле полициянның аразынга сегиржин алышкын эгелээн. Негрлерге хамаарыштыр кадыг-дошкун чорууbиле сурагжаан полициянның бешки участогунче негр кварталдың чурттакчыларының халдаашкыны онза шыңгыы болган дээрзин агентилелдер дыңнадып турар. Полициянның күштелдиргеп таңнылыдары, балыг кижилер долган эмнелгелер.

Негр чоннуң сөөк-азы ыглаар чорукка удур тура халыышкыны үргүлчүлеп турар.

МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Хосталга Армиязының артиллержилери боолаашкын шугумунда.

ВИА—СТА-ның фотозу.

ВДР-НИҢ АГААРЫНГА АҢДАРА АТНАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының женитчиктери август 1-де ВДР-ниң агаар делгемининче шургүп киргеп 2 америк самолёттуг дужур аткан.

Мынчангаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаар делгеминге дужур аткан америк самолёттарының нинти саны 2.141 болган.

1967 ч. Август 3.

ШЫН

3-КУ АРЫН

ОЛАРНЫҢ АТТАРЫ ТӨӨГҮДЕ

Маадырларның изи-биле

Бистиң солунувустуң штаттан дашкаар корреспондентивис Алексей Соскал «Оларның аттары кайдал?» деп чагаазында Ада-чурттуң Улуг даймынга Улуг-Хем кожуунунуң Эжим сумузундан барган Ховалыг Доңгур-Кызыл, Түлүш Дыртык-оол оларның дугайында сагыш човап бижээн.

«Эжим сумузунуң дүшкенибиле катай эргим фронтучу гвардейжилериниң аттары сураг барган».

Эжимден барган дөрт даймычының даймы шөлүнден түгле ийиви эвп келген: танкист Т. Шойдуң, Жданов аттыг колхозта 20 чыл чолаачылап турар; Түлүш Базыр 1954 чылда мөчээн. Доңгур-Кызыл биле Дыртык-оолдуң «аттары сураг барган» дээрге, кижиниң сагыш човавае аргазы чок.

...Он-он хоорай, суурларны, оон иштинде эжелеттирген Украинаның область төвү Ровно хоорайты болган Похорелыны, Пантелия суурларны хостаан, 31 дугаарлыг гвардейжи аттыг шерии полугу (тыва эки-турачылар оон 4 дугаар эскадрону) барынын түкче бурунгаарлап бар-ла чораан. Дайзын хөй-хөй чидириглерге таварышпышаан, Дубно хоорайның үүнче дезинкен.

Февраль айның 8-те Черешневка суурну, 9-та хүндүктүүн бир шакта 31 дугаар полк Рачино суурну хостаан. Ам полктуң мурнунда онза берге сорулга тургустуган: Дубно хоорайның чоок кавызы СУРМИЧЕ суурну хостаары. Бир эвес Сурмиче суур ыяка уе иштинде болган совет шериглериниң талазындан улуг чидириг чок хостаттынар болза, Дубнону чиик хостап алыры болган тиилелгени чоокшуладыры боттанып.

Тыва эки-турачылардан маадырлыы-биле өлгеннериниң болган балыглангаш, госпитальдарда артканнарының саны көвүдээн. Гвардейжи улуг сержант Доңгур-Кызыл биле Дыртык-оол хөй-хөй тулчуушкуннарта киржип, немец-фашистиг ажелекчилерни тулуута чедир чыыча шавар херекке киржириинге белеп чорааннар.

Сурмиче суурже халдавшкынга дөрт дугаар тыва эскадрон чөөн таладан атакалап кирер даалганы алган. Халдавшкын баштайгы шактарда чедиишкиниг болуп турган. 31 дугаар полк немецтерни Ижва деп улуг эвес хемчигешке чыгап келген.

Хеп-хенертен хемниң ол чарыында турар шивээден дыңмиттиг от ажыдыышкыны эгелээн. Миналар болган снарядтар чоокавыда частып, балыглаптаан дайынчыларның уё-човууру, аттарның киштээри — шуптуу түве холужа берген. Ол болза эртенги-

Полктуң атказарлаашкынын дуглаар от дет ийиг күзелин кымы мурнай тывалар илереткеп ужурувда, полковник Попов тыва эскадронуң командири Кечил-оолга арттырар кижилерни болган оон санын тодарадыр даалганы берген.

Шиитпирлиг шавар халдавшкынның түңнелинде полк он бир тыва пулемётчиктер арткан черге чедип келген. Баштай чангыс-даа тыва кижи көзүлбээн. Эмге-хаджок өлген кижилерни көөрге немецтер-ле, немецтер. Бот-боттарын өлүрүп турганнары ол бе? Мында черле түү болганыл?

— Мында дайынчы дээди эрес-маадырлыг чорук болган-дыр!— деп, полк командири Попов чугаалаан. Он бир тыва пулемётчиктерни долгандыр түе ажыг өлүрткен немецтер чыткылаан. Старшина Дажы-Сереннің миномёт расчёду база маадырлыы-биле өлген.

Бөргүн үштүп алган турган капитан Кечил-оол түгле мынча дээн:

— Олар чаңгыс базыы-даа атказарлаваннар...

Хенертен ажок күштүг частыышкыпнар түр када тургустуна берген шыпшың ыржымны доюлдурупкан: дескен немецтер Ижва хемня кежир көвүргүлерни чаза тепсишкени ол...

Ам эш А. Соскалдың чагаазынга эвп келипл.

«ОЛАРГА ТУРАСКААЛДЫ ЭЪЖИМ СУУРГА ТУРГУССА КАНДЫГЫЛ?»

«Тургусса кандыгыл» эвес, тургаар ужурлуг. Түге дээрге Эъжим чону Тывага дыка хөй алдарлыг кижилерни берген. Эртикен уеде Тываның база бир улуг революссуларының бирээзи Адыг-Түлүш Лопсанович Түлдүмну сактып көрээли. Ол ядыы араттың оглу Эъжимге төрүттүнген болгаш Тыва Арат Республиканың президентизинге — Биче Хурал Президиумунуң даргазынга чедир дешпээн...

Шуптуу тыва пулемётчиктер болгаш оон иштинде Доңгур-Кызыл биле Дыртык-оол олар чайынналчак маадырлыг чорукту кылганнар. Олар бистиң аас-кежиивис дээш амы-тынын харам чокка бергеннер.

Оларга кижилерниң чүректеринде тураскаадап аңгыда, коскү тураскаал черле турар ужурлуг деп эш А. Соскалдың бодалынга бүрүү-биле каттыжардыр мен.

О. КОДУР-ООЛ.

Бистер, бөлүк журналистер чаа орук-биле танышар дээш бар чор бис. Бедик дагны өрү бистиң каяа-даа доктаавас «ГАЗ-69-увус» ышкып-ышкып чүткүп олур ийин моң. Оожуму аажок. Кажан дагны куду бадыптарывыска база оожум: кадыр кудургайлар, кижи бажы дескине бээр ээтпектер, ынчангаш кижи сестип-даа орар. Чорун оргаш, аажок-ла баштактанчып чоруур бис, чугаа түгле орук дугайында болуп чораан.

«Көрүңер, адаавыста чүс метр ажыг тамы чыдыр. Ынаар ужуга берзе... Бистен чүү артар ирги але?»

— Ха, ха, чүү артар боор, демдеглел дептерлери артар-ла ийнен — деп өскези баштактанып харылаан. Шуптувус чирт кылдыр каттырышкан бис. Бедик дагларда ындыг оруктап чоруурга коргунчуг болбайн канчаар, бо таварылгада чолаачыларның бедик мергежили черле негеттинер, ынчалза-даа ындыг оруктап чоруурга бирде хөглүг-даа.

Орукту көргеш, кижиниң күжүнге, оон мерген угаанынга чоргаарланмас арга чок апаар. Даг иргектериниң чурттап турган черлеринге ол хире улуг орукту кылыры—берге болгаш карын, ынчалза-даа ол орук фонның чаагай чоруунга бараан болур.

ЧУРУКТА: Ак-Довурак—Абаза аразының оруу.

(Журналистиң орук демдеглелинден).

Сөзү болгаш фотозу *С. ФЕОКТИСТОВТУУ.*

★ ★

ШКОЛАЛАР БЕЛЕТКЕЛИ

Таңды районуң школалары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чылының байырлалынга чедир бүрүн белеткелдиг ужуражыр дээш кызымаккай ажылдап турар. Ынчангаш районнуң 20 школаларындан ам безин 17-зи чаа өөредилге чылын эгелээринге белеп деп чугаалап болур.

Балгазының (директору эш Тырышкина), Хову-Аксының (директору эш Бартан, Бабкина), Элегестиң болгаш Сосновканың школаларының өөредилге чылынга

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
94
ХОНУК АРТКАН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеттингеш

1967 ч.
АВГУСТ
4
ПЯТНИЦА
№ 183 (6820).

Өртээ 2 көп.

Пландан ажыр садып турар

АЗЕРБАЙДЖАН ССР-ниң ажылчы чоннары бүгү улустуң байырлалы — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга белеткенмишаан, күрүнеге тараа садарының планын август бирде ажыр күүседткен.

Тараа хүлээп алыр пунктуларга кукурузаны болгаш ристи санаваска, 155 муң тонна тараа кирген. Аъш-чем культураларының тараазын садарының планын 167 хуу, мал чеми тараанын — 105 хуу күүседткен.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге тараа садарын үргүлчүлеп турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮНҮ

Тыванның ужудукчуларының чедиишкини

Бистиң республиканың ажыл-агыйлары, ооң ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн күш-ажыктың белектер-биле үткүш сорулганы боттарының мурнунга салып, юбилейлиг чылдың будүүзүнде бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгаш, ам ол хүлээлгелерни күүседир дээш демисешпишаан, күш-ажыктың чедиишкиннер-биле Төрээн чүртүн өөртүп турарлар.

Республика найысыдалының дээре ажылдыг будүүлгечи коллективиниң бирээзинге Кызылдың авиапорт коллективи элээн каш чылдарның дургузунда саналып келген.

Тываның ужудукчулары юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжының негелделерин күүседип тура, бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Бо чылдың бирги чартыында ужудукчулар коллективи 2 миллион 200 муң тонна-километрни будүүрүп, 71 муң пассажирни аргыстырып, улус ажыл-агыйының чүгүле хереглиг 364 муң тонна чүүгүн соорткан, 222,4 муң рубль ырыг орулганы алган. Оон ашкыда пландан ажыр 106,7 муң рубльдиң ырыг орулгазын чедип алган. Бо көргүзүглерни чедип алырынга коллективтиң бежингү бүрүзү шыдаар шаа-биле үлүг-хүүнүн киргенни чүгээлеок.

Мурнакчы ажылдыг ужудукчулар коллективи юбилейлиг чылдың бирги чартынында Хамаатты ужар түүл министерствозунуң Бүгү-авиаял социалистиг чарыжынга киришкен. ССРЭ-ниң хамаатты ужар түүл коллективтериниң юбилейге алларжыткан чарыжының 3-кү черин эвээш, 2200 акша-биле шаңнаткан. Ол ышкаш Хамаатты ужар түүл министерствозунуң Красноярск эргелейниң аразынга калбарган чарышка Тываның ужудукчулары бирги черни эвелеп, эргелеңниң шилчип чоруур Кызыл тугун чаалап алганнар. Красноярск эргелейниң шилчип чоруур Кызыл тугун эргелеңниң ужудукчулар болүүнүн командири Алексей Викторович Мысенко биле политиктиг киидиэтиң начальнигиниң орадакчызы Владимир Григорьевич Шляхтич Кызыл авиапортунга тыпсып берген. Шилчиир Кызыл тукту хүлээп ап турган байырлыг хуралга СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары П. Т. Киселев партиянын хоорай комитединиң база хооркүүскомнуң байыр чедирген чагаазын номчаан.

Коллективтиң мурнундан авиапорттуң начальнигы Владимир Петрович Клюев чүве чугаалаан, юбилейлиг чылда моон-даа эки ажылдаарын бүзүреткен.

С. СОДНАМ.

«КОММУНИЗМИЧЕ ОРУК» КОЛХОЗТА

Бо хүннерде колхоз бүгү күүүн сиген кезилдеевиче мобилизастаан. Кыштың эки ажып эртер төлээде, малга четчир санныг чемин белеткээр деп чүвени ам билбес кижи чок. Колхоз сиген кезилдеевиче киргеш, ам бир ай чоокшулап орар. Бо үениң иштинде сигенчилер 100 ажыг тонна хову сигенин кезип, сараатаан. Бо болза колхозтуң мал чеми белеткээр планның түгле 10 ажыг хуузу. Ынчангаш юбилейлиг чылда мал чеминиң белеткелиң чедишкиннинг боттандырар дээш колхоз баштаар чери, колхозта партия, профбиедел, комсомол организациялары шинтпирлиг хемчеглерни ап, немелде куштерни июль 20-де үндүрген.

Н. ДАКАА.

Эрзин район.

Руль артынга 25 чыл

Кызылда № 2 АТА-ның чолаачызы Иван Павлович Якушин онаашкан ажылынга онза кызымак, төлептиглериниң бирээзин. Техникага шаа-биле кезек бүрүүн каңныг, чөп ажыглаар дээш чүткүдүү-биле ол өскелерден өнза ылгалып турар.

Машина-техниканы чөп ажыглаар дүрүмүү сагып, ак сеткилдиг шынчы ажылдаанының түнелинде будүүлгеге ол эки көргүзүглерни чедип алган. Эш Якушин амгы үеде ГАЗ-52 маркалыг машинада ажылдап, 70 муң ажыг километрни эртип, кывар-чаар материалдарны, артык кезектерни ай, квартал саныда каңнап ап келген.

Тус АТА тургустуңганындан бээр Иван Павлович үргүлчү ажылдап, соолгу 8 чылдарда будүүлгенин мурнакчыларының одуруунда үнмейн келген. Ажылдап келген үеэнинн иштинде ажыл-агыйның баштаар черинден 10 ажыг катап шаңнал-макталды алган. Эрткен чартык чылда планын 151 хуу күүседип, 1210 литр бензин каңналгалыг болган.

Чолаачылаан 25 чыл аңаа-биле эрте берген үе эвес. Иван Павловичиниң күженишкиннинг ажылыжының чылдары. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга төлептиг үжуражыры-биле мурнакчы, чолаачы бо хүннерде беш чылдың ийнги чылынын планын күүселипкен, ам 1968 чылдың февраль айның үлүүн кылып, 3 муң ажыг литр бензинни болгаш 3 автомашинаны каңнап алган.

С. КРАСНОПЕРОВ,
АТА-да партия бюрозунуң секретары.

УЛУГ-ХЕМДЕН МЕДЭЭЛЕР

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хосчуу» колхозтуң хову-шөлдеринде чаагай дүжүт үнүп турар. Оны чидирит чок ажаан ажыр дээш механизаторлар техника септелгезин шалыпкын чорудуп турар.

Элбек дүжүттуң тараазын ажаап алыры-биле 11 комбайнның 10-ун, 4 жатканы бүрүнү-биле септээн. Кожайның Ала-Тейде болгаш Торгалыгның делгем шөлдеринде тараан кызыл-тас бо чылын дыка эки үнген. Га бүрүзүнден 20 центнер дүжүт алдынары чугаажок.

Тараа ажаап алышкынынга ажылдаар механизаторларны бүрүн четчелээн. Ам түгле тараанын быжырын тараажылар четтикпейн манап турарлар.

• • •

«Найырал» совхоз Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында мал. чер ажылдыг улуг совхозтарның бирээзин. Оон Будуң-Терек салбырында Базазкай Байыска үдуртқан сигенчилер бригадазы малга быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле шалыпкын ажылдап турар.

Бригазаның кежигүннери баштай бестинген сигеннен 11 сараатты тургускан. Ол-ла салбырда Монгуш Шаравинниң хойжу бригадазы 28 тонна сигенни белгеш, 4 сараатты салып алган.

• • •

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырының механизаторлары 1300 га чайгы чер аңдарылгазын чорудар тургаш, ам 1200 ганы аңнарып ап, ол ажылды барык доозуп турар.

Трактористер Ажы Орус-оол, Тыртык-Кара Балат-оол, Монгуш-оол Дырваашпай, Кара-Тараа Монге олар хүн бүрүнүң нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

• • •

Улуг-Хем районнуң «УТБА 25 чылы» совхозунуң дүржулгалыг хойжу өг-бүлези Сундуй биле Тоорук Дамдын-оолдар иштининң малын хой чылдарның дургузунда эки малдап, баш санын өстүрүп келген. Бо чылын олар төрүүр чүс хойга онааштыр 96 хураганны менди алгаш, хой бүрүзүнден 3,3 кг дүктү кыргып алганнар.

Оларның кадазында 800 хой бар. Хойжулар амгы үеде серинн тайгада чайлаглап, коданын эки семиртип ап турар. Эки ажылы дээш олар каш удаа өртектиг шаңналдарны алган.

БҮРҮН ДООЗУЛГАН

Каа-Хем районнуң школаларын чаа өөредилге чылынга белеткээринин ажылдары чедишкиннинг чөрүп турар.

Районнуң Бөк-Хаак суурунда сес чыл школазының өөредилге классталарын септеп дооскаш, будуп, парталарны шуут белен кылдыр тургускулаан. Ол-ла школаның оттуглар чүүлү бүрүнү-биле белеткеттинген.

Ол ышкаш Ильинканың ортумак школазы база белен. Чаа септээш, ыяк будуп каан класстар, коридорлар түгле боттарының өөредилге — өөреникчилерни маңап турар.

Бөк-Хаак суурнуң нормадак сес чыл школазы өөреникчилер үлүүн бүрүнү-биле белеткеттинген.

Ол ышкаш Ильинканың ортумак школазы база белен. Чаа септээш, ыяк будуп каан класстар, коридорлар түгле боттарының өөредилге — өөреникчилерни маңап турар.

Бөк-Хаак суурнуң нормадак сес чыл школазы өөреникчилер үлүүн бүрүнү-биле белеткеттинген.

Беленнерниң одуруунда

Каа-Хем районнуң «Тимелеге» колхозунуң тараа шөлдеринде найгамчы чаагай дүжүт бо чылын өзүп турар. Артельдиң механизаторлары ол чаагай үнүштүг тарааларны чидириг чокка аңаап алырынга эрте частан-на белетмегенинер. Ам үеде тараа аңаап алыр техниканың септелгези колхозта дөвзүлган. Септеттинген белен техниканың шугумунда беду чоруур 25 комбайн, 10 матка чыскаай тургустунган.

Ам артельдиң механизаторлары белен машиналарны мырыңай бичии кезектерниг чедир магадылап хынап, чамдык биче эдиглерни кылып, бедидрлерни болгаш агрегатларны шуут белен байдаалче киирип турар. Бо дээрге юбилейлиг чылдың дүжүдүн кыска хуусаада, чидириг чокка аңаап алырынга ылаптыг магадыпал-дыр.

Коммунистер мурнуку одуругда

Коммунистериниң будүүлгеге мурнакчы ролюн бедидериниге партия эге организацияларының ролю улуг. Бистиң колхозта партия эге организациязының бирозун партком кылдыр эде организастаан, дөрт партия эге организацияларын тургускының түнелинде, коммунистериниң будүүлгеге мурнакчы ролю бедиш, ында партия кежигүнү эвес ажыл-ишчилер-биле харылзаа быжыккан.

Оон чижээн Талым сүт-бараан фермазында партия эге организациязының (секретары К. Биче-оол) ажылындан көрүп болур. Партия организациязы Совет эрге-чагырганың аңгарлыг 50 чыл оюнга чедишкиннинг ужуражыр дээш, ферманың коллективин байырлалга үткүштүр алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкиннинг күүсединиче хаара тудуп турар. Партия ажылын план ёзугаар чорудуп, будүүлгеге хамаарышкан чүгүле айтырыгларны коллективке чугаалажып, чедер-четпестерни илередиринге коммунистер идепкейлиг киржип турар. Малчыннарның мурнунда турар хүн бүрүнүң сорулгаларының, ооң күүсеттинип турарының дугайында агитхуудустар үргүлчү үнүп турар. Ында кижи бүрүзү бодунуң мурнунда сорулгаларны ылап билип турар.

Ол ышкаш колхоз төвүнде, школада партия эге организацияларының (секретарьлары Т. Танаа, К. Ангырбан) ажылында ажыккышкыннер көстүп турар. Партком кежигүннеринге түс-түзүнде даалгаларны оналаш, коллектив юбилейлиг чылдың бирги чартынында Хамаатты ужар түүл министерствозунуң Бүгү-авиаял социалистиг чарыжынга киришкен. ССРЭ-ниң хамаатты ужар түүл коллективтериниң юбилейге алларжыткан чарыжының 3-кү черин эвээш, 2200 акша-биле шаңнаткан. Ол ышкаш Хамаатты ужар түүл министерствозунуң Красноярск эргелейниң аразынга калбарган чарышка Тываның ужудукчулары бирги черни эвелеп, эргелеңниң шилчип чоруур Кызыл тугун чаалап алганнар. Красноярск эргелейниң шилчип чоруур Кызыл тугун эргелеңниң ужудукчулар болүүнүн командири Алексей Викторович Мысенко биле политиктиг киидиэтиң начальнигиниң орадакчызы Владимир Григорьевич Шляхтич Кызыл авиапортунга тыпсып берген. Шилчиир Кызыл тукту хүлээп ап турган байырлыг хуралга СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары П. Т. Киселев партиянын хоорай комитединиң база хооркүүскомнуң байыр чедирген чагаазын номчаан.

Коллективтиң мурнундан авиапортуң начальнигы Владимир Петрович Клюев чүве чугаалаан, юбилейлиг чылда моон-даа эки ажылдаарын бүзүреткен.

С. СОДНАМ.

«КОММУНИЗМИЧЕ ОРУК» КОЛХОЗТА

Бо хүннерде колхоз бүгү күүүн сиген кезилдеевиче мобилизастаан. Кыштың эки ажып эртер төлээде, малга четчир санныг чемин белеткээр деп чүвени ам билбес кижи чок. Колхоз сиген кезилдеевиче киргеш, ам бир ай чоокшулап орар. Бо үениң иштинде сигенчилер 100 ажыг тонна хову сигенин кезип, сараатаан. Бо болза колхозтуң мал чеми белеткээр планның түгле 10 ажыг хуузу. Ынчангаш юбилейлиг чылда мал чеминиң белеткелиң чедишкиннинг боттандырар дээш колхоз баштаар чери, колхозта партия, профбиедел, комсомол организациялары шинтпирлиг хемчеглерни ап, немелде куштерни июль 20-де үндүрген.

Н. ДАКАА.

Эрзин район.

Руль артынга 25 чыл

Кызылда № 2 АТА-ның чолаачызы Иван Павлович Якушин онаашкан ажылынга онза кызымак, төлептиглериниң бирээзин. Техникага шаа-биле кезек бүрүүн каңныг, чөп ажыглаар дээш чүткүдүү-биле ол өскелерден өнза ылгалып турар.

Машина-техниканы чөп ажыглаар дүрүмүү сагып, ак сеткилдиг шынчы ажылдаанының түнелинде будүүлгеге ол эки көргүзүглерни чедип алган. Эш Якушин амгы үеде ГАЗ-52 маркалыг машинада ажылдап, 70 муң ажыг километрни эртип, кывар-чаар материалдарны, артык кезектерни ай, квартал саныда каңнап ап келген.

Тус АТА тургустуңганындан бээр Иван Павлович үргүлчү ажылдап, соолгу 8 чылдарда будүүлгенин мурнакчыларының одуруунда үнмейн келген. Ажылдап келген үеэнинн иштинде ажыл-агыйның баштаар черинден 10 ажыг катап шаңнал-макталды алган. Эрткен чартык чылда планын 151 хуу күүседип, 1210 литр бензин каңналгалыг болган.

Чолаачылаан 25 чыл аңаа-биле эрте берген үе эвес. Иван Павловичиниң күженишкиннинг ажылыжының чылдары. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга төлептиг үжуражыры-биле мурнакчы, чолаачы бо хүннерде беш чылдың ийнги чылынын планын күүселипкен, ам 1968 чылдың февраль айның үлүүн кылып, 3 муң ажыг литр бензинни болгаш 3 автомашинаны каңнап алган.

С. КРАСНОПЕРОВ,
АТА-да партия бюрозунуң секретары.

УЛУГ-ХЕМДЕН МЕДЭЭЛЕР

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хосчуу» колхозтуң хову-шөлдеринде чаагай дүжүт үнүп турар. Оны чидирит чок ажаан ажыр дээш механизаторлар техника септелгезин шалыпкын чорудуп турар.

Элбек дүжүттуң тараазын ажаап алыры-биле 11 комбайнның 10-ун, 4 жатканы бүрүнү-биле септээн. Кожайның Ала-Тейде болгаш Торгалыгның делгем шөлдеринде тараан кызыл-тас бо чылын дыка эки үнген. Га бүрүзүнден 20 центнер дүжүт алдынары чугаажок.

Тараа ажаап алышкынынга ажылдаар механизаторларны бүрүн четчелээн. Ам түгле тараанын быжырын тараажылар четтикпейн манап турарлар.

• • •

«Найырал» совхоз Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында мал. чер ажылдыг улуг совхозтарның бирээзин. Оон Будуң-Терек салбырында Базазкай Байыска үдуртқан сигенчилер бригадазы малга быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле шалыпкын ажылдап турар.

Бригазаның кежигүннери баштай бестинген сигеннен 11 сараатты тургускан. Ол-ла салбырда Монгуш Шаравинниң хойжу бригадазы 28 тонна сигенни белгеш, 4 сараатты салып алган.

• • •

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырының механизаторлары 1300 га чайгы чер аңдарылгазын чорудар тургаш, ам 1200 ганы аңнарып ап, ол ажылды барык доозуп турар.

Трактористер Ажы Орус-оол, Тыртык-Кара Балат-оол, Монгуш-оол Дырваашпай, Кара-Тараа Монге олар хүн бүрүнүң нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

• • •

Улуг-Хем районнуң «УТБА 25 чылы» совхозунуң дүржулгалыг хойжу өг-бүлези Сундуй биле Тоорук Дамдын-оолдар иштининң малын хой чылдарның дургузунда эки малдап, баш санын өстүрүп келген. Бо чылын олар төрүүр чүс хойга онааштыр 96 хураганны менди алгаш, хой бүрүзүнден 3,3 кг дүктү кыргып алганнар.

Оларның кадазында 800 хой бар. Хойжулар амгы үеде серинн тайгада чайлаглап, коданын эки семиртип ап турар. Эки ажылы дээш олар каш удаа өртектиг шаңналдарны алган.

Коммунистер мурнуку одуругда

Коммунистериниң будүүлгеге мурнакчы ролюн бедидериниге партия эге организацияларының ролю улуг. Бистиң колхозта партия эге организациязының бирозун партком кылдыр эде организастаан, дөрт партия эге организацияларын тургускының түнелинде, коммунистериниң будүүлгеге мурнакчы ролю бедиш, ында партия кежигүнү эвес ажыл-ишчилер-биле харылзаа быжыккан.

Оон чижээн Талым сүт-бараан фермазында партия эге организациязының (секретары К. Биче-оол) ажылындан көрүп болур. Партия организациязы Совет эрге-чагырганың аңгарлыг 50 чыл оюнга чедишкиннинг ужуражыр дээш, ферманың коллективин байырлалга үткүштүр алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкиннинг күүсединиче хаара тудуп турар. Партия ажылын план ёзугаар чорудуп, будүүлгеге хамаарышкан чүгүле айтырыгларны коллективке чугаалажып, чедер-четпестерни илередиринге коммунистер идепкейлиг киржип турар. Малчыннарның мурнунда турар хүн бүрүнүң сорулгаларының, ооң күүсеттинип турарының дугайында агитхуудустар үргүлчү үнүп турар. Ында кижи бүрүзү бодунуң мурнунда сорулгаларны ылап билип турар.

Ол ышкаш колхоз төвүнде, школада партия эге организацияларының (секретарьлары Т. Танаа, К. Ангырбан) ажылында ажыккышкыннер көстүп турар. Партком кежигүннеринге түс-түзүнде даалгаларны оналаш, коллектив юбилейлиг чылдың бирги чартынында Хамаатты ужар түүл министерствозунуң Бүгү-авиаял социалистиг чарыжынга киришкен. ССРЭ-ниң хамаатты ужар түүл коллективтериниң юбилейге алларжыткан чарыжының 3-кү черин эвээш, 2200 акша-биле шаңнаткан. Ол ышкаш Хамаатты ужар түүл министерствозунуң Красноярск эргелейниң аразынга калбарган чарышка Тываның ужудукчулары бирги черни эвелеп, эргелеңниң шилчип чоруур Кызыл тугун чаалап алганнар. Красноярск эргелейниң шилчип чоруур Кызыл тугун эргелеңниң ужудукчулар болүүнүн командири Алексей Викторович Мысенко биле политиктиг киидиэтиң начальнигиниң орадакчызы Владимир Григорьевич Шляхтич Кызыл авиапортунга тыпсып берген. Шилчиир Кызыл тукту хүлээп ап турган байырлыг хуралга СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары П. Т. Киселев партиянын хоорай комитединиң база хооркүүскомнуң байыр чедирген чагаазын номчаан.

Коллективтиң мурнундан авиапортуң начальнигы Владимир Петрович Клюев чүве чугаалаан, юбилейлиг чылда моон-даа эки ажылдаарын бүзүреткен.

С. СОДНАМ.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң хөйжузу, республиканың Назадыгының киржиичизи Моңгуш Дарымаевич Ыймажап бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 100 хураганны, хой бүрүзүнден 2,8 кг дүктү алгаш, социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. Ол ам Адар-Тоштуң мээстеринде, серинн эзиниринниң кыдыгларында хөйларын одарладып турар.

ЧУРУКТА: М. ЫЙМАЖАПТЫҢ хөйларын одарга эртен үндүрүп бэр чорууру.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ШАПКЫН ХӨГЖҮЛДЕ

«Амгы үениң эртеминиң болган техниказының базазынга хөгжүп турар совет экономика улам-на балансылаттының база таарыштының бар чоруур. Аар үлетпүрүү өстүрелиң мурнадыр темпилерни девээр артырбышаан, чонның материалдыг болган культурлуг хереглелин шуут хандырып турар үлетпүрүүн ол алыргларын дүрген хөгжүдеринче бо алыргарның техниктиг чаартылгазынче, оларның чиг-эт болган энергетиктиг базазының быжыглап база калбартырынче угланышкынны партия холга алган. Хереглел чүүлдеринин болган бүдүрүлгенин чеңсек-хереклелдеринин бүдүрүлгезинин өзүлдезиниң темпилерни чөөкпүлаштырзары — улус ажыл-агыйында структуралыг бурунгаралаашкынарның чугула онзагай чүүлдеринин бирээзи болуп турар.» (СЭКП ТК-ның Тезистеринден).

Республиканың чиик болган аътчем үлетпүрүүн ажылдакчыларын СЭКП ТК-ның XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышты улам калбартып, бедик кодуруүшкүнүт ажылдап турарлар. Беш чылдың ийиги чылының планын декабрь айның 27-де күүседир деп лозунгун алаа-биле ажылдап турарлар.

Республиканың чиик болган аътчем үлетпүрүүн ажылдакчыларының алган социалистиг хүдээлгелерин маңаа годзы-биле чугаалавайн, Совет эрге-чагырганың ачымында тывылган чаа алырның дугайын чугаалаксадым. Тываның чиик болган аътчем үлетпүрүүнүн бүдүрүлгелериниң амгы түрүп турар байдалдары болган моон соңгааргы хөгжүдези онзагай черни эзлеп турар.

Бистиң республикага чиик болган аъш-чемниң үлетпүрүүнүн хөгжүдези соолгу ийи он чылдарның иштинде калбаа-биле сайзырап эгелээн. Чижээ, 1944 чылда хем болган кидис идикти 18 мун эштн кылып турган болза 1967 чылда 90 мунну бүдүрүп турар. Хлебтен болган оске-даа чем аймаан ам бо үеде 4 катаа көвейни бүдүрүп турар апарган. Бо саннар чүүн көргүзүп туларын дээрге, Коммунистиг партияның болган Совет чазактың чурттүн бүдүрүкчү күштерин дең-дескн хөгжүлер болган бүгү нацияларның экономиказын сайзырадыр дугайында политиказының боттанышкынызыр.

Чиик болган аъш-чем үлетпүрү Совет эрге-чагырганың чылдарында индустриалдыг улус ажыл-агыйының алыры болуп, чаа-чаа техниканы болган технологияны бүдүрүлгеге ажыглап турар. Соолгу чылдарда бистиң республиканың төвү Кызылда болган районнар төптеринде чиик болган аъш-чем үлетпүрлериниң элээн хөй бүдүрүлгелери ажыглалга киргеп. Республиканың чиик болган аъш-чемнин үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериң сан талазы-биле болган продукция бүдүрер талазы-биле-даа чыл келген түдүм-на өзүп, чонның амыдыралынга хереглеттинер хөй болган ийи шыналдыг продукцияны бүдүрүп үлүлер сорулгалыг. Бо ибилейлиг чылга алнар кылдыр 11 хевирниң янзы-бүрү продукцияларын бүдүрүлгеге шилгээлип алган, чонга баралгаткан. Бо чылның бирги чартының республиканың чиик болган аъш-чем үлетпүрүнүн бүдүрүлгелери сан талазы-биле болгай эвес ажылдап, алган хүдээлгелерин эрес шудурғу күүседкеннер. Чартык чылда планнан ажыр 8,5 мун төгүн түдүп тургузар. Ол-ла чылдарда Сарыг-Сеп болган Самагалдай суурларга сүт хүлээп алыр салбырларны түдар болган ангы үеде түдүп турар Шагаан-Арыгның үс кылыр заводун болган Тураның, Балгазының, Тээлиниң Хандагайтының сүт хүлээп ап турар салбырларын долуузу-биле септеп чаартырынга хой хөрөнгини кергеп. Чазактың бо юктаалың күүседир төлөвде, чиик болган аъш-чем үлетпүрүнүн удуртукчулары, хамаарышкан түдүг болган материал-техниктиг хандырылганын ажылдакчылары-биле кады үстүнде айыттынган түдүтларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирериче бүгү күштү мобилизастаары чугула. Үстүнде айыттынган чурагайлар болган фактылар дээрге, аныяк республиканың хөгжүдезинге Коммунистиг партияның, Совет чазактың хүн бүрүлдө сагыш салыышкыны-дыр.

Түдүг черлериде партия, профсоюзтар болган комсомол организацияларының чиик болган аъш-чем бүдүрүлгелериниң канчаар чоруп турарын хүн бүрүнүн контролдунга ап, түдүгжүларның оргузунга масса-политиктиг ажылдарның деннелин белидип, коммунистерни болган комсомолчуларның күжүн түдүгнүн кол-кол участоктарынга шын таарыштыр тургузуп ажылдазары кол негеттинип турар.

Бис шуптувус билир бис, бо 1967 чыл болза Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл болган ооң чүгле Совет Эвилелиниң чону эвес, харын-даа бүгү делегейниң бурунгаар депшилгелиг кижилери чаа-чаа чеңнишкиннер-биле демдеглеп эрттирер деп турар. Ынчангаш болгай төлөдө, бистиң республиканың чиик болган аъш-чем бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары бар турар четпестерни дораан эдип, ибилейлиг чылда чаңгыс-даа бүдүрүлге, бригада, цех планын күүсетпейн барып болбас ужурлуг. Совет кижилериниң эки чаңчылы бар: «Согласэн созүнге ээ болур». Үлетпүрде партия болган оске-даа хой-нийти организацияларының хүлээлгези — ибилейлиг чылда алган социалистиг хүдээлгелерни күүседиринче бүгү күштү организастаарын хандырары болур. Социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге болган ажыр күүседиринге бүгү арганы ажыглаары чугула. «Октябрьның 50 чылын таварыштыр тураскаадыг кызыл туктарны соңчарышка эки түннелдиг тинлекчи болган үлетпүр бүдүрүлге, түдүг болган колхоз, совхоз, транспорт организацияларынга мөңгеэн-биле кадагалаарын СЭКП ТК, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүдели база Профессионалдар Төп Чөвүдели докпаткан. Ынчангаш болганда коллектив бүргүү ибилейнин шанналын чаалап алыр дээш улуг күжениишкиниг ажылдаар ужурлуг.

Бүгү коллективтерге бо чыл база бир оорушкунун чылы. Чүге дээрге чер болганга ниитизи-биле беш хонукта ажылдаап ийи дыштанып хүннүг неделяны болдуруп турар. Бо чорук республиканың чиик болган аъш-чем ажылдакчыларының күш-ажылынга болган амыдырал чурттагазынга таарымчалыг байдалды тургузуп турарының хереңнээ болур болган Совет чазактың кижи дугайында сагыш салыышкынынга харын кылып улам ээн ажылдазары чиик болган аъш-чем үлетпүрүнүң бүгү ажылдакчыларындан кол негеттинип турар.

В. ЧИМДАН,
СЭКП Тыва обкомунуң чиик болган аъш-чем үлетпүрүнүң кылдыынның эргелекчизи.

„БЕЛЕН БИС“

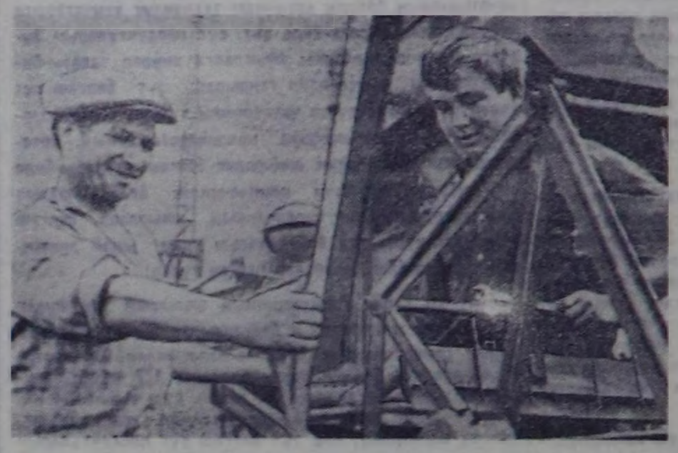
Фоторепортаж

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозунуң автотранспорт мастерскаязынга ажыл түлүктей берген. Механизаторлар ийи-ийи, үш-үш кылыр бөлүүлеринге алган комбайнар моторлары чашаа, оларның ременьнеринге калей берген черлерин септеп, чашаа, септеттинген комбайнарны шенеп ажылдадып, жатказларны хынап көрүп турда, чеде берген мен. Колхозтуң кол инженери эш Г. Соловьев ажыл-агыйның тараа ажаан алышкын техниказының септелгезинин чорүп турарының дугайында допчузу-биле мынчаар чугаалады:

— Ажыл-агыйда шупту 11 тараа комбайны, 4 жатка бар. Комбайнарның ийиги чаа, бо хүнге чедир 7 комбайн бүрүн септеттинген, ажаан алышкынче киирптеринге белен. Ийи эрги комбайнны ам септен турар. Жатказлар база белен.

Дужүт ажаан алышкынының техниказының септелгезинин темпизинин болгаш шынарының чазаы-биле бо ажыл-агый районда дааре деп, районнуң кодэ ажыл-агый будурулге эргелелиниң инженери эш И. Горбунов оорушку-биле чугаалады. Колхоотуң улурттукчулары хөөү турлагларында ниитги чурттанга бажыңнарын чугайлаар, чылыттаар, шаннарда тараа арыгаар, сайгарар техниканы септаар кижилер-биле четчелеттинген бригаданы тургускан, хөөү турлагларынче ажылдадып үндүрген.

— Бо чылын колхозтуң тараа культураларының үнүжү эки. Ылангыя бо хүннерде чазагай кызыл-тас шөлдери орту книр саргарып, тараажыларның сагыш-сеткилин оорттуп, шолче достундурбейн чалай бергеп. Ынчыг уеде кижинин үйгузу безин келбес апнар-дыр — деп, Геннадий Александрович достүнмес хүлүмзүрүт-биле чугаалаап,— бистиң мурнакчыларывыс бо-ла болгай — дээш, нүн үреглеп черин хынап көрүп тура, калбак манза үжүнүн аарилгин андыра тутказ:

— Моңу мынчаар кыяа тааржыр чүве-дир, оглум. Дынзыды аарил көрем — деп, чазык хүлүмзүрүп чугаалады. Александр түдүп турган дүгүүрү-биле ол аарилди дынзыды аарил эгеледи (бирги чурукта). Адаккылар кады ажылдап турда, тутказ, кылган чүүлдери аай-аай, ажыл шалыпкын будун турду. Александр, фронтучу, коммунист ачазы ышкаш, комбайны септеп турган, бирээзи — нзазы-хары дөгүй берген, хөөө делгем, а оспези — хып дээн аныяк оол, деминг кады ажылдап турган ийи кижиже айытты. Таның магнын: Никифоров адашкылар болду.

Техниканга эптиг, дүржүдүлгелиг механизатор Афанасий Ефимович комбайнының тараа бөле шавар хүртүзүнүп, ооң хөндеп болган кидистен кылган идиктерни, 45,2 мун рубль түүнүг дааран деп айналының бараанарын, 804 тонна хлеб-булочка продукциязын база 500 тонна этти болган үстен кылган продукцияны будурүп кылган. А бир эвес үстүнде алы үнген коргүзүлгелерни эңир чылгы чартык чыл-биле бо чылдың чартык чылын домейлээрге бо чылын кан-на катап көвейни будурүп үндүрген. Кордүнген планнарын кол-кол коргүзүлдер талазы-биле багай эвес кылдыр күүсеткен будурүлгелер — Кызылдың, Чадаананың хлеб заводтары, дааранызга комбинады, алты заводу болган оске-даа будурүлгелер болур. Мурнакчы чыдларга көөрде, бо чылын үлетпүр черлериниң кол фондуларны ажыглазары экижирзен. Алды айларның иштинде будурүлгелерде күш-ажылның будурүкчүлүүн бедидерининг планын 106 хүү кылдыр күүсеткен, бир ажылчынга оналаттыр бараанны пландан ажыр 150 рубль хөйну будурүп кылган.

База ол мынаш чиик болган аъш-чем үлетпүрүнүн будурүлгелери продукциянның бот-үнезин чингедир планны шуптузу күүсединкеннер. Үстүнде коргүскен чамдык саннар чүнү хереченлеп турарын дээрге, мына хой санныг ажылчынарның болган инженер-техниктиг ажылдакчыларның күш-ажылга мергежилин илергейлеп турары ол.

Чыл келген түдүм-на будурүлгелерде мурнакчыларның саны көвүдеп турар. Чижээлээрге, алты заводуна эштер Турчанова, Казанцев, эът комбинадында эштер Лаиан, Менделек, дааранызр комбинатта Сандан, Бекапина олар ажыл нормазын ай санында ажыр күүседип, чурум сагыгга талазы-биле үлегерин оскелерге чижек кылдыр коргүзүп, чангызы хөйу дээш, хөйу чангызы дээш деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап турадлар.

Чамдык чедип алган чеднишкиннер-биле чергелештир чиик болган аъш-чем үлетпүрүнүн будурүлгелериниде бар четпестерни демдеглевейн барып болбас. Будурүлгелерге продукцияның санын көвүдедиринге, күш-ажылын будурүкчүлүүн бедиринге, продукцияның бот-үнезин чингедиринге, оон шынарын экижиринге, ажыглаттынмайн турар хөй курлавырлар бар турарын бистиң будурүлгелеривистиң чамдык удуртукчулары оваарын көрбейн, чүгле нинти сан көрүп турарын демдеглезе чогуур. Бар турар курлавырларны четче ажыглаваны-биле бо чылдың бирги чартының 12 будурүлгелерниң 2-зи ниитги продукция будурүлгезинин планын күүсеттизэн болган күүнеге 15 мун түүнүг рубльдин продукциязын чедир бербээн. А Хову-Аксының хлеб заводу бараанның ниити будурүлгезинин хемчээлин эрткен чылда турганындан кудулаткан. Чамдык будурүлге черлери продукцияны ассортимент аайы-биле будурелиниң планын күүсеттизэн. Үрөнниң иштинде Кызылдың пиво заводу азыртнес сускун будурерин, эът комбинады колбаса будурерин, сүт комбинады сүттен кылган продукцияларны будурүп кылыр планнарын күүсеттейн ажылдап келгеннер.

Ак-Довуракның, Чадаананың хлеб заводтары бо чылдың бирги чартынында күш-ажылның будурүкчүлүүн бедиринин планын күүсеттизэн. А Кызылдың хлеб заводу-биле даараныга комбинады күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедиринин планын күүсеттизэн. Ол-ла чылдарда Сарыг-Сеп болган Самагалдай суурларга сүт хүлээп алыр салбырларны түдар болган ангы үеде түдүп турар Шагаан-Арыгның үс кылыр заводун болган Тураның, Балгазының, Тээлиниң Хандагайтының сүт хүлээп ап турар салбырларын долуузу-биле септеп чаартырынга хой хөрөнгини кергеп. Чазактың бо юктаалың күүседир төлөвде, чиик болган аъш-чем үлетпүрүнүн удуртукчулары, хамаарышкан түдүг болган материал-техниктиг хандырылганын ажылдакчылары-биле кады үстүнде айыттынган түдүтларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирериче бүгү күштү мобилизастаары чугула. Үстүнде айыттынган чурагайлар болган фактылар дээрге, аныяк республиканың хөгжүдезинге Коммунистиг партияның, Совет чазактың хүн бүрүлдө сагыш салыышкыны-дыр.

Түдүг черлериде партия, профсоюзтар болган комсомол организацияларының чиик болган аъш-чем бүдүрүлгелериниң канчаар чоруп турарын хүн бүрүнүн контролдунга ап, түдүгжүларның оргузунга масса-политиктиг ажылдарның деннелин белидип, коммунистерни болган комсомолчуларның күжүн түдүгнүн кол-кол участоктарынга шын таарыштыр тургузуп ажылдазары кол негеттинип турар.

Бис шуптувус билир бис, бо 1967 чыл болза Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл болган ооң чүгле Совет Эвилелиниң чону эвес, харын-даа бүгү делегейниң бурунгаар депшилгелиг кижилери чаа-чаа чеңнишкиннер-биле демдеглеп эрттирер деп турар. Ынчангаш болгай төлөдө, бистиң республиканың чиик болган аъш-чем бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары бар турар четпестерни дораан эдип, ибилейлиг чылда чаңгыс-даа бүдүрүлге, бригада, цех планын күүсеттейн барып болбас ужурлуг. Совет кижилериниң эки чаңчылы бар: «Согласэн созүнге ээ болур». Үлетпүрде партия болган оске-даа хой-нийти организацияларының хүлээлгези — ибилейлиг чылда алган социалистиг хүдээлгелерни күүседиринче бүгү күштү организастаарын хандырары болур. Социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге болган ажыр күүседиринге бүгү арганы ажыглаары чугула. «Октябрьның 50 чылын таварыштыр тураскаадыг кызыл туктарны соңчарышка эки түннелдиг тинлекчи болган үлетпүр бүдүрүлге, түдүг болган колхоз, совхоз, транспорт организацияларынга мөңгеэн-биле кадагалаарын СЭКП ТК, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүдели база Профессионалдар Төп Чөвүдели докпаткан

ДҮЖҮТТҮ ӨРТТЕН КАМГАЛААР

Республиканың кодээ ажыл-агыйымың ажыл-ишчилери бо юбилейлиг чылда чаагай дүжүттү өстүрүп түрары-биле чергелештир амгы үедо сиген кезилдевиндe массалыг хаара түттунганнар. Дүжүттү чогуур үезинде чидириг чок ажаан алыры — эрге-чагырганың алдарлыг байырлалының база бир улуг болек болганы ол.

Янзы-бүрү чылдагаанналардан болгулай бээр өрт аймыгындан сиген, тараа дүжүдүн камгалаар чорук үстүнде чаагай соруганы күүседиринге улуг идигни бээр. Тараа, сиген шөлдериге, шаңнарга, складтарга болган сараатгарга өрттер нургушаймында-ха кайы хамаан чок шакпан октаан оттуг машгардан, таакпы оттарындан, урутларның оттаан-биле чазыгы чок ойнаанындан, автомашиналарның, тракторларның болган комбайнарның база өскеда ажаан алгымшкыга киржип турар машина-техниканың от өжүрүчүлери-биле хандырганнамаанындан, оларның хоолайларындан үнген чалбыгы оттарындан, шын эвес ыяхнаттар электри удаазынарындан база кыпар чаар материалдарны өртке удур саавыыр ёзугаар ажыглаазаындан, чамдык тавармыгаларда тараа нургадыр черлерни шын эвес ажыглаанындан болуп турар.

Эртиен чылын үстүнде айытпан чылдагаанналардан Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга болган Тес-Хем районнарының ажыл-агыйларында сиген, тараа өртенген тавармыгалар бар. Ынчангаш республиканың колхозтарының баштаар черлери, совхозтар дирекциялары болган «Сельхозтехника» кыттыжышкынарының удуртукчулары ажаап алгымшкыга киржир машиналарны тараа нургадыр черлерни, шаңнарны, складтарны өртten айгыыл чок болдуруп, аңаа удур дериг-херекселдер-биле хандырып, бо талазы-биле шынгыы корум-чурумну тургузар ужурлуг.

Таңды районда «Тинлелге» совхозтуң удуртукчулары өртке удур белеткел ажыдарын чыл бүрүде аки организастап, ажаап алгымшкыга киржир машина-техниканы өртten айгыыл чок кылдыр септеп, четчир санныг өрт өжүрер дериг-херекселдер-биле хандырып келген. Тараа, сиген шөлдерин өртten кампалаар сорулга-биле үзүктей чарып турар. Ылангыя дүжүт ажаап алгымшкынга механизаторларны, ажылчыннарны тускай план ёзугаар өртке удур демисежиринге өөредип турар. Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунда дүжүттү өртten кампалаар талазыбиле ажыл база багай эвес тургустунган. Мында өртке удур бөлүктүң кежигүннери тараа ажаап алгымшкынның үезинде шөлдерге, шаңнарга болган складтарга дүн-хүн иштинде эдлчежин дежурныйлап турарлар.

Түс районнуң Жданов аттыг колхозунда өртке удур демисеи талазыбиле кандыг-даа хемчеглер алдынмайн турары четпес. Мында ажаап алгымшкынга кирер машина-техниканы өрт өжүрер дериг херекселдербиле хандырбаан. Өрт өжүрериге тускайлаап кудуктуг казып эгелээнден бээр 10 ажыг чылдар эртпеп, колхоз баштаар черинiң бо дугайында хемчег албайн келгеин дыка четпес. Бии-Хем районнуң «Тинлелге» колхозунда, Каа-Хемде «Совет Тыва» совхозта өртке удур хемчеглер база-на кончуг кошкак тургустунган.

Соруга болза, колхозтарның, совхозтарның ховуларынга ажыыдаар механизаторлардан эгелээп, кедээниң бүгү ажыл-ишчилери өрт аймыгын болдурбазынның бёдүүн дүрүмнерни билгеи турар болгаш ону шыңгыы сагыыр херек. Чоланачы, механизатор бүрүзүндеи кедээ ажылагый машиналарының ыш үнер хоолайларынга өрт эрттирбес тускай хереселдерни кылган турарын негээр. Ол ышкаш комбайн, трактор болгаш өскеда кедээ ажыл-агый машиналарының электри дамчыыр удаазынарын электриниң айгыыл чок чүрүмнарының негелдезин ёзугаар өрт аймылын болбас кылдыр магадылаар херек. Кывар-чаар материалдар кудар саваларны, бензин, солярка хоолайларың төктүр, төгүлбезин доктаамал хынаар. Комбайнларга болган өскеда машиналарга кывар-чаар материалдар кудар черни сыпта тараадан, шаңнардан, складтардан ырак, долгандыр от-сигенни аштап-арыглаан тускай черлерге ангылап кыляр. Ол ышкаш кывар-чаар чүүлдер кудар өртке удур тускай хереселдерни ажыглаары чугула. Комбайн бүрүзүнүң дүрбүжер кезектеринден өрт өөскүвес кылдыр таарыштыр кылыр болгаш ажылдап турган үеде оларны үргүлүү аштаар херек. Бир комбайнга-да от өжүрер 2 херексел, 2 демир хүүрек, 2 ширбиил, 1,5—1,5 метр хемчээлдиг кидис азы кылын сукно пес, суглуг бир сава, бир куруг кочал мыйдыг чүүдер албан турар ужурлуг. А трактор, автомашина бүрүзү бирден эвээш эвес өрт өжүрер, чарыдырар болгаш үүрмектээр тактиказа-биле ол ыйдыг кижи бүгү нацияларның, бүгү рассаларның, бүгү дылдарның пролетарийлерин чоокшулаштырарының болгаш каттыштырарының улуг чалгыын херекке албазынче хуулдуруп турары безин эгендирбейн турар» деп Ленин бижээн (Чогаалдарының долу чылдазы, т. 7, арын 325).

Бүгү чурттарның ажылчыннарының болгаш ажылчы чоннарының чаңгыс эви дээш чалбыштыг демиселчи, пролетаржы интернационализми дээш туруштуг демиселдиң чарлакчызы Ленин интернационализмни ёзу-барымдаалап, сес кырында хүзээп көөрүнге удур туржуп чорзан болгаш ону амыдыралга боттандырарын негеп турган. II Интернационалдың ажылдакчыларының үндезин четпестерининг бирээзи болза интернационализмни чүгле сес кырынга хүзээп коргеш, херек кырында ажылчыннарны болгаш ажылчы чоннарны чарыдырар болгаш ажылчы чоннарының чарыдырарының шугумун чорудуп турганымда деп Ленин санаан.

Ажылчын шимчээшкиннинче, социалистиг болгаш коммунистиг шимчээшкиннинiң иштинде национал демиселче националистиг үзелдерни кинрер чорукту кандыг-даа дарлаадан бодунуң хосталыры дээш база чаа амыдыралды чүргүзер дээш ажылчы чоннарның демиселлиниң улуг хөрээн өлүрүп болур мыдыг хоралыг чорук деп Ленин санаан.

Совет Эвилелинге социалистиг тургузуушкунуң чорудулгазында национал айтырымның талазы-биле ленинчи программа боттаангаи. Бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының социалистиг аку-дүңмалышкы чоруу чуртта бижикаан, политика, экономика болгаш культура талазы-биле ылаптыг деп чорукту оларга хандырып бергеи.

СЭКП, коммунистериниң бүгү делегей армиязының отрядтарының бирээзи болуушаан. Ленининиң чагыларын эдербишаан, пролетаржы интернационализминиң принциптерин амыдыралга боттандырып-даа турар. Марксизм-ленинизмге үндезилээш коммунистиг хүрээлениинiң чаңгысаан дээш демисежип турар, ол болза делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинiң эң чугула айтырыы болуп турар. Марксисчи-ленинчи өскеда партиялар-биле кады бистиң партиязыс амгы делегей хөгжүдезиниң делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиниинiң чугула айтырыларын идепкейлиг ажылдап кылып турар.

Коммунистиг партияларның стратегизазының болгаш тактиказының бүгү кол-кол болгаш чугула айтырыларын Ленин ажылдап кылган. «Коммунизмде уруглариың «чөөнноөр» аарыы» деп Ленининiң ажылы бо талазы-биле ында ужур-дүзаалыг. Реформизмни, ажык оппортунизмни ажылчын шимчээшкиниинiң иштинде кол дайзын деп көрбүшаан, оон-биле чергелештир «чөөн» оппортунизминiң бүгү аймылдыын, революстуг код чугаанын, тактиканы тодаралдың тура тодаргай байдалдарын «чөөнneринiң» барымдаалап көөр күзел чогунуң болгаш биибеэнiнiң хоразын Ленин илередип көргүскеи. Коммунистиг, ажылчын шимчээшкиниинiң интернационалдыг тактиказының чаңгыс эви «коммунизмниң кол-кол принциптерин мичалдыр ажыглааарын, чүл дээрге, ол принциптерни таварыла бүрүзүнде хевирии шын өскертип, шын таарыштырып, оларны аңгы-аңгы национал болгаш национал-күрүнеге ажыглаза турарын...» негеп турар деп Ленин өөреткеи (Чогаалдарының долу чылдазы, т. 41, арын 77).

Боттуг революстуг хөделиишкиниин болгаш ёзулуг революстуг тактиканы солуп турар «чөөн» домактар пролетар революциязының хөрээнге чамдык таварылгада улуг когаралды чедирип болур деп Ленин санаан. Коминтерниниң III Конгрезиниң үезинде «чөөнneринiң» идии үндүргени «таап халдаарының теориязы» дээр чүвеге Ленин удурланып үнген, ол «теорияның» алыс утказы болза боттуг байдалдарны барымдаалаваин кезээде шаап халдаарында болуп турган. Масса дээш демиселдиң база капиталисте удур демиселдиң чугула чепсээ чаңгыс фронтувуң тактиказы деп Ленин санаан. «Чаңгыс фронтувуң тактиказының эчес соруглазы болгаш утка-шынары чүдел дизе, капиталга удур демиселче ажылчыннарның улам-на хөй кол-бак массаларын хандыдары болур... деп Ленин бижээн. (Чогаалдарының долу чылдазы, т. 45, арын 131). Ленинчи бо номнал бистиң хүннеривисте кайы хире эргежок чугула ужур-дүзаалыг болуп турарывыл дугаймында хөй чугаалап турган хөрээдаа чок.

4.

В. И. Ленин — чаа хевээриң пролетаржы партиязының үндезилекчизи болгаш баштыңчызы, партия дугайында бүдүн өөредигин тургускаи, партия амыдыралының нормаларын болгаш партийжи удуртулганың принциптерин, оон стратегизазын болгаш тактиказын ажыдап кылган. Пролетариаттың авангарды, оон организакчызы болгаш удуртукчулу болур партияның ролюн болгаш ужур-дүзаазын бүгү тала-биле үндезилээп, партияның күжүүнүң үнер дээрге революстуг теорияга шынчызың, теориянын арыг-шеверя болгаш ону чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдер дээш демисел, партияның хүрээлениинiң чаңгыс эвин, партияга удур агышкынынар-биле демиселдиң, массалар-биле чарыбас харылзаазын илередип ажыткаи.

Совет инитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү — СЭКП бодунуң ажылының бүгү ажыл-чорудулгазынга Ленининиң идеяларын бүгү талаларга болгаш кезээде удуртулга болдуруп келген. Ленинчи чагыларны амыдыралга боттандырбышаан, чуртту ленинчи орук-биле эдертпишаан, партия ленинчи өөредиган улам шинай хөгжүктеп. Марксизм-ленинизмни чогаадыкчы ёзубиле хөгжүдериге боттарының салыышкынарын акы-дүңма ескеда партиялар биле кииргеи турар.

Бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунуң үндезин айтырыглары: социалисттиң коммунизмге шилчип киреринiң хөөйлуларының дугайы, коммунизмниң материалтехниктиг бааземин тургузар дугайы, социалистиг инитилел харылзааларын коммунистиг бүдүрүлге хөрызааларынче чаартырының дугайы, ажылчы чоннарның коммунистиг кижиидилгеениң дугайы, амгы үе-чадада социалистиг күрүнеиниң болгаш партияның ролюнүң дугайы — бо бүгү айтырыглар партияның съездилериниң шиитпирлеринде, ТК-ның Пленумнарының доктаалдарында улам шинай хөгжүттүнгеи, партияның чаа Программазында илереттингеи.

Коммунизмче орукта чугула үе-чада партияның XXIII съездизи болган. Ленинчи айтымшкынарга үндезилээп, съезд ажыл-агый, политиктиг болгаш культура амыдыралдың бүгү талаларын удуртуруп улам шинай сайзырангайжыдар талазы-биле шиитпирни хүзээп алган, партияның удуртукчу ролюнүң өзүп турарын көргүскеи, бистиң чуртувусту улам шинай хөгжүдериниң оруктарын ажыдап чогаткан.

Коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын шиитпирлевишаан, бистиң партиявыс ленинчи принциптерни болгаш ленинчи мергеи айтышкынынарны удуртулга болдуруп турар. Партия болгаш Совет күрүне экономиктиг болгаш социалдыг хөгжүдени эртемниг ёзу-биле удуртуруп улуг ужур-дүзаалыг деп көрүп турар. Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга СЭКП ТК-ның Теэлстериниде ТК-ның октябрь болгаш ноябрь (1964 чыл), март болгаш сентябрь (1965 чыл) Пленумнарының ажылдап чогаатканы болгаш партияның XXIII съездизиниң чүүлдүг деп көргеи хемчегериниң улуг ужур-дүзаазын онзалап айтып турар. Совет инитилелдиң коммунизмче орукта хөгжүдүрүнге ол хемчеглер чаа үечада болуп турар.

Партияның хүзээп алган шиитпирлерин ам амыдыралга боттандырар дээш демисел коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазында партияның ажыл-чорудулгазының кол утка-шынары болуп турар. Коммунизмни тургузуп тура, совет улус улуг интернационалдыг хереени боттандырып турар.

Партия болгаш Совет чазаң дыштыкы политиканың талазы-биле шудургу ленинчи шугумну чорудуп турар. Бистиң чуртувус янзы-бүрү инитилел тургузугуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбөө догушнаарының принцивин камгалап турар, тайбың дээш демисежип турар, империалистиг бөлүктериниң агрессечи хөделиишкиниерин болгаш чүткүлдерин сойгалап турар. Совет Эвилели социалистиг еске-даа чурттар-биле кады ыяшаан улустуң америк империализмге удур чөптүг демиселиниге болгаш Израильдың талазындан болгаш аңаа оорганнаган АКШ-тың империалистериниң агрессиязынга удур араб чурттарның улустарының демиселиниге дузалап турар.

Тайбыңнаң болгаш улустар аразының аймыл чок чоруун камгалаазымшаза, Совет күрүне бодунуң камгаланыр арганы аң бедик деңнелге тургузуп келген болгаш моон соңгаар-даа тургузар.

Коммунистерниң байырлалы

ПАРИЖ. (СЭТА). «Юманите» солунның дыңнатканы-биле алырга, деш иүң кижи түе черинiң чаңчыл болган байырлалынга киришкеи. Францияның Коммунистиг партиязының түе чөрде федерациязы ук байырлалды Валлон-пон-Д'арк хоорайга (Ардеш департамент (Мурнуу Франция) организастаан.

Байырлалдың түңнелинде митинг болган. Анаа сенатор-коммунист Жорж Коньо демиселдиң амгы үе-чадазында коммунистерниң сорулгаларының дугайында делегеңдей чүве чугаалаан.

Маркисчи номнуң делгелге-сазыы чыыланнарның улуг сонуургалын болдурган.

Министрлериң ужуражыышкыны

ХАРТУМ. (СЭТА). Араб чурттарының даштыкы херектер министрлериниң конференциязының ажыдыышкынынга чүве чугаалап турган. Суданның премьер-министри Мухаммед Ахмед Махджуб араб күрүнелериниң каттышкан фронтувуның болгаш чаңгыс ай хөделиишкиннериниң мырыңай эргежок чугула негеттинiң турарын айыткан.

Израиль империалистиг агрессия араб улустарының хамаарышпас чоруунга удур империалистиг кампаниязының кезии болурундан еске чүү-даа эвес дээрзин Махджуб чугаалаан.

Бүгү араб делегей бистиң конференциявысты хайгаарап, араб кижи бүрүзү оон түңнелдерин четтикпейн манап турар деп, Суданның премьер-министри медеглээн. Конференцияның хөделиишкиниериниң каттышкан планын араб делегейге бээр дээрзинге бүгү кижилер идеген турар. Бис ыыдыг планны бүрүзү-биле боттандырып шыдаар-дан бис. Чымыдыраргага идеген турарывыс ам болур чөвүлел хуралга араб күрүнелериниң баштыңнары ол планны чүүлдүгүнүн көөр апаар.

Махджубтуң чугаазының соонда конференцияның киржикчилери хүн айтырын чугаалажып көөрүн эгелээн. Үш хүн үргүлчүзээр конференцияның ажылы хаанчак байдалга артер.

Тараачыннар чыскаалы

ПАРИЖ. (СЭТА). Аверон департаментиниң тараачыннарының массалыг чыскаалы Вильфранш (Мурнуу Франция) хоорайга болган. Ол дугайын Франс Пресс агентилел дыңнадып турар.

Чыскаалдың киржикчилери кедээ ажыл-агый продукциязынга, ылангыя эткее мөөнеен садар өртектериниң деңнелиниң куду болуп турарынга удурланыышкынын илергейзэрн-биле префектураның бажыңының баарынга чыылган. Садып алышкын өртектериниң оноа чавызы тараачыннарны хоозурадып, чүгле чилби садыгжыларга хөй комчаазы берип турар. Чилби садыгжылар кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрелериниң болгаш продукциязының чүгулаазының хүселивиле байыр ап турар. Хереглекчилер чем продуктуну рынокгардан болгаш магазиннерден ең вар өртектербиле садып алыр ужурга таваржып турар.

Тараачыннарның негелделерин бижээн дилегни эрге-чагырганың төлээлекчизиниг дамчыдып берген соонда чыскаал доозулган.

Сирий тараачыннарның шуулганы

ДАМАСК. Сирия Республиканың тараачыннар ассоциациязының Бүгү-нииги федерациязының ийнги конференциязы бодунуң ажылын дооскан. Ук конференция соолгу үеде чурттуң иштики политиктиг амыдыралының талазы-биле чугула болуушкун болган.

Чоокку Чөөн чүкте тургустунган байдал-биле холбаштыр ол конференцияның ужур-дузазын онза бедин-биле үнелеп көрүп турар. Чүге дээрге Сирияның кызыл-тас, арай болган кедээ ажыл-агыйының ескеда культураларын тараан үнүштүжүктүр 500 дөрбелчин километр хире черин агрессорлар эжелеп алган. Бо чорук конференцияның чорудушкунунга болгаш характеринге бодунуң салдарын чедиргени чайгаар билдингир-дир. Конференция чоокну болгаш армияны эргежок чугула аъш-чем-биле хандырар сорулгазы барымдаалаашк, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинiң продукциязын көөдедиринче углалдыргын эрессмаадырлыг күн-өжүлче тараачын массаларны мобилизастаар деп кол лозуунуң адаа-биле эрткеи.

Боттарының санаалдарынга делегаттар израиль чагырыкчыларны болгаш оларның англи-америк өөрэжикчилерин килеңзээшкин-биле каргап, эжелеткеи араб девискээрлерден израиль шериглерни доп-доораан үндүрерин негээн.

Конференцияга кедээ ажыл-агый болгаш аграр реформазының министри Фаиз Джасеминиң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Чурттуң кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин чаартыр талазы-биле сирий чазактың программазын ол тайыбырлаан. Конференцияның хүзээп алган шиитпирлериниң утка-шынары хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруунче чурттуң хойга алган утказыышкынынга бүрүзү-биле дүтүүн турар. Чижээ, чуртка кедээ ажыл-агый реформазын туюлунга чедир ап шиитпирлиг чорударын, хуузунда ажыглаар чарын ескениң күн-ажылын мөлчүвейн турганы, чер ээзи бодунуң күн-ажылы-биле ажыдаан шыдаар арганы берип турар мыдыг хемчээлдериниге чедир кызыгаарларын конференция санаадаан. Сирияның бүгү черинге кооперативтерин тургузарын болгаш быжыглаарын конференция эргежок чугула деп санаан.

Кедээ ажыл-агыйының продуктуларын бүдүрерин планнаар болгаш контрольдаар күрүне организацияларының чугуланын конференцияның шиитпирлеринде база демделеп турар.

(СЭТА).

Негрлерге удур президент комиссиязында

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чазактың улуг дүжаалдыг дүжүметтери «хамаатты корум-чурум чок чорукту» (АКШ-та раса хөлзээшкиннерин алдан ёзугуу-биле ынчаар айтып турөр) истеп хынаар талаазы-биле президент комиссиязынга өчүктерин берген. Президент Кеннединиң өлүргенiниң байдалдарын истеп хынаар талаазы-биле комиссияның кол юрист консультантызы Ранкин, юстиция министрiниң ораалчызы Э. Кристофор болгаш истелгениң федералдыг бюрозунуң директору Э. Гувер Иллинойс штаттың губернатору Отто Кернер баштаан комиссияның мурнунга чүве чугаалаан. Комиссияның хаанчак байдалга артөр хуралдарынга албанның еске-даа кижилери база чүве чугаалаан.

Ак бажыңга болган парлалга конференциязынга «хамаатты корум-чурум чок чорукту» истеп хынаар талаазы-биле президент комиссиязының күүсенчи директору Дэвид Гинзбургтуң медеглээни комиссияның кежигүннери дүжүметтериң чугаазын дыңнаан соонда негелдериниң тура халыышкынны болган хоорайларга барып истелгени чорудар.

Нигерияда байдал

ЛАГОС. (СЭТА). Федералдыг шеригнер Нигерияның Чөөн областының найысылазы Энугу хоорайдан соңгу талаже 60 километр мырак турар Оболо хоорайны эзлеп алган дээрзин федералдыг армияның командылаа черинiң төлээлекчизи медеглээн. Федералдыг армияның төлээлекчизиниң айытканы-биле алырга, Оболо хоорай Энугунуң тоогунга чөөн-нигерий шеригнериниң чугулаа даанзыг пунктузу болуп турган.

Вьетнамче линкор чорудар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АП агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, камгалаа министри Роберт Макнамара «Нью-Джерси» дээр линкорну курлавыр күштен алгаш, дайын чорудулгаларга киржир кылдыр Вьетнамче чорудар дутайында айтымышкынны бергеи.

Дайынзырактарның аян-чоруу

ЛОНДОН. (СЭТА). АКШ-тың президентиниң Л. Джонсонның Чаа Зеландияда чеде бергеи түскай төлээлекчилери М. Тэйлор, К. Клиффорд чаа зеланд чазактың удуртукчуларыбиле чугаалажышкынынарны кылган.

Оон мурнуу чарыында америк эмиссарлар Мурнуу Вьетнамга, Таиландыга болгаш Австралияга барып, Вьетнамда агрессчи дайынга боттарының эвилелчилериниң «шеригжүкженнишкиниерiнэ» көөдедир дугайында чугаалажышкынынарны ол чурттарның чазактарының удуртукчулары-биле кылган. Чаа Зеландияның премьер-министри Холлоок болгаш чаа зеланд министрлер-биле чугаалажышкынынар чоруп турда, америк төлээлекчилер соолгу үеде Вьетнамда дайын чорудулгазының дугайында айтырыгны чугаалажып көргеи сөөлгу хөрээни Рейтер агентилел айтып турар. Чугаалажышкынынар болуп турган парламентиниң бажыңының чанынга чус-чүс чыскаалчылар чыылган болгаш Вьетнамда америк агрессчи дайынга удурланышкынының лозуңнарын тудуп алгаш чоруп турган деп, агентилел демделеп турар.

АКШ. Детройт хоорайда негр чонуң бодунуң эргелери дээш демисеин үргүлчүлеп турар. Президент Джонсонуң дузалыыр негр чонуң тура халыышкынын базарынга киржир кылдыр федералдыг шеригнерни Детройтче чоруткан.

ЧУРУКТА: солдаттар болгаш полиция негр аныяктарны үзеп тур.
АП—СЭТА-ның фотозу.

Ажылчын кооперация

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозта ажылчын кооперациязы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төөгүдүг 50 чылынга чедишкинниг ужуражыр сорулга-биле «УТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперация биле социалистиг чарышты салган. Ол ышкаш кооперацияның садыг четкилериниң база түс-түс ажылдакчыларның аразында юбилейлиг чылдың эгезинден тура-ла социалистиг чарыш чоруп турар. Оон түңнелинде бирги чартык чылда эки көргүзүглер чедип алдынган. Ажылчын кооперация бараан саарылгазының чартык чылда планын 102,2 хуу, ниитининг чемненилгезининг саарылга планын 102 хуу, хуучу кежигүннер хүлээп алыры 134 хуу, чурттакчы чонга номну тарадып саларының саарылга планын 115 хуу күүсеткеи. Эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге бо чылдың ол үезинде чурттакчы чонга 68200 рубльдиң аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарын саткан.

Садыг ажылдакчыларының аразында мурнакчыларның саны база өскеи. Автолавканың чолаачы-садыгжыны Чечек-оол Ховалыг, хоочун садыгжы Дарташ Донгак «Совет садыгының шылгарачызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнатканнар. Ол дээрге садыгжы кижиниң харыысалгалыг ажылын улуг үнелеп көргенининг херечизин-дир. Ажыл-агый магазининиң эргелекчизи Е. А. Зайцева бирги чартык чылда саарылга планын 116 хуу күүсеткеи. Ном магазининиң эргелекчизи В. М. Гондеренко, № 1 ларёк эргелекчизи М. В. Филатова саарылга планын база ажыр күүсеткилээн.

«Найырал» совхозта ажылчын кооперацияның коллективи бүгү совет кижилер-биле бир демей төөгүлүг ойга алдар болдурган социалистиг чарышты калбартып чорударын детквишаан, партия, профсөвилел организациялары, кооперация баштаар чери ай, квартал санында чарыштың түңнелин үндүрүп, мурнакчыларына илередип, садыглаашкынның мурнакчы аргаларын болдунар шаа-биле ажыглап келген. Юбилейлиг чылдың бирги чартыында чонну бараан-биле хандырар болган садыгаашкынның культуразын бедидер база бараан саарылгазының талазы-биле көскү чедишкиннерниг болган коллективтер база интернационализмни чүгле сес кырынга хүлээп коргеш, херек кырында ажылчыннарны болгаш ажылчы чоннарны чарыдырар болгаш ажылчы чоннарның чарыдырарының шугумун чорудуп турганымда деп Ленин санаан.

Ажылчын шимчээшкиннинче, социалистиг болгаш коммунистиг шимчээшкиннiң иштинде национал демиселче националистиг үзелдерни кинрер чорукту кандыг-даа дарлаадан бодунуң хосталыры дээш база чаа амыдыралды чүргүзер дээш ажылчы чоннарның демиселлиниң улуг хөрээн өлүрүп болур мыдыг хоралыг чорук деп Ленин санаан.

Совет Эвилелинге социалистиг тургузуушкунуң чорудулгазында национал айтырымның талазы-биле ленинчи программа боттаангаи. Бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының социалистиг аку-дүңмалышкы чоруу чуртта бижикаан, политика, экономика болгаш культура талазы-биле ылаптыг деп чорукту оларга хандырып бергеи.

СЭКП, коммунистериниң бүгү делегей армиязының отрядтарының бирээзи болуушаан. Ленининиң чагыларын эдербишаан, пролетаржы интернационализминиң принциптерин амыдыралга боттандырып-даа турар. Марксизм-ленинизмге үндезилээш коммунистиг хүрээлениинiң чаңгысаан дээш демисежип турар, ол болза делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинiң эң чугула айтырыы болуп турар. Марксисчи-ленинчи өскеда партиялар-биле кады бистиң партиязыс амгы делегей хөгжүдезиниң делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиниинiң чугула айтырыларын идепкейлиг ажылдап кылып турар.

Коммунистиг партияларның стратегизазының болгаш тактиказының бүгү кол-кол болгаш чугула айтырыларын Ленин ажылдап кылган. «Коммунизмде уруглариың «чөөнноөр» аарыы» деп Ленининiң ажылы бо талазы-биле ында ужур-дүзаалыг. Реформизмни, ажык оппортунизмни ажылчын шимчээшкиниинiң иштинде кол дайзын деп көрбүшаан, оон-биле чергелештир «чөөн» оппортунизминiң бүгү аймылдыын, революстуг код чугаанын, тактиканы тодаралдың тура тодаргай байдалдарын «чөөнneринiң» барымдаалап көөр күзел чогунуң болгаш биибеэнiнiң хоразын Ленин илередип көргүскеи. Коммунистиг, ажылчын шимчээшкиниинiң интернационалдыг тактиказының чаңгыс эви «коммунизмниң кол-кол принциптерин мичалдыр ажыглааарын, чүл дээрге, ол принциптерни таварыла бүрүзүнде хевирии шын өскертип, шын таарыштырып, оларны аңгы-аңгы национал болгаш национал-күрүнеге ажыглаза турарын...» негеп турар деп Ленин өөреткеи (Чогаалдарының долу чылдазы, т. 41, арын 77).

Боттуг революстуг хөделиишкиниин болгаш ёзулуг революстуг тактиканы солуп турар «чөөн» домактар пролетар революциязының хөрээнге чамдык таварылгада улуг когаралды чедирип болур деп Ленин санаан. Коминтерниниң III Конгрезиниң үезинде «чөөнneринiң» идии үндүргени «таап халдаарының теориязы» дээр чүвеге Ленин удурланып үнген, ол «теорияның» алыс утказы болза боттуг байдалдарны барымдаалаваин кезээде шаап халдаарында болуп турган. Масса дээш демиселдиң база капиталисте удур демиселдиң чугула чепсээ чаңгыс фронтувуң тактиказы деп Ленин санаан. «Чаңгыс фронтувуң тактиказының эчес соруглазы болгаш утка-шынары чүдел дизе, капиталга удур демиселче ажылчыннарның улам-на хөй кол-бак массаларын хандыдары болур... деп Ленин бижээн. (Чогаалдарының долу чылдазы, т. 45, арын 131). Ленинчи бо номнал бистиң хүннеривисте кайы хире эргежок чугула ужур-дүзаалыг болуп турарывыл дугаймында хөй чугаалап турган хөрээдаа чок.

4.

В. И. Ленин — чаа хевээриң пролетаржы партиязының үндезилекчизи болгаш баштыңчызы, партия дугайында бүдүн өөредигин тургускаи, партия амыдыралының нормаларын болгаш партийжи удуртулганың принциптерин, оон стратегизазын болгаш тактиказын ажыдап кылган. Пролетариаттың авангарды, оон организакчызы болгаш удуртукчулу болур партияның ролюн болгаш ужур-дүзаазын бүгү тала-биле үндезилээп, партияның күжүүнүң үнер дээрге революстуг теорияга шынчызың, теориянын арыг-шеверя болгаш ону чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдер дээш демисел, партияның хүрээлениинiң чаңгыс эвин, партияга удур агышкынынар-биле демиселдиң, массалар-биле чарыбас харылзаазын илередип ажыткаи.

Совет инитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү — СЭКП бодунуң ажылының бүгү ажыл-чорудулгазынга Ленининiң идеяларын бүгү талаларга болгаш кезээде удуртулга болдуруп келген. Ленинчи чагыларны амыдыралга боттандырбышаан, чуртту ленинчи орук-биле эдертпишаан, партия ленинчи өөредиган улам шинай хөгжүктеп. Марксизм-ленинизмни чогаадыкчы ёзубиле хөгжүдериге боттарының салыышкынарын акы-дүңма ескеда партиялар биле кииргеи турар.

Бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунуң үндезин айтырыглары: социалисттиң коммунизмге шилчип киреринiң хөөйлуларының дугайы, коммунизмниң материалтехниктиг бааземин тургузар дугайы, социалистиг инитилел харылзааларын коммунистиг бүдүрүлге хөрызааларынче чаартырының дугайы, ажылчы чоннарның коммунистиг кижиидилгеениң дугайы, амгы үе-чадада социалистиг күрүнеиниң болгаш партияның ролюнүң дугайы — бо бүгү айтырыглар партияның съездилериниң шиитпирлеринде, ТК-ның Пленумнарының доктаалдарында улам шинай хөгжүттүнгеи, партияның чаа Программазында илереттингеи.

Коммунизмче орукта чугула үе-чада партияның XXIII съездизи болган. Ленинчи айтымшкынынарга үндезилээп, съезд ажыл-агый, политиктиг болгаш культура амыдыралдың бүгү талаларын удуртуруп улам шинай сайзырангайжыдар талазы-биле шиитпирни хүзээп алган, партияның удуртукчу ролюнүң өзүп турарын көргүскеи, бистиң чуртувусту улам шинай хөгжүдериниң оруктарын ажыдап чогаткан.

Коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын шиитпирлевишаан, бистиң партиявыс ленинчи принциптерни болгаш ленинчи мергеи айтышкынынарны удуртулга болдуруп турар. Партия болгаш Совет күрүне экономиктиг болгаш социалдыг хөгжүдени эртемниг ёзу-биле удуртуруп улуг ужур-дүзаалыг деп көрүп турар. Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга СЭКП ТК-ның Теэлстериниде ТК-ның октябрь болгаш ноябрь (1964 чыл), март болгаш сентябрь (1965 чыл) Пленумнарының ажылдап чогаатканы болгаш партияның XXIII съездизиниң чүүлдүг деп көргеи хемчегериниң улуг ужур-дүзаазын онзалап айтып турар. Совет инитилелдиң коммунизмче орукта хөгжүдүрүнге ол хемчеглер чаа үечада болуп турар.

Партияның хүзээп алган шиитпирлерин ам амыдыралга боттандырар дээш демисел коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазында партияның ажыл-чорудулгазының кол утка-шынары болуп турар. Коммунизмни тургузуп тура, совет улус улуг интернационалдыг хереени боттандырып турар.

Партия болгаш Совет чазаң дыштыкы политиканың талазы-биле шудургу ленинчи шугумну чорудуп турар. Бистиң чуртувус янзы-бүрү инитилел тургузугуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбөө догушнаарының принцивин камгалап турар, тайбың дээш демисежип турар, империалистиг бөлүктериниң агрессечи хөделиишкиниерин болгаш чүткүлдерин сойгалап турар. Совет Эвилели социалистиг еске-даа чурттар-биле кады ыяшаан улустуң америк империализмге удур чөптүг демиселиниге болгаш Израильдың талазындан болгаш аңаа оорганнаган АКШ-тың империалистериниң агрессиязынга удур араб чурттарның улустарының демиселиниге дузалап турар.

Тайбыңнаң болгаш улустар аразының аймыл чок чоруун камгалаазымшаза, Совет күрүне бодунуң камгаланыр арганы аң бедик деңнелге тургузуп келген болгаш моон соңгаар-даа тургузар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда партияның болгаш улустуң эрткен 50 чылдарының дургузунда көстүң көрбээн бергелер ажыл эрттинген. Ынчалзадаа бүгү-ле шылгалдалардаи партия улам-на каңнаттынган, улам-на күштүг болуп үнген, социализм болгаш коммунизм дээш демиселдиң улуг херээнiң тиилелгезинге улам чайгылыш чок бүзүреллиг.

Ленинизмниң идеялары — бүгү диптерде болгаш бүгү чурттарда күш-ажылдың кижилериге дайынчы тук болгаш орук айтыр сылдыс. Миллион-миллион кижилер ленинизмни амыдыралдың үнер ужуу деп көрүп турар, ленинчи ёзу-биле чурттап турарлар. Ленининiң ажылдарындан, оон мерген сүмелеринден болгаш айтышкынынарындан олар боттарының социал болгаш национал хосталгазы дээш, тайбың, демократия, социализм болгаш коммунизм дээш демиселиниге күштү болгаш билиглерин аң турарлар.

Проф. Г. ОБИЧКИН.

1967 ч. Август 4.

ШЫН

3-КУ АРЫН

РОССИЯНЫҢ АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАРЫНДА

Эр улустуң 5 миллион костюму

ГРОЗНЫЙ. Чечен-Ингушетияның хойжулары күргүнге барык үш муң тонна дүктү саткан. Ооң барык шупгузу нарын дук болган. Ол хөй азы эзээш бе? Республикада алдынган дүк-биле эр кижилер кедер беш миллион чараш костюмнарны даарап ап болур.

Наурск болган Шелковск районнарда дүк кыргылдазы эки болган. Ынчалза-даа хамыктың мурнунда хой ажылының «Шелковский» совхозунуң малчыннары алдыржаан. Ук совхоз бо чылын чазактың дээди шаңналы — Ленин ордени-биле шаңналаткан. Ол ажыл-агыйының ажыл-ишчилери республикада эң эки коргузугларни чедип алган — хой бүргүзүнден 6,2 килограмм дүктү кыргаан. А алдаржаан хойжулар Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Умурзак Аметов биле Наурды Эсмуханбетов ооң артык коргузугларни чедип алган. Оларның одарында хой бүргүзүнден чеди килограмм ажыг дүктү алган.

Тыва уран сиилбилге мастерлери

КЫЗЫЛ. Омскиден өөрүнчүг медээ ыраккы даглыг Тываның Кызыл-Даг деп черинге чеде берген. Октябрьның бежен чылынга туразаал кылдыр шинда анытаан «Социалистиг Сибирь» деп делгелгеге түе черинде ол дөрт мастерлериниң ажылдары бедик үнелээшкинин алган. Ындыг бедик үнелээшкин харында улуг хоорай бүргүзүнүң үлүгүне онаалпас-ла болгай. Тывага Кызыл-Дагны чонар дашпан чазап сиилбилерлиниң төрээн черн деп адап турары чөптүг. Чонар дашпан мал, аң, кушту чазап сиилбээн чогаадырының уран чүүлү салгадан салгал дамчып келген.

Көдээниң чонар дашпан болган мынчан чазап сиилбээн чогаадыр барык үжен хире малчыннарны, тудугжу болган механизатор салгакчыларны ССРЭ-ниң Чурукчулар Эвилелиниң алды кежигүннери баштап турар. Ол мастерлериниң ишкинде хоочулар Хертек Тойбу-Хаа, Монгуш Черзи, Норбу Салчак, Хертек Еңзак оларның ажылдары Ленинград Эрмитажынын, Москвада ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинин, Сибирь делгелгелериниң көрүнчүлериниң магадаашкынын үргүлчү болдуруп турар.

Тываның көдээ черлериниң чамдык ог-бүлелеринде чонар дашпан болган мынчан сиилбилге кылыры чаңчыл болу берген. Тойбу-Хаанын оглу чаӊгыс Доңдук делгелгелерге база чедиишкинин көргүзүп турар. Үш алышкылар Хертектер, дөрт Салчактар. Түе черинң алдаржаан сиилбикчилери аянык сиилбикчиларның болгүнмерни баштап турар.

Улусчу уран чүүлдүң кайгамчык мастерлери Совет эрге-чагырганың юбилейинге чаа ажылдарын белеткеп турар.

Чувашияның ак-көк экраннары

ЧЕБОКСАРЫ. Чебоксарының телевидение төвүнүң чаа аппарат-студия корпузу — Чувашияның ажылчы чоннарының юбилейлиг чылда эки белээ. Оортан түе черинң дамчыдылгазы ам безин эгелээн. Дезгем корпустуң иштинде улуг студия, аазын каш сцена шөлүгүштери, хөй санныг техниктиг өрөөлдер, редакция кабинеттери, хандырылга өрөөлдери бар.

Чувашияның амгы амыдыралының чаңчыкаан чүүлү ак-көк телевизия экраны болу берген. Республиканың хоорайларында болган көдээ суурларында беш — он муң телевизорлар бар, азы оргүмаа-биле алырга чөрбөн дөрт кижиге-ле бир телевизор онаажып турар. Төп болган чер-черниң телевидениезининң программаларын Чувашияның түе-түе муң чурттакчылары доктаамал көрүп турар.

С. Г. Чавайнның чогаалдары

ЙОШКАР-ОЛА. Марий литератураның үндезилекчизи С. Г. Чавайнының чогаалдарының чымындызының башпайгы ийи томун республиканың ном үндүрер чери нарлап үндүрген. Ол томнарда «Октябрь» «Чечектерниң байырлалы», «Кыстар» деп поэмалар, Совет эрге-чагырганың башпайгы чылдарында бижээн проза болгаш публицистика киргеп.

Сергей Чавайн 1905 чылдың революциязының башпайгы үезинде-ле литературага бодунуң үлүзүнүң угаан бодалгазының, күзел-соруунуң илередикчизи болуп келген. Бодунуң үлүзүнга ол хөй үүнни кылган.

С. Г. Чавайнның «Элнет» деп төөгүлүг романының ийиги номунуң хол-биле бижимели чечен чогаал литератураның күргүне ном үндүрер черниң архивинден чоокта чаа тыпкылган. Ун ном хамааты дайынның үезинде доозулган. Большевиктериниң ловуңнарын удуртулга кылдыр хүзээн ап, революцияга идепкейлиг киришкен дешпингелиг марий интеллигенциязының угаан-бодал талазы-биле катап төрүттүнүүшкүнүүн чөрүдүүшкүнүн автор ханы болгаш шыны-биле илередип көргүскен. Бо романны С. Г. Чавайнның чогаалдарының чымындызының үшкү томунга киирер болгаш ол том Совет эрге-чагырганың бежен чылында үнер.

Сөөлгү дөртку болгаш бешки томнарны — улуг шин чогаалдарын 1968 чылда парлап үндүрер кылдыр планнаан.

РСФСР-ниң болгаш Марий АССР-ниң чогаалчылар эвилелдериниң белеткээни С. Г. Чавайнның чогаалдарының чымындызын төрээн дылынга парлап турар.

Осетин көдээниң чаа чүүлдери

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Веселое суурда «Кызыл Осетия» көдээ ажыл-агый артелиниң хову турлаанда кижилер хөй. Дүштеки чем үезинде кезилдениң маадырлары СЭКП ТК-ның Совет эрге-чагырганың 50 чылынга Тезистериниң дугайында беседаны дыңнаар болгаш боттарының юбилейлиг үзүзолгелериниң нүүселдезиниң дугайын чугаалажыры-биле чыглып келген.

— Суттатты черниң гектар бүргүзү 35—40 центнер эки шынарлыг кызыл-часпы берип турар — деп, колхозтуң инженери А. Губжоков чоргаарал-биле демдеглээн. Бо чылын тараа хөй болур. Бистиң суттаттыг черивис үш муң гектар болгай.

Ындыг хевек дүжүттүң салым-чолун көдээ механизаторлар шиитпирлээн. А олар түе-түе. Ол кымнарыл хөөрге, трактористер, комбайнерлер, чолаачылар, механиктер, электромонтёрлер, суттарыкчылар-дыр. Колхозтуң чөрбөн алды түскей эртемниглери дээди эртеминнг.

Октябрь революциязының мурнунда Веселое суурдан бижик билир кижини тывары берге тургаш. А ам суурнуң беш чурттакчымының бирээзи-ле ортумак азы дээди эртеминг болуп турар.

Эрги суур база чаартынган. Саман-биле туткан бажың ам ховартаан. Колхозчулар чаагайжы тудуп, чырык бажыңнарда чурттап турар. Школанын, клубтуң ийи кат бажыңнарын тудуп, тараажыларның амыдырал хандырылгазының талазы-биле мастерскаялар тургустунган.

(СЭТА).

Рекорд „алдыны“

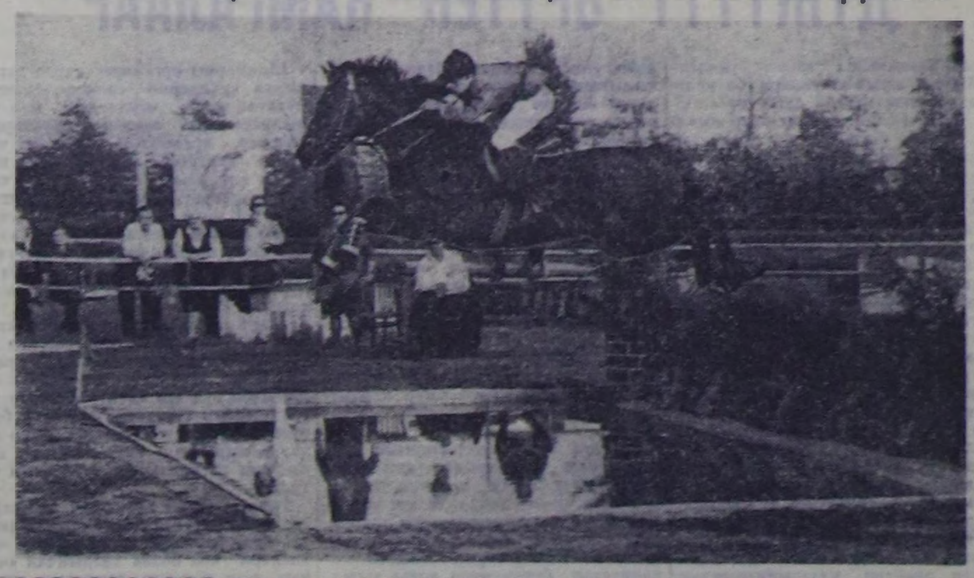
МОСКВА. (СЭТА). Ленинградтың күш-культура институдунуң 20 харлыг студентизи Татьяна Савельева 200 метрге ооргалап эштирингe ССРЭ-ниң улустарының юбилейлиг IV Спартакиадазының чемпиону, Совет Эвилелиниң 2 минута 31,4 секунда түннелдиг чаа рекордун тургускан түннелдиг болгаш. Ооң мурнунда москвачы Наталья Михайлованың челишкининден ол 0,3 секунда ажыг.

МОСКВА. ССРЭ-ниң Улустарының IV спартакиадазы. Аът спортунуң талазы-биле маргылдаалар.

ЧУРУКТА: Виктор Дуркот (Украина) — моондактарны ажып эртер талазы-биле база бир шиликтиг спортчу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-НИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ СПАРТАКИАДАЗЫ

Чемпион болуру берге

МОСКВА. ССРЭ-ниң улустарының Спартакиадазында СЭТА-ның бригадазының дамчыдып турары мынду:

Тиилелге! Чурук тырттырар аппараттарның чырыткызы чайнап кыпкан, байыр чедирген чугаасоот дыңнаалыр, чечектер, медальдар бо-ла көстүп келир... Спортчу чедиишкининиң ооң бир янзы талазы база бар. Ооң дээди хүндүткелиге чедер оруктү эртери берге. Эң чиик деңнелгелериниң аайы-биле Спартакиада чемпиону 56-ла килограмм деңнелиг штангачы Алексей Вахонин бир шенелдеге-ле ниитизи-биле он тонна хире шой көдүрүп турар. Ол шыырак узак маңныгларның хүннүн-не «селгүүстеп» эртери — 20 километр. Эштикчилер бир хүн дургузунда безин 5—7 километрни дүргеш кончуг эштип эртер.

Спорттан чол тып алыры язарын: чамдыкта чыл-чылы-биле шенеттинип, хыыш тып ап келир. А чемпионнарның кылыр ажылнжи чаңгыс-ла спорт эвес болгай. Олар өөренип, ажылдап турар. Аспирантылар болгаш эртемнер кандидаттары база бар.

Чемпион болуру шында-ла берге. Бөгүн Спартакиадага тиилеп турарлар — ооң чижээ ол.

Бодунуң сес тыл дургузунда спорт кылып келген намдарында эң баштай шаңнаткан төгерик, чиик — алдын медалын адышка оваарымчалыг деңнелей тудуп көөрде, 19 харлыг ленинградчы Александр Гордеев Спартакиадага белеткенген үезинниң дургузунда Соңгу Двина хемниң баштарындан ооң аксынга чедир ыраа-биле деп хемчээлдиг—1300 километр болур суг кырын эштип эрткен. Беш деп демдектер каастаан түннелдерлиг өөренип турар, шериг училишезининң ол курсантызы 100 метрни батерфляйлап эштирингe 58,5 секундада эрткеш, база «кончуг эки» деп үнелелди алган. Ол түннел чурттуң чаа рекорду болгаш Европаның рекордун катаптааны болган.

Узун (182 см дурттуг) Гордеевке шенелдер үезинде деңнээнин 4 килограмм чингедир арар ужур таварышкан. Суг хөделгинниинин дүргүнүүн негеп кээри ындыг болган. Эштикчилер ону шыңгыы барымдаалаар ужурлут. Боттарынга тааржыр «үдегер» тып алыр дээш, тренер Л. Н. Сухарев болгаш ооң ол өөренткинээп он-он өөредилге номнарын дөгере номчаан, делегейниң тергиин дээн «дельфинниринің» эштирининң аргаларын көргүскен түе-түе диаграммаларны, схемаларны көргеп.

— Училищеге өөренирин шенелдер кылыры-биле капсырлаштырары мырыңай бергедеп көөрге, үе-шак чедиишпейн, мотаптылаашым чер алзыр хире эвес апаарга безин аар балыгланган соонда катап делегейниң база бир рекордчузу болу берген, кайгамчыктыг эштикчи Леонид Мешков сагыжымга кирер чорду—деп, эштирингe шүглүп үнгеш, ол рекордчу чугаалады.

Ам күргүнениң Москва университединиң доценизи, спорттун алдаралыг мастери Л. К. Мешков Спартакиадаңың ол чаа чемпионуна байыр чедирип, ооң холуң баштай тутту.

А. ПЕРЕПЕЛИЦА,
СЭТА-ның корр.

Далай ээреминден келген „алдын“

АЛУШТА. (Крым). Мону СЭТА-ның корреспондентизи М. Туровский дамчыткан:

Спартакиада «алдының» Кара далайның ээреминден база тып турар. Хүндүлүг аттар чедип алырының оруунга сугжу-спорт-чулар акваплатчыларны ут-шиг-ден өскөзөр алгаш баар күштүг агыныар-биле, далай күүзүү-биле демисежир ужурга хөй удаа таварышкы.

Хөй хүннер дургузунда ынчалдыр демисежир келгенинин түннелинде 4738—рекордтуг үнелелдиг саанарын алган Юрий Зотов биле Таллинниң башкы институдунуң студентизи Тийо Кварет (4405 сан алган) чемпионнар болган.

Баштайгыда шүүлген болүкке киргеннерниң бирээзи «Амфибия-кижи» деп кинога ойнаанының аайы-биле бүгүдениң танызы Анатолий Иванов база турган (сут иштинге ойнаан артист кылдыр ону тырттырганы утпаан боор силер). Ынчалзажок сут иштинге маргылдаалар кызыы кинота ойнаарындан орамчок берге болган.

Олдардан шаңнал алганнар—тиилекчиден 7-ле үнелелдиг саны дудак болган, чурттуң хөй удаа чемпионну Юрий Наумчев биле Борис Татаринский олар болган. Херээженнериниң алган мөңгүн медалы база Таллинче чорутпас инженер-конструктор Айна Кильтер ийиги черни алган.

Эстонияның дем-биледиг коллективи командаалар маргылдаазынга дээре түннелдиг болган. Оларның соонда—москвачылар, а эң эрткей ийи чыл дургузунда бирги черни ап келген Украинаның командазы дөңгүп-ле үшкү черни алган. Сут спортунга ынакгарның ынанганын ленинградчылар база бүзүретпээн, оларның командазының сески черни алганы кошкак түннел болган.

Чемпионнарның бирээзи

КИЕВ. (СЭТА. Ужар чүүл моделизмин кол конструктор О. К. Антонов бир катап спорттуң инженержи хевирги дээн. Самолёттарының модель-хоолгаларынга ол оңза хамаарыжылгалыг.

Трухавов ортулуу улуг аэродром дег апаргаш. Каас-кон «Антоновтар», «Илюшиннер», «Яковлевтер» ужун үнгүлеп, хонуп, «десант» дужур октап турда — мырыңай бүдүүг самолёттар-ла болган.

Ындыг модель кылып алыры нарын. «Мону үш чыл дургузунда ийи катап шөлээлеп тургаш кылып алган-дыр мен» — деп, «АН-2» самолёттуң хоолгазын кончуг эки кылган. Киев инженери Аркадий Чаевский чугаалаан. Билиг-дуржулгалыг безин ооң чогаадымын көргеш, бажын чайып магадаан. Ужудуушкун шенелделеринге ол киевчи бодунуң адаанчыларындан арай хожудан кал-

Эки белеткелдиң түннели

Туризм болга өөренткенчилерни боттарының Төрээн чуртунуң үнүш-байлаан, өгөөр-бойдузун шинчилеп, ооң ажыктыг кадыкелдарын тып өөредиринге улуг ужур-дулгалыг.

Хорум-Даг сес чыл школазының башкылар коллективи өөредилге чылының эгезинден эгелеп ол чугула ажылдың тодаргай планның тургузуп, школаның бүгү өөренткенчилерин 11 аңгы туризми отрядтарга үскеш, отряд бүргүзүнге аңгы-аңгы даалгаларны бергеп. Хорум-Даг школазында отрядтарның туризм талазы-биле ажылын география башкызы, өөредилге эргелекчизи Дажба Навдымович Ховалыг удуртуп турар.

Школаның бүгү өөренткенчилери, башкылары, ава-чедери 1000 ажыг янзы-бүрү здилелдерниң, казар байлектың, чүүл-бүрү үнүштериниң хей янзы хевирелериниң блокнодун, «Күш-ажылчы болгаш дайынчы алдарның болүүн, «Бистиң мурнакчыларывыс», «Бодувустуң төлевустүң» альбомнарны коастап дергээш, музейде салгаммар. Музейниң кол черинде школаның туристтериниң 1966—67 өөредилге чылында районнуң туристтериниң слёдунга бирги черни чаалап алган, шаңнаткан кубогун, 1965—66 өөредилге чылында республиканың аңгы туристтериниң слёдунга бирги черни алган, шаңнаткан кубогун көрүп болур.

Школаның туристтериниң 1967 чылда Республиканың XIV турслёдунга үшкү черни чаалап алганын көргүзүп болуп турар.

Хорум-Даг сес чыл школазының аңгы туристтериниң республиканың аңгы туристтериниң станциязы болган Улус чаагай-дыкчының министерствозунуң улус үнелелдин алганы көргүзүп болган. Хорум-Даганың аңгы туристтери бир дугаар-ла республика слёдунга киришкеш, Чаан-Хемчиктиң аңгы туристтериниң ийиги бедик тутканнар.

Хорум-Даг сес чыл школазының аңгы туристтериниң республиканың аңгы туристтериниң станциязы олардың эки ажыгы дээш Москва — Ленинград хоорайларже экскурсиялаар бир халас аътөөкпөны тыбмаскан. Аңгы туристтер шилер Сергей Кудларны үдээрлер.

Аңгы туристтерниң белеткелин, оларга быжыг билиглиг бээр-ин-не солун, берге ажылга ооң удуртукчузу Ховалыг Дажбаның аңгы-дың школаның башкылар коллективи улуу-биле үнелеп турар.

Т. САРЫГЛАР.

А. Алиев—чемпион

МОСКВА. (СЭТА). Хостуг хүрешке делегейниң дөрт дапкыр чемпиону, Махачкаладан келген Али Алиев Спартакиада чемпиону болган. Ол чиик деңнелиглерге маргылдашкан. Алиев киевчи Виктор Чумаков-биле шүүлде маргылдаазынга тиилеп үнген. Али — 1959 чылдың Спартакиадазының база чемпиону турган.

Сураглыг атлет ам Москваның ийиги медицина институдунуң аспирантызы. Делегейниң бирги чер хаап Делите бо чылдың ноябрьда болур маргылдаага ол киржир.

Эге организацияның ажылы

Юбилейлиг чылда чонуң күш-ажылчы инициативазын улам дедиир, оларның билиин, идей-политиктиг деңнелин бедидеринче утпаган янзы-бүрү темаларга, ол ышкаш улуг Төрээн чуртувустуң төөгүзү-биле холбашкан лекциялар, кежээлер ээ-не үнелиг болган чугула.

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта «Билиг» ниитилелиниң эге организациязы ында партия организациязының удуртулгазы-биле чон ортузунга лекция пропагандазын организастаар талазы-биле бо чылдың бирги чартында алаэн ажылдарны кылган. Ниитилелиниң 20 кежигүннеринден аңгыда 30 ажыг түскай артемнигнер ында хаара тутунган. Республиканың «Билиг» ниитилелиниң чорудуп турар лекцияларынга даанмышаан, чамдык лекторлар районнуң, колхозтуң экономиказы болгаш амыдралы-биле холбашкан лекцияларны боттары ажылдап кылгаш, чонга номчуп турардар. «Колхозтуң экономиказы», «Бистиң арагалаар болгаш амыдырапга төлеп чок кижилерни шыңгыы шүүмүүлеп, оларның аттарын адап тургулаан.

«Уруглар, силерге» деп темалыг кежээни «Билиг» ниитилелиниң кежигүннериниң киржилгези-биле Шүй ортумак школазында башкыларның комсомол организациязы колхозчу болгаш 7—10 классчы кыстарга организастаан. Ук кежээге аңгы-аңгы темаларга плеткеадер, беседалар болган. «Уругларның гигиеназы», Кыстың чоргааралы», «Хепти канчаар кедерш», «Баш дүгүн ажаары» деп беседалар кыстарга ажыктыг, солун болган. Чамдык аныяк кижилер культура одагларынга бажын идик-хевин хирлиг, ажылчын азы күш-культура хептиг чедип кээп, кыстарны танцыжо чалагылаар таварылгалар кайда-даа бар. Ындыг кижилер бисте ам танцыга келбес апарганнар.

Шүй суурнуң чаагайжыдылгазынга турасказаткан «Ногаан үнүштер—бистиң өңнүктеривис» деп кежээге арга-ышты камгалаарын, үнүштер болгаш кадыкшылга дугайында чугаалашкан. Төрээн суурун чаагайжыдар, ногаанчыдар дээш чонуң чүткүлү улам хайныккан. Ук кежээнин соонда хой-хөй өг-бүлелер ыяштарны иемей олурткан, чечектерни тарып өстүрүп турар. Чечек өстүрбээн бажың барык чок. Бажың чанының огородунда ногаалар өзүп үнүп келген.

Төөгүдүг 50 чылга турасказаткан—Совет күрүнеңиң тургустуганының, ооң хөгжүлдезининң аңгы-аңгы үечадаларының, коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң дугайында, бистиң Коммунистиг партиявыстың, ооң гениин В. И. Ленининиң ажыл-чорудулгазының дугайында лекциялар, хөөчүн кижилер-биле ужуражылгалар организастаттынып турар. Улуг Октябрьның 50 чылынга СЭКП ТК-ның Телистерин калбаабиле пропагандалаарын «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери, агитаторлар чорудуп турар. Телистерни таныштырарын колхозтуң депутазыларынге 12 кезек черге 684 кижите чоруткан, аңаа 30 ажыг колхозчу бот хүлээлгелерни ап, саналдарын бергеннер. Кол-нол участоктардан аңгыда агитквартираларда лекциялар база эртип турар.

«Билиг» ниитилелиниң эге организациязының чорудуп турар ажылын түңнеп чугаалаарга мындыг-дыр. Бистиң колхозтуң ажыл-ишчилериниң бирги чартык чылда күш-ажылчы чедиишкиннери өөрүнчүг. Колхоз чартык чылда ът, сүт, дүк садар планны ажыр күүседип, районда мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзинге саналткан. Ам сорулга чүл дээрге, Октябрьның чартык түс чыл байырлалын чедиишкинниг үткүүрүүче көдээниң ажыл-ишчилерин мобилизастаар дээш бистиң лекторларывыстың улам соруктуг ажылдазы болур.

С. ЧЕДЕР-ООЛ,
«Билиг» ниитилелиниң эге организация секретары.

Көрүкчүлерниң сүмези

„ХҮРЕШ“ СТАДИОННУ ЧУРУМЧУДАР

Малчыннарның Наадым байыры диңмиреп эрти. Боозаларым хайындырды. Од болза «Хүреш» стадионуң дугайында хенаиг саналым-дыр. Чонуң бир коруштуг өюну хүреш болгай. Ону сонуургаавнар ук стадионнуң төгерик олуттарын долдур олургулапкан. Ол байырлалдың бир онзагай чүүлү болза мурнакчы малчыннарны Тывының хамык районнарының чалап экелгеви болур. Шынын чугаалаарга, олар чылдың ужубажында Кызылга хөвүр кестүп кээр адамчылар-дыр.

Бо байырлалга чалаттырган малчыннар бичии уругларын, бир чамдыы назылаан кырганнарын эдертип келгилээн, олар ынчаар эргелиг-даа. Хомудаачыг түве болза ырак районнардан келген малчыннарның түскай олурар черлерин тозаргайлап айыттаанындан оларга кончуг берге байгал таварышкылаан. Дүмчүүн харааи улчумза, сонуургактар эки-эки олуттарны баш бүрүнгаар аалай каапкаанар. Оон уламынан аът чарыжы көрүп чоруун малчыннарның кол иргулайы бут кырынга турар ужурга таварышкылаан. Бир замыктары чаш ажы-толун чеже холга түлүп бооп, стадионну каапкап, карак ажыг чорупканнар.

Аналда-ла суббота, улуг-хүннерде эндерик тургулаар друженниктер Наадым бооп турар хүнде читкилей бергилээн. Каш борбак дежурный шагдаалар ниитизин чурумун чедип тудуп шыдавазын. Ол чүл дээр болза хүреш эгелей бээрге, бир чамдык көрүкчүлер олуттарын каапкап, стадион шөлүнче кара-шаар кылдыр сөктүп кирип каан. Бир чамдык кижилер артында олурган кижилериниң караан дүй тургулапкан. Арай хөөремик кижилер өрү-күду шаарданнадыр балыг эгелээн. База бир чаржынчыг чорук: кайы районнан келген моге чогум кымның-биле тутчун турарын танывыры, ооң оларның адын-сывын безин дыңнап билири ээм берге бооп турду. Спортчу байырлалдың бир солун чери—тиилээнгерни көөрү база оларга шаннал тыпсып турар төнчүзү болур. Бо Наадым үезинде шүүлген, үжүүрлешкен ийи моге тутчу бээр дүшта, анмежок кижилер хүрежир шөлче думчуулаар дээн балыктар дег, дежурныйларны хөме таварааш, сөктүп кирип каан. Адактың сөөлүнде стадионнуң кижилер олурар олуттары ээн куруг калгылаан, ында чүгле күруг шилер болгаш солун үзүндүлери бок бооп артып калгылаан. Каш борбак хөгжүмчүлер шаң, кедигирге хап, үрер хөгжүм ойнап олурары эки-ле түве мйнаан. Ох, кижиниң сагыжы ышкаш түве болза хакас, алтай, бурят, тыва аялгалардан ырлаып турган болза, ырак черден чалаттырып келген аалчыларга дыка-да таалынчыг хире чорду ийин.

Мээн күзелим мынчыг: моон соңгаар Наадым болу бээрге, хамыктың мурнунда районнардан чалаттырып келген, кымчык ажыл-ижи-биле Тываны алгаржыдып турар кижилерге база оларның эдертип келген чаштарынга болгаш кырганнарынга түскай олуттарны баш бүрүнгаар тозарадыры чугула. Черле ынчаар «Хүреш» стадионунга кылаштаарга, довуракдоозуя майыктаар иштин дораан долуп келир түве-дир, ол шөлге сиген гарып, бичии культуржудуп ап болбас түве ирги бе? Стадионга оюн бооп турда, көрүкчүлериниң чурумун шынгыы тудар, өрү-күду кожаннадыр халыжар кижилерни чурум үрээн деп саналт, чогуур хемчегни көргүссе чүүлүг боор.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

ЦИРК-ШАПИТО

(«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОНГА)

Күрцириктин сөөлгү көргүзүглери чоруп турар.

РСФСР-ниң заслуженный артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи
В. ОСКАЛ-ООЛДУҢ

болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи
К. ХЕНЗИГ-ООЛДУҢ

киржилгези болгаш удуртулгазы-биле тыва артистер,
А. АЛЕКСАНДРОВТУҢ

удуртулгазы-биле чадаг-тергечилер көргүзүү бөлгаш өөне-дээ солун программаларны силерге бараалгадып турар.

Бүгү кемзээринин дургузунда манежке маттырынчыг клоун-пародистер КОВАЛЕНКО, МОЧАЛОВ болгаш НОСОВ олар ойнаар.

Эгелээри 19 шак 30 минута.

Дыштанып хүннерде үш көргүзүг болур. 12 шак, 15 шак болгаш 19 шак 30 минута турда эгелээр.

Касса «Найырал» кинотеатрның болгаш цирктиң организациязының чанында, эртен 9 шактан кежээ 20 шакка чедир ажылдап турар.

БИЛЕТТЕРНИ БАШ УДУР САДЫП ТУРАР.

КОЛЛЕКТИВТИГ ЧАГЫГЛАРНЫ БАЗА ХҮЛЭЭП АП ТУРАР.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

АВГУСТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак-көк лагуналың капитаны» 10, «Бензоколонканың кадыны» 12, 2, «Дириг көрө» 4, 6, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эдельвейстер чечектелип турар черде» 3, «Эрикче шола» 5, «Кер-оглы» (делгем экранныг) 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дүрүм чок Оңза» 9.40, 11.30, 1.30, «Гераклдың маадырлыг чоруу» 3.30, 9.30, «Карамболь» 5.30, 7.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Барабанның хаю» 1, «Хаван ажаакчызы болгаш кадарчы» 3, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Такорацуниден келген уруглар» 7, 9 шактарда.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

редакциянның адреси:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, хамыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизининиң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизининиң 21-47, улетчүү киллизининиң 22-64, чагаа, ажыдачы болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизининиң 20—60, бухгалтериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—02268

50-ТЫЛГА ЧЕДИР
93
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеп эдилген

1967 ч.
АВГУСТ
5
СУББОТА
№ 184 (6821).

Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-ныҢ Тезистерин массаже

ЛЬВОВ. Турковск районунуң Яворск кодээ Совединиң депутады В. А. Юзипович Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга таварышчыр СЭКП ТК-ның Тезистериниң дугайында беседа кылырда сураглыг украин чогаалчы Иван Франковуң «Чырыкче» деп чогаалчыктаан чугаалын таймырлаары-биле эгелээн. Ол чогаалда улустуң өөредилге дугайында кайгамчыктыг күзелин көргүскенин чугаалап берген. Барын Украинаның Совет Украина-биле ынчаарының мурнунда кодээ ажыл-ишчи бир өг-бүлениң салым-чолун чугаалап берген. Яворага кызыл тук кижилерниң үүнден бээр Гошовскийлерниң өг-бүлези оон ырыңай сыр ээки чурттай берген. Ол өг-бүлениң беш уругларының дипломнарлыг.

Владимирни Ужгород университединиң дооскан, Михаили — төрээн ууруунда башкылап турар, Николайны биле Степаны — хөөн өөредилге черлериниң башкылары. Юлия деп уруу ибилейлиг чылда Дрогобычының башкы институдун дооскан. Александр деп оглу Киев университединиң ийиги курузунда өөренип турар. Эң хөйүмерлери — «Комсомолец» совхозта ажылдап турар Иван биле Анна оон ыңай өөренирин бот өөредилге-биле уламчылаар.

Львов девискээриниң өг-бүле бүтүдезинге ыяс-кежиин Октябрь хайырлаан.

УЛЬЯНОВСК. Ульяновскиде машина тудуушкунунуң төлевилел-технологнязының эртем-шинчилел институдунуң болук пропагандистери Ульяновск — Сызрань — Тольятти — Куйбышев — Мелекосс — Ульяновск аразынга сезеен километрни 12 хүн дургузуунда чадаг-тергелерлиг чоруп эрткен. Үнүүшкүнүүң кирижикчилери боттарының чораан хоорайларынга, суулларынга, хөөй уругларынга СЭКП ТК-ның Тезистериниң дугайында беседалар кылган. Олар Ильичиниң төрүттүнген чери Совет эрге-чагырганың 50 чылының дургузуунда кандыг апарганыл. Ульяновск келир үеде кандыг болган турары дээш чүвени ажыл-ишчилерге чугаалап берген.

ЯКУТСК. Республиканың наймыылалынга СЭКП обкомунуң лекторлар болүү чаңчыл келген. Олар ужу-кыдыы көөрбее туңнараның эң ыракку черлеринге, океан сууларының балыкчы бригадаларынга, Верхоянның, Алданның болгаш Индигирканың алдынчыларынга, Мирнийниң алмазчыларынга, якут черниң байлактарын шинчилеп тып турарларга чоруптаан.

СЭКП ТК-ның Тезистерин якут дылга массалыг тираждыг кылдыр парлап үнүдүрген.

(СЭТА-ның корр).

—⊙—

БЕДИК ШАҢНАЛ

Республиканың партия организациларынга хөй чылдарда ажылдап келгени дээш база 50 хар харлаанынга холбаштыр СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң бирги секретары Михаил Савельевич ХАРЧЕНКОНУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Сиген белеткелиниң шиитпирлиг үези

Республиканга сиген белеткели эгелээниден бээр чазрби хонук чеде барган. Июльдуң эгезинден бээр улуг чаъс-бераң болбаан, сиген белетиелиниг дыка тааржымчалыг хүннер болгулаан.

Ыңдыг турбуже республиканда сиген белеткели эң оожуи темпилиг болуп, дүвүрээзиниңг байдалды көргүзүп турар. Август 1-ге чедир республиканда сиген белеткелиниң планы чүгле 11,8 хуу күүсеттиниген, азы эртнен чылдың бо үезинде турганыңдан 4,5 хуу куду болган. Оөң иштинде Каа-Хем район 21,0, Улуг-Хем — 17,7, Чөөн-Хемчик — 16,8 хуу болуп, өскелерни мурнап турар. Каа-Хемниң социалистиг чарыштыг комазы — Таңды район сиген белеткелиниң планын чүгле 8,2 хуу күүседип, оңза хөмүдап турар, а Бии-Хем районнуң хуузу ырыңай — 4,2. Ол ышкаш, Өвүр, Бай-Тайга, Эрзин районнар болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары сиген белеткелин организас чок чоруруп, дыка хөмүдап турар.

Сиген белеткелиниң ыынчаар хөмүдап турарының чылдагааны өът-сигенниң үнүмүнде, агаар-бойдустуң байдалында эвес. Бо чылын республиканың кайы-даа девискээринде өът-сигенниң үнүмү чаагай, туралаан черинден кезип болур, чылыг аяс хүннер эрткилээн болгай. СЭКП райкомнарындан, райкүүскомнардан, колхозтарга, совхозтарга чедир сиген белеткели сезонунуг ажыл, ынчангаш бүгү нүштерни оңче ой-шаанда мобилизастаан турарын чедир көрбейн, улус ажыл-агыйны бо чугула кампанияга белеткелди кошкан чорутканында, ону организас чок, озалдап эгелээнинде, оөң чорудулгазын оперативтиг удуртпаанында, амга чедир башкарлыг чадап турарында деп шуут чугаалаар херек.

Организас чок чоруктуң, кошкан удуртуляганың чижээ кылдыр кома турар чамдык ажыл-агыйларда байдалы көргүзүп болур. Улуг-Хемде «УТКА 25 чылы» совхозта сиген белеткелиниң планы 23,5 хуу күүсеттинген турда, оөң комазы «Набырал» совхозта чүгле 5,5 хуу болган. Бо совхозка сиген кезилдези хөмүдап, организас чок эгелээн дугайын солунналарга шүтүүлүлеп, «Шиниң» рейд бригадазы тодаргай чижектерге илереткен турбуже, совхозтуң директору эш Е. Трошев, партком секретары эш О. Кара-Доңгак олар амга чедир чөгүүр түңнел кылбааннар.

Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездизи аттыг совхоз сиген планын орту эртнр күүседи берген турда, «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарда, «Тыва» совхозта сиген кезилдези дыка хөмүдаан. Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтан «Барлык» барык үш катап эвээш сиген белеткээн. Хөй малдыг «Тес-Хем» совхоз чүгле 16 тонна сиген белеткеп алган. «Кок-Тей» совхозтуң удуртучулары сиген белеткелиниң планын тарымал үнүштер-биле дуглап алгай-ла дээш, чайгаар үнген өът-сигенден чаңгыс-даа тонналы белеткеп албааннар. «Торгалыг», «Межегей», «Өөк» совхозтар сиген белеткелиниң талазы-биле ноөгүс чер аябааннар.

Амыл-агыйларның хөй нуруузунда малчыннарның чамдыызы сиген белеткелиниң ажылынга хаара туттунмаан, сигенниң кезилдези-биле болуп сараатгаашкыныңның аразы улуг үзүктелип турар, ниитиниң чеменилгези чамдык черлерде организастаттынмаан.

Амгы үеде хөөү черлериниң сигенинiң хөөлдүүг шынары хүн бүрү нуудулап бар чыдар. Юбилейлиг чылдың элбен дүжүдүнүң ажаан алышкыны мырыңай чоошуулаан. СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Республиканың колхозтарында, совхозтарында мал чемнериниң белеткелиниң дугайында» доктаалында мал чемнериниң белеткелин колхоз, совхоз бүрүзүнге тараа ажаан алышкыныңның бетинде доозарының хемчегларин алырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, Кодээ ажыл-агый министерствозунга, «Сельхозтехника» каттыжышкынынга хүлээткен болгай.

Ук доктаалды нүүседир төлээде, айыткан четпестерни чайладып, эң шыңгыы хемчегларни алыр херек. Ажаан алышкынга массалыг киргизип чедир сиген белеткелиниң эң шиитпирлиг үези артнан. Ол үе узун эвес, ам харын Улуг-Хем районда ажаан алышкынын эгелээринiң кырында келген. Бо эң улуг, харыысалгалыг ажылдың мурнында келген-дир бис деп чүвени медереп билир херек. Бо ийи улуг кампанияны напсырлаштырбас, нүштү чартыктырбас төлээде, бо хүннерде бүгү нүштү сиген белеткелинче салыр.

Ажыл-агыйларның ажыл кылып шыдаар кижилериниң хоп нуруузун мал чемнериниң белеткелинче хаара тудар, ол ышкаш өөреникчилерни, бүдүрүлге болгаш айбан организация черлериниң ажылчын, айбан-хаанчыларын бо ажылче база эмилелдээр болгаш массалыг шефтээшкиннерни организастаар.

Мурнунда тургустунган ажылчын планнар, хүн бүрүнүң графиги мындыг хөмүдаашкынның уржуундан ам херек кырында байдал-биле дүүшпейн баргылаан. Оларны доп-дораан чаартып тургускаш, нүүселдезин хүн бүрү контрольдаар.

Трактор болгаш ът машиналары чоруттунмаас черлерниң чаагай сигеннерин кезип алырынга кайы-даа черлерде хол кадыырлары чедишпейн турар. Сигенчилерни болгаш шефчилерни хол күруг тургуспас дээш хол кадыырларын, айыыр, дырбаштарны бүрүн четчелээри чугула. Трактерниң, аттың сиген кестирер машиналарын, сиген болуп сараатгаар чепсентерни ажыл-агый бүрүзүнге бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарының хемчегларин алыр, оларның техниктиг ажаалдазын эңижидер.

Мал чемнериниң белеткелинде ажылдап турар кижилерге чурттаага байдалды, аъш-чем хандырылгазын дүжүт ажаан алышкынының үезинде тараажыларга ышкаш ыыдыр тургузары, оларга политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарны хандырары ажыл-агый удуртукчуларының болгаш партия, профзвилел организацияларының эң сагыш салыр херээ ол. Мал чемнериниң белеткелиниң чоруп турарын, социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп, мурнакчыларны илередир, мактап деткинир, материалдыг сонуургалды бедидер хемчегларни чер болганга чорудар. СЭКП XXII съездизи аттыг совхозта сиген белеткээр бригадаларның аразынга шилчинир туктуу тургускаш, баштайгы түңнелдериниң тиилеңчизинге тыпсы берген. Ынчангаш ында сиген белеткели чедишкинниниг чоруп турар.

Мал чемнериниң белеткелиниң шынарын бедидер, агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалында ажылды үзүктелдирбес, чаъс-бераңда силос салырынче шилчинир, болуп сараатгаан сигеннерни дораан хемчээп хүлээп алыр болгаш сараатгаашкынын хамаарыр.

Бо чылын малдың бөдүүн-даа, шыктыг-даа чемнерин долдур белеткеп алырының аргазы Тыванық колхозтарында, совхозтарында бүрүн бар. Ам чүгле бо чугула ажылды организастаарындан, бар арганы чөп ажыглаарындан хамаарыр.

ЧЫЛДЫҢ ИЙИГИ ЧАРТЫЫНДА УЛАМ КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААЛ!

Планның чартыы

Эрзин районда «Коммунизмче орук» колхозта мал чеми белеткеп турар алды бригадалар боттарының аразында социалистиг чарышты калбартып, малга быжыг чем-суур дээш кызымак ажылдап турар.

Е. Доржуңуң удурткан бригадазы 60 ажыг тонна сигенни сарааттап алгаш, бодунга онаашкан бүгү планның чартыын ажыр күүседип апкан. Бригадада шалыпчы ажылдап турар трактористер Даш-оол, Маадыр, сараат салыкчызы К. Идам ышкаш мурнакчылар эвээш эвес. Эш Ш. Күденниң удурткан бригадазы сөөлгү он хонукта 40 ажыг тонна сигенни кезип сарааттаан.

Чарыштыг бригадалар

Харылаазының республика эргелелиниң транспорт конторазында чүс ажыг кижи ажылдап турар. Оларның иштинде үш бригада коммунистиг күш-ажылдың деп бедик атты эдилеп турар. Бо юбилейлиг чылда калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда олар чоруп турар.

С. Медведев биле И. Н. Тригубовтуң бригадалары боттарының аразында социалистиг чарыштыг. Бо чылдың бирги кварталында Медведевтиң бригадазы планның 106 хуу күүседип, 1824 литр бензинни камнап алган. Тригубовтуң бригадазы планның 105,8 хуу күүсеткеш, 2553 литр бензин камнап алган.

Бирги чартык чылда байдал алаан өскерилген: Тригубовтуң бригадазы планның 112,3 хуу күүсеткеш, ажының бригадазын барык 5 хуу мурнай берген. Бензин камналгазы база хөй болган. Машина дугую бүрүзү норма ёзугаар 30 мың километр эртер орунга 60 мың километрни эрткен. Аразында чарыштыг ийи бригадалар чартык чыл планның эки күүсеткен. Ам июль ийнең бүдүүлге планның эки күүсеткенинiң түңнел база көргүзүп кээр дээрзинге бригадалар бүзүрелдиг.

Ажаап алышкынга белен

Автомашиналар болгаш өске-даа техника турар херим кажаа аскының солагай талазында бедик-бедик хүреп комбайннарны чыскаай тургузуп каан. Эң кыдыкы комбайнның чанында ажылчын хептиг аныяк кара эр бир-ле чүве-биле беришкен тур. Колхозтуң кол инженери Иван Павлович Козлов болук кижилер-биле сиген кезер машинаның керекселерин чүк машиназынга түзүрген турлар.

Таңдының «Коммунизминiң херели» колхозунуң механизаторлары улавас эгелээр шиитпирлиг ажыл — дүжүт ажаап алышкынынга эки белеткеп турлар. Машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи эш Дубровский гаражта чоллаачылар-биле калы ажылдаан, оларның чамдыктары боттарынга хамаарышкан чүк машиналарының моторун көргеп, рамазының алаанда бир-ле чүвени эткен, түткен турар болду.

Иван Павлович ажыл-агыйның ажаалдага белеткелиниң дугайында мынчаар допчулап чугаалады:

— Бо чылдың дүжүт эрткен чылдыынган чаагай болур деп чүве ам илден апарган. Болчуунда июнь болгаш июль айларда хөй чаашкын чагганындан бистиң колхозтуң Оңгар-Хову болгаш өске-даа тараалаң черлериниде далай ышкаш чалгып чыдар чаагай тарааны көргеп кижиниң сагыш-сеткили өөрүүр. Механизаторларның, бүгү тараажыларының үнүүргеп күжү халас барбаан. Ам удавас дүжүттүң салым-чолу дээш күш-ажылчы фронт калбарар апаар. Аңаа кайы хире белеткенген болдур сен, оорган улуг үүдүг болур деп чүве билдиңгир. Хамык үүгүр техниканы ыяк белеткээнинден, дүжүт дээш харыысалгалыг үеде ажылдаар механизатор кадрларны четчелеп, ажыл планның баш үдүр тургускандынган ажылга чедиишкин кол хамаарыжыр. Ынчангаш, комбайнчар болгаш өскеда техника септелгезин июнь айның эгелининден-не чоруда берген бис. Септелгеге кирер чүвүлүг «СК-3» болгаш «СК-4» деп шупту он чеди комбайнчар чөгүүр график ёзугаар септеттинген. Ам белеткээн техника тургузаар шөлде оларны чыскаап каан.

Ажыл-агый черинде тускай септелге мастерскаазы чогундан техника септелгезин түс-түзүнде септеэр арга-биле чорутkан. Комбайнчарның четпес хереклелдерин ой-шаанда тыптынгаш, механизаторларның ажылын шын организастап, оларның материалдыг сонуургалын көлүргеңирден бо чылын септелге ажылы алаан бедик темпилиг эрткен. Чамык эргежок чугула кезектер талазыбиле улуг дузаны Таңдының «Сельхозтехника» каттыжышкыны чедиргенин кол инженер сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар. Чижээлээрге, эң чугула «СМД-7» деп маркалыг ийи шимчедикчилер чок болуп турган. Ону ук каттыжышкын колхозтуң дилээн ёзугаар дораан чорудуп берген. Чүгле оң-даа эвес, өске-даа артык кезектерни чоруткан.

Тараа база сиген ажаар машина-техниканы июнь айда септеп доозар соруда салгаш, колхозтуң механизаторлары сиген ажаар техниканы хамыктын мурнунда доосказ, комбайнчар септелгезин база-да айыткан хуусаазында доозуп четтингинкен. Ам септелгеге ажылдап турган механизаторның хөй нуруузу сиген белеткелинде хаара туттунган. Механизаторлар аштер Бибик, Меньков, Сайчат, Орш, Яндан-оол оларның үлегерлиг күш-ажылын, а коя-ла чүве — ажылдың шынары дээш шыңгыы демисешкенин Иван Павлович мактады.

Дүжүт ажаап алышкынының үезинде шөлдер кезип ажылдаар техниктиг хуза чедирер автомашинаны бүгү эргежок чугула деринг хереклеп-биле дерип тургускан. Бүгү шимчээр трактор, комбайн болгаш автомашиналарга херек кывар-чаар материалларның курлавырын магадылаан.

— Эрткен чылын силерниң колхоз дүжүт ажаап алыр болгаш күрүнеге хөй тараа дүжаар талазы-биле республиканың бирээзи болган ажылагайларның бирээзи болган болгай. Ынчангаш Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл тугун болгаш мүң беш чүс рубльдиң акша шаңналын алган. Бо чылын күрүнеге тараа дүжаар планынарга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер? — деп, түңнелинде айтырдывыс.

— Ол дугайын ам дээрезинде чугаалаары берге. Бистиң агрономнарывыс, бригадирлеривис, бүгү тараажыларывыс чаңгыс күзел-бодал-биле: бо алдарлыг чылда планны чедиишкинниг күүсеттир дээш ажылдаар хүлээлгени ап турарлар, ол дээрге. Совет эрге-чагырганың чоокшулап келчыдар улуг байырлалынга эң дээре күш-ажылчы белек болур дээш санап турар бис — деп. Иван Павлович ажыл-агыйының бүгү тараажыларының ниити күзелин ынчаар илереттиң.

Д. ЕНДАН.

Тываның найысылалы — Кызыл хоорай чыл келген дудум-на улам чаагаймып, чурттаганың, будуруглеңиниң бажыңнары ай, квартал санында улам нөмөлип турар. Ылаңгыя бо юбилейлиг чылдың баштайгы чартыында чурттаага бажыңнарын хоорайның чэзрби дөртку, енисейски кварталдарында ажыглаага киирглээн. Дыка хөй нызылчылар Совет эрге-чагырганың бежен чылының улуг байырлалын чаагайныды туттунган, газтыг, делгем,чырын квартираларга демдеглээрлер.

ЧУРУКТА: Кызылдың чаа чурттаага кварталының бирээзинiң бажыңнары. Ында ам чүс-чүс өг-бүлелер чоокта чаа комуун киргеп чурттап турарлар.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Малчыннарда

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң малчыннары ниитининг малынга четчир чемни белеткеп алырынга совхозка улуг дузаны чедирип турар. Олар звеноолар кылдыр каттыжып алгаш, сиген кезилдезин дүргеп темпиле чорудуп турарлар.

Дамдынга баштаткан 20 ажыг кижилиг звено, сигенни хол-биле кылып тургаш, 50 тонна хире денгилиг сараатгарны салган. М. Балганның удурткан звенозу 30 ажыг тонна сигенни хол-биле кезип тургаш, сараат кылдыр салганнар.

—⊙—

Дыняктар бригадазы

Мал чеми белеткээр дээш чидиг демиселдиң темпизин Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунда шалыпкын болуп турар. Сиген кезилдезин шилыпкын болгаш шынарлыг чорудар дээш калбарткан социалистиг чарыштың бирги черин Т. Кызыл-оолга удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы эзлеп турар.

Мал чеми белеткээрине бедик көргүзүглери дээш, комсомолчу-аныяктарның ол бригадазынга совхоз дирекциязының, парткомунуң болгаш профзвилелдиң ажылчын комитединиң мал чеми белеткээр бригадалар аразында шилчип чоруур Кызыл тугун чоокта чаа тывыскан. Аныяк ажылчыннар чарыштың бирги черин салбас дээш ам үеде онаа дүжениишкин-биле ажылдап турарлар. Олардың темпизин үүрүнге 480 гектар черниң кестинген сигени, 250 тонна ажыг сараатгаттынган сиген онаажып турар.

Тожуда мындыг, а силерде кандыг ыл?

Темп оожум, байдал дүвүренчиг

Тожу районнуң колхозтарының экономиказының кол үндезини моөң мурнунда аныыр ажылы болуп турган. Партия болгаш чазактың мал ажылын улам хөгжүдеринче углавдыр ап келген чугула хемчегларинiң түңнелинде районнуң колхозтарынга ниитининг малының баш саны дүргеп өөүп, продуктулуу чыл бүрү бериp келгени-биле кайы-даа колхозка чылда ниити орулганын 70 ажыг хуузун мал ажылы берип турар апаргап.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге дүжаап турарынган ангыда, колхозчу чоннуң ээткө, сүткө, үскө, транспортка иштики хереглелдерин база ниитининг мал ажылы хандырып турар. Бо хире улуг ажык-үзүлдүг болуп турар мал ажылын моөң сонгаар-даа улам чедиишкинниг хөгжүдерни малга четчир чеменүүрну үелү хандырарынган база хамаарыжыр. Районда чайгаар үнген сигенниң дүжүду дыка албек, мал чемин чедир белеткевейн базарының чылдагааны турбас ужурлуг.

Бо харыысалгалыг кампанияны районнуң колхозтары баш бурунгаар хынамчалыг белеткел болгаш организация талазы-биле багай эгелээн. Моөң түңнелинде мал чеми белеткээр ажылдың темпизи оожум.

Ниитининг малынга чемвер белеткээр ажылдың мындыг оожум темпиниг чоруп турарын СЭКП райкомунуң бирозу-биле райкүүскомнуң каттышкан хуралынга август 1-де дүвүрээзин-биле чугаалажып көрген.

Каттышкан хураа сиген белеткээр планның 28 хуу, силос салырын 119 хуу күүсеткен «Совет Тыва» колхозтуң Шынаа бригадазынга (бригадири эш Тамбыт-оол) партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң бригадалар аразынга шилчинир Кызыл тугун тывыскан. «Совет Тыва» колхозтуң Моөң-Хөлде, «Май 1» колхозтуң Эргиде бригадалары (бригадирлери Девүт, Байыр-Белек) дээре ажылдап турарын база демдеглээн.

Колхозтарда мал чемнери белеткээр ажылдың хөжүдэп турарының кол чылдагааның ол ажылга белеткелди багай чорудуп, орайтап эгелээнинде, техниканы септелгезинче чогуур кичээнгей салбаанында, күш-ажыл шыдаар колхозчуларның 60 ажыг хуузун сиген ажылынга киирер турда, чүгле 20—30 хире хуузун киириштирип турарында база күш-ажылын организастаашкынын, будуруктүлүүн кошкак тургузуп, мал чеми белеткеп турар колхозчулар ортуунга политмассалыг ажылдарның кошкак тургустунганында, ол ышкаш аъш-чем, чурттаар чер хандырылгазын четпес тургускандынга деп ол хуралга демдеглээн.

Ниитининг малынга чем белеткээр ажыл «Май 1» колхозта онаа дүвүренчиг байдалда турун турар. Районнуң «Совет Тыва» колхозунда сиген белеткээр ажылда 174 кижи, 130 аътгар ажылдап, август 1-ге чедир сиген планын 13 хуу, сиген сидозу салырын 98 хуу күүсеткен турда, «Май 1» колхозта ол ажылга чүгле 91 кижи, 60 аът быжыглаттынган, сиген планын 9,8-ле хуу, силос салырын 19,2 хуу күүсеткен. Ам эки шынарлыг сиген алырының үезин эртип бар чыдар. Тожуга от-сиген август 15-тен сонгаар өөүп, када бээр. «Май 1» колхозта сиген ажылынга кирээ чогуур кижилер янзы-бүрү тудуг, септелге ажылларында быжыглаан хевээр ажылдап турар. База бир бригада кылдыр тургузуун болур хире кижилер эмчининг кандыг-даа чөпшээрели чокка ажыл аътгарын мунгаш, Чабаш, Хам-Сыра бажында гайгаларже аржааннап чорутkан.

Моөң-биле кады бо колхозта тургускан мал чеми белеткээр 9 бригаларга күштерни шын таарыштыр тургуспаан. Чижээ, 250 тонна сиген белеткээр, силос салыр планы чок, колхоз чанында Эргн бригадазында 22 кижи ажылдап турда, 500 тонна сиген 800 тонна силос белеткээр планныг ыраккы Аргы бригадазында чүгле 18 кижи ажылдап турар.

Бо колхозтуң мал чеми белеткээр бригадаларынга эрткен чылдарда планын барымдаалап 60 чедир кижилер ажылдап турган болза, бо чылдың сезонунда ийи ажыг катап эвээш кижилер бар болуп турары кижи күштерни ыракта чедир организаставаанын хереченип турар.

Мал чеми белеткеп турар бригадаларның чаңдыызында, ылангыя «Совет Тыва» колхозтуң Тоабуда, «Май 1» колхозтуң Аргыда белеп хол кадыырлары чок болуп турар. Үстүнде четпестер-биле кады, кескен сигенни ажаап алырында улуг чидириглиг чорук эвээш эвес.

Ажылдың темпизин дүргедир сорулга-биле мал чеми белеткээр бригадаларга кижи күштерни немээр, күш-ажыл шыдаар колхозчуларның 60 хуузундан эвээш эвезин ол ажылга киириштирер, ажылдың организастыын, будуруктүлүүн бедидер, мал чеми белеткээр ажылды сентябрь 1-де доозкан турарынга дүүштүр кылыр ажылдың планын 5 хонуктап тургузар, бригадалар, база оларның иштинде звеноолар аразынга социалистиг чарыштыг улам дээштиг калбартып, оөң түңнелни он хонук санында үндүрүп, мурнакчыларны мактап деткинир, оларның дүжүглазын нептередир. Сигенчилер ортуузунга политмассалыг ажылды күштелдирер, аъш-чем хандырылгазын эжиндер хемчегларни дарый ажылдап кылыр, ажылының хемчээли улуг бригадаларга район төвүнде организациялардан шеф дузалакчызын көргүзер хемчегларни айыткан деткээлды партия райкомунуң бирозунуң болгаш күүскомнуң хуралы хүлээп алган. Ам оңу херек кырында боттарының негеттинип турар.

А. ДОРЖУ.

КӨКТҮГ-ШЫКТЫГ ЧАЙЛАГЛАРДА

Чайгы одар—хөй деңзи немелдези

Чайгы одарладымышкын болза хөй деңзи немелдезиниң болгаш хөй сүт саалдазының үезин болгай. Чайлагларның чүүл-бүрү оттуг одарларын тааржытыр ажыглаар болза, шынапла, саар инектериң сүдү көдүлзер, семиртилге малдарының күш-чаңы дораан немежир чүве.

Мурнунда ферманың саар инектерин кадарып турумда, чылда инектериң хөй сүт бээр үезин бистиң байдалывыска чайгы айлар болур турган. Чүгле хүндүе кадарган, дүне одарлатпайн баарга бээш инектериң сүдү бичии тыртымын турар апаар чүве чораан. Соңгу ийи чылда күрүнеге дужаар эът планымга киирер шаржыктар кадарып келдим. Бурунгу чылын хүлээп алганым чүе ажыг баш ор молдургаларны эртеден чайын чайлагладып семиртиш, күзүн дужаадым. Оон улаштыр 140 баш молдургалар хүлээп алдым. Оларның өрте чазын төрүттүнгеннери шору улгады бергилээш, а күскүзер төрүттүнгенниң соогу бичии—мындыг чаңгыс ай эвес, оларның деңзизи элээн ылгалдыг болгулаан. Ынчангаш оларны кыш ажырарда ажаар, чемгерери база чаңгыс ай эвес болгаш элээн берге турган. Кышкы үеде колдуунда чемгерилге күжү-биле база тааржытыр одарладымышкын-биле молдургаларның чүгле баш санын менди кыш ажырган эвес, харын улам доруктуруп, күш киирип алган бис.

Бо чылын оларга хуваа шарнаар болган. Оларны күзүн күрүшеге дужаары чүгле чайгы семиртилгеден хамааржыр. Ынчангаш Ак-Хем бажының Соңгу-Адырга май айда-ла кожуп келген бис. Маңаа чаңгыс кодан хамаан чок, каш-дага кодан мал туруп болур. Бедиңир-Дагның ужу, баары, артым талазы, Кызыл-Хажы ишти дээрге колдуунда сериин эзинер, оймактар, бичии аңгылар, агыыт суглуг, бода малга эң тааржымчалыг черлер.

Одар чеже-даа элбек болза, каждыр оттаашкын, аалче боттарын-ла чорүй оттаан бадыткаттар. Дүне аал чанында дыштанып хонаарлар. Бир эвес ынчаар дыштандырбайн, үргүлчү кадарып чоруп бээр болза, база хоржок, мал оттаар, суг ижер, дыштанып, кегженир болгай.

Июньның эгезинде декабрьжыкпын болган. Ниитизин-биле беш тонна ажыг деңзи немешпеп. Чогум баш бүрүзүнге хонукта чеже грамм ажыры-биле изиг оттуг, кулчалыг күзегже удавас көчүп бадар болгаш сентябрь, октябрьда тараа оңдунга кадарар бис.

Н. ДЫРТЫЙ-ООЛ,
кадарчы.

ЧУРУКТА: «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының кадарчызы Начыт Дыртый-оолдуң семиртилгеде шарыжыктарын одарладып чоруурун.

Бо үеде колхозтарның, совхозтарның малчыннары көктүг-шыктыг чайлагларда кадарган малын семирти одарладып, ооң-биле кады мал чемнериниң белеткелинде киржип турар.

«Шынның» бо арнында Улуг-Хем районнуң Ак-Хем, Чөөн-Хемчик районнуң Адар-Төш чайлагларында малчыннарының малды чайлагладып турарын, оларның амырал чурттагазында чамдык негелделерин болгаш «Искра» колхозтуң хойжу бригадазының сиген белеткеп турарын бижээн.

УЛУГ ААС-КЕЖИК

Республиканың кодаа ажыл-агый ажылдакчыларының чаңчыл болган Наадымынга бистиң колхозаан баар мурнакчыларның аразынга мээң адымны киргенинге дыңнаваш, өөрүшкүмүү илередир сес тыпплаан мен. Кажан чорук айым-биле колхоз конторазынга кире бээримге, кезек ажылдакчылар Кызыл хоорай баар кижилериниң даңзывыны шүүген, чарлады дыңнаан, дыңнаваанын ылаваллаш, кажан чоруурун дутурушкан олурлаар.

— Адар-Төште малчыннардан Наадымга баар кижи силер болгай силер. Дыңнаан боор силер аа?—деп зоотехник айтыр ды?

— Ийе, дыңнаан мен—дидим.

— Колхозтуң хоюн малдаавыңнардан бээр чаа дерт чыл ажыл турар болгай. Бо аразында ниитизин малын онча-меңээ кадагалаш, төрүүр чүс хойга онаалтыр 97-98 хураганны, хой бүрүзүнден 2 килограммдан куду эвес дүктү ап келдиңер. Бо көбилейлиг чылда силерниң көргүзүүнер дээрелериңиң бирээзинге киирер. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 100 хураганны, хой бүрүзүнден 2,8 кг дүктү алган болгай силер. Ам үш хонгаш, июль 21-де Кызылче хап олурар, бо-ла — деп, зоотехник уламчылаашкын, мээң хөлүмүү диңзыг түттү.

— Ол дээрге меңээ дыка өөрүшкүлүг-дүр. Колхозтуң баштаар черинге, партия организациязынга улуубиле өөрүп четтирдим, зоотехник — дээш чоруум кылып чоруптум.

Мурнунда мындыг Наадымга киржип чораан эвес, республиканың найысылаашта чеде бээрге, магалыын чүү дээр! Наадымга районнардан келген чоннуң, хоорайның чурттакчыларының хөйүн, байырлал шинчилиг кеттингенин, омак-хөглүүн, өөрүшкүлүүн чүү деп чугаалаар боор.

Москваның көжүп чоруур Шапито дээш циргининң «Совет Тываның 5 чылы» стадионга тиккен улуг өргээзинге июль 22-де Наадымның киржикчилериниң хуралы болган. Ол өргээниң олуттарын шыгырт доллур олурупкан хөй чоннуң аразынга олургаш, мында кандыг малчыннар, түскай эртемнигнер, партия, совет болгаш ажыл-агый ажылдакчыларының чаңчыл болган Наадымының киржикчилериниң чартык чылдың түңнелдерин болгаш моон соңгаргы соруглаарны чугаалажыр хуралы эгелээн. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы эш М. Мендумениң орус, тыва дылдарга кыйган илеткелин шаам-биле кичээнгейлиг дыңнап олурдум.

Чылдың бирги чартында бедик көргүзүглерни чедип алган сүт-бараан фермаларын, хойжу бригадаларны, хойжуларны, саанчыларны болгаш оон-даа өскелерни илеткээге чугаалаанын конгуг сонуургадым. Алды ай иштинде бир инектен-не 1500-1950 кг сүт саггаан «Межегей» совхозтуң болгаш өске-даа ажыл-агыйларның саанчыларын, хөй денги немелдезин алган инек кадарчыларын, бызаа, хевин кадарчыларын, хөй кулун алган чылгычыларны, хөй хураган алган хойжуларны хуралга демдеглээн. Ылаңгыя «Тилелге» совхозтуң хойжузу К. Дажы-Серенниң 100 хойга онаалтыр 119 хураганны алганы конгуг эки, ону магадавышаан, бодумнуң түңнелимни база бодап олурдум.

Бистиң кожавыс Хакас автономнуг областтың төлээзиниң чугаазын дыңнаарга, Хакасияның хойжуларының чедишкинин мырыңай кайгамчык, бистиннден ырак ажыг болду. Ында 100 хойга онаалтыр 110-дан 128 чедир хураган алган бүдүн бригадалар, ажыл-агыйлар бар болду. Бистиң республиканга мындыг көргүзүгүү чүге чедип ап болбас деп. Бистиң ээ дээре көргүзүглериг хойжуларывыс Хакасияның ээ дээре хойжуларынга чедер дээш, а бистер республиканың дээре хойжуларынга деңнежир дээш ажылдаар болза, черле ужур бар деп бодаар мен.

Хуралга соонда цирк көргүзүглери болган. Агаарга парын берге гимнастиканы, хөктүг кижилериниң чаңнап турарын, акробаттыг көргүзүглерни, дириг амытаннарның: адыгларның, хава ыттарның, аттың ойнап турарын, тыва цирк бүрүүшүң артистериниң жонглёр кылып, чинге демир кырынга чүүзбүрү нарын чүүлдерни көргүскенни болгаш өске-даа көргүзүглерни кижи магадап хаммас, сактып четпес болду. Кижи дүжүнге-даа мындыг чүве каяа кирип чораан боор. Ылаңгыдының кандыг дээр боор.

Даартазында, июль 23-те Кызыздың ипподромунга маңнаар, челер аттарның маргылдаазын көргеш, өмында черле кандыг кулун чок дээрил» деп, малчыннар магадап турдувус. Малдың чүгле баш санын өстүрер эвес, ооң шынарын экижидерн база чугула деп чүве ол-дур. Ындыг маңнаар, челер аттар чежеда аттың орнун солаай-ла. Ылаңгыя малчыннарга мындыг машина кайда боор. Оон улаштыр 64 мөгелериниң хүрежин база көрдүвүс.

Оон-даа ынай Кызылга бистиң көргеш, билгеп чүүлдеривис хөй. Маңаа чанып келгеш, кожа-хелбээ малчыннарымга кайызын чугаалаарывыл ушу-бажыыл тыпнайн турдум. Чамдыызы ам-даа сагыжымга кирбестээн.

Наадымга чорааным маңээ амыдыралыма үттүндүрбас болгаш улуг аас-кежик. Партия болгаш чазак бистерниң дугайында улуг сагыш салып, дыңнаваан чүвеивисти дыңнадып, көрбээн чүвеивисти көргускенин ол-дур. Бодум дугайты борта улуг хүлээлгелиг болдум деп бодаар мен. Моон соңгаар улам эки ажылдаар, колхозумнуң кодан хоюн кыштап хүр ажыргаш, чаш төлүн бүрүн камгылап алыр мен. Ам Адар-Төш чайлаашка, удавас шынаанның күзегжерининге, ооң соонда тараа аңгыстарывыга таарыштыр одарладыр болза, кодан хөй холчук чок семиртип апаар. Шупту бир-дескиниң күштүг хөйларны кыжын ажаан, кадарары белең болур.

Бир кол соруага — сиген белеткели. Бистиң хойжулар Сесеге ховузунда сиген белеткеп турар. Хойжу бүрүзү 8 тонна сигенниң белеткээр, 10 тонна саваңны бөлер даалгалыг. Маңаа-даа доктаавас кыдыыр ажылдаар болза чогуур. Мээң күзеп турарым мындыг: келир чылдың Наадымынга бо чылгызындан артык көргүзүглүг ужуражыр.

М. ЫНМАЖАП,
Ленин аттыг колхозтуң хойжузу.
Чөөн-Хемчик район.

ЧУРТТАЛГАВЫС ЧЫЛДАРЫ—МАЛ АЖЫЛЫ

Он чыл бурунгаар түскай өг-бүле туткаш-ла, мал ажылынга кирдивис. Малчын ада-иевистиң алынга озуп, аларга дузалажып чоравыывысты алырга, бистиң бүгү алыдыралывыс мал ажылы-биле холбашкан. Эртеен он чылдарның шиңгинде ынтының малын менди ажаан кадарып келдивис.

Малдың кыштан хүр ажары, чаш төлүнүң мендиг, дүгүнүң арбын болуру чайы, кускуу одарларга эки семиртил алдынгыдан дыка хамааржыр. Чайын Ак-Хем бажының сериин чайлагларынга одар солуп чайлаар бис. Мында Ак-Туррө салбырның кодан-кодан хойлары, семиртир ыяштыг бода малы бар-даа болза, соңгу, башны адырларның эзимнери, даг эдектери, ээстери, аймактары, Калбак-Арга, Чиңге-Даг, Дестиг-Кажт, улуг, бичи Узун-Ойлар дээш шөгүр-даа, бода-даа малга тааржыр делегей одарлар четчир.

Бо чылын оът-сиген чүгле ийи болганы-биле малдың деңгилдези шору. 1966 чылда төрүттүнген хураганнар хүлээп алгаш, кыш ажырган бис. Хураган талазы-биле бисте хүлээлгее чок турган, чүге дизе, күзүн хураган-дотпаглеринең чалдыызы эдержилгеге кирбейн барган. Ынчалза-даа бо чылын оларның хой кезиинден тол алдынган. Дүк талазы-биле хүлээлгевис күүсеттинна, тогду хой бүрүзүнден 2 кг ажыг бүктү алган бис.

Ак-Хемниң чайлагларында машина четпес чер чок, кандыг-даа машина сеткил чок эрзин квартар. Мындыг тааржымчалыг байдал турбуже, бо чылын бистиң малчыннарга кино, концерт көргүзүү болбааны хонудаачыыл. Бир эвес Белдир-Шыгының чанында алдарга кино, аза концерт болур болза, 20 ажыг малчын өг-бүлелериниң улуг, бичи кижилери чыглып кээ болур.

Ак-Хемниң чайлагларында малчыннарның хой иезин бистиң «УТКА 25 чылы» совхозтуг болур. Ылаңгыя Узун-Ой аксындан өрү соңгу, башку адырларга чедир бистиң совхозтуң малчыннары чайлаглап турар. Ынчаарга бо чайын бистиң совхозтуң автолавказының баравны маңаа көзүлбээн.

Партия болгаш чазак малчын чонтуң алыдырал чурттагазын эки-жидер, ылаңгыя кышкы үеде чурттагга бажыңы-биле хандырар дугайында улуг сагыштыг салыы турар болгай. Бо талазы-биле бисте байдал кандыыл? Кыштагларда чурттагга бажыңнары бар деп санап турар, а оларның чамдыызы адында-ла бажың боон турар, шынары пат, бажыңга сенаар аргажок ийин. Бистеңиш-биле туткан чаңгыс өрээл бажың бар. Бичии чаъс болурга, дамдыылай-ла бээр. Ам баар болза, ооң иштинде кижи алыр чүве чок, ханаларында чугабы былчаттарын калган болдур эвеспе. Плита чок, демир суурулуг бис. Кыжын от салырга, изиг дендии, от салбайн баарга, суг кудуткан чүве-биле дөмей-ле дораан сооп бээр. Бистиң беш кижиниң ажылы-биле изиг оттуг, кулчалыг күзегже удавас көчүп бадар болгаш сентябрь, октябрьда тараа оңдунга кадарар бис.

С. ЧИЖИТПАА,
«УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу.

Сиген белеткелинде

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң эш Ооржак Очур-оолга удуртқан № 2 хойжу бригадазының хойжулары бо үеде кадарган малын одарладып семиртири-биле чертелештир сиген белеткелин база чорудуп турар. Бригада 8000 ажыг баш хойлуг. Ирт кадарган кижи 8 тонна, төрүүр хойлуг кижи 10 тонна сиген белеткеп ажыр онаалдалыг. Бо онаалданы хойжу бүрүзү күүседиптер болза бригаданың 150 тонна сиген белеткээр планы күүсеттинге бээр.

Кыштагларга чоогунда болгаш өскеда эки сигенниг черлерни ажыглаар соруга-биле база бо үеде чурттап турар айым-биле хойжулар сиген белеткелин чаңгыс бригада боон алгаш эвес, түс-түзүнде, азы звеноларга болуп алгаш, чорудуп турар.

Бригадир О. Очур-оол баштаан 5 өг-бүлениң хойжулары суттарылгалыг черниң терең сигенин кезип турар. Оларның школачы уругларга адаларынга хүн бүрү дузалажып, ооң-биле кады күш-ажылга дадыгып турарлар. Суттарылгалыг черниң сигенин ам кескеш, болуп алырга, августуң тончүзүнде база кезип болур кылдыр үнүп келир. Ынчаарда кескен сигенниң шынары конгуг эки, ылаңгыя чаш мал азыраарынга ажыок тааржыр, ынчангаш ол сиген шолуг малга оларлатпазын малчыннар орааладып турар.

ЧУРУКТА: бригадир О. Очур-оолдуң звенозунуң баштай кескен сигенин болуп, сараатпап турары.

МАЛЧЫННАР, ЧАЙГЫ ХҮННЕР

Чоннуң чоон оруу болуур Ак-Хем дээрге, шаанда хуу ажыдыг чоннуң чазаар, күзээр, чайлаар, од-бо талыларында даглаарга кыштаар черн турган. Тывага коллективизация калбарган соонда, колхозтарның, совхозтарның малы оон делгем одарларын эзлээр апарган.

Ынчаза-даа, Тываның шаандан бээр аттыг-сурагдыг чайлагларын ышкаш, Ак-Хемниң ады-сураа үнмейн турган. Ам соолгу үеде «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының шээр малының кол нуруузу, одарладып семиртир ыйыстыг бода малы Ак-Хемниң кол одарларын эзлеп турар. Ам үеде Ак-Хемниң ады Суг-Бажыңдан өрү алырга, соңгу, башку адырларга чедир өглөр-де, өглөр, кодан хойлар-ла, хойлар. Адар-Төш аксынга чедир «Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырының болгаш Ак-Туруг салбырның хойжулары холуктак, оон өрулээрге шупту малчыннар Ак-Туруг салбырымы апаар.

1967 ч. Август 5.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

Ниитизин-биле алырга 15 кодан хире шээр мал, дөрт кодан ыйыстыг бода мал Ак-Хемде чайлаглап турар. Моон ап коорге, Ак-Хем дээрге Улуг-Хем районда кол чайлагларның бирээзи апарган.

Шээр малдың кол нуруузу күзүн өтт планынга киирер иттер, бода мал база семиртилгеде турар. Ынчангаш семиртилге малының чайлаа болуп турар. Бо чылын чайлагларның оълу ыя-базыын. Бо үеожу чылларда маңаа мындыг өтт-сиген турбаан деп, малчыннар чугаалаш, мындыг одарга мал семирбейн кыза семиртир бээр дижип турардар. Ниитизин малын он ажыг чылдар иштинде малдың келген дуржулалыг малчыннар хой. Хойжулар Бүрбүжеп, Даспак оларның кадарган аныяк иттериниң ортунак кыргыдазы 3 кг ашаан. Шээрдээ, бода-даа малдың деңгилдези ажыок эки. Семирээнинің кырында-ла сенис болзун дээш малчыннар чайгы одарларны чоп ажыглаарын орааладып турар.

— Өтт-сигенниң чагайын кандыг дээр, артында думчукка чыттадып кээр. Ынчаарга өтт-сиген ойбек-ле дээш малды дүшкээлээ черинче чалап болбас болгай аан — деп, 77 харлыг Дамба-ирей оттуг чугаалады.

Ак-Хемниң малчыннары бо прейнин чугаазы ышкаш ынчаар ажыдап турар. Ак-Хем бажының чайлагларынга эртеп хырааа дүжүттер апарган. Хой даваны аскактай бээрни, өтт-сиген бораанап, малдың деңгилдези шоолуг немешпейн бааргы айне дээш, малчыннар ам кудулап, күзеглерде хонгулаш турар. Бүзеглерде агы-кангы, суттуг өтт, чигир-сиген, хой кулчазы, инек кулчазы дээш чүү чок ээрр. Моон соңгаар оон-даа кудулап, тараа оңдунга малды тудудур семиртирин планнап турар малчыннар база бар. Күзүн барып Ак-Хемден хирит иеңзи-биле тонна-тонна өтт күүгүнеге салдар планга киреря чугаажок.

Малчыннар одарларны планныг ажыглап турар. Шаандагы хуу чоннуң малы ышкаш, чаңгыс одарда холужуп, од-ла одарын дазартып чоруур мал чок, кодан хөй бүрүзү түс-түс одарларда ак ааржы дег апарган чоруур.

Малчыннар бо үеде сиген белеткелинде бага хаара туттунган. Чаа-Хөл бажының Кара-Сугаа малчыннарының бир бригадазы сиген белеткеп турар.

Бистиң малчыннарывыстың амыдырал чурттагазы байлак. Өглериниң дерилгези мурнундан экижээн. Артында аңаа тааржыкын бичии шкафтарлыг, олурар сандайларлыг апарган.

Оон-биле чергелештир малчыннарның амыдырал болгаш культурэ талазы-биле негелделерин хандырарынче совхозтарның хирекциялармындан, партия, профсоюзтар организациялармындан, салыг черлериниң ам-даа чогуур сагыш салбайн турарын аңаа артгырып болбас. Бо дугайында малчыннарның хомудалы улуг. Ак-Хемниң кол одарлары «УТКА 25 чылы» совхозка хамааржыр, оон малчыннары хөй деп дем чугаалап кагдым. Ынчаза-даа бо совхозтан бодунуң малчыннарынга автолавка бо чайын чаңгыс-даа келбээн. Харын «Найырал» совхозтуң автолавказы сеолгу үеде үргулчү кээп, Ак-Хемниң бажынга чедир сөлдарын эргип турар апарганынга малчыннар ажок өөрүп, оон чоланачы-салыгжызы Ховалыг Бонгар-оолду эр-хей деп мактап турдулар.

Автолавка кээр болза, ырак суурларже кирип, дүн эрттирип турбайн, чүнү-даа салып ап болур бис деп, малчыннарның чугаалап турары конгуг шын. Мындыг чугааларның балыктазы бо: Соңгу-Адырда инек кадарчызы Н. Дыртый-оолуун алынга автолавка бааргa, бир шоодай халганны акшазын санап бергеш, дүжүр тыртып алды. Калбак-Арга аксында хойжуларга келиргe, хүн бүрүнүң хереглеп түүлдерин болгаш бичии уругларга чараш өнүүг плащ-тонпарны малчыннар салып ап турлу.

— Биске 30 ажыг рубль өртектиг бичии радиоприёмник керек. Ырак черде малчыннарга ол конгуг ажыктыг-дыр, оон чүнү-даа дыңнап ап болур. Автолавка оңу экээр хамаан чок, бешин келбес ышкажы — деп, Ак-Туругнуң хойжузу С. Чижитпа шыжыгып чугаалады. Шынап-ла, радиоприёмник малчыннарга дыка ажыктыг. Хойжу Сайбуунуң оонге Кызылга эрткен Наадым дугайын чугаалажып олурувуста, оон кожазы өгнүң херээжен ээзи Шадып Нуржүкпей кирип келгеш, июль 22-де Кызылга болган хуралдың дугайын, «Тилелге» совхозтуң хойжузу К. Дажы-Серенниң 100 хой бүрүзүнден 119 хураган алганын ол хуралга олурушканы-биле дөмей чугаалады. Оон оонде радиоприёмник бар, оон дыңнап алганы ол-дур. Бир эвес оске малчыннарда радиоприёмник бар болза, база ынчаар дыңнап алган турар ийик.

Малчыннарның оон ынай бир конгуг хомудалдыг айтырыы чүл дизе, чайлаглашкын үезинде оларга кино, концерт көргүзүү болбааны болур. Суур санында кежүп чоруур кино установкалар, уран чүүл болгунмерн бар болгай. Олар чайгы үеде Ак-Хем ышкаш машина оруу черде малчыннарга чүге четпес чүвел? Малчыннар дугайында сагыш салышкынның дузу ам-даа четпейн турары ол-дур.

Адар-Төштүң арт кырынан ынай куду Суг-Бажыңга чедир Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң хойжулары чайлаглаш турар. Бегзээ-Булакта ол районнуң СЭКП XXII съездиниң аттыг совхозунуң хойжулары болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозунуң чамдык хойжулары холуй чайлаглаан. Оларда ажыл-херек, амыдырал-чурттагга база мындыг.

Кайда-даа чагаан солуннар өзалдаар, моогу-биле келир, четче эвес болгулаар деп хомудалдар бар. Маңаа бир боттуг чижектиг коруптээлиңер. Бегзээ-Булакта «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» деп аттыг эдилевчизи Доңгак Дүмен-Назытывич Сундуй-оолдуң оонге базарывыска, ол өг-бүленниң чагаан «Шын» болгаш «Тываның аныяктары» солуннары июнь 15-тен бээр келбээн болду: «Шынның» июль 26 биле 27-де үнген номерлерин Бора-Хөлде бригада товуунден дүн боон алган. Почтачы Амыр-оол бир катап келгеш, дуруп каан солуннарны өгге каапкаш, мнай болган. Чазын ооргре мындыг болган: «Шын» солуннуң июль 7-де үнген № 159 номери 7 кезек болган. Оон оске номерлер чок. Моон алырга, оске малчыннарның чагаан солуннары база мынчаар будулганы чугаажок.

Адар-Төште болгаш Бегзээ-Булакта малчыннарның кино, концерт, лекциа, беседа талазы-биле негелделери база хандыртынмайн турар. Бо чайлагларда малчыннар дугайында сагыш салышкынның дузу база-ла четпейн турары илден. Бо талазы-биле хамаарышкан ажыл-агыйларның, партия организацияларының удуртукчуларын шыңгыы чемелезе чогуур.

Малчыннарның чайгы ажыл-ижин, амыдырал байдалын допчуларга мындыг.

Бистиң малчыннарывыс Улуг Октябрьның 50 чылының байырлалынга күш-ажылчы белеткерлиг ужуражыр дээш бүгү күжүн үндуруп турарлар. Малчыннар дугайында сагыш салышкынны күштелдирип, ооң дузун чедиштирер болза, оларның чайгы ажыл-ижи улам чедишкинниг болуп, социалистиг хүлээлгелерин, салынган соруглаарын күүседип шыдаарлар.

М. ЫНДУП,
«Шынның» түскай
корреспондентизи.

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Булуң-Терек салбырының бир автолавказы Ак-Хемниң чайлагларында малчыннарга хереглеедиң чугула барааннарын болгаш аъш-чем аймаан чедирери-биле быжыглаттынган.

Автолавканың чоланачы-садыгчызы Ховалыг Кошкар-оолович Коңгар-оол. Ол ажылдаа-ла үр болбаан, чүгле ай ажып турар. Ынчаза-даа ол бодунуң хүлээлгезинге ак сеткилдиг күүседип турары-биле чоннуң мактаалын чедип алган. Х. Коңгар-оол чүгле бодунуң совхозунуң малчыннарын эргип турар эвес, харын «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының малчыннарын база эргип чоруп турар. Неделяда малчыннарга ийи-үш катап барып, садыгаан турар.

ЧУРУКТА: Ховалыг Коңгар-оолдуң автолавказындан малчыннарның хереглээн чүүлдерни садып ап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ЧҮТКҮЛДҮГ КИЖИ

Шазындакы феодалдыг Тыванын үезинде Чаа-Хөлдүң Хемчик девискээринге ядыы арат Дамчат чурттап чораан. Эжинде мыы чок түрелгү кижилернин бирээзи ол тургаш. Феодалдарнын дарлал-молчулгезининг адаанга хоокүй Дамчат, бүгү Тываның ядыылары-биле бир дөмей, канчаар хилинчектенмейн чораан дээр!

1911 чылда оон өг-бүлезинге ооң уруг төрүттүнген. Ону Сат Минчит-оол деп адап алган. Хемчиктиң байларының дерзин дарлалын Минчит-оол бодунуң ядыы ада-иези-биле бир дөмей база чажында-ла көре берген. Ынчалзажок, ол алды харлыг турда, 1917 чылда Россияның маадырлыг ажылчын аңгыы болгаш күш-ажылчы тараачыларының улуг Ленининиң, большевиктер партизазының удуртулгазы-биле Октябрьның социалистиг Улуг революциязын боттандырган. Ус аксынган Чаа-Хөлге хемелеп чедип келген ядыы орус чоннуң ооңдары-биле бичии Минчит-оол өнүктежип берген оонда. Улуг Октябрьның, Ленин башкының дугайында ынчаарда каксы варак-даа бол, ужу-кыдыын дыннап, билиппен...

— Улуг Октябрьның чырык хереля-биле, орус большевиктерниң деткимче, дузаламчызы-биле 1921 чылда тиилээн Тываның национал-хозяйственный революциязы мээң ада-иемни болгаш мээң феодалдыг кинчиден хостаан чүве болгай — деп, Сат Минчит-оол ам өөрүшкүлүг болгаш чоргаар чугаалап олурар. Көдээниң бо бөдүүн кижизин бүгү Тываның ажылчы чоннарының сагыш-сеткилин Совет эрге-чагырганың алдарлыг 50 чылынга белеткелдиң амгы хайныышкынның хүннеринде сорук киришкинниг илергейлеп турар.

Сат Минчит-оол ам 56 харлыг. Ынчалзажок, ол ам-даа оман-сергек, үйгу-чыдын чок, адак-бышкаа чиик. Баштай колхозтуң, а ооң соонда «Найырал» совхозтуң тудуунда ол чэрби ажыг чыл дуртузунда ажылдаан. Ходдары чоржабып, хоочураан. Минчит-оол 1964 чылда совхозтуң мал ажылынче шилчээн. Көдээниң түткүлдүг бо ажыл-ишчиин баштайгы чылында-ла эки түңнелдерни чедип алган. Хойжулап эгелээн чылында ол 450 иртчигештерни хүлээп алгаш, оларның бирээзин-не ортумаа-биле 42 килограмм чедир семиртип, ирт бүрүзүнден 3 килограмм дуктуг кыргып, төрээн совхозунга дужаагаан.

Минчит-оол ирейнин дугайында совхозтуң ажылчыннар комитединиң даргазы эш Сюртюк чоргаарал-биле мынчаар чугаалап турар:

— Сат малчын дээрге, профзвилелдиң бисте мурнакчы кежигүннериниң бирээзи, түткүлдүг ажылакчы кижи. Улуг Октябрьга алдар кылдыр бо чылын үзээ бедиткен хүлээлгелерни ол ап, бодунда 450 иртчигештерниң бирээзин-не сентябрь 1-ге чедир 50 килограммдан эвээш эвес кылдыр семиртирин ол шинтиирлээн. Минчит-оол сөглээн сөзүнге, алган хүлээлгезинге ылаш шынчы ирей-ле болгай.

Дуржулгалыг малчын шынап-ла чамдык түңнелдерни ам бээнин чедип алган: иртчигештерниң бирээзинден-не ол 3 килограмм 400 грамм дүктү кыргаан. Шээр малды кадар оттуг, кара суглуг, серинн хонаштарга чайгы үеде семиртип одарладыр талазы-биле оон дуржулгазы улуг. Октябрьның 50 чылынга күш-ажылчы белек кылдыр бир иртчигештиң 50 килограммдан эвээш эвес кылдыр семиртип, чайлагладыр дээш хүлээлгезинэ херек кырында күүседир дээш Сат Минчит-оол бо чылдың июньда иртчигештерни Сарголдун, Кара-Бейниң девискээрниге 6 удаа одар солуп көшкен.

Июльдуң эгезинде ол иртчигештерни Хемчиктиң ол чарында Талдыг-Чул деп черге чайлагладып чедире берген. «Эки деңгилдени чайгы үеде чедип алыр төлээде, бир черге 7 хонуктан ажыр туруп болбас чүве болгай. Чүге дээрге, чаа-чаа одарларга барып, хей хонаш солаан тудум-на, шээр мал дыка семиргиир» деп, дуржулгалыг хойжу чугаалап олурар.

Талдыг-Чулга чедип хонган соонда, Сат малчын иртчигештерни Эзим деп чайлаанга барып семиртир кадарган. Амгы үеде ол иртчигештерни хоолулуг оът-сигеннег, дүвүреңниг, серинн Калбак-Мээс деп черде чайлагладып турар. «Найыралдың» төвүнден ол тайгага ынча иртчигештерни Улуг-Хемни болгаш Хемчиктиң кежилдир, кадыр-берт бедик даглыг арттарны, чадаг кижи арай боорда чоруур кокпа оруктарны дамчыштыр чүгле чедирип алыры-бээнин дыка берге болгаш кайгамчык улуг күженнишкиннерни негеп турар. Шээр малды шак ынчаар семиртип чайлагладыр арганы совхозтуң чаңгыс-даа хойжузу ам дээрезинде шинтээдип албаан.

— Иртчигештерни чайлагладып семиртир талазы-биле чыл бүрүде дээре түңнелдерни чедип ап келген малчын-дыр, силер. Бодунарның арга-дуржулгаңарны чугаалап көрүңерем — деп, дилээримге, Сат Дамчатович кезек када боданып, узун сөөскен даңзазынга таашкызын тип, соруп каап оргаш, мынчаар харыылады:

— Шээр малды дээре чайлаглалып, эки деңгилдени чедип алыр дээш хамыктың мурнунда чайлаглаашкынның планын кылып алыр кижи мен. Беш, алды айларда иртчигештеримнин Сарыголдун, Үрбүнүң өске-даа черлериниң девискээринге чазагладыр, а чеди, сес айларда кадар оттуг, дүвүреңниг серинн осие чайлагларга одарладып семиртир планнып мен. Сес айда тайгага сөөксумаар апаар чүве. Ынчангаш, ол үеден соңгаар Изиг-Кара, Сарыгол, Кара-Бей девискээрниче чоорту көжүп кирииптер мен.

Малчынның амгы чайлагларының дүвүреңниг-даа болза, иртчигештерниге бээр хей дузун ол четчири-биле чүдүрүп алган көжүп чоруур. Шээр малды часкы, чайгы үеде кажаалап хондурарындан Сат Дамчатович шагда-ла ойталаан. Хойну ылаңгыя чайгы үеде кажаалап хондурар чорук канчап-даа таарыпнас: бир түүлүнде, кажаада хойлар дыш чок болуур, ийи түүлүнде, чашкынынг үеде оларның дүгү малгашка бораажыр апаар деп, ол чугаалап турар.

Минчит-оол ирейниң коданга дүне сула, шолаан хонган иртчигештери эртенің-не 5—6 шакта одарлап үүпүтер, а малчын оларның соо-биле кады чоруптар. Хойларын ол одарладып, суттарын, дыштандырып хүнээш, кежээ 9—10 шактарда аалга хавырып киирип кээр. Шээр малды элээринин бөдүүн аргазынга ол өөренип алган болгаш ажыглаар эмнерин бодунга үргүлчү ап чоруур.

Сат Дамчатович Минчит-оол — төлептиг ада. Бичизиниде иезинден чарлып калган хей уругларын өстүрүп, кижизидип, өөредир дээш ол дыка кызып, оларның дугайында аданың чүректиң ханызындан чылыг баарлыг сагыш човаашкынын кезээде илергейлеп келген. Улуг ооллары Солаан-оол, Шагдыр комбайнер-трактористер, Үйнуу — хойжу, улуг уруу Седипей — Үрбүн суурда ажылчын, бичи оглу Үйнук-оол — Совет Армиянын хүрээлешиндеги чоокта чаа ээп чанып келген, бир уруу Чечек — медицинаның дээди эртемин чедип ап, институт дооскаш, ам Эрзинниң кижи эмчизинде ажылдап турар. Зоязы — күрүнениң Кызылда педагогика институдун бо чылын дооскан болгаш удаваа башкылап, коммунизминиң аныяк салгакчыларын өөредип, кижизидип эгелээр, хеймер кызы — Мария Чаа-Хөл ортумак школазының 9-ку класын бо чылын доозуп алган.

Мурнакчы малчын, үлегерлиг ада Сат Дамчатович «Шын» солуунга чагыдып алган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Топ Комитединиң Тезистерин оортан амгы үеде иомчуп, ол төөгүдүг документинин өөренип турар.

А. ДУГЕРЖАА.

УТТУНДУРГАН АЙДЫҢ ДҮННЕР

ФЕЛЬЕТОН

Миша биле Фаинаның ынакшылы үениң магалыг ойу—частың башкы айы-биле кады эгелээн. Дүн боорга сыгыргалар ындамында сырыннаалып, хүндүе боорга, уяранчыг ырлажы—хектиң үнү Торгалыгның чингир ногаан эзимнерин кидин-не хөөн кирип турган үези. Шынап-ла ынакшыпканнарга магалыг болбас арга чок. Бир-ле катап, айдың дүне Миша биле Фаина Торгалыгның ээрде шаптыкан узун-узун ыттарлыг арыынга кылаштажып чораннар. Ынак эки Мишадан, бүдүү манап чораанны, таңгырактыг Фаина ол дүне хүлээп алыр аас-кежиктиг болган. Өг-бүлени түзүп, чаңгыс черге чурттаар деп, дугуржуп алганнар.

Куда-даа эки-ле эртпеен. Бүгеи бүзүп, амыдырал тоолда дег эгелээн. Мишазы колхозка чоланчылап, а Фаина база ажылдап турган. Аныяк өг-бүленің найыралдыг чуртталгазы төрелдерин болгаш эш-өөрүн дыка амыраткан.

Удаваанда өг-бүлеге чаш кижи немешкен. Аныяк ада-иениң харыысалгазы улгадып, дүн оглун эки доруктуруп, найырал улам быжыккан. Ийи чыл эртеңде өг-бүлеге база бир чаш кижи немешкеп.

Ийи ооллуг болганының соолуңде, Михаил Аңгыр-оолович Кыргыс ада хүлээлгезин үттүксап, арагаже сундугуп чоруур болу берген. Кады «хогдээр» эш-өөр көвүдеп, алган акша-төгерик-даа ынаар чарыгдаттынар, арага ишкеңде «чаңы багай» чорук Мишада бар апарган. Чамдык кижилер-биле шош-содаа үндүрүп, бажыңында бээнин хөдели бээр болу берген. Бир-ле катап Хандагайтыдан магазинге баран соортуп чораан, болунуң харыысалгазынга чораан баразынны будаанап, орунна билбестеп калган чыткан. Чок болган баразының төлеттиргеш, Михайлы истелге органынче киирер апарган. Ол, кады чораан эжи-биле кеземчеги ап—бир чыл хостыг хостаашкын казыттырганнар.

Херээн эрттиргеш, чанып келген. Миша эттинерден мырыңай дорайтаан: арагаже үргүлчү сундугуп, кадайны эттеп, дорамчылаар, иинтинге ажыктыг ажыл кылырындан ойталаксаар, чиик ажыл сүрер, кайда-ла «ажыктыг» ажыл барыл, ынаар түткүүр апарган. Кадайы Фаинаның арын-бажыңдан кара-көк черлер читпестээн. Бир катап ону эттеп турда, таварыга болуп, улус чарып алган. Фаинаның үеткүү удургу диштери уук болган. Дуржок хулиганның херээ бастынып, чогуур кеземче хүлээттинмейн барган.

1964 чылдың чазынында Миша Кыргыс арагалаар акшазы үзүлгеш, халас черден арага тып ижерин бодай шаап алган. Идихеп садыынга келгеш, делгиирде чыткан хол шактарын улус көрбес аразынга апкан. Карманче суп турда, бак чанаанныг, бирээзин черже ышкындыргаш, хамык херекти будаан. Кыргыс чогуур кеземчени алган.

Хей-иинти-даа чери Мишаның өске оруңче бар чыдарын дарый эскерип, чогуур хемчегни каш удаа албаан дээр. Эш-хүүнүң сүзүнга туруп, аксын-сөзүн берип шаг болган.

Авазы Ханды Дамдың оглунга болчуп, «Сээң уржуун-биле оглум херекке онаштыы» деп, кенин буруудадып турган. Кенин Фаинаны ол олчаан көрбестеп, Мишаның хосталыр хүүсаазы чедип олурда, уруу-биле чагаа бижип эгелээн. Чагаа санынга-ла хоп-меге тарадып: Фаина сеңээ өскерлеп турар деп, кара-сагыштыг байдал-биле өгүүдеп турганнар. Шынап-ла Миша ол хоп-меге сөстер бижиттинген чагаага бүзүреп, хостагаш, Улуг-Хемде төрелдеринче хапкан. Ынчан 1966 чылдың май ай турган. Улуг-Хемге ийи-ле ай ажылдаашкын, хап чаныпкан. Торгалыгга келгеш, бажыңынче-даа барбайн, авазының бажыңынче кылаштапкан. Авазы биле дүнмазы ону ээлдек үткүп ап, бажыңындан түгле идик-хевин ап алырын сүмелээннер. Оглу авазының айынга киргеп.

Ооң бээр таптыг-ла бир чыл четкен. Михаил өг-бүлезинче, ажы-төлүүже көрүр байтыгай, авазының сүмелеп бергеин өске урут-биле «шайлалга кылыр» деп турар. А Фаина үш оглун чаасканн ажаап, каракпан олурар. Сергей ам ийи класска баар, Мерген — 6 харлыг, Чечек — 4 харлыг. Соок баарлыг ада ооңдарының амыдыралынче бо хүнге чедир сагыш салбастаан.

Михаил Кыргыс ам чүнү бодап турарыл? Ооңдарының салыхүүзун хөөкүй не Фаинаже чүүй каггаш, ийи дугаар кадайы-биле чурттаар бодап турар бе? 9 чыл бурунгаар Фаина-биле ужуратканының сактып келем! Ак сүт дег айдың дүннерин, Торгалыгның шапкын суунуң шаалаазын дыннап, канчаар хөөрешпеннер дээр! Ону, ооңдарыңны уттупканың ол бе?

М. МОНГУШ.

ХАЛАЛЫГ-ДЫР, ХАЛАЗА ЧҮЛ..?

Эргим Мерген Мергенович!

Киномеханигги Сандак Сенгии дээрги «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырынга ажылдап турган кижи. 1963 чылда келгеш, баштайгы хүнден-не эгелеп арагалаар, сош-содаа үндүрер турган. 4 ай четпейн чораап, кижизис не чок читкен.

Биске эки ажылдап турган уруг шолээлей берген соонда ооң орнына база-ла Сенгивис тыштып келгеш, эрги чаңын үргүлчүлеп туруп берген. Кинону шак барымдаалавайн, бодунуң туралаан үезинде үндүрер, кежээки сеанстарда улуг, биче улустарны холуштур кириптер, боду азырик болур, ынчангаш кинону бичии ооңдарга үндүртүр.

Салбырда үдуртүр организацияларының талазынган ажылды экижидер талазы-биле сүме кадарга, кайын тоор боор: «Па, мени чагырарынар ол бе, чаа оттуп келгенимер ол бе, мен силерге авес, а районнуң кинофикация черинге чагыртыр кижи болгай-ла мен» дээш удур чаңчаттынып каар.

Сандак Сенгии ярын-нүүр чок болуп, кинодан киргеп күрүне орулгазын арагалап каптар эштир бе. Чүгле май айда безин кинодан киргеп 180 рубльын бодунга ажыглаап, ореликг арткан. Соолгу үеде киноже улус, ылангыя уругларже кииргеш, билет бербес, ынчангаш акшазын бодунга шингээдип аптар апарган. Районнуң кинофикация черн киномеханиктерден отчёт хүлээп алырда, сатказ билет барымдаалаар болгай. Кажан июнь айның план күүселдезин хынап көөрге, Сандак Сенгинии—33-ле хуу болган.

Эдилеп турар ээниге база камхайыра чок. Чоннуң кино талазы-биле негелдезин хандырып. Чадаанаңын кинофикация черн бо чылдың эгезинде салбырга чаа киноаппаратуразын тургузуп берген. Сандак Сенгии июнь 25-те билбестедир арагалап алгаш, үк аппаратураны туружундан аңдара идип балырганындан ам кылдынар аргажок кылдыр үрелгеп.

Соолгу үеде биске кино көөрү дыка-ла халалыг апарды. Халалыг механикти халаза чүл? Кино көөрү чүрүмчүдүр үе келген, бо талазы-биле дузаны республиканың кинофикация эргелери коргүүр боор деп идеген турарывысты дамчыдып көрүнер, Мерген Мергенович!

КӨРҮКЧҮЛЕРНИҢ ӨМҮНЗЗИНДЕН:

С. ОНДАР, механизатор.
Ч. ООРЖАК, ясли ажылдакчызы,
Б. ОНДАР, башкы.
О. МОНГУШ, херээженнер чөвүзелинин кежигүнү.
Х. МОНГУШ, чолаачы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

«Юманите» бодунуң байырлалынга белеткенип турар

ПАРИЖ. (СЭТА). «Юманите» солуннуң бо чылдың сентябрьда Венсенси эзимге болур чанчыл болган байырлалынга ажы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның дөртен солуннары киржир. Ол дугайын Францияның Коммунистиг партиязының теп органы дыңнаткан.

«Улустар аразының хөөрээжилгажы байырлалдың база бир хандыкшылдыг төвү болур. Ол хөөрээжилгаш бодунуң шинчизиниң талазы-биле кандыг-бир нара-чакгыс чүүл болур. Аңаа бистиң бомбүрзектиң бөш дипломатия чогаадылгалары-биле, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының чылыг найыралы-биле, Францияның Коммунистиг партиязының коммунистериң болгаш олардың янзы-бүрү чурттарда өңнүктериниң ажы-дуңма хүндүтиилери-биле ужуражыр» деп, «Юманите» солун бижээн.

«Байырлалдың база бир көл төвазы болур Октябрьның социалистиг Улуг революциязы аңаа муң-муң илередиишкиннерни тывар» деп, солун бижээн. Улустар аразының хөөрээжилгажынче кирер эжикке «Правда» солуннуң улуг делгиирин тургузар.

Конгода (Киншаса) байдал

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конго национал армиязының солдаттары август 2-де Пунна биле Либуту хоорайларны хостаан деп, Киншаса радиозу дыңнаткан. Ак кештиг хөлезиленикчилерниң дээрбечилери база Кисангани биле Букаву хоорайларга чазакка удур үйээнниң үезинде чыча шаптырткаш дезип чоруткан шаандагы катанга жандармнар ол хоорайларны мынчага чедир ходдан салбайн келген. Ам Конго национал армиязының кезектеринге бүзээлеткен дээрбечи үйээнчилер чаза таварып үнгеп. Руандуже азы Бурундиже дезип чоруурун ораладып турар. Күш чогунга чөгенип, калчаарап барган дээрбечилер оруунга таварышкан-на чүвени — ковбургулер, плотиналар, гараждар, чуртталга бажыңнар болгаш администрация бажыңнарын үрегдеп турар деп. Киншаса радиозу айыткан.

—⊙—

ИНДОНЕЗИЯДА КОММУНИСТЕРНИ ХОРУГДААН

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезияның Коммунистиг партиязының Барыын Ява комитединиң бирги секретары Исмаил Бакрининн, Индонезияның Коммунистиг партиязының Барыын Ява комитединиң ийиги секретары Суянны болгаш ол комитеттиң кежигүнү Харьянны бо чылдың июньда тудуп хоруглаанын шериг эрге-чагыргалары чоокта чаа чарлаан.

Патриоттарның дидим халдаашкыны

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының дайынчылары Сайгондан мурнуу-чөөн талаже 12 миль ырак турар америк шериг-далай базазынче болгаш кывар чүүл складынче дидим халдаашкын кылган.

Халдаашкынның түңнелинде 21 америк шериг албанныгларны балыгдаан болгаш базазга база кывар чүүл складынга улуг когарадды чедирген деп, Ассошиэйтед агентилелдиң корреспондентизи дыңнадып турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының дайынчылары Танан-Шолон районунга дайылдажып чоруп турган үезинде июль 17 болгаш 18-те Вакмотэй хемге чеди америк чүк судноларын суг дүвүнче кинрген болгаш бешти бертиндирген деп, ВИА агентилел дыңнадып турар.

Мурнуу Вьетнамның патриоттары дайзынның судноларга чораан 100 ажыг солдаттар, офицерлерин өлүрген болгаш балыглаан.

ХАРТУМ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНДА

ХАРТУМ. (СЭТА). Даштыкы херектер министрлериниң конференциязы кол айтырыгны — израиль агрессиязының үржүктарын үзүткээр дугайын чугаалажып өөрүн үргүлчүлеп турар. Август 2-де хаалчак байдалга эртеңге хуралдарга 13 араб чурттарның төлөөлекчилеринге бо айтырыгның талазы-биле боттарының чазактарының туруштарын тайылбырлаан. Тус черниң информас бөлүктериниң дыңнатканы-биле алырга, министрлер бо угланыышкын талазы-биле тодаргай базымнарны чугаалажып, ылангыя экономиктиг дузалаачының арабтар аразының фондузун тургузарының эргежок чугулазының дугайында дуржуганы хүлээп алган. Конференциянын киржикчилери тус черниң болгаш даштыкы журналистерге кылган медеглелдеринге араб күрүнелерниң башкыларының чөвүлел хуралын чылдырарының эргежок чугула болуп турарын демдеглээн. Вир эвес Хартумда амгы конференция үээди деңнелге чөвүлел хуралды чылдырар дугайында шиитпирин хүлээп аңса, ону чедиишкинниг эртиреринге бүгү-ле күжениишкиннерин Ливия салыр дээрзин ливий төлөөлерниң төлөөлекчизи Халифа Абдель Маджик медеглээн. Парлалганың дыннадыгларындан ап көөрге, чөвүлел хуралды чылдырарыны Сауд Аравия, Судан, Йемен болгаш өскелээ чурттар база деткээн.

ВДР-НИҢ АГААРЫНГА ДҮЖҮР АТКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Август 2-де Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери Хатинь можунуң агаарынга бир америк самолёттуу дүжүр аткан.

Вьетнам информас агентилелдиг дыннатканы-биле алырга, Вьетнамның демократтыг Республиказының агаар делгеминге дүжүр аткан америк самолёттарның ниити саны 2 142 болган.

ИОРДАНИЯНЫҢ ЧАА ЧАЗАА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Премьер-министр Саад Джумаа чаа иордан ковлиссчи чазакты тургускан дээрзин ЮПИ агентилел Аммандан дыңнадып турар.

Чаа чазактың составынга 15 министрлер кирген. Премьер-министр Саад Джумаа намгалал министрлиниң албан-дужаалын база күүседир.

Чаа чазак таңгыраакты хүлээп алган.

Вьетнам улуска удур АКШ-тың агрессиязынга удурланыышкынның чалгыы бүгү делегейге калбарып турар.

Вьетпамда бужар-чүдек даймпга удурланыышкынның чыскаалы АКШ-тың Ослода (Норвегия) элчин черинің бажыңының баарынга эртеп болгаш ооң киржикчилерн «Вьетнамга тайбың», «Даштыкы шериглер, Вьетнамдан үнүп чорунар», «Вьетнам—вьетнамчыларга» деп лозуңнарны түдүп алгаш чоруп турган.

СЭТА-ның фотохрониказы.

1967 ч. Август 5.
ШЫН
3-КУ АРЫН

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Кыдаттың Улусчу-хосталга армиязы 40 чыл болган. Ооң 40 чыл болганы-биле холбаштыр лозуңнарны, байыр чедириишкиннерни Пекининиң кудумчуларында чыпшырган. Ынчалза-даа чуртта болгаш армиязың иштинде демисеглиң чидиглегинин илередип турар өске-даа бижимелдерни ол лозуңнар-биле кожа азып каан турарын база көрүп болур. Бижимеллерниң хей нуруузу чоокта чаа «ухань болуушкуннар»-биле холбашкан. Ол болуушкуннарның үезинде тус черниң шериг удуртулгазы Мао Цзэ-дуннуң утланыышкынынга болгаш «культура революциязынга» удур демисежин үнген деп чүве билдингир болгай. Мао Цзэ-дуннуң болгаш ооң бөлүүнүң утланыышкынынга удур демисежин турар күштер төп черде-даа база ол ышкаш Кыдаттың можуларында-даа, ооң иштинде армияда-да бар дээрзин ол болуушкуннар база катап бүзүреглиг көргүскен. «Ухань үймээнчилерин» деткээп дээш буруудаттырып турар хей-хей шериг удуртукчуларының адынга кыдат парлалганын болгаш радионуң калчаалы шүүмчүлели ону база бадыткап турар.

Сөолгу бежен чылдарның дургузунда делегейниң овуруң чаарткан ханы революсчу хей чорудуушкуннар боттанган дээрзин автор ооң ыңай демдеглеп турар. Бо үеде социализм делегейниң күүлүг системазы болу берген. Социалистиг лагерь кижи ниитилелиниң хогжүлдезининг шиитпирлиг фактору болуп бар чоруур. Империализминиң колониалдыг системазының бууран дүжүүшкүнү үргүлчүлеп турар. Империализмден хамаарылгалыг чораан дыка хей колония чурттар янзы-бүрү хире-чергези-биле хамаарышпас күрүнелер апарган: ол чурттарның улустары бүрүн национал хосталга болгаш социал дептилге дээш демиселин үргүлчүлеп турар. Империалистиг лагерь бодунуң улам ынай буступ дүжүүшкүнүнүң болгаш кошкаарының байдалында турар. Октябрь революциязындан эгелээн бо бүгү улуг болгаш ханы ескерилгелер ооң салдары болгаш дээштинбиле боттанып турар.

«Вьетнам улус Октябрь революциязын хемчээл чок хүлээп көрүүшкүнүң сеткил-сагыжы-биле көрүп турар, түге дээрге, Октябрь революциязы империализмниң кудаанын тамызындан хосталырынче, өлүмден напияны камгалап алырынче шын орукту биске айтып берген. Чаа чайынналчак хогжүлдениң оруун, кижи цивилизациязының чаагай бедиктери — коммунизмче чедире бээр социалистиг хогжүлдениң оруун шилип алыр арганы напияга айтып берген» деп, автор демдеглеп турар.

Америк империализминиң агрессиязынга удур демиселдиң амгы үечадазында вьетнам революциязының сорулгаларын түүлде база айтып турар.

ХЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Кыдаттың Улусчу-хосталга армиязы 40 чыл болган. Ооң 40 чыл болганы-биле холбаштыр лозуңнарны, байыр чедириишкиннерни Пекининиң кудумчуларында чыпшырган. Ынчалза-даа чуртта болгаш армиязың иштинде демисеглиң чидиглегинин илередип турар өске-даа бижимелдерни ол лозуңнар-биле кожа азып каан турарын база көрүп болур. Бижимеллерниң хей нуруузу чоокта чаа «ухань болуушкуннар»-биле холбашкан. Ол болуушкуннарның үезинде тус черниң шериг удуртулгазы Мао Цзэ-дуннуң утланыышкынынга болгаш «культура революциязынга» удур демисежин үнген деп чүве билдингир болгай. Мао Цзэ-дуннуң болгаш ооң бөлүүнүң утланыышкынынга удур демисежин турар күштер төп черде-даа база ол ышкаш Кыдаттың можуларында-даа, ооң иштинде армияда-да бар дээрзин ол болуушкуннар база катап бүзүреглиг көргүскен. «Ухань үймээнчилерин» деткээп дээш буруудаттырып турар хей-хей шериг удуртукчуларының адынга кыдат парлалганын болгаш радионуң калчаалы шүүмчүлели ону база бадыткап турар.

Үстүнде ады үнген шериг начальниктерин ухань болуушкунга киришкен. Ухань шериг округунуң «үймээнчи командымлакчызы» Чэнь Цзэй-дээну деткээн дээш буруудаттырып турар. «Пын Дэ хуай сөөзүнү» (КУР-нуң камгалал министри турган), «Ло Жэй-цин сөөзүн!» (колштабтың начальныгы турган), «Хэ Лун сөөзүн!» деп кыйгырыгларны Пекинде чер болганга моон-биле кады чыпшырган.

Кыдат пропаганда Уханьга болган ончук-чөнгээ доозулгаш болгаш үймээнчилер «Буруузуң мииннигнең» дээр бодалды тургузарын оралдажып турар. «Жэньминь жибао» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, июль 26-да Ухань шериг округунуң командылал чери «дыңнадыгны» парлап үндүрүп, «культура революциязының чорудуушкунунуң үезинде чөөн күштерни деткиир херекке бодунуң болдурган частырыгларын мииннигнең дээр чүвени ында айтып турар. Ынаныг болза-даа ук «дыңнадыг» болза, төп черниң талазындан карзтуразында ажылаар дээш шуут кыжаныышкынының болгаш ыйыышкынының түңнелинде чедип алдыгаң чүгле түр үениң дугуржулгазы болур дугайында дыңнадыгны Пекинде тараткан.

Июль 30-де мурнуку түүдүгүнге «Жэньминь жибао» солуп «Ухань районга партияда болгаш армияда эрге-чагырганы олурар каш сааныг кижилерге» удур «улам шыңгыы удур халдаашкынны» калбартыр деп бижээн таварылга эвес. Армияның «Цзефаннаюнь бао» солуунуң мурнуку түүлүп Пекин солуннар июль 29-та база парлап үндүргеп. «Ухань районда улуг пролетаржы культура революциязының болгаш чөөн шериг кезектериниң деткимчезиниң талазы-биле херектер ам эки болуп турар, мынчала-даа аар-берге дээрзиден ооң соңгаар чорудар апаар» деп, ол түүлде база айтып турар.

Пекин радиозунуң дамчыткынын барымдаалаашт, информация агентилелдериниң дыңнадыгларында демдеглеп турары болза, Мао Цзэ-дуннуң бөлүүнге удур шериг оппозициязының «бот шүүмчүлели» «мөөренгей болган», «ухань оппозициня төп эрге-чагыргага ажыы-биле могейин чүдүвезин үргүлчүлеп турар болгаш ам-даа чыча шаптыртпаан».

Даштыкы корреспондентилерниң дыңнадыгларындан ап көөрге, Мурнуу Кыдаттың ээн улуг хоорайы Гуанчжоуда Мао Цзэ-дуннуң талалакчыларының болгаш удурлашкычыларының үскүлежиишкиннери үргүлчүлеп турар, ооң түңнелинде чүс-чүс кижилер балыгланган. Хуивэйбиннер биле ажылчыннарның аразында үскүлежиишкин демир орук харылзаазын үргүлчү үреп турар ужурунда шериг кезектери Гуанчжоу районда демир оруктарга контрольду боттарының холунга алганын дыңнадып турар.

(СЭТА).

Белоруссияның төвү, Минскиниң В. И. Ленин аттыг шөлүнде.
М. Минковичниң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

★ ★

Иван Франко—„Капиталдың“ очулдурукчузу

К. Маркстың «Капиталының» парлаттынганындан бээр чүс чыл болганынга

Иван Франконуң Львовта чогаал-тураскаал музейиниң коргузуглериниң аразында «Капиталдың» XXIV эгезин ол украин чогаалчының очулдуруп каапы черле сонуурганчыг болгаш турар. Маристың өлүп чон чогаалын украин дылга очулдурар дээш эң баштайгы оралдашыышын ол болган.

Франко амыйн чораан шаанда Галицияның чонун төөгүде капитализм хөгжүлдези-биле таныштырыксаш, «Капиталды» сонуургай берген. Аңда «Маристан эки орук баштаар кижи тыппас-даа бис...» деп, «Ниитилел экономиязының үндезиннери» дээн өөредилге номунга автор демдеглээн (бодунуң ол номун үндүрөр дээш Франко парлаттыра албайн барган).

«Капиталды» болгаш оң авторун бодунуң канчаар билип турарын Франко «Бичии библиотека» аттыг кылдыр үндүрер деп бодап алган номунга ол XXIV эгени тускай үндүргениниң эге сөзүнде делгереңгей илереткен. Онда парлаттынган ол болук — найгаачыытыг культура-чырыдыышкын очериги—ук номнуң шупту-зундан тускай-даа билдингир болур деп, Франко бижээн.

«Капиталдың» бирги томунуң XXIV эгезин Иван Франконуң очулдурганы — барза-барза 1926 чылда — чогаалчы өлген соонда он чыл болганда парлаттынып үнген. Эртемниг социализмниң идеяларының салдары Иван Яковлевичиниң хөй эртем болгаш уран чүүл чогаалдарындан база тодаргай билдинип турар.

1878 чылда Франко бодунуң реакция-биле болгаш кержи ёзу-чурум-биле амык демисеминиңче кыйгырган, капитализминиң хөөржүдүнчүзу—пролетариаттың төөгүлүг эчис соруглазын шаркисечи ёзу-биле үнелээн «Даш белеткенчилери» деп эң эки шүлүүн бижээн. Оңа чылын оон «Громадський друг» деп журнал үндүре бергенинде умур-на бар, ону оон беду эрге-чагырга черлериниң сагыыш-бодалын шенээн кыйгы деп санап турган.

Эртемниг социализмниң идеяларын Франконуң идепкейлиг пропагандалап турганын «Правда Украины» сөлүн бижээн. Ф. Энгельстиң «Анти-Дюринг» деп немунуң теориялыг кезээн хөл-биле бижип очулдурганын ол музейде делгеп коргускени, «Галиция социалистериниң программазы» деп чогаалында Карл Маристың дугайын бижээн эге база хереченяел турар. Ол программа бүгү националдарның амыдыралының маттыштырарын бодунга соруулга кылдыр салган турган.

(ПМА).

★ ★

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛ БОЛГАШ ТЕАТР

Делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң алдарлыг 50 чыл оюн демдеглеп эрттиргенге чедир санныг хонуктар арткан. Ажылчы чоннарның коммунистиг киржиндилгезинге партияның дузалакчылары — совет уран чүүл ажылдакчыларынга бо чыл бүгү совет улус-биле бир демей, чогаадыкчы ажылдың түңнелдерин үндүрер чыл болуп турар.

Совет актёрлар уран чүүдүн аргалары-биле Совет эрге-чагырга дээш деминсежип чораннарының, бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга Тайбынның, Хосталганың болгаш Аас-кежиниң оруун чырыдып турар бистиң чуртувуста социал болгаш культурлуг чаартылгаларның дугайын чептүү-биле коргузүп турарлар.

Улус масслаарның чогаадыкчы күштерин хандырган, улустар аразынга чаа ниитилел-экономиктиг харылзаалларны тургускан Улуг Октябрь—уран чүүл хөгжүлдезинге аргилделиг үе болган. Оон тодаргай чижээн орденниг, социалистиг Тывадан көрүп болур. Тывага совет эрге-чагырганың тургустуганының соонда кыска хуусаада бистиң республикавыстың экономика болгаш культура хөгжүлдези кастүп корбээн дүрген темп-биле үндезиннээр. Хожуланган, үжүк-бижин безин чок чораан улус—ам бистиң улуг Төрээн чуртувустуң чечектелип турар акы-дүжүмә республикаларының бирээзи апарган.

Бистиң амыдыралывыстың эң чугула айтырыгларын, коммунизм тургузукчузунуң маадырлыг оруун болгаш хүн бүрүзүн амыдыралын коргузүп турар, ол ышкаш бодунуң амыдыралының долу эргелиг ээзи болуп турар совет кижиниң эң чаагай харакterин илередип турар коргузуглерни чонга бараалгадыр талазы-биле улуг соруглалар Тываның хөгжүмшүн театрының коллективиниң мурнунда турар.

Юбилейлиг чылдың репертуарлыг планын күүседир талазы-биле ажылхеректерниң канчаар чоруп турарын «Шынның» номчукчуларынга таныштырарын оралдажыйын. Тываның хөгжүм-шүн театры юбилейге тураскаараан ажылдарны боттандырарынче эртиккен театр сезонунда-ла кирген.

Республиканың коруқчулери орус болгаш тыва болуктериниң күүсеткени К. Симоновтуң «Орус кижилер», А. Мовзоннуң «Константин Заслонов» деп шилерин көрген. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шавар дээш совет кижилериниң сынын чок күзел-соруунун дугайын оларда чугаалап турар. Штейниң «Чайыктар аразында» деп шиинин театрның орус болуу коргускен. 1971 чылда Тамбовщинага кулактарның контрреволюстуг тура халышкынын, Кронштадт үйметин болуп турар үеде чурттакы ажылдың темаларын авторларының 13 ажылдарын чонга бараалгадыр ужурлуг бис.

Театр ажылынга эң таарымчалыг үе—чайгы сезон төнер дей берген. Орус болгаш тыва болуктериниң актёрлары республиканың барык бүгү районнарынга барып чораан. Тыва болук часкы болгаш чайгы үелерде республиканың ажыл-ишчилериниге Күрүне шаңналының лауреады С. Токаның «Боттанган күзел» деп шиизин бараалгаткан. Ук шиини РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук тургускан. Шиизе коргустуген шынныг чорук оон неттерингей, эки болурун хандырган.

Б. Мустайның «Ай туттурган үне» деп шиизин коруқчулер улуг сонуургал-биле коргеп. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи О. Син-оолдуң тургускан ол шиизинде актёрлар коллективи феодалдыг дарлалга үлүр демиселди болгаш иеним, ынакшылдың үзагай чоруктарын бужаргадып турар эргинин артыышкынналарын сойгалаан ук шиини эки ойнаан. Ам үеде тыва болуктуң бир кезээ «Арага садыгжыы» деп классиктиг шиини коргузери-биле районнарже үүлгеп.

Тыва болуктуң артистери чайгы төлээзи төнери-биле чогаалчы С. Пирбүнүң юбилейге зорт хамаарышкан, «Кызыл коъш» деп шиизин белеткеп эгелээр. Феодалдарга, кыдат-моол эжелекчилерге үлүр арат массаларының национал-хосталгалыг шинчээшкининиң дугайында теманы автор шилип алган. Россияга социалистиг революциянын чалгыы Тывага эрге-чагырганы улустуң боду чедип алырынга күчүлүг быра болганын ында коргузуп турар.

Юбилейлиг чылдың төнчүзүнге чедир тыва болук Тыва АССР-ниң уран чүүлүнүң болгаш литературазының алдарлыг ажылдакчызы С. Сарыг-оолдуң дибреттээн ёзугаар композитор, РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы А. Чыргал-оолдуң оперетгазын, аныяк шин бижикчиги К. Сагдының «Аныязыдан алың камна» деп шиизин белеткеп коргузер болгаш бо чылды Н. Гогольдуң «Ревизор» деп шиизин бараалгадыры-биле доозар. Делегейниң шин чогаалының эртинези болуп турар бо шиини тыва артистер моон-биле ийи удаа белеткеп турары ол. Бо шиинге хөөнүн болгаш ортумак салгалдың артистеринден аңгыда, Ленинградка театрның дээди эртемнин чедип алган аныяк артистер киржир.

Орус болуктуң репертуарының темазы база янзы-бүрү. Коруқчулер А. Островскийниң «Бүрүү чокта бүргүлүглер» деп шиизи-биле танышкан. Л. Шейниниң «Аар бүрүүдыгы» деп шиизин база коргускен. Орус болуктуң аныяк артистери А. Мовзоннуң «Чаңгыс ээвинир адаанга» деп база өске-даа шиилерни чонга коргускен. Чамдык шиилер-биле Хакасияның ажылчы чону база танышкар аргалыг болган.

Бистиң соруглавыс болза Совет эрге-чагырганың 50 чыл юбилейинге чогаадыкчы чедиишкиннер-биле үжүражыл, коруқчулерге эң эки бараан болуру ол болур.

И. ЗАБРОДИН,
театрның кол режиссеру, РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

СПАРТАКИАДАНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Юбилей Спартакиадазы дооступ турар

Юбилей Спартакиадазы дооступ турар. Маргылдаалларның шупту-зунда демисел ам-даа чидиг. Сөөлгү хүннер безин рекордтар чок эртпейн турар.

Украинаның командазы «маңнаан сыын» деп кара адарынга ССРЭ-ниң база бир рекордун чедип алган. Моон мурнундагы харыы үезинде ийи адарының рекордундан 10 сан ашкан түңнел чедип алдынган. Рекорд ам 918 сан аткан түңнелдиг болган.

Спартакиада чемпионнарының аразында хостуг хүрештиң делгем сургагжан алды спортчулары бар. Махачкалаадан келген Юрий Шахмурадов биле киевчи Борис Гуревич, ол дыштың үжүүрлешкен чемпиону тыбласчи Шота Ломидзе биле олимпиижи оюнвар чемпионуу, Белоруссиядан келген Александр Медведь олар ол. Ынчалзажок Спартакиадада улам хөй чаа-чаа аттар база дыңналып турар! Чаа чемпионнар болгаш хүрешчилер маргылдаазынга шүүлгеп, армян Парпи суурдан келген 22 харлыг колхозчу Назар Албарян болгаш Киевте шериг албаны хаан турар 26 харлыг Юрий Гусов олар бар.

Бирги чергенниң аар денгилиг штангачыларның маргылдаазынга шүүлгеш, үш янзы мергежил көргүзериниге 492,5 килограмм шөй көдүрген түңнел алган, Луганск слесары Юрий Яблоновский чемпион медалы-биле эң баштай шанналган.

Ам спорттуң хөй сонуургакчыларының кичээнгейин «спорт хаанынче» хандыкшып турар. Лужники стадионунга Ярославль студентиниң Антонина Окорокова бодунуң адаанчыларының шупту-зунуудан бедик —176 сантиметрни ажа халаан. Украин Виктор Кудинский шүүлге чарыжынга 3000 метрни 8 минута 42,2 секундада эртпп келген. Ынчыг-даа болза бистиң чүгүрүктеривис өөрүнчүг бедик түңнелдерни ам-даа көргүспейн турар деп сөглээр херең. Кудинскийниң түңнелин, бодавыже, ортумак деп болур. 200 метрге шүүлге чарыжыдан оюза түңнелдер база-ла козулбээн. Хереэженнерден Брянскиде ажылдап турар техник Людмила Самотесова эртпеп 23,9, оолдардан — Алма-Ата спортчузу Амин Туяков 21,5 минута түңнелдиг келген.

Узак маңныг чарышканнар келирге адыш часкаашкынарны динмирел үнген. Оларның чаржырынга чаъс безин шаптык болбаан! Ульяновскиниң спортчузу Михаил Горелов эртпеп, 2 шак 22 минута 16,2 секунда түңнелдиг келген.

Ленинград иженери Игорь Фельд иттингништенип алган 5 метр 15 сантиметр бедик халаан. Чогум-на делегейге үнелеп чергелиг түңнел ол болган!

(СЭТА).

Редактор К. К. КУДАЖИ.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА

КЫЗЫЛ ПАРТИЗАН

„Шынның“ конкурузунга келген чогаалдардан (рассказ).

Ындыг эрлерден аът-шарыы дег дажыр боор, кончуг-даа моге-шыырак кижи чораан. Шөйбексимээр кадаң шырайлыг, кыдырыктыг кара каракtарының оду бүлүртүлеңейнчин олургулаанаыг, ажжок шоваа, бедиш үне берген чазагай думчуу улуг арыга таарышканы сүргей, көк талымба шыва тов кеткен, чоон үннүг кижи бистиң оовүстең шайлаап чорутнан.

— Кызыл партизаннар дээрге, ачам шөйүп чугаалай-дыр. — Дыңнаксаныза, Майданның эрткен дайынчы оруундан чүгле чаңгыс таварылганы чугаалап берейн, харын.

— Ийе, ийе, ачай! Дыңнаксап тур мен, чугаалап көрем!

— Бистин бо Хөндергей дээрге бир-ээдең тура улуг орук аксы, чүү-даа моңу таварып эртер чер боор. Шивээни көрдүң шиинээн: кадырда кыза оруктуң кежилдир улуг даш шивээ камгалал тудуп каап черни. Шаанда актар орта турумчуп туруп алган, ыяш боор кондыг-даа эргыжылга эртпейн, карлаңга коштуген-не кижилерни болгап туруп бергеннер. «Кай борбак актарга мынча хөй кожуун, суму чоңу чүге орууыс үстүрүп алган, корүп орар бис! Шивээ—бистиң черивис тир. Онда уялап чыдып алган карыы дайынны улуткаар хереқ! Бис чоошкан бис, сөөгүн сөөртеннерип, кыра адыш бадырыптаалынар, өлдар!» дээп Майдаа улус эвилелдеп алган, Шивээ-Даанче чорупкан иргин.

Майдаа баштаан кижилер кезек аъттарын арга чарыкка баглагылаан каап, Шивээ-Даанның сиртин кырладыр кедеп бадып-ла каапнар. Тайгага чаъс-чайык болуруп оштап, чайгы үүн кээргел чогу-биле ол чиңде турган. Кызаа орукта, тарамын каш кызыл-ала дыттар аразында ак майгыннар коштуп келген. Майгынарже чоокшулаан тудум-на, онда турар кижилериң дүрөү-хевирлери улам тодарап, ам дораан болур өлүмүүр сегиржип алышкын медеелге анчыг өйдүгүп, чүвениң арай сүртеачин кончуг апаарга, Майдаанның чамдык өөрү майгынарже чоокшулаарындан ойталап, ырактан бо даапган турган, актарны коргудар дижип туруп бергеннер. Ойталаар талазы-биле Шыпыраң чагырчының чылгычыны Кара-Арыл черде өпзелеп турган.

— Бис черле мынап өлбээлинер!— деп, Кара-Арыл ажыт иертилээште олургулаан улусту дедир утаадып, сөөк холдарын амыр-соксаал чок карбаңнаткылап, шуугап-ла олурган.

— Силерниң бооңар даажыңдан ойлап-дезер хире, актарны аң-меңге домейлеп турар силер бе? Мелегейдер-дир силер, акыларым. А бо актар дээрге, аңаа-ла Таңдының бөрүлери эвес, кижи дайыннар, бистиң эң-не өжөөнниг дайынчыларывыс-тыр! Бөрүлер бистиң түгле малывысты чиир, а болар малдан ынай, ал-бот-тарывысты, ажы-төлүвүстүү, ха-дуңма чонуувусту чиирлер. Бедик-Тей баарынга чедя кижини малгылаштыр хөнеп алгаш, кыра боолап каапканын бодун чугаалап чорбадың бе, Кара-Арыл! Ам эртен болуп хөнедир сен! Оон ынай Белдирп-Шыгында хамык өглерни, онда сээң кадыг төрээн акыңны база көжүре берди, Кара-Арыл. Чүге дизе хондуруп турар деп бодай-дыр сен? Бир эвес болар-бодаан болзуңаа, оларның боостаалынче мези аннып алгаш турар бо дайыннар-биле шыдавыже сокчуп чыткаш, өлүр сен, Кара-Арыл! А сен өг-бүленги камгалаап эвес, түгле бодуңүн байларга саттынган бүжар амыдың оскунарындан дедирленип турарың бо-дур! Сени маңаа дырыштыр хүлээп, ыяшка чыыпкыр шарып каар мен, Кара-Арыл! Оон башка хей боо даштап, актарга дузалажыр деп олурарың илдең-дир!

Кара-Арыл чадыр, дуңмам!, адыр, дуңмам!» деп чыдырда-ла, мөге шыырак Мандаа багай ашакты хүлбүс мойнаа сарыг сыдым-биле холбудуп биле хүлээп, дытка шарып каап.

Ланчылырлыг улус даг сиртин куду, кушкаш кедээн моортайлар дег, чылбыйтыр үнгеп батканнар. Алмызындан аңчы-меңчи, ол черинң хоонуп чурттакчыдары болганда, Мандаалыг кезекти дурапнааш-даа эскерер берге турган. Мандаа өөрүбиле соолгу бизеңнер кырындан хүрең хынныг ланчыларын харааладап үнүп-ле келгеннер! Дыттар хөлегезинде узун столда ак-ак хөйленнерлиг чээрби шаа кижи, дүштеки чемде дүнүү берген олурганнар. Шала озалаашаң, актарның чанчыны хевирлиг, тас баштыг, мукур ак хөйленнинг, арта-ла кызыл-даванналыг каапкан кижи, секте бөрү дег, күдүженейнин чоогланып олурган.

— Сен Хойтпак-оол, таңнымылы! —деп, Мандаа бир эжинге сымыраган—Бөрү адарың айлыг эвес, бо азаны база ынчар дырбандырып көрем! Черле сүрээдешкин херек чок! Чазып черле болбас! А мен, мен шак-ла бо хола хынын баштыг куурумчуну, шертейтир шиве! Таптыг шыгаан алынар! Мен «чеве»! дээримге-ле...

Ланчылыр дизинейин бергилээн. Боолар ыяы кызаа хемге тырлып чоруй, Сарыг-Белдиң сынынын бажында хооладыр чангыланғылаан. Семис атаман ийин куду дукпуртуланып бады барган. Хойтпак-оол ашак дайынчы опаалганы база-ла эрестиг күүсеткен: таңнымыл дыт хөлегезинде ында-ла шөйлү бергеп. Шактыр боолу безин ланчылыг багай адыгындан дээрге кавындылар аттыг-сураглыг аңчы-меңчи эрлер Мандаа биле Хойтпак-оол үшкү бөш-бөш октарны ланчыларынга чиртип чыдырда, дыттар аразында он ажыг дайын тырлы бергилээн чытканнар.

Партизаннарның чүгле аъттары ырак тургапы-ла чолуктарга өршээл болган, оон башка арткан ийи дайыннарның Тудум-Чыраада штавыныга тыныыг чедер салыны чок турар, а өскелери Шыпыраң чагырыкчының дүжүмединге баштаткаш, боттарының чогуур дывааңаныче демнеп далажыпканнар.

Шивээге тургаң үжеп хире ниижи составтыг шыырак кезээ барык когуп үзе узуткаткаш, тывалардың хем бажында чепсектиг улуг отряды бар дээрзин актар айыллаанын, дүүрей бергеннер. Ынчалза-даа олар, сегин каггап бөрү ышкаш, Шивээге кагдынган ол хире хей ак-чемзээн катап эргивес аргазы чок турганнар. Даартазында хуртуп боолар-биле чепсегленген улуг күштүг, аътты ак отряд кончуг серемчилелдиг Шивээге чеде бергеннер. Олар будук безин дырс дээрте, сырбаш кынып, хоюп чорааннар. Угаан-шуут чок кызыл чораан чеде бергеш, олар оон боттарының өөрүнүң өлген сектеринден өске чаңгыс ак-даа тыпталаннар. Көстүр-ле чүве: кедээ дагда каарганнар каргыраашаннар, хемде кускуннар аас-булаажып алгырышканнар, дыттар бажында дээлдигеннер ыяынайдыр киштешкилээн.

Мандаалыг кезек актардан булаап алган бүгү чепсектерин беш аътка чыттыр чүдүргеш, ол-ла дүне Аныяк-Бажынче ажа берген. Кара-Арыяны дүүн аътгарга чыдып калган бичии оол чежип салыпкан чүве-дир, а актар бөгүн турлаанга келгеш, бир аътка ийи шоодай далган чүдүрүп турган Кара-Арыяны тудуп алганнар. Кара-Арыл сири-кавы: «Силерниң өөрүнерни Мандаа өлдүргеп, мен чаңгыс-даа чамык чаза тутпаан мен! Өршээнер-авырадар, бурганнарым!» деп турда-ла, дайыннар ону селемелер-биле ол-ла черинге үзе-чаза шаап каапканнар. Мандаалыг кезек удавазында актарның алаакка одарладып чораан аътгарын база үзе ойлады бергеннер, а ол-ла хүн Чадаанадан чоктап орган ок-чемзек, ашчем чүдүргеп коштарны база булаап аппарганнар. Маналаан талаларындан-на чуура үстүрүп турар күштүг согуушкуудан ырмаырааш, актар Хем-Белдириңде сураа үнүп турар өөрүнче буу-хаа далажыпканнар. Мандаалар актар-биле Адар-Төшке база данза солужуп — чуга аткылашкан дээр чүве.

Оон-на актар-даа, Мандаалыг кезек-даа сураг барганнар. Манданың отряды чээрби ажыг кижи база-ла Хем-Белдири чоктаан болгаш онда кыылдарга каттышкан сураглыг болган.

Элээп үе эрткенде, хувискаал тилеп, чурт тайбынчыраан соонда, күжүр Мандаа Хем-Белдириден чанып келген. Часкаар чайын, хек адып турда, шала кежээлектей Мандаа Хөндергейни өрү арыг-даш сыныпас ыяадыр, мынчаар ырлап чоктаан-дыр:

Кадагаатты каргызынга
Качыгдадып чораан арат.
Качыгдалдан чарып алган
Кайгамчыктыг Интернационал.

Ийи хеминиң улуг, бичe чону, хей-аътты көдүрүп кээр бо кайгамчыктыг ырны ол-ла кежээ доктаадып алган, эзимнерни чангыландыр ырлажып эгелээни ол чүве.

Мандаа чанып келгениниң даартазында дораан Арыг-Бажының улуг шыгынга чавагаш чаш оолдан эгелээш, чөнүк-ушпаларга чедир бүгү чонның улуг чыыжы болган.

— Улуг Москва дээр черде Улуг Ленин деп кижи бар. Бай, дүжүметтериниң кижи дарлап, эриидээр эргеин казыыр, кижи бүрүзү ден эргелиг чурттаар деп Улуг Ленин номнаан-дыр — дээш, Мандаа хойнудан кызыл торгу бижиндызында оралап каан саазын ушпуп экелген. — Улуг Ленинниң сүзек чурүү бо-дур, эштер араттар. Ядыы кижилерге хостуг эрге-шөлээнге тыныскан Улуг Ленинниң чуруун чонга көргүзүп, тайылбырлап чоруур сен дээш, командирим меңээ берген чүве, эштер араттар. Азыындан камныг турдар силер!

Чонның чугаа-сооду диңмирел-ле турган:

— Хаан, бурганнар ышкаш, хаваан дүүнкен дураачыг эвес, а каттыгырыкан орар де! Боду ындыг чазык-чаагай болгаш ядыы-түреңги чонну өрү тыртып турар улуг башкы-дыр ийин.

— Ойт, хаан, бурган туржук. бистиң бо ноян, дүжүметтериивис безин ядыы кижиже канчаар коргунчуг кылдыр көрүүр ийик. Өжээнинн-биле хыйыртап көөр ышкажыгай. А бо Улуг башкыны көрүнер!

— Байларның, дүжүметтериниң чүгле дарлакчы эргелерин казыыр эвес, а оларның мал-маганын, эт-хөреңгизин база хавыргаш, ядыы чонга үлээр деп Улуг башкы Ленин чарлык болган-дыр, эштер араттар!— деп. Мандаа чугаазын доозкан.— Чүге дээрге ол-ла хей мал-маганны ядыылар, бистер азырап каан бис! Чүү байның чылгы чылгызап, хей кадарып чораанын көржүк силер! Байларның холунда турар ёске-даа эдилел-байлактарны база ынчаар көөр хереқ дээн.

Мындыг кижилерни, тодаргайлаарга, хувускаалдың кан соруктуг, ханыш-сыныш чок эрес-маадырлыг шеритте чораан кижилерни кызыл партизаннар дээр чүве-дир ийин оглум.

Моңгуш ЭРГЕП.

ЦИРК-ШАПИТО

(«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОНГА)

Күрүцирктиң сөөлгү көргүзүглери чоруп турар.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи
В. ОСКАЛ-ООЛДУН
болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи
К. ХЕНЗИГ-ООЛДУН
киржилгези болгаш удуртулгазы-биле тыва артистер,
А. АЛЕКСАНДРОВТУН
удуртулгазы-биле чадаг-тергечилер көргүзүү болгаш өске-даа сөлүн программаларны силерге бараалгадып турар.

Бүгү кежээлериниң дургузунда манежже каттырымчыг жокуй-парадистер **НОВАЛЕНКО, МОЧАЛОВ** болгаш **НОСОВ** олар ойнаар.

Эгелээри 19 шак 30 минута.

Дыштанып хүммерде үш көргүзүг болуур. 12 шак, 15 шак болгаш 19 шак 30 минута турда эгелээр.

Касса «Найырал» кинотеатрның болгаш цирктиң ортаазының чанында, эртен 9 шактан кежээ 20 шакка чедир амыдап турар.

БИЛЕТТЕРНИ БАШ УДУР САДЫП ТУРАР.

КОЛЛЕКТИВТИГ ЧАГЫГЛАРНЫ БАЗА ХҮЛЭЭП АП ТУРАР.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

АВГУСТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ» — «Хамыдыр коргузер корунчуитериниң хаан чери» — 10 шакта. «Далай аңчызы»—12, 2 шактарда. «Хар чаар үе» — 4, 6, 7.50, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ» — Кино чыынды — 10 шакта. «Тимлеттирбээн батальон»— 3 шакта. «Чуга деъш кыры-биле» (1 болгаш II сериязы) — 5, 8 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: — «Оваарымчаныг кырган авай»—1,3 шактарда. «Чертеженя»—5, 7 шактарда. «Оргулашма демисея»—9 шакта.

«ЕНИСЕЙ» — «Кара прим» — 9.40, 11.30 шактарда. «Чаа Орлеанның ыман кижизи» — 1.30, 3.30, 5.30 шактарда. «Үш чүреитиг медальон» — 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК» — «Золушка» — 11,6 шактарда. «Фокус—покус» — 3, 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчуу, бажы № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының 35-24, 25-38, халыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймыраал киллизинниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинниң 37-13, көжээ ажыл-агый киллизинниң 21-47, үлетүүр киллизинниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көжээ корреспондентилер база совет тургузуут болгаш аймыраал киллистериниң 21-27, эштики информация киллизинниң 20—60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчуу, 1).

ТС—02270.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
92
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнүп эгелээн

1967 ч.
АВГУСТ
6
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 185 (6822).

Өртээ 2 көп.

Дээди шанналдар

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Төрээн чурттуң кампалазарынга Белгород областың ажылчы чоннарының эрес-маадырлыг болгаш турушту чорукту көргүскени дээш база улус ажыл-агыйын катап тургузарынга болгаш хөгжүдеринге чедип алган чедишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму БЕЛГОРОД ОБЛАСТЫ ЛЕНИН ордени-биле шаңнаан.

• • •

Тула областың ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгезиниң, ажыл-агыйы болгаш культура тургузуушкунуңуң соруглаларын күүседиринче аларны мобилизастаар талазы-биле үре-түңнелдиг ажылы дээш база бирги номериниң үнген хүнүнден бээр 50 чыл болганы-биле хөлбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму областың «Коммунар» сөлүмүн КҮШ-АЖЫЛЧЫ КЫЗЫЛ ТУҢ ОРДЕН-биле шаңнаан.

(СЭТА).

СЭКП ТК-ның ТЕЗИСТЕРИН КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИР ТАЙЫЛБЫРЛААР

Улуг Октябрьның 50 чылынга чедишкинниг ужуражыр дээш социалистиг чарыш хоорайның коллективтеринде хүн бүрү улам идепкейжип турар. Кезир юбилейге алдар болдурган бедик хүлээлгелерни кызылчылар бо чылдың эгезинде-ле алган. Олар боттарының берген сөзүн бызыы-биле эдеп турар.

Хоорайның үлеттүр бүдүрүлгелерин бирги чартык чылдың күрүне планын хуусаа бетинде күүсеткеш, пландан ажыр 730 мун рубльдин продукцияны бүдүрген. Социалистиг чарышка бедик түңнелдерни хоорайның транспорт организацияларының чедип алган. Олар бирги чартык чылдың даалгаларын бүгү техника-экономиктиг коргүзүлгер талазы-биле ажыр күүсеткеш, 230 мун литр кывар чүүдү камнап алган.

Хоорайның үлеттүр бүдүрүлгелериниң болгаш транспорт организацияларының иштинден социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда алгы заводчуктуң болгаш № 2 АТА-ның коллективтери чоруп турар. Оларга үйнги кварталдың түңнелин үндүрген, чарыштың бирги черин болгаш СЭКП хооркомунуң, хоорай Совединиң күүскомунуң шилчилер Бызыл тугуну тывыскан.

Юбилейнин социалистиг чарыжы чоруп турар чеде, бүгү черлерде ышкаш, хоорай бүдүрүлгелеринде кылып турар продукцияның шынары экижип, күш-ажылдың сагыга-чугуму быжыглып, ажылдап турар кижи бүрүзүнүң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү бедип турар. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлеринге, Октябрьның 50 чылынга партия Төп Комитединиң Тезистери хоорайның ажылчы чоннарының күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик кедүрүүшкүнүн болдурган.

СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистери — политиктиг улуг ужур-дузалыг документ. Ында бистиң революциялыг аалдарлыг ооруң партийжи, маркисизм-ленинчи чүүгүн-биле ханы илереткен, совет улустуң чартык чүс чылдагы демиселиниң социал-политиктиг кол түңнелдерин кылган, делегейде бирги социалистиг иниитилел тургузуушкунун удуртур талазы-биле бистиң партиявыстың аажок улуг дуржулгазын байытқан, бистиң чүгүүвүска коммунистиг тургузуушкуннуң эдлечглиг соруглаларын тайылбырлаан.

СЭКП ТК-ның Тезистерин парлалгага чарлаан соон дарый, хоорайның партия организацияларының Тезистериниң үтка-шынарын коммунист бүрүзүнүң болгаш бүгү ажылчы чоннарның угаан-бодалынга чедирерин, Советтер чүгүүнүң чартык түс чылда чедип алган тиилелгелериниң ужур-дузазын ханы бүдүрүлгелерни дээш бригалага коммунистиг күш-ажылдың деп атты тывысканы-биле каспырлашкан.

Тезистерни таныштырарының кадбак планын бүс-бүле ажылдаар электростанцияда парторганизация (секретары эш Путинцев) тургускан. Ында мергежилдиг политинформаторларның болүүн тургускаш, олче директор эш Чумаковту, кол инженер эш Григорьевти баштадыр ескелдаа удуртур ажылдакчыларны болгаш түскай эртемниглерни киирген. Партбюро политинформаторлар-биле түскай сургаалдары кылган. Ам үеде олар цехтерге Тезистерниң кол айтырыгларынга беседаларны болгаш лекцияларны идепкейлиг чорудуп турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дугайында, чүгүүнүң бежен чыл дургузунда эртекен оруунун дугайында солуң сактышкынарны электростанцияның аныяктарынга хоочун коммунист, дуржулгалыг партийжи ажылдакчы Илья Евгеньевич Фетисов чугаалап берген.

Тезистерни чонга таныштырарының планнары парторганизация бүрүзүнде бар болгаш олар дараалаштыр күүсеттинип турар. Ам Тезистерни ыыткыр номчулга, беседа аргазы-биле таныштырар бирги чадазы барык дооступ турар, оон-биле холбаштыр ийиги чада — ол төөгүдүг документтиниң ханызы-биле өөредири эгезээн.

Бо үүнерде СЭКП хооркому партия активинден болдуктуг шилип алган, ТК-ның Тезистериниң үтка-шынарын ханы өөредириниң-талазы-биле пропаганда ажылын организастаарынга дузалажыр кылдыр парторганизацияларже үндүрген. Партия активинден эдээн хөй эштер ажылдап киирипкен. Түүйбу заводчуңуң ажылчынарынга Тезистер талазы-биле лекциялар эки билии алыр арганы берген.

Тезистерни чонга таныштырарының планнары парторганизация бүрүзүнде бар болгаш олар дараалаштыр күүсеттинип турар. Ам Тезистерни ыыткыр номчулга, беседа аргазы-биле таныштырар бирги чадазы барык дооступ турар, оон-биле холбаштыр ийиги чада — ол төөгүдүг документтиниң ханызы-биле өөредири эгезээн.

Бо үүнерде СЭКП хооркому партия активинден болдуктуг шилип алган, ТК-ның Тезистериниң үтка-шынарын ханы өөредириниң-талазы-биле пропаганда ажылын организастаарынга дузалажыр кылдыр парторганизацияларже үндүрген. Партия активинден эдээн хөй эштер ажылдап киирипкен. Түүйбу заводчуңуң ажылчынарынга Тезистер талазы-биле лекциялар эки билии алыр арганы берген.

Тезистерни таныштырарының кадбак планын бүс-бүле ажылдаар электростанцияда парторганизация (секретары эш Путинцев) тургускан. Ында мергежилдиг политинформаторларның болүүн тургускаш, олче директор эш Чумаковту, кол инженер эш Григорьевти баштадыр ескелдаа удуртур ажылдакчыларны болгаш түскай эртемниглерни киирген. Партбюро политинформаторлар-биле түскай сургаалдары кылган. Ам үеде олар цехтерге Тезистерниң кол айтырыгларынга беседаларны болгаш лекцияларны идепкейлиг чорудуп турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дугайында, чүгүүнүң бежен чыл дургузунда эртекен оруунун дугайында солуң сактышкынарны электростанцияның аныяктарынга хоочун коммунист, дуржулгалыг партийжи ажылдакчы Илья Евгеньевич Фетисов чугаалап берген.

Тезистерни чонга таныштырарының планнары парторганизация бүрүзүнде бар болгаш олар дараалаштыр күүсеттинип турар. Ам Тезистерни ыыткыр номчулга, беседа аргазы-биле таныштырар бирги чадазы барык дооступ турар, оон-биле холбаштыр ийиги чада — ол төөгүдүг документтиниң ханызы-биле өөредири эгезээн.

Бо үүнерде СЭКП хооркому партия активинден болдуктуг шилип алган, ТК-ның Тезистериниң үтка-шынарын ханы өөредириниң-талазы-биле пропаганда ажылын организастаарынга дузалажыр кылдыр парторганизацияларже үндүрген. Партия активинден эдээн хөй эштер ажылдап киирипкен. Түүйбу заводчуңуң ажылчынарынга Тезистер талазы-биле

П. КИСЕЛЕВ.
СЭКП Бызыл хооркомунуң бирги секретары.

БАЙЫРЛАЛ МУРНУНУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЭЭ

Кызыл туктуг коллективте

Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи Улуг Октябрьның 50 чыл ойнун алдарлыг байырлалынга үткүштүр алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүседип турар.

Бо чылдың эрткен чеди айларында комбинаттың коллективи бүдүрүлге планын бүгү коргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен болгаш 700 тонна сорттуг даг-дүгүн пландан ажыр берген.

Юбилейниг чартык чылдың түңнелинде ол коллектив ССРЭ-ниң Түдүг материалдары үлеттүрүүнүң министерствозунуң бирги шанналын алган болгаш II кварталда бистиң республиканың үлеттүр бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчилер Кызыл тугун чаалап алган. Боттарының түскай мергежилдериниң бүдүрүт мастерлери аларга мурнакчыларның саны ол бүдүрүлгеге сокпаал чокка өзүп турар.

Оларга даг-дүгү арыглаар фабриканың машинистери А. Доголина, А. Агбаан, тазарыштырыкчылар М. Сувдүй, Д. Дүктүп-оол, казыкчылар А. Доржу, С. Туровец, М. Күдерек болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Комбинаттың ажыл-ишчилери улуг байырлалга белек кылдыр ноябрь 7-ге чедир 18500 тонна даг-дүгүн бүдүрүп үндүрер болгаш планнан ажыр 50 мун рубльге ниити продукцияны бээр деп бедиткен хүлээлгеня алган шүдүргү ажылдап турар.

Шахтёрларның чедиишкини

«Бызыл-Хавак» шахтазында хомур чаш казыкчыларының коммунист Ф. Рязановка удуртқан комплексизиг бригадазы байырлал мурнуңуң социалистиг чарыжынга бедик коргүзүглерни чедип ап турар. Бригаданың кежигүннери заңгыс сменында он тонна хомур даштыр планнан ажыр казып турар.

Бригада кежигүннериниң шүүтүлү даг ажылдарының кол-кол түскай мергежилдерни тергиин эки шинчээп алганының ачызында, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү нормада айыттынган хемчээлинден 15 хуу бедик болуп турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалычылары Н. Сеңдовников, Г. Сүзотеплов, Ф. Морозов болгаш өскелер-даа шахтёр Хүнүге үткүштүр алган бот-хүлээлгелерин 140—150 хуу чедир күүсеп, дагжыларның бүгү коллективиниң чоргаарланыкчылары болуп берген.

Даараныкчыларда

Сарыг-Септиң аимдырал хандырылга комбинадының даараныкта цехиниң даараныкчылары районнуң бүгү чурттакчыларының бедик хүнүлүтелин чаалап алган.

Будүрүлге онаалгаларын ай, квартал санында доктаамал ажыр күүсетпишаан, даараныкчылар ажылчы чоннарның чагыгларын ой-шаанда, эки шынарлыг күүседип берип турар. Цехтиң коллективи будүрүп үндүрген продукцияның шынарын экижидеринбиле чергелештир, тонга культүрүүр бараан болуушкунунче улуг кичээнгейни үгленидирген.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, даараныкчылар: В. Ростовцева, В. Воронина, А. Помякшева, Е. Двоеглазова, Е. Арчымаева олар боттарының аргаларын болгаш курлавырларын санап көргеш, Октябрь революциязының алдарлыг байырлалынга белек кылдыр ниити продукция будүрериниң планын ай санында 130 хуузан эвээш эвес кылыгларын чүгле кончуг эки шынарлыг будүрерин хүлээнген ажылдап турар.

Планның сезен хуузу

Ырбаанның ыяш белеткекчилери юбилейлиг чылда ыяш салдарының планын чедишкиннииг күүседир дээш күжениишкиннииг ажылдап турар.

Чыл эгезинден бээр олар 50 мун кубометр ыяштыг республиканың чаа тудугларынче чоруткан. Ол дээрге ыяш салдадырының чыл планының 80 хуузу болуп турар. Бежен чыл ойнун улуг байырлалынга Ырбаанның ыяш белеткекчилери салдадылганың чыл планының 120 хуу күүседизибиле ужуражыр дээш ажылдап турар. Ол соруглаңы чедишкиннииг боттандырарының бүгү аргалары оларда бар.

—⊙—

Геологтарда

Тываның геологтары улуг байырлалга онзагай белекти соңгөзөринге белеткенип турар. Ол дээрге Саянның бүүрүл баштыг сыныарының оруузунган бедик шынарлыг даг-дүгүнүн чаа байлак курлавырларын ажыктаны-дыр. Ол үнелиг байлактың моон чыдыкы геологтер эртеп чылын ажыктаннар.

Октябрь байырлалынга чедир олар үк черниң бүгү талалыг шинчилээшкинин чоруттушаан, ам-даа чаа-чаа участоктарны дилеп, тывараын хүлээнгеп ажылдап турарлар.

—+—

Байырлал бетинде күүседир

Таңды районнуң ажыл-агыйлары күрүне мурнуңа даалгалыг онаалгаларын Совет эрге-чагыргазының 50 чыл ойнга таварышкыр күүседир дээш шалыпкын ажылдап турар. Район ниитизи-биле чылда күрүнеге садар сүдүн 72,2, эътиин — 48,5; кукуруун — 86,5 хуу күүсеткен.

«Тинделге», «Межегей» совхозтар болгаш кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы күрүнеге дүк дужаарының чыл планын 118,5 — 103,5 хуу күүсеткилээн.

—⊙—

Эрткен чылдан хөй

Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары юбилейлиг чылга күрүнеге дүк садарының чыл планын август 1-де ниитизи-биле 92,3 хуу күүсеткен.

Дүктү будүрериниң болгаш күрүнеге садарының чыл планын ажыр күүседипкен ажыл-агыйлар база бар. «Күш-ажылдың хостуу» колхоз бо чугула мал продукцияны күрүнеге садарының чыл планын 108,8 хуу күүсеткен, ол дээрге эрткен чылдаазындан 10 тонна хөй болганы ол. «Найырал» совхоз дүк садарының чыл планын 105,5 хуу күүсеткен, эрткен чылдаазындан 7 тонна дүктү хөйнү саткан. «Х Улуг хурал» колхоз дүк садар хүлээлгезин 120,8 хуу күүсеткен.

Дүжүт дээш

«Шекпээр» совхозтуң Доң-Терезин салбырының Кара-Доң. Тей болгаш Бута-Белдири, Кара-Хөл шөлдеринде арбай, кызыл-тас, чиңге-тараа культураларының үнүжү ону көрген кижи бүрүзүнүң өөрүшкүзүн хайныктырар, а ол чаагай дүжүттү өстүрер херекше кижилер, техника чүгүлә рольду ойнаан.

Чазын, чайын болгаш күзүн үстүнде шөлдерге, аңаа ажылдап турар кижилер аразынга ажылчын хептиг, шевергин дурт-сынныг, аныяк оол бо-ла көстүр. Комсомолчу Ооржак Алдын-оол аңаа үш чыл ажыг ажылдап турар. Чедип алган билиин, ажылга практиказын ажыглап, болүүнүн туруттуг, идегелдиг чорүүн ол көргүскен.

Кандаашкынныг-даа чылдарда болза, бо салбырның тараа шөлдеринге эки дүжүттү ап болуруп амыдырал бадыткаан. Чүге дээрге, Доң-Терезиниң тараажылары шаг-үеден бээр колдуунда суггаттыг черлерден дүжүт ажаап ап чорааннар. Ында инженер-техниктиг дериглиг эвес-дээ бол, эрги бугалар ында эвээш эвес. Оларны эки ажыглаанындан Барыын-Хемчикке эрткен кан-садымныг чылда безин салбыр ортумаа-биле 8 центнер дүжүттү алган.

— Бо чылын бистиң тараавыстың үнүжү эки. Ажыл-агыйның тараа шөлдериниң 75 хуузу азы 1050 га черни чазын суггарып тараан, чайгы суггарылганы база уламчылаан чүве. Ниитизи-биле 1400 ажыг га кызыл-тас, арбай, чиңге-тараа болгаш өске-даа культуралар тарыттынган. Бо чыл эрткен чылдыңнан чаашкыныг, эки чыл болгаш тур. Ындыг-даа болза, бойдустуң чайгаар болуушкунунга ынанып орбайн, ылангыя часкы, чайгы суггарылганы эки органзастаанывысты хөреп чокка демегләәр херек. Үжен кижи составтыг 4 звенозунуң ажылы чүгле салбырның эвес, бүгү совхозтуң өөрүшкүзүн болдурган. Бистиң сураглыг суггарыкчывыс эш Сарыглар Сайын-Белектиң звенозу 350 га черни эң шынарлыг суггаргаш, звенолар аразынга калбарган чарыштың бирги черин эдлээн. Эш Сайын-Белек чоокта чаа болуп эрткен республика Наадымынга киржип чораан. Ам үк звенонуң участогунда тараанын үнүжү кончуг эки. Суггарыкчылар Монгуш Байыр-оол, Ооржак Кайкоол, Ооржак Бокташтаан, Монгуш Бурбеш-оол, Ооржак Монгун-оол, Кара-Сал Далар-оол, Ооржак Чаш-оол болгаш оон-даа өскелериниң үлегерлиг ажылынга совхоз чоргаарланып турар — деп, агроном чугаалады.

Совхозтуң директор черн суггарыкчыларның материалдыг сонуургалын бедидип, он хонуктуң түүнде суггат үезинде 50 хуу немелде төлевирин берип база эки үнүжү дээш суггарыгга төнген соонда 25 кижи составтыг суггарыкчыларга 70 хуу немелде төлевирин төлээри көрдүнген. Салбыр бо юбилейлиг чылдың күзүнүнде га чер бүрүзүнден ортумаа-биле 15 центнер, а чамдык участоктардан 18—20 центнер дүжүттү ажаап алыр арганыг.

Салбырның дүжүт ажаап алышкынынга ажылдаар комбайнарның септелгези доозулган. «Сельхозтехника» салбырының мастерскаяларында үндүргеш, салбырда эккеп турускан. Септелге ажылынга механизаторлар Ооржак Хамат-оол, Ооржак Белгүн-оол, Ооржак Самыя, Ооржак Маай олар үлегерни көргүскеннер. Тараа дөгер шаңның иштин арыглап дооскан. Дүжүттү эжер ыяш хүүректерни, далбыларны белеткээн, тараа арыглаар, сайгарар машиналарны септеп доозуп турар.

Комбайнар салбырда четчир санныг бар. Ынаыг-даа болза, кукуруза ажаар комбайн чүгле чаңгыс, ук культураны ажаар үеде бергеге таваржып болурун, ол ышкаш, шанга тараа дүжүрер, чүдүрер машина чедишпезин, бар машина аргажок аргижиргээнин агроном хомудап чугаалады. Оон ынай ажаалда үезинде бир бергедээр чүве — транспорт, тараанны, ногаан массаны дажыглаар автомашиналар чедишпейн баарын чыл бүрүнүң практиказы көргүскен. Ону бо чылын болдурбас дугайында совхозтуң директория чери амыдыраштан сагыш салып турар.

Кижилериниң ажылдаарынга таарымчалыг байлалды тургузар чорук ажылды чедишкиннииг чорударынга догум болур. Бо талазы-биле салбырда чамдык чүүлдерни кылган. Хову турлаан дерип кылырынга совхозтуң директория чери бо чылын улуг кичээнгейни салган. Ам салбырның хову турлаан арыглап аштаан. Ында ам сигенчилер ажылдап, чурттап турарлар. Чуртталга бажының арыглап, чугайаарынга повар коммунист эш Хажытпаанын үлегериг ажылаанын мактаар херек. Ол ам ында сигенчилерде поварлавышаан. Төп хову турлаанда кызыл будунну база тургускан.

Ынчангаш салбырның тараажылары юбилейлиг чылдың дүжүдүн кыска хуусаада чилириг чок ажаап алыр дээш белеткел ажылын эки чорутканнар.

Д. ЕНДАН.

Күүселдеде

«Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ишчилери күрүне мурнуңга алган социалистиг хүлээлгелерин юбилейлиг чылдың баштайгы чартыында мынчаар күүсеткен: сүттү 102,5 хуу, дүктүн чыл планын 150 хуу, эът садар чартык чыл планын 108,2 хуу. Бо чорук колхозчуларның кижи бүрүзүнүң хуузунда алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкиннииг күүсеткенинде болган деп демдеглээри чугула. Ам арткан үеде ийиги чартык чыл планын күүседир дээш бүгү күштү салып, тодаргай хемчеглерни ап турар. Ажыл-агый адырлар дайы-биле ап чорудуп эгелей берген хемчеглерни ой-шаанда чедишкиннииг боттандырар дээш колхозта партия, комсомол, профсоюзтар организацияларының боттуг ажылдарыны колхозчулар ортузунда чорударын улам идепкейжиткен.

Н. ДАКАА.

Эрзин район.

ХАЙНЫККАН АЖЫЛ-ИШ

Чөөн-Хемчиктиң Дагыр-Шемиин ол-бо адырларында күш-ажылдың судалы кажангыымындан-даа артык хайныккан. Сигең кескен, болгеп, сараат салган ажылдарда ажылдап турар тракторларның моторларының даажы лиңиитителген, хүнге арыннары хүрең-хүрең кылдыр дадыга берген улуг, биче кижилериниң чугаа-сооду, ыры-шоору эртенден орайга чедир дыңнадыын турар.

Ында Ооржак Алдын-оолга удуртқан сигенчилериниң механизастаан бригадазы Совет арге-чагырганың 50 чылынга белек кылдыр ниитиниң малынга эдбек чем-суурлу тургузар дээш демиселди калбарткан. Чайгаар үнген сигең кезип, белеткээр ажылда 8 трактор агрегаттары хаара туттунган.

Трактористер Ооржак Эрес-оол биле Дуран-оол олар сигенни кезип, Сат Кокай-оол биле Михаил Монгуш дырбаан-биле болуп, а Моңгуш Садый-оол сараат чанынга сигенни бөле иттирип эккээрге, сараттакчылар Моңгуш Өмер-оол биле Моңгуш Чылбак-оол олар сараатты тургузуп турааннар. Ол бригаданың кежигүннери хүнде 30 тонна сигенни сарааттап салыр тургаш, 35—40 тонна чедирип турааннар. Июль 28-не чедир 280 гектар черниң сигенни кескеш, 320 тонналы сарааттаан.

Бо хүннерде Дагыр-Шемиинниң сигең шөлдеринде 30 ажыг сарааттар тургустунган. Совхозтуң директория черинин болгаш партия, профсоюзтар комитеттериниң бригадалар аразында шилчин чоруур Кызыл тугуну бо бригаданың кежигүннери чаалап алгаш, быжыы-биле тудушкаан. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп хүндүлүг атты чедип алыр дээш ол коллектив демиселиин турар.

Бригада төвүн аяннын сүргей кылдыр дерип каан. Бир-ле дугаарында «Бүгү-зе ажыл-ишке, эрес-дидиминиин көргүс, механизатор!» дээн лозун иоступ келир.

Дүүштүкеи чем чоокшулаан. кызыл платьелиг, аныяк повар кыс шайын сааргаң, мүнүн быглаан, чай-шөлээн чокка ажылдаан тур. Ол дээрге бригаданың улуг повары Зина Доңгак болду.

«Чыраа-Бажы» совхозта салбырлар аайы-биле тургускан шүүтү 16 звеноолар аразында чарыштыг ажылдап, бөгүнге чедир 700 тонна сигенни белеткеп, планын 20 хуу күүседи берген. Хөй сигең белеткээр талазы-биле Хорум-Даг салбыр мурнуку одуругда чоруп, чайгаар үнген сигең белеткээриниң планын 56 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Чыраа-Бажы салбыр планын 42 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: Сигең кезикчилерп О. Эрес-оол, М. Даңзыр, Т. Моңгуш олар ажыл үезинде.

К. ХЕРТЕКТИҢ сөзү.
А. ПОНОМАРЕВТУҢ фотозу.

Тараа садар планын күүсеткен

ТУРКМЕН ССР-НИҢ кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бүгү улустуң байырлаазы — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылын төлептиг утмуур дээш чарышпышаан, күрүнеге рекорд ажыгда тараа садар планын 102 хуу күүсеткен. Аъш-чем болгаш мал чеми культураларның тараазын садып алырының планы ажыр күүсеттинген.

Реслубликаның колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге тараа садарын үргүлчүлеп турар.

Акы-дуңма найыралдың кежээзи

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга турасказгкан совет-моол найыралдың айы Совет Эвилелинде доозулган. Оон-биле холбаштыр Москвага акы-дуңма найыралдың кежээзи болган.

(СЭТА).

ДЕМНИГ КҮШ-БИЛЕ

Советтернин социалистиг чарыжы

Тоогулуг улус байырлаа — Совет эрге-чагырганы чартык үе чыл болур оюнуң байырлыг хүнү чоокшулаан тудум-на, анаа күш-ажылчы чеднишкиннерниг үнүрааһыр хаан чер-черде калбарган бүгү чонуң социалистиг чарыжы улам күштелип, оон түңнели коску, шынары бедик боон бар чыдар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга аддар болдурган социалистиг чарыш, бедиткен социалистиг хүзөөлгелер бистиң республиканың ажылчы чонарының ортузунга, ажыл-агый, үзеттүр бүдүрүлге черлеринге чыл бүрүнгаар-да калбарган. Оон иштинде кодээ баян суур Советтериниң өбилейлиг чыга аддар болдурган чарыжы база калбарган. Ооң эгелекчизи Чоон-Хемчик районнуң Шеми кодээ Соведи болган. Ол эгелекчи саналды Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык кодээ Советиниң ажылчы чонарын деткээн, бүттары бедиткен социалистиг хүзөөлгелерни алганын республика селүүнары 1966 чылдо-да чыдыын бижээн болгай.

Республиканың кодээ болган суур Советтериниң Октябрьның 50 чыл оюнга аддар болдурган чарыжының түңнелин үнүргеп соонда, бирги черни Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык кодээ Соведи алган. Ийнги черлерни Чоон-Хемчиктиң Алдан-Маадыр, Тандының Хову-Аксы суур Советтери алгылаан.

Бо чыдың июльдуң 29-та Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база профсөвүдөлелиниң өлчээлиг Кызыл тугун база 500 рубльдиң шаңналын, ийнги черни аазаан ийи иштээ Советтиң кайызынга-да 250 рубльдиң шаңналдарын тывыскан.

Ооң-биле чергелештир кодээ база суур Советтериниң социалистиг чарыжының негелделерин эки күүсеткен даян аазаан хой кодээ болган суур Советтерини адын докталга демдеглээн. Оон иштинде Чоон-Хемчик районнуң Алдан-Маадыр, Тожунуң Азас, Тес-Хемниң Кызыл-Чыраа, Тандының Элегес, Бин-Хемниң Аржаан, Эрзиниң Эрзин, Бай-Даг, Каа-Хемниң Сарыг-Сеп болган оскедаа кодээ, суур Советтери бар.

Ол иштеп кодээ болган суур Советтериң социалистиг чарыжын калбартырынга, оон негелделерин күүсеттирингө организастаарынга идепкейлиг киришкен аазаан хой депутаттарны, активти, хой-иштин организацияларының удурткучуларын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болган облпрофсөвүдөлелиниң Октябрьның 50 чыл оюнга аддар кыдыг тургускан «Күш-ажылга аддаар» деп иштинде

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР 90 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеп эгидилгенден

1967 ч. АВГУСТ 8 ВТОРНИК № 186 (6823).

Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-НЫҢ ТЕЗИСТЕРИН МАССАЖЕ!

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Сөөгү Осетиниң аныяк чонун СЭКП ТК-ниң Тезистери-биле он ийи муң ажыг политинформаторлар болгаш агитаторлар таныштырып турар. Колхоз, совхозтарда октябрь кежээлери калбак-биле сураглаар. Оларны эртиреринге республиканың министрлери, сураглыг эртемденнери, чогаалчылары, башкылары киржип турар. Түскей агитбригадалар бедик семинарда чайлаг одарларга чеде бээрге оларның малчыннар чылыг өөрүшкүлүг утказуп ап турар.

Партияның область комитеди партия райкомнарының аныяктар-ла ишчилеринге, идеология организациялары-ның, агитаторларның, политинформаторларының республика семинарын арттырген. Чылыгаанар СЭКП ТК-ниң Тезистериниң дугайында лекцияларны, плеткелдерни дыңнаан.

• • •

ЛИПЕЦК. Хлебенск районунуң эң улуг «Конь-Колодезский» совхозунуң механизаторлары дүштеги чем чапсарында хөлегелиг эрги шаңга чыглып келген. СЭКП ТК-ниң Тезистериниң дугайын оон ыңай чугаалажыр дээш, оларга ол черниң школа башкызы М. В. Логвинов чедип келген. Хамаатты дайынның дугайын чугаалашкан.

Сиверниң бо ажыдан турар ховуларга дайын-биле кадыг-дошкун сегирнин алышкын болуп турган чер болгай деп, М. В. Логвинов сагындырып чугаалаан. Буденныйның Бирги Аъттыг Армиязының бир каттыжышкынын маңаа бо суурну эжелеп алган турган мамонтовчуларның шыңгыы атаканнаан, чылча шаткан.

Агитаторнуң чугаазын дыңнааннар боттарының бодалдарын сонуургап чугаалажы берген. Механизаторлар ол маадырлыг даймылажыышкынын дугайында түрээкээлды моңгежиттер деп шинтипээн. Ол саналды Кодээ Совет деткээн. «Конь-Колодезскийге» удаваа ол суурнуң хостакчылары аътты кызыл шеригглерге алдар болдурган тураскаадлыг демдеглел самбырааны тургуступтар. Оон төлевилелиин Совет Эвилелиниң Маршалы С. М. Буденнийге чорудуп бергеп.

• • •

МАГАДАН. СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистери чукот дылга очулдуртунган. Тезистерни массалыг тиражтыг номчуташ кылдыр областың ном үндүрер черинге парлап үндүргеп. Оны Чукотканың радионал суурларынга, ыяшкылар бригадаларынга, балыкчылар болгаш аңчылар турлагларынга самолётчар, вертолётчар, торгулбас чорукчуг машиналар, далай судноларынга чедирип бээр.

(СЭТА-ның корр).

Допчузу-биле

БЕШ МУҢ СТАНОК

Хабаровскийиң металлдар чонар автоматтыг дериг үндүрер станок-автоматтар заводу 5 муң станоктарны үндүрүп үндүргеп. Призмурьеның ол үндүрүлге чери ыңнаа чаа бодунуң он чыл ону деңдеглээн. Станок-автоматтар заводунуң продукциязын Ыраккы Чөөн чүктүң, Сибирь биле Кыдыкы Соңгу чүктүң хөй үндүрүлге черлери алган. Ону делегейниң 14 чурттарынга база чорудуп берип турар.

ТАРАА КЕЗЕРИ ДООСТУП ТУРАР

Хмельницкий областың Летичевск, Староконстантиновск, Ярмолинец болгаш өске-даа районнарында тараа кезери дооступ турар. Бүгү тараа толуу—чартык милливон ажыг гектарның үндүрүн 10—12 ажыл хүннериниң дургузунда ажаан апкан. Бир гектардан-на ортумаа-биле алган үндүрүн 25,7 центнер—эртиген чылдазындан оранчок хөй.

Тараажылар ам харааның күзүн тараа культураларын тарырынга белеткеп, кукуруза ажаан алырын болгаш силостарын калбартып турар.

КУСКУ ТАРЫЛГА

Смоленск областың колхоз, совхозтары күзүн чажар тараа культураларын тарып эгелей бергеп. Күзүн чажар культураларның дөрт үүс гектар хире шолуңге областың ажыл-агыйлары кок-тараа тарын турар. Кызыл-тас тарырыр шолуңүн хемчээли база улут.

ЧААГАЙ СИГЕН ДҮЖҮҮДУ

Ленинград областың ажыл-агыйлары тараан клевер болгаш неде оттарының дүжүүдүн кезе бергеп. Ол от-сигенирниң дүжүүдү чер болганда чаагай үнген. Эртиген чылдың августазындан 60 муң тонна ажыг —220) муң тоннадан хөй, бедик шынарлыг сигеп белеткеттингеп.

(СЭТА).

Чадаанажыларда

Чөөн-Хемчик районда № 463 механизастаттынган кожуп чоруур колонна чоокта чаа Чадаана хоорайның чурттакчыларынга чаа тутказ ийи базымны доозуп берген. Оон мурнунда 7 ог-бүле чаа квартираларже кожуп киргеп.

Юбилейниг чылдың төнчүзүнге чедир механизастаттынган колонна 9 базымны ажыдазыга киирер ужурлуг. Ол хүндэлгезин тудугчулар күүседип шыдаар дээрзин Тудугчулар хүнүнге алдарлыктан шалыпкын ажыл-ишке хереглеп турар. Улуг байырлалдың бүдүүзүнге чедир чадаанаачы 8 ог-бүленин чаа квартиралар-биле ыяш-ла хандырар дээш олар күжениишкинниг ажыдан турар.

—⊙—

Мурнакчы бригадалар

«Тыва даг-дүгү» тудуг артелиниң тудугчулары даг-дүгү арыглаар фабриканың ийиги эзлээн ажыглалга киирер дээш, Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышты калбартканнар.

Ам үеде чарыштың мурнуку одурууда дузалал бүдүрүлгелериниң прораб участогу чорун турар. Ол участок чартык чыл планын 105 хуу күүсеткен. Тудугжу бүргүү боттарының байырлалынга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш, хүн бүрүнүн улуг-нормазын ажыр күүседип турар.

Участоктуң бригадаларының аразында социалистиг чарыштың бирги черин Александр Сафоновтуң удуртканы бызанчы-бетонщиктер бригадазы эзлеп турар. Ол бригада арыглаар насос станциязының кырын шыбаарының белеткел ажылдарын доозкан. Тудугжулар хүнүнге чедир шывыгга 11 кубометр бетон кударын, 90 дөрбелчин метр шывыгны доозарын, 27 дөрбелчин метр сонганы шилдээрин, кара шалгага 110 кубометр бетон кударын хүлээгеп.

Чарыштың ийиги черинде эң Кировка удуртказ бригада чартык чылдың планын база эки күүсеткен. Бо бригада Тудугжулар хүнүнге чедир арыглаар насос станциязының 150 метр хурттуг чылыглал шугумун ажыглалга киирер деп хүлээгеп.

Чыл планы күүсеттинген

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозу дүктү будуреринин планын август 1-де күүсеттиптаан, күрүнеге садарының чыл планын 110,6 хуу күүсеткен. Ол-ла районнуң «Чаа орук» колхозу дүк садарының чыл планын күүселеп чоокшуулаан.

Район ниитизи-биле күрүнеге дүк садарының чыл планын 92 хуу күүседип, күрүнеге 119,7 тонна «чымчак алдынны» киирген.

• • •

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» кодээ ажыл-агый артели күрүнеге дүк садар талазы-биле хүлээлгезин районда мурнай күүсеткен ажыл-агый болуп турар.

Малчыннарның болгаш кыргыкчыларның юбилейниг чылда хөй дүк алыр дээш чүткүлдүг ажылдаанының түнелинде колхоз күрүнеге дүк садарының чыл планын августа 1-де 103,1 хуу күүсеткен. План ажыр күүсеттинзе-даа, оон кырынга немей ам-даа 10 центнер дүктү күрүнеге дужазырын колхоз хүлээгеп.

Ховулардан медээлер

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң Биижиктиг-Хая салбырының сигенчилериниң 500 ажыг кижи каш-ла ховукта 164 тонна сигенни сараатаан.

Ажыл-агыйның сиген шолуңде бир ятде столованың тургускан, эки ажылдап турар. Сиген кезикчилериниң аразында калбарган чарышка М. Сүзбер, К. Тырыкпан оларга удуртказ хол кадыры-биле сиген кезер бригадалар эки ажылдап, кыынак күш-ажыры-биле мурнуку одурууда чорун орадаар.

Д. МОНГУШ.

• • •

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунда коммунист Монгуш Сандакка удуртказ мал чеми белеткээринин талазы-биле топ бригада эки ажылдап, бригадалар аразында социалистиг чарышка бирги черни алган, колхоз баштаар черинин шилчиир Кызыл тугун болгаш 25 рубль акча шаңналын чедип алган. Ол бригада беш хонуктуң дургузунда 250 тонна сигенни белеткээн.

К. САТ.

Түдүгжүлар хүнүнге уткуштур

ШАЛЫПЧЫЛАР

Кызылдың улуг чурттазга түдүгларының бирээзи—24-кү квартазда түдүп турар дөрт кат бедик базым бар. Аңаа иезге кранчының ажылдап олурар кабиназы-биле дедиежи берген улуг түдүгүүң кырынган сайыралда Кызыл найгамчык чараажы-биле кестүп келир.

Кранчы ыяс базымның ортузунче хөледелир чортуп келгеш, улуг саваа эзилдиргин дашчыларның чанында өөжүм эккеп салыпкаш, катырыпкан олур.

«Кызыл түдүгчүк» бо бригадазының бригадири эң Галеда түдүгда шалыпчыларның дутайында мээң айтырымга мынчаар чугаалады.—Чээрби кижиниң иштинден Степан Борбак-оол, Владимир Шыырап, Михаил Погорельских, Николай Ортуп-оол болгаш өске-даа дашчылар эң-не кыынакай ажылдан турар..

Кранчының кодуртуп аккелген түүйбулары солдарның холдарынга барган соонда, эвилдиргиг кутказ черлерде эптей салдыныл-ла турду. Түдүттә түүйбу бүргүү үнелиг. Оңу үш-бээ чок буза катар азы октатпар книжи ында чок. Оларның чанында, дөртку каттың кырында, 100 дөрбелчин метр хире черде элээн каш өрөөлдериниң тудушкак ханалары база бедий берген турар. Аңаа Кызылдың уран-шевер чурукчулары ажыддаар дээрзин бригадир чугаа кадында немеди. Бо 48 аал иштикиниң ортаар көвүдей берген-дир, ам бичии дыштапып алыдар — деп оларның удуртукчузу аныяк кыс чугаалайдыр. Чеженг болгаш дой довурак, элезин-биле эвилдиргиг белеткеп бозунге кыжын-даа, чайын-даа черле сладал чокка шалыпкын ажылдан чаңчыккан Раиса Усольцева биле Галина Апосова олар түдүгчуларның мактаалын чедип алганнар.

Юбилейлиг чылда оларның ажылынга удам чедишкиннигиг ажылдаарын күзеп ыңаалыпкаар.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРДА: аныяк дашчылар Степан Сарыг-оол биле Владимир Шыырап түдүтүнүң эң-не үстүнде каъдында дуулбу салып турары. (Адаанда) шеверзенчилер бригадазының ажылчыннары Раиса Усольцева, Галина Апосова эвилдиргиг белеткеп турары.

Фото авторнуу.

Баштайгы 600 кубометр

МАГАДАН. Магаданның түдүг шилэ кылыр заводунуң түскай дерээ иези баштайгы 600 кубометр хуа-бетонун бүдүрүп үнүргеп. Ол түдүг материалынга чиг эт кылдыр шупкан хүлүп ажыттаан. Колымга база Чукотканың чаа түдүгларынга ол бүдүрүлге чери чыыдың-на милли-он-миллион хуа-бетон блокгарны бээр.

ЗМЕИНОГОРСК. (Алтай край). Крючковскийиң хөй чеспит болгаш коргулчуңнуг черинің байлаң казын эгелээн. Бойдус чер шиттинде байлак шыгжамырын шинда 10—15-ле метр хандыр үүжелеп алган. Алтайның геологтары үлүг байырлал чылында Карболиковскийиң, Зареченскийиң, Степное биле Майскийиң — хөй металлдар байлактыг база дөрт черин тыпкан. Ол чиг эттиг болгаалырадыр чыыдыр Змеиногорскиге күүлүг фабрика түдүп тургузар деп шинтиир үнген.

База мурнунда

«УТКА 25 чылы» совхоз юбилейлиг чылда малга быжыг чем-суурну четчирп-биле белеткеп алыр дээш боттуг хемчегларын ап турар. Совхозтуң директизязы, партия организациязы болгаш профсоюлдарның ажылчын комитеди мал чеми белеткээрин дүрбеледир дээш салбырлар аразында калбарткан социалистиг чарыштың беш хонуктуң түнелинде үндүрген. Аңаа Арыскан салбыр сиген белеткээр планын 48,9 хуу, Иштии-Хем салбыр —37,3 хуу, Арыг-Узуу —25,2 хуу, Ак-Дуруг —21,1 хуу күүсеткенин демдеглээн.

Мал чеми белеткээринің темпизин дүрбеледип, шынарын экижиткеш дээш директив черинин, парткомнуң болгаш профсоюлдуң ажылчын комитединиң бригадалар аразында шилчиир чоруур Кызыл тугун Арыскан салбырга (эргелекчизи Шынгараап Чалбаа, парторганизацияның секретары Монгуш Шекпер-оол) мурнунда чаалап алганы хевээр артыргышаан, 10 рубль шаңналзы тывыскан.

Д. АРАКЧАА.

УЛУГ ШЫЛГАЛДА ЭГЕЛЭЭРИНИҢ МУРНУНДА

Бо чылын Чөөн-Хемчик районнуң бүгү девискээринде дүжүт багай эвес дээрзи улам тодарап турар. Кавдыг-даа шөлдүң тараазының бир гектары 10 центнерден өрү дүжүттү бээр деп идегел-биле чугаалап болур. Чамдык шөлдериниң дүжүдү оон-даа ажыг болур. Тараанның үнүш-дүжүдүнүң чаагай болурунга агаар-бойдустуң таарымчалыг болганы шын-на. Ындыг-даа болза кол үүлү болза Совет эрге-чагырганың 50 чылынга үткүштүр районнуң тараажылары оңза кыымакка ажылдааны болур. Чижек кылдыр Ленин аттыг колхозту ап көрээлиер. Колхозтуң тараажылары 3700 гектар хире черде янзы-бүрү кудуттарны тарааш. Кол агроном эң Байкара Комбуюң удуртулгазы-биле хат үреглээшкиниинге удур дыңдиктерлиг тарыяга эзлештирилгезин шиңгээдип ап эгелей бергеп. Бок үнүштерге удур демиселдя база багай эвес чоруткан. Ам шөлдерде тарааларның үнүжү чаагай, чамдык тараалар, чижээлээрге, Хараганныг-Ховуда 400 ажыг гектар чиңге-тараа, Сесегеде арбай быжыг эгелеп турар.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң тараалары база-ла эки. Ак-Шатта арбай кызыл-ой апарган.

Дүжүт ажаан алышкынны дээрге, тараажының күш-ажылчы чылынын түүлелиин үндүрер эң харысалгалыг үеэш, улуг шылгалда-дыр. Ол шылгалда районда эгелээриниң кырында келген. Ленин аттыг болган «Октябрь 30 чылы» колхозтарның тараажылары боттарының кол шылгалдазынга канчаар белеткенин келгенин «Шынның» рейд бригадазы танымжын көргеп. Бо ийи артельдиң тарылгазының шолу-даа кожа, хемчээли-даа деп чыгы, техника чепсегленү-лаа улуг карышкак чок, механизатор кадрларының-даа саны барык деп. Ол хиреде ажылдың түүнели оранчок шылгалдыг болуп турар. Бир эвес Ленин аттыг колхоз (кол агроному Байкара Комбу, кол инженери Ондар Сайын-оол) 16 комбайнының онуң, 3 жатказының 2-зин, 3 силос комбайнының шуптузуун септээш, хынап, белеңнериниң шугумунда тургузуп алган болза, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң тараа комбайннарының 45 хуузу, ийи жатказы ийилдирип, ийи силос комбайнының бирээзи ам-даа белеп эвес. «СО-4,5» деп тараа арыглаар 3 машиназының 2-зи, карочаңгыс тараа түдүрер машиналы ажылдаар сан чок. Дүжүт ажаан алышкынынга киржир ужурлуг машиналарындан 4 автомашина үреник. Комбайн болгаш өске-даа машиналарның четчө сентеттинмейин барганын артык кезекгериниң чедишпээн-биле, «Сельхозтехника» салбырының багай дузалашкаңы-биле (чамдык тараырлгаларда) таймылбырлап болур дээш. А хол-биле тараа сайгарар ыяш хүүрек, малдыыр, ширбиш ышкаш үүрмек херекселдерни ылап алырынга чүү шаптыктаанын ынчаш? Ындыг херекселдер кылыр «оңза» материалдар чок турган бе? Шаңнар аптап белеткээринге чүү шаптыктаанын?

Комбайнар араазынга чорун турувуста, ындыг таварылга болду. № 27 комбайнга чеде бергеш, комбайнер Куулар Кызыллаадан айтырдыпыс:

— Комбайныңар белеп бе?

— Ийе, белеп ийин.

— А мотовилозуу кайыл моон?

— Мынаар, электростанция артында ийин.

— Белеп комбайн деп чүнерил?

— Харын мотовилозуун кадааргала белеп болур чүве ийин. Оон аңгыда шишкиннииниң бирээзи чок чүве.

Кодээ ажыл-агый эргелелиниң инженери эң Дамбаа комбайнчың чанынга баргаш, хедер-биле наклон араазында шиди чок болганын база илередип кагды.

«Белеп, белеп» деп турган комбайнер чүгле чушкуузуун дыргады. Колхозтуң чамдык комбайнерлери дүжүт ажаан алышкынынга шак ынчаар харысалга чок белеткенип турар. Куулар Деспил-оолдуң комбайнында эрткен чылдагы тараа болгу хевээр. Хөдеп болган ыяклону чок. Куулар Даш-оолдуң комбайнынып тараа дамчыдар хоолайы чок. Михаил Монгуштуң комбайнының дугую чок. № 1 комбайнның сентеттеген ам-даа эгелеевээн.

Комбайнар, жатказар көрүп чорун турувуста, «бистер бо чылын тавычалап шыдаавас бис» деп үе дыңнадың. «Чүге?» деп айтырыг катап-катап салыпканының түнелинде, партком секретары эң Монгуш Комбужаптан мындыг харыы дыцвадывыс: «Ынчаимайн канчаар, бисте подпорщиктер чок-тур. Хамык тараа ужуруп алган, чүнүп-биле болдурерил, хол-биле дырбаап, комбайнче киир каар бе? Шолук чечен харыы дээрзи оон мындыг чугаадан илереди. Чүл дээрге ажыглаттынмас демир-дести чүдүрүп чорудуп турган үеде элээн каш будун подборщиктер үреглеп подборщиктер орнунга кире берген чүве-тир. Парторганизация биле колхоз баштаар черинин ындыг ажыглаттынмас демир-дести дужаар ажылды чогум канчаар организастаанны ол? Ол ажылды чүге ала-чайтаарның агымынче кииргенил? Чүгле подборщиктер эвес, үреглеп тракторларга салыр чаа кезектерни безин чүдүрүп чорудунган болган.

— Эки чүвелериниста чүдүрүкеш, элбер-самдар чүвелер артырып алган-дыр бис — деп, кол инженер эң Монгуш Доржу чугаалай-дыр. Оңу кандыг харыысалга дээрил.

«ЖБН-6» деп жатказының септеттинизинин «тавычалаар аргавыс чок» деп хөөнге чагыртказ деп саназа чогуур. Күстүң байдалы-биле алырга, кол тараа шөлдериниң тараалар денге быжар дээрзи чугаазынг чок. Ындыг болганда, бүгү тараны банка-сокка сеңгеп алганы каш сааның тараа комбайны-биле дөрт кестирер, а тавычалаар артадан ойталаар дээр хөөнүң бүрүү шаварлар херек. Ылаңгыя колхозтуң тараа кургадыр, тараа сайгарар техниказы чок чүве болганда, тавычалар аргадан канчаң ойталап болуруун?

Тараажыларның ажылының кол фронтузу хову шөлдерде чүве болганда, олар аңаа турумчуп алган, ажылдаар апаар. Оон башка ажыл орта ындыкмас. Ындыг төлээде, хову турлаа тараажыларның ийиги аалы болу бээр. Ындыг турбуже бо адыг үнген ийи колхозтуң кайызында боттарының хову турлагларын кижилер чурттаарынга таарымчалыг кылдыр дериг белеткевээнер. Столоваялары, улус чурттаар өрээлдери, кыпыл булуңнары чугайлаттынмаан, чамдык печказары шыталыр, соңгалары хырлыг, шин аскиндилери-биле эптеп шыдаазы. Чамдык оруннары үреник, матрастары кара үскө бораанзап, турлагның девискээри хирлиг, бокгуг. Хову турлагларында лозуң, плакат чок, көрүүзүг болгаш хүндүлел самбыралары куурарып калгылаан. Агитпункток, хава солуун үлмейн турар.

Ленин аттыг колхозта дүжүт ажаан алышкынының ажылчы планы чогаттынган болгаш колхоз баштаар черинің болгаш партбюроюң катышкан хуралынга бадылаттынган. Оон-биле чергелештир немелде телевирлериниң болгаш шаңналдарның хемчээлин доктаазын турустаан. А «Октябрь 30 чылы» колхозта бо айтырыгларның кайызы-даа көрдүнмээн. Ленин аттыг колхозта дүжүт ажаан алышкынны августа 10-да эгелээр кылдыр планнап турар болза, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң кол агроному эң В. Даңзарның план телевилелиинде арбайны, кукурузаны августа 25-те кезип эгелээр, кызыл-таспы сентябрь 1-де эгелээр кылдыр көрдүнүп турар. Бир-бир бодаарга колхозта дүжүт ажаан алышкынынга белеткел ажылдарының шүүлгеп чорун турары ол план төлевилелиниң хуусаларынга-даа чагыртып турар болгу дег. Тыва улустуң «даанайларга саарыг ажа бээр» деп ханы уткалыг үлегер-домаа бар. Бир эвес эң Даңзарның ол төлевилелиң план кыыдыр бадылаттынга бээр чүве болза, дүжүттүң чамдык кезин алдырбайн хар адаанче кире бээрининг айыыны бар. Ылаңгыя кукуруза холга кирбейн баар. Ындыг болганда, колхоз баштаар черн биле партбюро дүжүт ажаан алышкынының ажылчы планын бадылап хүлээп алырда, оңза бодамчалыг болуру негеттинип турар. Ылаңгыя Ак-Шатта арбайларны августа 10-дан соңгаар кезер апаарын бодаар херек.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң дүжүт ажаан алышкынынга белеткелиниң багай болуп турарының кол-ла чылдагаанны болза септекчилериниң күш-ажылын багай организастаанында болгаш тодаргай удуртулганың болгаш негелдениң чок болуп турганында. Кол инженер эң Монгуш Доржуңуң механизаторлардан негелдеэн кошкак. Шыгжагда турупкан сенткаларының хиксаларында малгажы безин хевээр! Кол агроном эң В. Даңзар, бир үүлүүде, кымдаа-даа арга-сүме айтырбес, ийи үүлүүде, ажылгы удуртуп башкарарда дидим, шиптирлиг эвес. Парторганизация секретары эң Монгуш Комбужап мунар машинам чок кижи мен дээр хөөн-биле чыдагаанның олурар. СЭКП ТК-ның Тезистерин таныштырарының планын тургузуп алган хирезинде оон канчаар күүсеттинип турарын харыылап шыдаавас, «харын канчаг турар чүве ирги алеп» дээр. Колхоз даргазы эң Хертек Самдан «конттуурга-даа, чептээрге-даа ажыл күүсеттирес аттыг эштер-дир ийин бо» дээш, бодунуң хомудаан сеткилин те каап турун бээр. Партбюроюң, колхоз баштаар черинин, көдээ Советтин, улустуң контролдуң хамык кууларынга-даа чагыртып турар болгу дег. Тыва улустуң «даанайларга саарыг ажа бээр» деп ханы уткалыг үлегер-домаа бар. Бир эвес эң Даңзарның ол төлевилелиң план кыыдыр бадылаттынга бээр чүве болза, дүжүттүң чамдык кезин алдырбайн хар адаанче кире бээрининг айыыны бар. Ылаңгыя кукуруза холга кирбейн баар. Ындыг болганда, колхоз баштаар черн биле партбюро дүжүт ажаан алышкынының ажылчы планын бадылап хүлээп алырда, оңза бодамчалыг болуру негеттинип турар. Ылаңгыя Ак-Шатта арбайларны августа 10-дан соңгаар кезер апаарын бодаар херек.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң дүжүт ажаан алышкынынга белеткелиниң багай болуп турарының кол-ла чылдагаанны болза септекчилериниң күш-ажылын багай организастаанында болгаш тодаргай удуртулганың болгаш негелдениң чок болуп турганында. Кол инженер эң Монгуш Доржуңуң механизаторлардан негелдеэн кошкак. Шыгжагда турупкан сенткаларының хиксаларында малгажы безин хевээр! Кол агроном эң В. Даңзар, бир үүлүүде, кымдаа-даа арга-сүме айтырбес, ийи үүлүүде, ажылгы удуртуп башкарарда дидим, шиптирлиг эвес. Парторганизация секретары эң Монгуш Комбужап мунар машинам чок кижи мен дээр хөөн-биле чыдагаанның олурар. СЭКП ТК-ның Тезистерин таныштырарының планын тургузуп алган хирезинде оон канчаар күүсеттинип турарын харыылап шыдаавас, «харын канчаг турар чүве ирги алеп» дээр. Колхоз даргазы эң Хертек Самдан «конттуурга-даа, чептээрге-даа ажыл күүсеттирес аттыг эштер-дир ийин бо» дээш, бодунуң хомудаан сеткилин те каап турун бээр. Партбюроюң, колхоз баштаар черинин, көдээ Советтин, улустуң контролдуң хамык

ШЫННЫҢ РЕЙДИЗИ

күштерниге даянырын үүтүп турар хевирлиг. Бир эвес бо удуртукчу эштерниң түс-түс мынаы четпестерн турбаан чүве болза, олар сүмелеп алган, бир деминг хөделип, коллегиальныг органнар-биле харылзаалыг ажылдаан чүве болза, байдал моон бир янзы турар ийик.

Ленин аттыг колхозта байдал «Октябрь 30 чылы» колхозтаазындан чүгээр болза-даа, мында комбайнар септелгезинде четпестер база бар. Чижээзээрге, белеңнииң шугумунда тургузуп каан № 5 комбайнның мотовилозуунуң вариатору ажылдавас болду. № 2 болгаш 7 комбайнарның моторлары чок. № 1 болгаш 8 комбайнкар ам-даа септелгеден үнгелеп. «СО-4,5» деп тараа арыглаар машинада техниктиг ажаалга кыыдынмаан, мотору чок. «ЖБН-6» деп жатка ам-даа септелгеден үнмээн. Подборщиктер чедишпес.

Ындыг болганда, кайы-даа артельдиң баштаар черн, партбюрозу, бүгү механизаторлары айыткан четпестерни дүрген чайладып, юбилейлиг чылдың байлак дүжүдүн чыдырыг чокка ажаан алыры дээш улам кызымак ажылдап, мерген тывызык бодаалдарны үндүрүп, оларны практикага боттандырарын ажыдырал иетеп турар.

«Шынның» рейд бригадазы:

К. МОНГУШ — район Совединиң депутады.

В. ДАМБАА — бүдүрүлге эргелелиниң техниза эдилелиниң инженери.

С. ПАВУ — бистиң корреспондентивис.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

ШИИТПИРНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ

«Тээли» совхозта парткомуун ажылының дугайында СЭКП обкомуун бюрозуун докталаын күүседир талазы-биле чамдык ажылдарны партком чоруткан. Совхозтуң партия актини болган түскай артемиглери олурушкан калбак парткомга ук докталарды танымын чугаалаткан, анда үндезилээш, тодаргай хемчеглерни ажылдан ылгаш бадылаан. Партиниың иштики ажылдары — коммунистерниң хуу харыысалгазын бедидерине, партийжи даалгаларны бөөрүнге, организас-массалыг болган киржилдиглге ажылдарын үндезинин-биле ажыжидерине база партия эге организацияларыныҢ керек эмнелгин чүрүмчүдер, ажылчы чонуң иегелде, хомудаларынга кичээнгейлиг болзурунга партком кежигүннериниҢ, эге организация секретарьларыныҢ, партгруппоргтардың партком негөөн.

Совхозтуң экономиказын быжыглар, ажыл-агыйны билдиглиг болган оперативтиг удурткур дугайында айтырыгны совхозтуң бүгү коммунистериниҢ хуралынга чугаалаткан болган партия комитеди ажылды эжиждериниҢ хемчегерин ап эгелээнинин түнелиинде совхозтуң партия организациязының ролюн бедип, оларның массабиле харылзазы эжижип турар. Оон чижээнге совхозтуң Найыраа салбырында партия эге организациязын (секретары эш Н. Матпак) ап болур. Партийжи ажылды ажыл-ижилерниң ортузунга күштелдиргенинин түнелиинде салбыр чартык чылдың планныг онаалгаларын күүсеткен, совхоз шиеклиязының, парткомуун болган ажылчы комитединиҢ шилчилер Кызыл тутуп чаалап алган. Салбырның Ажыг-Кара-Сугда, Чаңгыс-Теректе хойжу бригадалары болган Ээр-Хавакта сүт-бараан Фермазы эки иергүзүгжериг болган.

Ам совхозтуң партия организациязы лекторларның, агитаторларның күжүн СЭКП ТК-ныҢ Тезистерин чон ортузунга тайыбырлаарынче утпадыргап. Бөскү агитациянның бүгү хевирлерин иозуннар, плакаттар, социалистиг хүлөөлгелерин көргүскен шитер, күндүлеп, көргүзүг самбыраларын чаартып кыйган. «Крокодилге», «Дүүрааннге», «Комсомолчу прожекторга» арага-чыларны, хулиганнарны сөйгалап, шиитпирлиг деңнеселп чорудуп, хана наралгазының дээштинин күштелдиргеп. Комсомолчуларның болган аныяктарның ортузунга партийжи ажылды күштелдирин чоруткынындан совхозтуң комсомол организациязының ажылы алдын идепкейлиг. Аныяктарның совхоз будурулгезинге киржилгеп олуп турар.

Партийжи-организаторлар болган политиктиг ажылды Октябрьның социалистиг революциязының 50 чыл ойнга утпадыр алган хулээлелерни бөттандырарынче угландырган. Совхоз чартык чылда мал продуктуларын дужаарны ажыр күүсеткеп. Шылдгын совхозтуң 34 хойжуулары төрүүр 100 хой, ошкүге онаалтыр 90-дан орү аиай, хураганнарны камгалап алганнар. Малчыннар С. Кандан, Х. Адыг-оол, А. Куулар, И. Алаш, И. Доржу, К. Кадзар-оол, Х. Серин-оол, С. Балган, Х. Бакгыг олар төрүүр 100 хойга онаалтыр 100—105 чедир хураганнарны камгалап алганнар. 14 саанчылар 700-ден 1011 кг чедир сүттү бир саар иненке онаалтыр сагганнар.

СЭКП обкомуун бюрозуун докталаында айтыгныган четпестерни чайыдыр талазы-биле партком уң база партия эге организациязының ажылында четпестер ам-даа бар: партия эге организацияларының бюроларын, бүгү кежигүннериниҢ хуралдарын чогүүр үезинде эртирбейн, хуралдарга чугула айтырыгларны кодүрбейн турар. Партия Уставының негелделерии коммунистерниң канчар күүседип турарын, кижизидилге ажылының ажыы-бүрү кемнерлерин болган аргаларын ажыглаарын база аныяк коммунистербиле ажылдаарын хөвар чугаалажып турар. Ылаңгыя коммунистерии ажыл-агыйның чугула адырларында таарыштыр тургузарынга, оларга партийжи даалгаларны бөөрүнге болган оон күүселдезин хынаарынга партия эге организацияларыныҢ ам-даа дидим болган шиитпирлиг чоруун коргүспейн турар. Бригадаларда, фермаларда партия болуктериниҢ бүдүрүлгеге ролюн ам-даа чавыс. Чугула сезонныг ажылдар үезинде түр партия болуктерии тургузарын практикалаавайн турар бис. Хой-иинти организацияларынга партийжи удуртулга конмак.

Совхозка кодээ ажыл-агыйның түскай артемиглерин четчелээринге багай дузалажып турар бис. Бо күииерге чедир совхозта улуг бухгалтер, экономист, машина-трактор мастерскязының эргелекчиин, техниканың аймак чок чоруунун инженери чок болуп турар. Оон улампдан совхозта отчёт-учёт багай, экономиктиг анализтерии чедир кылып, техниканы чөптүг ажыглап шыдаавайн бир фактылар бар. Малчыннарның культура-амыдырал хандырыгазы четпес.

Амгы үеде партком болган салбырларда партия эге организациялары СЭКП обкомуун докталында айтыкан четпестерни эдер дээш, бүгү күштерин эвилелдээриие кол кичээнгейин углаидырган. Партия комитединиҢ болган партия эге организацияларының ажылының стилин сайзырангайжыдар талазы-биле моон соңгаар организаторчу ажылдарны күштелдирери партхомдан негеттинин турар.

В. ОЧУР-ООЛ,
совхозта партком секретары.

Сиген белеткели сандаргай байдалда

Эрзин районуун «Чаа орук» колхозу районда эң хөй малдыг ажыгаай. Ынаыг турбуже мында сиген белеткели хамыктың дораазы болуп турар. Колхозта 4 хойжу бригада, ишек малдың ийи фермазы, хову ажылының бригадазы, колхозка сиген кезип бөөри-биле керээ чарган ыиш ажыл-агый чери бар. Болар шупту 8 иезек черде сиген белеткеп турар бис дээрлер, а херек кырында ыиыг эвес, чамдыктары августа 1-ге чедир сиген кезилдезинге киргеп, бир чамдыктары организастыг эвес-даа болза, сигенин кезип турар.

Бай-Хөлде № 2 хойжу бригада июль 31-ге чедир чаңгыс тудум-даа сиген болуп албаан, ында чеди хире школачылар ажылдап турар. Бригадир Тоонай Хайың оруур киргеп дээш, ол иеиилекчилер үш хүн иштинде ажылдаавааннар. Соолчерде № 3 хойжу бригада сиген кезилдезинге киргендеи бөөр чартык ай апнаан. Бо аразында чүгле үш тонна сиген белеткеан. Кызыл-Тей артында звеиода ииитиимии чемии докталамал организаставаан. Хоорай деп черде № 1 хойжу бригадаиың (бригадири эш С. Кунданнан) төөгүнде 10 ажыг школачылар чыиы алган, иоиучут оожум темиилиг ажылдан турар, а бригаданың хамык малчыннары кайдал? Олар сиген белеткелиидеи чок. Бригадир биле учётчик суур киргеи, июль 30-деи август 1-ге чедир үш хүн иштинде келбээн. Демги школачылар ол хүииерде ажылдавал болгаш чем хүнезиии уиуктелген турган.

Мыйыстыг бода малдың № 2 фермазының (эргелекчизин Н. Кзев) малчыннарының кайда сиген кезип белеткээии билдиимес болган. № 1 фермада болгаш № 4 хойжу бригадада эвээш кижилер сиген кезип турар болза-даа олар келир, келбестиг, чамдык хүииерде авам хүнзөрлер. Чамдык малчыннар сигенге шуут кирбээн, бригадирлер малдарынче чангаш сурат баарлар.

Сиген белеткеп турар бригадаларда хүн чурумун, расценкаиы, иемелде төлевирии, ажылдың нормазын кым-даа билбес. Бай-Даг сууда хүндүс ажылдавайн авам чоруп турар кижилер-ле хөй. Оларны мал чемнериниҢ белеткелиичe чүге хавра тутпайн турарыл?

«Чаа орук» колхоз иурнаидa чылдарда мал чемнери четтеринден кышкы үеде бергеден, улуг китаразга таварыжып турганы билдингир болгай. Колхозтуң удуртукчулары оон чогуур түиилел кылбайн турарын кижи кайгаар.

Мал чемнериниҢ белеткели ышкаш эң харыысалгалыг ажылды мындыг организас чок, сандаргай байдал-биле чорудар болза, колхозтуң 2606 тонна сиген белеткээр планы канчан күүсеттинерил? Колхозта бо байдалды район организациялларының талазындан эде көөрү, шиитпирлиг хемчеглер алыры иегеттинин турар.

М. КОНГАР.

АНЫЯКТАРГА ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК

1950 чыл. Ол чылын Чоон-Хемчик районуун Ленин аттыг колхозу тургустунган. Ажыл-агыйның хөөчүн-даа, аныяк-даа кежигүннериие ол чыл бир домей уттундурбас.

Ол чылын М. Моңгуш тудугжу бригаданың аттарын кадарын эгелээн. Моңгуш Мандзавичиинин малчын намдары ынчаар эгелээн. Оон дараазында чылын колхозтуң бир кодан иизин хүлээп алган, а оон кадайы ол инектериии саанчызы апарган. Ынчарда ол фермага казыра-молдургазы-биле катай 47-де бай инек бар турган. Малчын ог-бүле колхозуиуң инектериниң бай санын остүрер, оон продуктулуун бедидер дээш күжүн, билиг-иергежилин харам чокка берип турганнар. Олар мергежээн ажылынга хөй аныяктарны өөредип. Олардың ажылынга хөй аныяктарны өөредип. Олардың ажылында ам Тыва АССР-ниң депутады Ондар Серенмаа болгаш Ондар Сезенмаа олар бар. Бо аныяк саанчылар бо чылдың бирги чартынында боттарынга быжыглаан инектериниң бирээзииден-не 700 кг чедир сүттү саап алганнар.

Ол ферма бызаалаан 100 ажыг инектиң бызаалары шупту менди алдынган. Фермаиың коллективи бирги чартык чылда күрүнеге сүт салар планын 122 куу күүсеткеи, а чыл планын бо чылдың ноябрь 1-ге чедир күүсеидир соруглаиы салган.

Ала-чуруун Улуг дайыны эгелей бөөрге, Моңгуш Мандзавич фронтуга дузалаар херекке идепкейлиг киришкеи. Ам ол коммунистиг күш-ажылдың шалыччызы деп бедик атты чедип алган, аныяктарны ынак хереэнге өөредип, байлак дүржүлгазын оларга дамчыдып берип, иинти коллективтиг күш-ажылчы чеднишкинииге бодуиуп улуг-хуузун база кирип, аныяктарга эки үлегер-чижекти көргүзүп турар.

М. ШААЛЫЙ.

ТУРКМЕН ССР. «Курган-Тюба» совхозтуң виноградчылары юбилейлиг чылда 5600 тонна виноградты амаап алырын хүлээгеи.

Эрте быжар сорттуң амаап алышкыны эгелээн. «Чилляги» дээр сорт белеткел пунктуларында кирип эгелээн. Оон дараазында «хусайни», «саперави», «кишмиш», «тайфи розовый» болгаш өске-даа сорттар кирер.

ЧУРУКТА: журналчы чыыкчы У. Алимахмадова. Ол хүн бүрүде 200—250 килограмм виноградты чыып ап турар.

СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

СИГЕНЧИЛЕР— ЭРЕС ООЛДАР

Бии-Хемниң «Хадыг» колхозуиуң механизастаан № 2 бригадазында колдуунда аныяктар ажылдап турар. Ол бригада чоокку хүииерге чедир 60 тонна сигении сараттаан, районуун сигенчилериниң иурнуку олурулгазы чоруп орар.

Аныяк сигенчилер 1100 га шөлдүн сигении кескеи, 550 тонна сигении шираттаар планныг. Оиу дүжүт ажылдыиы эгелээие чедир күүседир дээш улуг күжелеииишкинии ажылдап турардар. Сигенчилериии араазында социалистиг чарыш калбарган, оон түиделии баш хонгаш-да үндүрүп, иурнакчыларга ортектиг машиналарны тыпсып турар. Баштайгы беш хоиуктарның тилекчилери тракторист Серендик Оолак, сараттчы Борбак-оол, хөпзөичи Михаил Бичеоол, машинист Петр Айнжи олар болган.

Коммунист Сыратпай Хөвекмеевич Маадыг аныяктарга бодуиуң байлак дүржүлгазын дамчыштынган, иурнакчыларның бирээзииге санадып, аныяктарга үлегер болуп турар. Ынчангаш оиу аныяк сигенчилер «башкымыс» деп чергараан-биле аиаардар.

Сараттчы оргаиларыидан аңгыда, бо бригаданың сигенчилериниң бүгүде ажылы механизастаттынган. Хөпээзиээр, сараттаар, болдүрер техниканы аныяктар шиидээдип алган, бидилии-биле башкарып, үредилишкиие таварыштырбайн, каиныг ажидеп келген. Ынчангаш кезилде эгелээииден бөөр чаңгыс-да машина үредилишкиие таварыжып, аиаа турар таварыига болбаан.

№ 2 бригаданың сигенчилери Хаиралаак шыиаазыиыи сигении догеп, Балыктыг-Хөл деп черге баарлар. Маиаа хонуп ажылдаар. Ынчангаи колхозтуң баштаар чери, ында партия, профсоюз, комсомол организациялары сигенчилер арадында масса-политиктиг ажылды күштелдирип, лекция, бесседаны организастап, оларның культурлуг дыштаныгзынче кичээнгейии углаидырар ужурлуг. Аиты байдалды сынырга, бригаданың төвүнде сигенчилерии күш-ажылчы чеднишкиивергe кийгырып, хей-аът кижирип турар лозунгар, плакаттар чок, ыиычага чаңгыс-да катап кино, концерт көргүспеен болуп турар.

Эрткен хонук-ла улуг байырлал— Октябрьның 50 чылын демгелээр үеже чоокшуладып олурар болгай.

Аиыл-иичи бүрүзү-ле анаа болуиуп белээи белеткеп, кыздыиган, кыдыинаан чүүлдерии түиеп, чаа-чаа сорулгаларны иурнунда салып турар. № 2 бригаданың аныяк сигенчилери бала-да боттарының алган хуиаагаргеи чеднишкиииг күүседип, иииги-ииииң малынга быжыг чеи-сүүрии хуусазының белеткеп, ол чеднишкиии алдарлыг бежеи чылга тураскаадырлар.

ЧУРУКТА: Сараттаар машина ажыл үезинде. Оон башкарыкчызы Борбак-оол Дагба хүи үлүүи үргүлүү ажыр күүседип келген.

З. БАЙКАРАНЫҢ сөзү,
В. ТАРТАКТЫҢ фотозу.

Араттың өөрүшкүзү

Кижи дугайында Совет чазак, бистиң ленинчи партиявыс чүденда артын сагыш салып турар. Колхозчуларның ыалыйын улгаттыргам. Ыиаңгыя сөөлгү каш чылдарда кодээ чоннуң амыдыралы үндезинии-биле өскерилген. Ам колхозчуларның, малчыннарның амыдыралчы иегелделери улгадып, сонуургалы улам бедээи. Ам радиоприёмниктер, хевистер, дазраиыр машиналар, дөмир оруннар, хөп чуур машиналар дээрге хоймуларның, колхозчуларның эдилеии апарган. Аида немештир колхозчуларга ам соодунчулар, телевизорлар, электри-биле ажыддаар эт-херекселдер хөрегеттимип турар. Бо чүүгү көргүзүп турарын дээрге, колхозчуларның сонуургалы чыл келген тудум улам өзүп, амыдыралы сайзырал турары ол дээрзин херечилеп турар-дыр. Колхозка Эрзин районуу бир автолавканы быижыглап берген. Автолавка малчыннарны чугула бараанкар-биле хандырып турар. Нарынның кодээ магазини малчыннарның киирген чалыгларын ой-шаанда күүседип келген. Оон эргелекчизи Кыргыс Шөлмулчап малчыннарже эзлчегиг үнүүшкүннерни чорудуп турар. Часкы, иүскү сезоннарда хову-шөлдерде ажыддап турар киижилериии амыдыралынче сөөлгү чылдарда эвээш эвес кичээнгейии углаидырган. Колхоз баштаар чери бо чазын колхозтуң механизаторларыига четчөр санныг ам пөс, төргу чеворганнарны, матрацтарны, сыртыктарны саткан. Амгы үеде сигенчилерии, оларның хостуг шакгарында ажыгазары-биле хөл бөмбүү, хөл-шыдыраа, шашки, чечен чогаал номнары болгаш хыидыг хөгшүи херекселдери-биле хандырган. Сезон ажылчыннарының шалың төлеевирии чогуур үезинде санап берип, немелде телевирии төлеп турар. Шыиап-ла, бөгүнгү колхозчуиуң амыдырал, ажыл-иии тоозда-биле бир домей. Хову турлагларында, сиген бригадаларында амгы үеде партия Төп КомитединиҢ Улуг Октябрьның 50 чыл ооига уткуштур СЭКП ТК-ныҢ Тезистерибиле танышып, өөренип турар. Оон-биле чергелештир Совет ЭвилелиниҢ иштики, даштыкы политиказын доктаамал хайгаарап, партиияның, чазактың тайбың аазы чорудуп турар политиказын, ол талазыбиле боттуг хемчеглерин бүрүн дэткип, иүш-ажылы-биле харыылап турар.

Н. ДАКАА.

Эрзин район.
«Коммунизмче орук» колхоз.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ СЪЕЗДИЗИ

Совет ЭвилелиниҢ Коммунистиг партиязының аңгарыг төөгүзүзүе шыгаранган роль оон VI съездиие-ге онаажыр. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезинче оруукка ол эң чугуун базым болган.

Революциияның хөгжүүдезиинге чаа үеиин эгелээнии демгелээн июль болуушкуинарының соонда алдыгы съездиин чымыдырган. Чаңгыс ай башкартымыиыкшыны ажыдан кызыры ынчан партияга оиаа иегеттинии турган. Ол съезд иитгреволюциияның тур, чамдык тиилелгезиниң байдалында, буржуазиияның болган оон эсер-меньшевик элементчилериниң В. И. Ленинге болган большевиктер партиязынга удур дерзии хемчегерииииң байдалында чымыдган.

1917 чылдың июньда бистиң партиявыстың ижки-чорудулгазының төөгүлүг дүржүлгазы чаа байдалда партияның үеии шын үнелеп, чаа шугуумиу ой-шаанда ажыддан билирии чыыртыкшыдыр көргүскеи.

Июль болуушкуиларындан VI съездиге чедир уе чаа шиитпирлээшкиннерии дилеп тыварыкшы үезе болган. Партияның чаа байдалга таарышкан угланымшыкшының тодарадып алырынга «Политиктиг байдал дугайында» ленинчи тезистер болган «Лозуннарга» деп брошюра шиитпирлиг ужур-дузалыг болган. Чеиселтиг тура халымшыкшыиче VI съездиниң хүлээп алган угланымшыны социалистиг революциияның тиилелгези дээш демисеелге ажылчы чоннарны партияны долгандыр смрый каттыштырарынга идепкейлиг үндезии болган.

Чаңгыс ай уг-шиигии ажыддан кылыр талазы-биле бистиң партиявыстың 1917 чылдың июль дүржүлгазы болуушуң ужур-дузазын ангы байдалдарда-да чидирбээн. Херек апарганда болуушкуиларга идепкейлиг салдарны чедирер дээш, ейиланда болган шын угланзыиын бодаарны эртежок чугула чаа-чаа бодалгелерии бөттандырарынче угландырган. Совхоз чартык чылда мал продуктуларын дужаарны ажыр күүсеткеп. Шылдгын совхозтуң 34 хойжуулары төрүүр 100 хой, ошкүге онаалтыр 90-дан орү аиай, хураганнарны камгалап алганнар. Малчыннар С. Кандан, Х. Адыг-оол, А. Куулар, И. Алаш, И. Доржу, К. Кадзар-оол, Х. Серин-оол, С. Балган, Х. Бакгыг олар төрүүр 100 хойга онаалтыр 100—105 чедир хураганнарны камгалап алганнар. 14 саанчылар 700-ден 1011 кг чедир сүттү бир саар иненке онаалтыр сагганнар.

СЭКП обкомуун бюрозуун докталаында айтыгныган четпестерни чайыдыр талазы-биле партком уң база партия эге организациялларының ажылында четпестер ам-даа бар: партия эге организацияларының бюроларын, бүгү кежигүннериниҢ хуралдарын чогүүр үезинде эртирбейн, хуралдарга чугула айтырыгларны кодүрбейн турар. Партия Уставының негелделерии коммунистерниң канчар күүседип турарын, кижизидилге ажылының ажыы-бүрү кемнерлерин болган аргаларын ажыглаарын база аныяк коммунистербиле ажылдаарын хөвар чугаалажып турар. Ылаңгыя коммунистерии ажыл-агыйның чугула адырларында таарыштыр тургузарынга, оларга партийжи даалгаларны бөөрүнге болган оон күүселдезин хынаарынга партия эге организацияларыныҢ ам-даа дидим болган шиитпирлиг чоруун коргүспейн турар. Бригадаларда, фермаларда партия болуктериниҢ бүдүрүлгеге ролюн ам-даа чавыс. Чугула сезоннуг ажылдар үезинде түр партия болуктерии тургузарын практикалаавайн турар бис. Хой-иинти организацияларынга партийжи удуртулга конмак.

Совхозка кодээ ажыл-агыйның түскай артемиглерин четчелээринге багай дузалажып турар бис. Бо күииерге чедир совхозта улуг бухгалтер, экономист, машина-трактор мастерскязының эргелекчиин, техниканың аймак чок чоруунун инженери чок болуп турар. Оон улампдан совхозта отчёт-учёт багай, экономиктиг анализтерии чедир кылып, техниканы чөптүг ажыглап шыдаавайн бир фактылар бар. Малчыннарның культура-амыдырал хандырыгазы четпес.

Амгы үеде партком болган салбырларда партия эге организациялары СЭКП обкомуун докталында айтыкан четпестерни эдер дээш, бүгү күштерин эвилелдээриие кол кичээнгейин углаидырган. Партия комитединиҢ болган партия эге организацияларыныҢ ажылының стилин сайзырангайжыдар талазы-биле моон соңгаар организаторчу ажылдарны күштелдирери партхомдан негеттинин турар.

В. ОЧУР-ООЛ,
совхозта партком секретары.

1967 ч. Август 8.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

Совет ЭвилелиниҢ Коммунистиг партиязының аңгарыг төөгүзүзүе шыгаранган роль оон VI съездиие-ге онаажыр. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезинче оруукка ол эң чугуун базым болган.

Революциияның хөгжүүдезиинге чаа үеиин эгелээнии демгелээн июль болуушкуиларының соонда алдыгы съездиин чымыдырган. Чаңгыс ай башкартымыиыкшыны ажыдан кызыры ынчан партияга оиаа иегеттинии турган. Ол съезд иитгреволюциияның тур, чамдык тиилелгезиниң байдалында, буржуазиияның болган оон эсер-меньшевик элементчилериниң В. И. Ленинге болган большевиктер партиязынга удур дерзии хемчегерииииң байдалында чымыдган.

1917 чылдың июньда бистиң партиявыстың ижки-чорудулгазының төөгүлүг дүржүлгазы чаа байдалда партияның үеии шын үнелеп, чаа шугуумиу ой-шаанда ажыддан билирии чыыртыкшыдыр көргүскеи.

Июль болуушкуиларындан VI съездиге чедир уе чаа шиитпирлээшкиннерии дилеп тыварыкшы үезе болган. Партияның чаа байдалга таарышкан угланымшыкшының тодарадып алырынга «Политиктиг байдал дугайында» ленинчи тезистер болган «Лозуннарга» деп брошюра шиитпирлиг ужур-дузалыг болган. Чеиселтиг тура халымшыкшыиче VI съездиниң хүлээп алган угланымшыны социалистиг революциияның тиилелгези дээш демисеелге ажылчы чоннарны партияны долгандыр смрый каттыштырарынга идепкейлиг үндезии болган.

Чаңгыс ай уг-шиигии ажыддан кылыр талазы-биле бистиң партиявыстың 1917 чылдың июль дүржүлгазы болуушуң ужур-дузазын ангы байдалдарда-да чидирбээн. Херек апарганда болуушкуиларга идепкейлиг салдарны чедирер дээш, ейиланда болган шын угланзыиын бодаарны эртежок чугула чаа-чаа бодалгелерии бөттандырарынче угландырган. Совхоз чартык чылда мал продуктуларын дужаарны ажыр күүсеткеп. Шылдгын совхозтуң 34 хойжуулары төрүүр 100 хой, ошкүге онаалтыр 90-дан орү аиай, хураганнарны камгалап алганнар. Малчыннар С. Кандан, Х. Адыг-оол, А. Куулар, И. Алаш, И. Доржу, К. Кадзар-оол, Х. Серин-оол, С. Балган, Х. Бакгыг олар төрүүр 100 хойга онаалтыр 100—105 чедир хураганнарны камгалап алганнар. 14 саанчылар 700-ден 1011 кг чедир сүттү бир саар иненке онаалтыр сагганнар.

СЭКП обкомуун бюрозуун докталаында айтыгныган четпестерни чайыдыр талазы-биле партком уң база партия эге организациялларының ажылында четпестер ам-даа бар: партия эге организацияларының бюроларын, бүгү кежигүннериниҢ хуралдарын чогүүр үезинде эртирбейн, хуралдарга чугула айтырыгларны кодүрбейн турар. Партия Уставының негелделерии коммунистерниң канчар күүседип турарын, кижизидилге ажылының ажыы-бүрү кемнерлерин болган аргаларын ажыглаарын база аныяк коммунистербиле ажылдаарын хөвар чугаалажып турар. Ылаңгыя коммунистерии ажыл-агыйның чугула адырларында таарыштыр тургузарынга, оларга партийжи даалгаларны бөөрүнге болган оон күүселдезин хынаарынга партия эге организацияларыныҢ ам-даа дидим болган шиитпирлиг чоруун коргүспейн турар. Бригадаларда, фермаларда партия болуктериниҢ бүдүрүлгеге ролюн ам-даа чавыс. Чугула сезоннуг ажылдар үезинде түр партия болуктерии тургузарын практикалаавайн турар бис. Хой-иинти организацияларынга партийжи удуртулга конмак.

Совхозка кодээ ажыл-агыйның түскай артемиглерин четчелээринге багай дузалажып турар бис. Бо күииерге чедир совхозта улуг бухгалтер, экономист, машина-трактор мастерскязының эргелекчиин, техниканың аймак чок чоруунун инженери чок болуп турар. Оон улампдан совхозта отчёт-учёт багай, экономиктиг анализтерии чедир кылып, техниканы чөптүг ажыглап шыдаавайн бир фактылар бар. Малчыннарның культура-амыдырал хандырыгазы четпес.

Амгы үеде партком болган салбырларда партия эге организациялары СЭКП обкомуун докталында айтыкан четпестерни эдер дээш, бүгү күштерин эвилелдээриие кол кичээнгейин углаидырган. Партия комитединиҢ болган партия эге организацияларыныҢ ажылының стилин сайзырангайжыдар талазы-биле моон соңгаар организаторчу ажылдарны күштелдирери партхомдан негеттинин турар.

В. ОЧУР-ООЛ,
совхозта партком секретары.

Партийжи ажылды ажыл-ижилерниң ортузунга күштелдиргенинин түнелиинде салбыр чартык чылдың планныг онаалгаларын күүсеткеи, совхоз шиеклиязының, парткомуун болган ажылчы комитединиҢ шилчилер Кызыл тутуп чаалап алган. Салбырның Ажыг-Кара-Сугда, Чаңгыс-Теректе хойжу бригадалары болган Ээр-Хавакта сүт-бараан Фермазы эки иергүзүгжериг болган.

Ам совхозтуң партия организациязы лекторларның, агитаторларның күжүн СЭКП ТК-ныҢ Тезистерин чон ортузунга тайыбырларынче утпадыргап. Бөскү агитациянның бүгү хевирлерин иозуннар, плакаттар, социалистиг хүлөөлгелерин көргүскеи шиитпирлер, күндүлеп, көргүзүг самбыраларын чаартып кыйган. «Крокодилге», «Дүүрааннге», «Комсомолчу прожекторга» арага-чыларны, хулиганнарны сөйгалап, шиитпирлиг деңнеселп чорудуп, хана наралгазының дээштинин күштелдиргеп. Комсомолчуларның болган аныяктарның ортузунга партийжи ажылды күштелдирин чоруткынындан совхозтуң комсомол организациязының ажылы алдын идепкейлиг. Аныяктарның совхоз будурулгезинге киржилгеп олуп турар.

Партийжи-организаторлар болган политиктиг ажылды Октябрьның социалистиг революциязының 50 чыл ооига утпадыр алган хулээлелерни бөттандырарынче угландырган. Совхоз чартык чылда мал продуктуларын дужаарны ажыр күүсеткеп. Шылдгын совхозтуң 34 хойжуулары төрүүр 100 хой, ошкүге онаалтыр 90-дан орү аиай, хураганнарны камгалап алганнар. Малчыннар С. Кандан, Х. Адыг-оол, А. Куулар, И. Алаш, И. Доржу, К. Кадзар-оол, Х. Серин-оол, С. Балган, Х. Бакгыг олар төрүүр 100 хойга онаалтыр 100—105 чедир хураганнарны камгалап алганнар. 14 саанчылар 700-ден 1011 кг чедир сүттү бир саар иненке онаалтыр сагганнар.

СЭКП обкомуун бюрозуун докталаында айтыгныган четпестерни чайыдыр талазы-биле партком уң база партия эге организациялларының ажылында четпестер ам-даа бар: партия эге организацияларының бюроларын, бүгү кежигүннериниҢ хуралдарын чогүүр үезинде эртирбейн, хуралдарга чугула айтырыгларны кодүрбейн турар. Партия Уставының негелделерии коммунистерниң канчар күүседип турарын, кижизидилге ажылының ажыы-бүрү кемнерлерин болган аргаларын ажыглаарын база аныяк коммунистербиле ажылдаарын хөвар чугаалажып турар. Ылаңгыя коммунистерии ажыл-агыйның чугула адырларында таарыштыр тургузарынга, оларга партийжи даалгаларны бөөрүнге болган оон күүселдезин хынаарынга партия эге организацияларыныҢ ам-даа дидим болган шиитпирлиг чоруун коргүспейн турар. Бригадаларда, фермаларда партия болуктериниҢ бүдүрүлгеге ролюн ам-даа чавыс. Чугула сезоннуг ажылдар үезинде түр партия болуктерии тургузарын практикалаавайн турар бис. Хой-иинти организацияларынга партийжи удуртулга конмак.

Совхозка кодээ ажыл-агыйның түскай артемиглерин четчелээринге багай дузалажып турар бис. Бо күииерге чедир совхозта улуг бухгалтер, экономист, машина-трактор мастерскязының эргелекчиин, техниканың аймак чок чоруунун инженери чок болуп турар. Оон улампдан совхозта отчёт-учёт багай, экономиктиг анализтерии чедир кылып, техниканы чөптүг ажыглап шыдаавайн бир фактылар бар. Малчыннарның культура-амыдырал хандырыгазы четпес.

Амгы үеде партком болган салбырларда партия эге организациялары СЭКП обкомуун докталында айтыкан четпестерни эдер дээш, бүгү күштерин эвилелдээриие кол кичээнгейин углаидырган. Партия комитединиҢ болган партия эге организацияларыныҢ ажылының стилин сайзырангайжыдар талазы-биле моон соңгаар организаторчу ажылдарны күштелдирери партхомдан негеттинин турар.

В. ОЧУР-ООЛ,
совхозта партком секретары.

Партийжи ажылды ажыл-ижилерниң ортузунга күштелдиргенинин түнелиинде салбыр чартык чылдың планныг онаалгаларын күүсеткеи, совхоз шиеклиязының, парткомуун болган ажылчы комитединиҢ шилчилер Кызыл тутуп чаалап алган. Салбырның Ажыг-Кара-Сугда, Чаңгыс-Теректе хойжу бригадалары болган Ээр-Хавакта сүт-бараан Фермазы эки иергүзүгжериг болган.

Ам совхозтуң партия организациязы лекторларның, агитаторларның күжүн СЭКП ТК-ныҢ Тезистерин чон ортузунга тайыбырларынче утпадыргап. Бөскү агитациянның бүгү хевирлерин иозуннар, плакаттар, социалистиг хүлөөлгелерин көргүскеи шиитпирлер, күндүлеп, көргүзүг самбыраларын чаартып кыйган. «Крокодилге», «Дүүрааннге», «Комсомолчу прожекторга» арага-чыларны, хулиганнарны сөйгалап, шиитпирлиг деңнеселп чорудуп, хана наралгазының дээштинин күштелдиргеп. Комсомолчуларның болган аныяктарның ортузунга партийжи ажылды күштелдирин чоруткынындан совхозтуң комсомол организациязының ажылы алдын идепкейлиг. Аныяктарның совхоз будурулгезинге киржилгеп олуп турар.

Партийжи-организаторлар болган политиктиг ажылды Октябрьның социалистиг революциязының 50 чыл ооига утпадыр алган хулээлелерни бөттандырарынче угландырган. Совхоз чартык чылда мал продуктуларын дужаарны ажыр күүсеткеп. Шылдгын совхозтуң 34 хойжуулары төрүүр 100 хой, ошкүге онаалтыр 90-дан орү аиай, хураганнарны камгалап алганнар. Малчыннар С. Кандан, Х. Адыг-оол, А. Куулар, И. Алаш, И. Доржу, К. Кадзар-оол, Х. Серин-оол, С. Балган, Х. Бакгыг олар төрүүр 100 хойга онаалтыр 100—105 чедир хураганнарны камгалап алганнар. 14 саанчылар 700-ден 1011 кг чедир сүттү бир саар иненке онаалтыр сагганнар.

СЭКП обкомуун бюрозуун докталаында айтыгныган четпестерни чайыдыр талазы-биле партком уң база партия эге организациялларының ажылында четпестер ам-даа бар: партия эге организацияларының бюроларын, бүгү кежигүннериниҢ хуралдарын чогүүр үезинде эртирбейн, хуралдарга чугула айтырыгларны кодүрбейн турар. Партия Уставының негелделерии коммунистерниң канчар күүседип турарын, кижизидилге ажылының ажыы-бүрү кемнерлерин болган аргаларын ажыглаарын база аныяк коммунистербиле ажылдаарын хөвар чугаалажып турар. Ылаңгыя коммунистерии ажыл-агыйның чугула адырларында таарыштыр тургузарынга, оларга партийжи даалгаларны бөөрүнге болган оон күүселдезин хынаарынга партия эге организацияларыныҢ ам-даа дидим болган шиитпирлиг чоруун коргүспейн турар. Бригадаларда, фермаларда партия болуктериниҢ бүдүрүлгеге ролюн ам-даа чавыс. Чугула сезоннуг ажылдар үезинде түр партия болуктерии тургузарын практикалаавайн турар бис. Хой-иинти организацияларынга партийжи удуртулга конмак.

Совхозка кодээ ажыл-агыйның түскай артемиглерин четчелээринге багай дузалажып турар бис. Бо күииерге чедир совхозта улуг бухгалтер, экономист, машина-трактор мастерскязының эргелекчиин, техниканың аймак чок чоруунун инженери чок болуп турар. Оон улампдан совхозта отчёт-учёт багай, экономиктиг анализтерии чедир кылып, техниканы чөптүг ажыглап шыдаавайн бир фактылар бар. Малчыннарның культура-амыдырал хандырыгазы четпес.

Амгы үеде партком болган салбырларда партия эге организациялары СЭКП обкомуун докталында айтыкан четпестерни эдер дээш, бүгү күштерин эвилелдээриие кол кичээнгейин углаидырган. Партия комитединиҢ болган партия эге организацияларыныҢ ажылының стилин сайзырангайжыдар талазы-биле моон соңгаар организаторчу ажылдарны күштелдирери партхомдан негеттинин турар.

В. ОЧУР-ООЛ,
совхозта партком секретары.

ЧЕДЕРНИҢ ЭЭЗИ

Чер черле эелиг болбайн. Совет кижилериҢ ажылдап, чурттап, өренмейн турар бүдүнвары кайда чок боор. Чүге дээрге черни эелээр, ону чаартыр болган кластаар болгай. Ынчангаш совет кижи бүрүзү МаяковскийниҢ-биле чоргаарланыр:

«Номчуңар,
адаарганар,
Мен Совет ЭвилелиниҢ
хамаатызы мен!»

Маадырны баш бурунгаар силерге таныштырып каайн: Дажы-Серен Доктакович Куулар. Ол—ЧедерниҢ «Тиилелге» совхозунуҢ сураглыг хөйжузу, хөй-ниитичи коммунист. БодунуҢ хөйга ажылдап келген он чылларынга чүге хөйга онаштыр 93-тен куду хураган чер-ле ап корбээн. Чугаадыр, чазык-чагай ажыл-чанныг, уйгу-чыдын чок, олуг-дыш-даа билбес кижи-ле болгай.

«Чедер шөлү делгемнейн,
Чедер кижи чедер-ле ийин.
Чеди түүгүн малдың бажын
Чедир санаш четпес-ле ийин» — сүг-сүг дигилээш, күжүр Куулар шилээзин кеткеш, хүреҢнеге шала тыртыйтыр олурупкаш, чемнин ынай болурга, сорукчуг-ла болдур ийин. Алызынган малчын, ала-ызыгуурундан эрес болган ындыг боор ол.

— Соолгу ийи чылда силерниҢ коргузуунер канды болганы, Доктакович?—деп, оон айтырдым.

— Түңнел муң-не эки ийин — дээш, шала согедексей олуруп алган, хөөрей берип.—Бурунгу чылын чүге хөйга онаштыр 108 хураган, бир хойдан ийи кил 573 грамм дүк алдым, а эрткен чылын чүске онаштыр 122 хураган, хойдан ийи кил алды чүс грамм дүк болган. Бо чылын чүс хойга онаштыр 121 хураганны, бир хойдан ийи кил алды чүс бир грамм дүктү алган мен...

Ол аразында аът даваны дагжаан соонда орлан-шовда бичии уруг бөгө түтсүп келди. Дажы-Серен Доктакович тура халаап ында-ла барды.

—Хоюуе дөө ол бардылар, барып суттарып, болуп каг. уруум—дээш бисче корнүп келди.—Авазы уруглары-биле кады Дүе-Хөлче дыштанып чоруй барган. А бо Лиза дээрге кайгамчык эрес уруг боор. алдыгы классчы кижи дийин. Авазын черле чокталбас: хамык түвени шуптузуп ыяш авээш эвес. Салдам, Ий, Адыр-БежиҢ суурларда аъш-чем магазиннериниҢ садыгжылары Н. Печёрина, Н. Кол, Өрге-Дингиг, Тоора-Хемде үлетүүр болган ном бараанныр магазиннериниҢ садыгжылары Х. Салчак, Вийтөк олар чем продуктулары, чугула үлетүүр бараанныры-биле садыш алыкчыларны хандырарын үзүктелхирбейн келген. Чартык чылда олар бараан саарылгазының планын түстүүда ажыр күүседиккээн. Садыг шугумунга үр чылда ак сеткилдиг, кызымак ажылдап келген болгаш садыш алыкчыларга ээдек чоруун коргузуп турар хоочун садыгжылар Бараан Орай-оол, Ак Чымыгмыр олар чонуун үндүткелин чаалап алган.

Ынчалза-даа районнуң садыг ажылында бүгү-ле чүве кончуг ажы апарган деп санаш болбас. Четпестер амдаа бар. Районнуң аъш-чем магазиннеринде ногаа аймаа, колбаса кылыгжары эвээш. Эът, балыктан кылган белеш чеминерни садыгжаарын органнзаставайн турар. Үлетүүр барааннар магазиннеринде бичии уругларга таарымчалыг ыяш-хеп аймаа ховар. Столоваларда чем ассортиментизи кызыы.

Азас хөлде чурттакчы чонуун дыштанып черин ажыктан. Чайгы үеде оон чоок-кавызынга «Совет Тыва» колхозтуң малчыннары чайлаглап турар. Анаа магазин тургузары эргежок чугула апарган. Райпо баштаар черн бо айтырыгны шинчилирдевейн турар.

Садыг четкилериниң ажылын доктаамал хынан корбес, чогуур үеле негелде тургуспас чорукту ажыглап алгаш, чамдык садыгжылар өре-самчыгдалды боллурган. Чамдык садыг объектилериниде таныыл хайгаралы кошкак, ортке улуг хереклелдер чок болуп турар.

Районнуң кооператорлары бар четпестерни чайлаглар хемчегларин ап чорутпушаан. Октябрьның 50 чылына алдар боллурган социалистиг хүлээгелерни күүседир дээш бөттарының үлүг-хуузун кинерлер.

А. ДОРЖУ.

КООПЕРАТОРЛАР БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

Тожуңуң кооператорлары ыбилейлиг чылдың бирги чартымында багай эвес ажылданнар. Ажылчы чоннарның материалдыг хереглелдерин хандырар болган садыглаашкынның ыяларын бедидер, саарыга планын күүседир талазы-биле түңнелдиг ажылды кылып чоруткан.

Райпо коллективи бирги чартык чылда планныг ажылдарның кол-кол коргузуглерин чедиишкинниг күүсеткен. Бараан саарылгазының планын 102 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үеэи-биле деннээрге чурттакчы чонга 40700 рубльниң бараанын саткан. Ниитизиң чемненилгезинин планын 152 хуурга күүсеткен. Бо чылын райпо столовазының септелгезин эки шынарлыг чоруткан. Хереглээн чемнерниң өртээн кассага төлээр кылдыр эде кылганы чемненикчилерге таарымчалыг байдалды тургускан.

Чурттакчы чонга аъш-чем, ылаңгыя халганнан кылган чемнерни ковүдеги салаар соруулга-биле хлеб быжырар черни алгыдып кылган болгаш ында чамдык ажылларны механизастаан. Оон уламынан хлеб кылыгларының шынары мурнуку чылдарга деннээрге дыка эвээн. Хлеб, булочка бүдүрелиниң планын 119 хуу күүсеткен.

Райпо коллективи чон өртүзүнга кооператив-массалыг ажылды база эки организастаан. Хуучу кежигүнер хүлээп алыр болгаш оларның акша салыышкынының планы база ажыр күүсеттингеп. Садыгжы Бараан Орай-оол, райпо инструктору Шыырыпчык Канмаа олар кооператив-массалыг ажылларны чоруларынга илепкейлиг киржип келген.

Садыг четкилериниде өре-самчыгдал болдурар чорук эвээжээн. Сан-хоо чүрүмүн шыгыы сагывыышаан, канналгалыг боюн келгенинден чартык чылда чарыгдал болбаан.

Онаашкан ажылынга мергежилин коктаамал бедидип, садыг алыкчыларның негелде-хомудалдарынга дыңнаттыр болуп, ай, квартал санында бараан саарылгазының планын ажыр күүседип келген мурнакчыларның саларын ап чорутпушаан, Октябрьның 50 чылынга алдар боллурган социалистиг хүлээгелерни күүседир дээш бөттарының үлүг-хуузун кинерлер.

А. ДОРЖУ.

Чаа кадрлар

Бистиң республикада кодээ ажыл-агый машиналарының саны чыл бүрү көвүдеп турар. Машиналарның маркалары үргүлүү чаартынып, тургузуу нарын боюп бар чыдар. Ынчангаш нарын техниканы башкарарынга бышыг билиглиг механизатөрлер негеттинер.

Кызылдың № 3 профтехучилищезин чылдың-на 450 хире ажыл-бүрү мергежилдиг механизатөрларны белеткеп үндүрүп турар. Оларның аразында трактерист-машинистер, септенчилер, кодээ электриктер, чалаачылар болгаш бульдозеристер бар. Ийи чыл өөредилгелиг 1-ги болгаш 2-ги бөлүктер күүсе экзаменнерин дамаап, училищени доозкан дугайында документилерни алганнар. Күүсе экзаменнеринге курсантылар ДТ-54, ДТ-75, МТЗ-50 деп маркалыг трактөрларны амыдадып, мунар мергежилин коргүсненнер. Ол ышкаш СК-3 комбайн болгаш ажыл-бүрү маркалыг кодээ ажыл-агый машиналарының амыдаар чурумун, ойлээшкиннерин харыылаанар.

Нииттизи-биле курсантыларның билии быжыг болган. Кончуг эки бидилглиг болуп, училищени чүгле 5 дөмдектер-биле доозкан деп аттестаттарны курсантылар Леонид Ледовскнх, Владимир Бөрөвых олар алганнар. Техниканың тургузуун билирин хөрөк кырында эки ажылдадып ыыдаарын курсантылар Николай Маковкин, Василий Манлаков, Владимир Кымысов болгаш оон-даа өскелер коргүскен.

Курсантыларның хөй нуруузу чайгы практиканга эки ажылдап, шүүлү тараа ажаап алырынга кирлир техниказын практика үезинде тус-тус ажыл-агыйларында белеткеп алганнар. Бо доозунчулар республиканың кодээ механизаторларының одуруунга каттыжып, юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алырынга белгаш өске-даа өнаашкан ажылдарынга кызымакай болур дээрзинге бүзүреп болур.

В. МАНДЫШПАА.

Дайынавыкпа БОЛУУШКУННАР

Чаагай болгаш ак-сеткилдиг туруш

БЕЙРУТ. (СЭТА). Сириянның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленумунуң ливан парлалгага үндүрген докталында чугаалап турары болза, июнь айда араб делегей оор ёзунуң агрессиязынга таварышкан, оон организакчылары араб национал-хосталгалыг шимчээшкинге өлүмнүг согугну таварыштырарын, КАР-да болган Сирияда депшилгелиг национал ёзу-чуруларны дүжүрерин болган колониализминиң дарлалын арабтарга база катап таварыштырарын кордап турган. Империализм болгаш оон чалчазы Израиль араб-совет найырадыг бузарын оралдажып турган.

«Империалистер боттарының политиктиг соруулгаларының боттанырын чедип ап шыдаваан» дээрзин пленумнуң докталында чугаалап турар. «Авангардында Совет Эвилелиниң чоруп турары тайбын, депшилге болгаш социализм күштериниң чаагай болгаш ак-сеткилдиг туружун» докталда демдеглеп турар. Агрессорну кынаттыр базынга, агрессияны сонсадырынга болган арабтарның эргезин камгалаарынга шинчилирлиг роль бүзүр күштер ойнаан. Ам база-да социалистиг өске-даа чурттар-биле дем каттыштырын алган Совет Эвилели эвелеткен араб девискээрлерден агрессорнуң шериглерин үндүрерин чедип алыр дээш аажок улуг күжелеишкинерин салып турар. Совет Эвилели болган социалистиг өске-даа күрүнелер араб күрүнелериниң күчүзүн болган камгаланыр аргазын катап тургузарынга бүгү-ле эргежок чугула дузаламчыны оларга коргүзүп турар.

Докталдың түңнелинде Сириянын Коммунистиг партиязының ТК-зы нинти дайзынга—АКШ-ка баптаткан делегей империализминге улуг демиселге социалистиг күрүнелер-биле араб чурттарның фронтузун быжыглаар деп кыйгырып турар. Ам улуг Совет Эвилели-биле араб чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаары кажалтызындан-даа артык чугула болуп турар.

Хартумда конференция доозулган

ХАРТУМ. (СЭТА). Араб чурттарын даштыкы хереглер министрлериниң конференциязы бодунуң ажылын доозкан. Август 1-деп эгелээш Хартумга хуралдаан 13 араб күрүнелериниң төлөөлекчилери араб чурттарга улуг израиль агрессиязының уржуктарын үзүткаар. Израильге хамаарыштыр политиказын таарыштыр каттыштырар талазы-биле кады чорудар хемчегларни чугаалажып корген.

Конференциянын түңнел хуралынга конференциянын даргазы Суданның премьер-министри М.А. Махджубтуң медеглээни: «конференциянын киржикчилери араб чурттарының аразында харылзаалары экижиндирибиле, араб делегейнин таваржып турары шынгыы байдалды үзүткаар дээш политиктиг, шериг болгаш экономиктиг хемчегларни алыры-биле эргежок чугула сүмелерни түүлдүг деп саналар». Бо сүмелерни үзе шинтирилдири-биле араб күрүнелериниң баштыкыларынга кинрер ужурлуг. Араб чурттарның даштыкы хереглер министрлери Суданның найысылалынга эрттирер кылдыр боттарының сүмелеп кинргени дээди деңнелге араб човүлел хуралдың хүн айтырын бүрүн ажылдап кылыры-биле Хартумга база катап ужуражыр ужурлуг.

М. А. Махджубтуң айтканы-биле алырга, амгы үе-чагада араб экономиканың ролюн аналнзтеп база тодарадыр, чогуур түңнелдерни болгаш сүмелерни кылыр төлээде, араб чурттарның сан, экономика, нефть үлетүүр министрлериниң човүлел хуралын августа 15-те Багдадка (Ирак) эрттирерни даштыкы хереглер министрлери база дугурушкан.

АКШ чаа аштырыышкыннарга таваржыр

ХАНОЙ. (СЭТА). 1964 чылдың август 5-те Американың Каттышкан Штаттары Вьетнамның Демократтыг Республиказынга удур агаар дайзынын эгелээни хүнүнден бөөр үш чыл болган. «Нян зан» солуунуң мурнуку түүлүнде бижээни: «Ол хүн динмирел үнген даштаашкыннар америк империалистериниң үргедекчи дайзынынга удур бистиң улусчу кыдыгыг дайзынныстың эгелээнии медеэлээн. Дүжүр аттырган 2.100 ажыг самолёттарынң бузундузары овааланган.

Вьетнам улус америн шериг-агаар күштериниң артык шинээлиг дөөр чүвезин хөөржүдүп каан. Ужар түүлдү ажыглаан үргедекчи дайзынга боттарының салган соруулгаларын чедип ап шыдаваанын америк империалистер миннир ужурга таварышкан».

ВДР-ниң агаардан халдаашкынга удур амгы камгалалынга хамаарыштыр солуунуң демдеглээни болза, Вьетнам улус армиязының кезектери болгаш улусчу ополченнениң отрядтары үш чылдың турунда ада боо-чепсек-биле түлүп кирген болза, ам болбаазын чепсектиң хөй хевирлерин ажыглаан турар болгаш. Зенит шериглер-биле кады ракета кезектери болгаш ужар түүл дайынчы чаймынавчак эрес-маадырлыг чоруктарны коргүзүп турар.

«Нян зан» солуунуң түңнелинде бижээни болза: Соңгу Вьетнамга удур Каттышкан Штаттарның агаар дайзыны Мурнуу Вьетнамда аштырыышкыннарындан ону камгалап ап шыдавас. АКШ чаа-чаа аштырыышкыннарга таваржыр.

Тодараттынган медээлер-биле

ХАНОЙ. (СЭТА). ВИА агентилелдин дамчыткан немедэе медээлери-биле алырга, Данангта ан улуг америк баазага мурнуу-вьетнам патриоттарның июль 15-те таварыштырганы күүлүг ракета согуунуң түңнелинде моон мурнунда дыннатканы ышкаш 42 эвес, а 57 америк самолёттуң чыскаалдан үндүрген болган.

Ол согуунуң үезинде баазаның мурнуу-барыын секторун бүрүнү-бизе, бомбалар болгаш ракеталар шыгжаан склалтарны, 20 танкыларны болгаш бронетранспортөрларны узуткаан, а ол ышкаш бир миллион литр курлавыр бензининг шыгжаныр черин буза тевискен дээрзин агентилел айтып турар. Ол баазаның девискээринге турган дөрт чүс америк шериг албанныларны, колдуунда ужудукчуларны болгаш ужар түүл механикчерни патриоттар ол-ла хүн узуткаан.

Бо болза, Хосталга армиязының дайынчыларының бо чылдың февральдан эгелээн Данангка таварыштырган үшкү сотуу болган.

Америк хоорайларның кудумчуларында дайын

Америк хоорайларның негрлер чурттакчылыг чер казаначтары чудчуушкуннарның шөлдери болу берген. Бодунуң хамаатыг эргелери дээш, расисчи дарлалга удур, коргучуг түрелгә болгаш ажыл чокталыр чорукка удур шинтирилгә демиселче кодурээн үнген негр чонуң тура халышкынын удаа-дараалаштыр үргүлчүлеп турар. Негрлерниң тура халышкынын ам безин 50 америк хоорайларны хаара түткеп. Нью-Йорк хоорайга (Нью-Йоритуң чоогунда), а оон дараазында мырыңай чоокта чаа Детройт хоорайга негрлерниң кодурээшкүнүң бөлүүтээ тура халышкынынар кылдыр хүүлгаан. Тура халышчылырга удур полицияның болгаш шеригларын, вертолёттарны болгаш танкыларны чоруткан. Автомобиль үлетүрүүнүң төвү — чүгле Детройтка безин ара-тайзызыг ажыглаашкынының түңнелинде 41 кижи олген, ийи муң хире кижи балыглаанган, 3 муң ажыг негрлерни тудуп хоругдаан. Чоокта чаала Мурнуу Вьетнамның бөрт ярыгларының шинтирилгә дайындажып турган парашют-десант дивизиязының кезектери ол кара туразында араатанзыг ажыглаашкынга киришкен.

АКШ-тың база бир эң чидиг айтырыы болур негрлер айтырыын капиталистиг Американың шинтирилээр арга-шинээ чок болуп турар. Американың Каттышкан Штаттарының шинтиин-биле 22 миллион негрлер чурттап, олар чурттуң човүнүң 11 хуузу болуп турар. Оларның хөй нуруузу — 75 хуу хирээн — ам хоорайларда, колдуунда АКШ-тың соңгу болгаш барыын талазында чурттап турар. Ол болза америк капиталистерге чиик хөлеваллыг болгаш мергежил чок ажылчын күжүнүң үнер дөзү болуп турар негр пролетариаттыр. Хоорайларда кара кештиг ажылчыннар «негр геттозу» деп чөптүг адаан ан чударгай квартылдарда чурттап турар. Ол хоорай казаначтарда амыдырал байдал дыка берге. АКШ-тың президентизиниң бижиннге негр кижиниң назыны ак кештиг кижиниңиден 5 чыл кыска, а негр уругларның ортузунда өлүр чорук ак кештиг уругларыныңдан 40 хуу ажыг деп айтыканы аяза эвес. Негр геттоларның чурттакчыларынга ан-ав аар-берге айтырыг болза ажыл чокталыр чоруй болуп турар. Негрлериң ортузунда ажыл чокталыр чоруктуң деңнели ак кештиглериниңден ийи катап ажыг. Улуг хоорайларда оолдар, кыстарның 50 хуузу ажыл чок, мынчангаш аныыктар негр тура халышкыннарының согут бөөр күжү болганы ол.

Соолгу чылдарның хургузунда Каттышкан Штеттарта чоннуң ишты болуктериниң, оон иштинде негрлериң амыдырал байдалдарын экижиндиринин эргежок чугулазының дугайында чугаа-соотта болуп, негрлерге кайы-бир эргелерни эрелгей бау барымдаалап чарлаан хөөйлуларын хүлээп ап-даа турган. Мынчалза-даа ол бүгү хөөйлүдар хөрөк кырынга күүсеттинмейн, сөзүнүн ыяынга эртары чурум болган. АКШ чылда 25 миллиард доллардан чарыгдап, Вьетнамда чорудуп турар дайынга идепкейлиг киржип турар 35 муң америкаанарны катай адырга, ол районда америк чепсектиг күштериниң нинти саны 600 муң кижиге четкен турар.

ВДР-ниң агаарынга дүжүр аткан

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк агаар хөрбетчилери ВДР-ниң агаар делгемининге Хайфон портуң чоогунда районга шуруун киргеи. Ол секторуң агаардан халдаашкынга удур кезектин дайынчылары ийи америк самолёттуң дүжүр аткан.

Мынчангаш ВДР-ниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның нинти саны 2.145 четкен деэрээн ВИА агентилел дамчыдып турар.

Вьетнамда дайынга

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизи 8. Мирутчимның дамчыдып турары болза;

Ам Пентагон Вьетнамда америк шеригларниң санын 45—50 муң кижиге немей көвүдедир дугайында президент Джонсонуң шинтирин боттандырар талазы-биле планнарны ажыдап кылырын калчалын-биле чорудуп турар. Камгалал министерствозунуң төлөөлекчилериниң медеглээни-биле алырга, бо чылын шеригге ай бүргүзүүде келдирилгекинин орутуна-биле 28 муң кижиге чедирер деп турар. Шеригге чаа келдиргелериниң белеткелин дүргедедир-биле тоску түскай чаагай шериг дивизиязын тургускан. Вьетнамда дайынга үгер-бөө чемнижинге кааи бөөр кижилерни Пентагон кайын тып алыр болдап турарлы? Америк парлалганың медээлери-биле алырга, үгер-бөө чемнижи стратегтиг күр күштүң 225 муң солдаттар болган офицерлер нинти санныг кезектери болуп турар. Стратегтиг күр күштериниң составында ийи агаар-десант, ийи бронетанк болгаш бир чаагай шериг дивизиялары, Вьетнамче чорудары-биле белеткеп турар кезектер, Форт-Мидте (Мэрилид штат) турар дөрт түскай бригадалар болгаш алдыгы бронетанк колугу кирип турар.

Барыын Европада турар 35 муң америк солдаттарны Вьетнамче чорудуп болгурунуң дугайын Вашингтонда база шуугажып турар.

Түскай медээлерни ёзугаар алырга, сентябрьда Мурнуу Вьетнамның девискээринде америк шеригларниң нинти саны 480 муң кижи болган турар. Келир чылдың чаймында ында шеригларниң саны президент Джонсонуң шинтирин ёзугаар 525 муң кижиге четкен турар ужуруг. Мынчангаш америк чедиги флоттуң 40 муң солдаттарны болгаш офицерлерин, Таиландының девискээринге турун алган, вьетнам улуска удур дайынга идепкейлиг киржип турар 35 муң америкаанарны катай адырга, ол районда америк чепсектиг күштериниң нинти саны 600 муң кижиге четкен турар.

Хоруп каан

НАЙРОБИ. (СЭТА). Некининиң даштыкы дылдарга парлаан чогаалдар үндүрер черинин парлал үндүргени Мао Цзэ-дуннуң чогаалдарының үзүндүзерин парлаан чыынды чогаалдар номун чурттуң девискээринче кинрерин ораалакчы президент болган нинтин хереглер министри Арап Даниэль Мойнуң ат салган чарлыынга хораан.

Вьетнамның улус армиязының зенитчиктери тулчуушкуннар аразында чапсарда.

Фото ВИА—СЭТА.

1967 ч. Август 8.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга холбаштыр ССРЭ-ниң улустарының IV спартакиадазының судьялар коллегиязының дыңнадыы

ССРЭ-ниң улустарының Спартакиадазы бо улуг байырлал чылында бүгү совет спортчуларга, чурттуң бүгү күш-культура шимчээшкинниринге спорттуң улуг байырлалы болган. Совет спорттуң төөгүзүнде эң массалыг маргылдаа ол. Ук маргылдаага спортка ынак 9 миллион кижилер разрядтыг спортчулар болган, 100 муң ажыг кижи бирги разрядтың нормаларын күүсеткен, 15 муң спортчулар ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат болган спорт мастери болурунуң нормазын эң баштай күүсеткен.

Спартакиада хүннеринде бүгү чурт кончуг улуг стадион болу берген. Маргылдаалар 160 муң күш-культура коллективтеринге эрткен. Оларга таланттыг амыйы спортчуларның аттарын илередип берген.

Улуг байырлал чылының Спартакиадазы комплексилиг улуг маргылдаа болган, шүүлде маргылдаалары школачыларның чылынды командаларының аразынга спорттуң 19 хевирлериниң талазы-биле, эвилелдешкен республикаларының, Москва биле Ленинградтың чылынды командаларының аразынга спорттуң 33 хевирлериниң талазы-биле (оң-биле катай техниктиг спорттуң 10 хевирлериниң талазы-биле) болган. Будурүлге черлериниң күш-культура коллективтери спорттуң 5 хевирлериниң талазы-биле маргылдааларга киришкен.

2189 медальдарны алырының маргылдаалары өйнаттынган. 1371 медальдарны 14 эвилелдешкен республикаларның спортчулары алгаш чыға берген.

Спартакиадага спорт маргылдаалары канагызындан-даа артык чидиг болгаш күшенишкинниг болган. Спартакиада болуп турда, оң кыргынчилери делегейниң болгаш Европаның чаа 16 чедишкиннерин көргүскен, бүгү-эвилелдиң, республикаларының 1007 рекордтары эвилиттинген.

Хамык улуур рекордтарда-даа эвес. Юбилейлиг Спартакиаданың кол улуур-дузазы болза күш-культура шимчээшкинниниң удам өзериңге, спорттуу совет кижи бүгүдезиниң амыдаларынга болгаш дыштанырынга кадбаз-биле амыглаарынга Спартакиаданың күчүлүг идиг бергенинде болган.

Спартакиада социалистиг тургузуушкунның 50 чылдар дургузунда кайгамчык улуг чедишкиннерин, совет кижилериниң материалдыг чагай чаруунуң болгаш культуразының өзүлдезин көргүскен. Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда чурттуң күш-культура шимчээшкинниниг кайгамчыктыг-ла өскерлиишкиннер болган деп чүвени Спартакиада көргүскен. Күш-культура шимчээшкинин бистиң нүүлевистиң тургузун берген быжыг материалдыг баазазынга даянган, бүгү улустуң шимчээшкинни болу берген.

Спартакиада Совет Эвилелиниң бүгү ақы-дуңма улустарының күш-культуразы биле спортунуң чечителгенинин чайынзынчан херечилеп болган, найыралдыг болгаш ак сеткилдиг спортчу адазынганыгга кылырыкың байдалынга эрткен. Совет спортчуларның мергежилиниң бедик деңнеэдинин илергейлеп көргүскен, 1968 чылдың Мехинога болур чайгы Олимпийжи оюннарынга оларның белеткенирининг чугула үе-чадазы болган.

Шүүлде маргылдаалардың түңнелиинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң юбилейлиг болгаш шилчилир шаңналдарын Москваның, РСФСР-ниң (областарның, крайларның болгаш АССР-лериң чыынды командазынга), Украинаның, Ленинград биле Грузияның спортчуларынга тывысхан.

Оон ашгыда, чүүл-бүрү көргүзүглер: спортчу мергежилди хөгжүдүнээ, рекордтарның болганы дээш, спорт мастерлерин болгаш делегейге шүүлген чергелиг спорт мастерлерин белеткээн дээш ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК биле ССРЭ-ниң спорт министеделериниң болгаш организацияларының эвилелиниң Топ Чөвүлелиниң тургускан турасхаалдыг шаңналдарын тиилекчилерге тывысхан.

Шүүлде маргылдаалары деозулаа-даа, Спартакиаданың туктары чурттуң муң-муң спорт шеңдеринге киискинир. Улуг Октябрьның 50 чыл ионга турасхааткан Спартакиада маргылдааларынга бистиң нарак четпес делгеп Төрээн чуртувустуң хөөрайларының болгаш суурларының күш-культура коллективтериниң спортчулары эң-даа кирииң үнер.

Кол судьялар коллегиязы Спартакиаданың кирииңчилериниг болгаш аалчыларынга бүгү таарыжчалыг байдалдарны тургузуп берген маадырхөөрайлар Москва биле Ленинградтың аалчыларга хүндүткеелдиниг аажок сеткил ханганың нелергейлээн. Коллегия Спартакиаданың кирииңчилериниң эш-өөнүк ёзу-биле адазынганыгга маргылдаалырынга бедик сагыыга-чугуулгаларынга, эфирге, телевизер экраннарынга спортчу журналистериниң, радио, телевидение дамыдаачыларының чайынзынчак чыргыдың келгенинге өөрүп чөптиргенин илередикен.

(СЭТА).

Спартакиаданың шаңналдарын тывысхан

ССРЭ-ниң улустарының улуг байырлал чылында IV Спартакиадазы доозулган. Оон кол шаңналы—ишти командалар аайы-биле комплексилиг түңнел үндүрериниг (школачылар биле улуг кижилериниг Спартакиадазының, спорттуң техниктиг хевирлериниң талазы-биле болгаш күш-культураның бүдүрүлге коллективтериниң аразынга чоруткан маргылдаалырының түңнелдериниң аайы-биле) бирги черни алганы дээш тыпсыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчилир шаңналын Москваның спортчулары алган.

Пәйгиден бешкиге чедир черлерни туе-тузунда алгылаан РСФСР-ниң (областарның, крайларның болгаш АССР-лериң чыынды командазы), Украинаның, Ленинград биле, Грузияның чыынды командалары ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчилир шаңналын база алган.

Заводтарның, фабрикаларның, шахта, тудугларының күш-культуразы бүдүрүлге коллективтериниң аразынга бирги—бешки черлерни алганы дээш тыпсыр ВЦСПС биле ВЛКСМ ТК-ниң турасхаалдыг шаңналдарын Россия Федерациязының профэвилелдериниң, Москва хоорайның профэвилелдериниң чөвүлелиниң, Ленинград областың профэвилелдериниң чөвүлелиниң, профэвилелдериниң Украин, Литва республика чөвүлездериниң эки-түре спорт клиптилелдерин алыр.

ССРЭ-ниң улустарының III Спартакиадазынга 12-ги черни алганындан ам чедиг черни алырынче базын ыглып шыдаан Казах ССР-ниң коллективиниг, бодунуң коллективинге эң хөй 18 харлыг спортчуларлыг болган Туркмен ССР-ниң коллективи ВЛКСМ ТК-ниң шаңналдары-биле база демдеглеткен.

ССРЭ-ниң спорт клиптилелдериниң болгаш организацияларының эвилелиниң Топ Чөвүлели херээженнер командаларының аразынга эң эки түңнелдерлиг болганы дээш Москвага, РСФСР-ге, Украинага, Ленинград биле Белоруссияга шилчилир шаңналдарны тывысхан.

(СЭТА).

1944 чылдың мартта Украинаның Явкино сууру дээш кадыг-дошкун тулчуушкуннарга өлген комсомолчу дайынчылар, Совет Эвилелиниң маадырлары гвардия бичелейтенант В. А. Сивковка болгаш анаа дайынчы П. К. Крестьяниновка алдар болдурган тураскаалды Ыраккы Чөөн чүктүң Кызыл тук орденниг шериг округунуң кезектериниң бирээзиниң гарнизонунда тургускан. Кезектиң дайынчылары—маадырларның дайынчы алдарының салгакчылары бо тураскаалды боттары тудуп кылган.

Бистиң хүннервисте Совет Эвилелиниң Маадырлары В. Сивковтуң болгаш П. Крестьяниновтуң ады-биле экипажты адаар эрге дээш социалистиг чарышты шериг кезээнде калбарткан. Хыналданың түңнелдерин ёзугаар алырга, ол хүндүлүг атты сержант А. Т. Исаченконуң комсомолчу экипажы чедип алган. Сөөлгү үеде болган дайынчы адыгның өөредилгезинге танк взводун командылаарын сержант Исаченкога бүзүрээн.

ЧУРУКТА: Танк командири сержант Александр Исаченко, наводчик анаа дайынчы Ахматжан Байбубаев-биле боо октакчызы анаа дайынчы Константин Атантаев тактиктиг өөредилгеде.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АРТИСТ БОЛГАШ ИЕ

Дүзеңмаа Сувановна Оскал-оолдуң артисчи оруу Тыва театрының тургустунганының башгайгы үеэш-биле холбашкан. Тыва театрының хоочуннары — РСФСР-ниң алдарлыг артистери болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артистери Виктор Көк-оол, Кара-кыс болгаш Максим Мунзуктар, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Александр Лаптан, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Николай Өлзей-оол-биле кады аныяк ыраажы Дүзеңмаа театрга ажылдап турган. Ол улустуң ырларын күүседириниг ынак чораан.

Төрээн Тывазынга хавы ынакшылды ыраажының өткүт үнүнден, оон сагыш-сеткил илередилгезинден көрүүлүүлер хөй катап магадаан. Тыва улустуң уран чүүлге хандыкшылы түдэн артын күштүг турган. Бистиң баштайгы артистеривис арга-мергежил талазы-биле дадыкпаан-даа болза, чаа-ла көстүп келгизээн шүлүктер, шиирлер, ырлар, аялгалар-биле арат чонуңуң мурнуунга бараан болуп келген.

Бо үдаада Дүзеңмаа Сувановна-биле ужуражылгавыс «Кызыл» гостинницазының амгы үениниг-биле тааржымчалыг кылдыр дериң каан өрээлинге болган. Амыр-менди содулшаңмывыс соон дарый, ажыл-херээвис дугайында сонсуургаштывыс. Муң-муң километр ыракта чурттаңда турар болзувусса, бот-боттарывысты эки билчир бис. Чымчак креслога эптештир олурупкаш, Дүзеңмаа бодунуң аныяк чылдарының дугайын сагыш-сеткилиниң хамыыдан хөөреп олурду. Ажыт-чажыт чок сетким мининнишкинин үзе кирбезинбиле шаксы демдеглеттир кылырындан безин ойталадым. Артистиг көрүүшүнүү, хүлүмзүрүү меня шуутла хаара туда берген. Ёзулуг шынчы чазык чаагай моөң-шынарлыг шинчиин уран чүүлүн Франция, ГДР, Венгрия, Монғол, Болгария дээш көрбээн чурт чок. Шак ынчан ол Тывазының болгаш улуг Совет чурттуң өөнүүзүнден көрүүчүлерге бараан боот чораан.

— Цирк уран чүүлүн чонга бераалгадыр туза, бистиң өг-бүдезивис калбак делгем төрээн чуртту кодан чыдар көжээ чок кылдыр кезиир аас-кежиктиг болган. Экспресстер, агаар лайнерлери дээш чүүл мунмаан дээрил. Аъттан дүрген маңнаар чүве биске чок ышкаш сагындырар үе база турган болгай—деп Дүзеңмаа Оскал-оол хүлүмзүрүй-дүр. Чүгүрүк ойлар бисти Тываның кайындаа булуңунче кадыртылаштыр алгаш баар кылдыр шагда сагындырар турган.

Цирк артизининг эът мага-боду биезги-зе олчаан артыкаа. Оожум топтуг, кижиниң хандыкшыдын келир чаңы ол-ла хевээр.

— 1938 чылды сактып келдим. Тываның барыын кожуунарынга оюн көргүзүп чораан бис. Аъттыг хан чордувус. Улустуң ыры «Самагалдайның» чаа-ла «төрүттүвүп» келген үеэш ол—деп Дүзеңмаа сактып олур.

Июльдуң каранғы чылыг дүнү гостиницаның сонгазында бакканлап келген. Сылдыстар черже дүжүксээн чүве дег чивекейниш чайнаан. Моөң кулактарымда «Самагалдайның» аялгазы дыңналып келди. Ук ырыны эң-не баштай ырлаткан кижиге сөглеп четпес өөрүшкүмүү илередиксээн кээп турду. Хөгжүм, нота билбес-даа болза, сагыш сеткил өөрүшкүүдүнден, төрээн черн дээш чоргаараддан ыр төрүттүвүген. Ыры улустуу апартан. Кайгамчык үүл кажан-даа өлүм чок, ол ышкаш ыры база. «Самагалдайның» күүселдезинде ыраажы Дүзеңмаа моөң караанга кестүп келген. С. Токаевың «Дөңгүр-оол» деп шинээнде пионер Бичелектиң, В. Көк-оолдуң «Хайыран бот» деп шинээнде Уранның ролюн, ол ышкаш Д. Фурмановтуң «Үймөөн» деп шинээнде аныяк кыстың ролюн Дүзеңмаа Оскал-оол ойнап күүсеткен.

Бодунуң ашаа РСФСР-ниң алдарлыг артизи Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Базырооловичи Оскал-оолга ассистент боот эгелээнин Дүзеңмааның чогаадыкчы салым-чолугга эртилделиг үе боот киргеп. Ассистент болуру — нарын болгаш берге керек. Хынамчалыг, эрес кашпагай болурундан күүсединг пажты адаар эрге дээш социалистиг чарышты шериг кезээнде калбарткан. Хыналданың түңнелдерин ёзугаар алырга, ол хүндүлүг атты сержант А. Т. Исаченконуң комсомолчу экипажы чедип алган. Сөөлгү үеде болган дайынчы адыгның өөредилгезинге танк взводун командылаарын сержант Исаченкога бүзүрээн.

ЧУРУКТА: Танк командири сержант Александр Исаченко, наводчик анаа дайынчы Ахматжан Байбубаев-биле боо октакчызы анаа дайынчы Константин Атантаев тактиктиг өөредилгеде.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Театрдың үдүгүнде инженер-тудугжу, мичээнгей Сибирьже чоруп турда, аңаа үзеттүр түүдүүнүң казбарын турары кайгамчык сонуургавыг болган. Братскиде ногучуг улуг гидростанция барын, Москвада телевизия суургазын онзалап демдеглээн. Оң суургазы Брэндедж «кайгамчыкта улуг инженерлиг тудуг-дур» дээн.

Эверн Брэндедж Гренобльже болгаш Мехикога болуур кышкы, чайгы Олимпийжи оюнларны чедишкиннинг эртер деп бүзүрелдиин илергейлээн. 2200 метр бедикте Мехико хоорайга Олимпиада эртиверинге удурланыш турарларың чыдаатарын Брэндедж база катаа буруу шиикан. Чогуур белеткелдиг болгавда, спортчуларның кадыкшыл кадыг-даа аймыы таварышпас деп ыяк бүзүрелдиин делегейниң олимпийжи оюнлар комитединиң президентизи илергейлээн.

—⊙—

Концерт-биле

Өөтр районда «Коммунизмниң орук» колхозтуң «Харачыгай» деп аалтыкультбригадазының кежиктүннери сут-баразын фермаларынче болгаш хөжүү бригадалар төптеринче эдээлеп үнүүшкүнү кылаан келген.

Бо удаада Хөндергей-Бажының сут-баразын фермазынга, Улаатай-Бажының оржаанынга, мында хөжүү бригадага, Бора-Шайның Тулаа фермазынга болгаш Арыг-Бажынга солун номерлиг концерти көргүстүүвүс. Районнуң аңчы-дёлүг, экономика болгаш культура хөгжүдезиниң дугайында беседаны. Октябрьның 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистериниң тайылбырлаазын алтыбригаданың лектору кылып чораан.

Ам, «Харачыгай» баш дүгү тавар парикмахерлиг, лектораг, колгозчунуң бодуун аптечкалың база алгаш, Ак-Тыраның сиилеп бригадаларынга баргаш, районнуң өске колхоз, совхозунуң шимчээшкинге концерт көргүзериниг белеткенип турар.

К. ООРЖАК.

—⊙—

Инициатива барда...

Республиканың туберкулёз эмнээр санаторийде эмнедип, дыштанып турар шижилер оргузунга культурамассалыг ажылдар чоокку үеге чедарге чорбас турган чүве. Анаа «Совет Россия» совхозга партком секретары эм Чылбак-оол келген соонда ажыл шуурудаан.

Партия ажыладанчызы санаторийге келгеш, анаа 9 кижи составтыг культура чөвүлелин тургузуп, лекция, беседаларны чорудун, бир концертти база үнүрдү. Культура чөвүлели түскей ажыл планның тургузган, мында лекция, беседаларны эртиреринг, концертти салбырлар айыбыле көргүзериин, шыдырга партмадаавын эртиреринг болгаш өске-даа ажылдарны боттандырарын көрген.

С. ИДАМ.

Депшилге-даа кайгамчык

«Спортка кыындыг кыска хуусаа дургузунда делегейде Совет Эвилелиниден башка, чаңгыс-даа чурт бо хире чедишкиннерлиг болгаш эвес» —деп, даштыкы чурттар-биле культура харылзаазын тударынмың талазы-биле комитетке болган парламга конференциязынга делегейниң Олимпийжи оюнлар комитединиң президентизи Эверн Брэндедж медеглээн. Президент бистиң чуртувусту ССРЭ-ниң улустарының юбилейлиг IV Спартакиадазының хүндүлүг аалчызы болуп чоруп турар.

«ССРЭ-ниң улустарының IV Спартакиадазының кайгамчыктыг чараш болгаш сонуургавыг ажыттынганын сувуранмас көргеи болгай бис—деп Брэндедж чугаалаан.—Совет спорт бурунгаар база бир улуг базынны кылган-дыр деп чүвени маргылдаалардың түңнелдери көргүзүп турар-дыр». Делегейниң Олимпийжи оюнлар комитединиң президентизиниң чугаалаанын ёзугаар алырга, «Совет Эвилели спорттуң массалыг болурунуң талазы-биле делегейниң кол черни эзелеп турар». ССРЭ-ниң улустарының IV Спартакиадазы Олимпийжи оюнларның ёзугуу-биле бүрүн дүгүлүп эрткен деп, Брэндедж база медеглээн.

Брэндедж үүнде инженер-тудугжу, мичээнгей Сибирьже чоруп турда, аңаа үзеттүр түүдүүнүң казбарын турары кайгамчык сонуургавыг болган. Братскиде ногучуг улуг гидростанция барын, Москвада телевизия суургазын онзалап демдеглээн. Оң суургазы Брэндедж «кайгамчыкта улуг инженерлиг тудуг-дур» дээн.

Эверн Брэндедж Гренобльже болгаш Мехикога болуур кышкы, чайгы Олимпийжи оюнларны чедишкиннинг эртер деп бүзүрелдиин илергейлээн. 2200 метр бедикте Мехико хоорайга Олимпиада эртиверинге удурланыш турарларың чыдаатарын Брэндедж база катаа буруу шиикан. Чогуур белеткелдиг болгавда, спортчуларның кадыкшыл кадыг-даа аймыы таварышпас деп ыяк бүзүрелдиин делегейниң олимпийжи оюнлар комитединиң президентизи илергейлээн.

—⊙—

Инициатива барда...

Республиканың туберкулёз эмнээр санаторийде эмнедип, дыштанып турар шижилер оргузунга культура-массалыг ажылдар чоокку үеге чедарге чорбас турган чүве. Анаа «Совет Россия» совхозга партком секретары эм Чылбак-оол келген соонда ажыл шуурудаан.

Партия ажыладанчызы санаторийге келгеш, анаа 9 кижи составтыг культура чөвүлелин тургузуп, лекция, беседаларны чорудун, бир концертти база үнүрдү. Культура чөвүлели түскей ажыл планның тургузган, мында лекция, беседаларны эртиреринг, концертти салбырлар айыбыле көргүзериин, шыдырга партмадаавын эртиреринг болгаш өске-даа ажылдарны боттандырарын көрген.

С. ИДАМ.

ЦИРК-ШАПИТО

(«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОНГА)

Күрцириктиң сөөлгү көргүзүглери чоруп турар.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи
В. ОСКАЛ-ООЛДУҢ

болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи
К. ХЕНЗИГ-ООЛДУҢ

кирииглегем болгаш удурлуглазы-биле тыва эртистер,
А. АЛЕКСАНДРОВТУҢ

удурлуглазы-биле чадаг-тергечилер көргүзүү болгаш өске-даа солун программаларны сиилерге бараалгадып турар.

Бүгү кежээлериниң дургузунда манежке каттырыкчыг илеуи-пародистер КОВАЛЕНКО, МОЧАЛОВ болгаш КОСОВ олар ойнаар.

Эгелээри 19 шак 30 минута.

Дыштанар хүннерде үш көргүзүг болур. 12 шак, 15 шак болгаш 19 шак 30 минута турда эгелээр.

Кассе «Найырал» кинотеатрының болгаш цирктиң ортаазының чанында, эртен 9 шактан кежээ 20 шакка чедир ажылдап турар.

БИЛЕТТЕРНИ БАШ УДУР САДЫП ТУРАР.

КОЛЛЕКТИВТИГ ЧАГЫГЛАРНЫ БАЗА ХҮЛЭЭП АП ТУРАР.

ДИРЕКЦИЯ.

МОРОЖЕНОЕ

100 грамм мороженоеде ортумаа-биле 4 грамм белок, 4 грамм үс, 30 грамм чигир бар болур. 100 грамм мороженое организмче 170-деп 200 чедир калорияны (чылыгны), тодаргайлаарга 300 хире грамм сүт хире эки шинчилдиг калорияны бээр.

Мороженоеде кальций болгаш фосфор хөй, ында эвээш хемчээлдиг бос база бар. Витаминнер-биле мороженое байлак эвес.

Мороженоениң түс-түс сорттары чүгле амданы-биле эвес, харын хоолугуг шынары-биле база ылгалыр. Эң-не бедик сорттуг мороженое чымчак, чаагай амданныг болгаш үскүр, оны ломбир дээр. Оон үскүрү 15 куудан эвээш эвес болур.

Мороженоени бедик шынарлыг продуктулардан белеткээр чүве болганда, ол кончуг эки хоолугуг. Мороженоеде кижиге чем болур чүүлдер организмге дораанна шингээй бээр. Ол бүгү чонуун ынак чемги.

Ынчалза-даа чамдык аарыглардан аараан кижилерге мороженое хоралыг. Ангинадан, үстүкү тыныш шүгүмнарының органнарының катар аарыындан, бронхиттен аараан кижилер оны чип болбас. Баары, өдү аараан кижилерни мороженое улам-на баксырадып болур, чүге дээрге кончуг соок чемни чиирге өт шүгүмнарын күрулдуруптар. Кыжыктап аараан кижилер мороженоени чиезе чогуур, мороженое шөйүдүнүң ажылын доктаадыр болгаш кыжыкты кедередип болур.

Мороженоеде, ылангыя пломбирде, холестерин хөй. Ынчангаш организмниң хан чүгүрер дыралчак дамырлары аарып чоруур кижилерге олар хоралыг. Ындыг аарыг кижилер чимис мороженоени чиезе эки. Чигир диабеди деп аарыгдан аараан кижилер чүгле чигир-биле белеткээн мороженоени чип болур.

Чемге хөнүү чоктанныр азы аскыяче чем ажырары бергедээн (боску ышкаш, кызыл өөңү курлаар) аарыглар-биле холбаштыр аараан, ижин-шөйүдүлеен хан төктүр кижилерге мороженое хоралыг. Ангинадан, үстүкү тыныш шүгүмнарының органнарының катар аарыындан, бронхиттен аараан кижилер оны чип болбас. Баары, өдү аараан кижилерни мороженое улам-на баксырадып болур, чүге дээрге кончуг соок чемни чиирге өт шүгүмнарын күрулдуруптар. Кыжыктап аараан кижилер мороженоени чиезе чогуур, мороженое шөйүдүнүң ажылын доктаадыр болгаш кыжыкты кедередип болур.

Мороженоеде, ылангыя пломбирде, холестерин хөй. Ынчангаш организмниң хан чүгүрер дыралчак дамырлары аарып чоруур кижилерге олар хоралыг. Ындыг аарыг кижилер чимис мороженоени чиезе эки. Чигир диабеди деп аарыгдан аараан кижилер чүгле чигир-биле белеткээн мороженоени чип болур.

Чемге хөнүү чоктанныр азы аскыяче чем ажырары бергедээн (боску ышкаш, кызыл өөңү курлаар) аарыглар-биле холбаштыр аараан, ижин-шөйүдүлеен хан төктүр кижилерге мороженое хоралыг. Ангинадан, үстүкү тыныш шүгүмнарының органнарының катар аарыындан, бронхиттен аараан кижилер оны чип болбас. Баарын, өдү аараан кижилерни мороженое улам-на баксырадып болур, чүге дээрге кончуг соок чемни чиирге өт шүгүмнарын күрулдуруптар. Кыжыктап аараан кижилер мороженоени чиезе чогуур, мороженое шөйүдүнүң ажылын доктаадыр болгаш кыжыкты кедередип болур.

Мороженоеде, ылангыя пломбирде, холестерин хөй. Ынчангаш организмниң хан чүгүрер дыралчак дамырлары аарып чоруур кижилерге олар хоралыг. Ындыг аарыг кижилер чимис мороженоени чиезе эки. Чигир диабеди деп аарыгдан аараан кижилер чүгле чигир-биле белеткээн мороженоени чип болур.

Чемге хөнүү чоктанныр азы аскыяче чем ажырары бергедээн (боску ышкаш, кызыл өөңү курлаар) аарыглар-биле холбаштыр аараан, ижин-шөйүдүлеен хан төктүр кижилерге мороженое хоралыг. Ангинадан, үстүкү тыныш шүгүмнарының органнарының катар аарыындан, бронхиттен аараан кижилер оны чип болбас. Баарын, өдү аараан кижилерни мороженое улам-на баксырадып болур, чүге дээрге кончуг соок чемни чиирге өт шүгүмнарын күрулдуруптар. Кыжыктап аараан кижилер мороженоени чиезе чогуур, мороженое шөйүдүнүң ажылын доктаадыр болгаш кыжыкты кедередип болур.

Мороженоеде, ылангыя пломбирде, холестерин хөй. Ынчангаш организмниң хан чүгүрер дыралчак дамырлары аарып чоруур кижилерге олар хоралыг. Ындыг аарыг кижилер чимис мороженоени чиезе эки. Чигир диабеди деп аарыгдан аараан кижилер чүгле чигир-биле белеткээн мороженоени чип болур.

Чемге хөнүү чоктанныр азы аскыяче чем ажырары бергедээн (боску ышкаш, кызыл өөңү курлаар) аарыглар-биле холбаштыр аараан, ижин-шөйүдүлеен хан төктүр кижилерге мороженое хоралыг. Ангинадан, үстүкү тыныш шүгүмнарының органнарының катар аарыындан, бронхиттен аараан кижилер оны чип болбас. Баарын, өдү аараан кижилерни мороженое улам-на баксырадып болур, чүге дээрге кончуг соок чемни чиирге өт шүгүмнарын күрулдуруптар. Кыжыктап аараан кижилер мороженоени чиезе чогуур, мороженое шөйүдүнүң ажылын доктаадыр болгаш кыжыкты кедередип болур.

Мороженоеде, ылангыя пломбирде, холестерин хөй. Ынчангаш организмниң хан чүгүрер дыралчак дамырлары аарып чоруур кижилерге олар хоралыг. Ындыг аарыг кижилер чимис мороженоени чиезе эки. Чигир диабеди деп аарыгдан аараан кижилер чүгле чигир-биле белеткээн мороженоени чип болур.

Чемге хөнүү чоктанныр азы аскыяче чем ажырары бергедээн (боску ышкаш, кызыл өөңү курлаар) аарыглар-биле холбаштыр аараан, ижин-шөйүдүлеен хан төктүр кижилерге мороженое хоралыг. Ангинадан, үстүкү тыныш шүгүмнарының органнарының катар аарыындан, бронхиттен аараан кижилер оны чип болбас. Баарын, өдү аараан кижилерни мороженое улам-на баксырадып болур, чүге дээрге кончуг соок чемни чиирге өт шүгүмнарын күрулдуруптар. Кыжыктап аараан кижилер мороженоени чиезе чогуур, мороженое шөйүдүнүң ажылын доктаадыр болгаш кыжыкты кедередип болур.

Мороженоеде, ылангыя пломбирде, холестерин хөй. Ынчангаш организмниң хан чүгүрер дыралчак дамырлары аарып чоруур кижилерге олар хоралыг. Ындыг аарыг кижилер чимис мороженоени чиезе эки. Чигир диабеди деп аарыгдан аараан кижилер чүгле чигир-биле белеткээн мороженоени чип болур.

Чемге хөнүү чоктанныр азы аскыяче чем ажырары бергедээн (боску ышкаш, кызыл өөңү курлаар) аарыглар-биле холбаштыр аараан, ижин-шөйүдүлеен хан төктүр кижилерге мороженое хоралыг. Ангинадан, үстүкү тыныш шүгүмнарының органнарының катар аарыындан, бронхиттен аараан кижилер оны чип болбас. Баарын, өдү аараан кижилерни мороженое улам-на баксырадып болур, чүге дээрге кончуг соок чемни чиирге өт шүгүмнарын күрулдуруптар. Кыжыктап аараан кижилер мороженоени чиезе чогуур, мороженое шөйүдүнүң ажылын доктаадыр болгаш кыжыкты кедередип болур.

Мороженоеде, ылангыя пломбирде, холестерин хөй. Ынчангаш организмниң хан чүгүрер дыралчак дамырлары аарып чоруур кижилерге олар хоралыг. Ындыг аарыг кижилер чимис мороженоени чиезе эки. Чигир диабеди деп аарыгдан аараан кижилер чүгле чигир-биле белеткээн мороженоени чип болур.

Чемге хөнүү чоктанныр азы аскыяче чем ажырары бергедээн (боску ышкаш, кызыл өөңү курлаар) аарыглар-биле холбаштыр аараан, ижин-шөйүдүлеен хан төктүр кижилерге мороженое хоралыг. Ангинадан, үстүкү тыныш шүгүмнарының органнарының катар аарыындан, бронхиттен аараан кижилер оны чип болбас. Баарын, өдү аараан кижилерни мороженое улам-на баксырадып болур, чүге дээрге кончуг соок чемни чиирге өт шүгүмнарын күрулдуруптар. Кыжыктап аараан кижилер мороженоени чиезе чогуур, мороженое шөйүдүнүң ажылын доктаадыр болгаш кыжыкты кедередип болур.

Мороженоеде, ылангыя пломбирде, холестерин хөй. Ынчангаш организмниң хан чүгүрер дыралчак дамырлары аарып чоруур кижилерге олар хоралыг. Ындыг аарыг кижилер чимис мороженоени чиезе эки. Чигир диабеди деп аарыгдан аараан кижилер чүгле чигир-биле белеткээн мороженоени чип болур.

Чемге хөнүү чоктанныр азы аскыяче чем ажырары бергедээн (боску ышкаш, кызыл өөңү курлаар) аарыглар-биле холбаштыр аараан, ижин-шөйүдүлеен хан төктүр кижилерге мороженое хоралыг. Ангинадан, үстүкү тыныш шүгүмнарының органнарының катар аарыындан, бронхиттен аараан кижилер оны чип болбас. Баарын, өдү аараан кижилерни мороженое улам-на баксырадып болур, чүге дээрге кончуг соок чемни чиирге өт шүгүмнарын күрулдуруптар. Кыжыктап аараан кижилер мороженоени чиезе чогуур, мороженое шөйүдүнүң ажылын доктаадыр болгаш кыжыкты кедередип болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Тыва АССР-ниң культура Министерствозу

Цирк болгаш эстрада уран чүүлүнүң үчилишезинге үндезин националдыглардан сургуулдар хүлээп алырын чарлаан.

Сески класс дооскандыын куду эвес билигниг ооллар, кыстарны хүлээп алыр.

Хүлээп алырларны август 8-тен 14-ке чедир цирк оргазынга эртенгиниң 11 шактан эгелеп шилип алыр.

АВГУСТ 8-ТЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Хөөчүн чурттавчы» 10, «Фантомас» (бирги сериязы) 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаңгыларга маңнаар кижи» 3, 5, 7, «Мээң нүүлүмде увуг» 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Ийи капитан» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мээң өөнүүм Кильна» 9.40, 11.30, 1.30, «Хар чаар үе» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Васёк Трубачев болгаш оон аштери» 1 шакта, «Бригадада Чародей» 3, 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуг 24-63, редакторлуг орлаакчыларының 35-24, 25-38, харылзаалыг секретарының 23-35, партийжи ажылырал киллизинниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинниң 37-13, сонгаа ажыл-агый киллизинниң 21-47, үлетүүр киллизинниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш колээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш ажылырал киллистерииниң 21-27, шитики информациа киллизинниң 20—60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргалда 32-75 телефонче долгаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиннин типографиязы. (Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00554.

50 чылга чедир
89 хонук артканын

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылдан үнелеп эртпейтен

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. август 9 | СРЕДА | № 187 (6824) | Өртээ 2 коп.

ДҮРГЕН ТЕМП, ЭКИ ШЫНАР ДЭЭШ

Республиканың үлетпүр будурулгелериниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары СЭКП ТК-ниң Октябрьниң 50 чылынга Тезистерин калбаа-биле өөренип-шаан, беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш, ажылдың темпизин улам бедидип турарлар. Совет эрге-чагырганың чылдарында Тываның ажылачы чонунарының чедип алган чедишкиннери чайгамчык. Наш чылдар мурнунда ийи, чаңгыс ог хөстүр, эзи чыткан черлерде малчыннарның болгаш тараажыларның чаагайлыды туттунган суурлары тыптып келгиязын, ажыдырал шалыпкыны-биле хөгжүп турар.

Кодээ черлерге чурттаалга болгаш будурулге тудугларын республиканың көжүп чөрүүр механизастаттынган колонналары чөрудуп турарлар. Тудугнуң янзы-бүрү техниказы-биле чепсегленген, шимченгир колонналар-биле кодээ черлерге тудуг чөрудар депшилгеиг арга эң ажыктыг болуп турар. Республикага тудуг чөрудуп турган көжүп чөрүүр колонналарны каттыштырыраш, бо чылдың эгезинде «Тыва кодээ тудуг» трезин тургускаиы кодээ тудугнуң темпизин дүргедеткен. Бот-боттарынга хамаарышпас элээн хей үүрмек тудуг организацияларының чаңгыс аай удуртулга, хандырылгалыг болганы тудугжуларның ажылын оперативтиг удуртур, оларның күжүн чугула тудугларже шалыпкын механизээр арганы берген.

Совет эрге-чагырганың алдарлыг 50 чылынга хөлбаштыр алган социалистиг хүлээлгелерин «Кодээ тудугнуң» чамдык участокторы эки күүседип турарлар. Дөрт колонналың ийизи чартын чылдың планын ажыр күүседткен. Чылдың ийи кварталының түңнелдерин үндүрген доктаалында СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели эки ажылдыг будурулгелерниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының бирээзинге «Кодээ тудуг» трестиң № 62 көжүп чөрүүр механизастаттынган колонназын (начальныгы эш Семенов, партия организациязының секретары эш Кудрявцев) демдеглээн. Боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерни эрестиг күүседип турар бригадалар болгаш тудугжулар эвээш эвес. Оларга бригадир Х. Чамчып, чазаныкчылар эштер К. Чанзан, А. Чамчин, шеверленчилер эштер Т. Соколова, Ф. Буланова, бызаңчылар эштер М. Доспаң-оол, В. Черных болгаш оон-даа өскелерни адап болур.

Ындыг болза-даа эрткен чартын чылдың планныг онаалдазын трестиң күүсетпээнин демдеглээр херек. Көрээлиг тудугнуң планы 89,8 хуу, а боттарының күжү-биле ылыр ажылдарның планын 91,1 хуу күүсеткен. Бир эвес эрткен чылдың планындан бо чылче шилчип келген тудугларны катай алыр болза, чыл төнчүзүнге чедир кылза чогуур ажылдарның хөмчээли улуг. Оон аңгыда чурттаалга, будурулге болгаш кодээ ажыл-агый тудугларының хей кезиниң ажыглаалга киреринiң хуусаазы чылдың ийиги чартының онаажыр.

Бо бүгүнү алгаш көөрге, кодээ тудугнуң мурнунда чыл төнчүзүнге чедир кылза чогуур ажылдар дыка улуг болуп турар. Юбилейлиг чылдың тудуг планының күүселдезин хандырар дээш тудугжуларның күш-ажылының будурүмчүлүүн бедидип, планда көрдүнген объектилерни тудуг материалдары-биле бүрүн хандырарынче кол кичээнгейни салыр херек. Тудуг материалдарының чедишпезинден болгаш тудугжуларның күш-ажылын олын эвес организастап турарындан эрткен чартын чылда трест инитизи-биле 4400 ажыг инжи-хүн чидиреглиг болган ийикпе, азы 74 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чедир ыыбаан.

Кодээ тудугну амгы үениң негелделеринге дүүштүр организастап, хей күш үнер ажылдарны механизастап, тудугжуларның ортузунга эртеминиң болгаш мурнакчы дүрмүлгеның чедишкиннерин калбаа-биле нептередирп тудуг организацияларының инженер-техниктиг ажылдакчыларының, ында партия болгаш хей-нинти организацияларының кичээнгейинниң төвүнге турар ужуралуг.

Республиканың кодээ тудугжуларында ажыглаттынмайн турар курлавырлар хей. Ылаңгыя тудуг материалдарын белетизээр, ажылдап кылыр ажылда амыл-агыйжы эвес, хей чарыгдалдарны үндүрүп турар фактылар кайы хей. Чамдык чижектерни көргүзүп болур. Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунда школа тудуунга хереглеттинер элезинни Кызылдан барык 100 км черден совртүп турар, ынчаарга ол-ла районнуң Бегрээ деп черден элезини совртүр өрүк 50 хире километр. Бай-Хаакче дой довурапты база-ла Кызылдан совртүп турар, ынчаарга суур чоогунда 6 км черде дой совртүр карьер бар. Бир эвес оон тудуг материалын совртүр болза, 2300 ажыг рубльдиң каминалгазын ап болур. Дилиг материалдары-биле хандырылгага байдал база-ла ындыг. Кодээ тудугнуң материал-техниктиг баазазын быжыглавышаан, чер-черниң тудуг материалдарын долузу-биле ажыглаарынче кичээнгейни угландырарын үстүнде фактылар тодаргай хереченип турар.

Бистиң республиканывыстың бүгү тудугжулары-биле нады кодээ тудугжулар боттарының байырлалын улуг кодурлүүшкүнүнүг демдеглеп эрттиерлер. Эрткен чартым чылдың будурулге көргүзүглерин ханызы-биле анализтеп көрбүшаан, тудугнуң эң харыысалгалыг үезинде ажыл-агыйга хөмүдаашынынны болдурбазы тудугжу бүрүзүнден хамааржыр. Юбилейге бараалгатиан хүлээлгелериниң күүселдези ниижи бүрүзүнүң ылган ажылындан хамааржыр дээрзи билдингир.

Тарааны — Төрээн чуртка

ДНЕПРОПЕТРОВСК. Днепропетровск областың ажыл-агыйлары күрүнеге 800 муң тонна тарааны садга хаалткан. Күрүнеге тараа садарының планын хой районнар ажыр күүсеткен. Күрүнеге пландан ажыр тараа сатпаанынга немелде төлевир кылдыр чүгле Пятихатск районнуң ажыл-агыйлары безин 800 муң рубль хире ырыг оруглганы алган.

КАРАГАНДА. Тарааны массалыг кезери Караганда областың мурнуу кызыгаарын арткеш, Төп Казахстанның делгемнеринде барган. Механизаторлар баштайгы он муң гектарның тараа культураларын ажаап алган. Элеваторлар ол тарааны хүлээп ап эгелей берген.

ВОЛГОГРАД. Волгоградчылар үш миллион гектар тараа болгаш тараа-бобы культураларын кескен. Бүгү тараа шөлдерниниң бештин дөртүү кезии ол. Төрээн чурттуң шыгжамырынга Волгоградтың бүгүн чартык миллион тонна кызыл-тазы, көк-тараазы, арбайы урдунган.

СТАВРОПОЛЬ. Новоалександровск районнуң тараажылары 80 муң гектар ажыг шөлдүң шуптузунуң тараазын ажаап алырын доозулган. Ынча шөлдүң бир гектарындан-на ажаап алган тараа 21,5 центнер болган. Крайның эң чаагай дүжүт бастырып алганы ол. Районнуң механизаторлары дүжүт ажаап алыры-биле капсырлаштыр чайын орайтадыр чер андарарының планын 10 муң гектар ажыр күүсеткен. Трактордар эрте күзүн чер андарар ажылын эгелей берген.

МАХАЧКАЛА. Дагестан оргулаажының колхоз, совхозтары тараа ажаап алырын доозулган. Чүс бежен муң ажыг гектар шөлдүң арбай, кызыл-тазы ажаап алдынган.

(СЭТА).

МОСКВА. Уран чурулгага, скульптурага болгаш сиилбирлелге В. И. Ленинниң портреттерин тургузарының ажык Бүгүэвилел конкурузу доозулган.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинниң портреди, ону Москвада чурукчу Ю. Князев чураан, анаа бирги шаңналды тывыскан.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

Сараттар немешпишаан

Улуг-Хем районнуң **Жданов аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң** сигенчилери Улуг Октябрьның 50 чылынга үткүштүр ниитинин малынга четчир чемнерни белеткээр дээш бо үеде сиген шөлдеринде ажылдап турарлар.

Колхозта сиген белеткээр дөрт звенолардан Ийи-Тал шыналазында звено бирги черни эзлеп турар. Звено август 15-ке чедир 450 тонна сиген белеткээр планныг, ам 391 тоннаны болуп сараттаан, азы планга 50 тонна четпес. Сараттар хүн бүрү немежип турар.

Тракторист В. Бичө-оол, дырбаан соорткүкүлери С. Сандак-Дөржу, С. Чаш-оол, сараттакчы С. Сокпал, хол-биле сараат салыкчылары К. Бодаган, С. База-оол олар ажыл нормазын хүн бүрүде 180—210 хуу чедир күүседип, звенонуң шалыпчылары болуп турарлар.

Механизастаттынган сигенчи звено үстүнде хуусаада планның күүсетпишаан, пландан ажыр 150 тонна сигенни белеткээр дээш чаңгыс ажылдап турарлар.

А. СОСКАЛ.

Темп оожум

Таңды районнуң **«Коммунизминиң херели»** колхозунда бо хүнүерде К. Седип-оолга улуткан трактор бригадазы, Дөң-Теректе төп сүт-бараан фермазы, Шанганда сүт-бараан фермазы—мындыг үш кезек черде сиген белеткелин чорудуп турар.

Кол сиген кезер черлерде үш болук күш ажылдап турар болза-даа, ажылдың темпизи оожум. Механизастаттынган трактор бригадазы 462 га шөлдүң сигенин кестирип, 122 тонна сигенни сараттаан. Шанган фермазында кескү түңнел чок. Ажыл шылдаар 20 чыгам кижиден сиген белеткелинде хүнде түгле 5—6 кижи үнер. Төп фермада школачылар-биле кады хүнде 30 хире кижи сиген белеткелинге үнүп болур турза, оларның ден кезии сигенде ажылдап турар. Дөрт хонук иштинде түгле 6 тонна сиген белеткээн.

Мал чемнериниң белеткели ышкаш бо ан чугула ажылга чамдык кижилериң аз-харыысалга чок чоруу шаптыктай бээр түүл бар. Чижээ, августуң 3-те кончуг каан хүн болган. Ыл-Арыгда кескен сигенни болуп сараттаары-биле 20 хире кижи чыглып келген. Ынчалза-даа ат ажаакчызы И. Новиковтуң буруузу-биле ол хүн тудум-даа сиген белдунмаан. Новиков ол дуне аттарын кадарбайн, сула салыпкан. Ол хүнзеңир дилээш, тыппаан. «Бичө чалгаа улуг чалгаага чедер» деп чүве ол-дур. Оон-биле ажылга улуг шаптык кадып. хей кижилериң ажылын үскени ол-дур.

Бо хүннерде сигенчилер оргузунда кандыг-даа агитас-массалыг ажыл чоруттунмайн турар. Кино, концерттиң сурва безин чок. Кодээ клуб эргелеткиин тогум кымыл деп түүе билдинмес апарган.

Бо хевээр организас чок ажылдаар болза, сиген белеткелиниң планын канчап күүседирил? Онгар-Хөвүүнүң тараалариның оңу өскерлип келген. үзевас ажаап алыышкын эгелээр. Ол үеде мал чемнериниң белеткели улам бергедээр апаар. Колхозтуң баштаар чевиндеп бо байдалды овааруп көрбейн турарын кижи кайгаар.

В. ОММУН.

Люцерна кезилдези

«Куш-ажылдың хөстүү» колхозтуң Божай бригадазында тарылал люцернаның үнүжү чагай үнген. Механизаторлар беш хонук иштинде 80 ганы кезип доозкан, бүрүн сараатан алган.

Сигенчилер ортузунга агитацин ажылы чорун турар. Неделяда үш—дөрт удаа беседа, солун номчулгазы болуп турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистерин база танышып турар.

Сигенчилер ам Сердиг-Дөнүнүң сигенин кезип киришкен.

А. ЧҮЛЬДҮМ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Мурнакчы звено

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында мал чемнери белеткээр 6 звенону тургускан. Звенолар аразында социалистиг чарыш калбарган. Эш Куулар Кочал-оолга удурткан 16 кижи составтыг звено чарыштың мурнакчызы болуп, август 1-ге чедир 51 тонна сигенни сараттаан.

Хорум-Даг сүт-бараан фермазының коллективи 43 тонна сигенни кескеш, 7 сараатты тургускан.

Салбырда ниитизи-биле 300 тонна ажыг сиген белеткеттинген. Сиген белеткелиниң темпизи баштайгы үеде оожум чорун турган болза, соолгу үеде шүүлеп бар чыдар.

М. СЕВИЯЬБАА.

Доктаамал болуп турар

Белир кышка четчир мал чемни белеткеп алыр дээш республиканың ажыл-агыйлары күжениишкинниг ажылдап турар. Бо кампаниялыг ажылга Өвүр районнуң **«Торгалыг»** совхозунуң ажыл-ишчилери, кол ажылы мал ажылдыг болгаш моңу эки организастыг чорудуп турар.

Совхозта сиген белеткелинде 4 бригада ажылдап турар. Ол бригадаларның аразында калбарган социалистиг чарышка Торгалыг салбырында Александр Каргынын бригадазы тергиндеп, белеткээр сиген-ниң 45 хуузун сараатаан. Чозала Доңгак Кызыл-оолдуң болгаш Кара-Талда Тулуш Түвет-оолдуң хойжу бригадаларының кежигүннери бо харыысалгалыг ажылга кызымаккай ажылдап турар.

Бо бригадада партияның агитас-массалыг ажылын багай эвес турүүскан. Агитхүүдүстер, шоодуглуг хана солуннары доктаамал үнүп, ыыткыр лекция, беседа үргүлчү болуп турар.

Чарыштың тиилекчилерин шаңнаан

Бай-Хем районнуң ажыл-агыйлары юбилейлиг чылдың чайынында ниитинин малынга кышкы чем курлавырын белеткээр ажылды мурнуку чылдардан эки эгелээн. Районнуң сигенчилериниң оргузунда социалистиг чарышты сиген кезилдезинин эгелээри билек организастаан.

Мал чемнинн белеткелиниң баштайгы хүннериндеп эгелээш-ле «Тиилелге» кодээ ажыл-агый артелиниң сигенчилери болган механизаторлары бирги черни районда быжыы-биле түүп турар. Ук артель бо чылын 1412 тонна сигенни белеткээр планын 890 тонна кылдыр күүседип, сараттаан. Ол дээрге айытыгнаан планның алдан ажыг хуузу болур. Оон-биле чергелештир эрткен каш хонукта «Тиилелгенин» механизаторлары белеткээр чогуур 9976 тонна силостуң 2 муң тонназын салган.

Бо чедишкиннер дээш СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ажыл-агыйлар аразында шилчип чоруур Кызыл тугун ол артельдин сигенчилериге тывыскан.

Социалистиг чарыштың тиилекчизинден Ленин аттыг болгаш «Октябрь 14 чылы» колхозтар барык-ла түдек чок ажылдап, сиген кезилдезинин таазы-биле районнуң өске ажыл-агыйларындан база мурнап чорун турарлар.

Районнуң бүгү сигенчилери Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш мал чемнинн белеткелин шалыпкын чорудуп, хүн санында-ла сараттарны немеп турар.

ЧӨӨН-ХЕМЧИКТИҢ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫНДА

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары болгаш совхозтары мал чемни белеткээрин үргүлчүлеп турар. Сеолгу хүннерге чедир Ленин аттыг колхоз 193 гектар черниң сигенин кескен. 144 гектарның сигенин болген. Сараатттынган сиген 90 тонна ажып турар.

Артельдин малчыннары 40 кижи бир бригада кылдыр каттыжып алган ажылдап турар. Олар 45 тонна сигенни белеткээн. Ол ышкаш эш Өлчей-оол удурткан хову бригадазының кежигүннери 30 тонна сигенни белеткээн.

«Большевик» колхозтуң мал чемни белеткээр комплексилиг бригадазының Ак-Кара-Суг деп черге Х. Доржуга удурткан звенозу 120 тонна сиген белеткээр планныг. Бо хүннерге чедир ол звенонуң кежигүннери 55 тонна ажыг эки шыналаныг сигенни белеткеп алган. Ында Сат Доржу, Монгуш Кертик-оол, Доңгак Чылбак-оол дээш, улуг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип, кызымак ажылдан турарлар хой. Звено планнан ажыр 30 тонна сигенни белеткээш, ниитти түнну 150 тонна чедирер деп хүлээптеп.

«Сүт-Хөл» совхозтуң мал чемни белеткээр бригадалары ниитизи-биле 1275 гектар черниң сигенин кескеш, оон 865 тоннаны сараатгаан. Салбырлардан мал чемни белеткээринин мурнуку одуруунда Бара-Чыраа салбыры чорун турар. Ында 347 тонна сигенни сараатгаан.

* * *

СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемни белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуну одуруунда чорун турар. Ол совхоз бөгүнге чедир чайгаар үнген сиген кезип, белеткээр планын 71 хуу күүсеткен.

Салбырлар аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги одуруунда эш Лаандыкка удурткан төп салбыр чорун, партия организациязының болгаш хирекция черинин шилчир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады чаалап алган, быжыы-биле түүп турарлар.

Ол ышкаш сиген белеткелинде совхозтуң малчыннары боза изелиейлиг киржип, кижи бүрүзү он тонна сигенни белеткээр дээш бөттарының аразында социалистиг чарышты калбартканнар. Ол чарыштың мурнуку одуруунда совхозтуң сураглыг хойжулары Бегзи Оскал-оол, Сат Өглүге олар чорун, хамыкты мурнай бөттарының хүлээлгезин херек кырында күүсеткеннер.

Совхозтуң парткому болгаш дирекциязы, профбилел комитеди болгаш колхоз Совет мал чемни белеткээринин темпизин белидер дээш организастыг ажылларны чорудуп, бо хүннерге чедир алдан хой шефтээшкиннерни база организастаан.

Совхозтуң сигенчилериниң ортузунда социалистиг чарышты эки организастап, оон түңнелдерин беш хонгаш-ла үнүрүп, чогуур шаңналдарны кылып турары сиген белеткелиниң шалыпкын чорун турарынга улуг идегли болуп турар.

МОСКВА — АСУАНГА

Найысылалдың Куйбышев аттыг электрозаводу Асуан ГЭС-инге күчүлүг бир хувазала реакторун чорудуп берген. Ол реактор узун дурттуг, улуг күштүг электри дамчыдылгаларының шугумунга электри күжүн дөрт шиглеп бээр. Оон күчүзү 55 муң киловатт-ампер.

Заводтуң улуг хемчээлдиг трасформаторлар кылыр цеги бо чылын Асуан гидростанциязынга түүе аназы трансформатор дериглерин белеткеп берген.

...Ак-көк Нилдиң эриктеринче кораблыдар шуужуп чорун турар. Олар Баттышкан Араб Республикага түгле Москваның бүдүрген дериглерин-даа эвес, ол электрозавод коллективиниң, бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарының чүректин ханызындан чедирген изиг байырын база бараалгадыр.

ЧОРУУНАР ЧОГУЗУН, УЗБЕК ӨӨННҮКТЕР

Москвага Узбекистанның культуразының болгаш уран чүүлүнүң байырлалы доозулган. Наймысылалга ол байырлал чеди хонгур үргүлчүлээн, оон сценаларынга артистер бөттарының уран мергежилиг чеди хонук дургузунда көргүзүп, москвачыларга таалапчыг аалгалар дыңналып келген. Аалчыларның бүдүрүлгелерге, наймысылалдың культура ажылдакчылары-биле, хей-нинтиниинин төлээлери-биле, чогаалчылар, чурукчулар, кино ажылдакчылары-биле ужуражышкыннары удаа дарый болгулап келген. Хүннээректээн республиканың чоон чүк хевизи дег, чүүл-бүрү өөнүг уран чүүлүн муң-муң москвачылар сонуургап көрген.

Оларның байырлыг дээш чаныптарының өйү келген. Москвачылар аалчыларын Казань вокзалындан үдээн. Оларга чоруунар чогузун дээр, чогаалыкчы ажыл-ижинерге чаа-чаа чедишкиннерлиг болуңар деп күзээнин соглээр дээш, уран чүүл талазы-биле оларның москвачы өөнүктери, бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары келген.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

ЧЕРНИГОВ. Прилукиниң «Строймаш» заводунда «ЗИЛ-130» автомобильдиң шассизинге эптеп алыр, цемент совртүр чаа машиналарны бүдүрүп эгелей бергеп. Ол машиналар чүгүн хей күжү-биле чүдүрттүнер болгаш дужуруттунер — база бир онза шынарлыг. Кончуг улуг шейбек цистерна он-на минута дургузунда чеди-сее тонна материалды бере каапкаптар.

ТАШКЕНТ. Узбек геологтер Карши хоорайның чоогунда Сарычинин газ байлактыг черин тып алган. Карши ховузундан тывылган он үшкү оттулар түүл байлактыг чер ол. Бо беш чылды соолдурелдир газ болгаш нефтилиг беш черниң байлзан анаа база ажыглалга киирип эгелей бээр.

ЕРЕВАН. Бреванның С. М. Киров аттыг химия комбинадының санатопий-профила к т о р и й и баштайгы цыштаныкчылары — 125 ажылчынарны болгаш инженерлерни хүлээп алган. Ону Арменияның найысылал кавызының чуруп-ла казназыг чараш черинде тулуп тургускан. Ол чаа рудуг республиканың кезергей улуг химия үлетпүрүнүң калыкшылга комплексизинге немешкен. Ам ол комбинаттың үш муң ажыг ажыл-ишчилери чылдың-на боттарының калыкшылга черлеринге цыштаныр.

ТУДУГЖУНУҢ ХҮНҮНГЕ УТКУШТУР

Кызыл бөгүн. А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ЧАРТЫК ЧҮС ЧЫЛДА

«Ам база катап аш-чут деп чүве болган-дыр! Совлгу он чылдарның дургузунда орус тараачын чоннуң чүгле хоозуразры эвес, харын база шүүт кырлыры безинн аажок дүрген апарган».

В. И. Ленин XX вектиң баштайгы чылында бодунуң «Иштики байдал тайылбырлалын» мичаар харадаан сөстер-биле бижип эгелээн.

Россияга тараачын чоннуң хоозуразры биле аш-чут капсырлажып-ал турган; ол хоозурал сөксөөр-даа ужур чок, аш-чут дээрге, ортумаа-биле 18 чыл эрткен санныда-ла көдээ суурларның өрт халапка төгере ортезнин турганы-биле болчашкан чүве дег, алды-чеди чыл болган-ла оюн губерниларны арылдыр алган баар хемчээлдиг болгулаи турган.

Алды-чеди чыл болган-да аш-чут, оон түнелиниде чүс-чүс муң кижилер хиличенгнир өлүп-биле кырлып, а хой-хой тараачын ог-бүдөлер боттарының кыс уругларын саттынар бажыннарже чорудар ужурга таварлып чораан. Черле мичаан чүрттүн чоннуң хой нуруузу болуп турган тараачын ядыңзар доктаамал аштап, «аш-чут чок чылдарда» безин аш-чүттүн байдалынга чүрттеп чораан.

Ажыл-ишчи тараачын чон ядаран, өлүп районнарга олар ана-да чоорту өлүп кырлып чораан. Тараачын чонга удур «аңгы үениң эң-не каргыштыг бүгү күштери—делегей кара-кулактарны уяуткаан коллективизация ажыл-ишчи тараачын чонга чүнү бергенил? Бистиң бөгүнгү социалистиг көдээ ажыл-агыйывыстың шынар байдалы кандыгыл?

Улуг юбилейге совет экономистерниң түскай ажылдап кылган совлгу сан-медээлери бо бүгү айтырыгларга кайы-бир хире чергези-биле долу харылаап турар. Бо сан-медээлерни «Статистиканың медээзинде» деп журналның ноябрь үнелиниң 37-ги дугаарында бижээн. Ол чорук ажылчыннарның техниканга каннындан, автомашиналарны шаглың кайы-даа үезинде шын, чоп ажыглаанындан чедип алдынган.

Чолаачылар чылдың беш ажыг айларында күскү домат, чыкылама кышкы соок үелерде ажылдап эрттирерлер. Ынчангаш ажыл-агыйның баштаар черн кышка улур бижырымчалыг белеткеникрнге шүүт-ла чаңчыккан.

Өскө автоажыл-агыйлардан бистиң коллективтиң машиналары чүүл-бүрү маркалыңдан ылгалып турар. Мында капшагай газиктер болган «ГАЗ-53» деп хөөу фургонпары, «ЗИЛ-130» маркалыг кончуг чараш самосвалдар ырэш чүүл черле чок үзэр. Мынчап кээрге автомашиналарның күүсеанн, кылыр ажыл хүлээлгезин безин аңгы-аңгы апарар. Чижээлээрге, самосвалдар парыгы удуг материалдарын, республиканың орукгарының хүлүүн болган септелгезин кылырынга керектиг чүүлдерин соорт үп, хоорайның одалга черлерин хөнүр даш-биле хандырып турар. Коллективтиң чонга баралп болуп келген бо ышкаш эрес-шудургу ажыл-ижин санаар болза, кайы хөй.

Соруулга кээрге чыл иштинде туруушкун чок ажылдаары болгай, мынчангаш бо хүннерде чүү кылдынганыл? 50 ажыг автомашина кирер чаа гаражтың түлүүн дооскаш, ажыглалга киргеи. Бо хүннерде түс бүдүүлгенин улуг бажыңның болган оон цехтериниң септелгезин дооскаш, ам штукатурлап, чугайдан эгелээн. Механик А. Сафроновка удурткан септекчилер бригалазы гаражтың хой кезинниң одалга системазын септей берген. Мурнуку үеде одалга системазының от салыр котөлүндан гаражче чоруткан хоолайлары бүдүн чартык метр хире чер иштинге ана-да комдунчек чыткаңындан аварня болган таварылгаларда бүдүн шугуммну катап казар ужурга эвээш эвес таварлып турган. Ам ындыг эвес, чер иштинде ол бүгаиы бетоннаан болган бетоннаттынган плиталар-биле хуглаан. Бо чорук одалга системазынга таварылга чок таварылгалар тура берге кончуг дүрген эпип алырынга дузалыг.

Кышкы үеде гаражтарга сыңнайн барган машиналарны бүе күжү-биле чылыдып турар. Бүе хамыкаар ол шугум аңгы үеде белеп байдалда. Ажыл-агыйның баштаар черн бүе-биле чылыдар одалга топтеринни септелгезинче база-ла улуг кичээнгейни салып келген. Түнелиниде бирээзи ажыглаарынга белеп, а өскезинин капитал септелгезинче киргнкеп.

Администрация черн ажылчыннарның бүдүрүүчүлүг ажылдаарынче база-ла бирги чергенин кичээнгейин энергетиктиг күчүлер 23,9 миллион ат күжү (бир ажылдакчыга 0,5 ат күжү оналаҗып) турган болза, ам ол күчүлер 250 миллион ат күжү — бир ажылдакчыга 8,1 ат күжү оналаҗып турар.

Өске сөс-биле чугаалаарга, көдээниң ажыл-ишчизиниң энергетиктиг чепсегээшкини он алды ажыг катап көвүдээн. Ынчаарга революция мурнунда күчүлерниң кол үлүү (99 хуузу) ажылчын малга оналаҗып турган болза, ам механиктиг шимчедикчиге оналаҗып турар.

Көдээ ажыл-агыйның машина парыгында 1.660 муң (15 ажыг күжүнге шилчидерге 3.233 муң) тракторлар, бир миллион ажыг чүүк машиналары, 531 муң тараа ажаар комбайннар болгаш өске-даа хой техника бар.

Бо бүгү каттышкаш—техника, чеминчидилгелер, а ол ышкаш чер ажылының иитп агротехниктиг деңнели дүжүттүп бедиирнге таварымчалыг салдарны чедирген. 1909—1913 чылдарда чуртка гектар бүрүзүндеп тараа культуралардың чылда ортумаа-биле дүжүдү 6,9 центнер—дүжүт чок 1963 чылдыңнан бүдүн чартык центнер хире куду болгаш 1966 чылдыңнан барык иий катап эвээш болган. Ынчалза-да дүжүттүн чедип алган деңнели бисти хандырып шыдавас.

Бистиң тараачын чонувустун культура-техниктиг деңнели кандыгыл? Ынче, ол дугайын мындыг саннар херечилеп турар. Улуг Октябрьның мурнунда көдээ чоннуң беш кижизинин-не дөрту бижик билбес чораан. Ам үш колхозчунуң бирээзи-ле долу болгаш долу эвес ортумак артемнг болуп турар. Колхоз бүрүзүнде ортумаа-биле алырга, дипломнуг 8 хире тускай эртемнглер болгаш 53 бешке мергежилдиг механизаторлар саннаттынып турар.

База бир чурагай бо. Социализм, колхозчу тургузуг 1913 чылдыы-биле деңнээрге боттуг өруглаларны бир ажылдап турар кижиге оналаштыр алырга. 8,5 катап көвүдедир арганы тараачыннарга берген.

СЭКП ТК-ның Улуг Октябрьның бежен чылының дугайында Тезистеринде: «Социализм тараачын чоннуң байдалын үнелеминде чаарткан... Көдээ ажыл-ишчилериниң ниити эртем болгаш культурлуг деңнели бедип турар. Хоорай биле көдээниң арааныңда боттуг ылгалдарның чоорту чидери боттанып турар» деп айыткан чүүлдерни үстүнде айыткан саннар болгаш чижектер чайыннандыр тайылбырлап турар-дыр.

И. ПАВЛОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

ЧАРЖЫП ТУРАР СОВХОЗТАРДА

Барыын-хемчиктилер алдарлыг байырлалга уткушшур чорудуп турар бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришшиилээ, юбилейниг чылдың бирги чартыында ниитизин малының бөш санын өстүрер, оон продуктуларын будурерин көвүдедир болгаш күрүне планын күүседир талазы-биле эки ажыдаалт. СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүзелиниң шилчиир Кызыл түгүн чаалап алганнар. Бо хереккө «Барлык», «Шекпээр» совхозтарының ажыл-ишчилери боттарының коску күш-ажылчы салыышкынын киргеннер.

Чаржып турар совхозтар бирги чартык чылда мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар планын кончаар күүсеткенин моон адаанда чурагайлардан көруп болур (хүүбиле).

	Эът	Сүт	Дүк
«Барлык»	142	121	110
«Шекпээр»	119,5	110,8	143,5

Эрткен чылын бо үеде турганыбиле деңнээрге, «Барлык» совхозтуң күрүнеге сатkан эдп 16 хуугa, сүдү 13 хуугa көвүдээн, дүк 36 центнер эвээжээн. Бир авес совхозтуң удуртукчулары амдыгаалтан өгелеп дүк будурер талазы-биле бар курлавырларны чап ажыглап, эки болаимас болза, күрүнеге дүк садарының чыл планын күүседиринге бергедээшкин таваржыр. «Шекпээр» совхоз эът садарын 37, сүттү 1,4, дүктү 2,5 хуугa көвүдеткен.

Юбилейниг чылдың будуузүнге чедир мал ажылының продуктуларын күрүне планындан ажыр күүсеп болурунуң аргазы шекпээржилерде бар. Сүттүң ниити чылдазы эрткен чылдың июль 1-де 4158 центнер турганындан бо чылын оңа үеде 4915 центнер болган азы 18,2 хуугa көвүдээн.

Бир саар иненке оналаштыр сүт саалдазы ортумаа-биле 657 кг турганындан 629 кг азы, эрткен чылгы-шилдан 28 кг будулаан. «Барлык» совхозтуң эрткен чылын күрүнеге сатkан мыйыстыг бода малының дириг деңнелиниң 275 кг турганындан бо чылын 215 кг болган. Шээр малдың дириг деңнелиниң эрткен чылын 41 кг турганынга чүгле 1 кг немеңкеп.

«Шекпээр» совхозтуң эрткен чылын күрүнеге сатkан мыйыстыг бода малының дириг деңнелиң 228 кг турганындан бо чылын 276 кг четкен. Шээр малдың—эрткен чылгы деңнелиң хевээр, 40 кг болуп турар.

Бо саннар болза мал семиртилгезинче барлыкчылар кошкак кичээнгей салып турарын, а шекпээржилер дээре ажыдаанын херечилээрдир. «Барлык» совхоз ниитизин-биле төрүүр 100 баш малга оналаштыр 83 хураганнарны, 55 бызаалларны, «Шекпээр» совхоз 80 хураганнар, 56 бызаалларны, 75 сарлык бызааларын мөңги кайгалап алган.

Тараанның амгы байдалы чаагай дүжүт алырын херечилеп турар.

Ындыг болганда чаржып турар совхозтарның кайызы-даа дүжүт ажаар алышкынын өгелегиже чедир мал чемнериниң белеткелдерин кичээнгейни күштелдирери негеттинин турар. Бо совхозтарда культура чырыдыышкын албан черлериниң септелгелери болгаш оларр ыяш соорулгези онза оожум чорун турар. Бир авес ажыдаалтан өгелеп ол совхозтарда парткомнар, кодээ Советтер, комсомол, профавилел организациялары тодаргай организакчы хемчегнерни албас болза, эрткен чылдарда турган четпестер ышкаш, чаңдык черлерге клубтар, школалар, библиотекалар кагдынарынга чедип болур. Ол четпестерни каталтавазыбиле ажыдаалтан боттуг хемчегнерни алыры чугула.

Социалистиг чарыштың сорулгазы болза, чаржып турар ажыл-агыйларның кайы бирээзи тилекчи болуруи орайдажырында авес, а чарыштыг дээштиг организастал, оон түнелиниң чогуур үеэлиде үндурүи, бот-боттарының дуржулгазын солчуруида болур. Бо совхозтар чыл бүрүзе аравынга чарыш салып алыр, а оон түнелдерни ай, квартал санында үндурбейн турар. Юбилейниг чылга уткуштур мурнакчыларның булуңу совхозтарның клубтарында ам-даа эки кыдынмаан. Ниити стендилерден аңгыда кижилерни күш-ажылынче сорук книр кыйгырып турар тодаргай, дээштиг коску агитацня ховар.

«Барлык» совхозтуң аныяк саанчызы Саара Идам-Сюрюновна Саая бирги чартык чылда бир инектен-не 1300 кг сүт саткан. Чыл иштинде бир инектен-не 2050 кг сүт саар деп бедиткен хүлээлгени ол алган. «Саая Саарага деңнежиңер» деп лозуңну клубтарга чүге азып болбазыл? Бо чижектиг коску агитацняны чаржып турар совхозтарның кайызында-даа ойну кылып болурунуң аргалары бар.

Соруулга чүл дизе, совхозтарда партия, профавилел организацияларының талазындан юбилейниг чылда социалистиг чарышка удуртулганы үндезинн-биле экижидип, оон түнелнин квартал санында үндурбүшаан, бот-боттарының төлээлерин солчуп тургаш, мурнакчы дуржулгаларны, эки өгелээшкиннерни нептередиринге хүн бүрүнүң кичээнгейин сагыш човангыр шинтиргээринде болур.

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Бажаа сүт бараан фермазында хөй куш кирер ажылдарны механизастаан, саалга аппарадын ажыгналда киргеи. Кужурлуг-Мажалык сүт-бараан фермазында сүт тыттырар машинаны ажыглап турар. Моон түнелиниде чарыгдал дыка эвээжээн болгаш сүттүң чайгы үеде ажып, үредир чорун ужуру чайлаттынган. Бо дешпилелиг арганы «Барлык» совхозтуң удуртукчулары сүт-бараан фермаларынга мынчага чедир четче нептередип, эрги чидин калган аргадан адырлбаанын шинтиргнг чайладыр үе ам келген.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

Шалып доозулган

«Сүт-Хөл» совхозтуң Суг-Аксы суурда уруглар садының септелгези бо чылын эрте эгелээш, эрте доозулган. Бажыңның крышазын чаартkан. Печказарны эдс кыягап. Өрөөн бүрүзүнүң шаларын, кастактарын, соңгаларын, эжиктерин дозулаан. Одалга системазының чамдык батареяларын солаап, чаа батареяларны салган. Уруглар садының эргелекчизи Наталья Монгуш септелгени чорударын багай авес удуртуп келген болгаш ону шалыпкын дооскан. Иштики септелге доостурур биле, даштыкы дериг-хереккелдерниң септелгезин база чорутkан. Уруглар ойнаар тускай черни кылган болгаш өске-даа хереккелдерни четчелеп турган. Уруглар садының ажылдакчылары М. Эзнрикпей, П. Ондар олар септелгеге идепкейлиг киржип, кымыман ажылдааннар.

Ам 45 бичии чаптарны хүлээп алган. Уругларны бөлүк-бөлүк айбиле программа ёзугаар культурлуг ажыл-чаңга болгаш хөл-биле кылыр өң бөдүүн мергежилдерге чаңчыктырып эгелей берген. Бичии уругларга чаа ырлар, танцылар өөредири база планда көрдүнген. Баянист Доңгуроол Ховалыт музыканың бөдүүн аллагаларын, чаа ырларны уругларга өөредип турар. «Арыкчыгаш», «Дамыраң» деп ырларны уруглар удуг күүзел-биле ырлажып турар апарган.

Уруглар садының херимнинң иштинге кире бээрге-ле арыг-шевергни байдал кижинин сеткилин сергедиптер. Садтың девискээринде ягнызбуру вогаан маштарны база тарып олуртkан.

Б. ОНДАР.

Депутаттар соңгукчуларында

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң төвү — Чодураа суурнуң чуртгакчылары чоокта чаа боттарының депутаттары-биле ужурашкан.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведиңге Улуг-Хем районнуң Чаагы округундан депутат, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары К. Н. Диңга, ажылчы чонпаар депутаттарының Улуг-Хем район Соведининң депутады, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң секретары Н. Ф. Болотов олар соңгукчуларга отчеттарын кылып берген.

Ужуражылгага саналл берип, үүве чугаалаан соңгукчулар депутаттарының ажыл-чорудулгазын үнелеп, саналл-онаалдарын болгаш чагыг, хилегларын киирген. Ындыг ужуражылгалар мал чемн белеткеп турар сигенчилер-биле база болгулаан.

Чылдагааны чүл?

Бо чылын Өвүр районуң шыналаарынга сиген эки үнген. Ол районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң баштаар черн ажыл-агыйның мал чеминин белеткелнинге бөш бригадаларны организастап тургускан. Колхоз 1289 тонна сигенни белеткээр планныг, ындыг турбуже ажыл-агый бо үеге чедир нинтнан-биле 45-де тонна сигенни белеткээн.

Ук ажыл-агыйда мал чеминин белеткели чүге мынчаар хожудап турарыл? Бригадалар тептеринге политмассалыг ажылды чорутпайн келген. Бригадаларның техниктиг чепсеглекн багай тургустунган. Кезикчилер ортузунга организакчы ажыл кошкак.

Ам ийи улуг ажыл-агыйжы камнанналар — мал чеминин белеткели болгаш дүжүт ажаар алышкыны — капсырлажып келген. Ынчаарга колхозтуң удуртукчуларындан ажылды тодаргай удуртуру негеттинип турар.

З. МОНГУШ.

Мурнакчыларның одуруунда

Тараа болгаш силос комбайннарының, тракторларның, автомашиналарның база көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының септелгезин дүрген доозар дээш ажылдарның чорун турары-биле чергелештир «Сельхозтехниканың» районнар аразының Тес-Хем каттыжышкыны малдың куску-кышкы үелеринге белеткел ажылын бүрүн күш-биле чорудып бергеи.

Эрткен чылдарның дуржулгазын утпаан инженерлер ам септелге мастерскаазынга чылыг бээр генераторну турегларын шиитпирааннер. Септелге ажылынның технологизазын ажыжидер соруулга-биле автомобиль хөделдирикчилериниң шуултуруулуг септелгезин чорударынга эстекаданы турускан. Кезектерни арыглап чүүр черни база кылган. Үжен метр черде турар будуктуң суун эптиг алырының механизацизази таарыштырылган.

Ажылдың кышкы байдалынга мык белеткелдиг ужуражир дээш инда салбырның коллективи улуг күжениишкин-биле ажылдап турар. Бо ажылдарны үлегерлиг доозары — Улуг Октябрьның байырлалынга эки белек болур.

П. АРТАМОНОВ.

Урал автомобильчилериниң хүлээлгези

ЧЕЛЯБИНСК ОБЛАСТЬ. Уралдың Миасс хоорайда автомобиль заводу өзүп, сайзырап, продукциязын улам экижидип турар. Ол завод Ада-чүрттүң Улуг даймынның чылдарында тургустунган, фронтуга мичаа-ла эвээш эвес чүк машиналарын берген.

Ам Уралдың автомобиль заводу—чүрттүң мурнакчы будуруге черлериниң бирээзи. Совлгу чылдарның дургузунда анза үндезнин чаартылганы чорутkан. Цехтер автомобиль будурериниг амгы үениң негелделерин барымдаалап турган дериттингеи болгаш чепсеглеттинген. Чүүл-бүрү конвейерлерни, шуултурузуга шугумнарын, агрегаттарлыг участоктарны чогалдып турган болгаш ажыглалга шугумнарын, а оскезинин капитал септелгезинче киргнкеп.

Администрация черн ажылчыннарның будуруучүлүг ажылдаарынче база-ла бирги чергенин кичээнгейин салып келген. Хүндүскү чырыктың сайгыдаанарын, цехтер санында киргнлээн, бо чорук эрте имиртинээшкин болгаш дүнеки үелерде ажылдаарларга кончуг таарымчалыг болган. Будурүлгенин иштинге чаңдык аңгы одалгалыг, соок цехтер турган болза, чоокта чаа оларны чаңгыс черден чылыг алыр шугумга каттыштырган.

Ам 45 бичии чаптарны хүлээп алган. Уругларны бөлүк-бөлүк айбиле программа ёзугаар культурлуг ажыл-чаңга болгаш хөл-биле кылыр өң бөдүүн мергежилдерге чаңчыктырып эгелей берген. Бичии уругларга чаа ырлар, танцылар өөредири база планда көрдүнген. Баянист Доңгуроол Ховалыт музыканың бөдүүн аллагаларын, чаа ырларны уругларга өөредип турар. «Арыкчыгаш», «Дамыраң» деп ырларны уруглар удуг күүзел-биле ырлажып турар апарган.

Уруглар садының херимнинң иштинге кире бээрге-ле арыг-шевергни байдал кижинин сеткилин сергедиптер. Садтың девискээринде ягнызбуру вогаан маштарны база тарып олуртkан.

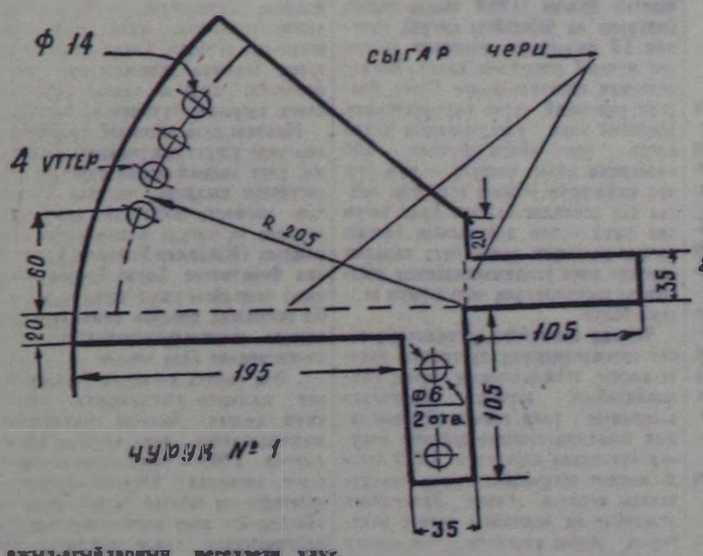
Б. ОНДАР.

**Уругларның

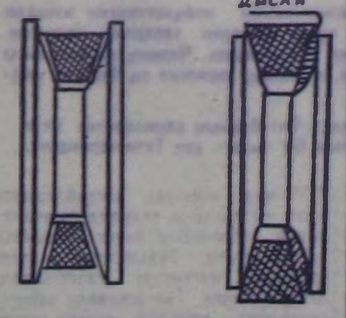
КОМБАЙННЫ АЖЫГЛААРЫ

СК-3 БОЛГАШ СК-4 КОМБАЙНАРНЫҢ МУРНУКУ ДУГУЙЛАРЫНЫҢ КЛИН РЕМЕНЬНЕРИНИҢ ЭДИЛЕЛ ХУУСААЛАРЫН УЗАДЫРЫ.

Чыл бүрүде-ле ол ременьнерге тыныгга брустуң дуртшуң айны-биле 4,5—4,5 мм. ховуларны чазаар болгаш бот-бодундан 20 мм. ажы турар 4 үттү өрүмзәр (№ 2 чурукта көөр). Сазааларын (чурукта 3 деп сан-биле көргүскен) диаметри 5 мм.

ЧУРУК № 1

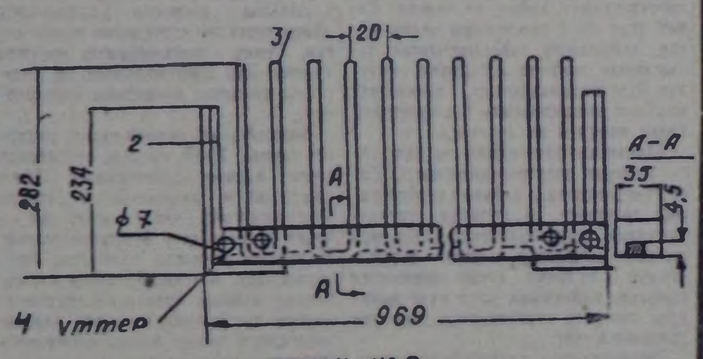

1- ДИСКА САЛЫҢЫҢ МУРНУНДА.
2- ДИСКА САЛГАН СООНДА

сыныргаи демирден тудушкак эжеш-эжеш кылыр болгаш брустуң үттеринге сугар. Кылыны 2 мм. калбак демирден ийи чаактарыны (чурукта 2 деп сан-биле көргүскен) бруска зөрилдер-биле быжыглаар. Узадыкчының ийленчээн өскертириниге чаактарга дөрт үттү кылыр.

Ынчаар кылган узадыкчының бот-үнезин заводка кылган бот-үнеден ашпас болур ужурлуг.

И. ОЛДЫРЕВ,
республиканың «Сельхозтехника» каттыжымышкымының инженери.

ЧУРУК № 2

1-брус; 2-чаактар; 3-салаалар.

ажыл-агыйларның вегелдези улуг. Техниктиг ажылдарның вегеледерин болур чогууру-биле сагып турда бегин ол ременьнер шөйлуп, элеп турар. Ону солуур ужурга тавардажыр. «Сельхозтехниканың» Иванов область каттыжымышкымының чаартыкчызы эш Сибирев ол ременьниң шиитки талазынга өлүр ынчарбеделеринден кезип кылган көветки (чурукта көргүзер) салырын сүмелээн. Практика кырынга экономиктиг саналжылгадан алган көөрге, ол ажылдыкчы ременьниң ажыглап хуусаазын ийи катап узатқан.

ХЕДЕРНИ УЗАДЫРЫ

Тараа кезилдезинге нажан артырбас дээш, СК-3 болгаш СК-4 комбайнарның хедерин узадып турар. Бо ажылды кандыг-даа мастерскаяга кылып ап болур.

Узадыкчыны ыяш брустан кылыр (№ 1 чурукта көөр). Оон бир чарган демирден 4 мм. калбак, 35 мм. ховулуг, 35 мм. ажы, 1000 мм. узун полосаны белдирер. Ону 4 үттү өрүмзәр (№ 2 чурукта көөр). Сазааларын (чурукта 3 деп сан-биле көргүскен) диаметри 5 мм. ыяш брустуң дуртшуң айны-биле 4,5—4,5 мм. ховуларны чазаар болгаш бот-бодундан 20 мм. ажы турар 4 үттү өрүмзәр (№ 2 чурукта көөр). Сазааларын (чурукта 3 деп сан-биле көргүскен) диаметри 5 мм.

ДАШТЫКЫДА

Байырлалга тураскаатқан

ПРАГА. (СЭТА). Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ышнга тураскаатқан митинг Мурнуу Словакиягa болган. Словак национал чөвүлелдиң даргазының өскелекчызы Иозеф Ерин митингиге чүве чугаалаан.

Байлак дүжүт

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияда дүжүт ажаап ажыыкшыны чедиишкинниг чоруп турар. Ам бегин чуртта 5 миллион тонна кызыл-тасты ажаап алган. Ол болза тергиин дүжүттүг дээш иеттиг ажылдаар ужурлуг. Класс удуртукчуларының ажыын айлап башкарар, дүжүлга солуштурар, кижизидилге талазы-биле методиктиг литератураны таныштырар.

Өөреникчи бүрүзүнүң сонуургалын, шылаар хирезин барымдалап тургаш, кижизидилге ажылының организакчызы класс удуртукчуларыбыле кады өөреникчи бүрүзүн кайы-бир болгунге, секцияга, клубка, музейге, ниитилелге хаара тудар ужурлуг. Ылангыя берге уругларны ажыктыг ажыл-херекче организастаары чугула. Дыштаныр хүннерде болгаш дыштанылгалар үезинде уругларның хостуг үезин чөп ажыглаар кылдыр башкарары кижизидилге ажылының организакчызындан хамаарыжыр.

Бүгү-ле кижизидилге ажылын чүгле үстүнде көргенивис организакчы чорудар-дыр дээр болза шын эвес. Ынчангаш директорнуң өөредилге талазы-биле оралакчызы база кады ажылдаар апаар. «Кижизидилге ажылын харылаар кижи мен» дээш өөредилге херээн база херекке албайн барып болбас. Директорнуң бо ийи оралакчызының ажыл-чорудулгазы чаңгыс утпаныышкынныг, бот-боттарынга дузалажып, кады ажылдаар ужурлуг.

Кижизидилге ажылының талазы-биле оралакчының эрге-хүлээлгези, шөлээзинин хуусаазы өске башкыларның-биле дөмей. Бодунуң эртеминиң аайы-биле арттырер кичээлдериниң саны директорнуу болгаш оон оралакчызынмы-биле дең. Бо организакчыларны районо, хөөроно эргелекчилери ажылга томуйлаар, оон хостап болур.

Класстан болгаш школадан дашкаар кижизидилге ажылының талазы-биле директорнуң оралакчыларын шилип алырын эң-не хынамчалыг чорудары улус өөредилге органнарындан хамаарыжыр. Оралакчыларның ажылы-биле таныштырарының семинар курстарын эрттирери чугаажок. Ажыл-херекти тудуп кире бээрге оон угланышкыны, чүнү кылза чогуурун амыдырал көргүзе бээр.

Д. ТАНГАЙ-ООЛ,
Өвүрүнүң районо эргелекчизи.

Патвоттарның согуглары

ХАНОЙ. (СЭТА). Тыатинең можуда дайылдажыт чоруп турар Хосталга армиязының отрядтарының дайынчылары болгаш партизаннар ол районда шаажылал хемчегларын чорудуп турар америк болгаш чаича шеригленiң кезектериниче чедиишкинниг халдаашкынны кылган.

Хосталга агентилелдиң дыңнадының барымдаалаан, ВИА агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, чүгле июль 20-ден 22-ге чедир үеде бегин патриоттар дайынның 400 шериг албанныларын чыскаалдан үндүрген, оон иштинде 200 американнар бар болган, 14 самолёттуг дүжүр аткан болгаш 3 бронетранспортёрны узуткаан.

Тудуп хоругдаашкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Джакартага Индонезияның национал партизазының үш удуртукчуларын тудуп хоругдаан. Премьер-министр чораан Али Састроамиджойо оларның аразында база бар болган. Ол дугайын Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи «Ампера» дээр индонезий сонунуң дыңнадының барымдаалаш, дамчыдып турар.

Ак бажыңга чөвүлел хурал

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сайгонга америк элчин турган генерал Тэйлор биле даштыкы чуртталга разведка ажыл-чорудулга айтырыгларының талазы-биле консультативтиг чөвүлелдиң даргазы Клиффорд Мурнуу Вьетнамга, Таиландыга, Австралияга, Чаа Зеландияга болгаш Мурнуу Корейге боттарының чоруунуң дугайында илеткелдиг президент Джонсонга кылган. Олар президент Джонсонуң даалгазын ёзугаар бо чуртталга чорааш. Ол чоруушкунуунуң кол сарулгазы болза Вьетнамче немелде шеригленiң чорударынче ол чуртталганы албадаары болуп турган. Тэйлор биле Клиффорд Филиппиннерге база бар болдаан. Шынаа болза-да филиппин эрге-чагыргалар оларны үткүп, хүлээп алырын күзевээн. Оон ужурунда Филиппиннерже бар дээнин сөөлгедир ужурга олар таварышкан.

Президентиниң Тэйлор, Клиффордбиле чөвүлел хуралы ийи шакта үргүлчүлээн.

Тэйлор биле Клиффордтуң бо чорууушкуну дыка берге болган, чүге дээрге, АКШ-тың Вьетнамда дайын талазы-биле азий аналгачылары Мурнуу Вьетнамче немелде шеригленiң чорудар дугайында АКШ-тың негелдежин хөөн чок көрген. Оон ужурунда чөвүлел хуралдың соонда журналистер-биле ужуражыышкынында Тэйлор биле Клиффорд бо айтырыг дугайында кандыг-бир недегледи кылырындан ойталаан.

Вьетнам улуска удур агрессияга АКШ-биле кады киржип турар ол чуртталга ийи америк эксперттериниң чорууның түңнелдериниң ужуруи айтыры алыек, чүге дээрге, оларның чугаалажыышкыннары хаалчак байдалга эртпеен. Шынаа болза-да бүжүктүдек америк дайынны калбартырының чаа үе-чадазы-биле ол чорууушкуи хелбиинкан деп чүве билдингир.

Конференция

ГАВАНА. Эң-сеткил каттыжтырылгазының антиимперианчы организациялазының конференциязының түскай пленарлыг хуралы болгаи. АКШ-тың төп разведка эргелекчиниң чорутканы болгаш күрүшенiң айыыл чок чорук организарымың тудуп зорудагаиы 6 агентилерни конференцияның делегаттарынга болгаш журналистерге таныштырган.

Америк шпионнар төп разведка эргелекти-биле боттарының харыылазыы ажыы-биле миижиген болгаш даштыкыда ийы-бүрү хуба контрреволюстуг организацияларның ажыычорудулгазының дугайын, америк разведкадан кандыг дөалганы алганын чугаалап бергеи.

Кубага удур агрессияны шуут белеткээр, разведка медээни чыыр, будурүлгелерге хоралыг, үргедекчи чоруктарны организастаар, ыыба удурутукчуларга удур өлүрүкчү үүлгедиишкиннерни үүлгедир дөалганы бергеш, бисти Кубаже чорутпан дээрзин олар дыңнатқан.

Революстуг Кубага удур америк империализминиң кеминг ажыы-чорудулгазыя конференцияның делегаттары бүрүү шашкан. Кубага удур америк империалистерниң өнчүчөнгээзин сойгалап турар документини белеткээш, конференцияга көрдүрери-биле кииргеиы делегаттар президиумга дааскан.

(СЭТА).

Бумедьенниң чугаазы

АЛЖИР. (СЭТА). «Хөгжүп өөрүп чурттарның дайынны болгаш делегей каииталыи детпиш база күүнүп турар америк империализми доктаамал айлыидыг болуп турар» деп, АУДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы Бумедьен недегледи.

Бумедьен Гегайда зенит училищезинге чораан болгаш кыска уеде аланытыг шериг белеткелии эрттирип турар студентилеринiң мурнуига чүве чугаалаан.

Алжирниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы серемчиледдиг туруп, төрээн чурттуң камгалалдарыига доктаамал белеп болуруиче алжир улусту кыйгырган.

«Бодунуң дайынчы чаңчылдарынга шынчы революстуг Алжир кандыгда агрессияга ойтур шавыышкынны бээрииге кезээде белеп» дээрээи Бумедьен недегледи.

ЧАРЖЫНЧЫГ ТҮҢНЕЛДЕР

Бо хүннерде Вашингтондан мунгаргай, уңдараан медээлер ыяш турар апарган. Ойлукчок, авантюристиг политиканың чурттуң бөш мунгаи байдалга таварыштырганы биледиинии турар. «Нью-Йорк таймс» солунуңуң кол тайылбырлакчызы Джеймс Рестон вайысылдан бижээн корреспонденциязында «моогудевчиг-не байдал» бар апарган деп харааган бижээн. «Бистиң ниитиэчис сорулгаларывыска, шажынчы болгаш философтуу үзелдеринге, амгы политиканывыска, ону планнап турар ийиктиг амыдыралга боттандырып турар кижилерге-даа бүгүрел деп чүве мырыдай чок болган-дыр» —дээр, шак мындыг өөрүшкү чок түңнел үндүрер ужурга Рестон таварышкан.

Сенат ниижүүлериниң хөй нуруузунуң башкыны, сенатор Мэнсфилд мынча дээп: «Аар-берге, харын-даа республикавыстың төөгүүзүнде эң берге болур-ла чыган хүннерге таварыжын турар-дыр бис».

Дайынызырак даштыкы болгаш дүржөк иштики политика чаржынчыг түңнелдериг болган. Конгресс дайын чорудулгаларын акшалаидырарының төөгүде эң улуг (70 миллиард ажыг доллар) хоойлуг төлевилелиин чугаалажыыи турда, Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң Вашингтонда корреспондентизи мынча деп сагындыртган: «моон соңгаар немей чаргыдаар хөрецилер негеттинер болгаш неготтинген турар-даа апаар боорэ».

Аңаа белеткел кылдыр ам бегин үндүрүгүг оранчок—10 хуу улгаттыгары төлевилеттингеи. Оон-биле катай бюджеттиң шеригге хамаарышпаан үлүүн, хамыкты мурнай чөнүүң социал-экономика хереглелдеринге бөөр деөвилелдерни улам кыпырары эрттөкөн чугула апарган дигиингэр чугаа-соот база аажок апарган. Чижээлээрге, чазак шериг чаргылдарынга хамаарышпаан деөевилелдерни 15 хуу авиажедирин төлевилеп турар деп мындаа чаа дыңнаткан болгай.

Ол ийи хемчегниң — үндүрүг улгаттыгарының болгаш шеригге хамаарышпас чаргылдарны эвээжедирииң халавына таварымдар, бодаалыже, эңгиин америкаинар болур. «Негр революция» киижи түлүк турда, мындыг үүле оон-биле капсырлажы бергеи. Негр чоннуң кайгамчык калбаргаи болгаш массалыг хелелиишкиннерии, АКШ-тың оң улуг хоорайларында тура халыышкынывар, үймээннер болуп турарын америк парламга «негр революция» деп турар.

Президент ол хелелиишкиннерниң чылдагаанарын илередир тускай комиссияны тургускан-даа бол, фактыларны хүлээп көөр сеткилдиг киижилерге ол чылдагаанныр шагда-ла билдингир апарган. АКШ-та раса дарлаар, эрге-шөлээ чок чорук болгаш ядарал-түргедел барын Американың чогум бодунда бегин чеже чугаалаваан, чеже биижээн дээр! Ол халаиы таварыжын турарлар чүге негпер-даа эвес-ле болгай.

«Борык улуг америк хоорай бүгүдевиге-ле көзүлеп турар, шак мындыг массалыг ядаралды болгаш өөдежок байдалды Европаның мындыг-мындыг хоорайларындан, Канададан иийиктө Японнядан көөр дээргедээ тыштыр эвес—деп. Массачусеттстиң технология институдунан Даниэль П. Мойнихан херечилеп бижээн.

Мындыг болгаш өске-даа иштики чидиг айтырыгларны Вашингтон херекче-даа алыр дивейн турар. Оларга хамаарыштыр чугаа-сооттан башка чүү-даа болбайн турар. Кол кичээнгей болгаи хөрецилер Мурнуу-Чөөн Аннига болгаш делегейниң өске-даа девискээрлеринге америк империализминиң дүржөк, дайынызырак сорулгаларын боттандырарынче утпакчы турар. Вашингтон аңаа базаза буурааишкынга таварыжып турар. Оон уламыдан АКШ-тың иштинде «бүгүревестөөн хөөн калмышкын» күштөлиин, ол дугайын ам Рестон, өске-даа америк тайылбырлакчылар сагындырып бижип турар.

И. ОРЛОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

ПОЛЬША. Пииниинүң иедзо Культура бажыңының кафезинге кежээниц-не чон хөөрешкен турар. Бурунгүнүң Видница дээ шивээзиниң каас-коя залдарынга аныяктар чугула айтырыгларын чугаалажып, ойнап-хөгжеп турар.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

Архив документилерин үнелеп көөр

Сөөлгү үеде архив дыында боттарынга шыг-шыгжап уңдуруг хуусаазы эрткен документилер кладовкалар, складтар иштинде үрелип чыдар. Ук документилерни районнуң күрүне архивинге шыгжаар дугайында кандыг-даа хемчегларни албайн турар. «Россия» совхозта 1940—1960 чылдарның архив документилери аъш-чем складының крышазының иштинде, довуракдоозун аразында кайгаарал чок чыдып турар. Ол ышкаш «Элегеев» совхозта, күрүненiң дүржүлга станциязында, «Коммунизминiң херели» колхозта документилерниң кадагалалы үеглүле айыткан «Россия» совхозтан дээредевес. Ук ажыл-агыйларның удурлукчулары архив документилерни күрүне архивинге дужаарын хөөкке албайн турар.

Эрзин районнуң төөвүнде, «Коммунизмче орук», «Чаа орук» колхозтарда, Тес-Хемниң Самагалдайда чамдык албан организацияларның черлериниң бижик дыңнаныр хандырылга комбинатында боттарынга шыгжаар

Культура министерствозунун будурулге-чурулга ажылдары кылыр күрүне комбинадының мастерскаязында орус боо-чепсектин 1812 чылда тиилелгелиниг алдар болдуруан Тиилелгелиг моорлаашкын хаалгазының сиилбирлерин катап тургузар ажылдар күүседиптинип турар. Тиилелгелиг моорлаашкының чаа хаалгазын чогаадырының кол конструктору Дмитрий Николаевич Кучинский, чаартылгазының автору — архитектор И. П. Рубен.

Чаартылга ажылдарын скульпторлар В. В. Глебов, А. В. Соловьев биле Е. А. Рудаков олар күүседип турар. Ийи улуг сиилбир чурумал — «Француздарны үндүр сывырганы» болгаш «Өөрүп четтирген Москва» — доктурунуп кырында келген. ынчангаш оларны Мытищиниң уран шуткулга заводунуң удавас чорудуп берген турар.

Тиилелгелиг моорлаашкын хаалгазын Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга таварыштыр Бүтүзов кудумчузунда Бородино чулчуушкунунуң улуг тураскаалынлар ажыл-ишти

Чурукта (солагай талдан оң талаже): скульптор В. В. Глебов, чаартылганың автору П. П. Рубен, скульпторлар А. В. Соловьев биле Е. А. Рудаков олар «Өөрүп четтирген Москва» деп сиилбир чанында.

Фото И. САВИНОВАНЫҢ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Космосче орукту ССРЭ ажыткан

«Бистиң эртемивистиң чедимишиннериниң мөөңнеттинген илереп ыяшосту шинчилеп, шинчээшип ап турар ажылдан тодаргай мозулган. Бистиң чуртувус ону шинчилээриниң оруун иззам, Черниң эң баштайгы ылыымал спутнигин салып үндүрген, нимининң космоска эң баштай ужудуушкун ылырын бөттандырган».

(СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринден).

Россияга XX чүс чылдар чоокшулап келген үеде ракета техниказының үндезилекчизи — Циолковский чурттап, чогаадыкчы ажыл-ижин кылып чораан, делегейге эң баштай самолёт чогаалткан Можайский, амгы үениң аэромеханиказының үндезилекчизи — Жуковский бар турган, ону Ленин «орус ужар чүүлдүң өгбезин» дээн. Эртем-техниктиг бодалды хөгжүдүринге улуг улуг-хуулу киирген, оон дүвакчок шылгарангай эртемденнер база турган. Кижи амытанның тургускан ужар аппараттары бистиң планетавыстың соруңза күжүн ажып арткеш, кижилерни оон ооң дээр будүмелериниче алгаш баар деп чүвени олардың хөйү күзеп бодап чораан.

Ынчан чогум ракеталар, спутниктер деп чүве-даа турбаан. Олар ынчан тыптып кээп-даа шыдавас турган. Хаанныг Россияның экономиказының дениелп, оон техника базазы таан-даа көшкак. ынчангаш ол талазы-биле дерек кырында бүрүнгаарлаашкын дугайын кандыг-бир хемчээлдии-биле ылап чугаалашкы дег арга чок чораан.

Россия нүүрлайында-ла чер ажылдыг чурт турган. Россия үлетпүп бүдүрүлгелиниң ниити хемчээлиниң талазы-биле АКШ-тан экономикага (чонуң кижи санынга оналаштыр байлак будүрериниге) 21,4 катап, Англиядан — 14 катап, Германиядан — 13 катап хоюдангай чораан.

Россияның экономиказын шапкы хөгжүдүринин, ону индустриализастаарының үндезинин чүгле Октябрьның Улуг революциязы тургузуп берген.

Совет эрге-чагырга артемденнерге эң таарымчалыг байдалдарны тургузуп берген, хөй санныг школаларны, төлевилел организацияларын ажыткан. Москвага, Ленинградка болгаш ССРЭ-нин өске-даа хоорайларынга үжеп чылдарда-ла реакция шинчээшкинниң шинчилээр болук ажылдап эгелей берген. Реакцияның эртем-шинчилел институту ажыттынган. Ленинградтың Газ-динамика лабораториязынга ажылдап турган эртемденнер коллективи теория болгаш шенелде шинчилелдерни чорутканының туңнелинде 1930 чылда ада-чурттуң эң баштайгы суук кывар чүүл-биле ажылдаар ракета хөделдиригчизин чогаадып тургускан. Оон дараазында чылдарда ракеталарга ажыглаар, оон сайыргагай бир моон хөделдиригчилерни чогаадып кылган. Эң баштайгы совет ракеталарны салып үндүрериң боттандырган.

Гитлержи Германия 1941 чылдың июньда ССРЭ-ге оор бөзү-биле халлаан. Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн. Төөгүге безин турбаан, эң хал тогуушкуниг дайын ол болган. Совет чурт улуг тиилелгени чедип алган, дайынның таварыштырган балыгларын эвиртип албышаан, күчүдүг бүрүнгаарлаарының. эртем-техниказын дешпидериниң чаа күштерин катап мооннеп ап эгелээн.

Ынчангаш делегейниң эң баштайгы атомнуг электростанциязы ССРЭ-ге тургустунган. элемент кезектериниң делегейге эң күчүлүг дүргедиригчизин тудуп тургускан, атом күжү-биле ажылдаар, доштуг далайга чоруур суднону сүзүге эвилиргип киирген, кайгамчык улуг күш моонниг лазерлер тургустунган деп чүве таварылга эвес.

Эртем-техника талазы-биле чогуур баазалырлыг, күчүлүг экономикалыг, бедик культуралыг Совет Эвилели кижи төрелгетенниң кайгамчык улуг күзел-бодалын боттандырган — Черниң ылыымал спутниктерин чогаадып тургускан, октаргайже салып үндүрген.

1967 чылдың октябрь 4-те салып үндүрген Черниң ылыымал совет спутнигиниң безин деңзээнниң 83,6 килограмм аары делегейге кайгамчыктыг болган (1958 чылда салып үндүрген эң баштайгы америк спутник 13 килограмм деңзээг турган деп чүвени демдеглеп каал). Космос делгемин шинчилээринге Совет Эвилели оон ынай чүгле спутниктерин деңзээнин улам улгаттырарын чедип алган эвес: ийиги спутник — 500 килограмм ажыг, үшкүзү — мун беш чүс килограмм болгаш өскелери оонда аар деңзээг болган. Аңаа чогум кол чүүл — чер кавызының болгаш космос делгемин ханы, бүгү талалыг өөренип көөр утланыышкынның кылдыр ол шинчиледдин чоруттунуп келгени болур.

Черниң баштайгы спутниктери совет эртемденнериниң тургускан ракета-космос техниказының бедик сайырацгайын, космосту шинээдип алырының улам нарын айтырыгларын шиитпирлээринче шилчип болурун бүзүредип коргускен. 1959 чылда космос шинчилелдериниң чаа үечадазы эгелээн. Совет Эвилелинге делегейде эң баштайгы космос ракетазын салып үндүрген. Оон соолгу улаштызы космоска ужурарының ийиги чергелиг дүргедилин чедип алган. Хүнүү долганырының орууңче үнген. Хүн системазының эң баштайгы кылымал планетазы болу берген.

Баштайгы спутникти салып үндүрген соонда 1959 чылдың сентябрьда совет космос ракетазының Айже ужудуушкун кылганың эң чугула болуушкун деп чүве болур. Ай — Черге эң чоок дээр бүдүмелиг болгай. Ынчангаш космоска баштайгы ужудуушкунну, бодавыже, Айже салыр. Бистиң чайгаар бүткен ол спутникчистиң чүү ужурлуун, оон кандыг бойдустуун билип алыры кижилерге ынчангаш эргежок чугула.

1961 чылдың апрель 12-де делегейниң эң баштайгы космонавы Юрий Гагариннин ужудуушкун кыла бергенин дыңнаан, делегей магалаан. Космоска эң баштай-ла Ленинчи комсомолдуң болгаш Коммунистиг партиниң кижизиттекчи оглу, совет хамаатызы кижи четкен деп чүве база кайгамчык солуп. Гагариннин ужудуушкун кылып чораан «Восточуз» дашпыкы чурттарның хөй кижилери «үелиг-үелиг элдепейлиг ийи-шиинээ» дижип турзажок. аңаа чогум ийи-шиин-даа турбаан. Совет Эвилелиниң эртем, техника дешпилгелиниге үндезиленген, аңаа-ла чалгай үүленнің керек кырында бүткен ол болгай.

Ыраккы дээр эртемчейлериниче келар үеде ужудуушкуннарны, бодавыже, улуг экипаждардан тургустунган составтыг кылыр, чорудар. Ынчангаш космосту шинээдип алырының орууңа эң чугула базым совет экипаждың (Владимир Комаров, Константин Феоктистов, Борис Егоров олардың) баштайгы ужудуушкуну болгаш. Ол экипажка корабль командириниден ангыда, эртемден-космонавт биле эки-космонавт база чоруур.

...Оон соонда космоска база-да совет кижилер ужудуушкун кылып үнүп келген. База-ла Октяргайның шинчилээриниге чаа үе-чада ажыттынган. 1965 чылдың март 18-те совет космонавт Алексей Леонов — делегейге эң баштай-ла бир кижи — «Восход-2» дээр космос кораблиниң кабиназындан ажык космосче үне бергеп. Кижи ам бистиң планетавыска оон ыравас кыдыр түттүрбастай берген, аңаар делгеминиң девискээриниден ашкаарлап, космосту шинээдип ап эгелээн.

Айны шинчилээри үргүлүлеп турар. 1966 чылдың февраль 3-те «Луна-9» дээр автоматтыг совет станция Айның кырынга чымчак конуушкунну эң баштай-ла кылган. Фототелевизия системазының дузазы-биле Ай кырының аян-шинчизин тыптырган ковар чуруктарны Черже дамчыткан. Айны долганырының орбитазынче каш-даа кылымал спутниктерни салып үндүрген.

Космосту шинээдип алырының эң чугула үе-чадаларының шүүтүүзү совет кижилер эгелээн. Ындыг болурда ужурлуг. Улустарга социализмче орук ажыдып берген чүрттә ам Октяргайже орук иженнинип турар.

Валерий ЛУЦНИЙ,
ПМА-ның эртем тайылбырлакчызы.

ӨЙҮ КЕЛГЕН АЙТЫРЫГ

Журналист Т. Кызыл-оолдуң «Шынга» парлаттынган «Чагаалар болгаш бодалдар» деп үүлүг номчуп тавышкаш, бистиң көдээ черлеривисте эртип турар чамдык кудаларның дугайын бодап, куданы культурлуг, солуң чаа чанчылдар, ёзулалдар ёзутаар, үениң негелдеэнинге дүүштүр эртиреринің айтырыы көдүрүлүп, куда дугайын чугаалажып көөрү черле чөптүг болгандыр деп бодаар кижи-дир мен.

Чамдык кудаларның эртип турарынның кол уткаары, угланышкының кандыг болуп турарыл? Ол дугайында бичии чижектерден көргүзерин оралдажып көрейн.

Амгы үеде болуп турар кудалар, шаандагы шагда дүжүп турган кудалардан. амыдыралдың өскерлиң чаартынганы-биле билдингир-ле ылгалдыг болгай. Ынчан, кудаларга келген төрел-дөргүлдер белек кылыдыр колдуунда-ла дириг мал айтыр чораан. Көшкүн амыдыралдыг болганда чаа өлеңгеннерге мал-маган арбын негеттинер турган. Ынчангаш ол биле уругнуң төрөдеринге малды харам чокка салып бээр. Ынчангы амыдырал биле амгы амыдыралды канчап деңнээр боор. Ам 18 хардан орү назылыг кижи бүрүзү ажыл-албанныг, шалын төлевирин четчири-биле ап олурар. Куданың шайлаалгазында үнер чарыгдазы өгленишкен аныяк кижилер боттарының бир ийикпе азы ийи айда алыр шалыны-биле дуглаптар. Оон ангыда чамдыктарга ада-иелерн, акылары, утбалары бала-ла бар шаа-биле дузалаптар болгай.

Ынчангаш, кудадан хөй орулга киририн алыры кымның-даа бодал сагыжында кирбес боор деп бодаар мен. Ынчалза-даа чамдык шайлалгаларның чаржынчыг байдалга эртип, аңаа чаладың келген кижилерни безин эпчоксундуруптар болур тур. Мындыг таварылганы чижекке көргүзүп көрейн. Кудазы болган аныяк оолдуң, кыстың аттары Н-биле Ф болзун. Шайлаалгага тапчыг-ла 300 кире кижи чыылган. Барык-да суурда ереге бүрүзү аңаа келген деп чугаалап болур. Ынча кижини сыныштырып олуртуптар тапчыг зал каймы турар. Ногаа кажаазының херимининң иштинге маназыларны сандайгылаштыр, төгериктей салгылапкан. Шайлаашкын-даа эгелээн. Төгериктей бүрүпкан улустуң ийи кыдымындан ийи кижи, кижи бүрүзүнге борбак эът түтсүп эгелеглер. А ортузунда столда элээн хөй кижилер бар. Олар дээрге «кол» улус чүве-дир.

Төгериктей олурупкан улустуң ийи талазындан ийи дашка араганы үш дээскиндирипкен соонда, улуг кара чемодан тутқан бир кижи шиңде ойнаан артистерден дудак чок хевирлиг апарган үне маннап келди.

— Ха-дуңма! Белек-селек арбын болауң! Харамнанмайн хайырлаңар! —дигилээш, улуг-ла кара чемоданны соктагылап, девиз-самнап туру.

Улус-даа оон-моон 10—20 акшаларны чемоданче кирер каап эгеледи. «Кассирин» ээди шаап, кижи бүрүзүнге чемоданын үстүрүп, саңа кайыл, оонуу бо-дур деп, улус-ту «хөй-ыт» кирип туру. А акысава түүп алган келген аалчылар эгенген шинчилиг, акшазын соонда бээр болуп аазап, бижидип турдулар. Дөртүү дашка дээскиптеп соонда куда башкарыкчызының дыңнаш үнү дыңналды:

— Ха-дуңма! Дой-даа моон-биле төңдү. Уруг-дарыывыска дыштан берээлиңер! Тарап чанарын диледим.

Шала дыңаш бергеннери шорлуп-даа турар болду. Чыылган чон тарап чанганда «кассир» кирген орудганы санап эгелээн. Акша түңү 500 ашкан, дириг мал 10 баш, эт-сеп база-ла хөй солдынган. Оолдуң неэи ол түүнү дыңнаан, суккурупкан, мынча дээн:

— Беш чүс-ле бе? Мээң урутларым 5 шээр чүве өлүрген, 4 хааржак водка кутту. Кирген орудга ам-даа эвээш-дир!

Бо куданың кандыг янзылыг эртикени тайылбырлаашкын чокка-ла билдингир шыкажыл. Чүгле чаңгыс ол куда эвес, өске-даа кудаларның шак мындыг байдалга эртип турары дыка-за хомудануучыг-дыр. Ында кандыг-даа солуң, өөрүшкү хөлүг чүве чок, а ажык-кончаа сүрүп эрттирип турары черле шын эвес деп бодаар мен.

Ынчангаш куданы чаа негелдеглер ёзутаар кандыг янзылыг, солуң культурлуг кылдыр эрттирээ эвил? Бо дугайында өске эш-өөр боттарының саналын бээр боор деп идегедим.

Э. ДОНГАК.

Өөрү районунуң «Торгалыг» совхозу.

НОМЧУКЧУЛАР СУМЕЛЕП, САНААЛДАП ТУРАРЛАР

Хамык ужур — кадрда, оон негелдеде

Июль 29-та үнген № 178 «Шынга» Тоңу райкомуссомунун культура килдизининң эргелекчизи эш Байыр-оолдуң «Баянист херек, ынчалза-даа...?» деп чүүлүнге хамаарыштыр солуннуң номчукчуларының хөй саниыг чагааларны чорудуп, боттарының сүме, саналдарын, культура одагларының байдалының дугайын бижип турарлар. Оларның чамдык сүме, саналдарын моон адаанда парлаадывыс.

Клуб — аңаа-ла кино, концерт көргүзер бажың эвес. Клуб — партияның, чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын, делегейде болуушкуннарны ажылчы чон ортузунга тайылбырлаар, чаа культураны, уран чүүлдү, спортту, хөгжүм-музыканы чонга нептередириниң ёзулуг одаа болур. Юбилейлиг бо чылда көдээ клубтар чон ортузунга агитас-массалыг ажылдарны кажангызындан-даа артык солуң, дээштиг, бедик идейлиг утка-шынарлыг чорудар ужурлуг.

Ынчалза-даа культура одагларының ажылдакчыларын шилип алыр органнар кадрлар шилилгезин ышкындырыглыг чорудуп турарындан чамдык клубтар эки, чамдыктары багай ажылдыг болуп турар. Улуг-Хем районда ийи клубту чижекке киирейн.

Биргизи—Эйлиг-Хемниң көдээ клуву. Оон эргелекчизи Х. Бизчиир-оол — боду томаанныг, сагыыга-чуруминг, идепкейлиг агитатор, организакчы талантылыг кижи. Чуруп, парлап билир. Тыва АССРнин Дээди Совединин Президиумунун Хүндүлел бижии-биле шаңнатканнарның бирээзи. Ол клуб — районда дээре ажылдыгларның бирээзи. Клуб боду биче-даа болза, дериглеан шынарлыг, чараш. Мурнакчыдарның социалистиг хүлээлгелерин ында аскан. Национал оюннар: кажык, ча адары чанчыл болган. Аңаа чон улуг күзел-биле кээп турар.

Өскези — Арыг-Бажы суурнуң клуву. Ол, 300 олуттуг, төлевидел ёзутаар тутқан клуб. Ук клуб чоокку үеге чедир чүгээр ажылдап турган-даа болза, соолгу үеде оон ажылы дорайтаан. Клубтуң даштында юбилейлиг чылга хамаарышкан көскү агитация чок. Организастыг, агитас-массалыг ажылдар чоруттунмайн турар. Оон кол чылдагаанны — бо чылын үш эргелекчи солушкаш, ам дөрт дугаарының кирип турары. «Дарга көвүдөөрге суму ядараар» дижир боор чүве, культура одагларының ажылын экижидерде кадрларны шын шилип алыры черле чөптүг.

Үстүнде ийи чижектен мындыг түңнел үнер: клуб эргелекчизинге организаичы талантылыг, чурумнуг, ээлдек-эвилең, чон-биле ажылдап билир, боду үлегерлиг кижилер алза чогуур (оон музыка билири албан эвес).

Н. ТАНДЫ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

• • •

Культура ажылдакчызы — коммунистиг болгаш эстетиктиг кижизидилгени уран чүүл дамчыштыр чоңга пропагандалап турар башкы кижи деп билзе чогуур.

Чогум-на моон ужурунда клуб, азы библиотека эргелекчизи, оон өске ажылдакчылары ажылынын аайы-биле тускай мергежилдиг болур болза оларның ажылдарынга чиик болуру чугаажок. Боттарын, долгандыр турар калбак массадан ажыр көре бээр, тускай мергежилдиг мен дээр, оон кедерезе «хлебти дайнаап, аасче суп беринер» дээр чыгыы хөөннүг кижилер база тургулаар. Мындыг таварылгада оларны черле кынчыктырбазы чугула. Албадаар, дилеп-чаңныр чорук — ындыг кижилерни амдажыдар, ынчангаш олар оду дег кыптыгып чоруур күзел сөрүктүг эштерни культура одагларынга ажылдадыр херек.

Белинде даш багаан каан чүве дег, шүүлеп ажылдап черле болбас. Чөөн-Хемчикте Хайыракан көдээ клувунуң эргелекчизи Б. Дамдың боду улгады берзе-даа, ажылын эки билир, арга-дуржулазын аныяктарга дамчыдып бээр, үлегерлиг кижи. Культура ажылдакчылары ол ышкаш болур болза биске багай ажылдыг черлер турбас ийик. Алдан Маадыр көдээ клувунуң эргелекчизи Ооржак Чүчүң, ында библиотека эргелекчизи Тас-оол Баланаа, Бора-Тайгада башкы, бот-тывынгыр композитор Александр Ондар болгаш өскелерде ажылга бедик үлегер-чижектиг улус. Ынчаарга өске черлерниң ажылдакчылары багай болурга канчап таарыырыл? Кижи бүрүзүнден негелде чаңгыс: харыылап турар участогунга бедик медереллиг, бот идепкейлиг, сагыш-човаңгыр ажылдаары.

Клуб, библиотека ажылы — культура ажылдакчыларының херээ дээр хөөннерден чайлаар ой келген. Культура ажылдакчыларынга партия, совет, комсомол болгаш профэвилелдериниң органнарының талазындан боттуг дуза, удуртулга негеттинер.

О. БОРАШ,
автоклуб эргелекчизи, «Сүт-Хөл совхоз.

• • •

«Найырал» совхозтуң Үрбүн суурда көдээ клубту чижекке алыр болза байдал дувренчиг. Септегези-даа, дериг-херексели-даа, ажылды организастаарының байдалы-даа мурнуку чылдарга ыракта четпес, хөй-ле эргелекчилер солушкан бо-ла.

Оон даштыкы херимни үреликдолгандыр бек үгледеп, иштиң база ындыг. Клубту совхозтуң эргезинче шинчиткен. ынчангаш көдээ Совет септелге материалдары-биле хандырбас апарган деп чылдагаан тывылган. Бот-болуүнче чүгжүп турган херээ чок, клубту септеп, дерип алыры — хөй-ниитининиң херээ. Клуб эргелекчизи Х. Соскуроол аныяк, эвилең, талантылыг-даа кижи. Клубтуң чаржынчыг байдалын айтырарга: «чааскаан чүүү канчап алыр мен» деп каар болду.

Лекция, беседа болбас, септеттинмээн, кежээлер, ужуражышкынар болбас, хирдиг клубче ам кым баар боор. Хөй-ниитининиң күжүнге даянмас, хөй-ниити организацияларының талазындан хыналаның кошкаан ажыглап алгаш, ажылга идепкейлиг болбаска түңнел ындыг болур-дур.

Клуб, азы библиотека хөй-ниити чыглыр. ажыл-агый, эртем-культурга айтырыгларын шиитпирлээр төптер болганда, оон ажылын экижидери — база-ла хөй-ниитининиң херээ.

Ш. ДУВЕНДЕЙ,
ажылчын.

Редакторнуң орлаанчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Солун диспут

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң төөгү Чодураа суурнуң клувунга суббота кежээнинде чүрттакчы чон долдур чыглып келген.

Буда, дойну, хар харлаанын канчаар эрттиреп, хөөржүдүлгени база аңаа хамаарышкан 7 болгаш 49 хонук демдеглээр чанчылдарга хамаарыштыр чыылганнар боттарының бодалдарын чугаалап, сумелерин берип турган. Аңаа ажыктыг сумелерни пенсионер, коммунист Дамчынчап, колхозтуң улуг бухгалтери Нурсат, агроном Сотпа болгаш башкы Серен олар берген.

Чыылганнар куда, дой, хар харлаан, азы хөөржүдүлге болганда арага аймаан хөйү-биле ажыглап турарын буруу шапкан. Диспуттуң киржикчилери түңнел үндүрүп турган, хөөржүдүлгениң 7 болгаш 49 хонуун арагалап демдеглээрин буруу шапкан. Бо ажылдарны чорударда, колхозтан ниити комиссия үндүргеш, ону организастыг эрттиреринің чугулазын бир деминг чугаалашкан. Диспуттуң шагы узамдыга берзе-даа, аңаа келгеннер оон ажыктыг болганын демдеглээн.

Колхозта партия организациязының организастаазы ол солун диспуттуң айтырыглары шиитпирлеттинер.

Н. КАРА-ООЛ.

Улуг сонуургал-биле көргеннер

Барыын-Хемчик районнуң мурнакчы херээжелериниң хуралын «Барлыг» совхозтуң клувунга август 8-те эрттирген. Колхоз болгаш күрүне ажыл-агыйының херээжен чонунуң киржилгезинин дугайында СЭКП райкомувуң херээжелер ортузунга ажыл чорудар килдизининң эртелекчизи эш С. Янвил илеткел кылган.

Илеткел соолунде мурнакчы ажылыштылер дуржулга солчуп, санаал берген. Хуралдың киржикчилериге аъш-чемниң болгаш амыдырал хандырылга комбинадының талазы-биле солун делгезге база болган. Ак-Дөһуратың болгаш Кызыл-Мажалыктың бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң каттышкан концертин хуралдың киржикчилери улуг сонуургал-биле көргеннер.

Газировка (газталдырган суг)

Сускаан кижи киоскага баргаш, газировканы ижикпей бээр. Ындыг суг чаагай амданныг болгаш сускунну эки хандырар.

Газировканы ижер сускун кылдыр белеткээрде, соодуп каан сугга хөмүрүз ажыг газты сиңириптер. Оон алдаңы ажыксыг, стаканга хайныгып турар. Оон ындыг шымары хөмүрүз ажыг газты сугга сиңиргениниң хире-чергелиндек хамаарыжыр. Ындыг сугда хөмүрүз ажыг эвес 0,4 хуудан газзы эвес болур. Оон тускай оңу чок, кылаң болур. Ындыг газтың хайныккан ковуктери тодаргай коступ чоруулаар. Бир эвес шыла иштинде суг невуятелбес болза сугда хейниң эстп бергенин, а ындыг болганда, оон шымарымың баксыраанын көргускени ол.

Газировка кижиниң организминге кандыг салдарны чедирип турарыл? Хөмүрүз ажыг кислота кодунун шаралыг каждыкың ажылын хөделдирер болгаш хырымның база шөлүндулериниң чем сорар шинээлиг эжижидер, оон аңаында ол сускунның иштинге микробтар тоолуг үрежип шыдавас.

Газировкага ол хөмүрүзе ажыг кислотаны сиңирер. Ону заводтарга белеткеп, кан балокнар иштинге кииргеш, бажылап чорудуп турар. Газировканы белеткээринге чүгле эки шымарлыг, арыг сувну хергээлээр, заводтарга суглу тускай нарын шүүрлерге арыглал, чашдыкта хайындырып-даа турар.

Хөмүрзуг ажыг кислотаны чүгле аңаа ижер сугга эвес, харын колдуунда эжге хергээлээр минералдыг сугларга: боржомга, аржаанга, нарзанга болгаш өскелерге-даа сиңирип турар.

Хөмүрзуг ажыг газты соок ижер сугга сиңирип, аңаа натрий, кальций, магний дустарны бичии хемчээлдии-биле немеп тургаш, сельтелиг суг дээр, щелочилиг сускунну белеткээр. Содалыг суг база бар. Ол дээрге газталдырып каан щелочилиг сускун болур, аңаа натрийниң нейтральдыг, щелочилиг дустарын немээр.

Газировкага чигирлиг чимис, кат сугларын азы чиик кислоталарын, тускай оң киирер өөненчини немеп тургаш, янзы-бүрү сускункарны белеткээр. Бүгү-ле газировка сугларга арыглап каан чизирни холдур. Аварыг нажилерге ижиртир кылдыр белеткээр газировкага сахарин дег эм чүүлүн холдуурун чөпшээреп болур.

Газировка кылаглар болур ужурлуг, оон иштинде сиңирген газтар үнмезин дээш оңу шилге кутқаш, аксын мык кылдыр дуглап каар. 20 градус температуралыг черге тургузарга газтар неделя иштинде хевээр камгалаттынар.

Газировканың оңу борарын, өскерлир болза, оон шымарымын баксыраанын ол. Ындыг сугга нүргулайымда-ла микробтар үрежээн болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫНЫ.

ЦИРК-ШАПИТО

(«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОНГА)

Күрдирктиң сөөлгү көргүзүглери чоруп турар.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи
В. ОСКАЛ-ООЛДУҢ
болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи
К. ХЕНЗИГ-ООЛДУҢ
киржилгези болгаш удуртулгазы-биле тыва эртистер,
А. АЛЕКСАНДРОВТУҢ
удуртулгазы-биле чадаг-төргөчилер көргүзүү болгаш өске-даа солун программаларны силерге бараалгадып турар.

Бүгү көнүзүлериниң дургузумда манежке каттырынчыг клоун-пародистер КОВАЛЕНКО, МОЧАЛОВ болгаш НОСОВ олар ойнаар.

Эгелээри 19 шак 30 минута.

Дыштанып хүннерде үш көргүзүг болур. 12 шак, 15 шак болгаш 19 шак 30 минута турда эгелээр.

Касса «Найырал» кинотеатрының болгаш цирктиң ергээзиниң чанында, эртем 9 шактан көнүзе 20 шакка чедир ажылдап турар.

БИЛЕТТЕРНИ БАШ УДУР САДЫП ТУРАР.

КОЛЛЕКТИВТИГ ЧАГЫГЛАРНЫ БАЗА ХҮЛЭЭП АП ТУРАР.

ДИРЕКЦИЯ.

Кино

АВГУСТ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Мультипликациялар» 10, «Фантомас» (1-ги серизы) 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Овуузуннуглар ортулуунган чагаалар» 3, 5, 9, «Бензин нудар черниң кадыны» 7 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Гадюка» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дерсу Узала» 9.40, 11.30, «Чалгыглаарга маңнаар кижи» 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оюнаңа ис» 1, 7, «Хар чаар үе» 3, 9 шактарда.

редакцияның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлаакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизининиң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлетпүп киллизининиң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденттилер база совет тургузут болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизининиң 20—60, бухгалтериялың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче полгаар

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00556.

50-Т
ЧЫЛГА ЧЕДИР
88
ХОНУК
АРТКАН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЛЫҢДАР!

1925 чыда үнезилеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
АВГУСТ
10
ЧЕТВЕРГ
№ 187 (6824).

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунда

Политиктиг болгаш эртем билиглерин пропагандалаарынга идепкейлиг киришкени болгаш ажылчы чонларның коммунистиг кижизидилгеэнииң талазы-биле үре-түңнелдиг ажылдааны дээш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуну 1967 чылдың август 8-те Чарлыын ёзугаар Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң эң шылгараан 708 хей-ниити лекторларын, ажыдакчыларын ССРЭ-ниң орденнери, медальдары-биле шаңнаан.

Ленин ордени-биле 19, Күш-ажылчы Кызыл Тук ордени-биле — 122, «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле — 210, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле — 199 болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле — 156 кижи шаңнаткан.

—⊙—

Бедик шаңналдар

Политиктиг болгаш эртем билиглерин пропагандалаарынга идепкейлиг киришкени, ажылчы чонварның коммунистиг кижизидилгеэнииң талазы-биле үре-түңнелдиг ажылдааны дээш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуну 1967 чылдың август 8-те Чарлыын ёзугаар Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң эң шылгараан болук хей-ниити лекторларын орденнер, медальдар-биле шаңнаан. Оон иштинде Тыва АССР-деп шаңнатканнар:

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» ОРДЕН-БИЛЕ

Виктор Ондарович БАВУУ-СҮРҮҢ — «Билиг» ниитилелдиң лектору, Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал 8 чыл школазының директору.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ» ДЕП МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Булат Бүянтоович ШИРНЕН — ажылчы чонвар депутаттарының Тес-Хем район Советиниң күүскомунуң кылдыс эргелекчизи, «Билиг» ниитилелдиң район организациязының баштаар черинің даргазы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» ДЕП МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Алексей Семёнович ПОЛЯКОВ — «Билиг» ниитилелдиң республика организациязының баштаар черинің харымсалгалыг секретары.

—⊙—

Солунга шаңнал

Ажылчы чонварның коммунистиг кижизидилгеэнииң талазы-биле үре-түңнелдиг ажылдааны, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң соруглаарын шиитпирлээринге оларны мобилизастаары дээш база бирги дугаарының үгеэнииден бээр 50 чыл болган оонга хөлбаштыр «ТАМБОВСКАЯ ПРАВДА» деп область созулуу ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар «ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» орден-биле шаңнаткан.

(СЭТА).

—⊙—

„Космос — 171“

СЭТА-ның дыңнадыы

Совет Эвилелиниге 1967 чылдың август 8-те Черкин «Космос-171» дээр кылымал спутникти эгелеп ёзулаан салым үндурген.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программазы ёзугаар космос деллегин шинчилээрин тергүүлээр эртем аппаратуразын спутникте тургускан.

Спутниктиң чер кырындан эң ыраак 220 километр, эң чоок долгамы — 145 километр.

—⊙—

Совет Кызыл Крестиң дузазы

Мындыг чаа тер болганындан кажыгдалга таварышкан Карачи хоорайның чонунга бээр кылдыр ССРЭ-ниң Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык Ай ниитилелдериниң эвилелиниң күүскому Пакистанның Кызыл Крест ниитилелиниге чоокку хүннерде бир мөөң эмнер аймаан, шарыкшыкы кылыр түүлдерни, витамин препараттарын болгаш хөөнелээшин будуутуг посте рни чорудуп бээр. Оо дугайын Пакистанның Кызыл Крест ниитилелиниң күүскомунуң баштаар черинге күүскому даргазы профессор Г. А. Митеренин чоруткан телеграммазында дыңнаткан.

(СЭТА).

ЮБИЛЕЙ ЧАЙЫНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ҮҮЛЕЗИ

Салбырның сигенчилери

Таңды районнуң «Элегес» совхозунуң № 3 салбырының ажыл-ишчилери юбилейлиг чылда мал чеминиң базазын быжырымчалыг белеткеп алыр дээш, салбырлар аразының чарыжынга киришкеш, шуургу ажылдап турарлар.

Салбырның сигенчилери бо чылын 9121 центнер ягыз-бүрү мал чемин белеткээр даалганнып, оон иштинден белеткеп алганын көөрге мындыг болуп турар.

Тарымал люцерна сигенин 193 гектарны кескеш, оон 310 тоннаны сараяттаан. Люцернаны силостаары-биле 50 гектарны кескеш 200 ажыг тоннаны силостаан. Чайгаар үгеэн сигеи шөлүнден 25 гектарны кезип сараяттаан.

Элегес суурнуң сигенчилериниң аразындан волокуша-биле сигеи соорту турар Кара-оол Кенденович Оюн, трактор-биле сигеи кестирип турар тракторист Иван Васильевич Решетов хүнде 12 гектарны кезер норматызын хүннүң-не ажыр күүседип турарындан журнакчыларга саналып турарлар.

С. ТАМЧАЙ.

Белетнел эки

Кызыл Мажалыктың тараа хүлээп алыр пунктузу юбилейлиг чылдың чаа дүжүдүн хүлээп алырынга эки белеткеиип турар. Ам уеде 6900 тонна тараа кирер мунгаш складтарның капитал септелгезии доозкан. Денэи херекселдери, тараа хынаар лаборатория, тараа кургадыр механизмнер, чүүрүкчүлер бүрүн белеп.

Тараа чадырына болгаш сайгарырына ажыглаар 600 дөрбелчин метр чадагай шөлдү бо чылын асфальтылап кылган. Бо пунктуга хамаарыштыр Бай-Тайгада тараа хүлээп алыр участоктуң белеткели база эки чөрүп турар. Ында 1000 тонна тараапы хүлээп алыр болгаш савалап шыгжаар черлер септеп дериттингеп.

Улуг-Хемниң калбак делгем тараа шөлдери. Кайнаар-даа көөрге, тараа-да, тараа — далай ышкаш чалып чыдар. Ам ол деиис-кээрлерде чаагай дүжүттүң башкылыы быжык эгелээн, а чындык культуралар, илаңгыя кызыл-тас, оларган, он ажыг хонза-ла база кезер апаар. Кижи аразынче кире бээрге когулбейн баар бо чаагай тараа — «Улуг-Хем» совхозтуң № 2 салбырының 3-кү бригадазының Хаймыракан даанын адаакда ойнавчыдаатта кок-тараазыдыр. Ол ам быжкан. Ынчангаш Улуг-Хем районнуң тараачылары юбилейлиг чылдың чаа дүжүдүнүң ажаалдазының башгайындыын моон эгелээр.

Бо хүннерде ол бригада ыыдыг чаагай үнген 400 гектар кок-тараанны ажаарлар. Ынчаарга кол культура — кызыл-тасты ажаарыныче киреринің бегинде тараа корабльдери — комбайннарның дайынчы белеткелин бо кок-тараанны кезерде шенеп коор соруглаа-биле 30 комбайнкерни ажаал алышкынче хары үеде кииирер дең турар.

Бо кок-тараанның кестиришкинин, бастырышкының катай чорутка, үш-дөрт ажыл хүнүнде доозар. Оон соонда ол ажаал алдынган чаа дүжүттү — үрезинни совхозтуң Бай-Даг деиискээринде ындарып, шиитпирлеп белеткеп каан 600 гектар шөлге ажуустуң бирзи чартыында тарыыр. Ынчангаш үрезинге ажылдар ол чаа дүжүттү арыглаар машинналар болгаш шаң база белеп.

ТУРУКТА: № 3 бригаданың бригадири Семен Марковинн-биле участок агроному Кимзы-оол Сат кок-тараанны кезер дээш база катап маавылап хынаан көрүп турары.

К. БАЙ-КАРА.

Фотозу *С. ФЕОКТИСТОВТУУ.*

Чаа неделяже шилчээш

Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадының херээжен хеп даалгалары пеги беш ажыл хүнүүт, ийи дыштанныр хүннүг неделяже шилчээш соолүнде ажылдың темпизин болгаш шынары эдээн бедээн. Ол цехте Н. Кураеванын даараныкчылар бригадазы планныг даалгаларын хүн бүрү ажыр күүседип турар.

Чаа күш-ажылчы неделяже шилчээшинден бээр ниит планныг даалгаларын үргүлчү ажыр күүседип турган, 1374 рубльдың продукциязын планнаң ажыр бүдүрген. Даараныкчылар П. Похомова, М. Жирнова, Н. Сухорослова болгаш өскелер-даа хүн бүрүнүң үлүг-нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Ак-Довуракчылар бирги черде

АК-ДОВУРАК. (Телефон-биле). Дүүн Тыванын даг үлетпүрүнүң баштайгызы Ак-Довуракның «Тыва даг-дүгү» комбинадының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары база инженер-техниктиг ажылдакчылары коллективинге өөрүшкүлүг болуушкунну демдеглеп эрттирген. Ол хүн ажыл шагының соонда, 4 шакта коллективтиң кежигүннери 800 ажыг кижи арыглаар фабриканың мурнуу талазында шөлге чыглып келгеннер.

Бүгү-эвилелдиң тудуг үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка ийиги квартална бирги черни алганы дээш шилчиир Кызыл тукту тыпсырынга холбаштырган митинг болган.

Митингини комбинаттың директору эш **Ондар** ажыткаш, ССРЭ-ниң Тудуг үлетпүр материалдарының министерствозунуң коллегиязының болгаш ВЦСПС-тиң шиитпирин номчууру-биле министерствонуң төлээзин, кол инженер эш **Левенцевке** сөс берген.

Юбилейлиг чылдың ийиги чартыында калбарган социалистиг чарышка Совет Эвилелиниң тус-тус тудуг үлетпүр бүдүрүлгелериниң канчаар ажылдаанын түннеп чугаалавышаан, ол чарышка Тыванын аныяк бүдүрүлгезиниң бирги черни алганын дыңнаткаш, шилчиир Кызыл тукту тыпсырынга холбаштырган митингиниң президиумунга **Ондар** Совет эрге-чагырганың 50 чылынга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш күш-ажылдың темпизин улам бедидерин коллективтиң кежигүннериниң мурнундан бүзүреткен.

Арыглаар фабриканың ажылчыннарының мурнундан аныяк ажылчын **Хертек Анаяк** сөс алгаш, пландан ажыр 500 тонна даг-дүгүн бээр деп хүлээлгени эде көргеш, Төрээн чуртка ам 1000 тонна даг-дүгүн пландан ажыр бээр деп бедиткен хүлээлгени бүгү коллективтиң алганын чугаалаан. Транспорт цехиниң чолаачызы **Павел Киктенко**, забойщик **Салчак Даржаа** олар партияга, Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп, революциянның юбилейинге күш-ажылчы төлептиг белектерни тударыкче коллектив кежигүннерин кыйгырганнар.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан партия обкомунуң үлетпүр киздизиниң эргелекчизи эш **Долгополов** ак-довуракчыларга изиг байырны чедирбишаан, чылдың ийиги чартыында моон-даа артык эки көргүзүглерлиг болурун оларга күзээн.

САГЫШ АМЫР ЧОРУК

(Бии-Хемде байдал дүвүренчиг)

— Мал чемнериниң белеткели алачайаарлаашкынның агымы-биле чоруп турар, звеноларга удуртукчуларда, тускай эртемниглер-даа барбайн турар. Ынчангаш сигеи кезер машиналарда ажылга белеткээри элээди оолдар олуруп, техниканы орта ажыглавайн турарын кым-даа билбес. Ол дээрге сагыш амыр, харыысалга чок чорук болурундан ооскеүүй боор...

Даарта хүнде кол агроном В. Иконников-биле кады «Кызыл тараачы» колхозтуң сигеи белеткеп турар шөлүнге баарывыска, кым-даа чок болган. Дүне бичии чаъс болганындан оларның келбейн барганы ол-дур. Сигеи кескеи черинге ужурга ийи агрегатты көргеш, агроном:

— Херекселди болгаш кезектерни оода чыгташ, чаңгыс черге чүге каап кагбас чүве ирги, кончуун аа! — деп, хыйланды. Хамык ужур черге хамаанчок каапкаанындаа эвес, а ол агрегаттарның кайызы-даа үрелген болду. Сигеи кезер алды машинаның бижектерин ушту, бирээзинин регуктору адырып каапкан, оскеже-даа кезектер чер болганда чыткылаар. Ол агрегаттарның кезектерин чыып эштээр болгаш сепгээр херек, ынчалза-даа аңаа чаңгыс-даа механизатор келбээн.

Кажан Туран хоорайга чедип келириинге, техниктиг хандырылганың машинаазы хемчигеш кыдыында орукта тур. Мастер-эдикчи Николай Кислицын биле оон дузалакчызы Юрий Тимофеев машинаның кабиназында таваар дыштанган олурлар.

— Мында чүү кылып олурар улус боор? — деп, агрономдан айтырдым.

Василий Игнатьевич эктин кыскаш:

— Балыктап турары магат чок боор — диди.

Колхозтуң баштаар черинге удуртукчулар: дарганың оралакчызы М. Куваев, партком секретары В. Шыңгыы, агроном В. Иконников болгаш А. Куваев, инженерлер И. Цыбин биле В. Алешенко, ийи дугаар бригаданың удуртукчузу С. Чекулаев олар чыглып келгеннер. Мал чемнерин белеткээр ажыл эң оожум чоруп, трактористиң сигеи кестирер машиналары хүнде ортумаа-биле чүгле 1,5—2 гектар черинге сигеиии кезип турарының дугайын удуртукчулардан болгаш тускай эртемниглерден дыңнаары күзеичиг болган.

Маңаа кижиниң боладыңга кирбээн харыылар болду.

— Кижилер чок. Төлевири куду болган ужурундан сигеи кезер машиналарга кым-даа ажылдаарын күзевес — тир деп, Иконников чугаалады.

— «Сельхозтехника» артык кезектер-биле хандырбайн турар. Бирги бригаданың агрегаттарын бригадирниң дузалакчызы Бондареева бижыглаан чүве. Ол үш хүн иштинде аңаа безин барбалн, оны партиомга чугаалажыр херек — деп, И. Цыбин улаштыр чугаалады.

— Багай ажыл дугайында кижилерни чеже чыыр бис, оон чүве үнмес-тир. Кайдыг-бир шынгыы хемчетлер албас болза, хоржок апаргаи эвеспе — деп, М. Куваев чегенип чугаалады.

Сигеи кезилдезинде чарыштыг коммунистер кайчаар организастап турарыл, агитаторлар хей бе, олардан кым эки ажылдап турарыл? деп, партком секретары эш Шыңгыыга айтырыг салынмаган.

— Чарыштың негелделерин ажылдап кылган чүве, ынчалза-даа түңнелии үнүдүрбээн бис, выпелди-даа, шаңналды-даа алган кижи чок. Оо бир агитатор ажылдап турар, оларның дээреи Семён Чекулаев. Олар шуиту беседаны чорутпаннар.

Сигенчилерге агитаторлар чүү чугаалап турарыл? Мал чемнери белеткээр бригадаларның ажылдакчыларынга планнан ажыр күүседткен сигенниң, силостуң, саваның планныг бот-үнезин чазактың докгаалын ёзугаар кайчаар тыпсыр, азы садыр хөөнин агитаторлар сигенчилерге таныштырар ужурлуг. Эш Чекулаев ындыг беседа чорудар хамаан чок, ол дугайын боду безин дыңнаваан болган.

Колхозтуң машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи эш В. Алешенко-биле кады ол-ла хүн Ийи-Хемниң «Сельхозтехника» салбырынга баардывыс. Колхозту артык кезектер-биле норма ёзугаар, харыындаа артыр хандырыл турары аңаа илереди. Бир эвес чамдык белдирлер болгаш кезектер четпес-даа болза, сигеи белеткелиниң талазы-биле хожудашкынының кол чылдагаанны ол эвес болур.

Трактористиң сигеи кестирер алды чаа машиналарын каш-ла хүн бурунгаар ажылга киирген. Олар ам үрелгеп. Оларның ийиги телефон чагыырынга үстүрген, оскелерин бааа мындыг хамаан чок байдал-биле үрээп.

Сигенге ажылдаар кижилер чок деп чүл? Бо колхозта муң кире күш-ажыл кижилери бар. Чоокта чаа чаактың бедик шаңналыы-даа тывыскан болгай. Оларның ортуузунга кижизидилгелиг, организастыг ажылды чорудуп, улуг юбилейниң адыбиле күш-ажылче оларны соруи киирер болза, олар ажылдан черле чажам дивестер.

Мал чемнериниң белеткелиниң хожудан турарын ажыл-агыйның удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң сагыш оожургадыгы, шимчегир авес чорузунда деп тайылбырлаза чогуур. Чүгле бо колхозту эвес, Бии-Хем районнуң удуртукчуларының боттарының дугайын база ынчаар чугаалаза чогуур. «Өөк» совхозта, «Искра» колхозта сигеи белеткели база багай чорун турар. «Хадын», «Тилелге» колхозтарда сигеи ажаан алышкынында күш-ажылды өскелерден дээре организастап турар.

Район иштизи-биле сигеи белеткелиниң плавын чүгле 10 хүү күүседип турар, а силос салымышкынында чүгле ийи ажыл-агый киргеи.

Эрткен чылдың күзүүнде бии-хемчилер Совет эрге-чагырганың бежен чыл юбилейинге тегептиг ужуражыры дээш чарыштың эргелекчилери болганнар. Олар бедик күзээлерии, оон иштинде мал чемнериниң белеткелиниң талазы-биле база алганнар. Бии-хемчилерниң совет ажылчереткен каржыл турарын ам карлуус. А мындыг байдал черле турбас ужурлуг!

А. ПЕТРОВ.

БИИ-ХЕМНИҢ ШКОЛАЛАРЫ

ЮБИЛЕЙГЕ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг 50 чыл ойнга чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Бии-Хем районнуң улус середилгезиниң ажылдакчылары боттарынга бедиткен хүлээлгелерин алганнар. Социалистиг хүлээлгелерниң түңнелин үндүрер талазы-биле комиссия районнуң школаларында чарыштың чоруп турарының хынаалдазын кылган, школаларның партия, профсоюлел, комсомол организациялары, башкылар коллективтери болган ада-иелериниң талазындан элээн ажыдарны чоруткаңын демдеглээн.

Мурнунда чыдарга деңнээрге школаларда середилгениң шынары элээн экижээн, районнуң бүгү өөреникчилериниң 3 кижиниң бирээзи-де середилге чылын «4» болган «5» дедиктерлиг өөренип доосканнар. Тураның № 1 болган № 2 ортумак школалары (директорлары Н. В. Селина, С. М. Достай). Эәрбектиң болган Суптуң 8 чыл школалары (директорлары Б. Н. Араптан, Т. С. Клименков). Чкаловканың болган Биделгиниң эге школалары (аргелекчилери Ч. К. Чанзан, К. К. Багыт-оол) середилгениң шынарын белдиринин талазы-биле эң эки түңнеңелерни чедип алганнар.

Октябрьның 50 чылынга хөлбаштыр Тураның № 1 ортумак школазының коллективи чон ортузунга таймылбыр ажылын эки чорудуп турар. Шында ада-иелер университети хоорайның чурттакчыларынга лекцияларны ынаң ёзугаар чорудуп, ол школада В. И. Ленинниң ажыл, амыдыралы коргускен түскай ороалдын организастаган. Шында СЭКП-ниң тургускаңы болган Октябрь революциязының тиилелгезиниң дугайында материалдар, альбомнар болган плакаттар албаа-биле делгеттингеп. Ол ороалге келгеннерге танылыга ажылын өөреникчи экскурсоводтар боттары чорудуп турар. Ол ороалге чүге Тураның чурттакчылары эвес, харын районнуң колхозтарындан, совхозтарындан кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери база келээ турарлар. Оон аңгыда ол-ла школада күш-ажылчы алдарның ороалын база организастаган, шында районнуң болган республиканың кодээ ажыл-агыйының чедиишкиннерин коргускен материалдарны делгээн.

Эки середилге болган хөй-ниитиниң ажыктыг ажылынга идепкейлиг киржири дээш чарын ол школага класстар аразынга чоруп турган, чарыштың түңнелин неделя санында үндүрүп турар. Неделяның иштинде багай демдек чок өөренген класс ленинчи ороалге кичээлдәәр эргени алыр, хөй-ниитиниң ажыктыг ажылынга эки киришкен класс күш-ажылчы алдарның ороалынге өөренир эргени алыр. Районнуң сес чыл школаларында ленинчи ороалдери болган Өөктүң, Суптуң, Тарлагның 8 чыл школаларында дайынчы алдарның булуңнарын тургусканың эки деп комиссия демдеглээн.

Совет улустуң революсчу, дайынчы болган күш-ажылчы алдарынга школачыларны кижизиннириниң талазы-биле ажыдар Тураның № 1 ортумак школазында, Өөктүң, Тарлагның болган Суптуң 8 чыл школаларында эки тургустунган.

Тураның № 1 ортумак школазының өөреникчилери Тывага Совет эрге-чагырганы тургузары иээш деңнеселге боттарының ажытының берген партизаннар Бараков, Даниякин болган Норкин оларның олген черлерин тыпкаш, ында тураскаалдарны боттарының күжү-биле тудуп тургускаңнар.

Бо чылын районнуң пионерлериниң «Ленинчи сылдыстар, чырыдар-ла» деп коруделиниң түңнелин үндүрериниң район слёлу партизан-разведчик Даниякинге тураскаалдыг чаныңга болуп эртиен, а республиканың аныктарының слёду өөктө Крюков болган Беспалович кылган тураскаалдың чаныңга, районнуң аныктарының слёду өөктүп Кара-Шыпка боор эртиен. Бо демчеглер аныктарны кижилер талазы-биле чаагай салдарлыг болган.

Тураның № 1 ортумак школазыңа келир үениң дайынчының университединге ажылдап кыптаан. Аныктарны шеригпатриотизминиң ёзугунга кижилдерниңге ол база ужур-дузалыг боон турар.

Өөреникчи бүргүзү бир дөс ыяштыг олургур остүрер деп хүлээлгеде айыткан, ол хүлээлгени Суптуң 8 чыл школазындан аңгыда бүгү школалар күүсетиен. Эрткен чылдарга деңнээрге бо чылын школалар чанында дуржулга участоктарының ажылы ажыдоон. Чижээ, Тураның № 1 ортумак школазының дуржулга участогунда ачы-бүрү үнүттериниң болган культуразының дуржулгазын кылып турарын онзалаа деңдеглээн, ында 40 ажыг чечектериниң хевирлерин остүрүп турар болган чүгле помидорнуң безин 38 ажыг бүрү сортун остүрүп турар. Школа участоктарының ажылын хынап коргеп, ол школаның участогун кончуг ыкы. Тураның № 2 ортумак школазының, Өөктүң, Тарлагның болган Хадының 8 чыл школаларының участоктарын эки деп үнелеп көрген.

Школаларның кышка белеткелиниң талазы-биле хынаалаңы школа бүрүзүнге түс-түстаң чоруткан. Районнуң школаларының хөй кезии бо чылын септелгеени чогуур үениде эки шынарлыг кылып дооскан. Оларның иштинде Тураның ортумак школалары, Тарлагның, Суптуң болган Эәрбектиң 8 чыл школалары септелгени эки шынарлыг кыланнар.

Тураның № 2 школазы (директору С. М. Достай) септелгеден аңгыда ногаа шыгжаар складты болган ногаа остүрер чылдыгта черни түдүп кыган, оларны ыяшы бүрүнү-биле белеткеп, школа чанында дуржурун алган. Школага өөренир уругларның ланзызын ийи удаа хынап чоруткан. Чидык чедиишкиниг түүлдер-биле чергелеттир четпестер база ыяроэн, ону чок кыларды-биле хемчеглерни ап чоруда берген.

Н. ӨПЕШ,
СЭКП Бии-Хем районнуң секретары.

Кызыл-чараш чурумалдыг Шуурмакта Бай-Даг-ның үстүү базарында Тес-Хемниң сургаглыг хөй-жуларының бирээзи Бөрис Сырат чайнаглап турар. Оон кадайы Сырат Сенденмаа дузалаачы кадарчы.

Мурнакчы хөйжулар болгаш үлегерлиг ада-иениң азалынга бис шала көмүзилиттей чедип кээп бис. Аалдың хөө хавак базарында калбак көгаан арыгның кыдынында, чашкан зарыы дег, таварлар өттүп чорлар. Тос-Хемде сургаглыг кижиниң бирээзи дээрзин мурнунда дыңнаан болгаш оларның-биле өөнгө барып чугаалашка дээн иүзел бистиң аңыратпайн чораан чүве. Ам ун күүгедиң боттанганы ол. Хөйжулар кайызы-даа чугаамыр, айтырып сөмүүргаан түүлүүстүү харылал, те каап-ла алырлар.

Өгнүң арыг-сиинин аңаа көргеп кээп магадаар: демир өрүмнар, куш түү сыртыктар, тыва хээ-биле кааспап тургаш кыыган аптаралар болгаш чем шивээ, хөөлүг чурумнар, улуг нерүнчүн болгаш өске-даа түүлдер эңге-секселиг салдынган.

Сыраттар эң он бир чыл дургузунда хөйжулап келген. Бо аразында олар эки малчыннар деп үргүлчү шаңкадып, макталып келгеннер. Мурнакчы, дуржулгалыг малчыннар бөөргә, колхоз оларга бирги класстың хөйларын быкыглаган. Оларда ам 392 хөй бар. Юбилейниг чылда олар бир хөйга оналаштыр үш килограмм ийи чүс грамм дүн алыр тургаш, өөзүн ыракта ажыр иүүседип, 3 кг 700 гр дүүгү алган. Бо дээрге дыка бедик көргүзүг. Ол ышкаш хураган алыр талазы-биле база багай эвес.

Күш-ажылга хандыкшылдыг кадарчы бо ог-бүле он ийи уругларлыг. Оларның улуг уруу ада-иезиниң үлегери-биле хөйжулап ажыл-дап турар, үш оглуу дээди өөредилге черлериниң студентилери, бир уруу база-ла колхозчу. Кларазы он дугаарны бо чылын дооскан, ам Кызылда кодээ ажыл-агый техникумунга өөренир деп турар, дөрт уруглары школада, бирээзи бо чылын чаа бир дугаарга өөренир, а эң-не бичези—Салбакай үш харлыг.

Хөй уруг-дарыглыг ог-бүле шак мындыг шыырак арыг-сиинг чурттап олурары Совет эрге-чагырганың ачызы деп олар сакап турарлар. Шыкап-ла, чүгле Совет эрге-чагырганың ачызы-биле оларның хамыы уруг-дарыы дээди өөредилге черлериниде боттарының иүзээн билинин чедип ап, чамдыктары шнолада иүрүне хандырыгазында турар-дыр.

Мурнакчы хөйжулар, үлегерлиг ада-ие-биле чугаалажып танышкаш, оларның чаагай херээнге — нинтиниң малын ажаап азыраарынга база уруг-дарыының кижизидилгезинге, оларның өөредилгезинге ам-даа улуг чедиишкиннерни иүзээш, аъттаныпкан бис. Сенденмаа Айыскыевна ам дөртен тос харлыг болза-даа аныяксыг, аът мунуп турда, аныяктар-ла. Бис чоруур дей бээривисне, ол ъълын мунгаш, хөөнче чоруур дөй берди. Ол үеде бис ону чурукка тыырттырып алган бис.

С. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Маадыр-ие болгаш хөйжу Сенденмаа Сырат.

Фото А. ПОНАМАРЕВТУУ.

Тезистерни массаже!

Чоокта чаа комсомолдуң Чоон-Хемчик райкомунуң пленуму болуп эрткен. Ацаа районнуң колхозтарының, совхозтарының база оске-даа черлериниң комсомол активчилери киришкен. Пленумга СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунуң шиитпирлериниң дугайында СЭКП Чоон-Хемчик райкомунуң секретары эш М. И. Стрельников плеткел кылган.

Пленумунуң киржикчилери чугаалашкан айтырыгның талазы-биле база бирги чартык чылда аңгы-агый планнарының иүүселдезиниң дугайында санал-оналдарын эң-не идепкейлии-биле бергеннер.

«Суг-Хол» совхозтан келген комсомолчу Елизавета Монгуш бодунуң саналынга совхозтуң Ак-Дөш ферказы бирги чартык чылда районнуң фермалар аразында социалистиг чарыжынга бирги черни ап, суг сааддазының планын 133 иүү иүүсетиккенин онзалаан деңдеглээн. Совхозтуң Культура байыцының агитколлективи СЭКП ТК-ниң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерни бригадалар төптеринде ажыддан турарларга танытыгырып бербишаан, концертти үндүрүп турарын ол чугаалаан. Шак мындыг саналдарны «Чыраа-Бажы» совхозта комсомол комитединиң секретары М. Хөктүг-оол, комсомол райкомунуң секретары К. Оруе-оол, Алдан-Маадыр сазбырдан комсомолчу М. Тока болгаш оон-даа өскелер бергилээнинер.

Районнуң комсомол организациязының активчилери түс-түс черлерге СЭКП ТК-ниң Тезистерин кижи бүрүзүнге чедир таймылбырлар дугайында хүлээлгени алганнар.

С. БАДЫ.

—⊙—

Бөгүн-даа белен

Чаа-Холдуң девискээринде тараа шөлдериниде чаагай дүжүт өзүп турар. «Найырал» совхоз бо чылын 10923 гектар черниң тараазын ажаар. Үнүштүң амгы байдалы-биле алыр болза, дүжүт бедик болур, ынчаарга-ла комбайн, жатка бүрүзүнге онаажыр улуг дыка улуг болур.

Совхозтуң механизаторлары дүжүт ажаар техниканы чогуур хуусазында шынарлыг септеп алыр дээш кызымак ажылдааннар. Ам үеде 46 комбайн бүрүп септеттинген, олар бөгүн-даа ажылдап үнүттериге белеп. Комбайнарның чанында «ЖВН-6» деп жатка-лар база белеп кыдыр дизе чыскаалыпкан. Ол бүгү техника идегелдиг септеттингеп, шенелдерни эрткен.

Ажаан алышкын техниказын дүрген болгаш шынарлыг септээринге механизаторларның күш-ажылын ыяш организастааны, септекчилерниң быжыг сагылга-чүрүмнүү, ажылга түткүдүүг дузалаан. Мотористер А. Малышев, Б. Бавуу олар шимчедикчилерниң септелгезин дүрген болгаш шынарлыг кылып келген. Токарь А. Гарева, чесчи Г. Сафронов, аккумуляторщик Г. Глазырин олар онзаакан ажылдарын бедик шынарлыг, шалыкшы күүседип турар. Комбайнерлер Х. Танов, Н. Иргит, И. Тюкавин, Н. Фетулов, А. Маадыр-оол олар бүгү септелге дүргүзүнде кызымак ажылдан, септелгениң мурнакчылары болуп келген.

ХАЙГААРАЛГА АЛЫР

Барыын-Хемчик районунда аныяктар биле ажыл дугайында база алээде уругларның хайгаарал чок чоруун баш удур болдурбас хемчеглер дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумуу, Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылын ийи удаа чугаалажып көрген. Оон бээр үениң иштинде школаларга болгаш оске-даа өөредилге черлериниге киржикидилге ажылын экижидер, аныяктарны ажылга хүлээп алыр болгаш назы четпээниериниң кем-херек үүлгедир чоруун узуткаар талазы-биле элээп ажылдар чоруттунган. Районнуң чер-чер Советтериниң күүсөмнери, оларның улус чырыдыышкын талазы-биле доктаамал комиссиялары, назы четпээн уругларның херээн көөр комиссия Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1966 чылдың октябрь 15-те доктаалын күүседир талазы-биле база боттуг хемчеглерни чоруткан.

Ынчалза-даа районда назы четпээн уруглар-биле ажылда четпестер амдаа бар болуп артышаан. Районнуң дыка хөй школаларында өөредилгекиижидилгелиг ажыл куду дениледе. Чижээлээрге, Аянгаты, Кызыл-Мажалык, Дөн-Терезин школаларында өөредилге-киижидилгелиг ажылды экижидериниче кошкан кичээнгей салдынган. Районнуң иштинде школаларында 800 кижи азы бүгү өөреникчилериниң 16 хуузу багай демдеглерлиг болган. Өөрткен өөредилге чылының ортан үениде 51 кижи өөредилгезин катган чоруткан.

Кандыг-бир чылдагаан-биле хүндүскү школага өөредилгезин катган чоруткан уругларны ажылга хүлээп алыр болгаш оларның моон сонгаарлы өөредилгезин организастаан болуру-биле Дениин Алдый, малгыр-ие Эренчин Сазар олар 751-ден 961 чедир кг дүктү, «Тес-Хем» совхозтуң кыргыкчызы Моргускай Нанзалаа 600 кг, «Ак-Эрик» колхозтуң кыргыкчызы Мария Алдын-Херел 500 ажыг кг дүктү кыргааннар.

«Ак-Эрик» колхозтуң № 1 хойжу Сенденин Алдый, малгыр-ие Эренчин Сазар олар 751-ден 961 чедир кг дүктү, «Тес-Хем» совхозтуң кыргыкчызы Моргускай Нанзалаа 600 кг, «Ак-Эрик» колхозтуң кыргыкчызы Мария Алдын-Херел 500 ажыг кг дүктү кыргааннар.

«Ак-Эрик» колхозтуң № 1 хойжу «Тес-Хем» совхозтуң № 1 суг-бараан фермазының коллективи бирги чартык чылда 948 центнер сүттү бүдүрер планын 1134 кылдыр күүседип, планын 146 хуу күүсеткен. Хараан-Тей суг-бараан фермазы чартык чылда 76 тонна сүт саар тургаш, 86 тонналы саткан, азы курунеге планнан ажыр 3.5 тонна сүттү саткан. «Ак-Эрик» колхозтуң Улуг-Күзеп суг-бараан фермазының коллективи чартык чыл планын 117 хуу чедирип, күрүнеге сүт саар планын 106 хуу күүседип, районнуң суг-бараан фермаларының база бир чаа мурнакчы фермазы болуп үнген.

Совхозта болган колхозтарда 100 баш хойга онаалтыр чаа тел алыр хүлээлгелерни ажыр, чедир күүсеткиннер дыка хөй. Чер-черде херээженнер чөвүлелдери назының масслыг ондаалыкшыныың үезинде суурларлан 209 кижини сакыныкшиктерин үндүрген. Совхоз сакыныкшиги Самба Аяны 120 хураганны, «Ак-Эрик» колхозтуң Кадаң Кана 141, Өөрт Өөрмаа 137, Мазыкова Кок 128, а «Чодураа» колхозтуң Мария Доскаа. Кодинмай Өөрмаа олар 90-ден 110 чедир чаа хураганнарны остүрүп бергеннер.

Кыргызга кодээ ажыл-агыйга база бир социалдаттыкшыл кампания. Эрткен кыргызга 60 ажыгга херээженнер база-ла колдуг киришкеннер. «Чодураа» колхозтуң кыргыкчылары Аралдың Мандалмаа, Даргай Эмей-хоо, Кодинмай Эш, Партия, чазактың политиказын чонга тайылбырлаар херекке бистиң херээженнеривис база-ла идепкейлиг киржип келген. Ылангыя 86 кижи агитаторлар болуп ажылдап, 520 кижре кижи хөй-ниитиниң ажылында: партия, комсомол организацияларының секретарларында, профсоюлелдериниң шугумында, төрелер комитеттеринде, улусчу дружиналарда дээш оон-даа оске адырларда макталып ажыпаан турарлар. Чижээлээрге, Самагалдай суурда төрелер комитединиң кежигүнү Наташа Чоксумну, Шуурмакта агитатор Галина Никитинаны, Берт-Дагда улус төлөөлетчилери Зоя Суваңны, Антонина Бордановаңы, Чыргаландыда 8 чыл школазында партия организациязының секретары Адыя Маисырны чон хүндүлел-биле адап, чоргаарланып турар.

Районнуң лекторларының 22-ги херээженнер. Чыл эгезинден бээр олар чон ортузунга 81 лекцияларны номчуп, 63 бесседаларны чорутканнар.

«Ак-Эрик» колхозта медицина пунктузунда эмчи эш Андросова кыска үеде ажылдаан, чонның хүндүлелин чаалап алган. Оон чон-биле ажылдап билиринден колхозчу суурнуң санитар байдалы дыка экижээн. Ол кодээ Совет-биле үргүлүү харылзаалыг ажылдап келген. Эрткен чылын бо суурга 300 ажыг ында-бүрү ыяштарны олурткан, оон ажаалгазын экижиттенинден эки озуп турар. Колхозчу херээженнериниң иүргүлейи картофельди тараанар. Бо херекке эмчиниң киржилгези база улуг. Мынчыг эки ажылдыг эштерни районнуң башкыларының, эмчилериниң аразындан кончуг хөй-биле алап болур.

Совлгу үеде бистиң херээженнеривистиң спорт, күш-культурага кандыкшылы улгатканы болгаш бо талазы-биле ажыл багай эвес организаттаттынган. Самагалдай школазының башкызы Татьяна Сундуй херээженнер ортузунга тургускан түскай спорт секциязын удуртуп келген. Чыл эгезинден бээр районга хаактың, баскетболдуң, хөл бомбүүнүң маргылдаалары эрткиээн. Район херээженнериниң спорт талазы-биле тускайлаан кубогун Самагалдай суурнуң командазы чаалап алган. Спорт ажылының чедиишкиннерин Эрзин районнуң күш-культуржулары-биле болган маргылдаага бистиң спортчу херээженнеривистиң бирги черни ээлээни хереченил турар.

Районнуң культура албан черлериниде — клубтарда, библиотекаларда 26 кижи ажылдап турар. 3 клубтуң, 6 библиотеканың эргелекчилери херээженнер. Берт-Дагның кодээ клубунуң эргелекчизи Нина Эртине, «Тес-Хем» совхозтуң Үстүү-Шынаа салбырының кодээ клубунуң эргелекчизи Анна Карамай оларның эки ажылының түңнелинде ол черлерде бот-тывынгыр уран чүүл болүүмнери козуулдур-ле ажыжи турар. Үстүү-Шынааның бот-тывынгыр артистери бай программалыг концерт-биле чоокта чаа «Ак-Эрик», «Чодураа» колхозтарның төптеринге болгаш Орукку-Шынаага аалдап чораан, корукчулериниң бедик үнелелин алган. Шында херээжен чонның уран чүүлүге киржилгези оскен, бо клубта ниити мырының, танцының, хыдыг хөгжүмнүң, шиинин болгүмнери доктаамал ажылдап турар.

Шуурмакта кодээ библиотека (эргелекчизи Галина Никитина), Берт-Дагда библиотека (эргелекчизи Галина Шермел) Октябрьның 50 чылынга хөлбаштыр 10—11 делегелерни организастаан. Оларның иштинден «Чүгле силерге, кыстар», «Аныяк иелер, силерге сүме», «Культура-ажылыраа талазы-биле чүнү билзе чогуурул» дээш мишкаш стендилерни чон сонуургаан.

Районда херээженнер активтери чер-черде «эң эки культурлуг малчын ог» деп социалистиг чарыштыг калбартып, түскай шилчинир кызыл тукчугаштыг организастаан, үе-үелеп түңнелин үндүрүп, мурнакчыларны илередип келген. Бо үеде малчын оглерини иүргүлейи ак чоорганнарлыг, кызын чоорганнарын түскай чоорган халтарында суккулап алган, куш дүгү сыртыктарлыг, радио приёмниктерлиг дээш оон-даа оске эң-септи арыг, культурлуу-биле эдилеп турарлар. Колхоз, совхоз суурларындан эгелээш ырак бөлгөөт чүрттап турар малчын херээженнерге чедир хлеб быжырып бизбес кижини тывары берге апарган.

«Тес-Хем» совхозтуң Орукку-Шынаа салбырының херээженнер чөвүлелиниң (даргазы Вера Ималдайның) кымнакшай ажылының түңнелинде ылангыя малчыннарның өгленнинин культуразы дыка бедөөн болган бо талазы-биле районда бирги черде чорун келген. Чазын районнуң херээженнер чөвүлелдериниң даргалары түс салбырга барып дуржулга солчуп, оон дыка хөй ажыктыг чүүлдерни өөренип алганнар.

Районда ниитизи-биле херээженнериниң 12 чөвүлелдери 80 ажыг кижи активтиг ажылдап келген. Чер-черде мындыг чөвүлелдер херээжен чонну будурүлгеге киришпиреринге, малчыннарның болгаш совхоз ажылчыннарының культура-амыдырал хереглелдерин хандырарын экижидерине уганнан хемчеглерни, тодаргайларга, малчыннарга бараан садыгларын, хеп быжар, даараар чагыг хүлээп алыр мастерии, баш таварар кижилерни чедирип, уруглар албан черлериниң, школаларының септелгезин дүргедетчип, хөөнүң турлаглырына шефтерни калбаа-биле организастаан келгеннер. Ылангыя «Ак-Эрик» колхозта чөвүлелдиң даргазы Галина Кандан, будурүлге секциязының даргазы Калаа Чедей, санитария секциязы (даргазы Александра Балчыт) бир-ле чаа чүвени тыпкан, организастаан, өлче массаны эвилелдээн турарлар.

«Тес-Хем» совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы Белек Сандының эки ажылының түңнелинде 63 кижи (херээженнер) бот-тывынгыр уран чүүл болгүмүнүң доктаамал киржикчилери болган. Октябрь байырлалынга үткүштүр совхоз суурларында 700 ажыг ыяшты тарып олуртқан, школа чанында «моол, тыва уруглардың найыралы» деп аллеяны кылган. Бо чаагай херекке херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери болган башкылар идепкейлиг киришкеннер. Совхозтуң хөөнүң турлаанда чунар бажыңны неделяда ийи катап изидип турар болгаш бүрүп оруң-дожек херекселдиг ниити чурттакка бажыңын организастаан. Оон ажылын, арыг-шевер байдалын херээженнер чөвүлелиниң даргазы Вера Ималдайның) чедип турар. Чөвүлелдиң эки ажылының түңнелинде районнуң суурларының аразынга калбарган «эң эки арыг-шевер суур дээш» деп чарышка совхоз төөү Берт-Даг суур шылгаран, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң суурлар аразынга шилчинир кызыл түгүн чаалап алган.

Чер-черде херээженнер чөвүлелдери, оларның активи партия, совет организациларының даянныр күжү болуп, четпестерни илередип, ону баш удур адын алырының хемчеглерин ап, моогаг чок ажылдап турар. Самагалдай суурда столовая (эргелекчизи эш Киселева) арыг-шеверниң байдалының четпезинден чамдык хөөнүр продуктуларының үрелгени илерээн. Ындыг таварыгга ол-ла суурнуң уруглар ленинниге база болган.

Чөвүлелдер ажылын чүгле албан организация, совхоз, колхозтарның бригада, фермаларын, дамчыштыр кылыры-биле кызыгаардаттынмайн, аңгы-аңгы чурттагга бажыңнарынга, түс-түс малчын оглерге чедир ёзугулга массанын иштинче кирип ажылдап келгенин демдеглээр керек.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг юбилейниге белек кыдыр, районнуң мурнунда салдынып турар бүгү сорулгаларны чедиишкиннер күүсетчирип дээш бистиң херээженнеривис хөл дынзыг, сорук кирген ажылдап турарлар.

О. ОРУС-ООЛ,
СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар кылдыкының эргелекчизи.

Кызыл тукту чаалап алган

Совлгу хүннерде чаъс-бераанап турза-даа Улуг-Хем районнуң сигенчилери шагга четчир быяыг чем-суурну белеткээр талазы-биле үзүктелиишкин чок ажылдап турар. Ылангыя Жданов аттыг колхоз биле «Улуг-Хем» совхозта ажыл организастыг.

Ждановчулар сиген белеткээриниң планын 40 ажыг хуу күүседип, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразынга шилчип чоруур кызыл тугун чаокта чаа чаалап алган. Чодураа бригадазында эш Сендиниге баштаткан сигенчилер 990 тонна сиген кезер планының 375 тонназын сараатгал тургускан болгаш чаъс-бераанып үеде будун-бүрү чемнерни белеткээрин үргүлчүлеп турар.

Ол бригадада 2 звено ажылдап турар. Оюржан Өтпен-оолдуң звенозу беш хонуктуң дургузунда 75 тонна сиген сараатгаар тургаш, 95 тонна кыдыр күүсеткен. Бо-ла звенода Кыргыс Дастай-оолдуң трактор агрегады сиген кезер нормазын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда самадып турар.

Хол дынзыг, сорук кирген

Тес-Хем районнуң ажылчы хөрээженнери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг юбилейниге ажыл-ишчи белеткерлиг ужуражыр дээш шудургу ажылдап турарлар. Бистиң эргим херээженнеривистиң иүргүлейи-ле хойжулар, базарчылар, саанчылар, тудугжулар болуп, профсоюлел база Советтер ажылларында быжыглаттынган, оске-даа садыг, харылзаа, сан-кее ажылдарында, уруглар албан черлеринде, школалар башкыларында, чонның назык кангалалының шугумунда болган районнуң кодээ ажыл-агыйының түскай эртеминиглеринде иээш черле кайза киришпейн турар дээр. Улус ажыл-агыйынга херээженнериниң ынаду-биле ээлеп

БОЙДУС КУРЛАВЫРЛАРЫ БОЛГАШ КОММУНИЗМ

Улуг байырлал чылының аян-шинчилери

Ам Октябрьның 50 чыл ойнуң чылында чурттуң бүдүрүмчү күштерин халбаа-биле комплексилиг өөренип көөрүнүң, коммунистиг ниитилелдиң эртем-техникалыг үндезинелериниң тургузарының эртемнең чугула бойдустуң нур хөреңгелериниң илередириниң айтырыглары ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ажылының база бир эң чугула угланымнының кылдыр катап тургустунуп келген. Ол угланымның ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Президиумунуң чаныга бүдүрүмчү күштерин болгаш бойдустуң нур байлактарын өөренип көөрүнүң комиссиязын тургусканыбиле кампырлаштыр организастаттың тургустунган. Ук комиссия билиглериниң бүгү адырларының хөй санныг кол эртем ажылдакчыларын каттыштырган.

Ол комиссияның даргазы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Президиум кежигүнү академик Н. В. Мельниковка СЭТА-ның корреспондентизи Л. Маркелова алдын хөй айтырыглар салган.

Айтырыг: чурттуң бүдүрүмчү күштерин хөгжүдери-биле болгаш оон кур бойдус байлактарын бүгү хемчеглер-биле мобилизастаарынга холбашкан ол хире улуг программалыг ажыдарны чорудар кылдыр хүлээп алдынганының үжуруп үгү деп таймырлап болуруп?

Харыы: аңгы программаның мөзүү болгаш оваа шынарларын илередирин бодаан, төөгүнү бичө контарлап көрзел. 1918 чылда Владимир Ильич «Эртем-техникалыг ажылдар планының төлевилелиниң» тургуза каастар чөй тыва тыртып алган болгай. В. И. Ленин Эртемнер академиязының хөй чылдар дургузунда чорудар ажылының делгем программазын ол документтиде тургузуп берген. Ол «Төлевилелди» херек кырында боттандырарынче баштайгы бир улуг базым ГОЭЛРО планы болган, ону Эртемнер академиязының киржилгези-биле тургускаш, 1920 чылдың декабрьда Советтериниң VIII Бүгү-россия съездизинге Г. М. Кржижановский илеткээн.

Эртемнер академиязы Уралдың, Кузбасстың, Кольск чартык ортулуктуң, Курскиде магнит аномалиязының, Татария биле Башкирияның нефть тывыжының улуг баазазы — Ийиги Бакунуң, Барыня-Сибирь чавызаажының байлактарын шинчилеп тыварынга идепкейлиг киржип келген. Төрээн чурттуң байлактарын шиңгээдип алыр, ажыглалга киирерин алдар-сураглыг эртемдеп-академиктер А. Е. Ферсман, В. А. Обручев, А. Д. Архангельский, И. В. Губкин, А. П. Павлов, В. Л. Комаров, Д. И. Щербаков, В. Н. Сукачев бүгү амыдыралының шылгералы болдургаш.

Айтырыг: Ол чаа комиссияның ажылында чүнү кол чугула деп саналр силер?

Харыы: Совет Эвилелиниң байлактарын ылап ёзугаар өөренип көөрүнүң системазы социалистиг тургузугунуң эң чугула база бир оваа шынары болур деп чүвени барымдаалары эргежок чугула. Октябрьның 50 чыл ойнга таварыштыр СЭКП ТК-ның Тезистеринде демдеглеп турарын ёзугаар алырга, «...эртем шинчилелдерин делгереңгей болгаш ылап ёзугаар калбартып, оларның чедиишкиннерин күш-ажыл кижилериниң эрге-ажыктарынга, эртем-техниктиг революциянның тургузуп турар социал айтырыгларын чедиишкинниг шинтипризөринге ажыглап болур аргаларны түгле социалистиг ниитилел ажыдып берип турарэ. Бойдус байлактары хөй чаа районнарның ажыл-агыйын шаңкын хөгжүдери Совет Эвилелиниң аар үлетпүрүнүң хөгжүдениниң бүгү оруунуң база бир оваа шынары болуп турар. Коммунистиг партиязының айтып берген ол угланымнының аңгы үеде чурттуң үлетпүрүнүң нүүү-шыдалдыг сайзыраарын боттандырарын хөй тала-биле тодаргай уштап-баштаан, совет экономиказының бедик темпилелиг хөгжүүрүн ол күүү-шыдал хандырып турар. Чаа девискээрлерни ажыл-агый талазы-биле эчис угланган соруглалыг шиңгээдип алырының хемчээлдери болгаш хуусаалары делегей экономиказының төөгүзүнде чижеглел чок арестиг болгон деп бүзүрелдиг сөглеп болур.

Амгы үеде бистиң чурттуус бойдус талазы-биле улуг кур байлактерлиг девискээрлерни экономикага делегеингей шиңгээдип алырының чаа үе-чадазынче эгелеп кирген. Чурттуң мырыңай төп ортузунда, Европа кезээнде Курскиниң

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА

ЧАҢГЫС ААЙ ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ ТУРУШТА

«Ажылчы чоннарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазы социалистиг революцияның одунга төөгүлүг хыналданы эрткен».

(СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы деп Тезистеринден).

Октябрь. Ленин. Бо ийи сес чартык чүе чыл мурнунда дүвүрээнниг делегейге тарап нептерзин. Россияга болуушкуннарны даштыкыта янзы-бүрү көрүп турган.

«Баштайгы документилерни Петроградка парлаан. Чайлап чок болур халанче Россинны анар чоруур үелер-дир. Большевиктер оларны эрге-чагырга дугайында, тайбың дугайында, чер дугайында декреттер дижир-дир» деп, «Керенит хиетор» дээр америк солуун 1917 чылдың ноябрьда бижээн.

Чөөн радикалдарының (Гамбург) 1917 чылдың төнчүлүвде үнүрген хуудустарында чугаалаары болза: «Чөөн түптеп чырык келди! Улуг болган эргежок чугула базымны эрес-дидимн-биле кылган болган боттарының база бистиг хосталгавысче баштайгы хвалгаларны ажыткан Россияда бистиң аҢы-дүҢмаларывысче чоргаарал болгаш оорушку-биле көрүпер».

Реакциыг парлалга шугуздашкын-биле үнелеп, бай бурунгаар көрүүшкүнүвүрни айтып турган ады болган демисел талазы-биле аҢы-дүҢмаларының боттандырган түүлдерни чоргаарадың сеткил-сагыжы-биле көрүп турган. А болуушкуннуң уткалышнары билдингир: Россияга пролетар революцияны боттанган. Ядыы тараачыннар-биле эвилелдежин алган кодурүүн үнген Россияның ажылчы аҢгыза революциянның өөскүдүчүзүү болган, Революцияның улуртуучузу —большевиктерниң партиязы. Революцияның баштыңчызы болган организакчызы — Ленин.

Октябрь. Ленин. Советтерниң аныяк чуртунга ак-гвардейжилерниң база Европаның, Азиянны болгаш Американың капиталистеринің догээни хамаатты даймын тиилелгедир доозулган соонда революциянның муң-муң кирижиилери — дайынчылар — интернационалчылар ол сестерни база орус революциязының дугайында шынныг түүдүг чер бомбурээзите тараткан. Туттурган шериглерден, дескевердеп, орус үелетүрге ажылдаар кылдыр чалап келдиртеп даштыкы нижилерден туруступган кызыл-гвардейжи хүрээлеңге ол интернационалчы дайынчылар турган. Октябрь мурнунда үеде олар бистиң чуртувуска дөрт миллион ажыг кижи турган. Оларның иштинде чүге туттурган шериглер безин 2 миллион хире.

Россия хайыгыын үнген. Ленинги партиязының удуртулгазы-биле хоорайның болгаш көдээниң ажылчын аҢгыга баштаткан улус массалары социалистиг революциязынга безеткенин турган.

Помещиктериниң болгаш капиталистериниң дараалындан Россинның хосталырының улуг херээже муң-муң интернационалчылар кирижиге чокка артпаан. Большевиктериниң, мурнакчы орус ажылчыларының салдары-биле интернационалчылар империалистиг дайынның чылдагаанарын билип, күш-ажылчы улустуң аже-шенинче орук ооң дарлачылары-биле демисеэди дамчып эртер деп чөөнни недерен билгеннер. Петроградтың, Москванның болгаш еске-даа хоорайларының Кызыл гвардиязының отрядтарынга делегейниң янзы-бүрү интернационалчылар—революциянның солдаттары, Болгариянның болгаш Югославияның, Польшаның болгаш Венгриянның, Румыниянның, Чехословакиянның болгаш еске-даа хөй чуруттарның хамаатылары киржип турар.

Болгар Васил Геровтуң дугайын «Известияга» бижээн. Кышкы ордуну штурмиаарынга ол киришкен. Делегейниң ажылчы чоннарының көскү ажылдакчызы, Венгриянның Коммунистиг партиязының үндезинлекчилериниң бирозы Ференц Мюниих Октябрьның социалистиг Улуг революциязының киржикчизи болган, Испанияга дайын үезинде республиканчыларның талазынга туруп алган дайылдашкан, а Ада-чуруттуң Улуг дайынының чылдарында Совет Армиязың хүрээлеңинге кирип, немец-фашистерге удур тулчуушкуннарга киришкен.

Ф. Мюниихтиң бижии турары болза: «1917—1922 чылдарда ажылчыннардан болган тараачыннардан үнген муң-муң венгр солдаттар Кызыл Армиянның талазынга туруп, тулчуушкуннарга киришкен. Венгрлер интернационалчы дайынчыларының аразынга эң улуг «шериг кежээ» болуп турган. «Кызыл мадырлар» дайылдашкан мыдыг фронт чок турган».

Югославияның Нови Сад хоорайындан келген серб национал Иван Прерадов Корея хоорайынга чоогунда Ярапекиге 1967 чылды канчаар уткаан дугайын «Труд» солунга дыңнаткан болгай. Хамаатты дайынның чылдарында Ярапекиге Иван Прерадов Совет эрге-чагырганың дайынчылары-биле дайылдажып, везектиг эрээдиин түк тудуктузу болуп турган.

Совет кижилериниң амгы салгалдары ол дугайын чончуп, чаа амыдыралды кампалап алырын орус революсчуларга дузалаан кижилериниң аттарын мнаңнымадың болгаш ооруп четтиришкинниң сеткил-сагыжы-биле адап тураралар. Совет Эвилелинде, соңгу чүктеп мурнуу чүкке чедир, чөөн чүктеп барның чүкке чедир алжок улуг делгемнерде эрээмаадырлыг интернационалчыларга тураскаалдар хөй-биле бар. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде баштайгы күрүшенги бөөй түдарын ораадашкан Юденичниң болгаш Деникиниң, Колчактың болган Врангельдиң перилгелеринге удур япон болгаш америк, англи болган француз, австри болган немец интервентилерге удур тулчуушкуннарга олар өлген.

ЧиҢээ, Хабаровскиде, Амур хемниң эриинде, тураскаал самбыразы бар. Ак-гвардейжилерге болгаш япон милитаристерге удур тулчуп турган венгр интернационалчылар — шериг кежээниң музыкантыларының өлүп чок эрес-маадырлыг чоруунга алдар кылдыр ол тураскаалды тургускан. Дайынга туттурган соонда, «Хаанывыс өршээ, бурган» деп гимнин күүседиринден олар ойталаан. Харын ооң орнунга пролетарлыг гимн «Интернационалды» венгр хөгжүм күүседкен. Дайынчыр маадырларны боолап өлүргеп.

Интернационалчыларга — боочепеек талазы-биле өөнүктер — чехтерге болган словактарга, югославтарга болган поликтарга, испаннарга болган французтарга, еске-даа улустарның төлөөлекчилеринге тураскаалдар Ада-чуруттуң Улуг дайынының тулчуушкуннарының шөлдеринде чеже деп! Интернационалчы дузалажеңниг, пролетарлыг эп-сеткил каттыштырылгазының сеткил-сагыжы, фашистиг дарлаадан национал хосталганың сөрүлгелери оларны оттуруп, совет улустуң болган боттарының улустарының дайынчыларга соңгу биозинче сыры каттыштырган. Бүгү делегейниң ажылчы чоннары Ада-чуруттуң Улуг дайынының үезинде боттарының шыдаар-ла бүгү түүлдери-биле совет улуска дузалажыры ораадашкы турган. СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринде: «Бистиң партиязыс, бүгү совет улус аҢы-дүмжа интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының сеткил-сагыжы дээш, тиилээн социализмниң баштайгы чуртунга оларның көргүзүп келген болгаш көргүзүп турар ол деткимчези дээш бүгү чуруттарның ажылчы чоннарыга болган оларның коммунистиг авангардызына ханы ооруп четтиришкинни илергейлеп тур» деп чугаалап турарының ужуру-дааол.

Социалистиг еске-даа чуруттар-биле кады ССРЭ тайбың болган улустарның аас-кежии дээш дениселдиң авангардында чоруп турар. Совет Эвилели пролетаржы интернационализмниң ыдыктыг принципгеринге шынчы болуп, делегейниң бүгү-ле дешилгелиг күштери-биле чаҢгыс ай турушка чоруп, хосталганың болган национал хамаарышпас чоруктуң херээ дээш бүгү дениселчилерге бүгү хемчегинң деткимчезин көргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар. АКШ-ка баштаткан империалистиг күрүнелериниң арбатаныг тактиказында удур дениселчин келген болгаш дениселчин-даа турар. Вьетнам аҢы-дүмжалар-биле кады чоруп келген болгаш чоруур-даа бис, оларга дузалаан келген болгаш дайынның ажар, бүрүн үнелелгеге чедир дузалаар-даа бис. Израильдиң агрессиязынга таваркынан араб күрүвелериниң улустарын деткип келген болгаш мөөн соңгаар-даа идепкейлиг деткимир бис.

СЭКП ТК-ның Тезистеринің үүлбел кезиинде чугаалаан турары болза: «БИС ДЕЛЕГЕЯНИҢ АЖЫЛЧЫН АҢГЫЗЫ-БИЛЕ, СОЦИАЛИЗМНИҢ АКЫ-ДҮҢМА ЧУРТТАРЫ-БИЛЕ ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР, ТАЙБЫҢ, ДЕМОКРАТИЯ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМ, НАЦИОНАЛ ХАМААРЫШПАС ЧОРУК, УЛУСТАРНЫҢ АЙЫЛ ЧОК ЧОРУУ БОЛГАШ ХОСТАЛГАЗЫ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ НАЦИОНАЛ-ХОСТАЛГАЛЫГ ШИММЭЭШКИННИҢ КҮШТЕРИ-БИЛЕ ЧАҢГЫС ААЙ ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ ТУРУШТА ЧОРУП ТУРАР БИС.

КОММУНИЗМНИҢ КҮШТЕРИ САНАП ЧЕТТИНМЕС, ООҢ ТАЛАЗЫНДА — АМЫДЫРАЛДЫҢ ШЫНЫ».

Виктор АНАНЬИН,
ПМА-ның тайылбырлакчызы.

Хүндүлел депгери

СЭКП Бии-Хем райкомунуң бюрозу болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң ииусекчи комитеди Октябрьның 50 чылынга тураскаатқан юбилейлиг Хүндүлел депгерин тургускан. Ол депгерге районнуң ат-сураглыг мурнакчы кижилерин, Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың тус-тус тиилекчилерин болгаш мурнакчы коллективтерни киирип турар.

Улуг байырлалга алдар болдурган ол Хүндүлел депгеринде бир дугаарында «Кызыл тараачын» колхоздуң сааичызы З. Байыр, «Хадың» колхоздуң хөйүзүү С. МаҢын-оол, «Өөк» совхоздуң механизатору В. Изеси-нов болгаш өскелерни-даа киирген.

Школалардан медээлер

Өвүрүңүң Солчур сес чыл школазының коллективи юбилейлиг чылда чаа өөредилге чылынга белеткелди чогуур хуусазында доозар деп шиитпирлээн, ам бо түүнде-ле белеткел барык доозулган.

Школаның бүгү классгары, интернатның өрээлдери, столовая, чүвар бажың болгаш чаңыыр мастерскаяның септелгезин дооскан. Бөдүүн спорт шөлү база дериттинген. Хол бөмбүү, баскетбол, узуңүн, бедиин халыыр черии, турникти шагда-ла кылгаш, шугумнарын чоруткулаан. Оларга ыяштың хөй кезии школа чанында дүжүрүүлгеп.

К. ДАРЖАЙ.

* * *

Бүлүң-Терек сес чыл школазының башкылары, ажылчыннары школаны өөренгичилер үүлээп алырынга белеп кылдыр дерип каан. Башкыларның беш аал ишти чурттаар бажыңын база септеп дооскан.

Д. ДАМБА.

Улут-Хем район.

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхоздуң Эәрбек салбырында сес чыл школазының чаа өөредилге чылынга белеткели эки дооскан.

Беш класс өрээлдиг улут школаны, күрүне хандырылгазынга турза чогуур 60 өөреникчи чурттаар интернаттың, столовазының, мастерскаяның, чүвар бажыңның, ийи складтың улут, бичче септелгелерни дооскан, интернатка урутларны хүлээп алырынга белен кылдыр орунларны чыскаап салгылаан.

Септелге ажылынга интернат эргелекчизи Е. Белекпов, ажылчыннар Е. Лемяшева, В. Дарыма, Ю. Дерсу эң идепкейлиг ажылдааннар.

Септелге доозулган болза-даа, 800 кубометр одаар ыяштын хөй кезии ам-даа тайгада хевээр боон турар. «Кызыл тараачын» колхоздуң бистиң школа дутайында копкак сагыш салышкынының херечизи ол болурдур. Хүнүң «дарталаар» чоруктан үштүвүгеп, ажыл-херекче кирээ чогуур.

М. ЭРГЕП.

«Келир үенин тудугжулары».

С. Феоктистовтуң тырттырган фотоэтюду.

СПАРТАКИАДА

Спорт

Республикада шеригге келдирттир назылыгларның болгаш келдириишкин назы четкелектерниң спартакиадазы ийи үе-чадалыг эрткен. Бирги чадазы районнарга болгаш хоорайларга болган, аҢаа шеригге келдириишкин назылыг болгаш келдириишкин назы четкелек 1080 аныяк оолдар киришкен.

Август 4-те 8 районнарның болгаш Кызылдың аныяк оолдарының чыынды командалары спартакиаданың ийиги түҢнел чадазынга киржири-биле Кызылга чыглып келген. Август 5-тен 7-ге чедир аныяк оолдар ГЗР-киҢ (Төрээн чурт камгалалынга белен) нормазы-биле маргышкан. Ол дээрге 100 метрге кросс, черниҢ узукун халыыры, сугга эштири, биче октуг бообиле боодалга, гранат октаары болгаш бир хүннүң походудур.

Командалар аайы-биле бирги черни Кызылдың аныяк спортсменнери, ийиги черни Каа-ХемниҢ үшкү черни Таңдының командаларын тураскаалдыг вымпелдер болгаш ийиги, үшкү черге-ниҢ дипломнары-биле шаҢнаан.

В. СЫРАТ.

Шөлдүң ээлери уттурган

Юбилейлиг чылга алдаржыткан республиканың бүт бөмбүүге бирги черн дээш түүнел маргылдаа Бии-Хем районнуң төвү — Туранның чаз стадиумунга август 7-де уламчылаан.

Баштайгы ужуражыгга Ак-Довуракның төлөөлери-биле бо чылын чаз организастаттынган аныяк команда «Кызыгааржылар» таварылыкан. Оюнуң бирги чартынга ак-довуракчылар 2 санны киир теп алган, чаңсааланнар. Оюнуң ийиги залчаанде кызыгааржылар арга-технизазын үндүрүп, санын деңнеткилеп алырын ораадашкан. Ынчалза-даа оон түүнел үнмейн. Ак-Довуракның ойнакчыларының тиилелгези-биле оюн тептен.

Ол командаларның соолуңге «Енисей» биле шөлдүң ээлери ойнаан. Бо ужуражыгга енисейжилер артык күштүүн көргүзүп, Туранның командазын 3:0 санга уткаан. Ук маргылдаа ам-даа үргүлчүлевишаан.

Редакторнуң орлакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Кызылдың хөгжүм училищези турган, ам уран чүүл училищези

шыйышкын болгаш чурулга (шимелде-каастал-ганың тускай уран чурулгазы) эртемин башкылаар тускай эртеминиҢ талазы-биле чаа ажыттынар уран чурулга салбырынга 1967—1968 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алыр.

КиреринниҢ шылгалдалары тускай өөредилге черлеринге сургуулдар хүлээп алырының ниити чурумун ёзугаар август 22-ден 31-ге чедир болур.

Кичээлдер сентябрь 1-де эгелээр.

Училищенин адреси: Кызыл хоорай. Ленин кудумчузу, 4.

Телефоннары: 25—79, 29—26.

ЦИРК-ШАПИТО

(«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОНГА)

РСФСР-ниҢ алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниҢ улустуң артизи
В. ОСНАЛ-ООЛДУҢ
болгаш Тыва АССР-ниҢ улустуң артизи
К. ХЕНЗИГ-ООЛДУҢ
киржилгези болгаш удуртулгазы-биле тыва артистер,
А. АЛЕКСАНДРОВТУҢ
удуртулгазы-биле чадаг-тергечилер көргүзүү болгаш еске-даа солуун программаларны силерге бараалгадыр турар.

Эгелээри 19 шак 30 минутада.

Воскресеньеде үш көргүзүү болуур. 12 шак, 15 шак болгаш 19 шак 30 минута турва эгелээр.

Август 14-те, цирктиҢ байырлыг хагдыныышкыны. Эгелээри 18 шакта

Касса «Найырал» кинотеатрның болгаш цирктиҢ өргээзиниҢ чанында, эртем 9 шактан кежээ 20 шакка чедир ажылдап турар.

БИЛЕТТЕРНИ БАШ БУРУНГААР САДЫП ТУРАР.

КОЛЛЕКТИВТИГ ЧАГЫГЛАРНЫ БАЗА ХҮЛЭЭП АП ТУРАР.

ДИРЕКЦИЯ.

ЧАА КИНО.

„ЧЕРЛИК АРЫ ЧИГИРИ“

Бо рассказ фронтучу корреспоидент Варвара КняжичниҢ чиик эвес хуу-салымының болгаш улуг, чараш ынакшылының дугайында болуп турар.

Экранга херээжен кижиниҢ арны кестүп келир. Хаваката дырышкантарның улагды бергени-даа ажок. Баш дүгү көгериксей бертеп. Каракгары ыжык. Ада-чурттуң улуг дайынының чаңчык дег хүнеери арткеидеп бээр чөрбе ажыг чылдар эрткен, ынчалза-даа бир төп солуунуң фото-корреспондентиэи чораан Варвара Княжич геологтар майгынында дембээреп, фронтучу оруктарны, дайынга кады киржип чораан эштериниҢ дугайын сактып чыдар. Берге хүнеер, берге оруктар...

«Черлик ары чигири» деп фильм ынчаар эгелээр. Номучукчуларның хөй келиниҢ бедик үнелелин алган, чогаалчы Леонид ПервомайскийниҢ шак ындыг аттыг романынга үеделеп, бо фильмни кылган. Хөй ыланныг романны чаңгыс киногга доозарын киирттерге берге болбайн, ынчангаш авторлар эң шын орукту шилип алган: олар романның сюжединиҢ төп черии — корреспондент Варвара КняжичниҢ фронтуга чораан төөгүзүн шилип алган.

Корреспондент Варвара Княжич бистиҢ кан-куяк адыгаларывыстың эң баштай ортедилер аткыны немец танкыны — «аршыланнын» чурукта тырттырып келир даалганы алган. Ол чорук фронтуның агит-хуудустарынга хереглеттинер турган.

Чурук тырттырары дег белеп үүе кайда боор, аппаратты тоннаан дырс кылдыр базарга-да болу бээр. Херек кырында ындыг эвес болур. Өртендир аттыргап немец танк кайы-даа таланың даз ортузунда турар, ынчангаш аҢа чедерде, фашист бооларның огунуң аҢаа-биле, бомба дүшкен оңгарларга чаштынып, үнген чедер аназар. Кымге-даа хамаарышпас кежек черии киижиүн маадыры эрте берген ышкаш сагындырар, ооң соонда дедир эттеп, хемнин кежер, ооң улаштыр совет артилеристериниҢ «кавындыларының» эгелээр. Ол үеде немец танкының чанында фашист чытка болур.

Ынчалза-даа даалга күүсеттингеп. Озалдашкын-биле-даа болза чогуур хуусазында күүсеттингеп. Даалганың оозалдан күүсеттингенинин ужуру—дайынның шавар-халдашкыны болган турганындан эрте эгелээни. Ынчалза-даа бо таварылга бодуүн дайынчы үүлөлгезин күүседир дээш амы-тынын безин харамнанмайн маадырлыг чорукту кылган кижилерниң аларын кудуладып шыдавас.

Кан сес-биле чугаалаарга фильмниҢ сюжединиҢ ыыдыг. Ынчалза-даа ооң ишти утказы дыка байлак. Бистер хөй кижилер-биле танышар бис. Оларның чамдыктарының дугайында тодаргай чугаалаар, а чамдыктарын конгуг кыска көргүзер. Байдал ыыдыг болза-даа кижи бүрүзүүнүң мөзүзү дайын чылдарының ышкын биске танышгыпар.

Генерал Костецкий бо-ла болгай (ооң ролюн артист Владимир Емельянов ойнаан турар). Ол дээрге дыка аар аарыг кижи. Телефон аппаратының көөрде безин улут күштү үндүрүп тургаш, орнундан турар. Удатпаанда дивизиниҢ еске командир хүлээп алыр. Ынчалза-даа генерал Костецкий дивизиниҢ удуртур күштү бодунга тывар болгаш кан-куяк адыгжылары — маадырларга шаңналдарны тыпсыры-биле мурнуку шугумга безин чеде бээр.

Шериг трибуналының шиитселиин өзүлээр дээди хемчег-биле шиитгирген кан-куяк адыгжылы Федяктың характери мырыңай сыр еске. Ол чүгле ийи эпизодка көзүлээ-даа, ол солдаттың дугайын артист Станислав Чекан конгуг хөй-биле көргүзер. Кан-куяк адыгжылы Федяктың адын шиидер дугайында доктаалды майор Сербин үнүрер. ынчаарта Федяк майор Сербин көрүп турда-да кижи болган кылып шыдавас маадырлыг чорукту кылыр.

Сербинниң ролюн артист Валентин Зубков ойнап турар. Ол дээрге шериг кижилер ролюнга чаңгыс удаа эрес ойнап келген. Ооң бо удаада ойнаан ролю мурнундагы ролдарын катаптаваан турар. Майор Сербин — кортук эвес, тулчуушкун үезинде ажыңнаң ооргазынга чаштынмас кижи. Чаңгыс-ла багай талазы чүл дээе, бодунуң ажылын дайынның ёзулуг, эң нарын амыдыралынга дүүштүрбес, чүгле хоойлу үүктерин бөрмүдаалаар дээрзи.

Артист Владимир Самойлов полковник Лажечниковтуң ролюн күүседип турар. Лажечников — бодүүн, эзалек, бодун туттунуп ажылаар кижи. Корреспондент Варвара КняжичниҢ сагыш-сеткилиниге ханы иети артыргап кижи чогум-на ол. Варвара — полковник Лажечниковтуң кадайы-даа, өйнүү-даа болуп четтикпээн хирезинде-ле тулчуушкуна Лажечниковтуң олгенинин дугайында биижикти бодунга алыр.

Фильмниң маргылдаа чок чедишкини — ооң кол маадыры Варвара Княжич. Ол ролюну Алла Ларионова ойнап турар. Бис бо актрисаны көөр силер. Ол, садык идиктиг, гимнастеркалыг, фронт оруктарының болгаш оңгуларының довураанга боражыр, танк илгирбелериниң чара тешкен изи-биле, дайынның снарядтарының частымышкы болуп турда, даалганы эрес күүседир. Хамык ужур маадырның дашпыкы хевирииниҢ өскерилгенинде эвес, а бодунуң характериниҢ таварышканында. Шериг корреспондентизи Варвара КняжичниҢ төөгүзү — совет кижиниҢ тура-соруунуң күүдүүн дугайында, ооң бодунуң үүлөлгезинге шынчылыының дугайында тоожулал болуп турар. Ол болза улут болгаш чырык ынакшылыдың, орнаң шыдаттышпас болгаш берге аас-кежиниҢ дугайында тоожулал-дыр.

Алла Ларионованың тургускан онур-хевири бүгү кинотоожуга ханы каастаашкынны кылган. Фильмниң авторлары дайын дугайын чугаалап тургаш, оператор болгаш пиротехниктиг эффектилер-биле, кайчаар-даа аажок күштүг частымышкынарның дааш-шимээни-биле, масса-лыг көргүзүүлериниҢ кайгамчык улуг хемчээли-биле көрүүлерни кайгадырын ораадашкаан. Фронтуның байдалын шынныы-биле көргүскен. Ол чорук дайын авторларының, хуу-салымының чугула үе болганын хереченип турар. Фильмниң режиссер-тургузукчузу Владимир Чеботарев — Ада-чурттуң дайынының киржикчизи, ынчангаш ында киргеи түүлдер шынныг.

«Черлик ары чигири» деп кинону «Ленфильм» кивостудиязының «Экран» деп чогаадыкчы каттыжымышкынынга кылган болгаш удавас республиканың экраннарынга үнүп эгелээр.

А. АВР.

КИНО

АВГУСТ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Амы-тыны алдынган салгал» 10, «Фантомас» (1 серия-зы) 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шүүргедекчилер» 3, 5, «Дириг кара» 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Бригадада Чародей» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Далайже орук» 9.40, 11.30, 1.30, 5.30, «Овуушунгулар ортулуундан чагаалар» 3.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чалгыгларга маңнаар кижи» 1, 3, «Херээженнер» 7, 9 шактарда.

редакцияның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, баажы № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, хаамыскалгалы секретарьның 23-35, партийжи аныырал киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, колгээ ажыл-агый сизгизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш колгээ корреспондентилер база совет тургузуут болгаш аныырал киллистериниң 21-27, спортчу информацияжы киллизиниң 20—60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ чанында Парлалга эргелелиниҢ типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00559.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЛЫҢДАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

87 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

1925 чылда үнелеткеттинген

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. АВГУСТ 11 ПЯТНИЦА № 189 (6826).

Өртээ 2 көп.

Машиналар бүдүрер ишчилерге шаңналдар

Химиниң болгаш нефтиниң машина тургузуушкунуңуң министерствозуңуң коллегиязы биле машина тургузуушкунуңуң ажылчыннарының профсоюзтуң ТК-зының президиуму боттарының каттышкан хуралынга 1967 чылдың үшкү кварталының дургузунда бүдүрүлге черлериниң социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көрген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчилер кызыл туктарын Уралдың машина тудуушкунуңуң, Кишиневтиң Котовский аттыг, заводтар бүдүрер, Пензаның «Тяжпромарматура», Москваның «Борец» болгаш Киевтиң «Большевик» заводтарының коллективтеринге тывыскан. Министерстволуң болгаш профсоюзтуң ТК-зының шилчилер кызыл туктары-биле шаңнаткан чеди бүдүрүлге черлериниң арасында — Курганның химия машиналары бүдүрер, Семёновскийниң арматура кызыл (Горький область), Таллиниң болгаш Читаның машиналар бүдүрер заводтары бар. Ол коллективтерге акша шаңналдарын база тывыскан.

Ийнги болгаш үшкү шаңналдарны 22 заводтарның коллективтери алган.

Өөредилге чылынга уткуштур

Совет уругларың чаңчыл болган байырлалдыг хүнү — сентябрьның 1-ге чедир санныг хоногтар артыр. Тывавның улус өөредилге ажылдакчылары, партия, совет, хөй-ниитиг организлер бо хүнге уткуштур чүнү кылып алганнарый? Өөренинчи өөдар, кыстарны, ылаңгыя школаның эмнии бир-ле дугаар ажыдып кирер бирги классчыларны олар чүнүң-биле өөртүрүп?

Республиканың улус өөредилге ажылдакчыларының юбилейинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелеринде кожу черни 1967—68 өөредилге чылынга школаларны үлегериг белеткээри эзеп турар. Социалистиг хүлээлгелериң күүселедээш, чаа өөредилге чылынга белеткеп Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарда эки чоруттунган. Ылаңгыя Туранның № 1,2 ортунда, Суш сес чыл, Бижелиг эге школалары чаа өөредилге чылынга үлегериг белеткенген. Туранның № 2 школазы өөдар ыяшкын бүрүн белеткеп, ногаа шыгжаар черни, теплицаны кылып алган. Таңдының школаларының хөй кезии күрүне комиссиязынга хүлээдиринге белеп.

Школаларның материалдыг базазын эжиндер болгаш калбартырын «Ниити билигниг ортунун школазының ажылын улам эжиндир хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң декларазында онзагар айыткан. Республиканда школа тудугларын ажыглаага киирер талазы-биле чедир кылдыынаан чүүлдер база бар. Беш чылдың ийнги чылында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели школа тудуунга капитал салыышкынын 42 хуула азы 440 муң рубльге улгаттырган. Чырыдыышкын айбан черлерни тударынга иерген акша-хөреңгинниң чыл планынга улуур чартын чылда чүгле 32 хуузу шыгжаттынгени бээп турар. Акша-хөреңгини чеп ажыглаан ыыдавайн тувары мөөн нөстүр-дүр. Бай-Тайганың Кызыл-Дагда, Өөрүнүң Төргалыгда интернат тудугларының шүүм темпилиг чоруп турар.

Ажыглаага киирер объектилерден Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлыкта, Каа-Хеминиң Бүрен-Хөл аксында школаларны алгыдары доозулган. Август 20-ге чедир Эрги-Барлыкта школазында өөдага системазының монтажтаарын доозар. Кызыл хөөреңзүкүң Чербиде школа-интернат тудуу барык двоступ турар.

Чаа өөредилге чылынга белеткелде үүрмеп айтырыг чок. Школа интернат, столовая, чүнээр башың, өөредилге кабинеттерин, спорт шөлүн септеп дериккеп, өөредилге хереклеердеп, идик-хеп хандырыыгазы, өөренинчилерни даңзылаазары дээш чугула чүүлдер-ле хөй.

Бүгү-ле капитал болгаш эгээр септелгенни августың 15-ки чедир доозар, өөдар ыяштың 75 хуузун школа чамынга экпеп алган турарын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң май 4-те хүлээп алган декларазында айыткан турбушне, септелгени доозарлы, ылаңгыя өөдар ыяш сөөртүлгези Эрзин, Тес-Хем, Каа-Хем районнарның чамдык школаларында хоногдап турар. Ыяш сөөртүлгезинге таарыычалыг ойну эрттирипкеш, сезоннуг ажыглаар үезинде кээп дүвүреп үнер чоруптар чамдык школа удуртунчулары адырлыр уе келген.

Күсүң шылгалдага арткан өөренинчилер-биле ажыл чорудуп турар башкылар уй хөреңгинниң харыысалгалыын утпаза чөгүүр. Күсүң шылгалдага артканнар-биле немелде кичээлдерни чорудуп турган, оларның барын 90 хуузун дараазының классчыларынга шилчидерин башкылар чедип алыр ужурлуг.

Сес класс деоскаларны 9-ну классха эң хөйү-биле хүлээп алыры чугула сорулгаларның бирээзи. Республиканың школаларындан 3000 ажыг өөренинчи сески классты доозуп үнген. Оларның 2000 хирезии тоску классха хүлээп алыр ужурлуг бис. Сес чыл болгаш ортумак школаларның хамаарыжыр девискээрин ылап тодарадыр болгаш 9-ну классха хүлээп алыышкынны организастыг чорудары школа директорларындан, кадзы Советтерден хамаарныр. Боттарының доозунчуларының өөредилгези дээш сес чыл школаларының директорлары база харыысалгалыптар.

Школа назылыг уругларның сан-даңзызын четчелээри база чугула. Бо ажыл үстүнде коргенивис районнарда кончуг кошкак чоруп турар. Бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезин боттандырары бисте күүсеттинмейн турар. Бүгү-ниитиниң ортунан өөредилгезинче шилчиирин ортунан школа дугайында декларазында айтып турар. Мону чедип алырының магадылаазы—чаа өөредилге чылы эгелээрининг мурнунда школа назылыг уругларның даңзызын четчелээри болур. Чаңгыс-даа өөренинчи школадан дашпаар турбас ужурлуг. Бо ажылады чүгле школа ажылдакчылары эвес, ноогө, суур болгаш хөөрай Советтери чорудар ужурлуг.

Башкы кадрлар-биле четчелээшкин чугула айтырыгларның бирээзи. Кадрлар айтырыы шиитпирлеттинип турар. 200 хире аныяк башкылар республиканың школаларынга баар. Хамык ушуур чаа кадрларны өөрэн-башың-биле хандырары, оларга бүгү талалыг детпинчени көргүзөрини районнар, школалар удуртунчулары уттуп болбас.

Школаларның чаа өөредилге чылынга белеп, белеп эвээш август 15-тен эгелеп күрүне комиссиязы хынап көөр болгаш ажылдың шынарын тодарадыр. Бистиң республиканың улус өөредилге ажылдакчылары боттарының хүлээлгелерин эрестиг күүсеткен-дир деп бедик үнелелди чедип алыр дээш артнан үени чеп ажыглаары чугула.

Ажылдың түлүк үезин эрттиргинден школалар чедир кылдыынаан чүүлдерни баштайгы нөөгээ чедир кылып доозар дээш бүгү күштү салып ажылдаар. Маңаа чүгле школа ажылдакчылары эвес, харын уругларның шөфтери, ада-иелер, калбак хөй-ниити боттуг дузаны чедирер ужурлуг.

Тезистерни таныжып турар

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооң күш-ажылчы белеткелиг үткүүру-биле Жданов аттыг колхозтуң коммунистери колхоз бүдүрүлгезинге киржилгезин улам идепкейжиткен. Коммунистер ажыл-агыйның мурнуку одуруунда чоруп, үлегер-чижектиг чорууп коргузуп турар. Малда ажылдап турарларын О. Ажы, М. Номхуурак төөрүүр 100 хойга онаажыгыр 100 хураганны камгалап ап, хойданна ийи килограмм тос үүр грамм дүктү кыргып, саанчыларның иштинден коммунист Д. Макпын-оол, партия кежигүнүнге кандидат Ч. Уйнук чартык чылга мурнакчылар болган. Тудугга ажылдап турар аныяк коммунист М. Мунзук чылдың-на мурнакчыларның одуруунда чоруп турар. С. Шивит, В. Кара-оол чон оргузунга суртаал ажылынга идепкейлиг чорууп коргузуп келген.

СЭКП ТК-ның Тезистерин Ийи-Тал, Чодураа суурларның чурттакчыларынга болгаш ыракку Хендергениң чайлагларында бригадаларга коммунистер калбаа-биле таныштырган.

Амгы үеде мал чеми белеткээр ажылдар изиг түлүк чоруп, ылаңгыя Чодураада аныяк коммунист Х. Сандуу удуртқан бригада 362 тонна силенни 43 сараат кылдыр болуп белеткээш, чаашкынныг хүннерде улуг кажаалап турарлар.

Партком коммунистерни колхоз бүдүрүлгезинге тааржыдыр тургузарда ким кандыг ажылга тааржырын өөренип турар болгаш эге организацияларның хамаарышкан коллективтер иштинге организастыг роль бедээн. Колхоз күрүнеге эът, лук, сүт садар планын күүсеткен. Ооң иштинден сүт садарын 132 хуу чедирген. Ол дээрге партком, фермада партия эге организациязы саанчыларны күш-ажылчы бедик кодурлуушкуннерже эвилелдеп шыдаанының түңнели-дир.

Коммунистер ам малга чем-сүүр белеткээр болгаш дүжүттү чидириг чокка ажаап, күрүне шыгжамырынга хөй тараны киирер дээш бедиткен хүлээлгелерни алгаш, күженишкинниг ажылдап турар.

Н. СУНДУЙ-ООЛ.

Магадылал бар

Таңды районда «Коммунизминиң херели» колхозтуң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның юбилейинге чедиишкинниг үжүрахыр ээзи боттарынга алган планныг онзагаларын күүседир талазы-биле чылдың башгайы чартынында эки коргузуглерни чедип алган. Чартык чылда күрүнеге сүт садарының планы колхозта 130 хуу, эътти—119,8 болгаш дүктүү —109,2 хуу күүсеттингген.

Фермаларның сүттең ангыда сарыг дужаары база өзүп турар. Чижээлээрге, төп сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери ажы ажаар дургузунда 1264 кг саржагны күрүнеге сатпаан, ол дээрге эртнен чылдың бө-ла үезинге деннээрге оранчок хөй болуп турар.

Бо хүннерде фермаларда саанчылар, кадарчылар малдың чайгы, күсүң ажаалгазын бедик деңнелге организастап турган, сүттү болдунар-аа хөйү-биле алыр сорулганы салган болгаш чылдың төнчүзүнге чедир бо талазы-биле алдынган хүлээлгелерни чүгле доозур эвес, харын ажыр күүсединиң даазы бүгү хемчеглерни ап турар. Ылаңгыя август айның башгайы хүннерининг түңнелдериинден ап көөрге, хүлээлгелер чедиишкинниг күүсеттинериге магадылал бар болуп турар.

С. ТАМЧАЙ.

Пландан ажыр

«Тыва-даг-дүгү» комбинаттың цехтери юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин ажыл-херек кырынга боттандырар дээш шудургу ажылдап турар.

Комбинат июльда ниити продукциязы пландан ажыр бүдүргенинден 30 муң рубльдиң оруглазын алган. Ол дээрге пландан ажыр 31 тонна даг-дүгүн арыглаанындан база электроэнергияны—102, чылдыынга энергиязын—138, кислород бүдүрүлгезин—119 хуу күүсеттенгинден алдынган.

Ооң аңгыда чурттуң фабрикаларынче даг-дүгүнүң пос-талазы сортун 26 тонналы пландан ажыр чүүдүрүп чоруткан.

„Тыва кобальт" шыдалын немеп турар

1966—1970 чылдарда беш чыл планның өзугаар туттунуп турар «Тыва кобальт» комбинаттың тудуу бо хүннерде хайнындыкынныг чоруп турар. Амгы үеде руда эргелелиниң материал-техниктиг базазы улам калбарып, күүү-шыдалы немежип турар. Капитал тудуушкунварны чедиишкининг доозары, дериг-херекселдерниң монтаж-оптелгезин чогуур үезинде боттандырары, ниитиги курлавырларны долгу ажыглаары транспорттан улуг-биле хамаарыжыр. Ону барымдаалаан, «Тыва кобальт» комбинаттың транспорт болуунуң техника хандырылгазын эжиктеп.

Юбилейлиг чылдың бирги чартында тудугчулар болгаш монтажниктер 25 тоннаның доңу чоруур кранны алган. Ону башкарарын дургужулганы чолаачылар эштер Кара-оол биле Тарасовка даскаан. Чаа кранныг тудугга келген чүүктерни дүжүрүп, эштелге ажылдарын кылып турар. Бир эвес чүүктү тудуруунге болгаш дүжүрининге чарыгдалдар бүгү транспорт чарыгдаларының барык үштүн бир кезээ болур деп саналгаа, будурулгее акша-хөреңгиниң хөй каналгазы чаа кранның дузазында чедип алдынып турар.

Ооң ынай ийи чүүк машиналын, «ГАЗ-69» марканың чиик автомобилин, болу чоруур грейдерни комбинат немей алган.

О. КОРОДА.

Ажаап алыышкынның бүдүүзүнде

«Сүт-Хөл» совхоз ажаап алыышкынның бүдүүзүнде киргең. Чамдык тараалларның өңү өскерлиг, удавас ажаап алыышкын эгелээрининг кырында келген. Ажаап алыышкынны чорударының темпизи, шынары, хүүсээзы, күрүнеге тараа садар хүлээлгени чедиишкинниг күүсединиң, үрезинин уруу алыры аңда ажылышчи белеткелден, ылаңгыя техниканың белеткелдинден кол хамаарыжыр. Бо талазы-биле совхозта байдал кандыгый?

Сентезе чогуур 20 комбайнның 17-зи септеттинген деп турар. Херек кырында көөрге, септелгенниң шынары куду. Комбайнларның чамдык белдирлери кошкак, хөпээн салыкчыларының аданда салаалары, мотовилоның планктары, фартуктары четчелеттинмээн, бистер шатуннары чок. Артык кезектер четпеенден силос ажаар 9 комбайнның чүгле 5-зи септеттинген. «Сельхозтехника» каттыжышкынындан артык кезектер немей садып алыр дээрге, совхоз ам-даа аңаа төлээр өрелиг болуп турар, кывар-чаар материалдар садып алыр акша шилчиттинмээн. Совхозтуң сан-хөө талазы-биле мынды бергедээшкинниг байдалы ажаап алыышкынга белеткелге болгаш ону чорударынга база багай салдарны чедирери чугаажок апарган.

Дүжүт ажаап алыышкынынга автотранспорт база кол рольдуг. Тараз сөөртүлгезинге совхоздан 10 автомашина, 15 «Беларусь» тракторлар ажылдаар деп планнап турар. Ооң кырынга ам-даа 15 автомашина херек деп, совхозтуң кол агроному Эм Иванов район Советиниң сессиязынга чугаалап турган. Ам херек кырында байдал кандыгый? Совхозта 24 чүүк машиналарының 14-ту ажыглалда, ооң өскелери техниктиг чылдагаанныардан аңаа тургулаар. Совхозта «Беларусь» тракторлар 20. Оларның 5-зинге коскут-тергелериниң дугуйларынга хереглээр подшипниктер чогундан олар аңаа тургузаар.

Тараа арыглаар машиналарның чамдыызы белеп эвес.

Совхоз бо чылын 3040 га тараз культураларының 1500 газын аңгыдап ажаап алыр деп планнаан. Тараа кезилдезинге 24 комбайн ажылдаар. Комбайн бүргүү хүн нормазын доктаамал күүседип турган, 210 газы ажаап алыр болза, тараа культураларын 20 ажыл хүнүнде ажаап ап болур. Мындыг бар арганы ажыглаарда, техниканың белеткелинде четчеериң бүрүн чайладыр, комбайнларны, жатказарны, автомашиналарны белеп байдалга тургузаар херек. Бир эвес оларның бирээзи-дээ белеп эвес, азы багай ажылдаар болза, ажаап алыышкынның чорудулгазын шаптыктаар апаар. Ажаап алыышкын дээрге, чүгле комбайннар эки ажылдаарга-да күүсеттинге бербес, кезилдеш, сөөртүлгеш, арыглаашкынны катай хаара чорудар комплексилиг ажыл болгай. Ынчангаш аңаа белеткелди бүгү талазы-биле чорудар ужурлуг.

Ужудуушкунда — „Космос-172"

СЭТА-ның дыңнадыы

Совет Эвилелинге 1967 чылдың август 9-та Черниң «Космос-172» дээр кылымал спутнигин ээлчег ёзугаар салып үндүрген.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программаны ёзугаар космос делгемин шинчилээр эртем аппаратуразын спутникте тургускан.

Спутникте тургускан аппаратура өй-тавында ажылдап чоруур.

Бии-хемчилерниң салыышкыны

Республиканың ажыл-агыйлары мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чыл ооңга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелериниң чартык чыл түңнелдерин үндүрген, боттарының аргаларын болгаш курлавыларын санап көргеш, улам хөй продуктуларны будүрүп, садарды дээш улам күженишкинниг ажылдап турар.

Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларындан бо талазы-биле бирги одуругла «Хадыңа» колхоз чоруур турар Бо эртель юбилейлиг чылда 413 тонна сүттү күрүнеге садар хүлээлгелерин күүседип чыдаан болгаш бо хүнге чедип 346 тонналы бергеп. Ол ышкаш эътнең чыл планын хадыңчылар база-ла 51 хуу чедирге бергенивер. Көдээ ажыл-агыйның бир кол продуктузу — дүктүң планын дыка ажыглы, чыл хүлээлгезинге 146 хуузга боттандырган.

Оң-ла районда «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый ардын сүт саап, күрүнеге садар хүлээлгени күүседир талазы-биле бирги черде. Бо колхозтуң саанчыларының чылдың эртнен айларының дургузунда ниеп санындана 1086 килограмм сүттү саап, чыл планын 85,3 хуу күүсеткен. Олар бо чылын ниитизин-биле 1150 тонна сүттү садар тургаш, херек кырында 981 тонналы бүдүрүп, сатпаан.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Республиканың гидрометеорология албанынга үр чылда уре-түңнелдиг ажылдааны дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле Кызылдың авиаметеорология станциязының инженер-синоптиги Неолина Семеновна БОГДАНОВАНЫ, Кызылдың гидрология станциязының улуг инженер-агрометеорологу Виктор Петрович ФИЛИМОНОВТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму шаңнаан.

ШУУРМАКТЫҢ ЧАЙЛАГЛАРЫНДА

Тес-Хем районнуң Шуурмак дээрге малчыннарның кол чайлаа. Чүгле «Чодураа» колхозтан безин шээ өн беш кодан хөй бар. Ол-ла колхозтуң болгаш «Тес-Хем» совхозтуң дөрт сүт-бараан фермалары база шээ чайлаан.

Бо чылын Шуурмактың чайлагларында өзүт-сигеп магалыг чаагай. Шээнгиге «Чодураа» колхозтуң Кураңза саанчылары аңаа башгай көжүп келгенин болаарга, ам ийи катап хөй сүттү саап турар. Ынчангаш чартык чылда фермаңың коллективи сүт садарының планын 119, а ону будүрериниң планын 148 хуу күүсеткен.

Юбилейлиг чылда калбарган социалистиг чарышка бедик түңнелдерни саанчылар Дажы Дамбыш-Кара, Сырат Бирей-оол, Клара Лойгу олар чедип алганнар. Фермада ам 230 саар инек бар, оларны 14 саанчыда быжыглаан. Кадарчылар Далаа Бадарчы, Дажы Чооду инектерни эки семиртп кадарар дээш улуг күштү үндүрүп, өске ийи ооруу-биле кады дүнеки кадатты база организастаан.

Фермаңың коллективинге чоокта чаа Самагалдайның Культура бажыңының агитколлективизи адаан тодаан. СЭКП Төп Комитединиң Тезистерин саанчыларга, кадарчыларга таныштырып, солуун концерти-даа коргүскен.

Чурукта: болук саанчылар кежээки саалганын мурнуу чарыында.

Сөөг болгаш чуруу А. Пенамареевтуу.

МОСКВАНЫҢ ЧУРУКЧУЛАРЫ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА

МОСКВА (СЭТА). Маңнежке август 9-та «Москваның чурукчулары — Октябрьның 50 чыл оюнлаа» деп делгелге ажыттынган. Октябрь чуртунуң чартык чус чыл оюнга дембөгелел болдурган чогаалдар турузаар ажылды Москваның уран чурукчулары, скульпторлары, сиилбиржилери, тураскаалчылары, театр болгаш кино уран чурулгазының мастерлери ийи чыл дургузунда кылып келген.

Москваның чурулга уран чүүдүнүң 1175 мастерлери 2200 чогаалдыга ажылдарын турузупкан, — оларның ол ажылы делгелге комитединиң шилип алган чогаалдарының чүгле бир кезии болган. Ооң өске чус-чус ажылдар делгелгениң салыырларынга чоокку хүннерде сайгарылдыр турустунар. Улуг баймырлал чылында Москваның ол делгелгезинде кол чүүл сан көргүзүлгери эвес, харын амгы бо үениң байдалын барымдаалап, эрткен үеже өткүт, эскеримнер көөр, болуушкунарның ужурун чаа үзү-биле бодаар дээш күзел, бөгүнгү ажыдыралче улуг революциялың дурзулгазының шыпшык бедиинден көөр дээш күзел болган.

Революстуг эрткен үени, Октябрьның баштайгы базыммарын, ооң баштайгы тиилелгелерин болгаш чаадап алыышкынарын чурукчулар ылап сонуургап турар. Октябрьның алк-шинчилиг улуг хемчээлдиг, чогаадыкчы үзү-биле үнелелдиг дамчыдып бээр дээш күзел О. Севостюк биле Б. Успенскийниң «Революстуң базыммыг болундар» деп кончуг улуг үш кезек шииледе чуруундан, В. Аралеповтуң «Октябрьның тиилелгезиниң мозаиказынган билдинип турар. Баштыңчының овур-хевирин, улус-биле ооң гудуш харылзаалының, өттүр көөр утпаанының күштүүн чаа үзү-биле, күштүг болгаш хөй талалыг дамчыдып бээри — база шак ындыг чуткул «Ленинизмниң» чаа улуг чуруктарындан, скульптураларындан, сиилбирлеринден билдинип турар. Ол чалбыыштыг чылдарның баштайгы сыдыкчылары, орук шаекчилери болур харыысалгага онаашкан кижилерге кичээнгейлиг болуру — ниити ногу-шынар москва чурукчуларының делгелгезинде база бар.

Маадырларның алк-шинчизин, оларның салыш-чодук, төөгүзүн үе-шеенин алк-шинчизи, төөгүзү кылдыр көрүксээн күзел — Москва делгелгезиниң эң күштүг талазы болган деп черле болур. Боттарының үе-чергелерин — Москваның эң эки кижилерин чурукчуларның чураанының делгиирде бир салыыр болганында ужур-ла бар. Боттарының чураам бир мөөн портреттеринде Е. Ефановтуң, М. Бирштейниң, Н. Толкуновтуң, П. Судаковтуң, П. Розинниң болгаш өскелерниңде биске коргускен кижилери — ажылчыннар, колхозчулар, эртемденнер, космонаатар, артистер, чогаалчылар.

Москва чурукчуларының чуруп коргускен чүүдэри, бодаанче, база чүгле Москва болгаш москвачылар-даа эвес. Оларга чүрттарның болгаш делгелгейниң салыш-чодуу сонуургаттыг, оларга хостээге болгаш хамаарышпас чорук дээш дедисеежип турар кижилерниң дайынчы сагыш чоогашкыннары сонуургаттыг. Олар дириелип келген фашистиг халдашкынны. Аде-чүрттүң Улуг дайынынга улустуң маадырлыг шылгаралын нажык-даа утпас. Г. Коржевтиң «Дайынга шөлдүргеннаре, Б. Пророковтуң «Оглунга», В. Иванованың «Орус херлээннерге деп чурук чогаалдары биске база ынчатташ сонуургаттыг. Кижиниң маадыр-шудургу ногуулуунуң, кандыг-даа бергелерни ажыл эртип, тиилел шыдлар арганың темазы ол. Алыспыралдың байлаг болган бүгү чырык чаагай ногу-шынарларны коргузеринге чурукчунуң харыысалгалыг болурунуң темазы ол. Келир үеге ооң харыысалгалыынын, ажыл үеге, чалбыыштыг бо бежен чылдарның дургузунда улустуң болгаш партияның эрткен орууна чоргаараалдыынын темазы ол.

ТУДУГЖУНУҢ ХҮНҮНГЕ УТКУШТУР

ДЕЛГЕРЕҢГЕЙ КАЛБАРГАН

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күртудуунуң даргазы И. Т. Новиков-биле интервью.

Ам бодур Тудугжу хүнүнүң байырлалынга холбаштыр совет 50 чылдар дургузунда тудугжуларывыстың эртеп оруун тайылбырап, тудугларда болган тудуг индустриязының бүдүрүлге черлериниде ажылдап турар хөй миллион кижилериниң чаа соруглалары-биле холбашкан чамдык айтырыгларны харылап бөөрии ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күртудуунуң даргазы И. Т. Новиковтуң СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— 1918 чылдан 1928 чылга чедир улуг-улуг 2200 үлетпүр бүдүргелерни тудуп, катап тургускаш, ажыглалга киирип алган болгай бис — деп, И. Т. Новиков чугаалап эгелээн.— Дайын мурнундагы үш беш чылларның дургузунда кылган ажылдарывыс оон-даа хөй: тос муң улуг бүдүрүлге черлерни ажыглалга киргеп. Магнитогорск, Кузнецк, Макеевка комбинаттары, Волховскиниң, Уральскиниң болган Днепровскиниң алюминий заводтары, Балхаштың чес эзилдирер комбинады металл берип эгелээн. Харьковтуң, Волгоградтың, Челябинскиниң трактор заводтарының, Москвадың болган Горькийниң автозаводтарының шуштурулгалыг цехтери ажылдай берген.

Мазырның ол хүнүнүң хүзүнде Совет арге-чагырганың 50 чыл оюнга таварыштыр СЭКП ТК-ның Тезистеринде мынча дээн: «Чаа заводтарны, колхоз, совхозтарны тургускан баштайгы беш чылдарның мазырлыг тудугжу тургузукчуларның — боттарының күш-ажылы-биле социализмни тургускан, делегейде ан баштайгы социалистиг күрүненин күчүшидалын быжыглаан бүгү кижилерниң аттары кажан-даа уттундурбас. Оларның шылгаралы делегейниң революстуг ёзу-биле чаартырының онаур улуг херээнге чайгылыш чок бараан болуп турар».

ССРЭ-ге чартык чүс чыл дургузунда шупту дөртен муң ажыг улуг-улуг үлетпүр бүдүргелерни болгаш он-он муң оргумак, биче бүдүргелге черлерни тудуп тургускан.

Бо беш чылда колээ тудугжуларның кылыр ажылы хөй. Хөреңги салыышкыннары эртеп беш чылдаазынган бүдүн чартык хире катап улгадыр. 1959 чылга чедир Совет арге-чагырга чылдарының бүгү дургузуузаазынган ол хөреңги салыышкыннары хөй.

Тудуг ажылдарының темпилерни бүдүрүлгенин эки базазы чокка күштелдирер арга чок.

Тудуг материалдарының үлетпүрүн бистин улус ажыл-агыйының калбаа-биле сайзыраңгай комплексилиг адыры болуу берген. Оон 20 муң бүдүрүлгелериниде ийи миллион хире кижи ажылдап турар. Ам Совет Эвилели цемент, сөңга шиллери, даг дүгү, даг дүгүниден кылган цемент болгаш тудугга ажыглаар чугай бүдүрер талазы-биле делегейде бирги черии эзелеп турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак тудугжуларга хүн бүрүзе дуза чедирип турар. Ам тудуг шөлдеринде 75 муң ажыг экскаваторлар, 21,5 муң скреперлер, 74 муң бульдозерлер, кожер 90 муң краннар болгаш амгы үениң оске-даа хөй санныг техникалы ажылдап турар. Чижек кылыр мындыг санныардан чугаалап көрейн: баштайгы беш чылдың эгезинде тудугжулар 170-не экскаваторлуг, 300 скреперлиг, а бульдозерлериниз болгаш кожер кранларывыс бар болгалаак турган. Биеэде «механизация» ажылдарының кол аргазы турган «аскыр-ыыштар» биле «тудук чүүкүлээр оорлар» — тудугжуларның чевен дериглери шагда-ла үттундурган.

1966 чылда бистиң чүртүвүска АКШ-тазының, Англиядазының, Франция биле ГФР-дээниң катай алганыкчан хөй — 64 миллион кубометр эргеглиг демир-бетонну бүдүрген. Тудуг ажылының бүдүрүкчүлүүн 1928 чылдазындан тос хире катап бедидер арганы ол берген.

Совет 50 чылдарның дургузунда хөорайларга болгаш колээ черлерге бир миллиард 367 миллион дөрбелчин метр инити (ажыглаттынар) шолдуг чуртталга бажыңнарын түткен. Оон ангыда, колхозтарга (колхозтар, колхозчулар болгаш колээ интеллигенция) 21 миллион бажыңнарны база түткен. 1913 чылда Россияның хөорайларының бүгү чуртталга фондузу 180 миллион дөрбелчин метр турган болгай, ону чугаалап каакслай-дыр мен. Ол болза дургулайында суг јамчыдылгазы болгаш канализация чок, суугуларлан одап чыдылар, чанғыс ийикпе ийи кат ыяш бажыңнар турган.

Улуг Октябрьның соонда Төрээн чүртүвүстүң картазынга үш муң ажыг хөорайлар болгаш хөорай хевирлиг суурлар тыптып келген. Оларның хөйү Магнитогорск, Новокузнецк, Амурда-Комсомольск, Норильск, Ангарск, Магадан, Братск, Ленинск, Дзержинск, Электросталь, Краматорск, Запорожье болгаш оске-даа хөй хөорайлар дег — улуг индустрия төпкери болу берген.

Ам улуг байырлал чыынга тудугжуларның планнарын чугаалап көрейн. Кедергей улуг тудуг программазын күүседир ужуралуг бис. Күрүне планының аайы-биле салган хөреңгилер 41,5 миллиард рубль — эртеп чыын кылган ажылдарга чарыгдаанындан алды хуу артык болган. Энергетика биле металлургията, нефть, химия, хомүр болган газ үлетпүрүге чаа күчү-шыдалдар ажыглалга киргеп турар. Бо чылын ажыглалга киирер кол фондулар энир чылдазындан 10 хуу хөй болур. Хөорайларга болган суурларга ийи миллион ажыг квартираларны, а колээ черлерге — 425 муң бажыңнарны колхозчуларга тудуп бээр.

Тудугжулар улуг-улуг хөй үлетпүр бүдүрүлгелерни, цехтерни, бүдүрүлге черлерни ажыглалга хүлээдип бээр. Энергетика тудугжулары делегейде эң күштүг Красноярск ГЭС-ниге кайыыы-даа 500 муң киловатт шыдалдыг ийи агрегатты ажыглалга хуусаа бетинде киирерни хүлээнген. Славянск ГЭС-ке 800 муң киловатт болган Назаров ГРЭС-ке 500 муң киловатт күчүлүг, тулган күштүг бус-биле хөделир, онза бүдүштүг энергетика блоктарын эптээри доозулган турар.

Кривой-Роттуң металлургия заводунуң 8 дугаар домна суугузун, Алдыы-Тагил комбинадының конверторун болгаш оске-даа хөй объектилерни ажыглалга хүлээдип бээрии тудугжулар аазаан.

Тудугжулар биле монтажчыларның, тудуг материалдарының үлетпүрүнүн ажылдакчыларының коллективтери Октябрьның 50 чыл оюнга алдар кылдыр алган хүлээгелерин улуг сорук киринишкинниг күүседип турар. ССРЭ-ниң газ үлетпүрүнүң министерствозунуң, транспорт тудуунуң министерствозунуң, энергетика болгаш электрижидиге министерствозунуң тудуг организациялары баштайгы чартык чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын ажыр күүсеткеп.

Чуртталга тудуунуң күрүне планы күүсеттинген.

Оон-биле чергелештир тудуг материалдарының үлетпүрүнүн хөй тудуг-монтаж организациялары биле бүдүрүлге черлериниң доктаатынган планнарны ам-даа күүсетпейн, объектилерни ажыглалга хүлээдип бээрии саадалып, ажылдарын, материалдарын болган кылыгларын багай шынарлыг кылып, техниканы багай ажыглаап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, тудугжуң база тудуг материалдарының бүдүрүлге черлериниң продукциязының бот-үнезин чиигедир талазы-биле онаалгаларын күүседип албайн турары сагыш човаачыг болуп турар. Төлевилел организациялары техниктиг документилер кылып бээрии болганчок-ла саадалып турар.

Мындыг байдал барын моон сөңгаар тайбың көрүп болбас. Баштайгы чылдың кол тудуг ажылдарының планын күүсетпээн тудуг министерстволары база министерстволар болгаш кол эргелелдер хожудаанын ажып эртер хемчеглерни алыр ужуралуг.

Бо беш чылда тудугжуларның мурнунга партияның болгаш чазактың салган улуг соруглаларын чедиишкинниг шинтипрээрииге тудугжу индустриалнзастарының деңелии улам бедидери, тудуг бүдүрүлгезин заводтарга безеткээн улуг хемчээлдиг чаңгыс аай бүдүштүг конструкцилерден, белдирлерден бажың-балгат эптеп, тударының комплексилиг механизастаттынган ажыл-ин болдурары эргежок чугула.

Бо беш чылда бүрүнү-биле эптелгелиг тудуг кылырының үлүг-хүүзү бүдүн чартык катап улгалыр. Үлетпүр тудуунга ону бүгү ажылдар хемчээлиниң 30 хуудан эвээш эвези болурунга чедирген турар, а чуртталга тудуунга — ол ажылдар хемчээниң чартык кезии болур. Эптелгиг демир-бетон бүтүрери ковудээр, оон-биле катай тудугга эң чогумчалыг материалларны, кылыгдар биле конструкцилиларны бүдүрериниң, ажыглаарынын хемчээли база улгадыр.

Совет тудугжулар СЭКП-ниң XXIII съездиниң шинтипрлерии чедиишкинниг күүседириинге бүгү күштерииистн, билиг, дуржулгавысты бээр, коммунистиг ынтылелдн тудуп тургузарының ондур улуг херээнге төлептиг үлүг-хүүнү оон-биле киирер бис деп, боттарының чанчылчаан байырлалын ажыл-ишчи чаа тиилелгелеринг үтүлүүшээн. Коммунистиг партияныңга. Чазаанга бүүредиинг сөзүн берип турар.

1967 ч. Август 11.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

Комсомолчу эстафета

Ак-Довуракта чуртталга болган бүдүрүлге тудугларында ажылдап турар кижилерниң хөй нүрүүзү аныяктар. Комсомолчу аныяктарның бригадалары база эвээш эвес. Тус-тус бригадаларның аразында Тудугжулар хүнүнге тураскаатқан социалистиг чарышка бирги черии Рауль Губайдулиниге үлүттүкан комсомолчу аныяктарның бригадазы алган.

Тудуг әргелелиниң парткомунда турғускан көргүзүг самбыразында әртеп айның бүдүрүлге планын ажыр күүсеткен бригадаларны чыскаап бижээн. Чарыштың бирги одуруунда эң Губайдулиниң бригадазы тудугжуның байырлалынга алдар кылдыр алган хүлээгелерин ажыр күүсеткенин айытқан.

Июль айның бүдүрүлге планының 148 хуузга күүсеттингенин көргүзүг самбыразында бижээн. Оон ангыда бригада кежигүннериниң кижи бүрүзүнүң хүнде чеже хире ажылды кылганын болгаш каш акша төлевирии ажылдап алганын көргүзүг самбыразында бижип турар. Эртеп айның бир хүнүнге онаалтыр кижи бүрүзүзе 5 рубль 84 копеекти ажылдап ап турганы самбырадын илдеп.

Аныяк тудугжуның чы эгезинден бээр ажылдап келгенин хереченээн көргүзүглер хөй. Ак-Довурак хоорайның кол кудумчузунда социалистиг чарыштың мурнакчыларынга тураскаатқан тук бар. Кварталдың түңнелдерин үндүрген кайы бригада тиилээн болдур, анаа алдар кылдыр ол тукту кодурүп турар. «Бүш-ажыл алдарының кызыы тугун II кварталдың түңнелии ёзугаар эш Р. Губайдулиниге удуртқан комсомолчу аныяктарның бригадазынга алдар кылдыр көдүрген» деп ында бижээн.

Комсомолчу аныяктарның мурнакчы бригадазы бо хүнниерде комбинаттың чаа чуртталга суурунда 80 ааз иштү чурттаар удуг бажыңны тудуп турар.

Каш чылдар мурнунда тыптып келген аныяк хоорай Ак-Довурак биле даг-дүгү болбаазыраныр комбинат аразында база бир улуг суур өзүп орар. Ында он ажыт хөй кат (кайызынга-даа 80 ааз чурттаар) чуртталга бажыннары ажыглалда киргеп, аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарының магазиннери, уруглар албан чери ажылдап турар. Ында улуг Культура бажыңы, эмнелге комплексини база түттүнүп турар. Ажыглалда киргеп бажыңнарының мурнуу талазында база бир квартал немежип орар.

Кедээ ужуп ийиге кагтка чедир сала берген бажыңнының кырында тудугжулар ажылдаан тур. Чамдыктары түүйбу салган, өлөөн хөй кижи өрөөдер аразы тудуш-турган арматура багланан турлар.

— Моон мурнунда каатар аразының дээлирин ана-ла салгаш цементилеп быжыглаар чүве болгай. Ам плита бүрүзүн дөрт азыындан демирлер-биле хайыныдырып каннаар апарган. Безээ моңгеде арттар кыдыыр бижыг түттүнген бажыңнар-ла болгай — деп мурнакчылардың биразы Күжүгет Алдыы-оол чугаалайдыр.

Үш, дөрт чылга кадыг ажылдап келген бедик мергежилдиг тудугжуларның кыйган ажылының шынары эки дээрзин бригадир бадыткаанында, үр чылда кадыг ажылдап келген өөрүн мактап чугаалады.

— Бригадада 17 кижи бар, кижи бүрүзү 4—5 түсвай мергежилдиг. Чоокта чаа биске Москвадан келген аныяктардан өлөөн хөй кижини кадып кагды. Боттары-ла кызар болза бедик мергежилдиг тудугжулар кыдыр көредип кагар аътер бригадада хөй-ле болгай. Алдыы-оол. Ортуң-Назын дээш оон-даа өскелер магалыг-ла улус. А бистиң эң улуувус Комбуйөөл акый бистиң хөй кезиживисти өөретпеген кижи. Дүүн Красноярскиден келген эстафетаны бистиң мурнувустан өл хүлээп алды — деп. Рауль Губайдулин өөрүн мактап чугаалады.

Эрткен неделяның сөөлгү хүнниринің бирээзинде бо бригаданың ажылдап турар тудугунга улуг митинг болган. Совет Эвилелиниң комсомолчу аныяктарының шалыпчы тудугжуларының аразында Октябрь байырлалынга алдар болдурган эстафетаны Красноярскиниң целюлоза-сазының комбинадының тудугжуларының телээлекчилери ынчыдып келгеннер. Партком болган комсомол комитеди өөлчег ёзугаар келген эстафетаны Ак-Довуракты шалыпчы тудугунда мурнакчы бригада — эш Губайдулиниң бригадазынга тыпсыр ышкыпрээн.

Делегацииның удуртукчузу Красноярскиниң химулеттүр тудуг тресиниң комсомол комитединиң секретары эш А. Уваров, трести мурнакчы ажылчыны, шеверденчи Р. Денисова ак-довуракчыларга байыр чедирбишаан. Красноярскиде чаа тудугларның биразын целюлоза-сазының комбинадының аныяктарының канчаар ажылдап турарын чыыраннарга сонуургаткан.

Октябрь революциязынга алдар кылдыр алган хүлээгезин айытқан хуусаазында күүседип, Бүгү-әвилелдиң комсомолчу аныяктарының аразында чарышка багай ажыг көргүзүглерниг болур дээш ам-даа күжениишкинниг ажылдазарын Ак-Довуракты бүгү аныяктарының мурнакчы бригада — эш Губайдулиниң бригадазынга тыпсырын шиитпирл

ТАРАА ХҮЛЭЭП алырынга белеткенир

Удавас тараа амаан алышкынын эгелээр. Бо артнан санныг хөнүктарда амаан алышкын техниказы амаан кирилтеринге белен ыыдыр хынаттынган, баштайгы дүжүттү комбайндан уруп эккелгеш, төгер шаңнар арыг, белен, ону нургадыр, арыглаар, сайгарар техника белен болур үшүрлүг. Республиканың Кызылда сайгарылга базазының директору Андрей Александрович Зыков бо айтырыгларга хамаарыштыр ыңчаар чугаалады:

—Тараа урар, арыглаар, кургадыр, сайгарар кол шаңнар, лаборатория пеги, деңзилээр, машина чүгү дүжүрер эт-херекселдер белен. Бо чылын бистиң эрткен чылдан ылгалыг-чүүлдүвүс — складтарга 30 мүңдан шоодулуг-ла ашпас тонна тараны хүлээп алыр арталыг бис, а оон артыр келир тараны даштыгаа шаңнарга хүлээп алыр. Ол асфальтылаан шал база-ла 60—70 мүң тонна тараа киреринден шоодулуг-ла ашпас болур. Чүге ыңдыгыл? Чүге дээрге, эрткен күзүн барык республика планының чартык кезии хире, 97 мүң тонна тараны складтарга хүлээп алган бис. Оон ангыда, тараадан кыпган продуктуларны урар чер чедишпезиниен шоодайларга ургаш, даштыгаа майгынналтур бис. Ам безин 3 мүң тонна дагланны шоодайлаш, брезент-биле кырын шып каан даштын чыдар. Бо чылын кончуг тоарымча чок байдал — тараа урар склад чедишпези — бо фактылардан тодаргай-дыр.

Бо чылын бирээзинге-ле 5 мүңдан 10 мүң тонна тараа керер механизастаан шупту 11 складтарының 5-ниге чаа дүжүттүн тараазын урар бис, а артканнарында эрги тараа бар. 10 мүң тонна тараа урар сегинниң аразы асфальтылап турар. Бо чылың базазының девискээрине асфальтылап кылыр шел инитизи-биле 4 мүң дорбелчин метр болур. 25 тонна чүктүг машинаның чүгүн дүжүрер автолүжүрүкчүү чоокта чаа кылып доозунда. Ол ам ажылдаарында белен. Өске ыңдыг херекселдер база сеттеттинген. Тараны машиналардан дүжүрер, сайгарар ажылдар колдууннза механизастаттынган.

Бо чылдың агаар-бойдузу ел-шык. тараа ажаан алышкынынга шаптыктыг болуп турары аңыгаастаан ыядеп. Ынчалза-даа базаның коллективи ыбилейге аладар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин ынаавыла күүседир соруктуг ажылдап турар. Кыынак күш-ажылывыс-биле ол соруглаарывысты чедип алгаш, Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга телеттиг күш-ажылчы белекти соңнээр бис.

Эртken чылын базаага хүлээп алган тараанын шынарының дугайында тараазында түүлду демдеглээри чугула. Ол тараадан 7 мүң 841 тонна суг, бок үнген. Оны арыглаарынга үнген күш-ажылга 252 мүң рубль чарыгаттынган. А орукка ол бокту соортуруге чеже күш-ажыл, кыпар-чаар материалдар үнгенин? Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай артемингилери бо улуг чарыгдалды бодаары чугула. Бо дээрге, күрүнеге болгаш ажыл-агыйларның боттарынга-даа улуг когарал-дыр.

Баазаның ажылчынарын тарааны кургалыр, арыглаар черлерге ажылдаар, оон аңыда, тарааны түгле дүжүреринге безин хонукта 120-ден эвээш авес кижи ажылдаары негетинер. Агрономнарның бодап турарын ёзугаар алырга, бо чылын дүжүт эрткен чылдыынган бедик болурун хереченлеп турар, ынчангаш республика найысылалының бүдүрүлге, күрүне, хой-нинти организацияларының удуртукчулары баазаның эвээш кежигүнүт коллективинге боттуг дузаны улам дээштир болгурар дээш аңыгаастаан эгелеп тодаргай хемчегларнн чорудары чугула. Оон аңыда, ажылагыйларның удуртукчулары базаже тарааны чорударда, будун дүн-хүн ишкинде үзүктел чок чорудар быжыг графикти тургузуп алыры чугула, чүге дээрге, эртken чылдың практиказындан алырга, дүшп соолунде хой машиналар баазага тырлып келир, хой-хой машиналар ийи-үш шак иштикие дүжүрер эглчээн маңап, хей тураар турган, а кежээки, дүнеки болган эртенги шактарда машиналар кончуг ховар болур.

Д. АНАЙ-ООЛ,
бистиң корр.

Чурукта: узун дурту 200 м., доразы 20 м. сери аладан асфальтылап турары. Аңаа 10 мүң тонна тараны урар.

Авторнуң фотозу.

Ниитиниң малынга бижыг чем-суурну тургузар

СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

Юбилейлиг чылдың байырлалынга чедишкинниг үзүражып, малга четчир чем-суурну белеткээр талазы-биле Таңды районнуң «Коммунизмниң херези» колхозунуң ажыл-ишчилери бо хүнүрде база кызымак ажылдап турарлар. Колхоз бо чылын 1800 тонна мал чемнин белеткээр планныг. Ажыл-агыйның сигенчилери бо үеге чедир 536 га черниң сигенин кескеш, 163 тонна сигенни сараатааннар. Хей мал чемнин белеткээр дээш калбарган чарышка эң Оюн Уйнук-Кежик удуртkан № 2 трактор-хову бригадазы эки ажылдап, Баан-Ыыштың кадар оттуг конузунга, Алдыы-Элегес хем унунуң шыпазынга ниитизи-биле 190 га черниң сигенни кескеш, 8 улуг сараатты тургускан. Ол бригада ам Өл-Арыгның сигенни кескеш эгелээн. Баштайгы хүнүрде нестиген шөлдерге 6 улуг сараатты тургусканнар. Тракторист Б. Санчаттың агрегады нормазын үргүлчү ажыр күүседип, мурнуку одурутта чорун келген, колхозтуң баштаар черниң эң алкыс дээш үнелелин алзоп каш удаа чедип алган.

Сигеп кезер машиналар башкарыкчылары О. Кескил-оол, В. Данзырың, А. Моол-Кара олар машиназынга камнат ажылдап, техниканың бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип ап турарлар. Бригаданың сараат салыкчыларының эки ажылдап келгенни база демдеглээри чугула. Сараат салыкчылары Э. Канчымыр-оол, М. Дуң-Сагаан олардың дугайын бригадир мактап чугаалап турар.

Ниитизи-биле бо ажыл колхозта четпес тургустугун. Хойжулар, санчыкчылар, кадарчылар бо ажылче ышкыр-ла шуудан кирбээн болгаш оларның ажылдап турары кошкак. Ол ышкаш сигеп белеткелинде ажылдап турар кижилер ортузунга политмассалыг ажыл ам-даа четпес. Ынчангаш сигеп незавидениче бүгү күштү салып, хей мал чемнн белеткеп алырын колхоз баштаар чери болгаш партия комитеди дээштир удуртуру негеттинип турар.

С. ТАМЧАЙ.

* * *

Ниитиниң малынга четчир чем-суурну белеткээр ажылды Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда эң Ондар Кошкар-оолга удуртkан бригада организастыг эгелээш, бо хүнге чедир 30 тонна сигенни сараатаан.

Ол бригадада 20 кижи доктаамал ажылдап келген. Трактористер М. Базыр-оол, Х. Кызыл-оол, К. Иргит, машинистер М. Оолак, В. Куулар, М. Мерген-Херел, сараатчакчылар М. Сергей-оол, Н. Эртине, С. Сат, В. Ондар олар эки ажылдап, тус-тус сигенчилер арасында калбарган чарыштың түгүн бедик түдүн ажылдап турарлар.

Звеноолар аразында социалистиг чарыштың негелдерин ажылдап кылган, оон түңнелин доктаамал удурту келген. Бригада төвүнде агитхуудус үнүп турар. СЭКП ТК-ның Улуг Октябрьның 50 чылынга Тежистерни бригаданың кежигүннери танылып турар.

Э. МОНГУШ.

Мурнакчыларга деңнежир дээш

Юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин амыдыралга боттандырар дээш Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хем» совхозунуң бүгү ажылчын, албан-хаакчылары чыл эгезинден ыяк тура-ла организастыг ажылдап келген. Ажыл-агый болгаш культура туругуушкынунга чеди айларның дургузунда чамдык түңнелдерни коллектив чедип алган, ам дүжүт ажаан алышкынынга болгаш кыпна утказтыр белеткел ажылын калбарты бергеп.

Совхозтуң хову шөлдеринде бо чылын тараа болгаш мал чемни культуралардың база сигеннің үнүшү дыка чаагай. Коллективтиг социалистиг хүлээлгелеринде база бир кол черни ниитизиң малынга четчир чемнин белеткээри нөрдүгеп. Совхоз бо чылын 4212 тонна сигенни кезип белеткээр, кезилде амгы үеде түлүктээп.

Агаар-бойдустуң таарымча чок болганы-биле мал чемниң белеткелиниче ажыл-агый орайтан кирээ-даа, совхозтуң механизаторларының, ажылчыннарының организастыг ажылданы-биле ниитизи-биле 5399 гектар черниң сигенн кестинген, оон 1066 гектар черниң сигенни белгеш, 952 тонналы сараатаан. Баштайгы түңнел-биле алырга Арыг-Бажы салбыр мурнап турар. Салбырның ажылчыннары 390 тонна сигеп белеткээр планын 480 тонна кылдыр күүседипкен, мал чемниң белеткелин үргүлчүлевишаан.

Сигеп кезип турар бригадалар ажылдың темпизин бичии-даа кудулаттайн турары-биле сигеп шөлдеринде хүн бүрү-ле сарааттар көвүдеп турар. Кок-Чыраа салбырның ажыл-ишчилери 1500 тонна сигеп кезии белеткээр планындан 371 тонна белеткеп алган. Социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнда чорун турар Арыг-Бажы болгаш Кок-Чыраа салбырларның механизаторлары, ажылчыннары сигеп белеткелиниң хүн нормаларын орнчон ажыр күүседип, ажылга организастыны, кызымаан сигеп кезилдезиниң агенинден бээр нөрдүгеп келгеннер.

Хайыракан (эргелекчиэн Начын-оол, партия организациязының секретары Баазан) болгаш Хендерге (эргелекчи турган Амаан, партия эге организациязының секретары Комбу) салбырлар мал чемниң белеткелин сааладыры, планның соруглаарын багай күүсеэнп турарын совхозта партконнуң бюрозу айыткан. Хайыракан салбыр 1600 тонна сигеп белеткээр турган, июль төнчүүзүне чедир түгле 81 тоннаны белеткээн. Хендерге (№4) салбыр түгле 20 тонна сигеп кезии сараатаан. Бо салбырларның эргелекчилери, партия эге организацияларының секретарылары техниканы, кижи күүсүн мал чемниң белеткелиниче организастап шыдаваның партбюро дэмдеглээн.

Кок-Чыраа болгаш Арыг-Бажы салбырларның ажыл-ишчилери сигеп кезер машина-техниканы бүрүн ажылгыланыпаан, машина кезип шыдаваас черлерни хой шидыыры-биле кестирип турда, Хайыракан, Хендерге салбырларның удуртукчулары бар чеңсек-херекседгери, күштү багай организастап келген. Бо салбырларның удуртукчулары боттарының ажылынын стилин эде тургузуп, мал чемнин белетнелин дургедедири негеттинип келгеп.

Совхозтуң салбырларында сигеп кезилдезинде 23 трактор, сигеп кезер 16 трактор машиназы болгаш тозан ажыт ажылчыннар бижыглаттынган.

Салбыр бүргүү организастыг ажылды күштелдирип, бар техниканы, кижи күүсүн чем ажылгаар болза, ниитиниң малынга бөдүүн чем белеткээр планның күүсеттинер арталары бар. Салбырларның девискээрлеринде сигеп чаагай үнген, мурнакчы салбырлар-биле деңнежир дээш Хайыраның болгаш Хендерге салбырның ажылчыннары шудургу ажылдаар ужурлуг.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга хозбаштыр СЭКП ТК-ның Тежистерине сорук киргеп улуг-хаакылар ыбилейни күш-ажылчы белеттерлиг үткүүр дээш социалистиг чарыштыг удам-на калбарткан ажылдан турарлар. Ажыл-агыйның мурнуна салдыптан соруглаарны боттандырарыпче партком, партия эге организациялары ажылчыннарны, албан-хаакчыларны аныядеп, бригада, звено бүрүзүнде агитаторларны быжыглаан. Мал чемниң белеткелиниче механизаторлар, ажылчыннар солуннарны хүн бүрү ап номчуп, агитаторларның беседаларын дыңнап турарлар.

Сигеп кезилдезиниң дугайында айтырыгны парткомнуң бюрозунга ийи катап чугаалажып көргеп, ажылда четпестерни эдер хемчегларни ажылдап кылгаш, коммунистерни мал чемниң белеткелинде быжыглаан. Партбюронуң шиитпирлерни боттандырар талазы-биле салбырларда партия эге организациялары машина-техниканы, ажылчын күштү чеп ажыглаар талазы-биле организастыг ажылдарны ап чоруткан.

О. ТАВАА,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ЯНЗЫ-БҮРҮ ЧУРТТАРДАН МЕДЭЭЛЕР

В. И. Ленинге тураскаал

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгриянын Кечкемет хоорайынга В. И. Ленинге тураскаалды тургузар деп турар. Кечкеметтиң хоорай Советн Ильичиниң скульптуразын чогаадыр дугайында даалганы скульптор Жигмонд Кишфалуди-Штробляге берген.

Революциялың баштыңчызынга турасчаалды чаа чурттаалга райөнүнда В. И. Ленинниң ады-биле адаан шөлге тургузар.

Октябрьга уткуштур

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Демократтыг Республиказы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооңуң баймралдынга белеткенип турар. Баймралга белеткээдиң талазы-биле комитеттиң хуралы Ханойга болган. Оон ажылынга чурттуң партия болган хейниити организациялларының толээлекчилери киришкеп. ВДР-ниң чонунуң ортузунга марксизм-ленинизмни өөренир. Октябрь революциязының дуржулгазын өөренир талазы-биле пропагандисчи болган кижизинделгелиг ажылдың. Совет Эвилели болган акы-дуңма социалистиг өскедээ чурттар-биле, коммунистиг болган ажылчын партиялар-биле сырый каттыжышкынны күштелдиреринин чугулазын хуралга демдеглээн. Улуг Октябрьның 50 чыл ооң төлептиг уткуур дээш партия кежигүннериниң, армия дайынчыларының болган бүгү чонунуң ортузунга будурулгечи, дайынчы чарышты халбартыр дугайында айтырыгны база чугаалажып көргеп.

ПОЛЬШАДА СУДНОЛАР

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның судноолар тудуушкун заводтарынга кылган судноолар он-он чурттарның туктары-биле далайларга эжиндирер. Эрткен чылда Польша судноларны дашкаар үндүрүп садар талазы-биле делегейде бешки черни эзелээн болгаш Франция, Дания, Нидерланд ышкаш чурттарны ашкан.

Польша судноларның чанчыл болган садып алыкчызы Совет Эвилели болуп турар. Судноолар тудуушкунунуң продукциязы Совет Эвилелиниң Польшадан садып ап турар бүгү бараанларының 14 ажыг хуузу болуп турар.

СОВЕТ ТРАКТОРЛАР — ИНДИЯДА

ДЕЛИ. (СЭТА). Аъш-чем болгаш көдээ ажыл-агый министри Шиндениин Улус палатазынга медеглээнин: чазак Совет Эвилелиндеп тракторларны немей чагыдып алыр дугайында айтырыгны көрүп турар. Мооң мурнуда садып алган 2 мүң тракторлар болгаш муң машиналар Индияда чедип келген. Индияның чазаа ам-даа 4000 тракторларны садып алыр бодап турар.

МАР-ның Кыдатта элчин черииң удурланыышкыны

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Бо чылдың август 9-та МАР-га удур калчаалыг, бужар-чүдек чаа оңчүк-чөңгээ Пекинге болган дээрзин МОҢҒАМЭ агентилел дамчыдып турар. Хүндүскүүнүн 12 шак үезинде болүк кыдат хүнвэйбиннер МАР-ның Кыдатта элчин черинин автомашиназынче халдаашкын кылган болгаш ону андара тырткаш, ортедипкен. Машинаның чолаачызы — МАР-ның хамаатызын каржызы-биле дорамчылап, араатанзыг ёзу-биле кара туразында аажылаан соонда тудуп хоруглаан.

15 шак 20 минута турда хей санныг хулиган кижилер МАР-ның элчин черин бүзээлеп алган болгаш оларның иштинден 20 кижи элчин черинин хериминин иштинче дүрүү чок ёзу-биле киргеп, ажылдаар өрээлдерже чаза таварып киргеш, моол элчин черинин дипломаттыг ажылдакчыларынга хамаарыштыр күчүлээр чоруктарны үүлгеткеп.

Кыдат таланың баш бүрүнгаар планнаның ёзугаар МАР-га удур ол чижеглээр чүве чок үүлгединшкиннерниң база делегей харылзааларының болүүн нормаларын дорамчылаанывыла холбаштыр МАР-ның Кыдатта элчин черн бо чылдың август 9-та он шиитпирлиг удурланыышкынны Кыдаттың даштыкы херектер министерствозунга кылган.

Бодунуң чазаанын даасканын ёзугаар МАР-ның элчин черн Моолга удур ол чаа оңчүк-чөңгээнин организакчыларын болгаш киржикчилерин шыңгыы кезедирин, хүнвэйбиннерниң кара туразында аажылаашкынынга таварышкан МАР-ның хамаатынын доп-дораан хостап үндүрерин, чедирген когараалдың орнун бүрүнүбиле эгидерин кыдат эрге-чагыргалардан шиитпирлиг негээн.

МАР-ның Кыдатта элчин черинге удур бужар-чүдек чаа оңчүк-чөңгээзи дээш бүрүүзүн миннирин, моол болгаш кыдат улустарның найырадчы харылзааларын баксыдырынче сагыштыы-биле угландырган ындыг ынзылыг хөделиишкиннерни соңгаарладыышкын чокка соксадырын болгаш моон соңгаар болдурбазын. МАР-ның элчин черинин ой-тазында ажылчорудулгазын болгаш оон ажылдакчыларының айыыл чок болуруп хандырар талазы-биле далаштыг хемчегларни алырын Кыдат таладан шыңгыы негээн. МАР-га удур бо оңчүк-чөңгээлиг хөделиишкиннерниң урыктары дээш харылсаалганы кыдат тала бүрүнү-биле хүлээр ужурлуг дээрзин кыдат чазакка база шыңгыызы-биле медеглээн.

«НАЙЫРАЛ НИИТИ ДЕМИСЕЛГЕ ТӨРҮТТҮҮНГЕН»

КАИР. (СЭТА). КАР-ның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында найыралдың кежээзинге чүве чугаалап турган, КАР-ның Национал удуртулгазының министрнинң бирги оралакчызы Мухаммед Нассарның медеглээни болза, «Совет Эвилелиниң болгаш КАР-ның улустарының аразында найырал империализмге болгаш неоколониализмге удур ниити демиселге төрүттүнүп келген. 1956 чылда үштүң агрессиязының КАР-га берге үезинде, Асуан плотинаның болгаш бистин чуртувуста оске-даа хей объектилерниң түдүүнүң үезинде ол найырал бижыгын турган». Чеоктэ чаа араб чурттарга удур израиль агрессиязының үезинде ССРЭ-ниң эзлээн туружун Нассар бедин-биле үнелээн.

Румын-барыын-герман дыңнадыг

БУХАРЕСТ. (СЭТА). ГФР-ниң оралакчы кандзери болгаш даштыкы херектер министри В. Брандтының Румынияга албан ёзузуунуң анычоруунуң түңнелдериниң дугайында кады кылган румын-барыын-герман дыңнадыгга ат салган.

Чугаалажышкынар чорун турда ийи чурттарның аразында харылзааларны, а ол ышкаш долегей айтырыгларын чугаалажып корген дээрзин дыңнадыгда айтып турар.

Дыңнадыгда айтып турары-биле алырта, Румынияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы И. Г. Маурерни ГФР-ге келзин деп чалаан.

Маврикий ортулукта соңгулда түңнелдери

ЛОНДОН. (СЭТА). Маврикий ортулуктуң Хоойлумудулга хуралының соңгулдазының сээлгү түңнелдерни үндүрген. Маврикийниң хамаарышпас чорууп чарлаар дээш туружун турар лейборисчи партия хүрелдэ олуттарның хей нуруузуун — 62-ниң 39-зун алган. Оон ескс 23 олуттуг хамаарышпас чорукка удур туружун турар социал-демократтыг партия алган.

Соңгулдаанын түңнелинде ортулук бот-башкарылганың ёзу-чурумун алыр, алды ай эрткенде Маврикий хамаарышпас күүрүе болган турар ужурлуг.

ВДР-нин агаарынга дүжүр аткан

ХАНОЙ. Тодаратгылган медээлер-биле алырга, ВДР-ниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарының ниити саны 2.158 четкен.

«Бочкиновцы — Краёвое» электри дамчыдылгазының шугуму (чурукта) ажыктавда киргеп. Болгарга ол шугуи-биле Совет Эвилелинден электроэнергияны Румынияның девискээрин дамчыштыр алыр. Чаа тудуушкун — ССРЭ-ниң, РСР-нуң болгаш БУР-нуң кады ажылдажылгазының үре-түңнели. Шугуминуң узун дурту 140 километр, оон 80-ни Болгарияның девискээринде шөйдүгеп. 220 мүң вольт күчүлүг шугумдан чыл бүрүзе 1 миллиард киловатт-шак чедир электри энергия дамчыыр.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

1967 ч. Август 11.

ШЫН
3-КУ АРЫН

ЧАА СҮЛЧЭЭНИҢ ӨӨСКҮДҮКЧҮЗҮ

Латин-америк черде дүвүрөзиия база катап эгелээн. Социалистиг Кубага болгаш дипте национал-хостаглыг шимчээшкинге удур реакциянын чаа-чаа өөчүк-чөңгээзиниң дугайын херечилеп турар дыңнадыглар түс черниң парлалгазында болгаш радиозунда долган. Ол бужар-чүдек херектиң өөскүдүкчүзү Венесуэла болган.

Бо чылдың июньда Венесуэланың чазаа Америк күрүелер организациязынга (АКО-га) «хомудалды» чорудуп, Латин Американың чурттарының, ыланғыя Венесуэланың иштики херектерин «холгаарлаан» дээш Куба Республиканы ында бүрүүдадыг турар. «Куба айтырыы» дээр үүвезин чугаалажып көөрү-биле АКО-нуң оңаа чөүүлел хуралын доодораан чыылдырарын венесуэла чазак негээн. Венесуэланың даштыкы херектер министри АКО-нуң кежигүнү чурттарның элчиннери-биле далаштыг сүмезерни кылган, а Национал конгресстиң депутаттар палатазы «Венесуэланың тускай долгунаашкынынга куба чазактың чепсектиг халдаашкынынын айтырыгынын» талазы-биле чугаа-соотту эгелээн. Чамдык америк чурттарның шеригаар күштериниң командылакчыларының чөвүлел хуралында үүве чугаалап тургаш, президент Леони «бистиң дээптин кырында шыңгыы айыыл дергелиг келген» дээн. Чазактың харылсалгалыг дүжүметтериниң чоңгээлиг чугаалары удаа-дараа болуп турган. Ол чугаалар Кубага удур калбак кампаниянын организастаарынга үндезин болган. Чуртка «онза байдалды» сагыштыы-биле тургузуп эгелээн.

Ам ындыг ажылыг чүүл кымга херектиг болу бергенил? Ол пропагандисчи шуутазын болгаш Кубанын адынга бүрүүдадыышкынар чүнү чажырып турарыл?

Венесуэла партизаннарының демиселинге куба ук-тоогулуг чамдык кижилерниң киришкени Куба дугайында «хомудалдың» Венесуэланың АКО-га киреринге чыдпак болган. Куба Республиканга удур антикубачы кампанияны калбартып эгелээринге Венесуэланың чаза ол фактыны бәза далаш-биле ажыглаан.

Кубага удур сүлчээни оон ырак мурнуында үр үеде белеткеп турган. Мобиль жандарм корпусту — америкалар аразының доктаамал чепсектиг күштери дээр үүвезин тургузар дээн планынга вашингтон стратеггер бүүраашкынга таварышканы билдингир болгай. Латин Американың улустарының боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш революстуг демиселиниң өскеэн. Кубаның болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чедишкиннери оларны сорук киргеп чорук латин-америк чурттарда болуунун салдары дээш Каттышкан Штаттарның улам улуг дүвүрөзиинин болдургаан.

Кандыг-даа арганы ажыглап тургаш революстуг чорудуушкунга моондактаар болгаш дипке болуунун салдарын быжыглаар дээр чаа авантюраларының чимзенишкин и н ч е АКШ-ты үстүнде айыткан ийи фактор кирер чыгаан. Адактың сөөлүнде база бир мындыг чылдак болу берген —венесуэла партизаннарының хүрээленинге элээп каш кубачылар таныттынган! Чурт-даа тулган тварымчалыг. Венесуэланың экономиказы АКШ-тың рынокчуга нефтинин салдарындан бүрүн хамаарылгалыг болган ужурунда президент Леони америк планнарны боттандырарынга удурланырын диттигип шыдаар бе ынчаш? Чоок болбайн аан.

Бо бүгүнүн чылдагаанында венесуэла «хомудалдың» костүп келгени ол. Дипте национал-хостаглыг шимчээшкинге удур демиселге Латин Американың бүгү реаксылыг күштерин сырый каттыштырып, ынчангаш америкалар аразының чепсектиг күштерин тургузарының идеязының бүүрап дүшкени дээш өөрөн сүрерин Венесуэланың дузазы-биле Вашингтон планнап турар.

Дипте, бирги эдлчегде Каттышкан Штаттарда, эң реаксылыг ёзу-чурумнар Венесуэланың «инициативазын» эң изин-биле деткээн. Венесуэла «бүрүүдадыышкынарны» истеп хынаар талазы-биле АКО-нуң тускай комиссиязын Вашингтонуң айтышкынын ёзугаар дорааи-на тургускан. Комиссияның составынга АКШ-тың төлөөлекчилерин, Колумбияның, Доминикан Республиканың, Коста-Риканың болгаш Перуунуң, Чылавлаарга туе черниң патриоттарының күштелип турар национал-хостаглыг демиселн латин-америк реакциязы оңаа дүвүрелип турар күрүелериниң төлөөлекчилерин киирпеин алдептиг эвес. Ук комиссия Караканска каш хүннерде хуралдап келген, а оон дараазында бодунуң ажыл-чорудулгазының дугайында отчётун бээри-биле АКШ-тың найысылалынче ужудуп үнген.

АКО-нуң тускай комиссиязы бодунуң «истелгезинин» түңнелдерин ам дээрезинде дыңнатпаан. Ынчалза-даа америк «Крисчен сайенс монитор» солун комиссиянның ажыл-чорудулгазының түңнелдерин баш бурунгаар тодаратkан. Ол солун Вашингтоида бодунуң корреспондентизиниң чүүлүн парлап үндүрген. «Бүгү чүүлдерден ап көөрге, Венесуэланың көдүрүп үндүрген бүрүүдадыышкынарының чөптүүн ол комиссия бадыткаар апаар» деп чүүлде бижип турар.

Латин Американың улустарының хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш күштелип турар демиселиндеп америк империалистеринің коргун девидеп турары, а ол ышкаш латин-америка чурттарның иштики херектеринге ажык холгаарлаашкыны дээш делегейниң хей-ниитизинге сойгаладырындан сестип турары тургустунуп келген бо бүгү болуушкуннардан ыле-дыр. Депшилгелиг шимчээшкин-биле демиселдиң бүгүле кандыг-даа арталарын ажыттаарынче оларны ол девидээшкинн азбадап турар.

Ындыг болза-даа вашингтон политикчилер латин-америк улустарның серемчилелин хоо-шүүлдээшкин-биле кошкадып шыдавас. Латин-америка диптиң депшилгелиг хөгжүлдезин моондактаар дээр оларның авантюристи оралдажмышкыннары Вашингтонуң күүсээн түңнелдерин бербес. Америк империализмге удур Латин Американың патриоттарының эрес-маадырлыг демисели күштелип турар. Депшилгелиг бүгү кижи төрелгетеп латин-америк патриоттарның ол демиселин изин-биле деткип турар.

Эдуард САРАТОВ.
(СЭТА).

ЛИТВА ЧЕРДЕ ОКТЯБРЬНЫҢ БАЗЫМНАРЫ

Литваның чери чаагай климатчыг-даа бол, кедергей шыктыг. Республиканың девискээринин дең чыгам кезии — үш ажыг миллион гектар дактаалал азы үе-үеде аажок шыгаан чыдар. Артык шыктан черни адырып, ону үнүш-дүжүттүг кылы алыры — литва тараачыныың кайы шагдан бээрги күзели. Ынчаарга капиталистерниң тергиделиниң чылдарында хаагыг дренаж-биле түгде 12 муң гектарны кургаткан турган, ол дээрге-де помещиктерниң болган кулак ажыл-агыйларның чердери болур турган. Черни кургадыр, кевирер мыдыг аар-берге ажылдың кол чепсэ хүүрек болган холечиктерниң кызыл холу турган.

Литваның найысылалы — Вильнюстан Янтарныг Балтикага чедир шөлдерни бир дески каналдар тавары чорукан. Ол — кургадылга системазы-дыр. Бөгүн ол система 300 миллион ажыг гектарны шыва алган. Эң-не ажыктыг болган үр эдилелдиг хаагыг дренаж-биле ол шөлдүң дең чыган кезиин кургаткан.

Совет Литвада мелиорацияны бирги эдлечиниң херээ кылдыр саналтурар. Бол чарыгалдарны күрүне бөдүнга алган. Канал казар күчүлүг машиналарны, экскаваторларны, бульдозерлерни болган оскe-даа техниканы акы-дүүмэ республикаар чорудуп берген. Мелиорацияның специализастаан улуг организацияларын тургускан. Оларда 15 муң чыган кижи ажыдап турар.

Ажыдарның кестүп корбээн бедик темпилерни ол бүгү харын хандырган. Буржуазияның бүгү тергиделиниң үезинде кылдынганындан 7—8 катап хөй, 80—90 муң гектар черни ам чыл бүгү дренажтап турар, ол болза ГФР-де, ГДР-де, Швецияда болган Данияда кургадып турар черлерни каттыштыр алганынга дең-дир.

СЭКП ТК-ның май (1966 чыл) Пленумунуң дүзээн алганы мелиоративтиг беш чыл Литвага аки эгелээн. Эрткен чылын кедергей шык 127 муң гектар черни кургаткан. А беш чылдың дургузунда нургуланында-ла хаагыг дренаж-биле 670 муң гектарга суг чурумун тааристырары көрдүнген. Республиканың кедергей шык бүгү черлерин кургадыр ажылды 1980 чылга чедир доозары төлевилеттинген.

Байлак дүржүлгелиг литва мелиораторлар ол улуг болган харыысалгалыг ажылды күүседип шыпаар. Мелиорацияның айтырыгларын бүгү республикада бир денниг шинтирлеп турар. Кургадып кадырза чогуур черлериниң күрүне үчёдүн чорудуп турар. Гидротехниканың болган мелиорацияның талазында эртем шинчилелдерин чорудары-биле түскай институттуг организастаан. Төлевилел-шинчилел ажылдарын суг ажыл-агый тургузуушкунунуң төлевилелиниң институду боттандырып турар.

Бедергей шык, хырыгыш, бок база чадан үнүштер мугулдурларының шыналарын кайы шагдан бээр шыва ап, оларның үнүш-дүжүттүр чорууп кудуладып, ажыглалдыг черлерни база тузаландырып келген. Шаанда тараачын кижи шолче андазының үнүштер дээш аъдынга ыяш идиктер кедирип турганын кырган кижилер сактып чугаалап орар.

Шилүүттүң мелиоративтиг тудуушкун эргелелиниң коллективинге ол черлерни үндезини-биле чаартыр даалганы берген. Эргелелдиң инженери Л. Дженкайтис-биле кады мелиораторларның ажылдап турары шолге барган бис. «Жемайткемис» совхозта улуг башкарыкчы А. Вилкучкас баштаан механизастаан отряд ажылдап турар. 450 гектар чер эдлээн ийи мелиоративтиг ажылдар объектилеринде бүгү-де чымыштыг ажыдарны күүседир он-он машиналарны моонняэн. Бүске чедир ол черлерни бүрүн белеткээш, ажыглаар кыдыр колхозка дужаап бээр.

Неманың унунуң мугулдурлар шыналарында дөрт мыдыг отрядтар бар. Улаттырган объектилерге техниканы болган түскай эртемниг кижилерни моонневишаан, ол отрядтар шолдерни аналдазынган ийи—үш катап дүрген кургалып турар. Сайзырадып ажыддаан черлерни ол-ла чылын тарылгалар эдлептер.

Деекя, таптан каан орук торфтуг черге чедире бээр. Муң ажыг гектарны суг моондактаан тудуглар, каналдар куржай алган. Оларның ийнзинин белдирлежип келген черинде ак даш бажын, ол дээрге суг кодуртур станцияның бажыны-дыр. Күчүлүг насостар кургадыкчы машиналар-биле моонняттинген сугну ийи чартык метр кодуртүтер болган ол сугну үндүр аксыр каналче бериптер, ынчангаш ол артык суг Неманче барып кире бээр. Мелиораторлар чер сугарыын чедиишкинниг кылып турар.

Мелиоративтиг тургузуушкунунуң район бүрүзүнде тургустунган 44 эргелелдери черлерни кургадып турар. Ол дээрге амгы үениң техниказы-биле чепсеглеттинген болган мергежилдиг кадрлардыг улуг бүдүүргелер болуп турар. Оларның түс бүрүзү чыл бүрү колхозтарның болган совхозтарның ортумза-биле 4.000 гектар чедир черлерни кургадып бээр. Культура-техниктиг ажылдарның бүгү комплексизин доозканының соонда ук черлерни тараажыларга дужаап бериптер турар.

Неманың сеттер болган каналдар-биле байлакшаан уну—30 ажыг муң гектар кайгамчык эки оймак чердер-дир. Часкы сугнар делгем чавызаалгы үр үеде шыва ап чыдар.

Неманың сеттер болган каналдар-биле байлакшаан уну—30 ажыг муң гектар кайгамчык эки оймак чердер-дир. Часкы сугнар делгем чавызаалгы үр үеде шыва ап чыдар. Артык шыктан черни адырып, ону үнүш-дүжүттүг кылы алыры — литва тараачыныың кайы шагдан бээрги күзели. Ынчаарга капиталистерниң тергиделиниң чылдарында хаагыг дренаж-биле түгде 12 муң гектарны кургаткан турган, ол дээрге-де помещиктерниң болган кулак ажыл-агыйларның чердери болур турган. Черни кургадыр, кевирер мыдыг аар-берге ажылдың кол чепсэ хүүрек болган холечиктерниң кызыл холу турган.

Литваның найысылалы — Вильнюстан Янтарныг Балтикага чедир шөлдерни бир дески каналдар тавары чорукан. Ол — кургадылга системазы-дыр. Бөгүн ол система 300 миллион ажыг гектарны шыва алган. Эң-не ажыктыг болган үр эдилелдиг хаагыг дренаж-биле ол шөлдүң дең чыган кезиин кургаткан.

Совет Литвада мелиорацияны бирги эдлечиниң херээ кылдыр саналтурар. Бол чарыгалдарны күрүне бөдүнга алган. Канал казар күчүлүг машиналарны, экскаваторларны, бульдозерлерни болган оскe-даа техниканы акы-дүүмэ республикаар чорудуп берген. Мелиорацияның специализастаан улуг организацияларын тургускан. Оларда 15 муң чыган кижи ажыдап турар.

Ажыдарның кестүп корбээн бедик темпилерни ол бүгү харын хандырган. Буржуазияның бүгү тергиделиниң үезинде кылдынганындан 7—8 катап хөй, 80—90 муң гектар черни ам чыл бүгү дренажтап турар, ол болза ГФР-де, ГДР-де, Швецияда болган Данияда кургадып турар черлерни каттыштыр алганынга дең-дир.

СЭКП ТК-ның май (1966 чыл) Пленумунуң дүзээн алганы мелиоративтиг беш чыл Литвага аки эгелээн. Эрткен чылын кедергей шык 127 муң гектар черни кургаткан. А беш чылдың дургузунда нургуланында-ла хаагыг дренаж-биле 670 муң гектарга суг чурумун тааристырары көрдүнген. Республиканың кедергей шык бүгү черлерин кургадыр ажылды 1980 чылга чедир доозары төлевилеттинген.

Байлак дүржүлгелиг литва мелиораторлар ол улуг болган харыысалгалыг ажылды күүседип шыпаар. Мелиорацияның айтырыгларын бүгү республикада бир денниг шинтирлеп турар. Кургадып кадырза чогуур черлериниң күрүне үчёдүн чорудуп турар. Гидротехниканың болган мелиорацияның талазында эртем шинчилелдерин чорудары-биле түскай институттуг организастаан. Төлевилел-шинчилел ажылдарын суг ажыл-агый тургузуушкунунуң төлевилелиниң институду боттандырып турар.

Мелиоративтиг тургузуушкунунуң район бүрүзүнде тургустунган 44 эргелелдери черлерни кургадып турар. Ол дээрге амгы үениң техниказы-биле чепсеглеттинген болган мергежилдиг кадрлардыг улуг бүдүүргелер болуп турар. Оларның түс бүрүзү чыл бүрү колхозтарның болган совхозтарның ортумза-биле 4.000 гектар чедир черлерни кургадып бээр. Культура-техниктиг ажылдарның бүгү комплексизин доозканының соонда ук черлерни тараажыларга дужаап бериптер турар.

Неманың сеттер болган каналдар-биле байлакшаан уну—30 ажыг муң гектар кайгамчык эки оймак чердер-дир. Часкы сугнар делгем чавызаалгы үр үеде шыва ап чыдар.

Бедергей шык, хырыгыш, бок база чадан үнүштер мугулдурларының шыналарын кайы шагдан бээр шыва ап, оларның үнүш-дүжүттүр чорууп кудуладып, ажыглалдыг черлерни база тузаландырып келген. Шаанда тараачын кижи шолче андазының үнүштер дээш аъдынга ыяш идиктер кедирип турганын кырган кижилер сактып чугаалап орар.

Шилүүттүң мелиоративтиг тудуушкун эргелелиниң коллективинге ол черлерни үндезини-биле чаартыр даалганы берген. Эргелелдиң инженери Л. Дженкайтис-биле кады мелиораторларның ажылдап турары шолге барган бис. «Жемайткемис» совхозта улуг башкарыкчы А. Вилкучкас баштаан механизастаан отряд ажылдап турар. 450 гектар чер эдлээн ийи мелиоративтиг ажылдар объектилеринде бүгү-де чымыштыг ажыдарны күүседир он-он машиналарны моонняэн. Бүске чедир ол черлерни бүрүн белеткээш, ажыглаар кыдыр колхозка дужаап бээр.

Неманың унунуң мугулдурлар шыналарында дөрт мыдыг отрядтар бар. Улаттырган объектилерге техниканы болган түскай эртемниг кижилерни моонневишаан, ол отрядтар шолдерни аналдазынган ийи—үш катап дүрген кургалып турар. Сайзырадып ажыддаан черлерни ол-ла чылын тарылгалар эдлептер.

Деекя, таптан каан орук торфтуг черге чедире бээр. Муң ажыг гектарны суг моондактаан тудуглар, каналдар куржай алган. Оларның ийнзинин белдирлежип келген черинде ак даш бажын, ол дээрге суг кодуртур станцияның бажыны-дыр. Күчүлүг насостар кургадыкчы машиналар-биле моонняттинген сугну ийи чартык метр кодуртүтер болган ол сугну үндүр аксыр каналче бериптер, ынчангаш ол артык суг Неманче барып кире бээр. Мелиораторлар чер сугарыын чедиишкинниг кылып турар.

Кургаткан черлер — литва тараажыларының алдын фондузу-дур. Олар ону ажыл-агыйжы ёзу-биле үнелеп билир болган оруулгалыг кылдыр ажыглаарын ораалдажып турар. «Дренажтаан шөлдерге — эң-не дүжүттүр культураларны, эң эки үрелиннерни, албек чемиштчидилгелерни мурнакчы агротехникалы!» Ол дозуп дыка хөй ажыл-агыйларда чер ажылының дүрүмү апарган. Оон уламыннан тараанын, чигир свёкланының болган оскe-даа культураларның бедик дүжүттерин олар кургаткан хөрүнүг черлерден ап турар. 200 муң гектар чыган тулаалыг черлер эң-не чижек ортектиг болган хөлүлүг мал чемин бээр культурлуг одарлар болу берген.

Совет Литваның кодээ ажылагыйын кодуреринин шинтирлиг факторларының бирээни черлерни калбаа-биле мелиорастап турары болур. Соолгу чеди чылын дургузунда республикага тараалларының дүжүлү ийи катап оскенин болган ам гектардан-на 15—16 центнер болуп турарын чугаалаарга-ла четчир. Үнүш ажылының догжүлдези, мал чемининг баазазын быжыглааны болдуюң эдлээнде мал ажылын дүрген көштелдирер арганы берген. Эртнен чымын республикага кодээ ажылагыйның ажыглаалыг түс гектар черинге оналаттыр 630 центнер сүттү болган 92 центнер эътти (сокпал деңзинге) будүргеп.

Боттарының чаагай байдалының болган культурazының озулдезин тараажылар мелиорация-биле, чер ажылында дешилге-биле хозбаштырып турар. Соолгу чеди чылда колхозтарның орулгазы барык үш катап, а күш-ажылдың төлевири — дөрт катап оскен. Чараш, чаагайжыны тутгунган суурлар озуп турар, колхозчуларның болган совхозтар ажылчынарының бажыннарында — амгы үениң бажың херекселдери, соолдуктар, телевизорлар...

Совет Литваның чаартыгнаган чери совет кижилериң быжыг туразоруунуң ачызында чаартыныр, эгээртиннес байлаан чонга бараан болдуруп, улам сайзырап, байлакшып бар чыдар.

С. ЛАВРИНОВИЧ.

Вильнюс.

ЧУРУКТАРДА: Литва ССР-ниң «Дрнутас» колхозунуң сууру; Литва ССР-ниң «Пушалотас» колхозунуң чаа тарылга шөлүнде. Моортан бо чылын гектардан-на 23—25 центнер дүжүттү алыр деп турар; Неманның чанызаажында чаа одарда инекгер.

А. ДИЛИСТИҢ болган Б. АЛЕКНАВИЧЮСТУҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохроникалары.

Хөглүг дыштанылга

Бистиң дэрбен сес чыл школазы өөреникчилериниң чайгы дыштанылгазын солуп болган организастыг эртирип турар.

Өөредилге чылы доозулган соонда, июньуң эгезинде эки өөредилгелиг болган школаның хөй-иишти ажылынга идепкейлиг киришкен өөреникчилер өөредилге эргелекчизи М. Н. Балашованың удуртулгазы-биле Шушенское суурже экскурсиялаан келгеп.

Чээрби өөреникчи төрээн колхозунга ажыдаан, хой кыргызазынга кирипкеннер. Ам он бир кижи мал чеми белеткеэшин, сигеп келиидезинде ажыдаан турарлар.

Чоокта чаа бистиң школаның 3 «а» класын «Ленинчи сыдыстар, чыргыар-ла!» база «Чаштынчыдан чалбыын үнген» деп көруулеерге бирги черни алганы дээш Красноярскиже экскурсияладып чорукан. Класстың башкызы Марина Монгуш өөренчилери-биле кады Зэрбектеп чорукаш, чингир-шогаан арга-ыяштыг магадаш, чамдык черлерге дүүш, чечектеш, сугга эштип, Саяның арыг чаагай чулук чыттыг агазарын хөрек доодур тыныш. Минусинскиге чедир халыда бергеннер. Оон теплоходка олурупкаш, Енисейни куду чалгыларга чайгаттыпкаш, эжиндирни бадыттывыс. Ол-ла чораан өөренчилер пароход кырында Енисейниң ол-бо талаларында бойдустуң кайгамчык чараш чурумалдарын таалап көрүп, тыва болган орус ырларны өөренчилер ырлажыптарга. Енисейниң чалгылары чайгавышаан, Шумпкога чедирип келтеп.

Шумпкодан «Ракета» деп дүргеп чоруур пароходка олурупкаш, Красноярскиге чедип келиринге кежиде № 12 школаның директору бистп чылчы-биле уткуп алган.

Оон даартаамында улуг орус чуруккучу Суриковтуң төрүттүнгеп, чурттап турган базыкымнга чеде бергеп, оон чураан чурүктарын улуг совуурга-биле көрдүүс. Анда Казах ССР-дең экскурсиялап келген өөренчилер-биле танышкып, адресгер солуушкаппар.

Дараазында хүшеерде ойлаарактар кылыр фабрикага, чурттапкычилел музейинге болган В. И. Ленинниң төлүлгеге чораан Красноярскиден Минусинскиге чедир олуруп келген «Святой Николай» деп пароходунуң макетин совуурга көрдүүс.

Енисейниң үнүнде улуг күштүг ГЭС-тиң тудуун орук аайы-биле көруп эртиннис. Красноярскиниң дыштанылга паркыгына баргаш, уругларның аът, чаан, төве, сыын мүнүп алган тырыкылаар черинге олуруп, каттырар ортадге каттырыпкы, дыка-ла солун болган төөгүлүг черлерни көргеннер.

Красноярскиден Абакапка чедир поездиге олурупкаш бис. Өөренчилер поездиге чоруун олургаш, Сибирьниң дөлгеи хонуулары, зэнги-арталарын магадап, сонгадап көруп чораапнар. Оп-ла чоруп чораан бүгү-де транспорттуң шуптузунга олуруп, чүүле самолётка олурбаанын сананчугаалажып чораапнар. Ол бүгүнү көргенин уруглар өөрүнге күзелдин-биле хөөреп баарлер.

Ам олар төрээн Зэрбегинде чедип келгеп. Улуг-Хемге эштип, шымнып, чаа өөредилге чылынга хөгүүг-омскылдыы-биле киреринге белеткеннер.

Н. ЭРГЕП,
башкы.

Бии-Хем район.

Аалчылар уттурган

Культураның болган дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионга август 9-та РСФСР-ниң бүт бомбүүнге кубогу дээш Сибирь зонанының талазы-биле Алтай крайның «Алтаец» биле Кызылдың «Динамо» командалары ойнаан.

Келген аалчыларга шөлдүң үелери хүндүлелдиг янзы-бүрү оңнуг боодал чечээн болган тураскаал вымпелин тывыскан соолунде демисел эгелээн.

Оонуң бирги эдлээнде динамочулар аалчыларның талазынче үрүлүү бурунгаарнаш турлажок, боттарының чазыы-биле баштайгы бомбүүгү боттарының хаалгазынче киирип алган. Динамочулар оон түңеелдп кылгаш, оонуңун байдалын өскертип, ийнги чартыында санны 2:2-ге дең нештирип алгаш, хайыыга доосканнар.

Хайымнашканда кубок системазын ёзугаар 30 минутаны немей ап, түңнел үндүрер үшүлүүт. Борта динамочулар эрес ойнаш, аалчыларны 3:2 санга тиилээп, Ынчангаш олар Кемерово биле Красноярск хоорайларның тиилээн командазы-биле ойнаарлар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

ЧЫЖЫРГАНА ДУГАЙЫНДА ЧҮҮЛГЕ ХАМААРЫШТЫР

Мээң бодалдарым, саналдарым

«Шын» солунга бижээн үүүлдү иомчаан мен, база-ла сагыш сеткилим хайныкты. Ол үнелиг байлактың бистиң Тыва АССР-ниң девискээринде кымнын-даа ажаалга хайгааралы чокка үрелиш, өөрдеп эвээжеп, өрт айылынга, төгчеглээшкинге таваржып, оон үнелиг кадын ажаан алырының хемчээли безин чыл бүрүде кызырлып турары тодаргай. Мынаа чижек кылдыр Хемчик унунуң чамдык фактыларын көргүүн көрейн: Хемчик хеминиң унунуң бүгү дургунунда чыжыргана албек. Оон бичии-бичии дамырактары болташ шыпаар кижер аккан хеминериниде (Алаш, Ак, Алдыы, Үстүү Ишкининериниң унү, Чыргакы, Чадаана болган оскe-даа хемчерде) чыжыргана хөй. Оон ажаалгазы багай. Ол бүгү девискээрлер каш аңгы колхоз, совхозтарның девискээри болган ужурунда ону ким-даа харылавайн турар. Харын тараа, сигеп шөлүү-биле катай, аштап кыргын турар тавармылгалар хөй. Ол ышкаш чамдыкта чыжыргана алаан-алаагы-биле өртенип каар чоруктар база моон хамаарылгалыг.

Черни күрүне актызын ёзугаар колхоз, совхозтарга быжыглаан болганда чыжыргана девискээрин олар боттарының көргени-биле ажыглап турар. Чижээ, «Сүт-Хөл» совхозтуң девискээринде чыжыргана кончуг хөй—Алаш-Аксыдан — Алдыы-Ишкин-Аксыга чедир. Ында чыжыргаиалыг шөлче совхоз кымны-даа дээспес, а оон чыжыргаиазын күүлүн ажаан алыр үеде ким-даа хамаан чок төгчелеп каапгар, совхоз ажаа чамгыс хайгаараачы, чамгыс звено-даа ыынчага тургузуп көрбээн.

Ол үеде Красноярскиден, Абакандан эгелээш, бистиң Кызыл, Чадаана хоорайларывыстан келгеннер чыжыргананы үргедеп, кезиш, сыл тургаш, ажаал алыр. Олар оон чамдыкының күрүненің белеткел органнарынга дужаар-даа, чамдыкының чижеҥ өртекке садып, орай күскe чедир чыжырганалыг черлерге «ижээй» бээрлер. Ол ышкаш чамдык кижилер чыжырганаиы күүлүн эриг турда-ла үргедеп, «саггаш» оон-биле «хойпактап», оон арагазын дип ижер фактылар база бар. Чыжырганаиы колдуунда кижилер хуузунда ажыглап турар, ону ямзы-бүрү айыылардан камгалаар, оон сывын үреликшиннерден камгалаар, харын немей тарып өстүрер ажылды чорутпайн турар.

Хемчик унунда хөй чыжырганалыг Улуг-Алаак, Хөвү-Аксы болган Ак унунда Дыттыг-Арыгның девискээри чыл бүрүде өртке таваржып, дөс саны кызырлып турар. Сүт-Хөлдүң ыяш ажыл-агый черинин талазындан чыжырганаиы камгалаар дугайында тодартай хемчеглер алыр турүкчу, харын ыяш ажыл-агый черинин ажылдакчылары боттары «аалчылар»-биле сулчээлежип алгаш, чыжырганаиы төтчеглеп, өскөр сларып турар фактыларны көргеп мен. Ынчангаш олар шынгыы хайгаараалды тургузуп шыдавес.

Моон сонгаар чыжырганаиы камчаар ажыглаар болган камгалаар дугайында бодумнуң болган Сүт-Хөл чурттугларының санал-бодалын илередип көрейн.

Чыжырганаиы моон сонгаар өстүрүп, кижилериниң чаагай чоруузуна ажыглаар соруза-биле, эш Б. Карашпайның саналын ёзугаар чыжырганаиы сайзырадыр тускай ажыл-агыйны тургускаш, чыжырганалыг черлер—Зэрбектс, Тесскс, Өөрүнүң Ак-Чыраага оон салбырларын тургузары черле үүлдүг деп бодаар мен. Ол черлерге чыжырганаиың чаа сорттарын немей тарып, чайгы үеде оон ажаалга хайгаараалын чорудуп, кажан кадын ажаан алыр үеде тускай бригалдаларны тургускаш, организастыг ажаагаш, оон алган дүүттүг белеткел органнарынга дужаар кылдыр организастаар болза жи.

Чыжырганалыг девискээрлериниң одарын болган тарылга шөлүн мурнуку хевээр, акты ёзугаар хамаарышкан колхоз, совхозтарга артгырар, а чыжырганалыг черни тускай ажыл-агыйже шилчидер. Хемчик унунда ышкаш делгем девискээрлиг черге чыжырганаа тарыыр, тускай участоктарны тургузары чугула. Чижээ, Сүт-Хөлдүң Улуг-Алаак, Хөвү-Аксы дээш ышкаш, совхозтуң тараа, сигеп шөлүү болбайн, аиаа хосгут чыдар, чыл бүрүде өртке чидиртир девискээрлерге чыжырганаиың эки сорттарын тарып өстүрер ажылдарым организастаар болза кандыг магалыг болбазын! Ынчангаш чыжырганалыг девискээрлериниң черни күрүне актызын ёзугаар ийи аңгы көөрү чугула. Тараа, сигеп шөлүдүг одарлардыг девискээрни хамаарышкан колхоз, совхоака, а чыжырганалыг черлерни чыжырганаа ажыдыг ажыл-агыйга бижыглаар херек.

Чыжырганаа ажыл-агыйын тускай тургузуптар болза, ол организацияга чыжырганаиың аарыыр чоруу-биле демисежир апаар. Айгы үеде бистиң девискээрийисте чайгаар үнүп турар чыжырганаиың хөй кезии аарыглаап, болдуюң чеминтиг чоруун чидирип турар. Ол ышкаш ким-даа камгалаашын турар ужурунда чайгы үеде хемнериниң сугнары дыка хөй чыжырганаа сынтарын үреп, ажыглалдан үндүрүп турар. Ынчангаш ол талазы-биле камгалал ажылын организастаар энаар.

М. ДАРЖАЙ.
Сүт-Хөл кодээ Советтиң даргазы.

Черле чугаалажыр херек

Июль 19-та № 169 «Шынга» бижээн үүүлде чыжырганаиы төтчеглеп, үзүткап турар даярын кончуг шын айыткан. Бистиң республикада чыжырганга-биле байлак черлерге Хемчик болган Барлык база хамааржыр. Ол хөй чыжырганаиы ким-даа камгалавайн турар. Ынчангаш Барлык, Хемчик арыгларында бо үнелиг байлак ырынай хөөзүрап каарынга чедип келген. Чижээ сугнар чоогу — Эрги-Барлык, Аксы-Барлык, Саядак-Терек, Кызыл-Мажалыктар болган Ак-Довурак хоорайның чоогунда чыжырганга шаандагы, эртнен 10—15 чылдар үезинге бодаарга. 50 хуу хирезин үзүткаттынган деп чугаалаар болза частырыт эвес.

Хемчик хемни кежир кевүргүнүн чанында чаа парк бар. Оон девискээри база-ла чыжырганга. Ол болган оон чоогунда оргулуктарын чыжырганаиы улуг үрегдээшкинге таваржып турар. Ону сыы, кезии турарлар колдуунда-ла аныктар. Бо талазыбиле Барыын-Хемчиктиг комсомол райкому чүге хемчег албас чүве ирги? Бижи бодаарга, ол чоок-канныа рейдилерден-даа кылгы дег деп чүвени билир хиреэзиде-ле, Барыын-Хемчик районнуң ыяш ажыл-агый чери-даа, түс черлериниң оске-даа эрге-чагыргалары ону кылбайн турар. Черле ынчаш Хемчик, Барлыктың чыжырганаиы чүге ындыг качыгдалга таваржып турарын хайгаараалга ап көөр болза жи.

Х. КАНДАН-ООЛ.

Редакторнуң орлакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ № 35 ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ 1967—1968 өөредилге чылында курсантылар хүлээп алырын уламчылап турар. өөренир салбырлары болза:

1. Дашчылар — өөренир хуусаазы — 1 чыл.
2. Бызаңчылар — өөренир хуусаазы — 2 чыл.
3. Штукатур-малярлар — өөренир хуусаазы 2 чыл.
4. Штукатурлар — өөренир хуусаазы — 1 чыл.
5. Слесарь-сантехниктер — өөренир хуусаазы 2 чыл.

Училищеге 15—16 харлыг, 8 класс доосканнарны хүлээп алыр. Училищеге киргеннер түскай билигни алырындан аңгыда, училищенин чанында ниити өөредилгенин 9, 10 класстарынга өөренир хүлээлгелиг. Өөредилгенин дургузунда курсантылар хаяс үш катап чемпионер (хүнде-ле) болган ажыдан, дыштанын кедер хептерни алыр, ниити чурттапга чери-биле хандыртынар.

Училищеге киргеп кижилер ниити билиг болган түскай эртемнер талазы-биле документилерин боттары экизээр болган спортчу хептерин ап алгаш келир.

Директорнуң адынга киирер билдиришкинге: школа доосканының дугайында харечилелин (бодун), төрүттүнгенинин дугайында харечилелин, азы паспортун, эмчи шынызылгазын. ВЛКСМ райкомунуң өөредип чоруур дугайында бижиин, школадан характеристиказын, курсантыларны училищени доостурар дугайында ада-иелерниң хүлээлгелин, 3×4 см хемчээлиг 4 фото-чуруктуг кожар.

Билдиришкиннерни август 20-ге чедир хүлээп алыр.

Училищенин адреси: Кызыл хоорай. «Нефтебаза» деп автобус токтаар чер. Телефон № 21-09.

ДИРЕКЦИЯ.

Уран чүүлге хандыкшылдыгларга

1967 чылдың август 15-тен эгелеп, Кызыл хоорайның ЫРЫ болгаш ТАНЦЫ АНСАМБЛИ бодунуң ажылын эгелээр.

Ниити ыры бөлүүнге немелде хүлээп алыышкынны кылып турар.

11 хардан өрү назылыг ургларның танцы бөлүү ажыттынар.

Билдириишкиннерде, 1967 чылдың август 15-ке чедир, хоорайның культура килдизинге киирер. Адреси: Кочетово кудумчузу, № 2 «А» бажын.

ХООРКҮҮСКОМНУҢ КУЛЬТУРА КИЛДИЗИ.

ЦИРК-ШАПИТО

(«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОНГА)

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. ОСКАЛ-ООЛДУН
болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи
К. ХЕНЗИГ-ООЛДУН
киржилгези болгаш удуртулгазы-биле тыва артистер.
А. АЛЕКСАНДРОВТУН
удуртулгазы-биле чадаг-тергечилер көргүүн болгаш оске-даа солун программаларны силерге бараалгадып турар.

Эгелээри 19 шак 30 минутада.

Воскресеньеде үш көргүүг болур. 12 шак, 15 шак болгаш 19 шак 30 минута турда эгелээр.

Август 14-те циркти байырлыг хагдынышкыны. Эгелээри 18 шакта.

Касса «Найырал» кинотеатрның болгаш циритиң оргээзинин чанында, эртем 9 шактан немеэ 20 шакка чедир ажыглап турар.

БИЛЕТТЕРНИ БАШ БУРУНГААР САДЫП ТУРАР.

КОЛЛЕКТИВТИГ ЧАГЫГЛАРНЫ БАЗА ХҮЛЭЭП АП ТУРАР.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

АВГУСТ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Муму» 10.20, «Фантомас» 12, 2, 4.55, 7.50, 9.45 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Нежность» 3, 5, «Чаа Дон-Жуан» 7, 9 шактарда.
ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Хар чаар үе» 7, 9 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Джура» 9.40, 11.30, «Алёшкиниң мыакшылы» 1.30, 3.30, 5.30, «Дээр дикмирээшкинин» 7.30, 9.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Онуузунугулар оргулуунунин чагаалдар» 1, 3, 7, «Хөрлээр арга чок кылдыр тодаратканы» 9 шактарда.

Кызылдың хөгжүм училищези турган ам уран чүүл училищези

шыйыышкын болгаш чуруулга (шимелде-кааставаның түскай уран чуруулгазы) эртемнин башкылаар түскай эртемниң талазы-биле чаа ажыттынар уран чуруулга салбырынга 1967—1968 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алыр.

Киреринин шылгалдалары түскай өөредилге черлеринге сургуулдар хүлээп алырының ниити чурумун ёзугаар август 22-ден 31-ге чедир болур.

Кичээлдер сентябрь 1-де эгелээр.

Училищенин адреси: Кызыл хоорай. Ленин кудумчузу, 4.

Телефоннары: 25—79, 29—26.

редакцияның адреси:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харымсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аныырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, совет ажыл-агый киллизинин 21-47, үзетөүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш колхоз корреспондентилер база совет тургузуг болгаш аныырал киллистериниң 21-27, ниитизи информация киллизинин 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41 Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаа.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Партизат эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00561.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЛЫҢЫАР!

1925 чыхза үнелезилеттинген

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

86 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. АВГУСТ 12 СУББОТА № 190 (6827)

Өртээ 2 көп.

Газтыг база бир чер тывылган

АКТЮБИНСК ОБЛАСТЬ. Устюрт... Шаанда бо заңгырган чөрге чүгле сайгактар чурттап чораан. Ам ооң чер ыяшында байлаан ажыглаары-биле кижилер ында чеде берген. 460 метр хаяы № 11 оруниззшкинден байдыс газы аттыгып үнген. Бо бөлүк үеэтпүр ажыглалынга газын киирген Базайсмниң дараазында ийиги газтыг чер болуп турар. Бо чылын Устюрттуң газы Бухара — Урал газ хооразыңче агып кирер.

ЧУРУИТА: Аккуловск нефть разведказының ында шимчилел ажыктарын чорудуп турар мурнакчы монтажниктери И. Кевазина биле И. Лемзи.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДА СПОРТ

Бүгү совет спортчулар бодунуң чаңчыл болган байырлалы — күш-культурнуңуң Бүгү-эвилел хүнүн бегүн 28 удаа байырлап. Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чыл ооңуң бүдүүзүнде демдеглеп эрттирип турар.

Чөвүта чаа ССРЭ-ниң улустарының Спартакиадазы бо улуг байырлал чылында бүгү совет спортчуларга, чурттуң бүгү-ле күш-культура шинчээшкининге спорттуң кайгамчык улуг байырлалы болуп эрткен. Чалыы назынның, күштүң, кадыкшылдың ол байырлалынга 9 миллион спортка инанышылдылар разрядтыг болган. 100 муң ажыг кижи бирги разрядтың нормаларын күүседип. 15 муң спортчулар ССРЭ-ниң спорт мастерлери болгаш кандидаттары болган. Спартакиаданың киржикчилери делегейниң болгаш Европаның чаа 16 рекордун тургузуп. Бүгү-эвилелдиң болгаш эвилелдешкен республикаларның 1007 рекордун удаа эжиттикен.

Бегүн чурттуң бүгү стадионнарынга эвилелдешкен республикаларның болгаш эки-тура спорт киитилелдериниң янзы-бүрү тунгары болгаш күш-культурнуңуларны хей-аът киирген ажыл-ижи, планаттары чайнап үнер. Анаа бистиң хей националдыг миллион-миллион спортчуларывыс беттарының күүнүн шенеширлер. Күш-культура болгаш спорт совет кижилерниң ажыктарын-чурттагазыңче ханылал киргеп, янзы-бүрү назы-харлыг болгаш эртем-билигниг хей миллион ажыл-чы чоннарны бодунуң саадарынче хаара тутпан, кадык салгалды, коммунизм тургузуушкунуңуң идепкейлиг киржикчилерин кижизидеринге нанчаар-даа азжок улуг дузаны чедирип турар.

Коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузары-биле чергелештир Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-культураны болгаш спортту хөгүдүп, сайзырадыр талазы-биле сагыш салыышкынны доктаамал илергейлеп, ойче улуг кичээнгейни утпандырып келген. Ооң тодаргай чижээ спортту болгаш күш-культураны улам ыңай хөгүдер хемчегер дутайында СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1966 чылдың августа хүлээп алган доктаалы болур.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга алдаршыткан Тываның спортчуларының юбилейлиг чылдың спартакиадазы спорттуң кыянкы хевирелериндеп эгелээш, ам августың 18—19 хүннеринде болур чиик атлетиканың маргылдаазы-биле доостур. Бо болуп эрткилээн маргылдаазарга күш-культура коллективтериниң болгаш спорт киитилелдериниң киитизи-биле 26 муң ажыг кежигүннери киришкен. Ооң 12 муңу кадза спортчулар. 5 муң чыгыы спортчулар беттарының спортчу мергежилин бедидип, бирги разрядтың нормазын 17 кижи, ийигизин—616 кижи, үшүзүн—1202 кижи дүмбээган.

Күш-культурнуңуларның санын өстүрериниң болгаш оларның спортчу мергежилин бедидеринче кичээнгейни Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарның спорт чөвүлелдерин салып турарындан, анаа эртикилээн маргылдаалар массалыг болгаш организастыг, салуп болуп эртикилээн. Таңды районнуң «Революциянның чалбыыны», Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозтарының база Өвүр районнуң «Төргелыг», Таңдының «Тикилеге» совхозтарының партия, комсомол, хей-ниити организациялары спортче кичээнгейни салып турарындан ында күш-культура болгаш спорт эки чөрүп турарын демдеглээри өөрүнчүг.

Юбилейлиг чылда хостуг хүрештиң болгаш шыдыраанның бирги разрядчылары Оюмаа Мартаай, Николай Шишигин ССРЭ-ниң спорт мастерлериге кандидаттарының нормазын күүсетпиннер. Ол ышкаш хостуг хүрешче Ниппаан Мумбаның, стоя теннизинге Дарья Хертек, чиик атлетинага Василий Бамлыковтуң, шей кодуреринге Николай Чимвотуң, тыва хүрешке Ондар Сюр-оолдуң, Оюмаа Дапылдың болгаш ат-алдары сураглаан.

Күш-культурнуңуң хүнүн байырлап тура, четпестерни шүгүмчүлээр, шинтпирметтинмээн айтырыгларны тодарадыр, амылдың келир үезин айтыр үнүрлүг бис. Спортчу чедишкиннерни улам эжиттирер, амылчы чонкуң, эң ылаңгыя амыяктарның улам хей массазын күш-культураже хаара тудар, спорт шөлдерни, заадарын болгаш стадионнарны немештир тудар, спорттуң ниити болгаш национал хевирелерин улам кадбартыл, нептередир соруулга бистериниң мурнувуста туруп турар.

Спорттуң бүгү хевирелерин пропагандалап, улам нептередир, аныяктарның, эң ылаңгыя школачыларның иштинден келир үениң шыыран спортчуларының курлавырын тургузуп, спортчу кижизидилгени эжиндер үнүрлүг бис. Ол соруулганы күүседирде бүгү школалар, күш-культура коллективтери болгаш организациялары хей-ниитиге даянып алгаш, ёзулуг-ла тывынгыр амылдазары негеттинер.

Аныяктарның күш-культурнуңуну өзүлдезин, спортчу мергежилин дээш хүн бүрү сагыш салыры, спортка чогаадыкчы чаа саналдарны деткиири, күш-культурнуңуларның чаа салгалын патриоттуг черуунга, коммунизмниң идеяларынга кижизидери партия, профзавилел, комсомол, совет, спорт организацияларының кичээнгейинниң төөгүге турар үнүрлүг. Ол соруулганы амыдыралга боттандырарынга СЭКП райкомнары, хоорием база районнар болгаш хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттери спорт организацияларынга удурутулганы күштелдирип, боттуг дузаны чедирери чугула. Түгле бо таварылгада спорттуң массалыг болгаш спортчуларның бедик мергежилдиг черуун чедип ап болур дээрзин бегүн демдеглээр үнүрлүг бис.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Ужар түүл техниказын коончуг эки шинчээдил алганы. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооңга алдар кылдыр 1967 чылдың июль 9-та эрттирген ужар түүл парадчыга бедик мергежилдиин коргускеени дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуму 1967 чылдың август 10-да Чарлыын ёлүүлер Чепсектиг Күштериниң, хамааты ужар түүлдүң, ужар түүл үлетүрүүнүң болгаш ДОСААФ-тың 965 ужудукчуларын, штурманнарын, парашютчуларын, десантчыларын, инженерлерин, техниктерин болгаш еске-даа тускай эртемнитлерин ССРЭ-ниң орденнери, медальдары-биле шаңнаан.

Кызыл Тук орденн-биле 15, Күш-ажылчы Кызыл Тук орден-биле — 10, Кызыл Сылдыс орденн-биле—478, «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле —136, «Эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле — 51, «Дайынчы алдар дээш» деп медаль-биле — 171, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле — 54 болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле—50 кижи шаңнаткан.

Солун фактылар

Казахстанда Соколов-Сарбайның демир-даштыг черинин байлаан үлетпүрге ажыглаар кылдыр казып эгелей берген. Соколов-Сарбайның чер байлактары болбаазырадыр комбинады ол боор түс миллион тонна демир-даштыг казып тыпкан.

Бистин чуртувуста үшкү черни эзлеп турар Казахстанның металлуртизазы Совет эрге-чагырга чыдарының дургузунда улам өскен. Ам мында тып турар демир-даш ГФР-ниниден хөй, республиканың металы делегейниң бөрүк үжен чурттарын че чоруп турар.

Бир төө демир-даш курлавырларын болгаш ону казып тыварының дугайын чугаалашканда, Совет Эвилелл кара металлургия талазы-биле делегейде эң бай базалыг деп кагээ артык чугаа болбас. Геологтарның санап көргенин ёзугаар алырга, бистиң черивисте домна суугуларының түс миллиард тонна ажыг «чем» үүже бар.

• • •

Москвага делгереңгей дамчыдылгалар кылыр эң баштайгы радиостанция ажылдап эгелээн. Чер бөмбүрзээнин эң күчүлүг радиостанциязы ол болган. «Москва чугаалап тур» деп сөстер бүгү делегейге чаңгыландыр дыңналып турар апарган.

Радио совет кижилерниң амыдыралынга улам делгереңгей ижигин келтеп. Ленинградтың, ооң соонда Киевтиң, Горькийниң болгаш ескелээ хөй хоорайларының радиостанциялары ажыглалга киргеп. Ам ССРЭ-де 500 ажыг радиостанциялар ажылдап турар. Радиодамчыдылга болгаш телевидение системазында 50 муң хире кижи ажылдап турар. Бистиң радиостанцияларывыс ССРЭ-ниң улустарының 66 дылдарынга болгаш даштыкы 56 дылдарга дамчыдылгалар кылып турар.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНЫҢ АЛДАРЫНГА

ПЛАНДАН АЖЫР

Чадаанның хөмүр даш разрезиниң дагжылары Октябрьның 50 чыл ооңга алдар болдурган боттарының социалистиг хүдөлгезин ап тургаш, чартык чылда планнан ажыр 3000 тонна хөмүр даштыг казып тыварын шинтпирлээнер. Октябрьның 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Төөстерин танывыш, политмассалыг ажылдарны шахтага күштелдирген түңнелинде план түгле долдур эвес, харын-даа дыка ажыр күүсеттингеп. Ынчангаш планнан ажыр 3000 тонна эвес, а 7000 тонна эки шыварыг хөмүр даштыг Төрээн чуртка берген. Ол ышкаш муң хире рубльдиң күрүне хөреңгизин кампан алганнар.

Чедиишкинни быжыглаар

Республиканың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи Кызылдың даараныла комбинадының коллективи юбилейлиг чылдың байырлалынга күш-ажылчы чедиишкинни быжыглаар дээш, социалистиг чарыштың шалычы эзлөөнге киришкеш, кыламаккай ажылдаанының түңнелинде чылдың баштайгы чартыынга мурнакчы бүдүрүлгелериниң одуруунга киргеп.

Даараныла комбинады эрткен июль айда база-ла ажы түңнелди чедип, алтаан. Тодаргайларга, ниити продукцияны 22 муң рубльге бүдүрер турган, херек кырында 25 муң рубльге бүдүрүп, чартык чыл планын 114 хуу, бараанның продукциязының—144 хуу күүсеткеп. Белеп продукцияны садыш саарганындан план ёзугаар 118 муң рубль кирип алыр турган, херек кырында 133 муң рубльди алган болгаш планын 112,3 хуу күүсеткеп.

Бригадалар аразының чарыжының июльда мурнуку одуруун хөвеңнинг чоддак тоннар, чүүдүлер, чоорганнар даараар № 1 бригада (бригадир-мастери Э. Васильева), бүдүрүлге планнаазын 104 хуугга күүсеткеш, алдөөнер. Ол бригаданың даараныкчылары М. Горедова, Я. Мусаева ай планын 144—146 хуулларга күүсеткилээш, күш-ажылга мурнакчы чоруун коргусвеннер.

Социалистиг чарыштың дараазында черни хөвеңсавазын материалдардан херээжен үлүстүң улуг, биче хемчээлдиг платьелерин даараар № 3 бригада (бригадир-мастери Н. Макарова) июльдуң бүдүрүлге планын 103 хуугга күүсеткеш чедип алган. Ында даараныкчылар Г. Вержбитская, Т. Борбоякова олар бүдүрүлге планнаадаын 120—130 хууларга күүсеткилээн.

С. ТАМЧАЙ.

Тываның тараажылары кезилдеже кирипкен

Ажаап алыышкынче кирип тура...

Чаагай тараанын өзүп үнгөнинин, ооң четчиш быжа берген хүнүнде дег ындыг хөглүг, хайыныг хүн ховар. Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Кок-Чыраа салбырының трактор-хову бригадазының товушке бо чылдың август 9-та ындыг хайыныг, ындыг өөрүшкүлүг хүн болган: күзүн тараан кок-тараа быжа берген, ону бегүн ажаап киришкен. Тараажы бүрүзүнүң арынында өөрүшкү илден.

Ол хову турлаан бо чылын эрткен чылдарнынга бодаарга чедимчелиг дерээн: 30 оруннуг ниити чуртталга бажыңының ишти арыг, чылыг, чырык, оруннарда ак чоорганнар, чылыг чоорганнар салган, кызыл булуң, чунар бажың, столовая эки дериттинген, электри чыгыы оларда киирттинген. Механизаторларның хүн бүрүде чарыжын, көргүзүүн бижип турар самбырлар дстыгган, агитхүүдүстүң башгайгы дугаарын дашы утпалыг материалдарлыг бижип үндүрген, механизаторларга немелде төлевир тыпсырының хемчээлин, негелделерин бижээш аскан. Немелде төлевир тыпсырда, мурнуку чылдарда ышкаш, кестирген черинин газын кол чүүл кылдыр албайн, а га черден чеже центнер дүжүт алганын кол барымдаалап көөрүн ында оналап тайылбырлаан.

Хову турлаанын кескү черлеринде: «СЭКПниң XXIII съездиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырааныңар!», «Тараажылар! Дүжүт ажаап алыышкынының үезинде социалистиг чарышты калбартыылыңар!» болгаш ескедаа лозунгнарны чараштыр бижээш, асыылаан. Хову турлаанын столовоязынга аныяк, мичээлээ-даа бо ажылга дуржулгалыг поварлар Галя Шогжап, Диженмаа Сарыг оларны быжыглаан. Кок-Чыраа көдээ клуб эргелекчизи Ч. Шур-оол, библиотекарь М. Донгузай болгаш ында школаның башкылары хову-турланнга көскү агитацин ажылын кылып дооскаш, ам агитаторлар, хана парталгазын үндүрерлер.

Ол хүн бригаденың механизаторларының ниити хуралын артыргеш, ажылдарны хуваап, эки ажыл дээш немелде төлевир тыпсырының чурумун, негелделерин тайылбырлаан. Бо бригада 900 га кызыл-тас, 1200 га чинге-тараа, 400 га күзүн чажар кок-тараа, 500 га кукуруза ажаап алыр планныг. Бригадага быжыглаан 30 комбайнын үш хемнелдерге чарташ, авено бүдүрүлге оналазынга бергеп. Га чер бүдүрүлгеден ортумаабиле 8 центнерден куду эвес дүжүттү алыр соруулганы салган.

400 га күзүн чажар кок-тараанын үнүзү чаагай, ам быжа берген. 19 комбайн ол хүн бо кок-тараанын дөрт бедик киирипкеп. Юбилейлиг чылдың бистиң республиканга баштайгы дүжүдүчаагай, быжыг кок-тараже ажыл-агыйның хоочун механизатору, коммунист Федор Кабановтуң башкарган комбайны эштип киргеп. Ооң соонда О. Дартай-оол, М. Дажы болгаш өскелерниң-даа комбайнары шуушпур-шуушпур киргилээн. Совхозтуң болгаш Шагаан-Арыг АТА-ның автомашиналары чедип келген. Ынчалаа-даа удаваанда чаашкын чаггаш, ажаап алыышкынны ара сокседып кээп. Совхоз ниитилиг-биле 722 га черинин кок-тараазын ажаап алыр планныг. Бо планны беш ажыл хүнүнде бүрүү-биле күүседир соруулганы механизаторлар салган.

Совхозтуң бүгү тараажыларының юбилейлиг чылдың тараазын баштайгы хүнден эгелээш шалыпкын, чидириг чок ажаап алыр ниит тураскоруктуун, совхозтуң удурукчуларының чамдык организакчы эки эгелээшкиннерин демдеглевишаан, ажылга шинтыктап турар чамдык четпестериниң дугайын дорту-биле чугаалазары чугула. Ажыл-агыйның 11 комбайны «Сельхозтехника» каттыжышкынының Шагаан-Арыг салбырының септелге мастерскаязында ам-даа септелгеде турбушаан. Ол комбайнларга херек артык кезектер чок. Ажыл-агыйның дүжүт ажаап алыышкынынга эвээш дээ 58 автомашина негеттинип турар, ынчалаа-даа совхозтуң автопарыгының 17 хуузу ажылга амда болеп эвес. Шагаан-Арыг АТА-зы совхозка 17 автомашинаны бээрин азаазы. Совхозта бар 14 жатканың түгле 4-түү ажылдап турар. 10 эргэ жатканың септелгезинче ам-даа кирбээн. Ол жатказар-биле 2000 га чинге-тараны болгаш еске-даа культураларны тавыжалай кестирерин планнап турар. А совхозтуң удурукчуларын ол жатказарны август 20-ге чедир септээрин бодап турар. Юбилейлиг чылга төлептиг күш-ажылчы белек ажыл-агыйның бүгү адырларынга чедишкинни болуру билдингир болгай. Кукурузаны свюсна кезерин чөшпээрээн турбуже. Хайыракан салбырның эргелекчизи эш Н. Балчый-оол бо ажылды ыңай эгелээрин бо үеге чедир саададып келген. Эрткен чылын бо ажылды ол салбыр база мичаар хожудадып келгеннинден хөй тонна погаан масса хар адаанче кире бергенин база катап сагындырары артык эвес. Ындыг зарыысалта чөк чорукту ам канчап-даа болдурур болбас.

Арыг-Бажы салбырда чайгы чер аңдарылганынга быжыглаан 16 тракторнуң 5-ин аңаа турар, а ажылдап турар трактор бүрүзү хөлчегге нормааның чартыын дөңгүн-ле күүсежип келген. Бо үеге чедир чайын аңдарга чогуур 1018 га черинин түгле 120 газын аңдарган. Ооң бир чылдагаанын, ында аймыдап турар трактористерге чемгерилге черинин чогу, олар ажылче ораа үнүп, кежээ эрте чаныш турарында болуп турар.

Салбырларның удурутукчулары, түскай эртемнитлери чамдык техниканың кайда турарын билбес. Чижээ, «Беларусь» тракторлар тергелериниң ыяш саны, кайда турары бо үеге чедир четче билдингнес. Совхозтуң кол инженери эш Г. Махмутов үредген трактористерге артык кезектер чедирер дээш ол тракторларны диилеп тывырынга өйлежип турган таварылгалар хөй удаа болган. Август 7—8 түңнеринде Хайыракан салбырының чер аңдарын турган беш тракторизи тракторларын үредген, артык кезектер чок тур дээш тургузуп каапш, сууруже чаңгылай бергеп турган. А херек кырында тракторлар үредөөн, артык кезектер чок хөй чылдаак ажылдан оспаксырааш хөөн болган. «Артык кезектер» сураглаар, аңаа сыңдап алташ, ажыл шагы үзер чорук ажыл-агыйның чамдык механизаторларының ортузунда неттерегей апартаазын оларның ортузунга кижизидилге ажылынга кошкаашыбиле тайылбырлап болур.

Бо чылын дүжүт эрткен чылдыңдан чаагай үнгеп. Аттар-бойдустуң байдалы өө-шык, таарымчалыг эвес деп түре бүгүдеге билдингир. Республиканың ажыл-агыйлары ниитизи-биле бо чылын мал чемининг белеткелин орай эгелээн. Ынчангаш ийи улуг кампания: мал чемининг белеткези болгаш дүжүт ажаап алыышкынны кадырлажып келгеп. Дүжүт ажаап алыышкынынче кирип тура, мал чемининг белеткели, кежир чылдың дүжүдүнге белеткел ажылдары дээш чергелиг база кончуг чугула ажыл-агыйжы кампанияларны кошкады бербейн, ниити ажылдың чедишкинни дээш кижи күүнүн болгаш техниканы таарыштыр тургузары негеттинин келгеп.

А. ДОҢГАК,
Д. АНАЙ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алырынче республикада баштай кирген комбайнер Федор Кабанов; аданында — комбайнарның кезиин киришкеп.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотолары.

Соок оран алдыны

Якутияда Нельхая деп алдын уургайы чыл планын баштай күүсеткеп. Ол алдын уургайы — «Индигир алдыны» комбинаттың эң улуг бүдүрүлгеге чери. Нельхаяның алдын назынчылары бо чылдың эгезинде юбилейлиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседиир деп республиканың чер байлактарының чыгыы ажыл-ишчилеринге кыйгырып үндүрген. Ам ол эгелээшкинин өөскүткеннерниң улуг байырлал чылында хүлээлгезин күүсеткенинге киирипкеп тыпкан металлының сөөлгүзүн Төрээн чуртка хүлээдип бергеп ол.

Колхозтың соок полюсунда аңаылдап турар. Аңдынчылар Соңгу орааның берге байдалдарын ажып тиилеппиннер, чүс градус соогуулап келир черде чаагай үүле бүдүрүп турар.

(СЭТА).

Баштайгызы

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозунуң шөлдеринде гречиха быжа берген. Бо дээрге ук артельге бо чылын чаа тарып эгелээн культура. Ооң ниити шөлү 20 гектар. Үнгенинин байдалы-биле алырга, бо культура гектардан ортумаабиле 10—12 центнер дүжүттү бээр хире.

Юбилейлиг чылда артельдиң баштай быжыкан культуразының дүжүдүн бир дугаарында ажаап кирер аас кежик колхозтуң хоочун механизатору Афанасий Ефимович Никифоровка онаашкан. Ол бодунуң «хову кораблин» ылаптыг хынап алган, четче быжа бергеш, хөлбеңнедир чалгып турар шөлче киреринге белен. Ооң эжи аныяк комбайнер, бодунуң оглу Александр Никифоров база-ла белен. Ийи адалышкы комбайнарын база-катап ылавылап хынааш, быжа берген гречиханы тавычалай кезип киришкеннер.

Колхозта амдыызында бо культура быжыкан. Неделя хире үе эртсе, чаагай үнүштүт өскө культуралар база быжып, ажаап алырын манай бээр хире. Ылаңгыя Хайырлыг деп черде кызыл-тас шөлүнге массалыг ажаалда удавас эгелээр дээрзи илден.

БЕЛЕТКЕЛ ДООЗУЛГАН

Бөлүк ажыл-агый бүдүрүлгелериниң бо хүннерге кол кичээнгейни юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алырынга белеткелдерге угланган. Бо чугула ажылды кичээнгейлиг көргеп ажыл-агыйлар ону доозуп ап турар.

Дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелдерин дүүтеп дооскан ажыл-агыйларның бирээзи Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхоз болуп турар. Ында бүгү комбайнвар бүрүн септеттинген. Бо чылын ажаалганы барык шуптузун ангылап ажаар арга-биле чорудар болганда, «ЖВН-6» деп 10 жатканы бүрүн белеткеп, чогуур санныг комбайнарны тараанны ангылап ажаарынга таварыштыр дерээн.

Техниканы септелгезин дооскаңнаан ангыда, совхоз ажаап алыышкынның ажылчы планын кыпкан, кижи болган техниканы участоктарга хүлээлгеп. Шилиир чаа дүжүттүң тараазын хүлээп алырынга болгаш ариглап сайгарарынга белеткеттинген.

ШУЙЖУЛАР—ИЙИГИ ЧЕРДЕ

Чоннун идепкейи-биле

Совет эрге-чагырганың чартык чүе чылының баймралынга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедишкининиг ужуражыр дээш, Бай-Тайганың Шуй кодээ Советиниң ажылчы чоннар оргузуунга организас-массалыг ажылды мурнуку чылдардан элээн экижиттеп. Советтиң активтери болган депутаттары бо талазы-биле поселу ажылды чорудуп келген. Юбилейлиг байырлалга уткуштур республиканың бүгү кодээ Советтериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка бистиң кодээ Совет ийиги черни эллээп.

Ам үеде Шуй суурда сее кудумчу, квартал комитеттери ажылдап турар. Эрткен чылын комитет кежигүннериниң удуртулгазы-биле суурнуң чурттакчылары 2249 дее янзы-бүрү маштарны тарын олуртушаан, долгандыр ишкинзи-биле 2265 метр шөлдү штакетниктен кажаалаан. Кодээ Советтиң хой-ниити организациялары боттарының ажылчорудулгазын чүге суур чаагайжыдылгазы-биле кызыгаарлаавайн, оске-даа организас-массалыг ажылдарны доктаамал чорудуп келген. Квартал, кудумчу комитеттери хамаарышкан участоктарында ай санында хуралдарны эрттирип, анаа боттарының ажыл планының күүседазин түнелиишаан, чедир кылдынмаан чүүдерни тодарадып келген. Ындыг чүгүле ажылдарга идепкейлиг киржип, боттарының депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип келген элементарга адаарны өөрүнчүг. Ындыгларга Серен Комбужай, Саян Балындий, Хертек Серединаа, активистер: Хертек Шагдыр, Хомушку Сеңдаш дээш өскелер-даа хамааржыр.

Суурда ортумак школаның башкылар коллективи эрткен өөредилге чылын бигий эвес түнелдерниг тоидургеп. Онгу классты он алды, сески классты 25 инжи доозуп үнгеп. Школага ниити болган түскай билиг бедидериниң билгүнери база ажылдап турган. Кежээки школаның сески классын тос, чолаачының ийиги классын чеди, трактористиг бирги классын дөрт кижи дооскан.

Чурттакчы чон ортузунга культура-массалыг ажылдарны организастап чорударынга кодээ Советтиң ажылдакчылары элээп эвес салымыкшынарны киирип келген. Оон түнелиинде чеди удаа тематиктиг кежээдер эрткен. Чурттакчылар янзы-бүрү темаларга 18 лекцияларны хыдаан, ол шыкаш кинону база доктаамал көрүп турарлар. Клуб чөвүдели бот-тывынгыр уран чүүл белеткелин мурнуку чылдардан экижиттеп. Бот-тывынгыр артистерге 10 өр, 10 хөрөөжен национал тоннарны, 16 моге кедер содак-шуудалты даарадыл белеткээн. Бо бүгүге кодээ Совет болган колхоз 950 рубльди түскайлап үндүрген. Ам үеде киноуң, библиотеканың болган бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилери чаңгыс агиткульбригада кылдыр каттыжып алган, сиген шолдеринче, хойму бригадалар топтеринче, фермаларже удаа-дараа үнүшкүнүнерни кылып турар.

Эрткен чылдарга дениээрге чүгүлүнүң вогаа шөлүнде картофель болган янзы-бүрү вогаа аймак өзүп үнген, бажыңнар чанында чаңгыс олуртунган маштар чыңгыр-вогаан апарган тургулаар. Иштинде штукатуразы, даштында херими болган крышазы, кладовканы чок бажыңнар суурда барык чок. Кижилериниң колхоз бүдүрүлгезинге киржилгези бедээн, алыр ажыы өскен, амыдыралы солун, чаагай апарган.

Шуй кодээ Советиниң ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң айтырыгларын сессияларга чугаалажып, үндүрген шиитпирлериниң күүседазин ажылчы чоннарының ниити хуралдарында сайгарбышаан, чедип алыр сорулгаларның арга-хемчегларын айтып келген.

Шак ындыг организас-массалыг ажылдарның түнелиинде кодээ Советтиң бюджединге чоодан киирер акша хөрөнгүлөр чымадазы экижээн. 1967 чылдың бот-үндүрүг чымадазы 86, кодээ ажылагый үндүрүү 100, страхованиие 98 хуу күүседтиигеп. Бүгү үндүрүглер чымадазын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле республиканың шуулу кодээ Советтериниг Элегее-Аксы кодээ Советтиң ажылдакчыларының кыйгырыын бистиң кодээ Советтиң ажылдакчылары деткип, артыкан үндүрүүлериниң долу чымадазын сентябрь 1-ниң бетинде доозар сорулганы салган.

Шуй кодээ Советиниң «Мурнакчы» колхозтуң күүлее мурнуңа бүгү планның двигателиниң чедишкининиг күүселдиишин кандырар дээш, бодуңуң ажыл-чорудулгазын эвилеге, уруглар албан черлериниң, мал кыштагларының кышка белеткелинче, дүжүт ажаан алышкынының белеткелдерже угландырган. Ажыл-агыйының чугула участоктарында кодээ Советтиң активтери, депутаттарны, суурда ууссчу контроль болүүнүң кежигүннерин быжыглаан. Депутаттарның болган активтериниң база суурнуң хой-ниитизиниң күжүнге даянып алгаш, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң айтырыгларын чедишкининиг шиитпираевишаан, юбилейлиг чылдың баймралынга ажыл-ишчи соңгүт ужуражыр сорулга кодээ Советтиң мурнуңда салдынып турар.

О. ОЙДУП,
Шуй кодээ Советтиң даргазы.

АЖЫЛЫВЫСТЫҢ АРГАЗЫ

Шуй суурда улусчу дружинаның составында шүүтү 40 кижи бар. Ында коммунистер 19, комсомолчулар 7, хөрөөженнер 6 кижи хаара түттүнген. Чамдык ажыл-агыйларда улусчу дружинниктер дежурныйлаашкынче үүлгедип байыр-чыскаалдарда азы колхозчуларның, ажылчыннарның шалың аргаи хүнеринде үнеринбиле кызыгаарлаттынып турар. Ындыг практиканы четпес деп санаар мен.

Бистиң дружинниктеривис хүнүүң-не йийлеп дежурныйлаан турар болгаш онза хүннерде 5 кижи чедир үнер. Үнүүшкүн бүрүзү түскай график ёзугаар болур. Ажыл хүннеринде, анаа-даа хүннерде хой-ниити черлеринге эвирик костүп келген кижилерге башгайгы удаада сагындырыгларны кылып, бичии-даа коруи-чуруум үрээшкиннерин кичээнгей чох эрттирбейн турар бис. Улусчу дружинниктерден каш катап сагындырыгны алза-даа, оон чогуур түнел кылбас кижилерге администрativtиг хемчегларни оларын албан организациялар дамчыштыр чедип албышаан, ындыг кижилерниң күш-ажылчы сагыпга-чурумун боттарывыстың хайгаралывыска ап турар бис. Хой-ниитиниң коруи-чурумун үреер ийи, чаңгыс кижилер-биле шыңгыы демиселди чорутпушаан, дежурныйлаашкынга үнген дружинниктерни тоол көрбээнинерни база кеминг херек үүлгедикчилерни хөйүүн судуунче азы районнуң шагдаа салбырынче дамчыдып турар бис.

Кижилериниң бот-мелерели бедээн тудум-на, оларның ажыл-ишчи көргүзүглери өзүп турар. «Мурнакчы» колхозта ажыл-агый бүдүрүлгезинде киришпейн турар колхоз кежигүннери ам чок деп сөглеп болур. Чогум-на оон түнелиинде бистиң колхоз мал ажылының продуктуларын күүнеге садарының чартык чыл планын чедишкининг күүсеткен дизе алдаг болбас. Эрткен чылларда суурга хой-ниитиниң коруи-чуруи үрээшкиннери, массалыг арагалаашкыннар турган-на харын. Ынчалза-да сөөлгү ийи, үш чылдарда ындыг таварылгалар дыка ховарданы. Чамдык кижилерниң талазындан ындыг алдагдалдар турза-даа, оларны доп дораан эдип ап турар бис.

Дружиниик болганындан эгелээп, сөөлгү үеге чедир улусчу дружинаның ажылынга идепкейлиг киржип келген, хулиганнар, арагачылар-биле эптеш чок эптерни айтыры чугула. Ындыларга А. Кызыл-оол, Д. Карадаш, М. Доргүс-оол, О. Ойдуп, С. Хөрүл олар хамааржыр. Ажылывыстың аргазын улам ажыктыг болдурүп тургаш, ниити ажыл-херекке төлептиг салыышкынны киирери — бистиң дружинниктериниң кол сорулгазы ындыг.

Х. САРЫГ-ООЛАК,
улусчу дружинаның командири.

Суурнуң бот-тывынгыр артистери сигенчилерже аалдап хаптар дап турда бо чурукту бистиң корреспондентивис В. МОЛЬБИ тырттырган.

Өөренирингe белен

Бо чылын Шуй ортумак школазының сентелгези эрте эгелээн. Амгы үеде 466 кижи өөренир ийи корпустуң сентелгези доңгулган. Интернат сентелгези база дооступ турар. Сентелгеге ажылдап турган ажылчыннарның аразынга социалистиг чарышты организастаан. Оон түнелиин неделя санында үндүрүп, мурнакчыларны илередип келген. Ай эрткен соонда ниити түнелиң үндүрген. Техниктиг ажылчыннар Х. Долгар, Х. Маныч, С. Долума, ажыл-агый эргелекчиин С. Оскур олар онаашкан ажылынга харысаалгалыг, ак сеткилдиг чорууп көргүскен. Оларның кылган ажылы шынарлыг болганы социалистиг чарыштың түнелиинде илереэн.

Чаа өөредилге чылында 1900 кубометр ойлаар ыяштыг белеткээн. Оон шуптузу школа хериминиң иштинде дүжүрттүнген. Өөредилге хереккелдери, столдар, сандайлар, парталар, күрүне хандырылгазынга турар өөреникчилериниң идик-хевви чогуур үезинде саттынган.

Эрткен өөредилге чылында школа музейин организастап тургускан бис. Ол ам ажылдап турар. Чайгы дыштанылга үезинде алаачелер, өөреникчилер музейиниң экспонаттарын байлыап, чаа-чаа солуп түүдерни тып экжеп турар. Ында бойдус булуңу, «Аданарының оруу-биле», «Чаштанчыдан чалбыыш үнер» дээш оон-даа оске булуңнар бар. Ада-иелер О. Ойдуп, О. Окпан-оол адыг кежин тааршытыр кылган ёзулуг «дириг» алыпты кылып бергени кончуг өөрүнчүг болган.

Өөреникчилерни ленинчи оөур-хевирге киживиндеринге ленинчи өөрээл улуг ужур-дузалыг. Ам оон ниити арыг-сиилиг болгаш шевергин деритингеп. Чаа өөредилге чылында эң ыяш өөредилгелиг, быжыг сагыпга чүрүмүүт уруглармы түлээн алырынга белеп.

Сентелге үезинде Кызылдың хандырылга черн (главснабсбыт) түүдүт материалдары-биле четче хандырбайн келгенин демдеглевес аргажок. Чүге дээрге, биске цемент, чүга демир, шала бүдүү эргежок чугула херегленттиниң турар. А главснабсбытка баарга бо материалдар чок болур. Чүга демир чок болганының харааны-биле школаның крышазында ойбак черни ажыттандан үндүр бижээн, эрги демирлер-биле дүглаар ужурга таварышкаа.

Школаның башкылар коллективи Совет эрге-чагырганың тоогуулуг 50 чыл ойыпа төлептиг ужураыр дээш чаа өөредилге чылында өөредилге-кижилдилгелиг ажылды бедик деңнелге тургузуп, үлегерниг көрүп-чуруумну чедип алыр сорулганы салган.

В. СОЯН.

Ажыл-ишчи үлүүвүс

Республиканың кодээ Советтериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка Шуй кодээ Советиниң ийиги черни эллээп. Кызымаккай күш-ажылывысты ынчалдыр үнелеп көргени бистиң өөртүп турар. Мээң харыылап турарым участок — Нордуң кудумчузу. Ниити ажыл-херекке ол кудумчуның чурттакчылары кандыг салымшкын кииргенил?

Суурда төп кудумчу ол болгаш бүгү-ле чаагайжыдылга, ногаанчыдылга ажылдарының колдуу Нордуң кудумчузуның чурттакчыларыга онаажыр. Чүге дээрге, баштай суурнуң төвүн каастап, экижиндип алыры албан-на болгай. Ынаңгыя бо чылын бистиң суурнуң чаагайжыдылгазы кажангызындан-даа организастыг эрткен. Ук ажыл чылыг үениң эгезинден сөөлгү хүннерге чедир сулараваан. Олурттунган янзы-бүрү маштарның чайгы ажаалдазын кудумчу комитединиң хуралынга чугаалашкаш, бо талазы-биле тускай кижилерни томуйлаан. Ынчангаш чай дургузуулга чаңгыс-даа ыяш ара кадыр кургаваан. Суурнуң кудумчуларын чиңгир-вогаан бүрүлүг маштар каастаан.

Кудумчу комитединиң кол кичээнгейге ап турар айтырыы чурттакчыга бажыңнарының иштики-даштыкы арыг-шеверин, өөредилге бүрүзүүнүң культурлуг амыдырал байдалдының чедип алыры болур. Ынчангаш бо талазы-биле калбарган чаруштиң түнелиин кудумчу комитеди өйшаанда үндүрүп, мурнакчыларны шаннап мактавышаан, четпестиг болган өөредилгере хамаарыштыр организастыг хемчегларни ап келген. Ам бажыңының даштыкы бокту, херими, крышазы, кладовказы чок чурттакчылар чок, өөредилге бүрүзүү вогаа шөлдүг.

Суурда культура-чыргыышкын, медицина, уруглар албан черлери доктаамал ажылдап турар. Кижилериниң амыдырал хандырылгазы чугула кичээнгейде алдынган. Коллективтиг ажыл-херекке чоннүң киржилгези идепкейжээн, колхозчуларның алыр ажыы өскен, амыдыралы солун, чаагай апарган.

Кварталь, кудумчу комитеттериниң кежигүнлери хамаарышкан участоктарының чурттакчыларын бүгү-ле организас-массалыг ажылдарже эвилелдээр хүүлгелиг. Бистиң ажылывыста ол хүннүң чугула айтырыы деп көрдүүн турар.

Х. СЕНДАШ,
кудумчу комитединиң даргазы.

Ырылар куттулуп тур

Өңгүр тоннарлыг, арын ыырайлары хөглүг оолдар, кыстар Тары-Үзүк, Базырак-Адаа кайы сен дээш хапкан. Ол болза Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң бот-тывынгыр артистериниң колхозтуң сигенчилер бригадаларынга аян тударын-биле чоруп тургапы ол.

Баштай Семис-оолдуң бригадазынга чеде бердивис. Күдер магаботтуг аныяк эр аалдаа-биле бисти үүкүп албышаан, мынча дидир:

«Сергек ыр, шүлүктеп, сеткил ханып ыыдаан алгаш, сорук кирип ажылдап туралынар!». Концертивис дугайын допчу таныштыргаш, көргүзүп кириптивис. Хөй нуруузуида концерттериниң өгелеп турары ышкаш, баштай хөйүүн ырындан этелээп, номерлер дес-дараалай чоруп турда хөглүг адыш часкаашкынынары, бистн улам сорук киирип, «ам-даа» дээнзиг диииреп турган. Көргүзүлге тонери билек. Базырак-Адаанын сигенчилери-биле байырлашкаш, Дугуржапка удуртқан бригадаже машиналыг, ырлыг-хөглүг хаптывыс. Сүге-Шаанчыынга чедип келириискс, малга быжыг чеи-суурну белеткеп алыр дээн ажыл-ишчилеривис, изиг түлүк-ле ажылдаан турлар. Орта барган чүгле аян түлар дээш ажыл доосту бээрин маиап орбайын, оларга дузалажып, кады эрес, шалып ажылдап дооскаш, бараалгаткан концертивисти Базырак-Адаанда сигенчилерлен-даа артык сонуургап көрүлер. Бир тодаргай чижек болза, А. Чыргал-оолдуң «Мээң партиямга алдар» деп хөй кижи күүседир ырызын көргүчүлер бистин-биле кады турупкаш ырлажыптарга сагыш-сеткилдин чингин, хөглүүн чүү дээр!

Бистин бот-тывынгыр аныяктарывыс концерт белеткээр үезинде олуг, ыыт биябос алаар улус. Суурда бот-тывынгыр уран-чүүлде шупту 24 кижи киржип турар. Оларның аразында школа назыны четпээнинерден эгелээш, кок баштыг кырганнарга чедир бар. Кодээ Совет даргазы О. Ойдуптуң сыгырга дег, чидиг өткүү ырларын азы 6 харыыг Вася, Витя «йистерниң «Хүреш» деп танцыны чаптанчыг, чараш кылдыр ойнаарын кым сонуургап, көрбес боор. Оон аңгыда Мөрзек, Каракыс, Чечек, Өшкү-Саар дээш ышкаш, идепкейлиг талантылыг аныяктар дыка хөй.

Бистиң бот-тывынгыр артистеривистиң талантызы чүгле бо районда эвес, республиканың өскедаа колхозтарында болгаш совхозтарында билдингир апарган. Чөөн-Хемчиктиң колхозтарынга, совхозтарынга эрткен чылын 10 ажыг хонук «алдаап», Монгун-Тайгага барып чедишкининг доостувус. Бистиң ол концертивис дугайында ынчан-на сонуургап айтырып турган чүве. Ам допчузу-биле таныштырайн.

Ында кандыг-даа нарын чажыт чок, оон сөөлгү белеткелдерин анаа-на чаңчыккан айбы-биле клубка сцена кырынга эрттиреринең орнуна сиген бригадаларынга, сүт-бараан фермаларынга үндүреривис чаңчыл апарган. Ындыг үндүрүүшкүн бот-тывынгыр артистерге концерт үезинде бот-боттарынга негелделиин бедидер, сценага түттүнүп биляринге ажыктыг чаңчылдарны бээр. Оон аңгыда ындыг белеткелдер анаа белеткелдерден ийи-үш катап будурүкчүлүг болур. Ынчалдыр белеткеп алган концертивисти чоокку үеде республиканың чамдык районнарынга бараалгадыр бис.

Д. ХҮРЕШ-ООЛ.

Аныяк эмчи

Вера Арапчор Кызылдың эмчи училищезин 1966 чылда дооскаш, Шуйнуң уруглар садигининң эмчизи болуп ажылдай берген. Эмчилевишаан, кижизидикчи хүлээлгени база күүседип турар. Тускайлаң ажыл-амыдыралды чаа эгелээн аныяк кижиге бергелер баштай удаа-дараа таваржып турган. Яслиде 70 ажыг уруглар бар. Оларның ада-иелериниң амыдырал байдалдары-биле таныжып, бичии кижилерниң аажы-чаңынга чаңчыгып алыр дээш ол биче эвес оралдажышкыннарны кылган.

Күжениишкиннер халас барбаан. Чыл безин четпес үенин дургузунда ол бодунуң ажылынга көскү чедишкиннерни чедип алган. Уругларның кадыкшылының болгаш кижизидилгезиниң талазы-биле ада-иелер Вера Кыргысовнаның адрезинге хөй-хөй чылыг сөстерни сөглеп турлар. Ол ам эмчи, кижизидикчи, депутат, кодээ Совет даргазының штаттан дашкаар оралакчызы. Эш Арапчор бүгү-ле чүвеге четтигип, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар.

— Кол-ла кичээнгейни бичии кижилериниң кадыкшылынче, оларның эстетиктиг кижизидилгезинче угландырган, бодумнуң ажылымны баштайгы хүнинерден-не ажылагыйның байдалынга таарыштыр тургузуп алырын ораладажып келген мен. Ам үеде бүгү колхозчулар сиген кезилдезинде, чаа дүжүт ажаап алышкынының белеткелинде чай чок ажылдап турар. Оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хандырар сорулга-биле бичии уруг бүрүзүн ясляде, садикте хаара туткан бис. Уруглары бажыңында турар ужурундан колхоз бүдүрүлгезинде киришпейн турарлар бисте чок — деп, Вера Кыргысовна чоргаарал-биле чугаалап турар.

ЧУРУКТА: Аныяк эмчи хүлээп алышкын үезинде.

В. МОЛЬБИНИҢ фотозу, сөзү.

КОМАНДИР

Коммунист дугайында чугаа

«Алло, алло! Шагдаа черни бериперемеи» деп девидээнниг үнну дыңнаан, телефонист кыс районнуң шагдаа салбырының дежурныйын уламкан. Кезээде белеп орар шагдаа, телефон кыңгыыт даарн билек, трубканы сегирип алган.

Далаш-биле: «Алло, дежурный шагдаа бе? Чодураа суурдан дыңнадып тур. Кежээки дежурныйлаашкын үезинде эзирик ийи кижи чалчык кылган. Дружинниктер сагындырыг кылырга тоовааннар. Бүгү документилер кылдыгган. Силарнин дузинар херек апарган. Аргалыг-да болза, дурген» дээн, улусчу дружинаның командири Василий Сендиевич Дамдын-оолдуң үнүн дежурный танып каан, кыскалы-биле:

«Ындыг-ыр, мынанар, дораан чеде бээр бис» дээш, удавайн халкаиар.

Шыпшың удаан ажылчын суурга орай дүве шимээн үнүрүп, чалчыттының чоруп турган ийи хулиганга хамаарыштыр чогуур хемчегни суурда улусчу дружинаның командири башгаан дружинниктер шак ынчаар алган.

Бо ээрге чаңгыс эвес удаа болган таварылга-ыр. Василий Сендиевич дружина командирлеп эгелээнинин мурнунда Улуг-Хемниң Чодураа суурга хой-ниитининг коруи-чуруи үрээшкиннери, массалыг арагалаашкыннар хаяа эвес бооп турганы чахыт эвес. Кижи бүрүзү ажылын дооскан соонда хостуг, боттарынга ажыктыг кылыыр дыштанып алырын күзээр. Кижилерге аныр-ыыт бербес, социалистиг ниити чурталганын дүрүмүн хажыдар. ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас ийи-чаңгыс кижилерни чон көөр хөөн чок болгаш ыыгылар-биле шыңгыы демиселди чорутуп турар. Ынчангаш командир хүлээлгени даанган дораан-на эш Дамдын-оол улусчу дружинаның ажылын болуунун ходунга алган. Оон кежигүннериниг эң-не төлептиг ээн эштерин хаара тудуп, ниитининн коруи-чуруи камгалалының темаларынга лекция, беседаларны чон ортузунга чорудуп келген. Үе эрткен тудум-на чуруи үрекчилери, арагачылар эвээжеп, улусчу дружинниктерниң хүрээлени өзүп турган болгаш чуруи үрээр, арагалаар, ажыл кылбас чорукка удур деңнесел улам шыңгыраан.

Улусчу дружинаның ажылын дээштиг болдурарынга, суурга эки сагыпга-чурумну чедип алырынга эвээш эвес күжениишкиннер үнген. Чамдык чуруи үрекчилери дружинниктерже оък-бижек арнып, кыжанып-даа тургулаан. Ынчалза-да ниитининн эрге-ажыл дээш демиселчининн быжыг турасоруунга кандыг-даа бергелер ыыныпаан. Эш Дамдын-оол бичиндаа үүлгедиг бүрүзүн анаа эрттирбейн, оларның өөскүүлүкчүлеринге удур шиитпирлиг туржуп, берге таварылгада хой-ниитининн, районнуң шагдаа салбырының деткимчезинге далаып келген.

Он ажыг чыл башкарып келгеи улусчу дружинаның ажылынга оон салымшкыны улуг дээрзин Василий Сендиевичиниң хүн бүрү амыдыралынан көрүп болур. Ажыл хүннеринде, анаа-даа хүнперде хой-ниитти черлеринге таакпылапкан азы кудумчуга азирик чораан, чок болза аъттыг, машиналыг шаап турган кижилерни командир бо-ла өскерип каан, оларга эптиг-чептүг сүмени берген турар. Дружина командирине ажылдаан чылларынан 1966 чылды Василий Сендиевич эргизелиг үези деп санап турар. Ол чылын Шагаан-Арыгга эрткен улусчу дружиналар командирлеринин хуралындан эш Дамдынооолду көрүм-чуруи камгалалынга хой чылларда ёки ажылдан келгеии дээш өртектиг белектер-биле шаннаан.

Ниитининн көрүм-чуруи камгалалының талазы-биле 1966 чылда үнген хөөйлу улусчу дружиналарның ажыл-чорудулгазынга чаа эргилдени болдурганын практика көргүзүп турар. Чодураа суурда улусчу дружинаның кежигүннери чаа хөөйлүнүң негелделерин удуртулга болдурүп ажылдавышаан, чедишкиннерни чедип ап турары ол. Ук дружинаның составында үжен беш кижи хаара туттунган. Оларның 15-жи коммунистер, 17-зи комсомолчу аныяктар.

Коммунист эш Дамдын-оол дружинниктер командири хүлээлгезинден ангыда бодунуң кол хүлээлгези — колхозтуң түдүг бригадирн ажылынга база бигий эвес түнелдерни чедип ап келген. Оон удуртун турар бригадазы Совет эрге-чагырганың чартык чүе чылының байырлалынга үткуштур алган социалистиг хүлээлгезин чедишкининг күүселдип. Фермада быжаа кажаазын, даш мастерскаяны, ийи кызыл булун тудуун, 500 тонна тараа киирер складты юбилейлиг байырлалдың бетинде ажыглалга киирер деп турар.

Хоочун коммунистиң кызымаккай күш-ажылын, даанган хүлээлгезинге ак сеткилдиин үнелеп көргеш, оон чаңгыс чер чүттүүлары ону кодээ Советтиң депутадынга каш удаа сонгуп келген. Ол ам командир, бригадир, депутат, кодээ Совет даргазының штаттан дашкаар оралакчызы. Назыны догүй берзе-даа, бүгү-ле чүвеге четтигип, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Кодээ черниң чурумунуң быжыг тудукчузу Василий Сендиевич Дамдын-оолду Жданов аттыг колхозтуң улуг, биче кижилери хүндүлээр, аңаа чормаарланыр. Төрээн чону, будурулгези, колхозу ээзи кээзээ сетиилп деспес ёдулуг кижилерни ажыл-амыралы хөйге үлегер-чижек, орук айтыкчызы болур.

Н. КАРА-ООЛ.
Улуг-Хем район.

1967 ч. Август 12.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

ӨӨРЕДИЛГЕ ЭГЕЛЭЭРИНГЕ БЕЛЕН СИЛЕР БЕ?

КОЛ СЕПТЕЛГЕЛЕР ДООЗУЛГАН

Школаларны чаа өөредилге чылынга белетиэари—чугула харыысалгалыг ажылдарның бирээзи. Септелгени чогуур ойүнде бедик шынарлыг доозарда, аналаа кирер материалдарны баш удур белеткеп ап. Бо чугула ажылга башкылар болгаш ажыкчыннар, ада-иелер болгаш өөреникчилер коллективтерин хаарза тудуп, организастыг айтырыгларны болур-чогууру-биле шиитпирлээри нететтинер.

1967—1968 өөредилге чылынга Кызыл горонозунуң аргазында турар Кара-Хаак сес чыл школазы (директору эш Маадыр). Чербиде школа-интернат (директору Тыва АССР-нин Дээди Советиниң депутады эш Командрина). Чербинин калыкшылга школазы (директору эш Магера) белеткелги үлегерлиг чоруткан.

Бо хүннерде Кара-Хаак школазы өөреникчилерни хүлээп алырынга белен. Өөредилге класстарын, столоваяны, башкылар бажыңын болгаш өскедаа объектилерниң печкаларын чаарткаш, чугайлап, будаан. Парталарны, стол, сандайларны, орун-дежекти турза чогуур черлериниде салгылаан. Өөренир школаның иштики шимелдезин бүрүн кылган.

Школаның болгаш интернаттың септелгезин чогуур ойүнде доозарынга коллективтиң кежигүннери улуг үлүгүн киирген. Ажылчыннар Галина Ломкина, Мария Глызына, Дашоол Салчак, башкылар Кызыл-оол Ондар, Бөрзек Шожуу болгаш өскелер-даа ажылга эртен эрте кээп, ажыл соонуңне безин артын каап, берген даалгаларны эки шынарлыг күүседип турган. Амгы үеде школаның чанында өөредилге чылынын дүргүзүнде оттуска чогуур 800 кубометр ыяштың 600 кубометрин дүжүрүп, тургузуп алган болгаш арткан ыяшты соортуруп уламчылап турар.

Бо школаның үстүкү классчарының өөреникчилери школа чанының участогунга практика эрттирип, ажылган чайлааннар. Школа чанында янзы-бүрү чечектерни, малина, инек-караа болгаш өске-даа каттарны, ол ышкаш бо чазын 47 дес рапетканы олуртkан. Чечектерниң болгаш малинаның өзүлдези тергиин эки болган. Оон өске бир кезек черде ногаа аймаан: согунаны, помидорну, өгүрепти, капустаны болгаш картофельни тараан. Оларның дүжүүд база эки. Бо ногааларны интернаттың столовазынга ажыглаар, ынчаарга картофель чыл дургузунда чиирииге четчир.

Бара-Хаак школазында башкы кадрлар бүрүн четчелеттинген. Ол ышкаш өөредилге херекселдери, интернатта үргүлларның орун-дөжээ, идик-хевш белен.

Чербиде школа-интернат — республикага дээре ажылдыг интернаттарның бирээзи. Өөредилге чылынга оларның белеткели чыл бүрүде эки болуп келген. Бо чылын база ынчыг. Өөредилге корпустарының болгаш чүрттаар черлерниң, башкылар бажыңнарының септелгелери бүрүн доозулган. Оон-биле чергелештирип ол школага өөренир үргүлдер бо өөредилге чылында база бир белекти алырлар: 320 кижи өөренир чаа школа бажыңының түдүүн. Чырыдыышкын министерствозунуң түлүг участогунуң түдүгжүлдери август 15-те ажыглалга киирер.

Чырык, чылыг бо чаа школада өөреникчилерге таарымчалыг бүрүү байдалды тургускан. Ында өөренир 8 класс, спорт залы, делгем коридор, чааныр, механиктиг мастерскаялар бар. Түдүгжүлер ол школага тургузар бүгү дериг-херекселдерни: парталарны, стол, сандайларны, станоктарны болгаш өөредилгениң өске-даа херекселдерин ам ында чедире берген болгаш оларны тургузуп эгелей берген.

Чербинин калыкшылга школазында байдал база эки. Кол септелгелер база доозулган. Ук школа октябрь 1-де ажыттынар чүрүмүүт чүве болганда, чедир кылдыныпаан түрмек септелгелерни чоокку үенин хүннеринде доозуттарының аргазы бар.

Кара-Хаакта болгаш Чербиде школаларның кол септелгелери доозулган болза-даа, ам-даа чедир кылыг ажылдар бар. Оларга колдуунда-ла одаар ыяш болгаш хөмүр даш белеткели хамааржыр. Кайы-даа школаларга хереглеттинер барык 500 тонна ажыг хөмүр даштың Кызылдың одалга хандырылгазының организациязы амга чедир сөөртүп эгелевээн. Ол ышкаш Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинин Чербиде участогу (начальниги эш Дрепачкин) школаларга одаар ыяштың чайгы үеде машиналар четпес берге черлерге белеткеткеш, оон сөөртүлгезин саазадып турар.

Чырыдыышкын министерствозунуң Чербиде түдүг участогу (начальниги эш Лыков) чамдык эки ажылдарны бүдүрүп турза-даа, амда чогуур негелдеге чедир ажылдавайн турарын маңаа айтырыг чугула. Чүл дизе, ук коллектив бо өөредилге чылының эгелээринге чедир кадыкшылга школазының чаа столоваязын ажыглалга киирер үжүрлүг. Херек кырында байдал дүвүреңгир. Столоваяның ханаларын чүгле даштан тургузуп каан, бо-ла. Оон-биле кады ол школаның чунар бажыңы амга чедир ажыглалга кирбээн.

Эрткен өөредилге чылы орту кирип чорда (кышкы соок үезинде) кадыкшылга школазының бүс-биле чылыдар одалга системазы чамдык эштериниң харыысалга чок болганыбиле доңгаш, сандан үнгенинден өөреникчилер өөредилгени үзер үжүрга таварышкан. Ол хирезинде-ле, бөгүнге чедир-ле оны чаа, күштүг одалга системазы-биле солуваан, бүс дамчыыр хоорзаларны солууруп чаа чорудуп турар.

Түдүг участогунуң ажыл башкарыкчызы эш Ивановтуң тайылбырын ёзугаар алырга түдүгжүлер кадыкшылга школазының столоваязын чыл төнчүзүнде ажыглалга киирерин корүп турар. Бир эвес бо темп-биле ажылдавас болза, чыл төнчүзүнде безин ук столоваяга ажыглалга кирбези илдең. Школа-интернаттың бүс-биле ажылдаар системазын ол-ла түдүг участогу арткан чылын ажыглалга киирген, ам ону септээр үжүрга таварышкан. Оон септелгезин чорударынга дүва коргузер дугайында түдүгжүлердиң дилег кылырга: «бис арткан чылын дужаган бис, ол—ам бистиң херээвис эвес» деп дедирленип турар. Бир эвес ол системаны эки шынарлыг дужаган болза, бо чылын септелге негеттинмес үжүрлүг турган иинек.

Чамдык байдалдар ындыг-дыр. Оон-биле ында школаларның даштыкы шимелдезин амдан эгелеп кылырыче кичээнгей салза чогуур. Бо хүннерде ол школаларның чаңгыындаа коруштуг кылдыр шимевээн. Бүгү совет улус улуг Октябрьның 50 чыл ионга бүгү тала-биле белеткенип турар бо үеде албан черлериниң квасталга-шимелдези — ийиги чергениң айтырыы болбас үжүрлүг.

А. АИР,
«Шынның» түскай корреспондентизи.

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орүкө колхозунуң сизен кезинчилериниң № 1 механизастеан звенозунуң саргаттакчызы Николай Норкин эки ажылдан турар. Ол звено ажыл-агыйның өске ийи звеноларын-биле кады колхозтуң дал чеми белеткээр планын чоокку хүннерде доозар дээш ажылдың темпизин дүргедеди берген.

ЧУРУКТА: Саргаттакчы Н. Норкин.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

Эзер, чүгенниг аът-биле

Эрзин районда Ленин аттыг колхозтуң хойжузу эш Дамдың ол артельдиң коочун үндезилекчилериниң бирээзи. Соолгу беш чылдарның шинчиде эш Дамдың бодунуң хирмеаалгазында турар малының баш санын өстүрер болгаш продуктулуг чорууп бедидер дээш кызыынан ажылдан келген.

Эрткен чылын ол, төрүүр чүе хойга онаалыгыр 104 хураганы алган болгаш хой бүргүзүнден-не 2,3 кг дүвүг кыргын алган. Мал ажылынга чедип алган бедик коргузуглери дээш мурнакчы малчын «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан.

Хоочун малчын юбилейлиг чылга күш-ажылчы белеткелдиг ужураажыры-биле кызымактай ажылдан, бо чылын чүе хойга онаалыгыр 103 хураганы алган. Чоокта чаа эрткен колхозтуң малчыннар наадымында эш Дамдыңнын Ленин аттыг колхозтуң башкаар черн эзер, чүгенниг аът-биле шаңнаткан.

Т. ТОЮНДУП.

Биче сеткилдиг кижи

Эрзин районда «Мөрен» колхозтуң күш-ажылга мактаалдыг кижилериниң бирээзинге 18 харлыг Валерий Седен хамааржыып турар. Ол — бичизинде-ле колхоз ажылынга дузалап чедирип келген.

Аныяк оол үш чыл бурунгаар кино механиктиг дузалаачылыкпан ажылдап киргеш, ол ажылга хандыкшылмадыр, ак сеткилдиг чорууп коргүүр, боду өөренир турган, кино коргүзериниң шилгедазын ковчуг эки дужаан, механик атты чедип алган кижи. Валерий Седен — ам колхозта кино чүрүмүнүң механигы.

Суурнуң чурттакчыларынга, ыракым одарларда фермаларга болгаш хойжу бригадаларга кинону үзүктел чок үндүрүп турар. Кино эгелээринде мурнунда оларның ужур-утказын чонга күзелдиг-биле тайылбырлап берип турар. Июль айның төнчүзүнде «Чоннуң айбычызы» деп иоол кинону суурга чедп каткан, бичии уругларга ийи катап үндүрүп берип, ол дугайында чугааны коруктүлер-биле кылган.

Валерий ай, квартал сайынын даалгаларын үргүлчү ажыр күүседип турар. Ол — Седениниң 14 уругларының ийиги. Бичии чажыдан ада-иезинге дузалажып, чаңчыл бергенинден бодунуң пергежилиг база эки ажылдан турар. Валерий дуңмаларынга, ада-иезинге, аш-өөрүнге, бүгү колхозчуларга золдек, бичии сеткилдиг, дыңнангыр болуп ажылдап турар.

О. ЛАМА.

Даштыкыда

Тайбың тургузуушкуннуң планнары амыдыралга боттанып турар

ДАМАСК. СЭТА-ның корреспондентизи Б. Ампиловтуң дамчыдып турары болза:

Араб чурттарга удур израиль агрессияның болдурган нарын байдалы турзажок, сирий чазан чурттуң ийиги бөш чыл планында кардынган экономиктиг хөгжүдүмниң тайбың телевилелдерин боттандырарынга улуг кичээнгейни корүндүрүп турар.

Евфрат хемде гидроэнергетиктиг комплекс база бир чаа чугула тудуг болуп турар. Ол комплексини чедиишкинниг тударын-биле сирий чазан белетиял амылдарын калбаа-биле чорудуп турар. Ол ажылдарда чугула черни национал кадрларны белетиззри эзлеп турар. Ам безин 20 сирий инженерлер болгаш техниктер Асуан плотинага алды айда практиктиг белетиелди эртиеп.

«Аль-Баас» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, Асуан плотинаның тудуунуң мурнакчы аргаларының байлан дуржулгазын амыглавышаан, сирий түскай эртеминиглер Евфрат хемде плотина тудуунуң үезинде ол дуржулганы чедиишкинниг нептередип шыдаар. Чоокку үеде ол соруулга-биле болуп сирийниилерни Асуанча чорудар.

КАЙГАМЧЫК ХҮН

ДЕЛИ. (СЭТА). Махатма Гандиниң салган «Индиядан үнүп чорударе» деп лозуңнуң адаа-биле англи колонизаторларга удур шимчээшкинниниң эгелээнинден бээр 25 чыл болганын Индия байырлалдыы-биле демдеглеп эрттирген.

Индияның наймыллалы Дели, Калькутта, Бомбей, Мадрас болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга индий улустуң амыдыралында ол кайгамчык хүнге тураскаатkан масселыг хуралдар болгаш чыскаалдар болуп эрткен.

Делиге болган байырлыг хуралга Индиянның премьер-министри Индира Ганди чүве чугаалаан.

Францияның Министрлер Чөвүлелиниң шиитпири

ПАРИЖ. (СЭТА). Космос делгемин шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле күрүнелериниң ажыл-чорудулгазының принциптериниң дугайында кежээге Францияның каттыжар дугайында шиитпирни Францияның Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Ол дугайын хурал доозулган соонда информация министри Горе чарлаан.

Хурал президент де Голльдуң даргалаашкыны-биле болуп эрткен.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕЛЕГЕЙ ФЕСТИВАЛЫ АЖЫТТЫНГАН

СТАМБУЛ. (СЭТА). Тайбың дээш делегей фестивалы ында эгелээн. Турцияның национал студентилер федерациязы ону организастаан.

Улустуң танцылары болгаш мүзыкалар, театрларның шилгери, тайбың, культура болгаш уран чүүл айтырыгларының талазы-биле лекциялар болгаш плеткелдер фестивалдың программазында киргеп. Бо фестивалдың онзагай чүүлү болза, тайбың дээш демиселиниң лозуңунуң адаа-биле оон эртеп турары болуур.

11 чурттарның, оон иштинде Совет Эвилелиниң, Болгарияның, Румыниянын, Венгрияның, Италияның болгаш Францияның 600 ажыг төлөлекчилери фестивальда киржип турар.

ПОРТУГАЛИЯДА ХОРУГДААШКЫН

ПАРИЖ. (СЭТА). Португалияның политиктиг полициязы (ПИНДЕ) чурттуң алзаң хоорайларында хей санныг демократтарны түдүп хоругдаан деп, «Юманите» солун дыңнаткан. Хоругдаттырганнарның аразында студентилер хей болган.

Нигерияда байдал

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның Ортаакы-Барыын штадында байдалдың дугайында түскай дыңнадыгны ында парлап үндүрген. Чөөн-нигерий армиязының отрядтары Ортаакы-Барыын штаттың девискээрниче шургуп киргеп болгаш федералдыг армиязының чаңдык офицерлериниң база солдаттарының деткимчези-биле штаттың эзээн хоорайларынга сандараашкыны болдуруру оралдашкан дээрзин дыңнадытда айыткан.

Федералдыг чазакка шынчы федералдыг армиязының кезектери Лагостан чоруткан немелеге күштерин нанавышаан, Ортаакы-Барыын штаттың девискээринде чөөн-нигерий армиязының отрядтарынга кадыг-дошкун удурланышкынын үргүлчүлеп турар.

Букавуда кудумчу тулчуушкуннары

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Киншасадан келген дыңнадыгларны ёзугаар алырга, хоорайже чаза таварын киргеп ак кештиг хелезиленикчилерниң болгаш шаандагы катанга жандарнарының дээрбечилери биле Конго национал армиязының кезектериниң аразында кудумчу тулчуушкуннары Букавуда (Чөөн Конго) үргүлчүлеп турар. Букавунуң чамдык кварталдары ортенген, хоорайның кырында ыш дээрде шаптыскан. Немелеге күштерни Букавуже далаштыг чорудуп, конго армия дээрбечилерин хоорайдан чоокку үеде сывырып үндүрер апаар дээрзин Конго армиязының Дээди командылалы медеглээн.

Букавуда тулчуушкуннар хөртөү хүнде үргүлчүлеп турар. Конго армия хоорайже шуут чаза таварын киирер дээн дээрбечилерниң оралдажыышкынын ойтур шапкан. Дээрбечилер хоорайның чоогунга быжыглаглыг алган, хоорайны ажелеп алырын оралдашпаан, халдаашкынын соксаал чокка чорудуп турган.

Хелезиленикчилер негелде салырынга чыдах кыдыр түдүп алган кижилерин хостап салган болгаш конго кызыгаарны дамчыштыр Руанданың девискээринче эртип киргерин оларга чөпшээрээн деп, Конго парлалганың агентилели дыңнаткан. Тодаратгыганы-биле алырга, негелде салырынга чылдак кылдыр 150 кижини түдүп алган турган.

Таңдының школаларында

Кочетов сес чыл школазының коллективи чаа өөредилге чылынга чедишкинниг ужуражыр дээш септелгени шалыпкын чорудуп келген. Септелгени техниктиг ажылдакчылар болгаш башкылар чоруткылаан. Ам херек кырында ийи аңгы бажыңның 8 печкаларын шуптузуп септээш, шкаларын, соңгазын, ажиктерин дозулап дооскан. Школага кире бээрге арыг-силиг, дозу чыды хумчукка хап кээр.

Колхоз суурундан ырак одарларда чурттап турар малчыннар уругларынга 60 ажыг орунnуг интернатты септээри ам дооступ турар, стол, сандай, парта бүрүн септеттинген.

Одалгага хереглээри-биле 70 тонна ажыт хөмүр даштың школаның хериминиң иштинде белеткеп алган. Хөмүр сөөртүлгези удамчылавышаан. Хову-Аксыдан ыяш сөөртүлгези доостур четкен. Школалар аразында улус кылаштаар орукту асфальтылаан. Арыг-шеверни сагырынга ол ужурдузалыг. Ногаа өстүрер черни база кылып алган.

Септелгеге техниктиг ажылдакчылардан А. Трякова, Е. Шагирова онза кызымак ажылдаанвар.

Кочетов сес чыл школазы уругларны хүлээп алырынга белен.

«Элегее» совхозтуң № 3 салбырында (Элегее суурда) школа (директору М. А. Князев) 1967—68 өөредилге чылынга шудургу белеткенген.

Даразында ажылдар кылдынган. Школаның крышазын чаарткан, өрээлдерни чүтайлап, будаан, печкаларны салган. Башкылар бажыңын септеп дооскан.

Школа септелгезинге ада-иелерден С. Вершинин, О. Шыргай-оол олар эки ажылдап, уругларының өөренир школазының белеткелинге боттарының үлүүн кииргеннер. Ол ышкаш өөреникчилер база септелгеге идепкейлиг киришкен.

С. ТАМЧАЙ.

ТРЭ-ниң кемниг ажыл-чорудулгазын сойгалаан

ГАВАНА. (СЭТА). Кубага удур АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң (ТРЭ-нин) хоралакчы ажыл-чорудулгазының чаа бадыткалдарын Эп-сеткил каттыштырыгазының антиамериканчы организациязының конференциязының түскай хуралынга таныштырган. Конференциянын делегаттары болгаш аалчылары, хей санныг куба болгаш даштыкы журналистер олуруп турда Кубаның айыыл чок чоруунуң органнарының ажылдыкчылары ТРЭ-ниң ийи агентилерин хөйнүң мурнунга ажыы-биле байыскаан. Оларны Пинар-дель-Рио можуга дүжүрүтүнген соонда август 6-да тудуп хоругдаан. Америк шпионнардан хунаап алган Сантьяго-де-Куба районнуң чуруун, боо-чепсекти болгаш радиоаппаратураны олурушканнарга коргусекен. Ол чуруктa шериг объектилери бар черлерни база айтып каан болган.

АЗПАК-тың доктаамал комитединиң хуралы

КАНБЕРРА. (СЭТА). Август 10-да Австралияның даштыкы херектер министри Поль Хаслак Азий-ооржуокеан чөвүлелдиң (АЗПАК-тың) доктаамал комитединиң бирги хуралын Канберрага ажыткан. Бангкокка чөвүлелдиң соолгу сессиязынга АЗПАК-ты тургускан деп чүве билдингир болгай.

АЗПАК-тың кежигүнү чүрттарның (Япония, Мурнуу Корей, Тайвань, Чаа Зеландия, Филиппиннер) Канберрада дипломаттыг төлөлекчи черлериниң баштыңнары хуралда киржип турар.

Лаостуң херээнге бүзүреттирген кижи комитетин хуралында хайгаракчы болуп киржип турар дээрзин дыңнаткан.

АЗПАК-тың кежигүннериниг сонуургалыг «экономика болгаш социал шынарлыг чамдык айтырыгларны» комитет чугаалажып көөр деп, Хаслак медеглээн.

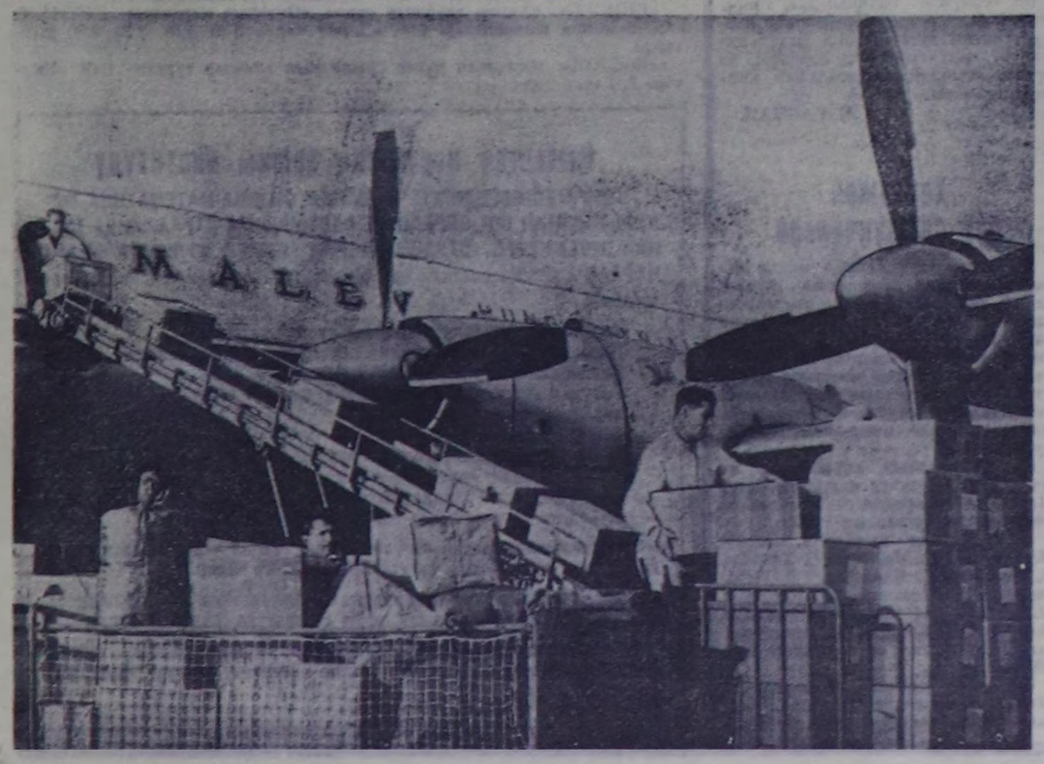
Сеул Мурнуу Вьетнамда шериглерин көвүдедир

ПАРИЖ. Сеул бодунуң чаа шериглерин агрессчи дайынга киржир кылдыр Мурнуу Вьетнамче чорудар болап турар.

Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Сеулдан дыңнаткаңы-биле алырга, Сеул күр күштеринден 3.000 кире солдаттарны Мурнуу Вьетнамче чорудар деп турар.

Бо үеде Мурнуу Вьетнамда 50.000 чыгам мурнуу-корей солдаттар туруп турар.

(СЭТА).

ВЕНГРИЯ. Араб күрүнелерге удур израиль агрессияга тайбыңга ынакшылдыг улустар килениккен.

Социалистиг чурттарның эң янзы-бүрү организацияларының начыгдаан арабтарга дузаламчы кылдыр аъш-чемни, эм аймаан болгаш өске-даа бараанарны чорудуп турар.

ЧУРУКТА: агрессияның айыылынга таварышканнарга чорудар эм аймаан Будапешт аэропортунда чүдүрүп тур.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Августың 5-те Пекинниң Тяньаньмэнь даар тоң шолуңге болгаш оон чоогунда кудумчуларга болган митингиге миллион ажыг хүнээйбиннер, цзаофаньчылар болгаш шериг албанныглары чыылган. Митингини Мао Цзэ-дуннуң ат салганы «штабты боолаар» деп дацзы баонуң бир чыл болганынга бараан болдурган. «Жэньминь жибао» солуннуң мурнуку чүүлүнде бижээни-биле алырга, дацзы бао «культура революциязының» эгелээнинин «дайынчы медээзи» болган. Митингиге кол лозуң болза, «Лю Шао-ци сөнезин!» деп негелде болган.

Чоокта чаа «Бэйдзин жибао» солун Лю Шао-цзяже болгаш Пэн Чжэньче (ККП-ниң Пекин хооркомунуң бирги секретары турган) хиндаашкын дугайында чыыды материалдарны парлап үндүрген. Солун Мао Цзэ-дуннуң удуртулгазында удур «сулчээ» кылган дээш оларны буруудадып турган.

ККП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, КУР-ның даштыкы херектер министри Чэнь Иге удур хүнээйбиннериң болгаш цзаофаньчыларның хоп-шүүлү, халдаашкыны база соксавайн турар. Чэнь Иге удур углавдырган лозуңнарны КУР-нуң даштыкы херектер министерствозунуң бажыңының ханаларында чыпшырган, министерствонуң чанында хүнээйбиннер митингилеп турар. Боо-чепсек-биле долдур чепсегленген солдаттар министерствода таңнымалдап турар.

Цзилинь шериг округунуң (Сөңгу-Чөөн Кыдат) база бир шериг начальниги Хэ Цзи-сиңга удур угландырган плакаттар болгаш хуудустар ковудээн. Мао Цзэ-дуннуң болүүнге удурланган дээш ону буруудадып турар. Бөгүнгиниң чарлалдарынга хүнээйбиннер болгаш цзаофаньчылар Хэ Цзи-сиңга удур кара тураамида аажылаашкынны кылырын негеп турар. Хэ Цзи-сиң Мао Цзэ-дуннуң Ухань шериг округунуң командылакчызы Чэнь Цзай-дао ышкаш, база-ла ыядыг дайзынны деп олар мегеленип турар. Маоцзэдунчулар Чэнь Цзай-даону Мао Цзэ-дуннуң болүүнге ажыы-биле удурланган деп буруудадып, ында удур калчаалыг кампанияны хуудустарга болгаш митингилерге чорудуп турарлар. Хэ Цзи-сиңни «Цзилиньниң Чэнь Цзай-даозу» деп адаавышаан, хүнээйбиннер болгаш цзаофаньчылар «Цзилиньни хостаар!» деп негелдени тургускан.

Ынчаарга шериг округтарының он-он политиктиг комиссарларын албандан дүжүрген дугайында ККП ТК-ниң шиитпири Пекинге биляние берген, арминяның иштинде Мао Цзэ-дуннуң болүүнүң талалакчылары биле удурланыкчыларының аразында күштелген демиселдиң дугайында дыңнадыгларны ол бадыткап турар.

Шанхайда үнүп турар «Вэньхуэй бао» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, Кыдаттың ол эң улуг хоорайында маоцзэдунчулар биле Лю Шао-циниң талалакчыларының аразында күштелген демиселдиң дугайында дыңнадыгларны ол бадыткап турар.

Шанхайда үнүп турар «Вэньхуэй бао» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, Кыдаттың ол эң улуг хоорайында маоцзэдунчулар биле Лю Шао-циниң талалакчыларының аразында күштелген демиселдиң дугайында ККП ТК-ниң шиитпири Пекинге биляние берген, армияның иштинде Мао Цзэ-дуннуң болүүнүң талалакчылары биле удурланык

Күштүглерниң, аваанныгларның

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДА ТЫВАНЫҢ СПОРТЧУЛАРЫ

Тыванып спортчулары бөгүн Бүгүовилеледең күш-культуржунуң хүнүнге бичe авес чедишкиннерлиг ужураашы турарлар.

1966 чылдың августа үндүрген СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиннин күш-культураны болгаш спортту улам ынай сайгырадырының хемчегларинин дугайында доктаалын амыдыралга бодтандырар дээш партия, совет органнарының удуртулгазы-биле комсомол, профсоюзтар болгаш хей-ниити организацияларының дузаламчызыбиле чамдык ажылдарны кылып чорупкаш, ол ажылдарны күзүлелдиг эртирип турган.

Ам бо хүннерде республиканың юбилейлиг спартакиадазы найысылалда эртип турар. Боодалганың, стол теннизинин, хол бомбүүнүн, баскетболдун, бег кагарының маргылдаалары эрткилээн. Чоокта чаа шериг назылыг болгаш шериг назыны четкелек оолдарның республика маргылдаазы болуп эртип анаа 9 командалар киришкен. Орта бирги черни Кызылдың командазы алган. Бөгүн спорттуң национал хевирлеринге шилиндектерни тывары-биле районнарның болгаш спорт ниитилелдериниң чыныды командалары чыглып келген, боттарының күжүн шенежип турарлар.

Республика маргылдааларынга киржир эргени чаалап алыры-биле коллективтерге, районнарга, спорт ниитилелдеринге эртип тургулаан маргылдааларга ниитизи-биле 26614 кижи киришкен. Оларның иштинден 12 мун ажыг кижи кодээ спортчулар болур. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарга эрткилээн маргылдаалар солуп, организастыг байдалга эртикен.

Районнарга эрткилээн малчыннар наадыныарынга алдаржыткан национал спорттуң кол хевири — тыва хүреш хей көрүкчүлүг солун байдалга эрткилээнин деңгеглевес арга чок.

Барыын-Хемчик районнуң колхоз, совхозтарының коллективтеринге бо-луп эртикилээн маргылдааларга муң ажыг кижи киришкен болгаш чүгле түңнел оюннарга безин 300 хире спортчулар киришкен. «Спартак» спорт эки-тура ниитилелиниң коллективтеринге эрткен маргылдаалар-га 1700 ажыг кижи боттарының күжүн шенешкеннер.

Кызылга болуп эртнен малчыннар Наадымынга 64 эң шилиндек улуг мөгелерден аңгыда, 32 аныяк мөгелернин хүрежин организастаанывыс келир үеним аныяк мөгелерин бодунуң ынак спортунга сонуургалын кодүреринге идигни берген.

Сая талазынган аңгыда тыва хүреш шынар талазы-биле база эки-жип, өске хүрештерниң депшилгелиг аргаларының дузазы-биле байып турар. Чүгле национал оюннарга эвес, спорттуң өске-даа хевирлериниң талазы-биле спортчуларнын мергежилги озуп турарын демдеглезе чогуур.

Баг кагарының, стол теннизинин маргылдаалары эрткен чылдарда организаставайн турза-даа, бо чайын бир дугаар-да эрткилээн маргылдаалар онза массалыг болуп эртикен. Чүгле күш-культура коллективтеринге, район төптеринге болгаш экитура спорт ниитилелдеринге эвес, харын республика шугуму-биле спорттуң бо хевирлериниң маргылдазы база болуп эртикен.

Бистин республиканың аныяктары хостуг хүрешке онза ынакшыдыглар. Ындыг болбастың аргазы чок. Чүге дээрге тыва хүрештиң алдын хей сайзырангай аргалары хостуг хүрешке дыка улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ынчангаш ол бистиң спортчуларга мергежил бөлүүрүнге дузаны чедирип турар.

Спорттуң бо сайзырангай хевиринге бистиң мөгелеривис Ооржак Марталай, Николай Мумба юбилейлиг чылда биче эвес чедишкиннерлиг болганнар. Олар зона аайы-биле маргылдаага тергиндээш, Ленинградка болуп эртикен РСФСР-ниң улустарының юбилейлиг Спартакиадазының түңнел маргылдаазынга киришкеш, Федерацияның 10 шыырак мөгелериниң данзызынга киргеннер. Ол ышкаш Федор Ондар «Урожай» спорт экитура ниитилелиниң зона аайы-биле Иркутск хоорайга болуп эртикен маргылдаазынга 3—4 черни үлешкеш, «Урожай» ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң Хүндүлүг бижии-биле шаңнатканы таварылга эвес. Ооржак Марталай, Николай Шишигин олар Совет эрге-чагырганың юбилейлиг чылында ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттар болганнар.

Коммунизминиң тургузукчулары, келир үеним ёзулуг спортчулары бичии оолдар, кыстарның ортузунга күш-культураны болгаш спорттуң хандыкшыдар талазы-биле чамдык ажыддар база чоруттунган. Тодаргайларга, бичии оолдарның «Хем бомбук» деп шаңналын бо чылын база эрттирип турар бис. Ниитизи-биле анаа 927 бичии бут бөмбүкчүдерни хаара туттунган. Оон түңнел орнинарын ыяап көрзек, Тес-Хем районнуң спортчулары августуң төнчүзүнде Кызылга болуп эртер. Бо болуп эрткилээн маргылдааларга беш муң чыгыы спортчулар боттарының мергежилгин бедиткилээн. Оон иштинде бирги разрядтың нормазын 17 кижи, ийиги разрядтың — 616 кижи, үшкү разрядтың 1202 кижи дужаап алгылаанар. Республиканың юбилейлиг спартакиадазы августуң 18—19 хүннеринде үргүлчүлээр чиик атлетика маргылдаазы-биле хадгынар.

Спорттуң массалыг чоруун чедип алырда эки дериттинген спорт базазы болгаш дериг-херекселдер чокта чедип алдынмас дээрзи чугаажок. Оны Тураның спортчулары болгаш хей-ниитизи бир демниг чугаалашкаш, эки эгелээшкинни кылып, чаа стадионну кылып алганнар. Ам ында республиканың бут бөмбүүнге бирги чери ээш маргылдаа эртип турар. Мындыг улуг хемчээлдиг маргылдааны эртиргип турар эки шынарлыг стадионну кылып алганы туранчыларның юбилейлиг чылга белээ болур.

Эрзин, Өвүр, Тес-Хем районнарында. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта, Таңды районнуң «Тиилелге» совхозта, «Революцияның чалбыыжы» колхозта, Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозта болгаш оон-даа өске хей-хей черлерде комплексилиг спорт шөлдери болгаш стадионнар туттунгулаан. Бо коллективтерге спорт ажылының багай эвес чорун турарының үндезинин ында.

Спорт ажылын эки-жидиргеринге колхозтар болгаш совхозтарда тускай күш-культура организакчыларын тургускаңа база улуг идигни берип турар. Ам республиканың 6 совхозунда болгаш 7 колхозунда хостатыгган күш-культура организакчылары бар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга спорттуң чедишкиннерлиг ужураашыр дээш Тыванын спортчулары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, карак кызыл ажылдаар дээрзи чигзиниг чок.

Н. БЕГЗИ.
Республиканың спорт чөвүлелиниң даргазы.

—⊙—

Чагытайны эштип кешкен кыс

Чагытайның кыдыгларының сайлыг болгаш эштиринге дыка таарымчалыг чер. Артында-ла суу чылыг. Аңаа пионерлер болгаш дыштанып барган кижилер оон бырлаңайыып чыдар нок суунга эштип, хүнге дегелепирге эвезин чүү дээр!

Июльдуң 22-нин кежээ 6 шак үезинде кадың чылыг хүн турган. Ынчан хөлдүң сөңгү талазында хая баарындан хем станциязынче 30 хар үезинде херээжен кижи эштип чорушкан. Ол болза Голяков аттыг пионер лагеринің күш-культура башкызы, «Урожай» спорт эки-тура ниитилелиниң сураглыг спортчузу, хаккы болгаш суута эштиринге бирги разрядчы Валентина Овцина-дыр. Оон өөрү хеме-биле ажынын эштип бир чоруурун соондан изырты хайгаарап чораан. Ол бичии-даа доктаавайн, 3 километр хире черни 1 шак 25 минутаның дургузунда бергежилмейн эштип артикен.

Валентина Овцина келир чылын Чагытайның эң калбак черни эштип кежиринің белеткелин амдан эгелеп кылып турар. Чагытайга мындыг чорук кажан-даа болбаан.

Чагытайны эштип кешкен кыс

Чагытайның кыдыгларының сайлыг болгаш эштиринге дыка таарымчалыг чер. Артында-ла суу чылыг. Аңаа пионерлер болгаш дыштанып барган кижилер оон бырлаңайыып чыдар нок суунга эштип, хүнге дегелепирге эвезин чүү дээр!

Июльдуң 22-нин кежээ 6 шак үезинде кадың чылыг хүн турган. Ынчан хөлдүң сөңгү талазында хая баарындан хем станциязынче 30 хар үезинде херээжен кижи эштип чорушкан. Ол болза Голяков аттыг пионер лагеринің күш-культура башкызы, «Урожай» спорт эки-тура ниитилелиниң сураглыг спортчузу, хаккы болгаш суута эштиринге бирги разрядчы Валентина Овцина-дыр. Оон өөрү хеме-биле ажынын эштип бир чоруурун соондан изырты хайгаарап чораан. Ол бичии-даа доктаавайн, 3 километр хире черни 1 шак 25 минутаның дургузунда бергежилмейн эштип артикен.

Валентина Овцина келир чылын Чагытайның эң калбак черни эштип кежиринің белеткелин амдан эгелеп кылып турар. Чагытайга мындыг чорук кажан-даа болбаан.

Херээжен бут бөмбүкчүлери

55 чыл мурнунда, 1912 чылда Москва чоогунда Коломнага футбол ажыктарга делгереңгей, аңаа шылгарангай совет спортсмен Сергей Ильин база киржип турган. Ол солун спорттан чыдып каарын кыстар база күзеккөн. Хоорай чоогунда Пески суурнуң 11 кыстары боттарының командазын тургускаш, оолдар командалары-биле ачыр-дачыр тулчуп турган.

Ол команданың киржикчиин, ам Культура ордузунга концертмейстер Мария Федоровна Мельникова өөрүн мынчаар сактып турар:

— Коломенчи кыстар Л. Поллер, Л. Ханзель, М. Маркова, Е. Ханзель, Е. Липкина, С. Карасева, Л. Мельникова, Ек. Липкина, Л. Карасева, М. Мельникова бистерден аңгыда, москвачы В. Корнилова, ленинградчы Е. Кочергина ол командага база ойнап турган.

Ол дээрге Россияга, харын-даа делегейге херээженнериниң кара чаңгыс футбол командазы турган-дыр.

ЧЕМПИОННАР ЧУГААЛАП ТУР

Ондар Сюр-оол

Мөге болуру — төрүттүнгеш, сөөлүнде мөге киржи, оон-биле энчежир-терлежир мөге кижи ол үеде турбаан-даа, чарывыгының адаанга дүжүп көрбээн, хүрешкен санында-ла шүглүп чораан ар түве—дижип, кырганнар хөөрешкилээр.

Арзыланның даштыкы хевир-сынын, арын шырайын чугаалаан кижилерни дыңнаарга, бодалга оон маадыр түрлүг дүрүү-хевири чуруттунуп кээр. Үзүнү-даа магалыг, түлер дег шимганнарлыг, деңгем эгиннерлиг, чоов шыырак-даа күдер хүрең кижи дижир. Өглерге келгеш, дыштаныскал бергелде, аптара баарывга ийленип чыдарга, оон экти аңаа энчешкеш, аптараа таптыг-ла ой сыртык болур. Кулаа безин кижиниң адыжы дег калбак, колунуң адыжын шыырак дээн кижи тударга, адыш доора чедишпес. Суук түве ниже бергенде, ону ажырганы дыңналбас, аңаа-ла холурады кудуп турган түве дег деп-даа чугаалажыр.

Күжү даг иргекке деңнежир боор дишкилээр. Мөге кижи боорга амбын ноян ону бодунуң могезин кылып алган түве-дир. Ынчалза-даа алыс ядыы кижи боорга, аңаа аар-саар ажылын кылдыртып ап чораан. Бир катап ноян өргээлинге мөге Күдерек ыяштап экижээр дээш, ийи тулган амгылдааны арттырып турар эки шынарлыг стадионну кылып алганы туранчыларның юбилейлиг чылга белээ болур.

Эрзин, Өвүр, Тес-Хем районнарында. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта, Таңды районнуң «Тиилелге» совхозта, «Революцияның чалбыыжы» колхозта, Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозта болгаш оон-даа өске хей-хей черлерде комплексилиг спорт шөлдери болгаш стадионнар туттунгулаан. Бо коллективтерге спорт ажылының багай эвес чорун турарының үндезинин ында.

Спорт ажылын эки-жидиргеринге колхозтар болгаш совхозтарда тускай күш-культура организакчылары тургускаңа база улуг идигни берип турар. Ам республиканың 6 совхозунда болгаш 7 колхозунда хостатыгган күш-культура организакчылары бар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга спорттуң чедишкиннерлиг ужураашыр дээш Тыванын спортчулары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, карак кызыл ажылдаар дээрзи чигзиниг чок.

Н. БЕГЗИ.
Республиканың спорт чөвүлелиниң даргазы.

—⊙—

Ооржак Марталай

Юбилейлиг чылда бодумнуң шилип алганым ынак спортум — хостуг хүрешке спорттуң мергежилимни үлам-на бедиер деп сорулганы сайган мен. Бо чылын Ташкент, Фрунзе, Кемерово хоорайларга зона маргылдаалары-ла болгаш аш-хуузумнуң ужуреажыышкынынга киржип чордум. Ыяңгыя Иркутск хоорайга РСФСР-ниң бирги черни дээш Сибирь зоназының талазы-биле эң чиик деңзите болгаш хүрешке тиилээш, Россия Федерациязының 1 чергезиниң диплому-биле шаңнатпышлаа, үк зонаның чемпионну болдум.

Кыргыс ССР-ниң төвү Фрунзе хоорайга 18 хооранның шилиндек мөгелериниң аразынга 3-кү черни эзлеп, ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттың нормазын бир дугаар-да күүсеттим. РСФСР-ниң улустарының чайгы IV спартакиадазының Ленинградка болган түңнел оюнунга спорт мастери 18 мөгелер киришкен. Орта онгу черни эзлеп, РСФСР-ниң шыырак 10 мөгелериниң аразынга кирдим.

Спортчу мергежилинин моон-даа артык экижидерин ораалдажып, үргүлчү белеткелди чорукуп турар мен. Ынчангаш чаңгыс чер-чуртуг өөрүмүү спорттуң бо делгереңгей хевиринде киржирин кыйгырдым.

Ажыл сегип турар

Спорт болгаш күш-культура бистиң Тожу районга мурнунда чылдарда ындыг-ла идепкейжи болгаш масс-тыг эвес турганын демдеглевейн барып болбас. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнуң юбилейлиг чылында районнуң спортчулары болгаш күш-культуржулары, чер-черде күш-культура коллективтери байырлалдыг чылда спорт хереэзи идепкейжидиринче ынчээнгейни салган.

Район төвүнге болгаш колхозтарга, бүдүрүлге черлерниге спортчу маргылдааларны удаа-дараа организастап, оон киржикчилерниң санын өстүрүп турар апарган бис. Спорттуң кышкы сезонун ажыдарын күш-культура коллективтеринден эгелээш, район төвүнге чедир организастаан, аңаа 160 ажыг кижини киргиштиргеп. Хаак, хоккей маргылдааларын организастаан.

Спорттуң чайгы сезонун май 2-де ажыктаан бис. Оон бээр национал хүрештин, ча адарының, волейболдуң, боодалганың маргылдааларын каш удаа чер-черлерге эрттиргилээн. Ажыт чарыжын, чадаг терге чарыжын организастаан.

Ам үеде районда бирги разрядтың 4, ийиги разрядтың 15 спортчулары бар. Мурнунда күш-культура коллективтери турбаан 6 коллективтерде чаа организацияларыны тургускан. Бо дээрге районга спорт болгаш күш-культураны бедик деңгелге тургузуп болурунуң чугула түүлдери бар дээраин көргүзүп турар. Ол хөреде-де районда күш-культура ам-даа массалыг болбайн турарын, спортчуларның болгаш командаларының мергежилгинин бедиивейн турарын айтыры чугула.

М. ШИРИЖИК,
районнуң спорт чөвүлелиниң даргазы.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

Ак-Довуракта аза-дургу ормалаар фабриканың коллективиниң кол мурнузу оолдар, кыстар.

Комсомол комитеди чыл эгезинден эгелеп, ажыл-ишчилерниң культурлуг дыштанылаазывыңче кол ынчээнгейни салып, оларны спорттуң ямаы-бүрү хевирлеринге хаара тутkан. Спортка сонуургалдыглардаан хол бөмбүүнге, баскетболга мергежилдиг оймаар командалар тургустунгаш, Уруглар командазы республиканың хол бөмбүүнүң маргылдаазынга бирги черни алган.

ТУРУКТА: Ак-Довуракка чоокта чаа болган уруглар маргылдаазынга бирги черни ээлээн команда.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

МӨГЕ КҮДЕРЕК

ТООЛЧААН ЧУГААЛАР

Шаандагы тываларның амыдыралында спорт аймаанга хамаарыжыр кол чүүлдер хүреш, аът чарыжы, шыдыраа болуп чораанны билдингир. Моон ужурунда спорттуң чайгаар хөгжүп чораан ол хевирлериниге шыятараанар—тергиин мөге, чүгүрүк аът, шыдыраапы—тыва улустуң тооларында кол маадырлар кылдыр көстүп турар. А шала сөөлүгеди илереп келгилээн түлган мөгелерниң, чүгүрүк аттарның дугайында солун чугаа, медээлер биске хоочун салгалдың улуг назылыг кижилериндең дыңналып кээп турар. Маңаа Тывага ат-сураа онза алдаржаан, ындыг-ла кончуг үр эвес үе мурнунда турттан чораан бир мөге дугайында тоолчун бар чоруур чугааларны номчукчуга бараалгадыбыл.

Шаанда Тес-Хемге мөге Күдерек деп кижи чурттап чораанын ол черниң улузу улуг хандыктың болгаш чоргаарал-биле чугаалажып турар. Улуг назылыг кижилер Тывага адысураа үнген ол кайгамчык күштүг кижиниң дугайын тугаалай бергеңде дыка-ла солун болгаш магаданчыг.

— Арзылаң Күдерек дээрге ёзулуг чаяттынып төрүттүнгеш, сөөлүнден мөге кижи, оон-биле энчежир-терлежир мөге кижи ол үеде турбаан-даа, чарывыгының адаанга дүжүп көрбээн, хүрешкен санында-ла шүглүп чораан ар түве—дижип, кырганнар хөөрешкилээр.

Арзыланның даштыкы хевир-сынын, арын шырайын чугаалаан кижилерни дыңнаарга, бодалга оон маадыр түрлүг дүрүү-хевири чуруттунуп кээр. Үзүнү-даа магалыг, түлер дег шимганнарлыг, деңгем эгиннерлиг, чоов шыырак-даа күдер хүрең кижи дижир. Өглерге келгеш, дыштаныскал бергелде, аптара баарывга ийленип чыдарга, оон экти аңаа энчешкеш, аптараа таптыг-ла ой сыртык болур. Кулаа безин кижиниң адыжы дег калбак, колунуң адыжын шыырак дээн кижи тударга, адыш доора чедишпес. Суук түве ниже бергенде, ону ажырганы дыңналбас, аңаа-ла холурады кудуп турган түве дег деп-даа чугаалажыр.

Күжү даг иргекке деңнежир боор дишкилээр. Мөге кижи боорга амбын ноян ону бодунуң могезин кылып алган түве-дир. Ынчалза-даа алыс ядыы кижи боорга, аңаа аар-саар ажылын кылдыртып ап чораан. Бир катап ноян өргээлинге мөге Күдерек ыяштап экижээр дээш, ийи тулган амбын шарыларны чонап алгаш чорутkан-дыр. Аргага келгеш, кургаг сыралары ийи шарыга түүлгеш бадып орарга, бичии хемчигештиң суу кештинмес кылдыр булуктап кылалап бергеп чыткан. Күдерек чанында чыткан эриктен довурак алгаш, дошту довурактаарының орнунга, ыяш түүлгеп ийи шарызын кожа четкеш, кыламаже кирипкеп. Шарылар кылама кыдыныга кел салыла дайгакташ, калбак кээп дүшкүлээн. Ынчан күжүр мөге чүзүктүг шарыларның ыңгыржак ооргаларындап туткаш, хем дожуп кежиир сөөртkеш, тургузур тырткаш, сүрүп алгаш чорупкан-дыр. Магалыг-ла күш!

Бир-ле катап Моолдан бир улуг дүжүметтиг чургааннар амбын ноянга алдап келген. Олар Эрзинден үнүп турда ноян боду хей кижи эдерткеш, барып уткуп чеде бергеп. Оларның арааныга мөге Күдеректи база эдертип чораан дээр. Хайыраканның үжүнда Чээреп артты ажып чоруп орда, чургааннарның дөрт аът ап чоруур улуг чуузазының дугую улуг дашка үскеш, чоруп шыдавайн, доктаап турупкан. Ынчан амбын ноян тура: «Мөге Күдер, канчалдың, түге көрүп турарың ол!» дээрге, оозу аъдындан дүже халлаш, аргажок улуг шөйбек көк даштыг чердең туре тыртkаш октаарга, турган ийи дыттың аразынче кире бергеп. Оон соонда ону кым-даа шимчедип чаддаа хевээр деп кырганнар хөөрежир.

Бир мындыг тоолзуг апарган чугаа база бар. Ону Үстүү-Шынаага турттап чораан Ийма дээр ашактың хөөреп органындан дыңнаан мен. Ол боду эрес, чугаакыр, боду топтуг-даа ашак түве. Арзылаң Күдүректи көрүп, оваанга үнүп, хүрежип-даа чораан мен дээр ындыг ирей.

Чогум кайы үеде түве ийик, оозун кырган огулуг билбес чораан. Моолга бир-ле улуг наадым болган. Олче амбын ноянны мөгелериг, чүгүрүк аттарлыг аалдап келирин чалаап дээр. Ол үеде Күдерек чуртунга кижиге кагдырбас, ат-сураглыг мөге апарган, ноян аңаа мөгези дээш хая деп бичии атчыгаш-даа тыпсып каап турган. Үргүлчү шүлүүр болгаш «Арзылаң» дириш шолалады бергеп. Күдерек хүрежип турган, эдиинге мөгелерни чедирбес, «хөө!» дээш-ле, хаваактан идерге, мөгелер дедирленип чоруй, олура барып дүжер кижи турган деп, оон хүрежирин көрүп чораан хей кижилер бадыткаар. Харын шыдалы кошкак, биче магаботтуг кижилерге саадай бээр. Чүге ындыг сен дээрге, дыка тудуптар дээрге кемдеп кергей берги дег, аайын эдертирге кижидеп салдымас, халбактанып-ла турар боор түве-дир деп чугаалаар чораан-дыр.

Амбын ноян 16 мөгелиг, он шаа маңнаар аттарлыг, элээн хей хаа, дүжүметтерин эдерткеш, Улуг-Хүрээже (амгы Улан-Баторже) чорупкан. Аттыг, кош-комнуг будуң ай ажыг чоруп келгеш, Улуг-Хүрээге чеде бергеп дээр. Аңаа баарга Моолдуң аймактарының ноян-дүжүметтери аът, мөгези-биле четкилеп келген турган.

Ынчан мөгелерни кончуг хынамчалыг дыштандырып (белеткендирип) турган деп кырганнар чугаалаар. Оларга тускай майгыннарны тип бергеш, аъш-чемнин элбедип, шарыларны соп берип турган. Мөгелер боттары аразында үзүргел хүреш кылып, янзы-бүрү аргаларга өөренип тургулаар, а чогум хүреш дег уу-чаза тудушпас, шенешкилээр.

Ынчаар белеткеннп турган үеде Күдеректи кижилер онза сонуургап турөр апарган. Моолдуң бир аймавының нояны, шыырак дээн мөгепиң ээзэн, бир катап Күдеректиң майгынынга кирип келгеш, олче кончуг улуг шарының сыыргаан сунгаш, «мону чара долгаш, чалдын уштуп берип көр» дээн. Мөге сыыргакты алгаш, ноянның арыынче көргеш, «Адзоңер дозуңар» дээн. Ынчан Күдер мөге сыыргактың ийи ужундан туткаш долгаарга, оозу чарлы бергеп, оон чилин ноянның торгу тонунуң эдээнге үс-чам кылдыр кээп дүшкеп дижир.

Наадым эгелээри-биле кады мөге хүрежип эгелээн. Мөгениң саны та чеже турган, чүү-даа болза беш чүс черле ажыг-ла дижир. Мөге Күдерек онагларын каап-ла турган. Тывадан барган өөрү хүрештиң үшкү хүнүнде үзе ушкулаан. Дөртку хүнде Күдерек чаңгыс тыва мөге болуп хүрежип арткан. 16 мөге арткан турда, Күдеректи бодунуң талазынче кайы мөгелерни чалаарын чазаалчылар айтырган дээр. Ынчан оон аът-мага боду шангып-хайныгып келгеп, арынгырайы адыйып мичийип келгеп, сүр-күштүү чүведен өске-ле апарган турган. Чазаалчыларның айтырыныга ол: «Меңээ өске мөге эш керек чок, чазаскаан шуптузу-биле хүрежийн» дээн-дир.

Шак ол орта тоолзуг чүве көзүлгеп. Мөге Күдерек, бир онагны октаап, индир мурнунга девип чеде бээрге, моол чаңчыл ёзугаар, аңаа кончуг ирттиң андырышкызын мызыгып берген-дир. Күдерек олудуунче углай девээш, кылаштап орда-ла ол андырышкы оон боостаазынче чылбырып ажа берген. А өске мөгелер ону олудуунче кээп олуруп алгаш үзүп чип турган-дыр.

Күдерек оон соонда чаңгыс девип үвгеш, арткан 8 мөгени дыш чокка улай-улай октаап, кайгамчыктыг күжүн көргүзүп, хамык чонну магадаткан дээр. Келген мөгелериниң бирээзин хавааңдан ойтур идип, өскеэзин бөөлдеп, үшкүзүн долгап дээш өске-даа аргаларны ажыглап турда, дук-түмен чыылган чон чүгле чиилээр чүве турган. Ол орта шүүлгеш, Арзылаң деп ёзулуг шолалы алган чүве-дир.

Оон соолүнде ийи чыл хире болганда база Моолга барып хүрешкеш, беш чүс ажыг мөгениң 16-зынга артkан турда, Тес-Хем биле кожа мынчангы Элчигеп аймактың Моолга ийи чылын улай шүүлгеш, Чаан шола алган мөгези Лодай диилээрге ужуп бергеп дээр. Күдерек биле Лодай таныш турган, аңаа күш четпеэнин Лодай билир. Ынчангаш Лодайны Арзылаң шолалыг аныяк мөге чишке аазаптарга, ол Күдерекке келгеш:

— Мен бежен хар чеде бердим, боаныяк оолдуң бардамын. Ийи чыл улай шүүлдүм, ам шүүлээ Амырга шола алыр болгай мен. Мында сеэдең өске мөнө ужуруптар кижи чоктур. Сен шүглүр сен. Ынчалза-даа ам таварышкан оваанга ужуп бергеш, мен ол бардам оолду тудуп турумда, мээң солагай таламче эртип көр, мынчан күш деп чүвенн көргүзээл — деп диилээн. Мөге Күдер эжиниң чагыыт ёзугаар ужуп бергеш, оон солагай талазынче эртип чорда, Лодай демги аныяк мөгени хол бажында көдүргеш, Күдеректиң чарын аразынга каккан, а Күдерек тендирип чоруй ушпайн барган, а демги аныяк мөге кемдээш, моорай бергеп. Аңаа Лодай шүүлгеп, мынчалза-даа мөге кемдединкеп дээп Арзылаң шолаңы аңаа бербейн барган деп чугаа бар.

Арзылаң Күдерек назыны улгатkыже чурттаан, барык 1924—25 чылдарда мөчээн хире. Кырган боду безин улуг бенин дөрт дамавын аргамчы-биле бөле бөглаш, чаңгыс эктинге чүктеп алгаш чоруп турган дээр. Ол мөчээн сөөлүнде оон сөөгүн Шуурмакка салган. Сөөлүнде көөрге оон көрээ тудуп кижи болган, аңаа дагы бо-ла төрүшкен болур дижир.

Бо түүлүмде шынаыг-даа, хөөрединкеп-даа түүлдер бар болбайн ааш. Күдеректиң дугайын эки билир кижилер, ылаңгыя оон оолдары, бо түүлге немелде, чазаалгаларны киирери күзеттир.

Ч. САЛЧАК.

—⊙—

Херээжен бут бөмбүкчүлери

55 чыл мурнунда, 1912 чылда Москва чоогунда Коломнага футбол ажыктарга делгереңгей, аңаа шылгарангай совет спортсмен Сергей Ильин база киржип турган. Ол солун спорттан чыдып каарын кыстар база күзеккөн. Хоорай чоогунда Пески суурнуң 11 кыстары боттарының командазын тургускаш, оолдар командалары-биле ачыр-дачыр тулчуп турган.

Ол команданың киржикчиин, ам Культура ордузунга концертмейстер Мария Федоровна Мельникова өөрүн мынчаар сактып турар:

— Коломенчи кыстар Л. Поллер, Л. Ханзель, М. Маркова, Е. Ханзель, Е. Липкина, С. Карасева, Л. Мельникова, Ек. Липкина, Л. Карасева, М. Мельникова бистерден аңгыда, москвачы В. Корнилова, ленинградчы Е. Кочергина ол командага база ойнап турган.

Ол дээрге Россияга, харын-даа делегейге херээженнериниң кара чаңгыс футбол командазы турган-дыр.

КӨӨРҮНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Август 12—13-те НОГААН ТЕАТРГА КУНГУРТУГ СУУРНУҢ Культура бажынының КОНЦЕРТИ БОЛУР. Кежээкинин 7 шакта эгелээр. Касса хүндүскүнүң 12 шактан эгелеп ажылдаар.

АВГУСТ 14-те бригада хүндүс Улуг-Хемниң Арыг-Бажы, кежээ—Чодураа суурларынга көргүзүг кылыр.

АВГУСТ 15-те хүндүс Арыскан, кежээ—Ак-Дуруг суурларга баар.

АВГУСТ 16-да хүндүс Чаа-Хөлге, а кежээ—Шатаан-Арыгга көргүзүглер кылыр.

КИНО

АВГУСТ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Комаров алышкылар» 10, «Спартак» (I, II сериялары) 2, «Фантомас» 12, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымында 10, «Насредниинин ужуралдары» 3, «Джаста чүгле уруглар» 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Васёк Трубачев болгаш оон эштери» I, 3, «Ыяшкыдың ады дээш» (I, II сериялы) 5, 8 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Аңнар таарыжыр оран», «Опасные партнеры» 9.40, 11.30, «Алёшкиниң ыяшкылы» 1.30, «Дирит кара» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оларның чүгле арыннарын танывыр турган» I, 9, «Кыстар» 3, 7 шактарда.

Кызылда күрүненің башкы институту

1967—68 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ФИЗИКА-МАТЕМАТИКА ФАКУЛЬТЕДИНИҢ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ САЛБЫРЫНГА ДАРААЗЫНДА ТУСКАЙ ЭРТЕМНЕРГЕ СТУДЕНТИЛЕРНИ НЕМЕЙ ХУЛЗЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР: Математика (физика талазы-биле немелде тускай эртемнинг);

Физика (математикага немелде тускай эртемнинг).

Киреринин биидиримишкинин ректорнуң адынга бижиир.

Биидиришкинге кожар документилер:

Ортумак эртемнин дугайында документизи (боду);

характеристика;

Дончу намдары;

286 майыктың эмчи шынызылгазы;

3×4 хемчээлдиг дөрт фото-чурук;

Күш-ажыл дептериниң хоолгазы;

өг-бүлезиниң дугайында шынызыга.

Биидиришкиннерни август 15-тан 25-не чедир хүлээп алыр, киреринин экзаменнери август 26-дан 31-ге чедир.

Дараазында экзаменнерни дужаар: математика (аас, бижимел), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (бижимел-биле).

Документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 40, башкы институту, хүлээп алырының комиссиязы.

редакцияның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийзин амыдырал килдизининиң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизининиң 21-47, үлетпүр килдизининиң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистеринин 21-27, иштики информация килдизининиң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00562.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

85 ХОНУК АРТКАН

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. АВГУСТ 13 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 191 (6828)

Өртээ 2 көп.

26 миллион дөрбелчин метр

Москвашың кол тудуг эргелел чери бодунуң догуннаң келген 13 чыл дарының дургузунда ажыттарга 26 миллион дөрбелчин метр чурттарга шөлүн киирген. Москваның революция мурнунда чурттарга фондузуп-дан ол шөл ийи катап улуг.

Наймыс-ылдың төвүнде болган кыдыгларында 9, 12, 16 каът бедик бажыңнарны тудуп турар. Москвачылар шагнаң чок улуг панельдерлиг 25 каът бажыңнарны эң баштай-ла тудуп эгелээн.

Москваның кол тудуг эргелелиниң мурнакчы коллективтери бажыңнар тударын хуусаа бетинде доозуп Тудугжулар хүнүн үткүп турар. Олар Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга алдар кыдыг бедиткен чаа хүлээлгелерни алган.

СОВЕТ ТУДУГЖУ

Совет улус бөгүн бодунуң пайгамчыктыг баймралдарының бирээзи — Тудугжу хүнүн демдеглеп турар. Бистиң ажылчын аңгыыстың хөй мил лион кижилиг отряды — совет тудугжуларга алдар, оларның ажыл-ишкин бүгү улустуң бедии-биле үнелеп турарының демдээ кылдыр ол байыр лалды бистиң чуртувуска чаңчылчыдып тургускан.

Бистиң ажылчын аңгыыс Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле өндүр улуг революсчу болгаш социал хемчеглерни бөттандырган. Төрээн-чурттуң алдарын кайгамчыктыг бедиткен, ону бүгү улус-биле кады күчүлүг социалистиг күрүне болдурган. Чурттуң хөгжүлдезиниң бүгү ye-чадаларында ажылчын аңгының мурнуку одургуларынга тудугжулар база туржуп келген. Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда оларның ажыл-ишчи холдары, тура-соруу муң-муң үлетпүр бүдүрүлгелерни, чүс-чүс чаа хөрөйлерни, делегейде эң улуг электростанцияларны тудуп тургускан, шаандакыда өрген-даа турбаан черлерге амыдыралдың одуу чайыннаалар кывыскан.

Тудутта хөреңги салымшкыннарының талазы-биле кайгамчык улуг өскерлиишкиннер бистиң республикавыска база болган. Чүгле эрткен чедиг чылдың дургузунда безин хөреңги салымшкыннарының хемчээ 171,5 миллион рубль болган, оларның 39,5 миллионун чурттарга тудуунга чарыгдаан болгаш ажыглалга 262 муң дөрбелчин метр шөлдүг чурттарга бажыңнарын хүлээдип берген. Республиканың чаа үлетпүр төвү — Ак-Довурак хоорай тургустунган. Чедиг чыл дургузунда культураның 15 албан черлериниң бажыңнарын, 62 школларны, 350 орунныг эмнелге черлерин, ийи хлеб заводун, бир эът комбинадын, ийи чаа электростанцияны тудуп тургускан. Тудутта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 47 хуу улгатканы.

Ам совет улус СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып турда, тудугжулар база мурнакчы ажылдан турар. Тудугжуларның тургузукчу ажыл-чорудулгазын кайгамчыктыг делгем чаагай болдурар аргаларны оларга чаа беш чыл планы ажыдып берген. Беш чыл дургузунда оларның кызыл ажылдары эрткен чедиг чылдың, беш чылдарының дургузундаазында бүдүн чартык катап хөй болур. Республикага эрткен беш чылдаазындан 45 хуу хөй, 380 муң дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалга киирерн төлевилеттинген. Үлетпүр тудуунуң, коммунал ажыл-агыйның болгаш амыдырал хандырылгазының тудугларының талазы-биле боттандырар улуг хемчеглер база төлевилеттинип турар. Делгем совет черде бөгүн тудугжулар ажыл-дывайн турар чаңгыс-даа будүң чок.

Ол ажыл-иштиң чаагай түңнелдери — чаа бажыңнарның көвүдеп турары, хоорайларның каас-чараш кылдыр сайзырап, культураның, материалдыг чаагай амыдыралдың байлактарының тургустунуп турары чонга чер болганда-ла өөрүнүүт.

Тудугжуларның ажыл-ишчи баймралынга таварыштыр оларга байыр чедирбишаан, совет кижилер оларның эң ак-ыларын Төрээн чурттуң дээди шаңналдары — Совет Эвилелиниң орденнери-биле болгаш медальдары-биле шаңнаанынга чүректиң хамыжыдан өөрүп турар. Ол шаңналдарны Тыва АССР-ниң 80 тудугжулары, тудуг материалдарының үлетпүрүнүң ажылдакчылары алган, оларның аразында «Кызыл тудуг» эргелелиниң дапчызы С. Б Сандан, 48 дугаар тудуг эргелелиниң участогунуң штукатуржу-малярлар бригадазының бригадири А. И. Ершова, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң бызаңчы-бетончулар бригадири Г. Ф. Мананков олар Ленин орденн-биле шаңнаткан, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп атты 18 кижи чедип алган, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле 65 тудугжулар шаңнаткан. Дүүн Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Хүндүлел бижии-биле 8 тудугжуларны шаңнаан болгаш 3 кижиге Тыва АССР-ниң Алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тывыскан.

Тудугжулар коллективтери боттарының баймрлаамнга алдар кылдыр ажыглалга чаа хүчү-шыдаалдарны, объектилерни, чурттарга бажыңнарын болгаш тудугларны хуусаа бетинде киирер социалистиг хүлээлгелерни алган. Олар ол хүлээлгелерни алдарлыы-биле күүседип турар.

«Сибирьниң техниктиг монтаж черн», «Сибирьниң электромонтаж тудуу» трестериң участоктары, орук-тудуг эргелелиниң, 62 дугаар көжер, механизастаттынган колонназының, «Тыва суг тудуу» тудуг эргелелиниң коллективтери багай эвес ажылдаан, олар боттарының мурнунга салдынган сорулгаларны күүсеткен. А эки түңнелдериг ажылдаан дээш «Сибирьниң техниктиг монтаж черн» трестиң коллективинге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүделдиң шилчимир Кызыл тутуп тывыскан.

Чаа чаагай үүле бүдүрүп, күш-ажыл, чогаадылга, культура фронтувунга чаа-чаа чедишкиннерлиг болганын айыткап, юбилейлерни болгаш байырлалдарны уткуурунче совет кижилерни Владимир Ильич Ленин кыйгырып чораап. Тудугжулар бистиң улуг башты чыдыктыг ол чагыын ёзугаар бөгүн боттарының байырлалын уткувушаан, оларның мурнунга күрүнепиң салган сорулгаларын тодаргай билген турар, боттарының ажыл-ишиниң чедер-четпестерин шын түңнеп көөр, шиитпирлеттинизээн айтырыгларже, тудуг бүдүрүлгезиниң курлавыр аргаларын илередиринче кичээнгей салыр ужурлуг.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак кол тудугже улуг кичээнгей салып, тудугжуларның дугайында, оларның ажылдаарынга болгаш амыдырал-чурттарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээр дугайында сагыш салып турар. Партияның болгаш чазактың шиитпирлээнии ёзугаар «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарның тудугжуларының база кодээ тудугжуларының ажыл төлевирии девискээр аайы-биле улгатыгарынын мындаа корген болгай бис. Республикага кол тудуг ажылын үндезинин-биле экижидиринче улганган хемчеглерни база ап турар. Ынчыг болзажок ол талазы-биле хөй түүлдер тудугжуларның боттарындан, оларның организастымнан болгаш онаашкан ажылынга харысаалгалыг болурундан, тудугжуларның, бүдүрүлге черлериниң партия, профзвилел, өске-даа хөй-ниитн организацияларының ажыл-чорудулгазындан хамаарыжыр. Тудугларга организакчы болгаш политиктиг бүгү ажыл кол тудуг ажылынын чугула сорулгаларын шиитпирлээринге — хөреңги салымшкыннарын эң чогумчалыг ажыглаарынга, бүдүрүлгениң чаа күчү-шыдаадарын, чурттарга бажыңнарын болгаш өске-даа объектилерни ажыглалга кыска хуусаада киирерннге, тудуг ажылдарын эң эвээш чаргдалдарлыг, бедик шынарлыг болдурарынга чагырткан турар ужурлуг.

Тудугжу деп ат бистиң Төрээн чурттувустуң, чаа амыдыралды, коммунистиг нинтилелди тудуп тургузуп турарларның ады болу берген. Совет тудугжулар боттарының уран-шевер ажылы-биле бистиң чурттувусту моон соңгаар-даа база улам каастаар, ооң күчү-шыдалын бедидер. Улус ажыл-агыйын улам ынай көдүрер болгаш ажылчы чонларның чаагай чорууп бедидер талазы-биле партияның улуг планнарын боттандырарлы тудугжулардан база хамааржыр деп чүвени олар ыяк билир.

Бистиң ажылчын аңгыыстың кайгамчыктыг отряды — совет тудугжуларга алдар!

БАШТАЙГЫ ТАРАА КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНДА КИРГЕН

«Көк-Тей» совхозтуң шөлдеринде чаагай тараа үнген болгаш ону ажаап алырынга белеткел шагда доозулган турган. Дүжүттүң байдалын ап көөрге, ылангыя кызыл-тасты гектарга онааштыр 14—15 центнерни алыр хире болуп турар.

Совхозтуң механизаторлары дүүн кызыл-тасты ажаап алырынче киripкен болгаш мурнакчы чолаачылар Е. Вьюн, В. Латанов, Г. Лыков олар күрүнеге дужаар баштайгы каш тонна кызыл-тасты үш автомашина-биле Кызылдың сайгарылга баазазынга аппарып дужааган.

Тарааны ажаап киреринге бир дугаар кирер эргени совхозтуң мурнакчы комбайнерлери П. Качков, М. Салчак, Э. Васильев, О. Шолбан, Н. Шикин оларга берген, ылангыя оларга бир дугаар кезип киреринiң хүндүлели кылдыр грамота-бижикти тывыскан.

Бо чылын совхоз 3200 гектар тарааны ажаар болгаш күрүнеге план ёзугаар 900 тонна тараа дужаар турган болза-даа, ону 1800 тонна кылдыр дужаарын совхозтуң ажыл-ишчилери шиитпирлээн. Кызыл-тас чүгле «Саратовская-29» сорттуң болуп турар.

Ажаап алышкын үезинде социалистиг чарыштың негелделери ажылдап кылдынган, ону ёзугаар ажаап алышкынга эң мурнакчы комбайнерлерге ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чединшкиннериниң делгелгезинге баарының, найырал поездизинге чоруурунуң халас путёвкаларын бээр.

Материалдыг сонуургал талазы-биле хемчеглер база көрдүнген. Чижээлээрге, тарааны массалыы-биле ажаап ап киripкенде, баштайгы 10 хонукта нормазын хөйү-биле ажыр күүсеткен комбайнерлериң ажыл төлевирин 100 ажыр төлеп бээр, ынчаарга ооң дараазында 5 хонукта немей төлээри оларның ажыл төлевириниң 50 хуузу хемчээлдиг болур.

Тараа ажаап алышкынын 16—20 ажыл хүнүнде доозары көрдүнген. Механизаторларның турар хову турлагларын эки белеткээн болгаш оларның аразынга масса-политиктиг ажылды чорудар талазы-биле совхозтуң парткому баш бурунгаар хемчеглерни алган, ол талазы-биле план ажылдап кылдынган.

«Механизаторлар — ажаап алышкынга кол күш» деп лозуң-биле бүгү ажылды анаа дүүштүр организастаар. Юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүн кыска хуусаада, эки шынарлыг кылдыр, чидириг чокка ажаап алыры — ам көк-тейжилериниң кол сорулгазы ол.

БИСТИҢ КОРР.

ТАРАА, СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

«Сут-Хөл» совхозтуң механизаторлары ажыл-агыйда бар 26 комбайнны ажаап алышкынга белеткээн. 50 тракторнуң түгле 4-түн сепгеваан. Ында 75 механизатор доктаамал ажылдал турар. Олар боттарының мергежилин бедидип, 3 кижи бирги, 18 кижи ийиги класстыг трактористи квалификациязын чедип алган.

Совхозтуң Киров салбырында тараа арыглаар ОС-4.5 марканың 2, ОВП-20 деп марканың 1, Бора-Тайга салбырында ОС-4.5 марканың 3, ОВП-20 марканың 1 машиназын сепгеп доосkан.

• • •

«Шекпаар» совхозтуң партия комитедн ажыл-агыйның сиген шөлдеринде ажылдап турар бригадаларга, звеноларга политмассалыг ажыл чорудар кылдыр 24 агитаторну быжыглаан. Олар кезикчилер оргузугга солуп номчулгазын организастап, янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны кылып турар.

БӨГҮН — ТУДУГЖУНУҢ ХҮНҮ

Шаңнал-биле, тудугжулар!

★ ★ ★

Республиканың мурнакчы тудугжуларынга Тыва АССР-ниң Алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Республиканың тудугжуларынга үре-түңнелдиг ажылдааны дээш Тудугжу хүнүн таварыштыр Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп Хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Калдар-оол Хертекович **Дыызырык** — «Тыва тудуг» трестиң «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде бызаңчы-бетончулар бригадазының бригадири.

Владимир Дмитриевич **Нефёдов** — «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 585 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының бызаңчызы.

Сергей Саватеевич **Тульчеев** — «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының ажылчыны.

Дөмүр Көк-оолович **Хертек** — «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң бызаңчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. ДИИГА.

Кызыл хоорай,
1967 чылдың август 11.

Республиканың мурнакчы тудугжуларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Тудуг организацияларынга хөй чылда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш Тудугжу хүнүн таварыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Антонина Ивановна **Инаева** — «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчизи.

Тангай Каратаргаевна **Калзан** — «Коммунтудугнуң» тудуг-септелге эргелелиниң шеверлекчизи.

Иннокентий Маркелович **Карпов** — «Тыва тудуг» трестиң «Тыва кобальт тудуг» эргелелиниң бызаңчы-бетончулар бригадазының бригадири.

Сонам **Кара-Монгуш** — «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 463 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының бызаңчызы.

Петр Ефимович **Кочура** — «Коммунтудуг» тудуг-септелге эргелелиниң слесарь-монтажниги.

Тихон Степанович **Красногор** — «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 586 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының бызаңчылар бригадазының бригадири.

Баян Бапылович **Куулумек** — «Тыва тудуг» трестиң — «Кызыл тудуг» эргелелиниң бызаңчызы.

Даржат Оолович **Сарыглар** — «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 62 көжүп чоруур колонназының дашчызы.

Самбык-оол Бужугетович **Мичимаа** — «Тыва тудуг» трестиң «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң бызаңчылар бригадазының бригадири.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. ДИИГА.

Кызыл хоорай,
1967 чылдың август 11.

Тукту тывыскан

«Тыва тудуг» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады республика төвүнүң улуг тудугларын янзы-бүрү тудуг материалдары-биле хандырар кол будүрүлге.

Октябрь революциязының төөгүлүг байырлалынга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары эрестиг күүседип турар. Комбинат моон мурнунда чылдарда хожудаңгай турган байдалындан чүгле үштүнген эвес, планныг көргүзүглерин ажыр күүседип эгелээн. Эрткен чартык чылдың будүрүлге планын коллектив ниити продукция талазы-биле 100,4 хуу, а бараанныг продукциязының 107 хуу күүсеткен.

Демир-бетон кылыглары будүрелиниң планы 127,7 хуу, дилиг материалдарының 125 хуу күүсеттингени хоорайның тудугжуларының бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынга таварымчалыг байдалды тургускан.

Ыяш дилдирер цехте эш Устюговка үүрткан бригада бирги одуругда чоруп турар.

Байырлалга белек

«Тыва тудуг» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады республика төвүнүң улуг тудугларын янзы-бүрү тудуг материалдары-биле хандырар кол будүрүлге.

Октябрь революциязының төөгүлүг байырлалынга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары эрестиг күүседип турар. Комбинат моон мурнунда чылдарда хожудаңгай турган байдалындан чүгле үштүнген эвес, планныг көргүзүглерин ажыр күүседип эгелээн. Эрткен чартык чылдың будүрүлге планын коллектив ниити продукция талазы-биле 100,4 хуу, а бараанныг продукциязының 107 хуу күүсеткен.

Демир-бетон кылыглары будүрелиниң планы 127,7 хуу, дилиг материалдарының 125 хуу күүсеттингени хоорайның тудугжуларының бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынга таварымчалыг байдалды тургускан.

Ыяш дилдирер цехте эш Устюговка үүрткан бригада бирги одуругда чоруп турар.

256 өг-бүлеге

Боттарының байырлалын күш-ажылчы белектеринг уткуур дээш Кызылдың тудугжулары чыл эгезинден бээр күжениишкиннииг ажылдаанар. Ылаңгыя чурттарга бажыңнарының удаа-дараа ажыглалга киирип турары юбилейлиг чылдың улуг өөрүшкүүү болур.

«Кызыл тудуг» эргелели (начальниги эш Остапец, партия организациязының секретары эш Сузочев, тудуг комитединиң даргазы эш Будрин) эрткен чедн айларда чурттарга тудуунун планын ажыр күүсеткен. План ёзугаар 5339 дөрбелчин метр чурттарга шөлүнүн орнунга 5424 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалга киирген.

Ниитнин-биле эрткен чартык чылда республика төвүнүн чурттакчыларындан 256 өг-бүле чаагайжыды туттунган квартираларже көжүп кирген. Чаа квартиралар алган чурттакчылар хоорайның тудугжуларынга улуу-биле өөрүп четтиргенин илередипишаан, Тудугжу хүнүн таварыштыр оларга күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерни күзеп турарлар.

Шалыпкын эгелээн

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Булун-Терек салбырының ажылчыннары кышка уткуштур белеткелин чай дургузунда чорудун келген. Чурттага бажыңнарының, мал кажааларының септелгезин, чаа тудугларны кылган.

Ажыл-агыйның ажылчынары ам культура-амыдыралдың, уруглар, медицина албан черлериниң септелгезин чорудуп турарлар. Монгуш Калындүү баштаан септелге кылыр звено августың бирден эгелеп Булун-Терек суурнуң клубунуң капитал септелгезин эгелээн. Клубтуң шалазын, фундаментизин солуур болгаш штукатуразын септеп селиир, одалга системазын хынап кылыр дээш ажыл-ла хөй. Мында он шилиндек бызаңчылар быжыглаттынган, ажылды шалыпкын эгелээн. Септелгени августа доозар хүлээлгени бызаңчылар алган ажылдап турарлар.

Клубтуң септелгези доостуру билек долгандыр херимнин чаартып септээш, спорт шөлүн база херимнээри көрдүнген. Тудуг материалдары четчири-биле бар, септелгете херегээр материалдарны совхозтуң дирекциязы саадатпайы берип турар.

Ш. Дувекей.

Октябрьда доозар

Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Тал бригадазының хоочун тудугжузу Ш. Шалганның удурткаиы звено үш чурттага бажыңын доосkан. Ийи-Тал школазының интернадының тудуун үргулчулеп турар. Интернаттың тудуунда аныяктар ажылдап, дуржулгалыг тудугжунуң арга-сүмезин ап, тудутга мергежип, кылган ажылының шынары бедик болуп турар. Интернаттың соңга, хаалгаларын болгаш өске-даа чазанылга ажылдарын Шалган баштаан чазанычылар кылып турар.

Үк тудугну юбилейге белек кылдыр октябрьда доозуп ажыглалга киирер хүлээлгени звено алган.

А. Сосиал.

КЫЗЫЛГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Август 11-де Кызылдың Культура болгаш дыштанылга парыгының нөгаан театрынга Тудугжу хүнүнге турасказаткан байырлыг хурал болуп эрткен. Ында «Тудугжу хүнүнүң лугайында» илеткелди партия обкомунуң үлетпүр кылдазының эргелекчизи эш Г. Н. Долгополов кылган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг 50 чылының байырлалынга күш-ажылчы белектеринг ужуражыр дээш Совет Тывазының тудугжулары улуг чедишкиннерни чедип алганын, ылаңгыя чурттарга тудуунун талазы-биле бо чылдың бирги чартыында хөй ажылдар кыдынганын илеткелчи демдеглээн. Мурнуку чылдарга болаарга тудуг ажылдарының темпизи дүргедеп, шынары элээн экижип, тудугда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка бедээн, ынчалзажок бистиң ажылывыста амдаа чедир кыдынмаан түүлдер болгаш четпестер хөй деп ол чугаалаан. Улуг байырлалга алдар кылдыр үшкү кварталның тудуг планын хуусаа бетинде күүселивинче тудугжуларны ш Долгополов кыйтырган.

Республиканың тудуг организацияларынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келген болук тудугжуларга шаңналларны тывыскан.

Хурал соолуунде улуг концерт болган.

Чоокку каш чылдарда тыптып келген аныяк хоорай Ак-Довурак чыл келген тудум-на өзүп, сайзырап орар. Ак-Довурак биле даг-дүгү болбаазырадыр комбинаттың аразында чаа суур тургустуиган. Ону ам дээрезинде Постоянный деп адап турар.

Фотограф эш Сиротининн тырттырган чуруунда чаа суурнуң ниитя хевири.

Кожа салган туйбу санай коммунизм тудуу бедиир!

Күш-ажыл мактадыг

Бөгүн, август 13-те бистиң чуртувуста бүгү улустуң байырлалы — Совет тудугжуунуң хүнү. Юбилейлиг чылда тудугжуларның байырлалы совет улустуң политиктиг болган күш-ажылчы улуг кежүрүлгүшкүнүүк байдалында эртип турар.

Коммунистиг партия болган Совет чазак совет тудугжуларның күш-ажылын бедик үнелеп, оларны эртем, техниканың соолгу чедиишкиннери-биле чепсегээр болган кадрлар белеткээр дээди, ортумак ооредиглиг черлериниң четкинги шалбартыр талазы-биле канчаар-даа ажок улуг хемчеглерни ап келген. Оон түнелиңде бистиң чуртувуста күүлүг тудуг индустрия тургустунган. Амгы үеде ССРЭ хоорай тудуушкунуунуң хемчээлиниң талазы-биле делегейде бирги черни эзлеп турар. Соолгу дөртен чылдарның дургузунда бистиң Төрээн чуртувустуң чурүүнда 844 чаа хоорайлар тыпкып келген. Совет Эвилелиңде чурттаар бажыңнарының түлүү соолгу он чылдың иштиңде, оон мурнунда бүгү дөртен чылдар дургузунда тутунганындан барык бүдүн чартык катап хей болуп турар. Чаа беш чылда чуртуң хоорайларынга, суурларынга 480 миллион дөрбелчин метр чурттаар бажыңнарын тудары көрдүнген. Ол болза революция мурнундагы Россияның бүгү хоорайларының чурттаар фондузундан ийи катап хей боолу турар. Оон-биле чергелеттир үлетпүр, бүдүүлгенин, школа, өөнелгениң болган культура-амыдыралдың тудулгалары чыл келген тудум-на чуртта улам калбарып турар. Бо чижектер болза совет тудуг индустрязы 50 чылдың иштинде кайы хире калбак хемчээлге болгаш бедик темпиге хогжүп келгенин көргүзүүр турар-дыр.

Совет тудугжуунуң ажылы эң-не чугула болган үнелиг. Улус ажыл-агыйының кандыг-даа адырларын хогжүдериге тудугжуунуң күш-ажылы, оон улуг хуузу киришпейн баар адыр чок. Ынчангаш Совет эрге-чагырганың 50 чылдарының иштинде Төрээн чуртта чедип алдынган кайгамчык хогжүдүлге боттарының үлүг хуузун киргенинге совет тудугжулар чоргаарланыр.

Совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң республиканың девискээринде өрген чок турган черлерге чаа үлетпүр, бүдүүлгелериниң төптери, колхоз, совхозтарның суурлары кайгамчык дүрген темпи-биле тургустунган. Бо улуг тургузуучу ажыл-херектиң чорудулгазында Тывага тудугнуң янзы-бүрү организациялары күрүшенип болган колхоз, совхозтарның шүтүү-биле тургустунган. Оларның иштинде эң улуг тудуг организациязы болза «Тыва тудуг» трези.

«Тыва тудуг» трезиниң республиканың кол-кол индустриалдыг тудугларын: Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың комплекслыг тудугларын, Хову-Аксының «Тыва кобальт» комбинаттың тудуун болган Кызыл хоорайда үлетпүр, бүдүүлге база чурттаар бажыңнарының тудугларын кылып турар. Юбилейлиг чылда совет тудугжуларның хүнүнге «Тыва тудуг» трезиниң тудугжулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының юбилейлиг чылда канчаар алыктан туларын, кедээ тудугжуларның мурнунда кандыг сорулгаларның турун турарын «Шинины» помчукчуларынга чугаалап бээрин бистиң корреспондентиниң ук трестиң эргелекчизиниң оралакчызы Монгуш Баяноолович Артыстан дилээн.

Оон бисче ыңнатканы болза:

«Кедээ тудуг» трест мооң мурнунда турган №№ 62 болгаш 463 (Кызылга болгаш Чадаанага турган) бригадалары тиилекчилер болуп, боттарының планның онаалгаларын 110—120 хуу чедир күүсеткеннер. Бажыңнарның иштики шеверилгешкинин кылыр № 48 тудуг эргелеңнинден М. Сафронованың, А. Ельшованың болган Е. Воеңковаңың бригадирлээн шеверлекчилер бригадалары база Н. Бедняков бригадирлээн бызанчылар бригадазы чарышка шылгаран үнгеннер. Ол бригадаларга социалистиг чарыштың бирги черн дээш шилчип чоруур Кызыл вымпелдерни тывыскан.

Моон мурнунда чылдарда хожудангай турган үлетпүр бүдүүлгелер комбинадының (директору эш Емельянцев) юбилейлиг чылда эки ажыллап турарын демдеглээр херек. Комбинат чартык чылда иштин продукция бүдүүрениң планын 100,4 хуу, а бараанның продукциязының 107 хуу күүсеткен. Демир-бетон кылыгларын болгаш дилиг материалдарын комбинаттың ажылчыннары кажангызындан-даа хойну бүдүргени оорушчуг.

«Тыва тудуг» трезиниң шугумунда тудуг эргелелдериниң мурнакчыларның хүрээлеңи озуп, тудуг ажылынга оларның мергежилин бедик турар. Комсомолдуң путёвказы-биле Ак-Довуракты, Хову-Аксының тудуунга ажылдаары-биле келген аныяктарның иштинден онзаланып шылгаран мурнакчы тудугжулар Монгуш Алдын-оол биле Рауль Губайдулин олар бо хүннерде Москвада ВЛКСМ Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң тудуг министерствозунуң организастазы, чурттуң онза чугула тудугларын комсомолдуң шефке алганынаан бээр он чы оон демдеглээн байырлыг хүлээп алышкынга киржип турарлар.

Юбилейлиг чылда Тудугжуунуң хүнүн холбаштыр бистиң мурнакчы хоочун тудугжуларывыстың чазагай үлегерлиг ажыл херээн база сагынмас арга чок. Оларның бирээзи «Кызыл тудуг» эргелелиниң хоочун ажылчыны Оюн Калзан Лагбаевич. Ол ол үжен чыгны чыл иштинде тудугга ажылдап турар кижи. Бо үениң иштинде 50 ажыг аныяк тудугжуларны ооретиер болгаш ам-даа бодунуң дуржулганын аныяктарга дамчыдып турар. Оон бригадазының тудугжулары Калзаңның фамилиязын белиг алдавас, «башкы» деп адаары таварыга эвес. Хоочун тудугжу коммунист эш О. Калзаның күш-ажылын партия болган чавак бедии-биле үнелээн. Ону Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнавышаан, «Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу» деп үндүлүг атты тывыскан.

Кызылдың тудугларында он ажыг чылдарның иштинде коммунист Семен Санаан мурнакчы тудугжу болуп ажылдап турар. Ол баштай бызанчылап, оон соолунде дамчылап ажылаан, чыл келген тудум-на бодунуң мергежилин улам бедидип келген, ам эң мурнакчы дуржулганлыг тудугжуларның бирээзи апарган. Семен Баянович Санаан бодунуң үлегери-биле аныяктарны ооретпиккан, оларның-биле кады бодунуң ийи оолдарын база чайты дыштанылга үезинде тудугга ажылдадып, оргумак школаны доозарга, тудуг институттарынче чорударынга белеткеп турар. Мурнакчы тудугжу коммунист эш Санаан чүгле бодунуң ажылынга шылгарангай эвес, харын хой-ниитининң ажылынга база улуг киржилгелиг. Ол партия организациязының бюро кежигүнү, бодунундаа, оске-даа тудуг эргелелдериниң аныяк тудугжуларының мурнунга бо-ла лекция, бесседаны кылган турар. Эш Санаанны онзагай мурнакчы күш-ажылы дээш 1966 чылда Ленин орденн-биле шаңнаан. Ам Семен Баянович Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады.

Тудуг ажылынга үр чыдарының иштинде шылгарангай мурнакчы ажылын көргүскен дээш эштер А. Ельшовага, С. Долгихке, П. Коневке, А. Анисимовага, Е. Воеңковага, В. Сулкинге болгаш оске-даа хой-хой тудугжуларга чазактың дээди шаңналдарын тывыскан. Ол болза совет тудугжуларның күш-ажылын партия болган чазактың кайгамчык үнелеп турарының херечизиндир.

Совет тудугжуунуң хүнүн демдеглеп тура, «Тыва тудуг» трезиниң тудугжулары юбилейге чедиишкинниг ужуражыр дээш ажылда бар турар бүгү четпестерни увуткаар болгаш планныг даалгаларны күүсеткир талазы-биле шыңгыы хүлээлгени боттарынга алыр ужурлуг.

М. МАШПААДАЙ,
«Тыва тудуг» трезиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Бени чылдың тудуу «Тыва кобальт» комбинадынга күш-ажылчы хүн бүрүзү-ле бригада, звено санай тудугжуларның чаа сорулгаларын дугуржуп чугаалажыры-биле эгелээр. Оон соонда ажыл шиг түлүк-ле чоруттар.

— Хуна-оол Туматович, силер дүүнгү ажылынарны черле тывынгыр кылган-дыр силер — деп, № 1 участоктуң прорабы Эдуард Бржезинский сөрүшкүлүг чугаалады. — Ам бүгүн кол корпустуң иштики үүрмек ажылын кылып көрүнер, кастак, шаланың манзыларын-даа кылып болур.

ЧУРУКТА: оң талазында прораб Бржезинский биле бригадир Хуна-оол Натпит-оолдуң бригада кежигүннериниң ажыл хувааларын кылып турары.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ сезү болган фотозу.

АНЫЯКТАРНЫҢ УЛУУ УЛУГ

Бистиң чуртувустуң бүгү чону кижи төрелгетеңнин амыдыралында тоолгулуг болуушкун — Совет эргечагырганың бежен чылынга толептиг ужураар дээш хайныышкынныг бедетквинп турар. Республиканың аныяк хоорайы Ак-Довуракты комсомолчулары болгаш аныяктары ол байырлалга база-ла эки белеткениш, юбилейге холбаштыр алган хүлээлгелерин ярестиг күүседнп турарлар.

Октябрь байырлалын таварыштыр чыл планын хуусаа бетинде күүседнр деп патриоттуг эгелээшкинни комсомолчу-аныяктарны коллективтери үлүргеннер. Фабрикада эштер Шагдырның, Федоровтуң ээлчегнери, тудуг эргелелиңде эш Губайдуллининиң бригадазы чыл планын 110 хуу күүседнрин хүлээнгеннер. Оларның эгелекчи санаалын комбинаттың, тудугнуң, транспорттуң болгаш оске адырларның аныяктары взин-биле деткээннер. Алдынган хүлээлгелериниң эки күүсеттинип турарын дендеглээр херек. Оон годаргай чижээнге «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективин көргүзүп болур. Эрткен чартык чылда Тыванын бо аныяк бүдүүлгезинниң ажылчыннары тудуг материалдарының бүдүүлгелериниң аразында Бүгү-авилелдиң социалистиг чарыжынга бирги черни алган.

Комбинаттың ийиги ээлчээп тудуп турар тудуг бригадаларының аразында юбилей мурнунуң социалистиг чарыжы улам калбарган. Тудуг эргелелиңде ажылдап турар аныяктар тудуг-монтаж ажылдарының бөт-үнезин чигиедип, оон шынарын экижидер болгаш планда көрүнген объектилерни чогуур хуусазында ажыглалга киирер дээш дешиседип турарлар. Экономика талазы-биле эки көргүзүлерни чедип алырда практиктиг дуржулга болгаш теоретиктиг ооредилге кол рольду ойнаар дээрзин аныяктар эки билирлер. Ак-Довуракты комсомол комитеди аныяк ажылчыннын ооредилгезинче кол кичээнгейни салып турар. Тудугга келген аныяктарның хей кезии, харын-даа барык шүүтүлүг чаа школа дооскан, кандыгда мергежил чок кижилер болур. Оларны дуржулганыг эштерге быжыглап, кандыг-бир түскай мергежилге ооредир дээш комсомол комитединиң бүдүүлге сектору чамдык хемчегнерни ап чорудуп турар. Аныяктарны ооредилгезин тудуг бригадаларында болгаш цехтерде организастаан.

Чүгле эрткен чартык чылда безин 300 ажыг аныяк ажылчын кылып турган ажылының аайы-биле техниктиг түскай мергежилди чедип алган. Оон ангыда 300 хире аныяктар кезээки техникумда, 200 ажыг кижи ажылчын аныяктарның школаларында ооренип турар. Бо бүгү Тываның сайырап орар ажылчын аңгызының төлептиг салгакчыларының билиг дээш чүткүүл тодаргай херечилеп турар. Аныяктарның ооредилгези, культурлуг дыштанылгазы, амыдырал-чурттал-газы дээш оон-даа оске айтырыларның талазы-биле чамдык ажылдар чорутпүнүп турар-даа болза, бүдүүлге талазы-биле улуг четпестерниң барын демдеглээр херек. Ылаңгыя эрткен чартык чылда Ак-Довуракты ийиги ээлчээнин тудугжулары тудугмонтаж ажылдарының планын ыракта чедир күүсеттээннер. Оон кол чылдагаанны цемент, түүйбу, арматура кылыглары ээп ышкаш кол тудуг материалдарының чедишпейн, үргүлчү үзүктелип турганында болур. Ынчалзажок тудугжуларның күш-ажылының организастаашкынында-даа үзүктаттынмаан четпестер бар. Тудуг материалдарын кайы хамаан чок чарыгдаар, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үзээр, харын-даа арагалаашкынче хандыкшыыр чорук аныяктар ортузунда кижизидилге ажылының ам-даа сулазын хереченип турар.

Ак-Довуракты тудугжулары боттарының байырлалын демдеглевишаан, эрткен чартык чылда болган хожудаашкынны узуткап, юбилейге холбаштыр алган хүлээлгелерин күүседир дээш чамдык хемчегнерни ап турарлар. Бо хүннерде түс-түс бригалалар, участоктар эрткен айларның түнгелерин чугаалажып, кол күштүү кайнаар мобилизастаар дээрзин дуружуп алган. Хожудан турар участоктарга шеф ажылын организастаазы база кодургеп. Бо чугула ажылга Ак-Довуракты аныяктары кол рольду ойнаар ужурлуглар.

Чоокта чаа август 3-те эш Рауль Губайдуллиңге удурткан комсомолчулар бригадазының ажылдап турар тудуунга хей кижи киржикчилиг митинг болган. Анаа Красноярскиде целлюлозо-сазлын комбинадының тудугжуларының мурнундан келген аалчылар бистиң тудугжуларывыска Бүгү-авилелдиң комсомолчу тудугларының аразында дамчып чоруур күш-ажылчы херектерниң факелин дамчыдып тудусканнар. Анаа санал берген эштер, аалчылар-даа, бистиңнээ тудугжуларывыс Төрээн чуртуның экономиказын быжыглаар, Совет эрге-чагырганың 50 чылын төлептиг үткүүр дээш улам күжениишкиннинг ажылдаарын хүлээнгеннер. Красноярскиден келген эстафетаны бистиң төлээлеривис бө айның 20-де Соликамскының комсомолчуларынга чедирер ужурлуглар.

Совет Эвилелиниң комсомолчу тудугларының аразында эстафета дээрге. Бүгү-авилелдиң комсомолчуларының болгаш аныяктарының чарыгы болгай. Оон түнелиң октябрь байырлалын таварыштыр үндүрер. Бо чарышка эки түнгелерни чедип ап, юбилейге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир — Ак-Довуракты комсомолчу аныяктарының ыдыктыг хүлээлгези болур.

В. СЕМЕНОВ,
ВЛКСМ комитединиң секретары.

Аскым-кежии

Кара-Хаанның эртинезин кобальдының тывылганындан төрээн Тывавыста база бир улуг үлетпүр тургустунуп келген. Коммунистиг партияның болгаш совет чазактың ада сагыш салышкынының ачызында бистиң республикавыстың шапкын хогжүп орарынга ооруп магадаар мен.

Хову-Аксыга 16 чыл дургузунда чурттап, ажылдап келген болгаш бо улуг тудугнуң тургустунуп келгенин тоогуп болур мен, чүл дээрге көшкүн араттың оглу мээң амыдыралым оон-биле сырый харылзаалыг, совет тудугжу деп үндүлүг атты чедип алган черим-даа бо. Тывада өзүп орар ажылчын аңгызының хүрээлеңинде туржуп, улуг үүлеви бүдүрүүл чоруурунга чоргаарланыр болгаш ол дээрге мээң магалыг аас-кежиним дээрзин бодап чоруур мен.

Хову-Аксының кобальдызын ишчилеп турган экспедициязга ажылдап эгелээш бо хүннерге чедир тудугда ажылдап турар мен. Бо үениң дургузунда алзаң хей мергежилдерни чедип алдым. Ол база-ла мээң аас-кежиним.

Бо хүннерде бистиң бригадавыс Хову-Аксының электри станциязының чаа корпузун тудуп турар. Июль айның бүдүүлге планын 134 хуу күүсеттинис. Тудугжулар хүнүнге чедир машина залын доозар дээш хүлээлгевисти база-ла күүсеткен бис. Ол болза Октябрь байырлалынга бистиң төлептиг белээвис болур.

Комбинаттар тудуу доостурга оон ажылчынны болуп артар мен. Экспедициязга ажылдап турган чедип алган дагжы деп мергежилим мичаа херегледиттинс бээр. Тудугжуларның байырлалын таварыштыр бүгү ажоорумге изиг байырны тудуп, юбилейге эң эки белектерлиг ужуражырын күзедим.

Д. ЧАМДАЛ,
тудугжу.

Күштүү чөп ажыглаар

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады эш Сендажыга удурткан комплекслиг бригадада ажылдап турар мен. Бо бригада «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги ээлчээнин тудуг фундаментизин салырындан эгелээш, тудуг бригадаларының база бир мурнакчызынга санадып келген.

Бистиң бригадавыс юбилейлиг чылдың бирги чартыында бүдүүлге планын 105 хуу күүсеткен. Ынчаларда тудугжуларның байырлалынга уткуштур алган бедиткен хүлээлгевис күүсеттинмээн. Чыдагаанны чүл? Бригадавысты бүдүн чартык айның иштинде бетон-биле хандырбайн турганында болур.

Бистиң бригадавыста 18 кижи ажылдап турар. Олар шүүтүзү бызанчы, дашчы, бетонщик, арматурщик, штукатурщик болгаш электросварщик мергежилдерни эки шиңгээдип алган, тудуг эргелелиниң мергежээн ажылчыннарынга санадып турарлар.

Ыңдыг турбуже бо хоочун болгаш мергежилдиг бригаданың күүгүн шын эвес ажыглап турары харагдавчыг. Бистерни аап-саап ажылдарга ажыглавар чорувту сокпаткаш, комбинат тудуунуң ийиги ээлчээнин кайы бир участогунга доктаамал ажылдадып, тудуг материалдары-биле үзүктелиишкин чокка хандырар болза хей чүүлдерни кылып болурунуң аргазы бистс бар.

Тудугжу хүнүн дендеглеевишаан, юбилейге холбаштыр алган хүлээлгевисти шыңгыы күүсеттир дээш сөзүүтсү база катаа бадыткан турар бис.

С. ЧИМИТ-ДОРЖУ,
«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Ажылды кошкатпас бис

Тудугжу кижи малчын-биле дөмей харыысалгалыг. Чүге дээе, оон түүкан бажын-балгады, мал кажаалары болгаш оске-даа тудуглары кандыгы, кижилериниң амыдырал байдалының деңнели, малдың ажаалгазы оон улуг хамаарылгалыг. Мону барымдаалаан, Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң тудугжулары бүгү тудуг ажылдарын шалынпкын болгаш эки шынарлыг кылыр дээш улуг күштүү үндүрүп келген.

Чылдың бирги чартыында база бедик кодургүүшкүнүүг ажылдадыңыс. Баштай колхозтуң Эйлиг-Хем салбырының малчыннарынга бирээзинге-ле алды чүе баш кирер ийи улуг кажаны төлевилеп ёзугаар кылып бердивис. Колхозтуң малының бажы чылдан чылче улам өзүп турар болганда чаа кажаалардан аңгыда малчыннарга чурттаар бажыңнарын немей кылыр апаар боор-дур. Ынчангаш бир-бир ааз ишти чурттаар үш бажыңны кыштагларга туттувус.

Ооң-биле кады мал ажылынга ажылдап турарларың аъш-чемин экижидер херекке тудугжуларның үүгү база киржи бээр. Чижээ, оларны белеп даалган-биле хандырар дээш хонукта беш тонна тарааны тырттырар чаа дээрбени чоокку үеде ажыглалга киирер дээш орадажыш турар бис.

Тарыгага хереглээр чепсек-керексеңдя ой-шаавда белеткээрингс базала салышкынынывысты киришпирип, техника септээр механика мастерскаязын кылып турар бис. Ол мастерская бүгүн комплекслиг болур. Дарганнаар чер, электри күштү-биле кадыгаар аппарат, токарь болгаш оске-даа станоктар аңаа тургузетүкар. Ынчангаш колхоз хары угда сес трактормуу септээр аргалыг апаар.

Бо үеттүде кындынган чүүлдер бирги чартык чылда бистиң кылган ажылдарывыстың чүгле чамдыызыдыр. Ам соолгу хүннерде мал ажылында ажылдап турарларның 14 бажыңнарын бүгүн септединнс.

Кылыр ажыл ам-даа хей, бистиң тудугжулар оны күүседип шыдаар.

И. ЧЫМБА,
хоочун тудугжу.

КӨДЭЭ ТУДУГНУҢ ПЕРСПЕКТИВАЗЫ

Бистиң республикавыстың кедээ суурларында бүдүүлге, чурттаар болгаш культура-амыдырадың тудугларын тускайлап тургускан организация—«Кедээ тудуг» трест чорудуп турар. Тургустунга-да чыл четпээн бо аныяк организациязының тудугжуларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының юбилейлиг чылда канчаар алыктан туларын, кедээ тудугжуларның мурнунда кандыг сорулгаларның турун турарын «Шинины» помчукчуларынга чугаалап бээрин бистиң корреспондентиниң ук трестиң эргелекчизиниң оралакчызы Монгуш Баяноолович Артыстан дилээн.

Оон бисче ыңнатканы болза:

«Кедээ тудуг» трест моон мурнунда турган №№ 62 болгаш 463 (Кызылга болгаш Чадаанага турган) бригадалары тиилекчилер болуп, боттарының планның онаалгаларын 110—120 хуу чедир күүсеттеннер. Бажыңнарның иштики шеверилгешкинин кылыр № 48 тудуг эргелелиңнинден М. Сафронованың, А. Ельшованың болган Е. Воеңковаңың бригадирлээн шеверлекчилер бригадазы база Н. Бедняков бригадирлээн бызанчылар бригадазы чарышка шылгаран үнгеннер. Ол бригадаларга социалистиг чарыштың бирги черн дээш шилчип чоруур Кызыл вымпелдерни тывыскан.

Моон мурнунда чылдарда хожудангай турган үлетпүр бүдүүлгелер комбинадының (директору эш Емельянцев) юбилейлиг чылда эки ажыллап турарын демдеглээр херек. Комбинат чартык чылда иштин продукция бүдүүрениң планын 100,4 хуу, а бараанның продукциязының 107 хуу күүсеткен. Демир-бетон кылыгларын болгаш дилиг материалдарын комбинаттың ажылчыннарының кажангызындан-даа хойну бүдүргени оорушчуг.

«Тыва тудуг» трезиниң шугумунда тудуг эргелелдериниң мурнакчыларның хүрээлеңи озуп, тудуг ажылынга оларның мергежилин бедик турар. Комсомолдуң путёвказы-биле Ак-Довуракты, Хову-Аксының тудуунга ажылдаары-биле келген аныяктарның иштинден онзаланып шылгаран мурнакчы тудугжулар Монгуш Алдын-оол биле Рауль Губайдулин олар бо хүннерде Москвада ВЛКСМ Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң тудуг министерствозунуң организастазы, чурттуң онза чугула тудугларын комсомолдуң шефке алганынаан бээр он чы оон демдеглээн байырлыг хүлээп алышкынга киржип турарлар.

Юбилейлиг чылда Тудугжуунуң хүнүн холбаштыр бистиң мурнакчы хоочун тудугжуларывыстың чазагай үлегерлиг ажыл херээн база сагынмас арга чок. Оларның бирээзи «Кызыл тудуг» эргелелиниң хоочун ажылчыны Оюн Калзан Лагбаевич. Ол ол үжен чыгны чыл иштинде тудугга ажылдап турар кижи. Бо үениң иштинде 50 ажыг аныяк тудугжуларны ооретиер болгаш ам-даа бодунуң дуржулганын аныяктарга дамчыдып турар. Оон бригадазының тудугжулары Калзаңның фамилиязын белиг алдавас, «башкы» деп адаары таварыга эвес. Хоочун тудугжу коммунист эш О. Калзаның күш-ажылын партия болган чавак бедии-биле үнелээн. Ону Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнавышаан, «Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу» деп үндүлүг атты тывыскан.

Кызылдың тудугларында он ажыг чылдарның иштинде коммунист Семен Санаан мурнакчы тудугжу болуп ажылдап турар. Ол баштай бызанчылап, оон соолунде дамчылап ажылаан, чыл келген тудум-на бодунуң мергежилин улам бедидип келген, ам эң мурнакчы дуржулганлыг тудугжуларның бирээзи апарган. Семен Баянович Санаан бодунуң үлегери-биле аныяктарны ооретпиккан, оларның-биле кады бодунуң ийи оолдарын база чайты дыштанылга үезинде тудугга ажылдадып, оргумак школаны доозарга, тудуг институттарынче чорударынга белеткеп турар. Мурнакчы тудугжу коммунист эш Санаан чүгле бодунуң ажылынга шылгарангай эвес, харын хой-ниитининң ажылынга база улуг киржилгелиг. Ол партия организациязының бюро кежигүнү, бодунундаа, оске-даа тудуг эргелелдериниң аныяк тудугжуларының мурнунга бо-ла лекция, бесседаны кылган турар. Эш Санаанны онзагай мурнакчы күш-ажылы дээш 1966 чылда Ленин орденн-биле шаңнаан. Ам Семен Баянович Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады.

Тудуг ажылынга үр чыдарының иштинде шылгарангай мурнакчы ажылын көргүскен дээш эштер А. Ельшовага, С. Долгихке, П. Коневке, А. Анисимовага, Е. Воеңковага, В. Сулкинге болгаш оске-даа хой-хой тудугжуларга чазактың дээди шаңналдарын тывыскан. Ол болза совет тудугжуларның күш-ажылын партия болган чазактың кайгамчык үнелеп турарының херечизиндир.

Совет тудугжуунуң хүнүн демдеглеп тура, «Тыва тудуг» трезиниң тудугжулары юбилейге чедиишкинниг ужуражыр дээш ажылда бар турар бүгү четпестерни увуткаар болгаш планныг даалгаларны күүседнр талазы-биле шыңгыы хүлээлгени боттарынга алыр ужурлуг.

М. МАШПААДАЙ,
«Тыва тудуг» трезиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Бистиң тос кижи составтыг тудугжу бригадавыс бирги чартык чылда «Улуг-Хем» совхозтуң төвү Көк-Чыраа суурга дөрт ааз ишти чурттаар ийи бажыңны ажыглалга киирдивис. Оон соонда ол-на суурга төлевилеп ёзугаар иштинде буфеттиг, кассалыг, хей үштүр черлиг чедн өрээл чунар бажыңны тударын биске даарткан. Ону планда доктаатканы-биле августуң бирээде доозар турган, хуусаа бетинде, эрткен айның 25-те бүгүн күүсеттивис.

Көжүп чоруур механизастаттынган колонна болганывыста ажылагыйзарының кийзимнге-даа барын ажыглаар бис. Ам «УТКА 25 чылы» совхозтуң төп хаван фермазының ажылчыннары чурттаар үш өрээл бир бажыңны база колдуунда тудуп дооскан бис. План ёзугаар ону бо айның 20-де ажыглалга киирээн дээн болза, а бис ону барык-ла он хонук бурунгаар бүдүрдүвүс.

К. ДАМДЫН-ООЛ,
бригадир.

ЧУРУКТА: бригаданың тудугжулары ажыл үезинде.

1967 ч. Август 13.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

ШКОЛА БЕЛЕН

Бередиле чамына уткуштур

Школага кирип кээрге кижиниң сагыжы чайгаар-ла чырый бээр. Коридорнуң ханаларын, дээвирин ак чайт кыдыр чугайлап каан. Шалазын ак-сарыг будук-биле кыланайнып чыдар кыдыр дозулаан. Шуугула корунчүктелип турар. Мында каракка эскеринчит түве болза, коридорнуң ханазынын адакы кезээ шуугай-биле шаккап, шуугайны ондүр ак-ноогаан будук-биле будаапы, шуугайның үстүү эрини шеверген кыдыр ыяш-биле хаажылаап, кызыл будук-биле будаапы.

— Бо бажынга кандыр сентелге чоруткан силер, Мацнай-оол Чульдумович?—деп директордан айтырдывыс.

— Коридорда чуну кылганывысты бодунар корүп түр силер,—дээш, директор тайилбырлады — 15 печканың ыжын аштап сентедивис, 2 печканы чаартывыс. Школаның бүгү-ле өрээлдерин чугайлаап, дозулаан. Соңгалар, хаалгалар, эрги столдар, парталар база будуттунган. Электри удазынын эткен. Ам түс-түс класс удуртукчулары класстарны класстап киред деп турар.

Интернат база эки сентеттинген болду. 6 чаа печка кыпган, чедини сентээн. Коридорун база школаның дет шуугай-биле шаккан. Бүгү 13 өрээлдерни чугайлап дозулаан. 4 өрээлдиң шуугу 96 дербелчин метр шалазын тыраан. Интернаттың фундаментизин бүрүнү-биле цементилээн. Бо чылын кордунген акша-биле хеп аймаан садын четчелээн.

— Сентелгеге эки киришкеп кижилерни биске сонуургалып корүнерем,— деп директордан дилевис.

— Бактапкы дег кижи чек ийин—дээш, уламчылады—шынап-ла кымны бактаар боор. Чижээлээрге, аштакчылар Монгуш Кара-кыс, Донгак Аңзат, чазанныкчы Сат Алдын-Херел оларны канчап багай ажылдады дээрил. Эртен артеден хамыктың соолуңге чедир ажылдаар улус-тур. Эге класстарның орус дыл башкызы Чечек Олеговна Сундуй чайны оттур сентелгеге ажылдап келди. Кижизикчи Кравченко, башкы Монгуш Дамба олар база кызымак ажылдаан. Куш-ажыл башкызы Кужугет Канфол өренижилерни баштап алган хамык-ла эптээр, сентээр түүлдерин шуут доозу. Өренижилер база-ла сентелгеге багай эвес киржип келди. 10 классе дооскан Ооржак Оскал-оол школазын кагбайн, сентелгезин кызышкан. Ол шыкаш 7 классчы Саша Сат, Алёша Сундуй дээш оон-даа хой өренижилер аар-саар сентелгеге үргүлүү киржип келген — деп директор эш Ооржак сеткил ханып чугаазады.

Школа девискээринде дыка хой өренижилер ажылаан турлар. Чамдыктары школа девискээриниң бүгү аштап, машинала чүдүрген, чамдыктары дүржүлге участогунуң бок үнүштерин аштаан. А Клара, Наташа Өлзейлер баштаан өлээн каш уруглар цементилеп каан фундамент чугайлаан турлар.

— Силерниң школаларны чаа өредилге чылынга белен деп болур шыкажыл, башкы — деп школа директоруидан мындыпаа айтырдывыс.

— Ийе, бөттарывыс белен деп санаарынга чоок бис. Бөгүн-даарта бокту аштап арыглап алган, оон соонда класстарның, чүрттаар өрээлдернин деридге шимелдеминче киред бис. Аар-саар четпес чүүлдер ам-даа бар. Ынчалза-даа кол сентелгенн доозуп алганывыс бө. Башкылар-биле четче хандыртынган бис, башкыларның 35 хүүзу мергежил бедидериниң курузун эрткеш келген. Өренижилериниң үчёду бүрүн кылдынган. Одаар ыяш бүрүн, хомур даштың 75 хүүзу школа чанында дужүртүнген,— деп эш Ооржак түннеди.

Чадана хоорайның № 2 школазының башкылары, ажылчыннары школазын чаа өредилге чылынга белеткээр дээш кызымак ажылдаанын сентелгенің түннели толаргай керечилеп турар. Алдарлыг юбилейге оларның бир төлептиг белээ ол.

С. ПАВУ.

Чоон-Хемчик район.

Чагаалардан одуруглар

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелинде мал чеминиң белеткели үргүлчүлевишаан. Колхозчу ажыл-ишчилер ам 6248 тонна сигенни бөлүп сараатгаан ийикпе, азы планының 53,9 хүүзу күүсеттиген.

Колхозтуң үш бригадазында түс ажыг кижи мал чеминиң белеткелинде быжыглаттырган. Сиген кезилдээн эгелээнден бээр бирги черни эдлеп келген Чодураа бригадазы колхоз баштаар черинң болган парткомнуң мал чеминиң белеткелинин талазы-биле бригадалар аразында шилчир кызыл тугун чаалап алган, быжыы-биле тудуп турар.

Ийи-Талдың бригадазы сиген иелээдээн организастыг чорудуп, планын күүседиргеге чеде берген, ам дөртен ажыг тонна сиген кезип белеткээрге арткан. Чаъс-бораңныг-даа болза, Хендерге бригадазы база эки ажылдап, планының кезиин күүседип алган.

Сигенчи бригадаларда ажылдап турар механизаторлар, колхозчулар хүн бүрүнүң ажыл нормаларын ажыр күүседип, юбилейге белек кылдыр сиген кезилдээниң планын ажыр күүседир дээш социалистиг чарыштыг улам-на калбарткан.

Н. Кара-оол.

* * *

Баян-Кол суурнуң албан чөрлериниң ажылдакчылары «Х Улуг хурал» колхозтуң ажыл-агыйынга шеф ажылын организастап, улуг ажылды бүдүрүп берип келген. Бо удаада Хүлбүс-Даштa сиген кезип белеткеп турар бригаданы шефтээш, 22 тонна сигенни бөлүп сараатгаан.

Машина, трактор бара албас, сигенни тергиин үнген 150 гектар черже баар орукту аштаап, сиген кестирер машиналарны, тракторларны сиген шөлүнге чедире берген. Шефчилер орукту аштаваан болза, сиген кезип турар колхозчулар бир-ийи ажыл хүнүн аңаа чарыгдаар турган.

Шефти Баян-Кол суурда партия эге организациязының секретары Монгуш Сыгыр-оол үлегерлиг организастаан. Ол хүн шефке үжен ажыг албан-хаакчылар киришкен.

Б. Багыт-оол.

Хүлээлгелеривис күүседир бис

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бистиң республиканың колхозтарын болгаш совхозтарын специализастаар дугайында доктаалы бистиң колхозтуң баштаар черинiң мурнунга чаа соруулгаларны салган. Бистиң колхоз ам мал, чер ажылынче утланыышкынныг болур. Ол дээрге зът, сүт, тараа бүдүрерин ажыл-агыйның беш чыл планында кердүнгенинден элээн новүдедир дээни ол-дур. Колхозтуң баштаар чери болгаш партбүрүзү бо айтырыгны чугаалажып көргеш, ажыл-агыйга уксаалыг малдарны өстүрерин шинтпирлээн. Ынчангаш «Межегей» совхозтан симменталь уксаанның 120 баш хунажыннарын садып алыр бис. Зът бүдүрерин болгаш сүт саалдазын моон соңгаар-даа новүдедир соруулгабиле тус черинiң эвээш продуктуулуг инектерин уксаалыг инектер-биле солуп, уксаажыттынган инектерлиг сүт-бараан фермазын тургузар бис.

Агаар-бойдустуң байдалы таарыжа чок болуп туруза-даа, мал чеминиң белеткели колхозта эки чоруп турар. Бо чылдың август 5-ке чедир 850 тонна эки шынарлыг сиген белеткеттингеп. Эш А. Цветкова удуртқан мал чеми белеткээр бригада 1400 тонналың өрнүнге 1600 тонна мал чемни белеткээр бедиткен хүлээлгеки алган сорулгуг ажылдап турар. Ол хүлээлгени күүседир арга аларда бар.

Мал чеминиң белеткекчилери август 5-ке чедир тарымал тооруп кодуман 1947 тонна силюсту салган. Кукурузаның үнүшү бо чылын чавыс болган, ынчангаш ол культураның дүшүдү га шөл бүрүзүнден 100 центнерден ашпас. Ынчалза-даа силюс салырының планын тарымал тооруп, сула хөлуман культуралардан силюс салып тургаш, күүседир арга-вылс бар.

Колхозтуң мал чеминиң белеткелинде трактористер Сергей Оюн, Антреп Кудрявцев олар эки ажылдап келгеннер. Эш Ф. Кудрявцевне удуртқан сиген белер бригада эки ажылдап, сигенни кургай бээри биле шалыпкын болуп, сараатгап турар.

Колхоз мал чеми белеткээр ажылга эки күш-ажылчы чедишкиннерни чедип ап, чарышка бирги черни эдлээш, партия райкомунуң болгаш райүүсиомнуң шилчинир Кызыл тугун чаалап алган.

Колхозтуң малчыннары Совет эрге-чагырганың 50 чылынга алдар кылдыр алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерни база чедишкиннинг күүседип турарлар. Эртикен чеди айларның дургузунда сүт-бараан фермазы 658 тонна сүттү саап ап, чыл планын 85 хуу күүсеткен. Саанчылар К. Архипова, Ч. Бальчирма, А. Сан, М. Московская олар чыл эгезинден бээр боттарынга быжыглаан инектеринден тус-туста 30 ажыг тонна сүттү саптаннар. Кадарчылар С. Ламбун, П. Стучинин, П. Портникова олар тус-туста баш бүрүзүнден хонукта 700 гр. чедир өртүмаи немелде деңзини ап, моданнарын эки семиртип турарлар.

Улуг Октябрьның 50 чыл ооң күш-ажылчы чедишкиннер-биле үтүүр дээн бүгү улустуң социалистиг чарыжынга колхозтуң ажыл-ишчилери идепкейлиг киришпишаан, мал ажылының продуктуларын күүрүнеге садарын бүгү хевирлер аайы-биле күүседип, пландан ажыр 90 тонна сүттү, 2 тонна зътты, 1,5 тонна дүктү садар сорулганы салып алган ажылдап турар. Юбилейлиг чылдың дүшүдүн ажаап алырынга белетнелди колхоз доозуп, август 6-да бүгү ажаап алышкын техниказын белен байдалда тургусиан. Амгы уеде кадарчыларның болгаш хөйжуларның чурттаар бажыңнарын септеп, оларның кыштагларын кышка белетнеп турар.

И. ГРИБКОВ,
Каа-Хем районнуң «Тээлелге» колхозунуң мал ажылынын бригадири.

Техниканы ынчаар эдилеп болбас

Тес-Хем районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелинде автомашиналар болгаш тракторлар эвээш эвес. Ол хөй техника колхозка аңаа халас чедип келбээн, оларны садып алырынга ниитининң хөй түннүг акша-хөреңгизи үнген болгай.

Колхозта автомашина, трактор дээш ышкаш улуг күүтүг техниканы эдилеп турары ажыл-агыйжы эвес, харыысалга чок. харын-даа техника эдилээр талазы-биле чуруму каржызы-биле үреп турар. Часкы ажыл үезинде трактористер Укей Хая ажылдап турган трактордуң дүне Самагалдайдан арага садып алырыбиле эзирик бар чыткаш, көвүргеп чүүпкан. Ол дугайында солунга шүгүмчүлел база үнген.

Оон соонда чүү болганын ап көрээлинер. Июль 27-ниң кежээзинде чолаачы Борис Лодайның гаражка тургузуп каан «ГАЗ-51» деп машиназын колхозчу Чүгдер Эрес-оол оорлап мунгаш, гаражтың таңныылын бастырып каар часкан, эжикти буза тавараш, суурнуң аланга кызыл хараган аразында онгаже кинр долгаш, ол-ла черинге каапкан болган. Колхозтуң кол инженери Амет Чимит бензин сөөртүр машинаны эзирик башкарып чораш. Самагалдай биле Белдир-Арыг аразында андара тудупкан. оон кабиназы чуурлуп калган, бир ай ажыг үеде ажыглал чок турган. Июль 29-та чолаачы Хураган Дөмүрек колхозтуң түлүг ыяжы сөөртүр «ЗИЛ-150» деп машиназынга ийи кижини олуртуп алгаш, арагалап шаап тура хүнээн. Олар ол хүн чүгле ажыл кылбаан эвес, харын колхозтуң хөй бензинин өртеткеннер.

Совет заводка ажылчын аңгынын бүдүрүп берген машина-техниканы ынчаар дорамчылап болур бе деп айтырыгны колхозтуң баштаар чери, партия организациязы чүү деп көрүп турарыл, дээштиг хемчеглер чүге алынмайн турарыл? Колхозчуларның талазындан артельдиң экономиказынга хоралыг мындыг чоруктарны анаа кайгап эрттирип турар. Олар баштаар черинiң мурнунга шыңгыы негелдени тургузар, демги ужур-дүрүм чок кижилерге хөй-ниитининң дээштиг салдарын чедирер ужурлуг.

О. ЛАМА.

Кыдат эрге-чагырга черлери чөңгээлевишаан

КУР-нуң Совет Эвилелинде херектеринге түр бүзүреттирген төлөэзинге ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу август 11-де мынча дээн нотаны тутсуп берген:

«Кыдат эрге-чагырга черлери делегей эргезиниң ниитизибиле хүлээп көрдүнген чижек хемчээлдерин каржызы-биле чөрчүп үревишаан, кара туразында болгаш ужур-дүрүм чок аажылалдар кылбышаан, Дальний деп далай өртээлинге совет «Свирск» пароходту тудуп алган, август 11-де ол суднонуң капитаны эш Коржовту тудуп алгаш барган.

Ол-ла хүн «Свирск» пароходтуң чанында хөй муң кижилиг бөлүк кыдат хамаатылар чыылган, оларның хөй кезиң пароходтуң кырынче чаза таварып үнүп келгеш, пароходтуң экипажының кежигүннерин күш-биле күчүлээр деп оралдашкан. Бажы эттенген хулиганнар Совет күрүнени болгаш ооң улузун бактап, кыжанган бужар лозуннарын пароходка бижип, хырбалап каан.

Совет суднога болгаш ооң экипажынга хамаарыштыр дыңналып көрбээн дээрбечи үүлгедиглер кыдат эрге-чагырга черлериниң карааңга көзүлдүр, оларның шуут өмээржилгези-биле болган.

Чугаанын ужуру болза совет-кыдат харылзааларны улам нарыыдадыр дээн сагыштыг, баш бурунгаар планнатынган чөңгээлер болганының дугайында болуп турар деп чүве ол фактылардан көзүлген.

Совет чазак совет «Свирск» суднога болгаш ооң экипажынга хамаарыштыр ол үүлгедиглерге шинтпирлии-биле удурланганын медеглеп, капитан эш Коржовту доп-дораан хостаарын, далай өртээлинден ол суднонуң шаптык чок үнерин хандырып бээрин база кара туразында аажылалдар кылганынга буруулуг кижилерге шыңгыы харыысалга онаарын негеп тур.

База бир ол чөңгээни кылганының ужурунда бүгү харыысалга кыдат талага онаажыр».

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Моол ажылчыннарның удурланыышкыны

УЛАН-БАТОР. Моол улус МАР-ның Пекинде ажчин черинге хамаарыштыр кыдат эрге-чагырганың өнчүк-чөңгээлеринге шинтпирлиг удурланыын турар. Улан-Баторнуң эң улуг бүдүрүлгези — үлетпүр комбинадының цегиинге удурланыышкынының массалыг митингизи болган. Үлетпүр комбинадының партком секретары Д. Чимидүрж Пекинде өнчүк-чөңгээни улус күрүнечи шовинизминиң болгаи биче буржуазчы аванторизминиң илереливишкини кылдыр демдеглээн.

Бодунуң чугаазынга комбинаттың херээжен ажылчыны Ч. Аганхүзэн Пекинде хүнзэйбиинерниң болгаи цаофаньчыларның баш бурунгаар белеткээн бүжар-чүдек өнчүк-чөңгээлерин килеңиээшкин-биле буруу шапкан.

«Мао Цзэ-дуннуң бөлүү канчап-даа турган бол моол болгаи совет улустарның араазынга моондакты тургузарын, моол-совет найырапны кеңкадырын орааллажып турар. Ол кажан-даа болдунмас! Бистиң найырапывыс кады күш-ажылдың болгаи демисеедини он-он чылдары-биле шылгаттынган. Ол найырап бузулбас!» деп, Л. Басанхү медеглээн.

Хүлээп алган резолюциязынга митингинниң киржикчилери МАР-ның ажчин черинге удур өнчүк-чөңгээни доо-дораан соксалырын болгаи МАР-га чедирген материалдыг когарааддың орнун эгидерин пекин эрге-чагыргалардан негээн.

(СЭТА).

МАР-ның Пекинде элчин черинiң чанында дүржок ажылаашкыннар

ПЕКИН (СЭТА). МАР-ның Пекинде элчин черинiң чанынга кара туразында ажылаашкыннар үнүкү хүнде үргүлчүлеп турар. Шериг кижилерге командылаткан улам чаа-чаа хүнзэйбиинер болгаи цаофаньчылар ажчин черинiң чанынга чыглып турар. Ында тургузуп каан ыыткыр репродукторлар дамчыштыр антимоолчу болгаи антисоветтиг лозуннарны салып турар. Элчин черин солдаттар бүзээлеп алган.

„Орус литератураның библиотеказын" үндүреринге белеткел

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтиң «Серкль дю библиофиль» дээр ном үндүрер черн «Орус литератураның библиотеказын» 40 томнуг кылдыр парлап үндүрерин белеткеп турарының дугайында медээни француз хөйнинти сонуургал-биле уткаан. Достоевскийнин «Кем-херек болгаи кеземче» деп сериязының бирги тому мырыңай тооктa чаа француз найысылалдың ном садыгларында хоступ келген.

Пушкин, Гоголь, Тургенев, Гончаров, Лесков, Толстой, Чехов, Горький болгаи орус литератураның оске-даа классиктериниң чогаалдарны «Орус литератураның библиотеказынга» киред. Ол чогаалларны үндүрер белеткелге болгаи очулга ажылынга коскү француз литераторларны киригиттирген.

А. Фанфани Румынияга чораан

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Италияның даштыкы херектер министри Аминторе Фанфани Румынияга албан ёзузунуң аяи-чоруун дооскан соонда Бухарестен Болгарияже үнүпкеп. Румынияга үш хонукта кылган аяи-чоруунун үезинде А. Фанфанини Румынияның Коммунистиг партиязының ТК-ның чигиине секретары Н. Чаушеску хүлээп алган. А. Фанфани Күрүне чөвүлелиниң даргазы Киву Стойка, Министрлер Чөвүлелиниң даргазы И. Г. Маурер болгаи даштыкы херектер министри К. Манеску олар-биле бесседалар кылган.

Автомобиль үлетпүрүнүң хөгжүлдези

ТОКИО. (СЭТА). Бо чылдың июнь ганчүзүнде Япония автомобильдер бүдүрер талазы-биле АКШ-тың соонда ийиги черже үнген болгаи Барыын Германия биле Англияны ашкан. Бо чылдың алды айларының дургузунда Японияның автомобиль заводтарынга бир миллион дөрт чүс бежен муң автомобильдерни бүдүрүп үндүрген дээрзин «Иомиури» солуп ыңнаткан.

ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

БАМАКО. Мали Республика Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чылын дөмейлеп эрттиреринге белеткенип турар. Ол кайгамчык хүнүү байырлал эрттиреринiң программазын Судан эвилел партиязының Политбюрозу көргеп.

(СЭТА).

БАЗА БИРЗЭНИ

ХАНОЙ. Август 9-та ВДР-ниң агаарлыг халдаашкынга удур каргадалының дайынчылары бам бир америк самолёттуң дүжүр аткан. Парашют-биле дүшкеп ужудукчузун тудуп алган.

ВДР-ниң агаарынга дүжүр өткен америк самолёттарының нимти саны 2.159 четкен. (СЭТА).

Патриоттарның чедиишкини

ХАНОЙ. (СЭТА). Мүрнүү Вьетнамның Хосталга армиязының Митхо можуда дайылдажып чорун турар дайынчылары август 4-ке чедир он хонуктуң дургузунда дайзының 900 хире солдаттарын болгаи офицерлерни өлүрген болгаи балыглаан, ынчаарга № 4 автоорукту районунга 600 шериг албаныгларын санда үндүрген. Бо дугайын Вьетнам информас агентилел Хосталга агентилелдиң дынадыын барымдаалаш, дамчыдып турар.

ХАЛДААШКЫН ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң девискээрин арватпаныг бомбалаарын үргүлчүлеп турар. Америк самолёттар Ханойнуң мырыңай чөөгүнде база катап коступ кээп турар аларган. Август 11-де байысныларга агаар дүвүрээзинин каш улаа чарыган. Хоорайның чону шыдамыккай болгаи дүвүрээзин чок чорукту көргүзүп турар.

Индонезияда чаа партия

ЛОНДОН. (СЭТА). Индонезияның президентизиниң хүлээзгезин күүседип турар генерал Сухарто чаа политиктиг партия — Индонезияның мусульман партиязын тургускаиы чүүлдүүзүнген. Рейтер агентилелдиң Джакартадан корреспондентизиниң дыңнатканы-биле аларга, ол дугайын чаа партияның секретары А. Судоно недеглээн.

Судононуң сөзү-биле аларга, 17 мусульман массалыг организациялар, профэвилелдер болгаи культура бөлүктөри чаа партияны деткип турар. Чаа партия Индонезияның амгы чазаан деткинр дээрзин ол медеглээн.

Агрессияның уржуктары

ЛОНДОН. СЭТА-ның корреспондентизи Н. Туркатенконуң дамчыдып турары болза:

Израиль агрессия Израильге эжелеткен араб черлерден күш-биле үндүр сывыртқан чүс-чүс муң тайбың араб чурттакчыларга санаа четпес качыгдалдарны болгаш хилинчек-човуланны таварыштырган. Англи парлалганың дыннатканы-биле алырга, Иордан хемниң Израильге эжелеткен барының талакы эриниден израиль эрге-чагыргаларның сывырып үндүргени ийи чүс чээрби муң хире кижи бо үеде чүгле Иорданиянын пайысылалы Амманда моонделген.

Бо дезип келген кижилер аар-берге байдалдарда чурттап турар деп, «Дейли телеграф» солуннуң Амманда корреспондентизи бижээн. Чижээ, Амманның соңгу талазында бир лагерьде 11.500 кижи майгыныарда чурттап турар. Лагерьде кижилерге чем-даа, суг-даа чедиишпейн турар. Эртенги чем үезинде бичии уруглларга сереңги хааржаа ышкаш хемчээлдиг кескинди быштакты берип турар. Суг чүгле муң кижиге доңгуп четчир.

Иорданияда чүс бежен муң кижилер кудумчуларда чурттап турар болгаш чамдыктары төрелдериниң бажыңнарында безин сыныышпастаан.

Дезип келгеннер боттары ажыктан, чем тып чимр арга-шинээ чок кылдыр харыксыраан.

Лагерьлерде коддуунда херээжеңнер, кырганнар, уруглар болгаш аарыг кижилер арткан. А өр кижилер өг-бүлезинiң каггаш, ажыл дилеп чоруткан.

«Халдавырыг аарыгның чок болуп турары алдептиг. Ындыг болзада кыш дүшкенде ооң ышгы болгаш соогу кандыр уржуктуг болуруи бодаары безин коргунчуг» деп, Аммында бир эвчи «Дейли телеграф» солуннуң корреспондентизинге чугаалаан.

Десконнерге дузаламчыны эң-не далаштыг коргузериниң өргежок чугулазын айытпышаан, ук корреспондент КНО-ның десконнер херектериниң талазы-биле организациязының бир ажыдакчызының мындыг сөстерин айтып турар: «кандыг-даа дузаламчы ол кижилерниң ышкынган чуртталга бажыңнарының болгаш өске-даа чүүдериниң орнун катап тургузуп шыдавас».

«Дейли телеграф» солуннуң корреспондентизиниң мындыг янзылыг бадыткалдары ооң бодун сойгалап турар, чүге дээрге ол солуп араб чурттарга удур израиль агрессияны ыдаалар талазы-биле кампаниягa идепкейлиг киришкен.

Көрей Улус-Демократтыг Республика. Каисенниң металлургия заводунда чуга демир прокадыының цегиниң тудуумда.

ЦТАК—СЭТА-ның фотозу.

Көрей улустуң байырлалы

Көрейниң япон империалистерден хосталганындан бээр ам ийи хонгаш, 15 чыл ою болур. Көрей Улус-Демократтыг Республиканың найысылазы — Пхеньянда Морамбон лагның кырында куу даштан турасказл бедип үнген. Көрейлеп ол турасказлды «Хебантхаб» деп адаар, а тывалап «Хосталга» дээни ол-дур. Совет Армияның көрей улусту хостаан хүнүнге турасказл кылдыр ону тургускан. Япон колониалдыг кулданыдган чурттуу хосталаны хамаарышпас. демократтыг күрүнени — КУДР-ни тургузарының оруун көрей улуска ажыдып берген. Эжелеттиришкинниң уржуу болган хоозуразы республиканың ажылчы чоннары ажып өртүп, америк интервентилерге удур үш чылдың хан тогүүшкүнүүт дайынын демисел-биле чурттап эрттирген, улус ажыл-агыйын катап тургузарын чедип алган болгаш ону улам ынай хөгжүдүп турар.

КУДР-ниң ажылчы чоннары эртке 20 ажыг чылдарның дургузунда Көрейниң Күш-ажылчы партиязының удуртулгазы-биле социализм тургузуушкунунга улуг чедишкиннерлиг болган. КУДР индустриал-аграрлыг социалистиг күрүне болу берген. Республиканың национал экономиказының хөгжүдезинiң үндезини аар үлетпүр болуп турар. Хосталырының мурнунда турганынга болаарга бөгүн КУДР-де үлетпүр продукциязын 13 катап хөйнү бүдүрүп турар. Үлетпүрүн элээн хөй чаа адырларын тургускан. Эртикен чылын чуртка 1,3 миллион тонна каңны бүдүрген, 20 миллион тонна чыгам хомур-дашты каскан. Электроэнергетиканы хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салып турар. Сөөлгү чылдарда эрги электростанцияларны чаарты дерээн болгаш чаа улуг станцияларны туткулаан, оон түннелинде 1966 чылга 12,5 миллиард киловатт-шак электроэнергияны бүдүргеп. Пхеньянның одалга-биле ажыллаар электростанциязының түдүү бө чылын доостур. Оон күчүзү 500 муң киловатт болур. Ол күчү Мурнуу Көрейниң бүгү станцияларының күчүзүнден ажыг болур.

КУДР-де химия үлетпүрү улуг чедишкиннерни чедип алган. Ында соондагы чылларда химия үлетпүрүнүң нимти продукциязының хемчээли 40 ажыг катап өскен. Химия үлетпүрүнүң чүрээ — Хамхын хоорайда амты шагның химия үлетпүрүнүң улуг бүдүрүлгелерни тудуп. Ол бүдүрүлгелер чуртка минералдыг чеминчидилгелерни, синтетиктиг волокноларны, эмнерни болгаш оонзаа өскелерни берип турар.

Республиканың көдээ ажыл-агыйынга база улуг чаартылгалар болгал. Хосталырының мурнунга үеле турганынга бодаарга КУДР-де тараа бүдүрери ийи катап өскен. Социалистиг көдээ ажыл-агыйда черни суггарар, кургадыр ажылдарны калбаа-биле боттандырып, механизастаашкынны чорудуп турар. Республиканың көдээ ажыл-агый кооперативтери болгаш күрүне ажыл-агыйлары агротехниканың мурнакчы аргаларын калбак иептередип турар.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында өртем биле культура калбак хөгжөөн. Хосталырының мурнунда ол чуртка чангыс-даа хээли өредилге черн турбаан. Ам ында 98 дээди өредилге черлери болгаш янзыбүрү чаларның 9 муң 165 школалары ажылдап турар аларган. Улусчу Көрейде өренижилерниң саны бөгүн 2 миллион 600 муң кижи четкен.

Америк империалистерге болгаш лисынманчы дээрбечилерге удур лайынның үезинде Совет Эвилели социалистиг өске-даа чурттар-биле каны КУДР-ге моралдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп турган. КУДР-ниң дайындан үрелген улус ажыл-агыйын катап тургузарында болгаш хөгжүдеринге дөгүм болзуп хээп райын соондагы үеле Совет Эвилели КУДР-ге акша-хөреңги болгаш техника талазы-биле дыка улуг дузаламчыны көргүскен. Совет Эвилелиниң бүгү талалыг деткимчези-биле КУДР-де 40 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелерни болгаш объектилерин тутқан, оларның аразында металлургияның, машина тудуушкунунуң болгаш химияның заводтары бар. Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле Хыннамза тутқан химия комбинады көдээ ажыл-агыйның минералдыг чемишчидилгелерге негелдезин бүрүн хандырып турар.

Ийиырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында алды чыл мурнунда чардынган Көрээ совет-көрей харылзааларның хөгжүдезинге чугула үе-чада болган. ССРЭ биле КУДР экономиканың, эртем-техниканың болгаш культураның талаларында идепкейлиг кады ажылдап турар. Кайы-кайызынга ажыктыг садыглажышкын улам өзүп орар.

Пролетаржы интернационализминиң идеяларын болгаш принциптерин улуртулга болдурган аңы-дунма ийи чурттуң аразында политиктиг кады ажылдажылга калбарып турар.

Американың Каттышкан Штаттарының эжелелининң адаанга херек кырында ам 22 чыл дургузунда туруп келген Мурнуу Көрейден КУДРниң политиктиг болгаш экономиктиг улуг чедишкиннери үндезинибиле ылгалып турар. Америк эжелеп Мурнуу Көрейниң экономиказын шуут кудулап бадышкынга, чангыс черге таптаашкынга чедирген. Чуртта үш миллион чыгам кижи ажыл чок. Мурнуу-көрей чер шаанда чурттуң тараалаң чери турган болза, ам дээрге чыл бүрү 1 миллион тонна тараапы Мурнуу Көрей дашкаартан кимр садып ап турар.

Пентагонның шериг-стратегтиг планнарында Мурнуу Көрейни социалистиг чурттарга болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур угланган халдаашкын чорударынга таарымчалыг чугула чер кылдыр көрүп турар. Каттышкан Штаттарның айтышкынын ёзугаар Сеулдуң чалча ёзу-чуруму Мурнуу Вьетнамче 50 муң чыгам солдаттарны шагда чоруткан болгаш хөлезиленнекчи чаа шериглерни одче немей чорударынга белеткеп турар.

Бүгү көрей улустуң национал эрге-ажыктарын камгалавышаан, КУДР-ниң Күш-ажылчы партиязы болгаш чазаа, республиканың бүгү чону Мурнуу Көрейден америк шериглерни үндүрүп дээш чүткүүдүг демисежип турар, чүге дээрге чурттуу тайбың, демократтыг эгелерге каттыштырарынга кол моомак ол америк эжелекчи шериглер болуп турар. Мурнуу Көрейниң улам өзүп орар патриотчу күштери Соңгу Көрейниң төрээн чуртун катап каттыштырар талазы-биле ап чорудуп турар бүгү хемчеглерин база измнбиле деткип турар.

Л. НОСЫРЕВ.
(СЭТА).

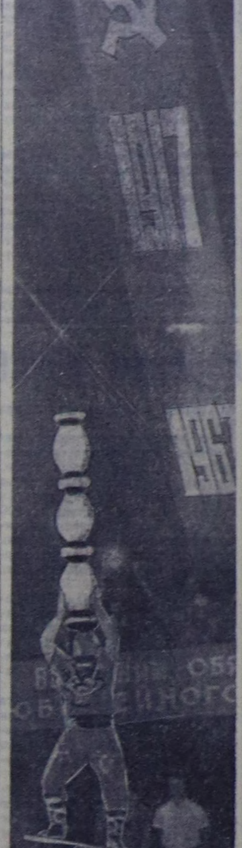
1967 ч. Август 13.

ШЫН
3-КУ АРЫН

ЦИРК АРТИСТЕРИ — АЗИЯНЫҢ ТӨВҮНГЕ

ЧУРУКТА: Шапито цирктин артистериниң көргүзүгүт доозказ, көрүкчүлер-биле байырлажып турарлары.
А. АИРНИҢ фотолары.

ЧУРУКТА: Совет цирк мастерлериниң хүрээленинге үр чылдарда ажылдап, Совет Эвилелининг барык бүгү улуг хоорайларынга болгаш даштыкы каш-даа чурттарга ойнап келген. Тыва АССР-ниҢ улустуҢ артизи К. Хензиг-оол ойнап тур.

БАЙЫРЛАЖЫП ТУРА

Москваның кожуп чоруур Шапито деп цириги июль 20-ден эгелеп, Кызыл хоорайның чурттакчы чонунга база республиканың ажыл-ишчилеринге бодунуң программазын көргүзүп эгелээнин биилер болгай силер, эргим номчукчулар. Ам ол цирктиң сөөлгү көргүзүүү—байырлыг хагдыныышкыны дээрта, август 14-те болур. Ынчангай бистиң тускай корреспондентивис үе цирктиң уран чүүл талазы-биле удурткулуу РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Базыр-оолович Оскал-оол-биле интервью кылган, ону силерге бараалгадывыс.

— Тывадан цирките өөренип чоруп турунарда, ынчаарда культура хөгжүлдезии кандыг турганыл, Владимир Базыр-оолович?

— 1936 чылда Тыва Арат Республиканың тускай догуунаанының он беш чыл оон байырлап турганының уезин. Ынчан Москвада Бүгүзэвиледдиң цирк училищезинге мени өөрүдүп чоруткан чүве. Ынчаарда Тыванып уран чүүлү чаа-даа өзүп, организастаттынып турган. Ол үеде уран чүүл талазы-биле тускай эртеминг кижилер чок турган. Ол чылын театр болүүн тургузуп, мында сонуургалдыг болгаш хандыкшылдыг 10 ажыг кижи боттарының эки-тураазы-биле кирген. Олар боттарының шыдаар-ла шаа-биле белдеткен алган чүүлдери-биле чонга бараан болуп турган.

1936 чылда тускай чогаалттынып парлаттынган шиилер болгаш уран чүүл талазы-биле номнар чок болганындан чаа тургустунган театр болүүнүң ажылдакчыларынга уран-жергежилди бедидеп берге турган дээрзи чугаажок.

— Шапито-цирк-биле кады Кызылга каш катап ойнадыңар, анаа чеме көрүкчүлер келгенил база оларның үнелелиин чүү деп бодап турөр силер?

— Совет эрге-чагырганың 50 чыл оонга үткуштур Тыванып ажылчы чонунга оон көргүзүп, бараан болуру биске улуг аас-кежик болган. Хоорайның чурттакчы чону-даа, кедээнин ажыл-ишчилери-даа Шапито-цирктин артистеринин көргүзүглерин улуг күзел-биле көрүп, сонуургаанын сөөлгү хагдыларының хүнүнге чедир цирк өргээзин доолдур чыгпын кээп турар көрүкчүлер деречилеп турардыр.

Августуң 13—14 хүннеринге катай сеткээлгэ, 32 көргүзүглер болур. Анаа 50 мүң ажыг көрүкчүлер олурушкан.

— Шапито-цирктиң болгаш силерниҢ бөлүүңерниҢ артистери моон соонда наама барып ажылдазарыл?

Бо цирк ажылын маңаа доозкаш, оон улаштыр силерниң кожаңар, чоокта чаа чазактың дээди шанналы Ленин ордени-биле шаңнаткан Хакас автономнуг областың төөү—Абаканның ажылчы чоннарынга барып баран болурлар. А тыва цирк артистери ам шеглээлээш, оон сөөлүнде Совет Эвилелининг кайы-бир хоорайларынга барып ажылдап эгелээр бис.

— Силер, даштыкы чурттарга болгаш Совет Эвилелиниң дыка хөй хоорайларын чаазын чораан болгай силер, а юбилейлиг чылда Тываның ажылчы чоннарының культуразыг амыдыралы-чуртталгазы кайы хире өскен-дир, Владимир Базыр-оолович?

— ССРЭ-ниң Күрүне цирииниң Бүгү-эвилел каттыжышкынынга 1946 чылдан эгелеп барып ажылдаан бис. Төөгүүнүң үезин-биле алырга, кыска үе эртken. Ынчалза-даа циркке кээп турган районнарның-даа, хоорайларының-даа чурттакчы чоннарының культуразыг амыдыралы мырыңай-ла косминктиг дүрген-биле бедээнидир. Моон алгаш көөрге, чоннуң культуразыг чуртталгазы канчаар-даа ажаок бедээн чорук өөрүнчүт-дүр.

ТЫВАНЫҢ ААЛЧЫЗЫ

Новосибирскиниң чогаалчызы, Барның Сибирьның ном үндүрер черинiң кол редактору Абрам Ушерович Китайник (чогаалчы ады А. Гиленко) бистиң республикада аалдап келген. Бладингир орус критик эртken чылын чораан, тыва чечен чогаалдың дыка хөй номнарын номчуп, авторларга бодунуң үнелиг санаалдарын берип, республика-биле баштайгы танывыслаашын эгелээнин номчукчуларга биладингир боор.

Бо чылын Абрам Ушерович бодунуң золчегзиг шеглээшинiң үезинде ам четкен. Ол маңаа чогаал аймаанын кылып, тыва улустуң амыдыралы-биле танывжар, чогаал биижир эш-оорү-биле чугаалажыр дээрзи илдең. Бистиң корреспондентивис-биле бееседага ол мынча дээн:

— Кол-ла келген херээм болза Күрүне шаңналының лауреады Сазчак Токаның «Араттың сөзү» деп тоожузунуң үшкү кезээ — «Чаа Тываны» очуудурары болур. Делегейге сураглыг ол чогаалды очуудурары конучут харыысалгалыг. Очулганың шынары биргн болгаш ийнги кезектериниң очулгазыңдан кудулавас үжүрлүг. Ынчангаш мен маңаа автор-биле харыдажып турганы, күжениишкинниг ажылдап, шеглээмнiң кол нуруузун эрттирер апаар мен.

Абрам Ушерович еске-даа тыва прозаниктериң чогаалдары-биле танывжар. Оон ажылчым столунуң кыдында Салчы Сүрүң-оолдуң «Ынакшыл-дыр» деп тоожузунуң, Юрий Кюнзегештин, Степан Сарыг-оолдуң болгаш өскелериниң-даа шулүктериниң очулгалары чыдып турар.

— Тываның аныяк чечен чогаалынга акы-дуңма Новосибирск улуг кичээлгейни салдыр турар — деп, Абрам Ушерович уламчылаан.— Бо чылдың октябрьда Сибирьниң шулүк чогаалынын улуг чымдызын Барның Сибирьниң ном үндүрер черн юбилейге белек кылдыр тудар. Улуг Октябрьның ачызында Сибирьның национал улустарының чедип алган чедиишиннерин, национал чечен чогаалдарының дээнилерин анаа парлаар. Авторларның аразында тыва шулүктүлер С. Сарыг-оол, Ю. Кюнзегеш, С. Сүрүң-оол, К. Кудажи болгаш өскелер-даа бар.

Оруе помчукчуга тыва прозаның дээнилин дамчыдарын бодап алгаш аалчыже Абрам Ушерович үре-түүнелдиг ажылдаар болзуун дээн!

Алдын-оол ДАРЖАА.

ТЫВА КЫСКА

Цирк көөр дээш чеде бердим.
Чиңге демир керип каан тур.
«Шенеэнзе шоруң» дээнзер,
Черден бедии — талыгыр-ла!
Удаткан чок дозур кара
Уруг үнгеш, кырлаң турда,
Улуг дуруун чуңмаларның
Улай баштап маңнаары-ла.
Ажымыска сымыранып,
Арай эккеп: — Кымы? — дидим.
— Кларa дээр. Даячай-оолдуң
Кызы-дыр — дээш көрүп олуур.
Тыва черинiң кызы эрес.
Дыка ураң — магадачыг,
Айны-даа бол, тудуп экпеп
Аңаа белек бараалгатса!

С. БЮРБЕ.

Магалыг-дыр

Оон бээр 30 ажыг чылдар эрткенile шын. ТАР-ның баштайгы күрүне ажыл-агыйы — «Элегес» күрокономунга (ампы «Элегес» совхоз) ССРЭ-ниң күрүне цириниңиң артистери кээп ойнаан.

Контора мурнунда хенис шыкаш кок шириктиг шөлге цирк артистерининг үндүрген оонуун көргеш, адыжымны кыыдыр часкаа, олуратура халып турганымны ам-даа утпаан мен.

Москванын Шапито деп кежүп чоруур циригиниң өргээзинге кирип, артистериҢ талантылыг оюнун база көрдүм. Магалыг-дыр! Октябрьның 50 чылыгына тураскаазап ол көргүзүглерин магадап көргенимни илерткеп, аргам чок. Алдарлыг артист В. Оскал-оолдуң, болүүнүң, К. Хензиг-оолдуң, А. Александровтуң болгаш өскелерниң-даа көргүзүглери хөй янзы программаның дээнилери болуп турар. Ол уран мергежил кызымаккай күш-ажылдың ачызында чедип алдынган.

Улуг Октябрьның, улуг орус улустуң уран чүүлүнүң хөгжүзүдезиниң ачызында тыва улустуң оолдар, кыстарының шак мындыг уран талантыны чонунга бараалгадыр аргалыг болган. Юбилейлиг чылда Аянның төвүнге, чаңгыс чер чурттутарыгга залдап кээп, бедик мергежилдиг талантыларны бараалгатканы дээш цирк артистеринге өөрүп четтирдим. СилериҢ база наткап чедип келиринерни күзээр бис.

О. ТОВУУ.

Мергежил, талант

Республикавыстың ыаймсылалы Кызылга күрүненiң цирк артистериниң бо хире хөй янзы көргүзүглерин келгенин бистиң эң баштай-ла көрүп турарывыс бо болгай. «Совет Тываның беш чыл оң» стадионнуң ортузунда муң беш түс кижи көрер улуг майтын өртээде кайгамчык-ла солун көргүзүглер болуп турар-дыр. Мен А. Александровтуң белүк чадаг-тергечилерин коичуг сонуургаар кижи чордум. Ийи дүгүлүг чадаг-терге мунган кижи үнүп келирге, чадаг-тергезиниң башкы дүгүю бир метр кедүргеш чоруп бээр, а чадаг-тергечи барып-даа дүшпес деңнээл!

«Тайга хээн» — адыгның сценага үнүп келири база коичуг солун: мажаалай коичуг улуг бөмбүк кырынга үнүп келгеш, ону чүүл баскаш чоруп каар, база кээп-даа дүшпес. Оон көөрүүг дег ийи доора ыяш кырынга чыда дүжер, баш ажылдыр бырыыкылангаш, ийи буттап туруп келир. Оон холун кедүргеш, чоңче кайгаш турар.

Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оолдуң согаалтарлыг көргүзүг кылыры кайгамчык солун-дур. Оон тутқан согаалтарын башкарып кээрин көрүп олурарга, ана сагыш-ла.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи Владимир Оскал-оолдуң удуртулгазы-биле цирк артистери Юрий Оскал-оолдуң, Хомушку Белек-оолдуң, Дүнденмаа Оскал-оолдуң, Юрий Хөвеңмейинiң, Клара Даячай-оолдуң, Зелим Еңзактың болгаш өскелериниң-даа ойнаары магадаанныг-дыр.

Кол ойнаашкыннар: „МОСКВИЧИЛЕР," „ВОЛГАЛАР"

1967 чылда РСФСР-ниң акша-бараан лотереязының алдыгы тиражы.

1967 чылда РСФСР-ниң акша-бараан лотереязының алдыгы удаа үндүргениниң эң «олчалыг» билеттериң алганнар бо айда «Волга» болгаш «Москвич-408» дег автомобильдериниң эжелери болуу бээр. Ойнаашкынналр тиражы август 30-де Тюмеңге болгур.

Ам ойнап алдынар эт-бараанналрның саны үш катап көөрдүзүн, эртken чылдарның лотереяларынынган оон ылаазы ол болгаш-дег РСФСР-ниң сан министерстволарынган. СЭТА-ның корреспондентизиле дыңнаткан. «Волга» болгаш «Москвич-408» дег автомобильдерден алгында, мотоциклдер, мотороллер, пианиналар, соодукчулар, магнитофоннар, радиоприёмниктер болгаш радиолалар, кинокамералар ойнап алдынар.

Лотереяга кирижиннер эт-барааннар ойнап алыры-биле катай акша база ойнап алыр, оларның эң улуг хемчээлдиглери 100 рубль болур. Бо чыл төөгүүже чедир РСФСР-ниң акша-бараан лотереязының тапаы-биле Астраханьже октябрь 11-де болгаш Новокузнецкиге ноябрь 22-де — ойнаашкынналрның ийи тиражын база чорудар дээш баштай төлевилээн турган.

Лотереяның ажыок сураглаашкын барымдаалаар, бо чылын чаа чылга тааларыштыр база бир тиражты чорудар дээш шиитпир үндүрген. Анаа 200 «Волга», 200 «Москвич-408» болгаш сөөлгү чаа будуштуг «Запорожец» дээш 400 автомобильдер ойнап алдынар. «Немей үндүрген тиражка хөй акша ойнаашкынны база киирген. Олардың эң улуг түңнүү —муң рубль болур.

Лотереяның чаа чыл тиражы декабрь 26-да Москвага болур.

(СЭТА-ның корр).

Редакторнуң орааличызы Д. О. БЕГЗИ.

„Спортчу эрес-маадырлыг чорук" деп хүндүлел демдээ

ВЛКСМ ТК Ленинчи комсомолдуң «Спортчу эрес-маадырлыг чорук» деп хүндүлел демдээн бадылаан. Төрээн чурттуң алдарын төлептиг камгалаан спортчулар ол демден-биле тиилелгеже тура-соруктуг, маадыр-шүдүргү, быжыг туруштуг болганы дээш шаңнадыр. Хүндүлел демдээн комсомол болгаш күш-культура активиниң Москвада спорт ордузунга октябрь 29-та, Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнде, чыладыг-на болуур байырлал хуралында тыпсыр. Ол демдек-биле шаңнатканнарның аттарын Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелининiң Төп Комитединиң Хүндүлел дептеринге бижиир.

(СЭТА).

Юбилейлиг спартакиада

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оонга алдарлыктап республиканың национал спорт талазы-биле юбилейлиг спартакиадазы культуранын болгаш дыштанывыстың Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионга дүүн 10 шакта эгелээн болгаш үк спартакиада август 14-ке чедир үргүлчүлээр.

Спартакиадада районнарның болгаш спорт эки-тура командаларының командалары киржип турар. Дүүн тыва, бурят хүрештериниң, ч.а. аларының, шой кадыргының болгаш ыкүттал чернiң үзүүнүң халыырының маргылдаларды болгулаан.

Спартакиада бегүн үргүлчүлеп турар.

КИНО

АВГУСТ 13-ТЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Мультипликация 10, «Фантомас» 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночылынды 9.30, «Кавказская пленница» 11, 1, 3, 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Золушка» 11, 1, 3, «Гений «Даюдо» (1, 2 серийлары) 5, 8 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Аңнар таажрыг ораң», «Опасные партнеры» 9.40, 11.30. «Ийи чыл иштинде тамы кырынга» 1.30, 3.30, «Дириг кара» 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Арепазе орук» 11, «Сыновья большой медведицы» 1, 3, 7, «Непорочная девчонка» 9 шактарда.

АВГУСТ 14-ТЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Халас барган уе дугайында тоол» 10, «Олеко Дундич» 12, 2, «Авантюристиң үүлгедиглери» 4, 5.45, 7.30, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кавказская пленница» 11.30, 1.30, 3.30, 7.30, «Нежность» 5.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң оглум» 1, «Дириг кара» 3, 7, 9 шактарда.

КӨӨРҮНЧЕ ЧАЛАП ТУР

БӨГҮН НОГААН ТЕАТРГА КУНГУРТУГ СУУРНУҢ Культура бажыңының КОНЦЕРТИ БОЛУР. Кежээкиниң 7 шакта эгелээр. Касса хүндүскүнүң 12 шактан эгелеп ажылдаар.

АВГУСТ 14-те бригада хүндүс Улуг-Хемниң Арыг-Бажы, кежээ—Чодураа суурларынга көргүзүг кылыр.

АВГУСТ 15-те хүндүс Арыскан, кежээ—Ак-Дуруг суурларга баар.

АВГУСТ 16-да хүндүс Чаа-Хөлге, а кежээ—Шагаан-Арыгга көргүзүглер кылыр.

1967—1968 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛДАРЫНДА ССРЭ-НИҢ ХӨЙНИИТИНИҢ КОРУМ-ЧУРУМ КАМГАЛАЛЫНЫҢ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ ШКОЛАЛАРЫНГА КУРСАНТЫЛАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУРАР. Ол школалар ортумак юрист эртемниг кадрларны белеткеп турар. Аңаа Совет Армияга албан эрттиргеи, кадыы шериг албаны эрттиреринге тааржып турар, ортумак болгаш сес класс эртемниг, 30 хар чедир, эр кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга кирер кижилер орус дыл болгаш литературага сочинение болгаш аас-биле, ССРЭ төөгүзүнге аас-биле шыггадыр.

Киреринi кузээнiер Кызыл хоорайда Тыва АССР-ниң Хөй-иитиниң корум-чурум камгалалының министерствозунуң кадрлар киллизиниго кээп, шериг биледии, ортумак болгаш сес класс доозказының дугайында документизиле, сөөлгү ажылдап турган черинден характеристиканы, 3×4 см хемчээлдиг ийи фото-чурукту көргүспүшаан, эмчи комиссиязын эртер үжүрлүг.

Билдиринiкиннерни август 25-ке чедир хүлээп алыр.

Барның-Хемчик районнуң Ак кедээ Советиниң күүскому июль айда ийи штамба таңма чидиргеи, мынчага тывылбаанны-биле Барның-Хемчик район Советиниң күүскому күш чок болдуруп тур.

ЦИРК-ШАПИТО

(«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОНГА)

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи

В. ОСКАЛ-ООЛДУҢ

болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи

К. ХЕНЗИГ-ООЛДУҢ

киржилгези болгаш удуртулгазы-биле тыва артистер,

А. АЛЕКСАНДРОВТУҢ

удуртулгазы-биле чадаг-тергечилер көргүзүү болгаш өске-даа солун программаларны силерге бараалгадып турар.

Бөгүн үш көргүзүг болур. 12 шак, 15 шак болгаш 19 шак 30 минута турда эгелээр.

Даарта цирктиң байырлыг хагдыныышкыны. Эгелээри 18 шакта.

Көжер цирктиң дирекциязы.

ТЫВАНЫҢ АЛЧЫЗЫ

Новосибирскиниң чогаалчызы, Барның Сибирьның ном үндүрер черинiң кол редакторы Абрам Ушерович Китайник (чогаалчы ады А. Гиленко) бистиң республикада аалдап келген. Бладингир орус критик эртken чылын чораан, тыва чечен чогаалдың дыка хөй номнарын номчуп, авторларга бодунуң үнелиг санаалдарын берип, республика-биле баштайгы танывыслаашын эгелээнин номчукчуларга биладингир боор.

Бо чылын Абрам Ушерович бодунуң золчегзиг шеглээшинiң үезинде ам четкен. Ол маңаа чогаал аймаанын кылып, тыва улустуң амыдыралы-биле танывжар, чогаал биижир эш-оорү-биле чугаалажыр дээрзи илдең. Бистиң корреспондентивис-биле бееседага ол мынча дээн:

— Кол-ла келген херээм болза Күрүне шаңналының лауреады Сазчак Токаның «Араттың сөзү» деп тоожузунуң үшкү кезээ — «Чаа Тываны» очуудурары болур. Делегейге сураглыг ол чогаалды очуудурары конучут харыысалгалыг. Очулганың шынары биргн болгаш ийнги кезектериниң очулгазыңдан кудулавас үжүрлүг. Ынчангаш мен маңаа автор-биле харыдажып турганы, күжениишкинниг ажылдап, шеглээмнiң кол нуруузун эрттирер апаар мен.

Абрам Ушерович еске-даа тыва прозаниктериң чогаалдары-биле танывжар. Оон ажылчым столунуң кыдында Салчы Сүрүң-оолдуң «Ынакшыл-дыр» деп тоожузунуң, Юрий Кюнзегештин, Степан Сарыг-оолдуң болгаш өскелериниң-даа шулүктериниң очулгалары чыдып турар.

— Тываның аныяк чечен чогаалынга акы-дуңма Новосибирск улуг кичээлгейни салдыр турар — деп, Абрам Ушерович уламчылаан.— Бо чылдың октябрьда Сибирьниң шулүк чогаалынын улуг чымдызын Барның Сибирьниң ном үндүрер черн юбилейге белек кылдыр тудар. Улуг Октябрьның ачызында Сибирьның национал улустарының чедип алган чедиишиннерин, национал чечен чогаалдарының дээнилерин анаа парлаар. Авторларның аразында тыва шулүктүлер С. Сарыг-оол, Ю. Кюнзегеш, С. Сүрүң-оол, К. Кудажи болгаш өскелер-даа бар.

Оруе помчукчуга тыва прозаның дээнилин дамчыдарын бодап алгаш аалчыже Абрам Ушерович үре-түүнелдиг ажылдаар болзуун дээн!

Алдын-оол ДАРЖАА.

БЕЖЕН ШАК

(Кысказы-биле)

А. ГИЛЕНКО

...1967 чылда чурттан турарывысты бичe када утту каапталыңарам. Ам 1929 чыл дижик. «Бистиң чедиишкиннериис» деп ынчангы журнал Н. Хоменконуң «Европадан Азияже үжар-хеме-биле» деп репортажын парлаан. Ол репортажта мынчаар биижээн:

— «Эвилелдиң чазаа болдунуң кужу-биле Сибирьни кежилдир агаар аргыжыглазының улуг оруун ажыдар деп шиитпирлээн. Агаар-почта шугуумун ажылдарын үжудулга ниитилелиниге дааскаи, ол дээрге Совет Эвилелиниге агаар аргыжыглазының эң улуг болгаш сураглыг организациязы-дыр.

Ол ниитилел 1928 чылдың июньда ажылдап кирипкен. Үш ай дургузунда хөй аэродромнарны болгаш үжар-хеме хонар шөлдерни аштап-арыглаан. ССРЭ-ге бир-ле дугаарында дүне хондурар шаңдерни кылгаи...

Почта үжар-хемезиниң баштайгы үжудуушкунун Москвадан Казань чедир кылган. ол үжудуушкун 5 шак үргүлчүлээн.

Ийиги үжудуушкунну Москвадан Свердловскиге чедир 10 шак дургузунда кылган, үжар-хеме Казаньга ара хонуу четкен.

Августа ол ниитилел Москвадан Новосибирскиге чедир 3050 км оруқка үжар-хемени үжудуп чоруткан. Москвадан чоруткан почта 26—27 шак дургузунда чедип турар апарган, мурнунда ол 90 шак иштинде чедер турган.

Сентябрьда үжар-хеме хондурар шөлдерни белеткээш, ниити эвилелдиң баштайгы агаар оруун бүрүн почта чүүгү-биле Москвадан Иркутскиге чедир 4500 км хире оруқка ажыдар деп шиитпирлээн.

Сентябрь 19-та дүшекинiң үш шакта үжар-хеме Москвадан үнүп кеп. Аңаа орус болгаш даштыкы почтаның 100 кг ажыг чүгүн чүдүргеи. Үжар-хеме Казаньга, Свердловскиге, Курганга, Омскиге, Новосибирскиге болгаш Красноярскиге ара хонуу четкен. 50 шак болганда Иркутскиге чедер бергеи. Ол үжар-хеме дүрген чоруур демир оруқту ийи хонуқ мурнаан».

Н. Хоменко оон ыңай мынча деп биижээн:

«Бо агаар оруу Эвилелге каячарда аажок улуг политиктиг болгаш экономиктиг үжур-дузалыг. ССРЭ агаар аргыжыглазы чүрт апар чыдар, ол делегейниң үжар чүүл аразынче үнер.

Техника хөгжүлдезии хожудаңгайда болза, чыл дургузунда агаар шугуумун тургускан бис, ол ажылды даштыкылар үш чыл иштинде кылыр деп турган болгай.

Москва—Иркутск агаар-почта шугуу болза узунунуң талазы-биле делегейге ийи дугаар оруқ болур».

Шак-ла ыңдыг турган. Ынчаа үжар-хемелер дыка-ла бодуун турган. Европадан Азияже чедиргеи **ЧҮС-ЛЕ** борбак килограмм чүүк кээп турган районнарның-даа, хоорайларының-даа чурттакчы чоннарының культуразыг амыдыралы мырыңай-ла косминктиг дүрген-биле бедээнидир. Моон алгаш көөрге, чоннуң культуразыг чуртталгазы канчаар-даа ажаок бедээн чорук өөрүнчүт-дүр.

Үш чыл эрткеде, «Новосибирскиниң медээзи» деп номга ыңдыг чарлал апаа чүве болу берген:

«Хамааты агаар флодунуң Бүгүзэвилел Күрүне каттыжышкыны»

Агаар шугуманрыныҢ Сибирь эргелели Новосибирск хоорай, Щетинкин кудумчузу, бажыңы 29.

Дажыглаар чүүктери:

пассажирлер, почта, чүүк.

Москва баарда хонуу эртер хоорайлары:

Омск, Курган, Свердловск, Казань, оон Москвага чедер. оон ыңай самолёт баар хоорайлар: Берлин (Германия), Тегеран (Персия), Ташкент.

Иркутск баарда хонуп эртер хоорайлары:

Красноярск, Алдыы Үдинск, оон Иркутскиге чедер, оон ыңай самолёт Чөөн түүчүе болгаш Якут АССР-же баар.

Чоок оруктар:

Новосибирск — Кузнецк тудуг. Свердловск — Магнитоторскө.

Бо дыңнадыг ам үеде ыяшы-даа кайгаттас, ынчалза-даа ол үеде совет ужар түүл үш-ле чыдың дургузунда кайы хире сайзырай бергени моон тодаргай-дыр.

Ол хүннерден бээр үжен шаа чыл эрткен. Ам агаар флоду демир оруқ-биле дең-хаяң болу берген. Н. Хоменконуң репортажын номчаан, мен бодумга ыңдыг айтыырларны салдым: **БЕЖЕН ШАК** дургузунда ам үеде каяа-каяа чедип болуруп? Баштайгы үжудуушкун-биле дең-ээрге ол-ла **БЕЖЕН ШАКТЫҢ** дургузунда ам кайы хире ырак оруқту эртип болуруп?

Шеңеп көөр бе?

Ону аңаа-даа санап болуур. Бежен шактың дургузунда баары-ээзи-биле катай Новосибирскиден Москвага чедир беш катап чоруп болуур. Ынчаарга самолёттуң эттиин кагчаар. Амгы самолёт түс килотоннам хамаанчок, 60 тонна чедир чүүкту үүлүүр. Ийи моторлуг самолёт. Оон чаңгыланыыр узуну 37,4 метр, бодуунуң узуну 35,9 метр, а бедии 10,2 метр. Ол-даа болза эң улуг самолёт эвес-ле болтай.

БЕЖЕН ШАК дургузунда каяа чедип болуурун көрүкчээш, Новосибирскиниң Толмачево аэропортуне хаптым.

— Үжудуушкунну Хамааты үжар түүлдүң Барның Сибирь эргелелиниң үжудукчулары чорудуун тур. Самолёт үжуп үнүп база хонуу турар үезинде ыыштажым, таакпылап болбас. Ол үеде самолёттуң мурнунда самбыра чырын чоруур. Сандайларны эптеттир таарыштырып алыр черя шеңээнериниг адаанда. Ийинде таакпы хүлү нактаар чер бар.

Үжудуп чоруур үени айтып турар самбырада **алды шак** деп каяи тур. Аянчылар эптеттир олуруп, таакпызын өөнүре берди. Самолёт кудулап эгелээнин ол.

— Ленинград!— деп, аянчылартың баразын болуп чоруур ажылдакчыкыс чарлады.

Ам орузумну моон уламчылаар мен. Неваның эриидеи дүрген кылыштыр ТУ меңиң Оожум далайның эриинге чедире бээр. Амдыызында хоорай көөр апаар...

Орду кудумчузунда эрги бажың. Оон мурнунда алдыы үжүктер-биле «ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының аныя улустар институту» деп бижии кээп чыдыг. Мында даш чадалыг. Каранғы коридорлуг. Номнар-ла ындерик...

Азиянып улустары... Мен ырак Тываны сактып келдим. Хаяк шудукчу болгаш эртемден Николай Георгиевич Доможаков Кызылдың аалчылар бажыңындан телефон долгады.

— Грач дораан чедип келир —деп, ол меңээ дыңнатты.

Ол чеди минут болганда аңаа эвес таңылыг машинага олурган мен. Төгерик иштинде те болза ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Саянтыва археологтарның экспедициязының демдээ-дир. Оон начальнигги Александр Данилович Грач меңээ чанып са олурду.

Бир неделя ирие болганда мен Чаа-Хөлге ол экспедициянын турланнга барган мен. Мени «Багыр» деп аттыг катер-биле Улуг-Хемни кежиргеи, археологтарның турланнга чедиргеи. Изиг таамда маңгыннар арызында «кудумчуларны» Сагалыңы болгаш Чаа-Хөлдүң казыышкынарының ады-биле адагылаан.

Экспедициянын чүрүкчуларының бирээзи Славка мээң боргумге төгерик иштинде те чураан демдекти чуруп катды. Ол болза мээң Тывага база катап чеде бээрминиң бир демдээ ол болган чүве...

Дараазында хүн Балтикадан Оожум далайже үнүпкен мен. 1956 чылда Сибирьге чорааш немец журналист Кара Герстнер «ТУ-104» самолёттуң адааргал-биле көргеп. Ынчан Внуково аэропортунга кара чаңгыс ыңдыг самолёт ол турган. «Даразында неделядан эгелеп бо самолёт Москва — Иркутск аразында үжар дээр-дир. Бис бир ай бурунгаар чедип келген-дир бис, олурар чүвени» деп ол хомудан чүгаалаан.

Бистиң адаавыста демир орук шугуму кестүп чор. Демир орук Москвадан Владивосток чедир алды хоорай чоруур. А бис Ленинградтан **ОН БЕШ** шак үштүвүс. Адаавыста Владивосток бо тур!

Экии, Владивосток! Экии, Оожум далай!

Аңаа үр болбадым. Оон ыңай Киевче үнүпкен мен чараш-ла хоорай! **ОН ТӨС** шак үжуттуум. Маңаа мен бодумнуң Новосибирск чурттуум, үжар түүлүүн генерал-полковниги, Совет Эвилелиниң үш дапкар Маадыры Александр Иванович Покрышкинге үжурадыттым...

АЛДЫ... ОН БЕШ... ОН ТӨС... Амдаа **ОН ШАК** бар. Ол үениң дургузунда мен чаңа берип болуур мен. Кылагар чалгынныста база-ла олуруптум. Он шак үр эвес үе. Адаамда бо Толмачево көстүп келди...

БЕЖЕН ШАК үжудуушкун. Үзээрби беш муң километр.

...Толмачево портунуң шөлүнде «Ил-62» самолёт тур. Бо күзүн он үжудуп эгелээр. Бо күзүн оон ыңай үзеп дүрген үжудар ТУ самолёттарны шенеп эгелээр дээр-дир. Ынчаи Москвага чедир дөрт шак чарлык үжудар бис.

Ыңдыг дүрген хөлге-биле бежен шак иштинде та каяа чедип болур! Ам безин чүртту үш кежилгеш келдир-дир!

Новосибирск хоорай.

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орааличыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийкин амыдырал киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчыны болгаш көдээ корреспондентилер база совет түргүзүг болгаш амыдырал киллизериниң 21-27, иштики информация киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Редакциянын адрези:

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТО—00564.

БАРЫЛ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

83 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1967 ч. АВГУСТ 15 ВТОРНИК № 192 (6829).

Өртээ 2 көп.

ДЭЭДИ ШАҢНАЛДАР

Улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге болгаш культура тургузуушкунунга ажыктыг чоннарның чедип алган чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Казах ССР-ниң Чимкент областын Ленин орденимиле шаҢнаан.

• • •

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Украин ССР-ниң Волынь областын Ленин орденимиле шаҢнаан. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде немец-фашистиг ажелекчилер-биле демиселге ажыктыг чоннарның эрес-маадырлыг хоруктарны кыйганы, бижыг туруштуг болганы, партизан шимчээшкиннинге идепкейлиг киришкени дээш база ажыл-агый, культура тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннери дээш ук область ол дээди шаҢнал-биле шаҢнаткан.

(СЭТА).

УЛУГ-ХЕМЧИЛЕР УЛУГ БАЙЫРЛААЛГА

Улуг-Хем районнуң дугайында чогаалчы С. К. Тока бодунуң «Чаа Тывам» деп номунда мынча деп бижээн: «Ол мынчаарда он шаа хире ярык бажыңнарлыг Шагаан-Арыг. Никитаның бажыңы, ол шагда бир-ле өртээл: чоруумал кижи болган чок дүжер, аъштаныр-чемненир, хонарлыр-дыштаар, өске мындыг бажыңнар чок болганда, ол шагның аңаа «Гостиницазы», «Ресторазы» барык-ла ол турган».

Ол үениң Шагаан-Арыг ам Тываның бир улуг районунуң төвү апарган. Сайгылаган чырыткылыг, түскай гостиницалыг, ресторанныг болуп чаартынган, сайзыраан.

Районнуң культура тургузуушкуну, ажыл-агыйы Улуг Октябрьның партия болган чазактыл, ленинчи национал политиказының ачызында улуг хөгжүлдени алган. Ам районда 23 школалар, 5 эмнелгелер, 20 медпунктулар, 17 библиотекалар, 22 киноустановкалар, 19 клубтар, мынчаарга хоорайныңын санавазека безин колхоз, совхозтар төптеринде, оларның бригадалар бүргүзүнде столоваялар ажылдап турар.

Революция мурнунда районга бижик билир кижилер чок турган болза, ам бүгү чон бижик билиглиг. Дээди болган орумак эртемниг 405 башкылар, 63 эмчилер, 162 эмчи сестралары, кодээ ажыл-агыйның 150 түскай эртемниглери улус ажыл-агыйының янзы-бүрү ажыларында ажылдап турар. 520 ажыктыннарның болган колхозтуларның бичии уругларны ясликлерде, садиктерде кижизиттирип турар. Бо чылын 5761 уруглар хүндүлеӊ школаларга. 316 аймактар келээки школаларга болган бот-өредилге-биле өөренирлер. 1285 өөреникчилер күрүненин долу хандырылгазы-биле интернаттарга чурттап, өөренирлер. Бо дээрге, Совет эрге-чагырганың бисее бергеӊ улуг хайырлалы-дыр.

База-ла авторуңуң ол-ла номунуң 148 арнында мынча деп бижээн: «Ол шагда машина деп чүве бүгү Тывага чаӊгыс-ла борбак турган болган кижилер безин ону көргеш, безинбеен корткан, оон дүтаймында кижи сагыжынга бенин кирбес, тоолтыныкыскыг чүве чугаалашкан турар чүве болгай...»

Машина дугайында мынчан болуш, шынап-ла тоолгуг чугаалар тургулаан болза, ам түгле биштиң район 73 чиик, 450 янзы-бүрү автомашиналарлыг, 400 ажыг түүл-бүрү тракторларлыг, 150 комбайннарлыг. Оларны башкарарынга мергежилдиг 710 трактористер, комбайнерлер болган 500 ажыг чолаачылар районнуң ажыл-агыйында ажылдап турарлар.

Районнуң экономиказын хөгжүдер, ажыкчы чоннуң бот-идепкейин көдүрериңге партия организацияларының ролю улуг. 1966 чылдың төнчүзүнде болуп эртнен партия обкомунуң бешки пленумунга Улуг-Хем районнуң чамдык партия организацияларының четпее ажылының дугайында тодаргай фактыларны айытkан. Ону чайладыр дээш партия райкому организастыг хемчетлерни ап чоруткан.

Партия райкому Уставта айыткан ёзугаар политиктиг удуртулганың органы болганда ажыл-агыйорганнарның күүседир хүзээлгезин холгаарлаастаан. Шындыг-даа болза, райком ажыл-агыйорганнарын удуртулгазын хүн бүргүү контрольга алган. Организастыг удуртулгазы ажыл-агыйларның адыр аайы-биле чорударда партия организацияларының кадрларын шын шиитип адыр, ажылга шын хүваарының талазы-биле ажылдың күштелдиргеи. Ылаңгыя түскай эртемниглерни ажыл-агыйның удуртулгазынче партия райкому дешпиткен, оларның ажыл-херээ багай эвес болуп турар.

Партия организацияларының чер-черде ажыл-агыйның удуртулгазын командылаар метод-биле эвес, колхозчударның, совхозтар ажылчыннарының инициативазын деткип, экономиканы көдүрер талазы-биле нурааырларны көрүп, чон ортузуна коммунистиг кижизидилге ажылынче кол киҥээнгейин углаидырган.

Март Пленумунуң (1965 ч.) шиитирии ёзугаар экономиктиг билигни иептередир сорулга-биле районда кодээ ажыл-агыйның болган үлетүүр будүрүлге черлериниң удуртучуларының болгаш түскай эртемниглериниң өөредилгезин организастаан. Ол-шыкаш ортумак звеновуң ажылдакчыларының өөредилгезин организастап, колхозтарда, совхозтарда, үзетпүр будүрүлгелерде экономика чөвүлелиниң бюроларын тургускан.

Партияның XXIII съездизиниң шиитиирлерин удуртулга болдургаш, партия райкому партия организацияларының дайынчы арта-мергежилии болгаш коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер дээш чаа аргаларны дилеп тып турар. Бо айтырыгларны сөөлгү үеде партия райкомунуң бюрозунга, пленумунга болгаш коммунветерниң хуралдарынга, партия организацияларының секретарьларының семинарынга чугаалажып турар апарган.

Районнуң партия организацияларының идеология ажылының янзы-бүрү хевирлерин ажыглап, бо талазы-биле удуртур ажылдакчыларның плеткелер кылырын, лекция номчуурун организастап, райкомнуң секретарьлары, бюро кежигүннери болгаш харысаалгалыг ажылдакчылары колхозтар, совхозтарже үнүп, чон ортузунга чорудар кижизидилге-маселалыг ажылдарны ажыкидиринге партия эге организацияларынга практиктиг дузалыг чедирип турар.

СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунуң хүзээп алганы «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин районнуң ажылакчылерин улуг үвелээшкин-биле угаан, көдээниң ажыл-ишчилерин сорук киирген. Тезистерни тайылбырлаарынга районнуң «Билиг» нинтиделиниң организациялары эвээш эвес ажылдарны чоруткан.

Ам улуг-хемчилер Октябрьның 50 чылының байырлалынга төлептиг ужурашыр дээш социалистиг чарышты калбартkан. Районнуң партия, комсомол, профсоюзтар болгаш өске-даа хөй-ниитн организацияларының алдынган хүзээлгелериниң күүселдерин хүн бүргүнүң хынаалазында тургускан. Юбилейлиг чылдың бирги чартыында үүнеддерни үндүртеш, социалистиг хүзээлгелериниң күүселдиринде улуг белеткелди чорудар апаар бис.

Районнуң үлетүүр будүрүлге черлери, млаңдыя Шагаан-Арыгның автоажыл-агый черн, аммдырал хандырылга комбинады, сельхозтехниканың, орук тудуунуң коллективи, сарыг заводу болгаш ПМК 586 олар коз-кол планныг соруулгаларын ажыр күүседип база эки ажылдаан.

Садыгжылар аразының чарыжының тиилекчизи «Найырал» совхозтуң ажылчын кооперациязының коллективи болган. Олар бүгү планын көргүзүг айы-биле ажыр күүсетkенвер.

Ам байырлал чоокшулаан. Ол хүнге чедир бистиң кылыр ажыл-херээ болгаш шиитирлеттиниэин айтырыгларывыс хөй. Байырлалдың будүүзүнде партия эге организацияларының болгаш парткоммарның отчёт-сонгуулдалыг хуралдары эртер, анда коммунистер улуг байырлалга кандыг белеткерлиг ужуражып турар бис деп чүвени түнней чугаалажыр.

Сиген белеткелин чамдык ажыл-агыйлар эдээн организастыг чорудуп турар. Жданов аттыг колхоз сиген белеткелиниң планын барык-ла күүседир чытаан. Чамдык ажыл-агыйларда ол ажыл багай организастатынган. «Найырал» совхозтуң экономиказының бол адыры мал ажылы. Эрткен чылын ол ажыл-агыйга чер ажылы 1481 муң рубльниң каражазын чедирген болза, мал ажылы ол нараажаны дүглаап, харын арыг орулганы база бергеи. Бо хире улуг ажык-дузалыг мал ажылын моон соңгаар-даа улам чедиишкиниг хөгжүдери малга чем-суурну белеткээринден кол хамаарыжыр.

Районнуң ажыл-агыйларының тараазы чаагай. Ылаңгыя «Улуг-Хая» совхоз кок-тараа ажаалгалыныче киришкеи. Ынчалза-даа дүжүт ажаал алышкынынга бир берге байдал районда дыка хөй гектар черниң тараазының чыдыпканы, ону чидириг чокка ажаал алырынга түскай машина техниканы амыдыраштан дериктн болур. Оон аңгыда, бо чылын тараапы колдуунда тавычалап кезеринге улуг белеткелди чорудар апаар бис.

Районнуң ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылы. Оон чыл бүрүде бүгү орулганың 70 хире хуузун ап турар бис. Баймралга чедир бүргүнге 2302 тонна эттн, 1426 тонна сүттү будүрүп садар соруага ам бистиң мурнувуста салдынган.

Хой ажылының кампаниязында тарып боозадылга эгелээн. Бо кампания үезинде 17 пунктулар ажылдаар. Мал ажылын хөгжүдере мал чемниден аңгыда, оон чылыг организавазын тургузары чугула. Мал ажылында кижилериҥ ажымдыраа деңнелин бедидер дээш эмир чыдан бээр 86 чурттарга бажыңнарын. 20 чынар бажыңнарны болгаш 120 ажыг өгледи кылган. Ам бо чылын өгледи культуржудун, иштин көжегелээр болгаш дашты ак постерби-биле шывар соруулганы салыш турар бис.

Партия райкому, райкүүсөм болгаш, чер-черде партия, совет база комсомол, профсоюзтар организациялары улуг байырлалга бөлек кылдыр социалистиг хүзээлгелерни хүүлеп бетинде күүседир, чаагай дүжүттүг чидириг чок ажаал алыр дээш ажылдаарлар.

С. БУЯНДЫ,
СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары.

Кайызын-даа кады

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозта мал чеми белеткээр ажыл калбаа-биле чорун турар. Совхозтуң Ак-Дуруг салбыры бо чугула ажылче улуг кичээнгей салып, барык-ла кижи бүргүзүн мал чеми белеткээринге киришкирип турар.

Бо салбырда сиген кезилдезин болган будүк-бүрү чем белеткээрин каймыын-даа кады чорудуп турар. Ам үеде 270 тонна эки шынарлыг сиген сараатгатынган. Будүк-бүрү мал чеми белеткээринде 50 ажыг школалчылар, алаан хөй улуг кижилер ажылдап турар. Олар анта чедир 25 тонна будүк-бүргүнү беле багдаап, кургадыр аскан.

Фермага хурал

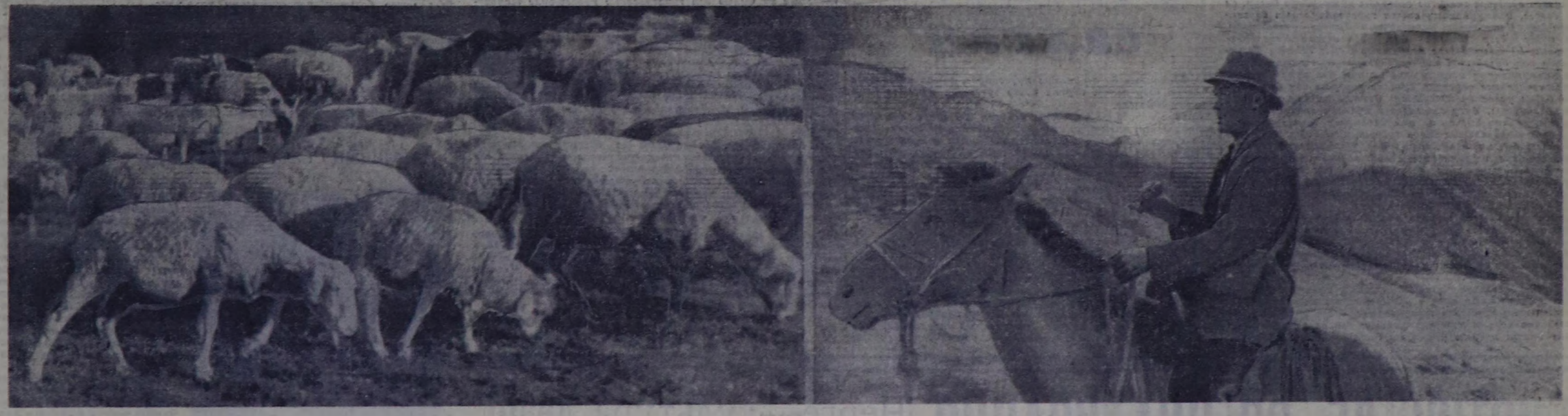
Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң күш-ажылчы херээженнериниң хуралы ажыл-агыйның Бара-Тал фермазынга болуп эртken. Анда совхозтуң бүгү салбырларындан төлөлекчилер чыглып келгеш, ыбнхейлиг чылдың бирги чартыында кылган ажылдарының түнненлерин үндүргеш. Улуг Октябрьның бежен чылын төлептиг үткүүр дээш моон соңгаар чүнү кылырын, канчаар ажылдаарын тодаратканнар.

Чаа-Хөл суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы Альфина Сарыг-оол аңаа плеткел кылган, совхоз будүрүлгезинге херээжен чоннуң ролюнүң улгайын тодаргайы-биле чугаалаан. Ол хуралга совхозтуң хөй санныг мурнакчы херээженнериң шаңналп болгаш районнуң херээженнериниң хуралынга төлөзлерин соңгаан. Хурал соонда «Найырал» совхозтуң Бара-Тал фермазының херээженнериниң белеткээн солуп концерт болган.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутазы Ховалыг Дарын-оолович Норбу. Бо хоомун хойну чаш мал болгаш дук адыр талазы-биле алган социалистиг хүзээлгелерин чылдың чылче чедиишкиниг ажыр күүседип келген.

Юбилейлиг чылда чүе хойдан чүе хураганы албышаан, бир хойдан 2,2 кг дук кыргыр планын 2,3 ы чыдыр ажыр күүсетken. Ам хойжу Хемчик увунуң Идик-Хончу дээр эки одарлыг чайлаанда турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Совет Эвилелиниң төлээлери ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Д. С. Полянский баштадыр Канадада чеде берген

Монреальда делегей делгелгезинге 1967 чылдың август 15-те болур ССРЭ-ниң национал хүнүнүң байырлалынга киржир дээш база Канада конфедерациязының 100 чыл болган ойнга холбаштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы Д. С. Полянскийге баштаткан Совет Эвилелиниң төлээлери Канадза чеде берген.

(СЭТА).

Хүндүлүг ат тургустунган

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1967 чылдың август 12-де Чарлыы-биле «ССРЭ-ниң улустуң архитектору» деп хүндүлүг атты тургускан. Ону ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму совет архитектуразы хөгжүдеринге онза ачы-хавыяаларлыг болганы, хоорай тудуунуң талазы-биле шылгарангай ажыл-чорудулгазы дээш, чоннуң, үлетүүрүн болгаш кодээ ажыл-агыйның бүгү улуска үнелеткен, амгы үе тудуглазарын тудуп тургускапы дээш тыпсыр. ССРЭ-ниң Күртүдүүнүң чанында хамаагы тудуг болгаш архитектура талазы-биле Күрүне комитединиң база ССРЭ-ниң Архитекторлар эвилелиниң баштаар черинин санаадан киирген ёзугаар ол атты тыпсыр деп ук хүндүлүг аттың дугайында дүрүмде чугаалаан. «ССРЭ-ниң улустуң архитектору» деп атты алган кижилерге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бижиин тыпсыр.

(СЭТА).

Кремль театрынга

МОСКВА. (СЭТА). Тудугжу хүнүнүң байырлалынга холбаштыр Кремль театрынга хурал болган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күртүдүүнүң даргазы И. Т. Новиков илеткел кылган.

Байырлал хуралының киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге чорудар байырлыг чагаазы хүзээп алган.

„Свирск" Владивостокче үнүпкен

«Свирск» теплоход капитан В. А. Корнеевна командылаткан бүрүн составы-биле август 13-те Москваныы-биле 13 шаңта Дальний деп далай ортээлиндеи Владивостокче үнүпкен деп ССРЭ-ниң Далай Флодунуң министерствозундан СЭТА-ныҢ корреспондентизиниге дыңнаткан.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫНДА

Улуг Октябрьның 50 чылынга

Ажаап алыышкынче мурнап киргеннер

Республиканың колхозтары, совхозтары юбилейлиг чылдың дүжүдүнүң ажаап алыышкынынче хүн бүрү кирип турарлар. Тараа дээш бо улуг демиселге Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхоз бир дугаарында кирген болгаш ам чүс ажыг гектар көк-тарааны дорт кезип бастырган. «Көк-Тей» совхоз август 12-де 5 комбайн-биле кызыл-тасты кезип эгелээн болгаш баштай бастырган тараазын ол-ла хүнде күрүне шыгжамырынга дужаай берген. Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозу болгаш «Октябрь 14 чылы» колхозу кызыл-тас ажаап алыышкынын база эгелээннер.

Чумизаже кирген

Тес-Хем районнуң «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң эш Маны-Хаяга удуртkан сигенчилер бригадазы бо сезонда 800 тонна мал чеми белеткээр планындан 510 ажыг тонназын күүсеткен. Белеткеттингеи сигенни сараатгап тургускан. Ам бригаданың кежигүннери чумиза кезип, белеткээринде ажылдап турарлар. Бригадада Марчыя Байыр-Белек, Биче Байыр-Белек болгаш өскелерлээ шалыпчы ажылдап, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Ол шыкаш «Ак-Эриг» кодээ ажыл-агый артелиниң Намзырай Седев-оолга удуртkан механизастаттынган бригадазы база-ла сиген кезилдезин шалыпкын чорудуп турар. Ол бригада кыска хуусаанын дургузунда 460 ажыг тонна эки шынарлыг сигенни кескеш сараатгаан.

Бригаданың трактористери Чамзы Хүреп-оол, Эрендей Долаидай, Хураган-оол олар өскелерден эки ажылдап, мурнакчыларга савадын турарлар. Бригадада школачылар база аъзээ эвес. Олар дыштанныр үезин төрээн «ажыл-агыйынга ажыктыг кылдыр эрттирип, сиген кезер кампанияда киржип турар. Ол ыланғыя «Ак-Эриг» колхозтуң Намзырайга удуртkан бригадазында школачы оолдар Сарыглар Эрес-оол, Володя Шалык олар машинистин хүзээлегеан улуг улустан дудак чок күүсеп турарлар.

Каа-Хемден медээлер

Районнуң колхоз, совхозтарының дүжүт ажаап алыышкынынга кирер техниказының септелгезинин канчаар чоруп турарын күрүне комиссиязы хынап көрген. Техника септелгези нинтизи-биле чүгээр чорун турарын хынаала көргүскен.

Эки көргүзүглерни «Тиилелге» колхоз чедип алган. Ында тараа кезер бүгү комбайннар болгаш силос комбайннары бүрүн септеттинген. Тараа арыглаар механизмнер болгаш автопарк база белен. «Бурунгаар» совхозта, «Ленинчи орук» колхозта бо ажыл база эки. «Октябрь 30 чылы» колхозта байдал дүвүренчит. Кезилдеге кирер техниканың чүгле 50 хуузу ында септеттинген, тараа арыглаар механизмнер болгаш хову турлаа септеттинмээн. «Сельхозтехниканың» районда салбыры ажыл-агыйларның артык кезектерге негелдезин долу хандырып шыдавайн турар.

• • •

Нинтининг малынга бижыг чемсуурну тургузар дээш ситенчилер ажылдың темпизин бедиткеи. Ажыл-агыйлар аразынга калбарган социалистиг чарыштың бирги одурүүнде «Тиилелге» колхозтуң ситенчилерэ чорун турар. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсөмнуң шиитиир Кызыл тугун ол колхозка тывыскан.

Мал чемининг белеткели «Совет Тыва» совхозта хоюдан турар. Ук совхоз бо хүнгерге чедир планныг даалганың чүгле 7 хуузун күүсеткен.

• • •

Юбилейлиг чылда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң саанчылары эрестиг ажылдап, чартык чылда күргүнеге сүт саларының планын күүсеткен. Бо чылдың баштайгы чартынында эрткен чылдың бо үезинге деңнээргс, 10 тонна хөй сүттү сапкан. Саанчы Зинаида Чалан-оол белүк шнектериниң бирээзинден-не 841 литр сүттү сапгаш, мурнакчыларының мурнунда чорун турар.

• • •

Районда Ленин аттыг колхозтуң механизаторлары Михаил Петрович Бурдаков болгаш Кирилл Исаакович Любимов олар септелгеге үлегерлиг киржип, «йш-ниш комбайнарыны эки шынарлыг септээннер.

«Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл ооң таварыштыр алдарлыг Коммунистиг партиянын хүрээлеиинге кирип, коммунизмниң чырык идеалдарын боттандырарынга бүгү күжүвүстүү киирип, ажылдаксап чур бис, бисти партиянын хүрээлеиинге кирип алырын диледнивис» деп, билдириишкиннер олардан киргеи.

Мурнакчы механизаторларны Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүүн кандидадынга бир үн-биле хүлээп алган.

К. БОНДАРЕНКО.

Ферманың чедиишкини

Респотребсоюзтуң Кызылда дилги фермазы юбилейлиг чылда эки ажылдап турар. Дилги ажыл-агыйында азырал аннарының ооллаашкызы дооступ турар. Бо чылын аннтаан-биле 3300 баш дилги оглу алдынган. Олар менди өзүп, дензиин дүрген немеп турар.

Дилги оолларын хөйну алырынга улуг улуг-хуулу дилги ажаакчызы Мария Алексеевна Слободчикова киирген. Болунга бижыглаан төрүүр дилгилериндеп 320 эниктер алыр планныг тургаш, 450 эниктерин алган. Сандай-оол Уйнук-ооллуң көргүзүглери база эки болуп, дилги ооллары алыр планын база ажыр күүсеткен.

Дилги ажаакчызы Михаил Долаттың ажыл-ишчи шынарын, будүрүлгечи көргүзүглерин кады ажылдап турар өөрү мактаар. Ол практиктиг ажыл-херээн өөредилге-биле холбап турар. Долаат бо чылын Улаан-Үдэнин кодээ ажыл-агый институдунуң ушкү курузун бот-өредилге-биле эки дооскан.

Н. ЕФИМОВ.

ШЫН Улуг-Хем РАЙОНДА

КОММУНИЗМЧЕ

Малчыннар юбилейлиг чылда

Районнуң мал ажылының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитиргелерин амыдыралга боттандырбышаан, Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюнга чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннерниг ужуражыр дээш кызымаккай ажылдал турар. СЭКП Теп Комитединиң «Октябрьскиң социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин мал ажылында кижилерни удаа сорук киирип, күш-ажылчы кодуруглуушкуунуң хайныктырган.

Бисте ажыл-агыйның кол адыры—мал ажылы. Ынчангаш малдың баш санын өстүрүп, ооң укладазын экижидип турган, шиитиниң малының продуктулуг чорууп ковудедир соруглуг малчыннарның, кодээ ажыл-агыйның түскай эртемнигленирниң мурнунда салдынган. Оны бирымдаалаан, районнуң партия комитеди, райкүүскем болгаш кодээ ажыл-агый эргелези мал ажылынга холбаштыр боттуг хемчегленирни алган. Ооң түңнелиниде юбилейлиг чылдың бирги чартыныда багай эвес түңнелдиг болдувус. Малдан алыр продуктуларны бо юбилейлиг чылда 1966 чылда сатканындан дениизирге эштээ 3160 центнерни, сүттүг 1290 центнерни, дүктүг 50 центнерни хойнуң садарын хүлээгеп бис. Эргеледдиң болгаш ажыл-агый арнының түскай эртемнигленирниң, партия, совет ажылдакчыларының малчыннар ортузунга кижизидилге ажылын биилдиниг чорукаанындан күрүне мурнунга алган хүлээлгелерни күүседири ажыл-агыйларда, оларның сазбырларында болгаш фермаларында чедишкиннинг боттанып турар. Ооң бир тодаргай бармидазы болза, эрткен ажыл-агый чылының бо үезиниде турганы-биле дениизорге, колхоз, совхозтарның шиитилештиргеп малының баш санының өскени болур. Чижээ, эрткен чылдың бо үезинде турганы-биле дениизорге оон мыйыстыг бода мал 1768, хой, ешкү 14010, хаван 641, чылгы 136 баш хөй болуп турар.

Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш чер болганда калбарган. Районнуң колхоз, совхозтары чартык чылда күрүнеге мал продуктуларын сөдарынын планын ажырган азы плапдан дашкаар 1139 центнер эштээ. 2071 центнер сүттү, 240 центнер дүктү саткан.

Районнуң ажыл-агыйларында 21 хойжу бригадаларының шиитинде малдың чаш төлүн менди камгалап алыр талаазы-биле эки түңнелдерниг бригадаларны дем-дегзээр апаар. «Найырал» совхозтуң эш Норбугга удурткан хойжу бригадазы шиитизи-биле түс хойдан 97, оз-ла совхозтуң Кара-Тал сазбырында коммунист Сүттер Ховалыгының удурткан бригадазы 93 хураганнарны камгалап алганы эки көргүзүглер болур.

Шиитиниң мал ажылында бедик көргүзүглерниг малчыннар хөй. Түс баш төрүүр хойга онаалтыр «Найырал» совхозтуң хойжуларын Тюлюш Сертиш 109, Сергей Байыр-оол, Ховалыг Сүктер, Кыргыс Чамбал олар 103-тен 104, «Улуг-Хая» совхозтуң хойжуларын Семчит-оол Долба-Сюрюң 109, Ховалыг Доруун-оол 102, Виктор Шойнуу 100, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң хойжузу Кыргыс Одурек 102, Жданов аттыг колхозтуң хойжулары Тюлюш Аранына 107, Донгак Таспаан-оол 102, «УТКА 25 чылы» совхозта Монгуш Артаа 100, «Х Улуг хураа» колхозта Александр Суваичыны 101 баш хураганнарны менди камгалап алган.

Күрүнеге дүк садарының чыл планын «Х Улуг хураа» колхоз 120,8 хуу, «Найырал» совхоз 105,5 хуу, «Күш-ажылдың хостуу» колхоз 100,8 хуу кылдыр хуусаа бетинде ажыр күүседеккеш, ажыл-агыйларның мурнуку одуруунда чорун турар.

Күрүнеге сүттү садарын болгаш ону бүдүрериниң ковудедиринче улуг кичээнгей салдынган. Ылаңгыя «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Торгалыг болгаш Кожай фермаларының коллективтери Хендергенниң чайлагаларынга баргаш, үш сааттаны организастап, инектерни одаргаш чорааш черинге сөдарын чурумчуткан. Ол бирги чартык чылда күрүнеге сүт садар талаазы-биле өске ажыл-агыйлардан оранчок хожудан турган ол колхозка кескү бурунгаарлаашкын болган.

Чартык чылда шиитизи-биле бир инекке онаалтыр 900-ден 1000 кг чедир сүт саткан саанчылар 13 кижи. Ынчаарга «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң саанчылары Пичик Натпит-оол 1161 кг, Донгак Долчанмаа 1085 кг, «Найырал» совхозтуң саанчылары Ооржак Саара, Тамара Монгуш, Нина Чыртык, Долгар Борбай, Очур Байлакскай олар 1007-ден 1077 кг сүттү сапташ, районнуң шолбаннары болган.

Эът бүдүрериниң күш-ажылчы улуг-хуузун киирииптирип, малдың семиртилгеженче кол сагыш салып турар ажыл-ишчилер бисте бар. Мында кол чүүл болза, хаван, бызаа ажаакчылары база семиртилгеде үскен малдарның кадарчылары малды семиртириниң хүн чурумун шыңгыы сагыш, концентрattыг чемнерни бээринге воотехниктиг негелделерини баримдаалаары болур. Бо негелде «УТКА 25 чылы» совхозта бедик дениелде. Ылаңгыя совхозтуң удуртукчулары болгаш мал ажылының түскай эртемнигленирни хаван ажылын сайзырадыр, ооң продуктулуун бедидеринче улуг кичээнгейни угландырган. Ынчангаш ол совхоз чартык чылда күрүнеге садар эъдиниң планын хаванимындан өскезин күүседипкеп. Бо ажыл-агыйда хаван ажаакчылары Екатерина Жарнова хаван оолдарындан хонукта 200 грамм немелде дениин алыр хүлээлгениг тургаш, ону 312 гр. чедир ап турар, ооң эжи Евдокия Блинова ол-ла хүлээлгени 287 грамм чедиргеп. Моон мурнуида чылдарда бо ажыл-агыйга хаван ажылы хөй каражалыг турган болза, ам хаванларның оран-суурунче база ажаалгазынче, чемнерилгезинче кичээнгей салганындан юбилейлиг чылдың бирги чартыныда ол совхозтуң хаван ажылы орулгалыг болган.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш түскай эртемнигленирни малды кышкы үеде аргыпайн, харын-даа немелде дениин алыр дээш организаскчы ажылды калбарткан. «Улуг-Хая» совхозтуң семиртилгеде бода мал кадарчылары Донгак Бады, Ховалыг Хөлбек олар хонукта 800-тен 900 грамм чедир ортумак немелде дениин алганнар.

Районнуң ажыл-агый бүрүзү кыргыланы болгаш чууланы организастыг чорутканының ооңда бода болгаш шөгр малдарны Хендергенниң, Чаа-Хөлдүң, Эъжиниң, Демир-Сугнуң, Эйлиг-Хемниң болгаш өске-даа черлерниң чайлагларынче одарладып семиртпеп.

Ам сорулга болза, шиитиниң мал ажылынга бүгү таланың таварычалыг эки байдалдарын тургузары болур. Бирги дээрге, шиитиниң малынга бажыг чемсүүрүг белеткээри, малдың кажыларын, малчыннарның чорттаар орай-суурун чогуур ёйшаанда белеп тургузары, олче бүгү күштүг мөөңнээри болур.

Эрткен чылдың практиказында четпестерни бо чылдың кыжынында катаптаазы-биле белеткеттинген мал чемнерни каанығ, шын чарыгдап тургаш, малдан алыр продуктуну ковудедир, ооң шынарын экижидер сорулгалар бистиң мурнувуста салдынган. Ынчангаш бо бүгү чугула сорулгаларны чедишкиннинг күүседиири Совет эрге-чагырганың 50 чылынга төлептинг белээзинде болур.

Я. ДАНЗЫРЫН,
районнуң кодээ ажыл-агый эргелениниң кол зоотехниги.

ҮРБҮННҮҢ ШОЛБАННАРЫ

Үрбүнчүлериниң дугайында макталдарны, оларның адресинге чылыг сөстерни үргүлчү дыңнап келген бис. Олар ам кышкы турлаандан он шаа километр черде — Даштыг-Тейде чайлаанда база-ла хөй сүт дээш эрестиг ажылдап турарлар.

Даңгаар эртен үнүп кээрге
Даштыг-Тейге таан-даа сериин.
Саанчылар деминг ижи

Сагыш-сеткил хайныктырар. Ийе, аңаа барган кижиге ол деминг коллективтиң ажыл-ижи сагыш-сеткилди шынап-ла хайныктырар. Бо удаада хүн безин үнмээнде эртенги саалда эгелээн чүве. Ол ийи саанчының кайызын кандыг дээр, инектериниң шөла аттарын адаглап, саап-ла турар, шында деңгей чанында чыскаай салып каан бидоннар чаа сүт-биле чайгар долуп-ла турар. Учётчик аныяк коммунист Николай Шомбүл саанчыларның сүдүн денгилеп-ле турар, ооң мырыңай чанында түскай керекселдер-биле дерээш, долгандыр кажаалап каан соок сүт бажы бар. Саанчы кыстар бидоннарда сүтгерин соодары-биле ынаар аппарыпдаа турар, ажыл черле чай чок...

Ол ов ийи саанчының аразында бир-ле чоон үнүт кижиниң чугаазы өскелериниден ылгалып турду. Чанында чеде бердивис. Торгу аржыылыбиле бажын ыяк дүй аржыылдаашаш, халаг кедип алган саанчы — ар кижи болду. Ол Хорбаа Дозур-оол — солукчу саанчы.

— Саалда үезинде аржыыл кедери албан бе, дунмай?

Бистиң ол айтырыывыска Хорбаа мынчаар харыылаан:

— Аржыылданыры албан эвес-ле. Ынчалза-даа аржыыл чокка ажыл база бүтпес чүве-дир, түге дизе, бөрт кедип алырга инектер кижини өскелээр, чамдык инектер эдип бербес дивес силер бе...

Ол ам дөрт-ле ай саанчылап турар хирезинде кыстардан калышпас, бир саалдада 80—90 кг сүттү саап аптар.

«Эки аътка ээ хөй, эки кижээ эш хөй» дижир бис. Хорбаа амдыызында шолбаннарның одуруунче кирбээн-даа бол, оларның дузазы-биле «Х Улуг Хурал» колхозта саанчы оол Бүрбү Молдурушку ышкаш, кажан бир-ле шолбан болу бээри чугаажок.

Ооң-биле кожа инек саап олурган кыс — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Очур Байлакскай. Ол түгле бодунуң коллективиниң эвес, а Улуг-Хемниң эң мурнакчы кижилериниң — шолбаннарының бирээзи. Ол ынчаварлагы эртенги саалдада безин бүдүн чартык центнер сүттү саптаан.

Чазактың шаңналын-даа ап чораан Татьяна Намаштайның адысураа хөйге билдингир. Ол комсомолчу — район Совединиң депутады.

Байлакскай дег база шолбан. Намаштай ынчан, эртенги саалдада 110 кг сүттү саптаан.

Ынчан ак частап турза-даа, эртенги саалда саадавазы. Инектери-биле бир тонна ийи чүс килограммдан хөй сүт сагдынган. Инектерни одарже хоочун коммунист Медивей Очур үнүдүрүп турда, сүт соортуур машина чеде хонуп келген. Учётчик эртен саптаан сүттү соортуучу Калбак Сапыкка хүлээдипкен. Машина Шагаан-Арыгның сүт заводу кайы сеп дээш караш дээн...

Мынчаар шалыпкын ажылдап турар кижилериниң ажыл-ижиниң түңнели черле өөрүнчүг. Үрбүн фермазының ажыл-ишчилери чартык чылда сүт саалдазының талаазы-биле өске фермалардан эң-не бедик көргүзүглүг болуп, районнуң болгаш «Найырал» совхозтуң фермалар аразынга шилчип чоруур кызыл туктарын чаалап алган. Ам чеди айларның түңнели-биле алырга, үрбүнчүлер 188 тонна сүттү саптаннар.

Бир эвес эрткен чылдың бо үезинбиле денгээр болза, инектериниң сүткүрүг база бехээн. Энир чылын бо үеде ол-ла 180 инектен хүнде бир тонна сүттү саап ап турган болза, ам бир тонна ийи чүс килограмм сүттү ап турар. Борта хоочун кадарчы Медивей Очурнуң кирип турар үлүг улуг.

Ам үрбүнчүлер чылда саар сүт планын хуусаа бетинде күүседир дээш улам-на бурунгаарлап бар чоруурлар.

К. БАЙКАРА.

ЧУРУКТА: Учётчик Николай Шомбүл саанчыларга чаа келген солуунуу таныштырып олурары.

Дайынның база тайбыңның чылдарында

1941 чылдың июнь 22. Ол хүн фашистиг Германия Совет Эвилелинче оор үзу-биле халданыпкан Тываның ажылчы чонмары улуг киленгээшкин-биле дыңнаан. Дайынның баштайгы чылынган эгелеп-ле Кызыл Шеригте бүгү талалыг детинчиени, дузалакчыны коргүүнү эгелээн. А 1943 чылдың күзүнүде Тываның эки-турачылары дайынны чыгча шанчыры-биле аъттанган. Мен ооң эжи Павел Алдынмаевич-биле кады база чоруткан бис.

Дайын-биле сегирежип алышкыннарга Тываның эки-турачылары ёзулуг эрес-маадыр чоруун көргүскен. Ынчан бистиң Улуг-Хем райондам барган эштер Алдын-оол, Бегзи-Хуурак, амчы Хүргүлек, Доңгүр-Кызыл, Сенчея-оол, танкист Пүрзат, (ам бистиң «Х Улуг хураа» колхозта партком секретары) болгаш өскелер-даа эрес соруун көргүскен.

Дайын дээрге, дайын-на болгай. Оъж баш кыры-биле сыңнайнып эртип, бомба янда-мында частып турда. Тывадан барган санитаржы кыстар — ооруг-биле кады аар балыгланганнарны дайын шөлүнден үндүржүп, бажыын шарып база-ла бодувустун үлүүвүстү киирген бис.

...Дайын доозулган. Тыва—Совет Эвилелиниң улуг өг-бүлезинге кирген. Тайбың күш-ажылдың бо чылдарында бистер фронтучулар коммунизминиң материал-техниктиг баазазын тудуп тургузарынга салыышкынныыстыг киирижип тур бис. Мен ам колхозтуң төп шаңының эргелекчизинде ажылдап турар мен. Шаң—юбилей чылының чаа дүжүдүн хүлээп алырынга белеп. Павел Алдынмаевич база тайбың иште—хөвү бригадазының учётчиги. Октябрьның чаалап алышкыннарын күш-ажыл-биле бижыглаары биске улуг аас-кежик.

Р. БИЧЕН.

ЧУРУКТА: Эки-турачылар чораан, амгы колхозчулар Р. Бичен, П. Бичеканы.

Төлептиг салгал

«Аът болуру кулундан, кижи болуру чажындан» деп чонуң үлегер чугаазы бар. Ынчангаш ленинчи комсомолдуң сорулазы — чаш кижилерни «кижи кылыр» каары, төдаргайларга адаларга төлептиг салгалды кижизидери болур, ол чүл дээрге, коммунизминиң аныяк тургузукчуларын дараалаары-дыр. Комсомолду партияның байынчы дузалакчызы, кыр күжү дээр болгай бис. Ынчаарга Улуг Октябрьның 50 чыл оюн-биле холбаштыр СЭКП ТК-ниң Тезисторинде ооң дугайында «...Советтер чуртунуң аныяк салгалын коммунизминиң идеяларынга шынчы болуруңуң үзүүзүн кижизидеринге партияга дузалап турар...» деп биижээн.

Бо бедик үнелелди шынзыдар дээш, Улуг-Хем районнуң комсомолчулары, бүгү аныяктары канчаар ажылдап турарыл? Бисте муң 600 хире комсомолчулар ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында хаара туттунган. Чижээ, мал ажылында 200 ажыг комсомолчулар бар, комсомолчу-аныяктарның 9 сүт-бараан фермазында аныяк кижилерниң чүткүлү, күжү болгаш маадырлыг ажыл-ижи гайныккан, оларның үжү — коммунистиг күш-ажыл коллективтери атты чедип алган, ынчаарга коммунистиг күш-ажылдың малынчызы атты 74 аныяк кижилерге тывыскан.

Бо чылдың баштайгы чеди айларының дургузунда мал ажылынче база Ак-Довуракчын, Хову-Аксының будургулеринче ажылдаары-биле 92 комсомолчулар комсомолчу путёвка-биле чорааннар. Районнуң механизаторларының иштинде 300 ажыг комсомолчулар бар, өске-даа ындыг санналарны хөйүү адап болур.

Комсомол организациялары аныяктың кайы-даа адырларынга хемчеглиштир чугула айтырыгларны партия организациялариның журнунга тургузарынга, чугаалажыр коорунге эгелекчи чорууң көргүзер ужуруг дээн партияның Устаывында бижин каанын удуртулга болдуруп ажылдап турар

Черге—культура дээш...

«Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткуур дээш күженишкинниг ажылдап турар. Совхозтуң шөлдеринде чаагай дүжүт өскен. Кол сорулгавыс—ону чидирип чокка ажаап алыры.

1968 чылдың дүжүдүүн үндезинин салыр — чайын аңдарган черлерде сайзырадыгга чоруп турар. Шөлдерде бок үнүштерни узуткаарда, агротехниканың бүгү хемчеглерин сагыыр. Ам чаймн аңдарган черлериниң бок үнүштерни чок кылыр дээш, дискалыг лущильниктер-биле хөрзүнүү үлдүрептип турар. Бо салбырда чайын аңдарган чер —2500 гектар. Хөрзүнүү үлдүрткеп соонда, ону база катап аңдарар бис.

Хөрзүнүүң бокталырының база бир чылдагааны — оруктар, арыктар ийлериниде үнүп турар чашпаннарда. Оларны кезери-биле сиген кезер ийи машиналыг тракторну тургускан.

Агротехниктиг хемчеглерден шөлдериниң бок үнүштери-биле демисселге тарылга эълчештирилгези болгаш хөрзүнүү шынарлыг болбаазырадыры улуг рольдуг. Тарылга эълчештирилгези черииң үчастоктуг бүрүзүн рационалдыг ажыглаарынга дыка ажыктыг, база хову ажылының технологиязын сагыырынга дузалыг.

Тарылга эълчештирилгези чоокка чер ажылының культуразы бедивес, түгле ооң дузазы-биле кодээ ажылагый культураларының дүжүткүрүн бедидери, мал чемининң бижыг суурун тургузары шиитиирлеттинип болур. «Улуг-Хая» совхоз хой ажылагый утланышкынныг. Совхозтуң салбырларынга чаңгыс-чаңгыс тараа болгаш мал чеми культураларының база кайы бир салбырга хөрзүнү камгалалының тарылга эълчештирилгезин чорудары ажыктыг болур хире. Бок үнүштер-биле демисселдиң биологтуг аргазы болза культурлуг үнүштерниң мурнап үнери ол болур. Ынлыг үнүштерниң массазы бок үнүштерниң массазындан каш катап эртпер үнүп турар. Чазын үнер бок үнүштерни мурнап үнер культурлуг үнүштерден күзүн чажар кок-тараазы тарыгы ажыктыг, түге дээрге кок-тараа күзүн-не үнүп келгеш, чазын үнер бок үнүштерни мурнаашаш, оларның үнериниге шаптыктаар.

Маңаа дуржулганы база кылып болур. Чижээ, салбырлың № 2 бригадазында хөрзүнүү чазын чажылга мурнунда үлдүрептирии база чажылга мурнунда илиртээрии денгеп көөрү-биле ийи шөлдүң бирээзин үлдүрептикеш, бирээзин илиртээш, кайызынга-даа кызыл-тастың «Мильтурум-553» сортун чаштывыс.

Агроном бүрүзү чер ажылының культуразын бедидер дээш бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ,
агроном.

БИСТИИНДЕ СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ

Бистиң амгы «УТКА 25 чылы» совхоз — Тыва Арат Республика турда тургустунган баштайгы күрзажыл-агыйларның бирээзи. Ооң ынчаардагы баштайгы трактористеря турган М. Блинов болгаш Х. Донгак-оол мынчаар чугаалап турар:

— Баштай аңаа үш-ле трактор турган. Тарылга шөлүнүң хөй нуруузун аъттарлыг, аңдазынар-биле тарып турду, ооң шөлү — түгле 100 ажыг гектар. Мал мырыңай аазаап. Сорттуг үрезин-биле тарыыр деп түге безин дыңналыр эвес. Ылаңгыя малдың уксаазын экижидериниң айтырыын кижилер бүлүртүп билир турду.

Ам бо хүннерде бистиң совхозта байдал өскерилген. Чижээ, шээр мал бисте 33 муң ашкан, а 1990 чылда ооң бажы 38 муң чедер (эътке дужаарындан аңгыда). Автомашина, тракторлар дугайын чугаалаан-даа херек чок, чер ажылының коз үүлдери бүрүн механизастаттынган.

«УТКА 25 чылы» совхоз моон соңгаар нарын болгаш чартык нарын хой ажылдыг кылдыр специализастаттынар. А дузалал азы немелде кол адыр — хаван ажылы болур. Ооң мынай мыйыстыг бода малды база өстүрүп, оортан хөй сүттү ап турар бис. Совхозтуң иштики специализациязы кандыг болзурул?

Иштин-Хем фермазы — сүт бүдүрер. Анаа немелде адыр — чер ажылы болур. Арыскан фермазы база-ла ындыг болур. Төп фермага нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойлар өстүрер. А Ак-Туруг фермазынга хойну болгаш мыйыстыг бода малдың эъткир утланышкынын өстүрер, бо сорулга-биле шилгиин инектерниң эъткир астрахань укказыны алыры-биле чагыгны шагда-ла кылган.

Хой ажылының талаазы-биле краснопярск укказыны кондады өстүрер бодап турар бис, ол укказ бир хойга онаалтыр дүктү ортумаа-биле 4,7 кг чедир бөөр. Бо чылын бөдүүн дүктүг хойларның эң сөөлгү бөлүүн күрүнеге эътке дужаалтар бис. Чартык нарын дүктүг хойларны сайзырадырын кондадыр аңаар бис, түге дээрге, олар бистиң республиканың агаар-бойдузунга таварыыр.

Специализастаашкынны чедишкиннинг боттандырар төлээде, бот-орулга-чарылгаже шилчиирин вепгередип, аңаа улуг идегелди салып турар бис. М. Чаш-оол удурткан № 1 бригада бо чылын бот-орулга-чарылгага шилчээн. Ынчаарга ооң кандыг чоруп турарын сайгарары амдыызында алек-чаңа ылап түүнел ноябрьда тодаргай болур. Хаван фермазы база олче шилчээн. Ажылдың чорудулгазында чамдык бурунгаар шимчээшкиннерин бот-орулга-чарылгага шилчээн соонда база көрүп болур. Ол түлерил ындыг? Бот-орулга-чарылгага учёт — саважылга эң чугула, бүгү түвеш салаар херек. Чижээ, мал чеми чеже чарыгдаттынып турарын, ажыл төлевириниде артык чарыгдал бар бе... Ооң ыңай оттуулар ыяштыг эки кыналдылыг хүлээп алган, ооң камнаг чарыгдалын организастаар, инвентарьны, чижээ, таазтарны, кажаа ыяжын, сүт кудар түүлдерин камналгалыг эдилеп, оларның эдилелиниң хуусаазын уздыр, септелгете камналга кылыр, автотранспорттуң хей маңнаарын болдурбас дээш, хөй түүлдер маңаа хаараныр. Бо талаазы-биле көсну хемчегленирни ап келген.

Специализацияны чедишкиннинг боттандырарда, мал чеминиң белеткелинче кол кичээнгейни салыры чугаажок. Ол сорулга-биле хову ажылының структуразын база өскертир аңаар бис. Мал чеми культураларны тарырыны ковудедир. Чижээ, суланы ам 300 гектарда тараан, а 1970 чылда ол 1500 гектар чедер. Арбай бо чылын 1700 гектар, а 1970 чылда — 2300 гектар чедер. Хөй чылдыг сигенверни өстүрери ковудээр.

Тараа-даа, мал чеми-даа культураларны ковудедирде, чер ажылының культуразын экижидериниң күселибиле ону боттандырар. Ол сорулгабиле бо чылын-на кукуруза шөлүнге аминак селитразын алаан ажылаан, а 1970 чылда 1500 гектар кукуруза шөлү бүрүн чеминчиттивер.

Специализацияң талаазы-биле бо хемчегленирни боттандырарынга кижилер — кадрлар шиитиирлиг рольду ойнаар. Анчы-аңгы өөредилге черлериниче кижилерни өөредип чоруткаан бис, ооң түңнелинде совхозту бодувустун түскай эртемнигленирниг-биле бүрүн хандырып шыдаар бис.

Бо бүгүнүң түңнелинде чедип алыр түүлдериниг мындыг: эрткен чылын күрүнеге 910 тонна эътти саткан болзувусса, 1970 чылда — 1140 тонналы садар бис. Ол-ла чылдарда сүт 700 тоннадан муң тонна, эът 86-дан 106 тонна чедер.

Совхозка специализацияны шынгыы барымдаалап, ажыл-агый иштиниң бот-орулга-чарылгазын чедишкиннинг чорудуп тургаш, бо юбилейлиг чылда салдынган сорулгавысты чедишкиннинг күүседиринге бүзүредидиг бис.

И. ЛАВРИНЕНКО,
совхозтуң директору.

Ийи ээлчег-биле ажылдаарга...

Бистиң «УТКА 25 чылы» совхозтуң хаван ажыл-агыйынга ам он чыл чедир ажылдап келдим. Бо үе дургузунда чаш малды өстүрериниң бичe эвес дүржулгазы-дa, хемаарышкан ажылга мергежилдээ чедип алдынган. Ам бистиң төп хаван фермазында чүгле төрүүр хаваннарны үш звено кылдыр үзүп тургускан. Ооң биргезинде мен ийи дузалакчылыг ажылдап турар мен.

Бир звено чылда аңаа быжыглаан алдан төрүүр хаванлан 1200 чаш төлду алыр планныг. А бистиң звено чартык чылда 604 чаш төлду алган.

Ам хаваннарывысты ийи ээлчег-биле ээлчежип ажаап турар бис. Мурнунда чылдарда ийи кижи эртен алды шактан эгелээш, кежээ 11—12 шак үезинде ажылды доозар турган бис. Ам хүнде ийи ээлчег-биле үш кижи ажылдаарга дыка чиик-тир, бир кижи хүнде чүгле 7 шак ажылдаавш, арткан хостуг үезин хөй-ниитке ажылынга, бажыңынга, дыштанныазынга ажыглавар.

Ажылдап турар чурумувус мындыг: эртеден эгелеп ийи кижи дүшке чедир ажылдаар болгаш ол үеде хаваалар иштин ариглап хаваннарны чемгерeвeт, оларның кежээки чемин белеткеп коар. А үшку ажаакчы дүш соонда келгеш, ажлыгы белеп чем-биле хаванларны чемгерер.

Ийи ээлчег-биле ынчаар ажылдаарга тааржылгалыг, черле эки-дир.

Е. ЖИРНОВА,
хаван ажаакчызы.

ОККУР БАЗЫМНАР

ССРЭ-де күш-ажыл — алдарның, эрее дидим болган маадырлыг чоруктуң херээ. Мону үргүлчү бодап, Төрээн чуртумга хөй-ле үүлеп бүдүрүп бээр дээш ажылдап чоруур малчыннар бис. Эрткен чылын 100 хойга оналыктыр 95 хураган алган мен, а бо чылын—101-ни алдым.

Хураганнарны бүрүн камгалап алыр дизе, аңаа эки ажаалга шинчилеринге ренык ойнаар. Оранаштың хевирге пыштыкпыла туруп алган, дежурныйлап тура хонар чүве болгай, ынчаарда хураган дувчуга бербезин дээш, база төрүттүвүп турда богдуна бербезин дээш база ийистер иезиниден аза бербезин дээш хайгаараар, кажаада чылыг-сооктуң байдалын тааржыдырар, хураганнарның чемненилгезин үргүлчү карактаар, кылыр чүве-ле хой.

Шак мындыг кызымак ажыдап тургаш, хураганнарны камгалап алыр. Чамдык кижилер малдың чаш төлүнге хайгааралды кошкадып, когарал кылгаш, оозун ийне хураганнар-биле улуска билдиртпейн дугай бээр чүүлдер база турар, ак сеткилдиг хойжу кижи мындыг чүттүг чүүл кылып болбас.

Ам хар-назыпты улгаткан, пенсинде кирип турар кижи мен, ынчангаш хойларымны бо чылын аныяк күдээм оол Баданай Эник-оолга дужаап берген мен, августуң 5-тен эгелээш, ол малдан кирипти, аңаа улуг чедишкинниг болурун күзээр мен. Кырганнарга—адаларымга төлептиг салгакчы болур деп аңаа бүзүрээр мен.

А. СУВАНЧЫК,
хоочун хойжу.

ЧУРУКТА: хоочун хойжу аныяк оолга хонон хүлээдип турары.

Революцияның ачызында

Революция мурнунда тыва херээжен кижи кандыг чоржук? Ону «Хаймраң бот» деп шинде Караның аар-берге амыдыралындан, дораан-чылдавышкынга, эрин-шаагайга шимдашпайн, чалым хаядан шурай бээринден безин тодаргай көөр бис. Шак ол дарлалдың кынчы-бегин Улуг Октябрь революциязы үзе шапкан, тыва херээжен кижиниң херээчок деп адын солаан, херээжен деп атты шаныпаан.

Ам бистиң районнуң күш-ажылчы бүгү херээжен чону ол өндүр улуг революцияның 50 чылының байырлалынга төлептиг ужуражыр дээш бедик көдүрлүүшкүнүүт ажылдап турар. Районнуң экономиказын, культуразын төгүдеринге херээженнериң салыышкыны улуг. Партия организацияларының удуртулгазы-биле чер-черде тургустунгулаан херээженнер чөвүлелдери оларны хөй-ниитиниң ажылынче хаара түдар, культураны ам-даа бедик деңгээлге көдүрер дээш элээн ажылдарны чоруткулаан. Оон түңнелинде херээженнериң аразындан ажылагыйның бүгү-ле адырларында мурнакчы шолбаннар болу бергилээннер бисте дыка хөй.

Хөй сүттү саап алыр дээш шудургу ажылдап турар саанчы шолбаннарны безин адаваска, улус өөредилгезинин, кадык камгалалының, чоннуң культура хандырылгазының шугумнарында мурнакчыларның саны өскен. Оларга районда божудулга бажыңының эргелекчизи Клара Пестова, Чаа-Хөл суурда библиотека эргелекчизи Анчимаа Сарыг-оол, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Ак-кыс Оюн болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Коммунистиг кижизидилгеге болганда ажылдап турар Чыргал Чунарева, Нама-Шири Монгуш олар винная, яблоко, ранеткаларны боттары өстүрүп, ажаан турар. Өске чижекке «Х Улуг хурал» колхозта тевээн Кыргыс Чаш-оолдуң огородуи-даа алтай-ла. Оон кадайы Калчанай Чаш-оол огурец, тоорук, мак, редиска, помидор дээш бүгү-ле ногаа аймаан тарып билир. Ынчангаш шаанда байларга хелечиктеп чораан араттарның ажытелү чимистиг сад өстүрүп, ногаа тарып турар апарган чорук дээрге чүгле Улуг Октябрь революциязының ачызы-дыр дээрзин чоргаарал-биле чугаалаар бис.

Ээн-не баштай 1947 чылда Улуг-Хем районнуң девискээриндеги Кызыл-Дуруглуң Харагаа деп черге андазының аттар-биле 0,50 га чер чарып алгаш, аңаа районнуң ыяш ажыл-агый черлериниң удуртулгазы-биле дыт чочагайындан алган үрезинин тараан мен. Ол үрезинден үнген бичии дыт-чыгаштар күзүн 25—30 сантиметр чеде берген. Дараазында чазын ол дытчыгаштарны оон тургузап алгаш, Арыг-Бажының Чаңгыс-Хады деп кургаг шөлге аппарып шенелде кылдыр тараан бис. Арай кан чай болза-даа, дытчыгаштарның дазылдары-биле хөрзүнүң аразында «найырал» бижыт болган... Ол олуртку-лаан ыяштар ам алды-чеди метр четкен. Бир эвес чадагай кажаа тударынга хереглээр болза, кезип-даа болур. Ынчалза-даа ону келир үениң улуг тудугларынга ажыглаар дээш өстүрген болганда, аңаа аңдызында кым-даа дегбес. Ол бичии аъргажыгаш мал-маган, элик-хүлбүс девээлээринге эң-не таарымчалыг «курортчугаш» апаран. Ол безин сагышка өөрүнчүг-дүр. Мында ам ниитизи-биле 30 гектар шөлде тарып олурткан 6—7 метр узап өзе берген хадылар, дыттар бар.

1961 чылдың чазынында Балгазыга баргаш, онда ыяш ажыл-агыйынга иоргүүг дуржулга кылдыр 0,6 гектар черге хады тарыдым. Оон түңнели база эки болган.

Ам Ак-Чааты деп черде ыяш тарып өстүрер тускай питомниктиг бис. Оон ниитизи шөлү беш гектар. Ылаңгыя эрткен чылын аңаа олурткулаанывыс бир харлыг дытчыгаштарны Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Эрзин, Тес районнарның ыяш ажыл-агыйлары боттарының девискээрлеринде барып олурткулаан. Оларның өзүлдези база багай эвес.

Өске ыяш ажыл-агыйларына бергеңивистен арткан бичии ыяштарны тудугларга хереглээри-биле ыяжын кезип апаргылаан черлерде төжектерни тускай андазын-биле тура тырттырып, ол черлерни андаргаш, ында олурткулаан бис. Ындыг участоктар ам Хендергеде-даа, Өөдең-Шөлде болгаш Ак-Дуругда-даа бар.

Ам бодуи назылап кырый берген кижи болганымда ыяш тарып олуртур бо чугула ажылга бодумнуң салгакчымны белеткеп каар соруглалыг мен. Ынчангаш бо күзүн сес класска өөренир уруум Галяны школазын доозуптары билек ыяш тарып өстүрериниң талазы-биле тускай ооредилге черинче чорудар мен. Ол мен дег түгле практик эвес, а тускай эртемниг кадр болуп чедип кээрге, бистиң питомниктивиске чүгле дыттар, хадылар эвес, а харын чыжыргана, яблоко, ранетка дээш өске-даа үнелиг чимистерниң өзери чугаажок.

Ыяжын кескен черлерге чылдың чаш ыяш тарыыр чорук улус ажыл-агыйынга улуг дузаны чедирер. Ынчангаш Совет эрге-чагырганың ачызында тайганың келир үези мөңге, оон байлаанда төнчү чок.

Ч. АРАКЧАА,
лесник.

ЧУРУКТА: лесник Ч. Аракчаа бодуюн питомнигинде.

Бо солунда фотолар С. Феоктистовтуу.

Колхозувус садында

ЧУРУКТА (солагай талдан) Ч. Чыргал, М. Руденко, М. Нама-Шири садта.

«Күш-ажылдың хөстүү» колхозта ам 4 чыл ажыр армалар азырап, кат-чимис өстүрүп тур мен. Бисте 210 дөс дичка, 118 дөс рапетка болгаш 120 дөс вишня бар. Эрткен чылын дичка биле рапетканы 3 тонналы, база 3 центнер вишнины колхозка өстүрүп берген бис, а яблоко келир чылын бирги дүжүдүп бээр. Ынчаарга ары чигирин колхозтуң складынга 800 килограммны киприп, 300 кг-ны армаларны азыраарынга артырган бис.

Ниитизи-биле саналп көөрге, кат-чимис өстүрер сад ажылындан колхозка түгле немелде орулга кирер болган. Ону барымдаалаш, ам 3 гектар шөлдүг садывысты чоокку чылдарда 10 гектар чедир алгыдар соруглаңы салган бис.

Ону боттандырары-биле Минусинскиниң дуржулга станциязындан яблоколар, грушалар, чоон емиттиг вишниалар үрезинин ап алгаш, оларны өстүрер. Оон-биле кады ары азыраарын улам калбартыр, ынчангаш бистиң бо ажыл-агыйывыс колхозка хөй орулганы бээр болур, шуут чугаалаарга, бисте кат-чимис өстүрериниң ажызы улуг перспективалыг болуп турар.

Кат-чимис өстүрерин быжыг үндезиниге тургузар төлээде, ол талазы-биле кадрларны мергежилдиг кыдыр өөредип алыры — бир код соруглга. Ынчангаш, бистиң участокта бо херекке мергежилдиглер база бар апарган. Ол болза Ч. Чыргал болгаш М. Нама-Шири олар-дыр. Мээң бо дузалакчыларым ажылга кызымак болгаш чүвеге өөренип бээри аажок дүрген, угаанглыр, чажам дивес кижилер чүве. Бодум делегейниң бирги, хамаатыг болгаш Ада-чүрттүң Улуг дайынчыларына киржип каапкан кырган кижи болгай мен, ынчангаш бо кижилерни бодумнуң ургуларым дег көрүп, кат-чимис өстүрериниң, ары азыраарының херээнге ылаптыг кыдыр өөредип каарын орадлажып турар мен.

Ам бо хүнгерде Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейлыг ажылында колхозчуларның столдарының кырынга бистиң өстүрген кат-чимизивисе долган түрзүн дээш чүткүлдүг ажылдап турар бис. Ол болза Улуг Төрээн чуртувуска бистиң белеңивис болур.

М. РУДЕНКО,
кат-чимис өстүрер участоктуң удурткучузу.

Хөй дүк алырда...

— Хойдан дүктү хөйүү-ле алыр дизе, чүнү кылырыл?—деп чамдык аныяк хойжулар айтырыглаар. Мында кол чүве — хойларның ажсалгазын, одарын шын организациялавышкын. Чижээ, кыжын кылын харлыг черге кадараргә, хар хойларның ээзи оргузукка чедир булгажы бээр, оон чылыг кажаага чыткылаптарга, ол хар эрээш, хойүң дүгү өдек-биле былчажып, оон шынарын баксыраар. Харааның черлерге кадарып болбас, чүге дээрге, хараган хойүң дүктерин сывыра тыргылап каапгар. Хойларны малгашка дужурун болбас, оларны сарылардан камгалаар, өске-даа арыгларлан хайгаараар, чүге дээрге бо чүүлдерге таварышкамда хой чыргалаар, чем эки чиестеп, арыг баксыраар, деңгели бегай хойларның дүгү ээзээ болуру билдингир.

Ынчангаш, малдың чемгерилгези эң кол чүве ол деп, бо бүгүден мындыг түңнелди кылып болур. Харын оон ужурунда бисте мал чеминиң белеткелинче улуг сагышты салган. Бодум бо чылын 10 тонна сигенни белеткээр хүлээлгелиг мен, ам оон кезилдезиг доозуган болгаш хөлээккел алган бис, ам сараатташкынче кирдивис. Ынчангаш дүк талазыбиле менде байдал кандызы? Мээң кодамнында 3—4 классты мериностар бар, бо чылын бир баштан-на 2,7 кг дүк алыр тургаш, 3,2 кг-ны алган мен. Маңаа эрткен чылын болгаш бо юбилейлиг чылда 100 хойдан-на чүс-чүс хураганны алганывыл немеп каайн.

Мээң ажылывыл Совет- чазак бедии-биле үнелеп, «Күш-ажылчы шылгарал» деп медаль-биле эрткен чылын шаңнаанывыга улам сорук кирдим, ынчангаш хойжу адывыл сыкпас мен.

О. БАДЫЖЫК,
«Улуг Хая» совхозта хойжу.

Саннар, фактылар

☆ Күрүнеге эътти хойну дужаар талазы-биле Улуг-Хем район август 1-де медээ-биле 1-ги черде болган, чылда оон садар планы 3240 тонна, а ам сатканы—960 тонна.

☆ Мыймыстыг бода малдың санынып талазы-биле Чөөн-Хемчиктиң сөөнда нйнги черде —1796 баш, а хаван —5782 баш — бирги черде.

☆ Шээр мал талазы-биле бирги черде —185860 баш, чылгы мал болгаш тевеге хамаарыштыр республикада нйнги черни эзлеп турар.

☆ Күрүнеге тараа садарын алырга, бо район Тандының болгаш Каа-Хем районнарның сөөнда — үшкү черде турар. Суттарылгалыг черни көөрге бо район бирги черде.

• • •

☆ Районнуң «Күш-ажылдың хөстүү» көдээ ажылагый артели республикага бир дугаар тургустунган колхоз ол (1929 чыл).

☆ Тывага бир дугаар тракторжулар школазы Шагаан-Арыгга ажыттынган.

☆ Үлетшүр талазы-биле районнуң перспективазы улуг, аңаа келир үеде чаа-чаа үлетшүр комбинаттары, заводтар, бүдүрүгелер тургустунар, олар болза районнуң девискээринде хөй байлакты шинчилеп тыпканы-биле холбашкан.

Тайганың келир үези

«Бедик кызыл таңдымайның
Безин кажы чээй-ле мен,
Алдын кызыл таңдымайның
Айын кажы чээй-ле мен» деп улустуң ыры эртен ажыгче бар чоруурумга, мээң сагыжымга бо-ла кирип келир. Бистиң улус чиңгир-ногаан тайгаларга, оон байлаанга ындыг ынак, а ыяш ажылагыйын сайзырадыр, ону камгалаар дээш ажылдап чоруур кижи мен тайгага база ындыг ынак мен. Ам бо ажылымга барык-ла чээрби чыл чеде бердим.

Эң-не баштай 1947 чылда Улуг-Хем районнуң девискээринде Кызыл-Дуругнуң Харагаа деп черге андазының аттар-биле 0,50 га чер чарып алгаш, аңаа районнуң ыяш ажыл-агый черлериниң удуртулгазы-биле дыт чочагайындан алган үрезинин тараан мен. Ол үрезинден үнген бичии дыт-чыгаштар күзүн 25—30 сантиметр чеде берген. Дараазында чазын ол дытчыгаштарны оон тургузап алгаш, Арыг-Бажының Чаңгыс-Хады деп кургаг шөлге аппарып шенелде кылдыр тараан бис. Арай кан чай болза-даа, дытчыгаштарның дазылдары-биле хөрзүнүң аразында «найырал» бижыт болган... Ол олуртку-лаан ыяштар ам алды-чеди метр четкен. Бир эвес чадагай кажаа тударынга хереглээр болза, кезип-даа болур. Ынчалза-даа ону келир үениң улуг тудугларынга ажыглаар дээш өстүрген болганда, аңаа аңдызында кым-даа дегбес. Ол бичии аъргажыгаш мал-маган, элик-хүлбүс девээлээринге эң-не таарымчалыг «курортчугаш» апаран. Ол безин сагышка өөрүнчүг-дүр. Мында ам ниитизи-биле 30 гектар шөлде тарып олурткан 6—7 метр узап өзе берген хадылар, дыттар бар.

1961 чылдың чазынында Балгазыга баргаш, онда ыяш ажыл-агыйынга иоргүүг дуржулга кылдыр 0,6 гектар черге хады тарыдым. Оон түңнели база эки болган.

Ам Ак-Чааты деп черде ыяш тарып өстүрер тускай питомниктиг бис. Оон ниитизи шөлү беш гектар. Ылаңгыя эрткен чылын аңаа олурткулаанывыс бир харлыг дытчыгаштарны Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Эрзин, Тес районнарның ыяш ажыл-агыйлары боттарының девискээрлеринде барып олурткулаан. Оларның өзүлдези база багай эвес.

Өске ыяш ажыл-агыйларына бергеңивистен арткан бичии ыяштарны тудугларга хереглээри-биле ыяжын кезип апаргылаан черлерде төжектерни тускай андазын-биле тура тырттырып, ол черлерни андаргаш, ында олурткулаан бис. Ындыг участоктар ам Хендергеде-даа, Өөдең-Шөлде болгаш Ак-Дуругда-даа бар.

Ам бодуи назылап кырый берген кижи болганымда ыяш тарып олуртур бо чугула ажылга бодумнуң салгакчымны белеткеп каар соруглалыг мен. Ынчангаш бо күзүн сес класска өөренир уруум Галяны школазын доозуптары билек ыяш тарып өстүрериниң талазы-биле тускай ооредилге черинче чорудар мен. Ол мен дег түгле практик эвес, а тускай эртемниг кадр болуп чедип кээрге, бистиң питомниктивиске чүгле дыттар, хадылар эвес, а харын чыжыргана, яблоко, ранетка дээш өске-даа үнелиг чимистерниң өзери чугаажок.

Ыяжын кескен черлерге чылдың чаш ыяш тарыыр чорук улус ажыл-агыйынга улуг дузаны чедирер. Ынчангаш Совет эрге-чагырганың ачызында тайганың келир үези мөңге, оон байлаанда төнчү чок.

Ч. АРАКЧАА,
лесник.

ЧУРУКТА: лесник Ч. Аракчаа бодуюн питомнигинде.

Бо солунда фотолар С. Феоктистовтуу.

Фронтуга белектер

1941 чылда бистиң Улуг Төрээн чуртувуска немецфашистиг эжелекчилер оор дээ-биле халдаан, Ада-чүрттүң Улуг дайыны эгелээн. Оон-биле холбаштыр Тываның ажылчы чоннары фронтуга дузалаарының шинчээшкинин калбарткан. Ынчаарда бистиң черге колхоз чок турган чүве, бодумнуң ыжык-биле өстүрген малымдан фронтуга дузалаачы кылдыр 80 баш шээр, 30 баш ыйысты бода болгаш 10 баш чылгы жалды, оон ыңай, идик-хем аймаак, аксы-хөреңгини өргээн мен. Бир-ле катап мөңге харыысалзалыг ажылдакчы кижи чедип келгеш:

— Кызыл кирер, фронтуда чаалажып чоруп турер дайынчыларга Тываның чонунуң белээн чедирер төлээлериң составывыга Улуг-Хем районнуң ажылчы чонунуң мурнундан баар сен—деп ыңыды.

Ынчангаш 12 вагонну чоруткан бис. Чедирген белээвис—128 вагонну долдур чүве. Ында эът, саржак, кышкы чолдак тоннар, кидис идиктер, чыжыргана, хаактар, папиростар дээш, чүнү чок дээр! Белектерни ынчаардагы Брянск фронтузунуң дайынчыларынга чедирип берген бис.

Ол болза соолунде барып Орёл-Курск тулчуушкуннарының эгелээнги перспективалыг фронт турган. Оон мурнуу чарыында Москванып бир улуг аэродромунга ужар чүүл кезээнге бир эскадрилья дайынчы хыдыкчы самолёттарны база дужаак бергеп бис.

Белектерни чадаг-шериз, ужар чүүл, артиллерия кевектериниң дайынчыларынга тывыскылаан бис. Фронтуның дайынчылары, офицерлери, генералдары бистиң мууреес-биле Тываның арат чонунга улуг-биле өөрүп четтиргенин чер болганга шередип турган.

Тываның ажылчы чонунуң мурнундан фронтучуларга төлээ болуп чораанывыл ам-даа утпас болгаш сеткилиниң ханыжындан өөрүп чоруур кижи мен.

Улуг Төрээн чуртум мээң бөдүүн күш-ажылымны үнелеп, Ленин ордени-биле шаңнап бенидегленээн. Мен оон соңгаар-даа бистиң чуртка коммунизмни тургузарывыл хергээнге бүгү күжүмнү бээр мен дээрзин бо юбилейлиг чылда дамчыраглап каар мен.

М. КУДАЖЫ,
хоочун коммунист.

„Шаг шаа-биле турбас...“

Бистиң амгы Ждаков аттыг колхозту баштай 1947 чылда «Чодураа» деп адаап, организастап турувуста, чээрби бир-ле өреге турган. Ону тургусканнарның бирээзи—баштайгы даргазы болганымда ниитилештирген чаңгыс кодан—ийи-ле чүс хойлуг, үш саар инектиг, тараа тарыыр он ажыг шарыларлыг болгаш база ол хире аттарлыг турганывысты ам-даа утпаан мен. Ынчан тарылгавыс шөлү 50-не га, а аттар-биле долгандыр тырттырып турун хөделдирер тараа бастырар чаңгыс машиналыг турган бис.

Ол байдал-биле колхозтуң амгы үезин деңнеп сайгарар болза, бистиң коммунизмче бурунгаарлаашкынывыстың темпизиниң дүргени дораан-на кестү бәйр. Чээрби чыл бурунгаар үстүнде чугаалаанывыс чээрби бир өреге болуп организастаттынган колхоз ам сайзыраза-сайзыраза 500 өрегелиг, ажыл кылып шыдаар барык бир муң чыгыы кежигүннүг, чээрби кодан, азы 20 муң баш ажыг шээр малдыг, 5600 гектар тарылга шөлдүг, амгы үениң көдээ ажыл-агый техниказы-биле чепсегленген бай шырак колхоз апарган-дыр.

Эрткен чартык чылда күрүнеге дужаала чогуур эът, сүт, дук планын база ажыр күүсеттивис. Тодаргайларга, 65,8 тонна эътти, 218,3 тонна сүттү, 166 центнер дүктү күрүнеге сатканывыс.

«Баштай үнген кулакты соннай үнген мыйыс эртер» деп, үлегер домакта ышкаш, бистиң хөгжүлдевистиң дүргенин бадыткап, өске бир чижекти база сактыйн. Ынчан 1925 чыл чүве. Тыва бижик-даа турбаан. Ол чылын моол дыл кырынга «Тываның үнэн» деп солуп үнген. Сөөлзүреди, үжен чылдар үезинде, амгы бо «Шын» солуннуң редакторлап база турдум. Солуннуң тиражы оон тура чыл санында улам өзүп, ону номчуп турәрларның саны база көвүдөп. Ам бистиң «Шын» солуннуң бир үнерде тиражы он дөрт муң чедип турар-дыр. Он беш кайбак турганындан ол хире көвүдээп, база улуг хогжүлде-дир.

«Шаг шаа-биле турбас, чавыдак көгү-биле турбас». Шынап-ла бистиң бүгү талалыг хогжүлдевис, сайзыралывыс магалыг-дыр. Ол түгле Октябрь революциязының ачызында чедип алдынган.

Д. ДАМДЫНЧАП,
пенсионер.

„Эртемнерни номдан тывар...“

Партияның Программазында: «көдээниң деңнеглп хоорайның деңнеглнге чедир чоорту көдүрер, шинээдип алдынар чаа районнарга культуразыг амыдыралдың дүргеп хогжүлдезин хандырар дээш чурттуң девискээрлнге культура албан черлерни дең-дескн кылдыр тургузары эргежок чугула деп партия санап турар» деп айыткан. Бис чоп ортузунга ном пропагандазын нептередирде, бодувустуң ажыл-чорудулгавыска үстүнде айтыышкынны удуртулга болдуруп турар бис.

Бистиң Чаа-Хөл суурда төп библиотека фермаларда, салбырларда библиотекаларга методиктиг сүмеии бербишаан, оларның ажылынга дузалажып, үнүүшкүнүүт номчулга конференциязын-даа эрттирер. Ам библиотекавыс ном фондузу 32 муң четкен. Улус ажыл-агыйының адырлар аайы-биле кым, кандыг номну номчукчаарыл, тураавының шилип ап болур. Сөөлгү үеде библиотекавыс номчукчуларының саны барык 900 кижи чедир өскен.

Ам улуг байыр чоокшулаан. Ынчангаш көскү агитацня ажылын күштелдирдивис. Чижээ, «Олар бистиң Ада-чүрттувусту тургускан», «Чалыы назын Ильичиниң чагыгларын күүседип тур» деп темаларга номнар делгелгеэнн кылдывыс. Ол ышкаш «Улуг ямыдыралдың арыннары» дээн чергелиг вас журналдарын база организастаан бис.

«Эртемнерни номдан тывар...» Кижи бүрүзү хамаарышкан библиотекавысның номчукчузу болган турзун дээш кызыл ажылдаар бис.

А. САРЫГ-ООЛ,
төп библиотеканың эргелекчизи.

ЧУРУКТА: Анчимаа Сарыг-оол Үрбүн библиотеканың эргелекчизи Александра Мендожка чаа номнарны сүмелеп турары.

ЧӨӨН СИБИРЬДЕ БИР ДУГААРГЫ

УЛУГ-ХЕМ районнуң девискээринде Торгалыг шөлдери... Оон девискээринге чаашкыя эвээш болгулаар. Ынчангаш ында Ждаков аттыг база «Күш-ажылдың хөстүү» колхозтарның үнүш болгаш мал ажылынга кандаашкыннар улуг котаралды чедиргилей бээр.

Төөгүже бакылап көөрге, тус черниң чону 127 чыл бурунгаар —1840 чылда баштайгы сут бугаларын аңаа кылгылаан. Ам үзэрге үеүзүнде айтыышкан колхозтар—эмгы үениң, улуг болгаш бедик механиказаттынган ажыл-агыйлары болур. Ындыг болзаала оларның девискээрлеринде суттарылга системазы ёзулуг сайзыраваан, ында гидротехниктиг тудугтар чок, ажылдың кол нуруузун холбиле кылыр болгаш оон шынарын куду, ынчангаш түжүт база-ла бедик эвес болгулаар.

СЭКП ТК-ниң 1965 чылдагы май Пленумунуң шиитпиринге дүүштүр бистиң республиканың девискээринде мелиоративтиг ажылдарның калбак программазын боттандырып турар. Оон-биле холбаштыр Торгалыгның суттарылга системазын чаартыр болгаш ону канчаар кылырының төлевилелин Улуг-Хемниң колхозтары, районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелеп база Тыва АССР-ниң Мелиорация болгаш сут ажылагый министерствозу бадылаан.

БО СУТТАРЫЛГА системазы энне болбаазырангай. Эртемнин болгаш суттарылга практиказының бүгү чаа чедишкиннериңе үнүзелеттинген болур. Оон түдүү 1968 чылда эгелээр болгаш 2 муң 300 гектар черни ол суттәрәр, оон иштиидең—Ждаков аттыг колхозтуң 1340 болгаш «Күш-ажылдың хөстүүнүң» 960 гектар черни суттарар.

Торгалыг хемдең сутну бетонпан каан плотинаның дузазы-биле үндүрүп алыр болгаш шөлдерни суттарарын олаарже арыктар бадырып, кулактар ажыдып турган шөлче сут аксып эвес, харын «ДДА-100М» болган «ДДН-45» дээр 33 күчүлүг агрегаттарның күжү-биле чаашкынналдырып боттандырар.

Торгалыгга амгы суттарылга бугаларында байдалды алырга, сутнуң чүгле 45—50 хуузу бүзүрүкчүдүр ажыглаттынар, а чаа системаны кылыптарга, оон 76-даа өрү хуузу бүрүн ажыглаттынар. Ынчаарга санхөө талазы-биле чарыгдал кандыг болурул? Суттарылга системазын тударының нинти өртәә 3 миллион 427 мун рубль болур. оон бир гектарга хамаарыштыр онаажыры — 1490 рубль. Төлевилел ёаугаар саналанын-даа алырга, суттарылга системазы 6 чыл иштинде ажылдаан соонда ол түн эгиттинге бээр.

БУГАГА кандыг тудугтар бар болурул? Буганың узуну — 350 ажыг км. Буганың сут агар уну чер эвес, а бетон оңгачалар болур. Суттарылганы башкарарынга 15 км узун телефон харылзаазын тургузар, ынчаарга сутну таарыштырарының кол белдирлеринге телемеханизация турар, ынчангаш Торгалыг суурга турар командылал пунктузундан суттарылганын байдалын оон-биле көрүп, ажыл талазы-биле командылалды оон берип турар болур. Ямзыбүрү 2 муң ажыг гидротехниктиг тудуушкуннарны аңаа кылыр.

Системаның девискээринге 2 сут хөөлбээн (хөлдерин) кылыр, оон бирээзи Ждаков аттыг колхозтуң девискээринге турар — 5 гектар хемчээлдиг болгаш «Күш-ажылдың хөстүүнүң» девискээринге нйнгизи турар —6,2 гектар хемчээлдиг. Дүве суттарбайн турда, хөөлбектерге сут чыглып дола бээр, ол — сутну курлап алыр черлер болур, оон терең 2 метр чедер. Торгалыгның бо суттарылга системазының тудуу 4 чыл дургузунда бүрүн доостур.

Системаның суттарылга бугазының унун дургаар аърга-маш курлаан тарып олурткан турар, ол болза шөлдерни хатпан үреливиндеп камгалаар. Маңаа ажыл бүрүү-биле механиказаттынган турар ужурунда, штат ёаугаар аңаа ажылдаар кижилер шупту 12 кижи болур.

Буганың тудуунга хереглээр чыын эптээр демир-бетонну болгаш ескеда чүүлдерни «Тыва сут тудугнуң» бүдүрүлге баазазынга белеткээр. Ындыг болганда, ол баазаның тудуун дүргедедир талазы-биле эргежок чугула хемчегларни алыр аппаар, ол бааза Торгалыгның суттарылга системазының тудуун чыын эптээр демир-бетон-биле үзүктел чокка хандырар ужурлуг.

Бо бута системазының тудуун чорударында бир берге оон тудуп маа[illegible]гарып, тарылганы мурнуку хевээр чорудуп турары болур. Ынчангаш суттарылга системазының тудугнугулары-даа, колхозтар-даа хамаарышкан шөлдерге тарылганы болгаш тудугну кайызынга-даа моондак чок кылдыр чорударының план-графигин чылдың-на кады кылып ап турары эргежок чугула апаар.

ТОРГАЛЫГНЫҢ бо суттарылга системазы бистиң республикада суттарылга тудуунун эң чаа чедишкиннеринге үнүзелээн тудар баштайгы система болган ужурунда, Таңды районда дуржулга станциязы аңаа бодуюн шенелде-шинчилел кылыр пунктузун организастаар айтырыгны база шиитпирээр бодап турар.

Бистиң Улуг Төрээн чуртувуста суттарылга системазын Торгалыгын бо бугазы ышкаш кылдыр тудугну колдуунда Ортазкы Азия республикаларында чоруп турар болгаш бистиң республиканың турар зоназынга хамаарыштыр алырга, Чөөн Сибирьде бир дугаар мындыг тудуг болуп турарын айтыр херек.

Бо суттарылга системазын тудар чорук болзө, ында турар колхозтарның черлериниң үүш-дүмүттүүн ыяш бедидер, чоннуң материалдыг байдалын улам бедидеринге улуг индигин бээр. Улуг-Хем районнуң Ждаков аттыг, «Күш-ажылдың хөстүү» колхозтарының баштаар черлерин бо суттарылга системазын тудуп эгелээн соонда, боттарының ажылдарын оон тудуунуң байдалынга тааржыдыр чорудар талазы-биле хемчегларин алырлар-даа.

БИСТИҢ КОРР.

1967 ч. Август 15.

ШЫН
3-КҮ АРЫН

Уран чечен чогаалдыг, шевер чоннуг Улуг-Хем

Концерт-биле чайлагларже

Улуг байыр чоокпулааны-биле холбаштыр күш-ажылчы кижилериниң хей-аъдын кодуруп, оларга бараан болуруг чугуза сорулгаларның бирээзи. Бистиң «Күш-ажылдың хостуг» колхозтуң агиткультбригадазының кежигүнери ол худээгени күүседир дээш кызыл ажылдан келгең бис. Бильдиг СӨКП Төп Комитединиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Теэлстериң чон ортузунга тайылбырлаары-биле кады агиткультбригадавыс ажылын улам күштедидиривис.

Эрткен кыш хонуктарда районнуң агиткультбригадазының составына каттыжып алгаш, Эйлиг-Хемниң, Кожай биле Торгалыгның ситең бригадаларынга. Хөвүргенниң малчыларынга, Кара-Дыт фермазының сааначыларынга Теэлстер тайылбырлаашкынын кылбыпаан, концерттерни көргүзтүвүс.

Программавыста ырлар, тангылар, интермедиялар, национал номерлер бар. Хоочун колхозчу 64 харлыг Алексеев Донгак кожамыктай катпаланган, сыгыртты бээрге Кожай биле Торгалыгның элүзүп кижилериниң өзөр деңселиниде чагаглаг тараазы. Хендергенниң чингир-ногаан чайлаглары паракка кестүп кээр.

Боттарывыстың чогаатыкылааныыс ырларыны мурнаачыларга туралаатыкылаан бис. Чижээ, бистиң колхозтуң эки саанчыны, район Совединиң депутады Кара-кыс Санчай-оолга бо ыры туралаатыптырган:

Сайган суду саарыг дег
Саанчыыс Кара-кыска
Улуг үүле кылын турар
Улус шуптуг чоргаарланыр.
Ажыл-ишке кежээ болгаш
Арны бээнин хүрең-кызыл.
Аныяктар аразынга
Агитатор, депутат кыс.

Улустәрниң пайыралыңга, кады ажылдажылгазынга туралаатакан номерлерни концерттиң программазынга бээ киирип турар бис. Ол шынаан туралаатыларга чеде бергеш, оларның ажыл-ишкинниң дугайында ырыларны ырлаан бээрге дыка соңуургаарлар. Чижээ:

«Дүжүт ажаар изиг үе
Түлүк түрген колхозтуң
Комсомолчу кыйгы-биле

Хоорайдан чедип келдим...» деп, комбайнер дугайында ырны Татьяна Шивит хөгжүм үдептезиг-биле ырлай бээрге тараажыларга өөрүүчүг болбайн канчаар.

Күш-ажылчы кижилерге моон соңгаар-даа солуп концерттерни көргүзер дээш шүдүргү ажылдаар бис.

Ш. КАРА-ООЛ,
агиткультбригаданың киржикчизи.

ЧУРУКТА: Татьяна Шивит-биле Раиса Будүүге түңүл улустуң тангызын күүседип турары.

★ ★

Шинчилээр-ле, шинчилээр...

Тыва АССР-ниң, млангғын оон Улуг-Хем районунуң деңискәәринге археологтуг тураскаадыгны план ёзугаар шинчилел, өөреңнің көөр талазы-биле СССР-ниң Эртемнер академиязының Этнография институтунуң комплекслиг тыва археолого-этнографтыг экспедициязы (удуртукчузу эртемнер кандидады А. Д. Грач) 1957 чыдан бээр улуг ажылды кылган. Экспедиция ол ажылды Улуг-Хем районнуң деңискәәринде ам-даа чорудуп турар.

Тываның деңискәәринге чоруткулаан археологтуг шинчилелдер болза Тываның төөгүзүн өөреңнің көөр талазы-биле үнелиг материалдарны берип турар, ол болза түүле Тываның эвес, харын Сибирьниң, Төп болгаш Ортаазы Азияның улустарының төөгү талазы-биле эртнең үезин шинчилээринге эртем талазы-биле улуг үнелиг.

Улуг-Хем районнуң деңискәәринге кандыг түүлдер тывылгаланы? Хемчик хемниң Енисейже киргең черинден ырак эвестө эрте бурунгу кижилериң бир турлаа тывылган, ол болза даш үезинге хамаарыкшыл турар. Оон өске ийи турлагны 1959—1960 чылдарда Шагаан-Арыгнан ырак эвестө Чааты хемниң эриктеринге Л. Р. Кызласов тыпкан. Районнуң Бите-Баян-Кол хемге болгаш Хайыракан даанын чанындан бурунгу кижилериң янзы-бүрү чепсектерни тыпкышаан. Ол түүлдерден ап көөрге, Тываның эрте бурунгу, неополит үезинде чурттаан чораан кижилөрге түгле даш чепсектер эвес, харын ча, соңгуурлуг ыяш ап турганын көргүзүп турар, ол чорук аңдыып ажылының чедишкинниг болзунга болгаш неополит кижилериң материалдыг амыдыралының экижиринге идигни бергеп.

Эрте бурунгу рудалар талазыбиле Тываның деңискәәринге база хой түүлдер тывылгылаан. Чижээлөрге, Улуг-Хемниң Борбак-Арыг деп хемнин унунга эрте шагда дзг породазындан демир кылып турганы тывылган, ынчаарга демир эзилдирер бурунгу хөрүктер артыччылары районунуң Арысканга болгаш Ак-Дурутта тыптынгылаан. Моортан эрте орталыы век үезинде бо талазы Тывага элээн бедик деңиелге турганы балдынгең.

Улуг-Хем районунуң деңискәәринде эрте бурунгу базыыктар хой. Шуурмак азы сыын-түрек культурazы бээр шагның бирги чадазында хамаарышкан хой санныг базыыктарны Тываның эртем-шинчилел институту Сыын-Түрек деп дагның эдектеринге казып шинчилээн.

Тываның деңискәәринде эрте бурунгу кижилериң янзы-бүрү чепсектерин ушкылаан. Ол түүлдерден ап көөрге, Тываның эрте бурунгу, неополит үезинде чурттаан чораан кижилөрге түгле даш чепсектер эвес, харын ча, соңгуурлуг ыяш ап турганын көргүзүп турар, ол чорук аңдыып ажылының чедишкинниг болзунга болгаш неополит кижилериң материалдыг амыдыралының экижиринге идигни бергеп.

Эрте бурунгу рудалар талазыбиле Тываның деңискәәринге база хой түүлдер тывылгылаан. Чижээлөрге, Улуг-Хемниң Борбак-Арыг деп хемнин унунга эрте шагда дзг породазындан демир кылып турганы тывылган, ынчаарга демир эзилдирер бурунгу хөрүктер артыччылары районунуң Арысканга болгаш Ак-Дурутта тыптынгылаан. Моортан эрте орталыы век үезинде бо талазы Тывага элээн бедик деңиелге турганы балдынгең.

Улуг-Хем районунуң деңискәәринде эрте бурунгу базыыктар хой. Шуурмак азы сыын-түрек культурazы бээр шагның бирги чадазында хамаарышкан хой санныг базыыктарны Тываның эртем-шинчилел институту Сыын-Түрек деп дагның эдектеринге казып шинчилээн.

С. САЛЧАК.

ЛЕНИН КУДУМЧУЗУ

(Рассказ)

Дөртен чеди чыл апрель. Чаа тургустуунган колхозтуң төвүн тудар дээш, чаңгыс өргеш шаңнаан черге баштайгы чудуучулар чедип келгеп. Хоочун бызаачы Намчылдай баштаан кезек тудуучуларның аразынга назылай берген-дээ, аныяктар-даа бар. Олар баштайгы суурнуң турар черин шинчилеп, бажыңнар тудар черни шилээш, баштайгы кудумчуну өргеннер-биле демдектеп, ийи шугум кыдыр шуустур кадагылап эгелээн.

Бир-ле тывызык кижи узун өртен бажыңга калбак ыяштыг келдир үениң кудумчуулуңуң бажыңга кадаалы, «Ленин кудумчузу» деп бижип каан.

Балды, хирээ даажы, өөрүшкүлүг чугаа домак ээп турган шилдү сергедин үндүрген. Айлар эрлештир эртип-ле, бажыңнар үлдүлай чыскалып-ла турган. Кудумчуның шырайы хевир кирип кээп-тир.

Каш чыл эрткен соонда колхозка чаа дарга соңуттурган. Баштайгы түнүнде чаа дарга Василий Очурович Донгак колхозтуң ында-мында участоктарын кезилдир чорун, ажыл-агый-биле таныжып чорун турган. Оон соонда колхозтуң суурун соңуургаш, колхозчуларның бажыңнарында барып, олар-биле чугаалажып, канчаар чурттап турарын көргүзээн.

Бир-ле кежээ Василий Очурович бухгалтер-биле чугаалажып олургаш, мындыг айтырыг салган:

— Суурнуң кудумчуларының аттары кандыгыл?

— Бэр-бар, дарга: Ленин, Тайбың, Төп...

— Төп кудумчу эң-не улуг кудумчу эвес чүве бе?— деп, дарга үзе кирген.

— Ындыг харын. Школа, клубдаа ында, ол-бо талазын тараан терекчер-даа каастап турар.

Василий Очурович кезек бодаңнып олургаш:

— Чынчаарга, ындыг-дыр аа. Төп кудумчуну Ленин кудумчузу деп адаа алыр-дыр.

Ындыг-даа болур-ла ийнен деп, чөпшээрешкенин бухгалтер илередип, бажыңын соңгаш ыяштыг каан.

Ооң даартазында дан бажыңда Василий Очурович суурну кезип, ында-мында ажыл-агый участоктарынга барып чораан. Сеңгелге мастерсказынга чеде берип-тир.

Дозур-оол чеде чугаакчыр кижи. Колхоз даргазы чеде бээрге, болдунуң өөрүнүң дугайын чугаалап, канчаар ажылдап эгелээнин, баштай бот ооларының каяа чурттап турганын чугаалай-ла берген.

— Бот трактористерни — бистерни баштай-түткан бажыңнарның бирээзи ниити чурттаар дажыгга чурттаашкын каан түве. Ооң соонда кадайланып алганнарыңыс-ла түскай бажыңнарже көжүп чорун турду. Ниити чурттаргa бажыңында артып калганнарны «Ленин кудумчуузунда хевээр сеп бе?» деп айтыржыр бис. Ол аттың канчап тыптып келгенин соңуургап көрүнер, Василий Очурович.

— Адыр-адыр, Дозур — деп, колхоз даргазы ооң сөзүн үзе киргеп:— Мен бодаарымга Төп кудумчу даарзын Ленин кудумчузу деп адап алза эки эвес түве бе? Школа, клуб, магазин, контора дээш кол черлер ында ышкажыл — деп үргүлчүлээн.

— Ооң мындыы ындыг-ла харын. Ынчалза-даа мен аңаа чөпшээрешпес-тир мен.

Василий Очурович күлүмүргүп, Дозур-оолче чиге көргеп:

— Сен бодуң кайы кудумчуда сең?— деп айтыржыр.

— Тайбың кудумчузунда мен.

— Ынчангаш чүл?

— Чүл деп түү боор? Мен дөртен чеди чыдан эгелеп маңаа ажылдаан кижи-дир мен — деп, Дозур-оол серте-даа чок чугаалаан...

Василий Очурович трактористерден тудугжуларга чеде берип-тир. Тудугжуларның бригадирин колхоз даргазынга ажыл-херектиң дугайын чугаалап, түүт хөрегленп турарын санап, чоокке үедегги ажылдар дугайында сүмезин киирип турган.

Бригадир-биле чугаалажып турар аразында, тудугжулар таанылаар чапсарда оларның чанынга четкилеп кээп-тир. Бир чугаакыр эр тура, мынчаар чугаалап эгелээн:

— Бистерниң хей нуруунуг бо суурнуң дөртен чеди чылдан бээр тудуп келдивис. Бистиң чамдымыыс ыяш-дээ солуур дивээн, дидир мен—деп, Василий Очурович чугаалаан, телефонун салып каап-тыр.

Василий Очурович элээп-не үр бээнивис, соңга өттүр кожалардыр чыскалыпкан дөмей бажыңнарны, бедик үзүп келген терек-терниң салгыгга оожум чайганыңы нааң турарын көрүп олургаш:

«Араттарыңы ниит күзелиби-биле адап алган кудумчуузу, сорукчут күш-ажылы-биле тудуп алган суурну, тургузуп алган колхозчу амыдыралы улугдан улуг кижилер, башкы Ленинге эң-не төөгөөг турасаал-дыр» деп бодаптаар.

Б. ХӨВЕҢМЕЛ.

Аас-кежии хүннеп турду

Моган-шыгаа кедаңнежок, ындалында
Бо хүн черле төөгүүм ажок — чалыынныг дег.
Даңгындыр бүгү чүге мендө кагчаа,
Дээрге чедир хайыыл, чайган түргеш мынаан.
Чүглуг болза ужургур-даа болур дире
Чүрегейим динкилээрин биилеп чордум.
Чеди кагчаа сиилеге бедии эвес,
Черге келгеш, чүге ынчаар төөлөөрүн ол?
Чүс-чүс өрээл-ары өө дег, улуг түбүе
Түлеп чап-чаа хөлөбеп уяп доозулаан-дыр.
Ажы-дүжүм — чөнүң оюне кежер аңаар.
Аңаа канчап даанчы кижи хөлөевес боор.
Чаңып келдим: малдаш, доозун шыпкан болгу
Чассыг сарыыл чыыыг кустаа ээлеп алды.
Айга четкеш, эът келген косповаат дег,
Аас-кежиим мөңгө ынчаар хүннеп турду.

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОННУҢ ЧОНУНУҢ БУРУНГУ БОЛГАШ АМГЫ ЫРЛАРЫНДАН

Хоор-да сарыг тараа тарыыр
Хөвүжүктүг Эйлиг-Хемни,
Коштаан дүвее-ле кижилер күштүг
Коллективтиг колхозумну.

Эдбек чаагай тараа тараан
Элим аңаа Чолдуваны,
Эгиин дивее эттиг күштүг
Эрге бүгү колхозчулар.

Арбын чаагай тараа тарыыр
Ажык шөлдүг Баян-Колду,
Артык шыырак күжүн каткан
Арбын көөрей колхозчулар.

* * *

Каптал. Үрбүүн хаяңныга
Үшпаан күүлүн, турбаан күлүн,
Кап-ла чыдыы шүүрүнде
Кадбаан уруг, үшпаан уруг.

Кожаймга — Торгалымга
Козагалыг чүүма-ла мен,
Кончуг ыяк кулугуриүг
Холунайда бижээ-ле мен.

* * *

Эдезинниг Демир-ле-Суг
Зетеп, хадыы чыдыр-ла бе,
Элир күш дег чүглуг болза
Эргин барып көрген болза.

Ус-ла күшкаш уязы дег
Ус-ла-Аксы улуг чүүгүм,
Ураң кыстар даврап сиилээн
Үгүзаа дег Улуг-Хемим.

Даштыкыда

Ханойнуң агаарынга дүжүр аткан

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентиэн С. Афонинниң дамчыдып турары болза:

Бо информациянны дамчыдып турар үезинде Ханойнуң агаарынга америк самолёттуг дүжүр аткан ракетаның чазыдарыныкының дүргеткелээн үнген ызы корреспондент пунктузунуң соңгазын оттур каступ турган. Оон үжудукчузу парашют-биле дүшкен. Найысыкалдың агаардан халдаашкынга удур камталаалының штабы чаа дайынчы чедишкинниң дээш Ханойнуң камгалакчыларына байыр чедирген. Ол штабтың медээлөри-биле алырга, чаңыс хүн иштинде Ханойнуң агаарынга дөрт америк самолёттуг дүжүр аткан болгаш элээн кажыын бертиндирген. ВДР-те удур агаардан агрессияны калбарткынына харыы кылдыр Вьетнамның Демократтыг Республиказының улузу болгаш чепсектиг күштери америк үжүр чүүлге улуг чидиргини тавариштырып турар.

База бир самолётту

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостуң Хосталга армиязының дайынчылары Самиеа можуунуң деңискәәринге база бир америк самолёттуг дүжүр аткан.

«Патет-Лаонуң үнү» радионуң дамчытканын барымдаалаашк, Вьетнам информас агентилединя дамчыдып турары болза, Лаостуң агаарынга дүжүр аткан болгаш улутказан америк самолёттарының ниити саны 643 четкен.

Нигерияда байдал

ЛАНОС. (СЭТА). Федералдыг чазак Чөөн обласка удур лаймн чорудулгаларының хамаатыг үжүр түүлдүн самолёттарын ажылгаларын шинтирээн.

Федералдыг шериг чазаанның башты генерал-майор Якубу Гоwон чүртүүн Чөөн облазынга удур лайын чорудулгаларын калбак хемчээлдерге чорудар дугайында айтыышкынны Нигерий армиязы, үжүр чүүлге болгаш флотка бергеп. Бо айтыышкынны Нигерияның чаңыс эки кончап-даа турган бол камгалап алыр сорулга-биле берген дээрэнп Нигерияның дээш шериг командлалының штабының медеглелинде айтып турар.

Федералдыг үжүр түүл Чөөн облаетың бир хоорайын бомбалаан деп, Кадуна радиозу дыңнаткан.

ШУГУМЧУЛЭЭН ДЭЭШ АЖЫЛДАН УНДУРГЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Июль университединиң профессору Стоулон Лилд бо үеде ажыл чок болуп турар. Хей чылдарның дургузунда профессор ол университетке башкылап келген. Америк чазактың Вьетнамда политиказын буруу шаңкан болгаш Күрүне департаментиниң тускай чөпшээрели чокка ВДР-ге чораан соонда оңу ажылдан үндүрген. Чоокта ча профессор Чикаго университединиң чанында колледжиже ажылдарын дилээн. Ынчалза-даа ажыл бербээн.

Кыдатта болуушкуннар

Кыдатта Мао Цзэ-дуннуң болгаш оон белүүнүң удурланыкчыларын истеп сүрерин үргүлчүлеп турар. Чоокта чаа Кыдаттың Компартиязының ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Пекинниң Улусчу комитединиң дарказы турган Пэн Чжэнди «судтаан хой-ниитиниң судуп» Пекин университединге организастаан дээрзин «Вэйдзянь» солун дыңнаткан. Университетти «Мао Цзэдуннуң өөредиинге» удур «реакциялыг шивээ» болдурарын ораалдашкан дээш ону бууруудаашн турар.

Пэн Чжэньня «политика, идеология болгаш теория талазы-биле хоорэкдуп каарын» негевишаан, ук солун Кыдаттың Улусчу-хостаага армиязының кол штабының начальниги турган Ло Жуй-цзиня, а ол ышкаш партия, күрүненин көскү ажылдакчылазы Лу Дин-ини (ККП ТК-ның секретары), Ян Шан-куэйни (ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат) база ындыг кемсемчеге киирер дээ чулчуруп турар. Ам шеригниң удурткучу органнарында Ло Жуй-цзинин калыг-дынкуну-биле шугумчулел. Мао Цзэдуннуң болгаш оон талалакчыларының шугумугна удур «сулчээ» кылган дээш бууруудаашп турар.

Дашпыкы парлалганын дыңнадыгларындан ап көөрге, маоцзэдуннчулар биле Лю Шао-цзинниң талалакчыларының аразында хая тогуушкуңнуг үскулежиишкиннер кыдаттың ында-бүрү районнарында үргүлчүлеп турар. Соңгу-Чөөн Кыдатта дүшкүүрлүг байдал тургустунган. Кыдаттың ол районунуң чүгула үлетпүр төвү Шэньяңда шериг киришкен чепсектиг үскулежиишкиннер үргүлчүлевишаан. Тургустунун келген корум-чуруум чок чоруктарның түңелиңде Цзилинь хоорай районунда будурулге сандараан, Аньшаньда металлургия комбинадының домна сугуларының кезии ажыылдавастаан. Чаңчунда, Харбинде болгаш Соңгу-Чөөн Кыдаттың өске-даа хоорайларында чепсектиг демисел үргүлчүлеп турар. Ол районда «байлалды таарыштыр шинтирлээнь-биле ККП ТК Кыдаттың Компартиязының ТК-ның «культура революциязының» керек-терининиң талазы-биле бөлүктүң кежигүнү Гуань Фэнни ыналар чоруудар дугайында шинтирээн хүлээп алганын дыңнадып турар.

Дашпыкы корреспондентилериниң Кыдаттан дыңнатканын ёзугаар алырга, Мурнуу Кыдаттың он улус хоорайы Гуанчжоуда хүнээйбаннериң бот-боттарынга ожээшпекен болуулелдериниң аразында, а ол ышкаш олар-биле аскылыынарының аразында үскулежиишкиннер соксавайн турар. Ол хоорайда эгелээн «ханыг үскулежиишкиннерлеп 10 муң хире кижи киржип турарын дыңнаткан. Үскулежиишкинге шериг кезектери киришкен, хүнээйбиннер ол кезектерге удурланган. Хүнээйбиннер Гуанчжоу шериг округунуң командлакчызы Хуан Юшэнче халдап, оон командлалының шериглер хүнээйбиннер, пзофаньчылар-биле үскулежиишкинге аскылыынарны болгаш тараачыларны деткип турар дээш ону буругдаткан. (СЭТА).

Оттук-Даш тулчуушкуну

Совет эрге-чагырга дээш демисел үезинде Тывага болгулаан төөгүүг тулчуушкуннарның бирээзи Оттук-Даш тулчуушкуну болур.

...Оттук-Дашка турган ак кыдаттар отрядының командлакчызы Ян Ши-чао-биле тайбың чугаалажыышкыннар кылыр дээш совет төлөө И. Сафьянов 1920 чылдың октябрьның 28-те Сут-Бажыңдан аътланыпкан. Ян Ши-чаонуң чугаалажыгга төлөзининиң айтыышкынны ёзугаар кызыл төлөөлер ак кыдаттарның турлаандан 2—3 км черге доктааран. Ол дүне Бүүк-Бадыры ноянынын элчилп чедип келгеп. Ян Ши-чао чажыт чугаалажылгалар кылыры-биле Сафьяновту чалаанын дыңнаткан. Ол төңгөлиг сананлы Сафьяков хүлээп албаан.

Даартазында чугаалажышкынны ак кыдаттар чыдараан чок черге база бир хонуг соңгаарлатканнар. Сут-Бажыңче дедир база ээп болбас турган, чүге дизе, совет төлөө тайбың чугаалажылгалардан ойталаан дээш, Ян Ши-чао дайын үндүрер чыдак тып ап болур турган.

Дан халазында кызыл партизаннарның лагерин бүзөөлээш, хой боо-чепсектиг, бир үтөр-боолуг Ян Ши-чаонуң отряды 75 кызыл дайынчыларга удур халдап эгелээн.

Оттук-Даш тулчуушкуну ынчан бүдүн хүн үргөбаш-биле ажылдаар дээш боттарывыс ниити күзелиивисти илередикпнвис ол түве. Соңгуускже ээдаа болдувус. Хоорай-биле дөмей суурну тудуп алганывыс ёө-дур. Хамык-ла түве ол кудумчудан эгелээн түве.

— Ындыг-ындыг харын. Ында-мында мен бригадирлеп, тудугну башпап эгелээн кижи мен. Ам пенсиядa-даа болзумза, бо ооңдарның чанынга чедип келп, ол-бо түвеин кыгчы бээр кижи-дир мен — деп, Намчылдай ашак чугаалай берип-тир.

— Бистиң даргавыс чаа кижидир. Баштайгы кудумчуустуң мичаарда бижээн адын барып көргүзүп, ооң төөгүзүн чугаалап берицер харын, ирей— деп, демги чугаакыр эр санаалдаан.

Шынап-ла Намчылдай ашак колхоз даргазын аңаа чедире бөрүш-тир. «Ленин кудумчуу» деп база немей бижип каан болгаш. Ол аттың канчаар тыптып келгенин, каяа турганын, суурну каячаар тудуп эгелээнин ашак төөгүн берип-тир.

Колхоз даргазы чүну-даа ыыттавайн, ашактың чугаазын соңуургаан кижи боон тура-даа, демги Дозур-оолдуң «чөпшээрешпес-тир мен» дээнин ам-на билип, бодавышпаан, конторже базыпкан.

Кабинеденге тоюн үштүп аскаш, бухгалтерни кедирип, тудут сметазы чугаалажыр деп бодап олурда, телефон ыыңгыраан.

— Түү че? Кудумчу че?.. Аңаа чугаа-дыр ийин. Ам дээрезинде аңаа чугаа-дыр ийин дидир мен. Ол дугайын дыңнадым. Кудумчу адын кым-даа солуур дивээн, дидир мен—деп, Василий Очурович чугаалаан, телефонун салып каап-тыр.

Василий Очурович элээп-не үр бээнивис, соңга өттүр кожалардыр чыскалыпкан дөмей бажыңнарны, бедик үзүп келген терек-терниң салгыгга оожум чайганыңы нааң турарын көрүп олургаш:

«Араттарыңы ниит күзелиби-биле адап алган кудумчуузу, сорукчут күш-ажылы-биле тудуп алган суурну, тургузуп алган колхозчу амыдыралы улугдан улуг кижилер, башкы Ленинге эң-не төөгөөг турасаал-дыр» деп бодаптаар.

Б. ХӨВЕҢМЕЛ.

ТӨӨГҮДЕН

тулчуулээн. Карандылай бээрге дайзын бөөлаарын соксаткан, бүзөөлеттиргенперни долгандыр бөлүк-бөлүк таңдыылдарны арттырып каан. Совет отряд дуне бүзөөлээшкинни чээ таваранан, Сут-Бажыңче аткаарлаткан. Оттук-Дашка совет отрядка аъш-чем чедирип бээр дээш бар чораан алды тараачыны ак дээрбечилер араатаннаг бөгүлеле-биле алгыгеп, оруска октагылаткан чаткаын чаңын олургаш кызыыт отряд тып алган.

Оттук-Даш тулчуушкуунуга кызыл черинга И. Медведчиков, партизаннар Г. Гурьянов, М. Деревягин, Д. Уваров олар эрес-мадырлыы-биле өлгеп.

...Ынчангаш Тывага кызыгаар чок тергиндээрии оралдажып турган Ян Ши-чаонуң кара сүгыыттыг планнарын Оттук-Даш тулчуушкуну буурадып, үзе шапкан...

* * *

Ам ол төөгүүг тулчуушкун болган черде «Х Улуг хураа» колхозтуң сүт-бараан фермазы бар болгаш ында улуг-хемчилер коммунизмниң материал-техниктиг базазазын тургузарыга бөттарыңың төлептиг үлүгүн киирштирип турар. Эртээн чалын аңаа районнуң аныяктары аддарының күш-ажылчы, революционер болгаш дайынчы чанчылдарынга тураскаакпан ийи хүннүң слёзүп база эртиргеп.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

АВГУСТ 15-ТЕ

«НАҢЫРАЛ»: «Бичии Черөөл, боцман болгаш Мозес» 10 шакта. «Олеко Дундич» 12, 2 шактарда. «Авантюристиң үүлгедиглерге» — 4, 5,45, 7.30, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Фантомас» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАҢГЫС КИНОТЕАТРГА» «Демиселдиң оруктары» — 7, 9 шактарда.

«ЕННИСЕЙ»: «Мандат»—9.40, 11.30, 1.30 шактарда. «Человек без корней» — 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Нежность» 1, 7 шактарда. «Испытание верностей» — 3, 9 шактарда.

Күрүненің Кызылда башкы институду

1967—68 өөредилге чылында физика-математика факультединиң шуут өөренир салбырыңга дараазында тускай эртнемнерге студентилерни немей хүлээп алырын чарлап тур:

МАТЕМАТИКА (физика талазы-биле немедге тускай эртемниг);

ФИЗИКА (математиканга немедге тускай эртемниг).

Киреринің билдириишкинин ректорнуң адынга бижиир.

Билдириишкинге кожар документилер:

ортумак эртемнин дугайында документизии (боду);
характеристика;
допчу намдары;
286 майыктың эвчи шыныылгазы:
3×4 чемчээлдиг дөрт фото-чурук;
күш-ажыл дептериниң хоолгазы;
ог-бүлезининг дугайында шыныылга.

Билдириишкинлерни август 15-тен 25-ке чедир хүлээп алыр, киреринің экзаменнерин август 26-дан 31-ге чедер.

Дараазында экзаменнерни дүжаар: МАТЕМАТИКА (дас, бижимел), ФИЗИКА (дас-биле), орус дыл болгаш ЛИТЕРАТУРА (бижимел-биле).

Документилерни дараазында адресте чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 40, башкы институт, хүлээп алырының комиссиязы.

редакцияның адреези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизининг 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизининг 37-13, кезээ ажыл-агый килдизининг 21-47, үзетпүр килдизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кезээ корреспондентилер база совет туружуу болгаш амыдырал килдистеринин корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефоннар долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

...ЧАВГ...
совхозтуң дирек... Түлөөр Чөөн...ниинин чанында Парлалга эргелеринин типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—02281.

50-ДЭ ЧЫЛГА ЧЕДИР
82 ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫЫЛАР!

1925 чыда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
АВГУСТ
16
СРЕДА
№ 193 (6830)

Өртээ 2 көп.

ХЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВҮЛЕЛДЕРИ

Бистиң чуртувуска херээженнерниң деп эргези Октябрь революциязының чаалап алышкынының ачызында чедип алдынган. СЭКП ТК-ның Тезистеринде мынчаар бижээн: «Совет эрге-чагырга нацияларның дең эргелиин болгаш оларның бот шилитирлеттинер эргезин чарлаан. Аңгы, ызыгуур аайы-биле ылгап хуваар, аңгы, ызыгуур аайы-биле артык тамчыктыг эрге эдилээр чорук узуткаттынган, херээжен киминиң эрге-шөлээ чок болур байдалын дуруумчуүп былыглаан дерзимчылалдыг хөйлууларны күш чок болдурган». Улуг Октябрьның алдарлыг юбилейин күш-ажылчы чедишкиннер-биле үткүүр дээн бүгү улустуң демиселлиге Тываның херээженнерия боттарының төлептиг салыышкынын киирип турарлар.

«Чоокта чаа «Тес-Хем» совхозтуң ыраккы аалдары — Орукку Шыналының малчыннарынга район төвүнүң херээженнер чөвүлелиниң төлээлери аалдап чораан. Оларның аразынга амыдырал хандырылга черииниң мастерлери кады чоруп, малчыннарның идик-хевин бижып берип, даяраткан чаа кептеринии чагыларын ап, турукка тыртырып бергилээннер. Төлээлериниң составынга районнуң херээженнер эмчизи кады чоруп, дыка хөй кижини шинчип, консультацияны берген. СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар кидиижиниң эргелекчизи Ольга Михайловна Орусоол тус болукчу улуртуп чораан. Районнуң еске-даа суур, турлаг, малчыннарының аалдарынче мындыг массалыг үнүүшкүннер хаая аевес болуп турар» — деп, кодээ корреспондент аш Бичии-уруг биске бижээн.

Республика солуннарының, радио комитединиң редакцияларынга, черчерде херээжен чоннуң амыдыралын чыртыкаа хөй-хөй чагаалар үзүктел чок келип турар. Амыдыралды бо талазын бистиң бижикчилеривистиң кичээнгейге ап турары черле чөптүг.

Алдарлыг юбилейге тураскаатканы «Эң дээре чөвүлел дээш» деп республиканың херээженнер чөвүлелдериниң аразында калбарган социалистиг чарыжында 247 херээженнер чөвүлелдери киржип келген. Бо аразында чер-черде чөвүлелдер биче аевес ажыдыы кылган. Олар хоорай, суурларны ногаанчыдар, оларның нинти культуразын бедидер талазы-биле ажыдыы күштелдирген, ылангыя аңгы-аңгы чуртталга бажыңнарынга, малчын өглерге чедир боттуг хемчегларии ап чоруткан.

Юбилей чылының чазы республикада чурттакчылыг черлерге ногаа аймаан болган картофельди масселыг олуртуруунуң чазы болган. Түнелинде ногаа тарылгазын кичээнгейге албайн келген чаидык Тес-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик ышкаш районнарның ажылчы херээженнериниң ортузунга ногаа өстүрер тускай авеналар тургустунган, колхозчу азы совхоз ажылчыннары херээженнериниң өрегелериниң нургулайы ногаа аймаан тарып алгылааннар.

Чер-черде херээженнер чөвүлелдери колдуунда-ла турар черииниң аайы-биле кылыр ажылын планнап, салган сөрүлгээлиниң күүселделиг болуру дээш чонну организастап, демниг ажылдап келген. Амгы уеде республиканың районнарында херээжен чоннуң эртекен чартык чылда ажылыкининң түнелиин үнүргеи тускай слёттары эртип, аңаа моон соңгаар байырлалга чедир чүүү кылза экии дээрзин тодаргай айыткан шинтпирлерии үлеэп ап турарлар. Ындыг хуралдар Танды, Эрзин, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарында эртикилеэн. Ол районнарда херээженнер чөвүлелдери ук хуралдарга белеткелдиг ужураашканын слёттарның организастыг эртип турары хереченлеп турар. Слёттарга херээженнериниң хөл-биле ардыл, сиилип, кылган нарын кылыгларының, хаза солуннарының ябай чүүгүүлей келгеш, чечелектерии тутсуп-даа тургузаар.

Оөнң доозулган соңгаа, залчылар шуптузу аренага үнгүлеп келген. Цирк. Бо сес Тожудан Өвүр. Эрзинден Бай-Тайга чедир тыва черге барык ай дургузунда дыңналып келген. Цирк оюнун магадан көргеи малчын, тудугжу, ажылчын, аңчы, интеллигент—бүгү кижилер сеткили ханган. 31 катап болган оюнну 50 муң ажыг көрүкчү сонуургааны — оөн херечиин ол-дур.

Совет Тыванын ажылчы чонунуң культурлуг амыдыралынга өөрүшкүлүг болуушкун болган, цирк артистериниң оюн-тоглаазының байырладыг хаалыкыны стадионга тургускан улуг өргээге эртекен понедельникте болган. Бүгү артистер, оөн иштинде РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Оскал-оол баштаан бөлүк артистер сөөлгү оюнун көргүүн турда, адыш часпаашкыннары удаа-дараа динииреп турган, пионерлер оөнңоол-даа ыдыктарын кедергеи белеткерии тутсуп-даа тургузаар.

Оюн доозулган соңгаа, залчылар шуптузу аренага үнгүлеп келген. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы аш Долчанмаа, СЭКП обкомунуң секретары аш Шойгу болгаш өскелер-даа аренага тургускан индирииң чанында чеде бердилер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чамдык артистерге хүндүлүг аттар тыпсыр. Хүндүлел бижиктер-биле шаннаар дугайында Чарлыын Дээди Советтиң Президиумунуң секретары аш Дингa номчуп дыннаткан соонда, ол шаннылдарны аш Долчанмаа тус-тус кижилерге тыпсып турда, көрүкчүлериниң диниттир адыш часпаашкыннары, көжүмүнүң байырлаидыг үнү оны удаа-дараа үзе киирип тургулады.

Дараазында киирер аш Долчанмаа чугаалаан:

— СЭКП обкомунуң, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өөрүп четтиргенивисти чүүнүн-даа мурнунда илередирии чөпшээреп көрүүр. Биске шаннылдарны тыпсып, сеткилдиң ханызындан байырлаарыг үдеп турары өөрүшчүг-дүр. Ынчангаш алдарлыг ат алганнарывыс, Хүндүлел бижиктер-биле шаннатканнарывыс, бүгү артистериниң мурнундан улуу-биле четтиргенивисти илергейлээйн. Байырлыг эштер, аңаа-даа байырлыг эвес, харын дараазында ужуражырывыс дээш байырлыг!

Бо сөстерии көрүкчүлер улуг өөрүшкү-биле үткүп, аалчыларга чазыгай орукту күзеп, диниттир адыш часкаа турганнар.

Цирчилер бистиң ожуктарывыс — Хакас автономнуг областың ажылчы чонунга оюн көргүүн бараан болуп-биле аъттанып кааннар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Мал чемнериниң белеткели республикада ам-даа оожум чоруп турар. Плаи чүгле 20,8 хуу күүсеттингеи. Ол болза эртеи чылдың оң-ла үезинге деиизээре 9,5 муң тонна эвээш-тир. Ол хонукта немелде өзүлде чүгле 10,6 муң тонна болган, ол мырыңай эвээш. Ындыг оожум темп-биле ажылдап болбас. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары үзүлде тарааның масселыг ажаап алышкынывынга кирер. Оң чорук байдалды кээп бергедеидир, немелде трансиорт болгаш кижилерии мобилизастарывыс негээр. Ынчангаш мал чемнериниң белеткелии дургелеидир төлээде, тарааның масселыг ажаап алышкынывынга чедир артыкаа кап хонукта бүгү хемчегларии алза чогуур. Бар турар бүгү техниканы ажыыга киирип, оны шын ажыглаар херек.

Хой-хей ажыл-агыйлар мал чемнерии белеткээр талазы-биле эки үзегрии көргүзүп турар. Чижээлээрге, Каа-Хем районда «Тиилелге» колхоз сиген белеткелии 64 хуу күүседип алган, 8800 тонна сиилоту салган. Оңда районда «Октябрь 14 чылы» колхоз бөдүүн чемнер белеткээрии 52 хуу, а Ленин аттыг колхоз — 49 хуу күүсеткеи.

СЭКП Каа-Хем райкомунуң удурутукчулары болгаш төдээ ажыл-агыйбүдүрүлге эргелелиниң түскай эртеминиглерии оларның дурумчаанын бүгү районга иеттередир болза чогуур, чүгле ындыг Каа-Хемде чижик ажылагыйларның удурутукчуларында «ал-шыктың» хоонүнге алдын турар чүүл бар, ооң хараазында «Октябрь 30 чылы» колхозта белеткээн сиген планның 24 хуузу болган, «Бурунгаар» совхозта — 22,3 болгаш «Совет Тыва» совхозта — чүгле 9,5 хуу.

СЭКП XXII съездиин аттыг совхоз мал чемнериниң белеткелии күн чүгээр чорудуп турар — плаи 57 хуу күүсеттингеи.

Таңды районуң «Коммунизмниң херели» колхозка (парлаан ию Ф. Благинин) мал чемнериниң белеткели коичуг багай чоруп турар: плаи чүгле 5,7 хуу күүсеттингеи. Сиген шөлдериидеи күш-ажылдың организастаашкынывынң багайы. Техника бо-ла аңаа туруп алыр, дыштыг чарыш чок. Ниитиниң малын колхоз кыжын чүүл биле чемгерер деп турар ирги?

Эрзин районда мал чемнериниң белеткели ең оожум: эрзинчилер плаиын чүгле 11 хуу күүсеткеи. Ындыг хонуудалдың чижээлеваларының бирээзи — бригадаларда сагыжга-чуруумуң иудуузу, күш-ажылдың организастаашкынывынң багайы. Бичии чаалыкын дыңнарадып келирге-ле, бүгү кижилер чангылай бээр. А аяк хүнде ажылга орай чыыстыылар. Районуң партия, совет органнарының, ажыл-агыйларының удурутукчуларынжитер, мал чемнериниң белеткелиие кажан чогуур, дыштыг турлуг тургузар силер? Кыжын малды чүүүң-биле чемгерер силер?

Бай-Тайга районуң «Мөген-Бүрен» колхозунда мал ыыттагладыышкынының дугайында база багай сагыш сакыыт турар, ында сиген белеткели 5-те хуу күүсеттингеи. Сиген иезер чер ижээи деп чыдаак хин турарлар. Ынчаарга бригадаларны организастаап, оске районнар деиискээриие мал чемнии белеткеп болуур болгай. Ынчалза-даа ону ынчаар кылбайн турар. Эрткен чылын мал чемни четпеен-биле хой малдың оюун хораанын, оске ырак черлерден мал чемни сөөртүп турганын. Ол ажылагыйның удурутукчулары уттуп алганы ол бе?

Удаах соок база дүжер. Малды ыыттагладыр болгай. Кыыттан вортпас диле — мал чемнерии четчаги-биле белеткеп алыр ужуралыг.

Кедээиги ажыл-ишчиии! Мал ыыттагладыышкынының дугайында сагыш салыышкыныңар — шөлдерге шылыттыг ажыл-биле илерет!

Партия ажылдакчыларының семинар хуралы

Дүүн СЭКП Тыва обкомунга СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарының бирии секретарыларының болгаш районнарда партия чырыдыышкынының кабинеттериниң эргелекчилериниң семинар хуралы болган. Ону СЭКП Тыва обкомунуң бирии секретары аш С. К. Тока ажыттынып, амгы үеде республикада малдан алыр продуктулар талазы-биле социалистиг үүлгелелериниң күүселдеишиин, ниитиниң малынга четчаг сайыг мал чемни белеткеп алырының талазы-биле ажылдың ажыл-агыйларда, районнарда байдалының чоруп турарының дугайында түвө чугаалаан.

Оон дараазында чаа өөредилге чылынга партия чырыдыышкынының системазында белеткелдер дугайында айтырыглы чугаалашкан. СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң чанында политчырыдыышкын Бажыңының эргелекчизи С. С. Соян партия чырыдыышкынын удуртур талазы-биле парткомнарның ажылының дугайында болгаш ол-ла политчырыдыышкын Бажыңының эргелекчиниң ораалчызы В. П. Суров, ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары Д. Л. Тимней олар «Партининг болгаш комсомолдуң политчырыдыышкын системазының структуразының дугайында» илеткелдерии кыыттылаан. Ол ышкаш СЭКП Тыва обкомунуң секретары аш В. Н. Филиппов дүжүт ажаап алышкынының дугайында илеткел кылган.

Чугаалаишкан айтырыглар талазы-биле сонза-оңаа сөөгүлгээлер база болган.

Ажаап алыышкын ажылдары

ҮШКҮ ХҮНДЕ ШАК ДҮШКЕН

Кызылдың «Көк-Тей» совхозунуң тараажылары юбилейлиг чылдың дүжүдүн республикада мурнап ажаап эгелээннериин санында киргении дүүнгү солуидан танышкан болгай сиилер.

Ажаап алышкын эгелээнииниң үшкү хонуунда, совхозтуң үш бригадаларынга барып, ажыл-херектиң канчаар чоруп турары-биле таныштывыс. Ажыы-биле чугаалаарга, «Көк-Тей» совхозтуң хову бригадалары бо чылдың дүжүдүн ажаап алырынга болуур-чогууру-биле белеткеиип шыдавааи улус деп үүе дораан-на билдиие берди. Оон тодаргай чижектери бо:

Бирги болгаш ийиги бригадаларны чаңгыс хову турлаалда кады тургускан. Дүштеки чем чедер дей бергенде аңаа чеде бердивис. Бүгү-ле кижилер ында-мында тургускулаан техникаларывыс чанында. Ажаап алышкынга кирер техниканың сөөлгү сепителелиринии үргүүлелеп турары ол. Бир болүк ажылдан турган механизаторларга келгеш, айтырдывыс:

— Кезилдеже кирип эгелээн бе?

— Чок. Бистиң участоктуң тараазы ам-даа бышпаан, чедир кылдынмаан түүлдеривисти белеткеп тур бис.

— Бышканнаи, аңгылап ажаап алышкынны чорудуп болбас бе?

— Чок, ону эгелээр дугайында айтыышкын албаан бис.

— Өске бригаданың бышкан тараазын кезип, дузаалашса?

— Агрономнуң айтыышкыны херек.

Ажаап алышкынының үшкү хүнүнде бирги, ийиги бригадага байдал ындыг турган. № 3 бригаданың участогунда (бригадири эш Сальников) тараа бышкан, кезилде ында эгелээнии билип алгаш, таптыг-ла дүүш турда бардывыс. «СК-4» деп күүгүүг беш комбайннар кезип киирипкеи, олар чоон талада ыйгылакта чорун турарын дыңнаавыс, өөрээнивис-даа ажок.

Ол аралында бистиң чанывыска бир аныяк эр комбайн дутуу чүгүртүр идип келгеш, черге сал чоруй-ла карганнып, чазып эгеледи. Ол болза комбайнер эш Салчак. Турлагдан он метр ыравайн чорда-ла комбайнның сонгу дутуу чарлып калган. Мурнунда чылдарда чамап турааа-турза, ам чамашкы салыр чер чок апарган каттангылыг ирик камера болган. Чаматтынмас чүве болганда канчаар, комбайнер мастер-адакчы эш Метельковтуң машиназынга кыстынчыпкаш, совхоз төвүнче — кол инженер Валиискийже хапкан.

Каш-ла метр эртип чорувусту база бираз турупкан тур. Ол болза звено удурутукчузу эш Кочковтуң комбайны. Суг соодар радиатору чарлып чаштай бергеи-дир. Кочков база-ла радиатор дилеп чоруп каан.

Чылдың-на бедик дүжүт өзер боорга, ол черии механизаторларының «Алдын ыйгыл» деп адай бергеии участок бо-ла болгай. Үш комбайн ажылдап турар хире. Ынчалза-даа өөрүшкүвүс база ошпу. Чүл дизе, ол үш комбайнның чүгле чаңгызы Эдуард Васильевтиң комбайны шулуун ажылдап тур. Өске ийиги № 9 болгаш № 22 комбайн база-ла «аарыгларлыг» болгаи. № 9 комбайн — эш Яновтуу. Ол, тараааы четче бастырбас, бүдүн-бүдүн мажактарны саваи-биле дүжүрүп кзар. Комбайнның тараа эртер кезээ шын эвес тваршытыртанывының ужуу ол. Ону кылыры нарын, ынчангаш, кижиниг оозу-биле оралдажып-ла тур. № 22 комбайн мүн-не чоруп турган түве, ынчалза-даа, аңаа совхозтуң кол агроному Аверьян Иванович Главырии чедип келгеш, хову турлаанче дедир чорудупкан. Чылдагааны — тараа төгүлбес щиттерии кылбаан, өске-даа кезектерии ам-даа чедир сеттевээн болган.

Кезилдеже киргеи 5 комбайнның дөртү ол үш ындыг чылдагаанныр-биле ажылдавааи. Моон алгаш көөрге, сепителеиниң шынары багай болганы илдеи. Кол инженер эш Валиискийниң куду шыпаллыг болганын ам чүүүң-биле тайылбырлаарыл ынчаш?

Көк-тейжилерде өске-даа четпестер бар деп чугаалаар болза частырыг болбас ийиг. Хову турлагларын көрөл. Кайы-даа бригадалар төптеринде ажыл-ишчилериин сорукчуг күш-ажылче кыйгырып турар чаа дозуп, плакаттар чок. Турлагларда туктар безии аспаан. Часкы тарылга үезинде кылган чамдык кыйгырыглар. көргүзүглер бар-даа болза ону чаартпаан. Орун-дөжектер салдымаан, ам ында ажылдап турар кижилер эртеи машиналыг баргаш, көжээ совхоз төвүнче чаныш кээп турар.

Кезилдеии аңгылап чорударының артыкаа турза, ону ажыглавайн турарыл шын эвес. Ол арганы бүгү Совет Эвилелиите иептередип, оон ажыктыын практика көргүсиеи турда, чаашкын чаай бээриидеи корткаш, аңгылап ажаап алышкынны херекке албайн турары окта шын эвес. Бирги, ийиги бригаданың чанында теп шак тараа хүзээп алырына белеи эвес. Ону цемеитилеп кылыр дээш, черии дескиваап, сай теп кааи бо-ла. Оон чанында күштүг кургадыкчыга кургаткан тараазы ам каяа төгерил?

Оң-да шаңныр мурнуу-барыын үүгүнде улуг двоискээрии аңдарып каапкан. Чүл ол, күсүү чер аңдарылтаары бе? Чок, аңаа чаныя кукуруза тарнап турган, бо чылгы дүжүт багай боорга, ону чажырары-биле аңдартаны ол хире. Дүжүт багай-даа бол, ыыаар чадаарда ножаныпа ферманың инектерии киирип, чыыртакеш, аңдарган болза ажыл-агыйжы болур турганыя чамдык инжилер чугаалажыр болду.

Дүжүт ажаап алышкынының түлүкүүт үези ам-даа эгелевээии шыя. Ынчалза-даа ажаап алышкынның эгезинде безии үүрмек четпестер турбас ужуруут деп билзе чогуур. Үстүнде четпестерии аңаа-ла савал кагбаан, ынчангаш моон чогуур түнелии совхозтуң удурутукчулары кыыр ужуруур.

ЧУРУКТА: чөвүлелчы Виктор Быков чаа дүжүттүң тараазын чүдүрүп ап тур.

А. АПР.
Авторнуң фотозу.

Канаданың найысылалынга чылыг ужураажыышкын

ОТТАВА. СЭТА-ның тускай корреспондентилери В. Михайлов биле С. Фокин оларның дамчыштынывында мынча дээн:

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Д. С. Полянскийже баштаткан Совет Эвилелиниң төлээлери Канадада чеде берген. Совет төлээлер Монреальда бүгү-делегей делгелгезинге август 15-те болур ССРЭ-ниң национал күнүнүң байырлалынга киржир база Канада конфедерациязының 100 чыл болган оюнга холбаштыр аңаа самолёттуг чедип келген.

Совет төлээлерии олуртуп алган автомашиналар мотоциклдерлиг хүндүлел чыскаалынга үдеиип алгаш, Аплеид аэродромуидан Оттаваже чорукан аңаа ийи чурттуң национал туктары-биле шиметтингеи Парламент шолуүге ужуражыышкын ажыттынарының байырлалдыг түндүлел ёзулалы болгай. Төлээлериниң баштыны Д. С. Полянскийии болгаш төлээлериниң кежигүнеринге канада найысылалдың чурттакчылары ылаг өөрүшкүлүг үзүүшкээл, күдүмчуларга, шеллерге четкилеп келгеи. Хүндүлел танывылары чыскаалыпкан соонда ССРЭ-ниң Күрүне симиии күүсеттип, үтер-бооларлан ёзулал даштаашкыннарын кылган.

Төлээлерге байыр чедирбишаан. Канаданың премьер-министри Лестер Пирсон бистиң чурттувуста Совет Эвилелә-биле харылзааларыи чоп улуг ужур-дузалыг деп үнелеп турар деп чугаалаан. Оон оон ынай демдеглээни болза Канада биле Совет Эвилели Соңгу үүкте болгаи Арктикада кайгамчык улуг девискээрлерлиг, олар ол девискээрлериин материалдыг хөй кур байлактарын хогжүдеринге хамаарышкан бир дөмей айтырыглырлыг, бир дөмей улуг аргаларлыг. Бистер ол талазы-биле бот-боттарывыстан хөй үүлдерии өөренип ап болур бис деп, Л. Пирсон аңаа немей чугаалаан.

Премьер-министр тайбыңнып болгаш чаагай кожа-хелбээ догуиналарының харылзааларының эрге-ажыктарынга дүүштүр ийи чурттуң аразынга дем каттыштырып ажылдаарынын сөөлгү каш чыл дургузунда улам делгереп турарын сеткил ханып демдеглээн. Ийи чурттуң күрүне ажылдакчыларының аалдажырын үүлгө ССРЭ биле Канаданың аразынга бот-боттарын эки билчир байдалдын тургустунганы эвес, харын делегей чурттарының аразынга улам делгереигей билчиишкиниг болурунга киирген улуг-хүү кылдыр база санап турар мен деп Л. Пирсон чугаалаан. Л. Пирсон Монреальда бүгү-делегей делгелгезинии совет делгезиин бедии-биле үнелеп чугаалаан, совет төлээлериин баштыны, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазыныа бирги оралакчызы Д. С. Полянскийже сөс берген. Д. С. Полянский ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың болгаш хөй националдыг Совет күрүпеиниң бүгү улустарының өөгүлээлиидеи Канада Конфедерациязының туруструпган хүндүлел бээр 100 чыл болган оюнга таварыштыр Канаданың чазаанга, улузунга түректиң ханызындан байыр чедиргеи.

Бо чыл бистиң чуртувустуң база улут байырлал чылы болгай, ынчангаш ол байырны чедирери менээ база харын өөрүнчүг-дүр дээш, Д. С. Полянский оон ынай чугаалаан. Совет Эвилелиниң улустары делегейде ең баштайгы социалистиг күрүпеиниң төрүттүнгеи хүндүлел бээр бежен чыл болган оюн байырлап эртиреринге белеткеиип турар.

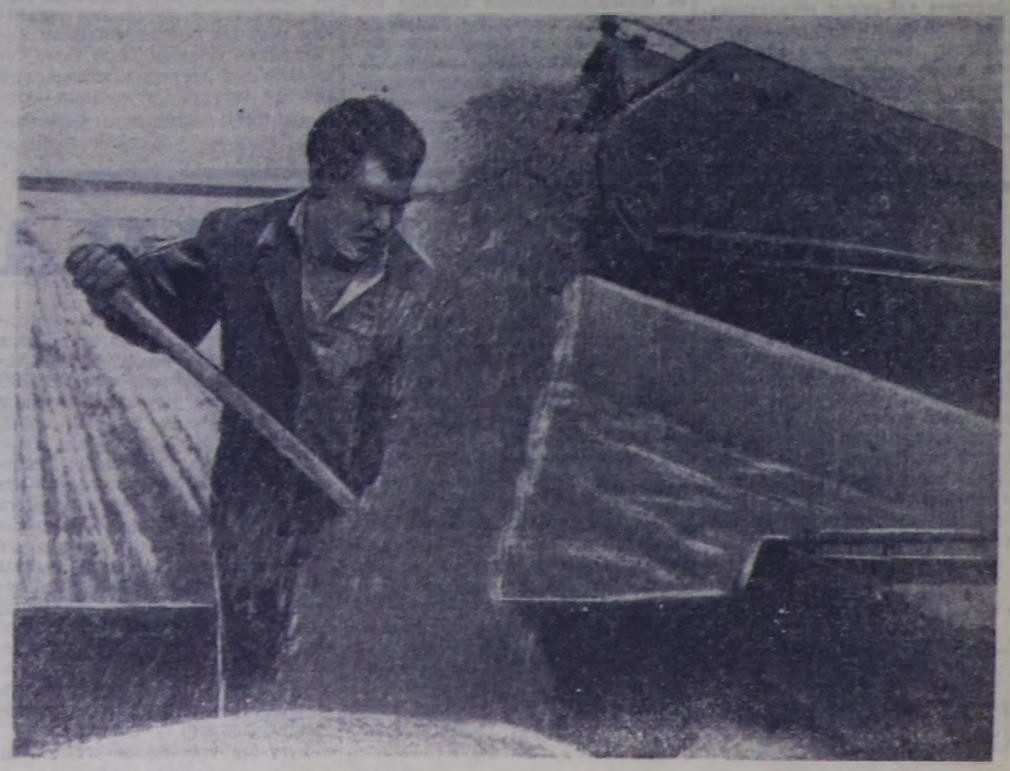
Совет улус эртеи чартык чүс чылдарның дургузунда улут бергелерии болгаш шаптыктарны ажып эрткеш, ажыл-агый, культура туруузуушкуунуң бүгү адырларында шылгараитай чедишкиннерии чедип алган, ынчангаш бодуиун туруузукчу ажыл-ишчиниң түнелеринде зор-гаарланыр үндезиниит. Бодуиун чуртунуң бойдус байлактарын ажыглалга шингээдип алырынга Канаданың талантылыг улузунун кайы хире улуг чедишкиннерлиг болганын база билир бис.

Чедип алдынган чедишкиннерии бижыглаарынга болгаш улам көвүдедириинің эрге-ажыктарынга дүүштүр тайбың турары бистиң улустарывыска ынчангаш эргежок чугула. Тайбың турары тайбың туруузуушкуидан аңгылаттынмас, тайбың совет-даа, канада-даа улуска херек, тайбың делегейиниң бүгү улустарынга херек.

Совет Эвилелиниң төлээлериниң Канадага аалдап келгеии бот-боттарын эки белчирииге, ийи чурттарының аразынга бот-боттарынга улам ажыктыг дем каттыштырылгазының баштайгы белеткелдерии ол байдал чылдың-на туруузуп берип турар. ынчангаш совет-канада харылзааларыны хогжүдеринге сөөлгү чылдар дургузунда болган депшилгеии, сазыг, эртемтехниктиг, культура харылзааларын калбартып болур аргаларны бергеи депшилгелиг болганывыстыа сеткил ханып демдеглеп турар бис.

Совет Эвилелиниң төлээлериниң Канадага аалдап келгеии бот-боттарын эки белчирииге, ийи чурттарының аразынга бот-боттарынга улам ажыктыг дем каттыштырылгазының баштайгы белеткелдерии ол байдал чылдың-на туруузуп берип турар, ынчангаш совет-канада харылзааларыны хогжүдеринге сөөлгү чылдар дургузунда болган депшилгеии, сазыг, эртемтехниктиг, культура харылзааларын калбартып болур аргаларны бергеи депшилгелиг болганывыстыа сеткил ханып демдеглеп турар бис.

Совет Эвилелиниң төлээлериниң Канадага аалдап келгеии бот-боттарын эки белчирииге, ийи чурттарының аразынга бот-боттарынга улам ажыктыг дем каттыштырылгазының баштайгы белеткелдерии ол байдал чылдың-на туруузуп берип турар, ынчангаш совет-канада харылзааларыны хогжүдеринге сөөлгү чылдар дургузунда болган депшилгеии, сазыг, эртемтехниктиг, культура харылзааларын калбартып болур аргаларны бергеи депшилгелиг болганывыстыа сеткил ханып демдеглеп турар бис.

УЛУГ ШЫЛГАЛДАЖЕ КИРИП ТУРА...

Республиканың ажыл-агыйларының шөлдеринде ыбылейлиг чылдың эки дүжүлү бижып турар. Ындыг дүжүттү ажаал алырынга 1200 хире тараа комбайннарын, 455 жатказарны, 365 силос комбайнарын болгаш картофель ажаал алыр комбайнарны, пазыкчыларны, тараа арыгаар машиналарны, эске-даа ажаал алышкын чепсектерни белеткеп алыры эргежок чугула турган. Саналкиин-биле алырга, бир тараа комбайнынга ортунаа-биле 210 га, силос ажаар комбайнга — 110 га, жатка бүрүзүнге — 277 га, картофель ажаар комбайнга — 21 га онаажыр. Бир эвес бүгү техниканы эки белеткеп алыр болза, үстүнде онаажыр чижек ыдыг кончуг бедик эвес болур.

Ындыг турбуже республиканың ажаал алышкын техниказының септелгези аңга чедир кончуг багай чоруп келген. Республикада тараа комбайнарының септелгези чүгле 70 ажыг хуу болган азы ам-даа 300 тырыгже чогуур кичээнгей салбайн турарлар. Оларда аңга чедир хөй жатказар септеттинмээн болган механизастаттынган тараа арыгаар пунктулар белеткеттинмээн. Улуг-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик районнарның чамдык ажыл-агыйзарында тараа складтары болгаш эске-даа организациялар белеткеттинмээн.

Чамдык ажыл-агыйларда ажаал алышкын үезинде ажыл планы тургустунмаан. Оң шыкаш комбайнар шинчээшкинининг графиги чок, ажаал алышкын агрегаттары четпелеттинмээн.

Улуг-Хем, Каа-Хем районнарда ам ажаал алышкын эгезий берген. Ындыг турда үстүнде чижектерни шуут шыдажыр аргажок байдал деп демдеглеве чогуур. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, түскай эртемнигнери бо бүгү чедир кыдынмаан чүүлдерни күүсеңнп алыр ёзөн шынгы хемчегнерни алыр херек. Олар маңза организацкчы аргалыын, ажаал алышкынның берге байдалдарында үүрүлүкчүлүрет, эрткен хүнде күүсеткен ажылдарны болгаш оон төлевиин чеже болганын механизатор бүрүзүнге чедирер. Чарышка тнилекчилерге алдар кылдыр хөвү турлагларынга күш-ажылчы аддарның түгүн көзүрер, мурнакчыларга вымпелдерни болгаш акша шаннадарын тыпсыр.

Комбайнырдан кээп турар болган тараа хүлээп алыр черлерже чорудун турар тараалардың үчёүн эки организастаар херек. Бүгү шаннарга дүржүлгалыг денгичилерни тургузар, орулга-чарыгланың документилерин ылап чорудар.

Механизаторларга болган ажаал алышкында ажылдап турар оскедэа ажылдакчыларга культура-амыдыралдың чогуур байдалдарын тургузар. Кызыл булун, чунар бажың чөк хөвү турлагларынга одарны ынаавза дериң тургузар. Ам үеде ажаал алышкынга техниканың хынаадазын чорударын чер-черде үргүлүлеп турар, оон-биле кады хөвү турлагларының белеткелин хынаарын үттүп болбас.

Кодээнин ажыл-ишчилериниң, ажыл-агыйларның удуртукчуларының болган түскай эртемнигнерининг кол сорулгазы — өстүрүп алган байлак дүжүттү ёй-шаанда, чидирер чөкка ажаал алыры, тараану күргүнеге садары, келир чылдың тарылгазынга четчир үезинни үрүп алыры, хөрүүнү белеткээри, комбинеовнуг оон-биле Совет эрге-чагырганың 50 чылынга чедишкининг үжуражыры болур.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
республиканың кодээ ажыл-агый министриниң орлаачызы.

Бүгү күш-ажылдың ыңдарын механизатор мергежилдиң харыысалгалыг болгаш хүндүлүг хүлээлгезинге бараалгаткан Михаил Бүрбү ам «Тилелге» совхозтуң Оңгача деп черде сиген белеткээр № 12 бригадазында ажылдап турар.

М. Бүрбү тракторнуң сиген тырып шарыыр кожуг машиназы-биле хүн бүрүде 25 тонна сигенни бөлүп, тырыыр нормазын чүс хуу күүседип турар. Хөй чылдарда

Сиген, тараа шөлдеринден

Колхоз баштаар черинин конторазынга ажыл-агый дугайында чугаалажып ора, хүндүлел самбырызынга азып турган, тырттырган чуруктун адаанга чыпшыры турган хевиринг биижикчигештн көрүп кагдым. Ында мынча деп биижп каан болгу: «Эрткен чылын колхозтуң мурнакчы механизатору Анатолий Рассохин СК-3 деп комбайн-биле 680 га чернин тараазын кестирген. Ол дээрге, Адыгуртуун Улуг дайынынын ачылээр мурнунда колхозка турган тарылга шөлүнден 100 гектар хөй чер-дир».

— Анатолий ам кайдал?

— Гаражта, септелгеде. Чүгле оон тын ап болур силер.

Гаражтың девискээринин иштинче киргелек чорувуста, комбинеовнуг аныяк эр бе уткуй кел чор.

— Анатолий Рассохин ажылдап туру бе?

— Рассохин?— деп ол бистен улуг айтырган, кезек бодаиып тур.

—Мен-мен ийин.

Элээн хөөрештивис-ле.

— Ам септээр комбайннар бар бе?

— Чок. Доозуптувус. Ажаал алышкынга 15 комбайн шуут белен.

Рассохин колхозка 9 чыл ажылдап келген дүржүлгалыг механизатор. Эрткен чылын ол 680 га чернин тараазын кестирген.

— Ам кала ажылдаар силер?

— Сиген кезилдезинге ажылдаар мен.

Ол ам сиген кезилдезинде. Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хөстүү» колхозунуң № 1 сиген бригадазында кызымаккай ажылдап турар.

К. САТ.

• • •

Юбилейлиг чылда ажыл-агый адырларынга, культура-чырыышкынын ажылынга улам эки чедимишнерни чедип алыр талазы-биле бөстүг хемчегдерни көрүп турар хүлээлгелерни Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң ажыл-ишчилери база алган. Амгы үеде ында мал чөмнинин белеткелн болгаш дүжүт ажаал алышкынынга белеткел ишт чорудар дүгайында республиканың бүгү механизаторларынга кыйгырыгны хүлээп алган. Бо чылын район 10.000 тонна тараану күргүнеге садарын хандырар, комбайн бүрүзү 350 гектар тараанын тараа сөөртүүгенинин үезинде бир автомашина 10.000 тонна-километрни эртер, трактор бүрүзү 200 гектар ажыс аңдарар болгаш аңгыс аңдарылгазын октябрь 20-де күүседир дугайында социалистиг хүлээлгелер алдынган. Ол ышкаш тараажылларның амыдырал хандырылгазынче техниканың ажаалта-эдилелинче онаа кичээнгей салыры, мурнакчыларның дүржүлгазын нептередири база айыткынган.

С. ПАВУ.

Чөөн-Хемчиктин механизаторларының сөзү

Чөөкта чаа районнуң Культура ажыл-агыйларының күскү хөвү ажылдарынга белеткелин ынналаан. Чер-чер Советтерине сөңгүдалар эрткенден бээр алаан уе болу берген, а кодээ Советтиң депутаттары сөңгүкчүларның мурунга отчёттарын бербейн турарлар, депутаттар болуктерин тургуспаан, докгаамал ажылдаар комиссиялар ажылдавайн, кодээ Советтиң девискээринде хөй-ниити организациялыларының ажылының ролюн бедитпейн турар.

Хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазында дайнын, массавыле харылзааны быжыглаары удуртур ажылдакчылардан негеттинип турар.

И. СУГЛАЙ-ООЛ.
СЭКП Бай-Тайга районнуң инструктору.

Быжыг харылзаалыг болур

Хөй-ниити организацияларының күжүнге дамнайн турар ындыг албан организацияга черлеп турбас ужурлуг. Ол организацияларның ажыл-чорудулгазы хөй талалыг болган хамаарышкан коллективтеринге кижилерге ажылын чорудар талазы-биле оларның ролю дыка белээн. Коллективте хөй-ниити организацияларының ажылын үнелеп, бодунуң практиктиг арга-сүмезин хүн бүрү берип турар удуртукчуларга бистин районнуң күргүне банкызының эргелекчизи М. Зверевапы, «Мурнакчы» колхозтуң даргазы Х. Кудрукпайны, райкүүскомнуң культура кидизиниң эргелекчизи Х. Даңовту хамаарыштырып болур. Олар кандыг-да бир ажыл-херекти кылыр дээрге ниланыза хөй-ниити организацияларының активчилери-биле сүмележирлер.

Ынчаарга чамдык удуртукчулар ол организацияларның ажылын тоовас, оларның эгелекчи саналын детки, чөөн-биле ажылдаарының аргадуржугаларын сайгырадырынга, бодунуң үлүгүн, удуртулгазын киргизтирбейн турарлар. Моон чижээн районнуң чамдык кодээ Советтеринде профэвилел организацияларының ажылындан көрүп болур. Районнуң Бай-Тал, Каргы, Кара-Хөл кодээ Советтери күргүне албан черлерининг профэвилел обкомунга дужаар отчёттарын бүдүп ай иштинде саалаткаанар. Бай-Тал кодээ Советте профэвилел кежигүнерн бүдүп чыза кежигүн дадыырын төлевээн болган профэвилел ажылының талазы-биле чүү-даа кылбааны илерээн. Август айның эгезинде Тээли кодээ Советининг чөөн оргузунга кижизидилге ажылын чорудуп турарының дугайында СЭКП райкомунуң бюрозунга кодээ Советтиң даргазы М. Чамыянын тавычазын бастырар, шупту 900 сантиметрлик ленталыг дөш хүлээлгени албышаан, районнуң бүгү комбайнерлерин кыйгырган.

Слётка Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелининг даргазы эш М. К. Менгүүне киржип, республиканың экономиктиг хөгжүдезининг дугайында чугаалавышаан, бо онза чылдың дүжүдүн бедик организастаар болгаш ажыл-ишчи байдал-биле ажаал алыр дээш кажы дажыыр күженнишкинниг ажылдаарынче районнуң механизаторларын кыйгырган.

Слёттиң киржикчилери бо чылдың күскү хөвү ажылдарын чедишкининг чорудар дугайында республиканың бүгү механизаторларынга кыйгырыгны хүлээп алган. Бо чылын район 10.000 тонна тараану күргүнеге садарын хандырар, комбайн бүрүзү 350 гектар тараанын тараа сөөртүүгенинин үезинде бир автомашина 10.000 тонна-километрни эртер, трактор бүрүзү 200 гектар аңгыс аңдарар болгаш аңгыс аңдарылгазын октябрь 20-де күүседир дугайында социалистиг хүлээлгелер алдынган. Ол ышкаш тараажылларның амыдырал хандырылгазынче техниканың ажаалта-эдилелинче онаа кичээнгей салыры, мурнакчыларның дүржүлгазын нептередири база айыткынган.

С. ПАВУ.

Кыйгырып тур мен

Күш-ажыл кижизиниң аас-кежиин болган ооң амыдыралының наставгазы деп чүве ыяап ыын дээрбин бодунуңун амыдыралымдан көрүп чор мен. Ам он сес чыл комбайнерлеп келдим. Бо үенин дургузунда ол күүдүг, кайгамчык машинаны эптеп-септээриите-даа, эдилеп-башкарарынга-даа элээн чаңчыл бердим, мичээнээп чыл келген түдүм-ле кылган ажылымның түңнели улам ковүдеп орар апарганының чыдагаанны база ында.

Эрткен чылын колхозтуң комбайнерлериниң арасынга калбарган социалистиг чарышка кирижкем, тиилекчи болуп 600 га чернин тараазын ажаалган мен. Колхозтуң баштаар черинин болгаш партбюронуң шинчпири-биле мекээ колхозтуң чемпиону деп хүндүлүг атты тывыскан болгаш бистиң чурттуң улуг ажыл-агыйының чедишкиниериниң Москва хоорайда делгелгезинге баар халас путёвка-биле шаңнаан. Делгелгеге кайгамчык-ла солуун түүлдерни көрдүм.

Бо юбилейлиг чылда улам кызымак ажылдаар мен. Комбайныым ам ажаал кирипгеринге белеп. Дорт ажаан-даа, тавычалай кестирип-даа, тавычалай кестирген тараану бастырын-даа ажылдаарынга комбайнымны тааргыштыр кылып ап болур кылдыр белеткеп алган мен.

Бо чылын 700 гадан эвээш эвес чернин тараазын ажаар хүлээлгени алгаш, «Чыраа-Бажы» совхозтуң комбайнеру Монгуш Эрес-ооңду социалистиг чарышка кыйгырдым.

Совет эрте-чагырганың 50 чыл болур ошкга арбын-на күш-ажылчы белекти сөңнээр дээш ыбылейлиг чылдың дүжүдүн кыска хуусаада чидирер чок ажаал алырынче республиканың бүгү комбайнерлерин кыйгырып тур мен.

Монгуш ДОНДУК,
Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң комбайнери.

Хойжу бригада

Таңды районда «Коммунизминиң херели» колхозтуң № 1 хойжу. бригадазы (бригадири Оюн Шаравии) 10 кодан төрүүр, 6 кодан аныяк, шупту — 12 муң 500 баш хойлуг.

Бригаданың хойжулары ийи ажгы черже чайлаглап үнген. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооңуң байырлалының дугайында СЭКП ТК-ның чөөкте чаагы Тезистерин хойжуларга таныштырар талазы-биле колхозта партком-ның агитаторлары база партбюроның бурмуунга чедип-даа, чыып-даа тургаш, улуг ажылды чөрүткен. Хойжулар малдың чайгы адаралаашкынын эки чорудуп, чай дургузунда 2—3 удаа адар солуглаган.

— Хойларның чылдың эки үезинде семирип, күш-деңгеии эки немеп турары—бистиң хойжуларывыстың эрестиг ажылының түңнели — деп, бригадир эш О. Шаравии чугаалап турар.

Бригаданың хойжуларының арасында юбилейлиг чылда малдан продукцияны алыр болгаш малдың чаш төлдерин камгалап алырының социалистиг чарышкынга мурнакчы болган тиилекчилери эвээш эвес. Ол болза хойжу Монгуш Дестен-тир, 100 төрүүр хойдан 115 хураганны камгалап алган. Ол ышкаш хойжулар М. Алдай-оол, О. Кара-оол олар 100 төрүүр хойга онааштыр 103—103 хураганнарны алгылаан болгаш дүк кыргыш алыр хүлээлгелерни база эки күүсеткилээн.

Малчыннар амгы үеде маяга чем нурлавырын тургузарынга боттарывыле киржип турар. Хойжу бригада 100 тонна мал чеми белеткээр планның тургаш, ону 120 тонна ажырарын шинтпирлээн.

Хойжулар бо хүннерде хураганнарны аңгылап үзериниң ажылын дөвзуп турар. «Хураганнарны аңгылап үскен сөөлүнде. хойларның семирилири дам бээр бөөр чүве» деп бригадир чугаалап өлурар.

Малдың чаш төлдерин камгалап алыр талазы-биле бригада 100 төрүүр хойдан-на 95 чаш хураган алыр деп хүлээлгезин 5,5 хуу аныяр күүсеткен.

Бригаданың малчыннары чурттарга бажыңнарының, мал кажаалары-ның септелгезин кышка удур эки белеткеп алыр дээш база кызымак ажылдап турарлар.

С. ТАМЧАЙ.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРГЕ «МААДЫР-ИЕ» ДЕП АТТЫ ТЫВЫСКАН

Тыва АССР-де оң болган оон-даа хөй уругларны төрөп болган кижилиттиң иелерге 1967 чылдың августың 11-де ССРЭ-ниң Дээди Советининг Президиумунуң Чарлыын ёзугаар «Маадыр-ие» деп хүндүлүг атты «Маадыр-ие» деп орден-биле база ССРЭ-ниң Дээди Советининг Президиумунуң бижии-биле катай тывыскан. Олар болза:

1. **Норжай Кара-кыпсовна КУРУУ** — Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунуң ажылчыны.

2. **Серең Айлыңгаревна КУУЛАР-МОНГУШ** — Чөөн-Хемчик районның «Бальшевик» колхозунуң колхозчузу.

3. **Часкалжаа Чамзановна ХОМУШ-КУ** — Барлык-Хемчик районда ажыл-буле ээзи.

—⊙—

Ажаалдага белеткел

Ажаал алышкынына Таңды-райо-нуң колхозтарының болгаш совхозтарының белеткенни турар байдалының дугайын СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалажып көрген. Ажыл-агыйларында техника септелгезинин байдалын хынап көрген район комиссиязы бюрога илеткел кылган.

Колхозтар болгаш совхозтар ажаал алышкынга кирер техникаларны колдуунда септеп доозуп алган. Техника септелгези «Революциянын чалбыжы» колхозта, «Россия» совхозта болгаш дүржүлга станциязында бүрүн доозуулар болгаш шынар талазы-биле база эки болган. «Россия» совхоз бүгү комбайнарын бүрүн септеген, хөвү турлагларынга чедирип каан. Механизатор бүрүзү ажаал алышкынын үезинде кылыр ажылынын онаалгаларын алган. Ам чүгле тараанын бызга бээрин манап турар.

Техника септелгези «Тиилелге» совхозта саадын турарын райкомнуң бюрозу демдеглээн. Бо тараа-нан улуг ажыл-агыйда ам-даа 20 комбайн септеттинмээн. Бир чүгүлә айтырыг дүжүт ажаал алышкынының үезинде ажылдаар механизаторлар болгай. Бо совхозта ам-даа элээн хөй механизаторлар чедишпес хевээр болуп турар.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

БЕДИК ШЫНАРЛЫГ ТАРАА ДЭЭШ

Улуг Октябрьның 50 чылының байырлалынга совет кижилер бедик коллүүшүкүн-биле белеткенип турар. СЭКП-ниң XXIII съездиниң шинтпирлерин, коммунистиг тургузуушкунуун планнарын амыдыралга бөстүрүп турар дээш демисеп чер болганда калбарган. Кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери бүгү улустуң херээнге төлептиг салымшкынын киирип турар. Эрткен чылын Каа-Хемниң ажыл-агыйларының тараажылары күргүнеге 25 муң тонна эки шынарлыг тараану дужаганнар. Юбилейлиг чылдың бирги чартынында мал ажылының продуктуларын күргүнеге садарының планы ажыр күүсеттинген. Тодаргайларга. этти — 37, 4, сүттү — 35.7, түктү — 63.4 хуугa ажырганнар. Чыл санында шинтпиин малының продуктуулуу, бай саны өзүп турар.

Ынчалзажок колхозтарда болган совхозтарда ажыл-херек ам ажырбас, онза күженнишкиннер чөкка-да башкарлы бээр деп бөдээр болза, тазырышпас. Колхоз бүдүргүзгенин көрүрөп ажыдырадыр чүгүлә соруда. Ону чедишкининг шинтпирлээринче бүгү совет кижизиринин күженнишкиннери үгланган турар ужурлуг деп. СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленуму демдеглээн болгай.

Тараану бүдүрери онза ужур-дузалыг. Эрткен беш чылда турганынга дең-зээрге бо беш чылда районга тараанын чылда ортумак чыыдазы 30 хуу чедир өзөр ужурлуг. Ынчангаш гектар чер бүрүзүн чоп ажыглаары, чер ажылының культуразын, кодээ ажыл-агый культураларының дүжүт-күргү бедидери бирги эргежигин чүгүлә соругазы. Эрткен чылларга дең-зээрге ам районнуң колхозтарының, совхозтарының хөй нуруузу чеминчидилгелерни ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглап, шөлдерге шинтпирленген үрезиннерни чаштырып, ажылды ам тазырычалыг хуусаадарда күүсеңнп алырын ораалашпышаан, тараану, картофельди, ногаалдарны болгаш эске-даа культураларны бүдүрериниң немелде курлавырларын хилеп тып турар апарган.

Бүгү бар чедишкиннерге улустуң контролёрларының салымшкыннары үзээш эвес дагжын демдеглээр херек. Районнуң улустуң контроль комитеди, чер-черде болуктер болгаш оларның активтери кодээ ажыл-агыйны хогжүдер талазы-биле партияның болган чазакгың директивалларының хажык чөк күүседилеэни чедип ап, участок, шөл бүрүзү чоп ажыглаттынган турарун, колхозтарның, совхозтарның экономиктиг күүзү быжыксын дээш шынгыы демисеңдн чорудуп турар.

Чер-черде улустуң контроль комитеттери, болуктери тараа шөлдериниң чайгы ажаалдазының талазы-биле чогуур хынаалаарны чорудуп, бар четпестерни чайгадырының хемчегдерни ап келген. Республиканың тараа шөлдеринде чаа дүжүттүн чаагай өзүмү чоруттунган хемчегдерниң түңнелин хереглеп турар. Районнуң ажыл-агыйзарында чайның эрткен үелеринде бөк үнүштер-биле демисеп талазы-биле чамдык ажылдар кылынган. Ленин аттыг, «Ленинчи орук» колхозтар тараалыг шөлдериниң кыдыгларын долгандыр чардырган, шөлдерде оруктарның бөк үнүштерни арыглап кестирген, ниитизиниге 2200 гектар шөлге агрохимиктиг арыглаашкынны чоруткан, андарган илиптээн черлерни болгаш чайын аңдарган, тараа чаштынмаан шөлдерни арыг байдалда түдүп турар. Районда ниитизи-биле 10690 гектарга бөк үнүштерни аштап арыглаан.

Бөк үнүштер-биле демисеп чедир үнелеттинмейн турарындан чамдык ажыл-агыйларның тараа шөлдеринде тарааларның өзүмүнге бөк үнүштер шаптыктап келген. ажыл-агыйларның удуртукчузары, түскай эртемнигнери шөлдерни арыглаар талазы-биле тодаргай хемчегдерни албайн келгенин фактылар бадыткан турар. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң бүгү тараа шөлдериниң чүгүле 5—10 хире хуузу долгандыр чардынган, оруктарның, суггарылга бугаларының кыдыгларын, хөвү турлагларының, мал кажаларының, фермаларның девискээрин бөк үнүштерден арыглаар ажылды четпес чорудуп келген. Херек кырында бо ажыл-агыйның тараа шөлдери бөк үнүштерниг. Ол чорук дүжүттүн шынарынга багай салдарлыг болуру чугаажок.

Каа-Хем районнуң улустуң контроль комитеди бодунуң хуралынга районнуң хайгаарал пунктузунуң агроному эш Киселёвтуң, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң агроному эш Бессоновтуң, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң даргазы эш Самороковтуң, агроному эш Долзукайның база районнуң орук участогунуң начальныгы эш Кандалаковтуң тараа шөлдериниң амгы байдалының талазы-биле допчу илеткелин дыннаан, четпестерни арткан үелерде дарый чайладырын районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң, түс-түс черлерде улустуң контроль болуктериниң ажылдакчыларынга даандырган. Бо хүннерде районда чаа дүжүт ажаал алышкынны эгелей берген. Районнуң улустуң контролёрларының кол сорулгазы грамм-даа тараа чидирер чок болзуун дээш, бүгү ажаал алышкынын ажылдарын шынгы контрольга алыры болур.

Я. САВКИН,
улустуң контроль комитединиң даргазы.

1967 ч. Август 16.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

КЕЗИП ЭМНЭЭШКИН

Дөртен ажыг чылдар мурнунда Тыва Арат республика түскай хамаарышпас күрүне болу берген болгай. Революция мурнунда Тываның девискээринге социал зарыглар ооскүп, түс-түс кижилерниң амы-тынын камгалап алырының база бир аргазы — кезип эмнээшкинни ажыглап эгелээн. Профессорлар И. С. Венгеровский, Д. К. Языков, кезер эмчилер П. М. Бутузов, А. А. Маликов Тывага кадык камгалалын сайзырадырынга үлүг-хуузун киирип, кезип эмнээшкинни чедиишкинниг чорудуп турган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында, ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигентилерниң кызымак күш-ажылының түнелинде Тывага кыска үениң иштинде социал-экономиктиг чаартылгалар болган. Кодээ ажыл-агыйның, чиик болгаш аъш-чем үлетшүрүнүң, аар индустрияның, медицина албан черлериниң калбак четкизи тургустунган.

Бир эвес Тывага 1921 чылда чангыс эмчи турган болза, 1948 чылда 86 эмчи ажылдап, чурттакчы чонга медицинаның башгайы дузазын чедирер аргалыг апарган. Ынчалза-даа ол үеде районнарга кезип эмнээр салбырлар чок тургулыңдан аарыг кижилерни Кызылга экелип эмнээр ужурга таварыжып турган. Чыл иштинде 250—300 хире кезиишкинни чорудуп, эмнээшкинниң эң болүүн дериг-херекселдерин ажыглап турган. Ижин-шөйүндүге болгаш органнизмниң өске-даа кезектеринге ыяыктыг кижилерни республикадан даңкаар эмнедири-биле чорудуп турган.

РСФСР-ниң Кадык камгалал министерствозу шыырак белеткелдиг кезер эмчилер И. Г. Шабаев, А. М. Козлова, В. А. Бичман дээш өскелерни-даа Тываже ажылдаары-биле чорутка. 1952 чылдан эгелээш район төптеринге кезип эмнээр эмчилер аарыг кижилерге чогуур дузаны чедирип эгелээн.

Кызылга республика эмнелгезиниң 110 орунныг травмотология болгаш кезип эмнээриниң салбырларын ажыглалга киирген соонда (1961 чыл) Тывага кезип эмнээшкин дүрген темп-биле хөгжүп эгелээн. Шагаан-Арыгга, Чадаанага, Кызыл-Мажалыкка, Сарыг-Сепке 25 орунныг кезип эмнээр салбырлар ажыттынган.

Чаа тургустунуп турар индустриалдыг төптерде эмнелге албан черлери калбарып, чаа-чаа эмнелгелер туттунуп турар. Хову-Аксының чаа төлевилел-биле туттунган эмнелгезинде кезип эмнээр салбыр ажыглалга кирген. Ак-Довуракта үш каът эмнелгениң тудуу үлавас доостур. Анаа 35 орунныг кезип эмнээр салбыр ажыттынар.

Амгы үеде бистиң республикада 418 эмчи чонуң кадыкшылынга бараан болуп ажылдап турар. Оон иштинде 53 кезип эмнээр эмчилер, оларның 11 тыва кадрлар.

Үш чыл мурнунда бисте Бүгү Россияның хирургтар ниитилелиниң салбыры — эртем-хирургия ниитилели тургустунган. Ук ниитилел кезип эмнээр эмчилерниң билиг, мергежилин бедидеринге үлүг дузаны чедирип турар.

Республиканың кезип эмнээр эмчилери амгы үеде кезип эмнээшкинниң ажыктыг аргаларын практика кырынга калбаа-биле ажыглап, аарыг кижилерге мергежилдиг дузаны чедирип турар. Өкпеге, ижин-шөйүндүлерге, баарга, карак, кулак, боостаа органнарынга нарын кезиишкиннерни чорудуп турар. Амгы үенин чаа аппаратуразын дүрген шинээдип ап, ону кезип эмнээринге ажыглап эгелээн. Соолгу үш чылда республикага 10 муң кезип эмнээшкинни чорутка. 1961 чылдан эгелеп Красноярск крайга, Иркутск обласка, Якутск болгаш Тыва АССР-лерге кезиишкин үезинде аарышкылыг чорукту болдурбас арганы ажыглай берген. Наркозтуң дузазы-биле кылымал тыныышкынны ажыглап турган, кижиниң кандыг-даа органынга кезиишкинни чедиишкинниг чорудуп турар апарган.

Түс черниң баазазы болур республика эмнелгезиниң травмотология болгаш кезип эмнээр салбырлары, өкпе аарыглар диспансериниң кезип эмнээр салбыры кезер эмчилерниң, анестезиолоттарының, травмотолоттарның, онкологтарның, кезип эмнээшкин сестраларының практиктиг мергежилин бедидеринге үлүг салдарны чедирип турар. Кезер эмчилер чон ортузунга санитар-чыргыышкын ажылдарын чорудуп, боттарының билиин доктаамал бедидип, эмнээшкинниң түнелин өөренип корүп турар.

Кезер эмчи Д. К. Балчий-оол Москваның эмчилер билиг бедидер институдун бө чылын доозуп келир. К. Х. Орус-оол Бай-Хаакка кезер эмчиге үш чыл иштинде ажылдаан. Иркутскиниң эмчилер билиг бедидер институдунуң клиниктиг ординатуразынга өөренип кирген. Ол бө чылын өөредилгезин доозкаш, чедип келген. К. Х. Орус-оолду Шагаан-Арыг эмнелгезиниң кезип эмнээр салбырының эргелекчизинге томуйлаан.

Чонуң кадыын камгалаар бүлүнүг үүлеге күжүн харамнанмайн, ак сеткилдиг бараан болуп, түс-түс кижилерниң амы-тынын айыылдан алырып алган кезер эмчилерни чоргаарал-биле адап болур бис. РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи, Тыва АССР-ниң депутады, республика эмнелгезиниң кезип эмнээр салбырының эргелекчизи А. И. Канунников, Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи, «Куш-ажылчы Кызыл тук» орденнер-биле шаннаткылаан кезер эмчилер Л. М. Козлова, В. А. Верешагин, Г. Т. Малюков, В. В. Сизых болгаш өскелер-даа чонуң хүндүткелин чаалап алган.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак аныяк Тыва республиканың кадык камгалалын сайзырадырынче кол киҥээнгейни үгландырып турар. 1970 чылга чедир республикага чаа дериг херекселдиг хөй салбырлыг эмнелгелерни, онкология диспансерин, ургларның кезип эмнээр салбырын, радиологтуг корпустуг, дөрт каът хоорай эмнелгезин ажыглалга киирери планда көрдүнген.

«Бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга» деп партияның айтыышкынын амыдыралга боттандырарынга эмнелге ажылдакчылары бүгү билиин, практиктиг ажыл-дүрүмүгүнүң харам чокка киирерлер.

Коммунизмниң тургузукчулары — совет кижилериниң кадыкшылын камгалаар дерекке кезип эмнээр эмчилер кезээде мурнуку одурутта турар ужурлуг.

Г. ЗУДОВ,
республиканың коя кезер эмчизи.

Норильскиден

ЗАПОЛЯРЬЕ. Техник Роберт Ястребов (солагай талада) болгаш Михаил Губарев совет, даштыкы чурттарның өңнүг металлургия бүдүрүлгелериниң аразында эң улуг — Норильскиниң чер байлактары болбаазырадыр фабриказының лабораториязында.

Ол тускай эртемниглер рентген аппараттарының дузазы-биле болбаазырадылга продуктуларының анализин кылып турар. Ол продуктуларны хоолайлар дамчыштыр фабрикадан эзилдирилге заводтарынга суг күжү ажыглаар арга-биле чедирип бээр — Кыдыкы Соңгу Чүкте ажыглаттынып турар ол дажыглаашкын аргазы-биле делегей практиказында деннешки дег чижек чок.

Фото А. ТАТАРЕНКОНУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Пакистан байырлап турар

КАРАЧИ. (СЭТА). Бүгү Пакистан хамаарышпас чорукту чарлаан хүнүнден бээр 20 чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглеп турар. Карачи хоорай байырлал шинчи кирген. Кудумчуларда транспарантыларны, президент Айюб Ханның, ол күрүнениң бирги президентизи турган Мухаммед Али Джиннаның чуруктарын аскан.

Хоорайның хөй-ниити, политиктиг болгаш күрүне организациялары хамаарышпас чорукту чарлаан хүнүнге бараан болдурган хуралдарны, лекцияларны чорудуп, театрларга шинелерни көргүзүп турар.

ДАШТЫКЫДА

Тодараттынган медээлер

ХАНОЙ. (СЭТА). Июль 15-те Данангта америк ужар чүүл баазазынга Хосталга армиязының кезектериниң таварыштырган күштүг согуунуң түнелинде баазаның дериглгезиниң 70 хуузу саңдан үнген, 7 миллион литр кывар чүүл узуткаттынган, 250 шериг автомашиналарын өртеткен, ооң иштинде 16 бронетранспортёрлар бар. Бо тодараттынган медээлерни дыңнатпышаан, ВИА агентилелдиң демдеглеп турары болза, бо чылдың февральдан эгелээш таварыштырып келген ол үшкү согуунуң үезинде мурнуу-вьетнам патриоттар 548 шериг албаннытларын өлүрген азы бадылаан, ооң иштинде 438 американнар бар болган, оларның колдуу ужудукчулар болгаш ужар чүүл техниктери болуп турар.

Сан көвудеп турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Август 13-те Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалалдың кезектери ВДР-ниң агаар делгеминче шургуп кирген ийи америк самолёттуу дүшүр аткан. Тодараттынган медээлер-биле алырга, вьетнам зенитчиктер август 4, 5, 7, 8, 10, 12 хүннеринде Нгеан, Куангбинь болгаш Тханьхоа можуларның агаарынга 8 америк самолёттуу дүшүр аткан дээрзин ВИА агентилел дыңнатнган.

Мынчангаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаарынга дүшүр аткан америк самолёттарның нийти саны 2.180 четкен.

Вьетнамда дайынны калбартыры-биле

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ Вьетнамда дайынны калбартырының оруунга чаа базымны кылган. ВДР-ге удур агаар дайынын калбартыр дугайында шинитпирни Вашингтонга хүлээп алган.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң бөлгаш информация агентилелдериниң чазактың медээлерин барымдаалаш, Вашингтоннан дыңнатканы-биле алырга, АКШ-тың президентизи Джонсон ВДР-ниң сырый чурттакчылыг районнарында — Ханойда, Хайфонда, Чурттуң КУР-га чоок согуу талазында чаа объектилерже халдаашкыннарны кылыр дугайында айтыышкынны эрткен неделяда берген. Президентиниң шинитпирин ёзугаар ВДР-де бомбалар объектилерниң көвүдеткен ат данзызын «күүседирү»-биле АКШ-тың Оожум океан районунда чепсектиг күштериниң командылакчызы адмирал Шарпка берген.

Ажыл соксадыышкынныг шимчээшкин калбарып турар

АКШ

НЬЮ-ЙОРК. 1967 чылдың бирги чартыында АКШ-та ажыл соксадыышкыннарының болгаш оларның киржикчилериниң саны-биле алырга, соолгу 15 чылдарның кайы-даа чылының ол-ла үези-биле деңнээрге, дыка хөй болган. Бо чылдың июнь 30-те чедир болган 2.600 ажыл соксадыышкыннарынга 1.250 муң ажылчыннар киришкен дээрзин күш-ажыл министерствозу чарлаан. Халас эрткен ажыл үезин 14,5 миллион кижи-шак болган, ол база соолгу 15 чылдарныыдан дыка ажыг болуп турар. Чес-хола рудниктериниң болгаш чес-хола эзилдирер заводтарның 40 муң ажылчыннарының сес улуг компанияларга удур ажыл соксадыышкыны-биле бо чылдың ийи-ги чартыының эгелээни демдеглеттинген. Ай иштинде үргулчүлеп турар бо ажыл соксадыышкыны АКШ-тың чес-хола үлетшүрүнүң бүдүрүлгелериниң 90 хуузун, коргулчүн, цинк болгаш мөңгүн рудниктериниң ажылын сандараткан.

Чоокта чаа автомобиль болгаш ужар чүүл үлетшүрүнүң каттышкан профэвилели ажыл соксадыышкынын чорудар дугайында саналалышкынын «Дженерал моторс», «Форд», «Райслер» компаниялар заводтарының ажылчыннарының ортузунга организастаар бодап турарын чарлаан. Ажыл төлевирин бедидер дугайында бүдүрүлге ээлери-биле ажылчыннарның чугаалажышкынныры мынчага чедир түнелдерни бербейн турарының чылдагаанында профэвилел ыяыг шинитпирни хүлээп алган.

АВСТРАЛИЯ

КАНБЕРРА. Парлалга ажылдакчыларынга хамаарыштыр солуннар компаниялардың кара тураазында каржы аажылаашкынының түнелинде журналистериниң Австралияның төөгүзүнде көзүлбээн ажыл соксадыышкыны ийи неделяда үргулчүлеп турар. Ол ажыл соксадыышкыны элээн солуннарның үнмезинге чедирген.

«Бүгү ажыл соксатканнарны ажылдан үндүрер» деп солуннар компанияларының кижанмы күзээн түнелдерге чедирбээн. Чамдык штаттарның журналистери боттарының күш-ажылының чөптүг төлевирин чедип алырын ораалдашпышаан, кызыманхай чорукту көргүзүп турар. Далайжылар, докерлер, шахтёрлар, транспортчулар, металлистер ажыл соксадыышкынын баштаан журналистериниң австрали ассоциациязынга хөй санныг телеграммаларны чорудуп, парлалга ажылдакчыларының эрес-шудургу демиселинге байыр чедирип турар.

ИТАЛИЯ

РИМ. Италияның хоорайлар аразында автобус шугумнарының ажылдакчылары беш хоногтуң ажыл соксадыышкынын эгелээн. Ажыл төлевирин бедидерин, күш-ажылдың байдалдарын экижилерин болгаш транспортчуларның профэвилелдериниң эргелерин хүлээп көөрүн баш бурунгаар айыткан турар чаа ниити национал күш-ажыл дугуржулгазын чарарын олар негеп турар.

Италияда пиво хайындырар «Перони» дээр эң улуг фирманың заводтарының ажылчыннары үш хүнүнүң ажыл соксадыышкынын эрттирген. Ажыл соксатканнар чаа коллективтиг берээни чарарын негеп турар.

(СЭТА).

Алаш хемде

Барыын-Хемчик районуң «Шекпээр» совхозунуң Дөң-Терезин салбырының шээр малының хөй вуруузу Алаш уруунга чайлаан. Алаш хемниң ол-бо талазы кыйгыларында аал-ла аал, кодан-кодан хой-ла, хой. Хой сүрүүнүң бир чамдыктары сай дажы дег шокар-шокар, өскелери чаткан ааржы дег ак-ла чайт: кежээ кирип, эртен одарлап үнүп турда, көрген кижи чаражын магадап ханмас.

Алаштың көвүрүг аксының делгем одар-белчиирлериг черде мал тарып боозадыр пунктуну чедимчелиг дерип тургусканы малчыннарга оныа оорунчүг. Бо хүнерде ол пункт хүнүң-не ажылдап, кодан-кодан хойларны тарып боозадып турар. Тарып боозадыгының техниги эш Назын-Баймр пунктунуй эки ажылының түнелдерни чугаалады. Коданнарның тарып боозадылга графигин ында тургускан.

Алаштың малчыннары бо хүнперде сиген кескен, кыштаан белеткээн, одек болген дүвүреп-ле турарлар.

Хойжу Өктек-оол Коңгаевич Ооржактың өг-бүлезин өске малчыннардан онзагай ылгалы чок, бодүүн, чазык-чаагай өг-бүле. Өг-бүлениң ээлери кайызы-даа Совет эрге-чагырганың 50 чыыл-биле чажыт харлыг. Ол улуг, пайыралдыг, ажыл-ишчи өг-бүле Ужар-Аксында, хем кыдында, чурттап орар. Сугнуң шаалаажы маңаа үзүк чок дыңналып чыдар. Хойжу тыва уксаалыг 300 ажыг хойну кадарып турар.

Ол хүп хойжунуң оглу, бистиң школаның чеди классчызы Бористиң ада-иезиниң ажылынга эрестиг дузалажып турарын көргеш, өөрүп турдум. Борис хөөн Кужурлуг-Ховудан кирип келди. Оон мунган Сарыг-Дайының чажы, каштагайы, семизи магалыгдыр.

— Серинн хүн болду, авай. Көгээржикте хойтпаам ажып тотпедим. Өрге олүрер планым бөгүн күүседиптинде, ам чээрби болду. Ам-даа хээчилерни кырар мен— деп, Борис авазынга хөөреп орду.

— Бо чайын кадарчылап чайладын бе, Борис?

— Ийе, башкы. Ачам чорук кыла бергенде кадарчы, а чамдыкта авам-биле дүнеки таңныыл-даа апаар-ла-дыр мен.

— Каяа-кала кадарчыладың, ынчаш?

— Тербе-Даш, Кара-Кожагар, Ужар-Бажы, бөгүнден эгелеп Кужурлуг-Ховуну одарлады бердим —дээш, Борис шайлай берди...

Хойжунуң эрткен оруу узун: муңгараадар-даа, өөрүшкүлер-даа тургулаан. Бистиң чурттуң улуг ажыл-агыйының чедиишкиннериниң Москвада делгелгезинге база чораап. Бо юбилейлиг чылда бүгү улустуң чарыжынга идепкейлиг киржип, өскелерден чыдып кабас дээш кыымп ажылдап турарының дугайын Сүүр-Кара Доргумчуковна-даа, Өткек-оол Коңгаевичдаа чугаалап ордулар. Хойжулар бо чылын Оваалыг-Сайырда кыштаан бүрүн белеткээн. Одаар көрженин кургаткан болгаш өдекти болген. Күскээр чаймн Ак-Иштинде күзегге хоюн улам семирттир. 12 тонна сигенни боттары кезип белеткеп алган. Ам кыштагның коденин кезип алган, ону сараатпан турар. Хойларын тарып боозадылгага киирген болгаш оларның күш-деңгели эки.

Хойжуларның кайызы-даа хойнуң бөдүүн аарыгларын эмнеп өөренип алган. Совхозтуң директизы аңаа бүзүрээш, оларны мал эмнээр аптечка-биле шаңнаан. Бир-ле катап ыяыдыг таварылга болган. Чалаалыг сарыг хураганның ажызы өскерлип, эдиш каап, хараган долганып, кулактарын халбаңнадып, кудуруун чайып каап турар болу берген. Сүмелешкеш, баш дээкинер аарыг деп тодаратканнар. Мал эмчилеринче сөгледирге, сураг-ла бараан. Күрүнениң малын корүп олура-ла өлүрүп болбас деп оларда ыяыдыг быжыг шинитпир бар. Хураганны кым эмнээрил? Мал эмчилерни сураг-ла сурат. Ам канчаар, Өктей-оол Коңгаевич боду кезип эмнээн. Бажын ак маралыбиле шарып каан сарыг хурагандан хойлар тивледи хөөп, оон кулаанын дужунга улуг кара сөөк хыынайныр ужуп турган. Удаваанда ук хураган кадыкшырак мал болуп эттине бергенин хойжулар сактып чугаалап ордулар. Ниитининң малындан чангыс-даа баш мал хорадып болбае деп кадарчының сорулгазын олар мынаар дидим күүседип чоруурлар.

Бо чылын 318 хой сөлдээн. Төрүүр чүс хойга онаалтыр 101 хураганны мендп алган.

Хөөрежип олурувуста, бүргет дүн дүшкен. Дужувуста, адаавыста малдарның ыттары туругладып эгелээн. Ачазы чугаалларга, Борис дүүрге алгаш, үнүе халаап, агаарже дыт кияды. Боомда малдар база ону эттүнүп кагдылар. Удаваанда ыттарның гөргизи оожургай берди. Мал ажылы дег кыш-чай чок чымыштыг ажыл ховар дээрзин чугаалажып олурдувус. Партия болгаш чазак малчының күш-ажылын чөптүү-биле үнелеп турарынга улуг өөрүшкүүлүг олар чугааладылар. Оон бир көскү хереченин хойжунуң уругларын күрүненнің долу хандырылгазында өөредип чоруурулар болгай. Бөдүүн арат өг-бүленің ол улуг өөрүшкүзүн уруглары база үлежип чоруурлар. Өглүг дөрт уруглары бүдүрүлгеде эки ажылдап чоруурлар. Кайгал-оол Кызылдың уран түүл училищезинде, чеди классчы Борис, дөрт классчы Зоя алышкылар Дөң-Терезин школазының интернадында чурттап, эки өөренип турарлар.

Улуг Октябрьның 50 чыл болур юбилейи чаа утка-шынарлыг байырлал. Ол бүгү совет чонунуң болгаш совет өг-бүле бүрүзүнүң эргелиг байырлалы. Бо юбилей Ооржактарның өг-бүлезинге онза өөрүшкүлүг болур. Олар ийилээп бежен харлап турар. Ооржактар ол байырлалда бүгү ажы-төлүн, торел-доргулуг чалаарынга белеткенип турар. Өг-бүле бүрүзү юбилейге ажылдап турар черинге эки күш-ажылчы чедиишкинниг, амыдырал-чуртталгазынга чаартылгалаглыг, а школачы уруглары кончуг эки чурумнуг, өөредилгелиг ужуражыр сорулганы салган. Ынчан бо онза байырлал оларга улам өөрүшкүлүг болур деп бо найыралдыг өг-бүленің улуг-даа, биче-даа кежигүннери туттунмас өөрүшкү-биле бодап, билип турар. Бо бүгүнүң дугайын хойжу өг-бүле-биле байырлашкаш, аъттангаш, Алашты өрү хаптым. А эрте шагдан мал одары Алаш хем солагай талында шаанайдыр дагжап чыдып калды...

А. ДОПЧАА.
Дөң-Терезин сес чыл школазының башкызы.

Араб чурттарның хөделиишкиннериниң планы

Августуң эгезинде Суданның пайысылалы Хартум хоорайга 13 араб чурттарның даштыкы херектер министрлериниң конференциязы болдуңуң ажылын дооскан. Конференция Чоокку Чөөн чүктө байдалды, бирги ээлчегде КАР-га, Сирияга болгаш Иорданияга удур израиль агрессияның үржуктарын узуткаар дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Даштыкы херектер министрлери израиль агрессорларга удур, а ол шыкаш Израильди деткээн чурттарга, ылавылаарга Америкага, Англияга болгаш Барыын Германияга удур политиктиг болгаш экономиктиг демиселди улам ынай күштелдиреринче утландырган ээлээн хөй саналдарны көрген. Конференциянның киржикчилери ол чурттарның арабтарга удур хөделиишкиннерин шыңгыы шүүмүүлээн.

Ирактың саналдан киргени хөделиишкиннериниң планынче конференция улуг кичээнгейни утландырган. Ол план ылаңгыя Израильди, а ол шыкаш ону деткээн чурттарны нефть-биле хандырарын хораан чорукту үргулчүлээрин, ол чурттар-биле садыгны кызыгаарлаарын, нефть дугайында дугуржулгаларны эде көөрүн, даштыкы компанияларны болгаш банкыларны национализастаарын база өске-даа хемчегларни айтып турар. Ирак план араб чурттарның экономика талазы-биле чаңгыс эвин быжыглаар дугайында саналдарны база киирген. Хартум конференциязының чамдык киржикчилери Иракның планын бүрүнү-биле деткивээн-даа болза, араб чурттарның экономика болгаш нефть министрлериниң август 15-те Иракның найысылалы — Багдадка ажыттынар конференциязынга ол планны чугаалажып көөрүн үргулчүлээр деп шинитпирлээн.

Араб чурттарның девискээринде даштыкы шериг баазаларын узуткаар дугайында айтырыгны Хартумга болган конференциянга база чугаалажып иоргеп. Ол баазалар болза бирги ээлчегде Израильдиң эвилелчилери — Америкага болгаш Англияга хамааржып турар. Ливиядан англы шериглерни үндүрер болгаш нефть-биле дыка байлак ол чурттуң девискээринде англи баазаларны узуткаар талазы-биле чугаалажышкынарның чедиишкинниг чорун турарының дугайында дыңнадыгны конференциянның хүннеринде парлап үндүрген. Ливияның девискээринде америк баазаларны узуткаар дугайында чугаалажышкыннар чоокку хүннерде эгелээр.

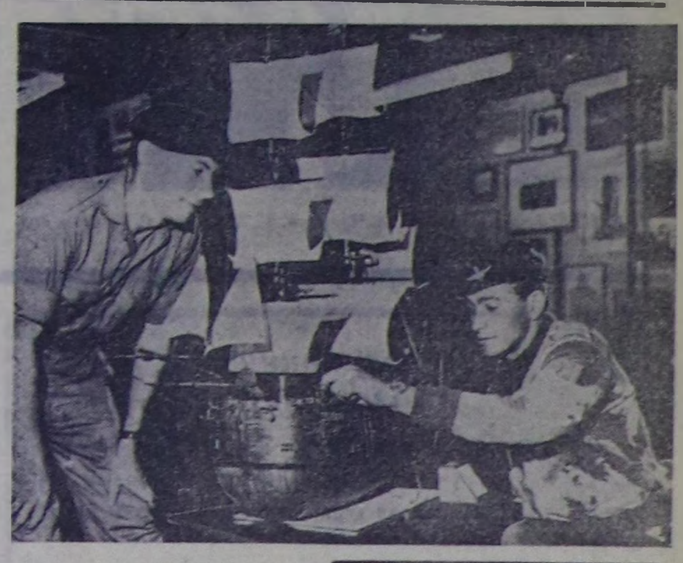
Түс-түс араб чурттарның аразында чөрүлдээлерни таарыштыр шинитпирлээри араб чаңгыс эптн быжыглаарынга чугула ужур-дузалыг болуп турар. Моон-биле холбаштыр КАР-ның инициативазы улуг рольду ойнаан. Йемен дээш чөрүлдээни таарыштыр шинитпирлээрии КАР Сауд Аравияга саналдаан. КАР Йеменде республиканчы чазакты, а Сауд Аравия 1962 чылда дүжүрткен монархияның талалакчыларын деткип турар деп чүве билдингир болгай.

Араб чурттарның ажылдап кылган хөделиишкиннериниң планы империалистерни дүвүредип үндүргеи. Америка, Англия, Барыын Германия араб нефть-биле хандырарын хораанын үргулчүлеп турарынга онза девидеп турар. Герман Демократтыг Республиканы хүлээп көөрүнге болгаш ооң-биле дипломаттыг харылзаалары тургузарынга ажыктыг кылдыр элээн хөй араб чурттарда күштелгеп хөөннер Барыын Германияның башкарыкчыларын дүвүредип үндүргеи. Ол чурттарның пропагандисчи органнары араб чурттарның аразында найыралды бакырадыр дээш эвээш эйес күжениишкиннерни кылып турар.

Ынчалза-даа араб чурттарже ыйыышкыл чаңгыс пропаганда-биле дугайын ажыы-биле чарлаан. Чоокку үеде Израильди америк чепсекбиле хандырарын күштелдирер деп америк солуннар араб чурттарга кыжаын турар.

Ындыг болза-даа капиталистиг күрүнелериниң ыйымшкыны бодуңуң сорулгазын чедип ап ыдаваан. Хартумга конференция араб чурттарның чаңгыс эвин быжыглаарының оруунга чугула үе-чада болган дээрзин оон түнелдерни көргускеп. Ол конференциянга хүлээп алдынган саналдарны араб күрүнелериниң баштынарының чөвүлел хуралынга кердүрери-биле киирер. Араб күрүнелериниң баштынарының чөвүлел хуралы бо чылын Хартумга болур ужурлуг.

Е. ЕГОРОВ.
(СЭТА).

АНГЛИЯ. Бо парусник моделин... оттуг-мыштардан кылган. Англи армияның солдаттарының болгаш офицерлериниң чогаадылга ажылдарының чылдын-на болур делгелгезинде көргускеп бо модельди шериг албанныг Д. Уилсти кылып алырынга 24 муң хире оттуг-мыштар, 600 шак хемчээлдиг үе негеттингеп.

Фото Ассошиэйшн Пресс агентилел биле СЭТА-ның.

1967 ч. Август 16.
ШЫН
3-КУ АРЫН

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ СПАРТАКИАДАЗЫ

Тукту көдүрген

Совет эрге-чагырганың 50 чыл соңгу алдарыткан республиканың национал спорт талазы-биле юбилейлиг чылдың спартакиадазы эртнен субботада 12 шакта эгелээн.

Кызылдың аялзын хой аялбан, будүүлге черлери ийи дыштанып хүнүүт неделяже шилчээнинден бээр ай чедип турар. Дыштанып-чыларлар спортчу хүнүң чанчыл болган бе солун маргылдазын көөр дээш баш бурунгаар четпиялеп келгеннер.

Спартакиаданың программазы эгелезе-даа ооң байырлыг аяшдылышкыны 16 шакта болган. Сөөлгү чылдарда РСФСР-ниң зона аайы-биле маргылдаалары безин шак ыңдыг байдалдыг болуп эртип турар. Ынчаннайн канчаар, спортка ынакшылдыг хой көрүүчүлер аяыл хүнүн амдаа дээскээн. Мынчангаш бо спартакиаданың байырлыг аяшдылышкынын 16 шакта эгелээни-даа чап.

Спартакиаданың парадыога киржири-биле спортчулар чыскаалыпкан. Судья Н. С. Капустин — 9 команда 130 аяыг спортчулар спартакиадага киржири-биле белен — деп рапорттаан.

Спорт нигитилелериниң болгаш организацияларының республика чөвүлелиниң даргазы ол Н. Бегзи спортчуларга байыр чедирбишаан, улуг-улуг чедимишиннерниң белүрүн күзээн.

Юбилейлиг чылдың спартакиадазының кызыл тугун көдүрүп эртнен чылын бирги черни аяган «Спартак» спорт эки-тура нигитилелиниң телээлеринге тывыскан. Парад соолунде стадионуң ол-бо талаларынга маргылдаа эгелээн. Национал слерттүң кандыг хевирииге ынаглыл, ону көрүүчүлер ошкап ап белүүр турган.

Тулган чемпион Ооржак Дапыл

Спартакиаданың ийиги хүнүнде ВЛКСМ обкомунуң болган спорт эки-тура нигитилелериниң шаңналы дээш 64 мөгениң хүрежин воскресеньеде организастаан. Ол хүн республиканың тулган чемпиону дээш 64-түн хүрежи 4 шакта эгелээр деп көрүүчүлер баш бурунгаар билип алган. Шынап-ла айыткан шактың соолунде мочек-мочек шынганнарлыг мөгелер шолдун ортузунче нигитизи-биле девип үнүп келирге, көрүүчүлер адыш часкаашкыны-биле үткүп алган.

— 64-түн баштайгы салыын эгелээр-дир бис — деп, судья коллегиязы чарлапкан соолунде, Улуг-Хем районунуң төлээлери Монгул-оол Биче-оол, Бирбю Дадар-оол, Владимир Суге-Маадыр, Тес-Хемден Сагаачы Кызыл-оол, «Спартак» спорт эки-тура нигитилелиниң мөгелери Монгуш Өлзей-оол, Александр Чульдүк, республиканың болгаш Кызыл хоорайның хүрежинге каш удаа шүглүп келген Ооржак Дапыл болгаш Таңды райондан келген Федор Ондар олар боттарының онагларын чиик эшкан.

Үшкү салыгга Сагаачы Кызыл-оол биле «Спартак» нигитилелиниң бирги разрядчы мөгези Александр Чульдүк таваржы берген. Сагаачы болуунуң бүүрелиг аргазы он буду-биле депишаан, ол-ла талазынче чаа тударга, Чульдүк черге барган. Ол ышкаш Тюлюш Монгун-оол (Чөөн-Хемчик), Чаш-оол Маадыр-оол (Динамо), Ооржак Дапыл, Сергей Монгуш («Спартак»), Монгуш-оол Биче-оол (Улуг-Хем), Маринов Эренчин («Тере-Хөл») колхоз, Иван Магбал (Эрзин) олар онагларын октаан, сес мөгеге артканнар.

Дөрткү салыгга Ооржак Дапыл «Тере-Хөл» колхозтан келген Маринов Эренчинни, Тюлюш Монгуш-оол Иван Магбалды, Чаш-оол Маадыр-оол Сагаачы Кызыл-оолду, Монгуш-оол Биче-оол Сергей Монгушту октаан. «Динамонуң» аныяк мөгези Чаш-оол Маадыр-оолдуң бо хүрешке чедиишкинниг хүрешкенин мактаваас арга чок. Ол ады үнмейн чорзан аныяк оолар боттарының онагларын чиик эшкан.

ВЛКСМ обкомунуң шаңналы дээш республиканың тулган чемпионун шилгири-биле салган 64 мөгениң хүрежинге «Спартак» нигитилелиниң мөгези Ооржак Дапыл шүглген. Улуг-Хем районнуң төлээзи Монгуш-оол Биче-оол болдунуң адын сыкпайн үлүүрлешкен. Үшкү-дөрткү черни Чаш-оол Маадыр-оол («Динамо»), Тюлюш Монгун-оол (Чөөн-Хемчик) олар үлешкен.

Ынчангаш бирги 4 черни аяаан мөгелерни мактал бижиктер-биле болгаш өртектиг түүлер-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: шүглген Ооржак Дапыл, Монгуш-оол Биче-оолду тешкеш, чаа тудуп, октап турары.

3840 кг-ны көдүрген

Шөй көдүрериниң чиик, ортуман аар дөзиниң спортчулары юбилейлиг чылдың спартакиадазынга бирги чер дээш маргылдаага «Спартак», «Динамо» нигитилелериниден, Өвүр, Эрзин болгаш Барыын-Хемчик районнардан 12 шиликтиг спортчулар киржишкен.

Чиик дөзиниг шөй көдүрериниг И. Чалаев 108 саанны, чартык аар дөзиниң Белогонов 121 саанны аяган, боттарының дөзи талазыбиле удурланыкчыларын чиги-биле ашкаш, бирги черни эзээннер. Эң аар дөзиниң шөй көдүрүкчүвери — Белышев («Динамо»), биле А. Кочетков (Ак-Довурак) аяларың аразынга демисея солун болган. 32 кг шөйүү ийи хөндап көдүрериниг аяларың кайызы-даа 60 катап көдүрбеш дөзнешсе-даа, А. Кочетков чаңгыс хөндап дөрт болгаш октап көдүрериниг удурлажыкчызын тиилээн. Эң аар дөзиң талазы-биле бирги черни эзээн. Ол дээрге нигитизи-биле 3840 кг-ны көдүргени ол болуур.

Шөй көдүрериниң талазы-биле маргылдаанның түңнелинде «Спартак» эки тура спорт нигитилелиниң командазы 381, «Динамо» 244, Барыын-Хемчик 133 саанны боттарының командаларынга чаалап ап, 1—2—3 черлерни тус-тус үлешкеннер.

Бо маргылдаага Сергей (Улуг-Хем), Кенчүүн (Өвүр) баштайгы хүнүрде киржишкеш савлгу түңнелинде киржилбейн барганы четпес. Бо черүк командалардың удуртучуларының болгаш ону уштап-баштап турар кижилерниң организас чөп чөрүүн керечилеп турар. Ындыг организас чөп чөрүүн национал спорттуң бүгү хевирлеринге турган. Моон сөөлгөөр маргылдааларга ону бөдүрбас дээш районнарның спорт чөвүлелериниң удуртучулары бо эртнен маргылдаадан түңнээ кылыры чугула.

А. Кочетов маргылдаа үезинде.

Спартакчылар тиилээн

ТЫВА ХҮРЕШ

Үш хүн үргүлчүлээн спартакиаданың программазының кол черин тыва хүрештиң дөзи эзээ-биле маргылдаазы эзээн. Эң чиик дөзиниг Өвүрден келген Кызылдың № 2 ортуман школазының өөренчизи Владимир Мандан-Хөрлуу өнзаланып, бодунуң таварышкан онагларын чиик ашкылаан, 1967 чылда республиканың чемпиону болган. Эртнен чылгы чемпион Барыын-Хемчик районнуң мөгези Ооржак Көгел-оол бо удаазында ийиги черни эзээн. А Лайдып Кызыл-оол (Тес-Хем) үшкү черни алган.

Чиик дөзиниң мөгелериниден база-ла Өвүр районнуң аныяк мөгези Моңгуш Чыргал-оол тергиидээн. Ол 14 мөгениң 12-зин арыг октаан. Ынчангаш эрес-нашпагай хүрежик талазы-биле Чыргал-оол көрүкчүлериниң мактанын чедип алган. Ийиги черни бо чылын чаа-ла хүрежил эгелээн динамочу Агбаан Сандын алган. Үшкү черни Бай-Тайга районнуң мөгези Тарый-оол Үшаа-оол эзээн.

Ортуман дөзиниң мөгелериниң хүрежинге Моңгуш-оол Биче-оол (Улуг-Хем) шүүлген. Бо чылын мөй 9-та тиилеге хүнүнде шүүлген аныяк мөге Услуун Бадылаар-оол (Барыын-Хемчик) Биче-оолга октаткаш, ийиги черни эзээр умурга таварышкан. Ооң чаңгыс чер-чурттуу «Большевик» колхозтуң мөгези Саая Кызыл-оол база-ла зки түңнелди көргүзүп, үшкү черни алган.

Аар дөзиниң мөгелериниң хүрежин көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көрген. «Спартак» эки-тура нигитилелиниң спортчузу Ооржак Дапыл кыска-даа октатпаан. Улуг-Хем районнуң төлээзи Бюрбю Дадар-оол, Эрзин районда Дүтер Борбак-оол олар ийи-үшкү черлерни дараалаштыр эзээн.

БУРЯТ ХҮРЕШ

Национал спорттуң бо хевири бистиң республикада база эзээн-не нептерээн. Ол хүрешке содан-шуудан чок хүремирден өске тыва хүреш-биле ылгалы чок. Маңаа база-ла дөрт дөзиге демисея шыырак болуп эртикен.

Үш хүн үргүлчүлээн хүрештиң түңнелинде Александр Чульдүм («Спартак»), Хомушку Киров (Бай-Тайга), Семен Бедарев («Спартак»), Владимир Крипан (Барыын-Хемчик) олар тус-тус дөзиге республика чемпиннары болганнар.

Үш хүннүң түңнелинде «Спартак» командазы бирги черни, «Динамо» ийиги черни, үшкү черни Барыын-Хемчик районнуң спортчулары чаалап алганнар. Тиилекчилерге ортектиг шаңналдарны болгаш республиканың спорт чөвүлелиниң мактая биниктерни тывыскан.

СПАРТАКИАДАГА БОЛГАН ЧЕТПЕСТЕР

Спартакиада — кандыг-даа спортчунуң амыдыралында улуг байырлал. Бистиң республикага бо чыл-биле чеди удаа спорттуң кашиналы хевирлеринге спартакиада болуп эртип турарын Тываның спортчулары, ажыл-ишчилери зки билирлер.

Бо чылгы спартакиада мурнуку чылдардан онзагай эртнен. Ооң баштайгы аяды спартакиададан ылгалы — организас талазы-биле четпезинде. Август 12-де спартакиадага киржир ушуурлуг он сес командалариың чугле тозу долу эвес составтыг чыглып келген. Четче эвес составтыг командалар чыглып келгенде спартакиаданы айыткан шагында эгелээр арга база чөп болган. Чүл дээрге мөгелерним, шөй көдүрүчүлерим дөзиязар дөзи безин чөп, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдааларны эртирер секторлар белеп эвес, стадион ажыдарынга эргежок чугула үрер-хөглөөнүң ернектри чалаттынмаан болганындан бо бүгүнү четчелеп турда-ла 3 шак эртнен. Ынчангаш чүгле хүндүскүнүң бир шакта барып эгелээр умурга таварышкан. Бо барымдаалар спартакиаданы эртирип турар республиканың спорт чөвүлели шак ыңдыг улуг маргылдааны белеткен чөп эгелээн.

Ооң аңгыда Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем районнарның чыыңды командалары бо спартакиадага киржишпээн шуут чаңчыл болган. Ол ышкаш Чөөн-Хемчиктиң спортчулары спартакиадага база киржишпээн. Бо районнуң командазы чыядың-на шаңналмакталдыг черлерни эзээп, спорттуң национал хевирлериниң улам ыңай хөглүүдезинге чөөн-хемчиниилер боттарының үлүүн киржип келгени кыска-даа билдингир болгай.

Келир чылын спорттуң национал хевирлеринге маргылдаа РСФСР-ниң бирги черн дээш Сибирь улустарының аразынга болуур болгай. Байдал ыңдыг турда, ол маргылдаага канчап киржирин?—деп айтырыг алачайгаар тургустумуп келир. Ындыг болганда спорттуң национал хевирлеринге белеткелдерин амыгаашкан күштелдирип, спорттуң бо хевирлерин херекке албастарны партия, совет, профзвилея болгаш комсомол органнары чөгүүр хемчээн көргүзүп, социалистиг утка-шынарыыг национал хевирлиг культураның бир улуг адыры болуур спорттуң национал хевирлерин улам ыңай сайзырадырынга удуртур албан организациялар боттарыкъ үлүүн киржиштирер хүн келген деп бодап турар бис.

А. СОДУНАМ,
А. КУМАЯК.
Фотолары авторларныы.

ЧУРУКТА: (ол талазындан) А. Чульдүм, К. Хомушку, С. Бедарев болгаш В. Крипан.

Өөренириниче чалап тур

Новосибирскиниң кооператив институдунга өөренир үндезин национал кижилерни немей хүлээп алырын Тыва респотребсоюз чарлап турар. Киреринин экзаменнери август 20-де эгелээр.

Часпас адыгжылар

Ча спорттуң соолгу каш чылдарын бээр национал спорттуң солун хевириниң бирээзи апарган болгаш аңаа сонуургалдыг спортсменнериниң саны чыл келген түдүм өзүп турары өөрүнчүг.

Бо юбилейлиг чылдың спартакиадазынга Улуг-Хем, Өвүр, Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарның болгаш «Динамо», «Спартак» нигитилелериниден улуг улустуң он алды, оолдарның беш, херээженнериниң чеди кижи киржикчилиг маргылдаазы солун болуп эртнен.

Маргылдаага бир лугаарында херээженнериниң болгаш оолдарның 30—40 метрге маргылдазында эгелээн. Оолдарның маргылдаазы кайыда дистанциязынга В. Барабанов («Спартак») часпас адыгжы мергежилиг коргузуп, кыяга-даа аштырбайн 128 саанны аткаш бирги черни алган. Херээжен адыгжылардан Калинкина 143 саанны аткаш база бирги черни эзээн.

Кара адарынга эр улустуң 50 метринге Манаников, Фунтиков болгаш Чернышев олардың аразынга демисея онза солун болуп турган. Эртнен чылдың чемпиону Манаников бо хемчээлге өөрүнден чүс ажыг саанны ажыр аткаш хой саанны командазынга чаалап бербишаан нигити бүгү хемчээлдиг тирлерге бирги черни ол чаалап алган.

Маргылдаанның түңнелинде нигитизи-биле «Спартак» нигитилелиниң адыгжылары 958 саанны, «Динамо» 893 саанны, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң командазы 221 саанны аткаш 1—3-кү черни эзээннер.

Калинкинаның ча адыш турары.

БАЗА КАТАП БАКЛЫКОВ

РСФСР-ниң Сибирь улустарының национал спорт талазы-биле маргылдаазы чыл бүрүүде чаңчыл болуп эртип турар. Ооң программазында тыва, бүрят хүрештер, ча адарры, шөй көдүрери болгаш черниң узунун акыттан халыыры киржип турар. Ынчангаш спартакиаданың программазынга черниң узунун акыттан халыыры киргени таварыгга эвес.

Маргылдаанын бо хевирии үш янзы хамык биле эрттиргеп. 1965 чылда Сибирь улустарының маргылдазынга Россия Федерациязының чемпиону, Якут АССР-ниң спорт мастери Василий Баклыковтуң чаңгыс бүттүк, ийи буду-биле аппаратыр-солуттур бозган көзүм бүттүк халык турганың көрүкчүлер сонуургап көрүп олурганнар.

Баклыковтан Евгений Шишов база кажыктайн турган. Ынчалза-даа бодунуң эки белеткенин аңгыны-биле Баклыков үш янзы халыыга нигитизи-биле 111 метр 71 сантиметрни халаан, мөнгелейлиг чылдың чемпиону болган. Евгений Шишов биле Валентин Пахарунов ийи-үшкү черни үлешкеннер.

Енисей бирги черде

Бут бөмбүүнүң талазы-биле бирги чер дээш шүүлделиг оон август 13-те Туранга доозулган. Оонну халап турган хүн «Урожай» спорт нигитилелиниң командалары—төңдыгжыктар болгаш бии-хемчилер ужураштыр. Оон 1:0 саанныг доозулган.

Оонну Улуг-Хемниң командазы-биле республиканда ең-не аныяк команда «Пограничник» дооскан. Дүржүлгелиг көдээ спортсменнер дөзиң атака-биле эгелээн, 5:1 саан-биле тиилээн.

Республиканың бирги черн дээш оон ам-даа доозулбаан. «Динамо» командазы түгле чаңгыс ойнаан. Россия Федерациязының кубогу дээш Норильскиге ойнаан соонда, ол команде 5 ужуражылганы кылыр. Ам уеде байдал-биле алырга. «Енисейн бирги черде.

С. ПОСТНИКОВ,
судья.

Редактериүң орлакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

К И Н О

АВГУСТ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кавказская пленница» 9.20, 11.05 шактарда. «Демир чашыртыныг» (I, II сериязы) 1 шакта. «Византий садыгчының хөреңгизи»—4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Оюнко Дундич» 3 шакта. «Фантомас» 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА»: «Дириг кара» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Любит не любит» 9.40, 11.30, шактарда. «Ак хам» 3.30, 5.30 шактарда. «Коварство и любовь» 7.30 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шынчылар суг дугуунде» 1 шакта. «Человек без нервей» 3, 7, 9 шактарда.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому 1967—1968 өөредилге чылында марксизм-ленинизмниң кежээки университединге элчет ёзугаар дыңнакчылар хүлээп ап турар.

Марксизм-ленинизмни университедги партия өөредилгезиниң системазын дамчыштыр политиктиг дээш эртем билиин бээр. Аңаа партия организацияларының сананалдаанын ёзугаар ортуман болгаш дээш эртемнигларын хүлээп алыр.

Университеттиң ийиги факультединге өөренир эртеннер:

1. СЭКП төөгүзү.
2. Политэкономия.
3. Философия.
4. Эртемниг коммунизмниң үндезиннери.

Партия, ажыл-агый активиниң факультединге өөренир эртеннер:

1. Эртемниг коммунизмниң үндезиннери.
2. Политэкономия.
3. СЭКП төөгүзү.
4. Бүдүүлгелиг организастаарының, планнаарының болгаш башкарарының үндезиннери.

Ийиги факультетке болгаш партия, ажыл-агый активиниң факультединге өөренирииниң хуусаазы — 3 чыл. Чеди хонукта бир катап кичээлдээр. Октябрь 1-де кичээлден эгелээр.

Университетке билдирилгелиннер хүлээп алыр комиссия бо чылдың сентябрь 20-ге чедир ажылдаар.

Комиссиниң адреси: Кызыл хоорай, СЭКП хооркому, телефоннары 24-07, 29-55.

ДИЗЕНТЕРИЯ ДУГАЙЫНДА

1. Дизентериядан кижи канчап аарый бээрил? Дизентерия халдавырлыг аарыг. Оортан аараан кижи албаны-биле кады дыка хөй санныг микробтарны үндүрер. Аъш-чемге, аяк-савага аарыг кижи чунмаан холдары-биле дегтенде азы сөөктер хонганда оларга микробтар чыпшынар. Дизентерия микробтары агым сутка киргеш азы өске-даа чүүлдерни дамчып ижер сут (кудукче, хемче) кирип болур. Аъш чем-биле азы ижер сут-биле кады кадык кижиниң ижин-шөйүндүзүнче дизентерия микробтары киргенде кижи аарый бээр.

2. Куду олуртур апарган кижи эмчиге бөрээ эки бе азы боду эмнеше эки бе? Куду олуртуушкун болганда эмчиге азы фельдшерге ылаңмыа баар херек. Дизентерия чиик хевирлиг эртип турар болза, чаржо, багай шынарлыг чемден өөскээн куду олуртуушкундан, ону аарыг кижи боду ылгап шыдавас.

Амгы үеде дизентерия нургулайында чиик хевирлиг эртип турар. Дизентерияның хевириниден аараан кижи ооң аар хевиро-биле бир дөмей эки эмнеээри, шеверлеири, аъш-чемни шын таарыштырары негеттинип турар. Ынчангаш дизентериядан аараан кижи бүргүү эмнелгеге чыдып эмнедир ужурлуг. Ооң аар-даа, чиик-даа хевирлери дегтеен хамаарылга чокка, аараан кижи кажан-даа халдавырлыг: бир эвес ол бодунуң бажыңынга турар болза, ооң аарыы чанында кижилерге чыпшынып болур.

3. Хоочураан дизентерия деп чүл? Ол дээрге, дыка хөй айлар азы каш-даа чылдар дургузунда үзэмдытар дизентерия аарыы болур. Анаа-ла кадык ышкаш чорда-ла ооң ишти дойлур: куду олуртур, ишти хевеирип, аарыг туруп бээр, чамдыкта кижи куду олуртуп тура-ла тырыктаарда апаар.

Хоочураан дизентериядан бичии уругларның аараыны үр үе дургузунда доктаамал эвес бакалаарындан илерээр. Чамдыкта оларның баказы эпаа, боттары эрес-шовва турда, аарыг база катап киреп эгелээр.

4. Хоочураан дизентерия халдавырлыг болур бе? Ийе, ылангыя каданнаашкын үезинде аарыг кижи дизентерия микробтарын азыны-биле кады үндүрер чүве болганда, ол халдавырлыг.

Ынчалза-да бир эвес аарыг кижи эмчиниң айтыышкыннарын күүседир, арыг-шевериң чүрүмүн сагыыр болза, халдавырлыы ол нептеретпес, ынчангаш ооң чанында кижилерге айыыл чок болур.

5. Дизентерия аарыгны хоочуралдыг хевирже шилчитпес төлээде, чүнү кылза чугуурул? Дизентерияның чиик хевириниден аарый бергеш, куду олуртуушкунну тоовайн, эмчиге чогуур үезинде барбайн турган кижилер ол аарыгны хоочурадып алырлар. Чамдык кижилер янзы-бүрү түүлдер хереглеп, эмнеирии орадажып турар. Ынчангаш ол түүлдер-биле олар боттарынга хорааны чедирип турар. Ындыг таварыгларда аарыг эккирээйн үзэмдыгар болгаш нургулайында-ла хоочураан хевирже шилчиир.

6. Хоочураан дизентерияны эккиртир эмнеп болур бе? Ийе, болур. Ону эккиртирде, үргүлчү эмнедир херек. Аарыг кижи эмчиниң айытхан чемин чиир. Хүн чурумун сагыыр, эмчиниң бүгү сүмелерин ылап бүүседир ужурлуг. Аарыг кижи боду сегин бергеш ышкаш апарза-даа, эмнедирии ара соксадып болбас. Когун үзе эмнеттинмээн хоочураан дизентерия база катап каданнаар болур, ынчан эмнээшкинии катап эгелээр апаар.

7. Кижи бодун болгаш уругларын дизентериянын халдавырындан камгалаарда чүнү кылза эки? Чемненириниң болгаш чаш уругну чемгереринде мурнунда база арыгланыр черге барганывын соонда холдарны савайнап чууру эргежок чугула. Бичии уругларын холдарын үнде кам катап чуур, а элээди уругларны, ылангыя чемненириниң мурнунда холдарын доктаамал чуур кылдыр өөредир.

Чурттаар бажыңга сөөктерни узуткаар, олардан аъш-чемни аяк-савааны, ылангыя бичии уруглар чиир чемнерни дугдаар херек. Уругларның эмнекиин хереглээр савында-да сутка хайындырып, муңгаш сава ниттинге тыгжаш турза чогуур.

Чит ногаалларны болгаш чимистерни чемге хереглээр мурнунда ыяк тывамчалыг чуур ужурлуг. Уругларның чугдуманаан ногаа, чимистер чиир чоруун хоруур херек. Сүттү, ылангыя рынокта садыг алганда хайындырган ижери чугула. Сутку хоорайның сут дамчыдылгазындан албаан болза, ону база-ла хайындырып, соотказ ижер. Сүттү болгаш ижер сугну аскы хаагыыт сапаларта тургусса чогуур.

8. Уругларның кыжыктаар аарыгларыаймылдыг болур бе? Ол аарыглар нургулайында-ла бичии уругларга таварышыр болгаш оларга коючуг аймылдыг. Чаш уруттa кыжык илереп келзе, ону эмчиге дорааи көргүссе чогуур.

Ижин-шөйүндүзүнде аараан кижилерни чедиишкинниг эмнээрине херектиг күүзүүт эмнер совет медицинада бар. Чүгле аарыгны үгдеретпес херек.

9. Дизентерияга удур тарылга кандыг болурул? Кайы-бир аарыгга удур камгалал тарыяганы кылганывын соонда кижиниң мага-боду ол аарыгны халдатпас аппаар. Ээлээн даш ижин-шөйүндү аарыгларыга: дизентерияга, ижин тифинге, паратифоктуг аарыгларга удур тарылганы нургулайында-да бир үезе чорудуп турар. Тарылганы кылганывын соолунде кижиниң мага-боду ол аарыгларны $1/_2$—1 чыл дургузунда халдатпас. Тарыткан-даа кижилер аарый бээр таварыгалар бар, ынчалза-даа, ол аарыг тарыттаан кижилерге деттеминден оларга дыка чиик.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакциянын адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийзи ажыдыраа киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, көрээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үзетүүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажыктың болгаш калза корреспонденттер база совет тургузуг болгаш ажыдыраа киллистериниң 21-27, иштики информация киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага эргелелиинаан типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—02286

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

81 ХОНУК АРТКАН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1967 ч. АВГУСТ 17 ЧЕТВЕРГ № 194 (6831).

Өртээ 2 көп.

Совет-вьетнам чугаалажыышкыннар

Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазааның экономика төлээлери Москвада келген. Ону ВДР-ниң Премьер-Министрининг оралакчызы, Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Ле Тхань Нги баштаан. Август 15-те Кремльге совет-вьетнам чугаалажыышкыннар болган.

Найыралдың болгаш билчиишкиннин байдалынга эрткен ол чугаалажыышкыннарның үезинде ССРЭ биле ВДР-ниң аразынга экономика харылзааларын улам ыңай калбартырының айтырыгларын чугаалашкан.

(СЭТА).

ЧЫЛ ПЛАНЫН— ХУУСАА БЕТИНДЕ

Совет эрге-чагырганың алдарлыг 50 чылынга утнушгур Тываның кадаа ашыл-агыйының ашыл-ишчилери бедитпен социалистиг хүлээгелерни алганнар. Оон иштинде мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын ноябрьга чедир күүсеткен турарын район, ашыл-агый бүрүзү хүлээнип алган.

Алган хүлээгелерни күүседир дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, республиканың колхозтары болгаш совхозтары чылдың бирги чартыынга күрүнеге сүт, эт, дүн садарының планнарын ашыр күүсетиннер. Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдеидир дээш чарышка Барыын-Хемчик район тимлекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчиниг Кызыл тугун чаалап алган.

Ынчалза-даа Чөөн-Сибирь зоназының республикаларының, крайларының болгаш областарының хөй кезиниң чартын чылда кергүзүглери бистинден ажыг болганын, мурнакчыларның аразынга адыыс безин икпейн барганын уттуп болбас.

Чылдың бирги чартыында күрүнеге эът садар план чыл планының чүгле 20 хуузу, сүт — 41,3 хуузу турган. Ынчангаш чыл планын күүседиринче киришкенде, бистиң күүседип алган хууларывыс чер албас апарган. Август 10-да байдал-биле алырга, күрүнеге сүт садарының чыл планының күүсеидези республикада чүгле 69 хуу, азы эрткен чылдың бо үезинде турганындан 1, 1 хуу нуду болган. Бо юбилейлиг өнза чылда эрткен чылдың деңнелининден кулулай бээр чорук улуг дүвүрээзининиг айтырыг болур.

Октябрьның байырлалынга чедир чүгле ийи ай ажыг үе арткан. Бо үеде күрүнеге сүт садарының чыл планының көл нуруузу күүсеттингеи турар ужурлуг. Ындыг турбуше Бай-Тайга, Тес-Хем, Эрзин, Өвүр районнар август 10-га чедир чыл планын 60 хуу безин чедирбээнгер, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнар чыл планын чаа 60 хуу ажырып алганмар. Бо даярга улуг хөмүдаашкын-дыр. Инектериниң сүтнүр продуктузуун бедидеринге чайның эң таарымчалыг үезин ашыл-агыйларның чамдыызы ковчуг четпес ажыглаан, чайын инектериниң суду ала-чайгаар көвүдей бээр чүве-ле болгай дээш, одарладыышкынны, суггарыгганы, саалданы эки организастаарының хемчегларин албазанының түңнелинде мындыг байдал болу берген деп тайыгбырлаза чогуур.

Чамдык ажыл-агыйларда чайгы үеде саалда көвүдеп турза-даа, сагдынган сүттүг тур үеде шын кадагалаар, арыг-шеверниң чуруминарын сагыыр, дүрген дүмаар хемчегларни албайн турарындан каш-каш тонна сүт хүлээп алдынмайн, ажыл-агыйларже дедир чоруттунуп турар. Бо-ла чылдагаан-биле хүлээп алыр чөрлерже чоруттунмайн, фермаларның боттарынга үрелип турар сүт база хөй. Чижээ, «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы фермазы сүт хүлээп алыр черден ыраак эвесте чайлаан болза-даа, сүт соодар чер чок, сүт сөөртүр чаңгыс машина үрелип турарындан сагган сүттүң 40 хире хуузу хүлээп алдынмайн үрелип турар.

Күрүнеге эът садарының чыл планы чүгле 38,0 хуу күүсеттинген. Эрткен чылын республика күрүнеге эът садарының планын бо үеде база мынчаар күүседип өлүрбээн, чыл төнчүзүнде күүседип шыдавайн барган болгай. Бир эвес амдыгаштан тодаргай хемчегler албас болза, бо байдалды натаптай берип болур. Районнардан күрүнеге эът садарының чыл планын Бай-Тайга чүгле 18,9, Улуг-Хем — 28,9, Тес-Хем — 26,1 хуу күүседип, республиканың ниити хуузун нуду бадырып турарлар.

Күрүнеге дүк садар хүлээгелерин Каа-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарның хөйжулары ажыр күүседип алганнар. Тес-Хем, Өвүр, Бай-Тайга дээш ышкаш хөй ажыдыг районнар чер албайн, республиканың ниити хуузун күрүнеге нуду бадырып турарлар.

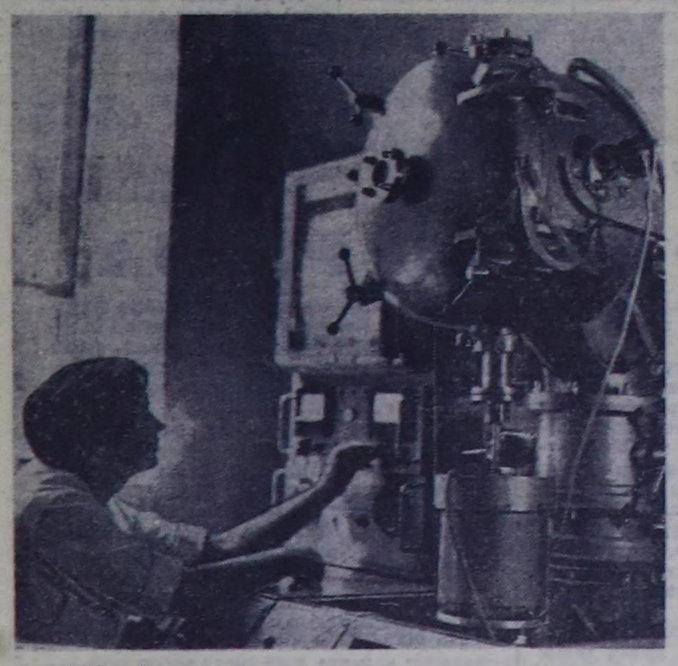
Бо бүгү чижеңтерден ап көөрге, республиканың колхозтарында, совхозтарында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдеп талазы-биле чедип алдынган көргүзүглер болгаш ап чорудуп турар хемчегler улуг байырлалга төлептиг ужуражыры-биле аңдынган социалистиг хүлээгелерни хуусаазында күүседирин хандырып шыдавас алларган-дыр. Ындыг болганда, колхоз, совхоз бүрүзүнге сүт саалдазын көвүдеидир талазы-биле ам тодаргай хемчегларни ажылдап ыяыр болгаш күрүнеге садар сүттүң артканын дараазында айларга хуваап, оон графигин тургузар, ону күүседир дээш шыңгыы демиселди чорудар херек. Бо талазы-биле ажыл-агыйларның түскай эртемнигlери ферма бүрүзүнге тодаргай санзашкыннарны ыяыл, кандыг арганарны, курлавырларны ажыглаарын саанчылар, кадарчылар-биле сүмеялешсе чогуур.

Бир кол сорулга — күскү одарларны чөп ажыглаары болур. Хүн-дүн иштинде одарладыышкынны үргүлчүлээр болгаш моон соңгаар тараа ажыстарынга, кукуруза хөөрзүнүнга одарладырын, негаан үнүштер-биле немелде чемгерилгенн күштелдирери чугула. Сүттүң шынарынче кол кичээнгейни салып, ферма бүрүзүнге сагдынган килограмм сүт бүрүзү дедир чоруттунмайн, дужаттынар болза, чыл планы ажыр күүсеттинер ужурлуг.

Бо чылын иүзеглериң, шынааларның эът-сигени чайлагларыныңдан оранчан ажыг. Шарыларны, хөй, ошкүнү одарладып семиртирин эки организастап тургаш, семис иүштүр, дениэин аар малды күрүнеге садар болза, чүгле эът садар план күүсеттинер эвес, карын малдың баш санын өстүреринге улуг дузалыг болур.

Күрүнеге дүк садар планны күүседиринге 6,4 хуу, азы 135 тонна четпес. Улуг хөйлар бүрүн кыргыттына бергенде, ам бөдүүн дүнтүг хөйларны агарлаарын, артнан хураганнарның дүгүн кыргырын эки бодамчаныг организастаар херек. Оон-биле чергелештир колхозчуларда, совхозтар амыдыралында болгаш өске-даа хуузунда малдыг кижилерде артнан дүктерин садып алырын организастаза чогуур.

Тываның малчыннарының Улуг Октябрьның юбилейинге утнушгур алган хүлээгелериниң, ылаңгыя күрүнеге эът, сүт, дүн садарының чыл планнарының күүсеттинип турарын партия, совет органнар хүн бүрүнүң контролунга ап, ферма бүрүзүнге, семиртирге кодаларынга амыдыр эң шыңгыы организастаар, килограмм сүт, дүн, грамм деңзи немелдези дээш улуг демиселди чорудар херек.

ЧУРУКТА: Киевтиң «Арсенал» заводунуң ишчи күжү-биле кристаллдар эвилдирип шинчилээр лабораториязының улуг лаборантызы Людмила Семёнова кристалл эвилдирип тур.

Фото О. КУЗЬМИНИНИҢ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

А. Н. КОСЫГИНГЕ ЯПОН „ХАБАРОВСК НИИТИЛЕЛДИҢ“ ЧАГААЗЫ

Японияның хөй-хөй префектуразының губернаторларын болгаш чер-черинiң эрге-чагырга органнарының сураглыг удуртукчуларын база чурттуң ажыл-ишчи, хөй-ниити бөлүктериниң төлээлерин каттыштырган япон «Хабаровск ниитилел» Совет күрүнеңиң 50 чыл ою болуп турарынга хөлбаатыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге байыр чедирген чагаа чоруткан.

Октябрьның социалистиг революциязының бүгү делегейге ужур-дузаазын болгаш бүгү делегейге тайбың дээш демиселге Совет Эвилелиниң ролюн чагаада бедин-биле үнелээн.

«Силерниң чурттуңар бодуңуң догуннан келген 50 чылдарының дургузунда аар-берге шылгалдаларны алдарлыы-биле эрткен, ынчангаш хожудангай чер ажыдыг чурт чораан Россия делегейниң аар үлетчүлүг күрүнеэи болу берген. Ам Силерниң күрүнеңериңиң төөгүзүнден хөй чүүлдерни өөренип алырывысса чогуур деп чүвени эки билип турар бис»— деп ол чагаада чугаалаан.

«Чоокку Чөөн чүкте кризисти уаутказарынче база Вьетнамга тайбынны катап тургузарынче утпанган, ак сеткилдиг, шудургу күжениишкиннерни кылган дээш» Совет чазакты, улусту ханы хүндүткел-биле көрүп турарын чагаанның авторлары илергейлээн.

Чагаада ССРЭ биле Японияның аразында харылзааларның таарымчалыг деңнелиглери бар болуп турарынга, оларның аразында садыг-экономика болгаш культура харылзааларының хөгжүлдезиишге сеткил хамыышкыны илереттингеп. Ботботтарынга ажыктыг ол харылзааларны «Хабаровск ниитилелдиң» удуртучулары улам ыңай калбартырынга, ылаңгыя Сибирьниң бойдус-байлактарын ажыглаага шикпээдип алырынга база эрик кавызының япон-совет садыглажыышкынын хөгжүдеринге «улам таарымчалыг байзалыг тургузарынче» боттарының түткүлдүүн демдеглээн.

«Хабаровск ниитилел» 1966 чылда Хабаровскиге болган совет-япон улуг садыг делегелгезининг соонда Японияга тургустунган болгаш Япония биле ССРЭ-ниң аразынга эрик кавызының садыглажыышкынын улам калбартырынга дуза чедирер сорулгалыг. Ол ниитилел чурттуң хөй префектуразының губернаторларын, хоорайларының дәргалары, ажыл-ишчи болгаш хөй-ниити бөлүктериниң төлээлерин каттыштырып турар. Ук ниитилел Японии биле Совет Эвилелиниң аразынга садыг-экономика харылзааларын хөгжүдери болгаш чаагай көжа-хелбээ харылзааларны быжыглаары дээш ажылдап турар. Нагаво префектураның губернатору Г. Нисидзавага баштаткан ол ниитилелдиң төлээлери мында чаа ССРЭ-ге чораан барган.

МОНРЕАЛЬДА ДЕЛЕГЕЙ ДЕЛГЕЛГЕЗИНГЕ ССРЭ-ниң НАЦИОНАЛ ХҮНҮ

СЭТА-ның түскай корреспонденттери **В. Михайлов** биле **С. Фролкин** олар Монреальдан мынча деп дамчыткан:

Август 15-те делегейниң «Экспо-67» деп делгелгезинге ССРЭ-ниң национал хүнүн чоруткан.

«Экспо-67» хоорайжыгаштa Наңиялар шөлү. Шөлдү долганлыр турар каът-каът олуттарда чон чыгык долган. Дөрбелчин кылдыр асфальтылап каан шөлде хөй өнүүт национал хевин кеткен чон айыраншокар. Совет Эвилелиниң төлээлериниң олуттарының кырын дургаар бүгү 15 совет республикаларның күрүне туктары кинскээн. Кол индирнин чанында хүндүлел таныылыдары — канада чепсектиг күштерниң шериг далайжылары чыскаалыпкан.

Төп индирге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы **Д. С. Полянскийге** баштаткан Совет Эвилелиниң төлээлери коступ келирге, чыылганнар ажыш часкап уткаан. Төлээлерге делегей делгелгезининг чиигине комиссары **Пьер Дюпюи** байыр чедиртен.

Оон соонда Совет Эвилелиниң Күрүне Гимнизиниң аянгазы болгаш үгер-бооларның ёзулал даштаашкынигары ыыналып турда, ССРЭ-ниң Күрүне тугун кинскиидип үндүрген.

Чыылганнарга Пьер Дюпюи байыр чедирип, сөс алган. Бистиң планетавыска болган, ам-даа болуп турар үндезин чаартылгаларга Совет Эвилели кол рольлуг. «Экспо-67» деп делгелгеде совет делгимирни чоннуң канчаар-даа аажок сонуургап турарының ужуру ынчангаш биилдингир. Делгелгени көрген хирезиниде-де, аңаа катап-катап кээп турар миллион-миллион кижилер, ону көөр дээннериңиң талыйтыр шуужуп алган тургулаары — ССРЭ-ниң делгимирiниң төлептиг үнелеткенининг эң эки херечизи ол болгай деп, Пьер Дюпюи чугаалаан.

Дюпюи оон ыңай делегей делгелгезинге ССРЭ-ниң делгем хемчээлиниңиле киржип турарын демдеглээн. ССРЭ-ниң төлээлекчилериниң делгелге организакчылары-биле ажыл-ишчи дем-билелиг ажыдыын турарын онзалап чугаалаан. Өнүүр улуг чурттуң, өнүүр улуг улустуң төлээлекчилерин — Совет Эвилелиниң төлээлерин хүлээп алыр улуг алдар бөгүн бистиң улуг-хуувуска таварышкан-дыр. Ынчангаш аалчыларывыска: «Моорланар» деп чүректиң ханыындан чугаалаан тур бис деп, чиигине комиссар медеглээн.

Д. С. ПОЛЯНСКИЙНИҢ ЧУГААЗЫ

«Экспо-67» деп делгелгени Совет Эвилелиниң өөмүнээзинден киирген улуг-хуу көргүзүглериг болдурганың ужуру болза чүгле делегей делгелгелерин чорударының улустар аразынга дем каттыштырып ажылдаарынга чаагай чанчыл болу бергенинде эвес болгай. Бодувустун аңаа киришкенивис-биле боттарывыңа конфедерациязының 100 чыл болган ою демдеглеп турар соңгу талакы кожаларывыс — канадаларга чалбыштыг чаагай сагыш-күзелиниви база илергейлексээн бис деп, Д. С. Полянский медеглээн.

Бистиң чурттувустуң ажылчы чоннары совет-канада харылзааларыны улам ыңай хөгжүдерин бистиң күрүнелеривистиң улустарының аргеажыктарынга дүгжүр болган бүгү дегелгеде тайбынның херээнге бараан болур дээрзинге бүзүрелиг деп, Совет Эвилелиниң төлээлериниң баштыны медеглээн.

Бистиң делгиривиске келбиилээн, экономика, культураның, эртем, техниканың чүүл-бүрүү алырларынга Совет Эвилелиниң улустарының чедиишкиннери-биле чүс-чүс муң канаалаарының улам чоок танывын, совет кижилериниң амыралын билиин ап турарынга өөрүп тур бис деп, Д. С. Полянский чугаалаан.

Бо чыл биске өнза, байырланчыг чыл болган: ноябрьга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ою. Совет күрүнеиниң төрүттүнген хүнүн демдеглээр бис. Хожудангай турганындан бистиң чурттувус чартык чүс чыл хургузунда деңнелегейде тайбынның херээнге бараан болур дээрзинге бүзүрелиг деп, Совет Эвилелиниң төлээлериниң баштыны медеглээн.

Бистиң делгиривиске келбиилээн, экономика, культураның, эртем, техниканың чүүл-бүрүү алырларынга Совет Эвилелиниң улустарының чедиишкиннери-биле чүс-чүс муң канаалаарының улам чоок танывын, совет кижилериниң амыралын билиин ап турарынга өөрүп тур бис деп, Д. С. Полянский чугаалаан.

Бо чыл биске өнза, байырланчыг чыл болган: ноябрьга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ою. Совет күрүнеиниң төрүттүнген хүнүн демдеглээр бис. Хожудангай турганындан бистиң чурттувус чартык чүс чыл хургузунда деңнелегейде тайбынның херээнге бараан болур дээрзинге бүзүрелиг деп, Совет Эвилелиниң төлээлериниң баштыны медеглээн.

Бистиң делгиривиске келбиилээн, экономика, культураның, эртем, техниканың чүүл-бүрүү алырларынга Совет Эвилелиниң улустарының чедиишкиннери-биле чүс-чүс муң канаалаарының улам чоок танывын, совет кижилериниң амыралын билиин ап турарынга өөрүп тур бис деп, Д. С. Полянский чугаалаан.

Бо чыл биске өнза, байырланчыг чыл болган: ноябрьга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ою. Совет күрүнеиниң төрүттүнген хүнүн демдеглээр бис. Хожудангай турганындан бистиң чурттувус чартык чүс чыл хургузунда деңнелегейде тайбынның херээнге бараан болур дээрзинге бүзүрелиг деп, Совет Эвилелиниң төлээлериниң баштыны медеглээн.

Бистиң делгиривиске келбиилээн, экономика, культураның, эртем, техниканың чүүл-бүрүү алырларынга Совет Эвилелиниң улустарының чедиишкиннери-биле чүс-чүс муң канаалаарының улам чоок танывын, совет кижилериниң амыралын билиин ап турарынга өөрүп тур бис деп, Д. С. Полянский чугаалаан.

Бистиң чурттувустуң ажылчы чоннары совет-канада харылзааларыны улам ыңай хөгжүдерин бистиң күрүнелеривистиң улустарының аргеажыктарынга дүгжүр болган бүгү делегейге совет делгимирни чоннуң канчаар-даа аажок сонуургап турарының ужуру ынчангаш биилдингир. Делгелгени көрген хирезиниде-де, аңаа катап-катап кээп турар миллион-миллион кижилер, ону көөр дээннериңиң талыйтыр шуужуп алган тургулаары — ССРЭ-ниң делгимирiниң төлептиг үнелеткенининг эң эки херечизи ол болгай деп, Пьер Дюпюи чугаалаан.

Дюпюи оон ыңай делегей делгелгезинге ССРЭ-ниң делгем хемчээлиниңиле киржип турарын демдеглээн. ССРЭ-ниң төлээлекчилериниң делгелге организакчылары-биле ажыл-ишчи дем-билелиг ажыдыын турарын онзалап чугаалаан. Өнүүр улуг чурттуң, өнүүр улуг улустуң төлээлекчилерин — Совет Эвилелиниң төлээлерин хүлээп алыр улуг алдар бөгүн бистиң улуг-хуувуска таварышкан-дыр. Ынчангаш аалчыларывыска: «Моорланар» деп чүректиң ханыындан чугаалаан тур бис деп, чиигине комиссар медеглээн.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

Пропбөлүк үнүпкен

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистерин танылырын Таңды районнуң ажылчы чиннары үргүлчүлеп турар. Ам үеде фермаларда, бригадаларда, сиген белеткеп турар бригадаларда агитас-массалыг ажылдың нөл өзээ Тезистер дугайында лекциялар, беседалар болуп турар.

Партиялың Таңды райкому партия болгаш совет ажылдакчыларның иштинден пропагандисчи белүктү тургускан. Оон составында 22 кижи киржип турар. Олар СЭКП ТК-ның Тезистериниң кол-кол белүктериниң талазы-биле илеткелдерни, лекцияларны болгаш беседаларны ажылчы чоннарга ыяыл бээр.

Пропагандисчи белүктүң чамдык кежигүннери колхозтарже, совхозтарже, фермалар болгаш бригадаларже үнүпкен. Боттары лекция, беседа кылырындан аңгыда, олар Тезистерни ханызы-биле өөренирин организастаарынга партерганизацияларга дузалажыр.

ШЕВЕР ХОЛДАР

Кызылдың аңыдыраа хандырылга комбинадының № 2 салбыры (эргелекчизи Н. Утюкова) Совет эрге-чагырганың 50 чыл өөнүү байырлалынга төлептиг ужуражыр дээш кызымак ажылдап турар.

Салбырның даарамнычылары ийиги кварталда 17 муң рубльдиг даарамнылга ыяыгларын бүдүрер тургаш, 19100 рубльге даарап, бүдүрүлге өнаалдазын 112,4 хуу күүсеткеш, комбинаттың дээре ажылдыг салбыры болган.

Бо салбыр хевеңниг кылыглар даараарындан аңгыда, чеергиннар, сыртык хевы, ажыычын халаттар дээш өске-даа чүүлдерни даараарлар. Бир даарамнычыга өнаштыр олар 630 рубльдиг продукцияын бүдүрерин 670 рубльге чедир кылып турар болгаш ыш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн ай санында бедидип турар.

Даарамнычыларның аразында хүлээгелерин деңгээмал ажыр күүседип турар шалыпчылар бар. Оларга бригадир-мастер М. Звользинаны болгаш даарамнычы Т. Конкейни адап болуур. Шалыпчылар бүдүрүлге планын 120—130 хуу күүседип, коллективтиң чеергаараалы бояып турарлар.

Шөвер холдуг даарамнычылар августтуң үлүүн эки түңнеидиг күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар.

Доостур четкен

Таңды районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге дүк садарының чыл планын өлээп дөгүдүп, 76,6 хуу чедирбергеп. Түс-түс ажыл-агыйлардан «Революцияның чалбыыжы» колхоз чыл планын 86,6 хуу, «Межегей» совхоз 84 хуу чедирбергеп, мурнуку одуругда чоруп турар.

Дүвүү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының юбилейлиг чылда планын район ниитизи-биле 94,9 хуу чедирбергеп. «Тиилелге» совхоз 39,5 тонна дүк садар тургаш, 50,8 тоннаны садып, чыл планын 128,6 хуу күүсеткеп.

Чаа бажыңнар

Бүзүк чыды ам-даа читпээн, чаа, бүгү чүүлдери кыланнайның турар бажыңче көжүп киреры кыынын сеткилинге өөрүнүүт эвес боор. Ындыг чаагай өөрүшкү чоокта чаа «Барлык» совхозтуң ажылчыннарының дөрт өг-бүлезинге таварышкан. Көдээ тудугжулар ийи-ийи квартиралырлыг ийи бажыңны хуусаа бетинде тудуп дооскаш, чаңгыс суур чурттуларынга бараалгаткан.

Ч. Моңгуштуң удуртуп турары тудугжулар звеновзу ийи-ийи квартиралыг үш бажыңнын тудуун мырыңай чаа дооскан. Оларже аас кежиктиг 6 бардыкчы өг-бүлелер көжүп кирер. Көдээ тудугжуларда бодуңун ажылынга кызымак болгаш бедик мергежилдиг кижилер эвээш эвес. Оларга Кара-Сал, Сарыглар, Очур, Шүмней, Кан-оол, Бадыраа, Карашпан оларны бирги залчегже хамаарыштырып болур.

Ажыл-иш хайныккан

Бо хүннерде Таңдының «Межегей» совхозунуң Кара-Булуң салбырының шынааларында күш-ажылчы хайныышкын улам калбаргаң, сигенни кезип, белүп, сараттаң турар.

Эш Ермолаев удуртқан сигенчилер бригадазы совхозта бедик темпилиг ажылдап турарын айтыр херек. Бригадавың үлүүнде 94 тонна ажаттынган сиген бар азы ону 26 сараат кыдыыр тургускан.

Ажылга үлегерин көргүзүп, хүн нормазын ажырып турар мурнакчыларны илередип, оларга материалдыг сонуургал талазы-биле идиг бериишкиннерлиг хемчегларни ап турары ында чанчыл болган. Ылаңгыя трактористер Н. Кравченко, П. Николаев олар хүнде 8 гектар черниң сигенни кезер тургаш ,12—13 чедирип турарлар.

Дырбаалыктар сөөрткен тракторлар башкарыкчылары Ш. Дамдың, А. Ковененко олар хүнде 15 гектар черниң сигенни белүп ажаар турган болза, 20—22 чедирип турары доктаамал болган.

Сигенчилериниң аразында социалистиг чарыш калбаргаш, беш хонгаш-ла оон түңнезин үндүрүп, тиилекчи болганнарга ыымпелдерни тыпсып, өртемтиг чүүлдер-биле шаңнап турар.

Сараат салыкчыларының иштинден В. Крюшенко удуртқан звено мурнакчы. Кара-Булуң салбырының сигенчилериң мал чемнери белеткээринiң планын августтуң төнчүзүнге чедир бүрүн дооскаш, тараа ажаан алдынмайынга чеминнээринiң болуруңга быжыг бүзүреткиннер.

700 центнер сиген

Тожу районда «Май 1» колхозтуң мал чемни белеткелинде 10 звено ажылдап турар. Оларның иштинде Л. Комбуюн удуртуп турар бригадазы чоокку хүннерге чедир 700 центнер сигенни сараатталп, 100 тонна сигенни силостаан. Удаа-дараа чаапкыннап турар болза-да, бригада бичии-даа аяс турар үени халас эрттирбейн ажылдап турар.

Сиген кезилдезинде ажылдап турар тракторист М. Дүктүг-оол, ажт машиназында П. Кара-оол, сиген белүдүп турар В. Баянчык, сараат салыкчызы Ч. Түлүш олар эки ажылдап, өске өөрүдөн мурнакчылар болуп турар. Бригада 200 тонна сиген белеткээр, 200 тонна силос салыр планныг. Ол даалгаларын август 25-те күүсеэир дээш бригаланың кежигүннери кызымак ажылдап турар.

Бедик темп

Юбилейлиг чылда малга быжыг чем сууруу белеткээр дээш ажыл Чөөн-Хемчикте «Сүт-Хөл» совхозта ам үеде иваг-түлүк чоруп турар. Сиген кезилдезиниң темпинииниң болгаш шынарының талазы-биле Кара-Чыраа салбыр совхозтуң өске салбырларындан мурнап турар.

Ам үеде бо салбырның сигенчи бригадалары болгаш авеноларынга 360 ажыг тонна сигенни сараатталп. Мал чемни белеткеп турар бригадаларының иштинде С. Ондарның удуртқан аныяктар бригадазы тергиин эки ажылдап турар. Үстүнде сараатталтыган сиген колдуунда оларның ажылы-дыр. Күжүгет Борбак-оолдуң өг-бүлезин сиген кезилдезинде кончуг эки ажылдап турар. Олар 35 тонна сигенни белеткээннер.

Ю б и л е й г е

«Чыраа-Бажы» совхозта К. Одай-Дамбаа удуртқан бригаданың тудугжулары үш чурттарга бажыңы тудар планныг тургаш, дөрт бажыңны тутқаш дужаалган. Алды кижи соотавтыг К. Яковтуң бригадазы 4 чурттарга бажыңын тудуп ажыглаада киргеп. Механизастаттынган тудуг колонназының коллективи чурттарга бажыннары тудар планын чедиң айларының дургузунда эки күүсеткеп, артканнарын юбилейге утқуштур ажыглаага дужаар сорулга салып алган.

Бистиң тудугжулар байырлалды күш-ажылчы белеткеглиг утқуур дээш шудургу ажылдап, бар аргаларны хереглеп турза-даа, чамдык үелерде тудуг материалдары ховартай баар таварылгалар бар. Тудуг бригадалары ыраак черлерде ажылдап турар болганындан ол байдалды болдурбаан дээш колоннаның удуртукчулары хемчегларни ап тураада, транспорт организацияларынга, ылаңгыя Чадаананың АТА-зы чүүк сөөртүр машиналарны үеэлеливишкиниг берип турары хомудавчыт.

Бызаңчы М. КҮНГААРЖАП.

Чөөн-Хемчик районда № 463 механизастаттынган тудуг колонназының тудугжулары юбилейлиг чылда боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны боттандырар дээш социалистиг хүлээгелерни алган ажылдап турарлар.

Н. Орлов баштаан бригада чыл дургузунда чедиң чурттарга бажыңы тудуп, ажыглалга киирер тургаш, 9 бажыңны тудуп дужаган. Бригаданың тудугжулары ийи аал иштин чурттаар бажыңның тудуунда ажылдап турарлар. Чедиң айларының түңнелинде Орловтуң бригадазы бригадалар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Өвүр районнуң Хандагайты суурунда тудугжу бригада (бригадири Ч. Хеймер-оол) социалистиг чарыштың ийиги черинде чоруп турар. Хандагайтыда 50 оруннуг уруглар садын тудуп, ажыглалга киирген. бригада ам Чадаана хоорайда 35 уруг турар садтың тудуун кыла берген, ук тудугну юбилейге белеп кылдыр доозар хүлээлге алган.

Ыызанчы М. КҮНГААРЖАП.

Найысылалдың тудугларынга

Темүүнүң Ырбан ыяш ажыл-агый пунктузунуң коллективи Улуг Октябрьның бежен чыл өөнүнга СЭКП ТК-ның Тезистери-биле тамышнаш, аңаа харыы ыылдыр боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин бараалгадып, ажылдың темпизин кошкатпайн турар.

Бо хүннерге чедир ыяш ажыл-агый черинiң ажылчыннары республика найысылалынга 51 муң 96 кубометр ыяшты салдадып бадырган. Ам коллектив 24 муң кубометр ыяшты салдадып балырар ужурлуг. Ырбанчылар артнан ыяшты чөгүүр хуусаазында белеткээш, салдадып чедирер дээш күмеңиишкинниг ажылдап турар.

Коллектив бүрүзүнде ышкаш, мында мурнакчыларга бүдүрүлге чери чоргаарланыр. Күш-ажылдың шалыпчылары — челаачы Чутнов, тракторист Грахов, катерист Зинов болгаш өскелер-даа хүнүнүң ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип, баттарының чаагай ажыл-херээн Совет күрүнеңиң бежен чыл өөнүнга тураскаадып турарлар.

ТЕЗИСТЕРНИ — МАССАЖЕ

Совет арге-чагырганың 50 чыл ионга СЭКП Төв Комитединиң Тезистерни чонга таныштырар, өөредир талазы-биле Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң партия организациязы хемчегларни ап турар. Тезистерниң ниити таныштырылгазын 10 ажыг черге организастаан, оларга харымсалгалыг эштер идепкелдерни кылгылаан. Кожай бригадазынга ооң шуут өөредилгезин эрттирген. Ол 5 хонук үргүлчүзээн. Өөредилгенин бистиң бир идепкейлиг пропагандизивис М. Анай-оол белүктер айлы-биле эки чоруткулаан.

Ындыг өөредилгени ам ооң черлерде чорууда берген. Ынчаларга сүт-бараанның ийи фермазының мал чемнери белеткеп турар бригадаларынга оларның ажылының байдалын барымдаалаан, Тезистер-биле таныштырылгалар, беседалар чорудары көрдүнген, ол ам боттанып турар.

Өөредилге үш черге эртер, ол болза Торгалыг, Эйлиг-Хем болган Хөлчүк бригадалары-дыр. Мында дээре дээш лекторларывыс-ты ажыглаар бис, олар болза хамыктың мурнунда Б. Монгул-оол, А. Богданова болган өскелер-даа болур-дур.

Улуг Октябрьның юбилейниге чылдың эгезинден тура белеткенип, хүлээлгелерни алган турган болгай бис. Бо талазы-биле байдал бистер кандыгыл?

Күргүнеге эът садарының ниилиг 101, дүктүүн—144 хуу күүсеткен бис. Дүктү бир хойга онаштыр 2,2 кг алыр турган, 2,4 кг кылдыр алган бис.

Чүс баш малга онаштыр оларның чаш төлдерин камгалаан алырының талазы-биле планныг күүседип шыдаваан бис, тодаргайларга чүс хойдан-на 85 хураган алыр планныг турган болгулуусса, алганывыс чүгле 70 хураган болган. А чүс инекке онаштыр быжаа алыр план 78 дээш турда, чүгле 61 алдынган. Ооң ындыг болганының чыдыгааны чүдел? Кол чүве — малдың эдерижилгезин багай организастаанындо: тарын бооздырганы четче чорутпаан, ара салыр, кызырар чүүлдер тургулаан. Чадаанадан алдынган кошкар үрелери үреливр, оортан алыры саадаар чүүлдер-даа турган. Харын ооң ужурунда хойларының 18 хуузу кызырааи.

Бо чылын байдалды эдер апаар, мичангаш ыяшгын хураганнарны декабрь, январь, февраль айларда алыр дээш эдерижилгени организастаар, ол сорулга-биле тарын бооздырга кылыр кижилерни өөредип чорутkан бис. Кошкарлар үрезин Чадаанадан алыры-биле кады бодувуска алырын база организастаар.

Бистиң колхоз — мал ажылын хогжүдер утпаанмышныг. Инек талазы-биле кол бәәр чүвенис—сүт, мыйыстыг бода малды симментальжуксаа-биле меоң соңгаар-даа эжиждер. Эртиен чылдың бө-ла үезин-биле деңизөргө, бистө сүт саалдазы бичө кудулаан. Чүге? Кыжын мал чемнери бар турза-даа, ону сөөртүп чедирерин багай организастаан, мичангаш чемгерилге багай болган.

Ындыг болза-даа чүс хойга онаштыр 104 хураган алган Э. Тюлюш ышкаш мурнакчыларның дружулгазимге долиын ажылдаар апаар бис. Бүгү малчыннарга байдал мындыг турарын чедип алыр ужурлуг бис. Чартык чылда бир инекке онаштыр 1161 кг сүттү алган Б. Натшит-оол база 1118 кг алган Д. Долчаннаа ышкаш эштерниң дуражулгазын база иштередир апаар бис.

Бо хүннерде тараа ажаап алышкынынга белеткел бистө колдуунда доозулган, эрткен чылын гектерга онаштыр 11 центнер тараа алган болгулуусса, ам ортумаа-биле 15 чедир алырынга бүзүрелдиг бис.

Чонның ортузунда политмассалыг, киживаанныг ажылын улам калбартып турган, ыбилейниг чылда алдынган хүлээлгелерни чүгле доллур эвес, харын ажыр күүсеткен турарын хандырары—бистиң колхозтуң партия организациязының мурнунда турар бо хүнерниң кол сорулгазы ол.

Х. КҮНГАА,
колхозта партком секретары.

Шапкын сүгнүг Шуурмактың солагай талазында калбак арганың кыдыында сүт-бараан фермазы. Анда кежээликтей чаш бөспиинска, учётчик Шалык Ланзыы сазынчыларның сагган сүдүн хүлээп ап тур. Мурнакчы сазынчылар кымнарыл? деп сонуургай бердивис.

— Бистиң сазынчыларывыста мурнакчылар хөй. Оларның аразында Данзы Лойгу болгаш оол сазынчы Сырат Бирей-оол бар. Бо оол-биле чугаалашып көрүкерем — дээш, ви хаватты солче учётчик айытты.

«Тес-Хем» совхозтуң сазынчызы С. Бирей-оол ол фермага чедип чыл мурнунда сазынчылап кирген. Инек сазрынга ол дүрген моргашкы өөренген болгаш ам үеде районда мурнакчы сазынчыларның бирээзи апарган. Бо чылдың бирги чартыында саап турар нииги инектериндеи 11 тонна сүттү сагган. Чылда инек бүрүзүндеи 1350 кг сүт саар дээн хүлээлгезин күүседип алырынга ол бүзүреливг.

Мурнакчы сазынчы ам фермада немсиеэ организациязының секретары. Комсомолдуң организас-массалыг ажылын анаяктарның ортузунга багай эвес чорудуп турар.

ЧУРУКТА: сазынчы Сырат Бирей-оол.

С. ХЕРТЕК.

А. ПОНАМАРЕВТУҢ фотозу.

БЫЖЫГ ТУРУШТА

«Улуг-Хем» ыяш ажыл-агый черинің коллективи беш чылдың ийиги чылының планныг сорулгаларын күүседир дээш канчаар ажылдап турарын чугаалап бөөрүн ооң директору Леонид Матвеевич Башкирцевтен бистиң корреспондентивис дилээн. Ооң чугаалааны болза:

— Совет арге-чагырганың 50 чылынга будуруктуг ажыл-ишти ужуражыр деп бүгү чуртта калбаргап шимчээшкинде бистиң коллектив хаара туттунган, шудургу ажылдап турар. Будуруп турарывыс чиг-эт ыяш болгаш чүве төлээде бистиң ажыл-чорудулгавыстың байдалы республиканың оске будуруглелериниең база бир янзы. Тедаргайларга коллектив Ырбанның, Чербинин ыяш белеткээр пунктулары, салдыкчылар, дидирихчилер болгаш мебель кылыр фаб-рика, ыяш завод болуп, чангыс сес-биле чугаалларга ангы-ангы черлерде чаптыса берген. Ынчалза-даа коммунистиг нииттиледдиң улуг түдүн күргедетчириниң херээнде быжыы-биле туржуп турар.

Коллектив эрткен чартык чылда ниити продукция будурерин дыка көрүдегип, пландан ажыр күүсеп 54,5 мун рубльдин продукциязын кииргеи. Бо чаагай херекке ыяш кезиичилериин, салдыкчыларын, сөөртүкчүлериин могаг чок кызымаккай ажыл-ижи бистин чедишкинниерривистин кол үндезини. Ылангыя Ырбан пунктузу (начальниги В. Цупинин) ниити продукция будурерин 121,4 хуу күүсеп, пландан ажыр 2280 кубометр ыяшты берген. Чер-би пунктузу (начальниги Г. Трипачкин) планын 109,2 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйның 4 будуруглелериниң үжү чартык чылдың планныг даалгаларын дыка ажырып, бедик көргүзүгүү чедип алган. Чамдык чүгүла материалдар шүүгай, будук, дозу, лактарның ышнары багай, оларның чедишпезинден ээп Н. Стрельников начальниктээн мебель неги чартык чыл планын чедир күүсеткеэн. Ынчалза-даа сөөлгү үеде байдал экижээп.

Будуруглениң бүгү цехтери ийиги чартык чылдың баштайгы айында материалдар-биле четче хандыртынып, будумчелиг ажылдаанындан коллектив ниитизи-биле айның онаалгазын 110 хуу чедирип, планнан ажыр 13 мун рубльдин продукциязын алган.

Ырбан пунктузунда ээп Краховка чүртүкеи ыяш белеткээр бригада ай планын 120 хуудан кудулаттайн, мурнакчы ажылдап келген. Чербиде ээп Очүр бригадирээн биче комплексилиг бригада база оон дүдек чок эки ажылдап турар. Ай, квартал санында ажыл-агыйның чедип ап турары мындыг чедишкиннерииге чоргаарланмас аргажок.

— Үстүнде чедимишкиннерни чедип алырынга партия, комсомол болгаш хөй-ниити организациялардың кириилгезинин дугайын чугаалап көрүкерем?

— Бистиң үстүнде чедишкиннерривиске будуругледе партия организациязы (секретары ээп Прусильников), комсомол организациязы (секретары ээп Стребков), ажылчын комитеди (даргазы ээп Блинов) оларның салыышкыны улуг. Олар бригада, цех бүрүзүнге организас-массалыг киживаанныг ажылын чогуур иегелдеге дүүштүр тургузуп, ажылдап турар кижи бүрүзүнге оларның от-бүдеелеринге чедир киживаанныг ажылын чорудун келгеннер. Во бүгүнүн түнелиниде эрткен 7 айзарга коллективже күн-ажылдың будуруктулуу 107,2 хуу чедир өскен. Бир ажылчын чартык чылда 230 кубометр түдүт ыяшы белеткээр планын 109 хуу күүсеткен, азы 22 кубометрни артыкка будурген.

Эрткен чартык чылда ажыл-агыйның будурген продукциязының бөтүнези дыка чигээн, ооң 28 мун рубльдин ары орулгазын алган.

Коммунистиг күш-ажылдың пети деп бедик атты мебельчилер алгандан бәәр 3 чыл чедип турар. Бо цех 5 ажыл хүнүт неделяже бистиң будуруглениң цехтериниеңден бир-ле дүгаар шилээн. Чайның бо таарымчалыг хүннеринде олар ийи дыштанып хүнүнде хөорай кыдыынче массалыг үнүп, дыштанылгазын организастыг эрттирип турарлар. Ажыл-агыйның оске цехтери бо хүннерде ындыг неделяже шилчиринии будуузунде турарлар.

Алдарлыг байырлалга белек кылдыр алган хүлээлгевисти хуусаа бетинде күүседиринин бүгү аргалары бистө бар — деп Леонид Матвеевич сөзүн доозкан.

УЕНИҢ БАЗЫМНАРЫ

ТЕЗИСТЕРНИ НОМЧААШ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистерни бистер башкылар кичээнгейлиг таныштырывыс. Бичии салгакчыларны өөредип, кижилер башкы улус болганывыста, ыяшгын ажылчы чоннарның коммунистиг киживаанныгынга доктаган одуругларны номчаш, ажыл, амыдыралывыстың дугайында хөйну бодап чугаалаштывыс.

Өскен төрээн черивиниң хогжүдениеден караам-биле көрүп келгенин чаартыглалар, чангыс чер чурттуларывының чаа амыдыралды тургузар дээш эрестиг күш-ажылы сагышсеткилимни довидуруп, бо одуругларны бижиириниче меиң албадапкан.

1948 чылдың өгези. Ынчан Тээли суурга сан дорт кудумчулар хамаан чок, коскү, улуг бажыннар безин чок турган. Хөй кезиинде-ле хуу араттарның бекперлештир түдүп алганы тараа урар чавыт, куу-куу терек бажыннары шоочаларны даларын калгылаан турар чүве. Кожуунуң албан черлери школадан ырак эвесте шөйбек бажыңның тар өрээлдериие турган. Суурда чүс ажыг өөренирчилиг эге школа бар. Ынчан дөртку класска өөренип турган мен. Кышкы дыштанылгада алдынга келдим. Кожуундан бир сургакчы келген. Сукпак-Бажы, Элезиининг-Хөвү, Эдер-Күй ол ынчаар алдарның улузун Хая-Базарында залывыска чыгган хуралдааннар.

Кожуун төвүнге чаа школ тудар деп турарын суму даргазы Салчак Барба илеткээн. Школаның чүдүктарын кончуг шалыпкын белеткеп өөрткеп, күзүн уругларны хүлээп алыр кылдыр школаны дүрген тудар деп шиитпирлээнер. Чаа школаны тудуптарга, уруглар чедиги классты бо-ла кожуун төвүнге доозуп алыр арганы болур.

Коп-Сөөк сумузунда эң мурнакчы арбандан эгелеп, ыяшты белеткеп өөртүр болган. Ооң соон дарый оске арбаннар база кириптер. Чыылганнар шиитпирни шуптү чүүдүгүүген.

Дараазында хүн арбан даргазы Иргит Серен-Чимит ол чоок-кавы алдарның эң улуг назыннылары Айдың, Демир-Маадыр, Хүреп-оол, Маткара, Тараа-Сарыг баштаан төөкү арбанның араттары кижи бүрүзү ийи-ийи аъттарлыг Даттан Тээли, Ала-Белиг тайгаларынче чүдүк кезии үнүшкеннер. Январьның чыккызлама соогу 40—50 градус чедип турган. Ынчалза-даа ажыл-ишке тураскаатыг араттарны соок коргуүп шыдаваан. Чөвүрээзин шакпалап кааннап, үзүн сарыг-сарыг чүүктар өөрткеп аъттарлыг араттар Тээлиге үүрүк-сүүрүк кээп эгелээн.

Кышкы дыштанылга безин доозуламда школавыстан ырак эвес төлде чүдүктер дүжүрүүгеен. Хүн карааа черни чыылып, хар өрээп эгелээнде школаның хаазы хүн-хүнүүбиле безип орган.

— Тээли чедиг чыл школазының баштайгы доозучулары болур силер. Ынчангаш ам дөртку классты доозарывның экзаменнерин чүгле 4—5-ке дүжаадар—деп башкывыс Хертек Мандыы чугаалаан. — Мен силер хиреңде чайлаг школазынга чүгле 1949-50 чылдарда районнуң девискээрииге чүүртээн турган араттар колхозтажыын эгелээн. Ам районда мал ажыл-агыйлыг үш колхоз, бир совхоз бар. Коллективтиг ажыл-агыйга кирген соонда Кызыл-Даг, Мөгеи-Бүреи, Дапсы-Аксы, Дөн-Терек деп чаа-чаа суурлар тыптып, эрги суурлар улам чаагайжып сайзыраан.

СЭКП ТК-ның Тезистерни номчуп танышкаш, эвээш-даа бол бодумнуң күүгүүн эртип келгеи үеиде караамбиле көрүп келгенним чаагай амыдыралды дүрген хогжүдениң чижээн бодумнуң төрээн черимден сактып коргүүстүм. Чаагай амыдырал боду аиаа-ла тургустуна бербээн. Улуг Октябрьның херел чыры, ленинчи партияга киижиттинген, Төрээн чүүртүнга, чонунга хан-дамыры-биле бердинген оолдар, кыстар бүгү-ле бергелерии эрес-маадырлыы-биле эртип чораан, шак ындыг чаагай амыдыралды биске тургускан. Ынчангаш Тезистерниң одуругларының ханы утказыг болгаи бистиң социалистиг күрүнеливиниң эртип келген төөгүзүдүр. Чалыы-даа, кырган-даа киижи бүрүзү Тезистерниң ужур-утказын ханызы-биле бодап өөренир, чаа амыдыралды тургузар дээш бистиң өгбелеривистиң канчаар демисежии чоравыын сактып, оларның аттарын мөңгеде алдаржыдар ужурлуг бис. Ажыл-ишке кезээде бедик харымсалгалыг боон, бүгү күжүвүстүү, билиивисти чонның чаагай чоруунга баран болдурар дээш ажылдаары, өөренири бистиң хүлээлгевис.

Б. БАРБА.

КӨДЭЭ ТУДУГЖУЛАРДА

Улуг-Хем

Бистиң районда чүүртээлиг бажыннары, магазиннер, школалар, эмнелге черлери, мал кажаалары түгүнимайн турар суур чок. Чүгле 1966 чылда суурларга, фермаларга болгаи кадарчылар коданнарынга 125 чүүртээлиг бажыидары, 20 чүнар бажың, 3 магазин түгүнүгеи.

1967 чылда Улуг-Хемниң тудугжуларында улуг оскериишкиннер болган. Механизастаттынган бичии тудугжу отрялтың орнунга ангы үениң тудут механизмнери-биле чепсенгеиген коңгуй чоруур колоина тургустунган. Бо чылын 4780 дөрбелчин метр шөлүүт чүүртээлиг бажыңнарын, 4 чүнар бажынны, 5600 баш мал кирер 8 кажааларны, быжаа кажааларын, гаражтарны тудуп доозар сорулгалыг бис. «Найырал» совхозка механизастаттынган тараа арыглаар шаанны база Жданов аттыг колхозка машина-трактор мастерскаязын тударынын белеткел ажылдарын эгелеп чорудар планныг бис.

Тудугжу хүнүн улуг-хемчилер багай эвес түннелдериниг утказаннар: чеди айлар иштинде 2768 дөрбелчин метр чүүртээлиг бажыңнарын, 2400 баш мал кирер кажаалары болгаи оске-даа тудугларны ажыглазга киирген. Колоннаның «Найырал» совхозга участогу (прорабы В. Маадыпев). Шагаан-Арыг участогу (эң Г. Хөкпев), «Х Улуг хурал» колхозуун тудут бригадазы (бригадири эң Д. Дүкүрмаа) эки ажылдааннар. «Найырал» совхозга участок тудар он чедиг объектилериеден он ийиин доозуп, ажыглазга киирген. Ында ажылчыннарның күш-ажылын кончуг таарычалыг организастаан база кыдыиган тудут ажылдарының ыяшары бедик. Бригадирлер С. Анайы, С. Самдак, ол ышкаш быжаачылар Э. Сайн, С. Маскыров эки түннелдериг болганнар. «Х Улуг хурал» колхозтуң тудугжулары база багай эвес ажылдааннар. Олар 1600 кубометр тудут ыяшын белеткеп ап, малчыннарга ийи аал иштн чүүртээр 2 бажыңны тудуп бергеннер.

Улуг-Хемниң тудугжулары Совет арге-чагырганың юбилейниг чылынга улуг чедишкиннерииг ужуражыр дээш, участоктар, бригадалар, звеноолар аразынга социалистиг чарышты улам калбартып турар.

И. ГРЕДИН,
инженер.

Бай-Тайга

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунда эң Х. Норбужапка баштаткан 16 кижи составтыг тудугжулар звенозу юбилейниг чылда дөрт аал иштн чүүртээр ийи бажың, 25 орунныг уруглар ясликзи, школага 50 олуттуг столовая тудар социалистиг хүлээлгени алган, бираазииге-ле ийи аал иштн чүүртээр ийи чүүртээлиг бажыңны, столовайны тудуп доозкаш, ажылдага киирген. Ясликиин тудугуи доозкаш, Ангы үеде ооң иштин шуукатуралаи, печказарын кылып турар.

Ол звеноо чүгле чаа бажыннар тудуп турар эвес, база спорт стадионуи штакетниктер-биле долгандыр херииеп, башкылар чүүртээр үш бажыннын шалазын тырып, крышазын сепгээнер. Ол звеноиун тудугжулары Хертек Оюаи, Севээн-оол Күжүгет, Чамбаа Кадыр-оол, Калин-оол Хертек олар чажыидан тура чазаныкчылап оскеи дуржулгалыг быжаачы, ук звеноиуи удуртукчузу Хертек Мага-Шуруевичиден тудак чок шевер ажылдап, хүи нормазын үргүлчү ажырып турарлар.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Каа-Хем

Юбилейниг чылда бир ниити чүүртээлиг бажыңын, 6 аал ниити чүүртээр бажыңны, 700 быжаа турар механизастаан дан-бетон бир, 500 хөй кирер бир кажааны тудар хүлээлгени Каа-Хем районнуң «Тилелге» колхозуиуи тудугжу бригадазының коллективи алган. Амгы үеде 6 аал ниити чүүртээр бажыңны, 500 хөй кирер кажааны тудуп доозкаш, 700 быжаа турар кажааны Улуг Октябрьның 50 чыл болур ооига чедир тудуп доозар сорулгаиы ол бригада салган.

Ол бригаданың тудут ыяшы белеткээр, эң С. Галочкинге баштаткан звенозу чыл эгезиниеи бәәр 2500 ажыг кубометр тудут ыяшын, 4000 кубометр оттуулар ыяшты белеткээн.

С. КЕНДЕН.

БИСТИҢ МУРНАКЧЫЛАРЫВЫС

Хоочун хойжу

Арыг салгын хатка селгүүстеп, Зэрбек суурдан үнгеш, хемни өрү хаптыын. Хүнүүн изии-даа аамок. № 1 бөт-өрулга-чарыглалыг хойжу бригаданың дүмүн эрткеш, улуг Көндейни өрү хакпаш, Бичө-Баян-Кол ыңды Ачылыгның аксынга чедип келгиримге, сураглап чорааным, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң хоочун малчыны, чазактың дээди шаңналы Ленин орденни алган Кызыл-оол Көнзурунович Сарыг-оол бө чөр. Арны хүнге дадыккан, бижен хаа-ина берзе-даа, ам-даа аныяксыг, семис-чаагай, туугса меге хевирииг малчын хоонуң чанында таакпылап чөртүп чөрду.

Кызыл-оол Көнзурунович-биле бө-ла колхозка 14 чыл ажыр кады мал кадарын ажылдап келдивис. Ол чылдарда ниитининг малының баш санын өстүрер, хөй дүктү нүүрүнеге дүшаар дээш шудургу ажылдап келген бис. Семис-шыырак хойлар хүр кыш ажар, хураганнарны эки дөруглуучаа мага-беттуг болур, ынчангаш хойларывысты чайын серинн өттүг тайгаларга эки семиртип алырын кызыдыр бис. Бо талазы-биле Кызыл-оол Көнзурунович эки көргүзүглерни чедип алган. Сөөлгү үш чылдарда ол төрүүр чүс хойга онаштыр 100 ажыг хураганны, хөй бүрүзүнден 3,3 килограмм дүүтү кыргып ап келген.

Хөй чылдарда эки ажылдааны дээш бо өг-бүлеии колхоз баштаар чери наш удаа өртемтиг чүүлдер-биле шаңнаан, а эртиен чылын Кызыл-оол Сарыг-оол Ленин орденни-биле шаңнаткан.

Н. ЛАКПА.

Чедип алдынар

Таңды районнуң «Элегес» совхозунуң № 3 салбырының сүт-бараан фермазының сааичылары, кадарчылары болгаи быжаа ажлаичылары юбилейниг чылдың байырлалынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш фермалар аразында калбаргап чарышка кирипиннээн, беш чыл планының ийиги чылының баштайгы чартында коллектив боттарынга онаалкан планныг даалгазын чедишкиниг күүсеткеи.

Түс-түс сааичыларның аразынга калбаргап чарышка эки түннедги сааичылар Оюи Шаңнак, Мая Оюи, Зина Чердии оларга чедип алган, 5-тен 10 чедир акпа шаңналын алганнар.

— Инек кадарчызы Оюи Чыртаххоол инек кадарарынга хандыкшыдыг, ооң кадарчылаан азычазиде инектер онча келир болгаи сүткүрдаа болур — деп, бригадир В. Н. Бардынов кадарчының ак сеткилиг күш-ажылын үнелеп чугаалап олурар. Ол шыкаш быжаа ажлаичызы ээп Фена Борончук чаш быжаларны хүлээп алгаш немелде чемге киргиже чедип тыяттынган сүт, кылымах сүт-биле азыраап, ооң чем чиң турар апаарга чаа көк сиген, суда дагааны-биле эки чемгериш турарындаи ооң быжаалары хонукта 700 грамм чедир немелде деиаанн берип турар.

Ферма чылда ниитизи-биле 36 тонна сүттү сааи алыр сорулгалыг. Коллективииң ажыл-ишчилери бо белеи эвес сорулганы ноябрь 1-де, юбилей байырлалының хүннериниң будуузиниде күүседир деп бедиткен хүлээлгени алган, кымымак ажылдан турарлар.

С. ТАМЧАЙ.

МУРНАКЧЫЛАРГА ШАҢНАЛ

Каа-Хем районда Ленин аттыг колхозтуң хойжулары юбилейниг чылда боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган, хөй бүрүзүнге онаштыр 2,8 кг дүктү, төрүүр чүс баш хойга онаштыр 90 хураганны алыр деп шиитпирлээнер. Ам үеде артельдиң хойжулары ол хүлээлгелерни ниитизи-биле күүсединкеп.

Хөй дүк болгаи хураган алган мурнакчы хойжулар ам илереп келгеи. Ол мурнакчылар болза, бир хойга онаштыр 3,7 кг дүк кыргып алган Монгуш Бичө-оол, бир хойдан-на 4,1 кг дүк алган Мижит-оол Седен болгаи төрүүр чүс хойга онаштыр хураган алырының планын чүс ажыт хуу күүсеткилээн хойжулар Ч. Доржу, Ч. Салчак, Д. Дөппа олар болган.

Колхоз баштаар чери, мурнунда доктаттынган чүрүм ёзугаар дүк кыргып алыр талазы-биле мурнакчы болган хойжуларга немелде төлевирии тывыскан.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Будуруглеге техниказының ажыл-чорудулгазының кол шинчедикчизи — электри энергия дээрэ билдиигир.

Ак-Довуракның «Тыва даг-дугу» комбинадының чыыш күжү-биле ажылдаар төп электростанциязының коллективи Совет арге-чагырганың 50 чыл ооига алдар болдурган социалистиг чарышка кириишкиниин, үлетпүрлүг хөөрайның бүгү-ле участоктарынга электри энергия будуруп үндүрер планныг даалгазын чедир болгаи ажыр күүседир дээш күжениишкиниг ажылдап турар.

Энергетиктер чартык чылда будуруглеге программазын 111,4 хуугa күүсеткеннер. Социалистиг чарыштың мурнуку одругун дежурный-инженер ээп Петровка удуртkан дөрт дугаар эзлчегиниң энергетиктери эзлеп турар.

Бо эзлчег июнь айда бирги черии ооно эзлчеглерге алмынайн келгеи болгаи эртиен айның электри энергия ажылдаи кыыр планын 107,1 хуу күүсеткеи, хуудa чарыгдалыызан 7 мун 200 киловатт-шак электри энергияны каинаи алган.

Чарыштың ийиги черинде мурнуку хевээр дежурный-инженер Монгуш Доктеге баштаткан бир дугаар эзлчег чорун турар. Ук эзлчег июль айның даалгазын 103,2 хуугa күүсеткеи, хуудa чарыгдалыы күсели-биле 405 киловатт-шак электри энергияны каинаи.

Станцияда күш-ажылга ыыгарап турар чаа киижилериң аттары илереп турар. Оларга эзлчег дежурныйлары Екатерина Угжалова, Лилия Кузьмина, хайгааракчылар Мария Пратухина, Михаил Петров, блок машинистери Владимир Шишкин, Александра Мильченко, слесарьлар Оюржак Октуя, Сергей Монгуш, Николай Коталяров хамааржыр.

Ам комбинаттың чыыш күжү-биле ажылдаар төп электростанциязының коллективи Совет арге-чагырганың 50 чыл ооига алдар болдурган социалистиг чарышка дээре черии ээлээр дээш бүгү күштү мөөнеи турар.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

1967 ч. Август 17.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

ЗАПОЛЯРЬЕ. Тундрада, Норильск чөвүнүнде «Валек» деп санаторий-профилакторий. Санаторийниң бажыңы болуп долгандыр турар хөлдерниг болгаш эзимниг. Бажың иштинии шимелдезинде — чечентер, фикпик пальмалар, бананнар, сибирь хадыңчыгаштары. Дыштанып турарларга базаи болур — кино-концерт залы, библиотека, спорт залы, бильярдтаар чер бар.

ЧУРУКТА: профилакторийниң номчулга залында.

Фото А. ТАТАРЕНКОНУУ.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Административтиг хайгаарал

«Хулиганнааны дээш харысалганы күштелдирер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуның Чарлыы үнгенден бээр ам бир чыл ажып турар. Ук Чарлыкты бүгү хой-ниитти түүлдүгүүлүп хүлээп алган болгаш ооң боттанышкыны чер-черге калбаа-биле эгелээн.

Арагалаап хой-ниитиниң корумчурумун үрээр, кем-херек үүлгедир кижилерге кеземче харысалгазын көргүзүп, хой-ниитиниң мурнундан харысалга болгаш административтиг хемчеглерни онаап келгенниң түңнелинде кем-херек үүлгедир чорук коскузу-биле эвээжээн. Ол ышкаш шагдаа органнары онза айыылдыг кем-херек үүлгеткен хулиганнар-биле демиселди күштелдиреринче база кол кичээнгейни угландырган. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлынга хамаарыштыр шагдаа органнары чамдык кем-херек үүлгедикчилерин административтиг хайгааралга алырын чурумчуткан.

Кандыр таварылгада административтиг хайгааралга ап болурул? Хосталгазын казып шиитпирген кем-херек үүлгедикчилерни хераан эртпирип турган ийикпе, азы хуусаазы четпээнде хосталып үнгеш, нинтиге ажыктыг ажыл кылбайн, арагалаап корум-чурум үреп, эттинип алырындан ойталаан таварылгада база судтун онза айыылдыг деп көрген кижилерин административтиг хайгааралга алыр. Ындыг кижилерге албадалдыг хемчег коргузерин дээрге административтиг хайгааралга алыры ол. Шагдаа органнары административтиг хайгааралга кижилерни алды ай иштинде тудар. А бир эвээс ол үениң иштинде эттинин албас, херек үүлгедирин уламчылаар болза хуусааны узадыр. Шагдаа органнарының талазындан кем-херек үүлгедикчилерин чогуур үезинде хайгааралга ап, оларның онза айыылдыг херек үүлгедирин баш удур болдурбас хемчеглерни алыр болгаш кижизидилгелиг салдар чедирери-биле административтиг хемчегни онаап турар. Кызыл хоорайның шагдаа килдизи административтиг хайгааралды практика кырынга боттандырып эгелээниден бээр үр үе эртпээн. Ынчалза-даа ол хемчегниң дээштии херек кырында коступ турар. Хайгааралга турган кижилериң хой кезии томаараан. Хулиган болгаш оор хэрээ кылган база еске-даа кем-херек үүлгеткен кижилер ховар бооп турар. Кызыл садыгның ажылчыны Николай Трифонов мурнунда шиитпирип чораан. Херээн эртпиргеш, хостальп үнгеш, үргүлчү арагалап, социалистиг нинти чурттаганың дүрүмүн хажыдып, корум-чурум үреп эгелээн. Ону дораан хайгааралга алган. Удаазында ооң чорун чоруур байдалы өскерилген. Частырыгны кылып, өскээр будалып чораанын ол ажыы-биле билинген. Ол ышкаш «Кызыл-Хавак» шахтаның ажылчыны Иван Головковка административтиг хайгаарал дээштиг салдарны чедирген. Ындыг чижекти амдаа уламчылап болур.

Ынчалза-даа кеземченин кандыг-даа хемчээн тооп көрбес «кудумчу бокталры» деп алдар чок атты эдилеп чоруур, кижи мөзүзүн оскунган ийи, чаңгыс хамаатылар бистиң аравыста ам-даа бар. Ындыг кижилер-биле шыңгыы демиселди чорудары чугула. Кыа-Хемниң хөмүр даш разрезинин ажылчыны Борис Наумкин айыылдыг кем-херек үүлгеткеш, үш чылда хосталгазын казып шиитпирген. Херээн эртпирип тургаш, күш-ажылга тура чок, чалгаа чоруун көргүспүшаан, адып-чазаар күш-ажыл колонназының чурумун доктаамал хажыдып келген. Оон хостальп үнери билек, ону дораан административтиг хайгааралга алган. Хоорайның шагдаа килдизи Борис Наумкинни айыылдыг хулиган деп көргеш, хой-ниити черлеринге ылангыя, паркка, хоорайның төп кезээнге келирин хораан. Каш хонук эртикен соонда ону Октябрьская кудумчузунга эзирик чорда тудуп алган болгаш чогуур хемчегни онааган. Күш-ажылдан оспаксыраар, бак чаңчылдан адырлып алырындан ойталаар кижилериң хайгааралын улам күштелдирер болгаш эттинмээн шаанда аңаа хостуг эрге бербес. Корум-чурум үреэш, хайгааралга кирген кижилерин чүгле шагдаа ажылдакчылары эвес, дружинниктер, бүгү хой-ниити холга алыр ужурлуг.

Хулиганнар-биле демиселди күштелдиргенинiң соонда хоорайда кемхерек үүлгедир чоруктуң саны оранчок эвээжээн. Оларны сойгалап илередири идепкейжээн.

Хоорайның шагдаа килдизиниң ажылдакчылары бүгү хой-ниитиби-ле кады чоннуң амыр-дыжын камгалап, хулиганнар, арагачыларны өй-шаанда илеретпишаан, оларга чогуур хемчегни онаап турар.

К. СОИНОВ,
Кызыл хоорүүскомнуң шагдаа килдизиниң начальныги.

КАССА ЧАНЫНГА МАРГЫЛДАА

Чадаананың автовокзалы. Август 8. Эртенгиниң 8 шак. Далажын чорааны-ла илдең, ийи аныяк оол кирип келгеш, кассирден барып дилеп-дилер:

— Кызылче ийи билеттен берип көрүңер.

— Үш шакта келиңер — деп кассир доктуп харылады.

— Бистер автобус-биле чоруур дээш далажып келдивис.

— Мен силерге үш шакта келиңер деп чугаалаадым. Эртенги автобус 8 шакта-ла чорупкан. Ам тодаргай-дыр бе?— дээш кассир касса соңгаалының бичии хаалгажыгажын дүй хаапты. «Силерниң-биле чугаалажыр хөнүм чогулу» дээнзиг болган.

Кижилер айтырыг салып, дилег кылырга, касса аксын хаптар чаң бар улус-тур деп түңнел кылып болур. Бо кассада үш кассир эвлечиин турарын көөр кижи мен. Мындаа бир кырган «далаш чоруктуг кижи мен, билеттен берип көрүңер, чоруур» деп эзрежирге ынчан ажылдап орган кассир уруг база кассаның хаалгажыгажын хак кылдыр хаапканын көрген мен.

Демги оолдар автобустар шимчээшкинниниң расписаниезин көрө бердилер. Мен база чеде бердим. Эртенги автобус Чадаанадын 8 шакта эвес, 8 шак 20-де үнүп турар дээрзин ооң мурнунда билир кижи мен. Чадаана — Кызыл маршруттуг автобустуң үнер шагын расписаниеде ийнги өскерилге ёзугаар «8 шак 20 минута» деп бижип каан-тыр. Шак ам чаа-ла 8 шак 5 минута. Расписание ёзугаар автобустуң үнер шагынга чедир ам-даа 15 минута бар. Кассага чеде бергеш диледим:

— Кызылче бир билеттен берип көрүңер.

Харыы демги оолдарга бердингенин-биле демей-ле:

— Үш шакта келиңер.

— 8 шак 20-ниң автобузунда олут чок бе?

— Эртенги автобус 8 шакта-ла чорупкан.

— Чүге?

— Немелде автобус келген. 8 шакта чорупканы ол-дур. Чүге менче шорлу-дур силер?

— Немелде автобус чорупкан дугайында маргышпайн тур мен —ооң тодаргай графиги бар эвес. 8 шак 20-де үнер рейстиң автобузу кайыл?— деп, улам тодаргайлап айтырдым.

— Үш шакка чедир кандыг-даа автобус болбас.

— Чүге?

— Чүге дээрге, расписание өскерилген.

— Кажан өскерилген чүвел?

— Үер үезинде-ле.

— Силерниң дүү ханада азып алган расписаниеңерде кандыг-даа өскерилге чок-тур.— Июль айда-ла мээң номчуп танышканым хевээр. Кижилер оны номчаап, расписание өскерилбээн деп билир-дир. Кижилерни ынчан будап турарга кайын тааржыр.

— Кижилер бистерден айтырып алзынар.

— Силерден айтырарга, «дүү расписанието номчуп алыңар» дээр, бужурганыр турдунар.

— Бистерден кым айтырганыл?

— Силериниң фамилияңар кайызыл?

— Мээң фамилиямның силерге хераа чүл?

— Силерге дуза чедирейн деп — дээш, корреспондент шынзылгам көргүстүм.

— Бистер өскениң дузаламчызын хереглевейн турар бис.

Ийнги кассир кожа тыртып согледи:

— Амдыгы автобустан министрдаа озалдап калган болза, биске түү хамааныл — диди.

— А дүү ханада расписанието чогум, чүге азып каан чүве ирги?—деп айтырдым. Ийнги кассир кассадан үне халаап, ханада турган расписанието дүжүрүп аппарды. Бирги кассир «Мен Нина Московская деп кижи мен»—дээш, элээн хөмүренди!

Кассирлер-биле сес каашкан маргылдаа ынчаар доозулду. Шынында доозулбаан. Чүге дээрге эгелээн айтырыгның эчис шынында четкенде ам маргылдааны доозулган деп санаар болгай. Бистер чүгле сес кагжырын соксадывыс. Шынында Кызылдың пассажир АТК-зы Чадаана —Кызыл автобузунуң шагын чүге ай санында өскертип турарыл? Кижилерни ынчап шугулдадырга болур бе?

С. ПАВУ,
«Шынның» корр.

Чүъктү каяа шыгжаарыл?

Шагаан-Арыг — район төвү, хайныышкынныг оруктуң белдири. Ында бүгү-ле суурлардан келген чоннуң чыгыр автовокзалы бар. Район иштиниң автобус хандырылгазы эки тургустунган. Чаңгыс-ла сагышка четпес чүүл — автовокзалда чүък шыгжаар чер чогу. Аар чүъктүг пассажирлер ону ынай-бээр дажыглап, эпчок байдалга таваржып чоруп турары көскү. Мындыг байдалдан уштунарының аргазы черле бар болгу дег.

К. НИКОЛАЕВ.
Улуг-Хем район.

АЖЫЛ ЧОРБАСТААН

Улуг-Хем районда Көк-Чыраа суурнуң көдээ клубунуң ажылы сөөлгү үеде чорбастаан.

Чыл эгезинден бээр клубка чаңгыс-даа концерт болбаан, хана солун үнмээн. Аныяктары, көдээ интеллигенцияны эвилелдеп, культура-массалыг ажылды организастаар ужурлуг клуб чөвүлели безин чок. Чүгле эргелекчилер хой солчур апарган.

Бо ажылды сегидеринге «Улуг-Хая» совхозтуң дирекциязы, ында партком, көдээ Совет болгаш комсомол, ажылчын комитеттери дуза чедирер ужурлуг.

Х. БИЧЕ-ООЛ.

Даштыкыда

ГДР-де делгелге

БЕРЛИН. (СЭТА). Германиянның төөгү музейинин Берлинде ажыттынган делгелгезин «ГКП маңдып база демисежип турар» деп адаан. Германияның Коммунистиг партиязының тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш эрес-маадырлыг демиселинге делгелгени бараан болдурган. ГКП ол демиселин ГФР-нин эрге-чагыргалары ону хораан 1956 чылдың август 17-ден бээр чажыт байдалдарга чорудуп турар деп чүве билдингир болгай. Милитаризмниң өлүмүг политиказынга болгаш онза хөйлуларга удур, партияның ажык ажыл-чорудулгазын хораан суйтун чоггүг эвес шиитккелин күш чок болдурар дээш ГКП-ниң эрес-маадырлыг ажылчорудулгазының дугайын музейнин делгинирлери чугаалап турар.

Сесии черде

ВАРШАВА. (СЭТА). Ам Польшаның электростанцияларының күчүзү 10 мун киловатт ажып турар, а бо чылын электроэнергияны ажылдап үндүрери 50 миллиард киловатт-шак четкен. Электроэнергиязын ажылдап үндүрер талазы-биле Польша Европада сески черни ээлеп турар.

Ам улусчу Польшаның көдээ черлериниң барык 80 хуузу электроэнергияны ап турар.

ТУЛГАН ДҮЖҮТ

Венгрияда гектар бүрүзүнден кызыл-тастың тулган дүжүдүн — 23 центнерни ажаап алган. Тараа ажаап алышкынын аналагызындан ийи неделя эрте дооскан. Бо чылын тараа культураларның тарылга шөлү 1.869 мун гектар болган. Бүгү ажаап алышкын ажылдарынның 90 хуузун машиналарның дузазы-биле күүсеткен.

(СЭТА).

ХИМИЯ ҮЛЕТПҮРҮН ХӨГЖҮДЕРИНГЕ

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге чаа беш чыл планын ёзугаар химия үлетпүрүн хөгжүдеринге эрткен беш чылдыңындан барык 50 хуу хөй акшахөренгини киирип турар. Ол планга дүүштүр Словакияда синтетиктиг волокно будурер талазы-биле химия заводунуң тудуу эгелээн. 1969 чылдан эгелээш завод 3,3 мун тонна волокнону ажылдап кылыр.

Словакияда химия комбинадының бирги эзлчээн ажыглалга киирерибиле 1973 чылда чурт чыл бүрүде 20 мун тонна кылыман волокнону немей алыр апаар.

1970 чылда ЧССР-ге синтетиктиг пестерни болгаш пластиктиг масстарны будурерин 1965 чылдыы-биле деңнээргe, 70 хуу көвүдедирни планнап турар.

КАТТЫШКАН АРАБ РЕСПУБЛИКА. Африка диптиң кончуг улуг энергетика будурүлгези — Асуанда Садд-али-Аали бо чылды соолаүредир баштайгы электри күчүн бээр. Совет тускай эртеминиттер Асуан — Александрия аразының муң километр ажыг узун дурттуг электри дамчыдылгазының шугумун чуртка тутчуп берип турар. Улуг күштүг электри дамчыдылгазының шугуму Асуан гидроэлектростанциязын Каир-биле тудуштура берген.

ЧУРУКТА: Каирден ырак эвесте соолгу чагыларны эптеп тургузуп турары.

Фото И. БЕЛЯЦКИЙНИЙ. СЭТАның фотохрониказы.

Делиге байырлал

ДЕЛИ. СЭТА-ның корреспондентизи Н. Марковтуң дамчыдып турары болза:

Август 15-те Индиа бодунуң хамаарышпас догуннаашкынының 21-ги чылынче кирген. Даштыкы колонизаторлар-биле үр үеде чорудуп келген демиселдиң соонда чедип алган хамаарышпас чорукту чарлаанының кайгамчык хүнүн демделээрибиле найысылалдың муң-муң чурттакчылары Кызыл форт шивээнин эрте-бурунгу ханаларының чанында чыглып келген.

Байырлалдың ёзулалы эгелээн. Премьер-министр Индира Ганди хүндүлел танныылының баары-биле эрткеш, Индияның шылгарангай күрүне болгаш политиктиг ажылдакчызы Джавахарлал Нерунуң ону хөй удаа кодуруп чораанны ышкаш, күрүне түгүл кодуруп үндүрген. Шериг хөгжүмү национал гимнин күүсеткен, Салют динмирел үнген.

Аңаа бодунуң чугаазынга Индира Ганди чурттуң эртикен оруун айтып, Индияның хөгжүдезинде чедиишкиниерни демделээн болгаш улам ынай бурунгаарлаар төлээде сыры каттыжышкынче болгаш чаңгыс эпче чонну кыйгырган.

Хамаарышпас чоруктуң хүнү-биле холбаштыр байырлалдар Бомбей, Калькутта, Мадрас болгаш чурттуң еске-даа хоорайларынга база болуп эртикен.

КАЙГАМЧЫКТЫГ ХҮН

БРАЗЗАВИЛЬ. СЭТА-ның корреспондентизи В. Райкерустуң дамчыдып турары болза:

Конго Республика (Браззавиль) бодунуң национал байырлалы — улуска удур ёзу-чурумну дүжүрген 1963 чылдың август революциязының 4 чыл оюн демделеп эрттирген. Август 15-тиң эртенинде республиканың найысылалы Браззавильде Революциянның сесперлинге национал армиянның кезектериниң парады болгаш чыскаал болган, аңаа чурттуң бүгү районнарының төлээлекчилери киришкен.

Индирлерге республиканың президентизин Альфонс Массамба-Деба, премьер-министр Амбруаз Нумазалай, Национал революстуг партияның Политбюрозунуң кежигүннери, министрлер, Национал хуралдың депутаттары турган. Даштыкы аалчылар, ооң иштинде ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының оралакчызы М. А. Искандеров баштаан совет чазак төлээлери байырлалга киришкен.

Республиканың президентизин делгерентей чүве чугаалаан. Президент улусчу ёзу-чурумнуң эртикен дөрт чылдарының дургузунда чедип алган чедиишкиниериң түңнелдерин үндүрүп, келир үеде сорулгаларны айыткан.

Нигерияда байдал

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның федералдыг шериг чазаанның шеригнери «фронтунуң хөй участоктарындан чурттуң Ортаакы-барыын штадынче кирген болгаш штаттың кол хоорайы — Бенинче бурунгаарлап бар чоруур». Ол дугайын Нигерияның федералдыг чазаанның төлээзи чарлаан. Федералдыг шеригнер-биле кады ажылдажылгаже Ортаакы-барыын штатта полицияны болгаш шеригнерни чазак кыйгырган дээрзин төлээлекчи үргүлчүлеп чугаалаан. Ортаакы-барыын штатта федералдыг шеригнер түс черниң хамаатыы чону-биле дем каттыштырып алгаш хөделип турар деп, нигерий чазактың төлээлекчизи айыткан.

Чурттуң Чөөн облазының шеригнери эртикен неделяда Ортаакы-барыын штатты ажелеп алган дээрзин моон мурнунда чарлааны билдингир болгай.

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның федералдыг шериг чазаанның төлээлекчизинин медегээни-биле алырга, чурттуң федерациядан башкаланган Чөөн облазының найысылалы — Энугуже нигерий самолёттар халдаашкын кылган. Ол халдаашкынның түңнелинде «улуг когаралдарны чедирген» деп, нигерий чазактың төлээлекчизи айыткан.

Агрессорларның чидирии

ХАНОЙ. (СЭТА). Июль 29-та Куангчи можуның Виньлинь районунда америк аэродромну бооладыының үезинде мурнуу-вьетнам патриоттар он чеди америк вертолёттарны узуткаан болгаш үрелдир аткан.

Бооладыкын үезинде ак-чамзек шыгжаан складты узуткаан болгаш хөй америк солдаттарны өлүргеп. Бо болза Хосталга армиязының дайынчыларының ол аэродромче кылган сескн халдаашкыны дээрзин ВИА агентилел айтып турар. Ол бүгү халдаашкыннарның түңнелинде шинчизи-биле 122 америк самолёттарны чок кылган.

22 чыл эртикенде

БОНН. СЭТА-ның корреспондентизи А. Тюпаевтиң дамчыдып турары болза:

Совет Эвилелиниң, Югославияның болгаш еске-даа чурттарның эжелеткен районнарының чонун «массалыг-биле узуткаар үүлгедиишкинниг» нацисчи өлүргүкчүлериниң ажыглап турганы «газтыг душегубкаларыы» — автома ш и н аларыы чогаадып тургускананарның бирээзиниң херээниң талазы-биле суд чорудулгазы барыын-герман хоорай Штуттартта август 15-те эгелээн. Дайын доозулган соонда 22 чыл ажыг үе эрткенде СС-тиң штурмбанфюрери чораан Альберт Видманны ам судтап турар. Бодунуң үезинде ол Берлинде «импер полициязын төп албан черинiң кол специализак-химиктиг» албан-дужаалынга олурган. «Хой муң кижилерни өлүргенинге киришкен» дээш ону буруудадып турар.

Альберт Видман автомашиналарны-душегубкаларны «чогаадырынга», а ол ышкаш «кижилерни дораан өлүрер газты дилеп тыварынга» киришкен дээрзин буруудадыр доктаалдың материалдары хереченип турар. 1942 чылдың июнь 5-те «нацисчи импер удуртулганың» чажыт документилеринден билдингирни-биле алырга, чүгле алды айларның дургузунда үш автомашинаны —душегубканы ажыглаананың түңнелинде эдээчи өлүрүкчүлер 27 муң кижини өлүргеп.

Дайын соонда Видман Штуттартка хостуг чурттап, бир химия фабриказынга «спецзалист-химик» болуп ажыдап турган. Видманның херээнiң талазы-биле суд чорудулгазы алды хире неделяда үргүлчүхээр боор деп бодап турар.

ЛЕНИНЧИ АКИ

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

Октябрьның Социалистиг Улуг революциязы кижи төрелгетейниң төөгүзүнге чаа үе-чаданы — капиталзидеңден социализмче бүгү делегей хемчээли-биле шилчилгениң үе-чадавын ажыткан. Салгалдарның угаан бодалынга ол революция Владимир Ильич Ленинниң — делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкинниниң баштыңчызының ады-биле кезээде холбаалыг болур. Ленин Коммунистиг Интернационалдың үндезилекчизи чораан. Ол Аныяктарның Коммунистиг Интернационалын (АКИ-ни) тургузарынга база дөрт киржилгелиг болган.

Ол организация Октябрьның болдурганы революстуг чалгының кыраанарынга 1919 чылда тыптып келген. АКИ болза В. И. Ленинниң Карл Либкнехтиниң, Роза Люксенбургтуң база өскедаа сураглыг револючуларның идепкейлиг киржилгези-биле үндезилеттинген аныяктарның социалистиг шимчээшкинниниң эң эки чаңчылдарын бодунга сиңирип алган. Ооң тургустунуп турган үезинде В. И. Ленин дашты-кыда револючу аныяктар-биле ажылдарының дуружулгазы бар, Барыын Европаның аныяктарының социалистиг эвилелдериниң ажылының төөгүзүн, хевирлерин болгаш методтарын эки билир турган.

Владимир Ильич болза өзүп орар салгаңчыларны револючу чаңчылдарга кижизидерин, оларны аңгы демиселинче хаара тударын улуг ужур-дузалыг деп санап чораан делегейниң ажылчын шимчээшкинниниң ыдыг ажылдакчыларынга хамааржып турган. Делегейниң социал-демократиязының болгаш профэвилелдериниң реформисчи баштынпары ажылчын аныяктарның политиктиг болгаш экономиктиг демиселге киржирин бүгү арга-биле шаптыктаарын оралдажып турган. Олар болза политикага киржир чорук аныяктарның «эки» кижизидилге алырынга шаптыктап болур, ынчангаш аныяктар ортузунда политиктиг кандыг-даа угланышкын хоралыг деп санап турганнар.

Реаксылыг хоойлуларның киржизи болгаш оппортунистерниң удурланышкыны турзажок, ажылчын шимчээшкинниниң фронтузу биетиң үе чылдың эгезинде пролетаржы аныяктарның эвилелдери болгаш организациязары-биле пеметтиниң турган. Аныяктарның мировоззренизиниң Россияга 1905 чылдың революциязы улуг салдарны чедирип, аңгы демиселинге аныяктарның төттүмээс аргалыын бүгү делегейге коргускеп. Ынчангаш харын бирги оруе революциянын үезинде В. И. Ленинниң бижээн болза: «Россияда кижилер эмгежок, чүгле калбаа база дидимдиг-биле, дидимдиг база калбаа-биле, база катап калбаа-биле болгаш база катап дидимдиг-биле, *олардан кортпайн*, аныяктарны эдээдир херек. Даймн үезиндир. Аныяктар, студент-даа харын ажылчын-даа аныяктар, бүгү демиселдиң түңнелин шиитпирлээр» (Чог. долу чылдазы, т. 9, арын 247). Ооң-биле кады В. И. Ленин аныяктарның «белеткел чогундаа» коргар чорукту шиитпирлиг чок кылырын опзалап демделеп турган. «Ол коргуушкун-биле бүгү күш-биле демиселжиңер деп дилеп тур мен» деп ол ышкаш аныяктарның баштайгы организациязы тургустунуп турганының үезинде делегей социал-демократиязынга ийи угланышкын революсчу болгаш реформисчи угланышкын тыптып келген. 1907 чылда II Интернационалдың Штуттарт конгрезинге В. И. Ленинниң болгаш Роза Люксенбургтун саналы-биле бүгү социал-демократтыг партияларның мурнунга мындыг соруга салдынган: ажылчын аныяктарны улустарының пайыралының болгаш социализмниң ёзугузунга кижизидер, аныяк пролетарларның аңгы талазы-биле медерелин оттурар, социализм херээнiң шынныынга ханызы-биле бүзүрээр кылдыр оларны албадаар. Ол саналды хүлээп алган чорук оппортунистериниң аныяктарны культура чырыдыышкын соруулгаларынга кижизидер дээр угланышкынынга согуг болган.

1907 чылда тургустунган аныяктар Интернационалы бодунуң тускайлаң чоруун арай деп-ле камгалап турган.

Делегейнiң бирги дайынының чылдарында социал-патриоттардан хостуг турган аныяктар эвилелдери дайынга удур идепкейлиг пропагандаңы чоруда бергени-биле холбаштыр, буржуазияның лагеринче шуут шилчий берген оппортунистер, аныяктар организациялары бот-тускайлаң чоруун оскунмаан чурттарда аныяктар шимчээшкинниң бооп тударын оралдажып турган.

Социалистиг аныяктарның эки төлээлери ол чылдарда чүгле организация талазы-биле тускайлаң чоруу дээш эвес, харын политиктиг хамаарышпас чоруу дээш база демисежип турган. Буурап дүшкен партийжи удуртукчуларга удур ол демисел В. И. Ленинге болгаш большевиктерниң организацияларынга детиктеп. В. И. Ленин аныяктар Интернационалынга милитаризм болгаш чепсектиг тура халышкын дугайында айтырыгны шын шиитпирлээрингe улуг дуза көргүскен.

Империалистиг дайынның эгезинде аныяктар Интернационалының тактиктиг айтырыгларга туружу тодаргай эвес турган. 1915 чылдың апрельде Брянскиге чыылдырган конференция делегаттарның дайынга удур шиитпирлиг демиселдв чорудар күзели турзажок, мөөреңгей, пацифистиг шиитпирни ажылдап кылган. «Бис чепсек дужүрерни негеп тур бис!». Бо лозуңну Брянск конференциязы программа пункт кылдыр хүлээп алган. В. И. Ленин, лозуңнуң бодунга принципиалдыг удураашаа-даа, тургустунуп келген байдалга чепсек дүжүрерин негээри чазыг деп саанаан. Ол негелде дайынны болгаш милитаризмни буржуазияга удур демисел чокка доозуп болур дээр мегe бодалды тывылдырып турган. Ол үеде кара чаңгыс шын лозуң империалистиг дайынны хамаатыы дайынче шилчидери болур деп В. И. Ленин санап турган. Ооң ажыл-чорудулгазының, ажылчын аңгының демиселинiң салдарындан аныяктарның Интернационалы чазыглардан болгаш алдагдалдардан чоорту хостальп эгелээн. Шын тактиктиг шугумну ажылдап кылырынга «Пролетариат революциязының шериг программазы» деп ленинчи үүлү улуг ужур-дузалыг болган, ону «Аныяктарның Интернационалы» деп журналга ээ баштай немец дылга парлаан. Ленинниң негеп турган үүлү—чепсек дүжүреринче салган кыйгырыгның ёзугузунга эвес, а демиселге, идепкейлиг револючу ажылдың даймичы соруунга кижизидилге болуп турган.

Аныяктар эвилелдериниң характеринге болгаш родынга, олардың партиялар-биле аразында харылзааларынга хамааржыр ээ чугула теоретиктиг айтырыгларны ажыдап кылыры-биле чергелеттир, В. И. Ленин аныяктар шимчээшкинниниң чөөн кезээн пролетаржы интернационализмниң туғунун адаанга организасс талазы-биле сырый каттыштырарынче улуг кичээнгейни салып турган. Дайын чылдарында ол Швейцарияга чурттап турган, аныяктарның социалистиг организациялыының Делегей бюрозунуң (Аныяктар Интернационалының күүсекчи органы) кежигүннери-биле сырый харылзаа тудуп турган. Аныяктар шимчээшкинниниң удуртукчулары В. И. Ленин-биле беседалашкан, боттарының практиктиг ажылчорудулгазынга ажыктыг хөй түүдерни ап турганнар. Делегей бюрозунуң, а ооң соонда АКИниң күүсекомунуң секретары Вилли Мюнценберг сөөлүнде мынчап бижээн: «Аныяктарның социалистиг шимчээшкинниге он беш чыл ажылдаанын дургузунда ажылчын шимчээшкинниниң эң сураглыг баштынарындан санап четпес хөйну алган мен, мынчалзада-даа кижи болгаш политик болуп тура, Владимир Ильич Ульянов—Ленин ышкаш аныяктарга чоок болгаш пролетаржы аныяктарга улуг салдар чедирген чаңгыс-даа кижини сактып шыдавас-тыр мен».

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы, Германияга, Венгрияга, Австрияга, Финляндияга революциялар, бүгү Европага калбарган революстуг чалгыг аныяктарның революстуг организацияларының озулдезин кайгамчык дүргедеткен: Австрияның, Болгарияның, Венгрияның, Датияның, Италияның, Испаниянын, Норвегиялыың, Швейцариянын, Швециянын аныяктар эвилелдери 1919 чылда-ла ынчан чаа тургустунган III Интернационалдың платформазынга каттышкан. Ынчангаш Аныяктарның Коммунистиг Интернационалын тургузарынга фундамент тургустунган турган.

АКИ-ниң болгаш аныяктарның коммунистиг эвилелдериниң чедиишкинниг ажылдаарынга эң чугула чүүл коммунистиг партиялардың талазындан удуртулга болуп турган. Оларга партийжи удуртулганың принциптерин В. И. Ленин ажылдап кылган. Практиктиг ажыл-чорудулгажe кирерде, оларның удуртулгазын ажыглаар болгаш ажылдың эгезинден-ле улуг частырыглардан болдуварын-биле-ле чайлаар төлээде, социал-демократтыг организациялар-биле харылзаанын баш удур тургузарының сорулгазын аныяктарның организацияларының, болуктериниң болгаш болгүнериниң мурнунга В. И. Ленин партияның II съездизинге өөреникчи аныяктарга хамаарыжыга дугайында резолюциянын толевилелиинге салган. (Чог. долу чылдазы, т. 7, арын 253).

1917 чылда большевик партия VI съездинге аныяктар эвилелиниң дугайында айтырыгны шиитпирлеп тура, оларның организация талазы-биле тускайлаң чоруунуң болгаш ол эвилелдерге коммунистиг партияның политиктиг удуртулгазының дугайында ленинчи айтыышкыннарыны барымдаалаан.

Россияның комсомолу болгаш Аныяктарның Коммунистиг Интернационалы ийи бот-тускайлаң, боттары удуртулгалардыг, уставтарлыг, парлалга организациялыг организациялар кылдыр тургустунган.

В. И. Ленинниң инициативазынбиле 1919 чылдың майда делегейниң аныяктар шимчээшкинниге чаа үе-чада эгелээн. Бир эвес ону тургузуп турган үеде делегей аныяктарының коммунистиг шимчээшкинге 219 муң кежигүнүг турган болза, ам үеде аныяктарның коммунистиг эвилелдери 80 чурттарның 70 миллион ажыг оолдар, кыстарын каттыштырып турар. Аныяк демиселчилериң ол ажок улуг армиязы тайбыңны камгалаарының херээнге, ленинчи улуг идеяларның бүгү делегейгe типлээринiң херээнге улуг салымчыкының киирип турар.

Мансур МУХАМЕДЖАНОВ.
(Парлалганың медээлер агентилели).

1967 ч. Август 17.
ШЫН
3-кү арын

БИЧИИ ЧАШТАРГА

ФОТОРЕПОРТАЖ

Уруглар... Озар чазын шыпка үнүп келир янзы-бүрү чечектерге дөмей. Оларның амыр-шолаан өзерин, кадык-шымырак, өөрүшкүлүг болурун ким күзевес боор. Бистиң чуртувуста келир үениң хамаатыларынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургусекен.

«Бичии чаштарга алс-кежиктиг чаш назынны хандырып боорга—коммунистиг киитилел тургузуушкунуң нол соруглаарының бирээзи» деп, СЭКП-ниң Программазында онаалап айткан. Бистиң чуртувустуң ажы-ажыг булуннарында партияның ол программалыг документизи амыдырал кырында боттанып турар. Уругларны азырап кижилеринге, кадыкшылыын камгалаарынга күүнге чыдыңы-на хөй акша-хөреңгини үндүрүп турар.

Уруглариың өөрүдезинге онаа ажыктыг хоолулуг чемнер-биле хөй уруглуг иелериің уругларын болгаш кадыкшыл байдалы кошпак уругларны хандырар тускай уругларның сүт кухнялары чер-черде ажылдап турар. Оон бир чижээге Кызылдың Каа-Хем кудумчузунда сес чыл мурнунда ажыттынган сүт кухнязы ап болур.

Кухнязының ажылы-биле танышкын коор дээш анаа чеде бердинис. Диетсестра Нина Петровна Седова бистиң эдэдэ-биле хүлээп алгаш, канчаар ажылдап турарын карак-биле көрүп, мында ажылдап турар кижилер-биле чугаалажып коорүн биске сүмелээш, чем белеткээр өрээлче чалады. Бир-ле дугаарында арыг-шевергин байдал бистиң кичээнгейивисти хаара тудупкын.

— Сүттеп кылган чемнер-биле кайы черлерни хандырып турар силәр?—деп айтырыг-биле чугаазы эгеледнис.

— Бир-ле дугаарында хөй уруглуг иелериің чаш уругларын: ийнс уругларны хоорайның кадык камгалал кылдызының чөпшээрели-биле эвчилиің сүмезин өзүгаар халас хандырып турар бис. Ол мынкап кадыкшының байдалы кошпак, немелде чем негеттинер уругларга база-ла эвчилиің берген рецептизин барымдаалап сүттеп кылган чеммерни боор. Оон аңгыда уруглар болгаш бөжудулга бажыңнарының, уруглар эмнелелериниң кирген чагыгларын өзүгаар чемнн белеткеп берип турар бис—деп, Нина Петровна таймылбырмады.

Кижи бодаарга сүттеп мыдыг-ла хөй чем белеткеттинмес хире. А херек кырында чүгле сүттең хөй ассортиментилиг чемнн кызын болуруп бо кухнядан көргеш магадалыыс. Сүттеп үш янзы кефирни, ийи янзы творогту (ааржыны), каш чүүл сливканы кызыр. Ол мынкап ряетеп, гречихадан, тараадан кылган кашаларга сүт немеп тургаш, амданыт чемнн белеткеп турар. Чүгле ол эвес кау-чимистеп, погва аймактан киселъдя база кылып турар болду.

Эмнг сүдүн чаш уругнуң өзүлдезинге чедиишпейн баргаи таварылгада уруглар эмчнаи немелде чемгеримгеии сүт кухнязыдан алырын сүмелээр. Ынчангаш мында чаш уругларның организмин бажыктырар, эмиг сүдүн солуп болур сүт, рис, чигирдеп кылган чемнерни белеткеп турар. 5—6 айлыг уруглара хөй витаминниг, үстүг, углеводтуг, белоктуг чемнер негеттинер. Сүт кухнязы уругларның назы-харынын айлыбиле эмчнаиң сүмезин барымдаалап херек чемнерни туе-туста белеткээр арганыг.

Уругларның кадыкшылынга баран болуп, сүттеп аидаяыг, хоолулуг аъш-чемни белеткеп турар ажыл-ишчи кижилер-биле таныжып коорүл. Кылып турар чемперниң уругларга шиңгээлиниң талазы-биле хайгаарадыр диет-сестра Нина Петровна Седова харыылап турар. Ол ада-иелер-биле үргүлчү харылзаалыг. Ынчангаш чаш болгаш аарыг уругларны тускай хенчөөдүг чем-биле чогуур ре-шагында чемгерер. Оиу сагыры уругнуң өзүлдезинге, кадыкшылынга база дүргеп сегирнрге онаа ужур-дуза алыг. Чамдык уруглар чемге таарышпайн барын болур. Ындыг таварылгада диет-сестра хамаарышкан эмчилер-биле харылзажыкаш, таарымчалыг чем-биле солуурун сүмележип турар. Н. П. Седова (ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА) кухня тургуступ гамыдыгыннан бөөр ажылдан келген. Ол оиаанаан ажылга кончуг кызымак болгаш ак сеткилдиг ажылдакчы.

— Бисте чемнн санитаркалар, медсестралар белеткеп турар, оларның бирээзи бо-ла болгай—дээш Нина Петровна творогту киидээш, савага салып турган санитарка М. А. Мангурова-биле таныштырды (АДААНДА ОҢ ТАЛАЗЫНДА ЧУРУКТА).

Мария Константиновна Веранлова —санитарка (АДААНДА СОЛАГАН ТАЛАЗЫНДА ЧУРУКТА). Ол кылган чемнерни сөөрт айлы-биле туе-туста алган, соодуи, шүүреп тускайлаан, дараазында золчегже шилчидер хүлээгелиг. Оон аңгыда ада-иелериниң экнеп турар савазын хүлээп алгаш, үш аңгы сүтта чуттап, ыяк арыглаан, чемнн үлеп салырынга белеткеп боор. Ол бодунуң чүгүлдүүр күш-ажылы-биле коллективтиң хүндүткелии чаалап алган. Назыны улгадып-даа берзе, оон ажылга тура-соруу кезээде хайыыкан чорүүр.

Коллективте шуиту сес кижи ажылаап турар. Олар хүнүң-не сүттеп кылган 2000 ажыг порцияны белеткээр хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип келген. Кухнядан чем ап турар ада-иелер уругларынга хоолулуг чемнн белеткеп берип турар ажылдакчыларга чүрекпиң хамыдыидан өөрүп четтиргенин илередип турар.

— Мээң уруун ам чедн айлыг. Сүттеп кылган янзы-бүрү белеп чемнерни режим ёзугаар чиртирге каш хоюнуруп шиитинде-ле күш-шыдал кирип, семирип-ле эгелээр-дир. Магалыг-ла чүве-дир. Өөрүшкүлүиу иледеидир сөө тыпнас-тыр мен—деп, хөй уруглуг ие Сайын-Белек биске чугаалады.

Күндиниң сүттеп бүдүрүп турар чемнеринде уруглуг ий-тан өзүлдезин хандырар, ракитти, хан четпеесгээр аарыгны баш удур болдурбас, чаш организминиң янзы-бүрү аарыгларга удурлашыр күчүл быжыглаар шиварлар бар.

Даң аткалак турда-ла, сүт кухнязыта ажылчы хүн эгелей боор—бичиилерге амданныг чалгай чемнн белеткеп киринкели ол. Кезек үе эрткенде, баштайгы порцияларны боттарының уругларынга азмр дээш авалар, ачалар чедип келир.

Г. МОНГУШ.
А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

АМЫДЫРАЛ МАГАЛЫГ-ДЫР

1921 чылга чедир Тываның араттары феодал дүүметтериниң база дашпыкы садыгжыларының эсказының шиитинге дараадыы, аар кинчи бектн чүктеп эртнеивер. Үстүнде бижээнин үеиин үжу-кыдыын көргеи иев. 10 харлыг бичии оол турумда. (1921 чылда), Октябрьиың сопналистиг Улуг революциязыгын чаштанчызы Тывага база келгеи болгаи аар берге кинчи бектн ап онташкан. Чуртту эртелеп башкарары чонпуң холуна киргеи. Тыва Арат Республиканы тускай догуиналаи күүзе кылдыр туртускан.

18 харлыында арево кежиигүүнге киргеш, 19 харлыг тургаш, намның хүрээлеидиге киргеш иев. Оон бээр-ле хөй-ниити, партия, совет органнарга ажылдап келдим.

1930 чылга чедир үжүк-бижии безин чок турган тыва улус ам боюу бижиктиг, национал кадрларлыг, чогаалчылар, эртемденнер, инженерлер бар апарган. Шаанда феодалдарга ыыш аидазын-биле ажылдан берип чораан тыва араттар ам бирги чергенин техниказы-биле чепсегленген, механизастаттынган улуг ажылагыйларда хаара туттуунган. 1000—1000 га тарианы тарып, каш чүүл малды ажаан өстүрүп турар. Өөредилге, медицина хандырылгазы халас. Назынан кыраанда пенсиязы тыпсып турар. Мындыг магалыг чаягай чурттаттага кым өөрүп, чоргаарланмас боор!

Бо бүгүнү бодап келгеш, моон соңгаар-да хөй ажыктыг чүүлдерни кижиниң кылыкеазы келир-дир. Ажы-төлүү иитилеиге бараан болур, төлептиг кылдыр кижилерни ада-иениң хүндүлүг хүлээлгези болгай. Бистиң өг-бүленнс уруглар кижизидилгезинче салгын салып турар. Урулуус Татьяна Бурятиянның башкы институдунга өөренип киргеш, бо чылын өөредилгезин доознап болгаи Тес-Хемниң Берт-Дат ортумаа школазынга башкылаан эгелээр. Оглуус Дидар-оол Новосибирскиде партиянын дээди школазында өг-бүлезиниң-биле кады өөренип турар. Олар өөренип доозкаш, база-ла иитилеите, чоига бараан боол ажылдаарлар. Совет күрүнеиниң сагыш салыынкынынын ачызында мээң уругларым артем-биижг чедип алган болгаи аидаа уламчылаан өөренип турарынга чоргаарланыы, өөрүп тур мен.

Бистин республиканың культура хөгжүдеанде улуг чаартыгталарга кижи чоргаарланыр. ССРЭ-ниң күрүне циригиидс РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оолга удуртказ тыва циркгер болүү цирк-шаиго-биле биске алдан чораан баргаи. Оларның талаитызын республиканың бүгү чону сонуургап көргеи.

Тыманың чогаалчылары Степан Сарыг-оол, Олег Сагаан-оол, Сергей Пюрбю, чурукчу Сергей Ланзы дээш өскелериин-даа чогаалдарын, чураан ажылдарын хандырып-биле помчун, көрүп сонуургап турар бис. Сонунарны, журналдарны үргүлчү ап, республика сонунарын ол-ла үн помчун турар бис. Бистиң чуртувуста болгаи хаитыкпа болуушкуиларны радиодан докгаамал дыңнаар бис. Бо бүгү хөрээ Коммунистиг партия болгаи Совет чазаттың ачызы-дыр.

С. ТАҢЗЫЙ-ООЛ.

Таңды район.

СОЛУН ЧҮҮЛДЕР, ФАКТЫЛАР

БУЛУТТАРДАН БЕДИП БЕРГЕН ТУРАР

Киргизиида Ачик-Таш деп хемниң бажында бедик дал чердэ альпинистер лагери бар. Анаа Совет Эвилелиниң, Болгариянның, Югославиянның, Чехословакиянның, Польшаның, Венгрияның, ГДР-ниң, Англиянның, Италиянның бедик дал баштарынче үнер иби чүс ажыы дагжыларн чыглып келген.

9 чурттарның альпинистери Ленин челыынның бажынче (бедик 7134 метр) массалыг үнер. Анаа спортчулар барык-ла стратосфера кылыгары болган бедикке ол үнүшкүнүүн киржикчилери чурттарның туктарын киискидер. Совет альпинистер ол шылыктың бажында дадарбас кандан Владимир Ильич Ленинниң чуруун шуткаан бедидегледиг тураскаалды тургузар. Ол тураскаалды Москвага белеткээн, делегейниң эң шыырак дээш альпинистериниң бирээзи, ССРЭ-ниң спорт талазы-биле алдарлыг мастери Виталий Абалаков чогааткан.

ХООРАЙЛАРНЫ, СУУРЛАРНЫ ДУРГААР

«В. И. Ленин аттыг шахтаның казыкчы шилчилериидең» деп каан бижиктиг шахтёр лампочка. Горький филармониязының симфония оркестрииге ол тураскаал белекти оон Ростов областка коргузуглер кылып чорүп турган хүнгериинде тыынаскан.

Фрунзе хоорайдан (Киргизия) артистер улустуң хомус деп хөгжүм херекселин экелген. Ол хомуста «Волга хем аныа чыдыр» деп сурагныг ырнын котөгүм сиилбирдеп каан. «Ала-Тоо чазы» деп фестивалыга киришкен дээш оларның алган шаңналы ол.

Хөгжүмчүлерни Волгоград биле Киров, Смоленск, Архангельск, Балакна болгаи өске-дөө чөөн, ыраакы хөй гөорайлар база ооруп үнгаан. Ол коллектив аланына база-ла чаңгыс черге олурбас. Дмитрий Шостаковичиниң клуду гурруктуган 177-ги школага, «Кызыл Сормово» автозаводтуң цехтериие-дээ коргузуглер кылып чорүп турар, а чайын Волганың Относ суурунуң ажык эстрадазы—горькийжилерниң шнак дыштанылга черииге барып коргузуглер кылыр.

«Оркестр-биле ужуражкан сөөлдө-ле оон талыйлар ооруп турарынга бүзүрөгөр-дир мен»—деп сураглыг дирижёр Натан Рахлин чугаалаан.

Ангы үеиин хогжүп ураи чуруумүн Горькийде болгаи ушку фестивалынга чедиишкиннгиг ойнаан соонда оркестр катап чуртка коргузуглер кылып чорупкан.

Григорий ЗАХАРОВ.
ПМА-ның корреспондентизи.

«ТАРАС ШЕВЧЕНКО» МАЛАГАНЫҢ ДАЛАЙ ӨРТЭЭЛИИДЕ

Францпядан болгаи Италиядан келген туристерни алгаш алыгорук кылып чорүүр совет «Тарас Шевченко» лайнер испан Малага деп далай өртээлиигге эң башгай-ла барып доктаалаи.

Хоорайның чурттакчылары совет далайжыларын найырапчы угнаан. Ол испан хоорайның чурттакчылары суднога бир хонуур үүк чок кэзи турган. Анаа иүү-дүн кижилер келген бэрган деп, ук теплоходтуң капитаны Сергей Дондуа дыңнаткан.

Теплоход чорүп турда, оиу хөй иүү ыыжы үдээп.

Иосиф ПИКАРЕВИЧ.
ПМА-ның корреспондентизи.

ЕЛАННЫҢ ЧЕЛЕР-ДАЙЛАРЫ

Курүнеиң Саратов областа чылгы мал өстүрер «Елапский» деп ажыл-агыйы шилдө-ле Ленин орденн-биле шаңналаан. Ажылагыйның челер малдар өстүрер кылдыр специализастаттынган. Оларның адын бээр елаи челер-дайлары. Эмис уланган сорулгалыг урежидилге, сайлыраашыга ажылдарын хөй чылдар дургузунда чорудуп келгеиниң ачызында елаи уктуг челер малдар конгуг омек болгаи шыдамык—терпиин ян спортчу шыкаралы алаган.

1939 чылдан эгелээш, Бүгү-эвилелдиң улуг шаңналыы (челер Дерби) чедип алырының маргылдаазынга хөй удаа елаи малдар эртип келген. Чижээлээр-ле, 1953 чылда Гибрид деп аскыр дистанциязы ийи минутка дурагузунда эрткен. Совет Эвилелиниге ол хире дүрген челер малдар оон аскы чаңгыс-дөө мал ыанчага дээр көзүлбээн. Ол рекордту аткаан туңнел ыыжы чаа Финляндиига чедип алдыпкан. Оиу бага-ла елаи уктуг Жест деп аскыр чедип алган. Ол ажылагыйның аиы-аңзы малы-харлыг челер малдарының аиы-аңзы дистанциялага чедип алган оон аскы үш чедишкиннгери алдыгаа дээр аитырбаан.

Елаи уктуг челер малдар иитикинин, дөштыкының-дөө мал сөйгөгөр рыногунда сураглыг. Совет Эвилелиниде оларны урежидилге ажылынга ажыглаар дээш күрүнеиң чылгы мал өстүрер сес ажыл-агыйлары садып алган. Он сес малды Финляндияже, ГФР-же, Канадаже, Швецияже садып үндүрген.

Анатолий ПРАЗДНИКОВ.
ПМА-ның корреспондентизи.

Чүге хожудаан?

Жданов аттыг колхоз Улуг-Хем районда хөй кижилиг, улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Мурнунда чылдарда маңаа корум-чурум-даа ажы турган. Ол дээрге колхозка күш-культура болгаи спорттуң, бот-тывынгыр уран чүүлүүн болгаш өске-даа хөй-ниити ажылдарның бедик деңнелге турганының ачызы турган.

Каш-ла чижектен көрээл. 1964 чылда Чодураның хол бөмбүкчүлери районга бирги черии, хаакчылар —көрүкү черии, шыдыраачылары дөрткү черии эдээп, могезии үжүглелжип турду. Оон аңгыда колхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи район көрүдезинге бирги черии алган. Ынчаи колхозка хол бөмбүүнүи, хаакчыл, шыдыраанын маргылдаалары, хүреш улаа-дыраа болуп турган.

Хөй-ниити ажылдарының ыыдыг солуи хевирлери, бедик деңнели колхозчу чонпуң, ылаигыя аныяктарның, ажыдыраа-чуртталгазын оиза солуи болдуруп, оларның күш-ажылчы идепкейии бедидип, хөй-ниитиниң керүм-чурумуи быжыглап турган. Колхоз баштаар чери, партия, комсомол организациялары күш-культураның аныяктар кижизидилгезинге чүгүлазын үнелеп, эрги клубту спорт залы кылдыр эде дерилип эгелээн, спорт хереклерии салып, бот-тывынгыр уран чүүлду идепкейлиг деткип турган.

Ам үеде байдал ыыида элээи көшкаан. Аныяктарның кичээнгей болгаи сонуургалыы хаара тудуптар күш-культура болгаи спорт хемчеглерии, бот-тывынгыр уран чүүл соолгу үеле барык чоруваставаи. Чодураа суурда эрги клуб, спорт залы кылыр дээш, шала кылган хевээр турбушаан. Оон чанында азыи каан четкиде бичии оолдар үш-баи чок ойнап турар. Оларның бөмбүү орбаксаидар. Колхозтуң кайы-даа суурунга спорт маргылдаалары болбайн келген.

Чөөкта чаа торгалыгжылар Чодураага аалдап келген. Ийи суурнуң аныяктарының аңаа болган спорт маргылдаалары чодураажыларга дыка-ла ыидыынчыг болган. Тыва хүреишке Торгалыгның могелери Чодураның могелерии чүлө октагылаан барган, хол бөмбүүнге ылаи үткан. Ол дээрге Чодураага могелер, хол бөмбүкчүлери чогуидан өөрүп, спортка оларның докгаамал белеткеп чогуидан болгаи. Торгалыгжылар: «Бисте аалдап барып, белеткелдерлеи кылып турунар, силерни хожудаашкыдан үштүп алыпсы» дээш барганнар. Оон бээр ыыка хөй үе эрткеи, а Чодураага байдал биеэзи хевээр-ле ыыпкыыр.

Спорт, уран чүүл болгаи өске-даа культура-массалыг хемчеглерии кошкаанындаи, мурнунда көрүм-чуруму эки деп санадып турган Чодураа, Ийи-Тал суурларда ам үеде ара-дары ижии алган, элеп-тендии базып чоргулаар кижилер, оларның аразында аныяктар база көскүлеги кончуг апарган. Ыындыг дүвүренчит байладыы колхозта партия, комсомол организациялары ыыдыгы кичээнгейге ап, күш-культура болгаи спорттуг, бот-тывынгыр уран чүүлүг, өске-даа массалыг хемчеглерии амгы үениң негелдемелериниң деңнелинге тургузар дээш, боттуг хемчег алыр үе келген боор.

Н. КАРА-ООЛ.

Редактериүң ораиачызы
Д. О. БЕГЗИ.

Делегейнин журналистер лотереязы

Делегейнин журналистер организациязы 1967 чылдың бараан лотереязының билеттерин үндүрген.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелинден СЭТА-ның корреспондентизинге дыннатканын ёзугаар алырга, ол үшкү лотереяны Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Совет Эвилелиниң, Моол биле Чехословакияның журналистери эрттирер. Лотереядан кирген хөреңги боттарының депшилгелиг бүзүрелдерлиг болган ужурунда истедип сүрдүрер чоруккa таварыжып турар журналистер-биле эп-сеткил каттыштырарының фондузунга ажыглаттынар.

Баштай үндүрген лотереяларга бодаарга, ойнап алышкынналарның саны көвүдээн. Олар 32 муң болур. Оон иштинде «Волга», «Москвич», «Шкода», «Вартбург», «Трабант» деп маркалыг 42 чиик автомашиналар, Болгарияның, Венгрияның, Чехословакияның дыштанылга бажыннарынга баар турисчи путёвкалар, фотоаппараттар, кинокамералар, транзисторлуг приёмниктер бар.

Тираж декабрь 20-де Прагага болур. Билеттерниң өртээ 30 көпеек, оларны ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң чер-черде салбырлары сентябрьда тарадыр.

УТПАҢДАР, НОМЧУКЧУЛАР!

Акша-эт-хөрексел лотереязының бешии үндүрүлгезиниң ойнажшкынынаң төлеигезин Тыва АССР-ниң девисизеринде ажаалга кассалары ойнажшкынга таварышкан билеттеринии эзлеринге төлээрии үргүлчүлеп турар. Дыка хөй апылчын, албан-хевирлер улуг өртектиг эт-хереисеядерии бээгаш 40-деи 75 рубль чедир түңну ойнап алганнар.

Чүгле Кызыл хоорайның төп ажаалга кассазы безин 4 муң 250 рубльди ойнажшкынга таварышкан билеттерге төлээн. «Юрюзань» деп 255 рубльдиң соодукчузун, «Ветерок» дээр хеме мотөрүн, «Гамма» маркалыг радиоэлду, «Альпинист» деп радиоприёмникти каш-даа кижи ойнап алган. Кызылдың № 12 школазының бешки клазының өөренниичизи Юрий Кочков чаңгыс-ла билет садып алгаш, авазынга «Юрюзань» деп соодукчуну ойнап берген.

Акша-эт-хереиселдер лотереязаның дараазында үндүрүлгезиниң билеттерии садып алырын утпаңдар, эргии номчукчулар.

Н. МЕЛЬНИЧЕНКО.

Кызыл хоорайның профессионал-техниктиг училищези 1967—68 өөредилге чылынга сургуулдарны немей хүлээп ап турар

Өөренир тускай эртемнери: электриктер, дашчылар, штукатурлар, бир чыл хуусаалыг өөренир.

Училищеге 15—16 харлыг, 7 чыл школазын доозканнарны хүлээп алыр. Училищеге түлээп алдынган, 7 чыл школазын доозканнар 8-ки классты доозкаш, 8 чыл школазын доозкан дугайында херечилел алыр. Электриктер болүүнге ортуиан эртемнилерии хүлээп алыр.

Сургуулдар өөренип турган үезинде хүнүң-не үш катап чемнеир, ажылдап, ыштанып недер хептиг, ниити чурттаар бажыныыг кылдыр хаидыртынган турар.

Профессионал-техниктиг училищеге өөренирлерии аиаа өөренип турган үези үзүк чок ниити ажыл стажынга книр саиадыр. Училище доозкан сургуулдарны оларның чедип алган тускай эртемнериниң болгаш разрядтарының аиы-биле организациялар-же болүп-болүү-биле ажылдадып чорудар.

Кончуг ак өөренип доозкан сургуулдарны техникумнарга ылавыла эртер ажыл стажын барымдаалавайн хүлээп алыр. Сургуулдарның техниктиг бот-тывынгыр ажыл-ижии өөскүдер дээш училищеде тускай мергежилдер аиы-биле ажылдап турар техниктиг чогаалынга белгүмнери бар.

Оон аңгыда, училищеиии Культура бажыиы бөөр. Культура бажыңында ырнын, бал болгаи улус ташкынарынын, эстрада коргузуглериниң, үрер хөгжүмүүн, улустуң хөгжүм херекселдериниң, баянчыларының бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмнери ажылдап турар.

Бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмүүнүң киржикчилерн хоорайның организацияларына болгаи республиканың районнарынга коргузуглер кылып чорүп турар. Училищеиің спорт залы бар, инда бокстуң, хүрештиң, хол бөмбүүнүң, хаакгаарының, баскетболдаарының секциялары ажылдап турар. Училищеиің спорттулары хоорай, республика болгаи край маргылдааларынга ян түңнелдерии хөй удаа ап келген.

Училищеге кирер сургуулдар өөредилге херекселдери-биле хандыртынып алган: кыдыраштырлыг, демиргүүктерлиг, карандаштарлыг, готовальиялыг, шугуминуг, өөредилгеге тускай болгаш ниити эртемнер аиыбиле ажыглаар номнарлыг, спортчу трико, тапочка хептиг кежиг үзүглүг.

Билдиринишкинии директорүүң адынга бижиир, аиаа кожар документилер: школа доозкан дугайында херечилел (боду), төрүттүнгениниң дугайында херечилел азы паспорт, книр бижиктеи херечилели, Кызыл хоорайның 1 дугаар поликлиниказындан шыиызыга, ВЛКСМ райкомундан чорутkан дугайында бижии, школадан характеристика, өөреиикчиии училище доостуруур дугайында ада-иениң алган хүлээлгези, 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Училищеиің адреси: Кызыл хоорай, «Нефтебаза» деп автобус доктаар чер, телефоиу: 21-09.

КУРТ АЙМААН, ЫМЫРАА-СЭЭКТИ УЗУТКАҢАР

Чаа бажыңче кежүп киргеи дижик силер. Баштайгы үезиидс арыг-силиг, каидыг-даа дириг амытаннар чок турза-даа, чоорту ымыраа-сээк, клоп, таракан дээш тывылбас чүве-ле чок апаар болгай. Оларны каичап тывылдырбазыл, тыптып келзе каичап узуткаарыл деп кижилер бо-ла айтырыглаар болгай. Ол дугайында дезинфекциияның Төп эртем шилчилел институдунуң лабораториязының эргелекчизи, биология эртемнериниң кандидады Л. Н. Погодинадан чугаалап бээрии диледивис.

Насекомнарны узуткаар чорук түгле арыг-шеверии болгаш мурнакчы үзел эстетиканың негелдези эвес, халдавырлыг аарыгларны иептеретиезиниң, оларны болдурбазының магадылазы-дыр.

Клоптар-биле демиселээ-не берге. Матрацтар, хевистер, бажыңның өске-даа херекселдери, ханага чыпшыргаи саазыннар арты хостар, оларның чыглып уландыр черлерии оп. Ынчангаш шак ындыг клоптар чыглыр черлерии хире-хире хынаап көрүп каап турар болза эки. Оларга удур демиселге дезинсекталь, хлорофостүн 2—3%, ханидирии, гексахлораннның гамма-изомериниг ДДТ дээр дустуулу дээш чижектиг дээштиг, күштүг хоравнарны ажыглаидр.

Бажыңның иштн-дашты хирлиг болган тудум-ии, бок төгөр черлер, тускай хааржактар болгаш албаннаар бажыңнар хирлиг болган тудум-на тараканнар, сээктер хөй болур. Чемнеивр стол кырында дүне аъш-чем артты, чүгдүнмеин аяк-сава каар чорук, тараканнарның өзүп көвүдээрииге улуг иидгии бээр. Ынчангаш аъшчем артыын үргүлчү халыптыг савага тургузары чугула.

Тараканнарның болгаш сээктериің чыглы бээр хире черлериие пиретрум ийиклс гамма-изомерлиг гексахлоранны, ДДТ дээр дустуулуи төп каап турар болза эки. Ындыг черлерии № 5 дээр керосииге холуп каап гамма-изомерлиг ДДТ деп хуст-биле бүлгүртүп каап турар болза удам эки. Оон ыыжы тараканнарны кызыл-тас далганындан кылган хлебке борлуут кислотаның аиилдирии хоран-биле холаап, чыглыр черлериие салыи тургаш өлүрүп узуткаи болур. Бир шай шопулазының иштн борлуут кислотаны стакан сутта аиилдирер.

Сут хоравнарны парикмахерскаиларда турар одеколон чаштырар херексел-биле азы хыл щёткаар-биле тарадыр чаштырза эки. Хонт хоравнарны резии грушалар-биле тарадыр үрдүрер.

Чаның бажыңче сээктер кирбезе-биле соңгаар карантарынга марлядан азы сывырган демир удазыннарбиле артаан четкилерии аскылап каап турулар.

Хөй каът бажыңдарының каътгар аразында, шала адаанга, хана чырыктарынга сарыг кымысканнар чыглыр болгай. Олар ыыдыг кижи чедери берге черлерге чыглыр болгаи оларны өлүрүп чок кылыры кончуг берге. Оларны түгле хоравнарн каап аъш-чем аймаа-биле кырыы узуткаар апаар. Ийи стакан сутта шай шопулаанын иштн бураның дөрттүң бир кезиин, стакан иштн чигирнің дөрттүң үш кезиин холаап хайындырар. Оон соонда ол составты бичии лаазаларга тарады кутказ кымысканнарның эң-не хөй чыглыр черлеринге салгызып каар.

Насекомнар өлүрер чүүлдер шупту-ла хоран холусаалыг түве болганда, оларны аъш-чем-биле кожа турузары, шыгжаары кончуг ондактыг. Оиу бичии уруглариың холу четпес черлерге шыгжаза эки.

Насекомнарны бажыңга шуут тургуспас төлээде, оларның когуи үзер херек. Ынчангаш кожа бажыңнар чугаалажып алгаш, хары утда оларны узуткаи эгелээр болза эки. Оон башка, олар бир бажыңдан бир бажыңче кежүп турун бээр болгай.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кино

АВГУСТ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ» — Мультипликациялар — 10 шакта. «Оптимистическая трагедия» — 12 шакта. «Византий салыгныиың хөреңгизи» — 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ» — «Фантомас» — 3, 7 шактарда. «Авантюристиң үүлгедиглери» — 5, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА» — «Нежность» — 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» — «Любой ценой» — 9.40, 11.30, 1.30 шактарда. «Чүшкү в городе» — 3.30, 7.30 шактарда. «Мароккиниа Рикскиан» — 5.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК» — «Жанда» — 1, 7 шактарда. «Казиачий Стамбулдуң хөреңгизи» — 3, 9 шактарда.

редакцияның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редактериүң 24-63, редактериүн сралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийки аимдырал киллизиниин 23-54, агитацпя болгаш пропаганда киллизиниин 37-13, кодээ ажыл-агый киллизиниин 21-47, үлетчүр киллизиниин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер база совет түргүүт болгаи аимдырал киллистеринин 21-27, иштики информация киллизиниин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи баргаиза 32-75 телефонче болгаи

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаига өргедилиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—02287.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
80 хонук АРТКАН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Соведининг болгаш Министрлер Чөвүлелининг органы

1925 чылдан үнелеп эртиптерге

1967 ч.
АВГУСТ
18
ПЯТНИЦА
№ 195 (6832).

Өртээ 2 көп.

ДЭЭДИ ШАҢНАЛ

Кострома областың ажылчы чоннарының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннери дээш ССРЭ-нин Дээди Соведининг Президиуму ол областы Ленин ордени-биле шаҢнаан.

(СЭТА).

План күүсеттинген

Черновицы областың көдээ ажыл-агыйының ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга алдар кылдыр социалистиг чарыштың калбарткаш, күрүнеге тараа садарының планын 129 хуу күүсеткен. Аъш-чем болгаш мал чемин болур культураларны садып алырының планы ораҢчок ажыр күүсеттинген.

Күрүнеге тараа садары үргүлчүлевишаан.

Байкалга ужурашкан

ИРКУТСК. (СЭТА). Элезиннит деп сукпакта туристер базазына август 16-да Бүгү-эвилелдиң космофизиктер школазы ажылдап эгелээн. Ону ССРЭ-нин артемнер академиязының Сибирь салбыры план бүгүдер организастаан. Маңаа Сибирьнин, Ортаа Азиланың болгаш Ыракы Чөөн чуктуг аныяк тускай артемниглери, Москваның, Ленинградтың, Новосибирскининг, Иркутскининг сураглыг артемденнери чедип келген.

Планеталар геофизиказын, полярлыг болгаш сорунзалыг шуургаларның ойу келген айтырыгларының, сорунзалыг девискээрлериниң айтырыгларының дугайында үк школаның ынчаккыларынга академиктер Б. М. Понгекорво, В. Л. Гинзбург болгаш оон-даа өскелер лекциялар номчуп бээр.

Космофизиктер школазы 12 хүн дургузунда ажылдаар.

Совет Кызыл Крестин дузалаачылыры

МОСКВА. (СЭТА). Москва—Карачи аразынга аргыжып турар самолёт бир моон эм, витамин аймаан, шарлышкын кылыр түүлдерни болгаш пестерни чүдүүп алгаш чорупкан. Ону Пакистанның черге таварышкан чурттакчыларынга совет Кызыл Крест чорудуп берген.

ХОВУ ТУРЛАГЛАРЫНГА ПОЛИТ-МАССАЛЫГ АЖЫЛ

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң ажылының түңнелдерин бүгү чурт долузу-биле детиип, совет кижилер СЭКП Төп Комитединиң Тезистерин улуг сонуургал-биле танышып турар. Мындыг найгамчык үеде юбилей чылының чаа дүмүдүнүң ажаалдазынче бистиң республикага база кирипкен. «Улуг-Хая», «Көк-Тей» совхозтар дүмүт ажаап алышкынынче бүгү ажыл-агыйларны мурнай киргеп. Ам Каа-Хемниң болгаш өске-даа райондарның тараажылары дүмүт ажаалдазынче массалыы-биле кириптериниң кырында келген.

Бо улуг кампания үезинде тараажылар ортузунга партийни политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарны, ховү турлагларынга көскү агитацияны күштелдирери үениң соңгаарыдып болбас сорулгазы чөрчерде партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының мурнунда тургустунуп турар. Мынчангаш тараажыларның күш-ажылының будурукчулуун бедидер, оларның культурлуг хандырылгазынче сагыш салыр чүве төлээде агиткультбригадаларның ажылын бедии деңнелге тургузары хамыкты мурнай эргежок чугула.

Амгы үеде партияның Төп Комитединиң Тезистерининг тайылбырлаашкынын найда-даа калбарган. Ол ажылды тараажылар ортузунга база калбартырда агиткультбригадаларның составынга бүгү айтырыглар талазы-биле кижилерге дээштиг эки тайылбырны бөрип шыдаар лекторларны ылап-ла киирген турар ужурлуг бис. Чок болза, дуржуялгыг пропагандистерни ховү турлагларынга шуут быжыглаар. Ол ышкаш агиткультбригадаларның составынга боттарының талантызы-биле кижилерниң сеткил сагышын хайныктырып, оларны сонуургадып шыдаар уран талантылыгнардан аңгыда эмчи, баш таарыкчызы, киномеханик, садыгчы, библиотекарь кады чоруур болза улам таарымчалыг. Чүге дизе, ховү турлагларында ажылдап турар кижилерге оларның чедирер дузазы коичуг чугула.

Моок-биле кады агиткультбригадаларның көргүзер концертиниң программазынга тараажыларның амыдыралы-биле холбашкан номерлерни, эки комбайнерлерге, тараа сөөртүкчүлерине турасказаткан ырыларны, шүлүктерни, ажыл саададырларны шооткан чидиг дузаашкыннарны киирер херек.

Күш-ажылчы кижилерниң адрезинге чугаалаан чылыг сестер, йөрээлдер оларны улам сорук киирер. Чижээ, Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозта клуб эргелекчизи комсомолчу Шожуңпан Кара-ооага удурткан агиткультбригаданың концерт программазында мал ажылының мурнакчыларынга турасказаткан ырылар, шүлүктер эвээш эвес, а тараажыларга база ыңдыг номерлерни турасказадыр херек. Өске чижеке ыраккы «Тере-Хөл» колхозтуң уран талантылыгларын алышты. Оларның концертиниң программазында улустарның найыралынга, чедип аялган чедиишкиннеринге турасказаткан номерлер, ажыл чылыгларны шоотнан интермедиялар дээш өске-даа солун номерлер бар. Тере-холчүлер Улуг-Хеминиң ажыл-ишчилеринге база аян түдүп чорааннар.

Ховү турлагларынга бир чугула чүве — дээштиг көскү агитация. Ол бригадаларның, звеноларның социалистиг хүлээлгелериниң хонук, декада санында канчаар күүсеттинип турарын тодаргай көргүзер көрүнчүк болган турар ужурлуг. Ындыг турбуже ам ажаап алышкынче киирипкен үстүнде адаанывыс ажыл-агыйларның ховү турлагларында көскү агитация ам-даа чогуур негелдезинге чедир ыылдынмаан. Чижээ, «Көк-Тей» совхозтуң үш ховү турлаанда бо талазы-биле байдал үшкү хүнде дүмүт ажаап алышкынынче киирген беш комбайнның дөрттүнүң үрелгени дег дүвүренчиг: тараажыларны хей аът кинрип кыйгырып турар лозуңнар, плакаттар астынмаан, күш-ажылчы алдарның тугу кодуртүнмээн, юбилейлиг сезонда бригадаларның кежигүннери чеже гектар тараяны ажаарыл, хүнде үлүг чүл, кайы комбайнер кым-биле социалистиг чарыштыгыл деп үвени аңаа чеде берген кижи дораан билип алтар көргүзүг самбыралары, стендилер ыыдынмаан. Ол ышкаш «Улуг-Хая» совхозтуң ховү турлагларында тараажылар чурттаар оран-сава, орун-дөмей, чунар бажыңнар дээш эргежок чугула хандырылга дериг-херекселдери бүрүн бар-даа болза, көскү агитация көк-тейжилернии дег — база четпес. «Найырал» совхозтуң тараалаң Шанчыда болгаш өске-даа ховү турлагларының амдыгаа чедир эки дериттинмээн, а харын-даа Шанчының чаагай дүмүдүн хүлээп алыр шаңы безин чогуур негелдеге чедир септеттинмээн.

Үстүнде наш-ла чижектен алгаш көөрге республиканың ажыл-агыйларының ховү турлагларында көскү агитацияның ниити байдалы багай болуп турар. Бо чугула участокче колхозтарда, совхозтарда парткомнардан, комсомол, профэвилел организацияларындан эгелээш СЭКП райкомнарынга чедир сагыш саяып, болур чогуур хемчеглерни дарыы алган турар ужурлуг. Моок-биле чергелештир ховү турлагларының шимелдезинге эргимирээн болгаш артык түүлдер ыыбас херек.

Ховү турлагларынга база бир чугула түүл — агитхуудустарны болгаш хана солуннарның үндүрүлгезин билдилиг организастаары. Оларны өйлаанда көрүштүг, ажылда четпестерни чайладырынче углаңган дээштиг кылдыр үндүрерде орта мергежээн, эки чуруп база билир аныяк болдар, кыстарны, ховү бригадаларының үчётчиниери, көжүп чоруур библиотекаларның эргелекчилерин киириштирер херек.

Тараажыларның хостуг шагын канчаар эрттирерин билдилиг организастаары эзилчедин хостуг үеде эки дыштанып алырынга черле эргежок чугула. Ол сорулга-биле ховү турлагларынга ном делгээн кызыл булуңнарны тургузуп, шыдыраа, хол бомбүү ойнаарын таарымчалыг организастаарынче база кичээнгей салыр херек. Ол ышкаш тараажылар кино көөрүнге ынаң. Ынчангаш республиканың кинофикация эргелели болгаш оон чер-черде салбырлары боттарының ажыл-чорудулгазын шуут-ла ховү турлагларынче угландыр тургузар апаар.

Ам дүмүт ажаап алышкынының үезинде политиканың болгаш эстетиканың негелделеринге дүүшүүр ховү турлагларына культура-массалыг ажылдарны, бедик идейлиг көскү агитацияны дээштиг тургузары партия, совет, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының чугула сорулгазы болур. Дүмүт ажаалдазының салыы-чолу бо бүгү ажылды канчаар тургусынанынан дөрт хамаармыр дээрзин үргүлчү бодаар ужурлуг бис.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫН

50 чылынга

Тукту тывыскан

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары келир кышка малга быжыг чем-суурну белеткээр ажылды чугулага көрүп, социалистиг чарышты сигенчилер ортузунда калбартканындан темп дүрген чоруп турар.

Районнуң ажыл-агыйларындан «Чодураа» колхозунуң эш Маны-Халга удуртқан бригадазы 650 тонна сиген белеткээр планның 513 тонна кылдыр күүседип, районда мал чемининг белеткелининг талазы-биле мурнакчы бригада болуп турар. Ол бригадага СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң сигенчилер ортузунда шилчип чоруур Кызыл тугун тывыскан.

Бригаданың кежигүннери түгле алган хүлээлгелерин күүседир эвес, ону ажыр күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Танды районнуң карак четпес делгем ховү-шөлдеринде чаагай дүмүттүң тараазы быжып эгелээн. Ам ында Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюн байырлаар алдарлыг чылдың дүмүдүн чидириг чок ажаап алырының талазы-биле демисел механизаторларның аразында калбарган.

Районнуң эң тараалаң ажыл-агыйлары — «Тинилелге» совхозтуң тараажылары бо чылын 28 мун ажыг га черге ажаалданы чорудар. А «Межегей» совхозтуң механизаторлары 15 мун ажыг гектарны ажаарлар. Бо ажыл-агыйларның чамык механизаторлары жатказар-биле кезилдени августың 16-да эгелээн.

Районнуң совхозтар, колхозтарының ховү турлагларында тараа ажаалдазының чугула кампаниязынга киржир бүгү техниканы белеткээш, чедирген. Механизаторларның ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Тандыжылар бо юбилейлиг чылда дүмүт ажаалдазын чогуур хуусаазында, чидириг чокка ажаар, дүмүт дээш демиселге кижи болгаш техниканың күжүн хаара тудар.

Танды «Революциязының чалбыжы» колхозтуң кол инженери В. Рыжовтан бо чылып септелгеге мурнакчы киришкен механизаторлар кымнарыл дээрзин айтырдывыс.

— Септелгени звено аайы-биле чорутқан бис. Чооду Байырның удуртқаны звено эки ажылдаан. Оон-биле чугаалажыр болзуңарза, № 42 комбайнның аап-саап чүүлдерин чедир кылып турар кижи — деп, ол чугаалады.

Мастерская девискээрнинге чеде бергеш, Байырның комбайнын дораан-ла тып алдывыс. Кожа тургузуп каан ийи комбайн чанында идик-хеви үске борашкан, арыннары хүнге хүлерзий берген ийи аныяк кижи бирле чүве кылган түрлар.

— Звенога үш кижи турган бис, бирээвис Кенден Владимир бо ийин — дээш, Чооду Соянович болуунуң чанында турган ажинче айытты.

Оларның комбайнларын көөрүүске кезилдеге киржип турган хевирлиг, бистеринде ногаан саваңнар бар. Беш хонук иштинде көк-сула кезилдевинге киришкеш келгеннер болду.

— Көк-сула кезип турганывыс дээрге, комбайнның септеттингенин база хынап турганывыс ол болгай. Ынчангаш баштайгы хүннерден ап көөрге, комбайнарывыс багай эвес септеттинген-дир — деп, Байыр көрүшкүлүг чугаалады.

Балгазының мурнакчы механизаторларының бирээзи — Байыр Чооду ам дүмүт ажаалдазынга чеди дугаар киржир. Ол бодунуң комбайнын эки кылдыр септеп алган. Ам чүгле тарааның быжарын манап турар. Эрткен чылын ол 320 гектар тарааны кезип, 500 тонна тараяны бастырган.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга үткүштүр ол бо чылын база улам бедик көрүгүүлерни чедип алырын хүлээнип турар.

С. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: комбайнер Чооду Байыр.
А. ПОНОМАРЕВТУҢ фотозу.

Шенелде кезилде

эгелээн

Чаа ном

Коммунистиг күш-ажылдың республика типографиязы «Улуг Октябрь болгаш Тыва» деп номну парлаан. Оон автору — Тываның ыл, литература болгаш төөгү эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы, төөгү эртемнериниң кандидады В. Ч. Очур.

Юбилейлиг чылды таварыштыр парлап үндүрген авторунуң бо күш-ажылын даштыкы чурттарның делегелгезинге делгээр.

Школа белен

Улуг-Хем районунуң Чааты сес чыл школазы 1967—1968 өөредилге чылынга школачыларны хүлээп алырынга белен. Школаның септелгезин эрткен чылдыынган эгээн бедик темпилиг чоруткан болгаш башкылар, школа ажылчыннары, ада-иелер септелге ажылынга идепкейлиг киришкеннер. Бежен уруглар чурттаар интернаттың эрги шалаларын чаартказп бүзаян, печкаларын эде салган. Школачыларның өөреник классгарын, башкылар канцеляриязын, чазаныр мастерскааны чүгайлап арыглаан, шалаларын шуптузун дозулап бүзаян.

Школа черимнинг иштинде үш чүс ажыг дөс янзы-бүрү ыяштарны тарып, ногаанчыдылга ажылын база эки чоруткан. Хол бомбүү, баскетбол ойнаар шөлдерни белеткээн. Школаның септелге ажылынга ажылчыннар Даспаанчык Бичелдей, Чанчымаа Сүктер-оол, бызаачы Хуураккай Базыр-оол олар идепкейлиг киришкеннер.

250 тонна

Ниитизин малынга быжыг чемсуурну тургузар, ыяңгыя бо ажылды дүмүт ажаалдазының ак массалыг, хайныышкынныг үезинге чедир шыпкарадыр дээш, Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында, албан организация черлериңде массалыг калбак шефтелге ажылын дыштаныр хүннер таварыштыр организастаары чанчыл болган.

Быыл-Мажалык суурнуң болгаш совхозтар, колхоз төптеринде бүгү күш-ажыл кылып шыдаар кижилерни сиген болуп, сараатгаар ажыгче мобилизастаан. Эрткен дыштаныр хүнде болгаш оон дараазында мал чемнин белеткелинге 400 ажыг кижи киришкен.

«Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери ам 859 тонна сигенни белеткээн, а эрткен дыштаныр хүнде ажыл-агый черинин ажыл-ишчилери болгаш аңаа ажылдап барган шефчилер 250 ажыг тонна сигенни болуп ажаарган. «Шекпээр» совхозтуң мал чеми белеткекчилери ногаан массанны силостаарынче киргеп. Амга чедир мында чүс ажыг тонна силосту салган.

Мурнакчы салбыр

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбыры сиген кезилдезинин талазы-биле совхозтуң өске салбырларындан шалыпкын ажылдап турар. Салбырның ажылчыннары 404 тонна сиген белеткээр планының 338 тоннаазын сараатгап тургускан азы айытқан планны 83,7 хуу күүсеткен.

Салбырның ховү-шөлдеринде трактортуң 4, аътның 1 сиген кезер машиналарлыг болгаш 45 хол кадыырларлыг сигенчилер артқан сигенни чоокку хүннерде дозар сорулга салгаш, күженишкиннинг ажылдап турарлар.

Салбырның контора ажылдакчылары бо чугула кампания ажылга база идепкейлиг киржип турарлар. Дыштаныр хүнде 21 кижи Кара-Дөңде болгаш Алдакта кестинген сигенден 41 тоннаны болуп сараатганнар. Ол ышкаш совхозтуң Биче-Тей, Аянгаты салбырлары база шеф ажылын сигенчилер ортузунда организастап турар.

ВЬЕТНАМНЫҢ УЛУЗУ-БИЛЕ ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛ

МОСКВА. Бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар вьетнам улус-биле чоннуң таңгыс эп-сеткилдиин сөглээн сестер Совет-вьетнам найырал ниитилелиниң коллективтиг кежигүнү — химия аппаратуразының заводунуң ажылчын, албан-хаакчыларының хуралынга ыыналган.

Партбюро секретары **В. В. Фалин** совет-вьетнам найырал айының митингизин ажытпышаан. Мурнуу-Чөөн Азияда АКШ-тың үргүлчүлевишаан турар агрессиязынга килеңнеп удурланганын чыылганнарның өмүнээзинден илергейлээн.

ВДР-ниң ССРЭ-де элчин черинин ийиги секретары **Нгуен Тан** сөс алырга, митингиге келгеннер чылыг уткаан. Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга деткиткен вьетнам улус демиселин тиилелгелиг дозазынга чедир чорудар деп ылап шиитпирлиг дээрзин ийиги секретарь медеглээн.

* * *

Москваның кислород машиналары бүдүрер заводунга болган хөй кижилиг митинг мындыг лозуңнарлыг эрткен: «Вьетнамдан холуң ырат!», «Маадырлыг Вьетнам делгерезин!», «Америк агрессорларга каргыш!»

Америк империалистерге үреткен талдарын болгаш газаглыг оруктарын катап тургуспушаан, вьетнам улустуң маадыр, шудургу ажылдап турарын караам-биле көрген мен. Америк агрессорларның вьетнам черде өжээнниг үүлгедиглер кылып турарынга киленнеп удурланып тур бис — деп, мында чаа ВДР-ге чораап келген слесарь **В. Д. Путинцев** чугаалаан.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң Совет Эвилелинде доктаамал төлээлел черинин баштыңының хүлээлгеазын күүседип турар **До Хыу Ти** митингиге сөс алган. До Хыу Ти вьетнам улустуң америк агрессорларга удур демиселин СЭКП-ниң Төп Комитединиң, Совет чазактың болгаш улустуң деткип турарынга чүректин ханыындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

БАКУ. Маңаа демисежип турар Вьетнам-биле Азербайджанның найысылалының эп-сеткил каттыштырылгазының ниити хоорай хуралы болган.

Мурнуу Вьетнамның девискээринден АКШ-тың шериглерин доп дораан үндүрерин болгаш ВДР-ни бомбалаарын соксадырын АКШ-тың чазаандан Бакунуң ажылчы чоннары боттарының хүлээп алган резолюциязында негээн.

* * *

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-тың даштыкы чурттарда «Тайбың корпузунга», информация агентилелинге болгаш Вашингтоннуң өске-даа пропаганда эргелелдеринге албан хаап эрттирген чүс-чүс американнар «Рэмпартс» журналдың сөөлгү дугаарынга боттарының медеглелдерин парладып үндүрген. Ол медеглелдерде мынча деп турар: «Вьетнамның херектерин АКШ-тың холгаарлаар чылдагааны чок. Вьетнамга америк шериглер дайындажып турда, Вьетнамның айтырыглары шиитпирлеттинип шыдавас».

Вьетнамда дайын ол чурттү үредип, АКШ Сайгонда сатгыныкчы шериг бөзү-чурумун деткип, ол дайынның ужурунда АКШ-тың иштики айтырыгларын шиитпирлээр арга чок болуп турар, ынчангаш Вьетнамда дайынга удурланып тур бис деп, оларның медеглелдинде чугаалаан.

Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарындан чаңын келген 659 кижи Вьетнамдан америк шериглерни үндүрерин негээн.

ВАШИНГТОН. АКШ Мурнуу Вьетнамның херектерин хөлгаарлай бергеш, алдагдал кылган деп, Мичиган штаттың губернагору Джордж Ромни парлалга конференциязынга медеглээн. Ромни америк самолёттарның Сөңгү Вьетнамны бомбалап турарынга удурланган.

Д. Ромни келир чылын болур президент соңгулдаларынга республиканчы партияның президентиге кандидады болурларның бирээзи болуп турар.

ТОКИО. Японияның «Вьетнамга тайбың» комитединге мында чаа АКШ-тан әдептиг чагаа келген. Калбак чагаа хавында шеригге келдирериниң ийи хуудузун сүп каан чоразын. Хуудустун бирээзинде: Леонардо Броди, Нью-Йорк хоорайның хөөчүн чурттакчызы, 1946 чылда төрүттүнген деп, оон өскезинде — Родни Робинсон, 1943 чылда төрүттүнген, Сан-Франциско чурттуг деп бижээн. Оон-биле келген телеграммада чугаалааны мындыг: эргим япон өнмүктер. Вьетнамда америк дайынга удур силерниң демиселинер-биле чаңгыс эп-сеткилдивистиң бүзүредии кылдыр шеригге келдирткеннер болур хуудустарывысты чоруттувус. Ол дайынга удурланганывырның бүзүредии кылдыр оларны арттедиптеринерни диледивис. Чон кырып турар ол араатанзыг дайынга удур демиселинерге чезиишкиннерлиг болурунарны күзедивис.

Ол америк оолдарны шеригге келдирткен хуудустарыны Японияның дайынга удур митингилериниң бирээзинге арттедивис. ол митингилер бүгү чуртка октябрь 21-де — япон ажылчы чоннарының 1965 чылда дайынга удур бүгү-ниити ажыл соксадыышкынының бир чыл болган оюнда эртер.

(СЭТА)

Газ

Юбилейлиг чылга Кызылдың кислород станциязының коллективи чезиишкинниг ажылдап турар. Бо бүдүрүлге черинин ажылчыннары чыл хүлээлгелерин күүседириңге чоок алырган.

Республиканың албан организация, бүдүрүлге, тудуг черлери болгаш медицина албан черлери база найысылалдың чуртгакчылары бо чылдың эрткен чеди айларында бежен муң ажыг кубометр ак-көк газты алганнар.

Бо бүдүрүлге черинде аппаратчиктер Максим Тамбиль, Иван Бушмакин, слесарь Александр Солозов болгаш оон-даа өскелер чезиишкинниг ажылдап турарлар.

Пассажирлер АТА-зында

Совет күрүнениң бежен чыл оюнуң байырлалынга күш-ажылчы белеңтиг үмүраңыр дээш Кызылдың пассажирлер автотранспортунуң коллективи чыл эгезинден бээр кызыманнай ажылдап, ай санында бүдүрүлге планын ажыр күүседип келген.

Транспортчылар эрткен июль айның үлүүн 109,8 хуугга күүсетпишаан, күш-ажылдың будурукчүлүүн 19 хуугга бедиткеннер. Пландан ажыр 232 муң кижини сөөрткен болгаш тонна-километрниң планын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш чиик таксилер июльдуң даалгаларын бедии түңнелдиг күүсеткен. Эрткен айның планын такси чолаачыларындан М. Радин — 246,3 хуу, А. Воронов — 218, В. Черминов — 211,5, И. Ветерников — 268,1 хуу күүсеткеннер.

Автобустар чолаачыларының бригадалар аразының чарыжынга коммунист А. Кальнинниң бригадазы бирги черни быжыы-биле тудуп турар.

Бүдүрүлгеде автобустар болгаш чиик таксилер чолаачыларының бедии будурукчүлүүр ажылдазарынга септекчилер болгаш мотористер таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Коммунист В. Калавинге удуртқан коммунистиг күш-ажылдың септекчилер бригадазының кежигүннери эрткен айларда эки ажылдаан. Олар чылдың баштайгы чартыының будурүлге онзалдазын 126 хуугга күүседип, септекчи бригадалар аразында чарышка тиилеңчи болган.

Комсомол амыдыралы

ҮЕ-БИЛЕ ДЕҢГЕ БАЗАР

СЭКП-ниң XXIII съездиниң комсомол ажылында нол чүүл — аныяктарны коммунистиг ёзугга кижизидери болур деп айыткан. Ам бүгү совет улус Улуг октябрьның алдарлыг юбилейин демдеглеп, бодунуң 50 чылдар иштинде эрткен оруун чоргаарал-биле байырлап эрттирер деп турда, ол сорулганың ужур-дузазы улам улгадып турар. Бодунуң мурнунда салдынган сорулгазын эки билир, бүдүрүлгенин мурнакчылары, хөй-ниитичи аныяктарны ажылчы чоннуң иштинден каяа-даа көрүп болур. Республиканың колхозтарындан, совхозтарындан, оске-даа бүдүрүлге черлеринден улуг байырлалды таварыштыр алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар аныяктар коллективтерин өөнүү, чүс-чүзү-биле адап болур. Төөгүлүг ыбилейге бодунуң хууда күш-ажылчы белээн белеткеп турар комсомолчулар болгаш аныяктар дыка хөй.

Амгы үеде комсомол организациялары аныяктар-биле ажылдазарынга алаан арга-дүржүлгаларны чедип алган. Ажылды тодаргай, дээштиг болдурары — ленинчи комсомолдуң ажыл-чорудулгазында нол угланышкыны. Комсомолдуң XV съездиниң аныяктар ортузунда кижизидилге ажылын ханызы-биле сайгарып көргеш, ажылдың ээн-не таарымчалыг оруктарын тодаргайлаан. Комсомол Төп Комитединиң II пленумунга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев комсомолдуң амгы нол сорулгаларының дугайында тодаргай чугаалаан.

Бо сорулганы күүседириңге комсомол организациялары улуг харыысалгалыг. ВЛКСМ Төп Комитединиң сумелээнии ёзугаар республиканың комсомол чырыышкынының янзы-бүрү болгумнеринге 1966—1967 ооредилге чылдарында 7 муң, партия чырыышкынының четкизинге ийи муң ажыг оолдар, кыстар ооренгеннер. Аныяктар ортузунга «Бистиң ленинчи комсомолувус», «Кругозор», «Партия дугайында беседалар» деп политиктиг болгумнер база «Аныяктар болгаш ниитилелдиң бурунгаар депшидилгези» деп семинар болгаш ооредилгениң оске-даа хевирлери делгереэн.

Өвүр районунга комсомолдуң политиктиг чырыышкынының эртken чылда эки организастаан. Чаа-Суур, Хандагайты школаларында «Бистиң ленинчи комсомолувус» (пропагандистери Саая Анай-оол, Монгуш Эрнист) Бора-Шайда «Кругозор» болгумнер программаларын чедиишкиниг доосканнар. Ол ышкаш Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарда комсомолдуң политиктиг чырыышкын болгумнериниң хөй иези ооредилге чылын багай эвес доосканнар.

Ынчалза-даа ВЛКСМ-ниң чамдык райкомнарының аныяктар ооредилгезин организастап турарында улуг четпестер бары илерээн. Ол дугайын алаан районнарга 1966 чылда тургускан болгумнер, клубтар, семинарлар бирги чылдың программазын дооспаанын херечилеп турар. Анаа комсомолдуң Эрзин, Тес-Хем, Таңды райкомнары хамаарышкыр.

Амгы үеде комсомолдуң политиктиг чырыышкынының хевирлери аныяктарга улуг сонуургалдыг болуп, оларга ниитилел хөгжүлдезин политик талазы-биле ханы үгаап билириңге, оларны партияның болгаш совет улустуң революстуг чаңчылдарынга кижизидеринге улуг идигни берип турар. Ам райкомнарның, хооркомнуң база комсомол комитеттеринин мурнунда сорулга чүл дизе, комсомолчу бүрүзү кала ооренирин тодаргайлап, аныяк кижи бүрүзүн ооредилгенин кайы-бир хевирлиңге хаара тудары болур. Ындыг турбуже хинералдан алган көөрге, школазын дооспайн каапкан, бодунуң ниитя болгаш политиктиг билиин бедитпес чоруктар бистин аныяктарывыстың аразында ам-даа бар. Оон-биле комсомол организациялары канчаптаа эптежип болбас.

Комсомол ажылының база бир нол сорулгазы аныяктарны күш-ажылга кижизидери болур. Республиканың комсомол райкомнары, эге организациялары аныяк оолдар, кыстарның күжүн бүдүрүлгеге хаара тудары-биле элээн чугула хемчеглерни алган. Комсомол организациялары бүдүрүлгеге киржип, комсомолчу-аныяктарның коллективтерин тургузуп, «Комсомолчу прожекторуун» рейдилерин чорудуп, социалистиг чарышка киржип турарының дугайында таарымчалыг чижектерни хөй-биле көргүзүп болур бис. Күш-ажылдың чаагай чаңчылдарынга аныяктарны кижизидер ажылды республика типографиязында, «Сүт-Хөл» совхозта, Бызылдың № 3 АТА-зында, Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Улуг-Хемниң «Күш-ажылдың хостуу», Тандының «Революциянның чалбыыжы» колхозтарында комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазында аныяктарны хоочун салгалдың чаагай чаңчылдарынга кижизидери база бир нол сорулгаларның бирээзи апарган. Бо талазы-биле Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Бии-Хем районнарның, Кызыл хоорайның комсомол организациялары элээн ажылдарны чорукан. Оны чорударда коллективтиң мурнакчы кижилери-биле, Социалистиг Күш-ажылдың маадырларыбиле ужуражылгаларны эрттирип, аныяктарга оларның бай дүржүлгаларын хамчыдып берип турар.

ВЛКСМ-ниң XV съездизи комсомол организацияларының ажылын аныяктарның негелдезин, сонуургалын, оларның назы-харын барымдаалап тургаш чорударын айыткан.

Аныяктарның күзелин, сонуургалын ооренмес, олар-биле харылзааның чогу комсомолдуң организас-массалыг ажылының кошкаан хереченлеп турар. Бо хүннерде комсомол белүктеринде, организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдар эгелээн. Ынчангаш аныяк кижи бүрүзүнүң негелдезин, сонуургалын билип алырынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Комсомолчу бүрүзүнге үргүлчүнүң даалгазын бээрии, ону организакчы, хөй-ниитижи чаңчылдарга кижизидерин комсомол организациялары хоолга алыр ужуралуг. Аныяктарны кижизидериниң бо аргазы чамдык комсомол организацияларында долузу-биле ажылаттынмайн турар. Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозта комсомол организациязы сан талазы-биле улуг организация болуп, ынчалзада ону шын ажылган шыдавайн турар. Мында чүгле чамдык комсомолчулар даалгаларлыг, оон күүселдезин комитет хынавайн турар. Ындыг байдалдар Хову-Аксының, «Тээлелге», «Бардык», «Межегей» совхозтарның комсомол организацияларында бар. Чамдык комсомолчуларга элээн хөй даалгалар бергеш, оскелерин үттүптар таварылгалар база бар. Ынчангаш комсомолдуң удурткучуларындан комсомолчу даалгаларны кежигүннерге шын хуваап, негелдени күштелдирери нетгинип турар.

Комсомол хуралдарының ролюн бедидериңге улуг кичээнгейин угландырарын чугула. ВЛКСМ кежигүннериниң идепкейин көдүрериңге, олар бодунуң организациязы дээш харыысалгазын бедидериңге комсомол хуралдары улуг ужурдузалыг. Хуралдарга хүннүң эң-не чугула айтырыгларының дугайында чугаалажыр ужуралуг. Комсомолдуң мурнунда турар сорулгалар чүгле үстүнде адаан үүлдерби-биле кызыгаарлаттынмазы бидиңгир.

Комсомол райкомнары, эге организацияларга бодунуң ажыл-чорудулгазының хевирлерин болгаш арга-мергежилин үениң негелдези-биле дүүштүр сайзырангайкыдың, коммунизминиң тургузукчуларын кижизидериниң эң-не дээштиг оруктарын шилип алыр ужуралуг.

Ам бүгү совет улус, бүгү мурнакчы депшилгелиг кижилер Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг юбилейиниге төлептиг ужуражырынга белеткенип турар үеде, комсомолдуң организас-массалыг ажылын комсомолчуларның, аныяктарның бүгү күжүн ол улуг байырлалды таварыштыр алган хүлээлгелерни күүседириниче угландырар ужуралуг бис.

А. БАКУЛИН,
ВЛКСМ-ниң Тыва обкомунуң секретары.

Байдалды дүрген эдер

СИГЕН ШӨЛҮНДЕН

«Сүт-Хөл» совхозта бо хүннерде мал чемнериниң белеткели кандыг чоруп турарыл? Ниитизи-биле 3320 тонна сиген белеткээр турда, амга чедир белеткээни—1100 тонна хире. Кестинген хөй сиген сараттыттынмаан. Маңаа чаашкыннар болуп турганы моондактаан-даа бол, ону чүгле аңаа шаңнаан болбас.

Салбырларда, бригадаларда мал чемниниң белеткелин эки кылып турар ажыл-ишчилер база хөй. Чижээлээрге, Кызыл-Тайганың эш Эрелчин баштаан хойжу бригадазының кежигүннери сиген кезилдезин эки организастаан. Бора-Тайганың эш Хам-Оттуң удурткан чылгы фермазының ажыл-ишчилери 80 тонна сиген кезер тургаш, кезилдезин дооскан, 48 тоннаны сараттаан алган.

Алдан-Маадыр салбырга хамаарыштыр алырга, Көшпес, Баян-Кол, Ак ынчаар чурттап турар малчыннар сиген кезер машина ажылдап шыдавас черлерде сигенни хол-биле кезип, долгаш азар хемчеглерни ап турар.

Мал чемнериниң белеткелиниң үезинде социалистиг чарышты чамдык черлерде чедиишкиниг организастаан. Ылангыя Бора-Тайга, Кара-Чыраа салбырларда чарыштың түнелин беш хонуктап үндүрер. Мурнакчы болган бригадага, звеного тыпсыр шилчиир Кызыл туктар, вымпелдерин тургускан болгаш түнелди көрүп тургаш, тинилекчилерге өртектиг шаңналдарны берип, Хүндүлел самбыраларынга бижип, оон-биле кады түнелден илерээн четпестерни эдериниң талазы-биле база чугаалажып ап турар.

Шак мындыг эки чүүлдерни хөйүү айтып болур. Ындыг болзажок, ниитизи-биле алырга, совхозта мал чемнериниң белеткели кончуг оожум чоруп турар. Чижээлээрге, Алдан-Маадыр, Ишкин салбырларында бо талазы-биле организас чок ажылдап турар. Ылангыя Алдан-Маадырда малдың ниитизи саны хөй, ол хирезинде-ле кезер сигенниң планы тодаргай эвес болгаш колдуунда 440 ажыг тонна сиген белеткээр дижип тураада, сөөлгү үеге чедир белеткээни—дөңгүп 60 тонна ажып турар.

Ынчангаш салбыр эргелекчизи эш Анай-оол, кодээ Совет даргазы эш Часыг-оол оларның мал чемнериниң белеткелинде хөй кижилер киржип турар дээр бадыткалында материалдыг үндезин чок болган. Салбырның Шекпээр, Сарыг-Булуң, Орту-Шөл дээр черлеринде бода-даа, шээр-даа малда хөй кижилер ажылдап турар хирезинде, олар чүгле 4—5 тонна сиген белеткеп алган. Ишкин салбырның чылгы фермазында чаңгыс-даа тонна сиген белеткеп албаан. Инек фермазында байдал база бигай. Мындыг чижектер хөй.

Совхозта тракторларга, сиген кезер машиналарга артык кезектер чедиишпес, сөөртүлгеге хереглээр хендирлер безин ховар. Сиген белеткелиниче тыртпар күштү болгаш кижилерни ам-даа чедир организастап шыдаваан. Совхозту шефке алган албан организацияларының черлери амга чедир ыыт чок олургулап турарын база демдеглээр херек. Совхозтуң тускай эртемниглери хову шөлге ховар баргылаар, оларның ап турар организастыг хемчеглери кошкак.

Совхозтуң девискээринде сиген эки үнген, ынчалза-даа ону ажаап алыры ам дүвүрээниинг байдалда туруп турар дээрзин үстүнде фактылар хереченлеп турар. Удавас тараа ажаап алышкыны массалыг эгелээр түре болганда, мал чемнериниң белеткелин дүргедедир талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алыры совхозтуң директизазындан, онда парткомдан, кодээ Советтен негеттинип келген. Бо бүгүнү совхозта парткомуун хуралында чугаалажып көргеш, хемчеглерни база ажылдап кылган. Ынчангаш байдалды далаштыг эдер херек.

М. ДАРЖАЙ.

Республиканың улуг чурумалы

Карелиянын чурт шинчилелиниң күрүне музейинде Улуг Октябрьын 50 чыл оюнга бараалгаткан чаа көргүзүү салбыры ажыттынган. Петрозаводскинин ол музейинин он бир залларында Карелиянын эртken болгаш амгы үезин көргүскен алды муң хире көргүзүглерни делген тургускан. Карелия Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда бедик сайырангай экономикалыг болгаш культуралыг республика болу берген. Карелия ам ниитизи-биле бүдүрер целлюлозаның 12 хуузун, саазының 31, шуугай кылыгларының 10 хуузун, шаажан, шил болгаш каасталга кылыр үлетпүрүнүн чугула чиг эди — пегматиттиң чартыктан хөй кезиин берип турар.

Музейниң залдарындан тракторларның, ыяш болбаазырадыр станокгарның модельдерин, хаактарны, слюзаларны, алюминийни, эдезинкварцитти көрүп ап болур. Ол черниң чогум кол байлаа — ыяш. Карелия чүгле эртken чылын безин делегейниң он-он чурттарынче бүдүн чартык миллион хире кубометр «ногаан алдынны» чүдүрүп чоруткан.

(СЭТА).

Школачыларга белек

Республиканың чырыдыышкын министерствозунуң Чербиде тудуг участогунуң тудугчулары ында школа-интернаттың ооренниктиринге, башкыларынга суй-белекти бараалгаткан.

Тудугчулар 320 ооренниктиң ооренир, оларга бүгү таарымчалыг байдалды тургузуп турар чаа школаны тудуп дооскан болгаш ооредилге чылының эгелээринге чедир ажылгаалга киирерлер. Чаа школа башкыларынга суй-белекти бараалгаткан.

Тудугчулар 320 ооренниктиң ооренир, оларга бүгү таарымчалыг байдалды тургузуп турар чаа школаны тудуп дооскан болгаш ооредилге чылының эгелээринге чедир ажылгаалга киирерлер. Чаа школала бажыңын бус-биле ажылдаар одалга системазы чыыдар. Ында чазаныр мастерская, токарь мастерскаязы, спорт залы, лабораториялар болгаш оске-даа тускай хереглелдиң өрээлдери бар.

ЧУРУКТА: чаа школаның тудуунга идепкейлиг ажылдаан болуң ажылчыннар.

А. АИРНИҢ фотозу.

ПРОПАГАНДИСТ

Арыг-Үзүүнүң чурттакчылары ону эки билир, хүндүлээр. Сугу Дагбаевич Иргиттиң сонгаларының чырыы орайга чедир өшпес, ону көрген малчыннар: «Даарта база солуп беседа болур-дуо» дижирлер.

Иргит политшколага алаан хөй чылдар иштинде пропагандистеп ажылдап келген. Дыңнакчыларның кичээнгейин чаалап алыр, оларны сонуургадыр дизе, номнар-биле хөй ажылдаары негеттинерин ол эки билир.

Кажан бажың иштиңиштү улуй бергенде Сугу Дагбаевич ам-даа удуваан, кичээлге белеткенген орар. Конспектизин, номнарын чайлаар салып каап, таакпылап каап, бодангылаар-даа: каш чыл бурунгаар партиянын Барыын-Хемчик райкому Владимир Ильич Ленининиң намдарын өөренир болгумну удуртуруп аңаа даасканы сагышка база кирип келген. Оон бээр үр үе өткен. Бир дугаар кичээлге канчаар белеткенгенин, ону эрттиргенин безин уттундурбаан.

— Дыка сүрээденчиг болган чүве ийин, кичээлдерге тайылбырлаар чүүл бүрүзү харыысалгалыг турган —деп, Иргит сактып чугаалаар.

Сугу Дагбаевичиниң кичээлинге кээп, оон сөзүн дыңнап ап, билиглерни чедип алыксаан кижилер оон сагыжынга уттундурбас болуп эрткен.

Бо эрткен чылдарда пропагандистиң арга-дүржүлгазы дыка баяан болгаш дыңнакчыларның негелдези база улгатkан. Эки белеткел чокта кичээл эрттирбээнин дээре. Сугу Дагбаевичиниң бодунуң дыңнакчылары-биле ужуражырының мурнунда ылап белеткенип ап турарының чылдагааны ында. Эрткен чылын эге политшколага оон удуртуп турган белүүнге 20 ажыг кижи турган. Оларның аразында кадарчылар тудугчулар, механизаторлар-даа бар.

«Ленин диригледен артык дириг», Ильичиниң бодалдары бо хүннерде ам-даа болгаш

Хөй-ниити организациялары

«Кодээ болгаш суур Советтериниң ажылыг эжиктер дугайында» СЭКП ТБ-ниң доктаалында база СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлеринде ажыл-агыйны, культура тургузуушкунун эргелеп башкарырынга улуг массаларын кадбаа-биле киришпирерин онзалап айыткан.

Кодээ болгаш суур Советтери масса чоннуң оргузунга ажылдап, амыдыралдың чугула айтырыгларын хүнбүрүде шиитпирлеп турар болгай. Ынчангаш Эрзин кодээ Совет СЭКП ТБ-ниң доктаалы үнген соонда ажылын эде тургускан. Амгы үеле кодээ Советте чээрби ажыг бот-башкарыгалыг хөй-ниити организациялары ажылдап турар. Оларның ажылын удуртуп башкарырын депутаттарга быжыглаан.

Бо чылдың мартта болуп эртикен сонгулдаларда кодээ Советке сонгуттурган депутаттарның хөй кезии боттарының хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, сонгукчуларынга доклаамал барып, отчёдун берип турар. Депутат бүрүзү сонгукчуларның берген чагыгларының күүселдезин организастап келген.

Суурнуң Титов, Пушкин аттыг, Найырал, Комсомол кудумчуларында тургустунган комитеттер идепкейлиг ажылдап, түс-түс кудумчуларның ногаанчыдыгазынче кол кичээнгейни угландырган. Тарып олурткан мыштарның ажаалдазын хайгааралга алган. Бо кудумчу комитеттериниң даргалары кодээ совет депутады Наталья Уйнук, район Соведининң депутады Полина Тырышкина, Зоя Сарыглан, Клавдия Чанзырын чүрттәлга бажыңнарының арыг-шеверин хынап көрүп, амыдыралдың культуразын бедидер хемчегларни чорудуп турар. Оон ангыда түс ажыг кижи составтыг улусчу дружина, эш-хуузунуң судтары, херээженнер човүлели база ажылдап турар. Бо организациялардан херээженнер човүлели (даргазы Т. Сат) эки ажылдыг. Ай санында чорудар ажылдарның планын кылган, оон күүселдезин организастап турар болгаш янзы-бүрү кежээлерни эрттирип келген. «Үруглар — бистиң келир үевис», «Бистиң суурувус» деп темаларга кежээлерни эрттирген. Кандыг-бир темага кежээ эрттирер дээн болза ону канчаар чорударын планнап алгаш белеткелди баш үдүр чорудуп турарындан организастаан кежээлер солуун, шынарлыг боон эрткилээн. Човүлелдиң кежигүннери Максыр Арамаа, Тамара Бойдуң, Мария Чымба харылзаар ажылынга ак сеткилдиг болгаш идепкейлиг чоруун коргүзүп турар. «Неминң үнү» деп хана солуп чогуур үезинде үнүп, хөрээженнерге ажыктыг сүмелерни, уруглар кижизидилгезинге хамаарышкан темаларны чырыдып келген.

Эрзин ортунак школазында төрелдер комитеди (даргазы Н. Уйнук) школаның өредилге-кижизидилгениг ажылынга дузалажып, уруглариның өредилгезин эжиктеринче ада-иелерниң хайгааралын угланзырып, бо талазы-биле айтырыгларны комитеттиң хуралдарынга чугаалажып турган. Ада-иелерниң күжү-биле чаа өредилге чылында школага 300 куб. метр ыяшты белеткеп берген. Школаның чайгы септелгезинге ада-иелерниң киржилгезин база организастаан. Класстар чугайлашкынынга эмнелге, район, районнуң сан кылдыын дээн ышкаш коллективтер идепкейлиг киришкен.

Ынчалза-даа кодээ Советтиң чамдык хөй-ниити организациялары ажылы четпес тургустунганын чугаалаар херек. Эмнелгеде, райпода, кодээ Советте тургустунган эш-хуузунуң судтары боттуг ажыл чорутпайн келген. Арагалаар, корум-чүрүм үрээр чоруктар-биле демисел кошкак. Кодээ Советтиң талазындан эш-хуузунуң судтарынга удуртулга бербейн, практиктиг дуза чедирбейн келгенин иинирер херек.

Моон соңгаар бүгү хөй-ниити организацияларынга удуртулганы күштелдирбишаан, оларның кылып чоруткан ажылдарының дугайын күүсем хуралдарынга дыннап, чугаалажып көргеш четпестерни дарый чайладыр хемчегларни ажылдап кылыр бис.

Т. СЕДИПКОВА,
Эрзин кодээ Советтиң даргазы.

ЧАРЫШТЫҢ ИЙИГИ ЧЕРИНДЕ

Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан кодээ Соведи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга алдар болдурган кодээ Советтериниң социалистиг чарыжынга киришкеш, бо чылдың бирги чартыында ажыл-агыйның болгаш культура тургузуушкунуң эрээнге көскү чедишкиннерни чедип алган.

Кодээ Совет республикада эң аныяк Советтериниң бирээзи. Бо чылдың мартта чер-чер Советтерине болуп эртикен сонгулдаларда ол Советке 25 депутат сонгуттурган. Олар ажыл-агыйның түс-түс адырларында ажылдап турза-даа, депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, сонгукчулар мурнунга отчёттарын доклаамал берип, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Депутат Монгуш Каддар-оол бодунуң округунга үргүлүг баар аалчы. Ол сонгукчуларны суур чаагайжыдыгазынче болгаш еске-даа хөй-ниити ажылдарынче хаара тудуп келген. Округтар аразында салдынган социалистиг чарышка эш Каддар-ооллуң округу бирги черни алган. Ол ышкаш депутаттар Лима Чаш-оол, Монгуш Оттук-оол, Монгуш Метпек-Доржу, Чавыдак Кара-оол эң-не идепкейлиг, ак сеткилдиглерге хамаарыжыр.

Кодээ Советте 6 доктаамал комиссия ажылдап турар. Ында 17 депутат, 15 активчи хаара туттунган. Комиссия бүрүзү сессияга, күүсем хуралдарынга боттарының хүлээлгезинде кирип турар айтырыгларны белеткээн чугаалажыры-биле кирип турар. Чаагайжыдыгга болгаш база кодээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиялар ажылын план ёзугаар чорудуп келген.

Чартык чылда кодээ Советтиң сессиялары РСФСР-ниң Конституциязында айыткан хуусаларында эртип келген. Аңаа мал чайлаглаашкынының, малга чем-суурну белеткээринин дугайында болгаш оон-даа еске ажыл-агыйның кол-кол айтырыгларын чугаалажып келген. Соолгу үеде сессияны совхоз төвүнден ферма, бригада төптеринге эртирерин практиктап турар.

Хайыракан кодээ Советтиң девискээринде клуб, библиотека, школа, эмнелге, аспи-сад, кызыл булуннар ажылдап турар. Культура албан черлериниң кышка белеткелин ой-шаанда организастыг чорударынче кол кичээнгей салдынган. Херек кырында ап чоруттунган хемчегларниң түннелинде клуб, библиотека, эмнелге пунктузу, аспи-сад оларр түзү-биле хандыртынган. 70 кубометр ыяш, 150 тонна хомүр даш белеп, соорткан база доозулган. Школада 300 кубометр ыяш, 150 тонна хомүр даш дужуртунган.

Суур чаагайжыдыгазының талазы-биле эвээш эвес ажылдар чоруттунган. Хөй-ниитиниң күжү-биле 2600 ажыг дос ыяшты олуртаан. Культура албан черлериниң, чүрттәлга бажыңнарының чанында чечектер тараан газоннарны кылган. Суурнуң кол кудумчуларын сайлап, дескиаеп эжиктеген. 200 метр штакетник кажаалларны кылган. Бараан ыяштарны суггарып ажаары-биле 500 метр дурттуг буганы казып, ажыглаага киирген. Бо чылын немей 5 кудук, 8 арыгланыр бажың туттунган. 20 ажыг чүрттәлга бажыңарының крышалары, кладовкалары кылынган. Суурнуң ниити спорт шөлү сеттеттинген. Ол ышкаш совхозтуң Бораа-Хол хову бригадазында болгаш ферма ниитизи-биле 350 ыяш тарыттынган. Совхозтуң тудугжулары ийи аал ишти чүрттаар 4 чүрттәлга бажыңнарын ажыглаага киирген.

Хөй-ниитиниң черлеринге арагалаап корум-чүрүм үрээр, социалистиг ниити чүрттәлганың дүрүмүн хажыдар ийи, чаңгыс хамаатылар-биле демиседи куштедирип турар. Суурда эш-хуузунуң суду корум-чүрүм үрээринерниң херээн дарый коруп, оларга чогуур хемчегни онаап турар.

Кодээ Совет мал чеми белеткээр ажыгче ажылчыннарны, кодээ интеллигентилерни организастап, 5 удаа шефтээшкинни чоруткан. Мал чеми белеткээринге кодээ Советтиң депутаттары Х. Очур-оол, К. Чавыдак, Н. Чаш-оол олар идепкейлиг киржип, өскелерге үлегерлиг чоруун көргүскен.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга алдар болдурган социалистиг чарыштың түннелдерин кодээ Советтиң күүскүмү ай, квартал санынга үндүрүп, тинлекчилерге шилчимир вымпелдерни 5 удаа тывыскан.

Хайыракан кодээ Совет чаа тургустунган-даа болза республиканың кодээ Советтериниң социалистиг чарыжының негелделерин чедишкининг күүсеткеш ийиги черни алган.

К. ХЕРТЕН.

ӨДУГЕННИҢ ИВИЖИЛЕРИНДЕ

Бистиң «Совет Тыва» колхозтуң ажылының кол уу мал ажылы болур. Оруларның хөй кезии колхоз оон киирип ап турар. Иви мал бо хүнчерде колхозтуң мал бажының хөй кезии болуп, оон ажыы элээн улуг черни эзлеп турар. Иви малды аңнап мунарындан ангыда, оон ээдин 50—60 тонналы чыл бүрүде күрүне планынга дужаап турар.

Иви малдың фермазы чайгы үеде колхоз төвүнден 200—250 км ырakta турар, кыжын түгле 60—70 км хире черге чоокшулап келир, түге дээрге ол колхоз төвүнүң чоогунда иви малга тааржыр одар-белчимир чок. Чайын иви мал изиг черге тааржыпас болгаш ымыраа-сээк үшпас серинн тайгаларже ырап чорүй баар ужуру ында.

Бо ыраккы ферманың ажыл-амыдыралын партком чугулаап көргеш, иви малдаарынга дуржулгалыг шыырак коммунистерни быжыглаар, аңаа партия эге организациязын тургускан. Оон секретарынга дуржулгалыг коммунист Баразн Хүреновичи Балбырны коммунистер сонгуп алганнар. Аңаа партия организациязын тургускары ыраккы ивижилерни амыдыралынга улуг болгушкун болган. Партийжи-организастыг ажылды планнаан, ол ёзугаар чорудуп турар. Ферманга партия чырыдыышкынының ийи эге политшколазы эрткен өредилге чылында В. И. Ленининиң биографиязын өөренгеннер. Агитаторлар М. Кенден, А. Эмирикпей, К. Чашпаяк олар малчыннарга хөй беседаларны кылып берип, партийжи даалганы ак сеткилдиг күүсеп турарлар. Колхоз төвү биле ферманың аразынга быжыг харылзааны тургускан бис. Малчыннар солун сеткүүдерни, чагаа-харылзааны үзүктел чокка ап турарлар. Ырак-узак черге почтачы эш М. Содуна үш чыз иштинде эки ажыдаң, чоокта чаа колхозтуң чартык чылда түннелин таварыштыр шанналга четкен. Мурнакчы ивижилерни партия кежигүнүнге киирип алыр ажылды партия организациязы чорудуп, партияның хуралдарын чогуур үезинде эрттирип, фермаңың ажыл-амыдыралынга хамаарышкан чугула айтырыгларны чугаалажып турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг 50 чыл ойнга чедишкининг ужуражыр дээш малчыннар ортузунга бедиткен социалистиг чарыштың кадбартаанының түннелинде ферма 1000 анай камгалап алыр хүлээлге алган. 1025 анайларны доруктуруп алган. Мурнакчы ивижилерден республиканың малчыннар Наадымының киржикчизи Е. Кенден төрүүр 91 мындызындан 89 анайны, Б. Хуваанова төрүүр 98 мындызындан 86 анайны камгалап алганнар. Ферма бирги кварталда 60 ажыг тонна эътти күрүнеге дужаган, ам 400 баш малды бо чылын дужаар деп семиртип турар. Мал бажы өстүрериниң планын күүседиринің бүгү аргалары бар. Удаваанныр сезону эгелээр, а ивижилер хөй олуктуг киирер деп хүлээлгени база алганнар.

Ивижилерниң кыштаанга 3 бажыңны туткан. Чүрттәлга бажыңнарын ам-даа тударын колхоз баштаар чери планнап турар. Ивижилерниң амыдыралынга таарымчалыг байдалды тургузарының чамдык айтырыглары ам-даа четче шиитпирлеттинмээн. Үр үеден бээр шиитпирлеп шыдаваан айтырыг радио харылзаазы болуп турар. Оон ынай, үргүлүг көжүп чоруурунга тааржыр чылыг майгыннар ийикпе өглер-биле хандырар дугайында айтырыгны дүрген шиитпирлээрин малчыннар дилеп турарлар.

Өдугенниң ивижилери Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга күш-ажылчы бедик кодурлуушкунуут ужуражыры-биле шудургу ажылдап турарлар.

Б. ЧИГЖИТ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ВДР-ниң агаарынга дүжүр атнан

ХАНОЙ. Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери август 11 болган 13-те ийи америк самолёттуг дүжүр атнан.

Мынчангаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаар делгеминге дүжүр атнан америк самолёттарының нимити саны 2.188 болган.

(СЭТА).

—⊙—

Чурттуң төөгүзүнде баштайгызы

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конго Республиканың (Браззавиль) төөгүзүнде конго национал культураның болган спорттуң баштайгы неделязы доозулган. Национал революстуг шимчээшкин партияның Политбюрозунуң болган республиканың чазаанның шиитпирин ёзугаар ол неделяны эрттирген. Неделя хургузунда чорудуп келген янзы-бүрү хемчегларге: конкурстарга, концерттерге, спорт маргылдаларынга 100 мун ажыг кижи киришкен.

—⊙—

Пакистан министриниң медеглели

БЕЙРУТ. (СЭТА). Пакистан израиль агрессининың үржуктарын уздуткаары-биле араб чурттарның удуртукчуларының хүлээп алыр саналдарын ёзугаар ходелир апаар деп. Пакистанның даштыкы херектер министри Пирзада медеглээн. Пирзада найыралдың аян-чоруун кылып, Ливанда чеде берген.

Чоокку Чөөн чүктүн кризизинин дугайында Пакистанның туружу кандыгыы деп, национал информас агентиледдиң корреспондентизиниң айтырымга харылавышаан, Пирзаданың чугаалааны: «Пакистанның туружу мырынай тодаргай. Моон чурттум эжелеткен араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрер дээш туржун турар. Ол болза пакистан удустун, оон чазаанның, президент Айюб Ханның туружу-дур».

Ливанга аян-чорук кылган соонда Пирзада албанның аян-чоруун кылып, Сирияга баар деп турар. Пакистанның даштыкы херектер министри Пакистан биле ол чурттарның аразында политиктиг болгаш экономиктиг харылзааларны быжыглаарының айтырыгларын чугаалажып көөр соруглга-биле, а ол ышкаш Чоокку Чөөн чүкте амгы байдалбиле холбашкан айтырыгларның дугайында араб удуртукчулар-биле санал-онаадарны солуулар дээш араб чурттарда чоруп турар.

Замбияның башкарыкчы партиязының съездизи

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Замбияның Национал хамаарышпас чорутун каттышкан башкарыкчы партиязының съездизи Мулунгуши хоорайда ажыттынган. Партияның даргазы, Замбияның президентизи Кеннет Каунданың съездиниң ажыдыышкынынга үүре чугаалап турган, медеглээнде: Замбияның политиказы блокторга каттышпас чорукка шынчыы үндезилеттинген. Конгода (Киншаса) байдалды херекке албайн барып болбас, түге дээрге, ол байдал Африка дүпке айлыдыг болуп турар. Англияның ангы чазаанын туружу турзажок, Замбия Родезияга удур демиседи моон соңгаар-даа үргүлчүлеер дээрзин Каунда демдеглээн.

Чурттуң шиитки айтырыгларынга доктаагаш, президент аграр революциязын боттандырарынче чонну кыйгырган.

Нигерияда байдал

ЛАГОС. (СЭТА). Федералдыг чазактың шериглери Орталкы-Барыын штаттың кол хоорайы — Бенинче сонгу, барыын талаадан, далай талазындан бурунгаарлап киреринн үргүлчүлеп турар.

Бодун Биафра республика кылдыр чарлаан Чөөн областың шериглери неделя мурнунда ол хоорайны ажелеп алган тургай. Ол дайын чоруулгаларын удуртқан бригада генералы Бонджо Орталкы-Барыын штаттың девискээрлериге бот түскайлаң күүнеени тургузарын планнаан туралы сөөлүүредир билдинген.

Федералдыг чазактың төлөөлекчизиниң медеглелинн ёзугаар алырга, ол штатта Федералдыг чепсектиг күштер түс черинн хамаарыг чонуубиле дем каттыштырып алган хөделиг турар. Федералдыг чазактың баштыны Якубу Говон ында байдалдың чоокку үеде чогумчуладыг болу бээринге бүзүрелин илергейлээн.

Чөөн областың девискээринде федералдыг шериглер область төөгү — Энугу хоорайже үгландыр соңгу талаадан бурунгаарлап бар чоруур. Чалдык медээлерден ап көөрге, федералдыг шериглер Ошн хоорайны эрже берген.

Барыын Штаттың пайысылалы — Ибаминда дүшкүүргүг байдал тургустунган. Анаа аймак улустарның аразынга болган коруи-чүрүм чок чоруктарның соонда комендант шагын тургускан. Ибадан радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, штаттың шериг губернатору Аде-Байо боттарының көргеш-биле түдүп хоргудаашкынны чоруулар дугайында бүрүн эргени шериг албанныларга болгаш полицейжилерге тывыскан.

Федерацияның пайысылалы — Лагоска овазырымчалыг болур чоруктуң хемчегларни база алган. Ында комендант шагын тургускаан-даа болза, полиция болгаш солдаттар хоорайны таңныыдан чоруп турар.

Джонсон биле Кизингерниң медеглелдери

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Август 15-те АКШ-тың президентизи Джонсон биле ГФР-ниң канцлери Кизингерниң аразынга болган ужуражышкынын үезинде НАТО-нуң чепсектиг күштерин быжыглаар, Соңгу-атлантика эвилелдиң шериглериниң саны болгаш турар черинн дугайында айтырыглар-ны, Европаны айтырын, ядролуг чепсекти таратпас дугайында айтырыгны, Чөөн биле Барыын таланың харылзааларын, Америкада болгаш Барыын Германияда экономиканың байдалын чугаалажып көргеш. Ол дугайын Ак бажынга корреспондентилер-биле ужуражышкынын үезинде президент Джонсон биле канцлер Кизингер дыңнатканнар.

НАТО-ну күштелдирери өргежок чугула болуп турар дугайында дугурхуллаган. Ол демисел «иледе чидиг болгаш нарын» болган дээрзин дыңнадыгда чугаалап турар.

Цинхайга эрге-чагырганың чаа органнарын тургузарынга шиитпиринг рольду армия ойнаан деп чүве Синьхуа агентиледдиң дыңнадыынан алган болгаш бирээзи олурган. «Хөй-луушаан жибао» солуунуң дыңнатканы-биле алырга, чоокта чаа Харбинниң порт ажылчыннары биле Харбин индустрия институдунуң хүнөөбиннериниң аразынга «улуг чулчуушкун» болган, янчаарда хөй хүнөөбиннер балыглаттырган.

(СЭТА).

1967 ч. Август 18.

ШЫН
3-КУ АРЫН

Екатерина Дерягина

Район анчыларының елёдунга киришкеннерден аныяк, кырган дуржулгалыг дээш кандыг янзилер чок болган дээр. Чапсар соонда бир кижи мээң-биле кожаладыр олурун алгаш, чугаалайдыр:

— Оглум эдергеш аажок болган. Ырак тайга-даскыл чер коруп, аңнап-даа өөренгей дээш оглумну эдертип алыр, оон-биле кады диинээр боон дугурушкан турган бис. Оглумнуң диинээп кедер идии чок апарган, таарыжыр идик сураглап, идик магазинниге кире берген бис. Садыгжызы дыка-ла ээлдек-эвилеп эш-тир. Хөйле идиктерниң аразындан дилеп тургаш, тып берген идии оглумнуң будунга хөлчок ёй болган — деп, хоочун аңчы Д. Тумат Шагаан-Арыгның идик магазинниниң эргелекчизи Екатерина Никифоровна Дерягинаның дугаймпда мынаар чугаалаан.

Шынап-да эш Дерягина ол ажылынга хөй чылдарда халаг чок ажылдап келген районнуң дуржулгалыг садыгжыларының бирээзи. Оон ажылдап турар магазинниге кире бээрге ишти делгем эвээдээ бол, ында бүгү-ле чүвениң эңнелии кижиниң сеткилин чайгаар-ла сергедиптер. Делгиирлерде улуг, биче, эр, херээжен идиктерни чурум ёзугаар чыскаай салгылаап, ортек-үнезин тода бижип каан. Идик магазинниниң ажылдакчыларының хереглекчилерге сагыш човаачалының дугаймында чылыг сөстерни хөйну дыңнап болур. Екатерина Никифоровна чүгле ол магазинге эвее, аъш-чем, үлетпүр барааннар магазиннеринге база ажылдаан. Кажа-даа ол чонунга мактадып, бодунуң ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алган турар болгаш ол атты юбилейлиг байырлалда чедип алган турар соруглалыг. Оларга улам бедик көргүзүглерни чедип алырын күүседи.

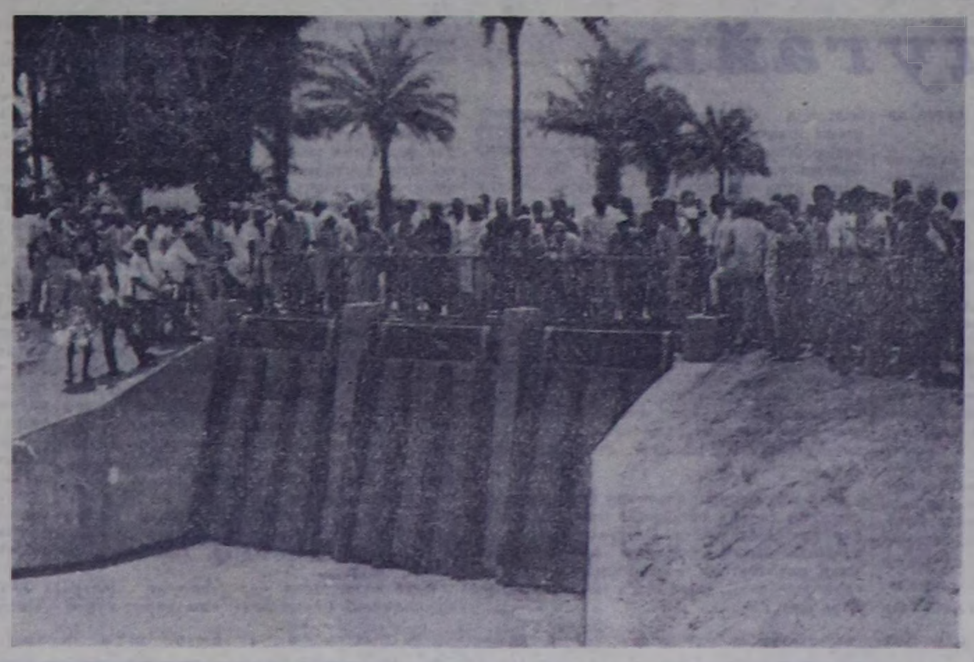
— Садыгжы кижи чүс-чүс муң рубль үнелиг хереңгини кадагалап турар. Ынчангаш бодунга-даа, хереглекчилерге-даа бедик негелделиг болуру эргежок чугула. Барааннарны садыгжы алыкчыларының чагыгларын ёзугаар чагыдып эккеп алырга ук барааннар дүрген саартынар болгаш оруулга арбын болур — деп, дуржулгалыг садыгжы бистиң-биле бееседага чугаалаан.

Чоннуң бедик үнелелии чаалап алган ол садыгжы садыг системазынга ажылдаа-ла ам тоо чылдың иүүрү болган. Бо аразында ажылдап келген черлериниң чаңгыс-даа китап өре-санчыгдал азы тудагдал кылып көрбөөнн оон ак сеткилдиг ажылынның хереченин ол.

Юбилейлиг чылда ук садыгның коллективин боттарынга социалистиг хүлээлгелерин алгаш, бараан саарылгазының ай, квартал планнарын доктаамал ажырбышаан, бирги чартык чылдыын 208,7, кожаа кежигүнүнге кижилер хүлээп алышкынын 130 хуу күүсеткен. Өөке кол көргүзүглерге база эки түннелдерлиг болгаш районнуң садыг коллективтериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка бирги черни эзлээн.

Садыгжы, эргелекчи эш Дерягинаның эки ажылын үнелеп көргеш, аңаа коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы деп атты беш чыл мурнунда тывыскан, а үш чыл мурнунда ол «Эң эки садыгжы» деп атты чедип алган. Мурнакчы кижи чүгле эки ажылдаары-биле кызыгаарлаттынмас-ла болгай. Екатерина Никифоровна ол дугайын эки билир. Хөй-ниити ажылынга идепкейлиг, ажыдыралга үлегерлиг. Идик магазинниңде оон баштап турар коллективни коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик ат даап демисежип турар болгаш ол атты юбилейлиг байырлалда чедип алган турар соруглалыг. Оларга улам бедик көргүзүглерни чедип алырын күүседи.

Д. АРАКЧАА.

Совет түскай эртемнилер көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле улуг дузалаачыны Гвинеяның чонунга көргүзүп турар. Атлантика океанның эриинде Кова хоорайның районунга суггарылга плотиназын совет түскай эртемнилерниң удуртулгазы-биле түдүп, ажылдаага киирген. Ол плотина кыштуг черниң үезинде черниң кужурланырын болдурбас. Янчаарда чугле рис шөлдерин 500 гектарга калбартыр эвее, харын база Гвинеяның бо чергада көдээ ажыл-агый культуразының дүжүдүн бедидер аргазы ол чорук берип турар.

ЧУРУКТА: плотинаның баймалыг ажыдыышкынынга ооң чоогунда бүгү чонның чыглыы келгени.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Культура амыдыралының хүн демдеглели

ТЕРЕ-ХӨЛЧҮЛЕР — УЛУГ-ХЕМГЕ

Эрнчининң чогаатkан ыры ынчаар уран-чараш аялга-биле чаңгыланып үнер.

Тере-хөлчүлерниң аразында ырларынга, баштан номерлер күүседиринге өзүп олурар талантылыг аныяктарындан башы Мария Сергининң, тудугжулар Светлана Шыырапты, Маринов Эрнчининиң, клуб эргелекчизи Сергей Чигжиттиң, Идам Дарыманың болгаш өскелерниң-даа сагыш сеткилининг хамызындан ойнап турарын демдегзээри чугула.

Сөзү болгаш фотолары
О. ОХЕМЧИКТИИ.

ЧУРУКТАРДА: Колхозтуң хоочун анчызы Александр Седип (үстүнде) бызаамчы-биле тыва аялгаларның күүселдезинде.

Колхозчу Тамова Баяноваңың моол улустуң ырларын-күүседип турары, үзелгеде баянист Сенги Болат.

Кичээнгейниң төвүнде

„Экспо-67" деп делегелгеде совет делгинир дугайында

Бүгүн делегейниң Монреальда «Экспо-67» деп делегелгезинде совет делгинирин 10 миллион ажыг кижи каап көрген. Делегелгениг ажыттынганындан бээр үш айдан ажыг үе эртken хиреде безин аңаа келгеннериниң шүүжары эвээжевейн турар. Мурнуу улуг хамазында 1917—1967 деп чылдар бижээн чурагайларны Кадыыр болгаш Маска шинчилиг кылдыр сиилбирлеп каан, шил биле бетондан бүткен, чиик аян-шинчилиг көстүп турар, кончуг чараш делгинир бажыңының базырынга хүннүн-не хөй кижилер талыйтыр шүүжүп алган турар. Канада парлаалгазының чаңгыс дай бодан турарын ёзугаар алырга, ССРЭ-ниң делгинир кайгамчык сураггазан, делегелгеде эң хөй кижилер кээп көрүп турар делгинир ол.

Көрүкчүлер—канадалар, американнар, өске-даа чоок болгаш ыракты чурттардан келген туристер — Советтер чуртунуң «биче чурумалын», ооң кижилериниң амыдыралын, бодунуң догуннал келген 50 чылдарының дургузунда материалдыг болгаш культура хөгжүлдезининг кайы хире беликтерин ол чуртту чедип алганын боттарының каректары-биле ылап көрүксеп турар.

Үш каът делгинирде тургускан көргүзүглер делегейде эң башкайгы социалистиг күрүнеге болган шынзада кайгамчык улуг чаартылгаларны, бистиң үевистиң эң кижизинг идеалдарын амыдыралга боттандыруларының дөрээнге бодунуң бүгү бодаллардын берип турар совет улустуң сорук киришкинниг ажыл-иштин ханытыкы чурттардан келген адучылаларга тодаргай, бүзүредиш-биле чугаалап берип турар.

Ылаңгыя ССРЭ-ниң минерал байлактарының хөй янзы шинарылын, хөмүр, нефть тывыжының болгаш металл эзилдиреринин эң чаа аргаларын, делегейде эң күүлүг Красноярск ГЭС-ниин мааданы, Ыныкы Сонгу Чүктүң районнарын ажыглагаа шиңгээдип алганының дугайында болгаш Куу ховунуң, элезининг Кара-кум ховузунуң таныттынмас кылдыр чаартынганының дугайында улуг чурумалдарны көрүкчү чон сонуургап турар. Бистиң чуртувуска культура болгаш ураң түүл хегжүдезин, совет кижилерниң амыдыралчуртталгалын, дыштанып турарын тоожулай көргүскен делгинирлер каруктүлерге аажок сонуургачыг. Бистиң Төрээн чуртувустуң көрүштүрасказалдыг черлерин адучылар аян-чоруук кылып чоралыыг кылдыр автоматтыг ажыддарр 50 киноаппараттарның дузазы-биле көрүп ап турар.

Совет делгинирде 1100 кижи хары угда чемненир ресторан база сураглыг. Ында сибирь малчылары, украин муң, шиштөөн эът болгаш ССРЭ-ниң улустарының өске-даа надиоолал аъш-чем дээжилериниң аалчылырга бөлээлгаткан.

Совет делгинирде бистиң эвилелдешкен республикаларывыстың хүннери чедишкинниг эртип турар. Олар Октябрь революциязының тиилезел үнгенинин ачызында өнөөде хаанныг Россияның кыдыг кыныгаларындары чөрээн черлериниң улустарының хостуг, ден эргелерлиг апарган, ССРЭ-ниң улустарының аян-дүмбээ, аас-чежиктиг өг-бүлезинге тургузуушкун ажылы кылыр бүгү арганларны алганын, боттарының республикаларының аян-шинчизин таныттынмас кыдыг кыска хуусаларда чазартын алганын көргүскен үттүгүрбес хереченнел болган. Канадалар болган делегелгенин өске-даа аалчылары совет артистериниң чайынанчак, айыраңдал чечектер дег көргүзүглериң чүректинг халыыжынган өөрүп үткүп турар.

Национадларны болгаш политиктиг үзел-бедалдарны аңгы-аңгы-даа бөл, социализм чуртунуң тайбың ажыынкке тиилелгелериин бар дәмей магадаан кижилер совет делгинирин дугайында үнелелер дептериңге чазаа мынчыг солун демдеглелдерни бижип турар. «Бо кайгамчыктыг делгелге совет улустуң улуг чедишкинниерин хереченел турар-дыр», «Экспо-67» деп делгелгеде эң эки делгинир бө-дүр!», «50 чыл өнөөрге байыр чедирип тур мен, кижи амыдыралының чедишкиннериңге силер-биле кады өөрүп тур мен».

А. ЖИГУЛЕВ,
СЭТА-ның тайылбырлавчызы.

Делегейни эргээн ыр

Хүн үнүп келген даңгаар эртен Москваның медээ үннерин дыңнадып, чер бембүрээнгге «Төрээн чурт дугайында ырның» аялгалары куттуулуп эгээлээр болгай. Совет кижи чер бембүрээнниң кайы-даа булуңунга турза, ону сеткил-сагыжының хамызындан сонуургап дыңнаар, ону ол аялга ооң Төрээн чурту-биле чайгаар-ла хөлөбаштыра бээр.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет радиоинуң медээлери Совет Армиязының чаа-чаа тиилелгелеринг болганын дыңнадыры ол турган, бистиң хүннеривисте олар бүгү улустарга бараалгаткан найырадың үннерин ыыдыр дыңналып турар.

Григорий Александровтуң «Цирк» деп кинезунга шүлүүчү Василий Лебедев-Кумач-биле кады Исаак Дунаевскийниң «Төрээн чурт дугайында ырны» чогаатkанындан бээр үжен ажыг чыл эртken. Ооң аялгазында белгааш сеткиринде совет хамаатызының чазагай үгаанбедаларының: бодунуң чуртунга чоргаараалы, ооң хемнеринге, эзимнеринге, хөвүларынга эргеленген сеткилсагыының, хостуг күш-ажылының өөрүшкүзүү илереттинген.

Исаак Дунаевский ол ырны Василий Лебедев-Кумач-биле кады чогаадыр дээш үр болгаш шудургу-даа ажылдап көнген. Боттарының бедик харыысалгалының бодааш, олар боттарынга өнза негелделиг ажылдаан. Чогаадыл доскааш, Ленинградка болган маргылаазга Дунаевский «Төрээн чурт дугайында ырын» кинерге, жюри... ону хөлүп каапкан. А 1936 чылдың апрельде ону каш-даа солун хары угда парлап үндүрген. Ону барын-ла ооң-биле деңге радио база дамчыткан. Ынчангаш ол ырны бүгү улус дораан-на үнелей берген. Уралдың «Муравлин» деп алдын уургайының аныяктары ону дыңнаан дораан-на көренип алгаш, ыай бирниң чыскаалыпла ырлаашкан.

«Цирк» деп кино чурттуң экраннарынга 1936 чылда үнүп эгээзээн. Ол кино чер болганга-ла кайгамчык чедишкинниг үнүп турган. Чай эгезинде Москвага Советольның парыгы амыттынып турда, «Төрээн чурт дугайында ырны» чүс мүң химилис белүүн ыраажылар көүседилер. 1936 чылдың декабрь 5-те чаа Конституцияны хүлээп алырынга алдар болдуургаң байырладың дугайын дыңнатkаш, «хоорайга чоннуу болуу берген геннер. Эң-ле эки вальс, пляска дээш кошкуус база эрттирген. Фотограф Барашков үттүндурбас чуруктарыны куда үезинде тыртыпырган.

Арага-дарыг албек-даа турза, хөлүп эртпээн азыраан кижи коозулбаан. Кудаңың хөглөшкинни дүнекининг 2 шакка четкен. Ооң сүүрдан келген аалчыларны автобус-биле чедирип каан. Кудага кел дивээн «аалчыларда» кижи турбаан. Маңаа чамдык черлерде куда болганда чалавааңда-ла чеде бээр ийи-чаңгыс кижилерни чемелеп, бодалдыг болуруу сүмелеваавус.

Валентина болгаш Станислав Пановтар аас-кежиктиг аныяк чуртталгазын чичаар эгезээн, иялдың төнчүзүнде Олег деп чараш оолдуг болганнар.

Куда дүжүргери кижиниң амыдыралының дургузунда чаңгыс катап болдур. Куданы болдуп болгаш ыыдыр ада-иезин, төрелдерни дешге, ниитти күш-биле эртпээри амгы үеде тыарымчалыг шаарлан бээр. Кыстың бердинге, болдуп болуу, ада-иезин кудазының шайлалгазынга үнер бүгү чаңгыдалды харыылавайн, бистер, кыстың үзүүлү шыдавыыг ижиң алмазы-лы дээрге канчап-даа шын эвес болдур. Черле ынчаш чамдык кижилерниң куда-биле холбаттыр арагалап алыр деп чоруурун эң-ле бүгүнү шавар херек.

Төнчүнү материалдыг амыдыралы ажыглаан чүве болгаанда, куданы солуун, хөглүг эртпээри эң-ле чугула. Куда кылбайн «бүдүү» чурттай бээрге база-ла солуун эвес дээрин билиндивгир.

К. НИКОЛАЕВ.

ВТОРНИК САНЫНДА ЭРТЕНГИ ЧЕМГЕ...

Дуюкаа чажыт байдалга

Американың Картышкан Штатында аайын болгаш тайбың дугайында айтырыгны кым шинитпирлеп турарыл? Чөөкүү Чөөн чүвүе Американың Каттышкан Штаттарының кайы хире хамылаан кирерин кым шинитпирлээрил? Бо шинитпирни кынның сүмези-биле түлээп ап турарыл? Хаһойбу бомбалдарыл азы 100 мүң америк солдаттарыны Вьетнамче ам база иемей чоруулар деп кым дужаал берип турарыл? Өлүм болгаш чуртталга дугайында чүгаа болуп турда, мынаар шинитпирлерни кандыг хевир-биле түлээп ап турарыл?

Херек кырында чүл дээрге, мынаар шинитпирдерни Ак бажыңга өөрүшкин санында-ла болуп турар эртенги чем үезинде түлээп ап турары тодаргайлаттынган. Бо дээрге, улус, бизче-даа дижик, дашпаскы политика болгаш национал айыыл чок чоруктуп дугайында докпаамал болуп турар ужуражыга-дыр.

Дөрт чугаалаарга бо бөлүк, президентинниң шериг чөвүдели-дир. Президент Джонсонда аңгыда, бо чөвүделдиң кол кежигүнери — калгалал министри Роберт Макнамара, күруне секретары Дин Раск болгаш президентиниң түскай дузалакчызы Уэл Ростоу.

Чамдыкта мынаар ужуражыгага өскелерни, чижээ генерал Уилерни азы Төп разведка эргелелиниң директору Ричард Хелмсти чалгалбаан. Вице-президент Губерт Хэмфрини ол эртенги шайлалгаларга янда-хая чалгаалаар. Джонсонниң кадайы ынаа-хаан келгилээн, аларн каш мынуталар иштинде олургулаар-даа. Президентиниң уруу Линда Бөрд чыыштанмаргы-биле мендилежир дээш хенертен каступ келгилээр.

Шак мынаар ужуражылганың үезинде «ог-бүленин» ижин кара чок чугаалажылыышкынны болуп турар. Эртенги чемни столовалга чемненир. Ынчан-даа чугаалажылышкын сөөлгаал чок үргүлчүлээр. Бөрта хамык чүвени президент коллаар. Ол столду доскинниг кылаштап каап, айтырыглар салып, болгунуң бодалдарын чугаалагылаар. Джонсон колдуунда Макнамара болгаш Раскның сүмезин кичээнгейлиг дыңнаар.

Түүнелиңде президент шинитпирни хүлээп алыр.

Делегей политикалын болгаш шериг стратегиязын ажыдап кылырының шак мынаар байдалы делегей бөмбүрээ эмин эртир үлүг, а кризистер холуң эртир чилиг деп сананыр президентиниң болгаш ооң талаалакчыларының болур каш болүк кижилерин дүвүреливис турар. Ынчангаш президент ол каш кижиге даянып турар.

(«Литературная газета» солундан).

Редакторчуң орлаксызы Д. О. БЕГЗИ.

Кино

АВГУСТ 18-ТЕ
КИНОТЕАТРЛАРГА

«НАЙЫРАЛ»: «Олар баштайгылар болганнар» 10, 10 шактарда. «Византий садыгынының хөрөңгизи» 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Малютка, Червень, боцман болгаш мозес» 3 шакта. «Аванпюристиң үүлгедилери» 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА»: «Аршин малалан» — 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Республика Шид» 9.40, 11.30 шактарда. «Фантомас» 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Фантомас» 1, 3, 7, 9 шактарда.

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозтаан Э. Доңгактың «Шыңга» парлаттынган ажыг көвей кергеш, Хову-Аксынга өрткен чылдың декабрьда дүшкен куда дугайын номчукчуларга дыңнадым, амгы үениң кудазын мынчаар эрттирип болур дээрзинге бүзүрел чоруур мен.

«Тыва кобальт» комбинаттың каштал тудугларының чүс-чүс ажылчыныңарныг улуг бүдүрүлгезинде аныяк оолдар, кыстар дыка хөй, куда дээрге ыыда-ыыдыр бо-ла дужуп, аас-кежиктиглериң, чалыыл чүртталгазы Таңды-Үүланың аймаң-каас чечектериндеп-даа өөрүп чараш бодаран, делгерел турар.

Ынчалза-даа куда бүрүзүн амгы үениң неттелдезинге чедирип эрттирери ам-даа болдунмайн турар. Сергей-сагышка үр-ле артыш калыр кудалы суурда 8 чыл школазының орус дыл башкызы, комсомолчу кыс Валентина Ильинча-биле «Тывакобальтудугунуң» тудугжузу Станислав Панов олар солун эрттирген.

Аныяк башкы Валентина Ильинча комбинаттың ВЛКСМ комитединиң кежигүнү, идепкейлиг хөй-нитинчи болурга комсомол комитеди ол кудага оска сагыш салып эгелээн. Комсомолчу куда дүжүрээр деп саналды башкылар колдуунда Советтиң база изин-биле деткөөн. Өгленнинкен аныяк кижилерден «чажыды-биле» түскай комиссия аажылап эгелээн. Бичээр кылыры солуун.

Валентина биле Станиславтың кудазы суурнуң столовазынга болган. Кудазы субботада эрттирерин солуун. Столдарда аъш-чемнээн дазынза, арага-шампан делгеттинген. Шнакпыл болгаш өг-бүле дугайын-да орус чогаалчыларның мерген угаанның чугааларын улаттыр бижээш, ийи-үш кезек черлерде аскан болдуу. Куданың йөрээли — бүнинниг сестер, сарыылдыг чагыларны кылган улус номчаан. «Шын-дыр оо!» дээр төрөөн. Мен база-ла изин-биле деткиир мен.

Валентинаның ада-иезин, төрелдери болган школаның башкыларын, Станиславтың оңулгелери болгаш төрелдери кежээкинде 7 шакта столовазга чылын келгеп. Чөөнүң арагазында чугаа-сооду дыка хөтүүт, хол түгүүн мендилеңкеп, хөөрешкеп. Улустуң кеттиинин алганы байырлал шинчилиг. Шынаа-ла ыяды болбас артыжок, куда дээрге өг-бүленнің базаа бир улуг байырлалы. Стол кырынын оюнгары — элээн улустуң киткээйгин хаара туткан. Баян үнү магадаачыг ойнап, аныяктар вальстаан турушкан.

Эдлче чөөнүң чалашкан. Хову-Аксы суур Советиниң оралакчы даргазы Мария Григорьевна Курицына өгленгеннерге байыр чедирип, аас-кежиин күзеппаан, өгленгеннер дуғайында хереченелдя тыныскан. Валентина биле Станислав документиге музыка үделгези-биле ат салып, оңу диңмиттиг адыш часкаашкынарының ада-биле холга алганнар. ВЛКСМ комитединиң секретары Николай Антонов өгленгеннерге байыр тудуп, буянныг сестүг, йөрээл салган.

Чаладып келген кижилер болгаш чаа өгленгеннериң төрөдери. Валентина биле Станислав столдарга савдатканнар. Шайгалга-даа эгелээн. Шампаньвар шида-шида «динингледир» ажыттынып, данскалары көдүрнеп.

Чаа өгленгеннерге белекти база салган, школаның директору эш Э. И. Бабкина коллективтиң мурнундан байыр чедирип, белек тудускан. Комсомол комитединиң секретары Николай Антонов алгырып чыдар улуг-ла ойнаар кыс бергеп. Амыдыралга эргежок чугула өске-даа белектерни бергилээн. Комсомолчу Николай шарып каан бир-ле улуг чүүс экелгеп. Оон-моон улустар: «Көргүзүнер! Чүү боор?» дижи бергеннер. Чазып-чалып келирге, кызыл кожажа баглап каан чаа бажыңның дуңгүүрү болган. Чоя-даа чир-шоп каттырышкан.

Орус, тыва ырлар аялга чаңгыланып, улус хөглүг чугаалажып олурганнар. Баянист Николай Чепуриов каш янзы аялгаларны ойнап турда чыыгган чоя таңшы теп, холде одуртекер дег экижирип турду. Чаа өгленгеннер Валентина биле Станислава солуун ырларны ырлап берген. Эң-не эки вальс, пляска дээш кошкуус база эрттирген. Фотограф Барашков үттүндурбас чуруктарыны куда үезинде тыртыпырган.

Арага-дарыг албек-даа турза, хөлүп эртпээн азыраан кижи коозулбаан. Куданың хөглөшкинни дүнекининг 2 шакка четкен. Ооң сүүрдан келген аалчыларны автобус-биле чедирип каан. Кудага кел дивээн «аалчыларда» кижи турбаан. Маңаа чамдык черлерде куда болганда чалавааңда-ла чеде бээр ийи-чаңгыс кижилерни чемелеп, бодалдыг болуруу сүмеледивис.

Валентина болгаш Станислав Пановтар аас-кежиктиг аныяк чуртталгазын чичаар эгезээн, иялдың төнчүзүнде Олег деп чараш оолдуг болганнар.

Куда дүжүрери кижиниң амыдыралының дургузунда чаңгыс катап болдур. Куданы болдуп болгаш ыыдыр ада-иезин, төрелдерни дешге, ниитти күш-биле эртпээри амгы үеде тыарымчалыг шаарлан бээр. Кыстың бердинге, болдуп болуу, ада-иезин кудазының шайлалгазынга үнер бүгү чаңгыдалды харыылавайн, бистер, кыстың үзүүлү шыдавыыг ижиң алмазылы дээрге канчап-даа шын эвес болдур. Черле ынчаш чамдык кижилерниң куда-биле холбаттыр арагалап алыр деп чоруурун эң-ле бүгүнү шавар херек.

Төнчүнү материалдыг амыдыралы ажыглаан чүве болгаанда, куданы солуун, хөглүг эртпээри эң-ле чугула. Куда кылбайн «бүдүү» чурттай бээрге база-ла солуун эвес дээрин билиндивгир.

К. НИКОЛАЕВ.

Мөөгүлер дугайы

Бүгү-ле мөөгүлерни 3 бөлүкке чарып болур чиир, чип болгу дег, чин болбас. Чиир мөөгүлерге хадың болгаш шараан чоогуның маховик, опенок, шампиньон, рыжик, лисичка, ежевик деп мөөгүлер хамаарыжыр. Оларны чемге хереглээрде чымчадыр хайындыр. Чип болгу дег мөөгүлерни эът-ле чырын дузаар мурнунда ыяап-ла хөрөөнүн чидирер сугта хайындырар херек.

Мөөгүлерниң хөрөөнүн ыяш-бүрү хевирлиг. Ынчангаш мөөгү-биле хөрөөнгаш-ганнарның хевири база-ла ыяш-бүрү кылдыр илереп турар. Хөрөөнгаш-ганының ыяш-ла ыяш хевири бар. Дыттыг болгаш хөлүшкак маштыг ырыларда үнүп турар мөөгүлерден хөрөөнгаш-ган тавараларга бар болур. Ыыдыг хөрөөнгаш-ганы деп мөөгүлерде мускарин, микетарин, ымыраа хөрөөнгаш-ган деп мөөгүлерден хөрөөнгаш-ган тавараларга бар болур. Ыыдыг хөрөөнгаш-ганы деп мөөгүлерден хөрөөнгаш таварылга биспин чүртүвуста кончуг хөөрөөнгаш-ган. Арга-арыгта пурпуралыыда хайгаарал чок чоруун үргүлер ол мөөгүден хөрөөнгаш-ган. Ол мөөгүнү таныш биле алыры белеп. Ымыраа хөрөөнгаш-ган деп мөөгү калбак бөртүг, аныяк мөөгүнүң кыдыы ишкөөр хавырык болур, а кырган мөөгүнүң кыдыы чалбаган, оңу чидиг-кызыл азы сарыг-кызыл, ак казырыктарлыг, а чамдыктарының казырыктар чок-даа боон болур. Мөөгүнүң бөргүнүң иштинде каът-талчак чергери ак, сыны чоон. Сыптың аданда, үстүнде-даа бизлектер бар. Кижи ол мөөгүден хөрөөнгаш-ганда ооң демдектерин читкен соонда 30 минута азы 2 шак болганда биздивер. Кустурул эгелээр, ижин шанчып аарыыр, куду олуртур апаар. Карак чажы төктүр, деридин келир болгаш үзаараан дембөөрээр. Чогуур үезинде дуза чедирерге 2 хонуктан эртпейн сегий бээр.

Шампиньоннар деп мөөгүлер куу поганкага кончуг домей. Ынчалза-даа олар чамдык мылгалыр демдектерлиг. Шампиньонның бөргү борбак хевирлиг, кылагар төрүүланчак, сарыгзымаар азы өңгүр хүрең өңнүг. Ооң иштики талазы бижын турда кара-хүрең өңнүг, а сыптары ак-өңнүг азы кара-хүрең өңнүг апаар. Сыптары хуушкыктанчак хевирлиг болдур. Аныяк мөөгүлерниң иштии талазында кыдыыктары өңнең, а кырганнарның кызыл-хүрең өңнүг болур. Шампиньоннар огородтарда, парктарда, садтарда, бульварда, ийлерде, иштарда үнүп турар.

Куу поганканың бөртүери борбак хевирлиг, ооң соонда калбага бөөр, аксыылаар азы куу-сарыг өңнүг. Бөргүнүң иштии талазында сарыг ак болгаш азы ногаанзымаар каътташтак сыгыларлыг. Куу поганканың дазылдары ак, а шампиньонның дазылдары ак, а шампиньонның кара өңнүг.

Ак поганка хайындырарга-даа адырлыыр-ыыр күштүг хорааныг болур. Ынчангаш ону хайындырып-даа, хадарып-даа чигеннин-дер хорааныңарын болур. Ону чигеп соонда 8—12 шак болгаш азы оон-даа үр үе эртkенде хорааныңарын болур. Чамдыкта хорааныңарының демдектери 6 шак эртkенде-даа билдинип келир. Ижин күштүг аарып эгелээр, докталаттынмас кустурар, ханныг куду олуртуушкун эгелээр, сүскадыр, сиригиледир. Аарыг кижиниң арын-шырайы бакыырааар. Нерви системазынга, бааргаа аар өскерлиишкиннер болу бээрининг харааазы-биле бо мөөгүден хорааныңарны олумге чедирип болур.

Күс эгезинде күскү опталаар болгаш оларның хорааныг «ийис эштерэ» мегe опталаар өзүп үнүп келир. Ешулуг опенок деп мөөгү кезээде ыяш кырында өзер. Ешулуг опталаарның бөртери сарыг азы кара-сарыг өңнүг болур. Кырында түүмек кара-хүрең казырыктарлыг. Иштинде кыдырыктары аксымаар, а сөөлүнде барын кара-хүрең апаар. Сыптары узун, удазынналчак. Аныяк мөөгүлерниң сыны, бөргүнүң кыдыгары ак карт-биле катай шыпсыган болур болгаш ооңу соонда барын үстү бөөр. Бичаан чүгле сывыны ак бизлек хевирлиг болуп артар. Дазыдары ак өңнүг болур.

Мегe опенканың бөртүгетпери коңгуулуурлачак. Сарыг-бора азы сарыг-хүрең өңнүг. Чамдыкта ортузунда дадарыксымар өңнүг-даа болгулаар. Казырыы чок. Сыны чиңгет, мадагар, нургулайында ырлаар. Оон үеткүү талазында эзермекк дузаа дег чидиг-сарыг өңнүг удазынналчак чүүл бар. Пеитер кырында, кургаг кыртан мынтарга болучк-болүү-биле үнер. Мегe опенка хорааныг мөөгү.

Сыроежка деп мөөгүнүң чамдыктары сарыг өңнүг, кызыл бөрттүүлери база бар. Ол база хорааныг. Оон хорааннангаанының демдектерин ону чиптерэ билек билдинип эгелээр. Хорааннаган кижиниң тожуунуң аза аарыы эгелээр, хөөп-чүүгандырар, пустурар болгаш ижин шашкылап, куду олуртур.

Мөөгү-биле хорааннаган үеде ол кижиниң дораан эшнезе черинче чорудар азы эчинин келдиртир, эмчи келгиже оон иштин чүгдурар. Будунга, иштинге чылыг гредка салыр. Чүрөөнниң ажызын бакеларттаныз-биле камфора сыныртыр. Мөөгүлөзе хорааннаган дораан экирий бергеп дег болу бээр. Бир кезек үе эртkенде база хатаан аарып келир. Оон мырыңай удамна аар-берге болуп кадынаар. Шак мынаар кадынаап аараан соонда чүрек ажызы-лы коошкап суларар болгаш хан чүгүрери үрелир. Ынчангаш эмин эртпир хөделип шинчеңнери болдурбаза эки.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫҢ БАЖЫҢЫ.

редакцияның адреси:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторчуң 24-63, редакторчуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийни амыдырал киллизинниң 23-54, агитацияга болгаш пропаганда киллизинниң 37-13, көзээ ажыл-агый киллизинниң 21-47, үлетчуг киллизинниң 22-64, чагаа, ажылчыл болгаш кадза корреспондентилер база совет тургузуг болгаш аймынчал киллистериниң 21-27, шитики информация киллизинниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солуң келбейн бартазына 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда ааяы катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделлиниң чанында Парлаалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—02292.

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнезиптээтингеш

50-ге чылга чедир

79 хонук артканы

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. АВГУСТ 19 СУББОТА № 196 (6833).

Өртээ 2 көп.

ЧУРТТАЛГА ТУДУУ

Бистиң чуртувуста эң чугула айтырыгларның бирээзи болза, чөнүү чагагайыттынган чурттарга башкыларыбыла долу хандырары болур деп, Улуг Октябрьның 50 чыл иезига СЭКП ТК-ның Тезистеринде айтып турар. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ол айтырыгны дүрген шинатпирээр дээш бүгү-ле хемчегларын ап келген болгаш амгы үеде улам муштелдирген. Оон түңнелиниде Совет эрге-чагырганың бешен чылдарының дургузунда чуртка бир миллиард 386 миллион дөрбелчин метр чаа чурттарга шөлдерин ажыглалга киирген. Чүгле бо юбилейлиг чылда Совет Эвилелиниге 93 миллион дөрбелчин метр чаа чурттарга шөлдериниң ажыглалга киирерин планда кардыгген.

Совет эрге-чагырганың чылдарында чурттарга тудуу бистиң республикада кайгамчым дүрген хемнээн. 1945 чылда Тывага күрүнекиң төп-чүттүгген хөреңгилериниң күсели-биле 600 дөрбелчин метр чурттарга шөлдери туттунган турган болза, 1966 чылда республиканың чурттакчы чөнү 52 муң дөрбелчин метр чаагайыттынган чурттарга шөлүн алганнар. Мурнунда өрген безин чөп турган черлерде аң он-он суурларыны тудуп тургускан. Эрткен чээрби чылдарның дургузунда улуг бичe хөорайларыны болгаш ажылчын суурларыны санаваска безин 20 муң ажыг колхозчу араттар өглерден чаа башкыларже көшүп кирген. Амгы үеде республикага чыл бүрүде 15 муң ажыг ог-бүлелер чаа башкыларны эп, боттарының чурттарга байдалын бедидип турарлар.

Республикага чурттарга тудуунуң технологиязы кыска хуусаада мырыңай үндезини-биле чаартынган. Элээн каш чылдар бурунгаар Тывага келдуунда-ла чаңгыс каът болгаш эвээш өрээлдериг ыяш башкыңар тудуп турган болза, амгы үеде хөй аал иштi чурттаар тууйбу башкыңар тудуу көөдеп турар апарган. Кызыл болгаш Ак-Довурак хөорайларда коммуналь чурттанганың бүдүн кварталдары тургустунуп эгелээн.

Бистиң республиканың тудугчуларының мурнунда юбилейлиг чылда улуг сөрүлгелер салдынган. Олар бо чылын көштизи-биле 47905 дөрбелчин метр чаа чурттарга шөлдерин ажыглалга киирер ушуулуглар. Эрткен чеди айларда республикага 15752 дөрбелчин метр чурттарга шөлдери ажыглалга киирген. Улуг Октябрьның 50 чыл иезига тегелтиг ушураашыр дээш социалистиг чарышты калбарттынмаан, «Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи хөорайга чурттарга тудуун шалыкчын темпилер-биле чөрүдүп турар. Чаа чурттарга шөлдерин ажыглалга киирер талазы-биле чеди айларда планын он коллектив чедиишкинниг күүсеткен. Хөорайның тудугчулары күүседир ажылдарының шыңарын эвилирединиң улуг кичээнгейин үгландырган. Бо чылын ажыглалга киирген чурттарга башкыларын күрүне комиссиязы келдуунда «эки» деидеи-биле хүлээп алган.

Чаа чурттарга шөлдерин ажыглалга киирериниң планы Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем болгаш Таңды райоиларда чедиишкиниг күүсеттинип турар.

Чедип алдынган чедиишкиннер-биле чергелештир республиканың чурттарга тудуунда ам-даа улуг четпестер барын демдеглээри чугула. Чурттарга башкыларын ажыглалга киирериниң чеди айларда планы республикада ниитизи-биле 87,8 хуу күүсеттинген, оон иштиңде «Тыва тудуг» трезиниң планы 80,4, «Тыва көдээ тудуг» трезиниң 95,5 хуу күүсеттинген. Ынчангаш республиканың чурттакчы чөнү юбилейлиг чылдың эрткен чеди айларында 4 муң дөрбелчин метр чаа чурттарга шөлдерин чедир албааннар. Ылаңгыя «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» тудуг эргелелдери чурттарга тудуун кончуг өөнүн темпиниг чөрүдүп келген. Ол ышкаш Тоора, Эрзин болгаш Каа-Хем райоиларда чурттарга тудуу хөгжүдүнгей байдалда.

Оон-биле чергелештир чурттарга тудуунуң төлевилеп, документациязында болгаш тудуг организациялары-биле чагыгчыларның аразында ажыл-агыйны харылзаалларда четпестерниң барын демдеглээр херек. Ийи, дөрт аал иштi чурттаар чаңгыс каът ыяш башкыларның тудуунга түс черде бар тудуг материалдарын ажыглаарыиче кол кичээнгейни салза эки. Көдээ черлерде чурттарга тудуунга ыяап-ла дөрбелчинней дилген материалды ажыглаары албан эвес, борбак азыбы-биле чонган ыяштан эки шыңарлыг тудугларны кылып болур. Оон аалиел хуусаазы узун, бөт-үнези чиик дээрэни ажыдыраа бадыткаан. Чонган ыяштан туткан башкыларның бөт-үнези дөрбелчин брустан ыяганынга бедаарга 4 хуу чиик болуп турар.

Чамдык черлерде, база-ла көдээ тудугларда, чурттарга башкыларының төлевилээшкинниңде артык күүлдерни кылырын көрүп, хөй акша-хөреңгини чарыгдап турар. Көдээ ажыл-агыйның дуршуңга станциязында тудуп турар ийи аал иштi чурттаар башкыларның бирээзинге-ле 34 дөрбелчин метр шөөлдүг сарайларны тудары көрдүнген, сарайның составында хаваи, дагаа, ямаи кажаалары, ыяш шыгнаар чер, ыт үүгэ дээш оон-даа өске күүлдерни эки шынарлыг чартыктай диилдирген тудуг материалдары-биле тударын төлевилээн. Чартыктай диилдирген материалдарның чогундан бирги сорттуң тудуг ыяны бо күүлдерни тударынга кирип, бөт-үне 1,5 катап улгадып турар. Чурттакчыларга тааржычалыг байдалды тургузары бистиң хүлээгевис, ынчалзажок тудуугга үнер чарыгдалдарны ажыл-агыйны көрзе чогуур.

Чурттарга тудуунуң өөнүн чаруттунуп турарының кол чылдагаанны тудуг объектилеринде күш-ажылдың организациязының нудузунда болуп турар. Тудуг организацияларының удуртунчулары, партия болгаш профдвилел организациязары юбилейлиг чылдың социалистиг хүлээгелериии чедиишкиниииг күүседирииче тудугчуларының бүгү-ле аргаларын болгаш курлавыярларын эвилелдээр ушуулуг.

Чурттарга тудуунуң чөрүп турарын хүн бүрүде шыңгыы контрольдаары, хөөмүдэп турарларга оперативтиг дузалаш чедирери, мурнанчыларның дүрмүлгазын калбаа-биле тарадып иептерелири, тудуг организацияларының удуртунчуларына планныг өнаалгаларның күүселдезин хандырар талазы-биле негелдени улам күштелдирери чөр-черде партия болгаш совет органнарның хүлээгези болур.

Республиканың бүгү тудугчулары «Юбилейлиг чылда алган хүлээгевисти ыяап-ла күүседиий!» деп лозунну саиып алгаш, ажылдаар ушуурлуглар.

Кара-Чыраа. Мында «Улуг-Хая» совхозтуң тарылгазының шалгу калбарып чоруткан. Эртен эртеден кежээ орайга чедир комбайиларның моторлары диңмиреп, тараа кезилдези чөрүп турар.

Механизаторлар баштай көк-тараиы кезип киргеи. Совхозтуң механизаторлары эртеи хүиеерде 700 ажыг гектарны кескеи болгаш тараа түлээп алыр пуиктуларга 600 ажыг центиер тараиы чедиргеи.

Баштайгы хүиеерден желзөзи механизаторларның аразынга социалистиг чарыш калбарган. П. Кабанов биле В. Кызыл-оолдуң удуртуп турар звеноларының мурнакчылары болуп турардар.

П. Кабаиовтуң звенозунуң кежигүннери О. Дартай-оол, С. Анай-оол тараа кезилдезинде эки ажылдап, оналдазын 120—130 хуу күүседип турардар.

Кезилдениң ниит-түлүк үези чоруп турар. Совхозтуң механизаторлары ам-даа дөрт муң ажыг гектарны ажаап алыр. Олар эгелээшкинии эки чорутқан болгаш ажаап алынышкынны хуусаазында база эки доовуп шыдаарлар.

ЧУРУКТАРДА: Петр Кабаиовтуң комбайиының башкарып чоруурү. Комбайиер Очур Дартай-оол.

А. ОСТАЛЧУКТУҢ сезү болгаш фотолары.

СЭКП ТК-ның Тезистерин—массаже

ТАЛЛИН. «Билиг» ниитилелдиң лекторлары Таллиниың бүдүүлүге, албан черлериие СЭКП ТК-ның Тезистери-биле холбашкан барык беш чүс лекциялары номчуп берген. Тезистерни пропагандазар ажылды Таллиниың хемчээл приборлары кылыр заводунда ол ниитилелдиң эге организациязының лекторлары оиза идепкейлиг чорудуп турар. Заводтуң директору В. Шевченковуң лекцияларындан, кол инженер Х. Оентоиуң, инженер В. Губиниың болгаш есие-даа түсиай эртемнитселриң чугааларындан бүдүүлүге коллективи ажыктыг хөй чүүлдерни билип алган.

ЛЬВОВ. СЭКП ТК-ның Тезистерин пропагандалаар ажылды Львов областтың библиотекалары калбарткан. Ол пропагандаиың кол темалары — «Ленин болгаш Октябрь», «Ленин болгаш партия», «Партия болгаш коммунизм түргузуушкуну».

Сколевск районуиуң библиотекаларында доктаамал ажылдаар ном делгелгелерин организастаан, ында В. И. Ленииниң бижээн ажылдарын болгаш оон дугайында өске-даа чогаал номнарын делгээн.

ОДЕССА. Раздельиаиска районуиуң коммунистери СЭКП ТК-ның Тезистериниң дугайында бесседаларынга, политинформацияларынга ховар фото-чуруктарны, парлаттынган чүүлдерни, документтерни, кинохроиика көргүзүттерии калбаа-биле ажылгаан турар. «Ленииниң оруу-биле» деп көдээ ажыл-агый артелиниң партия организациязы колхозуиуң төөгүзүн көргүзер четче хемчээлдиг кино чогаадыл тургузар улуг ажылды кылган.

Ол кино чөиү бо хүиериниң амыдыралы-биле база танышгырып турар. Анаа тараа ховуларынга комбайиарның чорун, автомашиналарның кузовтарын долдур тараа урдунуп турары, ираата — чер чарар агрегаттар көстүр. Суурлуң боду база бо иестүн келир. Кудумчуларны дургаар чаагайжыдыр туттунган бажыннар шуушпур тургулаикан, оларның кырында телевизиия аитеииалары эзим дег шаарага берген турар. Ол кино колхозтуң байлактарын тургузуп турар мурнанчы ажыл-ишчилерии база көргускеи.

(СЭТА-ның корр).

Революцияга каңналган акы-дуңма найырал

Акы-дуңма республикаларның төлээлери-биле Москваның ажылчы чоннарының ужуражмышкын болгаиы-ла сагыш-сеткилге байырлалдыг. Август 17-де Кремль театрынга болган Латвия ССР-ниң байырлал кежээзиниң киржикчилериниң сагыш-сеткилди акы-дуңма найыралче улам хандаан.

Латвияның КП ТК-зының бирги секретары А. Э. Восска баштаткан ук республиканың төлээлери президиум олуттарын эзлеткеи. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазы Ю. И. Палецкис, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуиуң кежигүнү А. И. Микоян болгаи оон-даа өскелер — база ында.

СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң секретары В. Я. Павлов ол кежээни ажыттыкаш, Латвия ССР-ниң культура, ураи чүүл хүиеринииң киржикчилери — аалчыларга түрекпиң ханызындан иаиг байыр чедиргеи. Латвияның КП ТК-зының бирги секретары А. Э. Восс ук республиканың КП ТК-зынын, Дээди Совединиң Президиумуиуң болгаи Министрлер Чөвүлелиниң даасканын бүзүгаар москвачыларга чүректиң ханызындан чөдиргеи иаиг байырын, чаагай күзелдерни дамчыткаи.

А. Э. Восс москвачыларга латви ажылчы чоннарыиың белээ — ыяштан кайгамчык чараш сиилбиргээи В. И. Ленииниң турасказалын дамчыдып бергеи, ол турасказалды чоннуң мастерлери кылган.

Сес алганнар орустар биле латышларның бүзүлбас акы-дуңма найыралдыын, ол найыралдың революция хүиеринде канналтынганын болгаш фашизмге удур демиселдиң чыдарында улуг ышкаллдаларны түдүп эрткенин, оларның кады чогаадыкчы ажыл кылып турарының өөрүшчүүн чугаалаан.

Кежээниң түңнели кылдыр Латвияның уран чүүл мастерлериниң улуг концерти болган.

(СЭТА).

Совет төлээлер делгелгени көрген

МОНРЕАЛЬ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги орлакчызы Д. С. Полянскийге баштаткан Совет Эвилелиниң төлээлери делегей делгелгезиниде элээп хөй чурттарның делгиирлерии көрген.

Эң хөй көрүкчүлериг делгиирлериниң бирээзи болуп турар Чехословакияның делгиирииге төлээлериң кежигүннери делгелге көргүзүглери-биле танышкан. Чехословак Социалистиг Республиканың делгиири — Чехословакияның улузунуң ажыл-ишке ынаанның болгаш талантылыының чурумалдыг илереп-дир деп көрүкчүлер дептериие олар үнелеп бижээн.

Совет төлээлери Куба Республиканың делгиирииге чоп чылыг уткаан. Делгиирииң көргүзүглери — куба улустуң соруг киришкинииниң болгаи маадыр-шудургузуиуң чайыннанчак илереии болган. «Экспо-67» деп делгелгеде Кубаның салбыруының чингине комиссары Косыгабиле чугаалашкаш, Д. С. Полянский куба эштериниң тургузукчу ажылышке улуг чедиишкиннерлиг болуруи күзээн.

Совет төлээлер югослав делгиирге чорааи. Ол делгиирииң көргүзүглерге социалистиг Югославияның эрткен оруун, оон улузунуң чедип алган чедиишкиннерии көргүзүп турар.

Каттышкан Араб Республика биле Алжириың делгиирлериите совет төлээлер ол чурттарга болган ханы ескерлишкиннерии көргүзүп турар делгелге көргүзүглери-биле танышкан.

Д. С. Полянский болгаш оиу үдеп чоруур кижилер Франциияның, Англияның, Италияның, Япониияның делгиирлерии көрген.

Монреальдың он муң көрүкчүлер кирер кончуг улуг концерт залында ССРЭ-ниң улустарының уран чүүл фестивалы ажыттынган. Москваның, Киевтиң, Ташкентиниң, Тбилисиниң, Ереванның, эвилелдешкен өске-даа республикаларның найысылалдарының болгаи Совет Эвилелиниң хоорайларының «Экспо-67» деп делгелгеде баргаи артистери ук концертке киришкеи. Совет уран чүүл мастерлериниң көргүзүглери улуг чедиишкиниии эрткеи.

Кремльге металлургтарның чөвүлел хуралы

Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга август 17-де металлургтарның Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы ажыттынган. Ында «1966—1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүриниң беш чыл планының таазы-биле СЭКП ТК-ның Директиваларынга дүүштүр кара металлургияны хөгжүдүрии бедик темпилерлиг болдурарын хандырар хемчелрииң дугайында» СЭКП ТК-ның болгаи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладаалынга холбашкан сорулгаларны чугаалажып турар.

Чөвүлел хуралдың ажылында СЭКП ТК-ның секретары М. С. Соломенцев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Дартазының орлакчылары Н. К. Байбаков, И. Т. Новиков, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, министерстволарның болгаи эртелелдериң аппаратының харысалгалыг ажылдакчылары, будурүлге черлериниң төлээлери киржип турар.

ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанец илеткел кылган.

Илеткелчи Ада-чурттуң металлургиязының шашкын хөгжүп турарын хереглээн хөй түңнелдерни чугаалаан. Совет Эвилелиниде кан эвилдиреринииң хонукта ортумак темпилери АКШ-тының 6,3 хуу болуп турарындан ашкаш, 7,5 хуу болган. Дайын мурнунда 1940 чылда 18,3 миллион тонна кан эвилдиргеи бис. Бо чылдың алды айларының дургузунда алган кандыыс 50 ажыт миллион тонна болган. Бистиң чуртувус улуг байырлал чылында эң чугула көргүзүг — кан эвилдиреринииң талазы-биле төөгүзүг база бир түңнелди — 100 миллион тонна кан эвилдирерии чедип алган дээни ол.

Ам ССРЭ кара металлдар будурелиниң дөңделиниң талазы-биле делегейде иигги черии, а демир рудазының тывыскынды, кокс, отка шыдамык материалдар, холуксаалыг кандар, демир хоолайлар будурелиниң тулган хемчээлдериниң талазы-биле — бирги черии эзлеп турар.

Күрүне кара металлургияга хөй акша-хөреңгини берип турар. Оон күчү-шыдалы соксаал чок улгадып турар.

Экономика айтырыгларынга хамаарыштыр чугаалаап, министриин дыңнатканы болза: бо чылдың баштайгы чартымында чаа система ёзулуг металлургииның 66 будурүлге черлери ажылдап келген. Министерстволуң будурүлгезиниң ниити продукция талазы-биле 38 хуу болгаи арыг орулга талазы-биле 58 хуу болган.

Чаа байдалда ажылдап турар будурүлге черлери планның доктаатгынган бүгү көргүзүглериниң аайы-биле чедиишкиниг күүсеткеи.

Илеткелчи кол тудуг ажылының металлургтарның чурттарга болгаи культура-амыдырал байдалдарын экижиддиринии айтырыгларынче улуг кичээнгей салгаи, төлевилел кылырының айтырыгларын тодаргай тайылбырлап чугаалаан.

Илеткелдиң түңнел кезээнде металлургтарның келир чылын күүседир сорулгаларын чугаалаан. Шой, кан эвилдиреринии, прокат, кан хоолайлар кылып үндүреринии, кокс бүдүреринии, демир рудазының тывыскын улгаттырар дээн.

Кара металлургияның ажылдакчылары Улуг Октябрьның 50 чыл ионта алдар болдурган социалистиг чарышты улам калбарткаш, бистиң чуртувустуң экономиказын хөгжүдүриите төлептиг улуг-хууну киирер деп бүдүрелдиг сөзүн СЭКП ТК-га болгаш Совет чазакка будун чартык миллион металлургтар хүрээлелиниң өөрүнээзиниден министр бергеи.

(СЭТА-ның корр).

Шаңнал тывыскан

ЯРОСЛАВЛЬ. (СЭТА-ның корр). Маңаа 1967 чылдың баштайгы чартымында мал ажылын хөгжүдүриите чедиишкиннерлиг болган даиы Ярославль областка РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаи ВЦСПС-тиң тывыскан шилчилер Кызыл тугун областка хүлээдип бергеи.

РСФСР-ниң көдээ ажыл-агый министри Л. Я. ФЛОРЕНТЬЕВ шилчилер Кызыл тукту тыпсып бербишаан, ярославльчыларга иэиг байыр чедиргеш, оларның чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруи күзээн.

Хөй малчыннар Хүндүлеп биижиктер-биле шаңнаткан.

Бистиң интервьювус

ШУДУРГУ ТУТЧУП ТУР БИС

Бистиң корреспондентивис Сергей ПАВУ «Чыраа-Бажы» совхозтуң № 1 салбырының башкарыкчызы Семис-оол Тевекович КУУЛАР-биле салбырда мал чемнерии белеткээри канчаар чөрүп турарының дугайын чугаалашкан. Оларның беседазын моон адаанда парладывыс.

— Силерниң салбырда сиген көзилдээи майда-майда чөрүп турарыл, чеме муш хаара туттунганыл, Семис-оол Тевекович?

— Дагыр-Шеминиң, Мажалыктың, Кызыл-Шанчыгның сиген шөлдериие ажыл хайнышкынныг чөрүп турар. Ылаигыя Дагыр-Шеминде сараалтарның хейү чаъс соонда үзеп, моогүлер-биле дөмей деп, хөөреиип чугаалап болур ийии. Салбырда сиген белеткээр 5 бригадалар бар, ында 83 кижи, холдуң түрмес чепсек-херекселиии санаваска, 7 трактор-луг, трактор-биле соортуур 4, ат-биле соортуур 4 сиген кезер машиналыг, трактор-биле соортуур 2, ат-биле соортуур 3 дырбазыгарыг ажылдап турар.

— Силерниң салбырның сиген белеткээр планы канчаар күүсеттинип турарыл?

— Чайгаар үиген сигеиии 469 тоииаиы белеткээр планныг бис. Тарымал сигеииерииең планы аигы. 450 ажыг гектар чернии сигеиии кестивис. Оон 400 кире гектарындан 330 тонна сигеиии болуп сараалтаи алдывыс. Ынчангаш чайгаар үиген сигеииер кезип белеткээр ииилывыстың 70 хуу кирезии күүсеттивис. Бо чылын сиген албек, дужуу чаагай болганда, бердиигеи планны барык-ла ийи катап ажыр күүседир сорулга-биле ажылдап тур бис.

— Сиген белеткээр ажылдың мурнанчыларының дугайын чугаалап берип көрүдерем, Семис-оол Тевекович.

— Ооржак Алдын-оол бригадирээи № 1 хову бригадазының сигеи-чилери чарыштың бирги өдүрүүнүң чорун турар. Бир эвес агаар-бөйүстүн шаптыктаалыкшыны эвес болза, бердиигеи планны ам күүседипкеи турар ужуруг бригада чүве. Сиген кезер машиналар соортуп турар, трактор-луң трактористи Ооржак Дурбаол, хөпээннээр машина соорткеи трактористи Монгуш Салык-оол, сараалтаар трактористи Күжүгет Бора-оол олар ийи ажылдап турар. Ылаигыя Күжүгет Бора-оол күнде 22 тонна сиген сараалтадыр тургаш, 35—40 тонна чедир сараалтадып турар. Волокушаларда сиген салып турар комсомолчу кыстар Нина Монгуш, Доржу Чодураа олар ажылга шудургу кежээии көргүзүп турардар. Сараал салыкчылары Куулар Өнер-оол, Монгуш Чылбак-оол олар бистиң чергаарларывыс.

Ииилыг-даа болза Шын-Бажы сүтбараан фермазының коллективи бодунга бердиигеи планын 14-де хуу, Дагыр-Шеминиң хейү бригадазы 23, Мажалык фермазының коллективи 25 хуу күүседип, ниитизиниң малынга чем белеткээр ажылда арай-ла организас чок киржип турарын демдеглээр херек.

Сорулга болза ниитизиниң малынга быжыг чем-сугуну белеткээр талазы-биле Октябрьның 50 чылынга угбуттар алган социалистиг дүүзелгезиии долдур болгаи ажыр күүседирии болур.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ажылдарының хүн дөмдеглели

Дүжүт ажаап алышкынының фронтуну хүн келген тудум-ла калбарып турар. Каа-Хем районуң тараажылары ажаап алышкын ажылдарының мурнуку хенээр маңнайгылары болуп турар. Ында Ленин аттыг болгаш «Тиилелге» колхозтар тараазы бышаан болганда, кезилдезии эгелеэзэн. Партияның район комитеди болгаш көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелели ол колхозтарның комбайиарын «Октябрьның 14 чылы», «Ленинчи оруу» болгаш «Коммунизмче оруу» колхозтарже чорутқаны чөптүт.

«Межегей», «Сукпак» совхозтар болгаш тараанның эң хөй берикчизи —«Тиилелге» совхоз аңгылап ажаап алышкынче база киргеи.

Ындыг болза-да ажыл-агыйдарның чамдык удуртукчуларының талаккидан ажаап алышкынның белеткелиие болдурган четпестериң дугайында медээлер ажаап алышкынның баштайгы хүиеринден эгелээи «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуиларының редакцияларынга кээп турар. Ындыг четпестер кезилдеии калбартырынга моондактан, комбайиарның ажыл чок анаа турарынга чедирип турар фактылары бар. Чижээ, Каа-Хем районуң «Октябрь 14 чылы» колхозка 12 комбайиар бүдүн хүн шиитиде ажыл чок анаа тура хүиээп, чүге дээрге, Кызыл хөорайның № 12 АТА аазаап автомашиналарын ой-шаанга колхозче чорутпаан.

Тараа кезилдезиниң эгелээни-биле мал чемнериниң белеткелиниң темпилерии кандыг-даа таварылгада кудулаашкын болбас ужуруг. Ынчаргга элээн ажыл-агыйларда бо ажылды кедергей шүүлеп чорудуп турар. Мында хамык ужур эки сигеииг черлериниң чогунда, чашкынның болгаи өске-даа ол шынаан чүүлдериниң шаптыктаи турарында эвес. Оон коз чыдагаанны удуртукчуларның болгаи түскай эртемниглериниң талазында дээштиг хемчег чогунда, учёт, контроллуң чогунда.

Таңды районуң көдээ ажыл-агый будурүлге эргелелиниң коз зоотехниги В. П. Меркулов мал чемнериниң белеткелиниң кавчаар чөрүп турарын ыырлаиып сонуургавайн турар. «Мал чемнерии белеткээри дээрге мээң хереэм эвес, оиу коз агроном Андреев харыылап турар чүве» деп ол недеглээн. Бо кымның харыызаар ажылы чүвел, ээп Меркулов?

Мал чемнерии ниитизиниң малынга белеткээр, оон кымны үеде байдалы дээш харыылаазыиы сиилер хүлээр эвес чүве бе? Сиген кезилдезиниң болгаш сазос салышкынының дугайында чүнү-даа билбезинер, сиген шөлдериие барбас болгаш мал чемнериниң шынарын сонуургаас чорууңар силерии алдаржытпас. Мал чемнерии белеткээри, тараа ажаап алышкынны шыпкап, база-ла шалыпчы фронт. Таңды райоиу сиген кезилдезиниң талазы-биле медээде амдаа дөртүү черде турары моон-на шаңнап.

КОЛХОЗ ДАРГАЗЫНЫН ИНДИРИ

КЫШТАГЛААШКЫН ЫРАК ЭВЕС

Бистиң «Мурнакчы» колхоз Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылының байырлалынга чедишкинниг ужуражыры-биле социалистиг хүзөлгелерни чыл эгезинде-ле ажыдап кыпкан. Колхозтуң кол экономиказы мал ажылы. Ынчангаш хүзөлгелерниң кол нуруузу мал ажылынче углаткан. Хойжу бригадалар, сүт-бараан фермазы болган түс-түс малчыннар база тодаргай ойлаадалыг, хүзөлгелерниң ажыдап турар.

Колхоз чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планнарын ажыр күүсеткен. Чылгыдан оске малдарның бай санын өстүрүнүң планы күүсеттингең, чылгының планы 98 хуу болган.

Бистиң малчыннарывыстың коргузуглеринде улуг ылгал чок турган болза, малдың бай саны ангы турарындан улам ковудээн турар-ыйнак. 12 хойжу 100 хойга оналыктыр 90-дан 103 хураганы камгалап алган турда, хойжу Хертек Седип түгле 50 хураган алган, кодан хойнуң дең кезиндеги хураган алдынааны ол-дур. Малдың ажаанда, хайгаралын кошкадың, ылаңгыя ооданыкшың үезинде харысалга чок ажыддаанының түңнелинде ынаар болган. Хынаада кылганының түңнелинде бо малчынның коданындан 3 хой четпес болган. Ол шыкаш хойжулар Лаай-оол, Дамдың олардан 6 хой, 3 хураган база дудаан. Бо түңү коргузуп турарыл дизе, колхозтуң баштаар чери, мал ажылының түскай эртемнитлери мал ажылынга кижилерни шилип алырда, кайы-бүгү шынарын эки хынаваc, малчын бүрүзүнде байдал кандыг турарын ой-шаанда чедир хынаваc, ол дораан хемчег албас чоруктар амдаа бар боон турарының чижээн коргузуп турар-дыр.

Чыл эгезинден бөөр колхозка түүл-бүрү чыдагаалнар-биле 500 ажыг баш мал өлген. Бистиң амгы күрүнеге дужаап турар малывыстың ортумак деңнезин алган, ооң ортөө санал көөрге, үстүнде когараан малдың ортөө 20000 рублей чедер-дир.

Мал ажылының талазы-биле салдынган сорулгаларны күүседиринге, моон соңгаар мал ажылын улам ылгай хогжүдеринге шинтпирлиг түүл мал кыштагладыышкынынга белеткел болур. Бо талазы-биле бистө кыдынган-даа, кыдынып турардаа ажыддар, четпестер-даа бар. Колхозтуң ийи хойжу бригадаларында шупту 56 кыштаглар бар. Кыштагларда кажаалардың коржеңнерин хоорул аштаан, одээн болген. Келир чылын төрүүр шөөр малга 3 кажаалы пешей түткан, ам бирээнин тудар.

Ындыг болза-даа кыштаглар белеткеп кошкак чоруп турар. Ылаңгыя кажаалар ишти бө чаашкынныг үеде ол-малган апаргылаан. Ол өлчалгалыы болер, кажаалардың кырын болган аскын ажыдың, иштин кургадыр хемчеглер чоруттунмаан. Ажыттаашкан хемчег албас болза, кузуп соон келгенде кажаалар ишти кургавайн, кыжын мал тургузарынга багай болур. Ындыг болганда, кажаалар ишти кургадыр ажыдың ажыдыаштан чорудар бис.

Келир кыжын 32 малчын оредилер крышалыг, кладовкалыг, пунталыг бажыңнарга чурттаар, ийи хойжу бригадаларның болган бир сүт-бараан фермазының төптери электри чырыы-биле хандыртынар. Бо чылын малчыннарга тудар дээн 9 бажыңның 7-зи тутпунган.

Кыштагларашкынга белеткелдерде ам чугула түүл болза малга быжыг чем-сууруу тургузуп алыры болур. Ам үеде колхозтуң кол күжү сиген белеткелинче утланган. Ховү болган тудуг ажылының бригадалары, сүт-бараан фермазының коллективи, хойжу бригадаларның малчыннары сиген белеткелин чорудуп турар. Сиген белеткелинде шупту чүс ажыг кижи хаара туттунган. Колхоз товунде ортумак школаның, Шүйда кадыкшылга школазының коллективтери ийи хойжу бригадаларның сиген белеткелинде шефтеп дузалажып турар.

Колхоз бо чылын 1400 тонна сиген белеткээр планныг. Август 5-ке чедир оон 28 хуузу белеткеттинген. Моон ап көөрге, ажыдың темпизи куду-дур. Ожт-сигеннинг ам хоолулуг үези эртип турар болган дүжүт ажаап алышкынны ам капсырлажып кежген. Хөөү ажылының бригадазы дүжүт ажаап алышкынынга кирер болган чаңдык оске-даа күштер өлче кирер болганда, сиген белеткелинде бистиң күжүвүс кошкаар апаар. Моон ужурунда бо хүннерде сиген белеткелиниң темпизин дүргедедир сорулга-биле ажыды эки организастаар, хүн бүрүзүн, шак бүрүзүн бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар херек.

Колхозтуң тарылгазының кол нуруузу мал чеминге тарааи культуралар болур. Күрүнеге дужаар 300 тонна тараавысты ажыр күүседип, келир чылдың тарылгазынга четчир үреэнии уруи албышаан, мал чеминге тараан бүгү культураларны ажаап алыр бис. Шыктыг болган концентраттыг чемнер биске четчир, анаа немениир бүгү савадны база болуп алыр. Бо хүннерде кол түүе болза черниң чайгаар үнген ожт-сигеннин план ёзугаар белеткеп алыры болур. Хол кадыларның эки ажыглаар болза, бугалар кыдыгларында, Барлык хеминиң унунда эки үнген сигеннер бар.

Юбилейге үткүштүр бистиң салып турар сорулгавыс ындыг: мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планнарын болган кыштагларашкынга белеткелдерин ак-тябрының 20-ге чедир доозар.

Бистиң колхозувус районнуң «Кара-Хөл» колхозу-биле социалистиг чарыштыг болгай. Ынчангаш кара-холчүлер-биле чарышка эки түңнелдерни чедип алыр дээш, кыштагларашкынга белеткелди шалыпкын болган шынарлыг чорудар дээш бүгү колхозчулар, малчыннар эки ажыддар, харысалгазын бедидер болза чогуур.

Кыштагларашкын ырак эвес. Ам бөзин агаар-бейдустуң байдалы дагыарга ак харын дүжүрүп каап турар апарган. Ынчангаш мал чеминерниң белеткелин, ажаап алышкынны, кыштаглар септелгезин, чуртталга тудугларын хары үгда чорудар ужурлуг бис.

Х. КУДУРУКПАЙ,
Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң даргазы.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИН ШЫН ПЛАННААР

Чаңдык районнарның көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдери, «Сельхозтехниканың» сайбырлары эртикен чылдарда көдээ ажыл-агый техниказын септээриниң планнарын чогаадыпта улуг четпестерни кылып турган. Чаңдык колхозтарга болгаш совхозтарга машиналар септээриниң планын кудулаадып каан тургулаан. Ооң чижээ бө-дур: бо чылдың май 1-ге чедир Эрзин, Барыын-Хемчик, Таңды районнарның ажыл-агыйлары тракторлар септээриниң планын 120 хуу, а Таңдының көдээстары—190 хуу күүсеткен турган. «Межегей» совхозка ол хуу 135, «Шекпээр» совхозка—138.5 болу берген турган.

Ооң-биле кады чаңдык ажыл-агыйларга септелге планын эмин эртир хөйнү берген түүл база бар, ынчан үндүр бижип каапкан техниканың хемчээлин санап көрбес, ооң харааныда ол ажыл-агыйларга септээр дээн машиналарның саны хөрөң кырында барымдан хөй болгунаар турганы илереглизөн болгай. Чижектер: «Россия» совхозка шаткалар хөрөң кырында 26 турда, септээрингe планнаамы—30 турган. «Улуг-Хаак» совхозка чүүн сөөртүр 25 автомашина турда, 30-ни септээр деп планнаан. Ындыг байдалдар «Кок-Тей» совхозта, Өөүр, Эрзин болгаш оске-даа районнарның ажыл-агыйларынга база тургулаан.

Техника септелгезин шын эвес планнаар чорук болза септезе чогуур машиналарны чедир санап албазыонга чедирер, артык кезектер-биле болгаш септелге материалдары-биле хандырылгага бергелерни тургузар, мастерскайларның бодунуң күүзүнүге таарыштыр долу ажылдаарынга моонда-ктарны таварыштырар.

Амгы үеде көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнигилери бо чылдың октябрь 1-деп 1968 чылдың октябрь 1-ге чедир колхозтарның болгаш совхозтарның машина-трактор парыгын септээриниң планнарын чогаадып имиргилээн. Бо чугула херекке чазыглар болдурбас төлээде, колхозтарның база совхозтарның механиктери, кол инженерлери машина бүрүзүнүң техниктиг байдалын ылаптыг хынаар, септелге талазы-биле машиналарга херек түүлдерни тодарадыр чорук эргежок чугула.

Бо чылдың октябрьның 1-ге чедир септээр хуусаазынга чедир ажыддавайн бааp машиналарны болгаш үндүр бижиир дээн машиналарны септелге планынга киирбес умурлуг. Көдээ ажыл-агыйның районнарга бүдүрүлге эргелелдери «Сельхозтехниканың» сайбырлары-биле кады септелге планнарын ажыл-агый бүрүзүнүң аайы-биле эки көргеш, районнуң аайы-биле ийи планны чогаадыр ужурлуглар.

И. ОЛДЫРЕВ,
инженер.

ШЫН АЖЫГЛАЗА

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозтуң төп сууру — Кочетовода аныдырал хандырылганың база бир чугула чери болур столовазыны, малчылар бажыңын 1966 чылда ийитпиниң ажыглаалынга киирген.

Столовая ажыттынган соонда колхозка албан кылыр кижилер, ыракузак черлерде чурттаан турар малчыннар, суурнуң чону ажылдың чорууда чемненип алырынга кончуг таарычалыг турган. Столовая түгле 3—4 ай иштинде-ле ажыддаан, ийити ажыглаадан үнген.

Ол шыкаш малчылар бажыңынга ажыл, албан ужурунда-даа, хуудада чорук чораан кижилер дыштыт хонуп алыр аргалыг турган. Ынчангерээ ёзугаар-биле столовая-биле деңге-ле ол база ийити ажыглаадан үнеш, чаңгыс талазыг ажыттаалыг шинчээн.

Ам бо хүннерде столовая биле малчылар бажыңы ыынчаар ажыддан турар. Столовая колхозтуң тудуунда керээ ёзугаар ажыддан турар тудугжуларны чемгererинге ойлешкен. Олардан оске кымны-даа чемгербес. А малчылар бажыңы ол-ла тудугжуларның ийити чурттанга чери апарган.

Столовая биле малчылар бажыңы ийити ажыглаадан үнеп чыдагаанын чүдеп?

Бо дугайында колхоз баштаар черинден (даргазы Ф. Благинин) чон тодаргай харыны дыннаксап турар.

О. СИРИН-ООЛ.

Россияның автономнуг республикаларында

Эң улуг комбинат

БЕСЛАН. (Соңгу-Осетин АССР). Бесланның маас комбинадының 25 чыл оон болгаи. Аъш-чем үлегүүрүнүң ол кайгамчык улуг будургелеэин тудар черни үк шилгэ база ужурлуг шилип алган. Соңгу Осетиянның кукурузаэы чагаай дужуттуг дек шеэдеп тура сүрээжик келген. Оон кожаэы республикаларэа ол культуралың дужудуп база оон дудак чок чагаай болур чораан.

Будунуң будургелеэ күүзүнүүн талазы-биле ол комбинат Европада бирги болгаи делегейдеэ ийиги черни эзлеп турар. Ук будургелеэ кукурузаэа тараавындаи 50 ажыг ажаы продукцианы будурга үндурүп турар. Оон ол продукциалы—глюкоза, чизир патока, крахмал, үе болгаи кукурузаэа хандыгы.

Комбинаттың күүгүшкедээ сөөлгү үш чылдың дургузунда бешпи бештеп ажыг катаи ралтаан. Оон заводтарындаи үлер орунтардаи продукциа сөөрткен 50 вагонпаар болгаи цистерналар эртекиң-ле үнгеп, бистиң чурттеэустүн 400, даштыкы курулелерниң ол чедиг хоорайларынга ол продукциазын чедирип берип турар. (СЭТА).

Совхозтарның чаа тудуглары

МАХАЧКАЛА. Совет Эвилелиниң Маадыры Шамсулла Алиевтиң адын эдилеп турар, ви-ноградчы колхозчулар күш-ажыл совхозунда бежен орунтуг, волшебникалыг, үргүлер комбинады-биле хандыртынган кадыкшыл хоорайлы ажыглалда киирвек. Совхозтуң 165 гектарда чангыла берген ол сууру курорт хоорайы дег аян-шинчилиг. Оон чазаглы орукче баар теректи-ликлеэи бар, бажыңнары ногаан сөөгүлиг-терлиг, кудумчулары аймаң кызыл чечевектериг. Үлүг хөлдөр-биле катаи кончуг чаңрап чүүлээл дег көстүп турар.

Октябрьның 50 чыл оонга таварыштыр үш муң олуттуг стадион тудуун доозары телевиттингең. 35 чурттага бажыңнарны база тудуп, сууру газ-биле хандырар ажылдарны чорудуп турар.

20 национальдар нигиң болгаи үүлүтүрүүнүң гостиницези болгаи чок ажыддап турар ол совхозтуң коллективи виноградтың чагаай дужудуп чылдың-на өстүрүп ап турар. Виноградчылар үлүг байырлал оонга таварыштыр гектардаа-на 110 центнер кат алырын хүлээгеп.

СОВЕТТЕР АЖЫЛЫ

ЧОННУҢ ИДЕПКЕЙИ-БИЛЕ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оонга алдар болдурган социалистиг чарыш Улуг-Хемниң Кок-Чыраа көдээ Советиниң ажылчы чонуң волитиктиг бедик коргулуушкүнче хайныктырган. Олар ажыл-агый, культура тургузуушкунга чаа-чаа чедишкиннер дээш демисежип турар.

СЭКП Төп Комитединиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин көдээ Советтиң ажылчы чону аажок улуг сорук киришкин-биле хүлээп алган болгаш ону ам-даа улам ханы танывыларын үргүлүүлевишпаан.

Партияның болгаш чазактың доктаал шинтирлерин амыдырал боттандырар, ону ажылчы чонуң оргузунга улам ханы таныштырар дээш Кок-Чыраа көдээ Советтиң депутаттары база ооң активтери күжениишкинниг ажылдаан. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга үткүштүр калбарган социалистиг чарыштың чоруп турарын, ооң түңнелдерин көдээ Советтиң күүсконунга болгаш сессиаларга чугаалажып келген. «Улуг-Хаа» совхоз юбилейлиг чылдың бирги чартыында күрүнеге эът садарының планын 113, сүттүүн 101 хуу күүсеткен. Ол ажыл-агыйның Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы бир инекке оналыктыр ортумак-биле 623 кг сүттүг чартык чылда саап алган, совхозтуң фермаларының чарыкшыга бирги черни эзлээн.

Совхоз бүдүргелеэиниң кол адыры — мал ажылы. Бо адырда кызымакай, чүткүлдүг ажыддан турар депутаттар болган актинтер хей. Көдээ Совет депутады Сат Мижит-Доржуга удуртказ хойжу бригаданың кежигүннери үче башка оналыктыр 80 хураганы камгалап алыр дээн социалистиг хүзөлгезин чедишкиннинг күүсеткен. Депутат Виктор Шойнуу хойдан-на 3,1 кг дүктү алган. Ол шыкаш ажылынга бедик коргузуглерни чедип алган активчилер Энин-кыс Дугаржап, Александра Тенүр-оол, Александр Өлчейбен, Максим Чаш-оол болган оскелерни-даа адап болур.

Совет эрге-чагырганың 50 чылының байырлалы чоокшулаан. Көдээ Советтиң күүскону организас-массалыг ажыддарны күштелдирип, ажылчы чонуң оргузунга масса-политиктиг ажылды эжиктиттинниң түңнелинде чаңдык коскү чедишкиннер чедип алдынган. Үүн дээрге, юбилейлиг чылдың дүргүзүнүн 1 тонна 300 кг дүктү чурттакчы чоңдан хүлээп ап, күрүнеге садар турган, чылдың планындан ажыр 1 тонна 400 кг дүктү сатпаа, чартык чылда 5 тонна эът садыр турган, 11 тонна 700 кг-ны сатпаа. Күрүне мурнуга планныг овааргаларның ажыр күүсеттингеин ажыл-шинчилерни оорчуп турар.

Көдээ Совет чоңдан үндүрүглер хавырыдалының планын күүседиринче мал кичээнгейни салган. Ооң түңнелинде бо чылдың көдээ ажылагый үндүрүү 101,3, чер үндүрүү 109,7, бот-үндүрүг чылдазы 101,5 хуу күүсеттингеп. Ол чорук көдээ Советте хамаржып турар школа, эмнелге база культура албан черлерин чогуур үезинде акшаландырарынга ажыктыг болган. Ылаңгыя Алдын-Шыналның эге школазының, Кок-Чыраа сес чыл школазының болган Арыг-Бажы, Кок-Чыраа суурларда эмнелге пунктуларының септелгелери дөзүлгеп. Бо албан черлери оттуулар ыяжын бүрүн белеткээн, соөртүүгезин организастыг чорудуп турар.

Көдээ Советтиң чаңдык депутаттар болгунуң болгаи кудумчу комитеттериниң эки ажылын демдеглеп болур. Суурларының ногаанчыдыгазы мурнуку чылдарнаң организастыг эртжен. Оон түңнелинде шиитпи-биле 3104 дес мынты, 700 дес чаган үнүштерни олуртказаан. Суур чаагайжыдыгазы Арыг-Бажынга организастыг болган. Ол-ла суурда депутат М. Натпит-оолга, Кок-Чыраа суурда депутат А. Сендир-оолга удуртказ кудумчу комитеттери багай эвес ажылдаан. Депутаттар болгаи активтер эштер А. Кыпал, М. Калзан, А. Дугаржап, М. Дагбалдай болгаи оскелерниң-даа организаччы эки ажылын демдеглээн болгай.

Улуг Октябрьның бежен чылынга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш Кок-Чыраа көдээ Советиниң тодаргай хемчеглерни ап, оларны боттандырарынче ажылчы чоннарны моогнеп, амгы үеде кол кичээнгейни мал чеминиң белеткелинче болгаш дужуут ажаап алышкынынче утландырып турар.

Б. САМБУГА,
көдээ Совет даргазы.

ТЕВЕЖИНИҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Кыргыс Чаш-оолду Улуг-Хемниң «Х Улуг хураа» көдээ ажыл-агый артелинде бүгү улус эки билир. Мал ажылынга чедип алган чедишкиннери дээш эртжен чылын «Хүндүледдиң демдээ» орден-биле шаңнатканнарның бирээзи ол-ла болгай. Мал ажылынга ооң мергежээнин көргеш, соөлгү үеде колхозтуң баштаар чери анаа чаа даалганы берген—ону тевелер кадарчылынга томуйлаан.

— Мээң ажаалганда ам 204 тевем бар, бо чылын улуг тевем бүргүзүнге онаалтыр 4 кг ажыг дүктү алган мен—деп, ол чугаалаар.

Ынчаарга тевениң дүгү ак үнелиг, оортан ажы-бүрү нарын чүүлдерни кылыр болгаи ортаа база улуг. Колхозтуң ажыл-ишчилери тевени чүгле бо дээш өстүрер дей бербээн. Теведе ажыктыг чүүлдер-ле хөй. Тевеге чүүк чүдүрер, соөртүр ажылчын мал, ол эътти база бээр. Кургаг ховулуг, кандаан черлерге ону соолуур мал чок. Өске малдарның багай чигир азы чивес ожт-сигеннеринге ол амыдыраи шыдаар, арыг суг чок черге дүстүг сугга ол база ажырбас. Бир эвес суг чок черге болза, теве белен суксавас—3—4 хонукта суг ишпейн барып болур.

Тевениң чүктээр чүгү—ооң бодуун денизининг чартыы хемчээлдиг болур болгаш оларга чиң соөртүп алган, ырак черге чоруптар болза, ооң коруурунуң дургени шакта 4—4,5 километр, ынчангаш хүнде 30 километр чедир черни эртип болур.

Тевени ажаарынга хамаарышкан чамдык айтырыгларны Кыргыс Чаш-оолга салырга, ол мынчаар база чугаалагылаар:

— Тевениң ажылчыны-даа билдингир болгай, бистө соолгу үеде оларны транспорттуун чамдык чүүлдеринге четче ажыглавайн турардыр харыы. Оон-биле кады, тевегээр-бойдустуун бергелеринге кончуг шыдамык мал, мынчаза-даа тевениң бөөзай бергенинин үезинде олче эки сагыш салыр херек. Чижээлээрге, тевe бөөзаан соонда, 6 ай болганда, ону даар ажылга ажыглаан болбас, ооң ыяай төрүүрүнүң мурнунда ийи ай бурунгаар болгаи төрээн соонда бир ай иштинде ону кандыг-даа ажылдаан хостаар.

Тевe бодаганнапкан соонда, аргалыг болза, бодаганнарны баштайгы он хонукта чылыг кажаага тургузаар ужурлуг, мынчангаш ону иезинге хонукта 6—7 катаи ажырып турар. Бодаганнар ээп турар үеде эңгин тевени хөй сагбайн, судун колдуунда бодаганынга артырар. Өске-даа түүлдерни сагыыр апаар.

Тевe ажаакчызы бо бүгүнү чугаалаап, бодунуң дузалакчызы Соднам Докур-оол дугайында чылыг сөстерни соглеп турар. Ооң ажылга кызымаан, черле улуу-биле мергежип турарын, Төрээн чуртунга төлептиг ажыдаан бээр дээш орааздажып турарын ол айытпылаар.

— Теведе ажыдаан турарларның ажыл төлевирииниң талазы-биле бисте биидинмес чүвелер бар, бо дугайында колхозтуң баштаар черн тодаргайлаашкынны кылыр болза эки —деп, бис-биле чугаалашканының түңнелинде Кыргыс Чаш-оол немен чугаалаан.

Мынчангаш «Х Улуг хураа» колхозта тевениң ажыын эки билгеш, ону өстүрер талазы-биле хемчеглерни соолгу үеде күштелдиргенин черле чүүлдүг. Ылаңгыя ол колхозтуң малчыннары шагның дөрт эргиидезинде сиген сөөртүрүнге, одаар ыяш ыяштап алырынга, тевени биидиглиг ажыглап чанчыкканнар. Чон-на болза, кыжын тевe-биле, хар үлгады берген таварыгаларда, далбый тырттар дээш, оон-даа оске ажылдарга ажыглаарлар.

Амгы үеде тевежиниң улуг ак буурга баштаан тевелери Ак-Даг белп, Мунгаш-Эл мынчаар одарлап чорун турар. Кыргыс Чаш-оол тевелериниден кажан-даа чарылбас, үргүлүү боттанап кадарар.

Ооң бажыңы колхоз тову — Баян-Кол суурда. Бажыңның девискээри арыг-силиг, оон чанында ыяш тарыш олуртканындаи ангыда, чөөш ыяжаш чүүүн-балдың чечектерни база тараан—бичии сесерликчигеш-ле.

Өг-бүленiң херээжен ээзи Калчанай Чаш-оол ол суурнуң эмнелгезинде аарыг улус ажаап ажыддап турар. Бирээзи үргүлүү тевe кадарып, черге чоруур, бирээзи эмнелгеде ажыдаан турар хиреде, олар боттарынын дузалал ажыл-агыйындаи—огородундаи чыл бүүүде-ле бүдүп чартык тонна ажыг картофельди, сайгаан оң шоодай ажыг тоорукту, кузуп дузаа белеткеп алыр капустаны, огурецти, помидорну, соөгунаны ап турардар.

Чайгы үеде огород ажаап, ону суттарар, бок-чашпанын алтаар дээ чүве ылаңгыя өгнүүн херээжен ээзинге база бир чымыштыг ажыл. Ынчалза-даа Калчанай Байкараевна ол бүгү ажыды бичиизинден тура кылып билир кылдыр өөренип алганындаи ында хөй үе-шак-даа чарыгдавас. А Кызылдың медицина училищезинде өөренип турар уруу Галя чайгы үеде авазынга улуг дузаны чедирер.

Ам тевежиниң огороду база кончуг чаагай. Ында мак, морковь... дээш ногаа аймаа барык шупту бар.

Ногаа дээрге кижиниң кадыкшылынга, узун назы назылаарынга, алекке кырыыр чорукту болдурбазынга улуг саддарлыг. Ынчангаш кымның өг-бүлези ону хөйнү тарыл, эки өстүрүп алганы, ооң аъш-чемниң ассортиментизи албек болур. Чаш-оолдарда шак-ла ындыг.

Шаанда тыва херээжен кижи огород тарып өстүрер туржук, бүгү назынында чунар бажыңнавас чораанна болгай. Ам ол Совет эрге-чагырганың ачызында орус улустуң дузазыбиле шаанда кызыыр туржук, сагынмайн чораанны огородтан эгелээш, чиинистиг сад олуртурунга чедир бүгүле түүлдерни кылып өөренип алган. Ооң бир барымдазы колхозчу Чаш-оолдуң өг-бүлезиниң ажыл-ижи болур.

С. САЛЧАК.
Б. БАЙКАРА.

Чуруктарда: Тевежи Чаш-оол бодаганның эңгиннерни Мунгаш-Эзде одарладып чоруурун.

Калчанай Чаш-оол уруу Галя-биле бодунуң огородунда макталның өзүдевин хайгаарап турлар.

Фотолары С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

Юбилейлиг чылда Тес-Хем районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң ийитпиниң малынга 1780 тонна сигеннии, 500 тонна силостуг белеткээр. Сиген кезиидеги колхозта кидин түүлүк чоруп, ажылдың темпизи хүн бүрү калбарып турар.

Коммунист Оюн Маны-Хая бригадирлээн № 1 сигенчи бригада сиген кезип эгелээнден бээр 523 тонна сигеннии кезип сараатталаан. Аныяк механизаторлар М. Белек, Б. Окаштай, сараат салып турар С. Доржу, Х. Үкей олар ажыл нормазын хүн бүрү 120—130 хуу чедир күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнүн киргеннер.

Бригадада партийжи-политиктиг ажыл эки организастыгланган. Колхозчу ажыл-ишчилер лекцияларны, беседаларны дыцнап турарлар. Октябрьның 50 чылынга болгаш делегей байдалынга холбашкан лекцияларны партия райкомунуң ажылдакчылары номчаан. Колхозта парткомнуң агитаторлары сиген кезип белеткеп турар бригадаларга доктаамал барып, делегей байдалының дугайында беседаларны кылып, төп болгаш республика солуннарындан ыытхыр номчуглаарны кылып келген. Партком ааc пропагандазы-биле чергелеттир хана парадлазын ажыглаан, сиген кезиидеминде бригадаларга агитхүүдүстарны үндүрүп, ажылда чедишкиннерни, мурнакчыларны демдеглеп, чедир кыдынмаан түүлдерни ылередип, оларны чайгадыр арганарны айтып келген. Партия организациязының агитаторларының мал чеминиң белеткелинде ажыдап турар колхозчуларның оргузунда чорудун келген политикассаглыг ажылдарының дээштиг болуп турарын практика коргусеен.

Колхозта партия организациязы сиген кезиидеминде бригадаларда чорудуп турар партийжи ажылбиле чергелеттир, районнуң культура бажыңының агиткультбригадазы культура-массалыг ажыл талазыбиле улуг дузаны коргузуп келген. Солун программалыг, мактадыг болган шугумчуледдиг, шулуктериниг, ырларлыг концерттерни бригадаларга коргузуп, киноларны үндүрүп турар. Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болур онаага алдар болдурган, колхозчуларның социалистиг чарыжы үре-түннедиг болуун дээш партия организациязы партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылдарны күштелдирген.

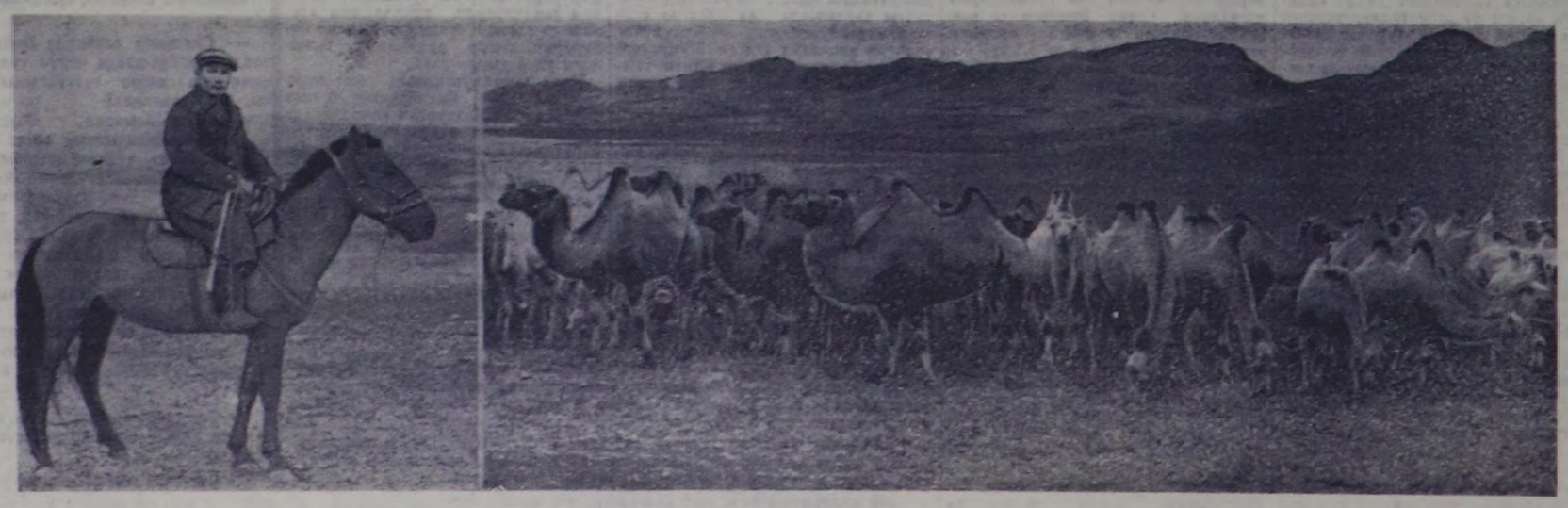
В. Ламбын.

* * *

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа» колхозунуң сиген шөлдеринде ажыл кидин түүлүк чоруп турар. Колхозтуң № 3 мал чеми белеткээр бригадазы чаъс-боранныг болза-даа 226 гектар черниң сигеннии кескеш, 33 сараатты тургузуп ыяан болган ол сес сараатты кажаалаан. Артельдиң малчыннары сиген кезип турар бригадаларга дузалажып, кескен сигенни кургадып, болуп сараатган турар. Бо ажылга Өөдең-Шөлде хойжулар Оттук-Данга мал чеми белеткеп турар бригадага ажыддың эгезиинден бээр дузалажып, улуг ажылды бүдүргеннер.

Колхозта партия организациязы агитаторларны сиген кезип турар бригадаларда тургускан, олар социалистиг чарышты организастап түүнелгин беш хонуктап үндүрүп, бригадаларның хураларынга чугаалажып, чедир кыдынмаан ажылдарны эдер талазы-биле организастыг хемчеглерни ап турарлар. Дүжүт ажаап алыр ажыл дораан эгелээр, сиген кезиидеминиң темпизин конкатпас дээш агитаторлар партийжи ажылы сигенчилер оргузунда калбаркан.

К. Ойдуп-оол.

1967 ч. август 19.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

«Тес-Хемге совхоздун Шуурмакта бир дубаар сут-бараан фермасы чартык чылда күрүчеге сут садарымын планын 119, суттү будүрериниң планын 148 хуу күүсеткен. Фермада шупту 230 саар инек бар. Оларның денгиледе семиртилгези эки. Малдан хөй продукцияны алыры-биле чарба болган холдук чемерни база берип турар. Оон аңыда инектиң дүнеки кададын база организастаан.

Сүт сааладазының көвүдеп, денгиледе семиртилгениң экижин турары кадарчы Далга Бадарчының инектерни эки одарладып турарымдан дыка хамаарыжыр.

ҮУРУКТА: инек кадарчызы Д. БАДАРЧЫ.

А. ПОНАМОРЕВТУҢ сөөг болган фотозу.

Даштыкыда

„Социализм чедиишкиннериниң магалыг көргүзүү“

МОНРЕАЛЬ. (СЭТА). «Экспо-67» бүгү делегей делгелгезинге ССРЭ-ниң национал хүнүнүң август 15-те болган байырлалынга монреаль парлалгазы улуг кичээнгейни көрүндүрүп турар. Монреальдың солуннары совет национал хүн-биле холбаштыр нацияларның делгелге шелүүге болган байырлалдың дугайында делгеренгей отчёттарны коскү черлеринге парлап, ол байырлалдың дугайында фото-чуруктарны үндүрген.

Совет төлээлериниң баштыңы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлаачызы Д. С. Полянскийниң байырлалга чугаазын солуннарның отчёттарында төлергейы-биле парлаан.

«ССРЭ-де социализм чедиишкиннериниң магалыг көргүүлгери Полянский төлергей тайылбырлады» деп, «Девуар» солун бижээн. «Йөн чуртталгазының дөртинден ашкыда кандыг-даа дөктар башкаланкырбас төлээде, ССРЭ биле Канаданың аразында харылзаалгарны хөгжүдеринге болган экижидеринге совет улустуң түңнүлдүүн» Д. С. Полянский демдеглээн хөөрээни солун оон ыңай бижип турар. Тайбыңче болган делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын тайбың шиитпирлээринче совет улустуң түңнүлдүүн дугайында Д. С. Полянскийниң чугаазын солун онза-лап демдеглээн.

«Монреаль-матэн» солун совет төлээлериниң баштыңының чугаазының дөнчүлелин «Экспо — тайбың догуннаашкынының болган кары ажылдажылганың үлегер-чижээ» деп эге-биле парлап үндүрген.

Агрессорларның кеминг үүлгедиглери

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк кеминг үүлгедишкиннерин истеп хынаар талазы-биле ханой комитези августың 11-де америк ужар түүлдүң халдаашкынының түңнелинде качыгдаан Хоан Киом районну даштыкы журналистерге көргүскен. Ол районуң эмнелгезиниң директору Нгуен Ким Кунның бодунуң чугаазынга демдеглээни: америк самолёттар өртемчинер бомбалар болган ракеталар-биле кады хөй шарын бомбаларны база октаан. Ол бомбалаашкынының уржуунда түгле Хоан Киом районга безин 21 кижи өлген, оларның иштинден 8 кижи балыгдан мөчээн.

Америк агрессорлар районда чурталга тудугларынга улуг когаралды база чедирген. Хоан Киом районуң 49-ку кварталы шуут-ла бузындулар болу берген. 352 өг-бүлелер эт-хереңги чок артыкан. Эге школа буступ дүшкен. Кварталдың оргузунда америк бомбалаарының дүшкени аажок улуг оңгаралары кестүп чыдар.

Бо болза хоорайның америк бомбалаашкынының айыылыңга таварышкан, качыгдаан түгле чаңгыс районду-дур. Август 11 болган 12-де америк самолёттар Кызыл хемниң эриндеге районнарны база бомбалап, боолап турган. Бо бүгү болза америк агрессорларның кеминг үүлгедишкиннерин база катап хереченип турар.

Шаажылал хемчеглерин үзе шапкан

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның патриоттары 25-ки америк чадаг шериг дивизиязының кезектеринең болгаш АКШ-тың эвилелчилериниң шеригларының шаажылал хемчеглерин үзе шапкан. Ол дугайын ВИА агентилел Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалаш, дамчыдып турар.

Сайгонуң чоогунда Хокмон биле Гоган районнарга август 3-тен 8-ке чедир шаажылакчылар-биле тулчушкуннарның үезинде Хосталга армиязының дайынчылары дайынның 560 солдаттарын узуткаан, оон иштинде 474 американнар бар болган. Шаажылал хемчеглерин удуртуп турган америк бригада генералы балыгланган. Ол үенин дургузунда патриоттар 20 америк самолёттарны болгаш вертолёттарны дүжүр аткан, беш судноларны сут хүвүнче киирген болгаш хөй санныг боо-чеңсектэ хунаан алган.

Негрлерниң чаа хөлзээшкиннери

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың соңгу талазында Сиракьюска (Нью-Йорк штат) болган мурнуу талазында Хьюстонга (Техас штат) негрлериң чаа хөлзээшкиннери болган.

Сиракьюстуң негрлер чурттакчылыг кварталдарда 300 ажыг негрлер полицияның кара туразында аажылаашкынынга удур кедүрүү үнген. Сиракьюс университединиң чоогунга полицияның бир негр сооду кадыг-дошкуну-биле эттээн. Ол чорук негр чонуң киленгээшкинниң хайныктырып үндүрген. Хоорайның негр чурттакчылыг районнарының чонуңун удурланыышкынынга таварышкан. Хоорайның негр чурттакчылыг районнарының чонуңун удурланыышкыны-биле чепсегленген полицияның үскүлежиишкинин неижеден эгелээш дан бажынга чедир үргүлчүлеп келген. Негрлерге удур дөрт түс ажыг полицейжилерни болгаш түс ажыг шеригларын чоруткан. Чыскаалды тарадыр сыныргаш, яаш-каш кижилер балыгланган, 28 кижини түдүп хоругдаан. Корум-чуруум чок чоруктарны организастаан дээш оларны бууруудадып турар.

Бенжин иудар станцияга ак кештиг кижи негрни балыглаан дугайында недөө негр кварталдарга дыңналып келген соонда дораан-на Хьюстонга негрлериң демисели эгежээн. Ол хоорайда негр чонну незедири-биле чепсектиг полицияны олча дораан чоруткан. Демисел эгежээн районга боолаашкыны болгаш, өрт үнген. Аңаа киленгээн негр чонуң демиселии чепсектиң дузалыг-биле бесиан.

Чурттуң янзы-бүрү черлеринде америк хоорайларының негр кварталдарын киленгээшкини мурнуку хемзер хаара туштушаан деп чүвени Сиракьюста болган Хьюстонда болуушкуннар база катап көргүскен. Негр чонуң кедүрүлүшкүү Каттышкан Штаттарның хөй хоорайларында чаа күштүг-биле хайныгын үнер дээрэн пэрлалганың дыңнадыларынган билдиниң турар.

Конгода байдал

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конгоның чөөн хоорайы Букавуда ижээген ак кештиг хөлезиленикчилериниң болган шаандагы катанга жандармериниң дээрбечилери президент Мобутуның чамаанга кандыг-даа дөткимчени көргүзеринден ойталаар деп шыңгыы негелдеми кожаал Бурундиге күрүнеге тургускан.

Букавуның радиозун дамчыштыр кылган медеглелинге дээрбечилериниң баштыңы бельги Шрамм Бурундиниң пайысылалы — Бужумбураны электроэнергия-биле хандырбас деп кыжаанган (Бужумбураны Букавуның электроэнергиязы-биле хандырып турар.). Бурундиниң девизизэринче «шуут халдап киреринге» чедир «оон артык шыгыы хемчеглерин» алыр мен деп, Шрамм база кыжаанган.

Бужумбурадан дыңнатканы-биле алырга, Бурундиниң чазаа Шрамминың ол кайчаалыг негелдезинге харыы кылдыр пайысылал аэропортуга болган Конго-биле (Киншаса) кызыгаарга оваарымчалыг болур чоруктуң хемчеглерин алган.

Школа чедишпес

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). Чуртта өөредилге айтырыгына холбаштырган чүүлүүге «Популар» солуннуң бижип турары болза, Уругвайның муң-муң уругларының школага өөренмейн турар.

Солуннуң айтыкшы-биле алырга, ийи түс бежен муң хире уруглар чоокку чылдарда школа назылыг болуур, оларның хөй школа чедишпес болган үзүрүнде өөренир аргазы чок. Бар школалар сандарга байдалда тургустуунган. Хөй чылдарның дургузунда септелгени чоруткайн турар, класстар долган, бир классте 50 чедир өөренчиктер өөренип турар, школачыларның хөй нуруузунда өөредилге номнары чок.

Мынаыт байдалдар турда, амгы үеге дүүшкен өөредилгени тургузар дугайын чугаалаары безин берге деп, «Популар» демдеглеп турар. Школа айтырыы дээрге, социал айтырыг-дыр, ынчангаш социал чаартылгаларны валбаа-биле чоруткайн тургаш, ол айтырыгны шиитпирлеп болбас.

—⊙—

ИНДОНЕЗИЯНЫҢ ХАМААРЫШПАС ЧОРУУНУҢ ЧЫЛЫ

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезияның хамаарышпас чоруунуң 22 чыл оюунда Джакартада Мерден ордуга индонезий национал туулу кедүрериниң дауралы болган. Туулу водурга турар үеде хамаарышпас чоруктуң дугайында бижиктэ полчаан. Хамаарышпас чоруктуң түнүнде Джакартага журнуку чылдардагыдыр шыкаш, шериг парады-дае, чыскаалдае болбаан.

ЧССР. Мелник хоорайның дүмүүнде Лаба биле Влтава хеминиң каттышкан белдирикде Влтавазының суттарынга системазы ажыглалда киргеи. Үнүш-дүмүттүг 5 муң ажыг гектар черни дөрт насос станцилары суттарар.

ҮУРУКТА: насос станцилариның бирээзи.

Фото ЧТК — СЭТА-ның.

Чырык өшпес будүрүлгеде

Республиканың хоочун будүрүлгелериниң бирээзи — Кызылдың Раскова аттыг дараныла комбинадының цехтери чыл эгезинден тура Совет күрүнениң үндезилеттингенинден бээр 50 чыл оюнга аядар кыдыр боттарынга алган берткен хүлээлгелерин чедиишкиниг боттандырып турар.

Эртен, нешээ будүрүлге черниң хөрээнинең аскындан чүүн сөөртинен автомашиналар-даа ыравас, бербак будка дамчыштыр дараныкчы ажылчыннар үзүк-соонаал чөп шуушкан турар. Комбинаттың будүрүп турар продукциязы: ак, кыялын чөөрганнар, матрацтар, хөйлеңнер, иштики хептер, фуфайкалар, платьелер дээш өөнда-даа өскө кылыгларны ам республиканың кайы-даа булуңнарында магазин бүрүзүнден көрүп болур. Эни шынарлыг продукцияны 300 ажыг ажылчыннар ийи эзлчег-биле будүрүп кылып турар.

— Юбилейлиг чылдың будүрүлге программазын ай санында ажыр күүседип коядивис. Ынчангаш, хоорайның мурнакчы будүрүлгелериниң санынга бистиң коллектививис болганчок кирип турган. Социалистит чарыштың түңнелин ай, квартал санында администрация, шөстөкөм, партия организациязы-биле кады түңнеп үндүрери бисте чаңчыл болган. Шалыпчы болуп илерээнерни чүгле материалдыг шаңнаа-биле демдеглээринден аңгыда, сураглыг черлерге халас экскурсиялаашкыннар-ны организастап турар бис. Бо чайын чиик үлептүр ажылдакчыларывыңың хүнүн таварышлыг болуп ажылчыннарны Совет эрге-чагыргазының 50 чыл оюнга аядар бөлдурган экскурсияга киириштирип, Владимир Ильичиниң шөлүлге үезинде чурттап, ажыдап турган чери—сураглыг Шушенскоеже чорудуп турааувус — деп, эш Ведерникова чугаалал турар.

Ылаңгыя чартык чылдың ийиги кварталында дараныкчылар нүүненишкинниг ажыддаанар. Коллектив кварталдың будүрүлге программазын ажыр күүседип, пландан дашкаар 78 муң рубльдиң продукциязын берген. Ийиги кварталда бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарыштың бирги черин эш Н. Пахрушеваға баштаткан бригада эзлеп турган болза, ам үшкү кварталдың баштайгы айында чарыштың мурнуку өдуруунда эш Н. Макарованың дараныкчы-мастерлер бригадазы үнген.

Бо найыралдыг коллектив июль айның будүрүлге программазын 105 хууга күүсеткен. Будүрүлгениң мурнакчыларынга чаа кижилер немежип турар. Ылаңгыя дараныкчылар Анна Тимошкова, Татьяна Боргоякова, Галина Вершбитская олар эзлчег даалгазын хүнүнүң-не 120—130 хууга ажыр күүседикпэ чаңчыкпаанар.

Дүне-даа, хүндүс-даа чырык өшпес бө коллективте ажыл-иш улам шапкынчыл турар. Электроэнергиянның күүзү-биле хөделеген түс-түс дараныр машиналарның чаңгыс ай иш-ажылчы дааш-шимээни үзүктелбес, кижи бүрүзү бодунуң кылган ажыл операциязынче ничээзингей салган. Өске цехтерде быжыкчылар калбак-калбак столдарга несиен, бышкан, шыйган, туткан турар. Бир чамдыктары хөвең салган, матрацтар чыгган, белен продукцияны хынаан, эмгелээн, белетизин турар.

Хоорайның улуг будүрүлгелериниң бирээзи — дараныла комбинады — юбилейлиг чылдың будүрүлге программазын хуусаазыкың бетинде күүседир, а кол-на чүве шынарлыг, чиик бетүүлелиг продукцияны бээр дээш ажылдап турарынга кыш өөрүвес боор.

Д. ЕНДАН.

Зальцгиттерге болган халаптыг чорук

Хөөрештиг-даа болур, аар-сөөр эвес бө төөгү чоокта чаа Брауншвейгтаң чоогунда барыын-герман бичии хоорайжыгаш Зальцгиттерге болган квартира хөлезиниинің талазы-биле хөй өреге дүшкен ажылчын — электромонтёрнүң өг-бүлезин квартирадан албадаашкын-биле үндүрер дугайында чөпшээрел бижиктэ суд күүсекчиин алган. Ол, өрээлге кире бергеш, коргунчуг чүвени көрүп каан: шала кырында медерелии ышкыныган неэк, оон чанында медерелии ышкыныган беш уругларының чыткан. Соңгазыл дутпан каан, а кухнядга газ плитазының ажык краниларындан газ үнүп турган.

Чүгле неэниң болган 12 харлыг кыс уруунуң амызын камгалап алыр арганыг болган. Оон өскелери өлген. Ол хире коргунчуг чорукче 29 харлыг херээжен кижиниң чү чүве чыгаанган дугайын полиция дээн бодаашкын чоокка биилеп алган: бодунуң арттырып каан чагаалаарынга оон бижээнин болза, 3700 марка түңнүг өре болган кудумчуже чайлаап чоокка үндүр октадыр деп чүве ыңдыг халапка оңу чедире бергеш.

Зальцгиттерге ол халаптыг чорук чаңгыс удаанның таварылгазы эвес, а «бүгү-ниитиниң чаагай чоруунуң» чугулгада болганчок болуп турар төөгү-дүр. Түрениг чоруктуң, өрениг болган бажыңдан үндүр шөлүдериниң аймылыының чыдагаанында амы-тыныында четтиниң өлүр чорук-тун дугайында доочу медээлер барыын-герман солуннарының доочу медээ булуңнарынга үргүлчү кестүп келгилээри чаңчыл болган. Ылаңгыя бижиктэ полчаан.

ЧҮРУКТА: Зальцгиттерге болган халаптыг чорукту организастаан дээш оларны бууруудадып турар Ольга Ивановна Ковалева.

Фото ЧТК — СЭТА-ның.

Бай-Сөөтче көрүнзүн

Каа-Хем районуң Кундустуг кодээ Советке хамаарыжып турар Бай-Сөөт суурда кырганнар бажыңының чанында бичии клуб бар. Клуб эргелекчизи Нина Плехованың ажылга олутпайы кончуг. Чамдык хүннерде аныяктар чыглып келгеш, оон, танцы кылыр дээрге, хөгжүм херекселдери база чок болур.

Суур боду бичe-даа болза, аңаа экспедиция черинең, алдынчы артельдин ажылчыннары база келгилээр. Олар-биле культура-массалыг ажылдар чорудар кижилер база тывылбастыр. Комсомол организациязы кандыг-даа ажылдар чорутпайн турар.

Бай-Сөөтте докталмал библиотека чок, чүгле кырганнар бажыңында ол назынның кижилеринге таарыштыр үндүрген ийи шкаф ишти, ынчанмыже аажок эргижирээн номнар бар. Районнуң кинофикация черинең кежер кивозу неделяда ийи-үш катап кино көргүзүп турган, соолгу үеде база келбестээн. Почта чедирилгези багай. Чижээ, июль 19-тан август 3-ке чедир чаңгыс катап почта келген. Бир кижи-ле үш чагылгалыг деп алырга, бир үгда 41 солунну алыр болган. Ол хире хөй солунну кажан номчуп доозарыл? деп, айтырар кижилер безин тургулады.

Район төвү — Сарыг-Сеп-биле Бай-Сөөт аразынга 15 хонгаш-аа почта алыр чорук черле чөптүг эвес хире. Бо четпестерни узуткаар, чонның культура амыдыралын хандырар дээш Кундустуг кодээ Совети дарый хемчег алыр боор деп идеген турар бис.

В. УЙНУКАЙ.

ЧЕР ОНУ АЖЫЛДАП КЫЛЫП ТУРАРЛАРГА ХАМААРЖЫР

«Күш-ажылчы тараачын чөн чер чогундан ачыгдап чораан — Советтериң эрге-чагыргазы помощин чер эзлелин узуткаан болгаш черним тараачыннарга шилчидип бергөн».

(СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринден).

Совет кодээге чораан даштыкы кандыг-даа аалчы тараачынардан мындыг сөстерни болганчок-ла хынаар: «Бистиң черивис, бистиң шөлүвүс, бистиң садтарывыс-тыр...»

Ындыг бадыткалдар таварыла эвес. Шынында ССРЭ-де чер бүгү улустуң ончузу болуп турар. Черни ажылдап кылып турар тараачыннарга ону моңгеде ажыгаары-биле халас шилчидип берген. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ийиги хүнүнде—1917 чылдың октябрь 26-за — Советтерниң Бүгүроссий Съезизи чер дугайында Декретти хүлээп алган. Ук декрет Россияда черге хүүнүң ончузун күш чок болдурган болгаш ону бүгү улустуң ончузу кылган.

Күш-ажылчы тараачын чөн шаанда помещиктерге болгаш хаанның өг-бүлезинге хамаарышкан 150 миллион гектар ажыг черни алган. Черниң чаа эзлери чыл бүрүзе чер хөлезилээринге болгаш черни садып алырынга 700 миллион рубль хемчээлиг алдынны төлээриниң хостапган. Тараачыннарның хаанның чер ажыл банкызынга төлээр 1,3 миллиард рубль түүнүг хөй өредиң күш чок болдурган. Социалистиг революция тиилээн соонда, ийиги хүнде тараачыннарның Совет эрге-чагыргадан алган түүлдери ол-дур!

Кодээниң хоозураң чораан ажылышчыларының хөй салгалдарының шагдан бээр күзеп келген алыс күзели ынчаар боттанган. Амыдыралдың үндезини — чер оон дүрүм ёзугаар эзлериниң, ону ажылдап кылып турар кижилерниң холунга шилчээн.

Ынчалза-даа ол дээрге, Россияның колээзинин моңгеде элегдел түргелелин узуткаан түгле баштайгы базыыдыр. Оон дараазында хүү ажылдыг үүрмек тараачын ажыл-агыйларны социалистиг будүрүлгениң оруунче чөөрту шилчидер деп ам нарын сөөлганы шиитпирлеп турган. Ол чокка амгы кодээ ажыл-агыйны эртемге болган машинага үндезилээш чорудуп болбас турган. Хүү ажыл-агыйдан ниити, коллективтиг ажыл-агыйже эки-тура-биле шилчириниң ажыктың ядыыларның болгаш ортумактарның хөй миллион массаларынга бүзүредир үзүрлүг турган.

Тараачыннарның будүрүлге кооперастаашкынының ленинчи планы ындыг шилчидиинин үндезинине салдынган. Ол планны амыдырапга боттанырар чорук ажыл-агыйны чаа ёзу-биле чорударының артык күштүүн тараачыннарга көргүзер, үүрмек ончузун чанчылдарын ажып эртеринге оларга дузалаар үзүрлүг турган.

Ол ынчаар болган-даа. Хүү ажыылдыг үүрмек хөй миллион тараачын ажыл-агыйлар колхозтарга каттышкаш, кодээ ажыл-агыйны социалистиг чаартырының оруунче киргеп. Чогум-на харын колхозтар ниитиниң эрге-ажыктарын болгаш тараачыннарның хүүзүнда эрге-ажыктарын дүүштүрер арганы берген, ажыл-агыйны ниити чорударының ындыг хевири болган.

Ол үеден бээр төөгү талазы-биле улуг чорудуушкун — үүрмек хүү ончүүлерниң чанчылдарын ажып эртеп эгелээн.

Хөгжүлдениң социалистиг оруунче тараачын чонунуң шилчилгези кодээ буржуазиянның — кулактарның калчаалыг удурланыышкынынга таварыжып турган дээрэнн чугаалап каар херек. Коммунистиг партия болган Совет чазак калбак коллективизацияга үндезилээш, кулактарны анагы кылдыр көрүп үзүткаарының политиказынче шилчидир ужурга таварышкан. Кодээге калыг-дошкун анагы демисели ажылчын анагының идеп-кейлиг дузалажчызы-биле, социализм принципиринің бүрүн тиилелгези-биле доозулган.

Колхозтар бадыткаттының тургустунган. Кодээге будүрүлге харылзаалары үндезинин-биле оскерилген. Ол харылзаалардың үндезинии ниитиниң социалистиг онзуу болу берген. Кодээ ажыл-агыйны техниктиг чепсегленишкинниниң өзүлдезинии хире-чергези-биле колхозтарның экономиказы база бедип турган.

Колхозчу тараачыннарның чаагай амыдыралының үнер дөзү чер болуп келген болгаш болуп артып-даа турар. Ам ССРЭ-ниң 37,1 муң колхозтары барык 230 миллион гектар черни халас ажыглап турар. Ажылдап турар колхозчу бүрүзүнге 12—13 гектар чедир чер оналаашп турары характерлиг. Ол болза революция мурнунда ядыы тараачын кижиниң өг-бүлезинге бар турган үлеш черден беш—алды хире катап хөй дээни ол.

Колхозтарны экономика талазы-биле быжыглаарынга шиитпирлиг ролду совет индустрияның хөгжүлдези, оон бүгү делегейге сураглыг чедишкиннери ойнаан. Кодээ ажыл-агыйның техниктиг базазын үргүлчү улам өзүп турар хемчээдер-биле коодедир болгаш калбартыр арганы ол чорук берген.

Совет эрге-чагырганың догуннаа белгенинин баштайгы чылларында Ленин тергиин чергенинг чүс муң трактордарының дугайын күзеп турган болза, 1966 чылдың төнүүзүнде ССРЭ-нин кодээ ажыл-агыйының машина-техника паркызынга 1.660 муң трактордар, 531 муң тараа ажаар комбайннар санаттыныр турган. Кодээде энергетиктиг күчүдер хемчээл чокка оскен. Электри кодээ ажыл-агый ажылдарының технологтуг чорудуушкуннарынче улам калбаа-биле сиңиргип, колхозчуларның күш-ажылын чиңгелип, оон бүдүрүкчүлүүн бедилип турар.

Ол бүгү кодээ ажыл-агый продукциязын будүрерин өстүрериңе кандыг салдарны чедиргении? 1966 чылда 171,2 миллион тонна азы 1940 чылдыынган 1.8 катап хөй тараапы, 11 миллион тонна чедир ыытты, азы ол-да 1940 чылдыынган 2,3 катап хөйну будүргени билиингир болгай.

Кодээ ажыл-агый будүрүлгези моон соңгаар-даа чайгылыш чокка өзер. Оон үндезинии механизациязы, химиждигени болгаш мелиорациязы калбаа-биле хөгжүдериниң аргазы-биле интенсификастаары болур.

Кодээ ажыл-агыйны чорударының социалистиг хевири черниң ажылышчыларының социал болгаш культурлуг овурун үндезинии-биле оскерткен. Ажылчын ангының шынчы эвилели болур совет тараачын чон коммунистиг ниитилелди тургузарының идеп-кейлиг кужу болу берген. Кодээ ажыл-агый күш-ажылының индустриаллыг күш-ажыл-биле алаан чоокшулажышкыны боттанган. Кодээ ажыл-ишчилериниң ниити билиг болгаш культурлуг деңнели улам ууреп келип турар. Хоорай биле кодээниң аразында боттуг ылгалдарның чоорту чидери боттанып турар.

Константин ПАРАМОНОВ.

ПМА-ның тайылбырлакчызы.

1967 ч. Август 19.

ШЫН

3-КУ АРЫН

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫМ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

БАРЫЫН-ХЕМЧИКТИҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИ

Чоокта чаа Кызыл-Мажалык суурга Барыын-Хемчик районунуң ажыл-чы хереэженнериниң слёду болуп эрткенин СЭКП райкомунуң хереэженнер ортузунга ажыл чорудар киллдининиң эргелекчизи эш Янбиль редакцияга бижээн. Ажыл-агыл, культура тургузуушкунунга немешкен чаа көргүзүг бүрүзү Улуг Октябрьның 50 чылынга белек дээрэни хереэженнер төвүлелдери үнелеп, байырлалта чедир тускай планны тургускан, оон боттуг күүселдезин хандырар дээш ажылдап турар.

Хүн айтырымнадан хоорай, суурларны иогаанчыдары бичии-даа ялытпымаан, ынчангаш эрткен чазын район масштабында 10922 ялы-бүрү мынтарны немей олурткан. Мурегуку чылдарда ногаа аймаа, чечектер тарывайн келген 1300 хире ореголер бо чаагай хереэти кылып эгелээннер.

Районда хереэженнериң 18 төвүлелдери арагында арга-дурзулгазыны солчуп, харылзаалыг ажылдап турар. «Большевик» колхозта төвүлел (даргазы Александра Кара-Сал) ажылга бо-ла чаа чүвени тып алган, чогаадыкчы байдалы-биле бүгү төвүлелдерге үлегер көргүскен турар.

Чер-черде хереэженнер төвүлелдериниң эки ажылынын түңнелинде февраль 23—Совет Армиязының, делегтей хереэженнериниң хүнү Март 8 ышкаш байырлал хүннери концерт көргүзүттүг, дыка массалыг эртип турар.

Эрткен чартык чылда чер-черге хереэженнериниң 102 кезек иштиг хураадары эртип, анда ажыл-агыл, культура тургузуушкунунуң база ооке-даа айтырыгларны делегеренгей чугаалашкылааннар. Ол-ла үеним иштинде төвүлелдер даргалары, оон активчилери олурушкан 2 семинарлар эрткен.

Районнуң хереэженнер төвүлелдери бо бүгү үстүнде кыдыгнаан чамдык ажылдарының уламында ажылгаштың чартык чыл түңнелин үндүрген слёдунга түгээр көргүзүттүг ужурашканнар. Бүдүрүлгенин мурнакчылары, хереэженнер төвүлелдериниң активчилери 15 кижиге СЭКП райкомунуң болган ажылчы төннар депутаттарының район Советиниң хүндүлүг бижиглеринде үк слётка тывысканнар, а ооке 10 ажыг кижиге өртектиг шаңналдарны бергеннер.

Чер-черде партия организациязының сүмезин, көдээ Советтериниң иштитирлерин ёзугаар, хереэженнер төвүлелдериниң активчилериниң, бүдүрүлгенин мурнакчыларының чурыктарын делгээн альбомнарны кылып турар. Слётка ыңдыг альбомнарның болган чер-черде хереэженнер төвүлелдериниң үндүрүлгезин хана солуунарының делгелгезин организастаан. Слёттуң киржикчилерге «Барлык» совхозтуң Бичэ-Тейде, «Шекпээр» совхозтуң Бичэ-Тейде, «Большевик» колхозта хереэженнер төвүлелдериниң альбомнарынга болгаш хана солуунарынга улуг үнелээшкинни берип, эки деп демдеглээн. Бо черлерде хана солуунарының редколлегиязары солуунны көрүштүг, чараш кылдыр чуруп, аңаа бүдүрүлгенинң мурнакчыларын, олардың арга-дурзулгазын делгереңгей бижээн материалдарны номер санында үргүлчү чырыдып база ийи-чанчыс арагалаар, хой-иштинниң чурумун үреэр, ажыл кылбас кижилерни сойгаан келген.

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында хереэженнер төвүлелиннге инда партия эге организациязы (секретары Күжүгет Санчыт) үн бүргүнүң удуртулгазын кошкатпайн, тудуп харылзаалыг ажылдан келгенин төвүлелдиң даргазы Күдерек Бичии-урут бижип турар. Бистиң хереэженнер төвүлелиниң составы 9 кижиден тургустунган, 4 секциялырга үстүп алган ажылдан келгинис.

Эрткен ореэдилгге чылында бистиң хереэженнеривистен 35 кижи политбелгүргө, 45 кижи культура чырыдыштыкынга, а зооветеринария ореэдилгезинге 47 кижи ореэнин кыштаан. Чыл эгезинден бээр хереэженнер темазынга 9 удаа тускай лекциялареы шилип ноичаанныыс чоннуң күзелин хандырган.

Хереэженнер бот-тыныгыр уран түүл белгүмүнде калбаа-биле киржип, оларның 12 концерттерин суурнуң чурттакчылары көргеннер. Хойжу Агыныак, саанчы Бүрүмаа база иштин салгалдың хоочун мурнакчылары 70 харыыг Чымба, хөй уругуг ада Базыр олар-биле эртилээн ужуражышкыны кежээлери солуп бозган.

Аъш-чемнинг, аргаан-даарган түүлдериин делгелгезин 3 удаа организастаалыныс хереэженнериниң сонуурганын хайныктырган.

Кызып бүдүрген мындыг ажылыг ажыктарны ыяш, чечек олуртулгазы ногаа, картофель тарылгазы, суур чагагайжыдыгазы болгаш ажылагтының ооке-даа адырларындан санап бижиир болаа дыка хөй. Төвүлел кежигүннери бо хүннерде бүгү күштүг мал чемнериниң белеткелиниче утландырып, бо чаагай үүлеже хереэжен чонуң 60 хуузун организастап киргеп. Юбилей чылының чаа дүжүдүн чидириг чок ажаажыры—бистиң база бир кол сорулгавыс. Ынчангаш бо талазы-биле күжүүстүг санап тургаш, планны чогаадып тургускан бис.

СЭКП-ниң район комитединиң болгаш райкүүском бистиң төвүлелдиң чоруткан ажылын үнелеп, районнуң хереэженнер төвүлелдериниң ажаажыга шилчиир ыыпнедлин ийиги чергеги-биле шаңналаанына өөрүү четтиргеп бис. Бистиң хереэженнеривис Октябрьның 50 чыл байырлалынга чедир улам бедик көргүзүүнү чедип алырын хүлээнген, ажыктан турар.

«Шекпээр» совхозтуң Бичэ-Тей салбырында хереэженнер төвүлелиниң даргазы Куулар Лотерейниң бижип турары болза:

Сөөлгү үеде хереэжен чоннуң сонуургалын хайныктырган.

Кызып бүдүрген мындыг ажылыг ажыктарны ыяш, чечек олуртулгазы ногаа, картофель тарылгазы, суур чагагайжыдыгазы болгаш ажылагтының ооке-даа адырларындан санап бижиир болаа дыка хөй. Төвүлел кежигүннери бо хүннерде бүгү күштүг мал чемнериниң белеткелиниче утландырып, бо чаагай үүлеже хереэжен чоннуң 60 хуузун организастап киргеп. Юбилей чылының чаа дүжүдүн чидириг чок ажаажыры—бистиң база бир кол сорулгавыс. Ынчангаш бо талазы-биле күжүүстүг санап тургаш, планны чогаадып тургускан бис.

СЭКП-ниң район комитединиң болгаш райкүүском бистиң төвүлелдиң чоруткан ажылын үнелеп, районнуң хереэженнер төвүлелдериниң ажаажыга шилчиир ыыпнедлин ийиги чергеги-биле шаңналаанына өөрүү четтиргеп бис. Бистиң хереэженнеривис Октябрьның 50 чыл байырлалынга чедир улам бедик көргүзүүнү чедип алырын хүлээнген, ажыктан турар.

«Шекпээр» совхозтуң Бичэ-Тей салбырында хереэженнер төвүлелиниң даргазы Куулар Лотерейниң бижип турары болза:

Сөөлгү үеде хереэжен чоннуң совхоз бүдүрүлгезинге киржилгеин өөрүп, мурнакчыларның саны көвүдеп турар. Чижээ, трактористер: коммунист Хуинскаачы Кара-Күске, комсомолчу Лилия Канчыыр-оол, саанчылар район Советиниң депутады Тамара Монгуш, көдээ Советтиң депутады Карат Сарыглар, кадарчылар Александра Ооржак, Кеп-кыс Сания түгле бүдүрүлгенинг мурнакчылары болуру-биле кызыгаарлаттынмайн, өг-бүлезин арыг-шевер ап, уругларын эки кижилердиг, өскелерге бүгү таланың үлегерин көргүзүп келгеннер.

Суурда чурттап турар 265 хереэженнер мал, чер ажылында, тудутта, школа, уруглар албан черлериниң шугумунда хаара туттунган ажылдан турарнар.

Хереэженнер төвүлелиннге тускайлаан өрөзде «Совет хереэжен», «Бистиң хереэженнеривис тайбың дээш демиселде» деп стендилерни болгаш «Хереэженнериниң үнүү» хана солуунну аскан булуң бар. Тус өрөзге төвүлелдиң хуралдарын, чон оргузунга чорутқан ооке-даа организас-массалыг ажылдарны эрттирип турар бис. Ылаңгыя төвүлелдиң иштиг хереэженнериниң иштп хуралдарынга совхоз директору, партия организациязының секретары азы профзиилел комитединиң төлээлериниң кайы бирээзи ыяап-ла олурүүп, арга сүмезин берип келгеп.

Хереэженнер төвүлелиниң чанында 15 кижи составтыг уруглар оргузунга ажыл чорудар (удуртукчуу уруглар садының эргелекчизи Вера Монгуш), чонуң культуразы амыдыралын бедидеринге (кижи эмчизи Ания Ангыр), хереэженнериниң бүдүрүлгеге киржилгеин харылзаар (Монгуш Чигден) удуртқан 3 чаа секция немей тургустунуп, бичэ авес ажылдарны кылган. Оон ангыда 20 кижиден тургустунган арыг-шевер ап, СЭКП райкомунуң ажылдакчызы эш Комбуй-оол дыннаткан.

Районда калбарган колхозчу араттарның, совхозтар ажылчыларының эң эки культуразы бажыңнары, өглери болгаш көдээ суурларның социалистиг чарыыны дээш демиселге «Большевик» колхоз (башкаар черинин даргазы Александр Шаалы), партия организациязының (секретары Саая Очур), көдээ Советтиң (даргазы Иргит Севээн), хереэженнер төвүлелиннің (даргазы Александра Кара-Сал) олар бо чыл-биле үш чыл улаштыр тиилелгени чедип ап, СЭКП райкомунуң болган райкүүсконунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Чоокта чаа болуп эрткен районнуң мурнакчы хереэженнериниң слёдунга организастаан «Урал-шевер хоидар» деп делгелгеге ол колхозта хереэженнер төвүлели иштп черин алганы база-ла таварыгга эвес.

Эң эки бажың дээш районда калбарган социалистиг тарыпгың типлекчилеринге ол-ла колхозтуң колхозчулары Хомушку Мынтаан, Хомушку Кара-кыс, Саян Чочаа олардың бажыңнары эң-не үлегерлиг болуп, уругларын коммунистиг ёзугга киживидер талазы-биле ооке өг-бүлелерге үлегер-чижектиг болганы дээш СЭКП райкомунуң болган райкүүсконунуң хүндүлеп бижиктери-биле шаңналтканнар.

Бо бүгү ажылдарны колхозчу хереэженнер улуг күштү үндүргеннер. Суурнуң квартилдар айы-биле 14 кезек черде агитбажыңны тургускан, олар түс-түзүнде планнарлыг, кыягап ажылдарның түңнелдерин ай санында хереэженнер төвүлелиниң хуралында доктаамал чуваажыш, түңнелин үндүрүп турарлар.

Хереэженнериниң активи доктаамал немежип, олардың саны ооке. Оларга Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, уругнар сад-ясли-ниниң эргелекчизи Валентина Шаалы, Ооллах Көк-кыс, библиотека эргелекчизи Сат Долума, башкы Сарыг Падан, сүт-бараан фермазының учётчизи Дагбы Хомушку, ясли-сад ажылчыны Домгар Кара-Сал болган оон-даа өскелерни адап болур. Бо бүгү ажылдарны организастап чорударынга хереэженнер төвүлелиниң даргазы Александра Кара-Сал-ның мергежилдиин демдетлевес аргажок.

Кандыг-даа ажылды шиитпиразөрде, чаңгыс ай эң-сеткилдег, коллективтиг удуртулгадан хамаарыкыр деп бистп Коммунистиг партиниың өөредип турар. Колхозтуң баштаар чери, партия, комсомол организациялары, көдээ Совет болган хереэженнер төвүлели кандыг-бир ажылды кылыр деп шиитпиразөн соонда, ол ажылды эчизинге чедир кылып күүсетпээн шаанда, ону кажан-даа ара кагбастар.

— Бистиң колхозтуң төөгү Ыёгылак суурну чаагайжыдып, чаартырынга, колхозчуларның культуразыг амыдыралын бедидеринге суурда хереэженнер төвүлели, бүгү колхозчу хереэженнеривис улуг күш болуп ажыдааннар — деп, колхозтуң даргазы эш Шаалы чугаалап олурар.

Шынап-ла бо колхозта ам бо хүнгерде чыдагаан чок ажыл кызыгайн, бажыңында олурар хереэжен кижи чок. Колхозтуң ажыл адырларында оларның киришпейн турар участогу ховар. Тудугда 74, мал ажылында 86, ховуда 97, трактористер-тен 3 хереэженнер ажылдан турар болгаш амгы үеде мал чемнериниң белеткелинде ажылдага чогуур хереэженнериниң барык 30 ажыг хуузу киржип турар.

Колхозтуң хереэженнериниң күшажылчы белээ чүгле суур чаагайжыдыгазына, чоннуң культуразыг деңнелин бедидеринге улуг күш болуп турар авес, күрүне мурнакчы планныг опталгаларны чедиишкиннинг шиитпиразөринге улуг организакчы күш болу бергеп. Оон түңнелинде чартык чылда күрүнеге сүт садарын 134,6 ээттп—146, дүктуг—140 хуузарга күүсеткеп. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсконунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алганнар.

Колхозтуң бүгү колхозчулары күрүне мурнакчы боттарынга планныг опталгаларын Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга аңдар кыдыгыр октябрь айның 1-де үзе санажыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган ажылдан турарлар.

„Москваның чурукчулары— Октябрьның 50 чылынга“

Москваның Төп делгелге залында «Москваның чурукчулары — Октябрьның 50 чылынга» деп делгелге ажыттынган. Анда наймыслалдың чуруга урап түүлүүн барык бүгү ажылдакчылары — чурукчулар, скульпторлар, спилбиржилер, туристкаал киликчилары, плакат, театр болгаш кино чуруучулары, шимелдеге ажыттлар урап чуруга чуруучулары киргишкен. Ийи муң хире ажылды делгеп көргүскен.

Делгелге чурттуң төөгүзүн болгаш оон амгы хүнүн бүрүн демчээдии-биле көргүзер кол сорулгалыг.

ЧУРУКТА: делгелгенің бир көргүзүү—М. Никоновтуң «Ленин улус-биле кады» деп чуруу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Үйлэнүүнүң ойнаарыкчыларын Ленинградтың Дворец культуры имени Кирова ажыттынган. Ол ойнаарыкчыларга Ленинградтың 30 театрының артистери, Ленинградтың филармониязының симфониялыг оркестрининг музыкантары, Ленинградтың Дворец культуры имени Кирова ажыттынган. Ол ойнаарыкчыларга Ленинградтың 30 театрының артистери, Ленинградтың филармониязының симфониялыг оркестрининг музыкантары, Ленинградтың Дворец культуры имени Кирова ажыттынган. Ол ойнаарыкчыларга Ленинградтың 30 театрының артистери, Ленинградтың филармониязының симфониялыг оркестрининг музыкантары, Ленинградтың

Кызылдың өөредилге черлеринде

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫННАР

Найысыладың өөредилге черлери августуң эгезинден бээр бирги курска өөренир оолдар, кыстарны хүлээп ап эгелээн. Ортумак болгаш сес чыл шиколаларын чаа двоснаннар, колхозтарга, совхозтарга, бүдүрүлгеге ажылдап турганнар. Совет Армиязың хүрээлеңинден халаапып келгеннер дээш — хөй-зе аныяк өскен шилип алган мергежилин ёзугаар киреринин экзаменнерин дужаагылаан.

Билиниин талазы-биле эң-не шилиндектер хойнуң аразындан шыгарап үнгеш, кайы-бир өөредилге черинге өөренир эргени чедип алган. Башкының, эмчиниң, көдээ ажылагыйның, уран чүүдүүн, политехниктиг билиглер талазы-биле дээш аңгы-аңгы професспялырны Кызылдың өөредилге черлеринге аныяктар чедип ап турар.

Күрүменің Кызылда башкы институту — республикада чаңгыс-ла хээди өөредилге черн. Хөй-хөй оолдар, кыстар башкының дээди эргемин маңаа чедип алган, ам республиканың хоорай, суур бүрүзүнде школаларда ажылдап, аныяк салгакчыларны өөредип кижизидерининг херээнге бараан бооп турар.

Киреринин экзаменнери чоокта чаа доозулган. Институттуң аудиторияларын ам-на хосталган, чугаа-соот, даап-шимээн оожургаан. Ында бүрүн эргелиг ээлер — сентелге кылып турар ажылчыннар.

Институттуң ректору Хомушку Сайынотович Алдын-оол-биле ужурашкаш, чаа хүлээп алышкынынар канчаар эртиенин чугаалаанын бис.

— Бистиң институт 1967—68 өөредилге чылында бирги курска 150 кижини хүлээп алыр планныг турган. Филология болгаш биологияхимия факультеттеринге хүлээп алышкын бүрүн доозулган. Филологиягa — 50, биология-химияга — 25 кижини бирги курстуң студентилери кылдыр киир саналаан. Физика-математика факультединге 75 кижини хүлээп алыр турган, 52 кижини хүлээп алдывыс. Бо факультетке өөренир ужуралуг артаан студентилерни августуң тоңчүзүнде хүлээп алыр бис — деп, Хомушку Сайынотович чугаалаан.

Эң-не шыырак билиглиглерни, бирги ээлчегге хүлээп алыры чугаажок. Оон-биле чергелештир, көдээде доктаамал чурттап турар база ажылдан ажыл стажтыгларны бир дугаарында. Кызылда чурттап турарларны ийиги ээлчегге, өске черлерден келгеннерни — үшкү ээлчегге хүлээп ап турарын ректор биске чугаалаан.

— Киреринин экзаменнерин дужаганнарның билии кандыг болганы? — деп ректордан айтырывыс.

— Чүгле коичуг эки демдекке дужаап турарларны база чок деп болбас. Ынчалза-даа физика, математика, орус дыл талазы-биле школа доозукчуларының билии элээп кошкак бооп артпышаан. Школа башкылары боже кичээнгейни күштелдирери черле чугула. Кызылдың № 2, Сарыг-Септин, Шагаан-Арыгның, Туранның школаларының доозукчулары быжыг билигнинн көргүзүп турар — деп, ректор демдегледи.

Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарның болган ооке-даа чамдык школалардан келген доозукчуларның билии кошкак болганы хүлээп алышкын үезинде илерээн. Ылаңгыя физика, математиканың бодуун айтырыглары харылаал шыдавас, орус дылга бижимри кошкак болур таварыгалар кайы хөй. Эрткен чылдарга бодаарга элээп эки чүүлдер база бирни хүлээп алышкын комиссиязы айтып турар.

Чуруттуң дээди өөредилге черлеринче конкурстан даңгаар хүлээп алырының экзаменнери Кызылдың башкы институдуна эрткен. Шунту 146 оолдар, кыстар медицина, техника талазы-биле, башкы, юридпктиг болгаш культура институттарынче кирген. Олардың иштинден медицина институдунче — 30, техниктиг дээди өөредилге черлеринче — 40 кижи дужаап киргеп.

— Бо чылгы хүлээп алышкынга база бир онзагай чүүл университеттерже элээп каш кижини хүлээп алганы болур. Москваның Ломоносов аттыг, Ленинградтың Жданов аттыг база Новосибирскининг күрүне университеттеринге 14 кижи киргеп. Оларның аразында Аракчаа Каракые (Шагаан-Арыг школазы), Чоксум Дүгержап (Кызылдың № 2), Сүтежик Севээн (Чоон-Хемчик, шеригген келген) болгаш өскелер-даа киреринин экзаменнерин коичуг эки дужаганнар. Университетке киргеп оолдар, кыстар — бистиң келир үедеги эртемденнеривис ол болур— деп, ректор түңнеп чугаалаан.

Кызылдың эмчи училищезин бо өөредилге чылында бирги курска 240 сургуулду хүлээп алыр. Киреринин экзаменнери августуң 14-те доозулган. Ам бо хүнгерде экзамен дужаганнарны шилип ап, кинр саналашкынны чорудуп турар.

Бирги курска хүлээп алышкынынар дугайын **училищенин директору Галина Евстафьевна Жданова** биске мынча деп чугаалады:

— Кижилерге эң-не үнелиг, бүлиниг профессия — эмчиниң мергежилин хөй оолдар, кыстар шилип ап турары оорунчуг. Бо чылгы хүлээп алышкын эң хөй болган. Сес класс доосканнар чаңгыс олут дээш дөрт кижи, сегүү классты доосканнар оон кижи конкурсташкан. Билии шыырак сургуулдарны комиссия бистиң училищеге киир саналар.

Фельдшер салбырынга сес классты доосканнар 3,5 чыл, 10-гу классты доосканнар 2,5 чыл өөренир. Эмчи сестраларын белеткээр салбырга он класс доосканнарны хүлээп алган. Олар чүгле ийи чыл өөренир. Бо салбырны чаа ажыдып турар. Бистиң республикага эмчи кадрларның чедиишпезинден кыска хуусаалыг тускай салбырны ажыдар ужуралуг болган бис хөөрзин Галина Евстафьевна бадыткаан.

Ынчангаш 240 кижи чоокку хүнгерде Кызылдың эмчи училищезинге киргеннинг дыннадыын алган, бирги курска кээп өөренип эгелээр. Өөренир корпусту чугайлап, доозулары барык-ла башкарлып турар. Чүгле бирги курска белии 240 сургуулду хүлээп алганынан өөренир класс өрөөлдери чедиишпестээр хире, ынчалза-даа оон чайлаарынын аргазын дилээр апаар бис деп, директор биске чугаалаан.

Тываның көдээ ажыл-агыл техниумунда киреринин экзаменнери ам-даа уламчылап турар. Ында-мында класстар эжиинде чыыган оолдар, кыстар-ла хөй. Ыын канчаар харылаанын сонуургавышаан, айтырыгларны катап-катап номчаан, бот-боттарындан айтырышкан турлар. Экзаменнерни эки дужаганы, техникумнуң сургуулдары боон саналарын оларга күзедиишс.

Политехниктиг техниумда, башкы училищезинде киреринин экзаменнери шагда-ла доозулган. Кызылдың музыка училищезин уран чүүл училищези кыдыгыр эде тургускан болгаш шыйыныкын болган чуруга салбырын ажыктаан. Чаа салбырга киреринин экзаменнери августуң тоңчүзүнде болур. Чаа салбырны ажыдып, училищени эде тургускапы республиканың культура амыдыралынга чаа чүүл болур.

Кызылдың өөредилге черлеринге чаа хүлээп алышкынынар колдуунда доозулган. Найысыладың студентилериниң, сургуулдарының олуруунга чүс-чүс оолдар, кыстар немежип киргеп. Ынчангаш чоруунар чогузун, эргим бирги курсчулар!

Б. ДИРЧИН.

Джон Ридти истеп турганы

Куйбышев областтың күрүне архивининг фондуларындан мооң мурнунда биллинмейн турган документ— 35829 дугаарлыг кижи деп демдеглеткен, америк хамааты Джон Ридти сураглап турганының болган ону доп дораан тудуп хорутдаар дугайында. 1916 чылдың апрель 14-түң хүнүнде бижээн деп каан чажыт айтыышкыны тывылган. Төөгү эртемнериниң кандидады Юрий Щербаков бодунуң ол тывының мынча деп чугаалаан:

— «Капгайны хайныктырган 10 хүнер» деп сураглыг номнуң автору болур. АКШ-тың социалистиг парлалгазының телээзи Джон Рид делегейниң бирги дайынының чылдарында «Метрополитен» журналдың корреспондентизи болган дайын-биле Европаның чурттарынга үр аян-чорук кылган. Оон Италиядан, Грециядан, Сербиядан бижээн корреспонденциялары — империалистиг дайынның улустарга таварыштырган качыгдалдарының дугайында шынчы чугаа-соот болган.

Джон Рид Россияга келиксээн. Ынчанмыыле бодунуң социалистер-биле холбаалзыы сураглаш бергеп ол журналисти хаан чазаа бодунуң чуртунче киирер чөпшээреэлги бербейн барган.

Оон Джон Рид Россияже «шургун кирер» дей бергеп. Джон Рид бодунуң материалдарын чуруктар-биле хандырып турган канада чурукчу Бортиан Робинсон-биле кады Прут хемни бир румын офицерниң дузазы-биле кежип алган, Россия империязының девискээринче кирип келген. Олар кызыгаардан ырай албайн барган. Фронт шугумунуң чоогунда Холм хоорайга оларның ийлдирзин Германияга шпионаж кылып бериң чоруур деп сезингазоннер тудуп алган. Америк элчин чери-биле харылзажы каапгарга, оон ооргалаанының ачызында Джон Рид өөнүү-биле кады харын хостаган.

Петроградка үр турар арга база чок болуу бергеп. Россияже орус революсчуларга чажыт кыйгырыг экелгеп сеп деп полиция сени буруудадып тур эвесне деп Ридже америк элчин дыннаткан. Ридтиң сойгаакчы үүлдер бижип турарындан хаан чазаанның база сезинтени ол. Америкаже оон дораан Владивостокту таварты үнүп чоруңар деп, Ридке болгаш оон чуруктчузунга дыннаткан. Европага чоруп турган чыып алган материалдарын Рид Бухарестке каапкан, ынчангаш оон Владивосток таварып чоруур хөнүү чок болган. Рид полицияны хээлилеп алган, эки-биле кады демир орукка олурупкан, оон Бухарестке чоруп каан. Истеп сүрүүшкүн шак ынчан чарлаттынган. Джон Рид туттурар болза, ол чажыт айтыышкынны ёзугаар судуткаш, кезеңчеге онаажыр —8 айдан бир чыл дөрт ай чедир хуусаада чамдык эргелерни казыдып, кара бажыңаттырар ужуруг турган.

Ынынога Рид биле Робинсон катап туттурган, оон оларны Петроградче чорудупкан. Хөй санныг дилегдер кылырга, эрге-чагырга черлерни оларның демги-ле орук-биле Румынияже чоруурун харын чөпшээрээн.

Ол херек судка чогум чүге четпейн барганы? Хаан чазаанның албан черлериниң, жандармерия полициязының бюрократизми Ридке дуза болган. Ол америк журналисти сураглап тыварын 1915 чылдың майда чарлаан турда. ону тудар болгаш судка шилчиңни бээр дугайында чажыт айтыышкынны бижээн үезин 1916 чылдың апрельде деп чанныр бижип каан болган. Ам Куйбышевтен тывылган бо документиниң жандармерияның бижээчилери бижип турган аразында. Ридтиң материалдарының кызыгаарга хавыртканын херекке албас болза, журналистер Россия империязының девискээринден тайбың арлыг чоруй барган.

А. ПРАЗДНИКОВ.
ПМА-ның тайылбырлакчызы.

БОЛГААН!—ХОРАННЫГ КАТ-ТЫР

Арга-арыг иштинге хоорай бээр кижи аъаа чедө бергенде, бодунуң корун көрбээни каттар көргеш, дөскеп чопка оларны сезирип алгаш, алдынмыш чий бээр. Күү ешөш дургаар шокар-шокар чөрлерлиз, бедик эвес үнген чадаң үнүттүң будуктарында чиңгир-кызыл каттар чөктее бергеп бө-ла турганнар. Оларны сакп тудуп чыып алмысаавы келир. Ол хей! Болгаан! Ол болза бору кады дээр үнүш-тур. Оон каттарында дафнин дээр эликолзид хорен бар. Кеш-ле борбак шыдыг каттар авс иштиниң болгаш ижин-шөйүндүүнүң хамыыр карттарын дыка ыыдып, картып болур. Эң ылаңгыя 10—12 харыыг бичии уруглар ол каттың дафнин дээр хоранындан дораанга варый берип болдурлар.

Ол хамаанчок бору-кадының ол-ла чоогуреэшинге холду деспээрге белеп, кижиниң кежи ыйлаңгылаал оюлганнай берип болур.

Ол ышкаш, ландыш дээр үнүштүң бараазы чагай-даа болза кызыл катчыгаштарында ликоиттер болгаш салонниңер дээр куштуг хоранар бар. База-ла ол хемирлиг черлик кат-купеникернинг коре-көк каттары кижиниң база хоранныг каап болур. Ол Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн-чуктуң хадыңнарында болгаш ине бурулуг ыыштыг ярыгларында, чадаң ыыштер аразында өтүп турар. Ол 30—70 сантиметр узун дурттуг болур. Оон бурулары шөйбексиңээр үнүүнүң чаңыс талазында дистиңген болур. Чечекчигештери бир черде-ле ийи каат болурлар.

Суг кежилериниң, сугтатарының барык-ла шуптузунуң чоок-кавыымнга 3 метр чедир узун пасген дээр үнүш бо-ла үнүп келген турарлар. Оон бурулары шөйбексиңээр болгаш коре-көк чечекчигештерлиг болур. Ол үнүштүң каттарын чиңгир-кызыл, дыка чараш. Оларда салонин дээр хоранныг будумга синникпен. Салонникке хоранненген кижи кузар, хөнүү ыламнар, куду сыртар, сирилеп-кавылаар, судалыкпың согары дүргөвээр, ышкамнаар, тыртпар болгаш үзеп-медерелин безин оскунар. Ол каттан хоранненген кижиге шөлүнүкүн дугаларга болза ындыг таварыгаларның хөй нуруузунда кижиниң алы-тынын ап болур.

Дашпындан коорге алданнып, чаагай ышкаш кылдыр сагындырар, могазылыкар болгаш коре-көк өңнүг картофель каттары бичии уруглар-ны бо-ла хоранненкен турулгар. Ол хоранненген уруглары дыка аар каттыг салонин деп будумга-дыг болур.

Эң бичии уруглаага каидыг-даа каттың узун кижилерниң чөпшээрелги чокка ап чиңгес кылдыр чаңчыктырар болгаш шала ээлээди уруглары— чиңгир каттардан хоранныг каттарны шугаа биларинге өөредир херек.

Бир эвес херек каидыг-бир кижи каттан хоранненны берген деп билдинге берге, ону доп-дораан эң чоок эмнелгеге чедирер ийиктп азы эмчиниг чалаар херек. Оон ыырнуу чарыынга шыпкаш арыглаар хемчег алыр. Бир эвес ол кустурбас болза, элээп каш стакан шыпкаш суг ыжыртпкеш, шөй оламжыныш сыем-биле азы айтыр салаа-биле окче дээп турган, кустурар ужуралуг. Кустурарга хоранненкен кижиге дугаларды-биле ийи хире стакан сутту азы будум-чартык болган ийи хире стакан сугга азы сутке хоюткан дагаа чуурганын ыжыртып болур. Барык 20 минуте эрткен соонда, ол кустурар болгаш оон-биле хоранныг будумнадер үнүп кээр. Оон соонда тоолгадыр дустуг бээр херек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Редакторнуң орлакчызы Д. О. БЕГЗИ.

Кино

АВГУСТ 19-ТА КИНОТЕАТРЛАРГА

«НАЙЫРАЛ»: «Зал» 10, 12, 2 шактарда. «Дайын соонда кежээкиниң 6 шакта» 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шиидиг тевиг» 3 шакта. «Византий садыгының хөреңгизи» 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА»: «Дерсу Узала» 1, 3 шактарда. «Комеге ыңдыңда чырык» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Автомобильден ооварын» 9.40, 11.30 шактарда. «Фантомас» 1.30, 3.30, 5.30, 7.30 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Фантомас» 1, 3, 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 25-24, 25-38, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийни амыдырал киллизинин 23-54, агитация болган пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агыл киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа ажылчын болгаш көдээ корреспонденталер база совет тургузуг болгаш амыдырал коллективтеринге 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларынын 27-41. Солун келбейн барганда 32-76 телефонче дээгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—02293.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
78
ХОНУК АРТКАН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЛЫҢЫДАР!

1925 чыхха үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
АВГУСТ
20
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 197 (6834).

Өртээ 2 көп.

ОРДЕННИГ СОЛУН

Калуга областың ажылчы чоннарының коммунистиг киржизидилтезиниң, ажыл-агый культура тургузуушкунуун сорулгаларын күүседиринче оларны мобилизастаар талазы-биле үре-түмелдиг ажылдааны дээш база эң баштайгы дугаарының парлаттынып үнген хүнүндеи бээр 50 чыл болган оюнга таварыштыр ук областың «ЗНАМЯ» солуун ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар «ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» орден-биле шаңнаткан.

(СЭТА).

„Свирск" ээп чаныл келген

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА-ның корр.). Кыдат Дальний дең далай ортаалынге чорааш, хунзэбиннериниң халдаашкынынга таварышкан совет «Свирск» теплоход Төрээн чуртунче чаныл келген. Теплоход чаа-на «Залотой Рог» суклапта келген.

Школа болгаш Советтер

Бистиң чуртувуста школа дугайында сагыш салыышынын бүтү улустуң хөрээ апарган. Бо сөстер кайы хире хамы утказы хаарга тудуп турарын чаңгыс сес-биле тайылбырлаптары берге. Келир үениң талептиг салгапчыларын кижизидериниң херээже совет школа эң-на киску черни эзелеп турар.

Коммунистиг партилиның болгаш Совет чазактың уругларны бүлиг билиг-биле чепсектээр талазы-биле салган сорулгаларын чедишкининиг күүседирде бүтү-иштинең киржикпээн негеттинер. Школаның ажыл-херээ чүгле шинда башкылар коллективиниң болгаш ада-иелериниң кичээнгейин хаарга тудар эвес, партия, совет, профсоюлел болгаш өске-даа хөй-иннити организацияларының деңгээлде хайгаарелдирга турар ужуралуг.

Өредилге чылы төнген соонда муң-муң уруглар школаларны, интернаттарны каггаш, чайгы дыштанылгаже — пионер лагеринче, туристиг походтарже, колхоз, совхозтарның шөлдеринче, фермаларже тарап чоруй бээр. Ынчалза-даа школаларга ажыл-херээ үзүк чокка улаштынып турар.

Чай—школаларны чаа өредилге чылынга белеткээриниң эң харыысалгалыг үези. Ону чептүг хуваап, бүтү күштерни, бар арганарны ажыглап тургаш, сентябрь бирээниң бетинде школа бүрүзү уругларны хүлээп алырынга, аларның өөренириниң, чурттарынга таарыштырып бодалды тургузукизи турар дээш хөй ажылдарны кылып эгээр. Маңаа Советтер болгаш өөң хөй-иннити организациялары база бир кел рольду ойнаар хүлээзелгелиг.

Наш хонук арткында бистиң республиканың школаларынга бүтү совет чурттаазы-биле бир дөмей чаа өредилге чылы эгелээнин медээлээн көңгалар үнү чаңгыланы бээр. Ам бо хүннерде сөөлгү сентелге ажылдары, хынандалар чоруп турар.

Бо чыл — улуг байырлалдың чылы болгай. Өредилге черлерин эки белеткээри, уругларга болгаш аларның-биле ажылдаар инженерлерге таарымчалыг байдалды тургузары — тоогулуг 50 чылга төлептиг белеткериниң бирээзи болур.

Бо чурагайлар Тывада школаларның санын көргүзүп турар: анаа 49800 хире уруглар сентябрь 1-де өөренир дээш келирлер! Бөгүн бисте байдал кандыгыл? Школаларны өй-шаанда сентээр дээш Советтер болгаш өске-даа организациялар кандыг ажылдарны кылып чорутканыл?

Бии-Хемниң Севи сууру район төвүнден дыка ыраакта турар. Ол хирезинде ында школаже сагыш салыыкшыны бүтү чонуң хүлээлгези кылдыр көөрүн хөрен кырында боттандырып шыдаазын. Севи көдээ Совет (даргазы эш Шаравии) өредилге чылы доостуру билек школа септелгезинге балдунар-ла аргазы-биле дузалажып киргилкен. Өөң түңнелинде септелге эрте дооступ берген. Шак ындыг хемирлиг шалыпкын ажылды ол райониуң өске-даа чамдык школаларынга чорутканын демдеглээр хереи.

Өредилге чылынга белеткээге хамаарыштыр чедишкининиерни болгаш чедимче чаа чорутканы тайылбырлаары берге эвес. Кайда-ла Советтер школаларже деңгээмел сагыш салып, өөң негелде хереглелдерин хандырар дээш бөттүг хемчегларни ап, ниитиниң күүнүн эмлелдеп турар болдур, ында ажыл эки дээрзин практика бадыткап турар. Маңаа хамаарыштыр дараазында чижекти киирип болур. Сарыг-Сеп көдээ Советтиң даргазы эш Берестов бодунуң ажылын эки билиирлериниң бирээзи. Өөң удуртуп турар Советиң сууруа профсоюлел, комсомол организацияларын, херээженнер чөвүлелин, иудуичу, квартал болгаш ада-иелер комитеттерин шупту кадыл тургаш, чай сакында-ла школа септелгезин эки чорудуп, кыска хуусаада дөвээрь чаңчыл апарган. Ол ышкаш Ильинка көдээ Совет (даргазы эш Чепкасов) сарыг-сепчилерниң чиизин эвергп, сес чыл болгаш өртүмек школаларының септелгезинге эвээш эвес дузаны чедирген. Ун школаларда оттуглар ыяш база бүрүн белеткеттинген.

Өөрүнүң «Кызыл тук» колхозунуң төөч — Саглы сууда школа чаа өредилге чылын база-ла эки белеткеледиг утпуп турар. Школаның агар септелгезин чорударынга техниктиг ажылчыннар, башкылар, ада-иелер идепкейлиг киришкен. Иштики, даштыкы дериягезин нөрүштүг болдуруп, септелгени бедик чорутнан. Өөң ындыг болганы Саглы көдээ Совет биле артель башгаар черниң араазында дамнаг ажылдап турганында. Бии-Хемниң, Тандының, Улуг-Хемниң райүүскомнары, чер-чер Советтери болгаш районнары 1967—1968 өредилге чылынга төлептиг белеткеп дээш эвээш эвес ажылдарны чорутткан.

Фактыларның көргүзүп турары-биле алырга чер болганда байдал бир дескн чогумчалыг эвес. Өредилге чылының бүдүүзү чедип келген турбушке, чамдык школалар амдыгаа чедир септелгени доослааны. Чүге ындыгыл? Моөң чылдагаанын тывары берге эвес. Септелге хөнүдап турар черлерде чогуур кеп иүштү школаже чогуур үеде үгламдырып шыдаазынында. Аас-биле чаа өредилге чылынга белеткеп чоруп турар деп турза-даа, а херек кырында өлче чоннуң ниити күүнүн организастаазын. Септелгени чүгле школаның техниктиг ажылчыннары иуду тевпиге чорудуп келгениниң таварылгалары бар. Өөрүде Бора-Шай эге школазының септелгезин багай чорутнан. Уруглар хевви шыгнаар склад хирлиг, классларны дозулааны база шынар чок, оттуглар чүүл чедир белеткеттинмээн. Солчур көдээ Совет (даргазы эш Шагдыр) школаже кошкан кичээнгей салганындан байдал ыыдыг болу берген. Барыын-Хемчиктиң Дөң-Трезин, Кызыл-Мажалык, Бай-Тайганың Бай-Тал, ол ышкаш Эрзин, Тес-Хем районнарның чамдык школалары амдыгаа чедир өөренниичилер хүлээп алырынга белеткеттинмээн. Бо чорук ук районнарның нүүскомнары, чер-чер Советтери улус өредилгезиниң чугула участогунче четчир санныг күштү мобилизастап шыдаазынын бадыткап турар-дыр.

Школа назылыг уруглар шупту школаже хаара туттунган турарын чедип алыры — хүнүнүң эң чугула айтырыгларының бирээзи. Чер-чер Советтери школалага өөренир ушурлуг уруг бүрүзү, ылаңгыя иалчыннарның уругларын, школага өөренген турарын хандырар хүлээзелгелиг.

АЖААП АЛЫЫШКЫН — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

КОЛХОЗТАРНЫҢ, СОВХОЗТАРНЫҢ, «СЕЛЬХОЗТЕХНИКА» САЛБЫРЛАРЫНЫҢ, БЕЛЕТКЕЛ КОНТОРАЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ АВТОТРАНСПОРТ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ УЛУСЧУ КОНТРОЛЁРЛАРЫНГА

Улусчу контрольдуң активиниң республика чөвүлел хуралының киржикчилериниң

К Ы Й Г Ы Р Ы Ы

Эргим эштер!

Улусчу контролёрларның ажылы үлетпүрге-даа, көдээ ажыл-агыйга-даа бүдүрүлге онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседиринге, бүдүрүп үндүрер продукциянын шынарын экижидиринге чогуур дузаны чедирип турар.

Улусчу контролёрлар күш-ажылга ак сеткилдиг болурунуң чижээн көргүспүшаан, ооң-биле кады олар четпестерин идепкейлиг илередип, сагылга-чүрүм чок, ажыл-херекке чалгаа, харыысалга чок, улустуң хөреңгизин төтчегләэр, оорлаар чоруктар-биле демисежип, көдээ ажылагый продуктуларын садып алыр талазыбиле күрүне планнарын болгаш Совет эрге-чагырганың 50 чылынга алдар кылдыр хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелерни чедишкининг күүседиринче массаны мобилизастаарынга партия организацияларынга дузалап турарлар.

Бистиң республикада эки дүжүт бижып турар. Чамдык ажыл-агыйларда ажаап алыышкын малбарып, күрүне складтарында тараа кирип эгелээн. Бо харыысалгалыг үеде улусчу контрольдуң бөлүктериниң, постуларының кол кичээнгейин хову ажылдарын өй-шаанда болгаш бедик шынарлыг чорударынче салдынган турар ужурлуг. Бригада бүрүзүнге, шак болгаш тараа хүлээп алыр пункт бүрүзүнге улусчу контролёрлар ажылдаар ужурлуг. Ажаап алыышкын техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын чедип алыр херек. Комбайнарның, жатказарның, тараа арыглаар машиналарның болгаш автотранспорттуң анаа туруп бээр чоруу-биле эптежип болбас. Ажаап алыышкын техниказын долу күчүзү-биле ажылдадыр — хүннүң сорулгазы бо!

Килограмм тараа бүрүзүн шынгыы учётка алырын, ону эки арыглап ажылдаарын, тараа хүлээп алыр черлерже чоруткан турарын улусчу контролёрлар чедип алыр. Дензи ажыл-агыйын, тарааны деңзилеп турарының байдалын хайгааралга алыр. Шаңга болгаш тараа хүлээп алыр черге тарааның деңзизи карышкак болу берген чаңгыс-даа таварылганың чылдагаанын улусчу контролёрлар илеретпейн, анаа арттырып болбас ужурлуг. Ажаап алыышкынның амгы хүннериниден эгелээш тарааның чидириниң бүтү оруктарын дуглаалынар!

Тараа сөөртүр оруктарның белеткелинче, оруктарга тараа чидирин болу бээринин чылдагаанын чайладырынче онза кичээнгейни салыры чугула. Кузовтары эде кылдынмаан автомашиналарга тараа сөөртүр чорукту болдурбас. Тараа — бистиң шөлдеривистиң алдын байлаа, совет кижилерниң ында кинрген улуг күш-ажылы. Ынчаарга тарааны чидирери улуг кем-буруулуг чорук.

Колхозтарда, совхозтарда ажаап алыышкын-биле чергелештир мал чемнериниң белеткели, аңгыс аңдарылгазы, мал кыштагладыышкынынга белеткел болгаш өске-даа соңгаарлаттынмас ажылдар чоруп турар. Улусчу контрольдуң бөлүктери, постулары бо бүгүнү ажыл-агыйжы ёзу-биле база хынаар хүлээлгелиг.

Ажаап алыышкында ажылдап турарларга аъш-чемниң болгаш культура-амыдыралдын хандырылгазын организастап турарынче улусчу контрольдуң бөлүктери, постулары база сагыш салыр ужурлуг.

Дүжүт ажаап алыышкынын өй-шаанда болгаш чидириг чокка чорудар дээш, күрүнеге тараа болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының планнарын ажыр күүседир, үрезиннерни уруп алыр, четчир хемчээлдиг мал чемнерин белеткеп алыр дээш демиселге идепкейлиг киржип тургаш, партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга, колхозтарга, совхозтарга дузалаарынче бүгү күжүнерни салып, ооң-биле Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга төлептиг ужуражырынга белеткенниринче улусчу контрольдуң бөлүктериниң, постуларының бүгү кежигүннерин чөвүлел хуралдың киржикчилери бистер кыйгырып тур бис.

Буруңгааржылар мурнаан

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң тараажылары дүжүт ажаап алыышкынын районга мурнай эгелээн. Юбилейлиг чылдың чаагай тараазынче эң баштай хоочун механизатор Ф. Миков биле В. Байыр-оол ховунуң корабльдерин эжиндирип киргеннер. Олар баштайгы хүннерге 150 гектар арбайны тавычалай кескеннер. Ф. Миков 92 ганы кезип, ажаап алыышкынга эки белеткелдиг киргп, баштайгы хүннерде-ле бедик көргүзүгнү чедип алган.

Совет күрүнеиниң дузаламчызынын ачызында совхозтуң машина техниказы ковудээн, кижилерниң билиг, мергежилги бедээн. Ынчангаш юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүн ой-шаанда ажаап алырының аргазы бүрүн бар. Маңаа мындыг чижекти көргүзери артык эвес. Бо черниң чону 1947 чылда маңаа колхозтажып эгелээнде, «ГАЗ-ММ» деп чаңгыс чүүк машиназы, 138 га тарылга, бир чоладчы, бир тракторист турган болза, ам совхозта 45 трактор, 19 автомашина, 15 комбайн бар. Оларны башкарар 56 тракторист-машинистер бар. Ол дээрге хөй националдыг, чаңгыс ог-буленнің кежигүннери ышкаш ажылдап турар кижилер болгур. Совхоз бо чылын 6934 га янзы-бүрү культураларны ажаап алыр.

Ажыл-агыйның техниктиг күжү улуг-дур. Ынчалза-даа ажыядың эки организастаарындан, комбайн, жатка, автомашина бүрүзүн бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарындан ажаап алыышкынны чедишкининг чорузары хамаарыжыр.

Кара-Сугнуң хову турлаанда тараажыларның сеткил-сагыжын өөртүп турар ловуннар бар. Ооң-биле кады ажыл-агыйның арткан чылдарында ажаап алыышкынга эң эки көргүзүглерни чедип алган. рекорд турускан комбайнерлериниң фамилияларын, көргүзүглерин тода кылдыр бижээш, «Комбайнер, бо рекордтарны билип ал! «Юбилейлиг чылда рекорду тургузары саөң соруглан!» деп кыйгырыгны бижээш аскан. Бо кыйгырыг механизаторларны сорук киирип, «шынап-ла адыраң!» деп кичээндирип турар.

Төп шаңда болгаш бригадалар теп-терииде хүн бүрүнүң ажылының көргүзүглерин чарлап бижип турар. Хайырлыгның, Кара-Сугнуң бригадаларының тараажыларының ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Бо хүннерде бригада бүрүзүнге ажаап алыышкын ажылдары калбарар.

Юбилейлиг чылда күрүнеге 2100 тонна тараа киирер планны 5500 тонна чедирээлиңер! Тараажыларның сорулгазы ол.

А. БӨЛГҮМ-ООЛ.

ШАҢ БЕЛЕҢ

«Улуг-Хам» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының төп шаңы № 1 бригаданың турлаанда турар. Ажгы үеде шаңның девискээрин аштап, арыглап, белеткел ажылдарын дооскан.

Сентелгете ажылчыннар Макшыт Сат, Бичик Хөөлүр болгаш өскелерде кыймык ажылдаан. Ол шаңаи шаңның слесары коммунист Тулат Ак-кок тараа арыглаар «ОВП-20» маркалыг 5, «ОС-4,5» маркалыг 4 машиналарны сентеи белеткээн. Бо хүннерде Үлаан Хөөлүр тараа кургадыр 2 машинаны белеткеп турар. Салбырның тудуг звенозу Кыргыс Майгын-оолдуң удуртулгазы-биле тараа шыгжаар сервлер аъзаи цементилеп турер.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ, агроном.

Сигенчилерге шеф

Улуг-Хем районнуң Бапи-Кол суурда «Х Улуг хураи» колхозтуң ногаа бригадазының ажылдакчылары болгаш суурнуң херээжен интеллигентилери чоокта чаа суббота болган улуг хүнде 60 кижи хову бригадазының бригадири Андрей Крыпының удуртулгазы-биле Кара-Булуңнуң Ак-Даш деп черде сигенчилерге шеф организастаан.

Шефчилер 120 га черни трактор, аът дырбаактары-биле бөлүп, ийи трактор-биле сөөртүп турган. Организастыг шеф ажылының түңнелинде үш улуг сараат сигенни хурусаан. Шефке херээженнерден школаның, эмнелгениң ажылчыннары, колхозтуң конторазының ажылдакчылары болгаш көдээ интеллигентилер эки ажылдаан. Партком, колхоз баштаар черн шефчилерге өөрүп четтиргенин илереткеп.

Тараа шөлүнден

БАШТАЙГЫ ХҮННЕР ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Таңды районда «Тинлелге» совхоз республикада тараа талазы-биле эң улуг ажыл-агый. Ол бо юбилейлиг чылда план ёзугаар 10 муң тонна тарааны күрүнеге садар, ынчалзада-даа тарааның үнүжү чаагай болганын барымдаалаан. 30 муң ажыт тонна тарааны садарын ында шинтпирлээн.

Беш чылдың ийиги чылының дүжүдүн ажаап алырынче совхоз ам киришкен болгаш ылаңгыя чедиги база сескн бригадаларда ол эң массалыг эгелээн. Ынчангаш ажаап алыышкынының баштайгы хүннери чүнү көргүскенил?

№ 7 бригада бо. Ооң ажыл-ишчилери 3200 гектар тараа ажаар, ооң иштинде кызыл-тас—2700 гектар. Ажылдаан баштайгы ийи чартык хүнде 700 ажыг гектар кызыл-тасты бригада тавычалай кескен, ооң иштинден 48 гектар черинин болуп бастырган.

Үстүнде айыттынган ийи бригадала механизаторлар маадырлыг ажылдап киргпкенин айтыр херек. Комбайнерлер ол хүннерде кезилде талазыбиле ийи норманы күүседип турганнар. Ылаңгыя СК-3 комбайнга хүнде 22 гектар черни тавычалай кезер турда, М. Монгуш 50 гектар чедирип турган, ынчангаш ол ийи чартык хүнде 150 гектар черинң тараазын кескен. Ооң даразынга аныяк комбайнерлер С. Оюн-оол, О. Калдар-оол болгаш өскелер-даа кирер.

Ынчангаш, механизаторлар чаа дүжүттү кыска хуусаа иштинде бедик шынарлыг кылдыр ажаап алырынга белеп болгаш олардың хөөнү улуг кодургуушкунуг. Ындыг болза-даа ажылды улуг четпестерниң барын баштайгы хүннер көргүскен. Чедиги бригадага чеде бээрвиске, ажылчо комбайнерлер 19 шак ажыл турда үндүлер.

— Бо чүге ындыг чоор?—деп, бригадир В. Ынчаттан айтырывыс.

— Комбайнар бункеринден тараа алыр машиналар чок, ону манап тур бис—деп ол харыылады.

Ооң-биле кады совхозка техника селтелгезиниң шынары четпес болган дээрзин ол чугаалай-дыр. Бригадага комбайнарны белеп дээш эккеп каан турда, 3 комбайнга натап сентелге кылыр ушур таварышкан, оларның моторлары багай ажылдаар, барабан диштери солуттунаан болган өске-даа четпестерлиг болган, ынчангаш баштайгы хүнде ол комбайнар ажылга үнмээн.

Столоваяга кире бердивис. Ында механизаторлар ажакор чугаалашкан турлар. «Чемненмейн кижи канчап ажылдаар чүвел?» дишкан кижилерле эңмежок. Тодарадып келириивиске, повар дүүн-не совхоз төвүнче чоруткан. белеткээр чем чок болду. Ынчангаш, комбайнерлер чем чок болгу. Ынчангаш, комбайнерлер чем чивейн ажылдап чоруптулар.

— Бо айның 13-тен эгелеп тараазы келип киргеи бис, эрткен хүннерде эртенги, кежээки чемнер чивейн, чүгле дүште чаңгыс чемненип турдувус, чемниң шынары база багай: ээт, сметана дээн чергелиг чемнер чок, чүгле кадык бээр турду—деп, механизаторлар чугаалап турдулар. А дүштеки чем үезинде бригада төвүнде чеде бээрвиске, механизаторларның чартык кезинде чем чедишпейн барган, ынчангаш совхоз төвүнде столовяадан чемненип алырыбиле олар чоруптулар.

Ажаап алыышкын эгелей бергенде совхозта партком секретары эш Дамдың база аңаа чораан болду, ынчалзада-даа бо талазы-биле хемчег албаан. Ынчаарга совхозтуң хирекгору эш Сапелкин ону билир хиреэнинде, база-ла маажым олуруп турар.

№ 8 бригадага чеде бээрвиске байдал база ындыг болгу. Бо дээрге арткан чылдан бээр алдаржаан аныяктар бригадазы болгай, ол — коммунистиг күш-ажыл бригадазы. Ынчаарга ооң кежигүннериниң таварымчалыг ажылдарынга моогдан болуп турар чүүлдер хөй. Тарааны амдыызында бышкаанаап тавычалай кезип турар чүве болганда, жатказарының полотналары, картаннып валдары, чамдык комбайнарның барабан диштери болгаш өске-даа чүүлдери чогу-биле аъзаи каш комбайнар ажыл чок тургулаар. Ынчангаш:

— Бо четпес кезектерни совхозтуң дирекциязы баш бурунгаар курлап алган турар ужурлуг, ону ынчаар кымбаан-дыр—деп, механизаторлар ыш чугаалап турардар. Совхозта механизаторлар, ылаңгыя комбайнерлер чедишпес, ооң дараазында комбайнерлерде ийи эзлчег чок.

— Эртен 5 шакта тургаш, 7 шакка чедир техниктиг ажаалда кылгаш ажылдап чоруптар бис, кежээ 11 шакта келир-дир бис, ынчангаш удуурувус чүгле 6 шак иштн, ынчаар ажылдаарга бергелер таварыжы бээр-дир, ийи эзлчег турган болза, байдал шуут өске турар—деп, № 8 бригаданың бригадири М. Серөө чугаалап турар.

Ынчангаш, айыттынган бригадалар ажаап алыышкынны 17 ажыл хүнүнде доозар дээ дугурушкан болза-да, техника талазы-биле үстүнде айыттынган четпестерниң харазында ол хуусаада доозуп шыдаазыс хире-дир бис деп, комбайнерлер чептүт чугаалап турарлар.

Бригадаларда чүнар бажың чок. Механизаторлар шала-буза чүнүнүп алташ-ла чыткынап алыр. Оларның оруи-дөмектериидс ак чоорганнар чок. Чүге ындыг чүвел?—деп айтырарга, чүнар бажың чоотз канчап арыг-сыныг болур боор, ооң ужурунда оруи-дөмек бөөнн хирлиг боордур деп механизаторлар чугаалап турар. № 8 бригадада ииити чурттагга бажыңы кончуг багай, ооң бир чартының крышазы чок, ынчангаш чаашкын болганда замдылаар.

Социалистиг чарыш калбарбаан. «Материалдыг сонуургалга хамаарыштыр, ылаңгыя шаңналдар бөөр талазы-биле хемчегларни ажыядан кыпган дээрзин чүгле дыңнаан бис, ооң негелделерин бижээш, бистиң бригадаларга хөйге кескү кыядыр долгегилеп каар дээн чүве, ол амдаа чок, ынчангаш ол дугайында четче билбес бис» деп бригадирлер чугаалап турар.

Чоокта чаа Бай-Хаактың Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери № 7 бригадага ооң көргүзүп бергеш, агитхуудус үндүргеш, ажаап алыышкында бар четпестерни база эскерип: «ажаап алыышкын саазда, тараа хар адаанга артып каап болур дээрзин ында бодавайн турар-дыр» деп бижип ииеңы ноочуут ыыш.

Тавычаларны болуп бастырып турар комбайнар тараа сөөртүр автомашиналар маңаа, аңаа тургулаар таварыга база бар. Машиналарга заправка кылырын сааданыр чүүлдер төөарижып турар. Бо айның 17-де заправка машиназы чүгле кежээ 6 шакта келген, ынчалза-даа механизаторлар боттарының араазында кывар чүүлдү кутчул ап тургаш, байдалдан ушгунуп алгылааны оларның кымнак ажылдан турарының хереглиг-дир.

Кижилер, кадрлар — бүгүнү шинтпирээр. Ынчангаш оларның дутаайында сагыш салыышкыны — үндезин айтыр. А «Тинлелге» совхозта бо дугайын уттуп турар дээр болза, хөөремче чок болур. Ынчангаш, совхозтуң дирекциязы, ында партком болгаш ажылчын комитеди бо кол айтырыгны боттарының кичээнгейиниң төвүнге тургузар ужурлуг. Ажаап алыышкынның байдалы моон соңгаар-даа бо совхозка ындыг турар болза, байдалды шинтпирлээн-биле эдер дугайында долаштыг хемчегларни албас болза, ындыг чорукту кемниг үүгедиг-дир деп көөр аскаар.

С. САМБА-ЛЮНДУП, «Шынның» туслай корр.

«Тинлелге» совхозтуң төп шаңында августың 17-де баштайгы 30 тонна «Саратовская-29» кызыл-тее киртен. Чурутта—баштайгы тарааны совхозтуң мурнаачы чолаачызы А. Ондар шаңга дүжүрүптерге, үрезинчи агроном Р. Халбаевапың ону көрүп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

АЖААП АЛЫЫШКЫН—КОНТРОЛЁРЛАРНЫҢ ЧУГУЛА САГЫШ САЛЫР ЧҮҮЛҮ

Август 17-де Кызыл хоорайга улусчу контрольдуң район комитеттериниң болгаш бедуктериниң төлээлериниң човулел хуралы болуп эрткен. «1967 чылда дүжүт ажаап алымшкыныи болгаш бодээ ажыл-агый продуктуларыи белеткээрин хандырар талазы-биле хемчегер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын боттандырарынга улусчу контроль органнарының соруглаларының дугайында айтырыгны ук хуралга чугаалашкан.

Тараажыларның алдарлыг херээ

ТЫВА АССР-НИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЯ МИНИСТРИНИҢ ОРАЛАКЧЫЗЫ М. А. ХАЗБУЛАТОВТУҢ ИЛЕТКЕЛИНДЕН

Бо чылын республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери эки дүжүттерни остүрүп алган. Чамдык ажыл-агыйлар ооң ашаан алымшкынынга кирген. 252 муң гектар тараа культураларын болгаш осте-даа культураларны ашаан алыр. Бо дайынчы соруглаңы чедиишкинниг күүседирынге колхозтар, совхозтар 1085 комбайнныг, 400 ажыг жатказыг болуп турар.

Ам бо бүгү техниканы эң дүргеи белеп байдалга киирери чугула. Ындыг турбуза, хей колхозтар, совхозтар ама чедир техника сентелгезин доозналап. Ылаңгыя Улуг-Хем, Бай-Тайга, Тес-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем райооннарының ажыл-агыйларында, «Чыраа-Бажы», «Улуг-Хая», «Найыралэ», «Тес-Хем», «Тээли» совхозтарда бо ажыл оңза ооңуи чоруи турар. Эң улуг тараалаң ажыл-агый болур «Тиилелгее» совхозта байдал дүвүренгир, мында бир комбайннарының чүгле дөрттүи бир кезии белеткеттинген.

Тараа ырыгаар, кургадыр ажылдагыйның белеткели оңза бапай. Каа-Хем, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда бо ажымчо шоолуг сагыш салдыныза. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем, Таңды районнарының алзоп хей ажыл-агыйларында автомашиналарның чамдызы тараа сөөртүлгезинге белеп эвес, хөвү турлагларының белеткели ама чедир бүрүн доозулбаан.

Бо бүгү четпестер болза, ажыл-агыйларның бүгү үдуртукчуларын, улусчу контролёрларны улуг сагыш салыышкынче киирер ужурлуг. Оларның кичээнгей салган черлеринде, чижээ, Таңды районуң «Революцияның чалбыскыы», «Коммунизмниң хөрели» колхозтарында, «Межегей» совхозунда, Каа-Хем районуң «Тиилелгее», «Ленинчи оруу» колхозтарында ажаап алымшкынга белеткел эки чоруттунган.

Бо чылын ажаап алымшкын берге болуур. Бедик сыптыг тараалар комбайннарны эки белеткээрни негеп турар. Кезилдеии колдуунда ажыглап ажаар арга-биле чорудар ажаар. Ооң кырынга эртиеи хатгарның соонда чамдык теп районнарда хей тараалар ужуп чыдыкпан, ол чорук немелде бергедээшкинии хургускан. Бо бүгү болза улусчу контролёрларның мурнуига дайынчы соруглаңы — техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын, ажаап алымшкынның шыпарын бедидер, сагыпга-чуруп, харысалга чок болган ажыл-агыйжы эвес чоруктуң фактыларын чайладыр хемчегерни чедип алырын салган. Дүжүттүг салым-чолу дээш бедик харысалганы медереп билир болза, чүгле кижиларда ажаап алымшкынны дүргеи чорудары, күүдээ тараа садар хүлээлгени күүседири чедип алдынар.

Бо чылын ажаап алымшкын берге болуур. Бедик сыптыг тараалар комбайннарны эки белеткээрни негеп турар. Кезилдеии колдуунда ажыглап ажаар арга-биле чорудар ажаар. Ооң кырынга эртиеи хатгарның соонда чамдык теп районнарда хей тараалар ужуп чыдыкпан, ол чорук немелде бергедээшкинии хургускан. Бо бүгү болза улусчу контролёрларның мурнуига дайынчы соруглаңы — техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын, ажаап алымшкынның шыпарын бедидер, сагыпга-чуруп, харысалга чок болган ажыл-агыйжы эвес чоруктуң фактыларын чайладыр хемчегерни чедип алырын салган. Дүжүттүг салым-чолу дээш бедик харысалганы медереп билир болза, чүгле кижиларда ажаап алымшкынны дүргеи чорудары, күүдээ тараа садар хүлээлгени күүседири чедип алдынар.

Техниканы — долу күжү-биле ажыглаар

«СЕЛЬХОЗТЕХНИКА» КАТТЫЖЫЫШКЫНЫНЫҢ ДАРГАЗЫ М. Е. АБРАМОВТУҢ ДЫҢНАДЫЫНДАН

Юбилейиңг чылдың дүжүдүн дүргеи болгаш шынарлыг ажаап алыр төлөдө, бар техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар херек. Ындыг турбуза республикада 290 комбайи, чүс ажыг жатка, 220 автомашина, тараа арыглаар хей санныг машиналар ам-даа белеп эвес. Оон ажугда, чамдык ажыл-агыйларда техника сентелгезиниң куду шынарлыг болганын күүдээ шиисээзы илеретккеп. Чижээ, Каа-Хем, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда комбайнарның чамдызы аккумуляторларын чок артнан, оларны күзүн хамаан чок квартарга, кыжын доңуп калгылаан. «Тиилелгее» совхозта 20 комбайнны чылын топтаадаан, оларны ажаап алымшкынга киирери берге.

Массалыг ажаап алымшкынга чедир комбайнарны ажыыга эки белеткээр дээш бүгү хемчегерни алыр херек. Маңаа улусчу контролёрлар боттарының идепкейии коргүзер ужурлуг. Тараа шолүүнче эде кыдылмаан техниканы киирер болза, улуг чидирлт, аиаа турушкун оон үнер.

Механизаторлар дүжүттүң салымчолун шиитиирлээр. Ажаап алымшкынга беш муң хире механизатор киржир. Кижи бүрүзүнүң хууда харысалгазын бедидер, оон-биле кады күш-ажыылдың толевирииин системазында оларның материалдыг соңуургалын бедидер, а ол шииктээ техниктит хандырылганы, учётту, чурттаага-амыдыралды, аъш-чемии эижиидер херек. Бир эвес кижиниң турасоруу эки болур болза, ол улуг күзел-биле ажыддаар, тараа бүрүзүнүң салым-чолу дээш сагыш харыыр ужурлуг.

Улусчу контролёрлар бойже улуг ничээнгейии салыр, ажаап алымшкынның бүгү эвенолары быжыг хайгаарал турзуп дээш, ажыыды үрей кылыр, ажыл-агыйжы эвес чоруктар шыңгыы көрдүгсеп турзуп дээш постуларны тазарыптыр тургузар херек.

Кол чүве — техниканы эки ажыглаары. Ынчангаш агрегаттар кадаа ажыддаарын, иезер шөлдерии амаан тодарадыр болгаш ооң кыдыгаарын демдектеп иезер. Күш-ажыылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, автомашиналарны эки ажыглаар, техниктиг хандырылганы эижиидер дээш комбайнарны болүктеп ажыддадыр ужурлуг.

«Сельхозтехника» каттыжыышкынын ажаап алымшкын техниказын коруудедир талазы-биле чамдык хемчегерии алган. Республика ЖВН-6 деп 100 жатканы, 200 подборщиктп, 200 комбайн аккумуляторларын болгаш осте-даа артык кезектерни немей алган. Ынчаарга бар техниканы, ылаңгыя артык кезектерни камнаг ажыглаар ужурлуг. Четпес чүве түл дээ, инженер-техниктиг ажыддакчылар болгаш механизаторлар машиналарны ажыл-агыйжы ёзу-биле камнаг болгаш шын ажыглаарынга ам-даа өөренип албаапы болуур. Ажаап алымшкын үезинде машиналарның техниктиг ажыддадын шыңгыы чорудар, оларны долу күжү-биле ажыглаар херек. Ол дээрге ажаап алымшкының хуусаавын кызырар, ынчангаш тараапы чидиратден камгалап алырын хандырар.

Автомобильдер чаңгыс минутада-даа анаа турбас

«ТЫВА АВТООРУКТРАНСТЫҢ» БҮДҮРҮЛГЕ КАТТЫЖЫЫШКЫНЫНЫҢ НАЧАЛЬНИГИ В. Н. АНТЫШЕВТИҢ ДЫҢНАДЫЫНДАН

Ажаап алымшкынга чедиишкиннер комбайнерлер-биле чергелештир чоланчылардан база хамаржыр. Тыаның автожыл-агыйы май айда-ла 235 түгүк машиналарын, 50 самосвадарны, 220 автопоездилерии болгаш 115 прицептерни ажаап алымшкынга белеткеп эгелээн. Ам оларның хей иезии белеткеттинген болгаш чамдызын ажыл-агыйларже чорутkан. Автомобильдериң техниктиг хандырылганын чорударынга 11 септелге машиналары белеткеттинген.

Ынчалза-даа бо чылын тараа сөөртүлгезинге бергелер хей болур. Бир автожыл-агыйлар колхозтарның, совхозтарның негелделерии бүрүи хандырып шыдавас. Моон ужурунда автомобильдерни болдунар-ла шаа-биле бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар херек. Бисте комбайнардан тараа сөөртүрүнге машиналар чедиишпейн турар болганда, чамдык ооң областарның чиижээ ап, комбайнардан тараа сөөртүр комплексиниг агрегаттарын тургузары чугула. Аңаа 5—8 комбайи киирер болган прицептиг 6 машинаны, азы ийи трактор тележкаларын оларга бәәр, прицеп сөөртккеп бир машина болган дугуйлуг трактор эки оруока тараапы шаңче сөөртүп четтигер. Бо дээрге прицептерни бүдүрүкчүлүг ажыглаарын, автомобильдерге хереглелии кызыраарын, комбайнарның аиаа маиаи туруп бәәрии чон болдурарын хандырар.

Республикага 300—400 комбайнның ажылын хандырар 50 хире мидыт комплексиниг бригадаларны тургузуп болур. Ындыг турбуже чамдык ажыл-агыйларның, чижээ, «УТКА 25 чылы», «Улуг-Хая» совхозтарның үдуртукчулары мидыт бригадаларны организастаарындан ойталап турарлар.

Автомобильдерни шын ажыглаар, оларның аиаа турарын, заправка дээш аиаа маииаарын болдурбас, тараапың чидириивге удур оларны эде дериир — хүннүң негелдеии ол. Маиаа ажыл-агыйларның удуртукчулары, бүгү улусчу контролёрлар шыңгыы турушпуун илередир ужурлуг.

Чидириигни болдурбас

«УЛУГ-ХАЯ» СОВХОЗТА УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ БӨЛҮҮНҮҢ ДАРГАЗЫ Ш. К. КУУЛАРНЫҢ САНАЛЫНДАН

Ажаап алымшкынга шыңгыы контроль керек дээрии эртиеи чылдарның дүржулгазындан билир бис. Комбайнерлер сан сүргеш, ажыддың шынарын уттуптар таварыга биске эвээш эвес турган. Ажаап алымшкынга киржириниң айтырыын чугаалажып турган, 13 постуларны тургускан бис. Ажаап алымшкынбиле холбашкан чаңгыс-даа участок бистиң хайгааралывыстың хаптыгга турбас.

Тараапың чидириин болдурбас хөрен. Автомобильдер эки дериттиигеп, кузоотары сентеттиигеп турар ужурлуг. Комбайнарның чоруп турарын хайгаарага алыр бис.

Кеш хонуп бүрүлгээр бистиң комбайнерлериивис кезиидего киргеп. Оларның түүел-соруу эрес-дайынчы. Ынчалза-даа совхозтуң удургучулары аъш-чемии эки организастаарынче сагыш салбайн турарлар. Башгайгы түнде дүштеии чемии хүндүскүүн дөрт шакта оларга чедиргеп. Ындыг четпестер-биле эртекии болбас.

Мал ажылынче угланган

«ТЕС-ХЕМ» СОВХОЗТА УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ БӨЛҮҮНҮҢ ДАРГАЗЫ Ч. С. СЕРЭЭДАРНЫҢ САНАЛЫНДАН

Бистиң «Тес-Хем» совхоз мал ажылынның талазы-биле улуг ажыл-агый. Совхозтуң бо чылын тарып остүрген 2083 га тараилагы коп иеруунүнде мал чеми культуралар болур. Совхозтуң механизаторлары кукуруза незилдезиниге беш хонук бүрүлгээр киргеп. Чеди комбайнның бирээзиниг-де 50 га ошаныр, 12 тараа комбайнарының 10-ну белеп, бир комбайнга 90 га ошаныр. Бир эвес аиаа туруушкун чокка ажыддаар чүве болза, бо нормаиы кыска үе иштинде күүседип болур-дур. Хөвү турлагларын дериг белеткээн.

Ажаап алымшкын үезинде бүгү ажыддың шын үёду, хөвүда, ажылдан турар кижилериниң аъш-чеи хандырылгазын эки тургузары база чугула айтырыглар болур. Ынчангаш совхозта учётчиктериң болган повардарының семинар-өөредилгезин бир хүн иштинде эрттиргеп.

Бистиң совхоз мал ажылынның чыл планын күүседир талазыбиле дыка хожудап турар. Ындыгыа иүүгнеге эът садарымын чыл планы августа 10-га чедир чүгле 20,4 хуу күүсеттиигеп. Бо дээрге бистиң контролёрларның ажылынга база хамаарыжыр.

Совхозта улусчу контроль бөлүүнүң чер-черде постуларында 30 контролёрлар ажыддап турар. Оларны чер-черде мал ажылынын болган ажаап алымшкынның коп участоктарында тварыштыр тургусган бис. Ажаап алымшкынны шалыпкын болган шынарлыг чорудар дээш, мал ажылында, оон продуктуларын будүрериида четпестерии чайладыр дээш ажылдаар бис.

Бистиң херээвис шынныг

БПИ-ХЕМ РАЙОННУҢ «ИСКРА» КОЛХОЗУНДА УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ БӨЛҮҮНҮҢ ДАРГАЗЫ П. Г. НОВОСЕЛОВТУҢ САНАЛЫНДАН

Июль айда ажаап алымшкынга белеткелдиң чорудулгазын хынаан бис. Бистиң медээвис ёзугаар баштаар чер хемчегии азган. Чоокта чаа хову турлагларының белеткелии хынаар бис. Хынапда соонда четпестерии эткеп.

Контроль бөлүүнүң хуралын механизаторлар-биле кады кылгаш, ажаап алымшкын айтырыын чугаалаштывыс. Бригадаларга, шаңга 11 контролёрлар составтыг 8 постуларны тургускан бис. Оларның хүлээлгелерии хуваап тварыштырган. Тараапы чидириг чоккка ажаап алыр дээш контролёрлар бүгү хемчегии алырлар.

• • •

Каа-Хем районнуң көдээ ажылагый будүрүлге эртелелиниң начальныгы Г. А. Киселев, нефтебазаның директорунуң орлакчызы А. Г. Бочкарев, Чадаана автотранспорт конторазында улусчу контроль бөлүүнүң даргазы А. К. Ершов, Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы Н. С. Русак, республиканың улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап олар база саиал бергеиивр.

СЭКП обкомунуң бирги секрегазы С. К. Тока Улуг Октябрьның 50 чылынга белеткеп талазы-биле Тываның ажыл-ишчилериниң соруглаарыпыиың дугайын тодарадып чугаалаан. Оларның ээи колу—дүжүттүг дургеи болгаш чидириг чокка ажаап алыры, күүдээ тараа дужаар хүлээлгеии чүгле күүседнр эвес, харын дыка ажылары болгаи. Партия, комсомол, профвииелел организацииларының, улусчу контролдуң хей саиыи армиизиниң бүгү ажылы бо соруглага чагыртпан турар ужурлуг.

Ажаап алымшкынны ой-шаанда чорударының бүгү аргалары бисте болуктерии хөпү бригадаларына, фермаларга тургузуп, коммунистер эвээш черлерге партия-комсомол болүүн тургузуп турар. Ам мал чеми белеткээр авеноларда 8 партия болуктери сигенчилериик оргузунга партийжи-организастыг ажыддарны калбартып турар. «Межегей» совхозтуң тоң сүт-бараан фермазында партия болүү (партгруппорг Б. Коваленко) продукциияның бот-үнезии чиигедиринче коллектиигп авиледеп, күш-ажыыды эки организастаалыпаан арткеи чылын ферлага бир центнер сүт 25 рубль турган болза, ам 4 рубль чедир чиигеен. Ында коммунистер коллектиигпиң амыдыралының бүгү талаларына боттарының салдарын чедирип турадлар. Совхозта партбюро (секретары З. Полинина) партийжи активчилериниң күжүн ийи ажыглап турар. «Тиилелгее» совхозтуң тоң сүт-бараан фермазында партия организациязы (секретары Эш Овдар) бүгү малчыинарны партия чыдыышкынының база аныяктарның кежээки школазынга соревирии чедип алган. Ында коммунистер О. Хувар, М. Чечекмаа, О. Монгуш-оол өге организациияның организас-массалыг ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Кижилер-биле ажылды күштелдирип, оларның ажыл-ишчи, политиктиг шынарын хирек кырында коорулче партия организациялары улуг кичээнгейии салып турар апаргап. Оон түнелиниие «Тиилелгее» совхозтуң, Дүржулга станциязының, «Коммунизмниң хөрели» колхозтуң партия организациялларының хүрээлеии ээуп турар. Партия кежигүнүүнүң кандидадынга киргеиериин хей иеруузу ажыл-ишчиннар болгаи колхозчулар. Бо организациялларда партийжи күштү тварыштыр тургусканындан адгыда, кежигүи эвеес активчилерии хей-ниитиниң ажылдарында идепкейлиг киржип турар хөрээжеииер дыка хей болуп турарын чугаалаан.

Будүрүлгеде мурнакчы хөрээжеиперииң саны чыл бүрүде-ле озуп турар. Мурнакчы саиачылар Т. Спырина, Б. Аржиова, Ф. Махтодева, Е. Кара-оол, мурнакчы быжа ажаакчылары А. Лазутина, В. Лапшина, кадарчы Т. Мадыкиаа оларны чергараа-биле чыл бүрүде алаи турар.

Чоокта чаа районнуң Культура бажыцынга мурнакчы хөрээжеиперии хуралы болуп эрткеи. Аңаа мурнакчы саиачылар, кадарчылар, быжа ажаакчылары, башкылар, эмчилер, ажыл-агыйның осле-даа ажыраалында мурнакчылар киржиккеннер. «Хөрээжеиner — коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — деп илеткеди СЭКП райкомунуң секретары Н. П. Федоров кыпган.

Илеткелчи хөрээжеиперииң ажылынчы улуг күш болуп турарын дедегээп, районнуң колхоз-совхоз будүрүлгезиниге, улус өөредилгезиниң системазында, кадык камгалалынга, садыг, хей-ниитии чеменилге шугуунда ниитии-биле ийи муң ажыг хөрээжеиner ажылдап турарын, район Совединиң депутаттарының 6-зы, кадза Советтиң 51-ри хөрээжеиner болуп, партия эге организациялларының секретарлары, райкомуиуң кежигүннери болуп, хей-ниитиниң ажылдарында идепкейлиг киржип турар хөрээжеиner дыка хей болуп турарын чугаалаан.

Будүрүлгеде мурнакчы хөрээжеиперииң саны чыл бүрүде-ле озуп турар. Мурнакчы саиачылар Т. Спырина, Б. Аржиова, Ф. Махтодева, Е. Кара-оол, мурнакчы быжа ажаакчылары А. Лазутина, В. Лапшина, кадарчы Т. Мадыкиаа оларны чергараа-биле чыл бүрүде алаи турар.

Партия кежигүнүнге кирип турарларга негелдеге бир дугаарында ол киижиниң ажылга хамаарыжыгазын, хей-ниитичи чоруун болгаи эске-даа байдалдарын коруп тургаи, кирип ап турар. Рекомендация берип турар коммунистериниң харысалгазы улаткаи, олар партияның кежигүнүнге кандидаттар-биле СЭКП кежигүнүнүң хүлээлгелериниң болгаи эргелериниң дугайында бесседаларны, партияның Уставының, Программазының дугайында таныдылга ажылдарын чорудуп турар. Маңаа партия болуктери улуг роль ыдуг, чүге дээрге олар будүрүлгеде ажылдап турар коммунистериң аразында турар болганда, оларның ажыл-амыдыралын, сонуургалын эки билир.

Улуг чырыдыышкынныың шугуумуида башкылар Эржей ие николазының башкызы А. Белова, Бай-Сөөт школазында Н. Жукова, Белбей школазының башкызы М. Оолак, Бозроока школазының башкызы О. Сапыикова уругларны коммунистиг ёзуга киижиидериие кыпыакгай чорууи коргүзүп турарлар.

Чоннуң кадзының камгалалында эмчилер Ф. Егорова, Красноозоокцева, район эмнелгезиниң улуг сестразы М. Муравьева олар боттарының ажылынга харысалгалыг, чонга эзидек-эвилең болуп турарлар.

Районда 18 хөрээжеиner човулелдери ажылдап турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооига алдар кылдыр хөрээжеиner човулелдериниң ажаамында социалистиг чарышты калбартиан. Ол чарыштың тиилекчизи Ильинкада «Тиилелгее» колхозта хөрээжеиner човулелди (дарзазы Е. Бортникова) болган. Ол ышкаш «Ленинчи оруу» колхозта Ф. Никифорова, Ленин аттыг колхозта К. Борисова, «Совет Тыва» совхозта И. Ким даргалаан хөрээжеиner човулелдери сөөлгү үеле боттарының ажылын эзеи эжиктикеп.

Районнуң мурнакчы хөрээжеиперииң хуралының киржиичилери бүгү хөрээжеиperге кыйгырыгны хүлээп алган.

С. МААДЫ.

Ташкентиниң башыцнар тудар комбинадының ийиги заводу баштайгы продукциязын чыгга берген. Оиу ажыглаага киирерге, тулуг үлөтпүрүкүң күүлүг ол будүрүлге чери чылда чартык миллиои ажыг дөрбелчии метр чурттаага шөлүн тудуп турар күчүлүг апарган.

Чаа заводту француз «Камво болгаш К°» фирма-биле дең каттыштырып тургаш чартык чыл дургузунда тутнан.

Хамаарыны белеткээрииге эң чаа арганы ажыглаан: чыыдыышкын кыдырыига бүс ийиипе изиг суг арнуига электри күчүүн ажыддаткан. Ол арганы ажыглаарга будүрүлге ажылы дүргедээн-даа, кыпыгларның эки шынарлыг болуун база магадыпалдыг болган.

Дөрт кааг тос башыцнарны тударын тос балга күштүг чөр шинчээшкиниинге шыдамыр ыыдыр телевизээн.

Чурукта: баштайгы продукция.

Фото И. ДУШКИННИЙ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Адаларның дайынчы алдарының оруктары-биле

КАМЫШИНДЕН бистиң номчукчуларывысха СЭТА-ның корреспондентизи В. ЖАРКОВТУҢ дыңнатканы мындыг. Ада-өгбелериниң дайынчы алдары-биле холбашкан черлерлиг 3000 километр дурттуг оруктарга машиналарын доозунналдыр маннадып чораан беш чадаг-тергечилер Камышинде чанып келдя. Камышинниң хөвең-саазын будуштуг пөстер кылыр комбинадының аныяк ажылчыннары олар Воронежке, Волгоградка, Харьковка, Полтавага, Киевке, Бреске, Кишиневка, Одессага, Ростовка болгаш Белгородка чораан.

Бреске аян-чоруктуң киржиичилери Волганың ол шивээзиниң камгалакчыларының дайынчы алдарының демдээ болу берген Мамаев Курганның ыдыктыг черииниң довураан ук маадыр-шивээниң музейинге дамчыдып берген. Төрээн хоорайынга олар Буг хемде шивээ камгалакчыларының ханы сиигеи черниң адыш довураан тураскаал кылдыр эккелген.

Хөрээжеиner — улуг күш

ПАРТИИЖИ АЛМЫДЫРАЛ

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДИГ САНАЛДАРНЫ АМЫДЫРАЛГА!

Таңды районнуң партия организациялары эрткен отчёт-сонгуудалыг хуралларга коммунистерии шугуичүелелдиг саналдарының чамдык түнелелдерии кыпкан, партийжи иитчии болгаи организастыг ажылдарны эижиидер талазы-биле алзоп хемчегерни ап турар. Баштай эге организациялларыиа айы-биле ап чорудар хемчегерни ажылдап кыпган, партбюроларга, партбюроларга бадылаан турган.

Бо чылын партия организацияларының секретарьларының семинарын 3 удаа арттырып, оларга партия тургузуушкуиуиуң дугайында лекцияларны, илеткелдерии номчуп, ажыл дүржулгазының солужулгазын чорутkан. Районуң партия активиниң школазында партия ажылдакчыларының хей кезии хаара түүгүнган. Ол школа ам ийи чыл ажыддын турар. Партком, партбюро секретарьлары, кежигүннери, партгруппоргтар партия хуралын белеткеп арттырырии, ажылды планнарының, коммунистерге партийжи илалгаларны бөсприиң дугайында илеткелдерии дыиап, партия кежигүнүнге киреринии күүседнрине колхозтар, совхозтар белеткеттинген. Хуралдарның протоколдарын кылырын болгаи эске-даа партияның керек эигеледдерии шын чорударының дугайында практиктиг кичээлдерге олурушкаинар. Өөредилгеиии бо хевирп ыка дузалыг болган. Күзүн школаның өөредилгезин уламчылаарына белеткел ажылдарын баш удур чорудуп, райком түскай программаны ажылдап кыпган.

Партия хуралдарында чугаалажыр айтырыглары коммунистериии берген саналдарына үидеиилеп тургузуп турар. Ам партия хуралдарына тургускан айтырыглар организациялларының ажыл-чорудулгазынга ханыпаан, колдуунда Уставтың негелдеиерии коммунистериң канчаар сагыш турарының, бүлүүлгеге киржиилгезиниң дугайында апартан. Бо айтырыглар партия организацияларының займчы арга-чорудулгазынга иэлгии берип, оларның бүлүүлгеге ролии, коммунист бүрүзүнүң онзаикан ажылынга харысалгазын бедидип турар. СЭКП райкомуиуң бир пленумуна «Бодээ ажыл-агый будүрүлгезинге специалистериин ролии белдеринии дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Пленум белүрүнүң мурнуида түскай эртеииглер-биле анкеталыг айтырыглаарны чорутkан. Илеткелге солуп фактыларны хейү-биле киирегиниии түнелеиие пленум солуп, уре-түнелдиг болуп эрткеи. «Тиилелгее» совхозтуң партия хуралынга партиялың иитчии ажылынның байдалы болгаи оиу эижиидериии дугайында база коммунистерии идейиг каииалгазын бедидерииии дугайында чугаалашкан. Парткоминуи, бага чамдык бригадаларда партия организацияларының адрезинге шугуичүелдер белгүлеан. Хурал соонда партком кежигүннерии совхозтуң ажылагыйынын бүгү алырларынче хүлээп алган докталды күүседнр ажылдарны чорудары-биле чорутkан. Ол ышкаи «Россия» совхозтуң партия организациязының хуралынга коммунистерии авторитедии болгаи ролии кодуреринии дугайында айтырыгны чугаалаикан.

Хуралдарга, парткомнарга, райкомуи бюрозуна колхозтарның, совхозтарның, оскө-даа будүрүлге черлериниң Совет эрге-чагыргаиын 50 чыл ооиа таварыштыр алган социалистиг хүлээлгелерии канчаар күүседнп турарының дугайында үргүлүү чугаалажып турар. Партия болуктери-биле ажылды парткомнар, партбюролар эижиидип, түр партия болуктерии хөпү бригадаларына, фермаларга тургузуп, коммунистер эвээш черлерге партия-комсомол болүүн тургузуп турар. Ам мал чеми белеткээр авеноларда 8 партия болуктери сигенчилериик оргузунга партийжи-организастыг ажылдарны калбартып турар. «Межегей» совхозтуң тоң сүт-бараан фермазында партия болүү (партгруппорг Б. Коваленко) продукциияның бот-үнезии чиигедиринче коллектиигпи авиледеп, күш-ажыыды эки организастаалыпаан арткеи чылын фермага бир центнер сүт 25 рубль турган болза, ам 4 рубль чедир чиигеен. Ында коммунистер коллектиигпиң амыдыралының бүгү талаларына боттарының салдарын чедирип турадлар. Совхозта партбюро (секретары З. Полинина) партийжи активчилериниң күжүн ийи ажыглап турар. «Тиилелгее» совхозтуң тоң сүт-бараан фермазында партия организациязы (секретары Эш Овдар) бүгү малчыинарны партия чыдыышкынының база аныяктарның кежээки школазынга соревирии чедип алган. Ында коммунистер О. Хувар, М. Чечекмаа, О. Монгуш-оол өге организациияның организас-массалыг ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Киижилер-биле ажылды күштелдирип, оларның ажыл-ишчи, политиктиг шынарын хирек кырында коорулче партия организацияларының улуг кичээнгейии салып турар апаргап. Оон түнелиниие «Тиилелгее» совхозтуң, Дүржулга станциязының, «Коммунизмниң хөрели» колхозтуң партия организацияларының хүрээлеии ээуп турар. Партия кежигүнүнүң кандидадынга киргеиериин хей иеруузу ажыл-ишчиннар болгаи колхозчулар. Бо организацияларда партийжи күштү тварыштыр тургусканындан адгыда, кежигүи эвеес активчилерии хей-ниитиниң ажылдарында идепкейлиг киржип турар хөрээжеиner дыка хей болуп турарын чугаалаан.

Партия кежигүнүнге кирип турарларга негелдеге бир дугаарында ол киижиниң ажылга хамаарыжыгазын, хей-ниитичи чоруун болгаи эске-даа байдалдарын коруп тургаи, кирип ап турар. Рекомендация берип турар коммунистериң харысалгазы улаткаи, олар партияның кежигүнүнге кандидаттар-биле СЭКП кежигүнүнүң хүлээлгелериниң болгаи эргелериниң дугайында беседаларны, партияның Уставының, Программазының дугайында таныдылга ажылдарын чорудуп турар. Маңаа партия болуктери улуг роль ыдуг, чүге дээрге олар будүрүлгеде ажылдап турар коммунистериң аразында турар болганда, оларның ажыл-амыдыралын, сонуургалын эки билир.

Партия организацияларының ажыл-чорудулгазында, оларның шугуумчүелдиг саналдарын амыдыралга боттандырып турарында ам-даа четпестер бар. Партия организациялары бүгү күштү СЭКП ТК-ның Тезистерии масса оргузунга таныштырарынче, аларның 50 чылдың юбилейиие үүгүлүүр куш-ажыыны кодуруунүнерже чонну эвилелдеринче угландырган.

С. ТУШКОВ.

СЭКП Таңды районнуунуң оргкомдизиниң эргелекчизи.

Совет эрге-чагыргаңың 50 чылынга

ЛЕНИН БОЛГАШ ОКТЯБРЬ—ТЫВА ААС ЧОГААЛДА

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнунда Тываның кара четпес делгем хову-шынналары, кал-чимистиг арга-арыглары болгаш аң-меңнер тайга-сыннары дашпыкы эжелекчилерниң хуу «анчуу кыдыр санаттының тургаш. Тере-Хөлдүң болгаш Тожунуң эзим-аргаларынга тос чадырларга, Хемчиктиң болгаш Улуг-Хемниң шыналарынга бава Тес-Хемниң болгаш Саглының ховуларынга самдар кара өтперге ап-чут, дарыг-аржык, мысы долган турган. Мында хамаарыштыр чөтээдыы Степан Сарыг-оолдуң шүлүттериниң чимдик өдуругларны сактып корээлээр:

«Улуг чуртуң «ээзи» ковей,
Улуу-кыдыы ажык-демиң:
Элчирен мунган тапчаапты кээр—
Элейги сүрүп чана бээр.

Сударт чүктээн дама кээр —
Суургады сүрүп чана бээр...»
Алдың, моңгун деженнинген
Аштап, донуп, түрел чорду.

Аржаан суглуу сүүгү алган
Аарың, кырлыы төнүп чорду...
Өлген соонгу чыыр болза,
Өлчейлиидеп чамызавас.
Аяган хаяым нудар болза,
Алгый-Хөлдеи смыгавас».

Шак мындыг мунгараачыг берге өйде чүгле улустуң аас чогаалы (фольклор) — тоолдар болгаш тоожуруу чугаалар, ырлар болгаш кожамыктар, үлегер домактар болгаш тывызыптар, чечен чугаалар болгаш йөрээлер улустуң сагыш-сеткилин өөртүп, оон чаагай аас-кежик дээш чүткүүлүг хей-аът кирип чораан. Тыва улустуң чогаадыкчы күжүн, оон салым-чаланныг үнүн кандыгдаа доктар-мооңдактар доза туруп, боой тудуп шыдаайн келген. Хоочун салгалдың амыдыралының бүгү-ле дүржулгалары, оон культурazының төөгүзүг улустуң шак бо кайгамчык байлам болгаш хей талалыг аас чогаалында сиңиккен.

Хосталга болгаш аас-кежиктиг чүрттелге дээш демисел оон кол идеязы, алыс өзээ болуп келген.

Октябрь революциязы тыва улусту чүс-чүс чылдың колониалдыг болгаш феодалдыг дарлалымдан хостевышаан, аңаа хостуг болгаш аас-кежиктиг чуртталганың, экономиктиг болгаш культурулуг хөгжүлдениң делгем оруун айтып берген. Ол өөдүр революция тыва улусту чүгле дарлалдан чарып алган эвес, харын оон угаан-медерелиг сергедип, чогаадыкчы мергенниин уламна хайныктырган.

Революция үезинде болган оон соолүндеги улустуң аас-чогаалы бодунуң шаандагы чаагай чаңчылдарын уктап салгавышаан, чаа-чаа идеялар, темалар, аяннар-биле сонсаал чокка долдунуп, ырлар болгаш кожамыктар, үлегер домактар болгаш тывызыптар, чечен чугаалар болгаш үран өөрүүлүг чечектениин келген болгаш хөгжүп турар. Оларның иштинден ырлар болгаш кожамыктар аң-не нептереңгей. Ында тыва улустуң Октябрь революциязындан этелээн амыдыралынга болган улуг үнделиг өскерилелер болгаш кесиг болуушкуннар барык шупгузу илереттингеп.

Тывага болган национал-хосталгалыг революциялың башпайгы хүнеринден этелээн, тыва бижиктиг болгаш литературалыг төрүттүнгенинге чедир улустуң чаа революшчу ырлары болгаш кожамыктары хой-хөйү-биле чогаттынган. Улуг Октябрь, оон ыяаңнаажындан чалбыыштаалыг хып үнген национал-хосталгалыг революция, ниижи төрелгетеннің аң-не ынак башкызы Владимир Ильич Ленининиң өөдүр-чагай өөур-хевири, хостанган чонуң кызыгаар чок өөрүшкүзү, хаяың төп тургаш, чаалап алган хосталгазын улам быжыглаар дээш араттарның демисели, чонуң ортем-биле дээш чүткүүлү, улуг орус улус-биле быжыт найырал, аныяк республикага улуг Совет Эвилелиниң аяы-дүңма дузаламчызы шак бо ырларда болгаш кожамыктарда сиңиккен.

Улустуң ол үедеги ырлары болгаш кожамыктары чонуң он-боозуңдаа ырашыыдыг, чыда-селемезинде-дээ чидиг кылдыр чаңгыланып турган. Ылаңгыя 1918—1919 чылдарда Тывага болгулаан дүвүрөзүнниг онаа болуушкуннар улустуң кожамык ырларында тодаргай илереттингилээн. Чижээлээрге, тоогу эртемнериниң кандидады В. Ч. Очурнуң «Тываның национал-хосталгалыг революциязы» деп ажылында таймылбырлаң турары-биле алыртса, Чадаана хүрээзиниң камбызы Чамзы-Камбы дээ лама 1919 чылда Омск хоорайга четкеш, Тывага повтрреволюстуг ажыл чорудары-биле Колчактың чазаа-биле дутуруушкаш, аңаа чарыгдаары-биле 20 муң мөңгүн аныаны алган, ону Колчак урянхайларның дамаарының баштыңы кылдыр томуйлавышаан. «Ыдыктыг Ачаа» деп орденниң II чергези-биле шаңнаан. Чамзы-Камбының ол сагтыныкчы чоруунуң боттанмайн барганын чон мынчаар шоодуп турар:

Чаданаанның чаңгыс дыды
Сандан боор дээш чадап кагды.
Чаданаанның Чамзы-Камбы
Чанчып боор дээш чадап кагды.

Ол ышкаш Ян Ши-чао дээ чанчыкга командылаткан эжелекчи кыдат шеригдер 1919 чылда Тывага шуургун кирип келген. Оларны тывалар «Камың шериң» аам «Камыңнар» деп адап турган. Оларны кызыл партизаннар болгаш тыва араттар баштай 1920 чылдың октябрьда Оттүк-Даштка сандырадыр сывыртаан, оон соонда 1921 чылдың мартта Шагаан-Арыт чоогунга шуут коргун үзе шапкан. Мында хамаарыштыр мындыг кожамыктарны чон ырлаажы бергеп:

«Кара булут келгеп соонда,
Хаттыг шуурган дүмүн келди.
Кара баранн келгеп соонда,
Каяың кыдат хайның келди.

Кызыл-Чыраа чуртумайга
Кыяр сингеп үндүрбенер.
Кызыл чаактыг кыяңарга
Кыдат каяың чагдатпадар».

1918—1921 чылдарда Тывага удаадараа кээп, ноян-дүңгуметтер-биле бир бооп сүлчээлежип алгаш, чонну кара туразында аажылап турган ак гвардейжилерни Тываның чону «солдаатнар» аны «актар» деп адап турган. Ол өйде мындыг кожамыктар чогаатгынган:

Шокар булут эртпеп соонда,
Соок шуурган хадый берди.
Соңгаар аккан Чаданаада
Солаан шериг чыгып келди.

Аллаң, шыптыг Чаданаада
Актар чыгып келген дидир.
Ашак камбы — Чамзы-Камбы
Аразында кирген дидир».

Тывага национал-хосталгалыг революция үезинде ноян-дүңгуметтерни болгаш лама-хамаарны чочулап шоодар, оларны бак сөглеп ыяңырыры кажаңгыяындан-даа артык нүштелип, чер-черге тарап нептерээн. Чижээлээрге, Хемчик кожуунуның нояны Көкпейни чон шоодуп, дыка хей кожумактарны чогааткан. Оларның чамдыктары мындыг:

«Кеже тараа соктап каап-дыр,
Чивр сеп бе, чавее сеп бе?
Көкпей ноян кийгиртпкан-дыр,
Баар сеп бе, барбас сеп бе?

Үнүш, көктеп бүткеп ышкаш,
Үстүү, Алдыы Дуваан-Кара.
Үүлеминиң четпеп ышкаш,
Үвүреңнээн Көкпей ноян».

1965 чылда үнген «Тыва кожамыктар» номунда бир болук кожамыктарга хамаарыштыр Ю. Ш. Кюнзегеш мындыг таймылбыр киргеп: Тожу кожуунуның эң-не көргүс ноянларының бирээзи Тоңмут (Тоңмутчук) ноян чонга удур карааы политиканы чорудуп, буурап бар чыткан феодалдыг ёзуну камгалаар дээш каш удаа оралдажымышкынны кылган. Чон ол нояны шоодуп, эрги феодалдыг ёзуңуң буурап дүжүп турарын мынчаар ырлажып турган:

«Эрткеп шагымң, баргап шагымң
Этпип изорин билбес-ле мен.
Элиг баштыг Тоңмутчукка
Чагыртырын билбес-ле мен.

Баргап шагымң, эрткеп шагымң
Китап изорин билбес-ле мен.
Балык баштыг Тоңмутчукка
Бараалгаарын билбес-ле мен.

1921 чылда Тывага национал-хосталгалыг революция тиилээн, феодалдарның эрге-чагыргазы иезээ мөңгеде этпип келбес кылдыр хөөрмүттүүгеп. Тыва араттарның кырынга аас-кежиктиг, хостуг чурттелганың хүнү чаймынаның чырып келген. Араттар ону Ленининиң партизының, Октябрьның, улуг орус улуотуң ачызы дээ билгеп. Бо дугайын чон бодунуң «Очаладан кедилзорин», «Кайгамчыктыг интернационал» деп ырларда илереткеп. «Очаладан кедилзорин» деп ырда мынчаар ырлап турар:

«Очаладан кедилзорин
Оруе арат айтып берген.
Октябрьның хүвискаалын
Ол-ла чердеп делгереткеп...»

Ынчаарга «Кайгамчыктыг интернационалда мындыг одуруглар бар:

«Кадагаатты каргызынга
Качыгдадып чораан арат.
Качыгдалдан чарып алган
Кайгамчыктыг интернационал.

Иштиниинң эзээргээнге
Эзээргедип чораан арат.
Эзээргеткен чарып алган
Эвереддиг интернационал...»

Арат кижиниң чүрээниге эң-не чоок кижи Владимир Ильич Ленин апарган. «Хүвискаал, революция, «Ленин башкы» деп сөстерни улугдаа кижилер, бичии уруг-дарыг-даа аскындан дүмүрбестей бергеп. Бай-тайгы үеде тыва араттар ааларга эптиниң аайы-биле «Лээней башкы» деп турган. Владимир Ильич Ленининиң арат кижиниң биилеэнге, Ленининиң өөдүр улуг оюр-хевири, оон пролетариаттың улуг башкызы Карл Маркс-биле чаңгыс үзелдиң улустуң аас чогаалының мыяңдыг одуруглэринде илереттингеп:

«Хажыгымыдан харап көөрге,
Хаяа хээлиг Тыва чурту.
Каш-ла соокту каттыштырган
Карл Маркс, Ленинни.

Ужунайдан харап көөрге,
Угулзалыг Тыва чурту.
Улус чонну каттыштырган
Улуг башкы Ленинни.

Ленининиң айыткан оруун
Эндеп чоокка эдерээлп.
Революстуң алыс херээн
Эчизинге чедирээлп».

20 чылдарның эгезинде чонуң оруглуунга база бир тарап нептерээн кожамыктарның бирээзи болза:

«Өөк-зе, Тураа черинейге
Өөскүүн үнген хүвискаалды.
Өскүе, ядыы араттарны
Өрү тыртпан хүвискаалды.

Кара-Ыяш черинейге
Хайныл үнген хүвискаалды.
Хамык ядыы араттарны
Хаара тыртпан хүвискаалды.

Бо кожамык ырда Араттың Революстуг Намының организастаттының тургустунганын, ол намның революциялыының керээ улам бижыглаарынга эргежок чугулаазын, оон чорудуп турар политиказының, мында оон Улуг хураңдарының шинтпирлериниң чөп шынныың тодарадып турар. Намның баштайгы Төвүлел хуралы 1921 чылдың октябрь 29-та Өөктүң Дыттыг-Арыгга, ТАРИ-ның I Улуг хуралы деп тоогүге саналттынган, ийиги Тургуунчу хуралы 1922 чылдың февраль 28-те Туранга болуп эртеп. Ынчангаш үстүнде кожамыкта Өөк, Тураа, Кара-Ыяш деп черлер аттары болза,

(Төнчүзү 4-ну арыында).

Шынчы дузалакчылар

ХӨЙ-НИИТИНИҢ ҮНУ

Хаяа парлалгазы ажылчы чоннарны кижизидериниң талазы-биле партияның дайынчы дузалакчызы, хөй-ниитинииң үнү болбушаан, колхоз, совхоз, бүдүрүлге албан черн бүрүзүнүң ажыл-ижин, амыдыралын чырыдар. Планныг онаалгаларны күүседир, социалистиг чарыштыг организастаар, чаа эгезошкинерни дет кижир, мурнакчыларның дуржулгазын нептередир хүзээлге хаяа парлалгазынга онаажыр.

Амыдыралда бар четпестерни сойлекчизи Ю. Л. Аранчын кылган. «Хаяа солуунга материалдар чыыры», «Сатира, юморну хаяа солуунга ажыглаары», «Редколлегиниң ажылын удуртуру» деп илеткелдер-биле хаяа солуун редакторлары баштайгы хүнде танышкан.

Ийиги хүнде «Хаяа парлалгазының дэвитиг чоруу», «Материалдарны редакторлары», «Хаяа солуунуң кластарга-шимелдезиниң» дугайында илеткелдер болган. Семинарның киржикчилери ийиги хүнде республика солуннарының редакцияларына барып, боттарының ажылынның дугайында дуржулга солушкан.

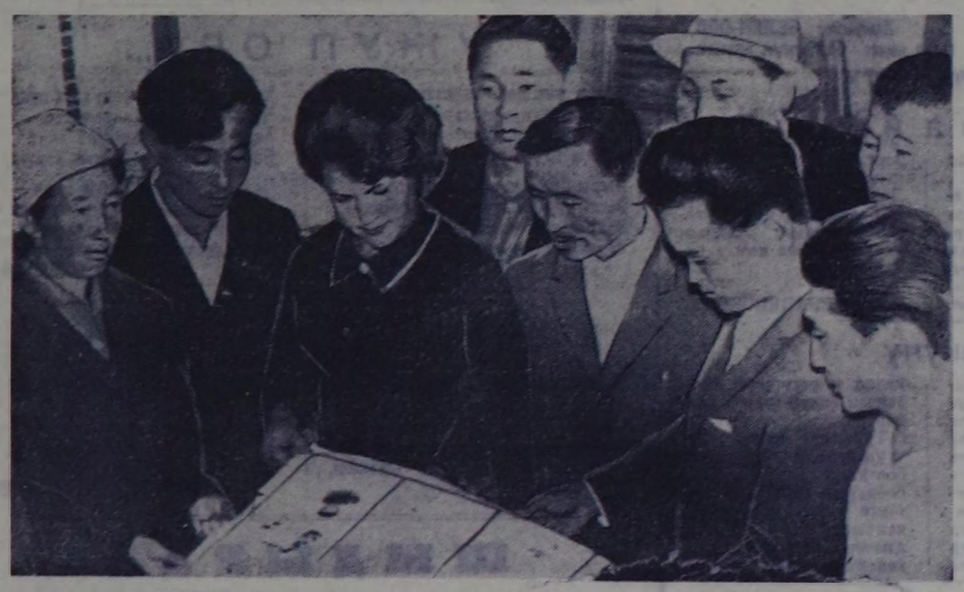
Юбилейиг чылда чонуң ажылышчи кодургүүшкүнү кайда-даа бедик. Октябрьның 50 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүзээлгелериниң канчаар күүсеттинии турарын хаяа солуннар чыыдар ужурлуг. Бо хүннерде чугула айтырыг—юбилейиг чылдың дүжүдүн ажаан алыры. Бо талазы-биле чугула ажылды хаяа солуннар чорудар. Дүжүт ажаан алышкынында хүннүң маадырларын илередип тывары, ажылды дүргеп, шынарлыг чорударынга шаптыптап турар бүгү-ле четпестерни чайладырын «Дайынчы хуудустар» чедип алыр.

Чер-черде хаяа солуннарның ажылынның дуржулгазын солчуруп семинарга организастаан. Хаяа парлалгазы четпестерни сойгаган, ажыл-херектиң байдалын тодарадып алыр бис.

Бо ажылдар билдинге берген соонда, солуунга кирер материалдарны Ондар Аракчаа бодунуң саналынга кол-ла үүл—ханакорларга даянып ажылдарын онаа деп санаан. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта «Совет хөрээженнер» деп хаяа солуннуң редактору Донгак Норжуң, пассажирлер АТА-зында «Транспортник» хаяа солуннуң редактору эш Зибрев боттарының коллективтеринге хаяа парлалгазының кайы хире рольдуун коргускенер.

Хаяа солуннар редакторларының семинарынга ажыктыг, солуң үүлдерни хойнуу чугаалашкан болгаш ону практикага ажыглаар деп семинарның киржикчилериниң саналгаларында мындыг болган.

Алдарлыг 50 чылды төлептиг утмуур дээш, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистерни чонга пропагандаар ажылга хаяа солуун ажылдынчылары боттарының үүлүн киирип ажылдаарлар.

ЧУРУКТА: Семинарның болук киржикчилери. А. АИРНИҢ фотозы.

«Хаяа солуун—партия организациязының дузалакчызы» деп илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыгының эргелээр. Редколлегия кежигүннери: салбырда комсомол комитединиң секретары Эрес-оол Сайа болгаш чолаачы Доржу Хертек бээ мея кымдан кандыг материалды алырын дугурушкаш, күүсеткен киритер бис.

Бистиң хаяа солуннуң ажылынга идепкейлиг киржип, салбырның ниити ажылы дээш сагыш салып турар активчилер хөй. Оларга комсомолчу саанчы Александра Сарыглар, бээ ажаакчызы Күвен Сарыглар, мында эге школаның директору Татьяна Бакаан болгаш еске-дээ хөй-хөй кижилер хамаарыжыр. Хаяа парлалгазының ажылынга хөй-ниитинииң калбак кезиин хаяа тутпан тудум-на, оон ажылы улам эжижип турарын билгеш, бо ажылга ам-даа хөй-хөй кижилерни киириштирериниң хемчегларин ап турар бис.

Хаяа солуннар редакторларының республика масштабтыг семинары Кызылга болуп эрти. Үенин нетелдезинге дүүштүр, идеология ажылының бо чугула хевирин эжижидер хемчеглер талазы-биле дыка хөй чугула, ажыктыг үүлдерни бо семинардан биилп алдывыс. Ам бистиң ажылдаарывыска черле чиик болуру чугаажок. Семинарга кылган илеткелдерни, эш-өөрүүн саналдарын дыннап орарга, бистиң ажылывыста четпестер дыка хөй-дүр, оон-биле кады чамдык черлерде эки ажылдыг солуннар хөй-дүр. Арга-дуржулга солчулгазы ажыттыг болду.

Бо хүннерде салбырның ажыл-ишчилериниң мурнунда улуг соруглама чемниин белеткели, дүжүт ажаан алышкынны, кыштаглаашынга белеткел болгаш еске-дээ соруглга тургустунган. Ону чөптүг шинтпирлээринге «Мурнакчы» хаяа солуун дузазы чедирер.

К. МОНГУШ,
«Мурнакчы» хаяа солуунуң редактору.

Бистиң „Мурнакчывыста“

«Бардык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының ажыл-ишчилери юбилейиг чылдың баштайгы чартынында арестиг ажылдаш, боттарынга алган социалистиг хүзээлгелерни күүсеткеннер.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге, оларның ажыл-херекти бедик медерелдии-биле угаан-билиринге улуг рольду хаяа парлалгазы ойнап турар. Бистиң салбырда «Мурнакчы» деп хаяа солун үнүп турар. Оон редколлегиязында үш кижи бис. Чыя эгезинден бээр 8 номерни үндүрдүвүс.

Номер бүрүзүн үндурериниң мурнуу чарында салбырда партия организациязы, кодээ Совет болгаш еске-дээ хөй-ниити организациялары-биле чугаалажып, ниити угланымышкынны, ол үеде тургустуна берген соруглгаларны, ажыл-херектиң байдалын тодарадып алыр бис.

Бо ажылдар билдинге берген соонда, солуунга кирер материалдарны чыыр эгелээр. Редколлегия кежигүннери: салбырда комсомол комитединиң секретары Эрес-оол Сайа болгаш чолаачы Доржу Хертек бээ мея кымдан кандыг материалды алырын дугурушкаш, күүсеткен киритер бис.

Бистиң хаяа солуннуң ажылынга идепкейлиг киржип, салбырның ниити ажылы дээш сагыш салып турар активчилер хөй. Оларга комсомолчу саанчы Александра Сарыглар, бээ ажаакчызы Күвен Сарыглар, мында эге школаның директору Татьяна Бакаан болгаш еске-дээ хөй-хөй кижилер хамаарыжыр. Хаяа парлалгазының ажылынга хөй-ниитинииң калбак кезиин хаяа тутпан тудум-на, оон ажылы улам эжижип турарын билгеш, бо ажылга ам-даа хөй-хөй кижилерни киириштирериниң хемчегларин ап турар бис.

Хаяа солуннар редакторларының республика масштабтыг семинары Кызылга болуп эрти. Үенин нетелдезинге дүүштүр, идеология ажылының бо чугула хевирин эжижидер хемчеглер талазы-биле дыка хөй чугула, ажыктыг үүлдерни бо семинардан биилп алдывыс. Ам бистиң ажылдаарывыска черле чиик болуру чугаажок. Семинарга кылган илеткелдерни, эш-өөрүүн саналдарын дыннап орарга, бистиң ажылывыста четпестер дыка хөй-дүр, оон-биле кады чамдык черлерде эки ажылдыг солуннар хөй-дүр. Арга-дуржулга солчулгазы ажыттыг болду.

Бо хүннерде салбырның ажыл-ишчилериниң мурнунда улуг соруглама чемниин белеткели, дүжүт ажаан алышкынны, кыштаглаашынга белеткел болгаш еске-дээ соруглга тургустунган. Ону чөптүг шинтпирлээринге «Мурнакчы» хаяа солуун дузазы чедирер.

К. МОНГУШ,
«Мурнакчы» хаяа солуунуң редактору.

Найыралчы армияларның шериглериниң кады өөредилгези

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң Национал улусчу армиязының каттыжышкынналарының болгаш иезекгериниң база Герман Демократтыг Республикада болуп совет шериглериниң кады өөредилгези бо чылдың августа 14-тен 18-ке чедир Потсдам биле Магдебург округтарының девизиззеринге болган дээрзин АДН агентилел дыңнадып турар. Өөредилге чоруп турда аңаа кирижикен бүгү күштерниң бедик дайынчы белеңнин болгаш дем каттыштырып алгаш эки хеделип билирин көргүскен. Национал улусчу армия биле Совет Армиязының аразында аны-дүңмалышкы чорутту улам ыңай быжыглаарынга өөредилге дузалаан.

Өөредилгеге Варшава Керээзиниң киржикчилери мурнелерниң Каттышкан Чепсектиг Күштериниң кол командылакчызы болгаш ССРЭ-ниң Камгалал министриниң бирги орлалчызы Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский, ГДР-ниң национал камгалал министри артмия генералы Г. Гофман, ПУР-нуң национал камгалал министриниң орлалакчызы генерал-полковник Е. Бордиловский, ЧССР-ниң национал камгалал министриниң орлалакчызы генерал-лейтенант Ф. Шадек оруруштаан.

Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

ПРАГА. Профэвилелдериниң Бүгүделегей федерациязы ВДР-ниң Профэвилелдериниң Бүгү-ниити конфедерациязынга телеграмма чорудуп, Вьетнамда америк агрессияга удурланышкынның үнүн кодурүп үндүрер деп бүгү делегейниң ажылчы чоннарын болгаш профэвилелдерин кыйгырып турар. Чоокта чаа ВДР-ниң девискээрин, ылаңгыя Монгион дээр улуг ковурүгүнү америк ужар чүүдүн бомбалаанынга ханы киленээн Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының секретариазы тайбың чоннуң ортузунга чаа когаралдарны болдурган өлүрүкчү үүлгедиишкиннерге шинтпирлаар удурлашылыы турар дээрзин телеграммада айыткан.

ТОКИО. «Вьетнамда дайынга удур демисежип турар хамаатыларның үнү» деп япон организация 100 муң иен түнүг эм аймаан Вьетнамның улузунга дузаламчының фондузунга дамчыдып берген.

ЛОНДОН. Парламентинин болук кежигүннери—лейбористер ВДР-ниң девискээрин америк бомбалаашкынының үзээ калбарын турары-биле холбаштыр тургустунган байдалды чугаалажып көөру-биле общиналар палатазының хуралын далаштыг чыылдырар дугайында негелдени киирген. Ол базынның база бир агелекчизи Джон Мендельсоннуң медеглээни: АКШ-тың Вьетнамда дайын үүлгедиишкиннериниң калбарганынга Великобританияның хөй-ниитизи сагышсырап турар.

НЬЮ-ЙОРК. «Мурнуу чүктүг христиан удуртулгазының конференциязы» деп негр организациязының чыл бүрүзе болур съездизи Вьетнамда дайынны бүрүү шаап көөр болгаш милитаристерге шинтпирлиг соругну бээр деп америк улусту кыйгырып турар резолюцияны хүлээп алган.

(СЭТА).

Нигерияда байдал

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның найысылалы — Лагоста магазиннериниң болгаш оске-даа салыг албан черлериниң чарлалдарын чырыдарын онаа айтышкын үнүгжеге чедир хораан. Моон-биле кады чурталга бажыңнарының сонгаларын болгаш ажиктерни чырыткалыын ыяавыла күүседнр кылдыр турумчуткан. Агаар хүвүрээзиниң болган тавариылгаза айыыл чок болур чорукту хандырар соруглга-биле оваарымчалыг болур чорукчун бо хемчегларин алган.

Сонгу Нигерияның кол хоорайы—Кадуна чурталга бажыңнарының сонгаларын болгаш ажиктерни ыяавыла нарангыладыр дугайында чуруму тургускан. Барыын Африкада база эң улуг аэродром — Ван аэродромга август 15-тен эгелээп бүгү хамаатты самолёттарның хонарын болгаш ужударын хораан. Чазактың үндүрген чарлыы хүндүе-дээ база дүне-даа самолёттарның ужудуушкунун хөрүп турар.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Кыдатта корум-чурум чок чоруктар база Мао Цзэ-дуниуң чызаалакчылары биле удурланыкчыларының аразында «ханныг үскүлежиишкиннер» соксавайн турар. «Күштү ажыглаар демиселди соксадыр» деп кыдат парлалганың шыңгыы кыйгырыглары-биле чедишкин чок болуп турар. «Бэйцзин жибао» солун август 13-те мурнуку үүлдүнге Мао Цзэ-дуниуң удурланыкчыларынга калчаалыг халдаашкынны кылып, чогум-на харын олар «күштү ажыглаар демиселди организастыг болгаш план-биле ёзугаар күтүүп турар» деп медеглээн.

«Күштү ажыглаарынче» күтпээн дээш армияның Кол политиктиг эргелелиниң начальныгы Сяў Хуа, оон оралакчызы Сый Ли-цин, Кол штабтың начальныгы Пэн Шао-хуэй олар-ны база армияның оске-даа удурланыкчыларын, шеригниң начальныктарын буруудадып турар бижимелдер Пекинниң хаяаларында көстүп келген. Кыдаттың Улусчу-хосталга армиязының Кол политиктиг эргелелиниң, Кол штабының, Шериг-далай күштериниң болгаш Шериг-агаар күштериниң штабтарының пзаофаньчылары «Кол политиктиг эргелелде эрге-чагыргада турар болүүглелде эң кол кижи болур Сяо Хуаны дүжүрерин» негеп, ол болүүглелди «бүүзениң хайлыг ээзи» деп турар. Кол политиктиг эргелелге ол «бүүзеин» Лю Шао-ци (КУР-нуң даргазы), Дэн Сяо-пин (ККП ТК-ның чиңгине секретары) ажыктан дижирлер. Армияга «культура революциязын» чорудар талазы-биле комитеттеп Сяо Хуаны «сывырып үндүрериң» болгаш оон Кол политиктиг эргелелди «состаарын» пзаофаньчылар негеп турар.

Кыдат пайысталдың администрация-юридиктиг болүктериниң төлээлекчилериниң чоокта чаа Пекинниң төвүнге эртиргеп митингизининг кол темазы болза, «күштү ажыглаар демиселди» соксадыр дугайында айтырыг болган. КУР-нуң хой-ниити айыыл чок чоруунун министри болгаш «революстуг комитет» дээр чүпезинин даргазы Со Фу-чжи митингиге олурушкан.

Ыяныг болза-даа кыдат солуннарының дыңнатканы-биле алырга, чурттуң хөй районнарында үскүлежиишкиннер үргүлчүлевишпээн, маоцзэдунчулар шыңгыы удурланыышкынга таваржып турар.

Фото И. ЧОХОНЕЛИДЗЕНИИ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Колонизаторларның аштырыышкыны

ДАКАР. (СЭТА). Гвинеяның болгаш Ногаел шенек ортулуктарның хамаарышпас чоруунуң Африка партизыының (ПАИГК-ның) конференциязы июль 7-деп 10-га чедир болуп эрткеп. Конференция португал колонизаторларга удур демиселдиң фронтузунда байдалды. «Португалия» Гвинеяның патриоттарының хостап алган районнарының политиктиг, экономиктиг болгаш администрativtig айтырыгларын чугаалажып корген. Ол дугайын ПАИГК-ның шында таратган дыңнадымында дамчыдып турар.

Португал колонизаторларның быжыглаанган чөрлеринге удур демиселди күштелдирер соруглга-биле конференция доктаамал национал-хосталга армиязының шериг иезекгерин таарыштыр тургузарын дүргедедир дугайында шинтпирин хүлээп алган.

Конференциянын киржикчилери хостанган девискээрлерин быжыглаар болгаш хөгжүдер талазы-биле тодаргай хемчегларни база чугаалажып корген.

ПАИГК-ның дыңнадымында оон ыңай чугаалап турары болза: шериг командирлериниң отчёттарын дыңнаш, конференция «португал» Гвинеяның соңгу талазында патриоттуг күштериниң хеделиишкиннериниң күштелгенин, салазаржы шериглерин хүрээлеңинде чидириглериниң көңүзөнин күзел хамыышкыны-биле демделген. Бо чылдың июнь 16-дан 25-ке чедир үевин дургузунда национал-хосталга армиязының болгаш партизаннарның согугларының түңнелинде салазаржылар 62 солдаттарын өлүртүп база хөй санныг солдаттарын балыглаттырып когараан. Чижээ, июнь 16—17-де патриоттар португал шериг лагери—Нагаже халдаашкын кылган үезинде ийи каварманы буза шаапан болгаш колонизаторларга хиниг күш талазы-биле улуг когаралды таварыштырган. Мансаба-Мансоа орукка болган тулчуушкунуңуң түңнелинде 17 португал солдаттарны өлүрген болгаш ийи чүк машинаазын узуткаан. Июнь 24-те салазаржылар хостанган Мансоде девискээрин катап эжелеп алырын ораалашкан. Ындыг болза-даа Национал-хосталга армиязының болгаш партизаннарның каттышкан күштери колонизаторларга өлүмүт согугну таварыштырган. Июнь 25-те Хостанга армиязының солдаттары Гула-Висенте орукка португал хелезиленикчилериниң колониазынче халдаашкын кылган. 8 солдаттарны өлүргеп. Ол-ла хүн Нага зонага 10 португал солдаттарны узуткаан.

1967 ч. Август 20.
ШЫН
3-КУ АРЫН

ЛЕНИН БОЛГАШ ОКТЯБРЬ—ТЫВА ААС ЧОГААЛДА

(Төнүүзү. Эгези 3-ту арыында).

ол хуралдарның болуп арткан черлерин хереченлеп турар.

Тывага революция тиилээнииң сөөлүнде чонуң база бир делгереглей ырызы: «Оңза хурал» деп ыры турган. Ында Октябрь революциязының херээн улам хогжүдеринче, чаалап алган хосталганы болган аас кежиктиң быжыглаарынче кыйгырып турар:

«Оңза хурал айытканын
Ораи чуртка күүседиглиг,
Октябрьның революзуи
Оон-даа улам хогжүдүлүг.
Хамаарышпас эрегленче
Халдан ырап шагат-ла чок,
Кампаниялыр күүдүүсту
Кан дег быжыг тургузаалы».

Улуг Октябрьның тыва улусха чаалап берген аас кежиин, хостуг чуртталгазын улуттап чок кылган, эрги ёзуну катап эгидип алыр дээш аңгының дайзыннары нам-даа удаа орнадажымыкшыларны кылган. Чижээлээрге, чагырыкчы дужаалдыг чораан лама Сумупактың баштаганы-биле 1924 чылда Хемчикке боочепсегтиг самыын, 1932 чылда Өөрүүн Хандагайты болган Боро-Шайга дээрбечилериниң үймээни болгулаан. Ол болуушкуннар улустуң ырларында база илереттингеп. Чижээлээрге:

«Кулугурну Сумупакты
Кусчуп, саваскан дойлаар
болгуун.
Чадараан-на Сумупакты
Саваскан, кусчуп дойлаар
болгуун...
Элеп-ле дээр чүве-ле чок
Этей берген Хандагайты,
Эрге-биле демиселгеп
Элеп сапыыт дээрбечилер».

1920 чылдарда чогаттыптан улустуң «Тоо-ле сургуул», «Салуутчуттар», «Улуг-Хемниң шапкынында», «Доге-Баары» деп ырларында араттың револючу нам, чазаанның ачылавышаалын алган-бөрээнишаан, эртем-биилгге өөренириниң эргежок чугулазын, чаа амыдыралды тудуп тургузарынга идепкейлиг киржирип революсчу ёлу-биле, өткүт-чидиг үнбиле кыйгырып турар:

«Нам-на сургуул тургузарда
Арат намдан баштаан-наймын
Нам-на эвилел кежигүн биетер
Нарын, шыгыы өөренирим».

Орус пролетариаттың демисели-ниң пайгамчык күштүг сандары, Владимир Ильич Ленининиң өлүм чок ажыр-чевири, оон чаңыпаалчак идеялары тыва улустуң чүгле ырларында болган номчакыларында илереттингеп дээр болза, канчан-даа опыт эвес. Хаанныг Россияга «кызыл хувискаалдың өөскүү үнгенниинң дугайында, ак хаанның («сагаан хаанның»); шпрооэзиден дүшкенинин дугайында, «кызыл оруктар» деп кижилериин эрес-маадырлыынын дугайында «Лазиий башкы» дугайында тыва улустуң ыска солуп чугаалары бар. Ол чугаалариың чамдыктары 30 чылдарда үнүп турган солуннарга болгаш өөредилге номнарында парлаттынган база баштайгы тыва чогаал —«Самбукайның чугаазында». Салчак Тооканың «Араттың сөзү», Степан Сарыг-оолдуң «Ангыр-оолдуң тоожузунда», Олег Сагаан-оолдуң «Оттуушкун» деп шинээнде болгаш өске-даа чогаалчыларның чогаалдарында киргилээн.

30 чылдарда парлап үнүгүп турган солуннарда болгаш номнарда Ленин дугайында кыска чечен чугаалары чок кончуг сонуургап, оларны дүргеп шажилеп ап, шуут боттарының чогаалдары кылдыр тарадып неттереэнин турган.

Революцияга сөөлүндеги чылдарда тыва улустуң аас чогаалынга нөстүп көрбээн онза улуг болуушкуун болза улустуң шин чогаалынның тыптып келгени болур. Тыва уран чүүдүп төөгүзүнде эң баштайгы тыва шиилерни 20 чылдарның ортаа үезинде-ле көргүчүлерге бираалгадып эгелээн дии. А. К. Кадзон бодунуң шиичилел ажылынга, тодаратқан. Ол шиилерни мынчалы бот-тывынгыр уран чүүдүн кирииичилери — нам школазының сургуулдары болгаш Аратның Революстуг Шериниң дайынчылары — биижимел сөзүглелиг чонка-ла боттарының түс-түс ролдарынга хамаарышкан сес-домакты чогаадып, ойнап турганнар. Ук шиилериниң ыол темазы революция боон турган. Шиилериниң төлептиг кирииичилери кызылдар, партизаннар, дарлаткан араттар, мынчаарга төлеп чок кирииичилерге ноин-дүүметтер, хамаар боон турган. Дарлаачылериниң болгаш дарлатканнарының аразында демисел, ол демиселге Октябрь революциязының ужур-дузазы, канчы-бектеп адырылган чонуң тиилелгези мынчалы шиилериниң ыол идеязы ол турган.

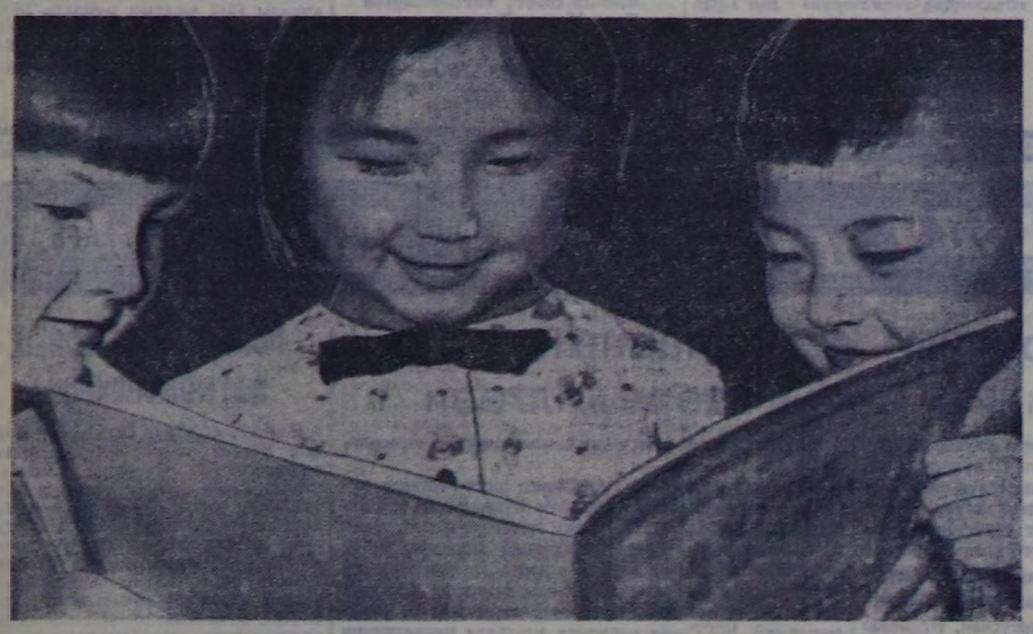
Тыва паспорнал биижиктиң чогаттыпганының сөөлүнде тыва литератураның үндезилекчилери боттарының баштайгы чогаалдарын, хамаатың шуурузунда Улуг Октябрьга болгаш Владимир Ильич Ленинге хамаарышкан темаларга турасказатканнар.

Ленинни, Улуг Октябрьны, Коммунистиг партииим чугаалаваан чогаалчы, шүлүктеваан шүлүкчү тыва литературада чок. Оларны ырлаваан композиторлуу, ыраажыны кым-даа тыппас.

Октябрь, Ленин деп сөстер кажалдаа читпес, олар тыва киижилериин чүрээнге кезээ мөңгеде артып калыр. Чүге дээрге:

«Октябрьның бүргазынгден,
Оттуг чаңның дүшкенинден
Чылаанның дунчузу үрелген
Чырык орук ажыттынган» (Степан Сарыг-оол), «Ленин — дириглерден артык дириг» (Байкара Хөөнмей), Ленининиң өлүү чок идеялары биштин оруузусту кезээ мөңгеде чырыдып турар.

К. ОРГУ,
А. ОНДАР.

«Солун вом, солун чуруктар, сонуургакчылар» деп фотоэтюд. фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Төрээн чонумга келгеш...

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оол удуртқан тыва цирк болууне 1950 чылда киргеи мен. Ынчангаш оон составлыга кирип турган иергежилдит эптерниң дузазы-биле чиге демир кырлап болган өске-даа варын ойнарга өөренип алган мен.

Ыламгыя чиге демир кырынга акробаттыг шимчээшкиннер кылыр, танылаар, цирк сөзү-биле сөглээрге, янзы-бүрү трюктер кылыры баштайгы уеде берге турган, ол черде мынчаа берге түүдерини бирээзи. Шуут чугаалаарга, өөредилге үезинде чиге демир кырлап турган, хой удаа аңдарлып, чайлып, даванналкка бертинип, булчуттуунуп, канпыг түүдерге таварышпаан дээр.

Бодумнуң ол өөренип турган үемде Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кужугет Хенинг-оол болган Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Алексей Хуурак олар менээ салдарлыг үлегерни көргүзүп, дузалы чедиргеннер. Мынчангаш цирктө тыва болуктө хоочун бүгү эптерге өөрүп четтиргенимни кезээде болза чорүүр кижи мен.

Бо бүгүнүң түнелинде Тываның уран чүүл ажыдажкыларының, аңаа бараан болганнарының мурнуунан хой наименалдыг совет улуска чер болганга аалчы болуп, чонуң өөрүшкүзүн көрүп, байыр чедиргенин дыннап чорүүр аас-кежиктиг болган мен. Бистер даштыкы-даа хой чурттарга чорлувус. Чижээлээрге, Индия, Бирма, Индонезия, Монгол, Болгария, ГДР, Франция дээш, оон-даа өске. Ол бүгү чурттарның көрүкчүлеринге боттарывыстың шергежиниистн көргүзүп, тыва ырлар аалгаларын ырлажып берип чорлувус.

Тыва АССР-ге бир дугаар келген кошкуң цирк-биле кады төрээн чонувустуң мурнуига цирк уран чүүлүнүң талазы-биле чедип алган чүүлдеривисти көргүзүп турганывыс бистн өөредип чоруткан чонуң мурнунга, бистин ойнарывысты бо удаада база көргүлеп турган адыелеривистин, үгба-дунмаларывыстың, аш-өөрүвүстүң мурнунга бистин отчётувус болган. Мынчангаш цирккилер бистер сеткилиивистин ханызындан өөрээн бис.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу цирктин алдын хой артистерингге хүндүлүг аттарны тыпсып. Хүндүлел биижиктер-биле шаңналаның улуг четтириишкин-биле хүлээп алган бис. Маан бодумну база Хүндүлел биижик-биле демдеглээнинге сеткилиминиң ханызындан өөрээн мен, ону балаа бодуун ажылымны бедин-биле үнелээнин кыадыр көрүп турар мен.

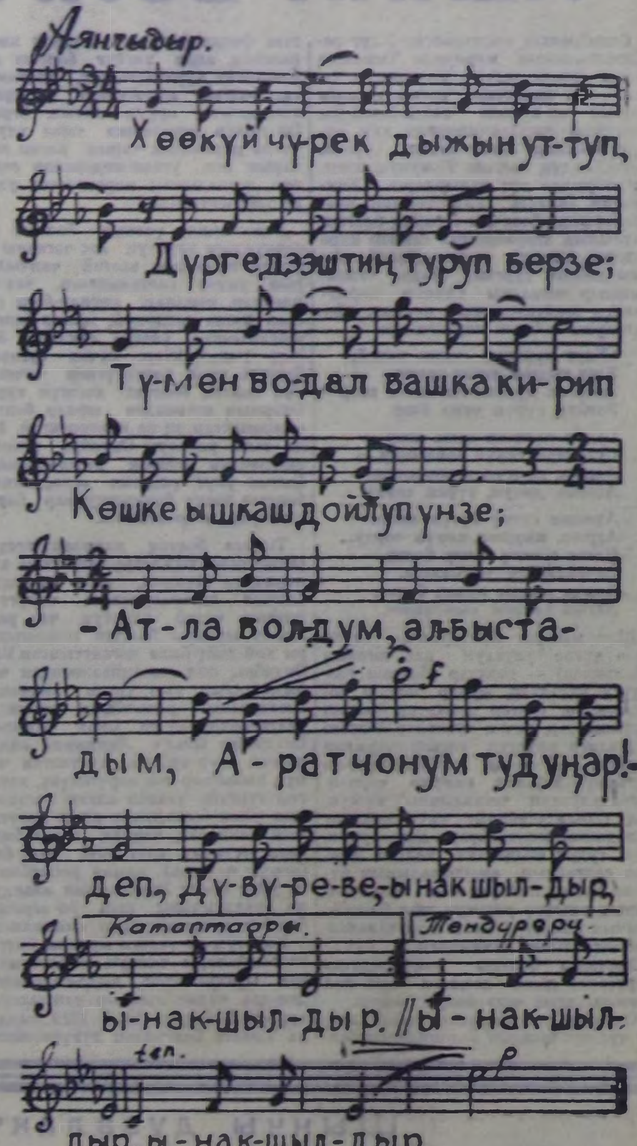
Ам бистер Тываның чараш бойдустуг черлериниге дыштангылаар бис, мен бодум Төлүүнүң чурумалдыг девискээрлиге барып, аңаа чаа күш кирии дыштанып алыр мен.

Оон соонда Совет эрге-чагыргаиың 50 чыл ооргага чедиишкиниинг ужураккыры-биле база-ла хайныышкынның ажылдан кирииттер бис, шуут чугаалаарга Одесса доорайже хаптар бис.

Хөмушку БЕЛЕК-ООЛ.
тыва цирк болууүнүң артизи.

Ынакшыл-дыр

Сөзү С. СҮРҮН-ООЛДУУ. Аялгазы Д. ХҮРЕШ-ООЛДУУ.

Хөөкүй чүрек дыжын уттуп,
Дургедээштиң түрүп берзе,
Түмен водал башка кирип,
Көшке ышкаш, дойлуп үнзе,

Ат-ла болдум,
Алгыстадым,
Арат чонум, тудуңар!— деп,
Дувуреве: ынакшыл-дыр,
ынакшыл-дыр!

Бир-ле кижи, диирең ышкаш,
Бидиртшестеп дуне келгеш,
«Чыттаи каайын, чараажым» деп,
Сымыранып түрүп берзе,

Ат-ла болдум.
Ларый бердим,
Арат чонум, эмчиден!— деп,
Алгырбас сен: ынакшыл-дыр,
ынакшыл-дыр!
Кыпкы хүндүе сактырынга,
Ак хар эрии, ага берзе,
Кызыл чечек аяңнарга
Айырапнап частып келзе,
Ат-ла болдум,
Арат чонум
Угаанын-даа орта бе?— деп,
Ундурава: ынакшыл-дыр,
ынакшыл-дыр!

Хакас улустуң тывызыктары

Хырны чок — чемненди.
Мойну чок — сөөртту. (Трактор).
Хоюга салып-салып
Хөлүндан алды. (Тараа кезери).
Кара асмырын ниитээрге
Хамын чок дыннады. (Пароход).
Ыңайлаңза азага демей.
Базырлезе четкерге демей. (Хам).
Кижи бе дээрге улуур.
Ад бе дээрге ырлаар. (Хам).
Чаңгыс паш он ийи будуктуг.
Будуктар бапымда 365 төөруктуг. (Чыл, айлар, хүннер).
Беду бичежеп,
Бодумдан улуг барт кетти. (Моогу).
Сыңыйга ханны муттум,
Шыргай таяга ону астым. (Кызыл-кат).
Сүрүп-сүрүп четпедим.
Тудуп-тудуп тутпадым. (Сут).
Аткан өгүм даг аштьı. (Сыдыс чүгүрери).

О. ДАРЫМА,
Хакас дылдан очулдурган.

Төрээн чонумга келгеш...

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оол удуртқан тыва цирк болууне 1950 чылда киргеи мен. Ынчангаш оон составлыга кирип турган иергежилдит эптерниң дузазы-биле чиге демир кырлап болган өске-даа варын ойнарга өөренип алган мен.

Ыламгыя чиге демир кырынга акробаттыг шимчээшкиннер кылыр, танылаар, цирк сөзү-биле сөглээрге, янзы-бүрү трюктер кылыры баштайгы уеде берге турган, ол черде мынчаа берге түүдерини бирээзи. Шуут чугаалаарга, өөредилге үезинде чиге демир кырлап турган, хой удаа аңдарлып, чайлып, даванналкка бертинип, булчуттуунуп, канпыг түүдерге таварышпаан дээр.

Бодумнуң ол өөренип турган үемде Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кужугет Хенинг-оол болган Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Алексей Хуурак олар менээ салдарлыг үлегерни көргүзүп, дузалы чедиргеннер. Мынчангаш цирктө тыва болуктө хоочун бүгү эптерге өөрүп четтиргенимни кезээде болза чорүүр кижи мен.

Бо бүгүнүң түнелинде Тываның уран чүүл ажыдажкыларының, аңаа бараан болганнарының мурнуунан хой наименалдыг совет улуска чер болганга аалчы болуп, чонуң өөрүшкүзүн көрүп, байыр чедиргенин дыннап чорүүр аас-кежиктиг болган мен. Бистер даштыкы-даа хой чурттарга чорлувус. Чижээлээрге, Индия, Бирма, Индонезия, Монгол, Болгария, ГДР, Франция дээш, оон-даа өске. Ол бүгү чурттарның көрүкчүлеринге боттарывыстың шергежиниистн көргүзүп, тыва ырлар аалгаларын ырлажып берип чорлувус.

Тыва АССР-ге бир дугаар келген кошкуң цирк-биле кады төрээн чонувустуң мурнуига цирк уран чүүлүнүң талазы-биле чедип алган чүүлдеривисти көргүзүп турганывыс бистн өөредип чоруткан чонуң мурнунга, бистин ойнарывысты бо удаада база көргүлеп турган адыелеривистин, үгба-дунмаларывыстың, аш-өөрүвүстүң мурнунга бистин отчётувус болган. Мынчангаш цирккилер бистер сеткилиивистин ханызындан өөрээн бис.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу цирктин алдын хой артистерингге хүндүлүг аттарны тыпсып. Хүндүлел биижиктер-биле шаңналаның улуг четтириишкин-биле хүлээп алган бис. Маан бодумну база Хүндүлел биижик-биле демдеглээнинге сеткилиминиң ханызындан өөрээн мен, ону балаа бодуун ажылымны бедин-биле үнелээнин кыадыр көрүп турар мен.

Ам бистер Тываның чараш бойдустуг черлериниге дыштангылаар бис, мен бодум Төлүүнүң чурумалдыг девискээрлиге барып, аңаа чаа күш кирии дыштанып алыр мен.

Оон соонда Совет эрге-чагыргаиың 50 чыл ооргага чедиишкиниинг ужураккыры-биле база-ла хайныышкынның ажылдан кирииттер бис, шуут чугаалаарга Одесса доорайже хаптар бис.

Хөмушку БЕЛЕК-ООЛ.
тыва цирк болууүнүң артизи.

Ужуп ора...

Аткан өгүм дег сымыладыр
Амыр хөлге—«ужар хеме»
Артек барып дыштанар дээш
Аалчы бистн аңнар чору.

Кырым-биле чергаар эштип,
Кылыйтканны удаа шыкаш,
Эдирленчек кылын булут
Эргиптелип артып туру.

Чүү-даа чүвээ сонуургалдыг
Чүгле «бешке» өөренирге,
Кама-даа баар амыранчыг,
Кайгамчык-тыр, хамык өөрүм.

Чечек шыпкан Крым эриин—
Чедер чер-даа—чыырлын кел чор,
Чүүден артык өөрүшкүге
Чүгледипкен чүрек хып чор.

О. ОХЕМЧИК.

Даштыкы туристер Ленининиң төрүттүнген черинде

Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хөөрайы—Ульяновскиге даштыны туристерниң келири ийи катап көвүдээн. Ульяновскини чуртта улуг байырлал чылында аян чорукчулар баар черлериниң дажызында киирген.

Ульяновскиге Герман Демократтыг Республикандан чөөнта чаа 260 туристер чараан барган. Аалчылар Ульяновскиниң ленинчи черлерин, оон тудуп турар турасказалдыг төөгүн болгаш өске-даа чаа тулгуларын аажок сонуургаан.

Ульяновскиниң «Интурист» агентилелиниң түңнелдерин ёзугаар алыргa, бо чыл сөөлүрээзе хөөрайга база дөрт мүңдан эвээш эвес даштыкы туристер келгеш баар деп турар.

Анатолий ПРАЗДНИКОВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

Адың кымыл хоорай?

Украинаның эң бурунгу хоорайларының бирээзи Белгород-Днестровскийге ол айтырыгны салып болур. Ол хоорайны бурунгу гректер, латин чогаалчылар, туристилер Офидоза, Никоний, Тирас деп, Генуя чурттуттулар—Мого-Кастро болган Мавро-Кастрон дижип турган. Ол хоорайны бижээн турк болган татар төөгү чогаалдарында оны оон өскээр база адыгдаган болгулаар. Ам Белый город деп оң үшкү славян ат тодаратгынган.

Белгород-Днестровскийниң дугайында Одессага парлап үндүргеи аян-чорукчу орук тайылбырлакчызы номда ол сонуургавчыг барымдаларны бижээн. Аян чоруктуларны Кара халайдан ырак эвесте Днестр шыпаазының кадыр эриинде иогаан сеперликтерлиг чараш хоорайже ол номда чаһап турар.

В. ГОРБАЧЕВСКИЙ.

Эзирлер биле аистер тулчуушкуну

Турцияның Кара далай эриг кавызында Тарссус (Вилайет Ичель) хоорайының денискээринге аис куштар биле эзирлер тулчуушкуну болган. Ийи күн дургузунда үргүлчүлеп келгеи ол тулчуушкунга аистер тиилеп үнгеи. Аңаа 50 эзир өлгеи болган 300 хирээн балыгдатқан. Өлгеи аистер база кончуг хөй болган, а балыгдатқаны 200 хире. Балыкчылар далайдан беш аистерниң болгаи оң чеди эзирлериниң сеги тудуп алган деп Анатолий агентилели дыңнатқан.

Эзирлер Кипр талазынче ужукан, мынчаарга аистер тиилеп үнгеи соонда Кара далайны кежиидир мурнуу чүкче көргүш чок углаан чорунган деп ол тулчуушкунну көрүп турган кижилер чугаалаан. Кипр денискээринге эзирлер биле аистер аразынга катап тулчуушкун кыптыгын болур дээн бодалдар бар.

Турцияга ыядыг тулчуушкуннар чылдың-на болгулаи турар. Чоп бооларын ап алгаш, аистерге кээп дузалажыр чанчылдыг апартаи. Аистер сөөлүү удаада төөртеп тиилеп үнгеи.

Сагыыргак кымыскаяктар

Эзим кымыскаяктары—казаырган. Оларның ол пайгамчык чараш чанын Алма-Атаның сураглыг энтомологу П. И. Мариковский эскерип каан. Көөрге ол хөнзиг амытаннар болтарының өпегер өөнче доос-кара сеткерин кызып-кызып кирр сөөртүп турар, оларга ол сеткериниң херээдээ чок болган. Шинчилел кылып чоруптарда, ол эртемден черле хензиг үүрмек кылагар шиидер ап алыр. Кылагар шиид үүредилерин кымыскаяк өөнүү чанынга тоге тыртып ааргa, кежээргек амытаннар оларны үлеп бергеи, өөнче сөөртүле бээр. Ынчаныже арай улут кымыскаяктар ол шиидерни үндүр сөөртүп каптар база бир чаңыг болган. «Аъш-чем тып, чаштарны азыраарындан болгаш кымыскаяк аймаанга ажыктыг өске-даа ажылыш кылырындан чардыкпанар»—деп аныяктарны сургааны-ла ол болгу дег.

П. И. Мариковский бир катап кылагар карактарыг тол ап алгаш азынче чоруп каан. Оозун кымыскаяк өөнүү кырынга салып каан. Толду муң-түме кымыскаяктар сонуургаш дораан-на үүлеп бергеи. Оларның арагындан бир «кажар» кымыскаяк тыптып келгеш, толдуң үш дажын үштүп апарган. Ол даштарны толга быжыглаан кааны ыяк хиреде-ле апкан.

О. ОГНЕВ.

Сүмелер

40 ХАР АШКАНДА

Бистиң чамдык херээженнеривис 40—50 хар ажарга-ла, кырыдым деп эгелээр, ийик-хевин эде кетпес, баш дүгүн шын ажаавас апаары черле шын эвес. Назы-хар улгатқан тулум, бодуңуң даштыкы хевир байдалынче улам сагыш салыры чугула. Чүге дээрге апыяк паавыста кижиниң кежи-даа өңгүр, херек болгай. Ынчаи канды-даа артык чагдымышкынар херек чок.

Дөртеи хар ажа берген херээженнерге медицина артемиериниң кандидады Е. Я. Рыжкова тараазында сүмелерни берип турар.

Арпынар кежи аныяк чоруур таанарда кургаг, үстүг, азы өй-тапдаа турган болза, назылаан тудум ол кургап, үе чок болу бээр. Ынчангаш силерниң арпынарга янзы-бүр кремнер болгаш сут чутула апарган. Эртеи чылыг сут-биле чуңуңар. Карактар кыдымында кешти база аарак сыйбанар, ынчаи карактарның мыжы чиде бээр. Оон соонда «Янтарь», «Атласный», «Восторг», «Люкс», «Нектар», «Алёнушка», «Людмила» деп кремнериниң кайы бирээзин-биле арпынны чаар. 20 минута эрткен соонда, сиимейн баргаи кремни чуга саазын-биле аштап каапкаш, пудраланып алыр. Кежээ ажыл соонда, арпынны кургаг кешке тааржыр доозоп дээр суук чүүл-биле («Лилия», «Розовая вода») азы суук кремнёр-биле («Миндальное молоко», «Огуречное молоко», «Бархатный», «Утров») аштаар. Янзы-бүрү сигненнерден хайындырган канды база дузалыг. Оон соонда арыннь, моюиу хевекге сиигеи крем-биле эки чаазы чугула. Дүве удуурда кремни аштап каапкар.

40 хар иштинде арпынарны кежээниң-не савайнап чуп турган силер. Ам ону үргүлчү кылыры чугула эвес апарган. Неделяда 2—1 катап чиг дагаа чуургазының сарыг черибиле арпынны чаар, моюиу чаар. оон соонда чуңуп каапкар. Чунар бажыңнарда, ванната киредеп азы баш чуур дээнде ынчаар чагдынары таарымчалыг.

Ында хаая чылыг чиидээшкиннер кылып болур. Оон соонда соок суг-биле чунар болгаш крем-биле чагдынар. Чылыг чиидээшкиннер чамдык улуска таарымшпайн баргылаар. Кыжын ажыл берген сут, дагаа чуургазының сарыг черн, дрожжи, үңүш удуг, чайын — янзы-бүрү ногаалар, кат-чимис аймаа-биле суук чүүл белеткеп алташ, 10—15 минутада чагдынар болзе эки. Оон соонда чунар болгаш кремнеиир.

Мастер-парикмахер О. Вайнериниң сүмези.

Баш дүгүн таарыштыр кылып алырын (прическаны) бир янзы эде көрээ чүл? Шуут көгерип калган баш дүгү шала аныяксыг арынга дыка таарыжыр. Бир эвес баш дүгү чаа-ла көгериксеп чоруур болза, ону будуурру чугула.

Дыка хөй киижилер маңаа удур-даа болза, мыдыр /сүмени кадыксадым. дөртеи хар а[illegible]херээженнерге узуп баш [illegible] чок. Кыскартырыгларыны коммунистерниң бичии саналдарынга үнлелилеп турген турар. Ам партия хуралдарыргускан айтырыглар организацин ажыл-чорудулгазынче хамыла адуунда Уставтың негелделери инуунистерниң канчаар сагыш турынын, будуруулгеге киржилгезинин гаймында апарган. Бо айтырыгларны организацилдарының дайгарга-чорудулгазынга иэнгин б и, оларның будуруулгеге роли инуунист бүргүзүнүң онаашкан ажынга харымсалгазын бедидип т р. СЭКП райкомуиуң бир пленуига «Кодээ ажыл-агый будуруулгеге специалистериниң ролини бедидиин дугайында» айтырыгны чугаазынган. Пленум болурунуң мурнунда кай артемиглер-биле анкеталаш ырыгларны чорутқан. Илеткелгеи фактыларны хөйү-биле киирегиин түңнелиинде пленум солун. а-түңнелдиг болуп эрткеп. «Тиигге» совхозтуң партия хуралынга ртының иштики ажылының бай-

ка баш дүгү будуурда азы таарыштыр дыраында эптиг.

Шөйбексиилээр ыпрайлыг арган херээженнерге № 1 чурукта көргүскен эрчёска таарыжыр. Мурнунда дүгтер ыска. 10 сантиметрдеи узаваг, соонда болгаш кыдыгларында дүктериниң узуну—15—20 см. Дүк баштарын бритва-биле дескилээр. Моюида дүктер дугаланчак хевирлиг.

Семис херээженнерге № 2 чурукта көргүскен өске прическаны сүмелеп болур. Мурнунда дүктериниң узуну 20 см, кыдыгларында—5—10 см болгаш чункууга кээп тудушкан.

Узун баш дүгүидеи чарлыр хөңүүдер чок болза, прическаны таарыштыр, шевергин кылып алыры чугула.

Ширтек алдында эртине

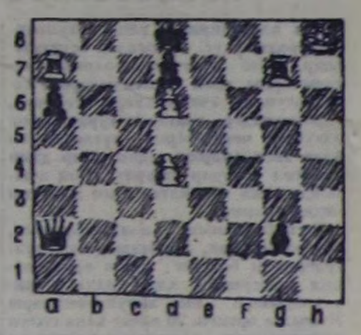
Эрим черниң эртинезии
Эртеңденнер шинчилеп каан:
Кандыг черде байыап барыл,
Картада деңгеглеп каан.
— Ширтек алдын ава тыртнаш,

Эртинеии тып ал боор—деп,
Силерни мен бүзүреидим,
Эримни ажыр хөөретпес мен.
Шаа келир—бистиң черге
Шахта, завод тургустунар.

Төөңдуп ТАНОВ.

ШЫДЫРАА

НАРЫН ЭВЕС-ДАА БОЛЗА, ӨӨРЕДИГЛИГ

Бо шыдыраа бодалгаашы мастер Б. Барановтуң хынаан сайгарганыбиле «Советская Россия» солуига үндүргеи. Кажан бо чурукта бодалганы шын ыынакшыдың сөөнде хөл шыдыраага ынакшыдыгларның бирээзи тургаш, элээи боданып чоруй мынча дээн:

— Ийе, моңу бодап тывары нарын эвес-ле-дир харын, а мичалза-даа черже өөредиглиг-дир.

Бо хөл шыдыраа бодалгаашының талазы-биле силерниң бодалыңар чүү?

Ак тала эгелээш, үш көштүң бодунда маалыгаар.

Бо бодалганы бодаап, хөл шыдыраа композициларының темаларының бирээзи-биле танышып алыр силер. Ол теманың алыс ужуру чүдел, боттарынар тодарадынар.

Редакторнуң орлакчызы Д. О. БЕГЗИ.

СҮТ-ХӨЛДЕ ТУСКАЙ (КОШКАК УГААННЫГ) УРУГЛАР ШКОЛАЗЫ

1967—68 өөредилге чылында

Таңды районнуң Кызыл-Арыг суурже иеже бергенин чарлап тур.

Ук школаның мурнундагы өөренекчилерни болгаи 1967—68 өөредилге чылында эгезеи өөренирлерни ада-иедери болгаи төрелдери чаа көшкен черже чоруур үезинде чедирип киирии чарлап тур.

Чаа өөредилге чылында өөренекчилер эмчи-башкының катышкан комиссиязын эрткеи турар ужуруг.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

АВГУСТ 20-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Зов» 10, 12, 7.50, «Дайын соонда кежээкиниң 6 шакта» 2, 2.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кино чыынды 9.30, «Ийи чылда таныс кырынга» 11, 1, «Чертежник» 3, 5, «Визитиий садыгжының хереглизи» 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Капитан Гранттыиың уруглары» 11, 1, «Чезазин» 3, 7, «Испытание верности» 5, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Мультфильмнер 10, «Мээң огдуум» 11.15, 1.15, «Фантомас» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Фантомас» 12, 2, 5.40, «Катап дирилгеи» (1, 2 сериязы) 4, 8.30 шактарда.

АВГУСТ 21-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Туттурбее ажыл негелчилери» 10, 12, «Черлик ары чигирии» 1.45, 3.40, 5.35, 7.30, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Зов» 3, 7, «Дайын соонда кежээкиниң 6 шакта» 5, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ийи воскресенья» 9.40, 11.30, 1.30, «Авиатористиң үүгедиглери» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эрелтей амыдыраа» 1, 7, «Башкының ужуралдары» 3, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кулумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, хазынын 22-64, чагаа, ажыл-агый болгаш көдээ ажыл-агый кызынын 20-60, бухгалтериянын 31-75. агитация болгаш пропаганда кызынынын 37-13, көдээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш амыдырал кызыстериниң корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар

Чөвүдениниң чанында Парлага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетиикин—Кравченко кулумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—02297.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

76 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

1925 чылда үдезилеттинген

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. АВГУСТ 22 ВТОРНИК № 198 (6835).

Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-ның Тезистерин — массаларже

Партияның Москва область болгаш хоорай комитеттериниң политинформаторларга бүгү тала-биле дүза чедирип турар. Оларга беседалар, политинформациялар чорударының арга-сүме материалдарын, чижек планнарын тургузуп берген, семинарлар эрттирип, түс-түзүнүп болгаш болуп-болүштеп консультациялар берип турар. Беседа, информация бүрүзүнге чүүлдештир бистиң чуртувустуң, Москваның болгаш пайтемзилал областьның ажылчы чонларының экономика, культураны хөгжүдеринге чедиишкиннерин көргүзген сан-түңнерин, фактыларны шилип бергеп.

«ССРЭ-ге коммунизм, социализм түргүзары дээш СЭКП-ниң 50 чыл дургузунда демнеевиин белгеин», «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болгаш делегейниң революстуг хөгжүдеши» деп темаларлыг теория конференцияларын чорударының чижек планнары түргүстүнген. Ындыг конференцияларны пайтемзилалдың районнарында эрттирип эгелеп бергеп. (СҮТА).

АЖААП АЛЫЫШКЫНГА ШАК БҮРҮЗҮ ҮНЕЛИГ

300 ТОННАНЫ КҮРҮНЕГЕ

Юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүн чидириг чокка ажылаган, Төрээн чуртка 300 тонна тараапы бээр дээш, «Большевик» колхозтуң ажылышчылары белеткелди хайнылышкынныг чоруткан.

Колхоз баштаар черн чоокта чаа бүгү комбайнерлериниң болгаш трактористериниң, чолаачыларының хуралын эрттирип, дүжүт ажаап алынышкынына белеткелдиң кайдалын чугаалажып, тараажыларның социалистиг чарыжының негелдемелерин бадылаан. Колхозта бар 14 комбайнларны септеп дооскан, тараа чүдүрер 2 машина ам белеп, ынчаарта тараапы арыглаар машиналарның колдуу септеттинген. Хүүрелер, ширбилдер, хстиелер белеп, оларны ам-даа немей кылып турар.

Тараа дажыглаарынга колхозта бар 9 автомашиналардан ангыда, Чадаананың «Сельхозтехникадан» 8, Овүр районнуң «Кызыл Туң» колхозунуң ажыл-агыйлаан артелиниден 5 автомашиналарны ажыглаар кылдыр ук черлер-биле керээ чардынган. Шаины септеп дооскан, 2 склад, бир сарай тараа хүлээп алырынга белеп.

Он-оон механизаторлар кодээ ажыл-агыйлаан машиналарын септеп, белеткээринге ам ажылдаанаар. Колхозтуң хоочун комбайнерлерин эштер Ооржак Моразук-оол, Кара-Сал Бырыт-оол олар социалистиг чарышка бирги одургуну эзелеп, коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы атты чаалап алганнар. Аныяк механизаторлар Куулар Арбан-оол, Ооржак Сыгыртаа, Түлүш Анай-оол, Куулар Күрсет-оол олар база-ла коммунистиг күш-ажылдың шалынчылары болбушаан, колхоз баштаар черинниң шаннал бижиктери-биле шаннатканнар.

Тараа шөлдеринде 4 хову туралгалары белеп, оларның чугайлаанкынын, иштики дервлгезин кылган.

— Күскү хову ажылдарының үезинде тараажылар ортузунга ажылдаары-биле 18 агитаторларны база Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы эш Константин Дамдын удурткан 7 кижи составтыг агиткультбригада доктаамал ажылдаары-биле бижыгаттынган — деп, колхоз баштаар черинниң даргазы Куулар Дамдын чугаалап турар.

Колхозтуң баштаар черн, онда партия организациязы бо чылын бүгү тараа культураларының 85 хуузун азы 2274 гектарны ангылаан ажаарын шинтирлээн. Ынчангаш комбайн бүрүзүнге сезонда 250 гектарны ажаарны оналаашкан азы тараапы чыттыр нестиреринн 15 ажыл хүнүвүде доозар дээш. Подборшиктер-биле бастырарын августа 25-тен сентябрь 23-не чедир доозуттар.

Ховунуң ажыл-ишчилериниң ортузунда социалистиг чарыш улам калбарган, комбайнер, тракторист, черле тараажы бүрүзү боттарынга бижыг оналаалдарны ап, бот-боттарын чарышка ыйгырышкыннаар. Чарыштың негелдемелерин бадылаан, тиилекчилерин мактап-шаннаарының, немелде төлевирнин хемчээлдерин докпаатканы ажыл-ишчи бүрүзүн күш-ажылче улам-на сорук киирер. Чижээлээрге, дүжүттү массалыг ажаан эгелээн хүнүнден бээр он хонуктуң түңнелинде ажыл нормазын ажыр күүседкен комбайнер бүрүзүнге ийи дакпыр немей төлевирнн, а дараазында беш хонуктуң түңнелинде — 50 хуузун немей төлээр. 350 тонна тараа ажаар сезонн нормазын ажыр күүседкен комбайнер бүрүзүнге-ле бир тоннага оналаттыр 3 кг тараапы немей бээр.

Он хонгаш-ла чарыштың түңнээн соонда, тиилекчи болган комбайнерге шилчнир Кызыл туктуң бербишаан, 20 рубльдүн шанналын тыпсыр. Тиилекчиниң Кызыл тугун комбайнынга болгаш ол комбайнериниң бажыңынга база кадаар. Эң хөй тонна-километр эрттиеп тараажы чолаачыга тук-биле кады 10 рубльдүн бээлээн бээрн юрдүнген.

Дүжүт ажаап алынышкынының дургузунда комбайнер кижи 500 гадан хөй тараапы ажаарганда, ол кижиге 1967 чылдың чеминиң тараажызы деп атты тыпсыпшаан эзер-чүгеннир ат-биле шаннаарын колхоз корген. Ол-ла сезоп үезинде 450 гадан хөйүү ажаарган комбайнерге бир молдурга, 400 гадан хөйүү кескенде — бир ирт-биле шаннаар. Күзүү чер аңдарылгазы база хайнытын эгелээр чүве болганда, оон тиилекчиин болуп, 250 гадан хөй черни сентябрь 20-ге чедир чарган трактористи «Найырал поездининг» халас путёвказы-биле шаннаар. Ол мынаан шаң ажылдакчыларының, комбайнерлериниң, чер аңдарылгазында трактористериниң, автомашина чолаачыларының чарыжының тиилекчилериниң бирги шаналымдан аңгыда, ийиги, үшүкү черлерин эзлээн тараажыларны база шаннаар немелде нормазы колхоз докпаатканн.

Юбилейлиг чылда чаагай дүжүттү 25 ажыл хүнүнде чидириг чокка ажаап алырынга бүгү аргалар колхозта бар.

Д. ХЕРТЕК.

Чөөн-Хемчик район.

КУСКУ ХҮН — ЧЫЛДЫ ЧЕМГЕРЕР

С. К. ТОКА,
СЭКП Тыва обкомунун бирги секретары

Юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүн ажаап алырының өйү бистиң республиканга база келген. «Кок-Тей», «Тиилелге», «Бурунгаар», «Межегей» совхозтарда, Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук», «Коммунизмче орук» колхозтарында баштайгы түсүүс гектар тараа кестингеп. Августуң 15-те «Улуг-Хая» совхоз коктарааны ажаап кирген, Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунда күскү ажылдар база эгелээн. «Коммунизмче орук» колхозта 14 комбайнар тавычалай, а үш комбайн — дорт кезиң кирген. Күрүнениң шыгжамырынче чаа дүжүттүң тараазы кирип эгелээн.

Ажаап алынышкын — эң чугула политиктиг болгаш улус ажыл-агыйжы кампания. Ажаап алынышкынын хүнү — чыдың чемгерер дээрзин болгышаан, партия организациялары болгаш кодээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчылары дүжүт ажаап алынышкынын чедиишкининг чорударынче болгаш тараапы күрүнеге садарын организастаарынче боттарының күжениишкиннерин хүн бүрүде, шак бүрүде уламлап турарлар. Комбайнерлер, трактористер болгаш чолаачылар, юбилейлиг чылда ажаап алынышкынның бүгү кирижкилери Төрээн чуртунуң мурнунга боттарының хүлээлгезин бүрүн медереднибиле биилп, тараапы болгаш хову ажылының оске-даа продукцияларын бүдүрериниң ковудедиринин ниити күрүне сорулгаларын шинтирлээринин херээнге телептиг салынышкынны кииирер дээш ажылдап турарлар.

«Дүжүт ажаап алынышкынын болгаш тараа белеткелин чорударынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докпаалы республиканың бүгү партия организацияларының, колхозтарының болгаш совхозтарының ажылының райончу программазы болур. Оон-биле кады ыйлейлиг чылдың чарыжының тиилекчилерине — бүдүрүүлгелер, организациялар, колхозтар болгаш совхозтар коллективтерине СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң турасказалдыг туктарын, база ол ышкаш коммунистиг тургузуушкунуну херээнге, экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге бедик көргүзүлгелер дээш республикаларны, крайларны болгаш областарны шаннаар турасказалдыг туктарны тургускуулаар дугайында шиитпирни үндүрген чорук — Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга аттар кылдыр социалистиг чарышты калбартқан совет кижилер дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салышкынының чаа илерээшкинин болур. Турасказалдыг туктуу чаалап алыры — республиканың ажыл-агый бүрүзүнге улуг аттар. Оны чедип алыр төлээде, юбилейлиг чылдың дүжүт ажаап алынышкынын түгле чедиишкининг чорудар эвес, харын ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуунуң бүгү участоктарынга чүткүлүг болгаш күжениишкининг ажылдаар, күрүне мурнунга боттарының социалистиг хүлээлгелерин төлептинг күүседир ужурлуг.

Партияның чамдык райкомнары, будүүлүг эргелекчилери, колхозтар болгаш совхозтар ажаап алынышкынга белеткелди ёзулуг чоруткаллан. Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларының хөй нуруузу ажаап алынышкынга бедик белеткенгенинин үлегерин көргүзүп турар. Оларда тараа болгаш силос ажаар комбайнарны бүрүн септегилээн, бригадаларда шаннарны аштап арыглаан, колхозтарның болгаш совхозтарның автопарыгын эки белеткээн. Бүгү хову туралгалары тараажыларны хүлээп алырынга белеп, оларга иштининн чемненилгези, чуртталга бажыңнары, масса-политиктиг ажылдың янзы-бүрү хевирлери болгаш коскү агитания хандыртынган.

Барыын-Хемчик районнуң ажылчылары ажаап алынышкынга база организастыг кирип турар. «УТКА 25 чылы», «Шекпээр», «Россия» совхозтарның, дүржулга станцизының, Каа-Хем районда «Тиилелге», «Ленинчи орук» колхозтарның, Бии-Хемде «Кызыл тараачың», «Хадын, Чөөн-Хемчикте «Искра» болгаш оске-даа колхозтарның механизаторлары юбилейлиг чылдың дүжүдүн төлептинг уткааннар.

Дүжүттү ажаап алыры — тараажыларның хөй айлар иштиндеги ажылдарының доостур чалазы, күнзажылчы хайнылышкынныг чүткүлдеринин түңү ол болур. Ынчангаш бо харысаалгалыг ажылга ажыл-агыйларның чамдык удуртукчуларының багай белеткенгенин кончуг хомуланчыг. Чижээлээрге, Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары 112 комбайнның 40-нин белеткеп албаанын түү дизе чогуурул? Ынчаарга ол районда чамдык колхозтар тараапы кезип, бастырып кирген болгай. Таңды, Чөөн-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарда тараалар эрте быжып турар. Ынчалза-да оларда база-ла дүжүт ажаап алынышкынынга белеткеп бүрүн эвес. Чижээлээрге, Таңдыда комбайнар септээринин планы түгле 72 хуу күүсетинген, Тес-Хемде — 47, Кызыл хоорай Совединиге хамаарышкан ажылагыйларда — 49 хуу болуп турар. Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхоз ажаап алынышкын машиналарын септээринче ам-даа кирбээн, а Бай-Тайга районнуң «Мөгең-Бүрен» колхозта бүгү техника эдилээр арга чогунга чедир үрелген. «Тиилелге» совхозна септеттинген 70 комбайнарының чангызын-даа эде кылышкын чокка ажылдаар эрга чок болган. «Тес-Хем», «Совет Тыва» совхозтарда, Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунда болган оскелерде-даа техника септелгези колчут багай.

Силос ажаар комбайнарның септелгези оон-даа багай. Августуң бирээге чедир республикада силос комбайнарының түгле чартык кезии белеп турган. Бай-Тайгажылар оон септелгезинче соолгу хүннерге чедир кирбээн. Бызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары 12 силос комбайнының түгле чангызын септээн. Техника септелгезинче силостуң массалыг салышкыны эгелей бергенде кирген районнарның, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының ындыг харысаалга чок болганын чүнүнбиле тайлбырлаарыл? Бо бүгү болза СЭКП райкомнарыпга болгаш ол районнарның кодээ ажыл-агый органнарынга шынгыы дүүрелди болдуруп турар, ынчангаш ажаап алынышкыны түңнээн-де, бүгү комбайннар, тракторлар болгаш автомашиналар эң чоокку хүнүерде ажылга кирзин дээш шинтирлиг хемчээлни алыры эргежок чугулаа.

Ажаап алынышкынны чорударынга механизатор кадрлар шинтирлиг ролдуу ойнаар. Дуржулга станцизының комбайнери П. С. Сырчин эрткен чылын 1036 гектар тараа ажаарган, «Тиилелге» совхозта М. А. Монгуш — 980, «Шекпээр» совхозта — Т. С. Куулар — 880 гектарны түс-түзүнге ажаарганнар. Бо чылын олар оон аввэш эвести ажаар бодалдыглар. Ынчаарга ол районда чамдык колхозтар тараапы кезип, бастырып кирген болгай. Таңды, Чөөн-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарда тараалар эрте быжып турар. Ынчалза-да оларда база-ла дүжүт ажаап алынышкынынга белеткеп бүрүн эвес. Чижээлээрге, Таңдыда комбайнар септээринин планы түгле 72 хуу күүсетинген, Тес-Хемде — 47, Кызыл хоорай Совединиге хамаарышкан ажылагыйларда — 49 хуу болуп турар. Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхоз ажаап алынышкын машиналарын септээринче ам-даа кирбээн, а Бай-Тайга районнуң «Мөгең-Бүрен» колхозта бүгү техника эдилээр арга чогунга чедир үрелген. «Тиилелге» совхозна септеттинген 70 комбайнарының чангызын-даа эде кылышкын чокка ажылдаар эрга чок болган. «Тес-Хем», «Совет Тыва» совхозтарда, Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунда болган оскелерде-даа техника септелгези колчут багай.

Силос ажаар комбайнарның септелгези оон-даа багай. Августуң бирээге чедир республикада силос комбайнарының түгле чартык кезии белеп турган. Бай-тайгажылар оон септелгезинче соолгу хүннерге чедир кирбээн. Бызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары 12 силос комбайнының түгле чангызын септээн. Техника септелгезинче силостуң массалыг салышкыны эгелей бергенде кирген районнарның, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының ындыг харысаалга чок болганын чүнүнбиле тайлбырлаарыл? Бо бүгү болза СЭКП райкомнарыпга болгаш ол районнарның кодээ ажыл-агый органнарынга шынгыы дүүрелди болдуруп турар, ынчангаш ажаап алынышкыны түңнээн-де, бүгү комбайннар, тракторлар болгаш автомашиналар эң чоокку хүнүерде ажылга кирзин дээш шинтирлиг хемчээлни алыры эргежок чугулаа.

Ажаап алынышкынны чорударынга механизатор кадрлар шинтирлиг ролдуу ойнаар. Дуржулга станцизының комбайнери П. С. Сырчин эрткен чылын 1036 гектар тараа ажаарган, «Тиилелге» совхозта М. А. Монгуш — 980, «Шекпээр» совхозта — Т. С. Куулар — 880 гектарны түс-түзүнге ажаарганнар. Бо чылын олар оон аввэш эвести ажаар бодалдыглар. Ынчаарга ол районда чамдык колхозтар тараапы кезип, бастырып кирген болгай. Таңды, Чөөн-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарда тараалар эрте быжып турар. Ынчалза-да оларда база-ла дүжүт ажаап алынышкынынга белеткеп бүрүн эвес. Чижээлээрге, Таңдыда комбайнар септээринин планы түгле 72 хуу күүсетинген, Тес-Хемде — 47, Кызыл хоорай Совединиге хамаарышкан ажылагыйларда — 49 хуу болуп турар. Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхоз ажаап алынышкын машиналарын септээринче ам-даа кирбээн, а Бай-Тайга районнуң «Мөгең-Бүрен» колхозта бүгү техника эдилээр арга чогунга чедир үрелген. «Тиилелге» совхозна септеттинген 70 комбайнарының чангызын-даа эде кылышкын чокка ажылдаар эрга чок болган. «Тес-Хем», «Совет Тыва» совхозтарда, Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунда болган оскелерде-даа техника септелгези колчут багай.

Силос ажаар комбайнарның септелгези оон-даа багай. Августуң бирээге чедир республикада силос комбайнарының түгле чартык кезии белеп турган. Бай-тайгажылар оон септелгезинче соолгу хүннерге чедир кирбээн. Бызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары 12 силос комбайнының түгле чангызын септээн. Техника септелгезинче силостуң массалыг салышкыны эгелей бергенде кирген районнарның, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының ындыг харысаалга чок болганын чүнүнбиле тайлбырлаарыл? Бо бүгү болза СЭКП райкомнарыпга болгаш ол районнарның кодээ ажыл-агый органнарынга шынгыы дүүрелди болдуруп турар, ынчангаш ажаап алынышкыны түңнээн-де, бүгү комбайннар, тракторлар болгаш автомашиналар эң чоокку хүнүерде ажылга кирзин дээш шинтирлиг хемчээлни алыры эргежок чугулаа.

Ажаап алынышкынны чорударынга механизатор кадрлар шинтирлиг ролдуу ойнаар. Дуржулга станцизының комбайнери П. С. Сырчин эрткен чылын 1036 гектар тараа ажаарган, «Тиилелге» совхозта М. А. Монгуш — 980, «Шекпээр» совхозта — Т. С. Куулар — 880 гектарны түс-түзүнге ажаарганнар. Бо чылын олар оон аввэш эвести ажаар бодалдыглар. Ынчаарга ол районда чамдык колхозтар тараапы кезип, бастырып кирген болгай. Таңды, Чөөн-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарда тараалар эрте быжып турар. Ынчалза-да оларда база-ла дүжүт ажаап алынышкынынга белеткеп бүрүн эвес. Чижээлээрге, Таңдыда комбайнар септээринин планы түгле 72 хуу күүсетинген, Тес-Хемде — 47, Кызыл хоорай Совединиге хамаарышкан ажылагыйларда — 49 хуу болуп турар. Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхоз ажаап алынышкын машиналарын септээринче ам-даа кирбээн, а Бай-Тайга районнуң «Мөгең-Бүрен» колхозта бүгү техника эдилээр арга чогунга чедир үрелген. «Тиилелге» совхозна септеттинген 70 комбайнарының чангызын-даа эде кылышкын чокка ажылдаар эрга чок болган. «Тес-Хем», «Совет Тыва» совхозтарда, Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунда болган оскелерде-даа техника септелгези колчут багай.

Силос ажаар комбайнарның септелгези оон-даа багай. Августуң бирээге чедир республикада силос комбайнарының түгле чартык кезии белеп турган. Бай-тайгажылар оон септелгезинче соолгу хүннерге чедир

ДҮЖҮТ ШӨЛДЕРИНДЕ БОЛГАШ ШАННАРДА

ҮШ ИНТЕРВЬЮ

Ам кайы-даа районнарда дүжүт ажаалдазынче массалыг киреринге белеткенип турар. Улуг-Хем. Бо район база ыйдыг. Юбилей чылының чаа дүжүдүнүн баштайгызын көктараа ажаарындан эгелээн. «Улуг-Хая» совхоз ам каш хонгаш-ла кончуг чаагай үнген кызыл-тастың башкызының ажаап эгелээр. Ынчангаш бистиң корреспондентивис ол совхозтуң кол агроному Тимофей Антонович Хунтанов, Шагаан-Арыг хоорайның бодунда төп шаңның эргелекчизи Валентина Даниловна Горовец база ол-ла совхозтуң Арыг-Бажы салбырының хөвү турлаанда шаң эргелекчизи Кыргыс Балданович Кара-оол-биле интервью кылган.

Кол агроном Т. А. ХУНТАНОВ:

— Эрткен пятницада кессе чогуур 704 гектар көк-тараавысты дорт кестиришкин-биле ажаап доостувус. Бо дээрге кол культура кызыл-тасты ажаап киреринин баштайгы улут шылгалдазы болду. Ол соруглга-биле көк-тараа ажаарынга 30 ажыг комбайны шулгузун шенеп киирген бис. Кандыг комбайнның түзү четпезил, оларның будүрүкчүзүү кавдыгыл,—бо бүгү тодаратгынган. Изергөн четпестерни чайладыры-биле хемчетлерин ам, кызыл-тас ажаап киреринин мурнуу чартыында, ам эгелединвис.

— Көк-тараанның дүжүдү кандыг болганы?

— Бир гектардан 8 центнерин алыр планныг турган бис, а херек кырында 8,5 центнерни алдывыс. Аны ниитизи-биле 600 тонна эки шыңарныг тараапы ажаап алган бис. Ынчаарга оон 200 тоннаазы ам дораан үреэни ыыдыр катап чаштырар. Келир чылдың күзүүнде 1200 гектар көк-тараапы ажаар апаар бис азы бо күскүзүнден 300 гектар хөй болур.

— Көк-тараапы бо чылгызындан чартык муң гектар хөйүү тарыыр деп турар-дыр силер. Оон шөлүн улгаттырыкаашыларның эргежок чугулаазы чүдел?

— Дыка хөй тарыпта шөлү, маангыя күзүн, чазын бойдустуң чайтаар болур болуушкуннарындан — хавтан, чаашкындан, хар суулдан кончуг үреэни турар. Мынчангаш көк-тараапы күзүн тарып каарга, чартык ай болгаш-ла оон баштайгы озүмнери өзүп үнүп кээр болганда, ол хөрзүнүү хат аймылындан магадылалдыг камгалап шыдаар. Оон ыңай оны тарыырының эргежок чугулаазы —бок үнүштер-биле демнеел чорударынга кончуг тавармчалыг болуп турарында. Оон күскү озүмнери-биле бок үнүштер черле адаанаажыл шыдаастар, а чазын бок үнүштериң үнерн ам-даа элек турда-ла көк-тараа улам уланып эгелээр. Ынчангаш ол бок үнүштерге шыктыдан бербес. Ох мынаан көк-тараа аъш-чемге ажыттаар талаазы-биле кызыл-тас дег үнелиг культура. Кан чылдарда ол белеп суксавас — бо бүгү шынарларын барымдаалаш оон шөлүн улгаттырып турар ужурувус мындыг. Бо чылын көк-тараа ажаап алган шөлдериниске оске тараа культураны тарыыр бис, чүге дизе ында бок чок, хөрзүн база быжыкпан.

— Көк-тараа ажаап алынышкынынга силериниң толбаннарыңар кымнар болганы, Тимофей Антонович?

— Петр Кабанов биле Валерий Кызыл-оолдуң звенолары шылгараан. Ол ийи звенода 12 комбайн бар. Ынчангаш ам ажаап алырынга 4266 гектар кызыл-тазмыстың улуг пурузу оларга оналажыр.

— Кызыл-тасты дорт кестиришкин-биле бе азы тавычалай кестирер силер бе?

— 5—6 хонуктан тавычалай кестирип киирер бис, чүге дизе, агаар-бойдустуң байдалы багай болганда тараанын ыяан быжарын маанаары черле чигзинчиг, а кажан тавычалай кестирип алырга, сывынга чыда база быжар болгай.

— Мал чеминиң белеткели кандыг чоруп турарыл?

— Сиген кезери-биле чергелештир күскуруза силостаашкынынче, кескен көк-тараавыстың саваның сараатгаарынче киирилтивис. Бо хүнгерге чедир 1100 тонна күскурузаны силостаан. Гектардан ортуман дүжүт —50 центнер.

Төп шаң эргелекчизи В. Д. ГОРОВЕЦ:

— Бо күзүн бистиң район план ёзугаар 5600 тонна тарааны күрүне шыгжамырынче урар. А тараанын дүжүдү чаагай болганда база ол хирени немей садарынга улуг-хемчилер бүгүреддинг. Ынчангаш шак ол тараапы хүлээп алырынга бистиң төп шаң база белеткенип турар. Шакта алдыдан сек тонна хире тараапы арыглаар «СПЖ-3» маркалыг тараа арыглаар машиналарывыс, тараа кургадыр ийи улут кургадыкчы тараа кажан-на келдир ажылдап киреринге белеп.

Эккелген чаа дүжүттү ажаар, кадагаларынга бир кол чүве складтар. Бистиң бирээзинге-ле 750 тонна тараа урар үш, а бирээзинге-ле 3200 тоннаны шыгжаар ийи складтарывыстың септелгезин болгаш оларже тускай транспортерлар дамчыштыр тараапы сушилкалардан шуудуптар тускай дериглерин кылган бис. Ол ышкаш складтар бүрүзү вентиляциялыг.

Салбыр шаңының эргелекчизи К. Б. КАРА-ООЛ:

— Бистиң Арыг-Бажыда № 1 бригаданың шаңынга 10 муң тонна тараапы сайгарып арыглап болур. Эвлечгде 20 тонна чедир арыглаар «ОВП-20» деп алды машинавыс белеп. Дүүн, понедельникке чедир чаа ажааган баштайгы дүжүт — үрезинге хереглээр болгаш күрүнеге садар 200 тонна көк-тараанын бирги арыглаашкынын доостувус. Арыглакчылар ийи эдлчег-биле ажылдаар: хүндүскүзүүге 40, а дүнеки-ниге 32 кижи. Мынчангаш тараа арыглаар техникавыс дүн, хүн дивейн бүгү ажаап алган тараанын арыглаашкынын доозуттуже сонгаш дивес ажылдаар. Ындыг болганда столовая база ийи эдлчег-биле — дүне, хүндүо ажылдаар апаар. Тараа арыглаашкынынга кандыг-даа саадаашкыннар болдурбас дээш шаң ажылын ам-даа билдиглиг организастаар бис.

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң тараажылары кызыл-тас ажаап алынышкынын эгелээн. Сарголдуң хөвүзарын моторларын диңмиттиг дажы долгап: колхозтуң комбайнерлериниң юбилейлиг чылдың тараазын кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыр дээш сайнышкынныг ажылдап турары ол-дур. Комбайнерлер М. Захаров, И. Лифанов олар баштайгы хүннерден эгелээш ажылды шалынкын, ыңмарлыг кылырының үлегерин көргүзе бергеннер.

ЧУРУКТА: колхозтуң төп шаңында чаа дүжүттүң тараазын уруп, арыглап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮҢГА

КЫЗЫЛ: ЭРТКЕН ҮЕ, ПЕРСПЕКТИВА

Бо 1967 чыл — онза чыл. Чүге дизе, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинден бээр 50 чыл болур оң-ла болгай. Улуг Октябрьның тиилелгезиниң соомда 50 чартык чүс чыдда совет улус бергедээ болза, дениседиң болгаш тиилелгелериниң аддарыг өруун эртикен деп партиямың Төп Комитединиң Тезистеринде чугаалап турар. Бүгү удустуң маадырлыг күш-ажылчы ыдыктыг ажылдакчыларының ачызынга бистиң чурт хожуданган турганындан делегейниң эң сайзыраңгай чурттарының бирээзи апарган.

Амгы үеде бистиң чуртувус үлегер продукциязын чүгле ол хонукта безин 1913 чыдның бүгү дургузунда чежеин бүдүрүп турганы, инчаны кылып турар. Чурттуң техниктиг арга-мергежили база дыка өскен; инчангаш минута бүргүзүнделе бир автомобильди, 2,5 минутада-ла бир тракторну бүдүрүп ап турар бис.

Ам бежен чыдның улуг байырынга чедир каш-ла санныг хонуктар арткан. Инчангаш СЭКП ТК-ның Тезистери бүгү чуртта ышкаш бистиң Кызылда база ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы бөтидепкейин кодурген.

Кызылчылар юбилейлиг чылдың эгезинде боттарынга бедиткен социалистиг үлегерлиг ажылдарын доктаадып, ажыл-агыйларын ынчалза-даа четчир: 1938 чылда хоорай 898 бажыңнарлыг турган болгаш оларның иштинден 427-зи крыша чок, а 102-ни чер казанакчыгаштар. Хоорайның коммунал фондузунга чүгле 154 бажың турган.

Кызылдың чурттакчы чону чылдан чылче өскен. Бир эвес 1921 чылда ада-иен муң хире кижи чурттап турган болза, 1939 чылда оон чурттакчылары үш муң хире кижи четкен. 1944 чылда Кызылдың чурттакчы чону алды муң ашкан.

Чаагайжыдылга талазы-биле 1931 чылга чедир-ле олче кичээнгей салдынмайн келген. Төп кудумчу болур Ленин кудумчузунуң транспорт чоруур черлери оңгуа-чыгыга, хараганары безин аштаттынмаан турган.

Кызылды ногаанчыдар талазы-биле ТАР-ның Сайыттар Човулели баштайгы докталды 1931 чылдың октябрь 5-те хүлээп алган. Ол докталга ёзугаар бүгү албан-организация, ажыл-агый болгаш хей-нинти организацияларды, бажыңнар аргелелдери болгаш туралгар ыяш олургушкунунга киржир хүдээлгелиг турган. Оон эгелээп дыка хей ыяштарны болгаш чадаң үнүштерни тарып эгелээн, инчалза-даа суггарылганы багай организастаанындан, багай ажаалгадан ыяштарның хей нуруузу үнмейн баргылаан. 1944 чылда хоорай муң чүгээр ногаатчыттынган деп санап болур.

Хөмүр даш болгаш алдын тывыжының бүдүрүлгелериниң аңгыда баштайгы үлетпүр бүдүрүлгелери Тывага эң баштай Кызылга түттүнгүлээн. Инчаларда-ла үлетпүр, транспорт, харыызал хөгжүдээн Совет Эвилелиниң дузазы-биле сайзырап эгелээн дээрзин борта демдеглээр апаар.

1924 чылдың чаймынында, Кызылды үндезилеп тургускандан бээр он чыл болганда, Кочетов кудумчузунга № 37-а бажыңга типография ажыттынган болгаш анаа 1925 чылдан эгелеп Тывага баштайгы «Красный пахарь» сөлүнүү парлаан эгелээн. Ол-ла чылын Кызылга база бир типография тургустунган. А 1929 чылда ол ийи типографияны каттыштырган, анаа хереглээр дериг-херекселдерин Совет Эвилелиниң экелгеш, ону күрүне бүдүрүлгези болдурган.

1925 чылдың октябрь он алдыда Кызылга улуг эвес күчүлүг электростанцияны ажыглалга киргеп. Оон турган бажыңны анты Ленин кудумчузунда Пушкин аттыг библиотеканың бажыңы ол.

Тыва Арат Республиканың чылдарында Кызылга Совет Эвилелиниң дузазы-биле, оске-даа элээн каш бүдүрүлгелерни кылгылаан. Чижээ, 1941 чылда Кызылга автомастерская, дээрбе, алгы сайзыраңгы кылыр болгаш ыяш заводтары, аъш-чем комбинады, сапык иликтер болгаш аът дериг-херекселдерни кылыр мастерская, даранылга комбинады, түүйбу заводу ажыдап эгелээн. Ол бүдүрүлгелерни бүдүрүп үндүрген продукциязының нинти хемчээли ол чылдың төнчүзүнде 600 муң рубль болган.

1929 чылга чедир Тывага күрүнеден транспорттер организациязы-ла, Тываның транспорт организациязы-ла чүүл болбаан. Чүүк сөөртүү болгаш пассажирлер дажыры хүү кижилерниң аът болгаш чүүк үдүрер транспорттуң дузазы-биле чоруттуруп турган. Инчангаш ол-ла чылын «Союзтранс» дээр совет транспорт организациязын тургускан. Ону сөөлүүреги «Тувтранс» кылдыр чаарткан. 1933 чылда хоорайның чоон талазынга, амгы пассажирлер дажыглар автотранспорт ажыл-агыйының турар черинге 22 машина кирер гаражты ажыглалга киирген. Ол чылын Кызылга Совет Эвилелиниң чүүк сөөртүү баштайгы автомашиналар келген. Тывага автомобиль транспортунуң хөгжүдээнииң эгези инчаар салдынган.

Тыва Совет Эвилелиниң составынга киреринииң үезинде Кызылга 1250 өөреникчи өөренир ийи школа ажыдап турган.

1931 чылда Кызылга бир эге, а 1940 чылда чеди класска чедир өөренир тыва школалар ажыттынгылаан. Инчангаш Кызыл төрээн дылбижиктиг нептередириниң төвү болу берген. Оон-биле кады Кызылга Тываның баштайгы культура-чырыдыышкын албан черлери тургустунгулаан. ТАР-ның эң баштайгы клубу 1932 чылда ажыттынган. 1935 чылда ол клуб амгы музей турар бажыңга келген. Дайын чылдарында ол клуб культура Бажыңы кылдыр эде организастаттынган болгаш совет хамаатыларының клуубу-биле каттышкан, амгы хөгжүм-шин театры турар улуг бажыңга келген.

1926 чылда Кызылга он алды орунныг эмнелге түттүнген, а оон үш чыл болганда ону 75 орун чедир делегемчитпен. 1941 чылда Ленин кудумчузунга эмнелге бажыңын тутқан, ам ында республика эмнелгезинин элээн каш салбырлары ажыглап турар.

Кызыл Улус республиказының чылдарында база-ла сайзыраң хөгжөөн, экономика, культура хөгжүлдезининг талазы-биле Тываның төвү болуп шыдаар-даа турган. Инчалзадаа, кажан Тыва Совет Эвилелиниң улуг ог-бүленииниң составынга киргеп болганындыстың соолунде Кызылга божулга бажыңы хүүлерекүйдээ улуг диспансер, кезип эмнээр эмнелгени тургускан болгаш оске-даа эмнелге албан черлерин делегемчиткен, чаңдыктарын катап чаартып түткүлээн. Моон түнелинде ажылчы чоннарның медицина хандырылгазы коску экижээн.

Республикада ышкаш, Кызылда чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга талазы-биле ажылдар кылынгылаан. Анаа соолгу үезиң чыл дургузунда 7,5 миллион рубльди чарыгдаан. Ол хөрецгини оруктарны, кудумчуларны асфальтылаарынга, Ленин, Кочетов, Комсомольская болган оске-даа кудумчуларны ногаанчыдарынга ажыглаан. Шаанда найысылалга асфальтылыг орук чок турган болза, ам оон нинти хемчээли 50 километр четкен.

Улус ажыл-агыйының үлетпүр болгаш оске-даа адырлары оон ынайгы хөгжүлдени алган. Чижээ, 1946 чылда 241 муң рубльдиң продукциязын бээр 9 бүдүрүлге ажыдап турган болза, ам оларның саны 16 четкен, олар чылда 20,2 миллион рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрер аргалыг апарган.

Соолгу чылдарда даараныла комбинады, типография, алгы заводу дээш элээн хей бүдүрүлгелерни дегемчидип чаартканынган аңгыда хлеб заводун, эът комбинадын, пиво заводун, бус күжү-биле ажылдаар электростанцияны, ыяш кылыгларының фабриказын (ам Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинииң чаазынга цехи), автосентеге заводун түзүп турускан. Ынчангаш чаа дериглер кирии, делегемчиткен бүдүрүлгелериниң продукция берип турары мурнукузундан дыка элбээн. Чижээ, даарынга комбинады 1946 чылда даарынга кылыгларын чүгле 50 муң рубль түңге бүдүрүп үндүрүп турган болза, 1966 чылга 280 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген ийикпе, азы өлүде 5-тен ажыг катап хей болганы ол. Өске чижекке типографияны алырыл: ол чээрби чыл мурнунда чүгле 31 муң рубль түңнүг полиграфия продукциязын берген болза, эртекен чылын оон бүдүрген продукциязы — 374 муң рубль болган.

Амгы үеде хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери үлетпүр дериглериниң чаа девирлери-биле хандыртынган. Түүйбу заводунга шаанда түүйбуну хевилээрин хөл-биле кыдыг, оске-даа ажылдарга хей чарыгдалдар үндүрүп турган. Ында байдал ам сыр оске: түүйбуну хевилээр күчүлүг ийи пресс, түүйбуну кургадырынга хереглээр механиктиг шахтаны тургускан. Түүйбуну өртедирин база түскай печкаларга боттандырар. Инчалзадаа завод амдыызында планныг ондалгаларны ажыдыын организациязының чавызы-биле күүсетпейн-даа турар болза, чылда 16 миллион түүйбуну бээр бедик бүдүрүкчүлүг дериг-херекселдерлиг. Ону чүгле биилелиг ажыглаары негеттинип турар.

Типографияның дериг-херекселдери ам шуут чаартынган. Бир эвес шаанда ажыдың бүгү чорудулгазының — өрүлгеден эгелээш, парлаарынга чедир хөл-биле кыдыы турганындан ам ол ажылдарны бедик бүдүрүкчүлүг түскай машиналарының дузазы-биле кыдыы турар. Хоорайның оскеда бүдүрүлгелериниң үстүнде чижектиг улуг өскерилгелер болгулаан.

Найысылалдың автомобиль транспорту дыка сайзыраан. 1944 чылда бүгү Кызыл чүгле 157 түүк машиналыг турган, а ам эң улуг чеди автоажыл-агыйларда 1500 автомашина бар. 1935 чылга Кызылга (бүгү Тывага) ийи-ле автобустуг турган болувусса, ам чаңгыс пассажирлер АТА-зында безин оларның саны — 199. Моон-биле кады кызылчыларның аммадыралынга бир улуг болуушкун — Енисейни кежир улуг ковругну кылганы болур.

Бо беш чылда Кызылывыстың перспективалары кайгамчык. Оон ажыл-агыйының болгаш культуразының бүгү адырлары дүрген хөгжүлдени алыр. Чижээ, Кызылдың электростанциязының күчүзү 1968 чылда 19,5 муң киловатт четкен турар. 1970 чылда, беш чылдың соолгу чылында, кидис ийик бүдүрери 1965 чылдыныга деңнээрге оон 2,1 чартык катап өзер. Эът комбинадының чаартылгазын кылыры ам амыралда боттанып эгелээн. Бо чылын анаа муң тонна эътти шыгжаар соодукчуну кылыр, оон даразында чылдарда чартык чиг-эт, консерв цехтери кыдымвар, колбоса ажылдан кылыр цехти делегемчидер, ол цех хонукта он тонна колбосаны бүдүрүп үндүрер апаар.

Бо чылдың төнчүзүнде эзлчегде 30 тонна сүттү ажыдап кылыр бүдүрүлге хоорайның сүт заводунуң түзүүшкүну доостур, даразынга фабриказын тударының ажылдары эгелээр.

Чүгле чер-чер Советтеринин шугуму-биле, баштайгы санаглаар-биле ажырга, Кызылга 60 муң дөрбелчин метр чурттарга шолуң, 1260 уруглар турар 6 ясли-садтарны, 800 көрүкчү кирер шин театрын, 500 муң тонналр фондулуг библиотеканы, 240 орунныг республика эмнелгезин, универмагты, кайгызынга-даа 960 өөреникчилер өөренир ийи школаны, 2 стадионну, бир комбайнның хүн үлүү — 4,5 гектарның кукурузазын ажаарлы. Ынчаарга ында ажылдап турар 5 комбайн алды хонукта чүгле 80 гектарның кукурузазын ажаагаш. А беш комбайн бо үе дургузунда долу бүдүрүкчүлүүт ажылдаан болза, 135 гектарны ажаар ужурлуг. Ынчаарга 55 гектар шөл комбайнарның үреликиннериниң, тураттаашкынналарының харааны-биле чедир кестинээнии моон иле-дир.

Ам агаар-бойдустуң байдалы хүн келген түдүм-на соон кел чоруур. Бир эвес ындыг оожум темп-биле силостаашкын чорудар болза, кажан бир доңат болурга ында кессе чогуур (ам-даа 300 гектар), кукурузаның чамдыызы олу берип-даа болур. Ынчангаш совхоз баштаар чери ында ажылдап турар комбайнарның бүдүрүкчүлүүн бедидиринии, силос салып турар черге тыртар күштү немей бээринии хемчээн дораан алыр ужурлуг.

П. КИСЕЛЕВ,
СЭКП Кызыл хоорайомунуң бирги секретары.

КҮСКҮ ХҮН — ЧЫЛДЫ ЧЕМГЕРЕР

(Төнчүзү. Эгези бирги арында).

удуртуп турарының түнелди ол деп чүве кымга билдингир эвес боор.

Совхоз директору эш Балабанов биле парторганизация секретары эш Кольцов олар оон кандыг түнелдерни кылып алганы? Биеэ-ле олчаан кандыг-даа түңнел кылбаан-на болгай деп болур. Оларның олурар-ла черн совхоз төвү, салбырга ында-даа баарга, оон түү-даа бүтпес. Түге сагыш човаңгыр эвес ажыдап, хемчеглер албайн турар силер? — деп айтырарга, эш Кольцов дүште-даа чок мынча дээр: «Даалашкан күске сүтке дүжер чоор». Ындыг болганда, секретарь ажыл-иш дээш сагынсыравайн турар ышкажы. Салбырынарның ажылын чоп бойлаарынга чедирип алган силер? — деп айтырарга, эш Балабанов: «Тудугга түттүргаш, ана түдүг материалдары тып бээр дээш чай алынмаан мен» деп харыылаан.

Ылаңгыя дүжүт ажаап алыр өйде ол эштерни оттуруп черле болбас. Бүгү кичээнгейни хову турлаглырынче, механизаторларның ажылынче, сиген, силос белеткээриниче, кижилербиле ажылдарынче салыр керек. Дүжүт ажаап алырының харыысалгалыг соруглалары чүгле ынчан чедишкинниг шинтирлеттинип болур.

Тараланы чидириг чок ажаап алыры, тараа кезип турган үеде шаннарга, ону лажыглаарда болгаш складка кадгалаларда хорамча чок болдурар практиктиг хемчеглерни телевизээри — оон база дудакчок чүгүлә соруглә болгай. Анаа холбаштыр хей колхозтарның, совхозтарның шаннарының, тараа кургадыр чергелериниң, оруктарының болгаш ковруглериниң байдалының сагыш човаңчыл ажок болуп турар. «Тиилелге» совхозтуң Шамбалыг салбырының тараа хүлээп алыр черинин тараа кургадыр агрегадын амдыгаа хөөр тургузуп бербээн, а автоденгээлери ажылдавайн турар, шаның болур чогуур кылдыр дериваан. Тараланы чидириг чок ажаап алырынга шаннарны эки белеткээри, тараа кургадыр чергер, тараа арыглаар машиналар база өргежок чүгүлә деп чүвени ук совхозтуң болгаш «Сельхозтехника» каттыжышкынның Таңды салбырының удуртукчуларның билбейн турары ол ышкажы.

Тараа хүлээп алыр чергерже эки арыглап, кургатпаан болгаш шыпар чок тараа чоруун бээри — ажыл-ишти күрүненин негелдезин ёзугаар корбээни ол болур деп чүвени ыяк билип алыры өргежок чүгүлә. Ындыг турбуже, чижээлээрге, кок-тейжилер (директору эш Ломаев) Кызылдың сайгарыга базазынга 35 хуу бокуг болгаш ол-ыш тараа өскен хүлээдип берген. Оон уламнаан тонна бүргүзүге-ле опаштыр 17 рубль 50 копеек каражага таварышкан.

Эки шыпарлыг тараа садарын болгаш үрезин материалын күрлап алырын хандырар дээш, тараа арыглаар машиналарны, ленти дериглерин, тараа кургадыр черлерин болгаш шаннарны чоокку хүннерде септеп алыры өртежок чүгүлә. Чаңдык тарва хүлээп алыр черлериниң ажыдакчыларынын шүүшпен болганының уламнаан аңаа чүктүг автомобильдериниң саадлар ужурга таварыжып турарын херекке албайн барып болбас. Тараа даңгылаар рейс бүргүзү-ле шалыкын болган турарын дээш, машиналарның чүдүрүп экелген тараазын доп-дораан дужуруп турарын организастаар херек. Бо талазы-биле тараа кезеринииң, сөөртүрүнүң болгаш кадгалаан турарының шыпарын хынап, четчестерни дораан чайладырын чедип ап турар улустуң контроль активчилериниң, колээ корреспондентилериниң бот ыдекпейин бүгү хемчеглербиле деткизе чогуур.

Дүжүт ажаап алырының түлүктүг үезинде автоажыл-агыйлар болгаш машина чолаачылары илаш ажыдаар ужурлуг. Үнелиг байлак — тараны ажаап алырын Төрээн чурт оларга дааскан, инчангаш олар тараланы орукка биче-даа хорагдайн, шыгжамырга тараланың килограмм бүргүзүн бүрүнү-биле чедирер сорулгалыг.

Ындыг турбуже автоажыл-агыйларның чамдык удуртукчулары яңзы-бүрү чылдак тыртының алгаш, үстүкү органнарның шинтирлерин күүсетпейн, колхозтар, совхозтарже машина чорударын саададып турарлар. Баа-Хем районнуң «Коммунизмиче орук» колхозунче № 1 АТА-дан (эш Парунин) 15 машина чорудар турган, ам түгле чамгысты, «Сельхозтехника» каттыжышкынынынган (эш Абрамов) Таңдыда «Коммунизминиң херели» колхозче 10 машина бээр турган, чүгле үш машина чорутқан. Сорулга чүл диве, массалыг ажаап алышкынга чедир арткан хонуктарда колхозтарны, совхозтарны Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң хүлээлгедээн ёзугаар автомашиналар-биле бүрүн хандырары, бүгү-де черлерге оларны хүн-дүн иштинде ажыдаарын организастаары, чолаачыларга змыралдың чогуур байдалдарын тургузары болур.

«Совет Тыва» совхозка (эш Түгер) Кызылдан барган чолаачыларны чурттаар чер-биле хандырбаанындан олар машиналарының кабиналарында хонуп турары ышкаш ындыг байдал-биле эптежип болбас. Тараа сөөртүлгезинге улуг күштүг түүк машиналарын болгаш прицептиг автомобильдерни кадбаа-биле ажыглаар. Оларның чолаачылары сөөртүлге онаалдазын күүсеткенде, немелде телевизээри болгаш оске-даа шаннаплактарды тыпсыр.

Безиндеги калбартышпаан, колхозтар болгаш совхозтар, партия болгаш колээ ажыл-агый органнары бирги эзлчегде күрүнеге тараа садарын организастаар болгаш үрезин фондуларын тургузарын эгелээр. Бо чылдың дүжүүт эртекен чылдыныдан дыка ажыг деп кестүп турар. Бо даарга күрүнеге тараа дужаар планчагыгны ийи катап ажыр күүсеткен турар кылдыр колээзин ажыл-ажылчыларинга ортузунга политиктиг болгаш организастыг ажылды тургузарын бүгү партия организацияларынга хүлээлээп турар. Эртекен чылын күрүнеге пландан ажыр тараа сатканындан колхозтар, совхозтар 4 млн. ажыг рубль немелде орулганы алганнар, бо чылын оон күүн эвес болур.

Баа-Хем районнуң «Коммунизмиче ажыттынган болгаш анаа 1925 чылдан эгелеп Тывага баштайгы «Красный пахарь» сөлүнүү парлаан эгелээн. Ол-ла чылын Кызылга база бир типография тургустунган. А 1929 чылда ол ийи типографияны каттыштырган, анаа хереглээр дериг-херекселдерин Совет Эвилелиниң экелгеш, ону күрүне бүдүрүлгези болдурган.

1925 чылдың октябрь он алдыда Кызылга улуг эвес күчүлүг электростанцияны ажыглалга киирген. Оон турган бажыңны анты Ленин кудумчузунда Пушкин аттыг библиотеканың бажыңы ол.

Тыва Арат Республиканың чылдарында Кызылга Совет Эвилелиниң дузазы-биле, оске-даа элээн каш бүдүрүлгелерни кылгылаан. Чижээ, 1941 чылда Кызылга автомастерская, дээрбе, алгы сайзыраңгы кылыр болгаш ыяш заводтары, аъш-чем комбинады, сапык иликтер болгаш аът дериг-херекселдерни кылыр мастерская, даранылга комбинады, түүйбу заводу ажыдап эгелээн. Ол бүдүрүлгелерни бүдүрүп үндүрген продукциязының нинти хемчээли ол чылдың төнчүзүнде 600 муң рубль болган.

1929 чылга чедир Тывага күрүненин транспорттер организациязы-ла, Тываның транспорт организациязы-ла чүүл болбаан. Чүүк сөөртүү болгаш пассажирлер дажыры хүү кижилерниң аът болгаш чүүк үдүрер транспорттуң дузазы-биле чоруттуруп турган. Инчангаш ол-ла чылын «Союзтранс» дээр совет транспорт организациязын тургускан. Ону сөөлүүреги «Тувтранс» кылдыр чаарткан. 1933 чылда хоорайның чоон талазынга, амгы пассажирлер дажыглар автотранспорт ажыл-агыйының турар черинге 22 машина кирер гаражты ажыглалга киирген. Ол чылын Кызылга Совет Эвилелиниң чүүк сөөртүү баштайгы автомашиналар келген. Тывага автомобиль транспортунуң хөгжүдээнииң эгези инчаар салдынган.

Тыва Совет Эвилелиниң составынга киреринииң үезинде Кызылга 1250 өөреникчи өөренир ийи школа ажыдап турган.

Район, ажыл-агый бүргүзү мал чемнериң белеткээр планын күүсеткен турарын хандырар бүгү хемчеглерни алыр херек, а партия, комсомол, профсоюзтар организациялары, колээ ажыл-агый органнары болза, болүүн чеминер белеткелиң, силос салышкынының, сиген болериң коштаптас, бүгү колээ ажыл-агый ажылдарын хары үзүм, ниити Фронт-биле чорударын чедип алырынче коммунистерни, комсомолчуларны болгаш бүгү ажылчы чоннары юбилизастаар ужурлуг.

Ажаап алышкынның ынаг-түлүк үезин республиканың чаа-чаа районнарын хаара түүп бар чылар. Ажыл-агыйларның, партия, комсомол болгаш колээ ажыл-агый органнарының, чер-чер Советтеринин хүлээлгези болза, социалистиг чарышты калбартыры, кезиидени дүргеп, бедик шынарлыг чорударын, күрүнеге тараа болгаш оске-даа колээ ажыл-агый продуктуларын садарының планнарын долүүр болгаш ажыр күүселирин чедип алырын хандырар бүгү моральдыг база материалдыг хемчеглер бүрүн ажыглаттынган турарын чедип алыры болур.

Партия биле чазактың ам-сагыш салышкынынга бүргүткен, республиканың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чону, партияның XXIII съезтиниң база СЭКП ТК-ның Пленумнарының төөгүлүг шинтирлерин күүсетпишкеп, эң чүгүлә политиктиг кампаниязы — дүжүт ажаап алышкынның чедишкинниг чорудар, күрүнеге тараа садар планны болгаш бо талазы-биле алган хүлээлгени күүседир, оон-биле чүртка продуктуларының албекшилин тургузарынга болуунун шыпарлар-ла салышкынын киирип. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чылынга төлептиг ужуражыр дээрзинге чиглиниг чок.

Үреличел комбайннар, дугую уштунар трактор...

Хайыракананың Алдыы-Шынаа. Ында чаа чаа ажаап алдынган көктээ аңгызының савадын сараттаан, Алдыы-Шынаа фермазынче сөөртүпдээ турар. Ол ажылдан турарлар-биле кожа үнүжү багай эвес кукуруза бар. Ону «Улуг-Хая» совхоз силостап эгелээнден бээр алды хонуп турда аңаа барган бис.

Шала кежээликтей апарган чүве. Кукурузаны кезип турар беш комбайнның чаңгызы-даа ажылдавайн чаңгыс черде болдунчуп турупкан турлар. А трактористер болгаш комбайнерлер бир черде болдунчупкен хөөрешкен олурлар.

— Ажаакчылар чапсарлап турар бе? — деп айтырдывыс.

— Чапсарлап эвес, машиналарның кээрин манап тур бис — деп, өшүрнүң бирээзи арай эгенгензиг байлал-биле харыылаты.

Өскези турган: «таптыг-ла чартык шак ажыр манап тур бис, силос таптай бастырып турар черже кукуруза сөөртүп киргеш, сугже даш октаан дег сураг бардылар...».

Чугаалажып турувуста база бир 10—15 минута эрте берген. Машиналарның башкылыы кээп эгеледи. Комбайнар машиналар кээри билек уурук-сууруктап долганып алган кукурузазын кестирип чорупканнар. Удаваанда база бир машина карандадып келди... Оон чолаачызы — Шагаан-Арыгның автоажыл-агый черинден келген Павел Семенович Лятовченко.

— Машиналар комбайнарны манадып турарының ужуру чүдел, Павел Семенович? — деп, оон чугаа эреливе.

— Силостаашкында шупту тос машина ажылдап турар. 4-ту совхозтуу, 6-зы АТА-ның. Силосту аппарып дужүрер чери моон беш-ле километр болганда чолаачылар беш комбайнның кескен кукурузазын тап-биле сөөртүп болур бис.

— Ынчаарга комбайнарның аңаа турар таварылгалары силерде эвес ышкажы але?

— Чөк. Чолаачылар бистерни харын комбайнар манады бээрлер-дир. Түге дизе, чамдыктары үш-дөрт долганып чоруй үрели бээрге, маңаар ужурга таваржыр-дыр бис... Ол ышкаш бистеи ногаан масса дужүрүп, силос таптай бастырып турар черде трактор база саададыр-дыр. Харын ону база сонуургап көрүнер, эштер.

...Силос салып турар чер. Оон улуг хериниинің чанында база беш машина чыскаалдыр түрүпкан турлар.

— Трактор орнунга трактор болуп машинадан силос дужүрер дээш пат туруптувус. Илчирбелиг дугуйлуг. хирезинде оозу болганчок-ла уштуна бээр эт-тир. Барын көрүңерден...

Машиналарның экелген чүүгүн узун трос-биле ыйбектээш дужүр тыртпын, ногаан массаны таптай бастырын турар трактор бо. Тракторист оон уштуна берген илчирбелиг дугуюн улуг маска-биле херлип-херлип кинр каккан туру. А бир ийи оол (бо чуруктә) бир машинаның чүүгүн хол-биле дужүрүп турарлар. Чолаадаа ажыддап турар чолаачылар хүнде сөөртсе чогуур чүүгүнүң 50 хуузун-на сөөртүп турар-дыр. Моон кол чылдагаалы — силос комбайннарын багай септээнинде, ол ышкаш силос таптай бастырар черде чүгле чаңгыс трактөрну быжыглаанында. Ужурунда маңаа чаңгыс эвес, 2 трактор турар болза, ажыл ам шуулаар апаар.

Комбайнарның бүдүрүкчүлүү кандыгыл? Бо черде дүвүренчиг. Чижээ, бир комбайнның хүн үлүү — 4,5 гектарның кукурузазын ажаары. Ынчаарга ында ажылдап турар 5 комбайн алды хонукта чүгле 80 гектарның кукурузазын ажаагаш. А беш комбайн бо үе дургузунда долу бүдүрүкчүлүүт ажылдаан болза, 135 гектарны ажаар ужурлуг. Ынчаарга 55 гектар шөл комбайнарның үреликиннериниң, тураттаашкынналарының харааны-биле чедир кестинээнии моон иле-дир.

Ам агаар-бойдустуң байдалы хүн келген түдүм-на соон кел чоруур. Бир эвес ындыг оожум темп-биле силостаашкын чорудар болза, кажан бир доңат болурга ында кессе чогуур (ам-даа 300 гектар), кукурузаның чамдыызы олу берип-даа болур. Ынчангаш совхоз баштаар чери ында ажылдап турар комбайнарның бүдүрүкчүлүүн бедидиринии, силос салып турар черге тыртар күштү немей бээринии хемчээн дораан алыр ужурлуг.

Б. КАРАШПАЙ.

Фотозу **А. КУМАЯКТЫЫ.**

Ферманың чедишкини

Таңды районнуң «Коммунизминиң херели» колхозунуң төп сүт-бараан фермазы (эргелекчизи Д. Танбаев) юбилейге хей сүттү бүдүрүп, күшажылчы чедишкинниг ужуражыр дээш фермалар аразының социалистиг чарышынга киришкен.

Ферманың саар инектери 170 баш, ону 13 саанчылар хувааштаан саап турар. Коллектив июльда 40800 литр сүт саар тургаш, ону херек кырында 41720 литрге ажырып, чедишкинниг ажылдааннар. Саггаи сүттеи күрүнеге эртекен айда 32000 литр сүт дужаар тургаш ыракта ажыр дужаагаи.

Саанчылардан албек сүттү саап, саанчылар аразынга чарыштын эки түнелди чедип алгылааннар болза: Д. Чеботаева, Н. Ленкова, 65 харлыг хоочун саанчы Е. Чеботаева, Баракые олар шүглүп үнгеннер.

Төп сүт-бараан фермазының найыралдыг коллективи августа оон-даа хей сүттү алыр деп сорулганы саггаи күжениишкиниг ажылдап турар

О. СИИРИН-ООЛ.

1967 ч. август 22.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

Башкыларның август чөвүлел хуралдарынга

ПИОНЕРИЯ БОЛГАШ КОМСОМОЛ

Башкылар коллективтериниң мурнында турар чүгүлә соруглаларны шиитиирлээриниг школаларның пионер, комсомол организациялары улуг рольду ойнап турарын билир бис. Кызылдың школаларында 1000 ажыг комсомол, 4500 пионер бар. Төрээн чуртуна ханы бердинген болгаш интернационалчы чөрүкке уруглар-ны кижизидери школа коллективтери пионер, комсомол организациялары данчыштыр чөрүдүп турар.

Улуг Октябрьның 50 чыл болуп ойлеенинге алдар кылдыр чөрүткен корууделер, конкурстар, олимпиадалар, маргылдаалар башкылар коллективтериниң уруглар-биле ажыл-ында чаа, солуун чүүдер бар апарганын көргүскен.

Кызылдың № 3, 7, 9, 10 школаларында «Эртемниң болгаш техниканың хүнерин, неделяларын» эрттирери чаңчыл болган. Математика, физика, техника билириниң талазы-биле маргылдаалар, солуун кижилер-биле ужуражыгалар, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннери-биле таныжары эртип турар. «Прометей», «Родина», «Бистиң ленинчи комсомол» деп политклубтар, «50 чылдың оруу-биле» деп политинформациялар, лекция, беседа эрттирер болуптер. агитбригадалар элээн хөй школаларда ажыдап турар болгаш аныяк өскенниң политиктиг чырыышкынының хевирлери апарган.

В. И. Ленинниң ажыл-амыдыралы болгаш ажыл-чөрүдүлгазының чижээнге школачыларны кижизидер ажыл бисте чөрүп турар. Барык шупту школаларда ленинчи өрээлдер, булуңнар бар. Музейлерде чыгаан материалдарны тайылбырлаар экскурсоводтар, лекторлар школаларда бар. В. И. Ленинниң музейлери-биле харылзажып, байырлыг шугум чыскаалдарын, сборларны эрттирип турар. № 7 школаның башкылар болгаш өөреникчилер коллективтери ленинчи ёзу-биле чүрттөөр, өөренир, ажыддарынга уругларны кижизидип турар. Кичээлдерге болган класстан дашкаар ажыддарга Ильич дугайында чаа-чаа билиглерни уруглар чедип алып турар. Школаның бүгү класстарынга ленинчи номчулгаларны эрттирип келген. «Школаның алдары дээш» деп байырлалды В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнде эрттирери чаңчыл болуп берген. Өөреникчээ, хөй-ниитиниң ажылынга, болгүннерге, бот-тывыышкыр уран чүүдүге чедип алган чедиишкиннерни комсомолчулар, пионерлер, октябрьяттар ол хүн рапорттаалар. Пионерге база комсомолга хүлээп алыышкыннар ол хүн эртип турар.

Хөөрайның № 1, 2, 6, 7, 9 школаларында төрээн черни өөренир ажыл эки. Чыгдынган материалдарны кичээлдерге ажыглап турар. № 1 школаның пионерлери 1938 чылдан бөөр школаны доосканнарның төөгүзүн бижээннер. Оларның кыйгырыы—«Кым-даа, чүү-даа уттундурбазын». Аас-кежиктиг чуртталга дээш дайын болгунге ами-тынындан чарыганнарны кажан-даа утпас болгаш школаның эки чанчылдарын кезээде сактып чорууруп школа дөөзукчулары дөөзарының кежээзинге данғыраглап турарлар.

«Кызыл гвоздика» деп клуб № 9 школада тургустунган. В. И. Ленинниң, өөң чоок эштериниң база хамаагы дайынның ыыдырлары — Крюков болган Беспаловтуң дугайын ацаа өөренир. Хамаагы дайынның ыыдыры Беспаловтуң «Өөк» суур чанында хөөрүн школаның пионерлери шефке алган, анда кызыл гвоздиканы тарып олуртқан. № 4 школаның өөреникчилери тоолчургуу ыыдыр Чапаевтиң оглу-биле база Совет Эвилелиниң маршалы Будённый-биле харылзааны түткен.

Совет Эвилелиниң Ыыдыры Александр Семирадскийниң адын Кожазовская кудумчузунга тыпсырын № 6 школаның пионерлери дилээрге, ук дилегни хандырган. Ыыдырның дугайында байлак материал школада чыгдынган. Интернационалчы найыралдың клуву № 2 школада өөң ажыддан келген. Хамаагы дайынның үезинде Тывага партизан шиитчэшкиннинин төөгүзүн № 2, 3, 4, 6, 9, 11 школалар чыып турар.

Кызыдың № 14 школазының башкылар коллективи база багай эвес ажылдаан. Бергелер турза-даа, өөредилге чылының төнчүзүнде оларның ажылының түннели коскү апарган: школаны каастап дерээн, эт-херекседин ажаан кадагалаан болгаш школа девискээрин чаагайыткан.

Пионер дружиналарының үш чыл дургузунда чөрүп келген ленинчи коруудезиниң түнелинде школаларда пионер ажылы элээн экижээн. Уругларның сонуургалы, идепкейи, чогаалыкчы чөрүү бедээн. Бо талазы-биле Кызылдың пионерлер башкыы (директору эш Абросимова, методист Шульгина) эвээш эвес ажылгааның демдеглээр ужурлуг.

Л. КОПТЕВА,
Кызыл хөөрөнөөнүң инспектору.

Өөредилге чылынга белен

Чаа өөредилге чылынга наймыслалдың школаларының белеткели бо чылын онзагай байдалга, ылаңгыя бүгү совет улус Улуг Октябрьның бежен чыл ойлээнга алдар болдурган социалистиг чарыштыг хамбартаан үеде артып турар. Бүгү школалар башкы кадрлар-биле четчелеттингген.

Баштайгы түнелээр-биле алырга № 7 школа (директору эш Новикова), № 10 школа (директору эш Штеловская), № 9 школа (директору эш Голубцова), № 5 школа (директору эш Толстикова), Кара-Хаак школазы (директору эш Маадыр) болгаш оон-даа өөң өөредилге черлери школачыларны хүлээп алырынга белен.

Хөөрайның албан организация, бүдүрүлге черлеринден чамдык коллективтер боттарының шефтеп турар школаларынга кичээнгейни салып келген. Ыыдыр коллективтерге республика типографиязы (директору эш Чемков), Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автохожук-агый черн (начальниги эш Баранов) хамаарыжыр.

Организастыг чоруткан

Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң салбырларында школаларының коллективтери чаа өөредилге чылынга белеткел ажылын организастыг чоруткан. Совхозтуң төвүнде, Доора-Хадың болгаш Кара-Булуң салбырларда школаларның түрмек сентелгелерин кылган, шалаларын, соңга, хаалгаларын будаан, чамдык печкаларны чаартып кылган.

Школаларның парталарын, столдарын, сандайларын септеп кылган, будаан, классларны өөредилге эгезээринге белеткеп каан. Үүрмек сентелгелерни школаларның коллективтери боттары, кол ажыддарны совхозтуң ажылчынары кылган.

Совхозтуң директкиязы, партия, профсоюзтар организациялары чаа өөредилге чылынга школаларны белеткээринче кичээнгейни салгаш, материалдарны, ажылчынарны узуктелиишкин чокка берип келген. Оттуглар ыыштыг совхоз белеткээш, школаларның чанында дужүрүп берген.

Т. Тамя-Самбу.

* * *

Улуг-Хем районнуң Баян-Кол школазының сентелгени хой турган, школаның коллективи колхозчулар-биле демнежип алган, 1967—1968 өөредилге чылынга белеткелди чогуур үезинде дооскан. Школада, интернатта болгаш столоваяда чөөрби печканы чаартып салган, «X Улуг хурал» колхоз школага 300 кубометр оттуглар ыыштыг белеткеп берген.

Күрүне хандырылгазынга өөренир уругларга хереглээр өөредилге херекседерни болгаш идик-хеп белеткеттингген, кирип өөренир уругларның ада-иелери өөредилге херекседерни болгаш номарны садып четчелеп алган.

Баян-Кол школазынга келир өөредилге чылында келир бирги классчыларны башкы Сендан-Доржу данзылап алган, 33 бирги классчылар-биле ажыды чоруда берген.

К. Ойдуп-оол.

Ажыл-агыйга чедиишкиннер

Иелерге таарымчалыг

Таңды районда «Коммунизминиң херези» колхозта уругларның ясли-садка ажыглалга киргенден бээр үш чыл апкан. Ол чөрүк колхоз бүдүрүлгезинге ада-иелериниң киржиринге таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Ылаңгыя ясли-сад часкы, күскү кампанияларда ие херөөженнериниң ажылдаарынга таарымчалыг болуп келген. Ол ышкаш хой кыргызазынга хой кезии хергээжен колхозчулар колдап ажылдаар үеде ясли-садка уругларның хүнде саны 30—35 чедип турган деп ясли-сад эргелекчизи М. Сергеева чугаалаан, школачылар чайгы дынганыгда дунналарын ап, ада-иезинга ажылдаарынга дузалажып турарлар деп, немеп кагды.

Уруглар хүнде дөрт катап чемненип турар болгаш чемниң шынары эки. Аъш-чемин колхоз эки хандырып турар. Кодээ садыгда уругларга хереглээр чемни колхоз складынга фактуралаптарга, оон ап турар.

Ясли-садтың девискээри арыг-силиг, долгандыр херимээн, уруглар ойнаар шолдуг, ногаанчыдылгалыг, уругларның ойнаарактары янзы-бүрү. Садтың ажылдакчыларындан эргелекчи Мария Андреевна Сергеева ясли-сад ажыглалга киргенден бээр ажылдап, телептиг ажылы-биле колхозчу иелериниң хүндүткелин чаалап алган. Ол ышкаш кижизидикчи Г. Исакова ийи чыл ажыр ажылдап, уругларны культурлуг чараш ажыы-чанга кижизидип турар.

Ясли-садтың коллективи амгы мал чеминиң белеткелинге болгаш күскү дүжүт ажаап алышкынынга колхозчу иелериниң идепкейлиг киржиринге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузар соруглалыг ажылдап турарлар.

С. ТАМЧАЙ.

ФИЗИКА БАШКЫЛААШКЫНЫ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының программазында физиканы математика, химия болгаш биология-биле бир чергеде көрүп, бойдус эртеминиң кол адырларының бирээзи деп санап, ол эртемнерниң сайыралы амгы үеде эртем-техниканың көдүрүлүшкүнүнге болгаш ажыглалынга улуг ужур-дузалыг дээрзин айыткан. Өзүп олурар салгалды физика эртеминиң үндезиннери-биле чепсегледи, оларга политехниктиг арга-мергежилдерни шингээттирери болгаш оларның материалисчи өртемчей көрүүшкүнүн шын кижизидери совет школаның улуг соруглаларының бирээзи. Бистиң республиканың чамдык школаларында бо талазы-биле элээн ажылдар чөрүттүнүп турар.

Республиканың барык бүгү ортумак школаларында (Кызылда № 1, 3, 11, Шагаан-Арыгда № 1, 2, Чадаганың № 1, 2, Самагалдайның, Сарыг-Септиң болгаш Тоора-Хемниң) эки дериттинген, өөреникчилерге лаборатория ажылдарын кылдыртып, чедимчелиг дужулга-экспериментилерин көргүзүп болур физика кабинеттери бар болгаш кино аппаратарын, фильмоскоптарны калбаа-биле ажыглап турар апарган. Чылдың-на тыва ортумак школаларның доозукчуларындан 50 хире кижи чүртүп янзы-бүрү техниктиг дээш өөредилге черлеринге, а 20—30 кижи Кызылдың башкы институдунуң физика болгаш математика, биология болгаш химия факультеттеринче экзаменнерни чедиишкиниг дужаап кирип турарлар. Ылаңгыя бо чылын Кызылдың № 2 школазының доозукчулары Д. Чокеум, А. Оюн Москваның, А. Саян—Новосибирск университеттериниң физика болгаш математика факультеттеринге, М. Томуу—Красноярскиниң политехниктиг институдунче, Т. Сирини-оол—Новосибирскиниң электротехниктиг институдунче киреринин экзаменнерин 4—5 демдектерге дужаганы белгий эвес көргүзүү болуп-дур.

Район школаларының өөреникчилери физика олимпиадаларынга кирижип, Кызылга болган өске-даа хоорайларга тиилекчилерниң санынга киржип турар апарган. 1967—68 өөредилге чылында республиканың школаларынга физика башкыларының ат-даазызы-биле таныжып көрүүске, районнарның планнап турар 163 физика башкыларының 104 кижи түскай дээш эртеминг, 50 кижи дооспаан түскай дээш эртеминг боон турар. Өөнүүр чугаалаарга, школаларның физика башкылары теоретиктиг билиглер-биле чепсегленген-дир. Сес чыл болгаш ортумак школаларга физиканы амгы үениң эртем, техниказының депшилгезинге дүүштүр, школа программаларының негелделерин ёзугаар белик шынарлыг өөредип ыыларлар деп чүвени хереченнеп турар. Ындыг түрбүже тыва школа доозукчуларының физика талазы-биле билими дыка куду деннелде туларын өөредилге черлеринче киреринин экзаменнери көргүзүп турар. Эмир чылгы экзаменнер дугайын база-ял «Шынга» чырыткан бис.

Чүгле бо чылын физикага киреринин экзаменнерин дужаган 346 доозукчунуң иштинден чүгле 88 кижи 4—5 демдектиг, 126 доозукчу багай демдекти алган. Азы ортумак школа доосканнарның физикага бизин чүгле 53 хуу болган-дыр. Доозукчуларның аттестаттарын барымдаалар болза, бо сан 100 хуу болгай.

Самагалдай школазындан экзамен дужаган 12 кижиниң (6 кижи бо чылын, 4 доозукчу 1966 чылда дооскан) чүгле 2-зи. Суг-Аксыдан 13 кижиниң чүгле чаңгызы. Тээли ортумак школазындан 18 доозукчунуң 4-ту, Чыраа-Бажы школазының 11 доозукчуларындан чүгле 3 кижи физикага киреринин экзаменин дужаап шыдаан. Ук школаларда түс-түста физика башкылары эштер Суялыльцев, Оюржак, Анай-оол (Тээлиде ам Б. Даржаа ажылдап турар), Куулар олар өөреникчилерге физика талазы-биле бымыт билиглерни берип шыдавайн турар-дыр. Өске-даа чамдык школаларда байдал оон хээредевес.

Экзаменнерге колдуунда программада кирген айтырыгларны салып турза-даа, физиканың кол-кол хоойлуларын, фотоэффект дугайын чурук тырттырарының принциптери-биле салчаар, доң хемчээлдиг дорт шугуминут шимчээшкинниң доң хемчээлдиг дүргедеткен азы сөңүмнаткан шимчээшкинден ылгай албас, физиктиг приборларны ажыглап билбес болгулаар. Электроскоп-биле электри тогун хемчээрин-даа чугаалаар, вольтметрни илчирбеге дараалаштыр кожарын-даа чугаалаар. Физиканың чедиишкиннерин болгаш оон техниказ-биле кандыг харылзаалының айтырарга шыырак-ла хээн доозукчулар чүгле школа номунда чижектер-биле кыыгаарлаттынып турар. Шылгаларга киргеп белгезелерни доозукчуларның аттестаттарын барымдаалар болза, бо сан 100 хуу болгай.

Ол ышкаш Бай-Тал, Аксы-Барлык, Берт-Даг, Эрзин, Тоора-Хем ышкаш ортумак школаларның өөреникчилери физикага бир-даа тодаргай билир айтырыглары чок боон турары черле дуурениг. Ук школаларда физика башкылаашкыны кандыг деннелде чоруп турарын деп айтырыг тургузунуп келир-дир.

Республиканың школаларында өөреникчилерниң физика талазы-биле билиниин куду деннеделиинин чылдагааннарын тодарадып, оларны чайладырының арга-сүмезин тывар ой келген. Мурнуку чылдарда ышкаш, физиканы түскай эртем чок башкылар башкылаар, «олардан чүү негээр боор» дээш карак ажыт-ла, физика башкылаашкыны тоон көрбес уе ам эртken.

Бирги ээлчегде школа удуртукчулары башкыларын негеделеп шимгырадыр ужурлуг. Физика башкыларының хой кезии — Кызылдың башкы институдун дооскан аныяктар. Ынчангаш оларга хүн бүрүнүң практиктиг арга-сүмезин негеттинер. Республиканың Чырыдыышкын министерствозу, башкылар биилии бедидер институт дээштиг хемчегларни ап чөрүзүнү негеттинип келген. Башкы институдунуң физика кафедразының башкылары мындыг ажылга шыдаар шаз-биле киржир.

Амгы үеде тыва сес чыл школаларында физиканы орус дылга чугаалаар болгаш тыва башкылар дылда башкылап турар. Бо чөрүк бир талазында эки, чүге дээрге өөреникчилерни орус дылга чугаалаары өөредириниге-даа, физиканы үстүүк классчарга башкылаарынга-даа эптиг. Ийи талазында бо айтырыгны хандыр өөренирн чүгүлә, чүге дээрге бистиң чамдык ырак районнарывыста школачылар, оон туржук чамдык студентилер, боттарының харымдарын орус дылга чугаалаарынга дыка бергедеп тургулаар. Физиканы 7-ги классчан эгелеп бүгү школаларга орус дыл кырынга башкылаары албан бе? Бир эвес албан эвес болза, кайы районнарга, кайы школаларга ону чорударыл, ону ылап тодарадыр. Ол ышкаш 6-гы класска өөреникчилер болгаш тыва башкыларга өөредилге номунан ангыда өске кандыг-даа удуртулга, башкарылга болур номнар чок боон турар. Харын-даа 6 класска хереглээр бодалгалар болгаш мергежилгелерни номнары безин тыва дылда чок.

Тыва дылга физиканың дептээлэл чаңгыс аай терминнери чогундан чамдык тыва сес чыл школаларында башкылар боттарынга таарымнан терминнер ажыглап турар таварылгалар бага бар. Ол ышкаш угаангыр, тывызык болгаш сонуургак өөреникчилер янзы-бүрү физиктиг болуушкуннарының дугайын, физикамын чаалаа ажыдыышкынналарының ажыглалының дугайынга айтырыгларга шын харымны чүгүлә физиканы өөренип эгелээн хүнүнден эвес, а харын-даа 4—5 классчарга-да дериг көрүүн, Чамдык сес чыл школаларында лабораториг ажылдар, экскурсиялар чоруттурнайн турар. Башкыларның хой нуруузу өөредилге ному-биле кызыгаарланып турар. Ындыг чорук Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Эрзин школаларында бар. Физиканың методиктиг кабинеттери, лабораториялары, кабинеттерге ажыглалга шын харымны чүгүлә физиканы өөренип

Школа программазын хажыдар, өөредилге четкеп-биле көрүүнеп шактарны чамдык башкыларның талазындан кара-туразы-биле кызырар таварылгалар барын Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң инспекторлары кам удаа айтып келген. Чижээлээрге, Ак-Довурак ортумак школазының директору болгаш физика башкызы турган А. М. Сыч 9 класска өөредилге чогуур «Ыргак шугуминут шимчээшкин. Долгандырылган шимчээшкин» деп 10-гу класска өөредилге ужуралыг «Черниң болгаш Хүнүң кылымал сингтиктери, планеталар аразының косиктиг станциялары, космосту чагырып алыр талазы-биле совет эртеминиң болгаш техниканың чедиишкиннери болгаш сорулгалары» деп чугула болгаш улуг темаларны шуут тайылбырлавайн барганын кижи кайгаар. Ол-ла башкы 9—10 классчарга түс-түста чоруткаа чогуур 175 шактан 9-ку класска чүгүлә 87, 10-гу класска чүгүлә 91-ле кичээл-биле кызыгаарланган апрельде хынаддадын илерээн. Мындыг таварылгалар Бай-Тайга, Тес-Хем районнарның чамдык школаларынга база турган. Бай-Тал школазынга ийи чыл дургузунда физика башкызынга чели кижи солушкан. Чамдык башкыларның ажылынга харымсалга чогуннан дыка хой болдар, кыстар кузээни дээш өөредилге черлеринче экзамен дужаап кире албазы хомудалчыг.

Чамдык сес чыл школаларында лабораториг ажылдар, экскурсиялар чоруттурнайн турар. Башкыларның хой нуруузу өөредилге ному-биле кызыгаарланып турар. Ындыг чорук Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Эрзин школаларында бар. Физиканың методиктиг кабинеттери, лабораториялары, кабинеттерге ажыглалга шын харымны чүгүлә физиканы өөренип

1967 ч. Август 22.
ШЫН
3-КУ АРЫН

ДАШТЫКЫДА

Моол найысылалга митинг

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Совет космонавт П. И. Беляев МАРП ТК-ның болгаш МАР-ның чазаанның чалааның Сэүгээр моол найысылалда аалчы болуп чоруп турар.

Ушудукчу-космонавт Совет Эвилелиниң Маадыры П. И. Беляевтиң моол найысылалда чоруп турары-биле холбаштыр, Улан-Баторнуң хойнитизиниң митингизим моол парламентиниң хуралдазар залынга болган дээрзин МОНЦАМЭ агентилел дыңнаып турар. Алыычын аңгының болгаш интеллигенциниң төлээлекчилери Улуг Октябрьның Төрээн чуртунуң аадары дээш, келир үеде бүгү хиши төрелгетеннің депшилгези болгаш аас-лешин дээш космоска улам чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын эрес-маздыр «космонавка болгаш бүгү совет космонавтарга күзеп, оларга изиг бәйырны чедирип турганнар. Митингиге П. И. Беляев чүве чугаалаваш, чер болганга моол улустуң чылыг болгаш оруктарынга ыыдыр болгаш оъы-чемзек шыгжаан складтарны буза техниске, хөй санныг шериг херекселин хунаап алган.

Совет космонавт—МАР-ның маадыры

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның Улустуң улуг хуралының Президиумунуң чарлыын ёзугаар совет ужудумчу-космонавт П. И. Беляевке Моол Арат Республиканың маадыры деп дээди атты тывыскан. МАР-ның Улустуң улуг хуралының Президиумунуң даргазы Ж. Самбу П. И. Беляевке маадырның алдын сыдызын болгаш Сухэ-Батор орденин тывыскан.

П. И. Беляев дээди шаңнал дээш Моолдуң чазаанга болгаш чонунга изиг өөрүп четтиришкинниң илергейлээн.

Куангнгай можуда тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының кезеңтери август 3-тен 6-га чедир Куангнгай можуга америк болгаш чалча шеригнерге согугларны удаа-дараа тавартыштырган.

Бо хемчегларниң түнелинде, баштайгы медээлер-биле алырга, патриоттар дайзынның 300 ажыг солдаттарын сандан үндүргеп, кывар түүл болгаш оъы-чемзек шыгжаан складтарны буза техниске, хөй санныг шериг херекселин хунаап алган.

Японияның Социалистиг партиязының съездизи

ТОКИО. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Вдовиниң дамчыдыы турары болза:

Японияның Социалистиг партиязының ээлчег чок съездизи Токиода ажыттынган. Партияның даргазы Сасакиниң болгаш чиңгине секретары Наританың албандан дүшкенибиле холбаштыр партияның чаа

—⊙—

Деткивейн турар

ПАРИЖ. (СЭТА). Европа чөвүлелиниң консультативтиг ассамблеязының—барыын-европа чурттарының күрүнелер аразының политиктиг организациязының даргазы англи Джеффри де Фрейтас бо чылдың апрельде ассамблеяның шиитпирлээринге ёзугаар Грецияга кылыр дээш бодунуң аян-чоруун күш чок болдурганың чарлаан.

Европа чөвүлелиниң төлээлекчиниң медеглээни-биле алырга, Джеффри де Фрейтастың Грецияга албан ёзугунуң эвес, амы-хуузунда аян-чоруу безин «амгы грек чазактың кажарлаашкыныың» европа чөвүлелиниңден детксээн болур ийик.

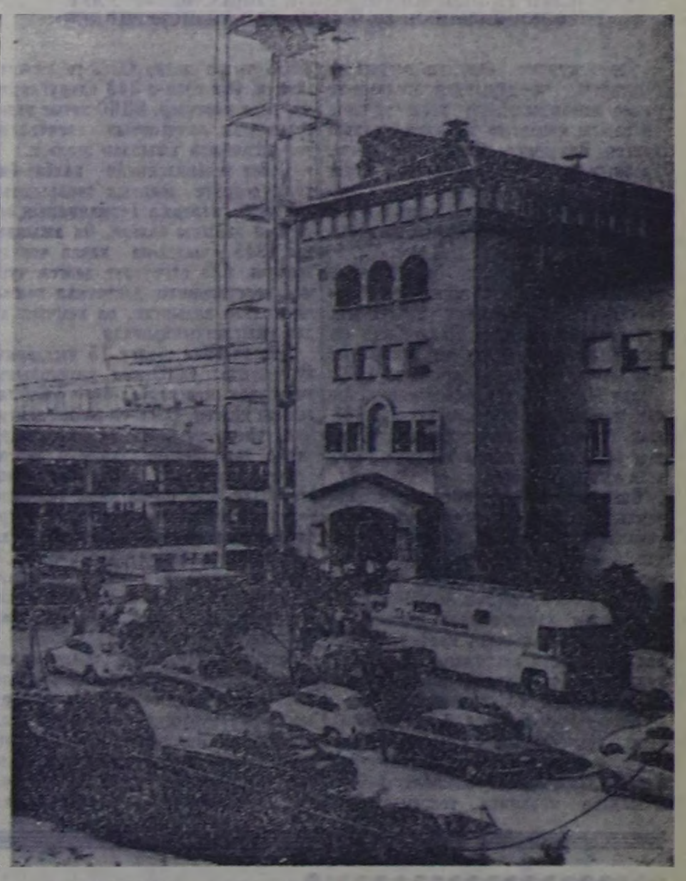
Грецияга европа чөвүлелиниң киржикчизи чурттарның составында биктеп турар.

—⊙—

Ажыл чок арткан

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң металлургия үлетпүрүнде ажылчыннарны ажылдан массалыы-биле үндүрүп турар. Металлистерниң профсоюзунуң дыңнаткыны-биле алырга, 1966 чылдың июньдан 1967 чылдың июньга чедир үлетпүрүүң ол адырының 30.625 ажылчыннары, а ол ышкаш 3.500 ажыг инженерлер болгаш албан-хаакчылар ажыл чок арткан.

ГФР-ниң металлургия үлетпүрүнден ажылчыннарны массалыы-биле үндүрери моон соңгаар-даа үргүлчүлээр деп чүвени металлистерниң профсоюзунуң даргазы Ж. Штуллер болгаш Улуг Октябрьның Төрээн чуртунуң аадары дээш, келир үеде бүгү хиши төрелгетеннің депшилгези болгаш аас-лешин дээш космоска улам чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын эрес-маздыр «космонавка болгаш бүгү совет космонавтарга күзеп, оларга изиг бәйырны чедирип турганнар. Митингиге П. И. Беляев чүве чугаалаваш, чер болганга моол улустуң чылыг болгаш оруктарынга ыыдыр болгаш оъы-чемзек шыгжаан складтарны буза техниске, хөй санныг шериг херекселин хунаап алган.

ЮСФР. Белградта чаа телестудия ажылдап эгелээн. Ону амгы үениң эң болбаазырааңгай дерии-биле чепсегледи.
ЧУРУКТА: Белградта телестудия башкыы.
ТАНЮГ — СЭТА-ның фотозу.

Джонсонның парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА) Ак бажыңга болган парлалга конференциязына президент Джонсонның медеглээни: АКШ-тың Вьетнамда политиказы мурнуку хевээр артар. Ол политика ВДР-ниң девискээрин бомбалаарынга база хамаарыкыр.

АКШ Вьетнамда дайзына «мунгаш байдалга» таварышкан дугайында америк шериг тайылбырлакчыларының медеглелдерни президент «Пропаганда-дыр» деп айыткан. Президент Джонсон үскүлежиишкинниң тайбың таарыштыр шиитпирлээринге «белеңнинің» дугайында бодунуң мурнундагы медеглелдерни катаптап, Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязынга удур демисеелге сайгон ёзу-чүрүмнүң мурнунга бодунуң хүлээлгелерни Вашингтонның «шудургуу» күүседиринге «шиитпирлээнинин» дугайын база катап чулчуразы.

Бир-гээ конгресс дайынны чарлаваан болгаш бүрүн өрелерни президентиге тывыспаан чүве болганда, Вьетнамда дайын чорудулгаларын чорудар өргээн черге кырында чок болуп турар деп корреспондентилерниң бирээзи болза, үскүлежиишкин болган черге пассажирлерни болгаш чолаачыны камгалаар тускай чүүл болуп турар. Ол тускай чүүл озал-ондак болган үеинде 3500 пассажирлерниң амызын чыл бүрүде камгалап алыр арганы берип турарын санап көрдүнген.

Владимир МАТВЕЕВ.
(СЭТА).

Автомобильден кичээнинер

1805 чылдың чаймында Виндзор дээр алган хоорайчыгаштың чону кудумчуларга анаа эвес экипажтын даалы-шимээн-биле шимчеп чораанын кайгап көрген. Ол болза Англияга баштайгы автомобиль болган. Чүгле 3,5 аът күштүг ол бичии француз «Панарены» Иванит Эллис дээр кижи чолаачылап чораан чүвен иргеп. Бо болза эрге-чагыргаларга чоңгээлээрин шиитпирлээш, бодунуң бичии машиназы-биле шакта 15 километр дүргеп чоруткан ёзулуг-ла дишин кижи болган.

Баштайгы автомашиналарның тыптып келгени орукка озал-ондактыг таварылгаларның болурунга чедирген. Ол таварылгалар мындыг-ла улуг айылдыг эвес турзажок, парламент тускай хооллуну хүлээп алган болгаш шимчеп чоруур механиктиг экипажтарның мурнунга кызыл тукчугаштыг тутказ кижиниң чоруурун негээн. Шимчеп чоруур экипажтарның дүргедедиишкинин кызыгаарлаан. Чижээ, кодээ черлерге машиналарның дүргедедиишкинин шакта 6 километр, хоорайларга болгаш кодээ суурларга 3 километрден ашпас ужурлуг турган.

Ындыг болза-даа 10 чыл четчээнде автомобиль транспортунуң талалакчыларының ыйышкыны-биле чазак машинна мурнунга кызыл тукчугаш түткан кижиниң чоруурун күш чок болдургаан болгаш бүгү орукчарга шимчээшкинниң дүргедедиишкинин шакта 22 километр чедир көвүдедир ужурга таварышкан.

Автомобиль шимчээшкинниңиң өскен-биле холбаштыр шаандагы бичии автоколасчылар хоорайларга корчунчут айыыл кылдыр хуузга бергеп. Чүгле чаңгыс 1966 чылдың дүргүзүнде безин автомобиль халавының түнелинде 8 муң хире кижи өлген, а 380 ажыг кижи аары-биле кемдеп, бергеп. Шимчээшкинниң айыыл чок чоруунуң дугайында Ак дептериниң сан-медээлери-биле алырга, 1945 чылдан бо үеге чедир Англияның орукчарынга 124 муң ажыг кижи өлген, а 1,5 миллион хире кижи балыглаган. Чыл бүрүде автомобиль халавындан өлүр болгаш аары-биле балыгланыр чоруктуң материал талазы-биле когаралы 250 миллион фунт стерлинг болуп турар.

Озал-ондактыг таварылгаларның санының көвүдээнинге дүүрээн Англияның чаага кол оруктарны чаартырың болгаш тудуун көрүп турар хөгжүдениң он чыл планын хүлээп алган. Озал-ондактыг таварылгаларга өлүр болгаш аары-биле кемдеп турар кижилериниң бештиң дөрт кезии чадаг чораан кижилер болуп турарын барымдаалаан, кудумчулар белдирлериниг чырыткыны экижидерин, эрттер чөрлерге чадаг кижилерге дузалаамчы көргүзерин, медээнин системазын сайзырангайжыдарын болгаш кудумчулар белдирлериниң чоогунга автоманиналарны тургузарын хоруурун шиитпирлээн.

Бо үеде дыка хой ангаи автомобиль фирмалары айыыл чок болур чорукту бедидериниң айтырыгларын ажыдап кылып турар. Ындыг арга-лардың бирээзи болза, үскүлежиишкин болган черге пассажирлерни болгаш чолаачыны камгалаар тускай чүүл болуп турар. Ол тускай чүүл озал-ондак болган үеинде 3500 пассажирлерниң амызын чыл бүрүде камгалап алыр арганы берип турарын санап көрдүнген.

Владимир МАТВЕЕВ.
(СЭТА).

СОВЕТТЕР ЧУРТУНУҢ ТЕЛЕВИДЕНИЕЗИ

«Культураның үнелиг байлактарын ажылчы чонларга нептередиринин болгаш информацияның массалыг чепсек-херекселдерн, коммунистиг инживидилгенин идепкейлиг фактору парлалга, радио, кино, телевидение чуртта делгеренгей хогжээн».

(СЭКП ТК-ныҢ «ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 50 ЧЫЛЫ» ДЕП ТЕЗИСТЕРИНДЕН).

Совет күрүне бодунуң догуиналаң баштайгы чылдарындан эгелээш-ле радио дамчыдылгазын хогжудеринче эң сагыш човагыр кичээнгей салып келген. Владимир Ильич Ленининиң адаанын ёзугаар «Сазын чок болган ырак-узак дивес солун» дээр радио информацияга улустуң кижилериниң массалыг, шалыпкын ажылдаар чепсээ болу берген.

Өрген-даа турбаан черге радио дамчыдылгазының четкизин Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда тургустунуп келген. Делегейниң он ийи киловатт күчүлүг эң баштайгы, Коминтерн аттыг станциязы 1922 чылда Москвага телевилеттинген. Ам топ дамчыдылгалар хонукта-ла 138 шак дургузунда үргүлчүлеп, а чуртун бүгү станцилары хонукта 1200 шак ажылдан турар.

Совет эртем, техникалың ажылдакчылары чөөрби чылдарның ортан үезинде информация дамчыдарының чаа шыварлыг системазы — телевиденнени чогаадып тургузар ажылды кыязын эгелей берген. ССРЭ-ге бичe хемчээлдиг телевидение дамчыдылгаларын 1931 чылда профессор Павел Шмаковтуң удуртканы Бүгү-эвилелдиң электротехника институдунуң лабораториязы чорудуп эгелээн.

Ынчан Европаның хой-хой чурттарынга безин ындыг ажылдарны чорудуп эгелээлек турган. Нипков дискилери дээр, неон лампалары-биле ажылдаар механика телевиденнеан 1938 чылга чедир ССРЭ-ге ажылдап келген. Оон соонда 343 одуругларлыг чурумал коргузер. ВЦПС аттыг радиостанцияны дамчыштыр электроника телевиденнези ажылдап эгелээн.

Совет телевиденнени калбаа-биле хогжудеринге шаптык таварыштырган чүве гитлержи Германияның ооскүткен дайыны болган. Ол ажылдарны 1945 чылда-ла катап чорудуп эгелээн. 625 одуруглуг делгем чурумал коргузериниң доктаамал хемчээли хүлээп алынган, ол хемчээл ам-даа ажыглаттынмышаан.

Телевидение соолгу 15 чылдарның дургузунда ССРЭ-ниң улустарының амыдыралынга калбаа-биле ажыглаттынып келген. ССРЭ-ге радиоэлектроника үлетпүрү чогум-на ол чылдарда оккур темпилерииг хогжуп турган. Совет инженерлер бежен чылдарның эгезинден бээр он-он ынзы телевизор телевилелдерни чогаадыкшаан. Чуртка оларның нинти саны 1955 чылда 319 муң турганындан 1967 чылда 24 миллион 135 муң чедир конудээн. Ам чуртта 752 телевизия станцилары ажылдап турар. Олар бүгү эвилелдешкен республикаларда бар.

Топ телевиденнениң программаларын кабельдиг болган радиорелейлиг шугуумнар 133 совет хоорайларда дамчыдып турар. А ССРЭ 1961 чылдан бээр «Интервидение» четкинин дамчыштыр телевизия программаларын социалистиг чурттар-биле болган «Евровидение» четкинин дамчыштыр—капиталистиг чурттар-биле солчуп келген.

Телевизор садын алган совет хамаатты оны ажыгларынга оон ынай кандыг-даа телевир бербес, оны ажыглап турган үезинде оон кандыг-даа үндүрүг тыртпырбас.

1967 чылды соолгуредир Бүгүэвилеядин Москвада чаа телевиденне төвүден оныүг дамчыдылгалар кылын эгелээри планнаттынып турар. Ол телевиденне төвүн Останкинода тудуп турар болгаш удавас ажыглалга киирер. Үк төптүн антенналарын делегейде эң бедик 533 метр суурга бажымга шеер. Дамчыдылгаларны совет болган француз инженерлериин кады чогаатkан «СЕКАМ-Ш» системазы-биле чорудар. Совет Эвилелиниң үлетпүрү шавыштыр 40 болгаш 59 сантиметр экранныг база 59 сантиметр экранныг «Рубин-401» —ийи янзы хевирлиг, оныүг дамчыдылга коргузер телевизорларны ажыглалта киирер кыдыр белетээн.

Телевидение космос делгемин совет улустуң шинээдип алырының эртем ыылгаралынга база идепкейлиг киржип турар. 1959 чылда «Луна-3» дээр совет автоматтыг станция бистиң чайгаар бүткен спутнигивистиң артыы талазын чурукка тыртыргаанын космостан кижи торелгетенниин тоолгуунде эң баштай-ла дамчыткан. 1962 чылда миллион-миллион коруккулер совет космонавт Павел Поповичиниң, Валерий Быковскийниң, Валентина Николаева-Терешкованың, Андриян Николаевтиң ужудуушкунарын боттарының экраннарындан сонуургап көрген. Космос корабльдеринден телевизия дамчыдылгаларын оон дараазында чылдарда база чорутkан. А 1965 чылда—база бир тиилелге чедип алдынган: совет космонавт Алексей Леоновтуң ажык октаргай делгемниге баштайгы базынарын космостан эң баштай дамчыткан.

Телевизияның космос системаларының техниктиг чепсегленнишкинин үргүлчү сайзыран турар. Ай ырының чуруктарын «Луна-9» болган «Луна-13» дээр совет станциялар коичуг үлдаргай дамчыткан, ынчангаш кай-на миллиметр хемчээлдиг будумелдерни безин ол тыртыргаан чуруктардан үлдаргай көрүп болур.

«Молния-1» деп дамчыдылга дөгүдер космос спутниктери база чедишкининг ажылдап турар. Топ телевиденнениң дамчыдылгаларын оларның дузазы-биле Москвадан Владивостокче болган Совет Эвилелиниң еске-даа хоорайларынче дамчыдып турар. Парижтен Москвадже болган Москвадан Парижче оныүг теледамчыдылгаларының шенелелин кылган. 1967 чылды соолгуреди ындыг солчуушкунну доктаамал болдурары планнаттынып турар.

Телевиденнени хогжудуп болурунуң аргалары ында-ла эңне-хаяжок. Политиктиг, чечен чогаалдың болган ооредилгенин дамчыдылга программалары, чедери берге черлерден үлетпүр-будурүлге ажылының чорун турарын хайгаарап көөрү, ыраккы ортемчейлерниң эдептиг байдалдарын дамчыдары ол болур. Чоокку чылдарда ону көре бээр бис дээрзинде чигзинниг чок.

Виллен ЛЮСТБЕРГ,
ПМА-ның эртем талазы-биле тайылбырлаачызы.

ВОЛГОГРАД. Мамаев Курган — Сталинград дайылдажышкынының үезинде эң ыңгыы тулчуушкуннар болуп турган чер. Миналар, бомбалар бузунгулары, үгер-бөө октарының чаштанчылары чаптыла берген оон ыдыктыг черинге совет дайынчылар хой эштерин хоорэгүткен.

Сталинград дайылдажышкынының немец-фашистиг шериглерни чылча шапканынга демдеглеп кылдыр Мамаев Курганынга тураскаал-ансамбль тургустунган. Тураскаалды чогаатkаннар — скульптор Е. В. Вучетич, архитектор Б. Я. Безпольский—дашка база бир симфонияны сиилбирип чогаатkан. Ол симфония дайынга совет улустуң маадырлыг ыылгаралдар кылган хүнүнерин, улуг коргаалдарга таварышканын, маадыр-шүдүргү болган бижиг турунгуг болганын тоожулай йорээн турар.

ЧУРУКТА: Мамаев Курганда экскурсиячылар. Бетин талазында—«Өлгүже тулчур» деп скульптура, ыяшында—«Не-Төрээн чүгү» деп скульптура.

Фото З. ЕВЗЕРИХИННИЙ.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Бойдус — бистиң байлаавыс

«Ыяш тарып өстүрбээн, бажың-кажаа түптээн, чылаан өлүрбээн, төл авырап доруктурбааннарны делегейге долу кижи кылдыр санаавас. (Чөөн чүк улустуңун үлегер сөзү).

Агаар-бойдустуң оон чөп хөзүнүн, арга-ыяжын, кат-чыжызын, аң-кушун, суг-далайын, балык-байлаңын камгалаан тудум кижилерниң надыжылыын, хей чыл чурттаарын камгалап ап турарывыс ол болур.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1964 чылдың августа 19-та үндүрген доктаалында чедир бышпаан, шынары нуду кат, төөрүк аймаан садыгларын хөрүгдаарын хоорайларның күүсешчи немитеттеринге дааскан. Мындыг доктаал турбуже Кызыл хоорайның базазында, вокзалында болгаш садыглар, киоскилер чөөгү чем хайнар черлерде дөң кат, бышпаан чодураанны хуу кижилер эрте чайын-на садыглап эгелээлер. Бо бүгү үндүрген доктаал шиитпиринң амыдыралга күүселдези дээш хынаала чорутпайн турарының хереченизи-дир.

Чөнүң хоорай ыдыынче масса-лыг дыштанып үнгенинин соонда кончуг арыг, өът-көвүүт, серний девээлиг черлер консерен бөмкыларының, саазын үзүндүвери-биле бокталып чыдып калыр. Эвилелдешкен республиканың Литва ССР-ниң чөнү бистиң черниң ажылчы чону ыяшкаш база-ла арыг агаарга дыштанырынга кончуг ынактар. Ол черниң үлүзү масса-лыг дыштанган черинге бичии-даа бөп-сүрээ арттырбайн, харын ол чөөн навыны арыглап каап чамар бөдүүлүг. Оларның ышкаш бистер чөп ынчап болбас бис?

Арга-арыгга, оон дириг амытаннарынга өрт дыка айыылыг. Эрткен чылын ыяш ажыл-агый черинге ажыдап турган Кол Маңнайың, Николай Безруков оларның одаандан тайга өртенип, ыруңнеге үлүг ногаралды чедирген. Буруулуглар шиитпиргеп. Ынчаза-даа оларның чедирген хоразының уламыдан тус черге арга-ыяш ажаа үр үе эрткенде катап үнер болгаш чеме хире үнгүлер, үлдар үзүтматтынмады дээрмл. Карылгаалыг мындыг чорук бойдусту кайы хамаан чок аажылаар, ону хайгаарап, камгалаарынче ниҥээнгейниң кошкагындан тыптып турар.

Бойдус камгалалы — бүгү делегей үшүр-дузалыг айтырыг, бо талазы-биле Каттышкан Нациялар Организациязында тускай киидисти тургусканын чугаалаарга-ла оон чугулазы тодаргай.

Бойдус камгалалының ниитилели Россия Федерациязынга 1956 чылда тургустунган. Оон улаштыдан Кызыл хоорайның бойдус камгалаашкынының ниитилели 1958 чылда, дараазында республика масштабынга тургустунган. Амгы үеде тус ниитилелдиң нөөгүүнери 16 муң ниин чедип, 256 эге организацияларда бантаап турарлар.

Бойдус камгалалының ниитилелиниң организацияларының саны, нөөгүүнери хөй-даа болза төдаргай ажыл чорутпайн келгени четпес. Чамдык черлерде эге организациялар 2—3 чылдарда нөөгүүн дадывыры хавырбаан болгулаар.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга үтүүлүтүр эң эки организацияларны илереткен конкурс чарлаан турбуже чер-черде ажыл чорудуп ыяш хамаан чок ажылаар, ону хайгаарап, камгалаарынче ниҥээнгейниң кошкагындан тыптып турар.

Бойдус камгалалы — бүгү делегей үшүр-дузалыг айтырыг, бо талазы-биле Каттышкан Нациялар Организациязында тускай киидисти тургусканын чугаалаарга-ла оон чугулазы тодаргай.

Бойдус камгалалының ниитилели — эки тураҥы массалыг организациязы. Ынчангаш ниитилел нөөгүүнериниң сорулгазы ыяш тарылгазынче, үнүштүг ажаалга хайгаараынче массаны эвилелдээри болур. Харын-даа бойдус камгалаар ниитилелдиң нөөгүүн бүрүзү дазылдыг кандыг-бир үнүштү 2—3 чедир тарып, өстүрер сорулгалыг.

Черлик аҥнарны, куштарны белгаш балыктарны камгалаазары, көөдөдиири бистиң чугула сорулгавыс. Ылаҥгыя арга-ыяшты үрээр, аң-кушту кырар ийи-чаҥгыс төтчегленчилер-биле бүгү ниити демисежир апаар.

С. НАЗАРОВ,
бойдус камгалалының ниитилелиниң нөөгүүнү.

КУБОК ДЭЭШ

Субботада бүт Бөмбүүнге ССРЭ-ниң кубогун алырының артаан дөрт команда аразынга база бир маргылдаазы болган. Москвanың «Динамо» биле «Торпедо» командаларының ужураашкыны сонуургаашчы доозулган. Ийиги эдээчиниң доостуруушка каш-ла секунда четкелек чорда, Маслов бөмбүүтү хаалгаже бир оттур тептерге, маргылдаа түңнелин үндүрери шиитпирлеттинген. Динамочулар утказа, 1:0 түңнелдиг болган.

Саратовтуң «Сокол» командазы нелей ойнаан бир маргылдаазынга Одессанын «Черноморец» командазын бодунуң шөлүүзе 3:1 саннаш үдүп алган. «Соколдуң» бүт бөмбүүчүлери чартык шүүлде маргылдаазынга боттарының төөгүзүнде эң баштай киргеп. Оларның «бедээнге орду бергелерлиг: олар дээди черелиг үш команданы — «Спартакты», «Кайраттыг болаан ам «Черноморецти» үдуп алган.

Бакуның «Нефтчиниң» командазы өзүлүн шөлүүнге Ташкентиниң «Пахтакор» командазы-биле хөйнү черып ойнаашкаш, 3:2 саннаш үдуп алган.

Чартык шүүлде маргылдаазынга ужураашкылар: «Динамо» (Москва)—«Сокол» (Саратов), Армениянын топ спорт клубу—«Нефтчиниң» (Бакы).

(СЭТА).

Разрядчылар болуп үнген

Сойа унунда бойдустуң чайгаар бүткен чараш чурумалы-биле кластанган халы ортузунда дыштанырга чери бар. Ол дээрге Тыва АССР-ниң туберкулёзка улуг зарыгларны эмнээр Балгазын санаторийи олдур. Анаа чылдың кайы-даа үезинде республиканың аныы-бүрү бүүнарындан зарыг кижилер эмнедин келгеш, чаварга кан-кадык сегип, боттарының төрөөн черлериниде күн-ажылчы үлүүн киирип турарлар.

Ам ол санаторийде 100 ажыг кижи эмнедип, дыштанып турарлар. Унда организастап чорудуп турар культура-массалыг болгаш спорт ажылынга дыштаныкчылар күзелдинбиле киржип, боттарының кадымына ажыктыг спорттуң хевирлерин шилип ап турарлар.

Шыдыраа талазы-биле маргылдаанга чеөкта чаа организастап эртгиргеп. Анаа 11 кижи кирипкен. Маргылдаага ийи кижи үшкү разрядтыг, артканнары разряд чок болган. Ынчангаш чаа ээлеп чоруур шыдыраачылар үшкү разрядтың нормазын күүселеп, шыырак ойнаашын семдеттээри өөрүнчүг.

Эрзин каш хонук үргүлчүлээн семиседиң соолгуне Эрзин районуун «Мөрен» колхозунуң аныяк колхозчузу Баадыр Кадыр-оол 7,5 саннаш тилекчи болуп үнген. Ийиги черни Тожу районуун «Май 1» колхозунуң колхозчузу Борис Тандак ээлээн. Башкы институдунуң 4-кү курузунуң студентизи үшкү разрядтыг Хомушку Тадар-оол чугле үшкү черни алыр аргалыг болган.

Ынчангаш Баадыр Кадыр-оол биле Борис Тандак үшкү разрядтың нормазын күүсетпеннер.

С. НДАМ.

Бойдустуң үнүжүн камгалаар

Тываның девискээри ында-бүрү кат аймаа-биле байлак. Ам каттың бышкан үези. Ында-бүрү каттарда кижиниң организминге оңза ажыктыг витаминнер бар. Ынчангаш арга-ыяштыг черлерде көк-каттың, киш-кузаан, тоорукту, хемнер үнунда инек-кара, кызыл-катты, чодураны дээш оон өске-даа бойдустуң чайгаар үнген байлаан камнын-биле чып алыры эргежок чугула деп бодаар мен.

Йат бышкан үеде арга-ээжинерже, тайгаларже, улуг, бичe кижилер каттан алыр дээш чорун турар. Оларның иштинде дүжүдүн ап турганы кат-чимистиң сывын саза базар, отту кайы хамаан чөк ажыглаар, тааптаар кижилерниң отту серемчилеп чок ажыглаанындан орттенген болгай. Эрткен чылдың күзүүнде база-ла ол-ла чылдагаан-биле Эрбектиң Шивилиг-Хем бажыңга улуг өрт болган. Ону Кызылдан хөй кижилер баргаш өчүргеп.

Эрткен чылын тайгалардан тооруктуң байлак дүжүлү алынган. Чамдык кижилер ол хире чаагай дүжүт берип турган поштерни балды-биле кезип үжүргаш тооруун чыын ап турган. Эрбектиң Сөөскеннiг иштинде, оон тайгазында, Чадаананың Шеми бажында поштерни үжүргаш тооруктуң турганын карааң-биле көргеп мен. Ийи, чаҥгыс кижилер мөзу чөк кижилерниң серемчилеп чок чоруудан болган өрт айыылының үржүү-биле арга-ыяштың үнелиг байлаа—ында-бүрү кат таймаан, аҥнарны, куштарны, мал одарын, сиген шөлдерин ажыглалдан үндүрери улус ажыл-агыйынга база көгаралды чедирер. Тус-тус черлерде ыяш ажылагыйының ажыдакчылары, бүгү хөй-ниитизи кижилерге ажыктыг чеминти берип турар бойдустуң байлаан камхайыра чөк ажыглаар, үргедекчи кижилер-биле эптеш чөк болур болгаш оларга шыгыы хемчеги онаар үжүрлүг. Кызылдың «Гастелло» аттыг парыгының ажыт черлеринде үнген ногаан үнүштерни, чодураларны чылдың-на сый базып, үргеп турар. Бо чылын чечектелин турда база сый базып турган. Ам быжа бергенде база-ла ындыг. Парктың дирекциязы черн үнүштерниң ажаалга хайгаралыынче кичээнгейни утландырза экн.

Бойдустуң байлаан чөп ажыглаарынга болгаш ону камгалаарынга кижи бүрүзү медерелдиг болуру эргежок чугула.

О. ЛАМА.

Хову турлааҥа таныжыҥар

Чемненилгениң гигиеназы

КИЖИ ЧЕМ чонка чурттаа шыдаавас. Бир эвес кижи 2—3 хонукта чем чивес болза, оон арны куурарып, хамык боду кошкаанындан ажылдаары бергедей бээр. Чем чивес чорук оон ынай каш хонук уламчылаар болза, кижиниң нүжү шуут төнүп, арай бооргa ыылаштаа чоруур апаар. Бир эвес алзаң үр үеде чем чивес болза өлүп болур (ону аштаа өлүрү деп адаар).

Кижиниң кадымга янзы-бүрү чемнер чугула ужур-дузалыг. Ынчан кижи бодунуң өзүлде, хогжудеринге четчир саннаш бүгү чүүдерин чемден шиитпээдип алыр. Оон түңнелинде олар кадык, шыырак өзер, аарыларга шөөлүг таварышпас болгаш шагзыраар чорук авазожаар, өөредилгеан экижинир. Сүт ижери, ак-саржагны, ааржыны, эътти, балыкты чиирн уруглларга ымка хазырымчалыг.

ЧИЗИН ДЭЭШ столга салган чемнин шуптузуун чиир хереп. Картофельди, чаа ногаалары, чимистерни чиирн кайы хире ажыктыгыл деп чүвени көргүзүп турар каш чижекти ап көрөзлиңер. Элээн хей чыдаар буруңнаар бир корабльдиң командазы ыракка экижидиринишкинге чораан. Олар хей айлар дургузунда эттиг консерва, сухарей, чиигр-биле чемненип турган. Элээн үр үе эрткенде, матростарның ымка хөйү аарый берген: оларның мага-боду кошкап, диштери божаңнаап дүжүп, чем чиир туразы чок апарган. Оларның күжү төнүп, элээн наш матростар аны-тыныдан чарылган. Удавазында корабль зоп чанышкан. Матростар чаа эът, ногаа, картофель, чимистер-биле чемненип эгелээн соонда дүргенн-биле сегий бергеннер.

ПРОДУКТ бүрүзүүн кижиниң кадымга ажык-дузазы аҥгы-аҥгы. Кижиге хоралыг түүлдер база аъш-чемде турун болур: бир эвес баксырай бергеи эътти, колбасаны чиир аазы хирлиг сүтүг ижер болза, оортан аарын болур (нижин аартыр, кустурар, куду олуртур). Чаа эътти аазы кайгамчык чаагай морковьту банка дайвазып, бүдүүге ажырыптар чорукту ажыы эвээш. Школачылар болгаш улуг-даа кижи бүрүзү чем чиирнинң бөдүүн болгаш чугула дүрүмүн биилеп алыр болгаш ону күүсеңнер ужурлуг.

1. Чем чиир мурнунда холуҥарны саваннап чунар.
2. Чемнин болгаш аяк-савазы туларынар бетинде холунар чунар.
3. Тускай савадан чемненнинер.
4. Чиг ногааларны, чимистерни чиир мурнунда чылыг суг-биле чуп алыпар.

НОГААЛАР, чимистер кижиниң кадымга ажыктыг. Оларны чиггe ажыглаарга улам эки. Помидор, морковь, огурец, репа, редиска, салат, укроп, согуна даан ышкаш дыка хөй ногааларны чиггe ажыглаап турзр. Барык-ла бүгү ногаалар хирлиг дээрзин утпанар. Черге азы хирлиг корзинкага турган ийижпе, хирлиг хол-биле туткан чимистер база хирлеин берин болур.

Кадык шыырак өзүп, өөренириниге болгаш шимченгир оюннарны кылырынга, ажылдаарынга күштүг чедиштирер төлээде, чогуур өйүнде чемневир херек. Школачылар хүнде 4 катап 3—4 шак болгаш-ла чемненирн чугула. Кайы хамаан чөк чем чиир чоруктуң ажыы эвээш. Кылаштап чораан, чем чиир, кескиндн хлеб тудуп алган ынай-бээр маннап, ойнап болбас. Ол чорук кижиниң кадымга хоралыг. Чемненирде столга олуруп алыр. Стол арыг шывыг, клеёнка-биле шыптынган турар ужурлуг. Чемнн, ылаҥгыя кадыг чемнн: бижырган хлебти (оон картын ыяшкыла чиир херек), чиг морковьту удаа-дараа чиирн чугула.

Чем чиирнинң дүрүмүн утпаңар:

1. Хүн бүрүде чаҥгыс доктаатгынган шакта чемненнинер.
2. Столга олура чемненнинер. Кылаштап чораан чем чивенер.
3. Далашпайн, чемнн эки хоюдур дайнап чиирер.
4. Чем үезинде ыыт-шимээн үнүүрүп, чугаалашпаңар, столга олура арыг-шеверин сагыңар.
5. Серээ, шопулак, бижектн шевергин ажыглаңар.
6. Чемненип олура ном номчуваңар.

Столга олура корум-чуруумну сагып, бодунарны кудьтурлуг ап чорунар. Бо бүгү болза кижиниң чемге туразын экижидер, а туралап чигеп чем кижиниң кадымга улуг ужур-дузалыг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

СҮТ-ХӨЛДЕ ТУСКАЙ (КОШКАК УГААННЫГ) УРУГЛАР ШКОЛАЗЫ

1967—68 өөредилге чылында

Таңды районуун Кызыл-Арыг суурже нелге бергенин чарлап тур.

Ук школаның мурнундагы өөренирчилерни болгаш 1967—68 өөредилге чылында эгелеп өөренирлерни ада-иелери болгаш төрелдери чаа кошкен черже чеғуур үезинде чедирип киирин чарлап тур.

Чаа өөредилге чылында өөренирчилер эмчи-баикының катышкан комиссизиин эрткен түрар ужурлуг.

ДИРЕКЦИЯ.

Республиканың дүлей уруглар школазынга өөредилге сентябрь 1-де эгелээрин школа ада-иелерге дыңнадып тур. Август 28-те өөренирчилерни школага ээкизер. Эмчи шынзылгазы ынап-ла хереп.

Дыңнаазары кошкак уруглармың бирги классы школага ажыттынар. Бирги классха өөренирде дараазында документилерни эккизер:

кадыының дугайында эмчи шынзылгазы болгаш боостаа, кулак, дүмчүк аарыгларының эмчезинден бижик;

ада-мезинин билдирнишкинни;

төрүттүнгенининг дугайында хереченнел;

ада-мезинин чурттаа турар черинден шынзылга.

Школаның адресн: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 3, дирекция.

Республиканың национал спорт талазы-биле юбилейлиг чылдың спартакиадазынга «Спартак» биле «Динамо» спорт эки-тура ниитилелдериниң спортчуларының аразынга демисел чидиг болуп эрткен.

Үш хүн үргүлчүлээн спартакиадазының түңнелинде «Спартактың» спортчулары эрткен чылгы чемпион адын сыпгайн база-ла юбилейлиг чылдың чемпионнары болуп арткан.

ЧУРУКТА: «Спартак» командазының киржиичилери.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Редактөрнүң ораалчызы Д. О. БЕГЗИ.

Кино

АВГУСТ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чөрүнк ары чыгырын» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хам төрел эвес» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА»: «Дингүлам чурттуг уруг» (1, 2 серилазы) 5.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Оңзагай класс» 9.40, 11.30, 1.30, «Авантюристиң үүлгедиглери» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хөнөйчилер» 1, 7, «Чигир трестиниҥ ортулуунга болган олуруушкун» 3, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалчыларының 35-24, 25-38, карылсалгалыг секретарының 23-35, партийкн амыдырал киидизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киидизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлетпүр киидизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киидистериниң 21-27, иштики информация киидизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бартанда 32-75 телефонче долгаа

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниин типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00571.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
75
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үнелеп эдилгенден

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
АВГУСТ
23
СРЕДА
№ 199 (6836).

Өртээ 2 көп.

Дээди шаңнал

Областың ажылчы чоннарының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиуму **Магадан области Ленин ордени-биле шаңнаан.**

(СЭТА).

«ПЕТРОГРАДКА ОКТЯБРЬНЫҢ ЧЕПСЕКТИГ ТУРА ХАЛЫЫШКЫНЫ, ОН ЧЕДИГИ ЧЫЛ»

Ындыг ат-биле «Наука» деп ном үндүрер чер ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Төөгү институдунуң Ленинград салбырының белеткээни, коллективтиг ажылдың ийи номнарының бирээзин парлап үндүрген. Ол болза революцияның төөгү Петроградка Октябрь тура халыышкыныының белетиели болган ону чорутканының—дугайында ном-дур.

(СЭТА).

С Э К П Т Ө П К О М И Т Е Д И Н Д Е

Ниитилел эртемнерин улам ынай хөгжүдер болгаш коммунистиг тургузуушкунга оларның ролюн бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында

Партияның XXIII съездизиниң салган соруглаларын барымдаалаш, СЭКП Төп Комитеди «Ниитилел эртемнерин улам ынай хөгжүдер болгаш коммунистиг тургузуушкунга оларның ролюн бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган.

ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазы, идепкейлиг хөй-ниитиин ажыл-чорудулгага ажылчы чоннарның эң калбак маселаларын улам хандыкшыдары, капитализмден социализмге шилчиишкиннiң бистиң үевисте боттанып турары, улустарның күүгүүр национал-хозяйственный шимчээшкиниң, эртем-техниктиг революциянның болуп турары, чидиг идеологтуг деминеел болган делегей хөгжүдезиниң еске-даа чорудулгалары марксизм-ленинизмниң туружундан үргүлүнүң бүгү талаалыг анализин болгаш теоретиктиг түңнээшкинин негеп турар дээш, доктаалда дедиглеп-дир. Ол байдалдарда марксечи-ленинчи теорияның ужур-дузазы улам өзүп, ниитилел эртемнерниң ролю бедип турар.

Марксизм-ленинизм — социалистиг ниитилелдиң хөгжүдезин удуртурунуң үндезини, делегейни медереп билип база революстуг ёзу-биле чаартарының күүгүүр чепсээ. Теория практиканга орукту идеп, ниитилел амыдыралының бүгү адырларынга партияның политиказын тодаргадырын эртем ёзугу-биле көөрүп хандырып турар.

Улуг интернационалчы өөредиг болур марксизм-ленинизм делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң болгаш оон чаңгыс эвиинiң идейлиг үндезини болуп турар. Чүге марксизм-ленинизмни удуртулга болдурбушаан, амгы үе-чадада делегей боауушкуннарының болгаш революстуг шимчээшкиниң чорудулгазының көдүрүү үндүрүү турар теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыгларын ында шинчилеп болур. Социалистиг чурттарның политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылгазын бижыглаарының, социализмниң капитализмни ажыр тиилелгезин хандырарының эң ажыктыг оруктарын болгаш аргаларын тодарадырының эрге-ажыктарын барымдаалаш, теория талазы-биле чогаадыкчы амыдыр күштелдерин эргежок чугула. Теорияны хөгжүдер буржуаз идеологияга улуг, амгы антикоммунизмге, бирээниң калбак ажылчы массаларынң үгаан-сарыылы болгаш сеткилсагыжы дээш чедиишкиннiг деминеелге эргежок чугула.

Бистиң партиявыстың бүгү төөгүлүг дуржулгазы, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилезиниң соонда чартык үе чылдың дургузунда совет улустуң бүдүрген ыяшлыг үүлеш революстуг теориянның күүгүүр күжүн-бадыткан. СЭКП-ниң марксизм-ленинизмге чайгылыш чок шынчыыны неззоде көргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар, ооң дайзынары-биле эптеш чок деминеелди чорудуп турар дугайын хереченел турар. «Мурнакты деминеелиниң ролюн үгле мурнакты теорияны улуттуга болдурган партия күүгеедин ыыдаар» деп В. И. Ленинниң чагыын партия өскерилге чоокка удуртулга болдуруп турар.

Бодунуң теоретиктиг болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазынга СЭКП шаандагы шагның революстуг дуржулгазын уламчылаар салгалын чаа айтырыгларны чогаадыкчы байдалдыг тургузуп база шинтпирлээри-биле дүүштүрериниң ленинчи принцивил чайгылыш чоккa сагыш, теорияны ажылдан кылыр дугайында, марксечи-ленинчи өөредиглиг бүгү кол незектерин — философияны, политиктиг экономияны болгаш эртемнiг коммунизмни хөгжүдер дугайында доктаамал сагыш салып турар. Ажоок улуг практиктиг дуржулганы түңнеп байыдарынга үндезилээш, партия социалистиг революциянын, пролетариат диктатуразын болгаш социализмниң туругзар дугайында марксечи өөредигни хөгжүткен болгаш байыткан; чурттуг социалистиг индустриализациязының, көдээ ажыл-агыйның коллективизациязының, культура революциязының, совет демократиязының, социалистиг националдың болгаш хөй националдыг Совет күрүшенiң хөгжүдезиниң теоретиктиг айтырыгларын ажыдаар кыягаа; социалистиг ниитилелдиң хөгжүдезиниң дүрүм ёзугаар болур ыяш үүлдериниң болгаш шимчедикчи күштериң илередип, социализмниң коммунизмче чоорту өөрүп киреринiң кол соруглаларын болгаш негелделериниң тодаретикан.

Марксечи-ленинчи еске-даа партиялар-биле кады СЭКП амгы үениң характерин, делегейниң революстуг чорудуушкунуун шимчедикчи күштерин болгаш перспективаларын тодарадырынга, делегейниң коммунистиг, ажылчы болгаш национал-хозяйственный шимчээшкиниң стратегиязын болгаш тактиказын, социалистиг күрүшелериниң боттарының арагызында харылзаалыының эртемнiг принциптерин ажылдап кылырынга, амгы байдалдарда ямыбүрүү чурттарның болгаш улустарның социализмче шилчиириниң оруктарын үндезилээриниң кииргем. Партия маркечи-ленинчи теорияны чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдерин болдуунуң эң чугула хүлээлгези, СЭКП-ниң Программазында салган коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарының, ниитилел харылзаалларын сайзырагайгыдарының, совет улустуң угаан-бодал культуразын баймарының, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң соруглаларын күүседириниң эргежок чугула негелдеин кылдыр көрүп турар. Практика-биле холбаштырган теоретиктиг ажыл будүргүчү күштериң хөгжүдезиниң эң бедик темпилерин, социалистиг тургузуушун артык күштерин, бойдус байлакларын, эртемниң болган техникажыл чедиишкиннерин коммунизмниң тургузарының эрге-ажыктарынга эң доозу болгаш чөп ажыглаарын хандырар ужурлуг.

Партияның өстүрүп доруктургаңы философтарның, экономистерниң, төөгүчүлериниң, ниитилелдиң еске-даа эртемнерниң төлээлекчилериниң бедик иергежидиг эртем болган эртем-башкы кадрлары СЭКП-ниң теоретиктиг ажыл-чорудулгазынга, ажылчы чоннарның идей-политиктиг кижизидилгезиниң деңнелин бедидеринге, марксизм-ленинизмниң пропагандаларынга ажоок улуг рольду ёйнап турар. Эртемденнерниң, пропагандистерниң, партияның бүгү идеологтуг кадрларының идепкейлиг киржилгези-биле Маркстың-Энгельстиң-Ленинниң идейлиг номналы хандыр шиңгээдип алыр талазы-биле улуг ажыл кылдыгаан. К. Маркстың болган Ф. Энгельстиң Чогаалдарының ийиги үндүрүлгезиниң, В. И. Ленинниң Чогаалдарының бүрүн чыылдазының паралаттыының үнезин ажоок улуг ужур-дузалыг болуп турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүзүнүң хөй томбуг эртем үндүрүлгезиниң эң-не бөөтай боттандырган. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының институттуларының болгаш ёзулелдиг республикаларның эртемнер академиялары, еске-даа эртем албан черлерiниң болгаш дээди өөредиг черлериниң кафедралары философия талазы-биле, экономика болгаш эргедүрүм айтырыгларының, ада-чурт болгаш бүгү делегей төөгүзүнүң талазы-биле эзен хөй ханы шинчилелдерни белеткээн болгаш парлап үндүрген. Амгы үениң эң чугула айтырыгларын ажылдап кылырынга эртемденнерниң кичээнгейн күштелген, улус ажыл-агыйының соруглаларын шинтпирлээрине оларның ролю бедээн. Партия ниитилел эртемнерниң чедиишкиннерин, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкукунга оларның салымшкының бедик-биле үнелеп турар.

Кижиге чүдүүр чоруктун, субъективизминиң болгаш волюнтаризминиң уржуктарын ажыл эртер талазы-биле партияның чорукан хемчеглерин ниитилел эртемнерниң хөгжүдерiнге үре-түңнелдиг саалдарны чедиргеп. СЭКП ТК-ның октябрь (1964 чыл) Пленуму болгаш СЭКП ТК-ның XXIII съездизи амгы үе-чадада коммунистиг тургузуушкунга теориялың кайы хире ажоок улуг ужур-дузалыг болуп турарын көргүзүп, ниитилелдиң хөгжүдезиниң дүрүм ёзугаар болур чүүлдерiниң дээштиг саалдарының механизмин бүгү талазы-биле илередип турар фундаменталлыг теоретиктиг айтырыглары шинчилээри хөмүдээ турар. Социализмниң политиктиг экономиязының, ниитилел будүргүзегинiң ажыктыын бедидеринiң, амгы үе-чадада экономиктиг политиканы боттандырарының теоретиктиг айтырыгларын хандыр болгаш комплексиглиг ажылдап кыяын тургузуушкунуң, комплексиглиг шинчилелдерни чорударын ам-даа маңнап турар. Ындыг шинчилелдерни организастаарда тодаргай соруглаары четпес кылдыр чорудуп турар.

Ниитилел эртемнерiниң ажылдакчыларындан империалдыг идеологияга, марксизм-ленинизмниң буржуаз болгаш реформист хажыдыкчыларынга удур демиселге принципиалдыг, бижыг туруштуг болуру негелделиин турар. ССРЭ болгаш СЭКП төөгүзүнүң, делегейниң коммунистиг, ажылчыл болгаш национал-хозяйственный шимчээшкиниң айтырыгларын өөредиг көөр-бие дээш турар профессионалдыг антисоветчилерни, антикоммунистерни сойгаары — совет эртемденнiң эң чугула соругаары. Олар маопаздунизминиң ревизионизминге болгаш национализминге удур, улус күүгүзеирек антисоветчи идеологизмынга удур демиселге харыылаттылыг.

Ниитилел эртемнерiниң талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарын организастаарының, планнаарының болгаш таарыштыр башкарарының чаа хевирлерiн ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының, эвилелдешкен республикаларның эртемнер академиязының четпес ажылган турарының улаштындан эртем шинчилелдерiнiң чогумчалыы, теоретиктиг деңнели чавыдап турар. Ниитилел эртемнерiниң талазы-биле эртем информациязының байдалы амгы үениң негелделериндеи дыка хожуудап турар. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртем ажылының албан черлерiниң амгы үениң техниктиг чеңсек-херекселдери-биле эрежок чугула болзур чергелиг кылдыр дедиттинмээн. Гуманитарлыг институттуларның болгаш өөредиг черлериниң кафедраларының шимчээшкиниң хөй талаалары болган айтырыглары боттарының хандыр өөрешин көрүүшкүнүн, комплексиглиг шинчилелдерни чорударын ам-даа маңнап турар. Ындыг шинчилелдерни организастаарда тодаргай соруглаары четпес кылдыр чорудуп турар. Эртем ажылының хөй албан черлериниң үре-түңнелдиг чугаалажышкыннарының болгаш дискуссиязының хөлөө чорудуп турар, шүүлтүүлеэдиг болгаш бот-шүүлтүүлеэдиг четпес чорудуп турар деп чүве ниитилел эртемнерiн хөгжүдерiнге база таарымча чок саалдарлыг болуп турар.

Чамдык эртем-шинчилел черлериниң партия организациялары болгаш удуртукчулары ол четпестерни болгаачок-даа оюп эрте берип, идейкижизидилгелиг ажылче болуур-чугур кичээнгейни салбайн, эртем ажылының чүрүмүн үргэн фактыларга харыы хемчеглерiн ёй-шаанда албайн, коллективтерге ёзулуг эртемчи, партийжи ёзу-биле бедик негелделиг болгаш принципиалдыг болуур байдалды тургузарын ораадаңпайн турар.

Чурттуң өөредиг черлериниң ниитилел эртемнерiн башкылаарының улам ынай ажыктерiн негеттиниң турар. Түскай эртемнiглерiн белеткээрiне харыысалгазыг ССРЭ-ниң Дээди болгаш орутумак түскай өөредиг министерствозу, еске-даа министерстволар болгаш кол эртеелдер студент аныктарга ниитилел эртемнерiн башкылаарының болгаш оларның идей-политиктиг кижизидилгезиниң эргежок чугула деңнелин ам-даа хандырбаан. Ниитилел эртемнерiниң талазы-биле кадрлар белеткээриниде четпестер бар. Хөй эртем болгаш дээди өөредиг черлериниң удуртукчуларының, партия организациялларының талазындан аныяк эртем кадрларын өстүрер, депшиңер дүүлгинга болур-чогуурар-биле сагыш салбайн турар.

Доктаалда демдеглээн четпестерни чайгылыг талазы-биле чогумчалыг хемчеглерни алырын, коммунистиг тургузуушкунуун боттуг соруглаары-биле сырый холбаштыр эртем-шинчилел ажылын башкарарын ажыктерiн, теория айтырыгларын чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап кылырын хандырарын, ниитилел эртемнерiн башкылаарының болгаш кадрларын марксечи-ленинчи өөредилгезиниң бүгү херээнiң деңнелин бедидерiн СЭКП Төп Комитеди эвилелдешкен республикаларның Компартиялар ТК-зарынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, хооркомнарынга, райкомнарынга, партия организациялларынга, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга, ССРЭ-ниң Дээди болгаш орутумак түскай өөредиг министерствозунга сүмелээн.

Эртемденнерiниң күженишкиннерiн хамыктың муруунда СЭКП-ниң Программазының болгаш партияның XXIII съездизиниң салган соруглаларын шинтпирлээрiнге, чурттуң экономикажын улам хөгжүдер, ооң камгалал күүгүүр быжыглаар, улустуң материалдыг чаагай чоруушун болгаш культуразының деңнелин бедидер, совет киижилериң коммунистиг кижизидилгезиниң таламыбиле ажыра, буржуаз идеологизга удур демиселдиң соруглаларынга чаргыткы күүрээ ужуратыр.

Ниитилел хөгжүдезиниң болгаш амгы үениң эртем билиниң деңнелдериниң ниитилел эртемнерiниң талазы-биле эртем-шинчилел ажылын хамыктың муруунда мынды үгланышкыннарга моөцизорин иеген турар:

ФИЛОСОФИЯ ЭРТЕМНЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — материалистиг диалектиканы, шинчилел билиринiң болгаш логиканың теориязын, ниитилел, бойдус болгаш техниктиг эртемнерiниң методологизга айтырыгларын улам ынай ажылдап кылыры; социалистиг ниитилелдиң диалектиказын болгаш амгы үеде капитализмниң чорударын, ниитилел хөгжүдезиниң даштыкы болгаш иштики факторларының деңнүүлерiн өөрешин көөр; ниитти социология теориязы кылдыр төөгү материализмни, боттуг социал шимчээшкиннерни хөгжүдер; ниитилелдиң социал тургузуушун, социалистиг ниитилел харылзаалларын сайзырагайгыдарының болгаш оларның коммунистиг харылзаалар болу бөөрiнiң айтырыгларын ажылдап кылыры; ниитилел медерелиниң чайлаш чок эртер оруктарын шинчилээри; киижи биле коллективтиң, ниитилел биле күрүшенiң, социалистиг гуманизминиң, этика биле эстетиканың айтырыгларын теория талазыбиле ажылдап кылыры;

ЭКОНОМИКА ЭРТЕМНЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — социализминiң политиктиг экономиязының дүрүмнерiн болгаш категориялары база оларның хөделеңгiшкиниң механизмин бүгү тала-биле илередип көргүзери; коммунизминiң материал-техниктиг базазын тургузарының болгаш коммунистиг будүргүлге харылзаалларының тургузуушкунуң экономика айтырыгларын шинчилээри; амгы үе-чаданың экономика политиказының чаа принциптерин боттандырар, ниитилел будүргүзегинiң чогумчалыын бедидер, чурттуң будүргүчү күштерин чогумчалыг кылдыр сайгарып тургузар болгаш күш-ажылчы курлавырларны ажыглаар талазы-биле эртемге үндезилеген сүмелерни ажылдап кылыры; техниктиг деминеелдиң экономика айтырыгларын өөрешин көөрү, социализм улус ажыл-агыйын баш бурунгаар планнаарының болгаш оон ажылдарының теориялары, аргаларын, социализм үезинде акша-бараан харылзаалларының айтырыгларын ажылдап кылыры; планнашкынга болгаш башкарылгага санаага техниказын калбак-биле ажыглаары; улус ажыл-агыйының түе-түе адырларының экономиказының сайгарып тургузарының айтырыгларын хөгжүдер; демография талазыбиле социал-экономика шинчилелдер; социалистиг чурттарның экономика талазы-биле дем каттыштырып ажылдарының арга, хевирлерин шинчилээри; национал харылзаалларның хөгжүдезиниң айтырыгларын ажылдап кылыры; социал чорудулгаларны эртем ёзугаар башкарарының аргаларын ажылдап кылыры; коммунистиг кижизидилге ажылының, ажылчы чоннарның медерелиниде болгаш амыдырал-чуртталгазында эрiниң ончу-хуузурак, шажылчы база еске-даа артыкчылырын ажыл эртеринiң аргаларының утка-шыяарының, хевирлерiнiң анализин; күрүше тургузуун болгаш социалистиг демократияны сайзырагайгыдарының, патриотизмге болгаш интернационализге кижилеринiң ажылын, айтырыгларын шинчилээри; еске чурттарда социалисм тургузуушкунуун дуржулгазын өөрешин көөрү.

СЭКП ТӨӨГҮЗҮНҮҢ БОЛГАШ ӨСКЕ-ДАА ТӨӨГҮ ЭРТЕМИНЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — социалистиг революциянын тиилезиги болгаш пролетариат диктатуразы тургузары дээш, социализм тургузарының ленинчи планын боттандырары дээш демиселге СЭКП-ниң дуржулгазын түңнээри: партия хөгжүдезиниң чайлаш чок эртер оруктарын болгаш коммунистиг тургузуушкунга ооң удуртукчу роливүн улгатканын, ажылчын ажыгнын революстуг теориязын, стратегиязын болгаш тактиказын ажылдап кылыр талазыбиле СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазын шинчилээри; партия тургузуушкунуун теориязын болгаш практиказын, партия организациялларының ажылының арга-хевирлерiн өөрешин көөрү; антиленинчи белүүтерге болгаш агымнарга удур, бодуунуң хуразеленiинiң чаңгыс эвин идей, организастаа талазы-биле бижыглаары дээш, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң чаңгыс эви дээш СЭКП-ниң демиселиин чымдары;

төөгүге улус массаларының шинтпирлиг ролюн, социал болгаш национал дирилгага удур ажылчы чоннарның демиселiн, ажылчын ажыгнын хостаачы улуг хүлээлгелiнiң илередири; Улуг Октябрьның чаалап алыныкшыларын камгалаарына, чурттуу социалистиг ёзу-биле шудуттыралыстарды, кодоо ажыл-агыйны коллективизастаарды болгаш культура революциязы дээш демиселге, Ада-чурттуң Улуг даймының чылдарында фашизмни чылча шавырыга совет улустуң маадырлыын көргүзери; ажылчын ажыгнын чараачы чоннуң эвилелиниң, улустарның ыйларын быжыглаарының, хөй националдыг Совет күрүшенiң тургускаанының болгаш хөгжүткенiң дуржулгазын түңнээри; СЭКП-ниң дыштыкы политиказы болгаш делегей харылзаалары, делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкиниң төөгүзүн өөрешин көөрү;

ЭРГЕ ЭРТЕМНЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — социалистиг демократияның күүрзе тургузуушкунуун, хөгжүдезиниң ойу келген чугула айтырыгларын шинчилээри; ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң организациялларының болгаш ажыл-чорудулгазының, күрүшени башкарарының эртемниг үүлешкиннерiнiң, ажыл-агый амыдыралын, ниитилел харылзаалларын эрге талазы-биле таарыштыр тургузарының айтырыгларын ажылдап кылыры; нем-черек үүлегидир болгаш эрге чөрчүк үүлер еске-даа чоруктарны узуткаары; чуртка хоойлу-дуруунуу болгаш эрге-чуруунуу быжыглаар хемчеглерни ажылдап кылыры; совет тургузуушкунуу сайзырагайгыдар талазы-биле эртемге үндезилеген сүмелерни белеткээри; амгы үеде империалистиг күрүшенiң болгаш делегей революстуг процесстиң үндезилеп-дир; Улуг Октябрьның чаалап алыныкшыларын камгалаарына, чурттуу социалистиг ёзу-биле шудуттыралыстарды, кодоо ажыл-агыйны коллективизастаарды болгаш культура революциязы дээш демиселге, ажылчын ажыгнын хостаачы улуг хүлээлгелiнiң илередири

(Төнчүүг. Эгеэн 1-гн арыда).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

тваршытыршгазыш чедип алырда, ннитилел эртемнериниң талазы-биде институттарныш материалдыг баазазын быжыглаар апаар болганда ннитилел эртемнериниң адырыныш талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарын организастарыныш, планлашкынынын, сан-хөөрүнүң үндезин экижидиишкининан дугайында саналзы 1968 чылдың январь 1-ге чедер белетекен кылгаш, СЭКП ТК-га чүгаалажып коору-биле киперии ССРЭ-ниң Курпланынга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделининг Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга, ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортумак тускай ооредилге министерстводунга СЭКП ТК дааскан.

Төөгү-партийжи эртемнериң адырыныш талазы-биле бүгү эртем-шинчилел ажылдарын демнеглеп ооң башкарарын Марке-Энгельс-Ленининиң идейлиг улуг ооредиин оорениринин төөү болур СЭКП ТК-ныш чанында марксизм-ленинизм институдунга СЭКП ТК-ныш доктаалында дааскан. Институттуң кол кичээнгейи СЭКП-ниң төөгүзүнүң болгаш партия тургузуукшуунуң, эртемниг коммунизмниң, бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң төөгүзүнүң талазы-биле чугаа айтырыгларны ажыыдан кылырыңче, а ол ышкаш бо угланышкынар талазы-биле эртем информациязын организастарыңче мооңнеттингеп турар ужурлуг. Мооң-биле чергелештир институтуң болгаш ооң филиалдарының ажыл планнарынга, структурazынга болгаш штатгарыга болуп-чоруур ескерилгелерни киперин корүп турар.

Ниитилел эртемнериниң академизиязынга болгаш СЭКП ТК-ныш чанында партиязың дээди школазынга, чер-черлерде партия школаларына партиязың удуртур кадрларының болгаш идеология ажылдакчыларының теоретиктиг белеткеледерин ооң ышдай экижидериниң талазы-биле хемчеглер алдынган турар ужурлуг.

Марксизм-ленинизм үзел-бодалдың хөгжүлдезин дамгыжыга бүгү талазыг ооредиин хандырарының эргежок чүгүлазыныңче; социализмниг коммунизмниг идеологиязга удур шаап халдазынкынныг пропагандаңың хевирлерин болгаш аргаларын ажыыдан кылырыңче; марксизм-ленинни теориязын, социализмниг болгаш коммунистиг турғузуушкуунуң, делегейниң революстуг шимчээшкининиң чугула айтырыгларының болгаш төөгүзүнүң чугула айтырыгларының талазы-биле эртем конференциязын доктаамал кады эрттиреринге ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының, Марксизм-ленинизм институдунуң, Ниитилел эртемнериниң академиязының, СЭКП ТК-ныш чанында партияның дээди школазының болгаш партия институдунуң кичээнгейин СЭКП ТК уламдырган.

Эртем информациязының системазын үнделзин-биле экижидер болгаш ниитилел эртемнериниң документалдыг баазазын улам ыцай калбарыгар соруга-биле Эртем информациязының институдун организастарыныш дугайында саналл-оналды белеткээрин Эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделининг күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының болгаш ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортумак тускай ооредилге министерстводунга; архив фондуларын улам четчелеп немээр болгаш эки ажыглаар

Хүн айтырыы— хүлээлге күүселдези

Чөөкта чаа Баа-Хемниң ажыкчы чоннар депутаттарының район Советиниң сессиязы болуп эрткен. Анда районнуң ажыкчы чонунуң юбилейлиг чылда социалистиг хүзээлгелериниң күүселдезиниң чорун турарының дугайында райкүүскем даргазының оралакчызы эш Дмитриевтиң болгаш садыг, хей-ниити чеменелиге черлериниң ажыынның байдалының болгаш оны экижидер хемчегларниң дугайында бо талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы депутат эш Чигарсин оларның илеткелдерин дыннап чугаалашкан.

Партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин болгаш Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга аддар болдурган социалистиг хүзээлгелерни амыдыралга боттандырар талазы-биле алган ажыдарының кылдыынганы сессия демиглээн. Район күрүнеге сүт бүдүрүп салгарының чартык чыл планын 135, эътиин— 157, дүктүүн — 263 хуузга күүсеткен. Эрткен чартык чыл-биле деңнээрге бо чартык чылда 380 тонна сүттүг хөйну бүдүргеш, күрүнеге дужаган. Бо продукцияны бүдүрер болгаш садар талазы-биле «Тинлелге», «Кызыл тук», «Коммунизмче орук» колхозтар эң дээре көргүзүглерни чедип ап, социалистиг чарыштың мурнакчылары болган.

Баа-Хемчилер бо чылын эки дүжүттү база остүрген. Ам ажылагыйларда шилилгелиг кезилде, ажаалда эгелээн болгаш чаа дүжүттү чидирип чокка, хуусаазында ажаарының сорулгаларын сессияга чугаалашкан.

Капитал түзүт талазы-биле ажылдарны база чорудуп турар. Эрткен үениң дургузунда ийи квартиралыг — үжеп бир, чаңгыс квартиралыг он үш бажыны ажыглалга киирген. Чаагайжыдыга талазы-биле чамдык ажылдар чоруттуунан. Ниитизиниле районда 13 муң дее ыяштыг тарын өлүрткен, тоолап бир полиседникти дерип кылган.

Бо чылын чүрттакчы чонга амыдырал хандырылганың хемчээли улгатканың илеткелчилер болгаш санал берген депутаттар демиглээн. Маңаа чижек кылдыр мындыг саннарны адаан. Эрткен чылдың бо үезинде амыдырал хандырылга талазы-биле алган ажыл

Хоорайларывыс нанчаар өзүп турарыл?

Совет Эвилеин чурттаага тудуунуң тулган хемчээлдериниң талазы-биле делегейниң бирги черинде барган болгаш муң чурттанчы бүгүдезинге-ле онаштыр түткан квартираларының талазы-биле бирги черлериниң бирээзин эзелеп турар. Сөөлгү чээрби чылдарның дургузунда хоорайларга болгаш кадаа черлерге күрүке, кооператив будуулгелери база организацияры-биле кадыг алыгчын, албан-хаакчылар бөттарының күсели-биле, күрүнеминг чазаа дузалакчызы-биле 976,7 миллион дөрбелчин метр кинти шеңдүг чурттаага башкыларын түткан. Хоорайларның болгаш суурларның 1940 чылда чурттаага фондузундан ол шээ 2,3 катап улуг.

Культура-чурттаага тудуу уламдып турар. 1939—1940 чылдарда 60—80 муң уруглар турар, шкела назыны четпээн уругларның албан черлериниң башкыларын алыгларга кирген, ынчаарга 60 чылдарны сөөлүгүдүр —450—500 муң уруглар турар албан черлериниң башкыларын алыгларга чыл дургузунда кирип турар. Сөөлгү каш чылдарның дургузунда алыгларга 3—4 муң клубтарны болгаш 300 хире кинотеатрларны чылдың-на хүлээдип берип келген.

(СЭТА-ның корр).

—⊙—

Экранда— Бурятияның уран чүүлү

УЛАН-УДЭ. Бурят балеттиң сүрээлиг таныжызы, ССРЭ-ниң улустуң артизи Ларисе Петровна Сахьяновага чогаадыкчы ажылынчы оруунуң дугайында чаа тырттырган документалдыг кинофурутуң адыы — «Ларисе Сахьянова таныжылап тур» дээн. Оон арай мурнунда бурят мырааны, ССРЭ-ниң улустуң артизи Жаксаран Лиховоининиң чогаадыга ажыглы көргүскен «Лиховоин мырал тур» деп кино экраннарга үнген.

Бурят уран чүүлдүң мастерлери түгле Бурятиянның бодуунуң опера болгаш балет театрының сценаларынга эвес, эргим республиканың суурларынга болгаш дыштыкы чурттарның хоорайларынга үндүрген хөй санныг көргүүлериниң үезинде база көргүскен. Ол кинолары Чөөн Сибирьниң (Иркутск) студиязы тырттырган болгаш мергежилдиг уран чүүлү түргүзар, бодуунуң кайтамчыктыг артистерин депшидер арганы бурят улуска берген Совет эрге-чагырганың улуг байырлал онаага бараалгаткан.

—⊙—

Чалап тур

НАЛЬЧИК. Хоочун кабардин-балкар Плановское суурнуң архитектура алын-шынчызынге ак даш Культура бажыңы кончуг чараш чурумал кылдыр немежин киргей. Оон ишти чырык болгаш делгем, ында библиотека, номчудуга залы, номнар кадагалаар чер, агротехника кабинеди, болгулмер ажылдаар өрээлдер бар. 400 олуттуг көрүкчүлер залын улуг коллективтериниң театр көргүүлерине болгаш киноларга үндүрериниг бүгү тала-биле тааржыткан.

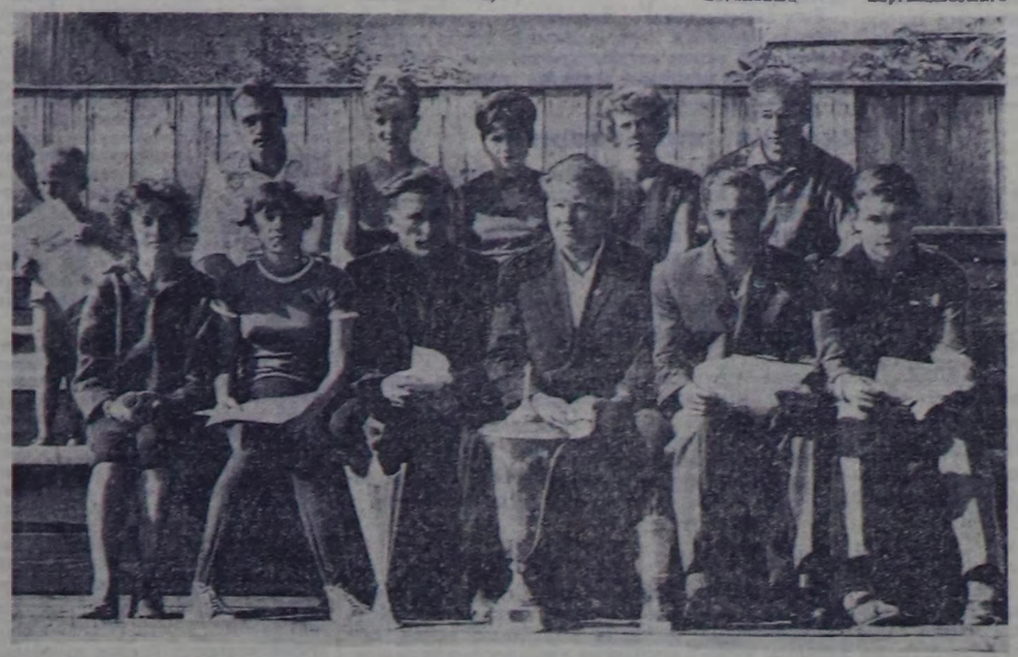
Кабардин-Балкарияда ам чаңгыс ай төлевилелдерни ёзугаар чээрби хире чаа Культура бажыңарын тудуп турар. Оларның хөй үлүг Октябрьның 50 чыл ооюнуң хүнүнге таварыштыр ажыттынар.

(СЭТА).

•СПАРТАКИАДА •СПАРТАКИАДА

Күштүглер, аваангырлар тиилээн

Республиканың чиик атлетика талазы-биле бирги чери дээш маргылдаа Кызылдың «Совет Тываның беш чылы» стадионга август 19—20 хүннеринде болуп арткан.

Спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының республика чөвүлелиниң юбилейлиг чылга алдаржыткан спартакиадазының программазының төлээзи Литецкая биле «Спартак» спорт эки-тура ниитилелиниң спортчузу Филимонова олар шылгараан. Олар ийилээ дистанцияны 14,2 секундада маңнашкан, 1—2 черни үлешкеннер. Үшкү черни база-ла спартакчы Кузьмина эзээн.

Эр улустуң 100 метр чарыжына Кызылда уругларның спорт школазының директору бирги разрядчы Хопров 11,4 секундада маңнаан, тергиидээн. Хопровтан түгле 0,4 секунда озалдаан, маргылдаага хууда киришкен Осмоловский ийиги черни эзээр аргалыг болган.

Черниң узуунун үш катап тепкеш, ырадыр халыырына спартакчы Баклыков тиилээн. Оон ол ырадыр халый бергенин көрүкчүзер сонуургаткан: — бир-ле күшбиле домей төл-дур моң — деп мактап-да, хей-аът киирип-да турганнар. Ол 14 метр 02 сантиметрни халаан. Оон-биле кады маргылдажып турган Шишов (Кызыл) биле Тожу районнуң төлээзи Агбаан олар түгле 2—3-кү черлерни дараалаштыр эзээр аргалыг болганнар.

Херээженнериниң болгаш эр улустуң 400 метрге чарыжын көрүкчүлер онза сонуурган көргеннер. Шаңгыя эр улустан Хопров («Спартак») үк дистанцияны 54,7 секундада эрткеш, кымга-даа алыырайн, бир дугаарында маннап келген. Херээженнерден маңаа «Динамонуң» төлээзи Федяева тергиидээн.

Чиик атлетиканың маргылдаазының кол черин херээженнериниң болгаш эр улустуң 4×100 метрге эстафетазы эзээн. «Динамо» биле «Спартак» ниитилелдериниң спортчуларының аразында болган демисел чидиг эрткен. Херээженнериниңге динамочу кыстар бирги черни кымга-даа алыспайн тиилекчилер болган. А спартакчылар чүгле 1,2 секунда озалдаан, ийиги черни алган. Эр улустуң эстафетазынга «Спартак» ниитилелдиң спортчулары шылгаран үнтеннер. Олар бодуунуң удурланыкчылары «Динамо» командазындан 3,6 секунда мурнаан, бирги черни чаалап алган.

Эр улустуң черинің узуунун халыырынга спартакчылар Баклыков биле Денисовтуң аразында болган демисел көрүкчүлерни сонуургаткан. Олар кайызы-даа юбилейлиг чылдың чемпиону болур дээш дыка кысканнар. Алызындан арга-дуржулгалыг бирги разрядчы Баклыков 6 метр 61 сантиметрни халаан, тиилекчи болуп арткан. Ол 1965 чылда бодуңуң тургускан рекордунга 38 сантиметрни чедир халып шыдаваан.

Ийи хүн үргүлүүлээн чиик атлетиканың маргылдаазынга Т. Ч. Норбу түве чугаалаан, базыр чедирин, спортчу чеминикинерни күзээн.

Юбилейлиг чылдың спартакиадазының ниитизи-биле улуг кубогун болгаш чиик атлетиканың база бир куботун «Спартак» спорт ниитилелиниң төлээлеринге тывыскан. Турасказалдыг выпилеерни «Динамо» биле Таңды районнуң командаларынга бергеи. Чиик атлетиканың маргылдаазынга тиилээн спортчуларны республиканың спорт чөвүлелиниң мактал биижиктери-биле болгаш өртектиг түүлери-биле шаннаан.

Чиик атлетиканың республика маргылдаазынга Өвүр, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Эрзин, Тес-Хем районнарның болгаш Ак-Довурак хоорайның командалары киришпээнин демделээри чугула. А Улуг-Хем районнуң командазы маргылдаа эгелээриниң мурнунда бир хонук бурунгаар келгеш, киришпейн дедир чаңа бергени ында районнуң спорт чөвүлелиниң болган комсомол райкомунуң спортчулар өртүзүнга организастыг ажылының четпезин хереченип турар. Ынчангаш бо алы үнген районнар моон түңнел үндүрбээ чугула.

ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА: юбилейлиг чылдың спартакиадазының ниити «Спартак» командазының киржикчилери тиилээн. Ийиги черни «Динамо», үшкү черни Таңды районнуң командалары алгылаан. Ынчангаш юбилейлиг чылда болуп эрткен спартакиаданың түңнелин үндүрүп, областтың профавиледдер чөвүлелиниң даргазы түңнелин ёзугаар бирги черни эзээн «Спартак» командазының киржикчилери. **АДААНДА ЧУРУКТА:** эр улустуң черниң бедиин Агбаан (Тожу) 1 метр 55 сантиметр бедиктиг ажа халын чыларды.

К. АЛЕКСЕЕВ.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

АГИТКУЛЬТБРИГАДА

Эрзин районнуң Культура бажыңының чанында чаа агиткультбригаданы тургускан. Оон составында бөт-тывынгыр артистер, музыкантылар, танцучылар, уран чүүлге ынаишыл-сонуургалдыг кижилер киргеи.

Мая чеминиң белеткелиниң эгезинден эгелээш, ук агиткультбригада кодээниң ажыл-ишчилериниче үнүп, он-он солун концертти көрүкчүлерге бараалгатканнар.

Агиткультбригаданың киржикчилери Ленин аттыг, «Чаа орук», «Коммунизмче орун» колхозтарга чорааннар. Ыраажылар Клара Шеймуң биле Бижек Комбу өнарның тааланчыг ырларын көрүкчүлер ээлюк адыш часкаашкыны-биле хүлээп алганнар. Агиткультбригаданың лектору эш Дөмөндуп, баянист Оюн Мартый-оол бөттарының билдингир, чидиг состуг лекция, беседазы-биле база эки талантызы-биле көрүкчүлерниң ынакшыяын чедип алганнар.

Ам агиткультбригада чаа концерт программазын белеткеп, тыва драматург Виктор Кон-оолдуң «Самбашык» деп шизизинден үзүндүнү кылып турарлар. Кодээниң бөт-тывынгыр артистери ук белетизин чаа үзүндүзүн Совет эрге-чагырганың бежен чыл ооюнга турасказадып турар.

ДЫШТАНЫКЧЫЛАР ЧУГААЛАП ТУР

УЛААТАЙДА

Улуг, биче-даа кижилер аарааңда ыяап да эмчи дузалакчызын хереглээр. Эжиртвр эмнеткеннерге-даа, аарыы улуг дыка сегиксээвээ кижилерге-даа эмчилер ажыктыг сүмелерин берип, оларның, кан кадык болурунга дузалап турар.

Эмчиниң сүмези-биле бистер Өвүрүңү Улаатай аржаанынга эмнеңин дыштаныры-биле чеде берген бис. Дыштаныкчыларга таарымчалыг чер-дир дээрин баргаш-ла эскерип кагдывыс. Ангы-аңгы хуусаалларда дыка хөй кижилер ол аржаанга кирип эмнеттеш, мурнукуунудан экижип алгаш чанып турган. 320 ажыг кижи кады эмнеңин келдинис, «Таарышпас-тыр мен» деп сес кымдан-даа дыңналбаан.

Тывада сураглыг Шивилиг, Шыңдазын аржаанарын оода-ла Улаатайны дег таарыштыр кылбааны хомудантыг. Улаатай аржаанының улус эмнеңир шоргадан черже аккан төнчүзүн маңзы-биле долгандыр кажаалап херимнээш, аскын пес-биле көжегелеп каан. Аржаан бүргүзүн ынчалдыр кылыры таарымчалыг деп бодаар мен. Ынчаар кылдыңган аржаанга кижилер ээлчег маңан тургаш, хостуг кирип алыр аргалыг. Ында он кижи чүртээр гаражчыгашты туткан. Аржаанга үүрмек тудутларны немей кылыр талазы-биле Өвүр райкүүском болгаш Улаатай чоогунда «Коммунизмче орук» колхозтуң баштаар черн чогуур хемчеглерни моон сонгаардаа алыр.

Аржаанга автолавка, кино неделядә ийи удаа кээп, дыштаныкчыларның чагыгларын ёй-шаанда хандырып турар. Ол ышкаш, районнуң эмчилери декция, беседаны номчуп берип, эмнеңин турарларның кадыкшыл байдалын хайгаарап турар.

С. БАДЫ.

• • •

ШИВИЛИГДЕ

Буур-булан, сыын-мыйгак турлаа болган, буурул баштыг Оргу-Ыяш тайгазындан Шивилиг хем бодунуң эгезин алган. Билбес кижилер үүгле шивилер колдаан ыяштыг чер кылдыр бодаар магат чок. Дыт. шивп, пеш, хадык, шарлан дээш Шивилигде кавдыг ыяштар чок дээр! Шивилиг байлак талазы-биле кайгамчык. Оон үшүнда терең оттуг чайлаглар база бар.

Ю-ла бүгү кайгамчык байлактардан республикага сураглаан Шивилиг аржаанының дүтайында чугаа номчукчуларның кичээнгейин хаара тудар. Ол аржаанга үүгле республика иштинден эвес, өске-даа областтардан, республикалардан хөй кижилер ээлп турар. Мен база ол аржаанда элээп үеде дыштанып келдим. Аржаан кадыкшылымга эки салдарлы чедиргеи. Ынчангаш Шивилиг аржаанынга хамаарыштыр чамдык бодалдарымны илередикседим.

Хөй кижилер барып турар-даа болза, оларга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Дыштанып тура көөрге чамдык кижилер майгын чок кеткеи болгулаар-дыр. Түр када-даа ажыглаар кылдыр серилерден үүге тудуп болбазын? Арыгланыр саажыннар тудары база чугула. Аржаанга Бай-Тайганың район эмнелгезинин ажыддакчылары ноңчут ховар көөп турер. Чамдык кижилерге аржаанга киргеривиц чурумун-даа айтып, сүмелеп бергей-ле. Аржаан девискээрининг санитар байдалы багай. Ында чөвүнүң почта харылзаазы база четпес тургустунган. Чагаалар хаяа ёдып алыр, чагаа суптар черлер чок.

Аржаан девискээрииге ыядыңган тудутлар үндүрген шүүделдерни дуглап шыдавас деп чамдык кижи эвес биличиилиннер ук аржаанга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга шаптыктап турар. Шивилигге барган кижилер ук черни эмнеңилгеннң, дыштанылганың ораны болдурарын күзеп турар. Мен орта каттыжар мен.

С. МАЙНЫ.

ЭКИ ЧАҢЧЫЛ

Хүн дал дүшү турда, хөөү ак-ак хадыңнарлыг, көгү-шыгы хөлбелчиңээн аърга иштинде көпне орукчулар бар чораанарының чугаазы-ла спорт дугайы турган. «Хол бомбүүге-дээ Николай Монгуш, а бар кагарынга 18-ки партилиг ажылчыны эр-даа черде шыырак-тыр» — деп, бөлүк оолдарның мурнунда чорааны, спорт кырынга үне бергеи. Таңды сымыының эдээн шыпкан ногаан арга баарында Хову-Аксы суурнуң чамдык бажыңнары көстүп келгенде чугаалады.

— Ол-даа харын ындыг-ла-дыр, тыва хүрешке кым чыыл кавп үне бээр ирги, оолдар?

— Эңир Маадыр-оол шүүлгеп болгай, ам та кайызы шүглур. Хоочун моге Кара-оол база кежээ-ле болдур ийин.

— Бирги разрядтың мөгези Кертик-оолдуң аргазы-даа хей, күш-шыдалы-даа улуг, ол бир канчаар болду — деп, бираазы ынмыг. Ам болур хүрештиң түңнелиниң дугайында даап бодаашкынчарыны кылып, оолдар аразында маргыжып чораанчар.

Хүреш эгелээн. Оңагларын ажып арткан мөгелер артса-артса, ам түгле дөрт шыырак мөге арты. Үшү оолдарның демги мактап чораан мөгелери: Хову-Аксы суурнуң каш дакпыр чемпиону Кара-оол, хостуг хүрешке бирги разрядчы Санчы Кертик-оол-болгаш Кыргыс Маадыр-оол. Дөрткүзү эмчи Оюдар. Шуптузу-да хын дээн аныяк эрлер. А ынчалаадаа Кара-оол биле Кертик-оолдуң арга-дуржулгазы хөйү черле маргыш чок. Моге салыкчылары дутаарларны тутканда соонда, мөгелер-даа деңнеп үнүп. «Бо бажында деңнеп олурар эриин аът-хаяы-даа бар-ладыр, алыс деңнирииниң чараш деп чүвезин, ана ыыжыктан эзир-ле көрбеспе, бо шынап-да моге кижидир, шүглүп чүү болду» деп, кырган ирей, мөгелерже улам чыырдың, мырыңай тура хадыңнан кел чазып, «аарыы» олур.—«Ынчалаа-даа эки түгла. Кара, шүглүбейн чораан эвес сен, адың сыкпа!» деп мөгезин ол хейаът кииреп-даа.

— Будун, будун бода, буттары кончуг эвесте!.. Ол болза Маадыр-оолдуң оңаа Оюдарны өөрүнүң чагыя турарыдыр.

Эң сөөлгү салыт. Республиканың хоочун мөгелериниң бирээзи Санчы Кертик-оол биле Кыргыс Маадыр-оол олар арттылар.

— Маадыр, мөгениң майны кадырык, кашпатайың айлыг эвес, өде халы, буттавыт, дегдээлеит — ээлеле, көрүкчүлер хөлзеп, хей кезии бут кырынга тура халыжып келдиң. Шынап-ла карак чивеш аразынга кире халаан, Маадыр-оол оңаан дужургуту.

Эңир чылын ортумак школа доосказ аныяк моге Кыргыс Маадыр-оол ынчалдыр Хову-Аксы суурга ийи удаа шүглүп кагды. Бо хире улуг суурга ийи улаштыр шүүлгеп моге кимнил ол?

Күш-ажылчы-даа, спортчу-даа чедиишкиннер боду ала-чайгаар келбес. Маадыр-оолдуң спортчу оруу школадан эгелээн. Ол башгайты үезинде хаакка хандыксыны, чоорту харын ийиги разрядтың хаакчызы болуп, секция удуртуп, билип алган түүлерин өөрү оолдар, уругларга күзедиги-биле дамчыдып-даа турган. Бодуунуң ажыл-ишчи болгаш спортчу арга-мергежилиң бүгү тала-биле өстүрүп, оларны өөрүгге харам чокка дамчыдары, бот-негелделиг Кыргыстың эки моөу-шыырларының бирээзи. Оон хаак база хол бомбүүгүндээ маргылдааларының тиилекчилериниң аразында турарын бо-ла көрүп болгур.

— Мындыг спортчу чедиишкиннерииң чажыты чүдел, Маадыр-оол? — деп айтырарымга, ол ынчаар харылылады:

— Маңа амгы үеде улуг эвес спортчу чедиишкиннерим школага 7—8 класстан эгелээн. Кол киржии чоруурум хүреш, хаак, хол бомбүүдеп ангыда, мен эртенин-ле сула шинчээшкиннер, гаительдер, (хемчеолдуг көдүрер шойлар) мергежилдер кылырынга, чиик атлетикага шнак мен. Оон ында тренировкаларны үргүлүү өөрүм-биле кээ чорудуп, бодум олардан өөренип, билир шаам-биле оларга дузалажыр чанчылдыг апарганым мөңге эң-не улуг ыдыгын бергеи.

Суур чанында ногаан чайт хадыңнарлыг арыг иштинде алң. Хүренхүреп мага-боттуг, мөчек-мөчек шыңганнарлыг аныяк оолдар тырыкы шыйын алган хүрежин турлар. Оларга янзы-бүрү: буттаар, хөөр, ыядыртыр, дозар, дегдээлер, доңмектээр, чаңа тудар, чаң баштаар арганарны бажын чолдайты тоартып алган эр айтып берип турар. Ынчаардыр Маадыр-оолдуң бүрят болгаш тыва хүрештериниң аргаларынга өөрүп өөредип, тренировкалап турары ол... Аныяк мөгениң спортчу чедиишкиннери кескүү-биле өзүп олурар дизе частырыг болбас. Кызыл хоорайга болган «Спартак» ниитилелиниң тыва хүреш талазы-биле маргылдаазынга ийиги черни Кыргыстың алганы ол өөүшкүнүүң бадыткалы болбас аргажок.

Маадыр-оол Кыргыс беш чылдың улуг тудутларының бирээзи «Тыва нобальт» комбинаттың тудуунга электри ставциязының күчүзүн улгаттырып алгыдар бригазының ижиңүүш. Кылган ажылынга кызымак, эң-өөрүшке ээлдек, хей-ниити ажылынга идепкейлиин барымдаалаш, ону өөрү комсомол комитединиң кежиңүүшүнге-даа сонгааннар. Маадыр-оолдуң күш-ажыгчы база спортчу-даа сорулгалары улуг. Ажыл-ишчи, спортчу арга-дуржулгазын улам бедидеринге, ылангыя өскелерге дуржулгазын дамчыдар эки чаңчылыштга чедиишкиннерии анаа күзевес аргажок.

Ч. СОТПА.

ӨГ-БҮЛЕ БОЛГАШ ФЕРМА

Хүн караа чылып, частың баштайгы тыныжы, чер болганга дег, Шеми хемге база-ла чедип келген. 1963 чыл, март ай. Сентелгеге ажыдап турган механизатор Иргит Бүдер-оолду колхоз баштаар черинден келдиртикеп.

Колхоз даргазы тургаш, кирип орган Бүдер-оолче утказуй базып:

— Ийе, кел деп кижи мен — деп, сандайга олурарыңче чалаан.

Бүдер-оол мыг чок олуруп алган.

— Сени ог-бүлең-биле кады Даштыг-Тей фермазынга ажылдадырыбиле чорудар деп шиитпирледивис. Кадайың школада кижи болгай, ону бис чугаалажып каан бис. Аныяк кижи фермага саанчылазын, а сен мотористээр база ферма эргелекчилээр сен. Кандыгыл моң?

Аныяк ог-бүле шак ынчаар фермага ажылдай берген.

Иргит Бүдер-оол ам-даа ферма эргелекчизинде, а Анай — саанчылавышаан. Ынчангаш Чөөн-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң Даштыг-Тей сүт-бараан фермазы районда эки фермаларның санында кирип турар. Ол — коммунистиг күш-ажылдың фермазы.

Аныяк эргелекчиниң күш-ажылын үнелеп кергеш, ону 1966 чылда «Күш-ажылчы шылгарал» деп медальдыг-биле шаңнаан.

А Иргит Анай база-ла колхоз баштаар черинден болгаш партбюроның бүзүрелии бадыткан шыдаан. 1963 чылда, баштайгы саанчылаан чылында-ла ол мурнакчыларының одуруунга кирген.

Анай бо юбилейлиг чылдың бирги чартыында бир инекке онаатыр 828 кг сүттүг саап алыр аргалыг болган. Оон болу район Советиниң депутады.

Эрткен чылын бо ферма күрүнеге сүт дужаар планын 102 хуу, а бүгүлерии — 100 хуу күүсеткен. Ниитизи-биле ында 170 инек бар. Оларны кадарчылар Буулар Комбу, Доңгак Комбуштаар олар эки хайгаарал-да тургускан. Саанчылардан чартык чылда Таня Куулар 893, Иргит Анай — 828 кг сүттүг саап, мурнакчылар болган — деп, ферма эргелекчиниң чугаалай-дыр.

— Сүт саалдазы өзүп турар бе?

— Амгы үеде өспейн тур, чүге даарге, бо тайга чер, сооң-тур. Ам кадар оттуг черже — Даштыг-Тейже кожер бис. Бо хүннерде бир инектен-ле хүнде 6—7 кг сүт ап тур бис, а Даштыг-Тейге базырыпска, хүнде 7—8 кг алырынга бүзүрээр бис.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

Кадарчы — шулукчу

Маштай Кудаее — Киракшынның Чүй школазында «Ленинниң чагыгларын» колхозтуң эң эки малчыларының бирээзи. Оон 20 чыл дургузунда өзүмнең каан малы баш ашкан — 11 муң ажыг хой болган. Республикада Маштай Кудаее шулукчу деп бала бир сураглыг. Совет чогаалчылар делегелиниң кежилүүзү.

«Оон «Хойжунуң бодалдарын» деп үшкү чылында шулук чогаалдарының номчун республиканың күрүне премиязының чери ыяпкан чаа парлап үнүүрген. Ол чаа шулуктер — дазылг оранның чаартыныңгының дугайында, чаа ыяпкырадыр, бо үениң кижилериниң дугайында чогаалчыткан чүүлдер. Маштайның чымынды шулук чогаалдарының ному делегелиниң Москваан болган ном делегилериниге киришкен.

(ТИМА).

КИНО

АВГУСТ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Илбичи өртүлүү» 10, 12. «Черлик ары чигири» 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олар баштайгылар болганнар» 3, 7, «Жажда» 5, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА»: «Фантомас» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Зов» 11.30, 1.30, «Византий садыгжының хөреңгизи» 3.30, 5.30, 7.30 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Буротивоңуң ужуралдары» 1, «Авантюристиң үүлгедиглери» 3, 7, 9 шактарда.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ АВТООРУК ТУДУГ БОЛГАШ СЕПТЕЛГЕ ЭРГЕЛЕЛИ

1967-1968 өөредилге чылында чурттуң дээди өөредилге черлеринге өөренип киреринің экзаменнерин дужаарда, ынчалза-даа хүлээп алдынмаан, тыва национадлыг өөренгичилерни автоорук техникумнарынче чорудар аргалыг. Күзелдиг кижилер чугаалажыышкынга келирде, азы тайылбыр алырда, Кызыл хоорайда Суворов кудумчузунуң №43 бажыңга, эртенгинин 9 шактан кежээкиниң 5 шакка чедир үеде келир.

редакцияның адреси:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, хаяысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амылыгал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, колээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш колээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амылыгал киллистериниң 21-27, иштики информазия киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографизы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00572.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
74
ХОНУК АРТКАН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндүрүлүп эгелээн

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
АВГУСТ
24
ЧЕТВЕРГ
№ 200 (6837).

Өртээ 2 көп.

ХОВУЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

Алтай крайда чазын чажып тараан тараа культураларның бештин бир кезии—миллион гектарның дүжүдүн кезии алган. Агаар-бойдустуң байдалы кезиндеге шаптыктап турар. Чаашкын барык хүн бүрүде болуп турар. Бүгү хову болгаш даг чоогунда ажыл-агыйларга комплексилиг ажаап алымшкынын эгелээн. Первомайский, Троицкий болгаш өске-даа районнарның чер ажылдыглары гектар бүрүүзүнден 200 центнер погаан масса ажаап ап турар. Кукуруза ажаап алышкыны 6,8 хүү болган. Таңды, Каа-Хемден өске районнар кукуруза кезилдезинче кирбээн. Бо даарга улуг хожудашкын-дыр.

Бүрүнеге тараа садар план 7,1 хүү күүсеттинген. Бо даарга чаа дүжүттүң тараазы эвес, колхозтарның, совхозтарның эрги курлавырлары болуур.

Крайның механизаторлары кукуруза ажаап алымшкынын эгелээн. Первомайский, Троицкий болгаш өске-даа районнарның чер ажылдыглары гектар бүрүүзүнден 200 центнер погаан масса ажаап ап турар. Кукурузаның вол кезиин доораан саваның немежилаан, сөлөстеп турар. Ындыг арга-биле белеткээн чулуктуг чем эки кадагалаттынып турар деп чүвени дурамалга көргүскен.

• • •

Оренбург областың Абдулинск районунуң тараажыдары бүрүнеге тараа садар планын бир дугаарында күүсеткен. Төрээн чурттуң шыгжамырынга 306 муң центнер тараанны үрген.

• • •

Орёл областың ажыл-агыйларында кезилде доостур чыгаан. Эртнен чыдымнын хөй тараанны бастырып алган. Новодеревеньковск районунуң чер ажылдыглары области тараа культураларның элбек дүжүдүн өстүрген. Юбилейлиг чылда гектар бүрүүзүнден ортунда-биле 14 центнерден эвээн эвес тараанны алыр деп социалистиг хүлээлгезин олар алдарлыны-биле күүсеткен. Ол беш муң гектар шалдуң га бүрүүзүнден барык 18 центнер тараанны ажаап алган, а мурнакчы ажыл-агыйларга түңнелдер оон-даа артык бедик болган.

• • •

Кустанай областың чурттаан улуг тараалак ажыл-агыйы — «Буревестник» совхозтуң механизаторлары кыжыл-тае кезилдезин эгелээн. Күр чержимер тараа культураларын тараан бүгү 70 муң гектар төлге чаагай дүжүттү өстүрген. Планнаан дүжүттү барып бүдүп чартык патаан ажыр күүсеттир даарга баштайгы бастырыпта көргүскен. Кезилдеге ийи чүе хире комбайннар ажылдап турар.

• • •

Приморск крайның совхозтары болгаш колхозтары кукуруза ажаап алымшкынын эгелээн. Улуг шөлдерге ол культураты соң-биле холуштур тарып өстүрген. Оны соң-биле кадыг тараанда гектар бүрүүзүнден 400—500 погаан масса берип турар.

• • •

Курск областа Обоянский район, күрүнеге кыраңгы-кара садар планын бир дугаарында күүсеткен. Чайгы үеде кандалашкын туразаан, хөй ажыл-агыйлар эки дүжүттү өстүрген. Крупская аттыг колхоз бо культураны садар талазы-биле онаалдыны аң бээн ийи катап ажыр күүсеткен болгаш белеткээ пунктуунга муң центнер хире кырлыг-караны дужаагаан.

• • •

Литваның ховуларының ажыл-кыжырлыг күүсү тарылганы эгелээн. Бо чылын кок-тараанны болгаш кыжыктеты 470 муң гектаар ажыг шөлге тарыыр деп турар. Чүгле сорттуг үреэнниерни чажып турар.

(СЭТА).

—⊙—

Хабаровскиге ужуражыышкын

ХАБАРОВСК. (СЭТА). «Совет Дээлеги биле Японияның улустарының арагында тайбың болган найыралыг харылзаалар сөөлүнде хөгжүдээн» база «Октябрь революциязы болган тайбың, демократия, социал, дешпилиг даап, империализиг үдүр Японияның дешпилеглиг күштериниң демдээли» деп илеткелдерни төлөөлер сонуургап дыннаан. ВЦСПС-тиң секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады П. Т. Пименов болгаш Улус шимчээшкинниң шилдаанның эргелекчиниң Сохно Сукно Иванаро илеткелдер ыллган.

Совет болгаш япон аныяктар найыралыынын Казанда болуп турар үшкү фестивалыга телеграмма чорудар деп санал баштайгы ниити хуралга хүлээп алдынган.

Ол телеграммада мынча даап: «Казань фестивалының үрнелеринде бедип-биле үнелеп көрүшпээн, бистер Вьетнамда буужар дайын чорудуп турар америк империалистерниң болган оларның чалчаларының дайынзырак чимеенишкинниерниге удур, термоядролуг дайын кыжаныышкының чайладыры даап демиселге бистиң чурттарывыстың улустарының күжениишкиннерин каттыштырары — совет, япон аныяктарның кыйгырыын бүрүү-биле деткип тур бис. Араб күрүнелериниң улустарынга удур израиль агрессиниы шинтирлиг-биле буруу шаап тур бис».

Ужуражыышкынның киржикчилери Японияның класталга ураан чүүлүнүң делгелгезин сонуургап танышкан.

Ажаап алыышкынның медээзи

Август 20-ге чедир дүжүт ажаап алышкынынга дөрт район кирген: Улуг-Хем, Таңды, Каа-Хем болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары. Шупту 5016 га тараа кестинген, азы планга улуг 2,1 хүү болуур. Эртнен чылдың бо үеэниде 3,5 хүү турган.

Галан оргумак дүжүт эртнен чылдың бо үеэниде 7 центнер турган болза, ам 10,8 центнер. Оон иштинде «Кок-Тей» совхоз 15 центнерни ап турар.

Кукурузаа ажаап алышкыны 6,8 хүү болган. Таңды, Каа-Хемден өске районнар кукуруза кезилдезинче кирбээн. Бо даарга улуг хожудашкын-дыр.

Бүрүнеге тараа садар план 7,1 хүү күүсеттинген. Бо даарга чаа дүжүттүң тараазы эвес, колхозтарның, совхозтарның эрги курлавырлары болуур.

ГРАФИКТИ МУРНАДЫ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың «Сибирь техмонтаж» түзүг участогунуң монтажчылары Улуг Октябрьның бежен чыл ооңга алдар болдурган социалистиг чарыштың күш-ажылчы эзчээн үргулчүлеп турар. Бо коллектив эртнен чеди айларның түзүг-монтаж ажылдарының планын 200 хүү күүсеткен. Ам олар «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының ийиги эзчээнинг кургадылга болгаш сепарация корпузунуң монтаж ажылдарын чорудуп турар. Үк корпустуң дөрт шахталыг суургуларын эптеп кылырын. 11 болгаш 40 тугаар лемдектерде шуушкак конвеййерлерни, дөрт элеваторларны дерип кылырын доозкан.

Оон ынай беш дугаар насос станциязында монтажчылар насостар, тала деп техниктиг тургузугну тургузарын база күүсеткен. Ам монтажчылар, участоктуң ажылчыннары түүгүнүп турар доктаамал суурнуң аннелге комплексизинин ажыл-агый корпустарында дериле ажылын чорудуп турар.

Монтаж ажылынга ажылчыннар Федор Федотов, Афанасий Соломонов, Анатолий Щука, Николай Харламов олар үлегерни көргүзүп, хүн бүрүнүн онаалгазын ажыр күүседип, графикти мурнап турааллар.

Чүс-чүс гектарны ажыр андарган

Республиканың колхозтарының, совхозтарының чер ажылының ажылшчылери юбилейлиг чылдың 1 чаа дүжүдүн ажаары-биле кады келир чылдың дүжүдүнүң магадылалынга кичээнгейни салып турар.

Чазын болгаш чайын Тываның механизаторлары 100 муң ажыг гектар черни андарган. Часкы болгаш чайгы чер андырылгазының талазы-биле планның онаалгазын Чөөн-Хемчик районда СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыннары 120 хууга, Кызылдың «Кок-Тей» совхозтуң трактористери 114, Таңдыда «Элегес» совхозтуң механизаторлары 113 хууга күүсеткеннер. «Тээли», «Шекпээр», «Тыва», «Шивилиг», «Совет Тыва» болгаш өскелерде совхозтарга 100—100 гектар черни планнаан ажыр андарган.

Ханы бүзүрел

Таңды районда «Межегей» совхозтуң хойжулары Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга холбаштыр СЭКП ТЕ-ниң Тезистерин танышкаш, улуг байырлалды төлептиг үткүүрү-биле кыштаалларны хойжуларның боттарының күжү-биле септеп алырын шинтирлээн турган.

Амгы үеде 11 кыштагның 7-зин малчыннар эки шынарлыг кылдыр септеп доозкан. Артканнарының септелгезин чоокку хүннерде доозары көргүнген. Бо ажылдарга хойжулар Х. Тамба, О. Сырат болгаш өскелер-

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕ

ИЙИ ЭЗЧЕГНИ ОРГАНИЗАСТААН

Кызыллың эът комбинадының коллективи юбилейлиг чылга бедик темп-биле ажылдап турар. Мал согар болгаш эът сайгарар ай планын колбаса кылыгларын бүдүрүп турар анаргаа. Цехте ажыл-агыйлы ийи эзчээнни организастаан. Ам эзчээ санында 4-тен 5 тонна чедир колбаса кылыгларын бүдүрүп турар апаргаа. Цехте ажыл-агыйлы ийи эзчээнни организастаан.

Ийи эзчээнниң ажылчыннары

Кызыл бөгүн.

А. Содунамның фотозу.

Сайгарылга баазазында

Тараа-продуктулар эргелелиниң Кызылда сайгарылга баазазының директору А. А. Зыковтан бистиң корреспондентивис юбилейлиг чылдың дүжүдүн күзээп ап киришкени-биле холбаштыр айтырыглар салгылаап.

— Бо чылын бешки чылдың ийиги чылының дүжүдүн хүлээп алыр талазы-биле бистиң ажылдакчыларывыс элээп ажылларны кылган — деп, ол чугаалап эгеледи.

Маңаа кол демдеглээр чүве чүл дээрге, чаа дүжүттүн тараазының 60 хире хуузун тараа складтарының аразында шөлдерге хүлээп алыр апарган, чүге дээрге базазының складтарының 70 хуузунда эртken чылдың тараазы ам-даа хевээр.

Чаа складтарны база түдүп турар-ла харын, 3200 тонна тараа кирер бир склад сентябрьда болгаш база-ла ындыг хемчээлдиг ийиги склад—октябрьда ажыттаалга кирер. Тараны даштыы шөлге хүлээп алыры-биле холбаштыр аңаа механизацияны эжиндериниче улуг кичээнгей салдынар.

Бо чылын бистиң республикада тараа кайдада чаагай болгыны-биле чергелештир районнарның ажыл-агыйларының боттарынга тараазы ажаап шыгжаарының айтырыгы база туруп келир болганда, колхозтар, совхозтар бо талазы-биле курлавырын амыдыраштан бодавас болза хоржок дээрзин база айтыр херек. Оон-биле кады тараа-продуктулар эргелелиниң шугуму-биле тараалаш районнарга тараа хүлээп алыр пунктуларны ажыттыларын база бодап турар.

Тараа хүлээп алышкынының баштайгы хүнериниң көргүскени чүл дээрге, эртken чылдың ышкындырыглары каптаныш турар таварыглар база бар, ол чүл дээрге ажыл-агыйлар тараазы ажаар тараазы эки кургатнайн экелеп турар. Чижээвээрге, баштайгы хүннерде «Бөк-Тей» совхозтан келген тараа 37 хуу шыктыг болган, ынчаарга ол ол тараазы бистиң базазага кургадыры халас эвес-ле болгай, ынчангаш совхоз тараа дээш алаа чогуур акшазының 20 хуузун чедир албайн барган.

Эртken чылын төп сайгарылга баазазы шыгы көвей тараалларны кургатканы болгаш ажылдап кыпканы дээш, республиканың ажылагыйларынган 252 мун рубльди алган — олар ынча акшазын чедир албайн барганнары ол-дур. Каа-Хем районда «Ленинчи оруг» колхозтан, «Бурунгаар» совхозтан келген тараалларның шыгы база улуг.

Сайгарылга баазазы эртken чылын 97 мун тонна тараа хүлээп алган, ол болза республиканың хемчээлинге алырга, будун чартык план болуп турар-дыр. Бо чылын төп сайгарылга баазазы шыгы көвей тараалларны кургатканы болгаш ажылдап кыпканы дээш, республиканың ажылагыйларынган 252 мун рубльди алган — олар ынча акшазын чедир албайн барганнары ол-дур. Каа-Хем районда «Ленинчи оруг» колхозтан, «Бурунгаар» совхозтан келген тараалларның шыгы база улуг.

Сайгарылга баазазы эртken чылын 97 мун тонна тараа хүлээп алган, ол болза республиканың хемчээлинге алырга, будун чартык план болуп турар-дыр. Бо чылын 300 тонна сиген белеткээр планныг болза, ам ооң чүс ажыг тонназын белеткеп алган.

Бригаданың шөлдеринде чаагай тараалар быжып турар. Удавас ооң ажаап алышкынынга база кирер.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

Бистиң темпилеривис

Бөгүн чүнү кылып аяган бис? Он хонук, ай, квартал дургузунда дазалгалар, хүлээлгелер канчаар күүсеттингенил? Совет кижилерниң чаңчылкаан, эргежок чугула болгаш дазы чугаалаашыр айтырыглары ол апарган. Оларны харыылаарын ажылчын, инженер ийикпе ажыл-агыйжы бүтүзээн, будурулгенил коллектив бүтүзээн бодаар. Оларны бистиң бүтү улузувус сонуургаар. «Албадалдыг ажылдаарын бистиң чуртувуста инити күрүнеге хамаарышкан (долегейге нептерээн, интернационалчы шөзүлүү база биядингир), план ёзугаар организастаттынган, найгамчын улуг хемчээлдиг күш-ажыл-биле, боттарынга ажыктыг кылдыр ажылдаарывыс-биле солаан» деп, В. И. Ленининиң бижип чоранны ондур улуг чаартылга оортан база тодаргай кестүп турар.

Социализм үезинде күш-ажыл — кижиниң чаагай чоруунуң бодараар кара чаңгыс үндезин дээш болгаш чижек хемчээ, ооң инитилелге байдалын үнелеп көөрүнүң кол барымдазы болгай. Социалистиг инитилел тургузуу күш-ажылдың будурулгенүүн бедидеринге, арга-мергежилдерни болгаш талантыларны улам хөгжүдеринге мораль, материал талазы-биле сонуургалдыг болур чорукту тургузуп берип турар. Массалыг социалистиг чарыш, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин чогум-на ону хереченнеп турер.

Миллион-миллион кижилерниң чогаадыкчы бот-идепкейи, оларның күженнишкиннерин план ёзугаар организастап турары — совет кижилерниң хостуг күш-амыдыының күүлүг чогаадыкчы нүүтүлүүнүң чогум-на үнезини ол. Ала чайгаарлаашкынның болгаш анархияның орнунга ажыл-агыйны планныг үштап-баштаары — социализмниң эң чугула чаазал алышкынынарының бирээзи болгаш. Улус ажыл-агыйын план ёзугаар хөгжүдери экономиканы күрүнеге инити хемчээлдин-биле чогумчалыг башкарар, будурүүчү нүүтүлерни ылап десми хемчээлдиг кылдыр таварыштырар, чогумчалыг сайгара тургузар, материалдыг, ажыл-ишчи болгаш сан-хөөнүк нүр хөреңнилерин планнаарын хандырар арганы берип турар деп, СЭКП ТН-ниң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринде онзалап демдеглээн. ССРЭ-де ажыл-агыйны план ёзугаар үштап-баштаарының теориязы болгаш практиказы — улустарның төөгүлүг дүжүттүгүнүң, коммунистиг тургузуушкунга киирген улуг улуг-хуу болган.

Революция мурнундагы Россия техника-экономика талазы-биле хөжүдингай чурт чоргаан болгай. Долегейниң империалистиг баштайгы дайбыны, а ооң соонда аныяк Совет Республиканы удур делегей империализминиң болгаш мыттыкы контрреволюцияның чепсектиг демисели улус ажыл-агыйын үргедеп, хоозуратkан. Улуг үлетпүрүнүң продукция бүдүрери дайбын мурнундаазының чедининиң бири-ле кезии, а нан эзимдирери — бөш-даа четпес хуузу болган, мындыг чавыс деңмедиг турган, тайбың тургузуушкун ажылын чорудуп эгелээр үшүр биске таварышкан. Ынчан кодээ ажыл-агыйның продукциязы барын ийи катап эвээшээн турган.

Чурттуң экономика болгаш инитилел байдалын барымдаалап тургаш, социализм тургузарының эртемниг планы-биле совет улусту Коммунистиг партиязының чепсеглээни ооң төөгүлүг ачы-хавыязы болган. ГОЭЛРОмуң ленинчи планын, дайын мурнундагы башкыларын, а ооң соонда дайын соолундеги беш чыл планнарын боттандырганы экономика, культураны шапкын хөгжүдерин хандырган, социализмниң бүрүнү-биле, үзе тиилээрин болгаш коммунизм тудуп тургузарынче шилчиринниң баштайгы бедетпедерин тургузарын чедип алыр арганы берген.

Совет Эвилели экономиказын үзүксеэсаал чокка, кризиске таварышпайн кодурерин, ажылдап шыдаар чоюунуң сувуразын ажыл-биле хандырарын болгаш чонның чаагай чоруун улам бедидерин чедип аяган деп чүвени ам бүгү девгеер иөруп, билип турар. Совет кижи ажыл чок чорукка, ядараа-түргедилге таварышы бээр болдуң бе деп сестир үшүр-даа чок. Экономиканы докгаамал, бедик темпилериг хөгжүдүп турары — социализмниң шимтирииг чедишкиннериниң болгаш артык күштериниң бирээзи болгаш.

Революция мурнундагы Россияның улут-хуузунга делегейниң үлетпүр будурулгезинниң дөрт хуудан шөөлүгээ ашпас иезии онаажып турган. Ам бистиң Төрээн чуртувус бүгү делегейниң будурөр үлетпүр продукциязының барын 20 хуузун берип турар. Совет аар үлетпүр өзүлде темпилериниң талазы-биле өскө бүгү чурттарның, ооң иштинде эң сайзыраңгай капиталистиг күрүнелерниң-даа үлетпүрүн ораанчок эрткен деп чүве оортан тодаргай кестүп турар. Чижээвээрге, үлетпүр будурулгезинниң чылда ортумаа-биле немештир өзери 1918—1966 чылдарның дургузунда ССРЭ-ге 10 хуу хире, АКШ биле Францияга —3,7 хуу, Англияга — 2,1 хуу болган. Ала-чурттуң үлетпүр продукциязы 1913 чылдаазынга бодаарга 1966 чылда 66 катап көвүдээн деп чүвеге шынал-ла чоргаараның болуур бис. Бисте аар үлетпүрүнүң эң депшилгелиг, шимтирииг адырлары — машиналар будурери, энергетика, амгы үениң металлургиязы, одаар чүүл үлетпүрү, химия биле электроника өнза шапкын өзүп турар. Совет аар үлетпүр эм будурилгеге, техниканың эң нарын соруглаарын шимтирлеп, бүгү экономиканы бедик темпилериг хөгжүдерин хандырып шыдаар. Аар үлетпүрүнү мурнакчы темпилериг хөгжүдерин барымдаалавышаан, партия кодээ ажыл-агыйны база чонның материал болгаш культура хереглеедерин үлетпүрүнүң шуут хандырып турар адырларын шалыпкын хөгжүдер соруга салган.

Социалистиг улус ажыл-агыйын, ажылчы чоннарның чаагай чоруун болгаш культуразын улам кодурериниң планнарын боттандырарынга будурулгени планнаарының, аңаа экономика талазы-биле идиг бээриниң чаа системазын амыдыралга шын боттандырары чугула ушур-дузалыг. Ам бөш муң ажыг үлетпүр будурулгелери болгаш улус ажыл-агыйының өскө-даа адырларының хөй будурүлге коллективтери чаа арга-биле ажылдап турар.

Чаа арга-биле ажылдаарга, инитилелдиң, коллективтиң болгаш ажылчын бүгүдезиниң нүзел-сонуургалдары улам чогумчалыг дүгүмүн турар деп чүвени дурзулга, практика бүзүрелдин-биле хереченнеп турар. Будурулгенин бүгү нурлавырларын улам четче ажыглаарынга болгаш продукцияның шынарын бедидеринге ажылдакчыларның сонуургалдыы дыка улгадып турар. Экономика реформазы улус массаларының чогаадыкчы идепкейин, будурулгени башкарарынга өларның ролюн бедидеринге чедирип, чурттуң экономиказын улам чечектелдиреринге дөгүм болуп турар. Чижээлээрге, бистиң үлетпүрүвүс улуг байырлал чылының баштайгы чартыының дургузунда продукция будурүп үндурерин 10,6 хуу көвүдеткен фант чогум-на ону сөгләп турар. Ол хире өзүлдени бурзуваз пропаганда безин тергиин-дир деп хүлээр ушурга таварышкан.

Совет кижилер Улуг Октябрьның 50 чыл ооң төлептиг үткүүр дээш калбаа-биле чарышпышаан, партияның XXIII съездизиниң шимтирлерин, беш чыл планының онаалгаларын амыдыралга улуг сорук киришкинниг боттандырып турар. Чурттуң будурулгелери биле тудугларында, хөвүларында, эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор төптеринде — чер-ле болганда шудургу, тургузукчу ажыл-иш хайныгып турар. Ажылчыннар, колхозчулар, эртем, техника ажылдакчыларының социалистиг будурулгени сайзыраңгайжыдарының болгаш өстүреринниң улам хөй чаа курлавырларын илередип, ажыглаага киирип, ооң ажыктыын улам бедидип турар. Бистиң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң темпилерин улам дүргедедирип чугула.

(«Правданың» мурнуку чүүлү).

САРГАЛДЫҢ ХҮНҮ

Петр сактырга, хамык кижилериң соонда оттуп келген дег сагындырган. Маң-биле майыктаажы кирер тепкеш, үне халып кээрге, чаа дың адып, чер чыып орары аңаа биядинген. Ол хүн кезип кириптери тараазының ындында, Туралыг аргазында хүнбус ажынганзыг огурган.

«Чүвени этелеп аары ужурдулга болгай» деп бодалы-биле Петр бажыңга кирип келгеш, дүнмазы Владимирни, эжи Фадей Долгановту оттуур шелгилепкен.

Лафетчиктер машиналарынга ап четкеннер.

— Мен хүүда 30 гектарны ужурар мен — деп, Петр чугаалаан.

— Сен бистиң дора кижилер деп бодадың бе?—деп Фадей Долганов чугаалаан.

Лафетчиктер ол хүн тараазы тавычалай кезип киринкеннер. Шала кежээ апарганда аңаа колхоз даргазы Андрей Андреевич Моргун халдып келген. Дыка улуг шолдуң тараазы тавычада чыткаанын, а механизаторлар, ажыл хүнүн түнээзинг, соңнуг, мурнуг чоруп органын ол көрген.

Василий Игнатьевич Глушков бригадир ёзу-биле хемчээкчиниң туткан, шолче базып чорушкан. Ол үр-де черни хемчээп, ынавылап хынап турган.

— Бижи бүрүзүнге 37,5 га черниң тараазын ужурганы онаажыр-дыр. Кымынар мурнап, кымынар озалдап турганы менээ билдинмес — деп, бригадир чугаалаан.

— О-о! Бис чангыс кижи дег болгай бис!—деп, Владимир Ситников колхозунуң даргазынга баа бригадирнинг көөргеттингенигниг хөөреп үнген:— Көөр силер, бо шолдуң тараазы үш-ле хүн болганда шупту тавычада чыдар.

Владимирниң чугаазы шын болган. Үш хүн болганда — 360 гектар тараа тавычалаттынган.

Чүгле чангыс хонган, комбайнерлер тарааны кезериниче киргеннер. Ажааданың баштайгы хүнүмде-ле 12 тараа кезер комбайнар дүжүт шолунче эштип киринкен. Оон-биле удаалаштыр тараа чүдүрген автомашиналар Бызыдың сайгарылга баазазынче шуужупканнар.

— Бо байырлал чылында ийи муң үш чүс тонна тарааны дужаар планныг бис. Ынчалза-даа алды муң тонна чедирер хүлээлгелиг бис. Кандыг деп бодай-дыр сен, Василий Игнатьевич?—деп, Моргун бригадиринче кажарзымаар көрген.

— Андрей Андреевич, алды муң тонна тараа дээрге, чайлыг херек. Ажырбас, шыдаар бис.

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозу районда хамык ажыл-агыйларны мурнап дүжүт ажаалдазынче калбак фронт-биле киргеп. Өске ажыл-агыйлар тарааның быжарын ам-даа манавышаан, чүгле ам чаа-ла лафеттер-биле тавычалай кезериниче кирип турарлар.

Аңаа бодаарга, Көк-Хаактың азы «Коммунизмче орук» колхозтуң тараажылары эрте тараап, эрте кезип киринкен ышкаш сагындырар. Шынында ындыг эвес. Ол колхоз «Скала» хөөреп үнген:— Көөр силер, бо шолдуң тараазы үш-ле хүн болганда шупту тавычада чыдар.

Владимирниң чугаазы шын болган. Үш хүн болганда — 360 гектар тараа тавычалаттынган.

Чүгле чангыс хонган, комбайнерлер тарааны кезериниче киргеннер. Ажааданың баштайгы хүнүмде-ле 12 тараа кезер комбайнар дүжүт шолунче эштип киринкен. Оон-биле удаалаштыр тараа чүдүрген автомашиналар Бызыдың сайгарылга баазазынче шуужупканнар.

— Бо байырлал чылында ийи муң үш чүс тонна тарааны дужаар планныг бис. Ынчалза-даа алды муң тонна чедирер хүлээлгелиг бис. Кандыг деп бодай-дыр сен, Василий Игнатьевич?—деп, Моргун бригадиринче кажарзымаар көрген.

— Андрей Андреевич, алды муң тонна тараа дээрге, чайлыг херек. Ажырбас, шыдаар бис.

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозу районда хамык ажыл-агыйларны мурнап дүжүт ажаалдазынче калбак фронт-биле киргеп. Өске ажыл-агыйлар тарааның быжарын ам-даа манавышаан, чүгле ам чаа-ла лафеттер-биле тавычалай кезериниче кирип турарлар.

Аңаа бодаарга, Көк-Хаактың азы «Коммунизмче орук» колхозтуң тараажылары эрте тараап, эрте кезип киринкен ышкаш сагындырар. Шынында ындыг эвес. Ол колхоз «Скала» хөөреп үнген:— Көөр силер, бо шолдуң тараазы үш-ле хүн болганда шупту тавычада чыдар.

Советтер амыдыралы

СҮТ-ХӨЛЧҮЛЕР ЧАРТЫК ЧЫЛДА

Төөгүлүг улуг байырлал чоокшулаан. Чер-черде калбарган улусчу чарышка Советтериниң ролю кайгамчык улуг. Республиканың көдээ болгаш суур Советтериниң аразында юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжы чоруп турарын билир бис. Ол чарыштың эгелээн чери — Чөөн-Хемчик району. Ук районда эң улуг көдээ Советтериниң бирээзи Сүт-Хөл көдээ Советтиң юбилейлиг чылдың баштайгы чартыында ук көдээ Совет 5 ковуругүнү туттурган. Ниитизи-биле алырга 60 километр оруктуң тудуун кылган, септээн болуп турар.

Республиканың көдээ Советтериниң чарыжының негелделерин ёзугаар үстүнде ады үнген көдээ Совет, бо чылдың часкы, чайгы үелеринде чоннуң ажыл-агыйжы, культурлуг амыдыралын экижидер талазы-биле болдунар хемчегларни ап чоруткан. Улуг Октябрьның чартык чүс чыл болур оюнга уткуштур Советтиң алган социалистиг хүлэлгелериниң күүселдезинниң талазы-биле чамдык эки түннелдер чедип алдынган.

Ооң-биле чергелештир Сүт-Хөл көдээ Советтиң девискээринде 4 херээженнер чөвүлелп, 4 төрелдер комитеди, 16 кудумчу комитети доктаамал ажылдап турар. Оларның алдар-хүндүзү чурттакчыларның аразында нептерээн. Киров салбырда Ольга Дыртыкка, Сүт-Аксында — Наталья Монгушка удурткан херээженнер чөвүлелдерни үлегерлиг ажылдап келген.

Көдээ Советтериниң чарыжының кол негелделериниң бирээзи — чоннуң культуразының негелделериниң бүтү тала-биле хандырары болуур. Ол талазы-биле ук көдээ Советте эки ажылдар чоруттунганын демдеглээр херек. Көдээ Советтиң девискээринде бир культура бажыңы, 3 көдээ клуб, 5 кызыл булуң, 3 көдээ библиотека, 4 кино тургузулга доктаамал ажылдап турар. Чартык чылдың түннели-биле алырга ол культура албан черлери чурттакчы чонга кино-концерт көргүзүттериниң планныг онаалгаларын долдур болгаш ажыр күүселдиң шыдаан.

Ооң-биле чергелештир Сүт-Хөл чоок-кавыында 4 уран түүл болгүмү ажылдап, аныяк өскениң эң талантылыгларын эвилелдеп турар. Оларның иштинден Ак-Даш болгаш Ортаа-Тал деп черлерде тургустунгулаан ийи ыяшты бөлүм чартык чылда 27 удаа концертти 3053 чурттакчыга көргүскенин көдээ Совет эки деп демдеглээн. Көдээ культура албан черлериниң инициативазы-биле «Чалыы назыныың оруу» деп ниити темалыг диспуттарны черчерге организастап эрттирген.

Сүт-Хөл көдээ Совединиң ажылыкчи чедиишкиннери багай эвес. Чартык чылда белеткелдер талазыбиле планнарын ажыр күүселткилээнин борта чижек кылдыр демдеглеп болуур. Човдан узуг алгы-неш хүлээп алырының планын 114 хуу, биче алгы-нештиин — 107 хуу, өлүг аймаанының — 121 хуу күүседип алганы черле өөрүнүүр. Сан-хөөнүн планын ап көрээли. Көдээ ажылагый үндүрүүн сүт-хөлчүлер чылга удур 102, чурттакчылардан алыр үндүрүүнүн чылда көрдүргени-биле бүрүн, бот үндүрүгү чылдыы-биле алырга 100 хуу кылдыр күүседип алган.

Көдээ Совет боттарының депутаттарынга болгаш активниге даянып, ажылдап турар. Депутаттарның иштинден Манчүректе садыгны Сат Дотпе, совхозтуң Киров салбырында школа аштакчызы Ольга Дыртык, ол-ла салбырның эргелекчизи Сарыглар Монге-Назын оларның ак сеткилдиг ажылын демдеглээри чугула. Күүскомнуң ажылынга олар боттарының дээштиг салдарын чедирип, соңгукчулар-биле ажылды үргүлчү чорудуп турар.

Ниитизи-биле ыяшты көскү чедиишкиннери турза-даа, Сүт-Хөл көдээ Советтиң алдарлыг 50 чылга уткуштур социалистиг чарышка киржилгезинде четпестер база бар. Суурлар чагайжыдыгазынга, чуртталга бажыннарын тударында бар четпестер ук Советти чартык чылдың түннелинде чер алыспаанын айтыр херек. Ол ышкаш совхозтуң ажыл-агыйжы планнарын күүседиринге Советтиң күүскомунуң киржилгезинге четпес деп санаазы чөп. Страхование талазы-биле чыл планы 54 хуу күүсеттингени багай эвес болбайнаан. Ынчалза-даа өске черлериниң деңнели-биле алырга ол куду көргүзүг болуур. Школаларның бо чылгы көргүзүглери төгенчиг болганын демдеглээр херек. Эртикен өөредилге чылында Бора-Тайга ортуман школа-биле Суг-Аксыныы — 86— 86 хуу, Кара-Чыраа биле Ак-Даш 8 чыл школалары чылда өөредилгезин 87—87 хуу күүсеткилээн. Мынаыг дүвреничиг байдал Сүт-Хөл көдээ Советтиң ажылындан база хамаарыжыр турган. Амгы үеде школалар септелгеп база хирезинде чоруп турар. Көдээ Советтиң инициативазы-биле күш-ажыл кылып шыдаар ала-бөргүзүн школа септелгезинге киниритирер, ол ажылды контрольдаар ужурлуг. Школалар ажыттынар айкелген, белеткел талазы-биле күүскомам шалып хемчег алыр болза чогуур.

Сүт-хөлчүдер черинге ханы ынак, күш-ажылга чүткүлдүг улус. Оларның энергиязын, чүткүлүн организастаары көдээ Советтиң чугула сорулгазы ол.

О. НАМЧЫЛАК.

Аныяк өскенге үлегер...

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхоз. Ооң Бай-Тал салбырының төвүнде чурттап турар кырганнар бар — Хертек Авыр-оол биле Чаман Мазылай. Оларның кайызы-даа аныяктардан тудаар хөөмү чок, ажыл-ишке дээнде идепкейлиг.

Х. Авыр-оол — малчыннарда почтальоннап турар, ынчаарга Ч. Мазылай — кандыг-даа ажылды кыл дээш дагзырга, чамаан дивес, Улуг Октябрьның 50 чыл болуур ооң-биле холбаштыр суур чаагайжыдылгазының херээнге бо кырганнар шүглүп үнгеннер. Чүгле бо чылын эвес, харын мурнунда-даа оларның тарып олурткан ыяштары ногаарарып, бедип үнгүлей берген, ында кандыг ыяштарны чок дээрия: тал, хадың, пеш, терек... Кат-чимис аймаа-даа бар.

Ч. Мазылайның башкыныың ишти-даа, дашты-даа кезээде арыгсилиг болгаш суурга арыг-шевер башың дээш тыпсыр. Малчын кудумчунуң шинчип чоруур кызыл тугун оларның үр үеде кадагалап келгени таварылга эвес. «Бистиң маңаа колхоз тургустукуп турар үеде-ле тутнан чамдык башыңнар ам-даа орта херимге безин чок, ыяш, чечектер база тарывааи, ходуя берген тургулаарын киими найгаар чүве-дир» деп, бо өг-бүле хомудап чугаалап олурар.

Бир эвес башың бурузу оларныы дег ногаан тарымалдарлыг турган белза, бистиң суурга эки-ле турар ийик: чараш-даа, арыгсилиг-даа... Мурнунда маңаа турган колхозтуң хөөчүн кемигүннериниң чамдыызы болур бо кырганнарның амыры — аныяк өскенге үлегер.

Ч. НАМДАРАА.

КУР-нуң Москвада элчин черинге ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң дыңнадыы

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствоазу КУР-нуң Москвада элчин черинге август 20-де мындыг уткалыг нота чорудуп берген:

«Делегей эргелериниң ниитизи-биле хүлээп көрдүнген чижек хемчээлдерниге болгаш садыгламыр, далайга чоруур талазы-биле бар турар совет-кыдат дугуржулгаларга чөрчүштүр кыдат эрге-чагырга черлери сөөлгү үеде совет садыг судноларыңга, оларның экипажтарынга хамаарыштыр кара туразында, ужур-дүрүм чон үүлгедиглерин Дальний деп далай өртээлинде кылып турар.

1966 чылдың декабрьда олар өөчүктүг чылдак туттунган, совет «Загорск» теплоходту дүрүмде чок ёзу-биле 20 хонук дургузунда тудуп саадаткан; ол далай өртээлиниң эрге-чагырга черлери ук судноңуң документилерин холгаарлап алыр, бурузулуг үүлгедиг кыныынан бис дигилеп өчүк бээрииче судноңуң капитаныи болгаш ооң экипажының кежигүнерин котпактап албадаар деп ораалдашкан.

Бо чылдың августа совет «Северск» теплоходуна болгаш ооң экипажынга хамаарыштыр кыдат эрге-чагырга черлериниң чөнгээ организастааны ужур-дүрүм барымдаалавас үүлгедиглериниң база бир тодаргай фактызы болган, ооң ужурунда Совет чазак шинтиирлии-биле удурлажганнын медеглээн болгай.

Совет «Туркестан» болгаш «Камчатск-песс» теплоходтарны далай өртээлинче кирбес, оларга чүүк чүдүртпес кымдыр кызаар байдалды ол-на Дальний деп далай өртээлиниге кыдат эрге-чагырга черлери ажагээр тургускан, ооң түннелинде ол судноларны бо чылдың август 15-те Дальнийдеи чүүк чок чоруур ужурга таварышкан.

Совет судноларга болгаш оларның экипажтарынга хамаарыштыр кыдат эрге-чагырга черлериниң Дальний деп далай өртээлинде кылып турар ол бүтүү үүлгедиглери совет-кыдат харылзааларыны улам нарымдаыр кээш КУР-да чоруурун турар антисоветчи кампаниянның база бир кезии болуп турар төлээде, ол үүлгедиглериниң уламындан садыгламыр болгаш далайга чоруур талазы-биле ССРЭ-нин, КУР-нуң аразында бар турар дугуржулгаларның күүсеттинери чигзинчиг апарган. Шак ындыг таварымча чок байдалга таварышкан совет судноларның Дальний деп далай өртээлинге баар аргазы чок, ынчаргаш кыдат эрге-чагырга черлериниң ол үүлгедиглери садыг судноларының аргыжарынга берге байдалды таварыштырып турар.

КУР-нуң чазаа совет судноларга хамаарыштыр кыдат эрге-чагырга черлериниң шак ындыг таарышпас үүлгедиглерни кылырын моон соңгаар болдурбас, чогумчалыг хемчегларни алыр болгаш Дальний деп далай өртээлинге совет судноларының садыг-транспорт талазы-биле таварымчалыг байдалдыг болурунуң магадыналын бөөр деп чүвени Совет чазак маңап тур».

ДАШТЫКЫДА

Ханойже чаа халдаашкыннар

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентиан С. Афонинниң дамчыдып туралары болза:

Ханойже америк ужар түүлдүң кадыг-дошкун халдаашкыннары ийнги хүнде үргүлчүлеп келген. Ол халдаашкыннар август 21-де ол черниң-биле 12 шак турда эгелээн. Янзы-бүрү хевирлериниң хөй болук самолёттары хоорайның соңгу болган мурнуу талазында сырый чурттакчылыг хөй районнарны, Ханойнуң төп кезиин бомбалаан болгаи боолаан. Чоннуң ортузунда котараддар бар болган. Ханойнуң Хоэи Кием төп районунда эмнелге бузулган. Поликлиника корпузунуң ийи хаңдынга дүшкен «шрайк» дээр ракетаның чазыдырыышкынындан 2 медицина ажылдакчызы өлген болгаш 3-жү балыглангап. Олар ынчаарда бомбалаашкын болган черже баары-биле белеткенип турганнар. 10 хонуктуң мурнунда Ханойже америк ужар түүлдүң араатанзыг халдаашкынындан качыгдаан вьетнам хамаатылар чыткан ол эмнелгеге чоокта чаа даштыкы журналистер барып чорааан.

Америк агаар дээрбечилери боттарының кеминг үүлгедишкиннери дээш кеземче чок артпааннар. ВДР-ниң ракета шеригдери база катап шылгараан. Август 21-де агаардан халдаашкынга удур камгалалдың чазыг чок адыышкыны-биле беш америк самолёттуң чок кылган. Ол чедиишкиннии дугайын дыннатпышаан, Ханой радиозунуң демдеглээни болза, дүжүр аткан беш америк самолёттарның бирээзин ВДРниң агаарынга ниитизи-биле дүжүр аткан америк самолёттарның 2.200-күзү болган.

Август 22-де ол черниң-биле 7 шин 10 минута турда Ханойже америк бомбаларны болгаш ракеталарны база катап оттаан. Хоорайның чөөн талазында сырый чурттакчылыг районнарның бирээзи улуг ногаралга таварышкан. Ол районнуң бир кварталы чер кырындан шуут арылган.

Бо медээни дамчыдып турар үеде Ханойга агаар дүвүрээнниң база катап чарлаан.

Вьетнамның Демократтыг Республиказы. Капитан Лам Ван Лик — Вьетнам улус армиязының маадыры. Лам Ван Лик америк ужар түүлге удур агаар тулчуушкуннарынга шылгараан.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

Румын улустуң байырлалы

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Республиканың ажылчы чоннары улуг байырлалыы—боттарының төрээн чуртунуң фашистиг дарлалдан хостаагаи хүнүн демдеглеп турар. 1944 чылдың август 23-те румын улус социалистиг күрүненниң хогжүлдезинге үнделгенин тургузар арганы алган.

Бухарестте, өске-даа хоорайларда болгаш суураарда, бүдүрүлгелерде болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлге кооперативтеринде байырлал шинчи кирген.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле румын улус амыдыралдың бүтүү адырларынга, социализмни тургузарын доозар дээш демиселге улуг чедишкиннерни чедип алган. Республикада күчүлүг индустрия болгаш мурнакчы көдээ ажыл-агый тургустунган. Эрткен чылда үлетпүр бүдүрүлгениң хемчээли 1948 чылдың деңнелиидеи 13 катаи ашкан. 1950 чылдыы-биле деңнээрге, национал орулга 4 ажыт катаи, социалистиг садыг четкизин дамчыштыр чонга садыл турар баазаларының хемчээли беш ажыт катаи көвүдээн.

Байырлалга холбаштыр үндүрген румын солуннарда ажылчы чоннарның бай ырлалга алдар болдурган күш-ажылчы тиилелгелериниң дугайында дыңнадыглар долган. Ол болза пландаи ажыр бүдүрген муимуң тонна продукция, нанмаи алган хөй миллион лей хөрөнгилердир. Республика социализм тургузуушкунуна чедип алган улуг тиилелгелериниң түннелдерин байырлалдың хүнүнде үндүрүп турар.

Негрлериниң хөлзээшкиннери үргүлчүлеп турар

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). Нью-Хейвен дээр (Коннектикут штат) америк хоорайда негр чоннуң хөлзээшкиннери үшкү хүнде үргүлчүлеп турар. Комендант шагын тургузуп, чүс-чүс полициежилер таныыдаан база национал гвардияның черигдерин хоорайже киирген болза-даа, негр чон сөөк-язы шагаар чорукка удурлажышкынын илерегилээри-биле хоорайның кудумчуларынче база катап үнген. Нью-Хейвенге хөлзээшкиннии үш хүннериниң дургузунда тудуп хоругдаттырганнарның ниити саны 335 кижиге четкен. Хоорайның кара бажыңы долган. Ынчангаш чаа тудуп хоругдаан кижилерни кожазында хоорайларның кара бажыңнарынче чорудуп турар.

Комендант шагын күш чок болдурарын, полицияның талазындан каржы ажылаашкынны болгаш күүхээшкинни соксадырын, хоорайны чаагайжыдырыга бир миллион долларны үндүрүп бөөрин негээн манифест бижикти хоорайның негр чонунуң митингизинге үлээн алган.

Джексонда (Мичиган штат) негр чоннуң хөлзээшкинн база үргүлчүлеп турар. Хоорайның полициязын күштерин дайынчы байдалга тургускан.

Батон-Ружеде (Луизиана штат) полиция Билли Бруксту тудуп хоругдаан. Негр чоннуң депшилгезинге дузалаары-биле чоокта чаа хоорайта тургустунган ассоциацияны ол баштап турган.

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ—ООҢ ТУРАЛААН АЖЫЛЫН БЭЭР

Кудумчуларда болгаш солуннарда чамдык чарлалдар чүүл сөглеп турарыл? Оны Совет чурттуң даштыкыдан келген хөй аалчылары сонуурган турар. Чарлалдар ээлдээ-ле ажок «чалаа тур» ийикпе харын мырнай шуут-ла «негеттинип тур» дээн сөстерлиг кылдыр эгелээн болуур. Ооң ыңай инженер-энергетиктер биле тудугжулар, башкылар биле эмчилер, дарганнар биле фрезержилер, баш таарар мастерлер, садыгжылар негеттинип тур дээп болуур.

ССРЭ-ге чорааш боттарының көрген, билген түүлдерин чугаалажып олура, оны даштыкы чурттардан келгеннер база чайлаш чок-ла чугаалай каапгар. Бир чамдымызы чаагай күзелдиг чугаалаар,—чуртта чорудуп турар тудуг ажылы улуг, чаа бүдүрүлге черлерин тургузуп, амдыгаа дээр өргеп-даа турбаан девискээрлерни ажыглалга киирип ап турар ужурунда ыңдыг дээр. Ооң өскелери чигзинер,—Совет Россияда кижилер орнуига машиналар ажылдап турар апарган, хөй-ле ажыл-ишчи мергежилдер херек чок болган турда, канчаи ыңдыг боор ол дигилээр...

Ол ийи бодалдың каймыын-даа шуут шын дээр болза, херек кырында байдалды хажыдыпканы ол апаар. Бистиң чурттувуска ажыл тывылбастаар деп чүве турбас, тудуг ажылдары делегеренгей чоруп турар, чылдың-на—ажыглалга чаа бүдүрүлге черлерин кирип, чаа-чаа девискээрлерни чуртталга черлери болдуруп ап турар бис, анаа ажылдаар хөй кижилер херек болгай. Ыңдыг-даа бол, чонну ажыл-ишке таварыштыр сайгарып тургузары ам-даа айтырыглыг. Күш-ажылчы курлавырларны улам үгаангыр болгаш чогумчалыг ажыглавры база чугула. Чугаанын ужуру болза чүгле ажылдап шыдаар кижилерниң шупгузунуң ажыл-иштиг болган турарында эвес, харын кижи бүгүдезиниң анаа-ла ядарал чок чурттаарын бодавайн, сеткил-сагыжынга база тааржыр ажыл кылыр арганы алган турарының дугайында болуп турар-ла болгай. Ол ынчуур чугула, парын-даа айтырыг.

Ол айтырыг шинтпирлеттинер бе? Чогум-на ону чугаалажып көрээл.

—Москванын соңгу-чөөн талазында, чурт картазында демир оруктар четкизи улгаткаш, чурттакчылыг черлер эвээжей берген черде бурунгунуң Вологда деп оруе хоорайы—ак даш пайысылаа—Москваның үе-чергези болгаш биеэде ооң шырак адаанчызы чораан хоорай бар.

Богун Вологда—бир улуг областтың төвү-даа бол, бодунуң кожалары чамдык хоорайлар дег аар үлетпүр төвү, улуг үлетпүрлүг хоорай болу бербээн. Вологданың бүдүрүлге черлериниң кылып турар ажылы нургулайында-ла бодунуң иштики херегледелерин хандырар: заводтары ыяш болбаазырадыр болгаш эът-сүт үлетпүрүнге станоктар кылып бөөр (областа ол ийи адыр аажок сайзырангай), кодээ, ыяш ажылагыйынга машиналар, механизмнер септеп бөөр. Хендирр болбаазырадыр комбинады Вологда чонунуң код байлаа—хендирии, а эът болгаш сүт комбинаттары көдээ ажыл-агыйының продукциязын болбаазырадыр. Вологданың даараныла, хеп аргымр, хой кежиинден хеп даараар фабрикалары бар, ооң өскелери этхерекселдер, ойнаарактар, баяннар... кымын турар.

Бичө үлетпүрлүг Вологданың кудумчузары безин кончут хой чарладыыр, а областъ солуннарының дөртку арыннарын база озаг болгаи—айырап шокар чоруур Кээп ажылдаиар деп чалаан кижилери электромонтёрлар биле газ дуиззалакчылары, ишик кылырлар биле поварлар, бухгалтерлер биле эмчилер, чолаачылар биле башкылар болур. 160 муи вологдачылариың чаңгызынгаа ажыл чок ийикпе амыдыраар хореиги чок апаар ондак таваржыр деп ужур-даа чок. Амгы үеиин механизациязы—автоматтар, машиналар, шуушгурулгалыг шугумнар ажылчыннарның орнуига ажылдай бээрге безин оларны оске бүдүрүлге черлери күзелдин-биле кудээп ап турар. А күзезинзе, чаа ажыл мергежилиигге өөренип алырының ийикпе мергежилиин бедидип алырының дугайында профэвилеел сагыш салыр. Заводтарда болгаш фабрикаларда тускай эртеминиглер боттарының теоретиктиг билиглеерин ажылчыннарга берип, а бүдүрүлге чаартыкчылары ажылдаар аргаларын чугаалап берип турар тускай куретар бар. Ол-ла бүгүнүң шүүдеиин күрүне төлеп бөөр ийикпе, анаа-ла халас кылып турар.

Бистиң чугаалажы берген айтырыгларывыс Вологдадан база чүүл-бүрүү ынамыг илереп коступ турар. Бүгү кижилерниң эвес, харын кижи бүрүзүнүң дугайын чугаалаарга мындыг.

Сергей Николаевич болгаш Галина Дмитриевна Ногиновтар мындаа чаа Котзаече Таня деп уруун үдээп. Ооң баар черн мрак эвес-даа бол, чарлыры сагышка анчыг болгаш арай сезинчиг болган: ол уругнун бот-тускайлап апарган аимдыралы та кандыг болур? Таня чазып Вологданың башкы институдун доосказп, төөгү башкызы болган деп диплом алган. Хоорай школаларында төөгү башкылары ажылдаар хостуг чер чок болган. Татьяна күзээр болза, ооң өске ажылды база тып ап болур. Вологдада чырдымышкын ажылдакчызары чедишпес, клубка ийикпе Культура ордузуига ажылдап киирип алгап, лекторлар ажылын баштап болур. Пионердер бажыңынга төөгү болгумуи башкылай бер деп ону база чалаан. Ынчаныыже аныяк башкы ынаваан—кодээге баргап, бодунуң шилип алган тускай эрдемининг аайы-биле ажылдаар дээп.

Ада-не часкаанзыравае—оларның өг-бүлези дөрт оолдуг. Оларының кандыг ажыл мергежилиге өөренип алгашы? Элээдээи—Лев кинопаппаратура механиги. Геннадийи—ушудукчу. Владимири—тепловоз машиниязы. Хеймер Николайы ап-даа өөренип турар, мехир чылын школа доозар...

Ооң бир янзы база болгулаар. Евгения Жарова—пос-таавы аргыкчызы ук-төөгүүг. Ооң ада-огбелери, кырган-ачалары база пос-таавы аргын чораан. Октябрь революциязының соонда оларны херээженнер кээп солуй берген, ооң ол ажылдан ар кижилерни чоорту мырнай дөгерезин чайладып үндүрүпкеп. Пос аргыыр ставокка баштай Евгениянын кыргап-аваазы биле үш үгбазы, ооң соонда аваазы болгаш херээжен төрелдери, үгбалары кээп ажылдай берген. Ол хөй кижилиг бүгү өг-бүленнің үш-ле кижизи өгбелериниң кылып чораан ажылын кыбайын баргап. Людмила ойнаарактар чуруучузу. Аня—уруглар эмчизи болган, Таня бир заводта хынакчылап турар. Евгения боду—аргычы. Комбинадынга бодунуң аае-кежиин база тып азган—ставоктар эдикчизи Сергей Конюхов-биле өгленип алган. Куда дүжүрген соонда бир чыл болганда түн оглу Серёжа төрүттүнген. Божуурунуң шөлээн доосту бээрге, бичии оглуи ялиге тургузуп каап. Өтлеигеннерии ажы-төлү аалга сыңмае болзун деп аалгар болгай. Женгиниң ажы-төлү шында-ла мындыг болган. Сергей—хеймер оглу бо күүи школага өөретир. Валентёгүи ялиниң бичө чаштар бөлүүнден элээдилер болүүнче шилчидер, а бичии Машазының ялиге турар черн чок. Комбинадынга ажыл тавайн баар ужурга таварышкан. Бодавыже, түр үеде ажылдаиас. Совет Конституциязының тыпсын берген база бир өргезии—ажылдаар өргезии ажыглаар аргазын ам безин киирип эгелей берген. Ол саналдар ылангыи эр болгаш херээжен кижилер кылыр ажылдарыиың чамдык черзерде таармычa чок хувааттынып турарынга хамаарыштыр төлевилеттинген.

Вологдадан ырак эвеере Красавино деп суур бар. Оиу херээженнер колдаан суур деп турарында ужур-ла бар. Суурнуң тыптып келириниге чогум-на үндезин болган хеидир болбаазырадылгазының комбинадында барык чүгле херээженнер ажылдап турар. Эң хоочун аргыкчы херээженнер пенсиялай берген, а оларның ажы-төлдери уруглар эр кижилериің аиаа ыыжып турган «станок эдикчилери» мергежилдиг эң соңгу ажылын олардан база салган апкаа. Бичии ооп өзуп келген дораан-на чарладарже соиуурган көре бээр — ында кааиакчылар, ында дараннар, токарьлар, газ-биле демир кезер мергежилдиглер... херек дээп болур. Кыетар-ла боттарының турган черинге арттар. Олар база өг-бүленир, ажы-төлдүг болукеаар-ла болгай.

Красавинога удаасс чаа улуг завод тургустунар.

Чайлашчок болур ыңдыг бир таварылга бар: ада-иелер чоннуи чоон оруунче уруглары үзээр. Келир үеде сураагыыр далайжы куртаг черде Вологдага, соңгу талада Красноярскиге — аэшчем, арага-химые кылыкчызы, Крымга — соңгу чүк чурттакчызы база төрүттүнүп болур.

Амыдырал ыңдыг.

Наталья ПЕШКОВА. (ПМА).

1967 ч. Август 24.

ШЫН

3-КУ АРЫН

ЧАРГЫ ДААНЫҢ ЧАЖЫТТАРЫ

ХАЙГЫЫЛЧЫ ПОХОД

Улуг Октябрьның алдарлыг 50 чылына тураскаатқан бо чайның походтарын шинчаар чорударывысты бүш удур планнап алган турган бис. Республиканың аныяк туристер ставциязының кызыл исчилери Тыва черге Араттың революстуг намының тывылган черлеривге барып, оон организакчызы Оюн Кенденович Күрсединиң ажыл, амыдыралын шинчилеп, оон хөөрүн тыпкаш, ол черге тураскаалды тудуп тургузарын планнаан турган.

Анаа тураскаатқан 3 походтарны үш анчы бөлүк туристер июнь, июль айларда чоруткан. Баштайгы аянчорукчу походту Элегес-Аксы суурже аң бичe назылыг туристер-биле кылдывыс. Бо поход колдуунда хайгыыл хевирлиг болган. Шинчалаа-даа ажылдың уг-шинин шын эгелээр талазы-биле эге походувус улуг роль-дуг болган.

Элегес-Аксы суурнуң улуг назылыг кижилериниң Оюн Кенденович Күрсединиң дүтайында чаа-чаа солун медээлерин билип алган бис. Делегейде кайы-даа чон боттарының баштыңчыларынга инак. Тыва черге Ленинниң улуг идеязын боттандырары-биле ленинчи революстуг партияны дарлаткан ядыы араттар оргузугга хевирлеп, өзектеп тургузушкан, чалданыш чок демисежикчилерниң бирээзи Оюн Күрседи оң даарын төөгү бадыткаан.

Күрсединиң хөөрү чогум кайдал деп чүвени тыва улус билбейн турган. Оны чүгле оон чоок кижилери сеткилинге шыгжап чораан. Бистер ону тодарадыр деп шиитпирлеп алдывыс. Частың келген чечек чимис аразынга аян-чорукту кылып, хемге аштап, балыктап, черге хонуп чораан, улуг назылыг кижилерден Оюн Күрсединиң дугайында дириг, солун сактышкыннарны хөйнү дыңнадывыс.

Оюн Кенденович Күрседи дээрге, кайгамчык сергек, хөлүг, утаантыр кижи чораан деп ону билир кижилер чугаалаар. Оюн Кенденовичиниң аны-тыны арат намның төөгүзүүнүң ең берге үезинде хенертен үзүлгеп. 1924 чыдыын март айны сөөлүүредир Элегес-Аксының дужунда хем ол чарынга, Чаргы даанның баарында Теректиг-Өдек деп черге, кады төрээн үгбазының өөнге чорук чораан, ол мөчээн. Улуг улустуң чугаазы-биле алырга, ынчан намны «артык чарыгдал үнер, херек чок чүве-дир» дээн, оон Төп хораззын тарадыптарга, ынчан чингиве секретарь турган Күрседи «черви аарып, кадыы бакшыраан», Элегеске аалынга «шелээлеп», «дыштанып» турган кижи дижир. Ол үезе Тыва Республиканың чазаанның баштыңчыларының санынга дүжүр октатқан феодал аңгының төлөөлери чонуң бүдүүлүк чоруун ажыглаан, оларның хостуг эргелиниче халдан, кара туразында ажылаан турганнар. Ынчан Оюн Күрседи, оон чоок эштери Тывага турган орус коммунистиг организация — ВКП (б)-ниң райбюрозу-биле быжыг харылзааны тудуп, Тыва араттарның революстуг Намын катап тургузар талазы-биле үйгу-чыдын чокка ажылдаан турган.

Бир-ле катап аалдар кезип, агитация кылып чораан, Оюн Күрседи Элегестен хайы черде байлар аалдырынга орун айы-биле хире дүшкен чүве-дир. Байлар эжиргеп, аңаа аъш-чемин салып, күндүлеп турар болган.

Оюн каакаш, Чаргы баарында угбазының өөнге мөлдүк-калдык чедип келген. Хенертен ишин баш ашкан... оон чоок эштерин, кадайын, оглун улус ол-бо хан тургаш эккелген. Оюн Күрседи угланын оскунмайн өлген. Бүгү чүвени тода чугаалап чыткан: «Байлар аалынга чораш, кел чорумда ишинин шыдаар аргажок хаара соп турун берди, кижи болбас хире-дир мен, чүгле арат намның хөрөөн черле ара соксадып болбас, силерге идеген тур мен, уламчылаңар» деп, ол катап-катап чагааш, каяа хөөржүдерин дилээш, байырлашкан...

Поход үезинде Оюн Күрсединиң хөөрүн айтырып алдывыс. Тыва ёзубиле хөөржүткен болзу. Ол поход хамыктың эгелии ажыткан.

ДАГЖЕ БИРГИ ПОХОД

Күрсединиң хөөрүнге тураскаал кылыры-биле чоруттувус. Маңаа ортумак назылыг өөреникчилер киришкен. Элегес-Аксынче кылган поход үезинде Күрсединиң хөөрү Чаргы даанның үстүнде. Оваа даанның белиндe—ийи дагның аразында дагжыгаштың ең үстүкү улуг оңгарында деп тодарадып алган бис. Элегес-Аксыдан көөрүүске ол чер хүннээректеп чыдар чораан.

Ажыдыыкшын материалдары байлак болганы-биле чаңгыс эвес, ийи походту кылдывыс. Баштайгы поход үезинде тураскаал кылыр хамык түүйбу, чугай, будукту чүүк машиназынга чедиртип алдывыс. Эрбек сес чыл школазының директору Борбак-оол Арыстан биске база дузалаан.

Кедергей изиг хүнде Чаргы баарынга келдивис. Чечек, от, сигеннин терең чаагайы кижи-даа көзүлбес. Кежээки серинин дүштү. Ам-на тураскаал кылып чоруттувус. Дагже үнүп эгелединис. Рюкзактарда түүйбулар. Кадыры дээрге, ойтур соокаш турар. Көшке куду саарлыр. Арай боорда, шуптуг үнүп келдивис.

Ыыдыг янзы-биле чартык машина түүйбүну дажыыры берге. Бар аргабиле дагның бажынга тураскаалды ыыладып, бижип кагдывыс. Кежээ орай дээри кадырны куду сырбактарлын бадып келгеш, орукка түүйбу-биле «СЭКП-ге алдар» деп бижээш, агарты чугайлап каан бис. А дагда чер ара шагган түүйбулар-биле «50 чыл» деп бижээш чугайлаан.

Кежээ дыка орай Улуг-Хем кыдында оскавыска зөө чанып келдивис. Ол-ла чораан, солун тывышка хенертен үстүвүс.

БҮРҮНГҮ АМЫДЫРАЛДЫҢ ХЕРЕЧЛИ ИСТЕРИ

Тураскаал кылып чораан, даг чоогундан бүрүнгү черлик кижиниң даш чепсээн тып алдым. Дораан-на сегирип алган, өөреникчилеримге тайылбырладым. Даг белиндe хая кырынга чүрүкке тырттырдывыс. Улуг хаадан дүжүп тура, бир исчи даш балык тып эккелди. Оон ам дөөзавыс дилегаинин эгелээн бис. Даш чепсектен 200 метр хире черден бүрүнгү черлик кижиниң мастерскаязының соргаанга таварыштывыс. Чуруктарыңг-даа, демдектерлиг-даа даштар бар. Дыка хөйнү чыын алган, 2 хоңдур оны хайныштыныңг чугаазының тур бис.

Артыын хүнзерде ол-ла калбак деспекке «Оюн Күрседи» деп бижээш, агартыр чугайлап каадывыс. Бистиң ол тывыштарывыстың аразында даш озук аңдаалын, языы-бүрү даш чепсектер бар. Дедир келирде, чадаг кездивис. Эрбек биле Кызыл аразында Улуг-Хем эриг-биле берт оруктап чадаг, чүктенчектиг чорун турганыыс улуг шыяатда болган.

Ол-ла ында хавак кырындан хамаатты дайын үезинде гранатазының бузуидузун улуг хорум кыдыындан тыптывыс. Оюн Кенденович Күрсединиң хөөрүн дилеп тургаш, дүш болуп, Тываның эрте-бурүнгү төөгүзүн биилеп алырында чугула ажылдышкынны кылган бис. Археолог Монгуш Хүргүл-оолович Маңнай-оол бистиң тывыжывысты үнелээн. Бистер бага катан ыыаар баар үзүрга таварыштывыс.

ЧАРГЫЖЕ ИЙИГИ ПОХОД

Бо походка аңгы-аңгы школалардан, улуг, биче назылыг холушкак болуп ис чилер киришкен. Чүгле бүрүнгү истер дилээр сорулгалыг чорудувус. Бистер бо чораан, ниити шинчилелдер кылдывыс. «Бүрүнгү черлик кижи кайа чүрттап турган ирги?» — деп айтырыгны тодарадырын кызып, чаа-чаа эдилелдерни тывары оралдаштывыс. Бир ыыдыг хаяга чордувус. Оортан база даш чепсектер тывылган. Ында черле демир эдилдирип турган улуг ис бар хире болган. Ону моон соңгаарны шинчилелдер көргүзе бээр.

Ол чоок кавыдан мурнукузуундан ыракта бай, хөй даш чепсектерни, даш бектиң мастерскаяларын-даа, бүрүнгү хөөрлерни, кижилерниң турлагларын-даа тода илередип тыптывыс. Үттүг биижиктерлиг даштарны, даш аяк бүзүндүүн база тыптывыс.

Бо чораан, элдеп чуруктуг даштар база көрдүвүс. Хүрең, ак, кара, будуктуг чурумалдар хөй. Сарбашпынар чуруктары чураан даштар база бар. Диилги, херээжең кижилер чураан чуруктар-даа бар. Бо болза, эртемге оваа солун демдектериниң иле-разын болур.

Психотуң сөөлгү хүнериниде Оюн Кенденовичиниң хөөрүнге чордувус. Тураскаалды үзүм улуг чараш кылдыр немей кылган бис. Чечектерни аппарып салдывыс. Сеткилинис кайгамчык хайныкан. Ол орта революстуу ырларны дыка үр ырлажып турууступ, кожазында даларга чаңгыланып тургаш.

ЛЕГЕНДАЛАРНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Ол-ла чораан, эртеги легендаларны база сонуургап, оон утказынга дүүшүүр шинчиледдерни кыларын оралдажып чораан бис.

«Чаргы даанда үнелиг ышкаар бар, оны тывары берге» деп бир легенда бар. Ол чер чурттуг кижилер оны ышкыктырып турар. «Бир анчы бөрү балыглаакаш, оны сүрүп чораан, таварымга болуп коргеш, база-ла уттушкан» деп чугаа бар. «Кажан тывааларга түрктер хөй аргилери-биле халдап келирге, Чаргы даанда хемге үскен хаяда чаңгыс аът эртер чирик-биле хөй тыва аъттыг аг-шерии ыыаар артып киргеш, ол шивээ хаяларындан чаштың боолап тургаш, түрктерни баскан» деп чугаа база бар. Улуг улустуң чугаазындан дыңнаарга, тывалар дайынга алдырар чок улус деп чугаалажыр. Мындыг легендалар тывааларның маадырлыг төөгүзүн тодарадырынга улуг идиги берип болур.

XIX векпиң төнчүзүнде XX векпиң эгезинде Тываны шинчилеп чораан поляк революционер, политиктиг херек ужурудан Сибирьге 20 чылда шөлүлгеге чораан Феликс Яковлевич Кон тывалар деп делегейге эки билдинмес улус дугайында улуг шинчилел ажылын кылган. Тыва дугайынга оон бижип каан влетжелиинде Чаргы даанның дугайынга легенда база киргеп.

Чаргы даа тыва улустуң төөгүзү, сопвал-амыдыралы-биле холбашкан чажыттарны анаа эвес шыгжап келген. Бо даанның ады тывааларның төөгүзү-биле дыка чоок дээрэ оон билдинигир.

Тываның Араттың Революстуг Намының Үгүдар ламызының эге өзээ база оон баарынга тургуступтуган. Оон организакчызы Оюн Күрседи анаа сөөгүн салырын дилээп. Эрткен төөгү талазы-биле Чаргы даа тыва улустуң амыдыралынга холбаштыр мындыг чажыттарлыг болур-дур.

Бистер бо походтарывысты, ажыдыыкшынывысты Октябрьның 50 чылынга тураскааттывыс.

Е. ЧЫСЫНМАА,
походтуң удуртукчузу.

Бо чылдың сентябрь 24-тен октябрь 3-ке чедир Болгарияның Пловдив хоорайында делегейниң XXIII ярмарказы эртер. Анаа Совет Эвилеги база киржир.

ЧУРУКТА: ярмарканың девискээринде совет делгизир.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Ажылчын клуб—революция-биле чажыт

1917 чылдың апрель хүннеринде, Кутансинниң темир орук белдиринниң ажыктыннарының дилээн ёзугаар оон бир бараан склалын клуб кылдыр эге дерээн. Клубту «Уран чүүл» деп адаан. Темир орукчуларның күжү-биле анаа *бот*-тывынгыр үран чүүл болгунун организастаан. А 1919 чылда ол клубка Грузинниң каттырынчыг шиилерге ойнаар, суралгыг артизи Васо Баланчивадзениң болган артист Григола Чарквианинин удуртугазы-биле үлүсчү театр ажылдап эгелээн.

Сценага ойнаарынга ынак Коста Тавберидзе, Валериан Кутателадзе, Иван Шавгулидзе болган оон-даа өскелер артистер кылдыр белүүлежип алган, үениң байгалынга таварыштыр ойнаар каттырынчыг, баштактарлыр, кыска шиилер чогаадып турган. Темир орукчуларның болган оларның аг-бүле кежигүннериниң ортузунга ол черниң партия хөбүнниги организацияларының кижизидилге ажылын чорударынга олар оон-биле улуг дуза чедирген.

Кутансинниң темир орукчулары мынаа чаа боттарының клубунуң 50 чыл болган оюн демдеглеэн.

Шин болгумунуң хоочун кежигүннери, ол кезээге келген артистер клубтуң улуг ажылдарынга сыкыш келгенин, келир үеде планнарын. Улуг Октябрьның 50 чыл ойнына идепкейлиг белеткенип турарын чугаалаан.

Мераб ЛОРДКИПАНИДЗЕ.
(ПМА).

„Араб шак“

Чебоксарының электроаппараттар кылыр заводунуң он жуң кижилиг коллективи шараиль араптаннарының халдаашкынының айылынга таварышкан араб чонга дузаларының фондузунга бир шак ажылдап бээр деп чугаалажып алган.

Электроаппараттар заводунда араб шактар ажылдаары дажок шуудангай эртеп. Заводтуң чагыс-ла эзенээ бешен он дузаларының фондузунга ийи жуң ажыл рубльди киргеп. Чебоксарының тракторлар дериир артык кезектер кылыр заводу болгаш Чувашиянның найысылалының өске-даа будуруглиг черлери араб шакка үлүттүг киприштир бала ажылдаан.

Канаш, Алатырь, Шумерля, Цивильск, Новочебоксарск хоорайларның будуруглиг черлеринде воскресниктер организастаттынын турар. Анаа ажылдан алган акша хөреңгини агрессия айылынга таварышканнарга дузаларының фондузунга киприп турар. Курбанкының Канаш салбырында ажыттынган тускай санда 2528 рубль киргеп.

Пенсионер Анна Степанова ол хоорайның чонунуң сөрүглүг хөреңги чыырын организастаан.

(ПМА).

Редактөрүнүң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

ЮРИДИКТИГ БИЛИГЛЕРНИ—ЧОНГА

Бижилериниң үгаан-медерелинде эргиниң артыышкыннарын үндезини-биле үзүткээриниң, хообудуруунуң быжыглаарының, коммунистиг моральдың боттанышкынын чедип алырының сорулгаларын чедишкинниг күүседириигe чугула черни чон ортузунга хообулу-дуруң билиглерни калбаа-биле пропагандалаар ажыл эдилеп турар.

Совет хообулу-дуруң билиглерин пропагандалаарынга «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери, суд ажылдакчылары Н. Поздеева, И. Петухов, Г. Пашнев, М. Өлзей, прокуратура болган милиция ажылдакчылары эштер Цыганкова, Дамдакай, Доржу, Сат, Сальникова, Бургапский, Удыракин, юрисконсультантылар И. Бакулин, М. Ткачев, П. Хвостов болган өскелер-даа идепкейлиг киржип турарлар. Бо активти пропагандистер хообулу-дуруң айтырыгларының талазы-биле лекцияларны колхозчуларга, совхозтар болган үлетчүр будуруглегелериниң ажылчыннарынга, албан организация черлериниң ажылдакчыларынга номчуп берип турарлар.

«Билиг» ниитилелиниң район салбырларының удуртукчулары, районнар прокурорлары Шведов болган Грачев, Бии-Хемде милиция салбырының начальныгы Кишин, улус судьялары Ондар, Серин-оол, Кураев, прокурор Барышев болган өскелер-даа лекцияларга боттарының ажылының чижектерин киирип турарынган сөлүп эртип турар. Олар хөйжу бригаларга, түлүг участоктарынга, эш-хуу судтарының кежигүннериниң мурнунга лекцияларны номчуп, практиктиг дузаны чедирип турарлар.

Политиктиг кампаниялар — черчер Советтериниг болган улуг төлээлериниң сөңгүлдээлары болуп турда, улуг ажылды чоруткан. Юристер эрге-чагырга органнарынга демократизм, социалистиг шын шинжилге дугайында тайылбыр ажылын чоруткан. «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери юристер хообулу-дуруң материалдарын парлаглага, радиога пропагандалаарынга идепкейлиг киржин турар. Олар чүгле хообулу-дуруму тайылбырлап турар эвес, харын арагачыларны, хулиганнарны, чонуң хөреңгизин оорлаарларыны, чалгаалларны, машинага «маадырлыг чоруктар» кылырларны, ажы-төлүн каггаш, алимент төлевестерин шынгызы-биле шүүмчүлеп, сойгалап турарлар.

Сөөлгү үеде юристер лекцияларының тематиказын дыка калбарткан. Күрүне болгаш эрге теориязының талазы-биле, кемниг болгаш хамаатты херектери, социалистиг оңчу-хөреңгини камгалаары, ниитилелге шаптыктаар элементилерге (хулиганнар, арагачылар ажыл кылбастар) удур демисел болгаш оске-даа темаларга лекциялар ковудээн. Юристер совет хообулу-дуруминуң үгланышкының, оон демократизиң, хамаатыларның совет Конституциязы быжыглаан эрге, хүлээлгелерин тайылбырларын база калбарткан.

Юристерниң лекцияларга, беседаларга ажыглаары-биле ажылдан кылган материалдарының саны оскен. Бо ажылга эштер Л. Курганский, И. Бакулин, А. Сальникова, Н. Цыганкова олар идепкейлиг киржин турар. Номчуп турар лекцияларның нынары база экижип турар. Лекция, беседаларга суд-истелге практиканың чижектерин, хажыныышкыннарны болдура берген чылдаганнарны болгаш олар-биле демиселди чорударының аргаларын тайыбырлаары чаңчыл апарган.

Оон-биле кады ол ол бүдүрүлегчилериниң, ог-бүлелериниң ажы үлегер-чижектерин дыннакчыларга дамчыдып, оон-биле күш-ажылды коммунистиг езу-биле коор чоруккa, оңчу хөреңгини камгаларынга, совет ог-бүдени быжыглаарынга ажылчы чоннарны кижизидери чугула тема апарган.

Республиканың юристери «Кемниг херектер-биле демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» партия болган чазактың шинтирин, ол ышкаш «Хулиган херек дээш харыысалганы күштелдирер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президимумунуң Чарлыын чон ортузунга тайылбырлаар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылган. Бо ажылды чорударын амгы үеде улам күштелдирген. Бо шинтирлерни дээштин-биле боттандырганының түүнелиинде кемниг-херек кылыр чорук республикада коскузу-биле эвээжээн.

Улуг Октябрьның 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистерин тайылбырлаар талазы-биле чугула политиктиг кампанияга юристер идепкейлиг киржип, политиктиг бо документтиниң улуг ондурун, 50 чыл иштинде совет улустуң чедип алган кайгамчык улуг чедишкиннерин, улусчу эрге-чагырганы, социалистиг демократияның хөгжүдезин болгун болгаш билдингирии-биле тайылбырлап турарлар.

Сөөлгү үеде Кызылдың № 3 АТАда, Тываның авто-оруктанс будуруглеге эргелелиинде, респотребсоюзта, харылзаа эргелелиинде болгаш оске-даа улуг-улуг будуруглегелерде юридиктиг консультациялларны туругскан болгаш ажылчы чоннар будуруглеге ажылдап тура-ла практиктиг консультацияларны ап турарлар. Улуг судьялары Кыргыс, Поздеева, Ширин, Серин-оол, Байкара олар бүдүрүлегелерге, колхоз, совхозтарга барып, юридиктиг консультацияларны бербишаан, айтырыг, харылзаа кежээлерин организастап эртирип турарлар.

Кижизидилге ажылынга ажыктыын барымдаалаан, суд-истелге ажылдакчылары судтарны херек үүлгеткен кижилерниң ажылдап турган черлеринге эртирип, оон түүнелиин бүдүрүлегге, азы колхоз, совхозтарга чугаалажып коорун организастап турар. Ол чорук херекти баш үлүг болдурбазының хемчеглерин алырынга дузалап турар. Судтуң үүлүрген шинтирнин херек үүлгеткен кижиниң ажылдап турар черинче чорудуп, оон чугаалажымышкының чорулары доктаамал апарган.

Улус судьялары соңгукчулар мурнунга отчёт ылеткедерни кылып турар. Анаа совет хообулу-дуруминуң тайылбырлаары үргүлчү болуп турар. Арагачыларны, оорларны, хулиганнарны сойгалап турар сатирикиг фотовитриннер, солунналар дээштиг болуп турар.

Республиканың «Билиг» ниитилелиниң президимуму эң идепкейлиг лектор-юристерни шанаан. Хүндүлел бижиктер-биле 5, эртектиг бараанар-биле 6 кижини, а эң Данзковту Геленджик хоорайда тыныштыкта бажынынга баш путёвка-биле шанаан.

Бисте четпестер база хөйүн кижинар үжүрлүг бис. Хообулу-дуруминуң пропагандалаар ажылдар Барыын-Хемчик, Эрзин, Өвүр районнарда, Ак-Довурак, Хову-Аксы суурларда ам-даа куду деннелде. Бо черлерге бо чылдың бирги чартынында номчаан лекцияларның саны эртекп чылдың ол-да үезиниден кызырыгаан. Лекция пропагандазынга бүгү юристерни хаара туштаан. Адвокаттар: Дажы-Дамба, Сат, Улуг-Хем, Эрзин районнарның улус судьялары. Дээди судтуң болгаш республика прокуратураның чамдык ажылдакчылары, а ол ышкаш эштер Арбузов, Петров, Чебаева болгаш өскелер-даа чон мурнунга лекцияларны кончуг ховар номчуп турар.

Аныяктар, илангыя үстүкү классчарның өөреникчилериниң оргузунга хообулу-дурум таныштырылгазының талазы-биле лекциялар ховар болуп турар. Чаа өөредилге чылында бо айтырыгже кичээнгейни кошкатпазы негеттине берген. Райкүүсконнар, хооркүүсконнар бүдүрүлегелер, албан черлериниң удуртукчуларының күш-ажыл, чуртталга айтырыының талазы-биле семинарларын үргүлүү организастап турар болза чогуур. Моон түүнелиинде ажылчы чонпарның күш-ажыл, чуртталга айтырыының талазы-биле негелде-херегледерин шинтирлээринге хажыныышкыннар болбастаар үжүрлүг.

«Билиг» ниитилелиниң «Күрүне болгаш эрге» деп секциязы хообулу-дурум талазы-биле беседаларны радио, телевиденке дамчыштыр эртиреринге чедип ап, улуг-улуг будуруглегелерге тускай хана солуннарны, бюллетеньнерни үндүрерин организастаар болза чугула. Анаа чүгле шүүмчүлел-биле кызыгаарлаттынмайн, харын херектиг болуп турар чылдагаан, байдалын илередип, консультацияларны бээр үжүрлүг. Бо чылын районнарга болгаш Кызылга хообулу-дурум таныштырылгазының школаларының болган университеттин ажыдын катап эгелээри, анаа ажыл чорудар белеткелиг кадрларны шилип алыры чугула.

Н. МАРШАНСКИЙ,
республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин президимумунуң кежигүнү.

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

АК-ДОВУРАК. «Тыва даг-дүзүү» комбинаттың даштүзү арыглаар фабриказының ийиги эдилээнин кол корпузунуң фундаментизиниң таваанга бетон төгери эгелээн. Корпустуң таваанга 2 мың кубометр ажыг, а фундаментиге 15 мың кубометр ажыг бетонну төгер.

Бүгү-ээлел ужур-дузалыг бо чугула тудугда Степан Мокураштың былаңчы-бетонщиктер бригадазы харысаалгалыг бо ажылды кылып эгелээн.

• • •

Тываның автооруктранс будуруглеге эргелелиниң автоезжил-азылары сөөлгү айда чеа дөрт автофургонну, он чартык кожуларны, чүүк сөөртүр элээн каш машиналарны алган.

• • •

Чоокку хүннерде бистиң республикага Чехословакиядан, Венгриядан болгаш Англиядан чүүрүк эм айманың улуг болуу келир деп турар.

• • •

Тываның ажылчы чоннары Кавказтың минералдыг сууларын улуг үнелээшкин-биле ажыглап турарлар. Республиканың аптека эргелези «Ессентуки» деп № 4, № 17, № 20 дээр 40 мың шил минералдыг суюк алган.

• • •

Республиканың белеткел пунктуларынче хүннүң-не хөй кар-чимис аймак кирип турар. Сөөлгү хүннерге чедир ниитизи-биле 15 тонна ажыг янзы-бүрү каттарны чыгган.

• • •

Бо чылын профсоюзтарының шүүмү-биле Совет Эвилелиниң курорттарынга болгаш санаторийлеринге бистиң республиканың 800 ажыг ажылчы чоннары дыштанып, эмнеген. 350 ажыг кижи ССРЭ-ниң девискээринге турисчи аян-чорукту кылган.

• • •

Тайга тооруунуң эртекп чылдагы дүжүдүн чыыры чаймы оттур үргүлчүлээн. Чай дүргүүкүдe складтарга 342 тонна тоорук киргеп. Эм аймаанга тергелеттинер 35 тонна ажыг чиг от база чыгдынган.

• • •

Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал суурунга ыраакы Кыргыгуз суурнуң Культура бажыңының үран чүүл коллективиниң бот-тывынгыр артистери келдеп келгеш, солун концертти бараалгатканнар.

«Тере-Хөл» колхозта түдүг бригадири М. Эренчинниң үдуртканы ол эштер ийи-талчыларга орус, тыва, моол ырыларны, танцыларны, шоодуларны болгаш оске-даа номерларни көргүскеннер. Программаның төб невиин коллектив кежигүннери чозаадып, тургускан. Өөнүктерге көрүп четтирээнин ийи-талчылар ылеткеп.

Аңчыларның кичээнгейинге!

Суг куштарын аннаарын 1967 чылдың август 26-ның кежээзинден эгелеп аңнаарын чөпшээреп тур.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында аңчылыг тывыш аныл-агыйлыкың эргелеэн.

Хову турлаанга аъш-чемниң арыг-шевери дээш

Үрелиичел аъш-чем продуктуларын чүгле соок черге шыгжанар!

Аъш-чем белеткээринге арыг сугну ажыглаңар!

Чүүл бүрү продуктуларны аңгы черлерге кезип белеткенер!

Белеткеттинген чемни үш шактан үр үеде шыгжаванар!

Чаа белеткеттинген чемни мурнунда кылдынган чем-биле холуванар!

Белеткеттинген чемни чиг продуктулар-биле кады кадагалаванар!

Аяк-саваны сода холаан изиг суг-биле чугаш, тускай черге кургады салынар.

Чем кылыр черинин чоогун бокталдырбанар! Аъш-чемни сээктерден болгаш хир-чамдан камгаланар.

АРЫГ-ШЕВЕР АЪШ-ЧЕМ — КАДЫКШЫЛДЫН ҮНДЕЗИНИ!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

АВГУСТ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: — Киночыында — 10 шакта. «Зеся» — 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«БАА-ХЕМ» — «Чөрлиин ары чигирии» — 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА» — «Бомбёр белгаш өөрү» — 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: — «Зея» — 9.40, 11.30, 1.30, 5.30 шактарда. «Византий садыгынның хөреңгизи» — 3.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК» — Киночыында — 1 шакта. «Авантюристиң үүлгедигээри» — 3, 7 шактарда. «Эрзин ыыдыы эртеңги хереңде» — 9 шакта.

Редактөрүнүң орнунга: Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редактөрүнүң 24-63, редактөрүнүң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизининиң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизининиң 37-13, көлээ ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлетпүр киллизининиң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көлээ корреспонденттер база совет тургузуут болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, ниитизи информация киллизининиң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

редакцияның адреси:

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС — 00575.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
73
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
АВГУСТ
25
ПЯТНИЦА
№ 201 (6838).

Өртээ 2 көп.

Совет ракета тургузуушкунунуң эгелекчизи

МОСКВА. Шылгарангай совет әртемдем, инженер болган чогаадыкчы Ф. А. Цандерниң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болган оюнга таварылыр ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Президиумунуң бийиргелдыг хурал болган.

Хуралды академик А. А. Благонравов ажыткан.

Ол кижиниң ажыл-ижиниң болган талантыгының ачызында космонавтиканың эң-эң дээрте-ле үш чүгүла эртем айтырыгалары шинчилеттингеш. Академик А. А. Благонравовтуң бодап турарын ёзугаар алырга, Черниң сорунза куржаанга космос корабльдериниң эң ажыктыг ужугуушкун траекторияларының ыдап, шын математика теориязын теоретиктиг механиканың дүрүмнериниге үнделеп-оожум. эң баштай-ла Ф. А. Цандер берген. Ракета хөделдиргичилериниге ажыглаар эң ажыктыг кывар чүүлдү шиинп алыр талазы-биле Ф. А. Цандериниң шинчилел ажылдары үнделиг болур ужур-дузалыг болган. Ракета хөделдиргичилериниң хөй янзыларын чогаадып кылырынга бирги черии база ол талантыгыг совет конструктор болган.

Ф. А. Цандериниң ажыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында хуралга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ооалакчы кежигүнү Н. Ф. ОБРАЗЦОВ иэеткел кылган.

(СЭТА).

ЮБИЛЕЙ ЧЫЛЫНЫҢ ДҮЖҮДҮ — ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БАЙЛАА

ДҮЖҮТТҮ ЧОГУУР ӨЙҮНДЕ, ЧИДИРИГ ЧОККА АЖААЛЫҢАР!

Каа-Хем районда „Коммунизмче орук" колхозтуң тараажыларының Тыбаның бүгү тараажыларынга кыйгырыы

Эргим эштер! Юбилейлиг чыл Тыбаның тараажыларынга республиканың бүгү райониарында дүжүттүң чаагай болганы-биле демдеглеттинип турар. Ол бисти оортпүшаан, оң-биле кады дүжүтту кыска хуусаада, борбан-даа тараа чидирии чон кылдыр ажаап алырынче бүгү күштерни салырын биске хүлээдип турар. Ынчаарга агаар-байдыстың байдалын ап-көөр болза, дүжүттүң салым-чолу дээш бистиң харыысалгавыс улам улуг болуп турар.

«Коммунизмче орук» колхозтуң механизаторлары бистер ажаап алыышкынның будүүзүнде чылгаш, юбилейлиг чылдың бедик дүжүдүн кончаар дүргени-биле, чидириг чокка ажаап алырынын айтырыын чугаалажып кордувус. Бо чылын бисте 5710 гектар тараа культуралары бар. Ону ажаап алырынга 21 комбайниыг, ЖВН-6 деп 6 матизыг бис. Ажыл-ияның ёзугаар 2400 гектарны тавычалай кезер. Түңнелинде бир комбайнга онаажыры — сезонда 336 гектарны ажаар. Тараанын бастырыгазын 30 ажылчын хүн иштинде доозар төлээде, хүн бүрүзүнде 190 гектар тараанын ажаар ужурлуг бис. Бо соруларны күүседиринге бүзүреидиг бис.

Ажаап алыышкынга темпинин бедик болуру бригадаларга ажылды ылаавылалдыг организастаарындан, комбайн агрегаттарын чогуур өйүнде хандырарындан хамаарыгы билдингир. Кайызында-даа 3 комбайниыг экипаждарны бисте организастаан. Аныяк механизаторларны дуржулгалыг-лар-биле кады ажылдаар кылдыр хувааган, ынчангаш дуржулгалыглар оларга кажан-даа дузаны көргүзүп болур.

Баштайгы санаашкын ёзугаар алырга, бо чылын гектардан-на 16 центнерден эвээш эвес, азы 9150 тонна тарааны алыр ужурлуг бис. Ол тарааны комбайннардан шаңче соортүрүнге 25 автомашина биске херек. Оларның сезини бодувуста белетнеп алган бис, а он үш машинаны № 1 чүүл АТА-зы бээр болган. Орукна тараа чидириишкинин болгаш шөлге комбайннарның аңаа туруп алырын белдурбас төлээде, ажылга эки белетненип алырын автоажыл-ажыл-агыйның чолаачыларындан дилеп, оларны кыйгырып турар бис.

Бисте тараа арыглаар, чүдүрер бүгү техника белетнеттинген, шакта 20 тонна тарааны арыглаар агрегат ажыглалда киргеи. Пиан ёзугаар иүрүнеге 3 муң тонна тараа садар ужурлуг бис. Баттарывыстың арганларывысты санап иергеш, Терээн чуртка пландан амыр база 3 муң тонна тарааны садарын шиитпирээн бис. Хүнүң-не Терээн чурттуң шыгжамырынче 300 тонна чедир тарааны чүдүрүп болур бис.

Бо айтырыгны чеиишкининг шиитпирээзин № 1 автоажыл-агыйның чолаачылары силерээн хамаарыгыр апаар. Мооң ужурунда минута бүрүзүн маннаар, орукна тараа чидирии белдурбанар.

Тараа [illegible] комбайнынга-биле уиаштыр күсіу чер аңдарыягаын база калбан фронт-биле чорудар бис. Ынчангаш келир чылдың дүжүдүнге быжыг суурну тургузар. Бис ону 500 гектарны аңдарар бис. Ооң ужурунда, шөлдер тараадан хосталып эгелей бээрге-ле, савак белерии болгаш күсіу аңдарылганы эгелээр. Ол аңыларга трос-биле тыртар 2, бөвер 2 волокушаларны, ылчирбелиг 17 болгаш дугуйлуг 2 тракторну аңгылаар бис. Хонукта-ла 150 гектардан эвээш эвес күсіу аңдарылганы ыяыр сорулганы салдывыс. Ажаап алыышкын-биже болгаш тарааны иүрүнеге садарыбже чергелештир үрезин уруушкунун чөрүдэр бис. Келир чылдың дүжүдүнге үрезин биске 1285 тонна негеттинер. Улуг Октябрьның байырлалынга чедир бүгү үрезиниерни тарып чамар кондициязынга чедир белетнээр бис.

Бо хүиерде бистиң шөлдерибисте ажаап алыышчын улам калбарып турар. Ажаап алыышкынны бир дугаарында эң дээре комбайнерлер Фатей Долганов, Владимир болгаш Петр Ситниковтар, Кузьма Дресвянников, Александр Черныщов олар эгелээн. Оларның соңнан еске-даа комбайнерлер кирипненнер. Шаңче тараа кирип эгелээн, Каа-Хемниң он-он тонна кирииын Кызылдың сайгарыига бааза-зынче чөрүткеи. Ажаап алыышкынның болгаш тараанын иүрүнеге садарының темпизин бедик белдурарыига долу чүтиүлдүг бис. Бо талазы-биле боттарывыстың күшүвүстү үидурбүшаан, Тыбаның бүгү комбайнерлери силерни болгаш ажаап алыышкында ажылдап турар автомашиналар чолаачыларын кыйгырарывыс болза: юбилейиг чылдың бедик дүжүдүнүң салым-чолу силериниң хөлзарыкларда дээрзин утпаңар. Шөлдерден борбан-даа тарааны чидириг чокка ажаап алыыл, бистиң ынак Төрээн чуртувуска оөң алдарлыг 50 чыл оюнун чылында Тыбаның эйбек тараазын бергээри!

БО КЫЙГЫРЫГНЫ КОЛХОЗТУҢ ТАРААЖЫЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫНГА ХҮЛЭЭП АЛГАН.

АЖААП АЛЫЫШКЫННЫН ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Республиканың шөлдериида күш-ажылчы хайыышкыы өскүшаан. Дүжүт ажаап алыышкынынче чаа-чаа колхозтар, совхозтар киргеп. Августуң 23-не чедир республиканың иитпээн-биле 13444 гектар тарааны тавычалай весиен болгаш дөрт ажнаган.

Амгы чаа дүжүттеи августа 22-ге чедир тараа хүлээп алыр черлерже 353 тонна тараа киргеи болза, ийнги хүнде ол чурагай 1127 тонига чедир өзе бергеи.

Каа-Хем районда «Коммунизмче орукө колхозтуң механизаторлары Юбилейиг чылга төлептиг эрелээшкинии кылып турар. Боттарының Кыйгырыынга олар болза дүжүт ажаап алыышкынын аки шыиарын кылдыр үжеи хүи иштинде доозуп. Күрүне планы-биле кордунгеннидеп ийи катап хөй тарааны Төрээн чурттуга бээрии хүлээгеннер. Оларның сөстери ажыл-херектеи карыпгайп турар: олар күрүне шыгжамырынче 335 тонна тарааны ам-на киирипкеи.

Бүгү дүжүттү борбак-даа тараа чидирии чок кылдыр ажаап ап. Октябрьның 50 чыл оюнга алдар болдурган хүлээлелер чүгле долдур эвес, харын ажыр күүсеттинген турун дээш. Займочы, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, каа-хемчилерии эгелээшкинии деткиири шыкаш ыиы чаагай соруига бо хүиерде республиканың тараажыларында чок. «Улуг-Хаа» «Бурунгаар» совхозтар-дың. Таиды районда «Революцияның чалбыжы». «Коммунизмнин херели» колхозтарның база өскедээ ажыл-агыйларның механизаторлары харын-на ыичаар ажылдап турарлар. Оларда техниканы чүгле бедик бүдүрүкчүзүг ажыглап турар эвес, харын ажаап алыышкынның шыиары дээш шыигыы контрольду тургускан.

«Улуг-Хаа» совхозта П. Кабаиовтуң звеиозу үлегерлиг ажыл-биже ажаап алыышкынның хүи бүрүзүи деидеглеп турар. Олар беш кижи кыека хуусаа иштинде 704 гектар сөөк-тараанны кесекет, ооң кызыл-таа ажаалгазынче киирип, ийи хүи иштинде 223 гектар тарааны тавычалай кескеи. Тараа ажаап алыышкынының малынчыларынга алдар болгаи хүнүң!

Ынчалза-даа, хыналдакы көргүскеиниден азырга, дүжүттүң салым-чолунуи дугайында харыысеалганы чамдык тараажылар четче бодавайн турар чүүлдер база бар. Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу ажаап алыышкынга коичуг багай белетнеттингеи. Ында хову тургылгаларында оруннар орнунда чагагай машиналар эптегилеп кааи. Баштайгы хүиерден-не шөлдерге кестинмээн олоктар чыткылап каап турар. Чемненилгеии четпес организастаан.

Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң комбайиери П. Р. Федосеевтиң комбайнындан техниктиг ажаалдаиы багай кылганындан сыи-сып тараалар черге чыткылап каар чүүл бар.

Транспорттуң улуг үнелиян ажыл-агый удуртукчузу бүргэу биле. Ындыг түрбүже, бар автомашиналар ам-да четче ажыглаттынмайн турар олар бо-ла аиаа туруглаар. Чижээ, августуи 23-те Каа-Хем районда Сарыал деп черге 11 автомашина тараа хүлээп алыр черже апеар тараа соортур дээш, хонук чартымында аиаа туруп келгеи. ооң чылдагаалы — электроэнергиянын чок турганы.

Сайгарылга баазазында

Юбилейиг чылдың чаа дүжүдүнүң тараазы республиканың колхоз, совхозтарындан Кызылдың сайгарылга баазазынче ажынүң-не чүс-чүс тонналы-биле кээп урдунуп турар. Шыгжамырда тараанын хөй нуруузу Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларындан.

Август 23-те сайгарылга баазазынга Каа-Хеминиң чүгле «Коммунизмче орук» колхозтан 140 тонна тараа киргеи. Ол колхозта Кызылдың № 3 АТА-зындан 14 машина дүжүт ажаап алыышкынында киржип, бастыртынган тарааны күрүне шыгжамырынче чидириг чок свортүп турар.

Мурнакчы чолаачы Виктор Григорьевич Лыков бодунуң «Колхидазы»-биле бир келирде-ле 7 тонна ажыгны эккеп, хүнде ийи рейсти кылып турар. Август 23-те ол баштайгы рейс-биле 7300 кг тарааны свортүп келгеш, № 12 складка дүжүрүп турда оиу бистиң корреспондентивис В. МОЛЬБИ тырттырган.

Тавычалар шуушкан

Репортаж

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхоз. Ак-Шаттың тараа шөлү. Ында Оруктуг-Ховуну кежилдир чаптылган арбай агарты быжа берген, сырын аяы-биле чалгып чыдар, салам баштыг тараалар бүдүү сымырашкан чүве дег, шулуразыи чайтанган турлар.

Күчүлүг СК-лар шуушкан четкилеп келди. Оларның соонда бригадаиың тараажылары болүү-биле келгеш, комбайнарны долгандыр туруттулар. Юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап эгелээрииин минуталары байырлал шиичилиг.

Колхоз даргазы эш Хертек дүжүт ажаалдазымын дутаймында чугаалап тура, ам кезер деп турар 340 гектар арбайдан аңгыда. Дүвүренде 580 гектар кызыл-тасты 5—6 хонуктан тавычалай кезип киргиптер апарганын дыиатказа. СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары эш Ш. Д. Куулар дүжүт ажаалдазынга боттарының агрегаттарын эки белетиээи комбайиердер Куулар Даш-оол, Куулар Мактар оларга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң Хүндүлел бижиктерин тыпсын тура. тараалариың быжыдының орайтан турары-биле холбаштыр бо чылдың дүжүдүн ажаалдазын тараажыларының, ылаигыя комбайнерлериин ёзулуг маадырлыг, тывыгыр чүш-ажылын иегээр дээрзин чугаалавышаан, бо алдарлыг чылдың байлак дүжүдүн чидириг чокка ажаап алырынче колхозтуң бүгү тараажыларын кыйгырган.

Кезек аныяк кыстар дүжүт ажаалдазынче бир дугаар кирип турар комбайнерлерге дириг чечектерни тутсуп, тараадан кылган веиовтарны оларның моюннарынга чалап бергеннер.

«Байлак дүжүт дээш маадырлыг демиселче аъттаныңар!»— деп команда-биле комбайнерлер боттарының күчүлүг корабльдериие олургулашкаш, сырыйы чыраа дег, бедин олургап киижи бажы кагүзбес, баштарын уун чадаазыг тараваже бурунгаарлаптылар. Бир дугаарында амдыы чаа шаңнал алган аныяк комбайнер Куулар Даш-оолдуң агрегады чаагай тараваже шыиыгыын кире берди.

Жаткадан аңгысче дүшкеи тавычалар шуудүг болуп чыткылап каап тур. «Октябрь 30 чылы» колхозка юбилейиг чылдың дүжүдүнүң ажаап алыышкыны ынчаар эгелээи. Тараажылар оиу кыска хуусаада, чидириг чокка ажаарынга, күрүиеге тараа садарының планын ажыр күүседиринге бүзүреидиин аңаа чугаалажып турдулар.

С. ПАВУ,
«Шыиның» корр.

Автоколонналар

Шагаан-Арыгның автоажыл-агый черииин коллективи юбилейиг чылдың тараазын свортүрүнге эки белетиеигеи. Районнуң «Улуг-Хаа» болгаш «УТКА 25 чылы» совхозтарның шөлдериида ам чээрби беш автомашиналар ажылдап турар.

Күш-ажылды эки организастаар сорулга-биле ук автомашиналарны ийи автоколоииа кылдыр организастаан. Оон бирии эш Шевцов, өскезии — эш Мииин удуртуп турар. Машина бүрүзү тараа төгүлбес кылдыр эде дериттиигеи болгаш шывар брезентилер-биле хандыртынган.

Колоииаларга техниктиг бараан болдушкуину үзүк чок хандырарыбиле докгаамал иежурииилап ажылдап турар елесарьлардыг көжүп чоруур автомастерскаяларны база быжыглаан.

Үш чүс ганы

КӨК-ЧЫРАА. (Телефон-биле). Улуг-Хем районда «Улуг-Хаа» совхозтуң Баян-Колда № 2 бригаданың тараажылары юбилейлиг чылда чаагай дүжүттүг кызыл-тасты өстүргеи. Ам карак четпес алдыиыаның чыдар ол сарыг хонуже августа 22-де күчүлүг комбайнар шыимын киргеи.

Ында совхозтуң 7 комбайиары бо каш-да хонукта 300 га кызыл-тасты тавычалай кестиргеи. Оон ортума-биле 13 центиердеи куду эвес дүжүттүг ап болур.

Баштайгы иезилдеге комбайиердер Кабаиов, Сатаев, Дажи, Дыртый-оол олар хүи иормазын 120—160 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунда саваттырып турарлар.

Кызылдың башкыларының август хуралы

Сан, факт

ТҮҢНЕЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

Совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң чуртувустуң улус ажылагыйының бүгү-ле адырлары, ооң иштинде улус өөредилгези бедик хөгжүлдеии чедип алган. Чуртка культура революциязын чоруткан. Маиаа совет школазының ролю улуг.

№ 1 школа — Кызылга тургустунган баштайгы школа ол. 1933 чылда школа ийи кат бажынга барган. 1933 чылда башкы техникуму ажыттынган. Ооң баштайгы доозукчулары Пуговкин, Строкова дээш өскедээ хоочун башкыларывыс болур. Хоочун башкы И. Эргил-оол база ол техникумну доосхан.

Тывага ёзулуг культура революциязы иациоиал бижикти тургускаиы-биле эгелээн. Кызыл культураның төөгү болу бергеи. 1931 чылда тыва эге школа, 1936 чылда өөредилге комбинады ажыттынган. Соңгуде Кызылдың № 2 школазы ажыттынган.

1944 чылда хоорайга чүгле 2 школа тургап болза, ам бо хүиерде 19 школада 8890 өөреиикчи хзара тутунган. Улус өөредилгезиие хөй чылдарда бараан бооп келгеи башкыларның саны хөй: 216 башкы — 10 ажыг чыл, 28 башкы 25 чыл ажыг үеде аныяк салгалды кижизидип келгеи. Ооң дугайында СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары П. Т. Киселев «Совет эрге-чагырганың чылдарында Кызылга улус өөредилгезиниң хөгжүлдези болгаи школага база уруглар албан черлериие өөредилге-кижизидилге ажылын сайыралырының хемчеглери» деп илеткелиие хоорайның башкыларының төвүлел хуралыига чугаалаан.

Башкирцева, Пуговкин, Маркелов, Ермишкина, Новикова, Прокопьева дээш еске-даа башкылар Тываның школаларыига 20 ажыг чылдарда ажылдап турар. РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы А. П. Лаврентьева эң хоочун башкы, башкыларның башкызы, ам пенсионер.

ЧҮНҮ ЧЕДИП АЛГАН БИС

Школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылында чаартылгалар, эки чүүлдер бар деп, илеткелчи чугаалаан. Хоорайның болгаш Кызыл хооронога хамаарҗыр еске-даа школаларның 118 башкылары башкылап турар эртемнериие, класстарынга 100 үү өөредилгени чедип алган. Чартык чүс чыл юбилейге башкыларның төлептиг белээ ол болур. Оларның чижээие Л. М. Маркелова (№ 6 школа), Ч. И. Мартсай (Чербиниң кадыкшылга школазы), З. Л. Маадыр (Кара-Хаак школазы), А. Н. Башкирцева (№ 10 школа), Е. И. Квитных (№ 3 школа), М. И. Красова (№ 14 школа) дээш оскелерии-даа хамаарыштырып болур.

Кызылдың № 5 школазының (эрге-лекчизи А. Г. Толстикова) башкылар коллективи хоорайның бүгү школаларындан эң дээре деп санаалы келгеи. 1966—67 өөредилге чылында ол школаның өөредилге-кижизидилгиг ажылының түнелеи база-ла эки болган: 200 өөреиикчиден чангыс кижи чедир «өөреимейн турар. Бүгү өөреиикчилериин чартык кезии 4—5 дедиктерлиг. Башкылар коллективи шын удуртур, өөредилге-кижизидилге ажылын организастаар талазы-биле школа директорун улуг ажылды чорудуп турар.

Кызылдың № 10 школазының башкылар коллективи, комсомол, пиоиер организациязы-биле кады деминг ажылдап тургаш, өөредилге-кижизидилге ажылын экижиттеи. Багай өөреиин туралар эвээшээи. Класс бүрүзүнде катаптаашкынны булунварын тургускан. Башкы бүрүзү эртемнииң дайы-биле кайы-бир белгүиү удуртуп турар.

Школаларның пиоиер, комсомол организациялариың ажылында чаа чүүлдер тыптып келгилээи. Төрээи черии өөреиери, дайынчы аздарның походтарын чорудары, В. И. Ленииниң ажыл, амыдыралының үлегериие кижизидилге дээш өске-даа ажылдар эки чоруу турар.

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫР

Кол-ла чүве — өөредилгениң шыварын, өөреиикчилериин биличиин деиеелии болур. Кызылдың школаларындан 468 өөреиикчи катап олурган, 318 кижи күскү шыгалдага арткан. Өскээр чугаалаарга, өөредилгениң шыиары 1965—66 өөредилге чылында турганындан кудулаан боордээи башка, юбилейжи көдүрлүүшкүи чок болган. Ылаигыя № 3, 9, 11 школаларда өөредилгениң куду деиеелии бооп турарын чүүи-биле тайылбырлаарыл? Кол эртемнер — орус дыл, математиканга багай өөреиип турарлариың саны хөй. № 14 школада математиканга багай өөреиип турар өөреиикчилер хөй.

Ииити биличи бедиктерии бодаткас, хөй чылда бот-өөредилге-биле өөреиген аттыг бооп турар башкыларны база чок деп болбас. Ооң аңгыда мурнакчы дүжүлгелиии ажылдавас, чаа чүүлдерге даяпмас чорук бистиң башкыларда бар. «Башкы кижи чүгле кезээде өөреиип чораап башкы болур ужурлуг» деп улустуң мерген чугаазының ужуру-даа ол.

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга» СЭКП ТК-ның Телистерии пропагидалар ажылга Кызылдың башкылары боттарының үлүг киирер дээрзии илеткелчи төвчүзүнде оиаалап демдеглээн.

БОТ-БОТТАРЫНДАН ӨӨРЕНИР

Кызылдың № 14 школазының директору эш Безъязыков санаалынга эрткеи өөредилге чылының чамдык түнелдериие доктеагаи. Ук школа ажыттынга-ла бир чыл бооп турар. Школавың девискээри (микрорайоиу) улуг, өөреиикчилер аңгы-аңгы школазындан келгилээи. Ынчангаш баштайгы чылда алаан бергелер турган. Ынчаида-даа школаның башкылар коллективи «өөредилге-кижизидилге ажылын таарымчалыг организастаар дээш бүгү күжүи салып ажылдап турар.

Уругларны уран чүүлге хандыкшыдар, төрээи чуртунга ханы бердиигеи чоруккө кижизидер дээш хоорайның № 2 школазында эвээш эвес ажылдар чоруп турар. Школаның бот-тыныгыр уран чүүл коллективи эрткеи өөредилге чылында Кызыл хоогуида алаан кат суурларга конпертерии көргүскеи дээрзии ол школаның башкызы эш Сташевская чугаалаан.

Совет улустуң революсчу, дайынчы болган күш-ажылчы чанчылдарынга уругларны кижизидер дээш хоорайның пиоиер организациялариың ап чорудуу турар хемчеглериин дугайын № 6 школаның пиоиер вожатыйы эш Назарова, ВЛКСМ хооркомунуң школа киадазының ажылдакчызы эш Канзай, Кызылдың пиоиерлер бажыңының директору эш Абросимова чөвүлел хуралга чугаалааннар. № 5 школаның башкызы эш Иванова, Кызылда аныяктарның кежээки школазының директору эш Далуда, РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң төлээзи эш Максименко туралга санал берген.

Школаның, башкыларның мурнуида турар кол сорулга — өөредилгеи болгаш кижизидер деп, ол чугаалаан. Чамдыкта өөреиикчиниң биличии кошкак болур, өске таварылгада биличиг бар-даа болза, өөреиикчи оиу ажыглаан биябес болгулаар. Ооң аңгыда өөреиикчиниң биличии эки деп үнелээи-даа болза, херек кырында ооң биличии коичуг кошкак бооп илеттинер. Ылаигыя сөөлгү таварылга хыналда ажылдар чоруткан сооида тодаргай көстүп келгилээр. Моон чылдагаиы чүл дээрге, кичээлдиң үжүрүттээиы, денеелии сөөлгү үеде чавыгаткаиында. Кичээлдиң денеели кудулаарга-ла өөреиикчиниң биличии кошкаар болгай. База бир кол чүүл — удуртукчуда. Мында бо ажылды ылап-ла кылып шыдаар, биличиг кижилерии шилип алырын эш Максименко оиаалап айтыкан.

Дараазында хүиерде хоорайның башкыларыи аңгы-аңгы секциялаарга илеткелдер дыиаап, арга-дүржүлгазын солушкаинар. Улуг байырлалдың бүдүүзүиде эгелеп турар өөредилге чылын эң-не организастыг эгелээр болгаш өөредилге-кижизидилге ажылын бедик деңгээлге чорударын башкылар хүлээпин алган.

Ак-Довуратан медээлер

ЧАА СТАНОК

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың төп септелге мастерскаяларында станоктуг деригеии доктаамал чаартып турар. Чоокта чаа мында өрү дорт болгаш узуи дургаар чондурар станокту тургускан. Бо дээрге бүдүрүлге черинде детальдарны шак ынчаар чондурар бир дугаар чаа станок болур. Аңаа ажылдаарын хоочун станокчу-чаартыкчы Александр Кандарансовка бүзүреткеи.

Станокка баштайгы чагыгны Ак-Довуракгың электри станциязы киирген. Ам ында турбинага хереглээр плитаны чондурүп турар. Моон мурнуида шак ындыг техниктиг ажылды чорудары болдуунмас турган.

ДААЛГА ИЙИ КАТАП АЖЫР КҮҮСЕТТИНГЕН

Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюига алдар болдурган чарышка чаа күш-ажылчы чеиишкинии ук бүдүрүлге черинин арматурщиктер бригадазы чедип алган. Бригаданы «Тыва даг-дүгү» түдүг эргелелииің бир дугаар түдүг участогунуң түдүгжузу Валентина Постникова удуртуп турар.

Августа бригаданың ажылчын бүрүзү план ёзугаар 470 рубльди ажылдап кылыр ужурлуг турган. А бо айның 22-ге чедир ук даалга барык ийи катап ажыр күүсеттинген.

Постниковаиың бригадазы он кижи составтыг. Олар шуптузу улуг үүрмектээшкин корпузунда арматура баглап тургузар черде ажылдап турар. Чарышка мурнуку одургугу ажылчыннар Иван Ершов, Иван Востриков, Александр Кошкаров, Вера Рассалова болгаш Донгак Биче-оол олар ээлеп турарлар.

Чыл планын күүседипкен

Бистиң республикавыстың аныяк үлетиүрү чыл келген үдуи улам хогжүп, чаа үлетиүр будурүлгелер немежип турар. Чоокка чедир-ле хөмүр даш тывыжын Тываның эрги шахтазы — Элегее-Аксының хөмүр даш уургайынга чорудуп турган. Оон соонда Кызыл-Хавак шахтазы, Чадаананың хөмүр даш разрези ажылдап эгелээн. Хөмүр даш тывыжыпга удавас база бир будурүлге немежип.

Бо хүнперде пайысылалдың чоогунда Каа-Хемниң хөмүр даш разрезининг тудуу хайныышкынныг чорун турар. Бодунуң курлавырының талазы-биле база бир кол черни эалеп турар бо разрезтиң тудуун чорудуп турар аныяк коллективтиң кежигүннери Шахтерлар хүнүнге үлүштүр алган хүлээлгезин эрестиг күүседип, күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алганнар.

Разрезтиң тудугжулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары хөмүр даш каъдының кырындан чайладыр довурак казарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткенин Краснояркиниң «Хөмүр даш тудуу» трестиниг идектээшпер. Бо чылын нинтизибиле 150 муң тонна кубометр даг породазын казар план 180 хуу күүсеттингеп.

Дагжылар, ЭКГ-4 маркалыг экскаваторларның башкарыкчылары эштер Дресвянников, Силич олар оныа күжениишкиниг ажылдааннар. Разрезтиң будурүлге болгаш чуртталга тудуун чорудуп турар тудуг бригадаларының коргузүглери багай эвес. Разрезтиң бодунда — складтар болгаш администрация хандырылга бажыңнарының тудуун кылып турар эштер Попов биле Арзаетин бригадазары эрткен айның будурүлге планын ажыр күүсеткилээнпер.

Каа-Хем разрезтиң тудугжулары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төөгүзүг 50 чылынга моон-даа артык чедишкинниерлиг ужуражыр дээш бедиткен чаа хүлээлгени алганнар. Революциянның юбилейинге чедир 150 муң тонна, чыл төөгүзүнге чедир 200 муң тонна кубометр даг породазын казарын олар хүлээлгеп.

ЧАРЫШТЫҢ БИРГИ ЧЕРИНДЕ

«Кызыл тудуг» эргелелиниң № 2 участогунда үш тудугчу бригадаларның аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги одуруунда В. Галлетаның удуртқан комплексилиг бригадазы чорун турар. Ол шалыпчы бригада Совет тудугжунуң хүнүн таварыштыр эки ажылы дээш шилчиир кызыл вымпел-биле шаннаткан. Ында янзы-бүрү мергежилдиг 20 тудугжулар чангыс кижи дег деминг ажылдап турар.

Октябрьның 50 чылының алдарлыг байырлалынга күш-ажылчы белекти соңнээр дээш тудугжулар июльда боттарының планын 140 хуу күүсеткеп.

—Бо 48 аал ишти чурттаар 4 каът бажыңны кезиир чылын ажыглалга киирер планныг улус бис. Кызга чогуур ажылывысты ам колдуун доозуптувус. Шеверлекчилерниң ажылдарынга бүгү чүве белеткеттинген. Ынчангаш бо бажың байырлалдыг чылдың төнчүзүнде ажыглалга киирер. Уламаас база бир улуг тудугну хүлээп алыр бис—деп, бригадир Владимир Романович Галлета чугаалады.

Мурнакчылар дугайында бистиң айтырывыска:

— Кымны кандыг дээр, шупту-за эки ажылдап турар улус бо. Бижи бүрүзү 3—4 разрядтарлыг. Ылангыя С. Борбак-оол, Д. Ортуп-Назын, Н. Сидоров олар тудуг эргелелиниң хүндүлүг самбыразында мактадып турар. Ол ышкаш Е. Камондышко, С. Челтыгбөшева олар ажылдап турда өөрүнден онзаланчак боон турар—деп, бригадир чоргаарланып чугаалады.

Бригадир В. Галлета 1959 чылдан эгелеп ажылдаан, а 1961 чылдан бээр бригадир хүлээгени ак сеткилдиг күүседип келген. Ол тудуг ажылынга дыка хөй аныяктарны база өөреткен. Владимир Шыырап, Ооржак Хеймер-оол ам боттарының ажылынын мастерлери кылдыр мергежий берген. Ол даарге, бригадирнин сагыш чованғыр, ак сеткилдиг чоруунуң херечизи-дир.

Оон удуртқан бригадазы Кызылда өкпе аарыглары эмнээр диспансерни, башкы институдун, Кызыл гостиницазын болгаш 26—24 кварталдарда 4 каът чурттарга бажыңнарының чамдык тудугларын кылышкан. Ам ол бригаданың кежигүннери 24 кварталда 48 аал ишти чурттаар бажыңның тудуунуң кол кылыгларын холдан үндүрген.

ЧУРУКТА: Мурнакчы тудугжулар С. Борбак-оол, В. Шыырап, О. Хеймер-оол.

К. ХЕРТЕК.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

НОМ, САДЫП АЛЫКЧЫ

Совет эрге-чагырганың бежен чылдарында бистиң чурттувуска болгулаан социал-экономиктиг улуг чаартылгалар кодээ чурттакчы чонуңга хереглел негелделериниге чаа-чаа үидезиин өскерилгелерни болдурган.

1924—1925 чылдарга кооперация садыының бараан саарылгазынга хүн бүрүнүн эргежок чугула хереглелдери болур шай, тазыпы, хус, серенги, керосин, ажыы-агый савады, хөвең-сазыныдан кылган пестер чижектиг барааннар 35 хуунү эалеп турган болза, ам ол барааннар ниитти бараан саарылгазының иштинде бештен хөй эвес хуунү эалеп турар, а шаанга «хоорай улузунуң барааннары» дижип турган янзы-бүрү культура-амыдыралдың барааннарын, оон иштинде номнарны кодээниң чурттакчы чонунуң садып алыры деннел чок өскен. Бо даарге бистиң чурттувуска боттанган культура революциязының түңнелинде социалистиг кодээниң ажылчы чонунуң культуразының болгаш эртем-билиниинг кайгамчык бедээнин херечилеп турар годаргай барымаа-дыр.

Бистиң республиканы ап-коор болза, 1928 чылда кодээниң чонунга ном, сеткүүл садыглаар хамаан чок, тыва улус боюнуң төрээн дылында үжүк-бижии безин чок турганын сактып болур.

Ам Тываның хоорайларында болгаш кодээнде ном садыглаашкыны дыка калбарган. Республиканың кайы-даа будуунда ном, сеткүүл садып албайн, оны номчувайн турар кижини тывары берге. Республикага 25 тускайлаттынган ном магазиннери, 8 доктаамал ном киоскилери, 50 хире үлетиүр болгаш аъш-чем бараанныының магазиннери, 30 хире автолавкалар номнарны садыглап турар.

Соолгу чылдарда ном садыглаашкыны ниитти акша түңү-биле-даа, чурттакчы чонунуң кижи бүрүзүнге онаалтыр-даа алырга, эалээн оскен. 1959 чылда республикага ниитизибиле 297900 рубльдиг номнары саттынган болгаш бир кижиге онаалтыр 1 рубльден аштайн турган болза, 1966 чылда ниитизи-биле 308200 рубльдиг номнары саттынган ийикпе бир кижиге 1 рубль 45 копеек онаажып турар.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оонга алдаржыткан бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкиизин, республиканың ном садыының ажылдакчылары совет литератураны пропагандалаар болгаш неттередир талазы-биле юбилейлиг чылда чамдык чедишкиннерни чедип алган. Бо чылдың бирги чартыынга ном садарының планын 117,3 хуу күүседип, 154800 рубльдиң номнарын сайгарган. Даарге көргүзүглерни Каа-Хем райпозу (даргазы эш Тарма) чедип ап, чартык чылдың планын 113,96. Таңды райпозу (даргазы эш Бодомысова) 112,8. Тожу райпозу (даргазы эш Бондаренко) 110. Бии-Хем райпозу (даргазы эш Хомутов) 108,9. Барыын-Хемчик райпозу (даргазы эш Елисеев) 107 хуу күүсеткен.

Республиканың ном садыглаашкыны ажыглаашкынының ажылында улуг четпестер бирге ыыттавайн барып болбас. «Кодээ» черлерге ном садыглаашкынын организастаарында шынгы четпестерниң дугайында» СЭКП ТК чоокта чаа түскай доктаалны хүлээп алган. Ол доктаалда демиргелеттинген четпестер бистиң республикага дөрт хамаарыжыр.

Кодээ черлерге ном садыглаашкының экижилериниге таарымчалыг материал-техниктиг база бисте амдыг багай. Ном магазиннери чүгле районнар төптөринде, а дыка хөй чурттакчылыг улуг-улуг суурларда түскайлаттынган ном магазиннери чок. Ном магазиннерин четкизин ковудедир, чаа магазиннерни тударынче, ол ышкаш эрги магазиннерни таарымчалыг кылдыр дерип экижилеринче кооператив организациялары чогуур кичээнгейни салбайн турар.

Өвүр, Эрзин, Тес-Хем, Бай-Тайга, Улуг-Хем райпозунуң, Монгун-Тайга, Тере-Хөл сельполарының ном магазиннери таарымчалыг оран-сава-биле хандыртынмаан. Ак-Довурак хоорайда ном магазини амгы үениң нетелдезинге ыракта дүүшпейн турар.

Сөөлгү ийи чылдар дургузунда респотребсоюзтуң системинге чүгле чанғыс чаа ном магазини немешкен. Моон алгаш көөрге, хереглекчилер ниитилелдеринин баштаар черлери болгаш респотребсоюзтуң талазындан ном садыының материал-техниктиг базазын экижидип, ном садыының четкизин калбартырынче кошкак кичээнгей салып, бо чугула ажылны ийиги чергенин айтырыны кыдыр көрүп турары черле таарышпас.

Ном тарадылгазының массалыг хевирлери ам-даа калбак неттерээшкинин албайн турар. Кодээ черлерге ном тарадылгазынче кодээниң хөй санныг интеллигент активин хаара түспайн турар. Кодээде хөй-хөй клубтар, библиотекалар, почта салбырлары, аптекалар дээш өске-даа ном тарадылгазынга ажыглап болгу дег культура албан черлери багай ажыглаттынып турар. Школаларда ном тарадыр талазы-биле өөренекчилер кооперативтери кончуг эвээш организастаттынган. Ном тарадылгазының магазининден дашкаар массалыг хевирлери болур ном базаарлары, үнүүшкүнүүг садыглаашкынар, «номну-почта-биле» деп салбырны дамчыштыр тарадып садыглаарын ыыка четпес организастап турар.

Кодээ черлерде хөй санныг үлетпүр болгаш аъш-чем бараанныының магазиннери, автолавкалар ном садыглаайн турары канчап-даа таарышпас.

Мындыг четпестерниң түңнелинде ном магазини чок, алы ном магазининден ыракта турар черлериниң чурттакчылары, ылангыя малчыннар номнарны ховар садып ап турарлар.

Номчукчулар конференциялары, ном тарадылгазының айлары, декадалары, чогаалчы авторлар-биле ужуражыышкынар, литература делгелгелери болгаш кежээлери доктаамал чоруттунмайн турар.

Ном — оныа бараан. Ол бодунуң садып алыкчызын дилеп тывар ужурлуг. Ону хандырар төлээде, ном пропагандазын күштелдирери чугула. Ылангыя холушкак барааннар магазиннеринге номнарны садыглаарда, номнуң түскай полказын магазинниң эң-не көскү черинге дерип тургаар керек. Чамдык магазиннерде моңу херекке албас, харын номнарны магазинниң эң-не көскү эвес булунарында корум чыскаал чокка боле төп каан чыткылаар, а оон орнунга арага аймаан кончуг көскү полказында дедген, бирги чергенин хүндүлеми аңаа бараалгадып турар таварылгалар бар. Бо канчап-даа шын эвес.

Идеологтуг ажылдың бир чугула кезээ болур ном садыглаашкынының ажылын чамдык партия, комсомол организациялары база-да чогуур кичээнгейге албайн, кодээге ном садыглаашкынын экижидер талазы-биле кооператив организацияларындан шыңгыы негелдени кылбайн, оларга практиктиг дузаны чедирбейн турары черле таарышпас.

«Кодээ черлерге ном садыглаашкының организастаарында шынгыы четпестерниң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын өзүүлер чер-черинин партия организациялары ном садыглаашкының үндезининден экижидерине чогуур кичээнгейни салып, ажылчы чонуңу коммунистиг кижизидилгезинге улуг ужур-дузалыг бо ажылды боттарының контролюнга алыр ужурлуг.

«Ном чокка билиг чок, билиг чокка коммунизм чок» деп В. И. Ленинниң өткүт сестери Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла чугаалаттынган. Коммунизм — кижи ниитилелиниң чырыткылыг келир үези. Ол марксизм-ленинизмниң олуг чок өөредилгезинге үндезилеттингеп. Ону марксизм-ленинчи теория-биле чырыттынган практиктиг дүрзүлге чокка тургузуун болбас.

Ындыг шынчы теория, амыдыралчы практиканың бүгү-де әртинези номда сиинниккеп. Мынчангаш улуг Ленинниң ном дугайында үнелээшкини кайгамчык өндүр чаагай болгаш өлүм чок өөредилгезинге үндезилеттингеп. Ону марксизм-ленинчи теория-биле чырыттынган практиктиг дүрзүлге чокка тургузуун болбас.

Ындыг шынчы теория, амыдыралчы практиканың бүгү-де әртинези номда сиинниккеп. Мынчангаш улуг Ленинниң ном дугайында үнелээшкини кайгамчык өндүр чаагай болгаш өлүм чок өөредилгезинге үндезилеттингеп.

Идеологтуг ажылдың бир чугула кезээ болур ном садыглаашкынының ажылын чамдык партия, комсомол организациялары база-да чогуур кичээнгейге албайн, кодээге ном садыглаашкынын экижидер талазы-биле кооператив организацияларындан шыңгыы негелдени кылбайн, оларга практиктиг дузаны чедирбейн турары черле таарышпас.

Мындыг четпестерниң түңнелинде ном магазини чок, алы ном магазининден ыракта турар черлериниң чурттакчылары, ылангыя малчыннар номнарны ховар садып ап турарлар.

Номчукчулар конференциялары, ном тарадылгазының айлары, декадалары, чогаалчы авторлар-биле ужуражыышкынар, литература делгелгелери болгаш кежээлери доктаамал чоруттунмайн турар.

Ном — оныа бараан. Ол бодунуң садып алыкчызын дилеп тывар ужурлуг. Ону хандырар төлээде, ном пропагандазын күштелдирери чугула. Ылангыя холушкак барааннар магазиннеринге номнарны садыглаарда, номнуң түскай полказын магазинниң эң-не көскү черинге дерип тургаар керек. Чамдык магазиннерде моңу херекке албас, харын номнарны магазинниң эң-не көскү эвес булунарында корум чыскаал чокка боле төп каан чыткылаар, а оон орнунга арага аймаан кончуг көскү полказында дедген, бирги чергенин хүндүлеми аңаа бараалгадып турар таварылгалар бар. Бо канчап-даа шын эвес.

Идеологтуг ажылдың бир чугула кезээ болур ном садыглаашкынының ажылын чамдык партия, комсомол организациялары база-да чогуур кичээнгейге албайн, кодээге ном садыглаашкынын экижидер талазы-биле кооператив организацияларындан шыңгыы негелдени кылбайн, оларга практиктиг дузаны чедирбейн турары черле таарышпас.

«Кодээ черлерге ном садыглаашкының организастаарында шынгыы четпестерниң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын өзүүлер чер-черинин партия организациялары ном садыглаашкының үндезининден экижидерине чогуур кичээнгейни салып, ажылчы чонуңу коммунистиг кижизидилгезинге улуг ужур-дузалыг бо ажылды боттарының контролюнга алыр ужурлуг.

«Ном чокка билиг чок, билиг чокка коммунизм чок» деп В. И. Ленинниң өткүт сестери Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла чугаалаттынган. Коммунизм — кижи ниитилелиниң чырыткылыг келир үези. Ол марксизм-ленинизмниң олуг чок өөредилгезинге үндезилеттингеп. Ону марксизм-ленинчи теория-биле чырыттынган практиктиг дүрзүлге чокка тургузуун болбас.

Ындыг шынчы теория, амыдыралчы практиканың бүгү-де әртинези номда сиинниккеп. Мынчангаш улуг Ленинниң ном дугайында үнелээшкини кайгамчык өндүр чаагай болгаш өлүм чок өөредилгезинге үндезилеттингеп

ЭЛБЕК МАЛ ЧЕМИ

«Искра» колхозуӊ ишчилери ниитиниӊ малыӊа элбекшилдиг чемсуурну тургузарыӊа чыл-чылда-ла мергежип, эки түӊнелдерни чедип ап келгеннер. Эртиӊен чылын колхоз бөлүүн чемнер белеткээр планын ийи катап күүсеткенииӊ түӊнелиӊде ниитиниӊ малы кыштан тодуг ашкан, төрүүр чүс баш малга онаштыр мал төлү алыры бо чылын мурнуку чылдардан хөй болган. Юбилейлиг чылда артельдиӊ ажыл-ишчилери мал чемииӊ белеткелиӊде база хайныышкыныӊ ажылдап турарлар.

Колхозка баар үзәт Мунгаш-Алааҥты өрү чорткуп ор мен, хүн каразыӊ изии даажок, сигении кезип кааш оймактып бажыӊдан трактор ойлап олур, кезек болгаш, трактор турупту. 3—4 хире оолдар каткыхат-биле хөлзәӊиӊ трактору сөөртүп алган тележказыныӊ түӊүрүе бердилер. Трактор дорааи шимчеп чорупту, дараазында хөлзәӊ тележка кырында барды. Судак ол чарыында база кижилер шимээргей-дир, өлүрүп бургылардай бергеш, ыяштар үзүүлеп көрүп турарымга, улуг сараат салган турлар. Улам-на чоокшулай бээримге, бир улуг сараатты тургузуп каап, бирээниӊ тавазын салып үндүрүп турлар. Оларныӊ чанында чеде бергеш, менди солчуп, чугаалаштым.

«Искра» колхозтуӊ № 1 хову бригазазыныӊ эш Ондар Кошкар-оолдуӊ удурткалыг звеноҥа болду.

— Чеже күштүг ажылдап тур силер, эш Кошкар-оол? — деп айтырдым.

— Үш «Беларусьтуг», он чеди кижи бис. Оларывыстыӊ ажылзаар, сигеи кезер машиналары, дырбазыры, тележказы бар. Сигеи кезер калыырларывыс, айыырларывыс, дырбалтарывыс четчир — деп, эш Кошкар-оол сигеи сөөртүп эккелген трактороже имнээш айтырдым.

— Чаъстыг, бораннып-даа хүннерде аиаа олурбас улуг бис — дээш, звено удурткучуу өөрүп одурту көрду. — Артельдиӊ ажылын чүгле аяс хүннер манап кылыр дээр болза, ажыл-херек чедимчелиг болбас ийин. Мында чаашкыннар үезинде бистер сараатгар кажаалаар ыяш кезип, сөөртүп турдувус. Эрээн әдәнде, мал чеде бээр черде, үш сараатты кажаалап алган бис. Ам-даа кажаалаар сараатгарывыс хөй. Совет күрүнениӊ 50 чыл ооӊга бистиӊ төлептиг белээвис болза, ниитиниӊ малыӊа арбын чемни белеткээри болур. Сигеи ажылын дооскаш, саваи болуп сараатгаарынче кирер бис. Бо чылын тараа саваиы дыка хөй болур аевеспе — дээш, эш Кошкар-оол улуг айыыр сигеиии сараат кырынче чиик үндүр октапты. Соруктуг ишчилериии кылган үүлеэи бүүиүгүр-ле болзунам!

С. ПАВУ.

«Шыныӊ» корреспоидентизи.
Чөөн-Хемчик район.

Тудугжулар көдээге

«Тыва суг тудуг» тудуг монтаж эргелелииӊ Барлык тудуг-монтаж участогунда эш Хомушку Удувас-оолга удурткан бызаӊчылар бригадазы тергиин эки ажылдап турар. Бригада эртиен чеди айларныӊ бүдүрүлге программазын 150 хуу күүсетиен. Ам бригада кежигүннери Барлыктыӊ суггарылга системазыныӊ гидротехниктиг дериглезиида демир-бетоннардан блоктар сыртгай тургузар ажылды чорудуп турар.

Бригада кежигүннериниӊ аразында социалистиг чарышты база организастаан. Чагыг ёзугаар күүсетсе чогуур ажылдарны ыиыыр талазы-биле чарыштыӊ мурнуку одуруун Хертен Май-оол эзлээн.

Чаа тудуглар

Улуг-Хем районнуӊ «Х Улуг хүрээл» колхозуӊуӊ тудуг бригадазыныӊ тудугжулары кыштагларда тудугларны кылып турар. Баян-Көллүг Сарыг-Сигендe, Кызыл-Дашта бирээзиигe-ле 500 хой кирер кажаалариӊ болгаш ийи-ийи өрээл чаа бажыӊнарыӊ тудугларын доосканнар. Тудугжулар ам Кызыл-Хаяда кыштагныӊ белетиелиниче киргеннер.

Аныяк тудугжулар Д. Биче-оол, Б. Сат, А. Кара-оол ышкаш онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүсеидип турар тудугжуларны демдеглезе чогуур.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ДАШТЫКЫДА

Америк студентилерниӊ удурланыышкыны

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Американыӊ Каттышкан Штаттарыныӊ 200 дээди ооредилге черлериниӊ студентилер организациларыныӊ удурткучулары АКШ-тыӊ Вьетнамда чепсектиг интервенциязынга удурланыышкыныӊ чагаазын президент Джонсонга чоруткан. Вьетнамда дайыныӊ шынзыдарыныӊ кандыг-даа барымдаазы чок болгаш кижи моралынга чоруушкек дээрзин чагаада айтып турар.

Шеригге албан арттиреринге удурланып турар келдириишкин шазылыг он муи ажыг студентилериӊ негелдезиин президентиге чоруткан чагаага капсырган.

Соӊгу, мурнуу, барыын штаттарныӊ студентилер организациларыныӊ удурткучулары президент Джонсонга чоруткан чагаага ат салгап. Бо чагааны парлап үндүрген «Сатердей ревыю» солуныуӊ демдеглээнинге студентилерниӊ бо удурланыышкыны бүгү чурттуӊ аныяктарыныӊ хөй нуруузуныӊ бодалын илергейлеп турар.

Хөлезиленикчилер узуткаттынар

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). «Хөлезиленикчилериӊ дээрбечилерин болгаш оларныӊ баштыӊы Шраммны Букавудан сывырып үндүрер бис, чүге дээрге, авантюрист Шрамм Конго 1960 чылдыӊ июнь 30-деи эгелээш хамаарышпас чурт болуп турарын кажан-даа билип ап шыдавас» деп, Конго национал армиязыныӊ кол командылакчызы генерал-майор Бобосо медеглээн.

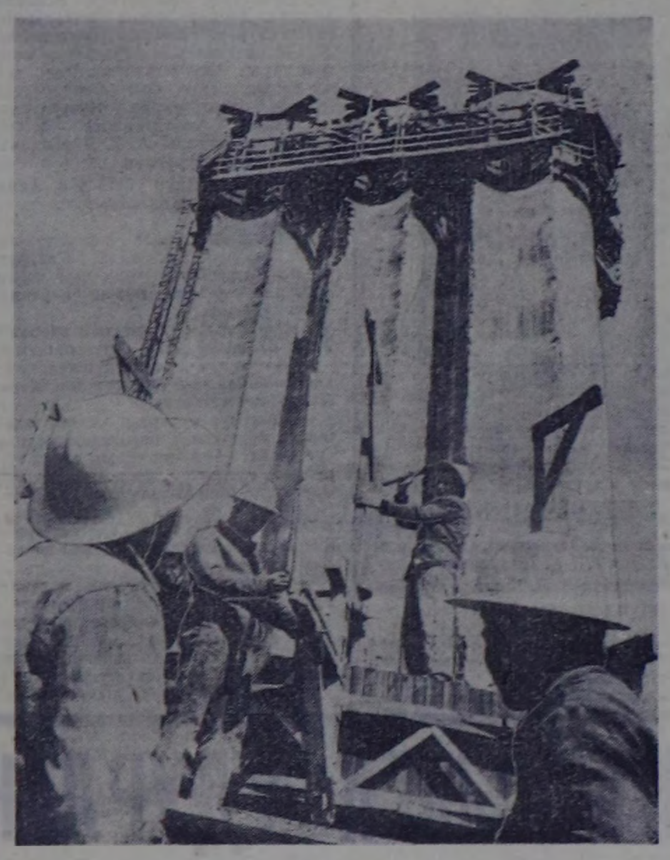
Хөлезиленикчилериӊ калчаарап барган баштыӊчызы Шрамм хөлезиленикчилер-биле тайбыӊчыдыгаиы чарар болгаш Конгодан хостуу-биле үнүп чоруур аргаиы оларга тыпсыр деп негелдеии конго чазакка киргеии-биле холбаштыр Бобосо Киншасаныӊ радиозун дамчыштыр чүве чугаалаан.

Конго армиязыӊ отрядтары Букавуда хөлезиленикчилерни бүзээдеп алган болгаш оларны бүрүӊ-биле узуткаар болуп турар дээрзин Бобосо демдеглээн.

Нигерияда байдал

ЛАГОС. (СЭТА). Чөөн-нигерий шериглерни Оре хоорайдан сывырып үндүрген болгаш Ортаакы-Барыын штаттыӊ кол хоорайы Бениче (Нигерия) аткаарлап бар чоруур. Ол дугайын Лагостуӊ радиозу дыннаткан. Оре районунда тулчуушкуннарны чорудуп турар федералдыг шериглерже немелде күштерни чоруткан. Хоорай дээш тулчуушкуннарга федералдыг ужар-түүлдүӊ самолёттары киришкен.

Дыӊнадыт турары-биле алырга, Чөөн Нигерияныӊ пайысылалы Энугу хоорайже федералдыг шеригленииӊ улам ыяй шаап халдаашкынына белеткелди кылып турар. Федералдыг шеригленииӊ ээлеп алган Эха Амуфу хоорайныӊ районунга кадыг-дошкуп тулчуушкуннарныӊ түӊнелиинде федералдыг армиязыныӊ кезектерии тааргыштыр бөлүүлеп турар.

Тёрёксентмиклошта (Венгрия) 5.000 тонна кирер ишкир тараа шыгмаар улуг складты тудуп турар.

МТИ—СЭТА-ныӊ фотозу.

Пекинде англи төлээ черинче халдаашкын

ЛОНДОН. (СЭТА). Август 22-де хүнзәйбиннер Пекиидэ англи төлээ черииӊ чамыига чыскаалды организастаан, а оон даразында төлээ черииӊ девискээриичо чаза төварын киргеш, үрегдээр чоруктарны үүлгеткеи, төлээ черииӊ бажыӊын ертеткеи. Дашгыкы корреспоидентилериӊ Пекиидеи дыӊнатканы-биле алырга, төлээ черииӊ ажылдакчыларыныӊ арааиында Салыгаатаннар бар болган. Англи чазак бо чылдыи август 20-де КУР-нуӊ Дашгыкы херектер министерствозуиуӊ удурланыышкыи нотазын хүлээзээи-биле холбаштыр хүнзәйбиннер чыскаалды болгаш үрегдээр, дүржок чоруктарны үүлгеткеи.

Гоиконгта үш кыдат солуиду үндүрерии хораавын 48 шактан эртирбейи күш чок болдурарын болгаш хоругдаттырган кыдат журналистерии хостап үндүрерии Гоиконгта англи эрге-чагырга черлериидеи негээп чүүлду ол нотада бижээн турган.

Англияныӊ дашгыкы херектер талазы-биле күрүне министри Пекиидеи англи төлээ черииче халдаашкынга удурланыышкыныӊ КУР-нуӊ Лондоида херектериигe бүзүреттиргеи кижиге медеглээи. Харыы хемчег кылдыр англи чазак КУР-нуӊ төлээ черииӊ ажылдакчыларыӊ Англиядан үнүп чоруурун болгаш чуртка чорук кылырын хораан.

УДУРЛАНЫЫШКЫНЫН ИЛЕРГЕЙЛЕЭН

НАЙРОБИ. (СЭТА). Кеиий пайысылалдыӊ чурттакчыларыныӊ чыскаалы КУР-нуӊ Найробиде элчии черииӊ бажыӊыныӊ чанында болгаи. Чыскаалдыӊ киржикчилери Кеиияныӊ Пекиидe элчии черииӊ бажыӊыныӊ чанында 48 шактаи эртирбейи күш чок болдурарын болгаш хоругдаттырган кыдат журналистерии хостап үндүрерии Гоиконгта англи эрге-чагырга черлериидеи негээп чүүлду ол нотада бижээн турган.

Англияныӊ даштыкы херектер талазы-биле күрүне министри Пекиидe англи төлээ черииче халдаашкынга удурланыышкыныӊ КУР-нуӊ Лондоида херектериигe бүзүреттиргеи кижиге медеглээи. Харыы хемчег кылдыр англи чазак КУР-нуӊ төлээ черииӊ ажылдакчыларыӊ Англиядан үнүп чоруурун болгаш чуртка чорук кылырын хораан.

Ханойнуӊ агаарынга дүжүр аткан

ХАНОЙ. (СЭТА). Август 23-те хүннүӊ ийиги чартыында америк самолёттар Вьетнамныӊ Демократтыг Республиказыныӊ пайысылалыиче базза катап халдаан. Ханой радиозуиуӊ дыӊнатканы-биле алырга, ол халдаашкыныӊ үезинде үш америк самолёттуӊ дүжүр аткан.

Кыдатта болуушкуннар

Пекииииӊ албан ёзузуиуӊ парлалгазы КУР-нуӊ даргазы Лю Шаоци (оон адын мурнуку хевээр адавайн турар), камгалал министри турган Пэи Дэ-хуай оларже болгаш Кыдаттыӊ өске-даа элээи көскү партия, күрүне ажылдакчыларыиче шыӊгыы халдаашкыиныг үүлдерии парлаарын үргүлчүлеп турар. «Хунци» журнал Лю Шао-цииии «улуг баштыӊчы Мао Цзэ-дун даргага, улуг шураашкынга болгаш улусчу коммунага» удур «калчаалыг халдаашкынны» кылган дээр чүве-биле буруудадып турар. Лю Шао-циден «өжээнии шуут негеп алыр» деп журнал кыйгырган. «Жэньминь жибао» солуи Пэи Дэхуайны «карьерист», «оппортунист», «ревизионист», «партияда эрге-чагыргага олуруп алгаш, капиталистиг орук-биле бар чоруур улуг дужаалдыг кижиниӊ» (Лю Шао-цииии ынчаар айтып турары ол) шеригге «агентизи» деп айытпышаан, «өжээнии база шуут негеп алыр» деп чуӊчуруп турар. Пэи Дэ-хуай «Мао Цзэ-дуииуӊ шугумунга» болгаш ооӊ «улуг идеяларынга» кезээде удурланып келген деп, солуи бижээн.

Канчаарга-даа чурттуӊ иштики байдалы кажангызындан-даа артык чидигленген. Мао Цзэ-дуииуӊ бөлүүнге удурланыышкынныӊ хемчээлиниӊ дугайын Кыдатта даштыкы корреспондентилериӊ дыӊнадыгларындан көрүп болур. Ол дыӊнадыгларны ёзугаар аныяк студентилер, маоизмниӊ идеологиязынга болгаш практиказынга удур тургустунган күштерни сандарадыр болгаш кошкадырыиче углаидырган чамдык хемчегларии алган. Амгы политиктиг кампаниязы чүгле «капиталистиг орукбиле бар чоруур каш санныг кижилерге» удур углаидырган дээр чүвеи база катап демдеглеп турар апарган.

Ындыг болза-даа Кыдаттыӊ можуларыныӊ хөй нуруузуига байдалды бодунга ажыктыг кылдыр ёскертип ыыдаттынмас деп чүвеии эскерип көргеш, Мао Цзэ-дуииуӊ бөлүүбодуиуӊ дайзыннарынга удур чаа ыйышкыиыиы кылып, бо удаада армиияиыӊ кезиин мурнуку одурутга ажыы-биле тургускап. Ам «культура революциязын» чорударын армияга хүлээткеи болгаш ону «пролетариат диктатурazыныӊ кол челенгижин» деп чарлаан. Муи-муи армияныӊ контролюига бодуиуӊ тудар аргалыын иледе хөөреткеи,— чурт хоозураашкыиныӊ, анархисчи ала-чайгаарлаашкыиныӊ кедерээиииӊ байдалынга алыып эгелээн.

Ол байдал социалистиг чаалап алыышкынарыпы ышкынарынче аппар чыдар орукче чуртту чыгап киирген чүдек өнчүк-чоӊгээге Кыдаттыӊ партийжи болгаш улусчу массаларыныӊ калбарып турар ойтур шавыышкыны чаа күш-биле илереп келген. Кыдаттыӊ хөй-хөй партия болгаш улусчу комитеттери ажылчыиыарыӊ болгаш тараачыиарыӊ медерелдиг кезиинге деткидип алгаш, маочу күштериии калчаарап барган ыйыышкыынга ойтур шавыышкыны берип турар. Кыдаттыӊ элээи хөй можуларынга болгаш улуг хоорайларынга улус чоига удурланган терроргa удур политиктиг улуг чыскаалдар, ажыл соксадыышкыннары болгаш чепсектиг мессилдежиишкиннер болгулаан. 1966 чылдыӊ төнчүзүнге чедир Кыдатта болуушкуннар Мао Цзэдунга болгаш оон бөлүүнге таарымчалыг эвес салдарны чедирген. Оон ужурунда кедергей чоруктарны чамдык хире-чергеен-биле тыртылдырарынче, хүнзәйбиннерни кынчыктырбазыиче, адактыӊ сөөлүнде маоизмниӊ идеологиязынга болгаш практиказынга удур тургустунган күштерни сандарадыр болгаш кошкадырыиче углаидырган чамдык хемчегларии алган. Амгы политиктиг кампаниязы чүгле «капиталистиг орукбиле бар чоруур каш санныг кижилерге» удур углаидырган дээр чүвеии база катап демдеглеп турар апарган.

Ындыг болза-даа Кыдаттыӊ можуларыныӊ хөй нуруузуига байдалды бодунга ажыктыг кылдыр өскертип ыыдаттынмас деп чүвеии эскерип көргеш, Мао Цзэ-дуииуӊ бөлүүбодуиуӊ дайзыннарынга удур чаа ыйышкыиыиы кылып, бо удаада армиияиыӊ кезиин мурнуку одурутга ажыы-биле тургускап. Ам «культура революциязын» чорударын армияга хүлээткеи болгаш ону «пролетариат диктатурazыныӊ кол челенгижин» деп чарлаан. Муи-муи катап чарлаан «улуг тиилелгелериӊ» соонда Мао Цзэ-дуииуӊ болгаш оон чызаалакчыларыныӊ «оон-даа артык аар-берге болгаш шыӊгыы демиселди чорудар», боттарыныӊ дайзыннарын «дүжүр октаар, политика, идеология болгаш теория талазы-биле ат-алдарын бужартадыр» деп кыйгырыглары улам-на калчаалыг болгаш дүвүрээиииг болуп бар чоруур. Ол дээрге, чугаалажыш турары ышкаш «теоретиктиг» планы-дыр, а кыдат солуиларыиыӊ болгаш «Дацзы-баовуӊ» дылынга очулдурарга, ол дээрге, «ыт баштыларны чылча шавар», «хайы иттире берген иттарыиӊ когуи үзер», «Маоиуӊ дайзыннарын азып өлүрер», «Мао дарганы ханы-биле камгалаар», «шаарланган идегеттерге болгаш куурумчу иттарга удур», «өштүт-хыктыг чыланнарга удур демисежир» дээи кыйгырыглар-дыр. Кыдатка чаӊгыс эвес, а үш-дөрт «культура революциязы» негеттиииӊ турар деп чарлаан.

Ухаиьга, Шаихайга, Гуаичжоуга, Чуицииьге, Соӊгу-Чөөи талага, Синцзииьга, Тибетке, Иштики Моолга болгаш Кыдаттыӊ өске-даа чамдык можуларынга болгулаан чепсектиг мессилдежиишкиннер ышкаш, Кыдатта сөөлгү болуушкуннар Кыдатты доюлдуруп үндүрген политиктиг кризис улам хаиылап, чаа-чаа нарыидаашкыиларыи болдурар деп чүвеии бүзүреледии-биле көргускеи. Мао Цзэ-дуииуӊ бөлүүболгаш социал-политикага оон оптүг авыластаашкыиы массаларыиы төөредир чорукка оон улам калчаарап баргаиы бодуиуӊ улузуиуӊ үнделзии эргеажыктарынга удур углаидырган бодуиуӊ үүлгедиишкиннери-биле бодуи улам сойгаладып турары үстүиде айыткан политиктиг кризистиӊ улам хаиылаарын болгаш оон чаачаа нарыидаашкыиларын хамыктын мурнунда тодарадып турар.

КУР-нуӊ күрүне болгаш иитилел тургузуунуӊ системазыи бужартатпышаан, Мао Цзэ-дуииуӊ бөлүүхерек кырында КУР-да социалистиг тургузугиуӊ алыс үндезиииге согугиу таварыштырып турар.

Чурттуӊ эргелеп башкарарындан ажылчыи аиғыны болгаш оон коммунистиг партиязын чайладып, ыыгнагаш «эрге-чагырганы ээлеп алыр» дээр чүвеже углаидырган эргилдеии херек кырынга боттандырбышаан, Мао Цзэ-дуииуӊ бөлүү болза, «культура революциязыныӊ» программазыныӊ утка-шынары чогум-на харын Мао Цзэ-дуииуӊ болгаш оон чызаалакчыларыныӊ диктатуразын чуртка тургузар дээр чүткүдe болуп турар деп чүвеии улус чоига көргускеи.

Бо шиитпирии бадыткавышаан, ам пекин пропагандистер 1949 чылда, Кыдатка революция тиилээн үезиидe, кыдат улус бодуиуӊ холуига эрге-чагырганы бүрүиү-биле ап шыдаан болгаш революция тиилээн соонда он чеди чыл ажыг үе эртседаа мынчага чедир база-ла ап шыдавайн турар дээр кылдыр херектиӊ ужурун ынчаар көргүзерии оралдажып турар. Мао Цзэ-дуи болгаш оон чызаалакчылары «ооиза угланыышкыиы» боттандырып эгелээриигe чедир социалистиг тургузуушкунга коммунистиг партияныӊ удуртулгазы-биле улуг чедиишкиннерии чедип алган кыдат ажылчы чоннарыӊ чаалап алыышкыиларын харбаш дээр аразында-ла шак ынчаар арылдыр часкап турар.

Бодуиуӊ диктатуразын тургузарын оралдашпышаан, Мао Цзэ-дуи болгаш оон бөлүү боттарыныига чөпшээреппейи турарын кайы-бир хевир-биле илергейлеп турар кижилерге удур кара туразында ажылдаашкыиы улам-на күштелдирип турар. Олар боттарыныӊ дайзыннарын хамыктыӊ мурнуида партиядан, револючу улуг дүрүмжалгыг, марксизм-ленииизмии маонам-биле солуур дээр чорукка удур демисежип турар партийжи кадрлардан көрүп турарлар. Мао Цзэ-дуи кол согуун партияга болгаш ККП-ниӊ VIII съездизиигe хүлээп алган оон шиитпирлериигe удур углаидырып турарыиыӊ ужуру-дaа ол-дур.

Партияга бүзүревейи, оон кортпушаан, Мао Цзэ-дуииуӊ бөлүү ККПниӊ уставыига болгаш КУР-нуӊ конституциязыига дүүштүр тургуская партия болгаш күрүне органнарын чылча шавары, оларныӊ орнуига «революстуг комитеттер» дээр чүвеже углаидырган эргилдеии херек кырынга боттандырбышаан, Мао Цзэ-дуииуӊ бөлүү болза, «культура революциязыныӊ» программазыныӊ утка-шынары чогум-на харын Мао Цзэ-дуииуӊ болгаш оон чызаалакчыларыныӊ диктатуразын чуртка тургузар дээр чүткүдe болуп турар деп чүвеии улус чоига көргускеи.

Бо шиитпирии бадыткавышаан, ам пекин пропагандистер 1949 чылда, Кыдатка революция тиилээн үезиидe, кыдат улус бодуиуӊ холуига эрге-чагырганы бүрүиү-биле ап шыдаан болгаш революция тиилээн соонда он чеди чыл ажыг үе эртседаа мынчага чедир база-ла ап шыдавайн турар дээр кылдыр херектиӊ ужурун ынчаар көргүзерии оралдажып турар. Мао Цзэ-дуи болгаш оон чызаалакчылары «ооиза угланыышкыиы» боттандырып эгелээриигe чедир социалистиг тургузуушкунга коммунистиг партияныӊ удуртулгазы-биле улуг чедиишкиннерии чедип алган кыдат ажылчы чоннарыӊ чаалап алыышкыиларын харбаш дээр аразында-ла шак ынчаар арылдыр часкап турар.

Бодуиуӊ диктатуразын тургузарын оралдашпышаан, Мао Цзэ-дуи болгаш оон бөлүү боттарыныига чөпшээреппейи турарын кайы-бир хевир-биле илергейлеп турар кижилерге удур кара туразында ажылдаашкыиы улам-на күштелдирип турар. Олар боттарыныӊ дайзыннарын хамыктыӊ мурнуида партиядан, револючу улуг дүрүмжалгыг, марксизм-ленииизмии маонам-биле солуур дээр чорукка удур демисежип турар партийжи кадрлардан көрүп турарлар. Мао Цзэ-дуи кол согуун партияга болгаш ККП-ниӊ VIII съездизиигe хүлээп алган оон шиитпирлериигe удур углаидырып турарыиыӊ ужуру-дaа ол-дур.

Партияга бүзүревейи, оон кортпушаан, Мао Цзэ-дуииуӊ бөлүү ККПниӊ уставыига болгаш КУР-нуӊ конституциязыига дүүштүр тургуская партия болгаш күрүне органнарын чылча шавары, оларныӊ орнуига «революстуг комитеттер» дээр чүвеже углаидырган эргилдеии херек кырынга боттандырбышаан, Мао Цзэ-дуииуӊ бөлүү болза, «культура революциязыныӊ» программазыныӊ утка-шынары чогум-на харын Мао Цзэ-дуииуӊ болгаш оон чызаалакчыларыныӊ диктатуразын чуртка тургузар дээр чүткүдe болуп турар деп чүвеии улус чоига көргускеи.

Бо шиитпирии бадыткавышаан, ам пекин пропагандистер 1949 чылда, Кыдатка революция тиилээн үезиидe, кыдат улус бодуиуӊ холуига эрге-чагырганы бүрүиү-биле ап шыдаан болгаш революция тиилээн соонда он чеди чыл ажыг үе эртседаа мынчага чедир база-ла ап шыдавайн турар дээр кылдыр херектиӊ ужурун ынчаар көргүзерии оралдажып турар. Мао Цзэ-дуи болгаш оон чызаалакчылары «ооиза угланыышкыиы» боттандырып эгелээриигe чедир социалистиг тургузуушкунга коммунистиг партияныӊ удуртулгазы-биле улуг чедиишкиннерии чедип алган кыдат ажылчы чоннарыӊ чаалап алыышкыиларын харбаш дээр аразында-ла шак ынчаар арылдыр часкап турар.

Бодуиуӊ диктатуразын тургузарын оралдашпышаан, Мао Цзэ-дуи болгаш оон бөлүү боттарыныига чөпшээреппейи турарын кайы-бир хевир-биле илергейлеп турар кижилерге удур кара туразында ажылдаашкыиы улам-на күштелдирип турар. Олар боттарыныӊ дайзыннарын хамыктыӊ мурнуида партиядан, револючу улуг дүрүмжалгыг, марксизм-ленииизмии маонам-биле солуур дээр чорукка удур демисежип турар партийжи кадрлардан көрүп турарлар. Мао Цзэ-дуи кол согуун партияга болгаш ККП-ниӊ VIII съездизиигe хүлээп алган оон шиитпирлериигe удур углаидырып турарыиыӊ ужуру-дaа ол-дур.

Партияга бүзүревейи, оон кортпушаан, Мао Цзэ-дуииуӊ бөлүү ККПниӊ уставыига болгаш КУР-нуӊ конституциязыига дүүштүр тургуская партия болгаш күрүне органнарын чылча шавары, оларныӊ орнуига «революстуг комитеттер» дээр чүве-

(Төнчүзү 4-кү арында).

СЭТА-ныӊ медеглели

Август 22-де АКШ-тыӊ шеригаагар күштериниӊ самолёттары Вьетнамныӊ Демократтыг Республиказыныӊ пайысылалыиче база катап араатаиыг халдаашкынны кылган. Бомбаларны хөй чурттакчылардыг чурттаалга районнарынче октаан. ВДР-ниӊ пайысылалыиче сөөлгү хүннер дургузунда дөрт катап дерзин халдаашкынны кылганы ол. АКШ-тыӊ самолёттары болгаш шеригаагар корабльдери Соӊгу Вьетнамныӊ оон-даа оске районнарыныӊ чурттакчыларлыг черлерии бомбалап, боолаарын база күштелдиргеи.

Америк империалистер чепсектиг интервенциязыны Вьетнамныӊ мурнуу талазында база калбартып турар. Ынчаар америк шеригаагарныӊ чаа-чаа иезеитерии чорудуп турар. АКШ кеминг дайынче бодуиуӊ эпчелечилериин болгаш чалчаарын улам хаиы кинр тыртар деп оралдажып турар.

АКШ-тыӊ Вьетнамга удур агрессиязы улам калбарып, улам-на аймак-халапты апаар чыдар.

Ынчалзажок агрессор араатаиыг кадыг-даа аргаларны ажыглаза, Вьетнамныӊ Демократтыг Республиказыныӊ маадырлыг улузуиуӊ туралсоруун сып шыдавас. ооӊ империалистиг халдаашкынын ойтур шавар күш чайгылыы чок улгадып турар деп чүвеии амыдыраа бүзүредии коргүскеи. Вьетнамныӊ мурнуу талазында Хосталга армиязы интервентилерге удаа дарый соғуушкун тавартыштырып турар, ол согуушкунларныӊ күштүүи Пентагониуӊ генералдары безин чажырып ыыдавас апарган. Вьетнамга АКШ бодуиуӊ колониалистиг соруулгаларын дайын аргазы-биле чедип ап ыыдаар апарган. Улустуӊ шуут-ла көөр хөӊү чогу ирик шериг диктатуразыныӊ ёзу-чурумуи хевээр арттырып алыр дээш соруулга-биле Мурнуу Вьетнамга «соӊгуудалар» чорудар дээр чаржыичыг амыдыраштыкын-даа АКШ-иа дуза болбас. Од чурттуӊ улузуига удур америк эжелекчилер Сайгониуӊ кап борбак саттыныкчы генералдары-биле болгаш политиканнары-биле кадыг дерзин даймииы чорудуп турар болгайда, аиаа шииде-ле кандыг соӊгудалар туруп болур боор. Мурнуу Вьетнамныӊ улузу америк интервентилерге болгаш оларныӊ тургузуп алган чалчаларыига удур Хосталганыӊ национал фронтузуиуӊ тугуиуи адаа-биле күүүлүг хосталга демисеглин калбарткаш, бодуиуӊ эчис соруулгазын шииип алган болгай. АКШ-тыӊ чагырыкчы бөлүктериниӊ вьетнам улуска удур даймииы күштелдиргеии болгаш оларныӊ Вьетнамда ажыглап турар политиктиг кажаралаашкыиарыи ол бөлүктериӊ фактыларны утаап-сарыылдыг ылаавылап көөрүп күзевейп, улам ыыдаар аванторалар кылыр оруктар чорудуп олурарын-на сөөлеп турар. Калчаалыг болгаш сарыыл чок үүлгедиглер кылыры— база багай сүмечилер болгай. Вьетнамда америк агрессия, ону улам калбартыр турары бодуиуӊ эжелекчи планнарын боттандырарынче АКШ-ты чоокшуладып ыыдаас деп чүвеге чигааиыг туруп болбас. Вашингтон делегей байдалын улам чидиглендирип турар болгаш делегейии айыылдыг байдалга таварыштырып болур, ооӊ чүвеиии кедиини коор мөзү чок угланыышкыны инчапташ аймылдыг.

Совет кижилер АКШ-тыӊ вьетнам улуска удур агрессиязын киленнеп, буруу ыаап турар. Оларныӊ чөпсүүгеи чалбыыттыг сеткил-сагыжы болгаш деткимчези — ыыпныг херек дээш демисежип турар Вьетнамныӊ Демократтыг Республиказыныӊ, вьетнам улустуӊ талазында. ВДР-ге удур, вьетнам улуска удур кемниг үүлгедиглерии америк империалистерниӊ катап-катап кылып турарыига холбаштыр совет удуртулга черлери чогуур түӊнелдерии кылып турар. Вьетнамга дайынны калбартып күштеидирер талазы-биле АКШ-тыӊ чаа базым бүрүү эргежок чугула харыы базымнарга чайлаш чок таваржыр апаар.

1967 ч. Август 25.
ШЫН
3-КУ АРЫН

ФОТОРЕПОРТАЖ

ХҮНДҮСКҮ ИЕЛЕР

Бичии Сашаны эртен алгаш чоруткан. Адашкылар Чадаананың хоорай автовузу доктаар черге дүшкеш, тоо кудумчуже хөнкеп. Ногаан теректер кудумчу талазын хөлегелеп алган бажыңга келгеш, «Экииҥер ааптыңар!» деп бижиннеддир хаалганы ажыткаш, кире бергеннер. Шыктыг черим иштинде Сашаның өөрү уруглар олуруп келген колбаларыны черим булуңунда чыскавай тургузуп каан. Кижизидикчилер келгеннерин үткүп ап тургузаан. Сашаны ак халаттыг, шилгедек, чазык арныныг үгбайга экелеп, ыйлаткан.

— Оо, уруглар! Көрүңдерде, Саша бөгүн ачазы-биле кээп-тир. Экиледер, уруглар! — деп, Сашаның хөгжөгүнче-даа сагыш салбаанзыг чугаалаан, боду тура халып кээп, бичии оолду адазының холундан алгаш — каан. Саша дылыңы көрүптейн — дээн. Хөңү бакмыран чоруан Сашажык улуг сестра Елена Антоновна Кукаринаның холунче карааның чажы бүдеңейнин халый бергеш, актынге бажыңы салгаш, ыйлаткан. Адазы эҥчокеунганы ажок:

— Орта-орта, Саня! Ыйаан чүзүл, бо оолдуң? — деп каан. Лена үгбай Сашаның бажыңы сүйбаан, эргелеп:

— А Саня ыглавас кижи, черде ыглавас — деп, «Чүге ажыдырып каанывар ол?» дээн шиңчилиг ачазынче көрүптеш, оолдуң аескы шопулак ёмны-биле ажыдып көргеш, витаминнер берген. Сестра үгбайның хоюпта олурган Сашаны 4-кү бөлүктүң кижизидикчизи Зинаида Лукьяновна Кашина келгеш, чедип алгаш барган. Оолдуң карааның чажы-даа чок, хевээның дүгдуңчээ-даа читкен, ойнап эгелей берген өөрүнче бажыңкан...

Бо болза Чадаана хоорайда уруглар яслизи-дир. Улуг эвес — 21-ле ажыдакчыныг бо колдуктиң район төвүнүң чурттакчыларының хүндүткелин чаалап алган. Бир хүн бо яслиниң ажыдакчылары 80 хире үш хар чедир назыныг чадааначыларның хүндүскү иелери болуп ажылдап турааннар.

Яслиниң ажылы эртенгиниң сес шакта эгелээр, кежоокиниң сес шакта уруглар өг-бүделериниче чанар. Шынында деликниң ажылдакчызары башкайы эҥчегде 7 шакта-ла белеп, уругларны хүлээп ап эгелей бээр. Ындыг болбас аргажок. Бичии коллективтиң иежигүниери юбилейниг чылда коммунистиг күш-ажылдың деп хүндүлүг атты чаалап алырын хүлээнген. А коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттаары дээрге, шак-ченги чок ажыглап, бодуңуң хүлээнген ажылын ак сеткилдии-биле, өскелерге эң-не таарымчалыг болуун дээш ажылдаары болур дээрин олар билир.

Чадаананың яслизин дуржуглалыг башкы Любовь Александровна Киприевская дөрт чыл удуртуп келген. Чаш уругларны ажаал, азыраарынга хандыкшылдым-биле бердинген кижилерни ол мобилизастаан шыдаан. Ында профвиелел шествомуң 1958 чылда шаңа ажылдан кире-ле удуртуп келген, дуржуглалыг ажылдакчы, яслиде эҥчининг улуг сестразы Е. А. Кукарина, борта ажылдаа-ла 2 чыл болаа-даа уруглар-га хаяы мыаа-биле адаелеринең хүндүткелин чаалап алган, дөртүү болуктүң кижизидикчи башкызы З. Л. Кашина олар мышкаң төлептиг кижилерден бо коллектив тургустунган.

Эргелекчи башкы Любовь Александровна меня эдертип алгаш бо чылын чаа туттуунган кухнязынга чедире берди.

— Бо бичии бажыңны болгаш хеп чуур черни кыздыртын алыр дээш ийи чыл демнеежин келдивис. Бо чылын хоорай Советиниг каш удаа чедип турган, кыздыртын алгашкыже бо-дур — деп, эргелекчи черим иштинде ол кухняже бар чыдырывыста чугаалайдыр. Кухняның иштинде арыгсилин ажок. Соцталарын демир четкилер-биле дуглап каан — чем хайындырып турар чер изиг эвес, серцинин ажок. Хар дет ак халаттарлыг ийи повар бистиң утхуду.

— Эртенги чем белеп бе, Парасковья Кирилловна — деп, эш Киприевская айтырды. Бедик чаагай үгбай дүрген харымнады:

— Ийе, Любовь Алексеандровна, Елена Антоновнаның шенээрин маңаа турдувус — дээш, бистиң-биле кады келген Кукарина-же көрүнүп. Оожу шеледе кыларым-биле поварлар чанында барды.

Ол аразында поварлар-биле эргелекчи меня таныштырды. Повар П. К. Комарова түгле ол иелиде белеп 12 чыл ажылдап турар. Ынчангаш ооң кылган чеки амданныг. Администрация, профвиелел шествомуң ооң кызымак ыүш-ажылын үнелеп көргеш, шаңнал-макталга үргүлүү киирип келгеш. Ооң дузалакчызы М. Ф. Дугужекова бо иелиде 4 чыл ажылдап турар. Ол бодуңуң эҥиниң дуржуглалын шыкгээдип ап турар... Оларның ажылы-биле таныышкаш, чоруп тура. Любовь Александровнадан ынчаар айтырдым:

— Бо дээрге улуг хоорай, чурттакчызы узам көүдеп орар. Ынчангаш чаңгыс иелиң кайын четчир деп?

— Яслиге уруглар тургузары кайы-даа хоорайларда мышкаң, бисте база берге болбайн алан. Ынчалза-даа бистиң яслиниствен ацымда хоорайда уруглар иелиседтары база бар. Ынчангаш эҥчет маңаары бисте дыка үр эвес. Бо яслиге ада-иелер уруг-дарыын тургузарынга дыка күзелдиг.

Эргелекчиниң ол сестерии мээң беседазашкавын бир не ыынчаар бадыткаан.

— Уруун яслиде үш чыл болуп тур. Сагыш аимр-ла улуг чүве. Адаа үш хар чедир турар, ам бо күзүл иелиседче шилчиир. Уруун-даа оон чоруур хөңү чок, мээң-даа бармыкатбазын ажок.

Чөөн-Хемчик районнуң төвүнде уруглар яслизиниң ажылдакчыларын ынчангаш хүндүскү иелер деп хүндүлеп адап турар.

О. НАМЧЫЛАК.

Фотолар авторнуу.

„Совет Хакасия“ солундан

УЛУГ ХООРАЙ ТУРГУСТУНАР

Арга ирээ-биле эрткеш оруктуң кыдымында хадыңчыгаштар орун айтыр демдекти кадап каан. Ында көк будук-биле үжүктерин улгаттыр шыңып турган «Черемушка» деп бижээн. Маңаа Саяи ГЭС-тиң тудуглуларынга чаа хоорай тургустунар. Ажыы-биле чугаалаарга хоорай тургустунуп эгелээн.

Арыкчыгаштың буду хар чаңкан чүве ышкаш, чодураа чечектелгеннинг ак оң-биле шыптынган. Балдыларның ында-мында даажы, экскаваторларның шимээни үзүктелбейн-ле турар. Эрткен чылын бо чоок кавыга тур оруктуг кылган. Черемушкаже дүн-хүн чок тудуг материаллдары сөөрткен машиналар чоруп, түн кодурер кранныг, тракторлар хөөмейлеп, тудугчулар олуртқан автобустар ууруп-суурук артып-ле турар.

Кыланайның турар кыдыңыр дозулап каан, улус тур чурттаар сес вагончиктер хадыларлыг аразында бойдустуң чараш чурумалы-биле адаанаашкавсыг тургузаарлар. Оларда амдыгында тудугчулар чурттап турааннар. Участок начальниги В. И. Усачевтуң штаны кыдыкы бир вагончиктиң үзеп турар. Бүдүн хаяны шыва алган иелиг үениң хоорайының чиңгине планында кызыл точкалар иестүп келгиннер. Ол дээрге Черемушкада баштай тутуттунган складтар, сентелге мастерскаялары, бетон кылыр чер, контора. «Дининчеш» деп кафе-дир. А эрти бажыңчыган чанында «Хөөрүк» деп түр гастроном-даа ажыттынган.

Даглар аразы-биле эрткеш Енисейниң кыдынга келирге хемни кежиидир салган көвүрүг тудуу улуг-кан дег шойлу берген. Көвүрүгүүн эң бедик мажында Кызыл тук кипскан турар. Улуг үжүктер-биле бижээн лозунда: «Көвүрүг тудугчулары, эштер! Совет эрге-чагырганың 50 чылының байырлалынга чедир автомашиналарга Енисейни кежир көвүрүгүң кыыш доозаалыкгар!» — деп бижээн. Көвүрүг кырында автокранларның согушпарын аданнан өрү көөрге булуттарда шаштыгып-даа тургаавыс.

Социалистиг күш-ажылдың маадыры Н. Ф. Ивановтуң монтажниктер бригадазы көвүрүгүүн машина маңаар черинге бетон плиталарны салып турар. Хейлектрокранныкчы И. Лисов тиглерни тудуштур каңнап турар. Ак-көк чаштапчылар куду бадып, хемге бөлүү-биле барып дүжүп, өжүп турар. Көвүрүгүүн кыдынга чөленгинжии А. И. Богданова болгаш А. З. Дурандина олар дозулап турааннар.

— Коргунчуг-дур бе? — деп, Анна Ивановна сонуургап айтырды.

— А силерге?

— Баштайгы үеде коргунчуг-ла чүве, ам чүү боор ийик. Көвүрүг кылыр отряд-биле чеди чыл чедир ажылдап чор мен, пат-ла өөрүнүп каар чүве-дир.

Көвүрүг кылыр отрядтың прораву М. Я. Шампанер-биле чугаалаштым.

— Бо чылын час эрте дүшкеш, чамдык планнарывыс үрезгеп деп Марк Яковлевич чугаалады.

— Көвүрүг тургузар чаңгыс адаганы тургускаш, бирээзинин түгле сут адаанга бетонун салып алган турувуста сут дозуп, доо эрин келген. Оон түгле механизмнеривисти ап четпеелек турувуста — дээш бадып эгелеп. Ынчалза-даа адаганнарны иинишүүн төөгүзүүдүе демей-ле салып аскан бис.

— Бо чылын көвүрүгээп машина эртип болур бе? — деп айтырдым.

— Бистиң бүгү коллектививис көвүрүгүүн ыланыры, машина маңаар черим Октябрь байырлалының бетинде доозар дээш күзел-чүткүдүг ажылдап турар, ынчалза-даа чамдык шалтыктаашкыннар бар. Механизаторлар көвүрүгүүн машина маңаар черинге сайны кончуг оожум темнинг тон турааннар. Ынчангаш эртелге кылыр бөдүктин дузазы-биле автокранның кырынча үзүр ужурга таварышкан бис. Амдыгында ийи пагананың аразын тудуштур салган. Көвүрүгке кирер оруктуг кылган соонда ажыл улам дүргедээр. Кузовунда кылын тукчугаштарлыг машиналар түр оруктан үзүктел чок эртип турааннар. Оон чоогунда Дустуғсумаар деп хемчиг-еш даштарга дээп даштыны сүргей бадып чыдар. Каскан черинң хемчээли ажоо ырай бергеп. Ында гидротудугчулар Карловск Кызылынга тогер сай-даштыг белеткеп турар.

Александр Иванович Кузнецов маңаа чаңгыс чыл эвес ажылдап турар. Тус черинң кижилериниң хүндүзүнүн ол чедип алган. Свердловскиниң даг институдун дооскаш Уралдың карьерлериниге ажылдап тургаш дараазында Саяи ГЭС-ке чедип келген. Оны маңаа тудугжуларының пайыралдыг коллективин партиягга хүлээп алган. «Гидротускай тудугчун» коллективин алдарлыг ажыы херектерин бүдүргеп. Оларның Кибинск кызыны. Пойловск участогун дооскаш Карловскиге келгиннери бо.

Александр Иванович селбегер чодураанда адаанда олуруп алган блокводунда бир-де үүнеп саналаан олурган. Мастер Семеновту кел деп алгаш ыынча дээн:

— Частыр түүлдер четпейн тур, ам бир тоннаа хиреден онтадывыт көрем.

— Диңмирээшкин мурнунда четтигинсе! — деп чугаалаанган. Кузнецов бирде дээрже, бирде кижилер ажылдап тургаа дег эдээнче далашкавысны көрүп турган.

А бир шак эрткенде даг кырынче ийи кызыл ракета аттыгыны үне берген. Дораан-на даглардан диңмирээшкин мышкаң чаңгыс таваң чоруй баргаан. Енисейже довураа, сай-даш кипиртейнин батпаан. Чамыдырмыкчылар ынчаар ажылдаавыр...

Хемниң эриинде тур мен. Чалгыг чалым ханга деттеп шалгайның бадын тур. Оттар-ла, оттар. Сарыг үнген арыг шиптинде машиналарның фаралары (карактары) чылчырыктаалдыр чивеңейнин, чидин каап эртип турган. Көвүрүг паганаларынга суг деттеп ыамырыны-даа тургаавыс. Черемушканың иелир үениң дутайында Саяи ГЭС-тиң төлевилелгининг кол инженери Я. Б. Марголин-биле чоокта чаа кылган чугаавысты сактып келдим:

— Хоорайга 13—14 муң кижи чурттаар. Енисейниң эриинге 5—6 каът бажыңнар, кинотеатр, школа, магазиннер, уруглар садтары болгаш яслилери турупгар.

Ийет, энергетиктерниң хоорайы кайгамчык чагай аваар, Сибирьниң делегеминерине оттарны кыпсын турар ол кайгамчык кижилер мышкаң ыыдыг чараш хоорай тургустунар.

М. ШТЫГАШЕВ.

Майна суур.

Редакторнуң орааначызы Д. О. БЕГЗИ.

Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищези

1968—69 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА СУРГУУЛДАРНЫ НЕМЕЙ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР.

Училищени доозаалар дараазында мергежилдерии алыр:

1. Электриктер — хуусаазы 1 чыл.
2. Дашчылар — хуусаазы 1 чыл.
3. Штукатурлар — хуусаазы 1 чыл.
4. Чазаныкчы-бызаачылар — хуусаазы 2 чыл.
5. Штукатур-малар-плиточниктер — хуусаазы 2 чыл.
6. Слесарь-сантехниктер — 2 чыл.

Училищеге 15—16 харыг, 7 классчан эвээш эвес билигиг кижилерни, а электриктер салбырынга түгле ортумак эртемнигларни хүлээп алыр.

Училищеге киргеп, 7 класс эртемниг сургуулдар өөрениң турган, 8 классты дооскаанының дутайында черечилелди база алыр. Өөредилгениң бүгү дургузунда сургуулдар хүнде 3 катаң халас чемненир, чурттаар чер-биле хандыртынар, ажылдан Сөлгаш дыштанып кээр хептерни алыр.

Профессионал-техниктиг училищеге өөрениң турган бижилерниң хуусаазын үзүктел чок шинти ажыл стажыга база хамаарыштырар. Сургуулдар училищени дооскаш, организацияларга барып ажылдаар (пускай мергежилгиниң аайы-биле).

Училищени кончут эки демдектер-биле дооскаш сургуулдар техникумнарга ыыаныла херек ажыл стажы чокка киирер эргени алыр. Сургуулдарның техниктиг чогаадыкчы чоруун бедидери-биле училищейиң чанында мергежилдер аайы-биле техниктиг чогаадылганын болгумнерин организастаан.

Училищеде культура бажыңы бар. Ында уран түүлдүң (инити ырының, ыяш-бүрү танцыларының, эстрада болгаш үрер хөгжүмүнүң, улустуң хөгжүм херекселдериниң, баяннстериниң) болгумнери ажылдап турар. Уран түүл болгумнериниң киржикчилери республиканың районнарынга, хоорайларынга концерттерин үндүрүп турар.

Училищеге киргеп сургуулдар өөредилгениң бүгү херекселдерин: кыдыраан, карандаш, демир үжүк, шугум болгаш спортчу хептерни ап алгаш келир ужуралыг.

Директориуң адынга киирер балдырааныкиниге дараазында документилерни кожар: школа дооскаң черечилелни, төрүттүргенниниң дутайында черечилелни, азы паспортуң, келдираанының черечилелин. Кызылдың № 1 поликлиникасындан эмчи ыынналгазын, ВЛКСМ райкомундан, азы хооркомундан өөредиң чорудар дутайында бижикти, школадан характеристикавы, училищени уругларынга ыяап-да доостурар дутайында ёдә-иелериниң хүлээлгезин. 3×4 см хемчээлдиг 4 фотоуруктуг.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, «Нефтебаза» деп автобус доктаар чер. Телефон 21-69.

ДИРЕКЦИЯ.

КЫДАТ УЛУСТУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА УДУРЛАНЫШТЫР

(Төөгүзү. Эгези 2—3-кү арныларда).

ККП ТК-ниң ажыл-чорудузгазы саидарган, ооң составының үүтүн ийи кезиндеп хөйүн. Политбюроюн болгаш Секретариаттың кежигүнериниң хөй нуруузун, ооң иштинде Лю Шао-ци, Чжу Дэ, Чэнь Юнь, Дэн Сяо-пин, Пэнь Дэ-хуай, Хэ Лун, Пэн Чжэнь, Тао Чжу, Ли Цзин-цюань, Лу Дин-и, Бо И-бо, Уланфу, Чжан Вэнь-тянь, Ван Цзя-сян, Ло Жуй-цин оларны удуртулгадап чайлаткан болгаш КУР-нуң эске-даа хөй удуртукчу ажылдакчылары-биле бир демей оларның аттарын бужартаткан.

Партияга удур, Кыдатта социализмниң алыс үндезинниериие удур демиселге көл күш кыдыр Мао ормиже кордал салган. Ол бодунга бүзүредиг кижилерни армияда удуртулгага шагда олуруткан деп чүве биледингир. Эге үеликде армияның болгаш күрүненин аймыл чок чорудуунуң төлээлекчилери-дуңзыбиннериниң отрядтарын организастап, чылчы шавымышкынга болгаш дерзин үүлгедиглерге оларны удуртуун турган болза, ам шериг келектерин бой-чевексти ажыглавышаан, Мао Цзэ-дунга чүдөө «комитеттерин» тургузуун, ол комитеттерге шериг кижилер биргп чергенниң ролюн ойнап турар. «Шериг-политиктиг контроль» дээр чүвени бөттандырып турар армияның хайгаралы-биле ам заводтарда, фабрикаларда, кодхозда ажылды чорудуун турар. КУР-нуң Эртемнер академиязын баштаан «комитетте» бөлүк ам шериг албан черинең төлээлекчилиг ооң дараазы болуун, кара туразында ажылаар турар. Армияның деткимчези чок турган болза, «культура революциязы» бөттанып шыдавас, йнк деп чүвени ам Пекинде ажылбиле миннип, армияга удурлашкыс деп чоокулу кыйгырып турар.

Ынчалза-даа сөөлгү үеде маозизе удурланышкын армияда база эгелээн. Ынчангаш ам армияда элдептиг анталгавы бөттандырып турар.

Мао Цзэ-дунуң бөлүүнүң улус чонга удур политиказының утказынары сөөлгү чылдың дургузунда ажылчын ангының болгаш тараачыларның амыдырал деңнелиниге удур күштелдирген шаап халдаашкынны калбарткандыңдан база илереттинген, а ажылчыннарның болгаш тараачыларның бөттарынын эргелерни камгалаары-биле кылган орлалдажышкыннарын ол политика «экономизм» деп тараваан. Ажылчыннарның болгаш тараачыларның ажыл соксадышкынларының болгаш чеперелик кедүрүүшкүнеринең чалгыы Кыдаттың районнарының хөй нуруузун хаара тутқан. Ооң дугайын харын албан ёаузунуң партиязы деэнп дувокаа эртирин каар аргажок болуп турар. Чуртка түрелгэ чоруктуң ёау-чурумун организастыы-биле иештердип турар Мао Цзэ-дунуң экономиктиг политиказының алыс утказын ол кедүрүүшкүнер көргускеп.

Кыдаттың ажылчы чоннарынга болгаш ККП-ге удур согуларны углаидырбышаан, Мао Цзэ-дунуң бөлүү «культура революциязы» чорун турда түгле чаңгыс аңгыга — буржуазының аңгызынга дебээнн иледе характерлиг. Муң-муң каптаалистер күрүшеден эргелеп башкарарынга шилчиткен будурулгелер дээш акша-төрелгинин хуузун боттары ап келген болгаш ап-даа турар, олар бо будурулгелерин удуртуун херек кырында үргүлүлеп турар. Кыдат улустуң гоминдан «президентизи» чораан Ли Цзун-жэнь ышкаш, ындыг эвээш эвес эрги дайзыннар Кыдаттың политиктиг ареазында кастүп келген. Ли Цзун-жэньни америк эмиграциядан чалаа келдиргеп болгаш башкарыкчы болуктүн камгалалында ажаал олурар.

Кыдат коммунистер боттарының революстуг демиселиниң практиказын, ажы-дүүма эске-даа партиязының дуржуглазын барымдаалаазын, ККП-ниң сөөлгү VIII съездиниге чугула алаап хөй шинтпирлерни үүлээп алганы билдингир болгай. «Кыдаттың Коммунистиг партиязы бодунуң ажыл чорудуглазында марксизм-ленинизмни удуртулга болдуруп турар» деп ККП-ниң съездиге үүлээп алган Уставында айыткан. Ол үнделиң, принциналдыг чүүлү үүлээп алгаш, кыдат коммунистер чаа ниитилелдиң тургузуушкунуунга тиилелгелериниң үнер дөгүн бүгү улуска айтып берген турган.

Ам марксизм-ленинизмге, социализминиң херээнге бердинген чорукту-ктуг орнуунга пекин удуртукчулар түгле «Мао Цзэ-дунуңуң идеяларынга» чүдүүрүн ККП-деп болгаш кыдат улустан иеген турааннар. Эргечагырганың чаа организарын тургузар үезинде түгле Мао-нуң идеяларынга чугаа чокка чагыртыр дугайын медеглээн кижилерни оларның составынга киирип турар. Маонуң идеялары Кыдаттың бүгү черлеринге иеитередир, харын-даа «Маонуң тугун» бүгү делегейге киискиндээ үндүрер сорулганы ол «комитеттериниң» мурнунга салган.

Маонуң идеялары «марксизм-ленинизмнан дээди чадазы». Маркстан, Энгельстен, Ленинден Мао Цзэ-дун — ажыг, «культура революциязы» «кижи төрелгенниң төөгүзүнде чаа үениң иеелээнн» болур дээр чүвелиниң дугайын медегларь-биле марксизм-ленинизм дугайын түгле Пекинде сагындырып турар. Маонзмниң теоретиктерь болгаш пропагандистерь хунюйбиннериниң деңнелиниге чедир кудуган дүшкен болгаш бүгү улусту ол дейиелге дүжүрерин база күзеп туралар.

Шынгы чылда Кыдатты салгын турар бужар-чүдек, репрессчыл утказынарлыг кампаниянның хогжүлдезинин байдалы ындыг-дыр. Ол кампанияга пекин болүк нят чок арыкүүрүн коргуун, бүгү делегей Мао Цзэ-дунну ээн-не кызыл хүнүгеш кылдыр санап турар. Оң нүүлдүң иештередикчилерь Кыдаттың иштинде болгаш даштыкы политиказынга улуг буурааашкынларны «Маонуң идеяларынын» болгаш «культура революциязының» улуг тиилелгези кылдыр көргүзерин ораидашпышаан, боттарының улузун ол хире дорамчыдан турар Кыдат улустуң чогум-на революстуг-интернационалчы күштерин Мао Цзэ-дунуңуң болгаш оон болүүнүң узуткан турарын боттары көре тура-ла, Маонуң улуг утказының бүгү делегейиниң ажылчы чоннарь белен «магадан» тур дигилеп чулчуруурун бодаар болза, угаан-сарыылды ооң ора-сомазы-даа чок кылдыр көңгүс оскунар аиаар-да болгай.

Бистиң партиявыс болгаш бүгү совет улус кыдат улустуң революстуг демиселиниң кезээде хаяы удуткан болгаш акы-дүмна эң-сеткил каттыштырылгазының сеткил-бодалы-биле көрүп, бодуңуң чуртуңуң социал чаартылгаларынга, экономиказын болгаш культуразын хогжүдеринге оон чедип алган чедиишкиннериниге өөрүп турган. Олар улусчу Кыдаттың тиилгэринге дузалаан. Оон чедиишкиннери Совет Эвилели-биле, социалистиг дем каттыштырылганың эске-даа чурттары-биле Кыдат Улус Республиказының бүгү талаалыг политика, экономика, шериг болгаш культуралуг кадыг ажылдажылганына тодаран келген. Кыдат улуска амгы берге үеде совет кижилер ону сеткил-сагыжының хаяызынан сагыш човаан турар.

Бистиң чуртувусту, бистиң партиявысты болгаш күрүненисти, социалистиг эске-даа чурттарны, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптерин камгалаан турар коммунистиг болгаш ажылчын партияларны Мао Цзэ-дунуң бөлүүнүң үргүлчүлеп турар буржар-чүдек хөп, нүүлүн совет улус иилелдөшкиннеринге удурлашкынын турар. Дээрги империалистер болгаш оларның чалчаларь бистиң партиявысты болгаш үлүзувусту нүүлдөрнин чартык чүс чыада үргүлчүлеп турар. Совет Эвилелин, социализминиң тургузуун бужартадырын, ораидашпышаан, олар бо херекке биче эвес күжүн үндүртеинеер, ындыг болза-да ооң чү-даа бүтпээн. Ам пекин удуртукчулар болгаш оларның провагандистери буржуаз пропаганданың хоралыг чоруун катаптаашкаан. Совет Эвилелин болгаш акы-дүмна социалистиг чурттарны нүүлдөрнин, боттарының улузун мегелээрин болгаш делегей байдалы баксырадырын ораидашпышаан, политиктиг ончүкчонгээлеринң даап бодээшкиннерниң эң-не будуулук аргаларын ажыглаан турааннар.

Империалистиг реакциянның күштери кыдат нүүлдекчилерге хыы-чамдык шалтыктаашкыннар бар. Механизаторлар көвүрүгүүн машина маңаар черинге сайны кончуг оожум темнинг тон турааннар. Ынчангаш эртелге кылыр бөдүктин дузазы-биле автокранның кырынча үзүр ужурга таварышкан бис. Амдыгында ийи пагананың аразын тудуштур салган. Көвүрүгке кирер оруктуг кылган соонда ажыл улам дүргедээр. Кузовунда кылын тукчугаштарлыг машиналар түр оруктан үзүктел чок эртип турааннар. Оон чоогунда Дустуғсумаар деп хемчиг-еш даштарга дээп даштыны сүргей бадып чыдар. Каскан черинң хемчээли ажоо ырай бергеп. Ында гидротудугчулар Карловск Кызылынга тогер сай-даштыг белеткеп турар.

Александр Иванович Кузнецов маңаа чаңгыс чыл эвес ажылдап турар. Тус черинң кижилериниң хүндүзүнүн ол чедип алган. Свердловскиниң даг институдун дооскаш Уралдың карьерлериниге ажылдап тургаш дараазында Саяи ГЭС-ке чедип келген. Оны маңаа тудугжуларының пайыралдыг коллективин партиягга хүлээп алган. «Гидротускай тудугчун» коллективин алдарлыг ажыы херектерин бүдүргеп. Оларның Кибинск кызыны. Пойловск участогун дооскаш Карловскиге келгиннери бо.

Александр Иванович селбегер чодураанда адаанда олуруп алган блокводунда бир-де үүнеп саналаан олурган. Мастер Семеновту кел деп алгаш ыынча дээн:

— Частыр түүлдер четпейн тур, ам бир тоннаа хиреден онтадывыт көрем.

— Диңмирээшкин мурнунда четтигинсе! — деп чугаалаанган. Кузнецов бирде дээрже, бирде кижилер ажылдап тургаа дег эдээнче далашкавысны көрүп турган.

А бир шак эрткенде даг кырынче ийи кызыл ракета аттыгыны үне берген. Дораан-на даглардан диңмирээшкин мышкаң чаңгыс таваң чоруй баргаан. Енисейже довураа, сай-даш кипиртейнин батпаан. Чамыдырмыкчылар ынчаар ажылдаавыр...

Хемниң эриинде тур мен. Чалгыг чалым ханга деттеп шалгайның бадын тур. Оттар-ла, оттар. Сарыг үнген арыг шиптинде машиналарның фаралары (карактары) чылчырыктаалдыр чивеңейнин, чидин каап эртип турган. Көвүрүг паганаларынга суг деттеп ыамырыны-даа тургаавыс. Черемушканың иелир үениң дутайында Саяи ГЭС-тиң төлевилелгининг кол инженери Я. Б. Марголин-биле чоокта чаа кылган чугаавысты сактып келдим:

— Хоорайга 13—14 муң кижи чурттаар. Енисейниң эриинге 5—6 каът бажыңнар, кинотеатр, школа, магазиннер, уруглар садтары болгаш яслилери турупгар.

Ийет, энергетиктерниң хоорайы кайгамчык чагай аваар, Сибирьниң делегеминерине оттарны кыпсын турар ол кайгамчык кижилер мышкаң ыыдыг чараш хоорай тургустунар.

М. ШТЫГАШЕВ.

Майна суур.

Редакторнуң орааначызы Д. О. БЕГЗИ.

КОЛХОЗТАРНЫҢ БАШТААР ЧЕРЛЕРИНИҢ БОЛГАШ ХАМААТЫЛАРНЫҢ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Хамаатыларның ашыл-агыйларының ыяавыла намгаладыр чүүлдериниң төлевириниң сөөлгү хуусаазы сентябрь 5-те, а колхозтарның төлевириниң баштайгы хуусаазы сентябрь 1-де доостурун Күрстрахованиие эргелери сагындырып турар.

Хуусаазында киирбээн төлевирни хөө тыртып төлеттирер.

Колхозтарның баштаар черлери, хамаатылар! Төлевирни киириңер.

Колхозтарның баштаар черлери төлевирин Күрбанының салбырларынга, а кодээ черлерде чурттар турар хамаатылар кодээ Советке, хоорайларда чурттап турарлар Күрбанынга, аймаалга кассаларынга, Күрстрахованиениң инспекторларынга болгаш агентилеринге төлээр.

КҮРСТРАХОВАНИЕНИҢ ЭРГЕЛЕРИ.

Кино

АВГУСТ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ» — «Нара Чайна» — 10, 12 шактарда. «Зося» — 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«БАЛ-ХЕМ» — «Чеви Хазинның олдары» — 3, 7 шактарда. «Черлиг эры чигири» — 5, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА» — «Авантюристиң үүлгедиглери» — 7,9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» — «Дайын соонда кежээкиниң 6 шакта» — 11.30, 1.30, 3.30, 7.30 шактарда. «Чужие по крови» — 5.30, 7.30 шактарда.

«ВОСТОК»: — «Зоя» — 1 шакта. «Визитий садыгынының хереңгизи» — 3, 7, 9 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орааначыларының 35-24, 25-38, хамыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, кодээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүү кылдызының 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кодээ корреспонденгилер база совет тургузуг болгаш амыдырал кылдыстериниң 21-27, иштики информациа кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00578.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
72
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

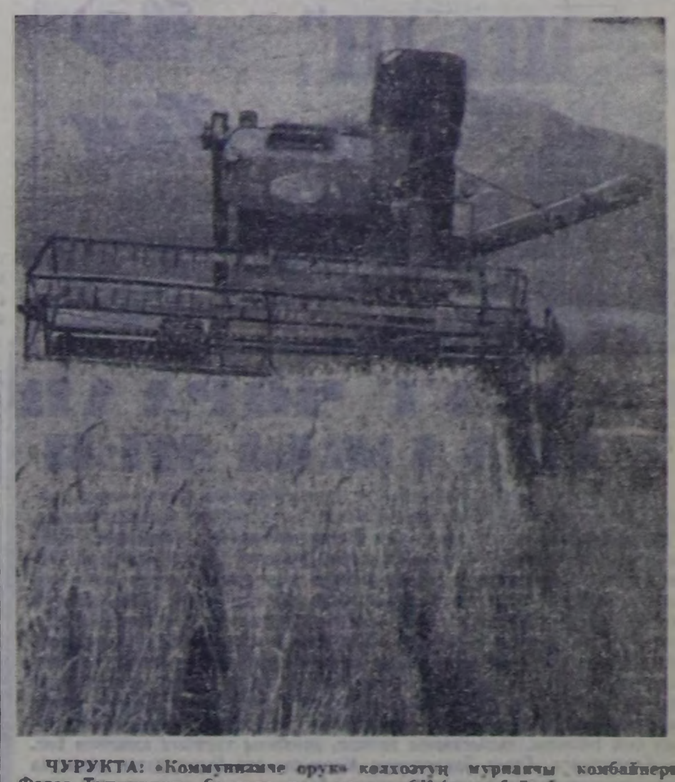
ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеп эгелээн

1967 ч.
АВГУСТ
26
СУББОТА
№ 202 (6839).

Өртээ 2 көп.

ЧУРУКТА: «Коммунизмче орук» колхозтуң мурнакчы комбайнери Федор Тупицинниң Саргалдың тараазын «СК-4» комбайн-биле кезип турары. Ол хүнде он га черниң тараазын кезер тургаш, 12—14 гектар чедирип турар.

БАЙЫРЛАЛ ЧЫЛЫНЫҢ БАЗЫМНАРЫ

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң улуг байырлалга — Октябрьның 50 жылы сөөнүң хүнүнге чедир чүгле ийи ай хире үе арткан.

Бүгү совет кижилер-биле бир демей, наа-хемчилер, ол улуг хүнге социал-экономиктиг болгаш культура талазы-биле чедип алган чедиишкинин-нерин улуг чоргаарал-биле демдеглээрлер.

Бузуйбас найыралдыг совет улустарның ажы-дүжүнде ог-бүлезинге сыры каттышкан тыва улус, өөң иштинде наа-хемчилер социалистиг ниитилелди идепкейлиг тургузуушкан болгаш ам коммунизмни эң идепкейлиг тутчуп турарын бо байырлал чылында демдеглээр ужурлуг бис.

Наа-Хем районнуң чонунуң шаандагы амыдырал-чуртталгазы кандыг черээнии ол чер чурттуг чогаалчы Салчак Тока «Арааттың сөзү» деп чогаалында ынчуг эки чугаалап каан болганда, бо чүүлдүң автору совет эрге-чагырганың чылдарында районнуң ажыл-чонунуң амыдыралында социал-экономиктиг болгаш культура талазы-биле чаартылгаларны онзалап демдеглексээн.

Наа-Хем — республиканың сайзыраңгай районнарының бирээзи. Ол тараа будуреринің талазы-биле Таңды районнуң удаазында, ийиги черде турар. Мал ажылынмы продуктуларын нүрүнеге киирер талазы-биле районнуң эзлеп турар чери база улуг. Чижээ, эртиен чылын район 27 мүң тонна тараазны, барын 2,5 мүң тонна сүттү, 1.5 мүң тонна эттии болгаш 97,4 тонна дүктү нүрүнеге саткан. Аңгыда белен-даа бол, күүседкеи амыр эвес саннар дээрзи бүгүдеге билдингир болгай.

Байырлал чылында Наа-Хеминиң чону (коллективтиг ажыл-агыйлары) көрдүнген пландан амыр 5 мүң тонна тараазны, 100 тонна сүттү, 10 тонна эттии, «чымчак алдын» — дүктү дөрт тонналы планнан амыр дужаарын үлүлээнген.

Наа-Хемчилерниң ажыл-херээ биле сөзү нарышпайн турар. Чижээ, бо чылын дүк садарын район күүседиптен бол, байырлалга алдар ыяш-дыр алды тонна дүктү планнан амыр садарын ажыл-ишчилер үлүлээнген.

Октябрьның ачызында Наа-Хемге үндезин социал-экономиктиг болгаш культура тургузуушкунуңуң улуг чаартылгалары боттанган. 1954 чылда безин районнуң ажыл-агыйлары техниктиг хандырылга талазы-биле шөолуг эвес турганын чугаалаары артын эвес. Ам районнуң ажыл-агыйлары бүрүн механизастаттынган деп сөглеп болуур. 1954 чылда «Коммунизмче орук» колхозтуң техниктиг чепсегленнишкинин көрээлиңер. Ынчаарда аңаа чүгле чаңгыс автомашина турган, ында ам улуг автопарк бар апарган.

Кижилерниң куш-ажылын чигедир азы механизастаар талазы-биле ажылдар кылдыкып турар. Ылаңгыя чер ажылы барык бүрүн механизастаттынган. Харын тараа шөлүнүң бөк үнүштерин безин ушар-хеме-биле хораннап, узуткап турар апарган.

1954 чылда районнуң бүгү тарылга шөлүг сес муң га турган, ам ол бежен муң га чеде берген. Тараажылар ам гектар санды сүрерин шегледип каан, тарылга шөлүн калбарткаңның нүсели-биле дүжүт алырының орнунга, шөлдериниң дүжүткүрүнче кичээнгей салдынган. Тараажылар ам гектар бүрүзүнден-не 10—12 центнер дүжүттү ортумаа-биле ап турар апарган.

Наа-Хем чүгле чер ажылының эвес, өөң-биле чергелештир сайзыраңгай мал ажылының району. Сөөлгү он чылдарда мыйыстыг бода малдың өзүлдези 136,4 хуу четкен. Өскө-даа чүүн малдар өскен болгаш оларның уксазы экижээн.

СЭКП райкому болгаш райүүском, кодээ ажыл-агыйның бүдүүлге эргелели база түс-түс ажыл-агыйлар малдың түрлаг суурунче кичээнгейни сала бергеннер. Өөң-биле чергелештир мал чеми культураларның тарылгазы калбарган болгаш дүжүдү бедээн. Чижээ, «Октябрь 14 чылы» колхоз тарып алган люцерназым чылда ийи удаа кезип, га бүрүзүнден 40—50 центнер дүжүттү ап турар.

Мал чеми белетиээри шаанда кандыг турганы билдингир. Ол ам механизастаттынган. Чижээ, «Тиилелге» болгаш Ленин аттыг колхозтарның эштер Цветков, Кустов оларга удуртнан сиген бригадалары бир шак иштинде 20—25 тонна сигенни белгеш, сарааттап турар. Өөң-биле чергелештир силос культураларын белеткээри сайзыраан.

Малдың оран-суурун белеткээри улам-на эжимип кел чоруур. Сөөлгү үш чылдарда безин чеди үлегерлиг мал кажаалары туттунган. Ол кажааларда кижиниң хөй дер төгер ажылдары механизастаттынган. Чижээ, Тыва АССР-ниң депутады эш Моргуннуң удуртуп турары «Коммунизмче орук» колхозта саанчылар сүттү электри-биле сагза-даа, холга тутпайн, тускай дамчыдар хөолайда хемчээнчиден кылган ажылының түүүн билип ап турарлар.

Мурнунда колхозтар аразының тудуг организациязын «планөталар аразының» тудуг организациязы дижип, кыскырып адап турар. Ол күштүг тудуг организациязы ам будуруглениң, чурттаалганың, культураның улуг тудугларын кылып турар. Ол чер бо чылын 440 муң рубль түүнүг ажылды кылыр тургаш, өөң хөй кезиин күүседип апкан. Оон аңгыда районнуң амыдырал-хандырылга чер-шимчээшкинин чигедип, ажыл-ишти шыңгыдып, ынчалза-даа ол янзы-бүрү национал чон дыка быжыг найыралдыг. «Бурунгаар» совхозтуң директору Николай Малышев, партбюро секретары Степан Кумажык, мал агроном Валентин Хангаев, мал зоотехник көрөй Исаак Ким болар Октябрьның 50 чылынга удур белектиг турары-биле чаңгыс күзел-соруктуг ажылдап, совхозту удуртуп, чонну баштап турарлар.

Ленинчи национал политиканың амыдырапда боттанышкыны чер болганда көстүп турар. Чижээ, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң инек кадарчылары Салчак Куржап биле Павел Сергеевтиң, «Ленинчи орук» колхозтуң хөөчүн механизаторлары Салчак Натпит-оол биле Николай Норкининиң, «Тиилелге» колхозтуң саанчылары Капиталина Архипова биле Тожу Сенднинің болгаш өскө-даа кижилерниң аразында интернационалдыг найыралы оларның ажыл-херээнден болгаш амыдырал-чуртталгазындан көстүп турар.

Бистиң район совет эрге-чагырганың чылдарында культура хөгжүлдезиниң талазы-биле база хере базымнарны кылган. Ам районнуң девискээринде үш ортумак, он ийи сес чыл, 4 эге школаларның ажылдап турарын чугаалаарга-ла четчир.

Өөң-биле кады чаа салгалдың кижилерин — уругларны ажаар, кижизидер черлер калбарган.

Район төвүнүң культура башкыны, өөң бот-тывынгыр артистери улуг ажылды кылып турар. Өөң-биле кады өөренир, сөөнүүргаар чүүлдер база кичээнгейден дашкаарлаваан. Чижээ, кижи санынга-ла өн нем, бир муң кижиге барык сес чүс солуннар болгаш сетнүүл онаажып турарын алырга-ла, ол улуг, чаа херек дээрзи билдингир.

Район мергежилдиг кадрлар-биле бай. Бисте улус өөредилгезинде ийи чүс ажыг дээди болгаш ортумак, кадык камгалалында он-он дээди, ортумак эртемниг кижилер ажылдап, чонга бараан бөөп турарлар.

Шаанда Наа-Хеминиң чону карақгы, бүдүүлүк черээнии чамыт эвес. Октябрьның херели ол нарақгыны ол-дыр-ла ажыл-ишти, культураны, чурттаалганы, ажыл-агыйны, ажыл-ишчилерниң ажыл-ахуун-дашкаарлаваан. Ынчалза-даа ол янзы-бүрү национал чон дыка быжыг найыралдыг. «Бурунгаар» совхозтуң директору Николай Малышев, партбюро секретары Степан Кумажык, мал агроном Валентин Хангаев, мал зоотехник көрөй Исаак Ким болар Октябрьның 50 чылынга удур белектиг турары-биле чаңгыс күзел-соруктуг ажылдап, совхозту удуртуп, чонну баштап турарлар.

Ленинчи национал политиканың амыдырапда боттанышкыны чер болганда көстүп турар. Чижээ, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң инек кадарчылары Салчак Куржап биле Павел Сергеевтиң, «Ленинчи орук» колхозтуң хөөчүн механизаторлары Салчак Натпит-оол биле Николай Норкининиң, «Тиилелге» колхозтуң саанчылары Капиталина Архипова биле Тожу Сенднинің болгаш өскө-даа кижилерниң аразында интернационалдыг найыралы оларның ажыл-херээнден болгаш амыдырал-чуртталгазындан көстүп турар.

Бистиң район совет эрге-чагырганың чылдарында культура хөгжүлдезиниң талазы-биле база хере базымнарны кылган. Ам районнуң девискээринде үш ортумак, он ийи сес чыл, 4 эге школаларның ажылдап турарын чугаалаарга-ла четчир.

Өөң-биле кады чаа салгалдың кижилерин — уругларны ажаар, кижизидер черлер калбарган.

Район төвүнүң культура башкыны, өөң бот-тывынгыр артистери улуг ажылды кылып турар. Өөң-биле кады өөренир, сөөнүүргаар чүүлдер база кичээнгейден дашкаарлаваан. Чижээ, кижи санынга-ла өн нем, бир муң кижиге барык сес чүс солуннар болгаш сетнүүл онаажып турарын алырга-ла, ол улуг, чаа херек дээрзи билдингир.

Район мергежилдиг кадрлар-биле бай. Бисте улус өөредилгезинде ийи чүс ажыг дээди болгаш ортумак, кадык камгалалында он-он дээди, ортумак эртемниг кижилер ажылдап, чонга бараан бөөп турарлар.

Шаанда Наа-Хеминиң чону карақгы, бүдүүлүк черээнии чамыт эвес. Октябрьның херели ол нарақгыны ол-дыр-ла ажыл-ишти, культураны, чурттаалганы, ажыл-агыйны, ажыл-ишчилерниң ажыл-ахуун-дашкаарлаваан. Ынчалза-даа ол янзы-бүрү национал чон дыка быжыг найыралдыг. «Бурунгаар» совхозтуң директору Николай Малышев, партбюро секретары Степан Кумажык, мал агроном Валентин Хангаев, мал зоотехник көрөй Исаак Ким болар Октябрьның 50 чылынга удур белектиг турары-биле чаңгыс күзел-соруктуг ажылдап, совхозту удуртуп, чонну баштап турарлар.

Ленинчи национал политиканың амыдырапда боттанышкыны чер болганда көстүп турар. Чижээ, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң инек кадарчылары Салчак Куржап биле Павел Сергеевтиң, «Ленинчи орук» колхозтуң хөөчүн механизаторлары Салчак Натпит-оол биле Николай Норкининиң, «Тиилелге» колхозтуң саанчылары Капиталина Архипова биле Тожу Сенднинің болгаш өскө-даа кижилерниң аразында интернационалдыг найыралы оларның ажыл-херээнден болгаш амыдырал-чуртталгазындан көстүп турар.

Бистиң район совет эрге-чагырганың чылдарында культура хөгжүлдезиниң талазы-биле база хере базымнарны кылган. Ам районнуң девискээринде үш ортумак, он ийи сес чыл, 4 эге школаларның ажылдап турарын чугаалаарга-ла четчир.

Өөң-биле кады чаа салгалдың кижилерин — уругларны ажаар, кижизидер черлер калбарган.

Район төвүнүң культура башкыны, өөң бот-тывынгыр артистери улуг ажылды кылып турар. Өөң-биле кады өөренир, сөөнүүргаар чүүлдер база көстүп

СОЛДАТ ЧОРААН ТАРААЖЫ МЕН

Смоленск чанындан Ленинградка) чедир тайбың үениң транспорту-биле чоруур болза, аңаа хөй үе чарыгдаттынмас, а дайын үезинде метр безин черни эртери мөөңдактыг, айылдыг. Чадаг шеригниң, адыгының базының-биле мен Смоленск хөорай чоогундан Ленинградка чедир дайынчы эш-оорун-биле дайылдаашкын четпен мен. Таптыг-ла ол үеде Чөөн Пруссияның кызыгаарынга мээң амыдыралымга өнза болуушкун таварышпан. Кызыгаарны ажып эртер деп бараныбыста, немецтер баш удур бинген-не бөөр, аңаа күштүг камгалалды тургусканнар. Орта болган тулчуушкунга бистиң ротаның командири өлген. Канчаар дээр, шинтпирниг үе келгенде, кижи бир-ле чүвени бодап тывар аргаар болгай. Мен ротаны командалаарын бодумга алган мен. Бистиң шавар хандаашынывыс күштелгеш, дайзынның калчаалыг удурланышкынын сый шапкаш, кызыгаарны эрткеш, дайынчы турушту эзлепкен бис.

Бедаарымга, Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты меңээ ол тулчуушкунга шылгарап дээш тывыскан бөөр.

Дайын төнген. Мен черге, үнүшке ынак тараачын кижи болганымда, чанып келген дораан-на агроном болуур дээш өөренип чоруптаан мен. Күзел чедип алдынган. Агрономнуң дипломун хайдаш, 1953 чылда Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунга чедип келген мен.

Оон эгелээш-ле тургузукчу ажыл эгелээн. Хамыктың чугула чүве — ук черге таарышкан үрезиниң шилип аары турган. Хөй удаа шыңгыы чугаалардың, харын-даа маргылдааларның соолунде кызыл-тастың «Скала» болгаш «Восток-1» сорттарынга доктааран бис.

Коллективтиг шинтпир-даа, сүмелекмиле-даа багай эвес болган. Чимээ, эрткен чылын колхоз тараа культураларының га бүрүзүнден 14,5 центнер дүшүттүг алган. Ол үүгле бистиң районда эвес, харын-даа республиканда дээре түңнел болганы чыл төнчүзүнде билдинген.

Бистиң колхоз тараа бүдүрериңге четчир чепсектиг. Он тос тараа мезер комбайннар, 23 тракторлар барын чугаалаарга-ла техниктиг нүшүвүс шыырап дээрзи билдингир.

Колхозтуң хөвү ажылдакчылары шупту кемээ кижилер болгай. Ынчалза-даа оларның иштинде өнза шылгарақгайлары бар. Хөвү ажылдакчылары Леонид Коровин, Алыжа Дактал, Семен Миков, Иван Чапкасов, Кызыл-оол Моңге, Леонид Аржаков, Иосиф Пирожков оларнар хүндүлеп бөвгаш кергүзүг самбыраларындан дүшпес, доктаамал мурнакчы кижилер болганнар.

Бо чылын артельдиң тараажылары үш муң төнне тараяны күрүнеге садар планныг, а бис ийи план чедирер, харын-даа ажырар бодал турав бис. Тараажылар ол хүзээлеңиң амыр эвезин болгаш харыысалгалының билиряер. Ынчалза-даа алдынган хүзээлге күүсеттинген турарынга тараяны бүрүзу ыяк бүзүрелдир.

В. БРАГИН,
Ленин аттыг колхозтуң кол агроному,
Совет Эвилелиниң Маадыры.

ЧАЛГЫННАЛГАН ЧОН,

Бай, шыдалгыр ажыл-агый

Бо черге турган ийи бичии колхозтарны каттыштырган, олардың ажыл-ишчилерин, мал-маганын, эт-севин болгеш, аларн улуг колхозту тургузуп, ооң ажыл-агыйының кол угланымышкынын чер болгаш мал ажылдыг кылдыр тодаратканы ол адырларны интенсивтиг хогжүдериңге быжыг базаны тургускан, ажыл-агыйның бурунгаар хогжүдезинге бар курлавырларны ажыглаар болгаш чаа курлавырларны илереп тывар арганы берген. Бежен чылдарда колхозтуң оруглазы 500 муң рубль чеде берген. Аллан чылдарның эгезинде ол оруглга 600 муң рубль түңнүг болган. СЭКП ТБ-ның март Пленумунуң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл-агыйга боттуг хемчегерни чорутканының түңнелинде, колхозтуң чер болгаш мал ажылынга коскү чеднишкиннер чедип алдынган болгаш ниити оруглга 1 миллион 125 муң рубль четкен.

Бир эвес колхозтуң тургустунганының башгайы чылдарында 10 шаа баш инек, каш-аа чүс гектар тараа шөлү, машиналар кончуг эвээш санныг турган болза, амгы үеде 2 муң мыйыстыг бода мал, 6 муң ыяшг шээр мал, 30 автомашина, 30 комбайн, 30 трактор бар апарган. Ажыглап турар техниканың күжү 120 ажыг техниктиг единица болуп турар. Тараа шөлү 7 муң 600 гектар четкен. Ооң иштинде, тараа культураларын 5 муң 700 гектар черде тарып турар, арткан шөлдерни мал чеми болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый культураларды эзлээн.

Ажыл-агыйның экономиказын хогжүдүп быжыглаарынга кодээ ажыл-агыйның бүдүрүп үндүрген продуктуларының шынарының экижип турары болгаш оларның бот-үнезинниң бедип турары коскү салдарлыг болуп турар. Ол чорук, колхозчуларның ажыл төлевирин 1959 чылдан эгелеп акша-биле төлээрин боттандырар арганы берген, азы ол дээрге, колхозчуларның күш-ажылының төлевири магадылалдыг болуру-дур. Ооң экономиктиг ужур-дузазы түгле ында эвес, харын колхоз, совхозтарда ышкаш, бодунуң экономиказын күрүне чөөлизинниң дузазы-биле хогжүдер арганы берип турарында болур. Амгы үеде колхоз колхозчуларның аарып азы шөлөөлеп турар үезинде оларның ажыл төлевириниң 20 хуузун барымдаалап төлевирни база берип турар.

Колхоз бүдүрүлгезинге улам ынай хогжүдер, малдың баш санын көвүдедир, ооң продуктузуун бедидер, колхоз бүдүрүлгезинде ажыглап турар техниканың ажыглалын экижидер, күш-ажылдың бүдүрүвчүлүүн бедидер дээш колхоз баштаар черн, партбюро, профэвилел комитеди чамдык боттуг хемчегерни ап чорудуп турар. Күш-ажыл байдалдарын экижиткен. Автотрактор парыгынга 120 туруштуг гаражты, амгы үениң негелделериңге дүүштүр кылган проект ёзугаар үлегерлиг, чаа инек, бызаа кажааларын, чүнар бажыңны тудуп турар. Колхоз бүдүрүлгезинниң бүгүле адырларында хол-биле кылыр ажылдар аларн эвээжээн, хөй күш кирер ажылдарны механизастап турар.

Колхозтуң мал, чер ажылдарын тодаргай удуртур сорулга-биле хөй удуртукчу ажыддакчыларны тургуспайн, удуртулганы төнчүткеш, тараа бүдүрер ажылды колхозтуң агрономбригадири, а мал чеми белеткээр ажылды зоотехник-бригадир чорудар кылдыр тургускан бис. Мал чеми белеткээр, сайгарар ажылды бүдүн чылдың дургузунда үүлүтел чок чорудуп турар кылдыр механизастаан бригаданы тургускан. Ону колхозтуң зоотехниги, а трактор-хөвү бригадазын колхозтуң агроному болу удуртуп турар. Техниканың үзүктел чок, бүдүрүкчүлүг ажылдарын ханыпар сорулга-биле чер, мал ажылынга туспага бир-бир автомашиналарны, оларнын чолаачыларынга дуржулганыг механиктерни быжыглаан. Олар техниканың септелгезнн, техниктиг ажаалдазын кылып турар. Техниканы кывар-чаар материаддар-биле ханыпар ажылдан эгелээш, оларның техниктиг ажаалдазынга чедир бүгү ажылдарны удуртурун, хынаддазын чорударын колхозтуң кол инженери харыылап турар. Колхоз бүдүрүлгезинин кол-кол адырларынга ажылды мынчаар организастаан чорук экономика талазы-биле ажыктыын херек кырынга бүзүрээн бис. Механизаторларның күш-ажылының бүдүрүкчулуг болуп турарының үндезини база ында.

Бо юбилейдиг чылдың баштайгы чартымының түңнелдери бистиң оортун турар. Күрүнеге дүк садар чыл планы күүсеттинген, чыл тончүзүнге чедир 20 тонна дүктү планнан ажыр садар аргавыс бар. Сүт садар чыл планын октябрь 1-ге чедир күүсеткен, планнан ажыр 150 тонна сүттү садар бис. Эт салырының болгаш малдың баш санын көвүдедириниң планнары күүсеттинер.

Бо бүгү чеднишкиннер колхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң кызымак, деминг күш-ажылының түңнелинде чедип алдынын турарын демлегээри чугула. Ылаңгыя саанчылар Г. Архипова, Т. Сенди, бызаа ажаакчызы П. Портникова, механизаторлар С. Оюн, А. Кудрявцев, Ш. Лагбалдай, А. Самаров, О. Сат, кадарчы Д. Оюн, хөйжүлар А. Ондар, А. Чыыт-оол, Б. Аракчаа оларның аттарын чоргаарал-биле алап, оларның күш-ажылчы чеднишкиннеринге оорүп турар бис. Эки күш-ажылчы чеднишкиннер дээш шаңнал-мактал хемчеглерни база ап турар бис. Мурнакчыларга ортектиг белектер тыпсырындан аңгыда, бо чылын колхозчулар «Найырал» деп поездиге 6, курортторже 8, таштыкыже 2 путёвкаларны ажыглаан.

Совет эрге-чагырганың бо юбилейи биске ийи дакпыр байырлал болур: бо чылын бистиң колхозувус 20 харлаар. Ынчангаш колхозтуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы тура-соруу кызыгаар чок. Бо чылын күрүнеге 3400 тонна тараяны садар планныг бис, а ону 5 муң ажыг тонна кылдыр күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган бис. 1412 тонна сиген белеткээр планда көрдүнген. Бо үеге чедир 936 тонна сиген, 4000 тонна силос белеткеттинген. Бо ажылда механизастаан ийи звено эки ажылдан турар. Тараа ажаан алышкынынга белеткел база багай эвес чоруттунган. Ынчангаш совет эрге-чагырганың 50, а колхозтуң 20 чыл болур юбилейлерин толептиг үткүүр дээш моон соңгаар-даа улам кызымак ажыддагар бис.

В. ЕВТУШКОВ,
Каа-Хем районнуң «Тилелге» колхозунуң даргазы.

Демиселдиң чылдарын сагынмышаан

Тыва Арат Республиканың чазааның ССРЭ-же ең баштай өөредип чорутканы он сургуулун мээң адам Савалий Елисеев Абаканга сал-биле чедиргенин «Арат-тың созулде» бистиң чер чурттуг Салчак Тока тода бижээн. Мен Тывага кээримде түгле он ийи хардыг турган мен, ынчангаш бодумну чурттуп үндезин кижиин деп чоргаарал-биле санап чоруур мен.

Дыка аныяанда хосталга дээш демиселге киржип, чонның өнүктерин база дайзынларын ылгап танып бөлүү берген мен. Мээң ачам Ачинск хоорайга чурттап турган шылгарангай революсчу катты Юдаев-биле чагаалажып эгелээн. Ол революсчу Россияда политиктиг байдалды тодаралып бижип турган. Мээң ачам-даа, мен бодум-даа Октябрь революциязының ужур-дузазын биле берген бис.

Бистер, Тывага турган орус чурттакчылар шуптуп кирип келген ак дээрбечилер-биле демиселдиң 1920 чылда шинтпирлиг эгелээн бис. Хосталга дээш ыдык демиселге киришкен өөрүм—Сергей Хлебниковтуң партизан отряды. Амгы «Тере-Хөл» колхозтуң девискээри Чыргалаңдыда деп черде ак дээрбечи Будрявцевтиң бөлүү бары биске биндинген. Ол дээрге Моолга Щетинкин биле Бравченконуң шеринге аштыргаш, Тываже шуптуп кирген болук турган. Олар Тере-Хөлге туруп алгаш, революцияга удур идегеттерни чыыш, күш тыртып ап турган. Партизан отрядының сорулгазы дээрбечилерниң планын буза шавар ужурлуг апарган. Колдуунда дүнелерде чоруп тургаш, актар сезик албаанда хенертен халдаап, дайзынның үзүнү буза шапкан бис. Ооң соонда бир чыл болганда, чедир сокулумаан генерал Бакич Тываже дезип кирип келген. Партизан шеригниң талантыглыг командири Сергей Кузьмич Бочетов бистн баштаап, генералга удур чоруп каан. Изиг тулчуушкун бистиң тинделгевис-биле доозулган. Түгле офицерлерни безин он тос кижини тудуп алган бис. Туттурганнарның аразында Бакичиннң кадайы база бар болган. Түгле Бакич каш санныг офицерлер-биле дезип үнген.

Мен барык-ла 1924 чылга чедир партизанаан мен. Тывага улустуң чөптүг эрге-чагыргазы тургустунган соонда бистиң Даниловка суурга тайбың тургузукчу күш-ажыл эгелээн. Ынчалза-даа 1941 чылдың чайынында фашистиг Германия Совет Эвилелинче оор ёзугбиле халдаанының соонда, бистер, Каа-Хемниң хоочун партизаннары Төрээн чуртуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап чоруп каан бис.

Дайын соонда Дерзиг хемге «Дерзиг» деп колхоз тургузуп алган бис. Ооң баштайгы даргазы Салчак Саглынмай мени аңаа киирнн сүмелээн. Мен саналды күзединим-биле хүлээп алган мен. Бистиң ол колхозувус соолунде барып «Октябрьның 14 чылы» колхозбиле катчы берген. Ол колхоз ам быжыы-биле бутка турупкан сайзырангай ажыл-агый.

Колхозчулар мени пенсиняже үдээнгер, ынчалза-даа күш-ажылга чаңчыкпан кижи ажыл чок олуруп шыпаас-тыр. Колхозумнуң сайзырангай бай шыдалдыг болуру дээш ам-даа ажылдавышаан мен. Кончуг улуг, тоогүлүг байырлал чылында ниити херекке үлүг-хуулу киирери алдар, аас-кежик болгай.

Р. ЕЛИСЕЕВ,
партизан, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

Бурунгаар базым

Мен сес чыл бурунгаар чаа-ла хөй малдап кирип турганым үем-биле ам бөгүнгү байдалды домейлээр аргажок. Тыва улус шаандан тура мал ажылыг чораан болза-даа, мал ажылынга шинчээдип алганнар.

Бистиң малчынарывыс, ооң иштинде хойжулар, үзүктел чок өөренип турарлар. Чижээ, кодан хойларга бонитировка (шилилде) чоруур апарганда, хойжулар бөөтинктерге идепкейлиг дузалажып, хойларны порода аайы-биле ылгаарынга ыяк өөрени бергеннер.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Салчак Бөрзек оске эш-оорунге мал ажылының продуктулуун бедидер талазы-биле доктаамал дузалап келген. Ам хойжуларның ажылының түңнели бедээн. «Колхоз бо чылын чүс торгуур хойдан 91 хураганны алган, а мен бо чылын чүс хойдан 109 хураганнарны, хойдан-на 3.2 кг шүлүг алган мен.

Бистиң малчынарывыс чеднишкиннерни улам бижыглап, динмиттиг бурунгаар базымнар уламчылап турар.

С. МИЖИТ-ООЛ.
«Кызыл түк» колхозтуң хойжузу.

Саналга болгаш фактылар

1944 чылда Каа-Хемге Сарыг-Септиң ортумак школазындан аңгыда, Ильинканың, Белбейниң, Бүрен-Аксының, Медведевканың, Бояровканың, Федоровканың эге школалары турган. Ам районда үш ортумак, 12 сес чыл, 4 эге школаларда 2700 ажыг өөреникчилер өөренип турар. Оларның иштинде 250 ажыг сургуулдар күрүне хандырылгазында.

Район төвү Сарыг-Сепке 1944 чылда уруглар албан чери турбаан. Ында ам 2 уруглар садыы, 2 ясли ажылдап, келир салгалдың 300 ажыг кижилерин өстүрүп турар.

• • •

Район төвүнүң ном фондузу 112 муң экземпляр ном четкен. Ам районнуң чурттакчы чонунуң кижи бүрүзүнге 10 ном. муң кижиге 750 солунналр болгаш сеткүүлдер онаажып турар.

1944 чылда районга дээди эртемниг башкылар он четпес кижи турган. Ам дээди болгаш ортумак эртемниг башкылар 200 ажып турар.

• • •

1944 чылда районга чаңгыс дээди эртемниг эмчи, он шаа ортумак эртемниг фельдшерлер ажылдап турган. Ам районда 20 дээди эртемниг эмчилер, 100 ажыг фельдшерлер болгаш акушерлер чонның кадыын камгалап ажылдап турарлар.

• • •

1944 чылда Сарыг-Сеп суурга чаңгыс бичии столовая турган. Ниитиниң чемнекилге черлери ам үүгле колхоз, совхоз төптеринде эвес, харын бүгү хөвү турлагларында бар апарган.

1944 чылда Каа-Хемге автолавка хамаан чок, кадээ магазиннерге бараан сөөртүр чүүк машинаны турбаан. Ам үүгле район төвүнде «Октябрь 14 чылы» колхозтуң малчыннарынга безин дөрт автолавкалар бараан болуп, чонну тандырып турар.

1967 ч. Август 26.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

Шаанда болгаш бөгүн

Сарыг-Септиң 1908 чылдан бээр билир мен. Сарыг-Сеп деп ол ат ынчан турбаан-даа. Бирээкиден бирээни оран чок ырак, Косошаровка болгаш Шоршиевка дээр ийи чаржынчыг бичии суурлуг-тарлар турган.

Каа-Хем унун орус кижилериң эзлеп чурттаары Салчак ноянларының, оларның улуу Хуп-Ноянның (ону Дамдың хөөр) чөпшээрели-биле болдунар турган. Салчактың ноян чагыргазы калбак девискээрниг черни болгаш Сарыг-Сеп, Сыстыг-Хем, Сүт-Бажы ынчан шуут чок турганнар. Федоровкага (Кундустугга) түгле ийи от-буле турган, оларның аразы ийи километр ырак турганын билир мен, а Медведевка, Даниловка, Грязнуха, Бояровка бо черлериниң кайызынга-даа чаңгыс-чаңгыс бажыңнар турган.

Сөөлүнде ол черлер орус чурттакчылар-биле чоорту эзлеттинин эгелээн.

Октябрь революциязынга чедир амгы Каа-Хемге школа-даа, клубда-даа, эмнелге албан черлери-даа турбаан. 1916 чылда Сарыг-Сепке медицина фельдшери Терентьев чаладып келген, ол кижи сөөлүнде барып край Советининг даргазының оралакчызынга соңгуткан, революсчу, мурнакчы кижи турган.

Чоннуң культуразы шаанда чаяа турда-ла, шажын талалакчылары 1914 чылда безин Косошаровкага (Устүү-Сарыг-Сепке) дуганны тудуп алган, ооң мындыр-ла ийи ак-көк дээр онзагай, чүректи эргеледир келир чуулмазы турганы турду. Болүк бичии уруглар суур ортузу шалчүгеште катыкхөглүг ойнаан, а бажыңнарның улуг эзлери ажылдарынче далашкан, ажыл-агый, ава-оран дугайын шуугашкан, хөлзөөн турлар: кежээки саалда чоокшулаанны ол.

Сүт-бараан фермазының эргелекчизи, чугаакыр, баштак, чазын авжы-чаңныг коммунист Евдокия Никифоровна Голубцова фермаын төөгүзүн, ооң кижилериниң, оларның ажыл-херектериниң дугайын чугаалап орду.

Колхоз 1931 чылдың май 10-да тургустунган, ферма база ооңбиле барык чажыт. Ооң коллективинин эртекп оруун амгы хүннерде ажыл-херектери, хогжүдезни тодаргай херечилеп турар. Амгы үеде фермада 265 саар инек, 13 саанчы бар, а иштп коллективте 26 от-буле чурттап, ажылдап турар. Мурнакчы саанчылар Елена Кара-оол, Агафон Балабанов олар инек бүрүзүнден чылда 1270 кг сүттү саап алыр хүлээлгелиг тургаш, чартык чылда инек бүрүзүнден 1000 ажыг кг сүттү саап алган, а бызаа ажаакчызы Вера Латинина бызаа бүрүзүнден хонукта ортумаа-биле 400 г немелде дезин алыр тургаш, ол көргүзүг 500 граммдан ыракта ажыг болуруп чедип ап тургаш, ийи хар-назынның болуктериниң бызаларын чогуур үезинге чедир үлгаттыр өстүргеш, кадарчыларга дужааган. Фермаын коллективи эрткен чылдың бирги чартымында инек бүрүзүнден ортумаа-биле 735 кг сүттү саап алган болза, бо чылдың ол-ла үезинде 862 кг сүттү саап алгаш, бо чылдың аштайгы чартымының планын ыракта ажыргаан.

Евдокия Никифоровна:

— Бо дээрге, бөдүүн чугаа-биле соглаэрге, аңаа-да сан-түңнер эвес, а хонук, ай, чыл саанында улам-на көвүдеп орар чүүгүрүк саанар-дыр— дээш, «чүүгүрүк саанар» деп сөстерни дыңнадым чугаалаан, уламчылады.— А бистиң келир үеже күш-ажылчы базынналрывысты чүүң-биле хемчээрнд, чүүң-биле көргүзеред, мичаң? Математика чокка ону эргий бодаары берге-дир, ол харында болдунмас. Ферма эрткен чылын бүдүн чыл иштинде күүрүнеге 105 тонна сүттү, а бо чылын алдыда ай иштинде 137 тоннаны саткан.

Елена Кара-оол он бир чыл мурнунда бо фермага ажылдаар дээш чедип келген баштайгы хүннерни, ол баштайгы хүннерде бодунуң оорушкулерни, муигаралдарын сактып орар. Ферма тургустугунганындан бээр мичаарда безин он ажыг чылдар эрте берген болза-да, ооң коллективиниң ажыл-агыйы амгы үеже деннээрге, ындыг-ла саймырангай эвес турган. Ам ферманың коллективиниң түгле ажыл-агыйжы чедишкиннери көскү эвес, а ооң кижилериниң амыдыралы чаагайжып орар. Ында чурттап, ажылдап турар 26 от-буле чаа, чаагайжыттынган бажыңнарда чурттап орар, от-буле бүрүзүнде радио, соодукчу, хөп чуур, сүт тырттар машиналар, бажың иштинин шевергни эт-херектеердери бар, электри чырны кирттинген. Ферманың ажылчын бүрүзү айда ортумаа-биле 60-дан 100 рубль ажыр шалыңны ап турар. Саанчыларга классты тыпсын эгелээн. Ийиги классе дээш ажыл төлевирнинин 15, а бирги классе дээш — 20 хуу чедир немелде төлевирни тыпсын турар. Ийиги класстың саанчызы деп мергежилди бо фермага бир-ле дугаарында хоочун саанчылар Чашпай Сара, Екатерина Долукай олар чедип алган.

Ферманың сууру чыл келген тудум-на өзүп турар. Ында чурттаага бажыңнарымдан аңгыда, кызыл булун, 25 орунлуг ясли, чүнар бажың, 150 туруштуг саалда кажаазы, делгеп инек, бызаа кажаалары бар. Эрткен чылын 4 аал иштп чурттаар чаа бажыңны туткан. Бо чылын ол тудугларга немей ийи аал иштп чурттаар чаа бажыңны, 150 туруштуг, даштан тутқан саалда черни, 100 бызаа турар кажаалы тудуп, ажыглаага киирер. Бо бүгү чаа тудугларга буе-биле чылыдылганы тургузар болгаш инек саар, мал чеми, одек сөөртүр ажылдарны бүрүнү-биле механизастаар. Ол ажылдарны «Сельхозтехника» каттыжышкынының район салбырынын механизастаан звеносу кылып турар.

Ферма эргелекчизиниң бажыныңга чугаалажып олурувуста, радио: «Сарыг-Сеп чугаалап тур!» — деп чугаалай берди.

Автомашина мотору чоокшулай дагжап келгеш, ооңургай берген соонда:

— Евдокия Никифоровна!— деп ный дээш кыстың өткүт үнү ажык соңга оттүр чаңгыланып келди. Мергенни өрү, бо төп турлагдан сес км черде чайлагда инектерни саар дээш саанчылар чедип келгени ол. Үнүп келдинге. Машина кырында олурган кижилер аразында катыкхоглүг аныяктарже Евдокия Никифоровна айыткан:

— Бистиң аныяк саанчыларывыс, комсомолчулар Валерий Хуурак, Агафон Балабанов, Ольга Белякова бо-дур—дээш, чоргаарал-биле уламчылады.— Эр-хейлер, дуржулгалыг саанчылардан чыдып калбайн турарлар — деп, сеткил ханыышкынын илереттн.

Мергенниң саанчылары—Октябрьдан чаартынган тыва черниң оолдар, кыстарының бир болуу мичаар чурттап, ажылдап турар.

Д. АПАЙ-ООЛ,
«Шынның» корр.
Каа-Хем район.

ЧУРУКТА: «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Мерген сүт-бараан фермазының жарнакчылары. Солагай талазында саанчы Лапшина В. Т., оргузунда инек кадарчызы А. Н. Белобанов болгаш оң талазында фермаың эң мурнакчы саанчызы Елена Кара-оол.

Фермаңың кайыралдыг коллективи күрүнеге сүт садарының чеди ийде планның онаалдазын ажыр күүсеткен.

ЧААРТЫНГАН БУЛУҢ

ЧУРУКТА: «Тиилелге» колхозтуң мурнакчы саанчызы Тожу Сенди Сеңдиповнаның бажыңында чаа амыдыралдың эдилелдери киргеп. Хеп чуур, даваныр машиналар, радиоприемник электри энергиязы-биле доктаамал ажылдап, бажың ээзиниге күш-ажылы чиигедип турар.

Алдарны оскунмас

«Совет Тыва» — Каа-Хемге ап баштай тургустунган совхоз. Баштайгы үеде оон организастыг байдалынга бергелер турган болбайн аан. Ол бергелер чоорту ажып эрттингеп. Ам ол күрүне ажыл-агыйы бодунуң черин эзелепкеп. Бистиң мал семиртир совхозтуң кижилери ажыл-херек, эп-сеткил талазы-биле быжыг коллектив кылдыр каттышкан. Чижээ, бис бо чылдың баштайгы чартынга, азы чеди айларда 500 центнер арыг деңзи эттиг алыр турган бис. Малчыннарның күжениишкинниг ажылдаанының ачызында 910 центнер арыг немелде эът алдынган.

Бистиң коллективте ажыл-ишке үлегерлиг мурнакчылар хөй. Чижээ, Начын Сундуй 220 шарыларны семиртир кадарып тургаш, 15 тонна эттиг немей будургеп, ол хүнде-ле шары бүрүзүнге онааштыр 845 грамм өзүлде деңзинни ап турган. Кенден Биче-оол оон калышпаан. Ол ийи чүс он беш шарыларны үш ай кадаргаш, 15 тонна арыг деңзинни алган азы хүнде малдың баш санынга өзүлде деңзи 890 грамм чедип турган. Ол ышкаш хөй маллап турар эштер Ооржак Херел, Ашак-оол, Адыяа, Наксыл болгаш өскелериннээ ажыл-херээн совхозтуң дирекциязы, партия организациязы бедиидиг үнелеп, шаңнал-макталды берип келгеп.

Октябрьның 50 чылынга чедиишкинниг ужуражыр дээш чарышче бүгү кижилер кодуүлеп. Ылангыя мурнакчы малчыннар Саная-Байыр, Мунзук Мунзакпан олар эки эгелээшкинни кылып, алган хүлээлгезин ам чедиишкинниг күүседип турарлар.

Бистиң байырлал чылында салган соруглавыс улуг. Чижээ, Октябрь 1-де 350 тонна эътти семиртилге күселиг-биле алыр бис. Биске тараа дужаарын планнаваан, ынчалза-даа 2 муң тонна тараны база 17 тонна дүктү күрүне шыгжамырынга киирер бис.

Бистиң малчыннарывыс амдыгаштан кышка белеткеңип эгелээннер. Олар бо чылын беш чаа бажыңнарны алырлар. Оларга радиоприёмниктер ажылдай бээр.

Ажылчыннарның культура-амыдырал деннелин бедидер талазы-биле кыдыр бодаан түүлдеривис база эвээш эвес. Ылангыя малчыннарга, оон иштинде мурнакчыларга, телевизорларны садып бээр бис. Оон-биле кады чоокку үеде ийи чүнар бажыңны тудар бис, ынчангаш бүгү малчыннар чүнар бажың-биле бүрүн хандыртынар.

Малчыннарның оглерин культурһуар соруглга-биле совхоз бир муң метр ак пестү садып алган, оон-биле оглериниң иштин, даштын додарлаар. Абаканче баар мал суукчуларынга ап чоруур радиоприёмниктерни база садып берген бис. Хову ажылдакчыларының культуразы база бедип турар. Чеди-Паш, Чиңге-Даг хову турлагларында радиолаларны салган.

Совхоз төвү суурну чаагайжыдып, ногаанчыдып эгелээн бис. Түгле бо чылын безин 1100 дес ыыштарны олуурткан бис, оларның 90 хуузу үнген, оон-биле кады 1100 метр палисадникти база туткан.

Совхозтуң дирекция чери, партия организациязы, ажылчын комитеди чоннуң оран-бажыңда чуртталгазы эки болуруңче база кичээнгей салдырып турар. Чижээ, 20 кудуктарны бажыңнарга кылып берген. Ам бажыңнарны бус-биле чылыдар айтырыгже шилчип эгелээн бис. Суурнуң чаагайжыдылгазы дээш кудумчу, квартал комитеттери база депутаттар ажылдап турарлар. Бистиң суур ам чаагай туттунган черлериниң санынче кирип бар чоруур.

Огород биске шоолуг эвес хемчээлдиг турган. Ам чон огород остуреринче калбаа-биле кирипкеп.

Бисте бир үнезин чаартылга дээрге, кижилериниң төрээн совхозуңга ынакшылы. Кажан совхоз чаа тургустунуп турар үеде күзенчиг эвес бодалдар чамдык кижилерге тургулаан. Ол чигинчиг бодалдар арлып читкен болгаш совхоз будүрүлгези дээш кижилериниң идепкейин аажок улгаткан, ажыл кылбас, арагалап ыңмызаар кижилер ам ховартаан.

Бистиң совхозтуң коллективи байырлал чылынга тудуг талазы-биле улуг хүлээлгелерни алган. Чижээ, 40 аал чурттаар чаа бажыңнарны кылыр бис, оларның төөрбизин октябрь 1-де доозкаш, чаа бажың ээлерин ынаар киирер бис.

Бистиң совхозтуң ажылчы чону бо байырлал чылында удам чедиишкинниг ажылдаарын Төрээн чурттуң мурнунга хүлээнип турар бис.

О. ДҮГЕР,
совхозтуң директору.

Чоннуң идегели, кижиниң нүүрү

Чон кижиге идегзин, бүзүрзэн болганда, кижи нүүрлүг болуру чугаажок. Ынчангаш ыызымаң амыдаарынче амгы үениң совет ада сагыш човалгазы кижини кижи тыртып, соруң кирип турар-дыр.

Совет эрге-чагырганың байырлаадыг чылында мээң ажылым эки чоруп турар деп хөйге чугаалаал болур мен. Чүс төрүүр хөйге онааштыр чүс он бир хурагаанны, хөй бүрүзүндеи-не 2,6 кг дүүтү алганыынны багай түңнел деп билбас.

Ынчалза-даа мен амгызындаи-даа артык бедик түңнелдиг ажылдаарын кончуг нүзээр мен. Хамыктың чугуазы айтырыгларның бирээзи бистиң колхозка хамаарыштыр хөй малдың уксаазын шын шилиири болур. Хойжу моданнарывыста меринос, караңуль, тыва хөйлар холуй-бүлүй тургулаары, мен бодаарымга таарышпас, ол шын эвес чорукту мал ажыынның тускай эртемниглери дарый хуусажың иштинде эдери эргежок чугула.

Коллективтиг ёзу-биле, чон эш-өөр-биле чүве чедип аяырынга нүзелим улуг. Ынчангаш 1930 чылда-ла каттышкан ажыл-агыйга — МЧАЗ-ге киргеп болгаш оон бээр амга дээр коллективтиг ажыл-агыйдан чарлып көрбээн мен. Мээң баштайгы киргеним «Ревкоммуна» МЧАЗ, соңгуреди киргеним «Трудовик» колхоз (ам «Октябрьның 30 чылы») техника талазы-биле кошкак хандыртынган ажыл-агыйлар турганнар. Ынчалза-даа Совет эрге-чагырганың чылында бистиң «Октябрь 30 чылы» колхозувыс дыка баяан.

Назын дөгээн, ам 58 харлыг апарган-даа боя, ынак ажылымны, малчын хүлээлгемни кагбас мен. Бисте ам мээ чеминиң белеткели чоруп турар, оон чыда каяйбан, ажылдакып турар мен. Оон-биле кады ыыштаамны септээрим база чоруда берген мен.

Совет эрге-чагырганың 50 чылын демдеглеп турар бо чылда кижиге ажылдаары, чурттаары кончуг өөрүнчүг-дүр деп чүвени онзалап чугаалаксадым. Бодап-даа көрээн, мен ай санында чүс сезен ажыг акшаны санадып ап турар мен. Бо улуг шалың-дыр. Мындыг магалыг, хандырылгалыг чурттаалганы Октябрь берген. Октябрьге катап-катап четтирдим дивишаан, бистиң Төрээн чуртувустуң чечектелиишкини дээш улуг-хуумму ам-даа салып киреринге шиитпирлиг мен.

С. КАВАА,
хойжу.

Чаа кожамыктар

ШАПКЫН СУГЛУГ ЧЕРИМ

Саллап кежер, суглап кежер
Шакпын суглуг Каа-Хемни.
Чаагай тараа чери болган
Саргалдарны, Ажыктарны.

Эштип кежер, саллап кежер
Ээрем суглуг Каа-Хемни.
Эгээртинмес тараа шөлү
Эргим Ажык, иштин Саргал.

ДЕРЗИГ

Каа-Хем, Тожу аразында
Харлыг сыннар коддуунда баар
Чара, диле чүткүп баткан
Шапкын суглуг Дерзиг хемниң
Ханалары — кадыр даглар,
Каасталгазы — ээми, арга.

Маңаа чораан кым-даа кижи
Мактал ырны чондан дыңнаар:
«Депшилгенин темпизин
Деннеп бодаар Дерзиг хемни.
Сайзыралдың шалыпкынын
Сактып деңнээр Дерзиг хемни.

Хайым суглуг дошкун-даа бол,
Хайыразы улуг Дерзиг:
Эзимнери — аннар турлаа,
Ээремнери — балыктар оо,
Ховулары — тараа-быдаа,
Хонаштары — бажың-балгат.

Мактаныр дээш, ырлавадым:
Бар-ла шынны айыткадым.
Делгем улуг Төрээн чуртта
Дерзиг ышкаш хемнер хөй бол,
Каа-Хемни кезии бооргa,
Хаңын мактаан шүлүүм чүве.

Салчак ТАМБА.

ЧАА ЧАГЫГЛАР

Каа-Хем райпозунга киргеш, чон кандыг барааннарны колдуг хереглеп турарын сонуургаарга, колдуунда амгы үениң эдилел барааннары болуп турар.

Ильинка суурда безин колхозчуларның хуу эдилелинде ам чүс ажыг мотоциклдер, үш чиик автомашина бар. Ынчалза-даа, ол суурнуң чону ам-даа 86 мотоциклдерни, илангыя оон «Урал» маркалыг, 5 «Москвичо» деп автомашиналарны чаган. Ындыг чагыглар еске-даа черлерден кылдынган.

Чагыглар дептериниде телевизорлар, рояльдар, радиолалар, чем соодукчулары, хеп чуур машиналар, пылесостар хөйү-биле бижиттинген. Телевизорларның эң хөйү «Совет Тыва», «Бурунгаар» совхозтарның малчыннары болгаш механизаторлары чагып киргеп.

Улуг өртектиг, чаа амыдыралдың бараанын чон садып ап, ам-даа чагып турары хандырылгалыг амыдыралдың херечизин-дир.

Чоннуң амыдырал хандырылгазынга

Ильинка, Медведевка, Кундустуг, Копту-Аксы суурларның, Бүренде назылап кырааннар болгаш инвалидтер бажыңының чурттакчыларындан янзы-бүрү чагыглар хүлээп алыр пунктуларны тургускулаан бис. Кылдынган чагыгларны хүлээдип бээр болгаш чаа чагыгларны хүлээп алыр дээш, ол пунктуларже айда 7—8 удаа үнүүшкүннерни кылып турар бис. Бисте түгле хеп аймаак кылып турар эвес, база чурук тырттырар, баш таарыыр, идик септээр черлер бар.

Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр, чоннуң амыдырал хандырылгазынга төлептиг бараан болур дээш бистиң коллектив ажылдың темпизин дүргедетпишаан, кылыгларның шынарын улам бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар.

Т. ЛАРИОНОВА,
комбинаттың директору.

ЧУРУКТА: дааранықчылар Е. Арчумаева (бирги чурукта), А. Федорова (ийиги чурукта) оларның ажылдап орары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Бистиң районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи чоннуң чагыгларын чогуур өйүнде, ак сеткилдиг күүседип, ынчангаш чагыкчыларның өөрүшкүзүн хайныктырып турар. Бистиң будүрүп турар кылыгларывыстың шынарын чагыкчылар бедии-биле үнелеп, боттарының саналонадарын база берип турар. Ылаңгыя чагыгларны шынарлыг, шалыпкын кылыр талазы-биле эштер Е. Арчумаева, А. Федорова оларның удурткан дааранықчылар бригадалары үргүлчү шылгарап, ай даалгаларын үргүлчү 150 хуу күүседип келгеннер.

СУУРЛАР ЧААГАЙЖЫП ТУРАР

Сарыг-Сеп Каа-Хем районнуң бүгү кодээ Советтериниң эң улуу. Ында район төвү Сарыг-Септиң бодундан аңгыда Бөк-Хаак (Медведевка), Дерзиг-Аксы (Даниловка), Мерген фермазы, Дерзиг дээн чурттакчылыг черлер кирип турар. Суурларның чону бо чылын чаагайжыдылга айтырыынче шынгыы кичээнгейни салганнар. Суурлар чаагайжыдылгазының талазы-биле воскресниктер чер болганга үш удаа арткеп. Ол воскресниктерде чурттакчы чон 3423 дес ыыштарны олуруткан, 25 палисадниктерни туткан, 1100 метр тротуарны кылган, дөрт кудукту каскан.

Кодээ Советтиң депутаттары эштер Р. М. Хорунжин, И. Н. Горелова, Т. И. Кымысова, Ш. И. Солодникова олар хөй-ниити ажылынга эң идепкейлиг кижип турарлар. Бистиң кодээ Советтиң бүгү девискээринде уругларны школага хаара тударын боттанган. Ол бистиң депутаттарывыстың болгаш активчилеривистиң чон ортузунга чоруткан организакчы ажылы болур.

Бистиң кодээ Советтиң ажыл-агыйлары «Октябрь 14 чылы» биле «Коммунизмче орук» колхозтар күүнеге сүт, дүк садарының чыл планын ажыр күүседипкеннер, эътинин октябрь 1-ден өрай эвес күүседирин ол ажыл-агыйлар хүлээнгеннер.

Район төвүнге амыдырал хандырылга комбинадын ажытканы кодээниң ажыл-ишчилеринге, ылаңгыя малчыннарга дыка тааржылыг болуп турар. Комбинатка кирип турар хеп даараарының барык 60—70 хуузу кодээ малчыннардан кирип турары кончуг өөрүнчүг.

Кодээ Советтиң ажылчы чону бо чылдың баштайгы чартынга будүрүлге, культура амыдырал, чурттылга, мал кажааларының түгүл планын күүседип апканы улуг чедиишкин.

Мурнунда бистиң кодээ Советтиң ыраккы оларларда турар малчыннарын автолавкалар канчаар хандырып турарын херекке албайн турган бис. Ам бистиң чер-черде депутаттарывыс автолавкаларның ажылын холга ап, түскай маршруттарны тургускан соонда малчыннардан хомудал кирери читкен болгаш аргежок чугула барааннарбиле кодээ чонну, ылаңгыя малчыннарны хандырары эжиккэн.

Бистиң кодээ Совет Ильиканың кодээ Советибиле чаржып турар. Чылдың баштайгы чартынында ильинкачылар тиилекчи болганнар. Ынчалза-даа бис байырлал чылының сөөлгү чартынга, дүжүт ажаалдазының, мал чеми белеткээринің үезинде чарыштыг кодээ Советти ажар соруглганы салган бис.

А. БЕРЕСТОВ,
Сарыг-Сеп кодээ Советиниң даргазы.

Кырганнарның өөрүшкүзү

Чоокта чаа бис бистиң назылап кырааннар болгаш инвалидтер бажыывыстың 15 чыл оюн демдеглеп эрттирдивис. Бисти мында күрүнениң күселиг-биле ажаап-тежээп турарын ленинчи Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың кижи дугайында аажок улуг ада сагыш салыышкынының тодаргай херечизин кылдыр көрүп, бо бүгү Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында болган деп демдеглеп, аажок өөрүп, байырлап турар бис.

Инвалидтер бажыны туруп келгенинден бээр он беш чылдарның дургузунда маңаа 1400 хире кижи чурттаан, азы ниитизи-биле 496000 орун-хүн болган (бир орун-хүн дээрге, бир кижиниң бо бажыңга бир хонукта чурттаары-дыр). Ол чылдарда азыралга үнген ниити чарыгдал 35712000 рубль болган. Мында хүлээп алдынган кижилер күрүнениң долу хандырылгазында турар. Кино, концерт көөрү база халас. «Кызыл тук» колхоз бисти эът, сүт-биле хандырып турар, а еске аът-чем, хеп аймаа-биле респотребсоюз хандырар.

Ол он беш чылдарның дургузунда маңаа бистиң республиканың ажылагый, культура-чырыдыышкын тургузуушкунунга идепкейлиг кирипшкен, совет, партия, профсоюзтар, комсомол организарының билдингир ажылдакчылары чурттап турган. Оларның аразынга ТАРН-ның Төп Комитединиң Чингине секретары чораан Н. Шагдыржап, база-ла харыысалгалыг албан-дужаалларга ажылдап чораан О. Мандараа олар турган. Амгы үеде мында республиканың янзы-бүрү булуннарындан келген кырганнар чурттап турарлар. Олар түгле аңаа чурттап турар эвес, база боттарының шылаар шинээзи-биле ажылдап, инвалидтер бажыныңын дузалал ажыл-агыйынга идепкейлиг киржип турарлар. Ындыг идепкейлиглерге тозан хар ажып турар Е. Лощининаны болгаш И. Долгар, Г. Захарин оларны хамаарыштырып болур.

Бистиң бо назылап кырааннар болгаш инвалидтер бажыывыстың 15 чыл оюн таварыштыр мурнунда партия, совет органнарга хөй чылдарда ажыллаан алаэн хөй эштерге ортектиг шаналдарны болгаш Хүндүлүг бижиктерни тывыскылаан. Юбилейлиг чылды эки уткуур дээш бис Чадаананың Хөндергейде назылап кырааннар болгаш инвалидтер бажыңының коллективин социалистиг чарышка кыйгырган бис.

Бисте эмчи пунктузу база ажылдап турар. Мында түгле назылап кырааннар болгаш инвалидтер эвес, а тур үеде ажылдаар шинээзин чидирген кижилер база эмнедип, дыштанып турар. Олар сегип алгаш, ажыл-агыйларынче, будүрүлге, алban, организация черлеринче чоруп, боттарының ажыл-херектерин үргүлчүлеп турарлар. Бис амгы үениң амыдыралындан чыдып калбайн, лекция, бееседаны айда 2—3 удаа ыынап, бүгү чурт-биле кады чурттап турар бис.

Назылап кырааннар болгаш инвалидтер дугайында ада сагыш салыышкыны дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүп четтиргенивисти илередип турар бис.

Я. НОРБУ,
Каа-Хем районнуң Бүренде назылап кырааннар болгаш инвалидтер бажыңының директору.

КАПИТАЛ ТУДУГ

Районнуң ажыл-ишчилериниң юбилейлиг чылда алган сошиалистиг хүлээлгелеринде амыдырал, культура, будүрүлге тудугларын кылыры база кордүнген.

Амгы үеде районда бирээзи-ле ийи квартиралыг 31, чаңгыс квартиралыг 13, дөрт квартиралыг бир чаа бажыңны тудуп, ажыглалга киргеп. Ам-даа 119 квартиралыг бажыңпарны бо чылдың ноябрьга чедир тудар. Оон адыгда, 33 чаа чурттаалга бажыңдарын чурттакчылар боттарының күжү-биле тудуп алыр. Бо бүгү чурттаалга тудугларын ажыглалга киргеп соонда. 150 ажыг өг-бүле чаа бажыңнар-биле хандыртынар.

«Тиилелге» колхозта капитал тудуг ажылында 50 кижи составтыг бригада доктаамал ажылдап, тудуг ажылдары кылырынга түс черинии тудуг материалдарын чедимчелиг ажыглап турар. Август 1-ге чедир 10 тонна чүгайны, 14,5 муң тууйбуну, 2301 кубометр тудуг мяжын белеткээн. Ол бригада колхозка 8 чаа чурттаалга бажыңын туткан, а ол-ла колхозтуң төп суурунга 14 чаа бажыңны колхозчулар боттарының күжү-биле тудар, колхоз оларга экв дузалап турар.

Хүлээлгелеринде кардүнген чурттаалга бажыңнарын тудары бо колхозтан аңгыда, «Ленинчи орук», «Коммунизмче орук» колхозтарда база чедиишкинниг чоруп турар.

Районда капитал тудуг ажылын колхозтар аразының тудуг организациязы (МСО), септээге-тудуг эргелели (РСУ), а «Совет Тыва» совхозта 62 дугаар кожуп чоруур механизованна (ПМК—62) чорудуп турар.

МСО-нуң планында «Ленинчи орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтарга клубтарны, 3200 баш мал кирер 8 кажаамы, 920 инек кирер 5 кажаанны, 140 туруштуг 4 гаражты, ниитизи-биле 27 квартиралыг 20 чурттаалга бажыңны болгаш еске-даа ниитизи-биле 31 тудугну районнуңке-даа тудуглар. Оон ажыл-агыйларынга кыдыры кордүнген. Ынчалза-даа бо чылдың чедиайларының түңнелинде ол бүгү тудуглардан түгле 25 тонна картофель шыгжаар черге («Кызыл тук» колхозта), «Бурунгаар» совхозта кызыл будуң, ястыг-сад тутпунган. Хөй тудуглар чылдан чылче доозулбайн шилчип кээп турар. Чижээлээрге, Ленин аттыг колхозта инек кажаазы, «Октябрь 30 чылы» колхозта автогараж болгаш еске-даа тудуглар. Оон ажыда, тудугларны олардың проектилериндеш хажыды тудуп, ажылдың темпизинче кошкак кичээнгей салып турар. РСУ-нуң тудуг участоктарынга 80—90 кижи ажылдаары негеттинер турбуже, түгле 40—50 кижи ажылдап, тудуг ажылдарын хожудадып турар.

Районнуң тудуг организацияларының удурткучулары юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин амыдыралга боттандырар дээш организакчы ажылды калбартыры чугула.

(БИСТИҢ КОРР.).

1967 ч. Август 26.
ШЫН
3-КУ АРЫН

ТЫВАНЫҢ АРЖААННАРЫ

«Тываның аржаанналры» деп эгебиле ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Сибирь салбырының чер каъдының институдунуң ажылдакчызы, геолог-минералдар эртемериниң кандидады эш Е. Пиннекерниң чүүл чоокта чаа «Тувинская правдага» нарлаттынган. Минералдыг сулларының болгаш эм шынарлыг хөлдериниң саны-биле Тыва Совет Эвилелиниң өске хөй республикалары, крайлары болгаш областарыбиле маргыжып болурун автор бадыткаан. Геологтарның, гидрогеологтарның болгаш гидрохимиктериниң күжениишкинниг ажылының түнелинде Тываның чурт чуруунда 34 минералдыг сулларны болгаш эм шынарлыг 11 хөлдерин демдектээн. Хөй-хөй аржаанналры ам-даа шинчилеп көөрү негеттинип турар.

Авторуңуң бадыткаан турары-биле, Тывада минералдыг сулларның хөй хевирлери бар. Ол хевирлериниң аразында эң-не ховар дээн үш хевириниң аржаанын эртемден онаалап демдеглээн. Оларны **термалдыг, углекислый** (ажыт хейзиг), **радонныг** деп адаар. Оон ынай дустуг, **сереводородтуг, деминдиг, мышьяктыг** аржаанналр бар.

Автор Тываның аржаанналры эм шынарларының талазы-биле кончуг үнелиг дээрзин айтыпшаан, оларның чамдыктарын тодаргай тайылбырлаан.

Иштиг (термальный) аржаанналр Барыын болгаш Чөөн Сала дагларында (Тывада кезээ), Обручев аттыг дагларда (Каа-Хем биле Бии-Хем арааында) бар. Оларның минералдары албек эвес, температуразы 40—80 градус иштиг чедип турар. Термалдыг сулларлыг аржаанналрга Үш-Белдир, Тарыс, Маймалыг, Кижи-Хем, Тере-Хөл болгаш өске-даа черлериниң аржаанналры хамааржыр. Термалдыг сулгуң минералдары колдуунда кремний кислотазы, сереводород боол турар. Оларда сереводородтуг хараазы-биле бир янзы — серный (күгүргүг) чыттыг. Термалдыг сулларда чамдыкта радонныг болгудаар (Кижи-Хем аржаазы ындыг). Кремнийлиг, сереводородтуг дээр термалар хан эргилделиниң (тромбофлебиттер болгаш оон-даа өске), шимчээшкин органнарының (артриттер, полиартриттер), нерв системазының (шылаңгыя радикулиттерин), сөөктериниң, шыгжанарының, кештиң аарыгларын эмнедирге эки дузалаар. Радонныг термалар боостаал безинниң ажылын чогумчалыг болдурарынга улуг дузалыг. Оларны иштиг аарыгларны тыныгжыда ижер. Ынчалза-даа Үш-Белдир биле Тарыстың минералдыг сулларының составының фтор деп келии чогуур нормадан хөй болганындан ол сулларны ижин болбас, чүге дээрге диптерин үрептер.

Тывада углекислый (ажыт хейзиг) сулар иштиг болгаш соок деп ийи ылгалдыг. Олар чүге Тожуда бар. Составының талазы-биле олар ат-сураглыг «нарзан» болгаш «боржомнар» деп минералдыг сулдарбиле демейлешкек. Эмзоошкин талазы-биле ындыг чугула аржаан сулгуг чер Тожу районда Чойган (Иштиг-суг) болур-дур. Ында күгүрзуг соок-даа, иштиг-даа сулар бар. 5-тен 42 градус чылыг температуразыг сулгар чер кырынче элбэг-биле аттыгып үзүп чыдар. Ажыт хейзиг (углекислый) соок аржаанналр Арыскан (Даштыг аржаазы), Исиев, Бабушкин, Уран-Сай (Сарыг-Дыт аржаазы) деп черлерде бар. Олар дегереэн Улуг-Кадыр-Ос, Торпа (Тыбыра-Хем), Соруг болгаш Бичө-Соруг хемнериниң капылында бар. Арыскан аржаанында радон хөй. Углекислый сулдар — чем хайындырар, бүдүмелдер солуштурар органнарның (гастриттер, оюлганныг аарыглар, холециститтер, генатиттер болгаш оон-даа өске) аарыгларын эмнээриниң эң дээре арганы болур. Углекислый сулларга чүрек-хан-дамыр системазының, нерв аарыгларынга улуг дузалыг. Оларны иштиг аарыгларны эмнээринге эң-не үнелиг Чойган (Биче Арыскананың углекислый термилары болгаш-дур.

Соок радон сулгуг аржаанналр Тывада дыка хөй. Оларның бар черлеря Алтай дагларының адырлары (Бай-Тал, Шуй). Обручев сыны (Сайлыгның болук аржаанналры). Барыын Таңды-Уула (Улаатай). Барыын Саяның үлэвчү дагларының (Сүт-Хөл). Тожу (Эш-Сут) болур. Оң аржаанналрның бүдүргүкчүлүү аажок бедик. Радон сулларының минералдары нургулайында эвээш үлегеннде. Шүй биле Улаатай аржаанналры хөй дустуг. Радон сулларын нерв системазының, хан-дамыр эргилделиниң оруктарының, чүрек-тиң, шимчээшкин органнарының, бооспан безинниң болгаш полиомиелиттиг аарыгларын эмнээрде чылыткаш, ванналарга ажыглаар. Шүй биле Улаатай аржаанналрын ижер минералдыг сулгар кылдыр ажыглап болур. Дустуг сулгар хөй минералдыг болур (литр сугга 3 грамм). Дустуг аржаанналр Өвүр Торгалыгда. Таңды-Уулада Элегес биле Хүрегечи хемнериниң бажында аттыгып үзүп чыдар. Дустуг аржаанныг ийи хөл—Дус-Хөл, Чедер бүгүдеге биилингир (Чедерниң ындыг аржаазы чер иштинде). Дустуг сулгарбиле ижин-шөйүүлүг аарыгларын, ылакгыя ижин чулуунуң кислотазы четпестээнде эмнеңир.

Минералдыг сулларның өске-даа хевирлери Улуг-Белдирде, Азаста, Олбукта бар. Олар сереводородтуг. Деминдиг ажыг суг Хемчиктиң кыргеи аксында Ир-Сайлыг дээр сулгуг дергүнүкте, мышьяк холумакчыг суг «Хову-Аксыда бар. Ол ийи аржаанны хан эвээжээнде ажыглаар болгур.

Тываның минералдыг хөлдери бальнеология талазы-биле бедик шынарлыг дустарлыг, дүвүдде эмнээр балгаштыг. Чедерден ангыда Дус-Хөл, Кажк-Хөл, Хадың, Бай-Хөл (Эрзинде) хөлдерин эмнээр сорулгага ажыглап болур. Аржаанныг хөлдер, сулгарга чонкуң чайгаар кирип эмнениң турарында четпестерин автор бижээн. Тарыс биле Дус-Хөлден өске аржаанналрда медицина хайгаралы чок, ижип-даа, ваннага кирип-даа эмнедириниң чурумун, аарыгның байдалынга кирип турар аржаазы ылап тааржыр бе, чок бе деп чүвени аарыг кижилериниң чамдыктары сагывайн турар. Республиканың чамдык чурттакчылары ындыг-даа эм шынары чок ында-ла сугларга кирип турарының чижээн автор айыткан. Ындыг сулгар, авторуңуң адааны-биле, Кызыл биле «Совет Тыва» совхозтуң арааында, Каа-Хеминиң оң талазында Чүрек, Чагытай хөлден ырак эвесте Маңнайлыг, Хемчикте Шынаазын, Алаш, Хөндергей болгаш өске-даа черлерде сулгар бооп турар. «Аржаан» дижир ындыг сулгарга кирген аарыг кижилериниң сегий бердинге дээринде кижи кайгаар чүве чогун автор айыткан: оон чылдагааны бир талазында, кижиниң төлээн черге келгеш, дыштаны бээринде, ийи талазында, сагыш база биче эвес салдарлыг болурунда.

Тываның эң байлак курорт курлавырларын ажыглап турарында мындыг байдалды таарымчалыг эвес деп көрбүшаан, санаторий-курорт четкизин улам чыда сайзырадыр талазы-биле бодаларын эш Пиннекер бижээн. Ынчыг хөнчегдерге, авторуңуң бодап турары-биле, «Үш-Белдир» биле «Чедер» курорттарны бүдүн чылда ажыддырарынче шилчидери, чаа кадыкшылга черлерин тудары боол турар. Эң-не үнелиг (термальный, углекислый сулларлыг) аржааннар ырак, берт черлерде турар болганда, оларны ажыглаарынга эпчок байдал таваржып турары билдингир. Ынчалзада ужар-чүүлдүң сайзыраанындан оларны ажыглап болур арга барын автор демдеглээн. Оон бодалы-биле, Чойган биле Арыскан аржааннарывга сезонныг курорту ажыдын болур. Эң перспективтиг Чойган аржазы боол турар. Бурят АССР биле Иркутск областың чурттакчылыг черлериден ол аржаан ырак эвес. Арыскан аржаанын ажыглаан таварылгада оон кожазы Кижи-Хеминиң радонныг аржаанын ажыглап болур.

Тываның чурттакчылыг черлеринде аржаанналрдан сезонныг курорттарны тургузуп болурунуң дугайында айтырыгны автор база көдүрүп турар. Чижээ, Бай-Тал биле Шүйнүң аржааннарын (Мухор-Шивелиг, Дустуг-Хем) Барыын талакы районнарының үзеттүр бүдүргүлелериниң, колхозтар, совхозтарының коллективтери деминг хөделгеш, ийи-эки дээн курортту үр эвес үеде кылып ап болур. Өвүрүңүң колхозтарының күжү-биле Хандагайтыдан ырак эвесте Улаатай аржаанын шинчаадап ап болур. Тере-Хөл болгаш Сүт-Хөл аржаанналрын (Тыштет биле Улуг-Дөргүл) база ынчаар ажыглап болур.

Кызылчылар Дус-Хөл биле Кажк-Хөлге эки дериттингеп дыштанылга черии тургузарын холга ап болур.

Дустуг минералдыг эм сугну чүге аржаанналр чанындан эвес, харын кайда хереглеп-дир, оон өрүмээшкин скважиналры-биле сордуруп үндүрүп болурун Тыва черинниң геологтуг дүрүмнеринге үндезилээп автор бадыткап турар. Оон бодалы-биле, ындыг арганы ажыглап турганы. Кызылдан безин минералдыг сугну үндүрүп ап болурунуң идегелди бар.

Бо чурукта аныяк кыстер Улуг-Хөл районда «Улуг-Хөлге» совхозтуң Кок-Тыреа салбырының трактор-хову бригадазының поварлары (солагай талазындан) Галя Шогжал биле Дизенмаа Сарыг-дыр. Галя бо хову турааныа үш чыл удаатыр поварлап, од ажылынга мергежей берген, дуржулгалыг повар.

Ам ында дужут ажаап алырыкчыл тудуктаан. Иштиг хүнге кадыы, суксал ажылдан турар кожайнерлерге, чолаачыларга, мал ажылчыларынга шаг, алданныг чемни кылып бээри бала харымсалгалы ажыл. Аныяк поварларның кылган чемнеринден шынарын механизаторлар мактап турар. Коллективтиң ниити чедишкинин дээш делгени күш-ажылга аныяк поварлар боттарынмыя үлүүн ынчаар киирип, ак сеткилдиг ажылдап турар.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ сээн фотозу.

БИЧИИЛЕРНИҢ ЧАПТАНЧЫГ ЧУГААЛАРЫ

«ШЫН ХАРЫН»

Дөрт харлыг Ленажыгаш Вася деп ан-сарыг мөөртайы-биле ойнап олурда, каникулунда бажыңнын чеди харлыг оглу келгеш, Ленаны көгүде ааран чугааланган:

— Бистиң бажыңывыста көскелер көвүдээн, сээң дмиспейиң көскелербиле бичии «ойназын» шуңме—деп-тир.

— Ойнаар дээн көскелер мээң дмиспеймге боттары чедип калзынгер. Дмиспеймм мээң-биле ойнаар чүве. А сен көскелерге айбыладып черуур чогемчиг-ле оол-дур сен.

Оол харыылаар-даа сес тыппайн, базып чана берген.

«ДАГААДАН ДОРА ЭВЕС»

Беш харлыг бичии оол кырган ачазындан айтырган:

— Бистиң сарыг дагаавыс төрүүрде чүге үргүлчү айтырар дээр сен, кырган-ачай?

— Алдын чуурга төрүттүм деп чарлаттынып турары ол ыйнаан, оглуум — деп баштантанган.

— Ынчаарга чазын бистиң Хүрең-Алавыс шекар бызаа төрүп алды. «Шекар бызаа» төрүп алдын деп чүге чарлаваанын ол?»

«МЕҢЗЭ БҮЗҮРЗЭР СЕН»

«Айда Чылбыга кадай бар. Ол хүндүс черге дүшүп келир, дүне ушуп үне бээр» деп кырган-авазы бичии оглуңга бүзүредип чораан.

Сглуу чеди харлааш, шиилага өөренип эгелээн. Ай дугайында башкызының сөлүн чугаазын дыңнаан, ооң кемээ удуурунуң мурнунда Айше төптөп көрүп турган.

— Ында чүнү көрүп турарың ол, ынчаннас чоор — деп кырган ава биезии чаңы-биле бадытпаан.

— Оскаймар, даглар көрүп тур мен. А сен Айда чүү бар дижин сен?

— Чыдыг балдызыг Чылбыга кадай. Хүндүс черге хүнээзэр, дүне ушуп үне бээр. Мен бадым көргеп мен.

— Ындыг-да кончуг ол кадаймы көргеп кижи болзунда, эрткен чылгы-да шапты балдыңны чоп өрнап азы садып-даа аябаның ол. Сээң ол чугаазыңга демей-ле бүзүревес мен. Моон сөңгаар мөңээ бүзүрээр сен шуукпе, кырган-авай.

Кырган-авазы оглуу-биле чөпшээрешкен. Ам бичии оол кырган-авазынга сөлүн чугаалаарны бөлүү чугаалап бээр апарган.

«ДӨМЕЙЛЕП КААН»

Үш харлыг Слава авазы кочалча нат уруп турда көрүп чаалы, чиксээш айтырган:

— Авай, бо каттың адын чүү дээрил?

— Инек-караа-дыр, оглуум.

— Ынчаарга бистиң Үзер-Карамыстың нарактары кат-тыр аа, авай.

Авазы түвенсингеш, оглунга кадын адыытап бергеш, өйна дээш чорудупкан.

* * *

Бирги классчы Саша самбырага сан бодап турган.

— 8-ти деп-дең кезиктерге үшей каавыт че— деп башкызы чугаалаан.

Саша сестп самбырага бижээш, ортузундан шыйып чорудупкан.

Башкы самбыраже көрүнмейн-дээ:

— Иш болду, Саша?

— Тик болду — деп-тир.

Башкызы канчап ындыг болду дээш көөрге, шыпап-ла күшүр Саша 8-ти ортузундан шыйып алган турган.

Башкы айтырыгны ам-на тодаргай салып, ийи дең кезекке үне дээрге, Саша «дөрт болду» деп харыылаан.

Н. ТАҢДЫ-ООЛ.

Редактиринүң орлалчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Араатанзыг бомбалаашкынны доп-дораан соксадыр!

Африка, Азия чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединиң болгаш Вьетнамны деткиринииң Совет комитединиң медеглели

Азия, Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитедин болгаш Вьетнамны деткиринииң Совет комитедин ВДР-ниң пайысылалы — Ханойну, оон кажы черлерин америк ужар чүүдүүн араатанзыг бомбалап турарынга удурлаштыгының дугайында кады кылган медеглел хүлээп алган.

Медеглелде чугаалаанда болза, Вьетнамче немей шериг кезиктерин чорудар болгаш Соңгу Вьетнамның девискээрин бомбалаарын кадбартыр дугайында АКШ-тың шинтиир үндүргениниң соонда ВДР-ниң тайбың чонунга удур америк империалистериниң база катап үүлгеткен ол араатанзыг кемнинг херээ АКШ-тың империализминиң агрессивизи үзам күштелдиреринче моон мурнундазы-биле бир дөмей түткүл салбыттаар турарын тодаргайы-биле сөглеп турар.

Азия, Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитеди болгаш Вьетнамны деткиринииң Совет комитеди америк дайынмырак идегеттериниң катап кемнинг херектер үүлгедип турарынга совет кижилериниң килениеп, хорадааның илерегйлеп, вьетнам улустуң маадырлыг демисели-биле аскы-дунма чаңгыс сеткилдиин, оюу детпин турарын медеглеп тур. Вьетнамны бомбалап, аңаа удур агрессия чорудуп турар чорукту доп-дораан, чугаа чок соксадырын совет кижилер депшилеглиг бүгү кижи торелгетеп-биле кады шинтиирлии-биле негеп тур. Америк агрессорлар кандыг-даа араатанзыг арга, чемсектерин ажыглаза, бодунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чорууп камгалап турар маадырлыг вьетнам улустуң тура-соруун сын шыдавас деп совет кижилер бүзүредир. Совет кижилер кезээде вьетнам улустуң талазында.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫДА

Улуг Октябрьның юбилейинге

ЛОНДОН. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Устименконуң дамчыдыш турары болза:

Великобританиянның Коммунистиг партиязы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чыл оюнуң байырзалынга белетиниң турар. СЭТА-ның корреспондентизиниг бергеи интервьюзунга Компартияның национал организатору Гордон Маклеиноннуң медеглээни: «Социалистиг күрүнениң догуунаа келген чартык чүс чылының дургузунда совет улус улуг чаалап алышкыннарны чедип ап, тайбыының болгаш национал-хосталганның күштериниң дешилгеезинге шинтиирлиг салдарны чедирген». «Октябрьның бежен чыл оюн байырлаары чүгле совет кижилерге эвес, харыын база бүгү делегейниң улустарынга улуг ужур-дузалыг дээрзин Маклеинон демдеглээн.

Совет эрге-чагырганың юбилейинге капсырлаштыр чорудар ажыл-бүрү хемчегерни организастарынга чүгле Компартия эвес, харын база Англи-совет паймрал шинчилели болгаш Совет Эвилелиниң амыдыралынга улуг сонуургалдыг өске-даа организациялар киржип турар. Делегейде баштайгы социалистиг революциянның бежен чыл оюн Великобританияга байырлаарының үш кол болуушкуннары болза Лондон, Манчестер, Шотландияга хөй-инитиниң хураадары болган турар. Юбилейге белеткелге англи коммунистер чурттуң чонунуң янзы-бүрү болуктерин төлөөлөп янзы-бүрү организацияларга бүгү хемчегиниң дузалажыгы коргүзүп, бүгү чуртка болуп эртер кинофильмнерни, делегелдерни, лекцияларны, митингилерни болгаш чугаалажылгаларны организастарының шинчаторлары болуп турар.

«Октябрь революциязының бежен чыл оюнга капсырлаштырган хемчегерни чорудуп турар үеликде бис социалистиг күрүнениң догуунаа келгенинниң бежен чылының дургузунда совет улустуң чедишкиннерин болгаш дуржулгазын бо үеде бистиң мурнувусту тургустуурган айтырыгларны шинтиирлээр дээш демиселге Великобританиянның ажылчы тоннары ажыглап болурун көргүзерин ораалажыр бис» деп, Компартияның национал организатору түнелиннде медеглээн.

ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозу медеглелди парлаар үндүрүп. Ханойнуң чуртталга кварталдарынче агаардан чаа араатанзыг халдаашкыннары дээш Америкидиин Каттыжыкан Штаттарын шинтиирлиг буруу шаап турар.

Үш хүнүүн дургузунда—1967 чылдың август 21, 22, 23-те америк самолёттар ВДР-ниң пайысылалы — Ханойнуң төвүнде болгаш оон чоогунда чурттакчылыг чамдык районнарны болгаш экономика объектилерин калчалыы-биле бомбалап турган деп, ол медеглелде чугаалап турар. Олар эмнелгелерни, хоорай төлүнде эң хөй чурттакчылыг кудумчуларны, үлетүүр будурүүлгелерни бомбадаан. 100 ажыг хамаатылар алган азы балыглаткан, дугаанны болгаш кол хүрээни үрегдээн.

Мынчангаш ийи неделядан эвээш үениң дургузунда америк самолёттар ВДР-ниң пайысылалын беш улаа араатанзыг ёзу-биле бомбалаан. Бомбаларны болгаш оъктарны ажыглаан, вьетнам улуска «улуг ыйнышкынны» таварыштырбышаан, боттарының колониалисчи бодалдарын боттандырып шылаар деп америк агрессорлар кордап турган. Ындыг болзада-даа пайынны калбартырынче угаансарыыл чок базынчар-даа, араатанзыг үүлгедиишкиннер-даа Мурнуу Вьетнамга чайлаш чок аштырыышкынынын АКШ-тың империалистерин камгалап ап ыыдаас деп, медеглелде оон ынай чугаалап турар. Олардың пайынны калбартырынче базым бүрүзү бүүралыкшыл таварыжыр деп чүве чигинииг чок.

Америк империалистерге кара чаңгыс уштунуң үнер арга болза, Вьетнамга удур агрессия пайынын доп-дораан соксадыры. ВДР-ге удур халдаашкыннарны болгаш өске-даа кандыг-даа шериг үүлгелиишкиннерин чугаа чокка соксадыры. Мурнуу Вьетнамдан бүгү америк шериглерин болгаш бодунуң эвилелчилеринниң шериглерин үндүрери, бодунуң иштики херектерин боду шинтиирээр органы вьетнам улуска тыпсыры болур.

Он сес күрүнелер комитединде

ЖЕНЕВА. СЭТА-ның корреспондентиан Г. Драгуновтуң дамчыдыш турары болза:

Чепсегленнишкинниң дүжүрер талазы-биле 18 күрүнелериң Комитединде ССРЭ-нин төлөөлери ядролуг чепсектн таратпас дугайында көрөөнүң төлевиилелин комитетке көрүүрери-биле Совет Эвилелиниң өмүзээшинден август 24-те кииргеи.

Ядролуг чепсектн азы ядролуг чазыддырышкынныг өске-даа тургузулгаларны кымга-даа бол шуут ийикпе, азы доорattан дамчыдып бээрин бо көрөөнүң үүлдерин ёзуглаар ядролуг күрүнелерге хорун турар. Ядрлуг чепсекке болгаш ядролуг чазыддырышкынныг өске-даа тургузулгаларга контрольду кымга-даа бол дамчыдып бээр чорукту хорууруун ядролуг күрүнелерге база дагзын турар.

Комитеттиң август 24-те болгаи хуралынга чүве чугаалаан тургаш, ССРЭ-нин төлөөлекчизи А. А. Рощиниң демдеглээнинге: совет төлөөлериниң кииргеи көрөөнүң төлевиилели болза, «ядролуг чепсектн таратпазының айтырыын шинтиирлээринче Совет Эвилелиниң үгланыдырган политиктиг шугумун илерегйлеп база делегейниң душкүүрүгүт чорууи чавырыыдырарын болгаш ядролуг дайынның айылын чайладырын чедип алырын кызытпышаан, ССРЭ-нин, социалистиг өске-даа чурттарның болгаш тайбыга ынакшылдыг бүгү улустарының чорудуп турар политиктиг шудургу демиселиниң түңнели болуур». Көрөөнүң шинтиирлээр ужурлуг кол сорулгазы болза, чер бомбуразоонго ядролуг чепсектн кандыг-даа хевир-биле таралдырының кайы-даа аргазын чайладыры болур. 18 күрүнелер комитединге кииргеи көрөөнүң төлевиилелиниде ол көрөөни сагыры дээш делегей конференциязының дутайында чүүлдү эм дээрезинде киирбээн. Дугуруштуурган текстн ажылдап кылыр сорулгага-биле бо чүүлдүң дугайында саналга-оналдарының солчулгазы үргүлчүлеп турар дээрзин ол демдеглээн.

АКШ-тың төлөөлери көрөөнүң ындыг утказлыг төлевиилелин база киирбеген.

А шиитккекчизи кымыл?

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Джонсон штаттарның губернаторлары, сенаторлар, көрөөгитеиннер, хөй-инити ажылдакчыларынга составтыг тускай болуктуң Мурнуу Вьетнамче чорудар деп турар. Ук болуктуң сентябрь 3-те Мурнуу Вьетнамга болур «сонгулдаавы» болгаш оон мурнунда арткен «сонгулда» мурнунын кампаниязын» хайгаараар сорулгалыг. Бо тускай болуктуң август 28-те Вашингтондан ужудуп үнер болгаш сентябрь 6-да АКШ-ка чанып келир ужурлуг деп турар.

Херектиң алыс ужуру-биле алырга, ук болуктуң АКШ-тың чазаан «сонгулдага» төлөөлөр. Ол-да болуктуң Мурнуу Вьетнамче «ханы-чорууз»-биле холбашкан бүгү чарыгдалларыны федералдыг бюджеттеи төлөөр.

Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары Джордж Кристиан тускай болуктуң чорударын планнап турар дугайын чарлаарга, вьетнам дылды билбес бо «хайгаракчылар» «сонгулдаңың» ужурун канчап биилп алыр боор деп корреспондентилер оон айтырарга. Сайгонда америк элчин чери болуунуң ажылдаачыларын ол болуктуң эргелиирге чорудуп бээр болгаш «бүрүн деткимчези» анаа киргузеер деп, Кристиан тарыылаан.

Вашингтонуун ол «сонгулдага» хамаарыштыр ыят чок чорууп АКШ-та шыңгыы шүүмүүлер эгелээнин чажырып, чазы-биле президент Джонсон ол болуктуң Мурнуу Вьетнамче чорудуп турар. Мурнуу Вьетнамга ам болур «сонгулдаа» — «ханыастэшкын-дыр» деп, сенатор Роберт Кеннеди медеглээн. Сенаттың өске-даа кежигүннери Мурнуу Вьетнамга чазак «сонгулдаамның» идеязын шоодуг-биле көрүп турар. Мурнуу Вьетнамның хөй кезии патриоттарының эрге-чагыргазында, а чүгле шоолуг эвес кезии АКШ-тың чартык миллион солдаттарлыг шеригиниң эжелиинде турар деп чүве биилингир.

Бо америк ужудуучу ВДР-ге халдаашкыннар кылырынга моон соңгаар кирешпес. Вьетнам ветнамдарның чесвас адар дээштээшкинниинге оон самолёду будыур аттыраан, а бодуу туттуруан.

Фото Е. КОБЕЛЕВТИИ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КИНО

АВГУСТ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ» — «Чапаев» — 10, 12 шактарда. «Дыка улуг оол» — 2, 3.45, 5.30, 7.15, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ» — «Зося» — 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА» — «Илбичилер» оргулуу» — 3 шакта. «Ынакшыл болгаш ийиги улугдукчу» — 5, 9 шактарда. «Чаа Дон-Жуан» — 7 шакта.

«ЕНИСЕЙ» — Мультиплликация — 10 шакта. «Олар баштайгылар болганнар» — 11.30, 1.30 шактарда. «Черлиг азы чигирги» — 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК» — «Дайын соңнда кежээниниң алды шаңта» — 1, 7 шактарда. «Зоя» — 3 шакта. «Өлүг черии «Эмгенькен» дээр» — (1, 2 серилзы) — 9 шакта.

Мону билир херек

ИНЕК-КАРАА

Инек-караада С дең кончуг хөй витамин бар, тодаргайларга 100 граммда 300 милиграмм хире витамин турар. Бир зесс инек-караа шын консерведеп алыр болза оон С витаминиң дыка хөй сайларның иштинде үредбес болур.

Инек-караан шын белеткеп алырының аргалары мындыг:

Инек-караан ходчок үүрдектелдир чуурун алаш, эът тыртер машинага болгаш эрттиргеш, бир килограмм каткы ийи килограмм чигирни холуур. Кат биле чигирни эки хевээш, шиил банкаларга кудер. Банканы сиирткө оттургеи сезэын-биле дуглаш, ол-да сезэын-биле болгандыр шарааң, кармалы, кургаг черге шыгжаар.

Варенъени соок арга-биле белеткээрде аргылаан болгаш чигирге катты чуурун, хөөткээш, бир килограмм каткыга кырынче, 1,6 кг чигирге суун кудер. Ынаны варенъени элээн каш айларда соок черге шыгжаарга үредбес. Ол варенъеии үш ай дургузунда шыгжаваш, хыналга көөргө 100 граммда варенъеде 70—80 милиграмм С витамин бар болур.

КАТТЫ ПАСТЕРИЗАСТААРЫ (БУСТААРЫ)

Чугаан катты дөртүн үш кезээ суг кутказ шилге кудуп алаш, ооң аксын эки дуглаш хайындырган сугга 15 минута хире тургузар. Ооң соонда ол шилди адаанда пес азы савак дөжээн сээдэ соок сугга суг кааг. Ол сугну чоорту чылыдар болгаш хайны бээринге чедирбес. Чылыы температуразыг сугга 20 минута хире ыяаныа тургузар. Варенъелиг шилдер чылытхан ол сээдэы оттап чайлаткаш, чоорту соңдар. Ооң соонда шилдериниң аксын парафин азы воск, чук болза сааг-биле мак кыдыр чаап кааг.

Инек-караадан ынчаар кылган варенъеге С витамин эң хөй болур. Инек-караан түнге, печкага азы оруннага курлавыл болур. Ону кызырга пес биле шынаан мааң ранналар, кырынга курлавырга катты хлебны ажыы-биле.

Чылыг печка кырынга курлавырда катты чатказ, ооң белек, азы белек эвээш салаалар-биле бөлүк тургаш, хынаар. Катты бээрии суук чүве үнмес болза катты курлаттынган дең болур.

Курлаткан катта С витаминнер аазы болур: тодаргайларга 100 грамм курлаткан катта ортумаа-биле 15 милиграмм хире витамин турар.

ЧОДУРАА, ЫТ-КАДЫ

Чодураанны хүнге фанерадан кырынга курлаттырга 3—4 сонгалда чодурааның шуут курлай бээр. Ыт-кадын чымырда ораа биштээн кадыг турда чымыр. Ыт-кадын хүнге курлавыл болбас, бир эвес ынчаар курлатыр болза С витамин эвээжей бээр. Ынчалзада ону ишти эвес печка кырынга курлатпа. Курлаттырган ийи-үш катказаар. Курлай берген ыт-кадын боттары-ла частый турар апаар, ону соңаа-биле базып көөрөс чарлып турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакциянның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, хөрөсээлгелиг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистерииниң 21-27, иштики информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кедбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00580.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
71
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чыхда уныскелеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
АВГУСТ
27
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 203 (6840).

Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-ның Тезистерин массаже

БРЯНСК. СЭКП ТК-ның Тезистерин хөлбаштап беш муң хире лекциялары, плетькелдерни Брянск областың хоорайларының, районнарының чонунга номчуп берген. Ол документтиң өөренип турарларга дузаа кылдыр чурт шинчилелиниң музейиниң, партия болгаш күрүве архивтериниң ажылдакчылары «Брянск черн 50 чыл дургузунда» деп делгелге белетээн. Областа «Улуг Октябрь болгаш делегейниң революстуг депшилгезиниң хөгжүлдези» деп темалыг теоретиктиг конференциялар чедишкиннинг эрткен.

ТЕМИР-ТАУ. Казахстан Магнитказының тудугчулар коллективиниң кинога ынактар студиязы Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга таварыштыр кино чогаадып үндүрген. Оон ады —«Казахстанның кан чүрээ» болган.

Өргеп кантыпкаан, эмгергей хову черге партияның болгаш улустуң тура-соруун ёаттаар нара металлургиязының номчуг улуг бүдүрүлге черин дөртен үш националдарның төлээлериниң тудуп тургузуп турарын ол кино тоожулай көргүзер. «Азметаллургтудуг» трестиң партия организациязы СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин өөренирине ол кинону ажыглаар.

Шахтёр—хүндүлүг ат

Бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң бүгү чову бөгүн совет Шахтёрүнүң хүнүн Улуг Октябрьның алдарлыг 50 чыл ойнга белетиелдиң сорук киргеи политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодургүүшкүнүнүң байдалында дедиглеп турар.

Совет эрге-чагырганың башгайгы чылдарында-ла бистиң шахтёрларывыс боттарының маадырлыг күш-ажылы-биле партияның болгаш чазактың бедик үнелээшкинин ап, ажылчын аңгының шылгаттынган амыктарды деп адатканнар. Шахтёрүнүң хүнүн чуртка күш-ажылчы байырлал кылдыр демдеглеп эрттирип турары болза, дагжыларның бүүнныг чагай ажыл-херээн бедик үнелээшинин демдээ-дир. Совет шахтёр—бистиң чуртувуста хүндүлүг ажылчын, чүге дээрге, оон күш-ажылы кижилерге чылыгны, чырыкты, өөрүшкүүр болгаш материалдыг хөй-хөй бежиктерни берип турар. Оон хөлдары-биле Совет эрге-чагырганың чылдарында Донбасска, Кузбасска, Карагандага, Сибирьге, Ыракыы Чөөн чүкке, соңгу поляр куржаанын артынга хөмүр даштың үүс-чүе шахталары тургустунган. Төрээн чуртунуң экономиказын хөгжүдеринге совет шахтёр шынап-ла бодунуң улуг үлүгүн киргиштиргеи.

Бистиң республикавыстың дагжылары боттарының чаңчыл болган байырлалынга бүгү совет чон-биле кады күш-ажылчы бедик чедишкиннерлиг ужураштынмаан, боттарының эртип келген оруун хынамчалыг хайгаарап, келир үеден планнарын болгаш соруглаларын мурнуга салып турараар.

Тываның хөмүр даш үлетпүрү киска хуусаанның иштинде бурунгаар улуг базымны кылган. Ол ам республиканың улуг ажыл-агыйының элээн механизастаттынган кол адырларының бирээзи апарган. 1944 чылда Тывага хөмүр даш тывыжының хемчээли чүгле 6,5 муң тонна турган болза, 1966 чылда казып тыпкан хөмүр даш 319 муң тонна четкен, азы 49 катап өскен. 1960 чылда «Кызыл-Хаваа» шахтазынга хөмүр даштың хол-биле казып, чүдүрүп, уургайдан аът-биле үндүр соөртүп турган болза, амгы мында механизастаттынган ажылдарның хуузу 90 чедир турар. Шахтаның техниктиг чепсегленишкинин үндезинин-биле чаартынган. Ында ам бедик бүдүрүкчүлүг болбаазын техниканың эң чаа хевирлери калбаа-биле ажыглаттынып турар. Чоокка чедир-ле шахта иштинге ажылдап турар кижи бүрүзүнге онаалтыр 0,4 киловатт электри энергизы чарыгдаттынып турган болза, ам 5 киловатт четкен. Ол дээрге шахтёр бүрүзү-ле бодунга бичежек хемчээлдиг электри моторун ажыглап турары-биле демейлежип турар. Каш-ла чылдар бурунгаар хожугур өрген-даа турбаан Баян-Дугай деп черде ам республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи болур Чадаананың хөмүр даш разрези тургустунган. Республикада хөмүр даш тывыжының кол черии ол эзлей берген.

Тываның хөмүр даш үлетпүрүнүң келир үеден төвү Каа-Хем разрезин 1969 чылда ажыглалга киирери планда көрдүнүп турар. Ынчангаш хөмүр даш тывыжының база бир бүдүрүлгези немежир. Ол улуг бүдүрүлгениң чыл дургузунда бээр хөмүр дажының хемчээли баштайгы үеэниде 500 муң тонна болур, а соңгуде чоорту бир миллион тонна чеде бээр.

Республиканың ажылчын аңгызының тургустунуп келген черлериниң бирээзи — хөмүр даш тывыжының бүдүрүлгелериниде интернационалчы бижит найырадыг, ёзулуг ажылчын коллективтер тургустунган. Бөгүн, совет Шахтёрүнүң хүнүн таварыштыр, дагжының нарын болгаш харымаалгалыг түелий мергежилиниге бүгү бодуун бергинеген хоочуун кижилер Николай Михайлович Солодовниковтун, Александр Лопсанович Кошкар-оолдуң, Александр Андреевич Ковковтун, Андрей Булчуевич Тагбаның болгаш өскелериин-даа аттарын улуг чоргаарал болгаш хүндүтпел-биле адаары чүгүлә.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүнүң үлегер-чижээн боттарының коллективтеринге көргүзүп турар мурнакчылар республиканың хөмүр даш бүдүрүлгелериниде хөй. Шахтёрүнүң хүнүнге үткуштур алган хүүгээ бедик үзүүлгелерин «Кызыл-Хавак» шахтазында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Иван Игнатьевич Ерёмин, дагжылар Федор Рязанов, Кыргыс Кут, Чадаананың хөмүр даш разрезинде чолаачы Иван Юртаев, оруменекчи Монгуш Кадырга болгаш өскелер-даа чедишкиннинг күүсеткеннер. Оларның күш-ажылчы чырыткыланчак байырлалын таварыштыр үстүнде ады үнген эштерге болгаш өске-даа мурнакчыларга чүректиң хамыдырып, шак бүрүзүн долу ажыглаанынар чедишкиннерлиг болур.

Коммунистиг партия болгаш совет чазак шахтёрларының ажыл-херээ бүдүшүүр, амыдырал-чуртталгазы байлак, чаагай, сеткил-сагыжы өөрүшчүт болзуң дээш, доктаамал сагыш салып турар. Оон илертейлээшкинниң бистиң республиканың чижээнден тода көргүзүп болур. Элегес-Аксинда болгаш Чадаанада чаагайжыды туттунган шахтёржу суурлар кыска хуусаада өөрүп келген. Бистиң дагжыларывыс чазактың түскай доктаалын ёзулаар амгы үеде ажыл төлевиринге 40 хуу немелдеҥ ап эгелээннер. Соңгу үеде «Кызыл-Хавак» шахтазынга хөмүр даш тывыжының чаа технологиязын шинчээткенинин ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 45 хуу чедир бедээн, хол-биле кылыр ажылдар долу механизастаттынган, дагжыларның профессионаалдыг аарыы антракозүүн тыптын келир чылдагааннары болгаш ажыл үезинде озаал-ондак болур таварылгалар үзүткаттынган. Ажыл төлевириниң өскелии-биле холбаштыр шахтёрларның материалдыг чурттазга байдалы база дыка экижип турар. Ам шахтёр өг-бүле бүрүзүнде соодукчу, радиола, телевизор азы мотошкил деэш ышкаш чүүлдериниң кайы бирээзи ыяап-ла бар апарган. Республиканың шахтёрларындан 10 кижи «Хүндүлүг шахтёр» деп демдектер-биле таныатканнар. Ол ышкаш эрткен чылын сес шахтёр чазактың бедик шаңналдарын — орденнерин болгаш медальдарын алганнар.

Бистиң шахтёрларывыстың мурнуунда шинтирлеэге чогуур айтырыглар эвээш эвес. Юбилейге холбаштыр алган хүүгээлгелерин ажыр күүседиринче бүгү күштүү мобилизаставышаан, продукциязының бот-үнезинин чиигедир, шынарын бедидеринче кичээнгейни угландырар ужуралгалар. Хөмүр даштың шынары дээш демиселл — хүнүнү чугула айтырыы.

Партияның болгаш чазактың хүн бүрүдеги ада сагыш салымшкынарынга харыы кылдыр Тываның хөмүр даш үлетпүрүнүң ажылдакчылары моон соңгаар улам күжениишкинниг ажылдаарын хүүгээп турарлар. Ол хүүгээлгелериниң чедишкинниг күүселдези бистиң Төрээн чуртувустуң улам мында чечектелип хөгжүдүрүнге төлептиг салымшкын болур дээрзин бөгүн — байырлалдың хүнүнде бистиң шахтёрларывыска база катаң сагыжыдыл каары чугула.

Ажылчын аңгының шылгаттынган авангарды — совет шахтёрларга алдар!

МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ ЧАРЫЖЫН УЛАМ КАЛБАРТЫЫЛ

Ажаап алыышкын ажылдары

Сезонда муң гектар

Ажаап алышкын мурнуу чарыныҢ хуралы. Механизаторлар шупту чылып келген. Ажаап алышкынны канчаар чорударының ажылчын планын чугаалажып, бадылап турда, комбайн агрегаттары чаңгыс-чаңгыстап ажылдаар бе, азы бөлүктеп ажылдаар бе деп айтырыгның кырынга келген.

— Соңгу чылдарда улуг ажыктыын практикага бадыткап көргүскен бөлүктеп ажылдаар методту ажылдаар деп планнадывыс. Оон ажыктыын соңгу чылдарда болдувустуң дуржулгавыстан безин билир болгай бис. Чамдыкта чаңгыс шөлге элээн хөй—дөрт, бешь, оон хөй-даа комбайннар ажылдап болур. Ам бистиң планывыс мындыр: силерниң кол нуруунар дуржулгалыг эштер болганда, ийи дуржулгалыг комбайнерге, бир ур ажылдаваан, азы чаа кижиниг кадар. Олар бир звено болур. Чамдык звеноларр үш эвес, ийи-даа агрегат боон болур—деп, директор Николай Никандрович Юркевич чугаалаан, олурган механизаторларны одурту көргүлээн.

Механизаторлар шупту ол саналды саат чок деткээн. Комбайнерлерни бөлүктеп ажылдаар звеноларр кылдыр үзүп планнаанын чарлай берген.

Комбайнер Борис Андреевич Тепляков: «Ажаап алышкынга чүгле ийи сезонда ажылдаан кижи болгай мен. Кымның-биле ажылдаар ирги мен, дүргеи дыныаза» деп четтикпейн манап олурган. Комбайнерлерниң даңзынын орту эрттир өдап чораап, директор:

— Дуржулгалыг комбайнер Леонид Исаковтуң кады ажылдаар эжи Борис Тепляков — деп адай каапкан. Ол орта Тепляковтуң демги муңгаштапып олурган бодалы соксап, хүүмзүрүүкеш, Исаковтуң ярныче детейт көргеи. Кара-Булуң чурттуг Исаковтуң совхоз тургустунганындан бээр ховунуң кораблин башкарып, чыл бүрүде тергиннеринең санынга кирип келгеини ол кончуг эки билир. «Мындыг эш-биле канчаар-даа ажылдап болур-дур мен, эки кылып көрейн адырам, бодум база таап куруг эвес, ийи чыл ажыл дуржулгам бар болгай» деп, ол иштинде боданган.

Ол-ла хуралга сес алган комбайнерлер ажаап алышкынны шалыпкын болгаш шынарлыг чорударын онзалап демдеглеишаан, боттарының хүүгээлгелерин ап турган. Леонид Исаков ажиите чоокшулап келгеи: «Муң чедириптер бис бе» деп сымыранган. «Ийе, чоонган деп бис» деп, ажи саат чок чөпшээрешкеи. Исаков сес алгаш:

— Бистиң звено бо ажаап алышкынын сезонунда дөрт кезилдеии саналарга, ийи муң гектарны ажаар, бир агрегатка муң гектар онаажыр. Бистиң күүгээлгевис бо—деп чугаалаан, өскелерни кыныгырган шинчилиг эргилдир көргүлээн.

Леонид Сергеевичиниң мындыг бедиткен хүүгээлгезин алгаиы өскелерни улам сорук киирген. Чамдыктар дем чаа чугаалаанын санын эде керүп, немегилеп-даа турган. Ынчалза-даа Исаков биле Тепляковтуу ышкаш муң га чедир хүүгээлге алган кижи чок болган.

Ховунуң корабльери бригадаларже үүп эгелээн. Муң чыгам га кызыл-тастыг тавычалай кезер апаргының барымдаалаан. Оңгар-Ховуда №6 трактор-ховуу бригадазынче 13 комбайнны чоруткан. Оларның аразында Л. Исаков биле Б. Тепляков база бар.

Оңгар-Ховуну куду чаптылып батжан, саргара быжа берген кызыл-тастыг көөрге магалыг-ла, чалыг-биле дөмей-ле, чиидиңейнип турган. Даарта хүн ховунуң корабльерии олче эжиидирип киирериие белеткеп, звеноларның кезер черлерии тускайлап берип турган. Курлак чедип турар кызыл-тастың бир молдурук бажын Тепляков уштай тутжаш, хавыын үрүшкеш, чемни саваарга, бежен чеде берген.

— Гектардан чеже центнерни алыр деп бодаар сен, Леонид Сергеевич?— деп, эжиидеи айтырган.

— Он беш чайлыг болгай аан, харын он сес четсе хөңүү. Бо дээрге «Саратовская-29» деп сорттуг кызыл-тас тараан үрезии участогу-дур. Мону тавычалай кескеш, эки курга-дыр херек.

Эртенинде бажкарып турда-ла 2-шак чеде бертеи. Ынчалза-даа башгайгы эгелээшкин дээш, аңаа улуг дүвүреэзиннер. Дем чаа-ла ыржым турган черге моторларның даажы диңмирел эгелээн.

Дуржулгалыг комбайнер Исаковтуң соонда Тепляков чоруп олурган. «ЖВН-6» жатказар кызыл-тастың чеминг бажын чаңгыс аай кылдыр тавычалай салып олурганнар. Чаагай үнүштүр тавычалай дүшкеи оорганы чолдок кижи аңаа базымбиле артай албас. Бригадир-биле агроном комбайнарның ажылын хайгаараи көрүп турганнар. Кайы-даа агрегатка улуг саадаашкын болбаан. Оларның аразында Исаковтуң звенозувуң ийи агрегады мырыңай доктаавайн чоруп турган.

Орай кежээ комбайнерлер турлагга кээп, чемненип, дыштанып турарының аразында, ол хүннүң ажылын чугаалажып, ылаңгыя чашпансиген чок, арыг чаагай тараанны кедергге, шүүт чогун хөөрежип турганнар.

Даартазында эртенги чемненилге сөөлүнде 8 шак үезинде ийиги кезилдезии эгелээн. Ол аразында дүүн хүннүң түнелиин учётчик үндүрүүнүң. Ол хүннүң тиилекчиин Леонид Исаковтуң звенозувуң агрегаттары болган. Олар барык бүдүн чартык норманы күүсеткеннер. Тодартайлаарга, хүнде 21 ганы тавычалай кезер норманы оларның кайызы-даа 35 га чедиргеннер. Дараазында хүнде олар оон-даа ажыг—ийи норманы күүсеткеннер.

Комбайнерлериниң көргүзүүлери көргүзүү самбыразында бижиттиие берген. Эртенги чемненилге соонда комбайнарның кол-кол кезектерии хынаап көрүп, үзеп чаап, зарилдерии дыңзыдып алганнар. Хүүгээлгевис улуг болгай, бөгүн кежээкиниң 10 шакка чедир ажылдаалы деп олар дугуржуп алганнар.

Ол хүн шынап-ла шынгыы ажылдааннар. Чүс га тавычалай кестиигеи. Ийи агрегатка бежен-бежен кылдыр хуваарга, хүннүң нормазын кайызы-даа 248 хуу күүсеткеи болган. Ажаап алышкын хүнүнүң маадырлары бо-дур!

Ол бригадада өске комбайнерлерниң көргүзүүлери кандыгыл? Бо дугайын турлагда көргүзүүр самбыразында даңзыны номчуурта-ла идеп. Ол хүннүң түнелиинде комбайнер Харченконуң фамилиязының дужуида 210 хуу, Цыпущевтиң — 110 хуу деп саннар бар болду. Оон өскелериниң 98 хуудан куду батжан, 70 хуу-даа чедиргеннер бар. Бир эвес шупту 13 кижи нормазын чүс хуудан өрү күүсеткеи болза, 271 га кызыл-тас оон-даа дүргеи кестинер турган. Бо дээрге механизаторларның ажаап алышкынга белеткеии, техниканы бажкарып биларии болгаи ажаап алышкынының баштайгы хүнниринде ажылга киирээнинии чаңгыс аай эвес деп чүвеии көргүзүп турар-дыр.

№ 6 бригадада тавычалай кезер кызыл-тастың бажкан тараа доосту бергеии-биле комбайнарны өске бригадаларже чорудупкан. Исаков биле Тепляков кожаны № 2 бригаданың кызыл-тазын кезе бергеннер.

«Межегей» совхозтуң өске-даа бригадаларынга ийилейгиг чылдың ажаап алышкынының баштайгы хүнниринде бо ышкаш хүнүң маадырлары бар. Амдыгында олар эжээш. Моон соңгаар олардың санында, көргүзүүлерии-даа өзер дээрлиие чигинииг турбас. Маңаа кол чүве —социалистиг чарышты калбартыры. Исаков, Тепляков ышкаш мурнакчыларның хуражлагазын нептередири болур.

М. ЛӨҢДҮП.

Таңды район.

ЧУРУКТА: комбайнер Л. Исаковтуң агрегады.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Кезилде үргүлчүлевишаан

КОЧЕТОВ СУУР. (Телефон-биле). Таңды районда «Коммунизмниң черелиг» колхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары юбилейлиг чылдың дужудум ажаап алырын калбак фронт-биле чорудуп турар. Чавышкыннагылап каап турар болза-даа, кезилде үргүлчүлевишаан.

Август 26-га чедир артельдиң механизаторлары 1040 гектар тараанны тавычалай кескеи дээрзии колхозта партком секретары Ходжукку Самбуевич Аравчаа биске дыңнаткан. Кестиигеи тараанның 620 гектары кызыл-тас, 420 гектары арбай.

Ажаап алышкынның фронтузу калбарганыбиле каёы мурнакчыларның самы база көөдеп турар. Комбайнер Леонид Бижик эзлегче 21 гектарны тавычалай кестирер турган, 45 гектарны, Оюн Дыртык-Кара — 44 гектарны. Оюн Хурбештей — 39 гектарны, Николай Меньков — 35 гектарны кестирип турар.

Тавычалай кестирген тараапарны бастырып киирттеринге 10 комбайн бүрүн белеп. Ынчалзажок соолгу хүнде чагаан чавышкын тараанны шыгыдыпканындан, олар бастырылганже киргээн, маңаа турар.

«Коммунизмниң черелиг» колхоз күүмеге киирээн чыл бүрүде муркай тараа дужаап доозуп келгеии билдингир. Бо чылдың ол эки чаңчылын бола-ла улаштыпаавышаан. Күүмеге 500 тонна тараа садар планнының ак үеде 150 тонналзын күүне шыгжалыпкыче киирген. Дужут эки болганда, тараа садарым 1000 тонна чедирер деп артель хүүгээлге алган.

Ажаап алышкын калбарып, күш чардыкса-даа, бо ажыл-агыйда мал чемни белеткээриниң темпизи дүргеи хезээр чорун турар. Чүгле соолгу беш хонукта бешим артельдиң сигенчилери 150 ажыг тонна сигенни сарваттаан.

Чаа өөредилге чылынга

САННАР, ЧААРТЫЫШКЫННАР

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Маңаа башкыларның август човуулеп хуралы эрткеи. «Совет эрге-чагырганың чылдарында районнуң улус өөредилгезиниң хөгжүдези болгаш өөредилге-кижизидиргелиг ажылды улам мындыг хөгжүлдер дугайында» илеткелдиг районо эргелекчизи эш Күнчүн кылган.

Илеткелчи районда улус өөредилгезиниң хөгжүдезиниг хамаарыштыр солун саннарны адаан. 1944—1945 өөредилге чылдарында Таңдыга ийи долу эвес ортумак, он дөрт эге школалар ажылдап турган. Ынчан бир дээди, дөрт долу эвес дээди эртеминг, а өскелери дээди билиг чок шупту дөрт-беш башкылар 833 өөреникчилерни башкылап турган. Совет эрге-чагырганың чылдарында өскерилгелер кайгамчык! 1965 — 1966 чылда районга алды ортумак, чеди сес чылдыг, чеди эге школалар ажылдап кыштаан, аңаа дөрт муң 642 өөреникчилерни хаара туткан. А башкыларның саны 343 четкен болгаш оон иштинден чүс он ийи башкы дээди, билигдиг, бежен бир башкы долу эвес дээди эртеминг.

Бо өөредилге чылында өөреникчилерниң оон-даа көвүдээн турарын ук хуралга база демдеглээн. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга алдар болдурган чарышка киришкеш, районнуң школаларының хөй кезии бүгү талалыг эки белеткээн. Чаа өөредилге чылынга Березовка, Успенка, Чал-Кежиг, Шамбалыг эге школалары эки белеткенгенин ук хуралга база демдеглээн.

Өөредилге-кижизидиргелиг ажылда бар дуржулганы чөвүдел хуралга неттередип, оны чайладырының арга-ларын илеткел талазы-биле санал берген, башкылар чугаалап турганнар.

Хурал соонда башкыларның семинарлар аайы-биле кичээлдерии база болгулаан.

—⊙—

Белеткел эки

Чаа өөредилге чылы эгелээринге чедир сонгуу хонуктар арткан. Као-Хемниң Сарыг-Септе музыка школазының коллективи өөредилге чылында эки белеткенген. Мукыма школазының бүгү аудиторияларын сентээп, будаан. Сентелге ажылында Татьяна Николаевна Черепановага удуртказ башкылар коллективи болгаш ажылчыннар кызымак чоруун көргүзүп, бүгү кылаа чогуур ажылдарны шынарлыг кылган.

Өөредилге чылы эгелээринге чедир арткан хүннерде баян, аккордеон, фортепиано салбырларында өөренир өөреникчилерни четчелеп, оон бижидилгезин чорудуп турар.

Школаның кежээки салбырында өөренир-биле район төвүнүң ажылчыннары, колхозчулары, албан-хаакчылары билдиришкиннерии киирип эгелээннер.

Сталинград шөлүнге ёзулал

Парижтен СЭТА-ның корреспондентизи Ю. ПОНОМАРЁВ мынча деп бижээн:

Сталинград шөлүнде «Хосталга ыяжының» чанында Парижтиң хосталганының 23 чыл оо болганының байырлалдыг ёзулаазы болган.

• • •

...Волганың сураглыг хоорайының адын эдилеп турар шөлге парижчилер болгаш найысылалдың аалчылары хаая эвес кээп турар. Олар делегейниң ийиги дайынының чылдарында фашизмни ажар тиилелгени чедип алырынга ажы-тынын хайыраккы бергеннерге хүндүтизээриниң ёзулалын кылыр дээш, уны сөлбер бүрүмелиг ол ыяш дворзунга кээп дөктаап турар.

«Хосталга ыяжының» чанында чыыглган чон бо хүннерде өнза хөй. Ол ыяштың 1945 чылда Тиилелге хүннеринде тарып алурткан. Ыяштың дворзунда демдеглелдиг бичежек тураскаал колонказында: «Эрткен кижи, мону сагынап»... деп бижип казның чон номчуп турар.

...1944 чылда улустуң тура халыышкыны казбарган Париж. Парижчилер звилелчилериниң шеригжериниң келирин манавайн, эже-лекчилерге удур чаңгыс чүтүлдүг кедүрүп үнген. Франтирлер, партизан-коммунистер, удурланыышкынның иштики күштериниң дайынчылары, париж полициязы, найысылалдың муң-муң чурттанчылары эжелекчилерден хоорайның кварталдарын хостаар дээш, кудумчуларже үнүп келген. Французуң хосталга корпузунуң болгаш звилелчи шеригжериниң баштайгы батальоннары хоорайга кирип келирге, хоорай, шынында, тура халыышканнарның холунда болган.

Эрткен болуушкуннарга тураскаал кылдыр Сылдыс шөлүнде Бирдиимес солдаттың хөөрүнүң, Инвалидтер башкыңының, Чөөн вокзалдың чанында бо хүннерде байырлалдыг ёзулалдар болган.

Фронтучу чорааннарның херектериниң талазы-биле министр А. Дювиллар Сталинград шөлүнде, демдеглелдиг тураскаал колонназының кырынга чырытны кывысхан. Ону кыпсыр өттү Сылдыс шөлүнде Бирдиимес солдаттың хөөрүнден эккелген.

Ыыт чок турарының минутазы. Оркестр Совет Звилелиниң, Каттышкан Штаттарның болгаш Англияның гимнерин, «Марсельёза» деп ырны чүүсаткеи. Сталинград шөлүн таварты, «Хосталга ыяжының» чаны-биле француз армиязының кезектери эртеи.

23 чыл мурнунда Парижке баштайгы француз танкыларының кирип келген шагында, орай кежээ хоорай кырынга дугаи көңгаязының дээжи дыңналып үнген.

ШАХТЁРЛАР—ЮБИЛЕЙГЕ

Дагжының салым-чолу

Кызыл-Хавак. Тываның аныяк үлетүрүүнүң хогжүлдезинге улуг рольду ойнаан болгаш ойнап-даа турар бо черни билбес, ооң сураан дыңнавала кижи республикада ховар деп чугаалаан болур. Каш чылдардан эгелээш бо хүннерге чедир чылдың найм-даа үезинде дүне-даа, хүндүлеп-даа хөмүр даш чүдүрген автомашиналар Кызыл-Хавактан республиканың бүтү бүлүмнарынче шуужуп үнүп турар. Бүдүрүлгенниң үзүктел чок ажылдаварынга база чуртаачы чонуун амыдыралынга эргежок чугула «кара алдынны» соөртеп машиналарымнң чедип турар черлерин картага шыйып айтыр болза, ынчаар-ла Тываның бүтү девискээрлеринден келген шыйыглар шахтёрларнын суурунга утпажуп келир.

Ынчаарга бижыг баштыныг, эрес-шудургу шахтёрлар бараа-ла дүн-хүн чок эдилет айы-биле солчуп, Төрээн чуртка хөй продукшинны будүрүп турар.

Шахтёрлар байырлалынын бүдүүзүнде кижилерге чылыгны болгаш чырыкты берип турар бо бүлүмнүг коллективтиң ажыл-ишчилериниң ажылдап турар черинге чеде бергеш, оларның ажыл, амыдыралы-биле таныштывыс. Удаваа эдилет солчуушкуну болур үени маңаа, шахта аскынга ийиги эдилетге ажылдаар дагжылар-биле хөөрежип тур бис.

Электри чырыы бар-даа болза мындыже карангылаан чоруй барган шахта иштиндеө аазап хөй оттар улам-на тодараа чоокшулаан олурлар. Оны коргеш, мээң чанымга турган дагжы «Кел чыдырлар» деп өөрүнге чугаалады.

Шахтадан ең баштай үнүп келген хереэжен ажылчын боргүнүң хавазында лампазын өжүре баскаш, бистиң-биле амыр-менди солуштуу.

— Экии, экии! Кайы хире ажылдадыңар?

— Четтирдивис, чүгээр-ле. 19 партиияны каастывыс.

Эдилет солуур сазында эгелээр бо чугааны дыңнаап турган, бригада бүрүзүнүң чүгүстүлүп келген тоогүзүнүң, баштайгы базымнарының бергелериниң, ынзы-бүрү дажы-чаңныг кижилериниң деминг коллектив кылдыр эдилер, эртежиниге ажылчын найырадының кайы хире ужурдузалыг болганының болгаш бригада бүрүзүнүң бердинген даалганы ажыр күүседип эгелээшиниң баштайгы өөрүшкүзүнүң дугайында амдыы чаа болган чугааларны сактып келдим.

Забойдан чаа үнүп келген бо бригада чүгүстүнга-да мурнакчы болуп келбээн. Назы-хар, ажыы-чаң болгаш ажыл стажының талазы-биле ынзы-бүрү кижилер баштайгы үеде ажылга шуулудавайн турганнар. Бо хүннерде мурнакчыларның бирээзинге саналып турар Белек Чагар-оол ажылдан олалдаар, чамдыкта шуут келбеелээ турган. Кезээде дүрген ажылныг Николай Маркелов ооң-биле болганчок-ла аас быжаакы бээр, а «чыткан хөй тургускаа» Николай Холимов биле бригадир оларны сүртаар, ажылчы кижи ажыл шагы-үзер, өөрү-биле көрүшпес чорук дээрге ийи-чаңгыс кижиге эвес, а хөйүнү, бригаданың ажылынга саат ужураштырар деп каш удаа сүрган келгеннер.

Эрткен үезин сактып, хөөрежип келгеш, бо бригаданың кежигүннери шахтаның бүтү чаартылгазын, ооң кайы хире кайгамчык хогжээнин апаратарга соңуургаачыг кылдыр чугаалай бээрзер. Белек Чагар-оол, Николай Маркелов ам будүрүлгенин мурнакчылары. Белек Данчаевич «Шахтёрүн алдары» демдектиң үшкү чергезинге шаңнаткан. Бо бригаданың удуртучузу Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Иван Еремин «Хүндүлелдиң демдээ» ордени-биле шаңнаткан.

Эш Еремининиң бригадазы юбилейге хөлбаштыр алган хүлээлгезинге эрестиг күүседип турар. Амдыы чаа «19 партиияны каастывыс» дээш чугааны тодаргайлаарга болза, эдилет дүргүзүнүң пландан ажыр 30 тонна хөмүрүн касканы ол. Эрткен 7 айларда бо бригада 540 метриниң орнунга 653 метр черниң хөмүр даамын каскан.

ЧУРУКТА: мурнакчы шахтёрлар Н. Маркелов биле Б. Чагар-оол.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

КАЙГАМЧЫК ЧААРТЫЛГА

Шахтёр хүнүн бистиң чуртувуста чаярби удаа демдеглеп эртирип турар. СЭТА-ның корреспондентизи СССР-ниң хөмүр даш үлетүрүүнүң министри Б. Ф. Братченкону үк үлетүрүүнүң моон соңгаарлы хогжүлдезинге хамаарышкан айтырыгларны харылап бээрин дилээн.

Улус ажыл-агыйымның бо адырынга совет үеде шынар талазы-биле мындыг чаартылгалар болгаамы?

— Бурунгаар дептийлеп ийи-де чурагайны деңнеп көргеш эскерип болур. Революция мурнунда Россияга чылда 29 млн. тонна хөмүр даштың казып турган. Октябрьның юбилейлиг чылында дагжыларның мурнунда 591 млн. тонна хөмүр даш тывар сорулга салдынган.

Шынар талазы-биле алырга эскертилге кайгамчык. Хожуланган, кижиниң барык кыныя күжү-биле ажыдавы негеттинер үлетүрүлеп ол улус ажыл-агыйының ең сайзыраңгай адыры кылдыр хуулган. Хөмүр даш тывариның хемчээли-биле ССРЭ делегейде бирги черни эзелеп турар. Хөмүр даш курлавырлыг черлерде ону казары, чүдүрери болгаш довурак, сайны үндүр соөртүүр чергелиг ам-даа ажылдарны механизастаары дооступ турар.

Үжеи чылдарда-ла хөмүр даш уургайларынче чер үектүп батпавын деп быжыглаашкын кылырын механизастаарының баштайгы базыныары эгелээн. Ол ажыл ам гидрофикастаан быжыглаашкынны чогаатканы соонда чедишкинниг шиитпирлеттинген. Ону будүрүлгелерге неппереткени, күчүлүг комбайннарны, хөмүр даштың хоора тыртпар конвейерлерни болгаш өске-даа шахта иштининг чепсек-херекселдерни чогаатканы будүн хевалярны база шахталарны комплексилиг арга-биле механизастаар, автоматчыдар байдалды тургускан.

Эң чаа автоматчыткан дериг-херекселдер биске чүгле экономика талазы-биле ажыктыг эвес, а социал талазы-биле улуг ужур-дузалыг. Шахтёр кижи ам колдуунда машиналар башкарар болгаш будүрүлге чорудулгазын хайгаараар апар чыдар. Ынчангаш ооң ажылының шынары болгаш байдалы үнелезинге-биле өскерлип турар.

Совет Эвилелинде болгаш даштыында хөмүр даш үлетүрүүнүң хогжүлдезининң уг-шынның дугайында чүнү чугаалаар болуруун?

— Сөөлгү чылдарда Англия, ГФР, Франция, Бельгия, Япония болгаш Канада чергелиг чуртталарда хөмүр даш тывыры эвээжээн. Совет Эвилелинде, Польшада, ГДР-де, Чехословакияда, Венгрияда, Болгарияда, Румынияда хөмүр даш будүрүлгези улам өзүп орар. Бистиң чуртувуста ажыл-агый чорудулгазының социалистиг принцибин үк алырны план ёзугаар сайзыралырын, будүрүлге күүлгелерин доктаамал өстүрериң хандырган.

Бир эвес иниги уг-шинги алыр болза, хөмүр даш будүрүлгезин интенсификастаар болгаш мөөнгээр, техник-экономиктиг коргузуглерни эжиждеринче утланыышкын кичээнгейниң төөнде турар. Ол айтырыгны шиитпирлээриниң дүлгүүру болза бисте-даа, даштыкы чуртталарда будүрүлгезин комплексилиг механизастаары болгаш автоматчыдары, чер алдында ажылдарны сайзырангайжыдары, хөмүр даштың ажык арга-биле тыварын калбартыры болуп турар.

Шахтёрүн ажыыы иүженнишкинниг, эмдыызында аар ажыл болгай. Ол иүш-ажыында кадыкшыдар дээш кандыг хемчегларни боттандырып турарыл?

— Бистиң чуртувуста ажыглагыныл турар-даа, чаа тургустуүнүн турар-даа шахталар делгем болгаш хүнүскү чырыкка демей электри чырыы-биле хандыртынган. Шахта иштинче арыг агаарны үргүлүү дамчыдып турар, а чамдык будүрүлгелерде кылымал микроклиматты тургузар нарын тургузулгалар ажыдап турар.

Хөмүр даш үлетүрүүзе ажылдың байдалын чинчилерни будүрүлгенин технологтуг кол чорудулгаларын механизастаарындан болгаш автоматчыларындан хамаарыжыр. Профессионал аарыгларны баш удур болдурбае дээш хемчегларни алырынче улуг кичээнгей салып турар. 1967—1968 чылларда бүтү шахталарны комплексилиг арга-биле довурак-доозуңнан арыгаарынче шилчиири корлуунгеп. Хоралыг будүмелдер-биле демисел ыка калбарган. Дагжыларның ажылдап келер девии улам эптиг болдурар дээш, ажылдарны чорудуп турар. Чылдың-на 200 муң ажыг шахтёрлар шолээзинге чурттуң ең дээре хээн калыкшылга черлеринге эртирип турар.

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг берииишкинниң чаа системазынче шилчиишкин канчаар боттанып турарыл?

— 1966—1967 чылларда ажылагый чорудулгазының чаа аргазынче бистиң алырның алаан каш будүрүлгелери шилчээн. Олар боттарының коргузуглерни алаан экижиткен, продукшия сайгарарының планын ажыр күүсетклээн.

Техник-экономиктиг коргузуглерниң экижидилгези коллектив санының ажыглаттынмайн турар иштики курлавырларын тыварынче, ажыглаарынче, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер хемчегларни чорударынче, материалдар болгаш электри энергизының камнаг чарыгдаарынче салган сорулгаларын боттандырганындан болган.

Ам даг будүрүлгезинниң онзагай чүүлдерин кичээнгейге ап тургаш, бүтү шахталарга планнаашкынның база экономиктиг идиг берииишкинни чаа аргаларын нептередир сорулгалыг бис.

Бееседеңиң төнчүзүнде министр баштайгы беш чыл планның күүседиринин маадырлары Алексей Стаханов, Никита Изотов, Мирон Дюканов оларның аттары-биле күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң уламчылакчылары ажылыыр толеттин-биле Төрээн чуртунуң алдар-адын кодуруп турар хагжылар Донбасста Николай Мамай биле Николай Гринднинн, Кузбасста Гений Ковончук биле Николай Кочетковтун, Казахстанда Линард Данеберглин, Воркутада Алексей Бабенконун, Киргизияда Муса Абдувдиевтин, Грузияда Михаил Бичванын, Эстонияда Аксель Пяртельдин аттарын чоргаарал-биле ажаар бис— диди.

Дагжылар ам Улуг Октябрьның 50 чылынга алдаржыткан тураскаал туктарны дээш чаржып турарлар. Индыг туктуг чаалап алган, күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктуң демээ кылдыр боттарынга кезээ моңгеде кадагалаар эрге дээш демисежири шахтёр ат-алдарның хереэ апарган.

Боттарының социалистиг хүлээлгезин күүсетпишаан, шахтёрлар байырлалын күш-ажылчы тиилелге-биле үткүп турарлар. Чыл эгезининден бээр олар планнаанындан 6,5 млн. тонна хөмүр даштыг немей тыпканнар.

САЛГАЛЫВЫС АЖЫЛЧЫН

Кызылдың чоогунга база бир хөмүр даш казар черни ажыдар деп планнаанны бистиң республикавыстың амыдыралынга улуг салдарлыг болур хээрзин билир бис. Республика найысылалында улуг будүрүлгелерге, электри станциязынга хереглеттинер олдар түүлүг ооң соөртүргө, чер аравы чоок болганда, бот-үне чиик болур. Чылда-ла 500 муң тонна хөмүр бээр бо улуг будүрүлгенин тудугжулары түс-түс бригадаларда үстүп алган аравыста социалистиг чарыштыг ажылдап турар бис.

Дузалаар будүрүлгелер болгаш чурттала тудугларындан ангыда хөмүр даш казар черниң кырында довураан казып турар. Инда ажылдап турар дагжыларның Шахтёр хүнүнүн будүүзүнде чыл планны хуусаа бетинде күүсеткени бистерни, тудуг ажылчыннарын күш-ажыыче улам соруг киирген.

Кызылдан 20 км черде ажыттынып турар разрезтиң болунда будүрүлге тудугларында ийи бригада ажылдап турар. Бистиң эш Арзаевке удуртқан бригадавыс кожазы эш Поповтун бригадазы-биле социалистиг чарышка алаан ажы коргузуглуг чорүп орар. Ай планы үргүлүү ажыр күүсеттинип келген. Бистер бо хүннерде күстүн чылыг хүннерин ажыглап, кызыл кылыр ажылдарывысты баш улур белеткеп турар бис. Склад, гараж гээш ооң-даа өске тудугларга хереглеттинер демир-бетон кыыгларны маңаа кудуп, фундаментилерни болгаш өске чыыг үеде кылыр ажылдарны баш удур кылып алырга кызын ажылга саат чок болур болгай.

Черле дагжы кижи болгаш Шахтёр хүнүн таварыштыр болунга хамаарыштыр каш сөстеп чугаалаксап тур мен. Каш чыл мурнунда Ак-Довуракка ажылдап тургаш, чер үүтээринин тускай мергежилиин чедип алган мен. Разрез ажылдап эгелээргe, болумнун мергежилии ёзугаар ажылдарын шиитпирлээш, ам дээрезинде тудугда ажылдап турар мен.

Мээн ачам Идам база-да ажылчын кижи чораан. Республика типографиязынга ажылдап тургаш, Ада-чурттуң Улуг майнынга баргаш мөчээн кижи. Адамның соон салгаан ажылчын болганымга чоргаарланыр мен. Тываның чаа өзүп орар ажылчын ангызының олдуруунга чоруурдан артык аас-кежик меңээ турбас. Ынчангаш республиканың аныяк оолларын биске кээп ажылдаарын, хүндүлүг аттыг шахтёр болуруи кыйгырып тур мен.

З. АНЧИМАА,
ажылчын.

ХУУСААЗЫ—1969 ЧЫЛ

Хөмүр даш үлетпүрү дээрге бистиң чуртувустуң улус ажыл-агыйының чугула адырларының бирээзи. Ол үлетүрүнүң чедишкинниг ажылынан өске адырларны, чижээ, кара металлургияны, химияны, энергетиканы шапкыны-биле хогжүдери хамаарыжыр. Ол ышкаш хөмүр даш амдыызында кол одаага материалы болуп артпышаан. Хөмүр даштан артык күштүг будүмелдер — газ, гидроэнергия, нефть чергелиг үүлдерниң тывыры, ажыглазы улгадып-даа турза, «кара алдын» деп атты алган бойдус байлаан ажыглаарының перспективазы улам улгатқан. Бо беш чылда хөмүр даш үлетүрүн улам сайзырадыры көрдүнген.

Шахтёр мергежил дээрге бистиң ең хүндүлүг мергежиливис. Шахтёр хүнүн Совет чазак 1947 чылдаа докгаатқан. Хөмүр даштың черден казып тывариның бергези, ол ажылдың нарыны шахтёр кижиге күндүткелди, чоргаарадыр тургускан.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниге чаа беш чылдың планының бир чүгүлээ сорулгазынга одаар чүүл-биле чурттуу, ан ыланғыя Европа кезинде районнарны, долдур хандырарын чугулаадап демдеглээн. Хөмүр даш тывыжында дагжыларның күш-ажылының будүрүкчүлүү чылдың-на бедип олурар. Үлетпүрүн бо алырының хогжүдезинин коргузуп турар саннарны көрген кижи магадавас аргажок. Шахтёрүн чедишкинин дээрге хөмүр даш тывыжын, ооң болбазырадылгазын улам механизастап, автоматчытканындан оскенн билдингир. Сөөлгү үеде хөмүр даш будүрүлгелериниң анергия-биле чепсегленишкинни 70 хуу улгатқан. Шахта иштинге ажылдаар чаа күчүлүг машиналарның саны ковүдээн болгаш дагжыларның билии бедип, үк техниканы улам билдилиг ажыглап, бедик будүрүкчүлүг ажылдап турар апарганнар. 1967 чылдың эгезинге чедир шахта иштинин ажылдарының 67 хуузу механизастаттынган болуп турар. Харын кижи күжүн механизмнер солаан соонда дагжыларның аар ажылы чиигеп, будүрүлгенің культуразы бедээн.

Будүрүлгенің техниктиг чепсегленишкинин күштелдирген-даа болза, шахтёрүн ажылы аар ажылга хамааржыр. Ынчангаш бо беш чылда хөмүр даш тывыжын улам сайзырангайжыдарының сорулгазын тургускан. 1966—1970 чылдарда чуртта 182 шахтаны болгаш 41 бөлбазырадылга фабриказын комплексилиг арга-биле механизастаары болгаш автоматчыдары көрдүнген. Комплексилиг механизацияның хемчегларин боттандырган. Забойларның ботденизин беш чылда 7,7 хуу турганындан 33,2 хуу чедир өзер. Ол забойлардан шахтадан тывар бүтү хөмүр даштың 35 хуузун казары тодараттынган. Хөмүр даш тывыжын индустриалдыг арга-биле чорудары калбарган түлүм, ында ажылчыннарның мергежилии база бедии турар. Амгы үеде хөмүр даш үлетпүрүнүн ишчилери экономиктиг реформаны амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржип, будүрүлге фондуларын долу ажыглап, материалдарны камнаг чарыгдап, участок санынга бот-оруга-чарыгланы шиңгээдип турар апарган.

Тыва — хөмүр даш курлавыры-биле байлак чер. Ынчангаш хөмүр даш тывыжы беш чылда улам ковүдээр. Кызылдың чоогунда Каа-Хемниң хөмүр даш разрезинин түлүү чорун турар болгай. Разрезтин күчүзү республиканың хереглелии бүрүн хандырып болур.

Бис ам чаа будүрүлгени түлүп турар бис. Эрткен чылын тур бажыннарны ажыглалга киирген бис. Бо чылын 1112 муң рубльдин ажылын кылыры планнаттынган. Будүрүлге объектилери-биле чергелештир чурталга түлүүн база чорудар бис. 7 айларның дүргүзүнүң ког керээ ёзугаар ажылдаар организация 414 муң рубльди шиңгээдип, планны 67 хуу күүсеткен. Ынчаарга коргузуг моон оранчок ажы болуп турган ийик. Бистe ажылчын күш чедишпейн турар. Ынчангаш ажылчыннарны түлүгже мобилизастаар сорулга-биле чурталга бажыннарының түлүүн дүргедилиринче кичээнгей салып турар бис. Түлүг аргелелиниң удуртуп баштаар чери Красноярскиде туруп турар. Ынчангаш бистиң хереглеливис долузу-биле хандыртынмайн, механизмнер, материаддар чедишпейн турар.

Мында сактыра, бистен хамаарышпас болгу дег чылдагааннар-биле ооңум темпиин таймылбырлаарын орадаашпайн, эки ажылдарын чедип ап болур аргаларны боттарывыс тывар ужурдуг бис.

Түлүгжу бригадалар аразында калбарган социалистиг чарышты улам хээштиг организастаары хөй-ниитн организациялары болгаш администрациядан негеттинип турар. Улуг Октябрьның 50 чылынга алдаржыткан бо чарышта бүтү участоктарга үлегер-чижекти коргузуп турар коллективтер бар. Чижээ, даг участогу бөгүнге чедир чыл планын күүседипкен. Бо участок чурттуң мурнакчы будүрүлгелериниң дүржүлгазын өөренип, ону болунуң коллективиниң ажылынга шингээдип турар. Участоктуң экскаваторщиктери Н. Древянников, М. Силич, В. Коновалов, В. Яковлев өлар коммунистиг күш-ажылдың экипажы деп ат хээп демисежин киргиннер. Бригадир Г. Бузыкаевтин удуртқаны чурталга бажыннарын түлүп турар быланчылар бригадазы күш-ажылдың будүрүкчүлүүн үргүлчү бедидип, 7 айларның программазын чедишкинниг күүсеткен. Ажыл-ишке маадырлыг чорууң коргузуп турар коллективтериң дүржүлгазы түлүг эргелелиниң өөрү участоктары, бригадалары план күүседир дээш күжүн мөөннеп болур дээрзин коргузуп турар-дыр.

И. ЕРОХИН,
Каа-Хемниң разрез түлүүнүн эргелекчизи.

Чуртта ең улуг разрезтериниң бирээзи Узбекистанда Ангреннинң хөмүр даш разрезинин дагжылары Шахтёр хүнүн күш-ажылчы улуг чедишкиннерлиг демдеглеп турарлар.

Беш чылдың дүргүзүнүң хөмүр даш тывыжы анаа улам ковүдээр. Кургамин даан (3,5 км хире) өттүр үттээш, ынаар Ангрен хемни аксыптарга, хөмүр даштың кырында породаны хеминиң агымы чүй шаап каапгар. Ооң милиион-милиион тонна хөмүрүнү казарын планнаан.

ЧУРУКТА: Шамиль Ишпаевке удуртқан № 9 мурнакчы бригаданың кежигүннери.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БИСТИҢ БЕЛЭЭВИС

Совет күрүвенин 50 харлаар чылында Чадаананың хөмүр даш разрезинин ишчилери ээзэн чедимчелиг ажылдап турар. Бистиң коллектививис бүгү-ниитининн социалистиг чарыжынга киржип, тодаргай социалистиг хүлээлгелерин алган. Боттарывыстың байырлалывыс — Шахтёр хүнүн таварыштыр чаныг хүлээлгелеривисе күүсеттинген.

Хөмүр даш тывыжының сес айлар планын август 1-де-де күүсеткен бис. Октябрь байырлалынга чедир планнаан ажыр дөрт муң тонна хөмүр даш тывар хүлээлгевисти байырлалывыс таварыштыр сес муң тонна кылыр күүсеттивис. Бо чылдың эгезининден бээр 180 муң кубометр чер кырында даш, довуракты чайлаарын, даштарывыс. Ол дээрге бүүн чылдың курлавырындан хой.

Бир тонна хөмүр даштың бот-үнезин 5 копеекке чигедир деп хүлээлгевисти ам бедии 28 копеекке чигеттивис. Ооң ачызында 28 муң рубль орулгалыг болуувус. Планнаан ажыр 5.5 муң тонна хөмүр даштың сайын саарывыс. Хөмүр даштың шынарын экижидери-биле ооң хүлүгүүн 0,1 хуу эвээжеткелир хүлээлгелиг тургаш, 0.2 хуу эвээжеткен бис.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер, продукшияның бот-үнезин чигедир, шынарын бедидер дээш демисеелге бистиң коллективтиң кежигүннериниң, шаңгыя хөөчүн, кадр ажылчыннарның салыышкыны улуг. Экскаваторлар машинистери Александр Галкин, Александр Конков, «КРАЗ»-тар чолаачылары Иван Юртаев, Дмитрий Шамрай, Николай Размета, чер орумнекчилери Петр Стрельников, Николай Ровинский, Хованыт Чазамба, бульдозерист Алексей Федоров, электрослесарьлар Георгий Фокин, Василий Шадрипцев, сантехник Кан-оол Самбуу, слесарь Монгуш Лидар-оол олар болган оон-даа өске коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары бистиң коллективтиң шоңбаннары.

Разрезтиң администрациязы партия, профсоюзтар болгаш комсомол организациялары-биле кады ай санында социалистиг чарыштың түннелиин үндүрүп ол дугайын коллективтиң ниити хуралынга чарлап турар. Чарыштың тиилекчизи бригадага планнаан ажыр тыпкан продукшиязының хемчээлин барымдаалап, акша шаңналын тыпсыр. Мурнакчы агрегатка шилчиир выпнел тыпсыр. Эң эки экскаваторжуга, чер орумнекчизинге, бульдозериске, чолаачыга түс-түс выпнелдерни тыпсыр. Бистиң разрез коммунистиг күш-ажыл будүрүлгези деп ат хээп демисежин турар. Бисте ам 16 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы болган. 3 бригада коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп ат хээп демисежин турар. Социалистиг чарыш—партия организациязының кичээнгейининн төөнде. Кызыл-Хавактың хөмүр даш шахтазы-биле социалистиг чарыштыг бис. Будүрүлге коргузуглерининн талазы-биле байдалывыс багай эвес деп санап болур. Разрезтиң алдар алы дээш коллектив чангыс эптиг демисежин турар.

Бистиң чогаадыкчыларывыс болгаш чаартыкчыларывыс будүрүлгенин ажылын экижидеринче улуг улугну салып турар. Автомашиналар механиги Анатолий Амзараков «КРАЗ-256» автомашинаның передачалар коробказын чаартырын саналдаан. Чүге дээрге коробканың фасон шайбазы бичим болгаш үреликчел болганындан машинаны чылда 4 катап тургузуп септээр ужурга таваржыр. Эш Амзараковтуң саналын ёзугаар улгеттырган, салган шайбалар ам бир чыл ажыр ажылдап турар. Ол саналы ажыглаанының түннелиинде чылда 1040 рубльдин камналгазын алыр апаар бис. Кол энергетик Евгений Разыгин биле электрослесарь Михаил Доровскихтин саналын ёзугаар скважинадан суг үндүрүп алырын автоматчытқан. Мурнунда түскай шалынныг кижи ол скважиналарны хайгаарап турган болза, ам ол шалын фондузу оскелеп ажылды кылырынче кирип турар. Максим Хабаров биле Егор Фроленков олар экскаваторнуң докгаамал ток машиназының коллекторларын болгаш контакт дээрбектерни чорударының чаа аргазын саналдааннар. Ол саналды ажыглаарындан чылда 568 рубльдин камналгазы алдынар. Электрослесарьлар Г. Фокин биле В. Шадрипцев олар дег машиналарын болгаш механизмнерин озал-оңнак чокка ажытпан, эдилээринин талазы-биле үнелиг саналды киргеннер. Оларның ол саналы база херек кырында ажыглаттынып турар. Чыл эгезининден бээр чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар бюрозунга шупту 14 чаартыкчы саналдар киргеп. Оларны сайгарып көргеш, шупгузун будүрүлгеде шингээдип алган бис. Ол саналдарны ажыглаанындан чылда ортумаабиле дөрт муң сес чүс рубльдин камналгазы алдынар, саналдарының авторларын шаңнаарынга 558 рубль чарыгдаттынган.

Бистиң разрезтиң бир кол коргузуу болур барааның продукшиязының будүрүлгезинин коргузуу транспортчуларның ажылындан бүрүнү-биле хамаарыжыр. Хөмүр даштың машинага чүдүрүп чоруткан соонда ам бараанның продукшия кылдыр санаттынар. Ындыг болганда хөмүр даш сөөртүр машиналарны чогуур үезинде четчир саннының-биле хандырары онза чугула. Чижээлээрге, июль айда автоажыл-агыйлар машиналар чедир бербээнинден, хөмүр даш тывыжының планы күүсеттинген-даа болза, 1800 тонна хөмүр даш саартынып сайгартынмайн барган. Моон соңгаар бистиң республиканың автоажыл-агыйлары ындыг таварылгаларны каталтавас боор деп идегээр бис.

Ам бистиң мурнувуста турүп турар сорулга болза, будүрүлге чорудулгазында чедип алдырган темпиин кошкаттайн. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң таварыштыр хөмүр даш тывыжының он айлар планын 109 хуу күүседиир, хөмүрүнүң бот-үнезин 5 хире хуу чигедиир, чыл планын декабрь 20-де күүседиир болур. Бо сорулганы күүседирде чогаадыкчы инициативаны улам калбартыр болгаш социалистиг чарыштың түгүн беляк тулар ужуралуг бис.

Ю. ЕВДОКИМОВ,
Чадаананың хөмүр даш разрезинин начальниги.

1967 ч. Август 27.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

Юбилейлиг чылда бистиң коллектививистиң ажыл-херээ бистиң шуутувусту өөртүп турар. Бирги кварталдың түннелиинде шилчиир Кызыл тукту-даа чаалап алдывыс. Ийиги кварталдың түннели база-да шору болган. Шахтёр хүнү болувустуң байырлалывысты хол курут эвес үткүп тур бис: сес айларның планы чедип ай иштинде күүсеттингеп, ам планнаан ажыр сес муң тонна хөмүр даштың казып

Салыышкыныым

тың алган байырлап турар-дыр бис. Хөмүр даштың бот-үнезин-даа беш хуу хире чигээн.

Бо болза бистиң деминг күш-ажылывыстың үре-түнелиидир. Мында мээң база эвээш-биче-даа бол салыышкыным барынга өөрүп турар мен. Мен болза газ болгаш электри күжү-биле демир дүнзаалар мергежилиг, сантехник кижи мен. Амгы үеде кочегарлар Ооржак Амырбит, Монгуш Калдар-оол болгаш өскелериниң-даа киржилгези-биле оларга системазын чаартып турар мен. Мурнунда оларга системазының хоолайларын будувайн, даштын камгалал ораар-биле ораавайн салып каанындан олар дадаргаш, дештигилей бергилээр турган чүве. Ынчангаш кыжын кончуг соокта бээн дөн чер казып тургаш септээр, солуур ужурга таваржып турдувус. Ынчаарда чамдык черлер чылыг-биле хандыртынмайн баар турлу. Ам гараж-биле котельная аразының, амыдырал хандырылгазының комбинады биле мехпех аразының, денэи биле котельная аразының хоолайларын бүрүнү-биле чаартып кылдывыс. Бо чылын бүгү-де чылыг хереглээр черлер чылыг-биле үзүктел чок хандыртынган турар дээрзинге бүүрел болур. Гараж чылыг турар болза, машиналар, тракторлар ажылдаарынга мөзээде белеп турар, а мехпех чылыг турар болза, септелге саат чок чоруттунар-ла болгай. Индыг болганда системазының доктаамал ылаптыг ажылдаары бүдүрүлге чорудулгазынга улуг ужур-дузалыг.

Бо юбилейлиг чылдың улам чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннер-биле доозар, кышкы-даа, чайгы-даа үеде бүдүрүлгенин дең-дескии ажылдаарынга мендеп хамааржыр чүүлдерни бүрүн хандырарыбиле улам шудургу ажылдаар мен.

К. САМБУУ,
хунзаалакчы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.
Чадаана хөмүр даш разрези.

ТЕМПИНИ ДУРГЕДЕДИР

Малга быжыг чем-суурну четчирбиже белеткеп алыры, республикада кайы-даа ажыл-агыйга мышкап, Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунга база эң чугула айтырыгларның бирээзи. Мал чеми тараа культураларны хөй чарыыр ажыл-агыйларга бодаарга, бо артельдиң мал чеминиң кол үнер дозу чайгаар үнген сиген болуп турар. Ынчангаш колхоз удуртукчуларының, бүгү колхозчуларның кол кичээнгейи бо хүннерде ынаар углапган турар ужуруг.

Мал чеминиң белеткелинде бүгү фермалар, бригадалар, малчыннар ажыдан турар. 200 хире кижиниң 135-жи сигенни хол кадыргыг кеэп, артканнары болуп, сараатпан турар. Оон аңгыда хойжу бүрүзү бо чылын 10 тоннадан эвээш эвес сиген белеткеп алырын хүлээнген. Оларның элээн хойу мал чеми белеткээрин эки чорудуп турар. Чамдык хойжулар хүлээлгезин күүседипкен. Чижээ, И. Балчый 10 тонна сигенни бодуп белеткеп алган, база бир 10 тонна хире сигенни шефчилерге кестирип алган, болуп сараатпан турар.

Колхоз баштаар чери, парторганизация сиген белеткелинче бригадалар, звенолар киперинден аңгыда, суурнуң чурттакчыларын шефтээшкиннерже удаа-дараа үндүрүп, чаашкыннып хүннерде сигенни долган азар арганы база ажыглап турар. Бо бүгүнүң түннелинде бо хүннерге чедир 150 ажыг тонна хире сиген сараатпаттынган. Ынчалзажок, бо дээрге колхозтуң малының ниити хереглелиниң мырыңай шоолуг эвес кезээ-дир. Бо мал ажылдыг колхозта сиген белеткели чүге мынчалар хожудай бергенин?

Хожудаашкынның кол чылдагааны мал чеми белеткээринге техниканы ажыглаваанны болуп турар. Колхозта аът-биле сиген кестирер 4, тракторга кожар 2 машиналар, сиген болдурер 4 дырбааш бар. Мынчага дээр оларның чадгыын-даа ажыглаага киирткинээн. Ынчангаш мал чеми белеткээр бүгү ажылды хол-биле кылып келген. Бир эвес четче ажыглаан болза, сиген кезилдезин ыка шулуудаткан турар ужуруг, ол чепсек-техниканы чаа септеп турары мырыңай кайгамчык.

Колхозта партком мал чеми белеткээринең чоруп турар байдалын бюрога чугаалашкаш, чогуур хемчегларни алгылаан. Бирги ээлчегде сиген кезер машиналарны болгаш дырбаштарны хүреп ажыглалга киирери-биле оларның септелгезинде шырак механизаторларны быжыглаан, сигенчи звеноларны болгаш кижилерни ковудеткен. Бем хонук санында белеткээр сигенниң нормазын доктаатказ, чогуур графикти тургускан. Сигенчилерге база малчыннарга агитаторларны немей быжыглаан. Мынчангаш бо алдынган хемчегларни колхозта мал чеми белеткээринің темпизин дүртедедир аргаларын бээр деп идеген болур.

Ажыр күүсеткен

Барыын-Хемчик райопда «Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының сигенчилери мал чеминиң курлавырын белеткээр планын август 17-де күүсеткен. Тодаргайларга 404 тонналың орнунга 415 тонна кылдыр ажыр күүсеткен болгаш ол салбырның сигенчилери ам-даа сиген кезилдезин үргүлчүлөөр.

Совхоз сиген кезилдезиниң планын ниитизи-биле 50 ажыг хуу күүседип, районда мурнакчы ажылагайга санадып турар. Совхозтуң бүгү салбырларының ажыл-ишчилери сөөлгү ийи хонукта 197 тонна сигенни сараатпаан.

ЧАЪС АЯЗЫРЫ БИЛЕК-ЛЕ...

Хондур чагган суггур чаашкын аязы базып бүлеп, сиген шөлүнге ажыл-иш хайнып эгелээн. «Чыраа-Бажы» совхозтуң № 1 салбырының мал чеми белеткенчилериниң механизастаан бригадазының бригадири:

— Дуу ол, сиген кезип чоруп турар МТЗ-52 трактор агрегаттарын Ооржак Эрес-оол, Куулар Эрес-оол олар башкарып турар. Олар бо хүнге чедир чарышка тимээкчилер болуп келгеннер — диди.

Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чөк болуп турза-даа, бо бригада планын 120 хуу күүсеткеш, аңаа немей 400 тонна сигенни белеткээр хүлээгээни алган. Чаашкыннып хүннерни аңаа эртирбейн, сараат камааларын тудар, аңаа ыяш кезер, сөөртүр ажылдарны кылып, а намнан дээр аязып, сиген кургай бээри биле, ону болуп, сараатпан турар. Амыралы бүдүрүкчүдүг чорударынга техниканы эки ажыглаанны дузалап турар.

Механизаторлар К. Бора-оол, М. Садый-оол, Д. Даадар-оол, О. Дураа-оол, сараат салыкчылары М. Өнөр-оол, М. Чылбак-оол олар кызымак ажылдан келгеннер. Шын-Бажы, Маналык, Хаялыг-Даг, Дагыр-Шеми сүт-баразы фермалары, хойжу бригадаларга база мал чеминиң белеткелин организастыг чорудуп келгеннер.

Бо хүннерде механизастаам бригада Чиңге-Шат артылда 43 га черниң чаңгыс чылдыг тарымал сигенниерин болгаш кукуруузаны кезип киргипкен.

ЧУРУКТА: мурнакчы механизаторлар (селегей талдан) О. Дураа-оол, К. Бора-оол, М. Садый-оол, (аданда чурукта) пресс-подборщин ажыл үезинде.

Сезу. фотолары З. КУУЛАРНЫҢ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Байырлалга алдар кылдыр

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң ном үндүрер чери Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга алдар болдурган 50 ажыг чаа номнарны парлап үндүрер. Республиканың база бир эң улуг ном үндүрер чери «Диц-фердаг» «Маркизим-ленинизминиң тиилелгезиниң 50 чылы» деп номну үндүрериниг белеткеп турар. В. И. Ленин-биле кады ажылдап база ужуражыл чоразынарның ооң дугайында сактышкынналар чымдыкты база үндүрер. Ном үндүрер черниң коллективи ГДР-ниң Эртемнер Академиязының белеткеп турары «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болгаш Германияга» деп улуг чогаалды ажылдап кылып турар. В. И. Ленинниң чаңгыларының хөй томнуг үндүрүлгезин парлап үндүрер талазы-биле улуг ажыл шагда эгелээн.

ГДР-ниң күрүче ном үндүрер чери Герман-совет паймрал ниитилелиниң даргазы профессор И. Дикманның «Октябрь революциязының 50 чылы — германо-совет харылзаалларның 50 чылы» деп номун белеткеп турар. Сураглыг немец чогаалчы Альфред Курелла В. И. Ленин-биле бодунуң ужуражышкынының дугайында номну бижип турар.

Улуг байырлалдың бүдүүзүнде

СОФИЯ. СЭТА-ның корреспондентизи Д. Бочаровтуң дамчыдып турары болга:

90 чыдың мурнунда эрес-маадырлыг орус дайынчылар болгаш ополченнер дайынчы эрес-маадырлыг чоруктуң болгаш алдарның чайынаачак үлегер-чижээ болуп төөгүге кирген эрес-дидим чорукту кылган. Шипкага болган кадыг-дошкун тулчуушкуннарга олар Шипка өдүгүү дамчыштыр Сонгу Болгарияже чаза тавары киреривиле үткүп турган турк шеригге өлүмнүг ойтур шавышкынны берген. Дириг күш болгаш чепсек талазы-биле каш катап артык күштүг турзажок, дайзын Шипканың камгалакчыларының эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун чайгыдырып шыдаваан. Шипкага болган кайгамчык тулчуушкун дайзынны шуут чылча шаварынга чедиргеп. Беш чүс чылда үргүлчүлеп келген турк дарлалдан Болгарияны хостаан орус маадыр дайынчыларның дугайында тураскаалды болгар улус ыдыктыы-биле кадагалап чоруур. Маадырлыг Шипка аңы-дүңма ийи улустарның мөңге найырралының символу болу берген.

Бүгү Болгария Шипка тулчуушкунунуң 90 чыл ооң байырлалдыы-биле демдеглеп эрттирер дээш белеткенип турар. Юбилейниң бүдүүзүнде төөгүлүг чыл ооңга тураскааткан хуралдар болгаш ужуражышкынналар чер болганда эртип турар. Байырлалдың массалыг хемчегларин организастап турар. Ол хемчегларниң иштинде чаңчыккан сыдыс мотоэстафетазы база бар. Чурттуң бүгү черлериниң ийи муң ажыг мотошкылчилер ам Столетовтуң мөңгизи деп адап турары Шипканың мөңгизинге кедир болгаш ДОСО-нуң (камгалалга дузалаар эки-тура ниитилелиниң) чедишкиннериниң дугайында рапорттарны байырлыг митингите дамчыдып бээр. Алдарлыг чыл ооңга тураскаал болдурган туристиң походтарның киржикчилери Шипкага база келир. Шипкаго байырлал августа чок болуп турза-даа, бо бригада планын 120 хуу күүсеткеш, аңаа немей 400 тонна сигенни белеткээр хүлээгээни алган. Чаашкыннып хүннерни аңаа эртирбейн, сараат камааларын тудар, аңаа ыяш кезер, сөөртүр ажылдарны кылып, а намнан дээр аязып, сиген кургай бээри биле, ону болуп, сараатпан турар. Амыралы бүдүүрүкчүдүг чорударынга техниканы эки ажыглаанны дузалап турар.

Механизаторлар К. Бора-оол, М. Садый-оол, Д. Даадар-оол, О. Дураа-оол, сараат салыкчылары М. Өнөр-оол, М. Чылбак-оол олар кызымак ажылдан келгеннер. Шын-Бажы, Маналык, Хаялыг-Даг, Дагыр-Шеми сүт-баразы фермалары, хойжу бригадаларга база мал чеминиң белеткелин организастыг чорудуп келгеннер.

Бо хүннерде механизастаам бригада Чиңге-Шат артылда 43 га черниң чаңгыс чылдыг тарымал сигенниерин болгаш кукуруузаны кезип киргипкен.

ЧУРУКТА: мурнакчы механизаторлар (селегей талдан) О. Дураа-оол, К. Бора-оол, М. Садый-оол, (аданда чурукта) пресс-подборщин ажыл үезинде.

Сезу. фотолары З. КУУЛАРНЫҢ.

Патриоттарның согуглары

ХАНОЙ (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының Куангчи можуда дайындажып турар дайынчылары № 9 оруктуң районунга америк далай чадаг шеригниң кезектеринче халдаан.

Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалаан, Вьетнам информас агентилелдиң дамчыдып турары-биле алырга, патриоттар дайзынның 100 ажыг солдаттарын сандан үндүрген болгаш хөй санныг дайынчы техниканы, оон иштинде 11 танкыларны узуткаан болгаш дыка хөй шеригниң хереклелин хунаап алган.

Сүлчээни илереткен

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының кескү ажылдакчызы Герберт Аптекериниң ами-тынынга халдаарын оралдаткан фашист идегеттериниң сүлчээзин илереткен.

Июнь 13-те дөрт өлүрүкчү идегеттер (оларның ийизи фашисчи «Джон Бтфрчиниң ниитилели» дээр организацияның кежигүннери болуп турар) Бронкске (Нью-Йорктуң району) Аптекериниң лекция номчаан залынга чоорту частыр бомбаны салып каан болган деп, Нью-Йорктуң полициязы дыңнаткан. Ындыг болза-даа Аптекер аңаа лекция номчаан соонда ийи хонганда бомба чазыылган.

Полиция сүлчээчилериниң бажыңнарынга ужелге кылган болгаш боочепсек шыгжаан улуг складты тыпкан.

Ханойга митинг

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның пайысыллалы Ханойга хөй-ниитиниң митингизи болган. Аңаа Ханой административтиг комитеттиң даргазы Чан Зуй Хынг чүве чугаалаан. Америк империалистер Вьетнамда агрессечи дайынын сокадыр, ВДР-ге удур бомбалаашкынны болгаш шеригниң оске-даа кемниг үүлгедиглерин доктаатказ, чогуур графикти тургускан. Сигенчилерге база малчыннарга агитаторларны немей быжыглаан. Мынчангаш бо алдынган хемчегларни колхозта мал чеми белеткээрининг темпизин дүртедедир аргаларын бээр деп идеген болур.

Комиссияның медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк империалистерниң Вьетнамда шеригниң кемниг үүлгедиглерин истеп хынаар талазы-биле комиссия медеглелди кылып. Хапойну араатанзыг бомбалаанын болгаш вьетнам улуска удур оске-даа кемниг үүлгедиглерин ында шиитпирлиг буруу шаап турар.

ВИА агентилелдиң дамчытканы ол медеглелде демдеглеп турары болза, Хапойже араатанзыг халдаашкыннарының үезинде хөй чурттала бажыңнары, үлетпүр будурүлгелер болгаш культура албан черлерни үрегдээн. Баштайгы медээ-биле алырга, 200 ажыг кижи олген болгаш балыглаган.

АКШ-тың «В-52» дээр стратегтиг бомбалакчы самолёттары Виньлинь болгаш демилитаризастаан зонаның районунда чурттакчылыг черлерни бомбалаан турарын шеригниң кемниг үүлгедиглерин истеп хынаар талазы-биле комиссия база буруу шаап турар. Ындыг болза-даа америк агрессорларның кемниг үүлгедиишкиннери Мурнуу Вьетнамда аштырышкынындан оларны камгалаап шыдавас деп, медеглелде чугаалаап турар.

Америк империалистерниң араатанзыг үүлгедиглерин шиитпирлиг буруу шавар болгаш кемниг идегеттерни доза шавары-биле демиселда күштелдирер деп, социалистиг чурттарның чазактарын болгаш улустарын, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерни комиссия кийгиргеп.

Венгрияда делгелге

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгр найысылалда көдээ ажыл-агыйның 66-гы делгелгезин ажыттынган. Делгелге эртken он чылдарда венгр көдээ ажыл-агыйның чедишкиннерин көргүзүп, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый будурүлгезиниң араазында сырый харылзаалларның дугайын айтып, венгр көдээнин хөгжүлдезиниң перспективаларын илередип турар.

Делгелгеде 165 күрүче ажыл-агыйлары болгаш 400 хире будурүлге кооперативтери киржип турар. Ажыл-агыйны чорударының социалистиг артаары, механизацииязы болгаш химижидилгени калбартканы бо чылын көдээ ажыл-агыйның культураларының тулган дүжүдүн алыр арганы бергеп. Чижээ, кызылтастың бир хольдан алыр дүжүду 13 центнер ажыг болган (1 хольд 0,57 гага дең).

Делгелгеде ГДР-ниң, ЧССР-ниң, Болгарияның, Польшаның, Югославияның, а ол ышкаш капиталистиг тос чурттарның 77 фирмаларының делгирлери база бар.

Совет Эвилелиниң «Экспортлес» каттыжышкынны чыын эштээр панель-ыын конструкциялардан кылган алаан каш бажыңнарны делгелгеде коргүзүп турар.

Сиген шөлдеринде

Бо чыл делегейде бир дугаар социалистиг күрүнениң — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң түргүстуганындан бээр 50 чыл болур онзагай юбилейнинг чылы. Бо төөгүлүг чылда Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга быжыг чем-суурну белеткээр ажыыже кичээнгейни салып, агаар-бойдустуң байдалы ол-шык болуп турза-даа, сиген белеткээр ажылдарны үзүктел чок чорудуп келген. Амгы үеде районнуң сиген шөлдериниде 700 ажыг кижи ажылдап турар. «Большевик» колхозтуң, «Барлык» совхозтуң сигенчилери ажылдың темпизин дүртедеткен. Бо талазы-биле ажыл-агыйнар аразынга калбарган социалистиг чарышка «Шекпээр» совхозтуң сигенчилери бирги черни алган. Бо ажыл-агыйның Дөң-Терезин салбыры сиген белеткээр планын ажыр күүсеткен болгаш ам-даа бо ажылды үргүлчүлеп турар. Ол-ла совхозтуң Аянгаты салбыры сиген, белеткелин база эки чорудуп, 100 тонна ажыг сигенни кыштагларже, фермаларже сөөртken. Бо ажылды ам-даа үргүлчүлевишаан. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбыры сиген белеткээр планын ажыр күүсеткеш, силос салыышкынын организастыг эгелээш, 2000 ажыг тонна силосту салган.

Сиген шөлдеринде ажыл-иштиң мурнакчыларының саны өскен. Аянгатыда трактористер К. Мартыгин, М. Элбек-оол олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүсеткип, боттарынга чеже болуп турза-даа, бо бригада планын 120 хуу күүсеткеш, аңаа немей 400 тонна сигенни белеткээр хүлээгээни алган. Чаашкыннып хүннерни аңаа эртирбейн, сараат камааларын тудар, аңаа ыяш кезер, сөөртүр ажылдарны кылып, а намнан дээр аязып, сиген кургай бээри биле, ону болуп, сараатпан турар. Амыралы бүдүүрүкчүдүг чорударынга техниканы эки ажыглаанны дузалап турар.

Механизаторлар К. Бора-оол, М. Садый-оол, Д. Даадар-оол, О. Дураа-оол, сараат салыкчылары М. Өнөр-оол, М. Чылбак-оол олар кызымак ажылдан келгеннер. Шын-Бажы, Маналык, Хаялыг-Даг, Дагыр-Шеми сүт-баразы фермалары, хойжу бригадаларга база мал чеминиң белеткелин организастыг чорудуп келгеннер.

Бо хүннерде механизастаам бригада Чиңге-Шат артылда 43 га черниң чаңгыс чылдыг тарымал сигенниерин болгаш кукуруузаны кезип киргипкен.

ЧУРУКТА: мурнакчы механизаторлар (селегей талдан) О. Дураа-оол, К. Бора-оол, М. Садый-оол, (аданда чурукта) пресс-подборщин ажыл үезинде.

Сезу. фотолары З. КУУЛАРНЫҢ.

2500 тоннаны силостаан

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң шыктарында сиген белеткели үргүлчүлеп турар. Сөөлгү хүннерде кол кичээнгейни кукуруздан силос салырынче угландырган. Фермаларның чанында ам 2500 тонна шыктыг чемнерни силостаан салган.

Чангыс хүн Аянгаты салбырында ийи чүс тонна кукуруза силозун салган. Ногаан масса сөөртүп ажылдап турар чолаачы Ооржак Матпа күш-ажылга үлегерни көргүзүп турар.

АСТЫККАН КАДАРЧЫЛАР

Адар-Төш. Ол кавыда ажылдап, чурттап турар малчын коданнарны билир мен. Ленин аттыг колхозтуң инектер кадарчызы Монгуш Дыртык-оолдуң аалынга чеде бердивис. Огге кире бээривиске, ээлериниң арын-шырайының ширииви кончуг болган. Хүндүлээчел күжүр малчыннарның сагыжы дезер эвес, өскүн херээжен ээзи оргаш, мынча дей-дир:

— Улус келирге безин шай чылдып бээр арга чок, бужар-да-дырам. Оттуг ыяш чок, бо эртен от кыпсын алыр арга тыппайн, хинчээвис барадывыс, кожавыстын оду база үзүлген, ат чүве-ле...

Херектиң ужурун билбейн:— шалың бербейн турар бе азы бо черже автолавка кээп шыдавайн турар чоор бе?— деп, айтырдым.

— Бо кавыга 6 айда-ла кожуп келдивис. Мынча болгуже чаңгыс-даа катап автолавка-даа, колхозувус даргазы-даа келгенин көрбээн бис. Колхоз төвү-биле бо аразы 80 ажыг километр чер. Хүннүң чоруурү албан эвес, оола-ла шалын алган өйде автолавкадан чорудуп турза кандыг боор. Сураан дыннаарга оске аалдарга келгилээн боор-дур, а бис канчап астыгып турар улуг ийик бис. Шай, таакпы, от дээш кижиниң хүн бүрү хереглели үстү бээрге ажылга саатты конгуг-дур. Бо дугайын келген-не кижилерге чугаалап орар дээр оларның чадгыын-даа ажыглаага киирткинээн. Ынчангаш мал чеми белеткээр бүгү ажылды хол-биле кылып келген. Бир эвес четче ажыглаан болза, сиген кезилдезин ыка шулуудаткан турар ужуруг, ол чепсек-техниканы чаа септеп турары мырыңай кайгамчык.

Колхозта партком мал чеми белеткээринең чоруп турар байдалын бюрога чугаалашкаш, чогуур хемчегларни алгылаан. Бирги ээлчегде сиген кезер машиналарны болгаш дырбаштарны хүреп ажыглалга киирери-биле оларның септелгезинде шырак механизаторларны быжыглаан, сигенчи звеноларны болгаш кижилерни ковудеткен. Бем хонук санында белеткээр сигенниң нормазын доктаатказ, чогуур графикти тургускан. Сигенчилерге база малчыннарга агитаторларны немей быжыглаан. Мынчангаш бо алдынган хемчегларни колхозта мал чеми белеткээринің темпизин дүртедедир аргаларын бээр деп идеген болур.

Ийи ай шоочада

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозтуң төвү Чодураа суурда Торгалыг көдээ Советиниге хамаарыштыр турар, хөй ном фондулуг библиотека бар.

Оон эргелекчизиниге 1959 чылдан эгелеп, Зоя Сат ажылдап турган. Библиотекарының ажылдазары-даа эки кижи, номчукчуларга чемелединдээ корбээн, харын макталыр. Оон эргелекчилээн библиотеказы эрыгсилиг, номнар эмгелиг турган. Номчулга конференциялары-даа эртип турду. Ол ышкаш Зоя Сат Хараганда № 2, Оймакта № 1 сүт-баразы фермаларынга, Хендергенин малчынналарынга көжер библиотекаларны тургускан.

Бо чылдың июль 1-ден эгелеп, библиотекэзиң ажиниден кара шооча дүшпестедиг. Эргелекчиниң айтырарга шөлээлээн болур. Ам ийи ай чедер дей бергенде, биллингенин ёзугаар алырга, ону оске черге ажылдыр хире апарган. Чоп — ном номчуваспаан, мен безин библиотекадан алган номнарымны саазынып келдим, кульгузының бо чери кажэн ажылдарын Торгалыг көдээ Советиниң даргазы эш Чолдакган колхозчулар айтырып тур.

С. НАМЧАН.

Дүвүренчиг медээлер

Кым харыылаарыл?

Кызыл-Мажалыктың тараа хүлээп алыр черинде байдалды көргеп киржи чаа дүжүттүң тараазын хүлээп алырынга кажан белеп болур ирги? деп дораан-на кайгай бээр. Тараа уруп сайгарар асфальтылыг шолдер чедир септеттинмээн, складтарның кыры ам-даа дежик, бичии чаъс болурга-ла дамдылаар. Тараа кургадыр черлерниң белеткели август 20-ге чедир доозулбаан. Ак-Довуракгың станциязындан электроэнергия киирер даап, ол база бүтпээн.

Мында дөрт складтарның чавында чашпан-сигенни безин аштаттынмаан. Бо албан черниге хамаарыжыр Бай-Тайга районда ийи складтың септелгези шуут кылдынмаан, мында автодеңзи септеттинмээн.

Тараа хүлээп алыр кадрларны четчелевээн. Бай-Тайга районда склад эргелекчизи чок, лаборант база чок.

Тараа хүлээп алыр черниң ажылында бо улуг хожудаашкыны болгаш организас чок чорукту чылдагааннарының бирээзи кадрлар-биле ажылды багай тургускынында болур. Улуг эвес организацияга чыл эгээнден бээр ажылдан 36 кижини үндүргеп. Ажылдан үндүрер кижилерни коллективке чугаалашпас, чүгле директор Араптан, бухгалтерлер Максимова, Тихомирова олар үзе шиитпирлеп турарлар.

Ажылдакчы кадрларның ортузунга ажыл чорутпас, оларны ажылга доктаамал тургуспас болганда, ажыл канчап сегиргеи? Ам ноол айтырыг болза, чаа дүжүттүң тараазын хүлээп алырынга белеп эвес байдалды шиитпирлиг көөр керек. Совхозтардан, колхозтардан тараа келир болза, кайы-даа үеде хүлээп алыр апаар. Бир эвес ындыг-ындыг чылдагаан-биле хүлээп албайн баар болза, ону ким харыылаарыл? Тараа хүлээп алыр черниң ажылдакчылары, хамыктың мурнунда ооң директору эш Арапган чугаажок харыылаар апаар.

М. САЛЯ.

Септелге кайдал?

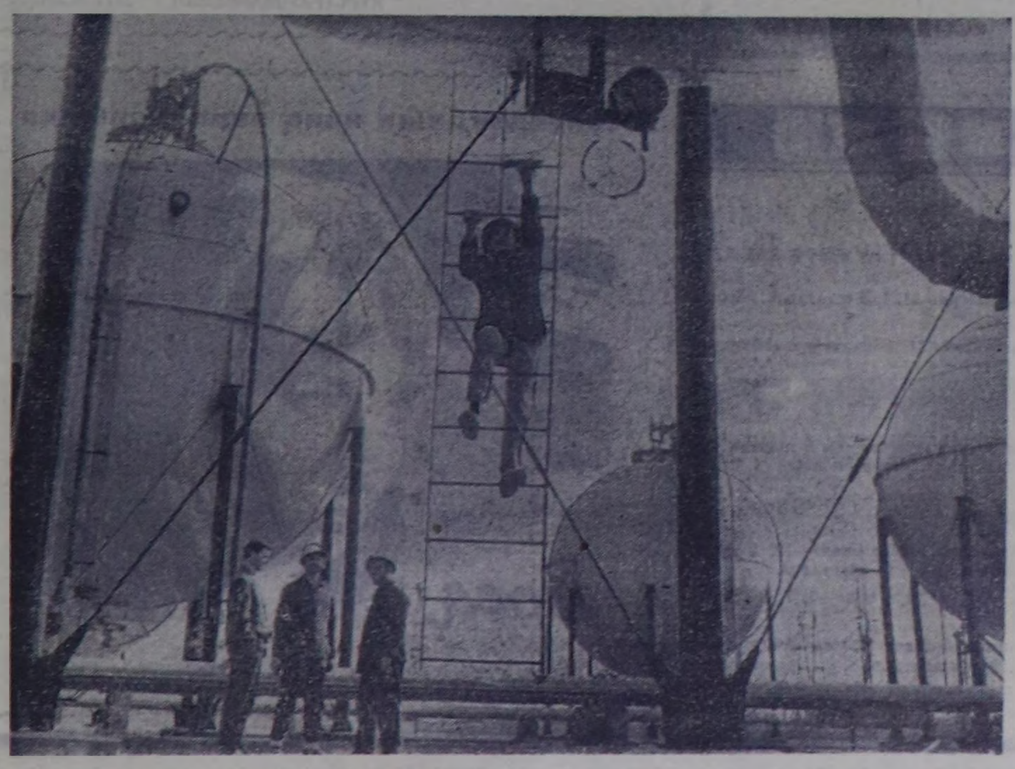
Кара-Хаак суур чурттакчы чоп талазы-биле база бир улуг черлерниң бирээзи. Ында «Тывилелге» совхозтуң 70 ажыг ажылчын өрегелери ажылдап, чурттап турар. Суурда эмнелге пунктулунга малчыннар, ажылчыннар, оларның уруг-дарыы дээш, кыминарны келбес даар! Ынчалза-даа ол чер чонуун надыкшылын хандырып шыдавайн турар. Оон бажыңының бараанны чаагай-даа болза, сөөлгү каш чылдарда септеттинмейн келгенинден иштики байдалы багай: чугайлаттынмаан, шагдагы-да доозуу дүшкеп, кладовказының кыры шыптынмаан, ханалары штукатураластынмаан, шалалары, сөөгээлары, эжиктери дозуластынмаан.

Мурнувда эмнелге пунктузу турган чаа бажыңны чурттакчыларны кылгаш, эмнелгени эрги бажыңга тургуспаны чүгле чурттакчыларны эвес, эмнелге ажылдакчыларын берго байдалга таварыштырган. «Тывилелге» совхозтуң дирекциязы ук бажыңны соок үе дүжер бетинде септеттирип бээр боон ааланашкын кылгаш, мынчага чедир кандыг-даа хемчег албаазы элдептиг.

З. БУРУҢНЕЙ.

1967 ч. Август 27.

ШЫН
3-КУ АРЫН

ВЕНГРИЯ. Хайдусобослода химия заводун бойдус газының байлак нурлавырлары ажыттынган районда тутнаан. Химияның ол үнелиг нурлавырларын чуртна калбаа-биле ажыглаары улусчу эрге-чагырганың үезинде эгелээн. Ам Венгрияның элээн наш будурүлгелери адаччурттун чиик өртеитиг чиг-эди-биле ажылдап турар.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

Эрзинчилернин аас-кежии

(Оларның аммдыралын көрүп чораан кижиниң бодалдары)

Тестиң суу, алдырбайн баарын бодаар аргамчы сөөрткен деп ыт-ла, бодунуң эр-мыр унуп куду аимр-сонсаал чок карацнадып бадып чыдар. Ак-кок Эрзин хем болган оок дантар баштарын ава шуран, кыдыртайндыр мырап чыдар дамырак адырлары база-ла кавчайн, чоойн дээш-даг—шапкын. Озар чеже түс чыда мичаар агып келгенил — ону кым-даа санаваан. А түгле шаг шаандан тура оларның ушнарынга ыраттар чурттап чораан. Оок хереченин — оларның эртебурунгу хоналтарының ис-сорган болур.

Ол чоок-кавы мал-маган-биле байлак-ла чорааи оран. Ынчалза-даа ол бүгү каш бөрбак феодалдарның болган ламаларның оңчу-хуузу турган. Оон мыдай ава түү-даа турбаан, түгле кезек-кезек оялыктарында хүнге күзүнүүлеиии турар аза оғу сиген үнген карак четпес ховулар, харын-даа бурун шагның каасколт орду, шивөзөри сагындырмылаар, хат калчайтыр «чылган» кыы дет, бедик тейлер, Танды-Уулының бедик каттарының акпок шорааи туруглары көстүгүлөөр бо-за. Терөөи черинң бо пайгамчык чараи бойдузу ядыларының сеткил-хөөнүн сергедип чораан. Ол ыпкаш аңаа тоол-домакта амырга-моостар сагындырар, ыяаи каш хүрээ турган, оларн база-да ыраттарның оңчүзү эвес, а оларның угаа-медерелиинң хөөзураашкыныңың үндезини болуп келген.

Бо мындыг аар-берге аимдыралга хей-хей салгалдар таварыжын кырыпган. Ол чеже үе дургузунда үламчылаавыл — биилиннее: чоп бижик-биилиглиг турбаан болганда, төөгү деидеглелии кым-даа кылбаан, а легендалар ол бүгүнү четче тоожуй-даа албас.

Ынчалза-даа Эрзинден дыка мыракта Саян артындан үнген кызыл хүнүүл, күштүг чаңкыктың херели Эрзинниң дагларын-даа, хонуларын-даа оттурган. Оон эгелээн чаа үеийн төөгү деидеглели эгелээн.

Тарлашкын деп черге кызыл партизаннарның ак гвардейжилер-биле чидиг тулчуушкуну Октябрьның үзүт чаңкыктың үламчылалы болган. Удаваанда Улуучу республика төрүттүнген. Ынчан түгүида үзүт Ленинниң өндүр оюр-хевирии чораан улуучу партия база тургустунган...

Деидеглел дептержигежиниң саргара бергилээн арыннарында деидеглелдер... Ол 1937 чыл түве. Ынчан Тываның ол булуңунга бир-ле дугаар баар аргалыг болган мен. Феодалдарның чыды-даа артпаан. Хүрээниң түгле бузундулары арткан. Малмаган ыраттарымы апарган. Кожуун төөгүнге калды-молду түткан каш мыш бажыңнар болгаш Нарын алдын үүргаймына кылгылаан иимти чуртталга бажыңчыгаштарындан еске көрүшүүт түве-даа ынчан чок турган.

Алдын үүргаймиче мени, ам адыш сагынмайн-дыр мен. Тес-Хем чурттуг бир арат кижи үдеп чораан. Эрзинниң эриинге чедип келдивис. Суг эриин ашкан — аътты кижи кежер дээр үшүрдаа чок. Аъттарымысты солагай талакы эрикке кежир ойладыпкаш, а боттарывыс бичии салчыгаш даан алгаш, арай боорда кешкен бис. Ам-даа тоолап хире верета орукту эртер. Ол үзүп орукту эртеннивистиң бүгү дургузунда сууржүп байдалдың демдээ болу бээр хире чаңгыдда өөрүнчүг түвеге таварышпаан бис. Оргулаштарда, ойнактарда, чарыктар ескимда — от-ле, от, аал-ла аал, даглларда, изээстерде — мал-ла мал, — чажыккан тарва-ла! Хей чүе чылдар дургузунда ядыш, түрелги аар аимдыралга чурттап келген салгалдарының бо эдлүзө боду өглүг, боду маадыг болганынга чоргаарланнае арга чоктар. Ынчалза-даа культура болгаш бүгү-ле таарымчалыг байдалдыг сууржүп аимдырал дугаймында бодалдар мичаардагы ыраттарның үгаа-медерелиинге бүдүрүүн белбайн аан...

База бир чыл эртикеи. Ол чыл Эрзинниң ыраттарынга мгаанчыгла болган: ыжыын коргунчуг үзүг чут дүшкеп. Ыраттар малын мендп кып ажырар дээш, доң мииптарны ужургап, оон будуктарын хээндектеп, бүрүзеринн хаймындырып туруп, малын чемгерип турган. Ынчалза-даа оок түүлеп чаржыпчыг—Эрзин, Нарын, Качык сумуларының ыраттарының малы чем чогуидан бөрүк дыка хөйү өлген. Ол аймыхалап дугаймында айтырыгны салырга, анаа харымлап олура, карааның чажын чодуп тургулаан ыраттарның ог-бүлеиинге база-ла киргилээн мен. Бир эвес ол феодалның үези турган түве болза, оон үштүнар арта чок, а үлүстүң эрге-чагыргазы болдунар-ла хемчеглерни алгажындан аймыл чайлаттынган.

Чылдар, хүннер дет, балдыртнейн эртип-ле тургулаан. Улуг ажыл-агыйын хөгжүдер төлээде, хей күш болгаш акша-хөреңги чарыгдаттынган. Сууржүп аимдырал дугаймында эргежок чугула айтырыгларны шинтиирзөрин база соңгаарладыр ужурга таварышкан: ыраттарның боттарының Төрөөи чурту кылдыр саналп тургапы Совет Эвилелиинче фашистиг Германия оор ёзу-биле халдаан. Эрзинчилер муң-муң баш малды Кызыл Шеригге дуза-ламчы кылдыр чорутканнар. Оон түрүүк, дыка хей эрзинчилер эки-турачылар болуп, фронтуже аъттанганнар, араатанлыг эжелекчилерге удур амы-тынын харамаанмайн эрестиг тулушканнар. Оларның аразында Эрзин чурттуг кызыл партизан Тоңмиттин уруу — Галина Доваатор база бар. Ол ам районнуң аимдырал хандырылга комбинадын директорлап турар. Эрзинчилерниң чамдыктары фронтудан ээп келбээн — дайын шөлүүге маадырлыы-биле өлгеннер...

1943 чылда чогаалчы Степан Сарыг-оол-биле Эрзинниң бажыныга база чораан бис. Аңаа бир бичии кара өгге чаңгыс-бот кырган кадай чурттап олурган. Оны Сагаачы дээр. Ол үлүг назыдыт кижи оон ийи иижээнин түгле чаңгызыи арттырып алгап, оскелеин фронтуга дузалаанган деп, оон кожаалары чугаалажыр түве. Сагаачы бистиң-биле беседазынга мындыг янзылыг чугаалаан:

— Аас-кежиктиң мекээ Октябрь революциязы, Совет Төрөөи чурт берген. Дайын-чаалыг бо кадыгширинн үеже иээң белээн аңаа бичии-даа болза дуза болур деп бодаап өргээнии ол.

Ынчан Эрзин сумузунуң бичее хураанының даргазы Тадаранпай база-ла бо кырган ышкаш чаагай сеткилдиг кырганнар сумуда көнчүг хөй. араттар фашизм бастырар дээрзинге бүзүредилдг, ынчаргаш чүшү-даа харамаанмастар, Төрөөи чурт хостуг болза — араттар аас-кежиктиң оскунмас дээрзин чугаалаан.

Тиилелгениң салюду дыкмирен үнген. Эрзинчилер, бүгү тывалар ышкаш, база-ла совет хамаатылары апарган болгаш ёзулуг аас-кежиниче улуг бурунгаар-ламышкынны кылганнар...

А ам Октябрьның 50 чылының бүдүүзү. Эртиен түе-түе чылдар-биле деиээрге мын кыска хуусаа иитинде кандыг кайгамчыктыг чеднишкиннерлиг болганывысты бодаарга безин аажок кайгамчык-тыр!

Ам Эрзин, азы Тести кежир ийи хемниң аразында чагайжып сайгыраан район төвүнге чедер даже, сал-даа дагбас: улуп, делгем көвүүглеранг. Тарлашкын тулчуушкуну болган черден мрак эвесте колхоз төөү Бай-Даг деп суур бар. Ында ортумак школа, клуб, школа назыны четпээн уругларның албан черлери болгаш Тарлашкын тулчуушкуунуга өлген маадырларга алдар кылдыр тургускан тураскаал база бар.

Шаг шаанда Сагаачы кадайның самдар кара өө турган черинң бичии аңаа талазында «Мөрен» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары Бай-Дагдан калыпсае суурну база тургузуп алганнар. А бо түүлдүң эгезинде чугаалаанын Нарын баар орукта, чурумалдыг даглар аиңында. «Коммунизмче орук» колхоотуң төөү бар. Бо дээрге, культура болгаш аимдырал хандырылга аавам черлериг районда аң эки суур.

Ынчаарга үжеп чылдарниң төөчүзүнде амгы район төөү биле воэна Нарын алдын үүргаймының чогенчиг вогаа ажыл-агыйы турган дээрзин чугаалаваан кижи мен. Ынчан аңаа үш чавыт ыяш бажың турган. Ам ында Ленин аттыг колхоотуң делгем чаагай суурү бар.

Үстүнде — суурлар дутайында чугаалар-дыр. А сөөлгү үеде колхозчулар чеже-чеже хойжу бригадалар төөтерии, фермаларны тутпаан дээрии! «Кожүн чоруур» деп чугаавыстың алыс утказы безин үндезинии-биле аскерилгеп. Ам түгле кадарчылар, хөйжулар чайгы семиртиилге үезинде оларбиле көжүп чоруур боордан башка, кыжын чылыг, чырык бажыңнарга кыштаарлар.

Шаандагызынга деңиээрге Эрзинде малдың баш саны база өскен. Ынчаргаш харын одар дескээри четпес дээр дугаймда чугаа чоруп турар апарган. Бо бүгү байлак — ам шагда ядыы үүреңги чораан ораттарывыс. Чүттан ам кым-даа корупас. Чүге дээ, кадар оттуг кайгамчык одар-белчиирге үжеп чыл бурунгаар Эрзинниң ораттарының бодалынга безин кирбейн чорааны чер ажыл-агыйы немешкеп.

Үжеп чылдарда Эрзинниң ораттары аваа бодүүн тергеии безин көргеш, кезүлбээн түве көстүп келген дег магадалр, ону долгаңыр-дээскиннер турганнар. А ам терге бурунгу шагның транеспорт хереквеели кылдыр савадыр апарган. Шаандагы кадыр көкпа оруктарда, Эрзинниң карак четпее делгем ховуларында чычааннар каржып-солчуп-ла турар. Ховузарда чер чарган тракторлар, күзүн дүжүт ажаваи комбайннар — далайларда корабльдер-ле. Ол бүгү техниканы кымнар башкарып турарыы? Бодүүн демир аидазыи, терге, хонуг дутайында бодаваи чораан көжүп ораттарның оолдар, кыстары.

Эрзинчилерниң ог-бүлелериниң иштиидеи партия, совет, комсомол ажылдакчылары болган көдээ ажыл-агыйының түскай эртеиилгери, харын-даа эртемденнер безин үнгүзээн. Оларның дугайында тооиу-даа бижии болур.

Саян даглары эрзинчилерге ам ырак эвес. Шаанда эки дээш аътты кижи Эрзинден Кызылга чедир боттаннап ийи хүн чоруур, а тап-биле чорааннар 4—5 хонуп келир турган. Ам эрзинчилер автобуска олурушкаш, 8—9 шак-ла болгаш Кызылга чедип ээрдер, а самолёт-биле түгле дөртеи шаа минутада ужудар.

Октябрьның ачызында чаалап алдынган аас-кежик ам моңге. Ол аас-кежик эрзинчилерниң арын-шырайында база-ла хүнзөөректеп турар. Ынчангаи чаа кижиниң эктн делгем, хөрээ бедик, келир үеже бүзүредилг чоруп олурар.

М. ПАХОМОВ.

Бо чурукта үш кижини көрүп көрүнер: солагай талазында орар кижи—Константин Филиппович Леер—ог-бүленің эзэзи. Оң талазында орар кижи ог-бүленің хөрээжен эзэзи Евдокия Дмитриевна Панова-дыр. Ортузунда—оларның уруу Клара.

Немец совок уктуг база орус, тыва кижилер бир ог-бүленің кежигүннери. Олар бо хүннерде мраккы Тожунуң «Мөй 1» колхозта аас-кежиктиг, бай-байлак, пайралдыг ажилдап, чурттап турарлар. Бистың кыска беседавыс Бии-Хемниң эриизңде, Ий хемниң агыи кирип чыдар акезының чанында бичии бажыңчыгаш чоогунга болган чүве. Ногаа кажаалының чанында улуг дыт хөлегезинге (олбук чадын каан чүве дег чечектиг, иогаан шөлге) свеланнан, вареньелиз шай чоогланып, хөөрежип ор бис. Евдокия Дмитриевна ажок-ла дедежып, олурган черинге-биле бажың ареазынга маңнап, аъш-чемин дажылап турун бергеи. Ону көрүп, колхозта партком секретары С. Дандың-Сүүң чугаалады:

— Кужур үзбап, мичаарга кайын боор, шайлаар дээш эвес, а чугаалажыр дээш келген болгай бис. Бисче сагыш човаавайн көрүнер, хөрүн маңаа олурулуңар.

Ур-дээ болбаанда, хөрээжени улалчылап, хөөрешкеи олур бис.

— Төөгүге 1954 чылда келдиивис, магалыг чер. Оон бээр-ле колхоз будурулгелиниг шимдээр шаап-биле кирижип, дүзелиг чедирип келгеи, ам ортедьдиң түүлбу будурер черинде ажылдап тур мендеп, эш Леер улалчылады.

— Бо Костаның көрбээн чүвезиг, көдүрбээн хонза чок дээр болза, арай-ла хөөредиг болур, мичаалажок кады чурттап келген чыдармаимстиг культура кандыг-даа ажылга чүгээр-ле дидиртип келген, кижи—деп, Евдокия Дмитриевна кирижи бергеи.

— Че, че, болдук. Ол дугаймда эвес, а Октябрь дугаймда чугаа чорун турар-дыр бо дээш, Константин Филиппович беседавыстың эгезинче хамыпаа кирипкеи:

— Эки алмыдырал — Улуг Октябрьның, Улуг Ленинниң, Коммунистиг партиизның ачызы. Совет күрүнеиің 50 чыл иштинде хөлүзүдезиин карааи-биле көрүп, хереченн болуп келдиив. Октябрь деп чуг дээрзин бистиң наимың чоокта үидүрген улуг Тезистеринде бирдеи бирээ чокка тодаргай айыткан-дыр.

Оон бодавчылыг чугаазын үзе кирип, Клараның дугайын айтырдывыс. Евдокия Дмитриевнаның харыпзы бо:

— Уруу-дарыпзыве чок болгаи 11 айлыг бичии Кларапы алыр алган бис. Клара бистиң чоргаарывыс, келир үевис, бо чылын Тоора-Хем школаавының 10 классын доостуг, ам институтка баар... Узбайның карааның чажы будеңнээн ышкаш апарды. Ол — дүүлерээ эвес, а оорушку дээрзин иштиивисте билип орду-аус.

ЧУРУКТА: (солагай талаадеи) К. Ф. Леер, оон уруу Клара болгаи Е. Д. Панова олар.

А. АИРНИҢ сөзү болгаш фотозу.

ЧАА ШҮЛҮКТЕР

Сөпчигежим

Серииң суунга эштил, ойнап алыр дээштиң,
Сепчигежим база келеп чедип келдиң.
Сарыыл-биле хеме эжип, дүшкеи черлиң,
Сагыжыңны ава чайгаар доюлдурдуң.

Сеслеп чечээң мичаа харын чудуп алгаш,
Сеткииливе сиңниккенге белек түдүп
Эннежиз чок кыптыл келген ылаңчыларын
Эрзин кыска сөөлээнинн сактып ор мен.

Ол-ла хевээр ылаңчылыл быжыктырып,
Оон-биле кады чурттап чоргумза-даа,
Сепчигежим, сээң үнүң эрзин көөр мен.
Сергээп киткеп, эштап, ойнап туруксаал көөр!

Б. ЧАМБЫТ.

Сентябрь ай медээлеп тур

«Черниң кырын байлаам долду,
Четтиринер, ажаанар!» деп
Сериинзимээр тыныш кирген,
Сентябрь ай медээлеп тур.
Күскү дүжүт ажаалдазын
Хүнден хүнче чылыспаалы!
Бар-ла күштү мөөнгээштин,
Байлак дүжүт ажаалыңар!

В. САГААН-ООЛ.

Улаастайга

Өзбелерин бажын кескен чери бо дээш,
Өрү, куду бодамчалыг базып турдум.
Эрткен евкте самбажыктар үйээки мээ
Эзиилеп кең сырызы дег көстүп келди:
Башкы таңды ерттарыпга аскыдап каам
Баштар шаада куурарган, чиде бергеи,—
Сенгинчик дег идеелтер кинчи-безин
Селеземиң бизи-биле улуткаан бис.
Дүмбей Тывам бирээ чаңнык-демиселдиң
Түрлүү оду эге баштай кыпаш дээп чер —
Алды баштыг Кара-Даада оңгу, чыдын
Алгы чашка төөгүнү соглеп ортар.
Дидимиериинң бажын кескен чери бо дээш,
Дилегзиниң оңгаар-дескээр базып тура,
Кежээки дээр халаамнаа шуглаттырган
Хээлиг кызыл будуттува кайгай бердим.
Хостаза дээш тыныш бергеи акы-дүүнге —
Ховар диртпеи мөөдүрлөрнииң кызыл хаиы
Аймак чонуи каттыштырган улуг тук дег,
Ак-кок дээрде хөлбеңейиин тургаилыг-даа!

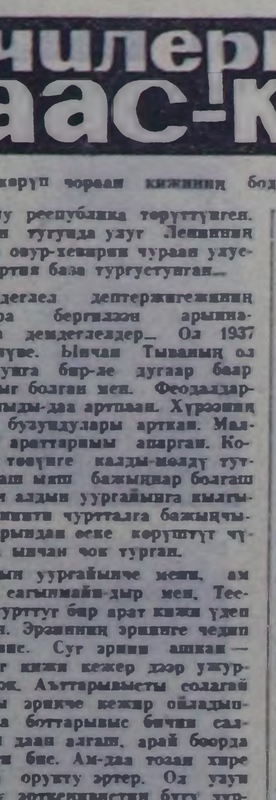
М. ДОРЖУ.

ЧУРУКЧУНУҢ БЛОКНОДУНДАН

Чайгы аян *Тайга* *Хови*

В. Волченконуң чураан чуруктары.

Солун чүүлдер, факттылар

Одарларга хөмүр чаапкан

Киргизияның Эртемнер академиязының химиктери биле геоботаниктери бо чылын даглларга бир сануурганчыг шенелде кылган. Чөн-Курчак деспенке олар вертолёттардан үүрмек гуижи (хатка улчуктур наитырган, иушурланган) хөмүр даш чаштырып каан. «Чаттан хөмүр» нара өңнүт белгиниың аайы-биле хөрээннүң хүнге эки чылыгарынга болгаш өзт-сигенниң дүрген бымарынга, чаагай дүшүттүк үнеринге дегүп болган.

Далай деңиелиинде 4 муң метр хире бедии даг одарларынга сът тарыыр арганы аныглаавайн, оларны эжиилеп болур арганың барын кыргыс эртемденнер боттарының ол шинчилеии-биле бүзүредип көргүскен. Оларның берген сүмелерн чүгле Киргизияга эвес, харын далай деңиелинден 2—4 муң метр бедии черниг осче-даа земаларга база практиктиг үшүур-дүзалыг.

Алексей КОМАРОВ.
(ПМА).

АЛМАЗ-БИЛЕ ДАШ БАЗА КЕЗЕР

«Алмаз» заводтуң конструкторлары куржаанғы илчирбе бүдүштүг шиидыг онза хирээ чогаадып тургускан. Инженерлер кончуг кадыг даш аймаан хирээлеэрнеринге алмазты ажыглаарының аргазын тыпкан. 2,5—3 метр бедик базалыг болгаш гранит бүдүштүг хая дажын ол чаа дериг-биле хирээлей тыртып алырга, даштыоон ыңай хоюглаан херээ-дээ чок болур. Даштың алмаз хирээлеп эртken черн хоюг турар.

Куржаанғы илчирбе бүдүштүг баштайгы бир мөөң ыидыт хирээлерин Ереванның будуруулге черлериие бээр дээн. Ереван заводунуң оң чаа продукциязын Уралдың, Чөөн Сибирьнин, кожазы Грузияның организациялары база соиуургай берген.

Эдуард МЕЛИК-НУБАРОВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

Инженержи 87 тускай эртемнер

Свердловск хоорайның чаа өөредилге черн — Москваның Күш-ажылчы Кызыл Тук орденниг архитектура институдунуң Урал салбырынга студентилер хүлээп алырының конкурстуг шылгалдалары болуп турар. Ында үлетпүр будурулгелериниң оран-савааларын болгаш чонуң чурттапга бажыңнарын тударының, хоорай тудуунуң төлевилелин кылырының артемнерге өөредир — ийи чаа факультет тургустунган.

Свердловскиге архитекторларны амдыгаа дээр Уралдың политехниика институдунуң тудуг факультединиң кафедраларының бирээзи белеткеп келген. Ооң студентилери болгаш ону доосканнар дипломнуг төлевилелдерниң бүгү-эмнелел көрүлде-конкурстарынга чедишкиннииг киришкен. Архитектор болурлар сөөлгү үш чыл дургузунда бирги ийи, ийнги беш болгаш үшкү чедн шаңналдарны алган. Ынчанмыже Уралдың архитекторлар кадрларын хереглээриниң улам улгатпан негелдезии ол кафедра четче хандырып шыдавайн келген. Ук кадрларның дудаа турарын Москва институдунуң салбыры четчелеп бээр.

Ам Свердловскиге шилип алдынган профессиялардың кайызынын-даа талазы-биле дээди эртемни чедип аа болур.

Людмила БУТОРИНА,
ПМА-ның корреспондентизи.

„Чааннар чевээниң“ чажыды

Африканың болгаи Мурнуу Азиның даглыг черлериие бо-ла таварыжы бээр «чааннар чевээниң» кайчаи тывылганын тодарадыр дээш, чеже-чеже чорумал эртемденнер «бажың ыжыдыр» боданмаан дээр ону! Мырыңай чоокта чаа бир белги кижи — доктор эртемден Ж. Вершурен дээрии болдуңуң ажы-төлүн суду-биле эмнерии азыраар кедергей улуг амытаннарының чаңгыс чевегде мөөнгээии чыткылаар «ыкы-дуңма» хөөрүүнүң алыс чажыдын ажыдып тыпкан. Шаг-шаанда кызыл чалбыныты дүндүүлелдир кыысхан, кара докуракты буруладыр какыргылаан вулкан дээр күчүүт частыышкыи чер иштиидеи чара үеи үнгеш, оттуг хоран хейии үзий-үлий үрүи кээрге, хамык чаанар тыи девичеп, амыдыг артар чер дилеп, ол-бо сидиредир маңнажып тургаш, кодан-кодаиы-биле кырлып калгылааны ол болур-дур.

(«Наука и религия» деп журналдан).

Редакторнуң орлаичызы
Д. О. БЕГЗИ.

Сентябрь 1-ден эгелеп 1968 чылдың солуннарының болгаш журналдарының чагыдылгазы чер болганга эгелээр.

Чагылганы «Союзпечатьтың» агентилелдеринге болгаш киоскилеринге, харылзаа белдирлеринге, салбырларынга, колхоз, совхозтарның почтачылары, чагылга пунктулары, хөй-иитининң парлалга тарадыкчылары боттарының ажылдап турар черлериниң аайы-биле хүлээп алыр.

Парлалга чагыдылгазын өй-шаанда кылдырып алыңар.

«СОЮЗПЕЧАТЬ»

КОЛХОЗТАРНЫҢ БАШТААР ЧЕРЛЕРИНИҢ БОЛГАШ ХАМААТЫЛАРНЫҢ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Хамаатыларның ажыл-агыйларының ыяавыла намгаладыр чүүлдериин төлевириниң сөөлгү хуусаазы сентябрь 5-те, а колхозтарның төлевириниң баштайгы хуусаазы сентябрь 1-де дооструун Күрстрахованиие эргелеги сатыкдырып турар.

Хуусаазында кимрбээн төлевирии хөө тырттып төлеттирер.

Колхозтарның баштаар черлерии, хамаатылар! Төлевирни киириидер.

Колхозтарның баштаар черлери төлевирии Курбаннының салбырларынга, а мөдээ черлерде чурттап турар хамаатылар мөдээ Советке, хоорайларда чурттап турарлар Курбаннытга, ажаалга кассаларынга, Күрстрахованиеиин инспекторларынга белгаш агентилериие төлээр.

КҮРСТРАХОВАНИЕНИҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНО

АВГУСТ 27-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Чапаев» 10, 12 шактарда. «Дыка улуг оол» 2, 3.45, 5.30, 7.15, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Туттурбас өжээн негевчилери» 11, 1, 5 шактарда. «Зоя» 3, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА»: «Сентябрьның дүнеии» 11, 1 шактарда. «Шантэклериинң кадыны» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Мультипликацияи 10 шакта. «Олар баштайгылар болганнар» 11.30, 1.30 шактарда. «Черлик ары чигири» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Зоя» 10 шакта. «Дайын соонда кежээкиниң 6 шакта» 12, 4 шактарда. «Хан төрел эвестер» 2, 6 шактарда. «Крестоносцы» (1, 2 серия) 8 шакта.

АВГУСТ 28-ТЕ.

«НАЙЫРАЛ»—«Бирги классчы»—10 шакта. «Орлёнок»—12, 2 шактарда. «Чүге ыыттавайн тур сен?»—4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»—«Кашн—18»—3 шакта. «Дыка улуг оол»—5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»—«Малютка, Червеи, бошкын болгаш Мозес»—9.40, 11.30 шактарда. «Зоя»—1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»— «Олар баштайгылар болганнар»—1, 3 шактарда. «Шантэклериинң кадыны»—7, 9 шактарда.

Республиканың кино экраннарында

ДЕП УРАН-ЧЕЧЕН КИНО ҮНҮП ЭГЕЛЭЭН.

редакцияның адрези:

Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлаичыларының 35-24, 25-38, харыысаалгалыг секретарының 23-35, партийни амыдырал кылдыгының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдыгының 37-13, көзээ ажыл-агый кылдыгының 21-47, үлетпүр кылдыгының 22-64, чагаа ажылчын болгаш көзээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал кылдыстериниң 21-27, шиитпир информация кылдыгының 20-60, бухгалтериянын 31-75 корректорларның 27-41. Солун хелбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 00582.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үнелеп хаттаткан

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР 69 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1967 ч. АВГУСТ 29 ВТОРНИК № 204 (6841).

Өртээ 2 көп.

ШАЛЫПКЫН, ШЫНАРЛЫГ БЕЛЕТКЭЭР

Августуң баштайгы чартыкында-ла Тываның улуг, бичe тайгаларының баштарын хар дуй чаапкан, мынчангаш киштиң тыныжы чоокшулап келгешиниң демдээ ол. Кыш дүжери чоокшулаашы-биле чергелештир, шаг эргилдезиниң ол дошкун үезинге бүгү таланың хынамчалыг дөгеримчези ынап-ла херек.

Совет күрүнениң бо онзагай юбилейлиг чылында бүдүрүлгелерин, школаларны, культура-чымдыкшыкын, медицина болгаш уруглар албан черлерин кыпкы байдалга үлегерлиг белеткээр талазы-биле бистиң республиканың чер-чер Советтери боттарынга эвээш эвес хүлээлгелерни чыл эгезинде алгылаап турган. Мурнакчы Советтериң база чамдык колдективтериниң эгелекчи санаадарын детківишаан, бүгү-ле капитал болгаш үүрмек септелгелерни август 15-не чедир доозар, одаар үүдүң 75-тен эвээш эвес хуузун школаларның, уруглар ясли-садтарының, эмнелгелериниң, культура бажыңнарының, библиотекаларның чанында соортүн белеткээринде дугайында республиканың Министрлер Чөвүлели бо чылдың май 4-те тускай доктаалды хүлээп ап, оон күүселдезин чогуур ойүнде хандырарын бүгү-ле район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтерниге база ажыл-агый организацияларының удуртуучуларынга дааскан.

Ынчаарга Улуг Октябрьның алдарлыг байырлалынга үткүштүр алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде айыткан доктаалын күүседир дээш, чамдык райкүүсномнар, кодээ болгаш суур Советтери, колхоз, совхозтарның удуртукчулары кышка белеткелбиле холбаштыр эвээш эвес хемчеглерни ап чоруткулаан. Бо-дур, чамдык эки чижектер: Улуг-Хемниң Көк-Чыраа кодээ Советди (даргазы эш Б. Самбуга) бодунга хамаарышкан школаларының, культура-чымдыкшын болгаш медицина албан черлерниң кышка удур белеткелиниче улуг кичээнгей салып, ол чугула херекче ажылчы чонуң күүнү сырый мобилизастаа шыдаанының түңнелинде Алдыы-Шынаа эге, Көк-Чыраа, Арыг-Бажы сес чыл школалары, од суурларда эмнелге салбырлары, кодээ клубтар чогуур ойүнде, эки шынарлыг септеттингеп, ам кыштың байдалда ажылдаарынга белеп. Ол мынаан Шүй кодээ, Шагаан-Арыг, Чадаана хоорай Советтерниге (даргалары О. Ойдуп, Т. Тупикина, А. Дигик) хамаарыжып турар школалар, культура одаглары, эмнелге болгаш уруглар албан черлери база кышка эки белеткелдиг ужуражып турар.

Чүгле школаларны эвес, харын чер-черде медицина, культура-чымдыкшын база уруглар албан черлерин ажылдың кыпкы байдалынга тааржыштыр белеткээр, одаар үүдүң соортүлгезин организастаар талазы-биле Бии-Хемниң, Тандының райкүүсномнары, ол районнарның кодээ болгаш суур Советтериниң хөй иезин шинтиргиг хемчеглер алгаш, дээре түңнелдерин чедип алганын мактап демдеглээр херек.

Ынчалза-даа ниити республиканың херектиң байдалын таптыг аналиэтеп көөр болза, кышка белеткел ажылдарында четпестер ам-даа эвээш эвес. Ылаңгыя Эрзин, Тес-Хем болгаш Каа-Хем районнарда кышка удур белеткел эзээн дүвүрээшиниг байдалда. Ол районнарның кодээ черлеринде эмнелге, уруглар болгаш культура-чымдыкшын албан черлериниң септелге, дериглези аажок саадааш, ам дүжүт ажаап алышкынывыле шуут капсырлашкан. Ынчаарга ол районнарның күүсекчи комитеттери болгаш кодээ Советтер база түе-түе ажыл-агыйлар культура одаглары, медицина болгаш уруглар албан черлерин ажылдың кышкы байдалынга чогуур ойүнде, үлегерлиг белеткээр деп тускай социалистиг хүлээлгени күүсее мурнуе алган хирезинде, чайның таварымчалыг үезинге үүле эрттиргенил?

Мурнуда чылдарда Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының культура-чымдыкшын, эмнелге база уруглар албан черлери белеткели четпее болганы-биле кыштың соок үезинде аажок улуг бергедажыкшинерге таваржып тургулааны билдингир болгай. Ынчаарга үк районнарның Тээли, Акөы-Барлык, Хөнделең даан кыскаш хөй чурттакчылыг суурларында эмнелге бажыңнарының, клубтар болгаш библиотекаларның кышка удур белеткели база-ла мынчага чедир шыкпарылбаанын, одаар үүлдүң курлавыры хандыртынмаанын канчап таарымчалыг деп болуруп? Культура, медицина база уруглар албан черлериниң кышка белеткели хожудаанының фактыларын ол кыскаш өске-даа чамдык районнардан база Кызыл хоорайдан көргүзүп болур.

Бир эвес СЭКП райкомнарының, Кызыл хооркомунуң болгаш республиканың Культура, Кадык камгалал, Улус чырыдыкшын министерстволарының эң далаштыг хемчеглерни алыр, түе-түе райкүүсномнарның база кодээ болгаш суур Советтериниң мурнуна негелдеп шыгғы тургузар, боттуг дузаны көргүзер болза, кышка удур белеткели хожудаан бүгү-ле медицина, культура болгаш уруглар албан черлерни кыска хуусаада белеткеп болурунуң аргазы ам-даа бар. Мынчангаш кол үүне болза, доозулбаан капитал тудугларга, септеттинмээн оран-бажыңнарга херектиг тудуг материалдарын, дериг-херекселдерни дүрген-не четче хандырган, мал чемнериниң белеткелинден, дүжүт ажаап алышкынындан хостуг бүгү хөй-ниитизин, транспортту ол чугула ажылче сырый мобилизастаарыг болур.

Эмнелге, уруглар болгаш культура-чымдыкшын албан черлериниң тудуг, септелге ажылдарын эки шынарга, дүрген доостурары-биле чергелештир, оларга одалганың четчир хемчээлдиг курлавырын тургузарынче, кадрлар четчелээшкинишче база онза кичээнгейин үгландырза чогуур. Кадык камгалалының, кижизидилгениң ол чугула албан черлериниң кышка удур бүгү белеткелин бедик организастыг, шалыпкын темпилер-биле чорударынга үүле партия, совет эвес, харын профсвилел, комсомол, херээженнер болгаш ажылчы чонуң өске-даа бот-ажыглыг, массалыг организацияларыг база идепкейлиг киришпишаан, хөй үүлдерин кылып шыдаар аргалыглар. Ол ышкаш, үстүнде албан черлерин ажылдың кышкы байдалынга үлегерлиг белеткээринче Советтериниң кадык камгалал, культура талазы-биле доктаамал комиссиялары, депутаттар болуктери онза кичээнгейин салган, мобилизакчы рольду ойнаан турар ужурлуг.

Бир эвес чер-черниң партия, совет, ажыл-агый органнары, бүгү хөй-ниитин бо чугула хереки холга ап, бир дем-биле хөделир болза, бистиң бүгү-ле уруглар, медицина болгаш культура албан черлеривис кышка удур хынамчалыг белеткеттинер, таарымчалыг чылыг, чырык байдалга ажылдаан турар дээрзинге кандыг-даа чигзиниг турбас.

БҮГҮ КҮШТҮ — ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНЧЕ!

Чарышты калбартып тургаш...

Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылдың чаагай тараазын ажаап алыр дээш кидиң түүк, хайныышкынныг ажылдап турар. Оларның мурнунда салдынган сорулга улуг болгаш харыысалгалыг, ол үүл дээрге 26 муң 200 ажыг гектар чеpниң тараазын ажаап алыры болур. Оон-биле кады күргүнеге 10 муң тонна тарааны садар планныг турда, ону 30 муң ажыг тонна кылдыр дужаарын тараажылар шинтирлээн.

Амгы үеде ажаап алышкын талазы-биле Систе байдал кандыг болуп турарыл? Бо чылдың август 25-ке чедир 3717 гектар тарааны тавычалай кескен, оон ниитинден 615 гектарны бастырган. 8 болгаш 7 дугаар бригадаларга ажаап алышкын мурнап агеллээн. Ол-ла бригадалар болгаш № 3 бригада мурнакчылар болуп турар.

Ажаап алышкынны шалыпкын чорудар дээш калбарган социалистиг чарыштың бирги түңнелин август 25-те үндүргеп, аңаа бирги черни № 8 бригада (бригадирин эш Янчат) эллээн. Совхозтуң дирекциязының болгаш парткомуң шилтир Кызыл тугун 15 рубль-биле кады ол бригадага тывыскан. Чарышка йиги черни № 7 бригада эллээн, аңаа 10 рубль-биле кады выпиел тывыскан, а үшкү черни эллээн № 3 бригаданы тукчугаш болгаш 5 рубль-биле шаннаан.

Ажаап алышкынның мурнакчылары 38 кижини база өртектиг үүлдер-биле шаннаан. Юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алырынга ёзулуг маадырлыг ажылдап турарлар систе хөй. Ылаңгыя бистиң черле мурнакчы комбайнерливис М. Монгуш ажаап алышкынның эгезинден тура 587 гектар черниң тараазын кескен. Оон дараазында О. Калдар-оол, ол — 379 гектарны кескен болгаш С. Оюн-оол — 378-ти кескен. Оларның ажылдап турарының ылгалдыг үүлү—хүнүү эки аяс үелерин эң долуу-биле ажыглап, боттарының машиналарының техниктиг ажаалгазын үлегерлиг кылып, ажылдың шагын шыгғы план ёзугаар ажылгап турарында. Оон-биле кады олар боттарының ажылынга ынак болгаш Төрээн чурттуңга эки ажылдап бээр, мынчангаш оон байлаан көүдедип, коммунистиг тургузаушкунуң шалыпчылары болур деп бедик медереди оларның эки-биле турарында. Бо комбайнерлерни социалистиг чарыштың бирги черни эллээн деп санаан болгаш тукчугаштар база бешеш рубльдер-биле шаннаан, а оларның дараазында Х. Кара-оол, Т. Кыыл-оол болгаш өскелер-даа болган.

Ажаап алышкында турарларның ортузунга масса-политиктиг ажылдарны калбартыр талазы-биле партком хемчеглерни алган. Бригада бүрүзүнде агитатор бар болгаш парткомуң бюро кежигүннерин бригадаларда бижиглагылаан. Агитаторлар К. Хертек, О. Назын-оол, А. Сүтдер-оол болгаш өскелериңдаа эки ажылдап турарын демдеглээр херек. Олар бригадаларга үргүлүү баар, агитхуудустарны үндүрүп, көргүзүг самбыраларын долдуруп, беседаларны чорудуп турарлар. Ынчаягаш бригадаларга агитхуудустарны ам ийи-ийи катап үндүрген.

Бай-Хаактың Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери база Кызыл хоорайдан бот-тывынгыр уран чүүл коллективи келгеш, тараажыларга концерт көргүскенин өөрүп турар бис, ам совхозтуң бодуңун бот-тывынгыр артистери бригадаларже үнеринге белеткенип турар.

Ажаап алышкынынды 23 ажыл хүнүнде доозарын планнаан болгаш ол сорулга-биле үе-шактың долу ажылгаар талазы-биле бүгү хемчеглерни алырын систе эки Силин турар. Социалистиг чарышты улам калбартыр болгаш оон түңнелин 10 хонгаш-ла үндүрери-биле чергелештир бригадаларга кижилериниң кавчаар ажылдаанын хүннүң түңнеп, ону механизаторларга дыңнадып берип турар.

Бо бүгү-биле чергелештир систе четпестериниң барын база айтыр херек. Ажаап алышкынның агезинде комбайннарның белеңнинг, аш-чемниң талазы-биле улуг четпестер турган, ону эдип алыр дээш соолгу хүннерде хемчеглерни алган. Ам бир кол четпес чүве — тараа соортүр машиналарының чедишпейн турары. Ылаңгыя шанда муң ажыг тонна тараа чыглы берген, а ону соортүр машиналар чедишпейн турар. Кызылда № 2 автоажыл-агый черн систе 30 автомашинаны чорудар хирезинде, оон онуң ам-даа чоруткаан.

Ажаап алышкынга брак кылыр үүлдер база турган. Чижээлээрге, ажаап алышкынның баштайгы хүннеринде сескн бригадада комбайнер эш Беспалов болгаш чедиш бригадада эш Иванов одар тарааны хөй-биле черге каап ажаап турган болгаш техниктиг ажаалга талазы-биле эки сагыш салбас таварылгалар база турган. Бригадаларга бо талазы-биле агрономнарның контроль чок турганын айтыр херек.

Айыттынган четпестерни үзүткээр болгаш юбилейлиг чылдың ажаап алышкынның чедишкининг чорудар талазы-биле ажылдап кылдынган хемчеглерни шыгғы сагыш турган, моральдыг база материалдыг идиг бериишкинериниң принциптерни чеп ажыглаап турган мурнакчыларның дуржулгаларын массалыы-биле нептередип турган, агаар-бойдустуң байдалы берге болуп турар-даа бол, механизаторларның, бүгү тараажыларның күүнү чеп организастап, техниканы бедик бүдүргүлүг ажыглап турган, күрүненин мурнунга хүлээлгевисти күүседип шыдаар бис.

М. ДАМДЫН,
«Тиилелге» совхозтуң партком секретары.

Автомашиналарны дүрген чорудар

Улуг-Хем районнуң хөвуларында тараа культураларының чаагай дүжүдү быжып турар. Ажаап алышкынны баштай эгелээн «Улуг-Хая» совхозтуң механизаторларының соом дарый «УТКА 25 чылы» болгаш «Найырал» совхозтарның механизаторлары күстүң бо улуг ажылынче база кирипкеннер.

Аңгылап ажаап алышкын чоруп турар. Оон-биле кады баштайгы тавычыларны белүп бастырып, чаа тараа шаңнарның шөлдеринде овааластынып турар апарган. Ажаап алышкын амылдарын дүргедиринге, ылаңгыя комбайн агрегаттарын сөөсаая чок амылдадырынга автотранспорт улуг рольдуг. Районнуң бо ады үнген совхозтарын Шагаан-Арыгның автоажыл-агыйы машиналар-биле хандырар хүлээлгелиг. Ам үеде тараа болгаш силос массазын соортуру-биле совхозтарже 25 автомашинаны ол автоажыл-агый чорутпаан.

Ажылды эки организастаары-биле ийи автоколоннаны тургускан. Оларның бирээзи «Улуг-Хая» совхозта көк-тараа соортүп турар, а ийигизи «УТКА 25 чылы» совхозта силос массазын соортүп турар.

Оон-биле чергелештир бо автоажыл-агыйда чедир чылдынмаан үүлдер хөй. Ажаап алышкынче чорутса чогуур машиналарындан ам-даа 20-ни чедир чорутпаан. Ажыл-агыйның бодунда дөрт самосвал септеттинмээн, 9 үүк машиназы ам-даа септелгеде хөвээр. Чамдык машиналарның соортүр төлемжелары белен эвес.

Колхозтарның, совхозтарның автомашиналарының байдалы кандыгыл? «Күш-ажылдың хостуу» колхозта 7, Жданов аттыг колхозта 5 машина тараа соортүрүнге белен эвес. «Найырал» совхозтуң 40 ажыг автомашиналарының эвээш иезин амылдап болур.

Бо чылдың чаагай дүжүдүүнүң тараазын соортүрүнге транспорт чедишпес деп хөлээзээннинг айтырыг улуг.

Улуг-Хем районда база бар. Ынчаарга боттарында бар машиналарны четче амыглавайн тургаш, ескээртен машина алырының айтырыын көдүргенинин үмүрү чүл? Бир дугаарында боттарының иштики курлавырын дөлүзүү-биле ажыглаар херек. Колхозтарның, совхозтарның автомашиналарын ажаап алышкынга бүрүн ажыглаар болгаш автоажыл-агый планга көрдүнген машиналарының шуптузун айытнан черлеринче чорудар үмүрлуг.

ЧАЖЫЛДА

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының механизаторлары күзүн чажар көк-тараанның чажылдаашы эгелээн. Салбырның Сарыг-Ыйгыл деп черде 250 гектар шалде көк-тараа чаштынган. Ол болза совхозта күзүн чажар бүгү көк-тараанның бежен хуузу болуп турар.

Хүнде 28 гектар черге тараа чаштырар нормазын механизаторлар Дыртык-Кара Болат-оол, Домбуу Конгар-оол олар 30—33 гектар чедирип турар. Чөлаачы Кыргыс Чалгын-оол үрезин соортүлгезинге ажылдап тура, ону үзүктелдирбейн келген.

План күүсеттинген

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг, «Большевик» колхозтары, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозу мүрүнеге дүн садар чыл планнарын ажыр күүсеткен. Район ниитизи-биле дүн планым 100 хуу күүсеткен.

М. Барындай.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

КРАСНОДАР. Оң ажыл-агыйлар, кодээ районнар бүрүн-бүрүнү-биле тараа үүлээн алыр черлерге планнадып ажыр тараа чедирип берип турар. Ховулардан элеваторларга кукуруза тараазы база кээп эгелей берген.

ВОЛГОГРАД ОБЛАСТЬ. Отельниковск районнуң «Пугачевский» совхозунуң механизаторлары мурнакчы агротехниканы ажыглаап, чинге-тараанның чаагай дүжүдүн остүрүп үндүргеп. 30 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден бастырып алган тараа 16,7 центнер болган.

ОРЕЛ ОБЛАСТЬ. Ливенск районунуң Фрунзе аттыг колхозу гектар санындан-на он дөрт чартык центнер кырлыг-караны өстүрген. Чамдык черлериниң дүжүдү бир гектардан-на 17,5 центнер четкен.

Кырлыг-караны чигир сөөлээлээ болгаш картофель тараап, дүжүдүн ажаап алган, ажы чемнигчиткен черлерге тараан. Тараан черлериниң чоогунга ары чигирээр черлерни тургускулаан. Ливенск район күргүнеге баштайгы чедиг чүс тонна кырлыг-караның сеткан.

ТБИЛИСИ. Грузиниң ажыл-агыйлары виноградының дүжүдүн ажаап ап эгелээн. Дигомунуң өөредилге дуржулга ажыл-агыйының тарыга шөлдеринде «виноград конвейери» тургустунган. Аңаа августу соолгуредир ноябрь эгезинге чедир үлетпүрге ажыглаар кылдыр тарыыр 50 сорттарның дүжүдүн ажаап алыр. Ажыл-агыйның сорттар дээжилери тарыыр шөлдеринде делегейниң сургагаан бүгү виноград сыптарының дегерези—1200 янзы сорттар бар.

«Дигом конвейерин» республиканың чер болганында-ла улуг хемчеелдин-биле тургузуп турар. Оргулаштарда тараан дүжүт дөгере ажаап алдынарга, виноградчылар дагларда тараан виноградын ажаап ап эгелээр.

КУСТАНАЙ. Кустанайның ховуларында дүжүт ажаап алыр ажыл хүннүң-не улам түүктеп турар. Областың колхоз, совхозтары ийи миллион ажыг гектар шөлдүң тараа культураларын кезип дооскан. Ам бүгү комбайнарны тавычалар тараазын бастырып алырынга салып киргеп. Ында гектар сургузүдүнде 14—15 центнер тараанны бастырып ап турар.

Күргүнеге тараа садар онаалгазын күүседикпен ажыл-агыйларның сыны көүдеп турар. Чайковский аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери үрезин болгаш мал чемн болур тараазын четчелеп алган, үшкү чылдың планын күүсеткенинге киришпиттир тараа хүлээп алыр черлерже тараазын чорудуп берип турар.

КОЗЕЛЬСК (Калуга область). Август ай Козельск районнуң тараажыларынга арбын суй белектерин сунган. Аңаа тараа культураларының ажаап алдынган дүжүдү чаагай — бир гектардан-на ортумаа-биле 15 центнер болган. Күргүнеге тараа садарының планын ийи катап ажыр күүседир арганы ол берген.

«Ильичиниң чагыгларын» колхозтуң болгаш «Кызыл комбинат» совхозтуң ажыл-ишчилери онаа шылгаан. Мурнакчы агротехниканы ажыглаашл, олар бүгү шөлүнүң гектар бүрүзүнге онаалтыр 20—22 центнер дүжүттү остүрүп үндүргеп.

(СЭТА).

Чагаалардан одуруглар

Баа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң колхозчулары механизатор Сергей Оюнуң дугайын ажылгыр ооп деп мактап чугаалажырлар. Сергей шеригден халажып келгеш, Балгазынның профессионал-техниктиг училищезин 1961 чылда доозуп алгаш, колхозунда механизаторлап ажылдай берген. 1965 чылдың дүжүт ажаап алышкынын сезонунда ол 600 ажыт тонна тараанны бастырып, ажыл-агыйның мурнакчы комбайнери болу берген. Ол чылын Оюнуң ады республиканың Хүндүлел самбыразынга база кирген. Оон соонда ону «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаан. Оюн ол чылын Коммунистиг партияның хүрээленинге база кирген.

Оюн бодунуң техниктиг билиин бедидип, эмнер чылын 3-ку класстың чолаачызынга өөренип алган. Ол чылдың ажаап алышкын сезонунда 652 тонна тараанны бастырган. Оюн бо юбилейлиг чылда онза тура-соруктуг ажылдап, комбайнын бир-ле дугаарында септеп дооскаш, бо чылдың ажаап алышкын сезонунда 700 ажыт тонна тараанны бастырарын хүлээген.

С. КЕНДЕН.

• • •

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң Бижиктиг-Хая салбырының тараа шөлдеринде ажаап алышкын эгелээн. Үш комбайн 400 га арбайны тавычалай кезип турар. Адыр-Мажалыкта 280 га арбай бышкан.

Совхозта 32 комбайн, төп шаңда тараа чүдүрер, дүжүрер, арыглаар техника ажылче киреринге белен. Төп хову турлаанда 80 тонна кывар, чаар материалларны соортүп чедирген. 50 тонна бензин, 60 тонна солярка досказрларын долдур кудар дээш ийи автомашина кывар-чаар материалларны соортүп турар. Столовая ажылдап эгелээн. Үш ниити чурттагга бажыңнарында орун-дөжек долузу-биле салдынган.

Бо чылын дүжүт эрткен чылдымнан бедик болуруп ажыл-агыйның тараажылары биинп, ажаап алышкынга баш удур хынамчалыг белеткенип турар.

Д. МОНГУШ.

БАЙЛАК ДҮЖҮТ

Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң кол тарылга шөлү Онгар-Ховунуң девискээри болур. Бо чылын тараа культураларының гектар бүрүзүнден оргумаа-биле 8,2 центнер дүжүттү алыр деп планнаан болаувусса, ам чижек-биле алырга 13 центнерден кудулавас шинчилиг, чамдык участоктарның дүжүдү 18—20 центнер-даа чедип болур. Суггарылга чок ховуга мурнунда чылларда мындыг дүжүт ховар тургулаан. Моны байлак дүжүт деп санаар апаар.

Дүжүттүн чаагай болурунга агаар-бойдустуң чаашкынныг байдалы биче эвес салдарлыг болган. Ынчалза-даа чер ажылының культураазын бедидер дээш ажыл чорутпаан болза, чаңгыс агаар-бойдустуң салдары-биле чайгаар тараа үнмес болгай. Тарылганы колдуунда эрткен чылын белеткээн черлерге чорулуп, хөрээнинг ажылдап кылырын экижиткен, эки арыглаан, соортуг үрезиннерни чажып тараан болгаш тарылганы тааржыр хуусаларда чоруткан.

Байлак дүжүттү өстүрүп алыры тараажылардың бирги улуг сорулгазы, а ийиге эң шинтирлиг сорулга чүл дизе, ол дүжүттү ажыл-агыйжы ёзу-биле ажаап алыры болур. Бо чылдың ажаап алышкынынга шору белеткелдиг кирген бис. 17 тараа комбайннарының 7-зин тараанны тавычалай кезерингe белеткээн болгаш олар ам ажыллап турар. Хову турлаа бо чылын эки белеткеттингеп. Кижилер ковуйей бергенде, каш-каш эдлчег-биле чемневир бичии столованың орнунга, чаа, улуг столованы тутка. Таңдыгы чурттаар чаа бажынны база тутка. Шаңны элээн алгыдып, крышалыг серини тудуп, аңаа цементилеп турар.

Ажаап алышкынның ажыл планын, ажылдың хүн чурумун болгаш материалдыг сонуургалдың хемчеглерин ажылдап кылган. Бистиң кызыл булунувуска келген кижи бо бүгүнү болгаш колхозтуң социалистиг хүлээлгелерин, механизаторларның хүн бүрү коргузуглерин кымдан-даа айтырбайн ганыжып ап болур. Механизаторларның материалдыг сонуургалын бедидери-биле мындыг негелделерни тургускан: ажаап алышкынның он хонуң түңнелинде чогуур нормазын 130—150 хуу күүсеткенде 5 рубль, 150—170 хуу болза 7 рубль, 170—200 хуу болза 10 рубль-биле шаңнаар. Тараа соортугелинге, силос салышкынынга мону база бир дөмей тургускан. Ажаап алышкын сезонунун түңнелинде 500 ганы ажаараан комбайнерни 100 рубль, 700 ганы болгаш оон хөйүү ажаараанда — 150 рубль, 800 ганы болгаш оон хөйүү ажаараанда — 200 рубль-биле шаңнаар. Моон ангыда норма күүсеткенин дээш 300 кг тараанны база тыпсыр.

Бо бүгү хемчеглер бистиң механизаторларны юбилейлиг чылдың дүжүдүн дүрген болгаш шынарлыг ажаап алырынче хей-аът кирип турар. Оон чижээ ажаап алышкынның баштайгы хүннеринде ажыл нормазын ийи катап ажыр күүсеткип турар мурнакчыларның — хүннүң маадырларының тыптып турары болур. Комбайнер Оюн Ян-оол хүнде 21 ганы тавычалай кезер тургаш, 43 га чедирип, онаалдазын 200 ажыг хуу күүсеткип турар. Леонид Бибик дөрт хүн иштинде 170 ганы, Оюн Тыртык-Кара — 188 ганы, Николай Миньков — 166 ганы тавычалай кескен. Беш агрегат ажаап алышкынның баштайгы дөрт хүнүнде 740 га кызыл-тасты тавычалай кескен, алы агрегат бүрүзү бүдүн чартыктан ажыг норма күүсеткен. Ам дөрт кезиндеге болгаш болурун бастырарынга кирер агрегаттарның комбайнерлери шак мынчаар ажылдаар болза, бүгү тараанны сентябрьга ажаап аптар бис.

Систе четпестер база бар. Чижээ, шаңывыс белеткели ам-даа доозулбаан, шаңга тараа ажыр мыш хүүректер, малдыырлар белен эвес. Механизаторларның санын ийи эзлчег-биле ажылдаарынга четпес.

Баа-Хем районда «Коммунизмче овук» колхозтуң тараажыларының кыйгырыын солуудан номчуп танышпывыс. Оларның патриотчу эгелээшкинин ийин-биле деткип турар бис. Бистиң колхозтуң күргүнеге тараа садар планы 500 тонна чүве. Октябрьның 50 чылының алдарлыг байырлалынга куш-ажылчы белекти турар сорулга-биле Төрээн чурттуң шыгжамырынга 2000 тонна тараанны урар хүлээлгени алган бис.

В. ОЮН,
№ 1 трактор-хову бригадазының бригадири.

ЧУРУКТА: ажаап алышкынының баштайгы мурнакчылары, хүннүң маадырлары комбайнерлер О. Ян-оол (солагай талазында) Л. Бибик, О. Тыртык-Кара.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ПАРТИЯ АМЫДЫРАЛЫ

ТЕЗИСТЕРНИ—ЧОНГА

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бежен чыл дургузунда эрткен төөгүлүг улуг оруун тодаргай коргузуп, келир уеле перспективазын айытпышаан, хүннүң чугула сорулгаларын тода айтып турар төөгүлүг документ — «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга» СЭКП ТК-ның Тезистерин Кара-Хөлдүң бүгү ажылчы чоннары улуг оорушку болган күш-ажылчы бедик кодурлуушкүн-биле үткүп хүлээп алган.

Бо чугула документиниң политиктиг ханы ужур-дузазын кижи бүргүзүге чедир тайылбырлаарын хандырар дээш, Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозта партком, оон чер-черде эге организациялары политмассалыг, организастыг ажылдарны чоруткан. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлери болган Тезистер партколга үнген соон парый, колхоз товузунге, бригадаларга, фермаларга ажылчы чоннарның хуралдарын арттыргылаан, анаа ол документилериниң дугайында илеткелдерни кыгыдаан. Оларга колхозчулар санал-оналын берип, чаа-чаа хүлээлгелерин алган.

Ам уеле 46 агитаторлар, 18 лекторлар төп суурда, бригадаларда, хойжуларда быжыглаттынган болган Тезистерни улам ханы пропагандалаар талазы-биле ажылдап турар. Агитатор бүргүзү быжыглаткан участогунга докладчал барып, номчулгаларны, беселарны кылып турар. Коммунист агитаторлар И. Балчый, Х. Дойнуң, М. Хертек болган оскелерде агитатор хүлээлгезин эң ак сеткилдиг күүседип, Тезистерде ханы утказыг түңнелдерни хүн бүрүнүң практиктиг ажыл-херээ-биле эки холбап турар.

Школа директору Б. Барбага удуртурган лекторлар боттарының ажылын Тезистерни пропагандаларынче кол үгландырган. «Билиг» ниитилелдиң бо эге организациязы Тезистерниң кол-кол чүүдлерин лекторларга хуваап алган, лектор бүргүзү айда 2 лекцияны номчаан турарын чедип ап турар. Б. Барба, Х. Серенмаа шыкаш иленкейлиг лекторларывыс чон ортузунга каш-даа удаа лекция номчаан. Тезистерни аас-биле пропагандаларындан аңгыда, суурнун радио бердиринден неделя санында үш удаа беседаларны агитаторлар, лекторлар кылып турар.

Партия Төп Комитединиң июнь Пленумунуң шиитпирлери болгаш Тезистер, оларны колхозчу ажылмишчилерге калбаа-биле таныштырып тайылбырлааны ажылчы чоннарның күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг кодурлуушкүнүн болдурган. Оон ачызында колхоз партык чылда күүрүне мурнунга алган социалистиг хүлээлгелерин: мал остүрелиниң планын бүгү чүзүнү-биле, дүк, сүт, эт садарының планнарын шуптузун ажыр күүседир арганыг болган. Ам уеле ушку кварталдың эът, сүт садарының планы багай эвес чоруп турар болгаш бүрүн күүседип болур арга бар. Дүк планын күүседиринде элээн бергелер бар, ынчалзажок, бар арга курлавырларны чоп ажылдаар болза, күүсеттинер ужурлуг.

Мал, тулуг, хову ажылдарында мурнакчы кижилер улам ковудээн. Коммунист хойжулар, бир ог-бүле иштэ И. Балчый, И. Сенденмаа олар хураганнарны сакман арга-биле остүрүп тургаш, төрүүр чүс хойга онаштыр 105 хураганны доруктурган, бир хойга онаштыр 1,5 кг дүк алыр тургаш, 1,7 кг алган. Ам уеле кыштаа бүрүн белеп, 10 тоина сигенни сараттап алган, база бир 10 тоннаны кестирип алгаш, болуп турар. Хойжу Х. Успун-Сагды чүс хойга онаштыр 106 хураганны камгалап алган.

Саанчылар Долганмаа Хертек, Серекмаа Хомушку олар сүт саар талазы-биле 7 айларның планын ажыр күүсеткен. Сарлык малчызы Сагды Иргит бо чылын онза чүткүдүүр ажылдап турар. Төрүүр чүс сарлыкка онаштыр 76 быжа алган. Чоогунда малчын оорун эвилелдеп алгаш, ыраккы Даштыг-Хөлче машина оруун кылдыртаан. Бир кыштанны бодунуң күжү-биле кылган, элээн улуг сигеп шолуп кажаалаан, суттаргаан.

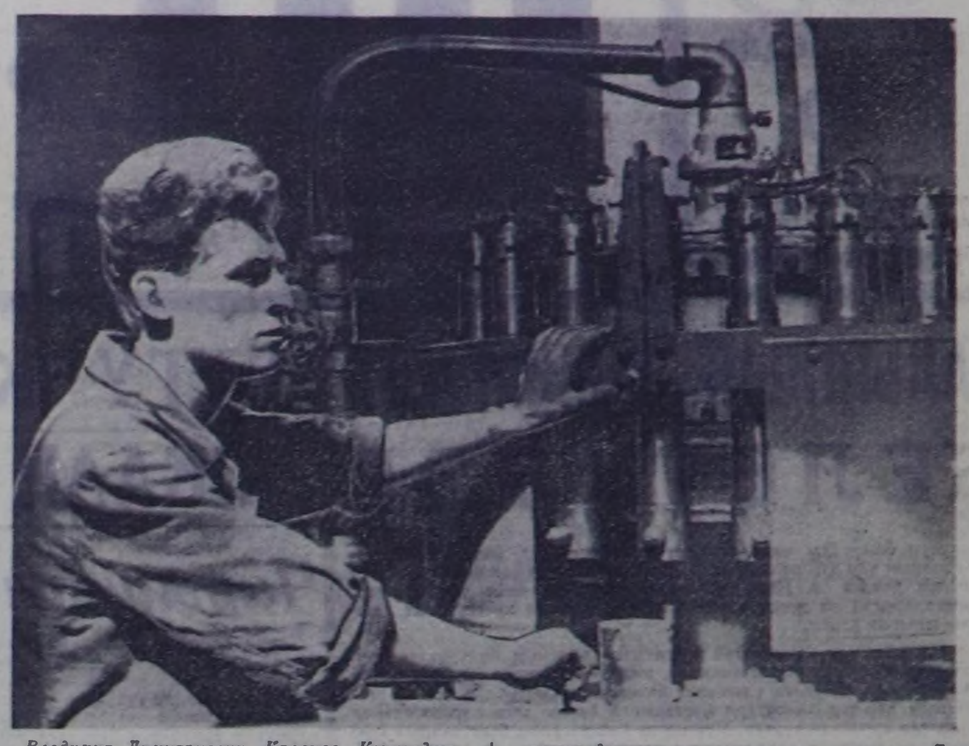
Тудугжу үш алышкы — Хертек Норбужаа, Оюмаа, Чамбаа олар-ның звеносу тудугжуларның чарыжынга бирги черни салбайн келген. Столярда чаланып турар Хертек Мыйыраа, Хертек Байыр-оол олар нарын эт-херексел, ог ыяжы кылыр талазы-биле сураг-жаан. Дамдын-Сүрүүнүң кылган туулбулары бо чылын эң эки шынарлыг. Херээжен тудугжулар Х. Арышмаа, С. Чылбак, Х. Севиядей, Х. Коштанай оларның шевер холдары колхозчу чоннуң сеткилин оортүп турар.

Тезистерни пропагандалап турарывыста четпес талалар база бар. Анаа бирги ээлчегде коскү агитацияның багай болуп турары хамаарыжыр. Чамдык агитаторлар участоктарынга ховар баар, лекторлар даалгазын күүсетпейн баар таварыгалар бар. Бо бүгү ажыл-агыйга база салдарлыг болуру чугаажок. Харын моон ужурунда мал чеми белеткээри хожудап, мал төлү үзери, планныг онаалдаларны күүседири саадап турар.

Политмассалыг ажылда болгаш ажыл-агыйда чамдык четпестерни чайладып тургаш, Совет эрге-чагырганың 50 чылынга чедиишкиннерниг ужуражырынче колхозчуларның күжүн мобилизастаар талазы-биле ажыды күштедирип, оон кол үзээнге Тезистерни салырын чедип алыр дээш кара-хөлчүү коммунистер ам-даа хөйну кылыр ужурлуг бис.

С. ОЧУР,
колхозта партиом секретары.

АНЫЯК КОММУНИСТ

Владимир Димитриевич Кравцов Кызылдың пиво заводунга ажылдаа-ла үр болбаан. Ынчалзажок техникага ынакшылдыг аныяк ажылчын коллектив кежигүннериниң изиг хүндүткелин чедип алган. Слесарь эш Кравцовтуң дежурнайлаан ээлчээнде заводтуң парын херекселдерн үрелип, будүрүлге чорудулгазы үзүткели бээр таварыла турбаан. Заводтуң бүгү аппараттарын болгаш дериг-херекселдерин ыяк өөренип алгаш, оларныл ажаалга, септелгезин чөгүүр үезинде чорудуп турары-биле аныяк слесарь эки көргүзүлгелерни чедип ап турар.

Бо чылын Кызылдың пиво заводунга будүрүлге шолуп алгыдар талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Ийи конвейер шугумнуг чаа цехтиң дериг-херекселдериниң тургузуушкуну бо хүнгерде хайнышкынныз чоруп турар. Цехке херектиг бүгү механизмнерни тургузарын, хынап эдиктирерин будүрүлгениң мурнакчызы эш Кравцовка дааскан. Коллективтиң удуртулга черинің даескан ажылын ол эки күүсеткен. Бүгү механизмнерни элгеп тургускаш, оларның эдилге хыналдавын чорудуп турар.

Октябрь байырлалын таварыштыр республиканың ажылчы чоннарынга чаа цехтиң продукциязын садып өгеэзер. Цех чүс муң шиа аралары болгаш эзирттес сускуннарны будүрүп үндүрер күүлүг.

Будүрүлгекиң мурнакчызы коммунист эш Кравцов партия организациязының берген даалгазын эки күүседи турар. Ажылчыннар ортузунга беседа, номчулганы чоруттушаан, агитаторлар ажылын үзүктелдирбейн турар.

Будүрүлгекиң мурнакчызы аныяк ажылчын эш Кравцовтуң ак сеткилдиг ажылын үнелеп көрбүшаан, коллектив кежигүннери ону валдын холдуг ажылчын» деп мактап чугаалажып турарлар.

ЧУРУКТА: коммунист В. Д. КРАВЦОВ.
И. ИВАНОВТУҢ өөзү болган фотозу.

АНЫЯАНДАН-НА МАЛЧЫН

Ланзыы Балданович Оюн Таңды районнуң «Коммунизмниң хереги» колхозунуң дуржулгалыг болгаш хөөчүн хөйжуларының бирээзи. Ол 1941 чылда Элегес сумузунга организастаттынып тургустунган МЧАЗ-ге кирген болгаш МЧАЗ-ни тургузарының идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи болган.

Мал, чер ажыл-агыйының эвилелиниң кежигүннери каттыжып ажыл-агыйның улуг ушур-дузазын билгеш, ынчаарда нөөкази Кочетовка суурга орус тараачыннарның организастап тургусканы колхозка каттышпаар, демнүштүг ажыл-агыйны тургузар деп шиитпирээзи, ол колхозка каттышкан. Оон эгелээш-ле Ланзыы Балданович колхозтуң аът-тарын кадарын эгелээзи. Колхоз баштаар черни ниитиниң малын остүрүп көөдедип болур кижилер деп аңаа бүзүрээш, хөй кадарарын сүмелээзи. Ланзыы Балданович ол сүмени күзелдии-биле хүлээп алган.

Ланзыы Балданович ог-бүлезиби-биле кыштың сөөгүнда, чайның изинде, чаъстыг-берээниг хүннерде малын кызыкаа малдап, едар-белчирин, суг-суггадын тааргыштырып ажылдап келген. Бо дээрге, нарын, харысалгазы улуг ажыл деп ог-бүле араазында шынын чугаалажып ораар. 1947 чылдың ыяжының хар улуг, сөөк база дыңзыг, берге кыштарның бирээзи болган. Ынчалза-даа белетээн мал чеми четчир, хүндүскү чер едарын планнап, хүнхүннериң агаар-бойдус байдалын көрүп тургаш, ыяжы болгаш ажыл едарларны тааргыштыр едарладып, кыштың хүр эртип, чаш хураганнарны менди камгалап алган. Ол уеле малчыннарга чурттаага башкынары кол кыштагаргга бар тургулаан, бүгү малчыннарны чурттаага башкынары-биле хандырыга четпес турган.

Хөөчүн хөйжу чыл келген түдүм шээр малды шагның үе-үеэринде канчаар едарладып, суггадын хандырарын өөренип, бодунга байлак дуржулганы чыып ап, төрээн колхозунга 20 чыл иштинде төрүүр хой кадарып, чыдың-на хой хураганнарны камгалап ап, хөй-хөй тонна дүктү кыргып берип келген. Колхоз баштаар черни ол хөйжу ог-бүленің ыяжыман күш-ажылын бедин-биле үнелеп, өртектиг баранныар-биле хөй удаа шаңнаан.

Оюн Ланзыы чүгле колхозтуң мурнакчы хөйшүзү эвес, харын-даа районнуң мурнакчыларының санынга кирип, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Хүндүлел бижиктери-биле каш удаа шаңнаткыланган.

Мурнакчы хөйжунуң мобилэйлиг чыдың эгезинден бээр бо хүннерге чедир, байыралга алдаршыткан социалистиг хүлээлгезин күүседип турары ыындыг. Төрүүр чүс хойга онаштыр 95 хураганны камгалаап алыр дээн хүлээлгезин 101 кылдыр, хой бүргүзүнден 2 кг 200 грамм дүн кыргын алыр хүлээлгезин 2 кг 500 грамм кылдыр күүсеткен. Бо чылгы эрте төрээн хураганнарының дүгү-биле катай 1 тонна 328 кг дүктү кыргын алгаш, төрээн колхозунга орулга кылдыр киирген.

Хөйжу кадарып турары төрүүр 608 баш хөөн кышка удур эки семиртип алыр сорулганы салгаш, чазагаашкынынны ийи удаа, чайлагаашкынынны үш удаа одар солуп, хөйнүң эки деңгип семириринің хемчеглерин алган. Ам ол Алдыы-Элегестиң Чаш-Шанчыг адаа Даштыг-Хөнаште хөөн одарладып турар. Ажаап алышкын бичии шулуудай бээрге, тараазы ажаап алдынган шөлдерни көрүп тургаш, хөөн тараа орнунга барып одарладырын хөйжу планнап алган.

Чайын, күзүн эки семиртилге алган хойлар кыштың хүр ажар деп чүвени хөйжу ажылының дуржулгазындан билир.

С. ТАМЧАЙ.

Сергей Надысиева удуртқан чаярби кижилиг тудуг бригадазы Кызылдың универсалдыг садының ийиги каъдының хамазын салып дооскан. Каменщик Мария Зарипова, ажылчын Антонина Куреева олар өскелерге үлегерин көргүзүп, мурнуку одурүүда чоруп турар.

ЧУРУКТА: бригаданың мурнакчылары М. Зарипова (оң талазындан)-биле А. Куреева.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Допчузу-биле

★ Комүп чоруур № 586 механизастаттынган колоннаның тудуг бригадазының эш Санаа удурткан звеносу «Найырал» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга хамаарышкан Каңмыындыг деп черде малчыннар турар ийи кыштага ийи чаа чурттаага башыңын тудуп берген, моон мурнунда өгге кыштап турган хөйжулар аңаа улуу-биле өөрзэн. (Бижикчи Д. ДАМБА).

★ Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң шарыжыктар кадарчызы Салчаа Ламбын кадарылганы чөп организастааны-биле бир башка онаштыр хонукта немелде деңзинии 870 грамм чедир ап келген. Юбилейлиг чылда бодунга алган хүлээлгелерин чедиишкиннег күүседиринге ол бүзүрелдиг. (К. СРАТ-ООЛ).

★ Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг колхозунда чеден харлыг тудугжу Шактар Сюруң ирейни бисте биибес кижи чок. 171 дөрбелчин метр спорт шөлдүг школа тудуунда ол киржип турар.

— Бо доостурга бисте спортчулар-даа дыңзыг хөделип үнер эвеспе — деп ол чугаалаар. (М. СЫГЫР-ООЛ).

★ Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозта ногаа-хову бригадазының кежигүннери кодурга, маягыга удур 16500 шээр, 10 муң баш бода малды чугганнар.

(Б. БАГЫТ-ООЛ).

Ажыл-ишчи кижи

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чыды» совхозтуң хойжу бригадаларының бирээзи Булак-Хараганда турар. Ында Тыва АССР-ниң Дээди Соведжиниң депутадызы Моңгуш Сандакович Чаш-оол удурткан хойжу бригаданың баазазы чылдың кайы-даа үезинде шээр малдың өсүдезинге болгаш семиртилгеге эң-ве таарышкан байдалдарлыг.

Бригаданың төөгүде деткен кажаалар, чурттаага бажыңнарм, чүнар-бажың бар, а электроэнергия малчыннарның культуразын бедидип, күш-ажылды чиигедип турар. Бригаданың ажыл-херектериниң дугайын Моңгуш Сандакович мынчаар чугаалады:

— Совхозтуң хой ажылынга 7 чыл болдум. Сөөлгү чылдарда № 1 хойжу бригаданың кижилери хойжуң үкелээлин эңгидилер, малдың продуктулуун бедидилер, хураганнарны менди камгалаар дээш... черле түңү кыбаан дээр. Эң-ве кол чүве—малчыннарның күш-ажылын шын организастап, чоннуң чаагай амыдыралы дээш сагыш салымышкын болдур.

Бригаданың ажылын эки удуртуп, совхоз будүрүлгезинге хой чылдарда үре-түңнелдиг ажылдары дээш Моңгуш Сандакович өртектиг белектер-биле, хүндүлел бижиктер-биле каш удаа шаңнадып келген. Совхозчулар ону Тыва АССР-ниң Дээди Соведжиниң депутадызынга ийиги удаа ужаатыр сөңгүп, улуг идегелди коргускен.

Ниити бригадага онаштыр алырга, бо чылдың коргузуглери эрткен чылдардан элээн куду болган. Саннарның артында түү барыл, кижилер канчаар ажылдап келгенин даап анализтеп көргеш, билип алган түүдериве ыындыг: түңүң-даа мурнунда чугаалап кавр чүве—эш Чаш-оол болгаш оон бригадазының малчыннары юбилейниг чылда дыка кызымак ажылдап келген.

Маңаа чижектерни сайгарып, деңнештээли. Совхозтуң Иштии-Хем салбырынга бир кодан ак хойлар тургап, аңаа төрүүр хойларның чүс башка онаштыр чылдың-на 50—55 хире хураган ап келгеш, план күүседиринге бергедеп, карылгалыг тургап.

Карылгалыг ол коданны арткен 1966 чылдың күскээр эш Чаш-оолдуң бригадазынга шилчиткен. Моңгуш Сандакович ол үеде Москага дыштанып турган, ынчалза-даа бригаданың малчыннары «тускай эртемнигнер чүвенің ужуруун билгеш, ынчаар солуп турар-дыр, азырап чорбаан хой эвес, ап алгаш, амдыы чылдан бээр түңнелии көргей-ле бие» дээш хүлээп алган.

Ынчангаш чүс хойдан биштай 87 хураганны алган, чартык чыл дургузунда элээн каш хураган өлгеш, түңнел 83 хураган болган. Маңаа мурнунда турганы ышкаш, чүс хойдан 50 эвес, харын 87-дир!—деп бир чугаалап болур бис.

Дүк талазы-биле хүлээнгени 2,8 кг орнунга 3,3 кг кылдыр күүседип, ажыр алган. Ниити бригада 960 кг дүктү планнан ажыр дужаагаш. Маңаа немелде тайылбыр: бир кодан дүкүр хойларны өске бригадаже шилчидипкенин база бодаар.

Амгы үеде хойжу бригаданың малчыннары боттарының күжү-биле сиген кезип, бригада төвү — Булак-Хараганда баштайгы сараттарны тургузуп алган. Будук-бүрү чемнерни база белеткеп турар.

Н. НИКОЛАЕВ.

1967 ч. Август 29.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

ОКТЯБРЬ БОЛГАШ БУРЖУАЗ ИДЕОЛОГИЯНЫҢ КРИЗИЗИ

В. И. Ленинниң «Карл Марксты өөредиинің төөгүлүг салым-хуузу» деп сурагжаан түүлү мындыг сөстер-биле доостур: «Марксизмниң тыптып келгенинниң соонда бүгү делегейниң төөгүзүнүң үш улуг үечадалларының кайызы-даа оон чаа-чаа бадыткаашкынын болгаш чаа-чаа тиилелгелерин херек кырында коргускүскен. Ынчалза-даа келир үениң төөгүзүт үе-чадазы оон-даа артык бадыткалдыг тиилелгени марксизмге сөңнээр апаарр. (Чогаалдарның долу чыындызы, 23-кү том, 4-кү арын).

Ол генваадыт үгланныг кижиниң болгаш канчаар-даа аажок улуг революциязының шиитпирлери болгаш Тезистер төп суурда, бригадаларда, хойжуларда быжыглаттынган болгаш Тезистерни улам ханы пропагандалаар талазы-биле ажылдап турар. Агитатор бүргүзү быжыглаткан участогунга докладчал барып, номчулгаларны, беселарны кылып турар. Коммунист агитаторлар И. Балчый, Х. Дойнуң, М. Хертек болган оскелерде агитатор хүлээлгезин эң ак сеткилдиг күүседип, Тезистерде ханы утказыг түңнелдерни хүн бүрүнүң практиктиг ажыл-херээ-биле эки холбап турар.

Школа директору Б. Барбага удуртурган лекторлар боттарының ажылын Тезистерни пропагандаларынче кол үгландырган. «Билиг» ниитилелдиң бо эге организациязы Тезистерниң кол-кол чүүдлерин лекторларга хуваап алган, лектор бүргүзү айда 2 лекцияны номчаан турарын чедип ап турар. Б. Барба, Х. Серенмаа шыкаш иленкейлиг лекторларывыс чон ортузунга каш-даа удаа лекция номчаан. Тезистерни аас-биле пропагандаларындан аңгыда, суурнун радио бердиринден неделя санында үш удаа беседаларны агитаторлар, лекторлар кылып турар.

Партия Төп Комитединиң июнь Пленумунуң шиитпирлери болгаш Тезистер, оларны колхозчу ажылмишчилерге калбаа-биле таныштырып тайылбырлааны ажылчы чоннарның күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг кодурлуушкүнүн болдурган. Оон ачызында колхоз партык чылда күүрүне мурнунга алган социалистиг хүлээлгелерин: мал остүрелиниң планын бүгү чүзүнү-биле, дүк, сүт, эт садарының планнарын шуптузун ажыр күүседир арганыг болган. Ам уеле ушку кварталдың эът, сүт садарының планы багай эвес чоруп турар болгаш бүрүн күүседип болур арга бар. Дүк планын күүседиринде элээн бергелер бар, ынчалзажок, бар арга курлавырларны чоп ажылдаар болза, күүсеттинер ужурлуг.

Мал, тулуг, хову ажылдарында мурнакчы кижилер улам ковудээн. Коммунист хойжулар, бир ог-бүле иштэ И. Балчый, И. Сенденмаа олар хураганнарны сакман арга-биле остүрүп тургаш, төрүүр чүс хойга онаштыр 105 хураганны доруктурган, бир хойга онаштыр 1,5 кг дүк алыр тургаш, 1,7 кг алган. Ам уеле кыштаа бүрүн белеп, 10 тоина сигенни сараттап алган, база бир 10 тоннаны кестирип алгаш, болуп турар. Хойжу Х. Успун-Сагды чүс хойга онаштыр 106 хураганны камгалап алган.

Саанчылар Долганмаа Хертек, Серекмаа Хомушку олар сүт саар талазы-биле 7 айларның планын ажыр күүсеткен. Сарлык малчызы Сагды Иргит бо чылын онза чүткүдүүр ажылдап турар. Төрүүр чүс сарлыкка онаштыр 76 быжа алган. Чоогунда малчын оорун эвилелдеп алгаш, ыраккы Даштыг-Хөлче машина оруун кылдыртаан. Бир кыштанны бодунуң күжү-биле кылган, элээн улуг сигеп шолуп кажаалаан, суттаргаан.

Тудугжу үш алышкы — Хертек Норбужаа, Оюмаа, Чамбаа олар-ның звеносу тудугжуларның чарыжынга бирги черни салбайн келген. Столярда чаланып турар Хертек Мыйыраа, Хертек Байыр-оол олар нарын эт-херексел, ог ыяжы кылыр талазы-биле сураг-жаан. Дамдын-Сүрүүнүң кылган туулбулары бо чылын эң эки шынарлыг. Херээжен тудугжулар Х. Арышмаа, С. Чылбак, Х. Севиядей, Х. Коштанай оларның шевер холдары колхозчу чоннуң сеткилин оортүп турар.

Тезистерни пропагандалап турарывыста четпес талалар база бар. Анаа бирги ээлчегде коскү агитацияның багай болуп турары хамаарыжыр. Чамдык агитаторлар участоктарынга ховар баар, лекторлар даалгазын күүсеткейн баар таварыгалар бар. Бо бүгү ажыл-агыйга база салдарлыг болуру чугаажок. Харын моон ужурунда мал чеми белеткээри хожудап, мал төлү үзери, планныг онаалдаларны күүседири саадап турар.

Политмассалыг ажылда болгаш ажыл-агыйда чамдык четпестерни чайладып тургаш, Совет эрге-чагырганың 50 чылынга чедиишкиннерниг ужуражырынче колхозчуларның күжүн мобилизастаар талазы-биле ажыды күштедирип, оон кол үзээнге Тезистерни салырын чедип алыр дээш кара-хөлчүү коммунистер ам-даа хөйну кылыр ужурлуг бис.

С. ОЧУР,
колхозта партиом секретары.

Моңгуш Сандакович Чаш-оол Тыва АССР-ниң Дээди Соведжиниң депутадызынга ийиги удаа ужаатыр сөңгүп, улуг идегелди коргускен.

Ниити бригадага онаштыр алырга, бо чылдың коргузуглери эрткен чылдардан элээн куду болган. Саннарның артында түү барыл, кижилер канчаар ажылдап келгенин даап анализтеп көргеш, билип алган түүдериве ыындыг: түңүң-даа мурнунда чугаалап кавр чүве—эш Чаш-оол болгаш оон бригадазының малчыннары юбилейниг чылда дыка кызымак ажылдап келген.

Маңаа чижектерни сайгарып, деңнештээли. Совхозтуң Иштии-Хем салбырынга бир кодан ак хойлар тургап, аңаа төрүүр хойларның чүс башка онаштыр чылдың-на 50—55 хире хураган ап келгеш, план күүседиринге бергедеп, карылгалыг тургап.

Карылгалыг ол коданны арткен 1966 чылдың күскээр эш Чаш-оолдуң бригадазынга шилчиткен. Моңгуш Сандакович ол үеде Москага дыштанып турган, ынчалза-даа бригаданың малчыннары «тускай эртемнигнер чүвенің ужуруун билгеш, ынчаар солуп турар-дыр, азырап чорбаан хой эвес, ап алгаш, амдыы чылдан бээр түңнелии көргей-ле бие» дээш хүлээп алган.

Ынчангаш чүс хойдан биштай 87 хураганны алган, чартык чыл дургузунда элээн каш хураган өлгеш, түңнел 83 хураган болган. Маңаа мурнунда турганы ышкаш, чүс хойдан 50 эвес, харын 87-дир!—деп бир чугаалап болур бис.

Дүк талазы-биле хүлээнгени 2,8 кг орнунга 3,3 кг кылдыр күүседип, ажыр алган. Ниити бригада 960 кг дүктү планнан ажыр дужаагаш. Маңаа немелде тайылбыр: бир кодан дүкүр хойларны өске бригадаже шилчидипкенин база бодаар.

Амгы үеде хойжу бригаданың малчыннары боттарының күжү-биле сиген кезип, бригада төвү — Булак-Хараганда баштайгы сараттарны тургузуп алган. Будук-бүрү чемнерни база белеткеп турар.

Н. НИКОЛАЕВ.

В. И. Ленинниң «Карл Марксты өөредиинің төөгүлүг салым-хуузу» деп сурагжаан түүлү мындыг сөстер-биле доостур: «Марксизмниң тыптып келгенинниң соонда бүгү делегейниң төөгүзүнүң үш улуг үечадалларының кайызы-даа оон чаа-чаа бадыткаашкынын болгаш чаа-чаа тиилелгелерин марксизмге сөңнээр апаарр. (Чогаалдарның долу чыындызы, 23-кү том, 4-кү арын).

Ол генваадыт үгланныг кижиниң болгаш канчаар-даа аажок улуг революциязының шиитпирлери болгаш Тезистер төп суурда, бригадаларда, хойжуларда быжыглаттынган болгаш Тезистерни улам ханы пропагандалаар талазы-биле ажылдап турар. Агитатор бүргүзү быжыглаткан участогунга докладчал барып, номчулгаларны, беселарны кылып турар. Коммунист агитаторлар И. Балчый, Х. Дойнуң, М. Хертек болган оскелерде агитатор хүлээлгезин эң ак сеткилдиг күүседип, Тезистерде ханы утказыг түңнелдерни хүн бүрүнүң практиктиг ажыл-херээ-биле эки холбап турар.

Школа директору Б. Барбага удуртурган лекторлар боттарының ажылын Тезистерни пропагандаларынче кол үгландырган. «Билиг» ниитилелдиң бо эге организациязы Тезистерниң кол-кол чүүдлерин лекторларга хуваап алган, лектор бүргүзү айда 2 лекцияны номчаан турарын чедип ап турар. Б. Барба, Х. Серенмаа шыкаш иленкейлиг лекторларывыс чон ортузунга каш-даа удаа лекция номчаан. Тезистерни аас-биле пропагандаларындан аңгыда, суурнун радио бердиринден неделя санында үш удаа беседаларны агитаторлар, лекторлар кылып турар.

Партия Төп Комитединиң июнь Пленумунуң шиитпирлери болгаш Тезистер, оларны колхозчу ажылмишчилерге калбаа-биле таныштырып тайылбырлааны ажылчы чоннарның күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг кодурлуушкүнүн болдурган. Оон ачызында колхоз партык чылда күүрүне мурнунга алган социалистиг хүлээлгелерин: мал остүрелиниң планын бүгү чүзүнү-биле, дүк, сүт, эт садарының планнарын шуптузун ажыр күүседир арганыг болган. Ам уеле ушку кварталдың эът, сүт садарының планы багай эвес чоруп турар болгаш бүрүн күүседип болур арга бар. Дүк планын күүседиринде элээн бергелер бар, ынчалзажок, бар арга курлавырларны чоп ажылдаар болза, күүсеттинер ужурлуг.

Мал, тулуг, хову ажылдарында мурнакчы кижилер улам ковудээн. Коммунист хойжулар, бир ог-бүле иштэ И. Балчый, И. Сенденмаа олар хураганнарны сакман арга-биле остүрүп тургаш, төрүүр чүс хойга онаштыр 105 хураганны доруктурган, бир хойга онаштыр 1,5 кг дүк алыр тургаш, 1,7 кг алган. Ам уеле кыштаа бүрүн белеп, 10 тоина сигенни сараттап алган, база бир 10 тоннаны кестирип алгаш, болуп турар. Хойжу Х. Успун-Сагды чүс хойга онаштыр 106 хураганны камгалап алган.

Саанчылар Долганмаа Хертек, Серекмаа Хомушку олар сүт саар талазы-биле 7 айларның планын ажыр күүсеткен. Сарлык малчызы Сагды Иргит бо чылын онза чүткүдүүр ажылдап турар. Төрүүр чүс сарлыкка онаштыр 76 быжа алган. Чоогунда малчын оорун эвилелдеп алгаш, ыраккы Даштыг-Хөлче машина оруун кылдыртаан. Бир кыштанны бодунуң күжү-биле кылган, элээн улуг сигеп шолуп кажаалаан, суттаргаан.

Тудугжу үш алышкы — Хертек Норбужаа, Оюмаа, Чамбаа олар-ның звеносу тудугжуларның чарыжынга бирги черни салбайн келген. Столярда чаланып турар Хертек Мыйыраа, Хертек Байыр-оол олар нарын эт-херексел, ог ыяжы кылыр талазы-биле сураг-жаан. Дамдын-Сүрүүнүң кылган туулбулары бо чылын эң эки шынарлыг. Херээжен тудугжулар Х. Арышмаа, С. Чылбак, Х. Севиядей, Х. Коштанай оларның шевер холдары колхозчу чоннуң сеткилин оортүп турар.

Тезистерни пропагандалап турарывыста четпес талалар база бар. Анаа бирги ээлчегде коскү агитацияның багай болуп турары хамаарыжыр. Чамдык агитаторлар участоктарынга ховар баар, лекторлар даалгазын күүсеткейн баар таварыгалар бар. Бо бүгү ажыл-агыйга база салдарлыг болуру чугаажок. Харын моон ужурунда мал чеми белеткээри хожудап, мал төлү үзери, планныг онаалдаларны күүседири саадап турар.

Политмассалыг ажылда болгаш ажыл-агыйда чамдык четпестерни чайладып тургаш, Совет эрге-чагырганың 50 чылынга чедиишкиннерниг ужуражырынче колхозчуларның күжүн мобилизастаар талазы-биле ажыды күштедирип, оон кол үзээнге Тезистерни салырын чедип алыр дээш кара-хөлчүү коммунистер ам-даа хөйну кылыр ужурлуг бис.

С. ОЧУР,
колхозта партиом секретары.

Моңгуш Сандакович Чаш-оол Тыва АССР-ниң Дээди Соведжиниң депутадызынга ийиги удаа ужаатыр сөңгүп, улуг идегелди коргускен.

Ниити бригадага онаштыр алырга, бо чылдың коргузуглери эрткен чылдардан элээн куду болган. Саннарның артында түү барыл, кижилер канчаар ажылдап келгенин даап анализтеп көргеш, билип алган түүдериве ыындыг: түңүң-даа мурнунда чугаалап кавр чүве—эш Чаш-оол болгаш оон бригадазының малчыннары юбилейниг чылда дыка кызымак ажылдап келген.

Маңаа чижектерни сайгарып, деңнештээли. Совхозтуң Иштии-Хем салбырынга бир кодан ак хойлар тургап, аңаа төрүүр хойларның чүс башка онаштыр чылдың-на 50—55 хире хураган ап келгеш, план күүседиринге бергедеп, карылгалыг тургап.

Карылгалыг ол коданны арткен 1966 чылдың күскээр эш Чаш-оолдуң бригадазынга шилчиткен. Моңгуш Сандакович ол үеде Москага дыштанып турган, ынчалза-даа бригаданың малчыннары «тускай эртемнигнер чүвенің ужуруун билгеш, ынчаар солуп турар-дыр, азырап чорбаан хой эвес, ап алгаш, амдыы чылдан бээр түңнелии көргей-ле бие» дээш хүлээп алган.

Ынчангаш чүс хойдан биштай 87 хураганны алган, чартык чыл дургузунда элээн каш хураган өлгеш, түңнел 83 хураган болган. Маңаа мурнунда турганы ышкаш, чүс хойдан 50 эвес, харын 87-дир!—деп бир чугаалап болур бис.

Дүк талазы-биле хүлээнгени 2,8 кг орнунга 3,3 кг кылдыр күүседип, ажыр алган. Ниити бригада 960 кг дүктү планнан ажыр дужаагаш. Маңаа немелде тайылбыр: бир кодан дүкүр хойларны өске бригадаже шилчидипкенин база бодаар.

Амгы үеде хойжу бригаданың малчыннары боттарының күжү-биле сиген кезип, бригада төвү — Булак-Хараганда баштайгы сараттарны тургузуп алган. Будук-бүрү чемнерни база белеткеп турар.

Н. НИКОЛАЕВ.

ле кады буржуаз идеологияга эң күштүг согугну таварыштырган болгаш оон чайлаш чок буурап дүжерин баш удур тодаратқан. Ынчангаш Октябрьның бүгү делегейге төөгүлүг салдарындан буржуаз идеология чайлаар аргажок буураашкынга таваржып, оон кол-кол идеялары болгаш дүрүмнери-даа делегейниң социал шиитирашкынневаанге шынаан дыг ышкаш кылдыр сагындыртып турган-на харын. Шынап-ла египет болгаш рим куддар-даа, кыдат хелечиктер болгаш индий адамыктар-даа, немец болгаш орус тараачыннар-даа, чех хоорайларның ядылары-даа демисежип чордулар. Баштай Европанын, а оон соонда Американың-даа тывылган пролетариздың ниитилелдеринде идам кыпкан социализмни дугайында ынчаар, ааскы чоннарның эрге-чагыртага таварыштырып кел чораан.

Молчукчүзергге удур демисеилге ажылчы чоннар кажан-даа көстүп корбээн маадырлыг болгаш шылгарадгай чоруктарны кылза-даа, олар тулчуушкүн шөлдерниге тиилеттирип, чылча шаптырып чораннар. Оларның чедип ап турган тиилелгелери — оларның төөгүлүг чугула ужур-дузазының талазы-биле — бурунгаар дешпилге болуп турган. Олар молчукчүлерге удур шиитпирлиг тиилелгени чедип ап чорбаанар. Ынчаарга өлүм чок Ленинниң партиязынга баштаткан Россияның ажылчын ашгылының 1917 чылда улуг тиилелгези ажылчы чоннарның демисеининиң кедя чок болгаш утказыг шынаар чогунуң дугайында буржуаз идеологттарның бадыткаашкынларын буруу шаап, сойгалаарынга аажок улуг ужур-дузалыг болган.

Үш талазында, буржуазия болза улус массаларындан коргуп, сүрттээш, төөгүге оларның ролюн кудуладырынче чүткүүр дээш ажылчын аңгының чогаадыкчы тургузукчу ажыл-чорудулгаларга арга-дуржуга чогунун дугайында эң-ве реакциялыг «теориялыг» буржуазия чүс-чүс чылдарда непередип, социализм дугайында оларның бүгүле күзел-бодалдары хөй хоозун чүүлдер-дир дээрзинин дугайында чүзүруп келген болгай. Ынчангаш кижи төрөлгөтөөнің эң дээре үгланнылгарының хөй чүс чылдардагы күзел-бодалдарының боттанырынга, чаа ниитилелди херек кырында тудуп тургузарынга Октябрьның тиилелгезин делегей төөгүзүнүң дургузунда эң-ве баштайгы боттуг таарымчалыг байдалдарны тургускан. Анаа холбаштыр СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистериниде мынчаар чугаалап турар:

«ССРЭ-гө социализмни тургускаанының база бир төөгүлүг ужур-дузазы — ниитилелди, аңаа, аңгының ажылчы чоннарның эрге-чагыртага таварыштырып кел чораан.

Молчукчүзергге удур демисеилге ажылчы чоннар кажан-даа көстүп корбээн маадырлыг болгаш шылгарадгай чоруктарны кылза-даа, олар тулчуушкүн шөлдерниге тиилеттирип, чылча шаптырып чораннар. Оларның чедип ап турган тиилелгелери — оларның төөгүлүг чугула ужур-дузазының талазы-биле — бурунгаар дешпилге болуп турган. Олар молчукчүлерге удур шиитпирлиг тиилелгени чедип ап чорбаанар. Ынчаарга өлүм чок Ленинниң партиязынга баштаткан Россияның ажылчын ашгылының 1917 чылда улуг тиилелгези ажылчы чоннарның демисеининиң кедя чок болгаш утказыг шынаар чогунуң дугайында буржуаз идеологттарның бадыткаашкынларын буруу шаап

ШКОЛА КОҢГАЗЫ ЭТКЕЛЕКТЕ

Эгелээр дап турар ередиле чыяының оиза салуи байдалдарының дугайын СЭТА-ның дилээи ёзугаар РСФСР-ниң Чырыдыышкын министриниң ораланчызы Ф. Г. ПАНАЧИН мынчалдыр чугаалап берген.

Школаларывыс 218 муң, ереииичиляривис 48 миллион, башкыларывыс 2,5 миллион. Мындыг үш ииэы сан-түң-биле чергелештир Совет мүрүниің кайгамчык улуг чедишкиннери бар, Совет мүрүие улустуң чырыдыышкыныиың кайгамчыктыг чедишкиннериие болганына шынап-ла чоргаарланып болур.

Хаан чазааның улуг чырыдыышкын министерствозу чуртка чоннуң биишк биябес чоруун түгле 200 чылда узуткаар кылдыр планнап турган деп түвени аңда хөлбаштыр сагындыра азрап чугаалаары сонуургаичыг, оиу В. И. Ленин «улус карақгыладыышкыиың министерствозу» дээи!

А Совет Эвилеиинге бо беш чылды сөөлүүредир бүзин он чыл шиблазын ылавыла дооэар чуруи доктаатынган турар. Школалар, техникумнар, профессионал-техникитиг училишчелер системазынга аныяктар ортуиан эртеминг болуруи ылавыла чедип алыр ушуруут дээни ол. Улуг байырлалдыг ередиле чылы — бистиң он чыл хуусаалыг бүгү-никити ередилгеже чоокшулаадып турар база бир базын болур.

1967—1968 ередиле чыяында школаларың мурнунга чаа сөрулгаларны салган. Олар «Ортуиан никити ередиле школаларының амыдын улам ыцай эжиктер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаадында тодаргайаттынган. Ол доктаалды 1966 чылдың ноябрьда үидурген. Чаа ередиле чыяында оиза салуи түүл—ереиир эртеминиң хей нуруузунуң талазы-биле чаа программаларны тургускаиы болган.

Оларның телевилели шенеede хынаадазын шагда-ла эртиен. Оларны башкыларың Бүгү-эвилеи чөвүлеи хураанга чугаалажып көрген болгаш ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң коллегиязы кондуунда түүлдүг деп көрген. Чаа программалар эрги программалардан чогум кандыг ылгалдыгыл? Бирээде, аларда байдыс болгаш никитилел, совет башкылал эртеминериниң, психологияның, анагы үеиик коммунистиг тургузуушкун практиказының чедишкиннери болдуиарыбиле дөлгөөи хөөчээлдиг илереттинген. Ийида, чаа программалардан эргижирзэи чамдык темаларны назып каапкан.

Чиизээзэргө, ССРЭ төөгүзүнүң талазы-биле чаа программаларда төөгү-нультура болгаш экономика дугайында биилүктерии дыка калбартиан, терээи чөр-чурт төөгүзүи немээи. Патриоттуг инииизидигээии күштелдирери-биле хамаагы болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыиналарының үелерии улам хамы ереиирии кердүнген. Дашкы чурттарның чаа төөгүзүи ереиириииң шак саның көөдүткеи.

Орус дээс школаларның төрээи дыл, төрээи литература, орус дыл ереиир, эге школаларның — элээи хей программаларын замилеидешкеи распубликаларга чогаадыр болгаш бадыяаар.

Бо ередиле чыяында ооп ооиа база бир оиза салуи түүл бар. Ыдаңгыя математика, физика, химия, литература болгаш төөгү ышкаш түс-түс эртеминерии школаларга улам хамы ереиир кыядыр доктаамал нурсиичиларии чоорту иемеп тургузар. Олар школачыларның никити билигиерии калбартыр, бот-тускайлаң бодал ыяырыкка чаңчыктырар сөрулгалыг.

Чаа ередиле чыяында тоску болгаш ооиг классчыларның эртеминер үидезиниерии хамы ереиир школалары болгаш класстары база тургустунар дап демдеглээри эргежок чугула. ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозу оп школаларның тускай ередиле планнарын болгаш программаларын бадыяаан. Чижээзэргө, физика кондадыр ереиир школага ийиипе класска физика болгаш математика ереиирии чылда 490 шак чедир калбарттыры кордүнген.

Школаларны чаа ередиле планнарынче болгаш программаларыиче шилчидерииге хөлбаштыр ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозу, ССРЭ-ниң Педагогика эртеминериниң академиязы авторлар коллективтерии тургускаш, ортумак никити ередилге школаларының кол ереиир эртеминериың доктаамал ередилге номнарын белетиээрии оларга дааскан. Чаа ередилге номнарын парлап үидурери 1970—1971 ередилге чылында дооэулган турар ушуруут.

Бо чылын чурттуң школалары 2100 ажыт яиэы аттарлыг ередилге номнарын алыр. Оларның никити тиражы 288 миллион кезек болур.

Тодаргайлап чугаалаары иүзенчиг база бир айтырыг бар. Бо чылын чүгле иүрүмениң бюджет хереңгиериииң иүселээ-биле безиин 978 муң ереиикчилер турар школа башкыңарын тудар. Оон аңгыда, төлчүтээи хереңгилер иүселээ-биле 160 муң болгаш колхозтарның, ооиа-даа аймык-агыйларның бот идепкей ёзугаар тудуг кылырының иүселээ-биле — 700—800 муң ереиикчилер турар школа башкыңарын тудары телевилеттинген.

Ол хире-ле школа тудуунуң айтырыы чидиг болбушаан турар. Бо талазы-биле элээи хей чылдарда амыдаар апаар. Чамдык черлерии школа эт-херекселдери, ередилге дериглери, иоргузуг чүүлдери-биле хандыртынганы ам-даа эки таарымчалыг эвес. ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозу болгаш ооиа-даа кол эргелелдер ам ол айтырыгларже кол киичээнгейии салып турар.

Совет школалар боттарының төрээи Совет мүрүиеииииң 50 чыл ооиг төлептиг уткуур деп, чаа ередилге чылында белеткелдиң түиелдерии үидурбүшаан, бүзүредиг чугаалап болур бис.

(СЭТА).

Школалардан медээлер

ХОВУ-АКСЫ

«Тыва кобальт» комбинаттың түдүүгүларының болгаш ажылакчыларының база ооиа-даа чоннуң ажытөлүи ередилге-кижизидилгелиг ажылдарже хаара тутиан, 8 чылдың болгаш никити билигиии уругларың болгаш ажылчыи аныяктарың кежээки ортумак 2 школалары Хову-Аксында ажылдап турар.

Чаа ередилге чылынга школаларның белеткели эки деп болур. Оиу Таңды районнуң тускай комиссиязы бадыткаан.

Чаа 1967—68 ередилге чылында кол кичээнгейии Октябрьның 50 чыл ооига төлептиг ужуражыр, «Никити билигиин ортумак школаларының ажылын улам ыцай эжиктер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1966 чылдың ноябрь 10-да доктаалын амыдыралга боттандырары болур. Хову-Аксының ортумак школазының директору Валентина Алексеевна Бартан мынча дээн:

— Эң-не чугула чүве бүгү-никитиии 8 чыл ередилгезин боттандырып, 7 хардан 15—16 хар чедир уругларны школаже хаара тудар, тоску классларга ереиикчилер хүлээп алыр планны 90 хуу күүседири болур. Ийи тоску класс турар. Бистиң школага 360 кижи ереиир, даңзылаашкыииы ийи удаа эрттирип, хынаадаиы кылдывыс. Дээди болгаш ортумак эртеминг 21 башкы ажылдаар, кадрлар-биле школа эки хандыртынган.

Ередилге-кижизидилге ажылдаииың күштелдиргени болгаш иептереткени-даа дыка хей чылдагаанардан хамааржып турар. Хамыктың мурнунда ССРЭ-гедаа болгаш делегейииң ооиа-даа чурттарыига социализмиин төөгүлүг тиилелгезиидеи сүртээшкин, амгы үе-чаданың тодарадыкчы фактору апарган делегейииң коммунистиг шимчээшкиниидеи сүртээшкин, экономика, социал тургузуг болгаш политиктиг кулданышкыннардан хосталыриың боттуг оруун бүгү чурттарның улустарыига ажыдып берген. Октябрьның революстуг гуманизминдеи сүртээшкин оларны мичээр албадап турар. Чогум-на ооп ужурудаи буржуаз идеологтар социализмиин болгаш коммунизмиин хоптап иүүлдээрииче, бистиң чедишкиннеривистиң болгаш тиилелгелеривистиң ужур-дузазын кудуладырыиче, социалистиг никитилелдиң, күүнелериин, бүгү социалистиг ёзуиуң амыдыралыиың боттуг чоруктарын хажыдарыиче үргүлүг чүткүп турарлар.

Ынчалза-даа антикоммунизмиин идеологтары ооп ооиа база бир бодалдыглар. Германиияның Социалистиг Чаңгыс-аай партиязының VII съездизиие СЭКП ТК-ның

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТУҢ БАРЫЫН ТАЛАКЫ КЫЗЫГААРЛАРЫ

БРЕСТ. Москва кудумчузу.

Брестиң соңгу дег дөрт кудумчулары каштаннарның, үзүп сууқ теректериң, липаларның болгаш акацияларның чараш ногаан шыргайларының аразында шөйүп чоруткулаан. Брест ханаларының базары-биле Буг хемниң суглары агып чыдар. Ол — ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарыдыр.

Брест. Маадыр, тоожу хоорай, шивээ хоорай, дайынчы алдарның, Төрээн чуртуң камгалакчыларының кайгамчык маадырлыг чоруунуң херечизи-дир. 1941 чылдың чайынында ол кижилериң кылган чижеглээр чүве чок маадырлыг чоруу улустуң турасказалдыг чазагай сеткилинге кезээ шагда артып калыр.

Маадырлыг Брест — чуртуң халдгазы-дыр, дыштыкы залчыларның оруунда баштайгы совет хоорайдыр...

Вокзалдың улуг кылаштаар, дүжүттүнер черлериниң янзы-бүрү дылдың чугаалары дыннаныр. Дыштыкы кижилерни чер болганга — белектер садыглаар киоскилерге-даа, «Союзпечать»тың борбак садыгларынга-даа көрүп болур. Вокзал чанының ресторанынга-даа базарга база шак-ла ындыг. Бир эвес хоорайның эң дээре «Буг» дээр гостиниязынга баргаш, дилег кылыр болзуңарза: «Хостуг оруң чок. Шуптузуп залчылар эвлепкен» деп, силерге харыылаар болза, ында кижи кайгаар чүве чок.

Поездилериң келгениниң болгаш чоруптарының дугайында чарлал кылган диктордуң үнү вокзал динамиктеринге чаңгыланып келир. Чарлал бүрүзүп орус, польша, немец, англи дөрт дылдарга чарлаар. Варшава биле Берлин, Париж биле Лондон, Рим биле Копенгаген, Магдебург биле Эрфурт деп аттар болгаш оскеда хөй-хөй хоорайларның аттары диктордуң аксынга эптежип калган чаңгыланып турар. Ол ындыг болурда ужурлуг, чүге дээрге Брестиң ол хоорайларже дөрт чоруп-даа бодур, а ол хоорайлардан залчыларның келирин үргүлүг манап-даа турар болгай. Диктордуң ол-ла үнү маадыр шивээни көөрүнче, хоорай-биле таныжарынче чалап-даа турар.

Брестиң маадырлыг камгалалының үезинден бээр 25 ажыг чылдар эрткен. Турасказалдың музейи болуп берген маадыр шивээ алдарлыг эрткен үени сагындырып турар. А бо хоорай таныттынмас кылдыр чаартының өскерилген. Ында 32 үлетпүр бүдүүлгелери бар. Оларның чедизи жыңнарда болгаш он кааът бир бажында ол краннар ажылдап турар болду. Он үлеттүр бүдүүлгелериниң, инженер-тудуг институдунуң корпустарының, эмнелгелериң, туристер станциязының, уруглар албан черлериниң ол хоорайда тудуп турар.

Бистиң Төрээн чуртувустуң залчыларының, совет черде ол хоорайга бир-ле дугаарында келген кижилериниң бөгүн көөр түүлери ындыг.

...Хоорай автобузу силерни маршруттуң соолгу ужунга дүрген чедириң каар. Бистиң черивистиң доостур черинге чедир оортан хол-даа сунар болза чеде бээр. Ында КПП—ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының контроль-арттырылге чери турар.

Бут хемни кежилдир ковуруг. Ийи шлагбаум. Ындыы талазында— польша, а бетин талазында — совет шлагбаум. Бо чыыды туризминиң делегей чыыы кылдыр чарлаан. Ынчангаш ковуругну тазарты шимээжикин хөлзээниг автоорук-биле бир домей — бүгү-ле оңнериң болган хевирлериниң автомобильдерин — ийи олуттуг бичии микролитраждалардан аажок улуг автобустарга чедир шуптузуп ыяап көрүп болур. Эртикен чыдыыга дениээрге оларның саны бо чыыы ийи катап оскен. Ковуругнуң ырыынай чанында ногаан үнүштер-биле бүргеттингеп бичежек бажында кызыгаржылар, каайы эрге-чагыргалары, «Интуристиң» төлөлекчилери турар. Документилерни кыза каастары — каш-ла минуттаның херээ. КПП-ниң дежурныйы В. И. Перзанов кызыгаржыга айтылганы бериптери билек-ле шлагбаум ажыттынып, эдчеглиг автомашина ковуругдеп чоруптар.

Автотуристерниң бирээзи-биле чугаалаштывыс. Бистиң чуртувустан үнүп чоруптарының бижинин кылдырткан алган, ол кижи ыяш хелегезинге талакпылаан олурган. Дээрги Ленгорт Бонтельбаль дээрзи Гааганың чанында тудуг фирмалыг. Совет Эвиязынга баргаш, дилег кылыр болзуңарза: «Хостуг оруң чок. Шуптузуп залчылар эвлепкен» деп, силерге харыылаар болза, ында кижи кайгаар чүве чок.

Поездилериң келгениниң болгаш чоруптарының дугайында чарлал кылган диктордуң үнү вокзал динамиктеринге чаңгыланып келир. Чарлал бүрүзүп орус, польша, немец, англи дөрт дылдарга чарлаар. Варшава биле Берлин, Париж биле Лондон, Рим биле Копенгаген, Магдебург биле Эрфурт деп аттар болгаш оскеда хөй-хөй хоорайларның аттары диктордуң аксынга эптежип калган чаңгыланып турар. Ол ындыг болурда ужурлуг, чүге дээрге Брестиң ол хоорайларже дөрт чоруп-даа бодур, а ол хоорайлардан залчыларның келирин үргүлүг манап-даа турар болгай. Диктордуң ол-ла үнү маадыр шивээни көөрүнче, хоорай-биле таныжарынче чалап-даа турар.

Брестиң маадырлыг камгалалының үезинден бээр 25 ажыг чылдар эрткен. Турасказалдың музейи болуп берген маадыр шивээ алдарлыг эрткен үени сагындырып турар. А бо хоорай таныттынмас кылдыр чаартының өскерилген. Ында 32 үлетпүр бүдүүлгелери бар. Оларның чедизи жыңнарда болгаш он кааът бир бажында ол краннар ажылдап турар болду. Он үлеттүр бүдүүлгелериниң, инженер-тудуг институдунуң корпустарының, эмнелгелериң, туристер станциязының, уруглар албан черлериниң ол хоорайда тудуп турар.

Бистиң Төрээн чуртувустуң залчыларының, совет черде ол хоорайга бир-ле дугаарында келген кижилериниң бөгүн көөр түүлери ындыг.

...Хоорай автобузу силерни маршруттуң соолгу ужунга дүрген чедириң каар. Бистиң черивистиң доостур черинге чедир оортан хол-даа сунар болза чеде бээр. Ында КПП—ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының контроль-арттырылге чери турар.

Бут хемни кежилдир ковуруг. Ийи шлагбаум. Ындыы талазында— польша, а бетин талазында — совет шлагбаум. Бо чыыды туризминиң делегей чыыы кылдыр чарлаан. Ынчангаш ковуругну тазарты шимээжикин хөлзээниг автоорук-биле бир домей — бүгү-ле оңнериң болган хевирлериниң автомобильдерин — ийи олуттуг бичии микролитраждалардан аажок улуг автобустарга чедир шуптузуп ыяап көрүп болур. Эртикен чыдыыга дениээрге оларның саны бо чыыы ийи катап оскен. Ковуругнуң ырыынай чанында ногаан үнүштер-биле бүргеттингеп бичежек бажында кызыгаржылар, каайы эрге-чагыргалары, «Интуристиң» төлөлекчилери турар. Документилерни кыза каастары — каш-ла минуттаның херээ. КПП-ниң дежурныйы В. И. Перзанов кызыгаржыга айтылганы бериптери билек-ле шлагбаум ажыттынып, эдчеглиг автомашина ковуругдеп чоруптар.

Автотуристерниң бирээзи-биле чугаалаштывыс. Бистиң чуртувустан үнүп чоруптарының бижинин кылдыртын

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
68
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеп эдилгеннигеш

1967 ч.
АВГУСТ
30
СРЕДА
№ 205 (6842).

Өртээ 2 көп.

ВЬЕТНАМНЫҢ УЛУЗУ-БИЛЕ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Америк империалистериниң агрессиязынга удур вьетнам улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш совет-вьетнам найыралдың эйы доозулган. Боттарының төрээн чуртунуң алдарын, хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун маадырлыг камгалап турар вьетнам акы-дүкмалары-биле совет кижилериниң чаңгыс сеткилдиниң кайы хире бижыг, бузулбазын ол ай база катап илергейдеп паргускен.

Вьетнам патриоттарны деткирииниң кампаниязы аажок калбарган деп, Азия болгаш Африка чуттарының эп-сеткил каттыштырылгазының совет комитединиң секретары Н. И. БАЗАНОВ СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Анда он-он миллион совет кижилер ажылчыннар биле тараачыннар, эртемденнер биле студентилер, албан-хамыкчылар биле школачылар киришкен.

Ол кампания Вьетнамда байлаттың дыка чидиглелгенинге холбаштыр онза чугула ужур-дузалыг апарган. Чурттуң хөй чонунуң черлериниче, оон иштинде Ханойже болгаш оон чоогу черлерже америк ужар чүүдүң араатанныг халдашкыннар кылып турарын ынча деп турарым ол деп, Н. И. Базанов оон мынай чугаалаан.

Вьетнам улуска материалдыг дуза чедирери дыка калбарган. Боттынынгыр уран чүүл бөлүмнериниң, профессионалдыг артистериниң концерттеринден, лекциялардан, спорт-чузаримниң көргүзүг маргыдаалыларындан чыыдырган хөрөнгилер, сайырангайжыдыгга кызыр саналдар кирргенниң шагналдары, чогаал төлевириндеп шилчиткеп акша баштыларда түскай санныарда киргеп болгаш кирбиттеан турар. Үк айның бир хүнүнде совет кижилериниң чыыдыргап хөрөнгилери-биле сатканы бараанналры, дериглерни чүдүргеп совет «Солнечногорск» теплоходтуң Хайфон далай өртээлиниге келгени кайгамчык өөрүмүг болган. Ол бараанналрның аразында — ачы-чем, хеп, эм аймаа бар.

Эп-сеткил каттыштырылгазының айынга холбаштыр ССРЭ-де чоруп турар совет-вьетнам найырал инитилелиниң төлээлериниң башкыны Ву Куок Уй оон түннелдерин чугаалаан. Коммунистиг партиянын, бүгү совет кижилериниң вьетнам патриоттарга чогумчалыг дузаны чедирип турарынга, вьетнам улуска ажыдунна чаагай-сеткилди илергейлээнинге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткен.

ТЕМП БОЛГАШ ШЫНАР — АЖААП АЛЫЫШКЫНГА КОЛ ЧҮҮЛ

КОМБАЙНЕР — кезилдениң ээзи

Комбайнер — ажаап алыышкынның чымыштыг үезинде эң кол кижи. Ол үеде дүжүттүң салым-чолу дээш бүгү идегел аңаа онаашкан. Республикада бо чылын ажаап алыышкын орайтаан, тарааларның быжыды чаңгыс аай эвес. Чамдык тарааларда тавычалай кезер ыядыр бышкан, өскелери арай элек. Сөөлгү хүннерде барын бүгү районнар күстүң бо улуг үүлезинче киргеп, сентябрьда бүгү тарааларны хөлүк чон кезер апаар. Кандыг шөлдүң тараазын аңгылап кезерин, кайда дөрт кезилдеии ажыглаарын, ужуп чыдыпкан тарааны канчаар ажаап алырын комбайнер агроном-биле кады шиитпирлээр ужуралуг.

Тарааны кезерин болгаш тавычаларны бөлүп бастырарын дүргедедир, тарааның үрелип баксыраарын, төгнап дүжерин болдурбас, ажаап алыышкынны күстүң карчы үезинче — сөөн доңат дүжеринче узамдыктырбас — бо бүгү комбайнерден шиитпирякт хамаарыжыр.

Бүгү арга-мергежил, тура дүшпес күзел-соруң, хөй чылдарда дүржүлгә болгаш практика механизаторлардан негеттинип турар. Таңды, Каа-Хем районнарга ажаап алыышкынның эртикен хүннеринде оон баштайгы маадырлары тыптып, хүн бүрү улам немежип турар.

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунда ажаап алыышкынның сөөлгү наш сезоннарында мурнаичы болуп келген комбайнер С. Моңгуш бо чылын база-ла мурнуку одуругда. Ол ажаап алыышкынның баштайгы хүннеринде-ле 600 га ажыг тараапы кезипкен. Оң-ла совхозта О. Калдар-оол, С. Оюн-ооп олар кайызы-даа 400 га чоокшулады бергеннер. «Межегей» совхозта Л. Исаков, Б. Тепляков, О. Темир-ооп, Н. Обухов, «Коммунизмниң херели» колхозта О. Ян-ооп, Л. Бибик, О. Тыртын-Кара, Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозунда В. Елисеев тараа кезилдезинге хүнде будун чартыптан ийи норманы нүүседип турарлар. Ындыг мурнакчылар Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның шөлдеринде база илереп турар.

Социалистиг чарыш калбарып, оон киржинчилериниң саны улам немежип турар. Республиканың комбайнерлериниң чарыныңга кым мурнап турарыл, ажылдап кылырының эң бедик көргүзүүн кым чедип ап турарыл, ол дугайын «Шын» сөлүн бедуңуң арынналрынга моон сөңгаар дыңнадыр апаар. Колхозтарның, совхозтарның шөлдериниң механизаторлары Улуг Октябрьның 50 чылының байырлалынга турасиаткан нүш-ажыдчы алдарның эстафетазын хөлга алыр ужуралуг. Олар ону бүгү ажаап алыышкынның болгаш тараа белеткелдериниң үезинде алдарлыы-биле бедик тудар, улуг тиилелгее чедирер хүлээглеглиг.

Бергелерге төрүлбас, эрес-маадырлыг чоруыту көргүзериниң үези келген-дир, эштер комбайнерлер! Ажаап алыышкын ажыдарын кыска хуусааларда болгаш бедик шынарлыг чорудары дээш демисежиңер!

Кезилдениң болгаш бастырыганың шынарынче онза кичээнгейни салыза чөгүүр. Ындыг турбуже, тараазын кескен шөлдериң кыдыгларында, ыйгыл черлеринде сыптыг тараалар чамдык черлерде хевээр артып калган болгулаар. Болдуруп бастырган тавычаларың орнунда база чытынмап калгылаан. Маңаа шын бүрүүлүгүл? Хамыктың мурнунда комбайнерлер бөттары болүр.

Мурнакчы комбайнер тараанаң чидиримин болдурбас. Тараанаң чидиримин болдурбазын, нарын техниканы эки башкарып чорутсун, хүн нормазын ажыр нүүсетсин дээш дүржүлгәлыг комбайнерде дүржүлгазы эвээш, чаа ажылдап киргеп эжинге дузалаар ужуралуг. «Межегей» совхозтуң бригадаларында дүржүлгалыг комбайнерлерге үр ажылдаваан, азы чаа нижилерни эш кылып, звеноларда кыдыр тургускапы черже шын.

Партия райкоминарының, колхозтарда болгаш совхозтарда партия организацияларының сорулгазы — ажаап алыышкынга, көргүнеге тараа дүжаап хүлээлгени нүүседиринге социалистиг чарышты дээштиг организастаары, моральдыг болгаш материалдыг идиг берипшкининиң хемчеглерин бүрүн ажыглаары, бедик будурунчүүрүг ажылдаарынга механизаторларга бүтү байдалдарны тургузары болур. Бир эвес чарышты хүн болгаш шак бүрүнүң кыдыр калбартыр, ажылдың түннелин өй-шаанда үндүрер, бөгүн чедип алдыган тергиин көргүзүг даарта хүннүң нормазы болур кыдыр организастаар болза, чарыш ам ёзулуг дээштиг, эки түннелдерлиг болур ужуралуг.

Бо үеде чамдык черлерде чүгле ажыл-агыйларның болгаш бригадаларның аразында социалистиг чарыш чоруп турар, а тус-тус механизаторларның аразында чарышты организаставаан болгулаар. Ам үеде ажаап алыышкынны элээн калбарты берген болгаш баштайгы мурнакчылар илереп турар «Межегей» совхозтуң комбайнерлериниң кымның-биле, кайы звено-биле чарыш салганын айтырарга, дөрээн-на: «Билбес мен, бисте амдыгында ындыг чүве чок» дээр.

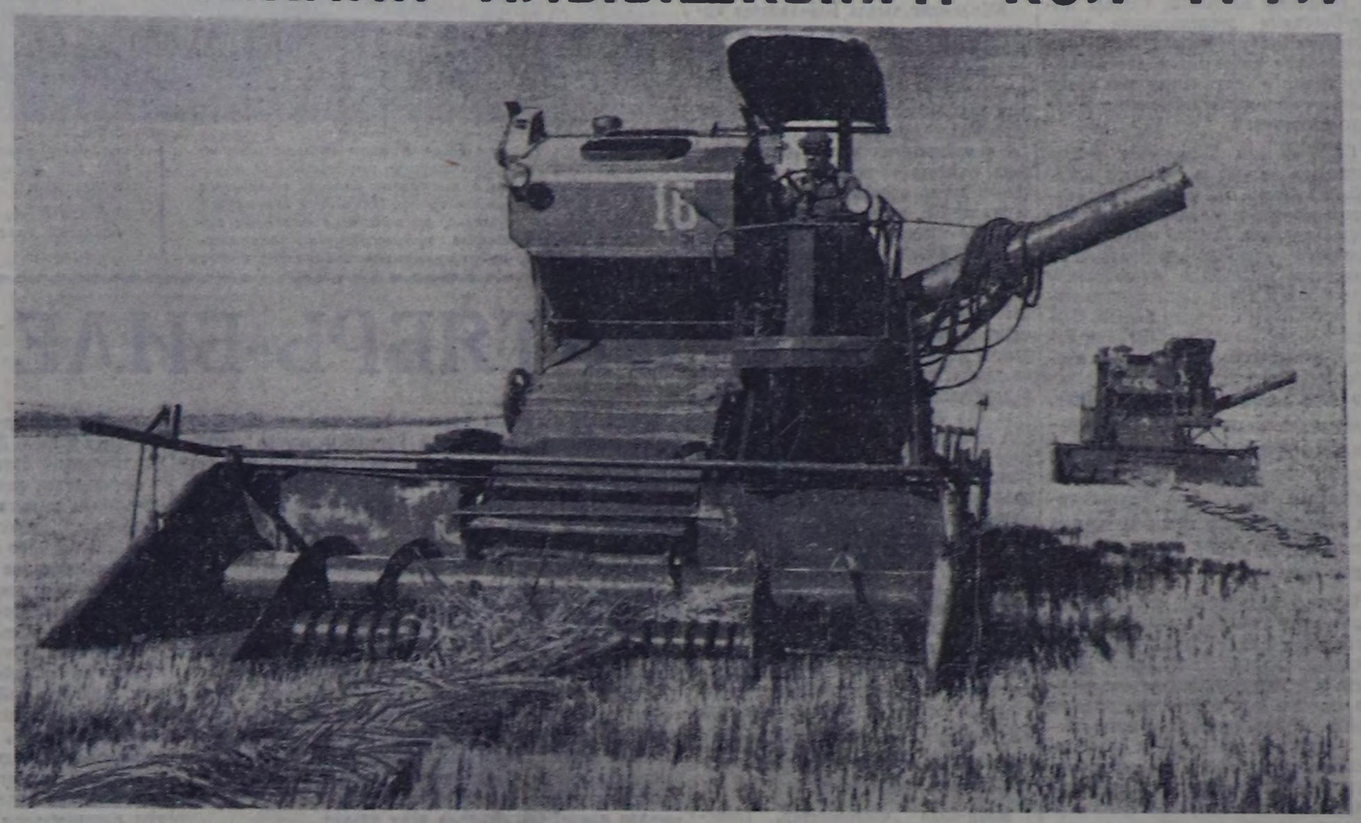
Ажаап алыышкынның мурнакчыларының дүржүлгазын нептередир, ону массалыг болдурар дээш учётчиктер, культура чырыдыышкын албан черлериниң ажылдамчылары партия организацияларынга дузаламаар хүлээглелиг. Хана сөлүннарын, агитлистовитарны, «чаңныктарны», көргүзүг болгаш хүндүлел самбыраларын эки ажыглаары эң чугула.

Республиканың тараажыларының хүлээглези хүндүлүг болгаш харыысалгалыг. Олар юбилейлиг чылдың бүтү дүжүдүн ажыл-агыйжы ёзу-биле ажаап алыр, көргүнеге тараа садар план-чагыгны ажыр нүүседир, эки шынарлыг, четчир үрезинни уруп алыр, мал чеми болгаш есие-даа фондуларны тургузар. Бо улуг демиселге кол роялду, шиитпиряиг нуш, кезилдениң ээзи — комбайнер ойнаар.

Үлегерин көргүскен

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозтуң комбайнерлериниң аразында калбарган чарыштың бирги черин ам удаала механизатор Василий Елисеев эзлеп турар. Ажаалданың баштайгы беш хонуктарында бо комбайнер 300 га кызыл-тасты чыттыр кескен. ынчангаш Василий Елисеев харын-даа юбилейлиг чылда болгунга бедиткен хүлээглезиниң барык чартыын нүүседип ап четтигипкени ол ботлуп турар.

Елисеев комбайнын бастырар кыдыр эдерээш, а 55 га кызыл-тасты тавычадан ажаап бастырган. Василий Елисеевтиң нүш-ажылчы чедишкини, оон ажылга кызымаа өске механизаторларга үлегер болуп турар.

Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң Доора-Хадың салбырында № 4 трактор-хову бригадазы тараанаң бастырыгазын бир дугаарында эгелээн. Тавычалай кескен тарааларны бөлдүрүп, бастырарынга комбайнерлер В. Ахаев, Н. Обухов, Я. Чертов олар хүн нормазын доктаамал ажыр нүүседип турарлар.

ЧУРУКТА: комбайнер В. Ахаевтиң агрегадының кызыл-тасты бөлдүрүп, бастырып турары. Соонда Н. Обуховтуң агрегады.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

РЕПОРТАЖ

БАШТАЙГЫ ТАРАА

Ленин аттыг база «Искра» колхозтар юбилейлиг чылдың баштайгы тараазын көргүнеге дужаары-биле Чөөн-Хемчик районда бир дугаарында түүгүүп чоруткан деп медээ Чадаанага дүрген тарай берген. Хоорайның албан организация черлериниң төлээлекчилери, холдарында дирит чечектериг, тараа хүлээп алыр пункт чанында чыглып келгилээн.

Лозуң, туктар-биле кызыл чайт кылдыр шиметтинген автомашиналар шуужүп алган четкилеп келген. Ленинчилерниң баштайгы машиназында: «Көргүнеге тараа садарының үш планын күүседир бис!» деп кыйгырыг тода кестүп чор. Искрачылар планның ажыр мүң тонна тараа садар дээн күзелин база бижий шаап алган болду.

«Искра» колхозтуң көргүнеге садар баштайгы тараазын мурнакчы чолаачылар Ондар Чимбин, Ондар Дарын-ооп, Монгуш Ойнаар-ооп олар. Ленин аттыг колхозтуүн Николай Монгуш. Монгуш Байыртыг. Штай-ооп Ондар, Өнер-ооп Ондар олар баштаан чолаачылар сөөртүп чедирип келген. Чолаачыларның болгаш оларны үдеп келген кижилерниң арынларында өөрүшкү. Холдарында чадаанавчыларының түүскаиы дирит чечектер.

СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. Л. Күүлар сөс алган, юбилейлиг чылдың баштайгы тараазын районда бир дугаарында көргүнеге шыгжамырынга чедирип келгеннерге изиг байыр чедиргеш, дужүт ажаалдазының районга байдалын чыыдыннарга чугаалап берген. Баштайгы тараа дужаакчыларына дужүт ажаап алышкынынга улуг чедишкиннерни күзээш, секретарь СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хүндүлел бижиктерин Ленин аттыг база «Искра» колхозтарга тывыскан.

Бырында өреме салган сөөгээн чиңгө-тараалыг таваяты Ленин аттыг колхозтуң даргазы М. К. Хүнзык алган. Бо чылдың чаа тараазының дээжизи-дир дээш, СЭКП райкомунуң бирги секретарынга апшарып сунган. Эң Бүгүдер еремелиг тараанаң амзазын:

— Силерниң бо юбилейлиг чылда өөрүүп алган дүжүдүнер чаагай-дыр, ону чидириг чок ажаап алгаш, көргүнеге мурнунга тараа талазы-биле хүлээглегеринги чедишкининг күүседиринерни райкомнуң болгаш райкүүскомнуң мурнунзан улуг-биле күзедим — деп чугаалаан.

1967 чылдың чаа тараазын чүдүрген 15 автомашина, тараа белеткээр пунктунуң халгазында лента үзе кестинген сөөлүнде, пунктуже шуужүп киргеш, денизлерже үүштүр-шуүштүр барын тур. Ынчалдыр, чаа дүжүттүң 40 ажыг тонна тараазы көргүнеге шыгжамырынче августың 28-де киргеп.

С. ПАВУ,
бистиң корр.

Чаъс-бораңныг-даа болза...

Августуң сөөлгү хүннеринде Тываның кайы-даа районнарынга чаашкын чаап, чаа дүжүттү ажаарынга шаптыктаан. Ындыг болза-даа чамдык ажыл-агыйларның чер ажылдакчылары бичии-де аяырга, техниканы чөп ажыглап, кезилдени чорудуп турар.

Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң тараа шөлдеринде ам 4 мүң ажыг гектар тараа культураларын чыттыр кескен. А № 7 болгаш № 8 трактор-хову бригадаларында 1200 га тараанаы кескен болгаш бастырган. Чаа дүжүттүң тараазын Барыын-Хемчик районнуң чамдык ажыл-агыйларны база чорудуп эгелээн. «Шөлүүзүн» совхозтуң механизаторлары Үттүг-Хаяда быжыды чедишкен чиңге-тараапы, кезип эгелээн.

Хүннүң-не 90 тонна

Кызылдың № 1 автоажыл-агый чери колхозтарга, совхозтарга дүжүт ажаалдазынга ажылдаары-биле 90 ажыг автомашинаны чоруткан. Чолаачылар болгаш слесарлар автомашиналарны эки дерип, иледелдиг кылдыр септээннер, а бызынчылар Черных, Доповских олар чүүк машиналарының кузовтарын эде кылып, шынарлыг септээн.

Ажаалданың баштайгы хүннеринден эгелээш, үк автоажыл-агый черинин чолаачылары Башин, Рябенко, Кирюшкин, Лоскутов, Жебчук олар боттарының адилээн техникаларынга камныг чорууи көргүзүп, хүннүң-не 90 тонна чедир чаа тараанаың дүжүдүн сөөртүп турарлар.

ИНТЕРВЬЮ

ТРАНСПОРТ САЛЫЫШКЫНЫН КИИРЕР

Дүжүт ажаап алышкынынга чедишкиннер, комбайнерлер-биле чергелештир, автоажыл-агый черлериниң чолаачыларындан база хамааржыр дээрзи чугаажок. Ынчангаш Тываның автоорукторанс будурүдүге эргелелиниң эксплуатация киидлининиң эргелекчизи Федор Герасимович Круговой биле бистиң корреспондентивис интервью кылган, дараазында айтырыгларны салган:

— Юбилейлиг чылда республиканың колхозтарының, совхозтарының ховуларында тараанаң чаагай үнген дүжүдүн чидириг чок ажаап алырынга автоажыл-агыйларның белеткелиниң болгаш бо кол кампанияга чеже автомашиналар дузалажып, ажылдаарыл база бо ажылга кайы АТА-лар идепкейлиг чоруун көргүзүп турарыл, Федор Герасимович?

— Чеди чылдың ийиги чылының дүжүдүн ажаап алырынга белеткел ажылдарын автоажыл-агыйлар май айдан-на чоруда берген. Юбилейлиг чылдың дүжүдүн сөөртүрүг-биле 8 автоажыл-агыйлардан 500 ажыг автомашина ажылдаар. Ону чидириг чок ажаап алыр дээш чолаачылар сагыш-сеткилиниң ханызындан улуг өөрүшкүлүг ажылдап эгелээннер.

Республиканың тараажылары дүжүт ажаалдазынче массалыг киреринин бүдүүзүвде турар. Ам 251 автомашинаны автоажыл-агыйлар чоруткулаан. Оон аңгыда автомобильдериниң техниктиг хандырылгазын чорударынга 11 септелге машиназы белеткеттингеп болгаш чамдыктарын чоруткан. Ылаңгыя № 1, 2 болгаш Шагаан-Арыг АТА-лары дүжүт ажаап алышкынынга машиналарны эки белеткээн. № 1 АТА 100 машина чорудар тургаш, Каа-Хем районунче 60 ажыгны, а Таңдыже 27-ни чоруткан болгаш арткан машиналарны база бүрүн дерээ. Ол машиналарны белеткеттингеп черлерин чугаалап көрүнеер?

— № 3 болгаш Чадаана автоажыл-агыйларның талазындан автомашиналарны дүжүт ажаап алышкынынга четпес белеткеттингенин чогуур үезинде илереткеш, оон чогуур түннелдерин кылгаш, частырыгларны аткаран. Өске ажыл-агыйлар боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын чедишкининг күүседир дээрзи чигинниг турбас.

Тараа шөлдеринде автомашиналар маңнаар оруктарны дескилеп, грейдерлээр хүлээглезин республиканың орук-сеткилге болгаш тудуг эргелели (начальниги И. С. Степанов) база № 1029 орук-ажыглал участогу (начальниги П. В. Червов) багай күүседип турар. Ылаңгыя Каа-Хем районнуң хөй тараалыг шөлдери Сартол, улуг-биче Ажыктардан Кызылга чедир, Таңдының девискээри Балгазындан, Хадыңдан, Оңгар-Ховудан Кызылга чедир тараа сөөртүр оруктарны дескилеп кылбаан. Чоокку ховуктарда үстүнде орук ажыл-агыйлары моон чогуур түннелди үндүргеш, айыткан четпестерин эдерп чугула.

— Юбилейлиг чылдың тараазын сөөртүрүнге машиналар четчир деп бодап турар силер бе, Федор Герасимович?

— Бо айтырыгны дорту-биле харыылаары берге-дир. Ындыг болза-даа колхозтарның, совхозтарның боттарының техниказы биле катай автоажыл-агыйларның машиналарын чөп ажыглап турган, юбилейлиг чылдың дүжүдүн сөөртүп болдуруның аргелары бар деп бодаар бис. Дүжүт ажаалдазынга ажылдаар айыткан бүгү техниканы автоажыл-агыйлар бүрүн хандырары чугаажок.

КЫШКА ХЫНАМЧАЛЫГ БЕЛЕТКЕНИР

Кызылдың кварталдар аайы-биле туткан хөй кааг чурттарга бажыннарының одалга системазының септелге дерилгези оожум темп-биле чоруп турар. Хоорайның чурттарга бажыннарының, школалар, эмнелге, уруглар албан черлериниң болгаш оон-даа өске албан организация системазы — котельнаалар кыштың эң соок айларында хамаарышкан черлерин эки чылдың шыгжайн турганы эрткен чылдарга илереэн. Ылаңгыя эрткен кыжын болган улуг соок үезинде чамдык уруглар албан черлери хагынарынга чедип, а хөй кааг бажыннарның чурттакчылары хондур электриплиталар кыпсып, а чамдыктары хөмүр даш, ыяш одап кыштааннар.

Хамаарышкан черлерин чылыг-биже эки хандырар дээш элээн хөй котельнааларны солуурун планнаан. Бо чылын 26 болгаш 19 кварталларның котельналарын бүрүнү-биле чаартып, мурнундагы «МГ-2» болгаш «Искигим» деп маркалыг котелдарны «Энергия-3» деп маркалыг котелдар-биле солууру көрүнгеп. Оларның бүдүрүкчулуг мурнундагы турганнарынган 1,5 катап улуг.

Бо хүннерде ол котельнааларның септелге, чаартылгазы кандыг чоруп турарыл? Чоокта чаз СЭКП Кызыл хооркомунуң бюрозу одалга төптеринин септелгезининң дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, бо талазы-биле байлалды дуурениг деп демделээн. Котельнаалар септелгезинче чогуур күштү мобилизастап тургаш, ук ажылды сентябрь 15-ке чедир дооларын хоорайның коммунал хандырылга конторазынга даскан. Оон бээр бир неделя чеде берген. Ынчалзажок байлал ам-даа эжижээн.

26-гы кварталдың одалга төвүнде чаз котелду эптээр ажыл ам чаз-ла эгелеп турар. Отка өртенмес туубу, тускай холуксалның цементизи, дагдуунден кылган хендир дээн ышкаш чугула материалларның чедишпезинден эптелге ажылы шулуудавайн турар. Ажылчыннарны ийи ээлчег-биле ажылдадып тургаш, ажылдың темпизин дүргедедирин «Коммунизмниң» тудуг-септелге эргелелинге (эш Любутин) бөрөдүн даскан турган. Ынчалзажок эрткен субботада, воскресеньеже тудуг объектилеринге ажыл чоруттунмазын. Дыштанып хүнде котельнаның девискээринге танныыл бөзин көзүлбээн.

Котельнааларны тускай мергежилиг кадрлар-биле ам-даа четчелеп эгелевээн. Хоорайның бүгү одалга черлерин каттыштыргаш, тускай дирекция черин тургускан. Ол чаз организация коммунал хандырылга конторазындан одалга төптерин хүлээп алгаш, анаа ажылдаар кадрларны четчелээр хүлээглелиг. Ниитизи-биле хоорайның одалга төптерининге 120 ажыг одакчы керек. Эргиде турган кижилерден 30 хире кижи бар. А 90 ажылчын ам-даа четчелеттинмээн.

Кыш манзавас. Хоорайның одалга хандырылгазынга эрткен кыжын болган четчестерни каттаптавас төлээде, одалга төптерининг септелге чаартылгазын хүннүң эң чугула айтырыгларының биразынге санзаар хөрек.

С. МААДЫ,
«Шынның» тускай корр.

КАЛБАА-БИЛЕ ТАЙЫЛБЫРЛАП ТУРАР

СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин Бай-Тайга районнуң ажылчы чоннарының ортузунга пропагандалары улам-на калбарган. Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизи база «Билиг» нинтилелинниң район организациязы Тезистерни улам хандыр пропагандалаар, ажылчы чоннарга хандыр тайылбырлаар талазы-биле лекторларны, пропагандистерни, илеткелчилерни чер-черже база катап чоокта чаа чоруткан.

Колхозтарга барган лекторлар Тезистерниң тус-тус болуктериниң талазы-биле хой санныг илеткелдерни, лекцияларны кодээнин ажыл-ишчилеринге кылып берген. Чижээ, районнуң агиткультбригадазын Монгун-Тайгада «Малчын» болгаш «Моген-Бурен» колхозтарга баштап чораан СЭКП райкомунуң секретары Т. Тюлюш «Улуг Октябрьның тинилээни — социалистиг революцияның ленинчи теориязының тинилелгези» деп темага лекцияны Каргының болгаш Моген-Буреннің девискээринде малчыннарга 5 катап кылган. Уран чүүл талазы-биле талантылыг бот-тывынгыр артистер боттарының концертин монгун-тайгажыларга 7 катап сонуургадып көргүскен.

СЭКП ТК-ның Тезистерин пропагандалаар эң чугула ажылга идепкейлиг киржип, хой санныг лекцияларны номчуп турарларының саны районда көвүдээн. Чижээ, «Мурнакчы» колхозтуң даргазы эш Будуруккай Тезистерге холбаштыр чүтле сөөлгү уеле безин 6 кезек черге лекцияларны малчыннарга номчуп берген. Тываның, Бай-Тайганың, Шүйнүң бөгүнгү амыдыралы-биле сырый холбаштырган оон лекциязын колхозчулар улуг сонуургал-биле дыннаан, эвээш эвес айтырыгларны салып турар. Ол ышкаш «Малчын» колхозтуң даргазы эш Эрес-оол, ында партком секретары эш Шыдыраа оларның кижи бүрүзү Тезистер пропагандазынга хамаарыштыр сөөлгү уеле 7 лекцияларны номчаан.

Чүрттүң политиктиг, экономиктиг, культурлуг амыдыралының болгаш амгы делегей байдалының дугайында кодээнин ажыл-ишчилериниң ортузунга доктаамал информациязын чорудар соруглга-биле агитквартираларны Шүйда, Мугур-Аксында, Кызыл-Дагда болгаш оске-даа чамдык черлерде организастаан. Политинформаторлар амгы уеде Тезистерни пропагандаларынга ол агитквартираларны мергежилдиг ажыглап, тайылбыр ажылын чорудуп турар. Маңаа чижек кылдыр «Мурнакчы», колхозта дурзулгалыг политинформатор эш Майнының идепкейлиг, доктаамал ажылын айтып болуур.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга тураскаадтакн районнуң эртем-теоретиктиг конференциязын СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизи база «Билиг» нинтилелинниң организациязы чоокта чаа эрттирген. Эртем-теоретиктиг ол бирги район конференциязының ажылынга партия организацияларының секретарьлары, пропагандистер, лекторлар, агитаторлар, политинформаторлар — шупту 150 ажыг кижи киришкен.

СЭКП райкомунуң секретары Т. Тюлюштүң «Улуг Октябрьның тинилээни — социалистиг революцияның ленинчи теориязының, большевикчи партияның стратегиязының болгаш тактиказының тинилелгези», «Билиг» нинтилелинниң бежингүү Р. Хунай-оолдуң — «чүрттү индустриализастаар дугайында ленинчи өөредиг базза оны ССРЭ-ге боттандырганы», СЭКП райкомунуң бирги секретары М. Кызыл-оолдуң «Коллективизацияның ленинчи планы болгаш ону амыдыралга боттандырганы», партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң эргелекчизи В. Долмажаптың «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тинилелгези болгаш ССРЭ-ге национал айтырыгын шиитпирлээни». Тээли суурда марксизм-ленининизминиң үилезиннеринин ортумак школазының пропагандизи С. Хертектиң «Улуг Октябрь болгаш ССРЭ-де культура революциязы», район прокурору Т. Анай-оолдуң «Бистиң чуртувуска социализминиң долу болгаш эчизинге чедир тинилелгези дээш деминселге пролетар диктатуразының роли», «Билиг нинтилелинниң кежигүнү Б. Оюнуң «Коммунистиг партияның тайбынга ынакшылыг ленинчи политиказы» деп темаларлыг илеткелдерин дыннап чугаалашкан.

Юбилейлиг чылда Бай-Тайгага организастаан ол эртем-теоретиктиг конференциянын илеткелдерин киржикчилер улуг кичээнгей болгаш сонуургал-биле дыннааннар, боттарының саналга-оналдарын база бергеннер. Илеткелчилер боттарының тус-тус темаларынга хамаарыштыр Тывада, районда боттанган болгаш боттанып турар социалистиг улуг чаартылгаларны, моон соңгааргы соруглгаларны тодаргай чугаалааннар. Чижээ, ССРЭ-ниң улустарының ақыдүүлелшиккы ог-бүлезинге Тываның ажылчы чоннарының эки-тура-биле каттышкан сөөлүнде республикада чедип алдынган улуг чаартылгаларны эш Долмажап тодаргай коргузуп, ол дээрге, ленинчи национал политиканың чайынналчак тинилелгелериниң база бир илерээшкини дээрзин онзалап демдеглээн. Ол ышкаш пропагандист эш Хертек ССРЭ-ге культура революциязының тинилелгезин чугаалавышаан, Кыдатта «Культура революциязы» дээр дерзин үүлгедиглеринин алыс моозүүн тодаргай тайылбырлап, сойгалап илереткен.

Октябрьның революциязының алдарлыг 50 чылынга тураскаадтакн болгаш СЭКП ТК-ның Тезистерин пропагандалаарынга, хандыр өөрениринге холбаштырган эртем-теоретиктиг ыңдыг конференциялары организастап эрттирери-биле амгы уеде «Мурнакчы», «Малчын», «Кара-Хөл» колхозтарда болгаш «Тээли» совхозта белеткел чоруп турар.

Моон-биле чергелештир, Тезистерни ажылчы чоннарга пропагандалаары ышкаш чугула херекке чамдык харыысалгалыг ажылдакчыларның болгаш тускай эртемниглерниң Бай-Тайгада ам-даа кошкак киржип турарын айытпайын барып болбас. Чижээ, районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы эш Чүдүм, ВЛКСМ райкомунуң секретары эш Ооржак, кодээ ажыл-агый эргелелиниң тускай эртемниглери эштер Сарыглар, Байыс-оол олар Тезистерни пропагандалаарынга мынчага чедир киришпээн, лекцияларны, илеткелдерни кодээнин ажыл-ишчилериниң мурнунга кылып бербейн келгеннер. Бо четпестерни чайладыр талазы-биле чогуур хемчээн алыры СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизинден, хамаарышкан партия организацияларындан негеттинип турар.

А. ДУГЕРЖАА,
СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хөөркомунуң политиктиг чырыдыышкын Бажыңының консультантызы.

Михаил Трубин биле Виктор Вилькс Кызылдың Октябрь кудумчузунда универсалдыг магазинниң түдүмда арматурщик болгаш каменщик хүлээлгени күүседип турар. Олар № 1 школаның 8-ки класын дооскаш, ам ийи чыл ажылдап турары од. Мурнакчы түдүгжүлдэн өөренмишаан турбаш, түдүгжүларының мактелин чедип ап, будуруллгенин ай, квартал планнарын 100—120 хуу күүседип, мурнакчыларның одурүүнда киргеннер.

ЧУРУКТА: амыдыг түдүгжүлер М. Трубин (солагай талазында)-биле Виктор Вилькс.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ЭҢ ДЭЭРЕЛЕРНИ — ПАРТИЯГА

Бистиң районнуң аныяк коммунистери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойунга төлептиг ужуражыр дээш, ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында кызымаккай ажылдап турарлар. «Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырында аныяк коммунист О. Ангыр-оол чыл бүрүзүнде 100 хойдан чүс ажыг хураганны кампалап ап келген. Ам кадарчы 17 тонна мал чемин белеткеп алган. Хөй-нинтиниң ажылдарынга идепкейлиг киржип, кадарчылар овтузунда политинформатор болуп турар. Уругларының кижизидилгезинге улуг кичээнгейни салып турарындан олар школада эки өөренип турарлар. Совхозтуң кол инженери Виктор Даваа, Биче-Тейде херээженнер чөвүлелинниң даргазы Лодерея, Аксы-Барлык көдээ Советиниң даргазы партия кежигүнүнге кандидат Э. Бопай дээш оске-даа мурнакчы эштер бар.

Партия организацияларының ажылынга мурнакчы, хөй-нинтиниң ажылынга идепкейлиг, төлептиг аныяктарны партияның хүрээлеңинге киирип ап турар. Оларга ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, Ак-Довуракның түдүг бригадирги С. Сендажы, «Большевик» колхозтуң пилорамщыгы С. Маадыр-оол, «Барлык» совхозтуң чоллачызы М. Хөвен-оол, кадарчызы Х. Бопун-оол, тракторист М. Кызыл-оол, «Сельхозтехниканың» кол инженери Харченко, Кызыл-Мажалыкта башкы Б. Ак-кыс, Хөвеленең школазының директору У. Кара-оол болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. «Шекпээр», «Барлык» совхозтарның, «Большевик» колхозтуң партия организацияларында аныяк коммунистер-биле ажылды күштелдирип, оларның ажыл-ишкинге, амыдырал-чуртталгазынга кичээнгейни үргүлүг салып турар.

СЭКП райкому чоокта чаа районнуң аныяк коммунистериниң хураалын эрттирген. Анаа «Коммунист-деп бедик ат партия кежигүнүнге чүну хүлээдип турарыл» — деп айтырыгны чугаалашкан. Ол хурал аныяк коммунистерге партия кежигүнүнүң хүлээлгезин эки билип алырынга, оларның бүдүүлгеге мурнакчы ролюн көдүрериниге, хөй-нинтиниң ажылынга идепкейлиг болурунга дыка салдарлыг болган. 30 ажыг чыл партижки стажтыг коммунистер О. Сарама, С. Даржаа, С. Күжүгет олар партияның хүрээлеңинге эрткен оруктарының дугайында аныяк коммунистерге чугаалап берип, боттарының сүмезин берген. Партияның кежигүнүнге кирип турарларга партия билеттерин байырлыг байдалга тывыскан. СЭКП райкомунуң секретары эш В. Бакулин сес ап чүве чугаалаап, районнуң бүгү аныяк коммунистериниң ажыл-агыйга, хөй-нинтиниң ажылдарынга база өөредилгеге чедишкинниг болурун күзевишаан, мал чемин белеткээринге болгаш дүжүт ажаап алышкынынга эки киржиринче кыйгырган.

А. САРЫГЛАР,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң инструктору.

ОКТЯБРЬ-БИЛЕ ЧАЖЫТ

Ынчаарда чугаалап турганы-биле алырга, Саяның бедик сыннарының ыңдынга, Россия чуртунга дүжүметтериң эрге-чагырганын күш-ажылчы кижилер узуткаш, хостуг чуртталганы тудуп турар хүннерде Барыын-Хемчиктиң Аянгаты хем унунга чурттап турган ог-бүлеге оол төрүттүнген, ол болза амгы «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырында хойнуу бригаданың амгы бригадири Куулар Хаа-Хөөвич Начын-дыр.

Оон боду ам «Улуг Октябрь биле чажыт кижи мен» деп чоргаарал-биле чугаалап олурар. Ынчаарга ол чамыт кижиниң амыдырал, ажыл-чорудулгазы харын-на Октябрьның херелиниң Тывага чырыының чаагай салдарының база бир чырыткыланчак чижээ болур.

...1942 чылдың шириин кыжы. Ол уеде тургустунуп турган колхозтуң төвү болур дээн Сарыг-Бел суурнуң баштайгы бажыңнарын тудуп эгелээн. Аревз комитединиң секретары Начын олче аныяктарны эвиляедеп турган. Совлэүреди ол коммунистерниң удуртукчузу-даа болу берген. Октябрьның чажыды кижи ынчаар өскен, Октябрьның оглу ол-дур.

Ынчаардагы уеде Начынның бодун улус «коргар чүвезин чок кижи» дижир-даа турган. Ол база-ла үндезинниг. Чүге? Бир-ле катап Куулар Хаа-Хөөвич аңнап чорааш, адыг боолаптарга, банка дээпкен. Араатан аңаа шурап келгеш, боозун ушта шаапкаш, сегирип-ле алган. Дыка ур хүрежип келгеш, бижээн ушта соп ап, адыгны аңаа умур шанчып каан. Ындыг дидими-биле кады, оон чүткүлү база кончуг турган. Чижекти алыыры.

Тываның колхозтарынга тракторлар көвүдеди иээп эгелээн. Начынның сетнил-сагыжы дөстүнместээн; «ол мөге, демир «аътты» мунупкаш, черден дадаазыннай чарып турза» кылдыр бодап келирге, мырыңай олуртунмастай бээр. Чүгле «клазым эвээш, кандыг ирги?» деп айтырыгны сайгынгылаар.

Таарымчалыг өйну шилип алгаш, колхоз даргазының кабинединге Начын аяар кире берген. Олуруп-олуруп:

— Силерге бичии херектиг чор мен, чайыңар кандыг ирги? — деп, колхоз даргазынга чугаалаш, манагзынып олурган.

— МТС-че колхозтан трактористер кылдыр кижилер өөредип чорудар дээн деп дыңнадым, ынчангаш келген кижи мен, ынчалза-даа клазым эвээш оозу кандыг чүве ирги?

— Ажырбас, дүңмакым, клазың куду дээш, бодуңну комза бодава. Даг иргектиң кулактап ужурган кижи тракторну база чагырып ап шыдаар сен ийнен...

Ынча дээш, колхоз даргазы боданы бээр аразында, Начынның ажикте чүгле ооргазы көзүлген, оон чүгле «байырлыг», улуу-биле четтирдим» дээн сөстерин дарга дыңнап олуруп калган.

Конторадан үне чүгүрүп келгенин Начын эскербээн. Оон өөренирин ындыг дүрген чөпшээрептер деп ол бодаваан. Эртенинде-ле трактористер курузунга өөренир-өөрү-биле ол кады чорупкан...

Ынчангаш Куулар Начын тракторист болу берген. Колхозтуң баштайгы тракторларының бирээзин мунупкаш, Аянгаты кайда сен дээш каргырааладып хапкан.

Оя хүнден эгелээш-ле, 10 чыл дургузунда Куулар Начын колхозтуң, оон соонда совхозтуң трактор бригадаларының бригадири болуп келген.

...Часкы тарылга, чайгы чер ажадырылгазы доозулган. Техника септелгези кидин чоруп турган. Колхозтуң парткомундан Начынны келдирткен деп мынды. «Чүү болган чоор, мындыг чай чок ажыл өйүнде кыйгыртып турар, бир-ле чугула чүве болчун ирги бе?» Ынчаар боданы-боданы ол чорупкан.

Куулар Начынны бот-орулга-чарылгалыг хойнуу бригаданың бригадиринге төмүйлаан. Ол бригада 1962 чылдан эгелээш-ле, совхозтуң дээрге бригадаларының бирээзин болу берген.

Сөөлгү чылдарда бригада алдынган социалистиг хүлээлгелерин чылдан чылче ажыр күүседип турар. Куулар Хаа-Хөөвич эртжен чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 105 хураганны бодунуң коданынга алган.

Улуг Октябрьның 50 чыл ойунуң байырлалын күш-ажылчы белектерлиг уткуур база бодунуң 50 хар харлап турар чылында Төрээн чуртунга улам хөй продукцияны бээр дээн сеткиинн бодавышаан, чүс хойдан-на 105 хураганны алыр хүлээлгени ол алган. База боду 12 тонна сигенни белетизээр дээн. Оон түңнели: 100 хойга онааштыр 110 хураганны алган болгаш 12 тонна сигенин белеткеп алган.

Улуг Октябрь-биле чажыт кижиниң Октябрьның херели-биле мынчаар өзүп, дадыгып келгенин номчукчуларга сонуургадыр дээн кижи мен. Улуг Октябрьның ачызында ам бо хүннерде ылаңгыя бистиң республикада ак сеткилдиг хамаатыг кижи бүрүзүнүң намдары моон-биле дөмей деп чугаалаар бис.

Октябрьның чырыы, Октябрьның бөдүүн кижиге ачызы деп чүве ол-дур.

А. КОНТРОЛЕВ.

Чаа газ-тургузуг

Кызыдың ийнги квартылында бир-ле дугаар бодук тургузуглуг газты кылган. Бодук бүрүзүнде-ле алды бак-баллоннар бар, бирээзинге-ле он дөрт кубометр газты долдурган турар.

Бир ыңдыг болүк тургузуг-ла хөй кааът чедиг бажыңнарны хандырып болур. Шак ыңдыг газтургузугнуң монтажын «Востоксантехмонтаж» тының Красноярск треазинин слесары Михаил Чирин биле «Востоксантехмонтажтың» Кызылда көжүп чоруур механизастаттынган колонназының каңнакчызы Юрий Кватов кылганнар. Олар барык ай хуусаа иштинде күүседир ажылдарны неделяда-ла күүседип шыдаан.

Эштеп кылган магистраль-тургузугга тырып киирген агаар базыышкынын шенеп корген болгаш шеңелде эки түңнелди берген.

АКШ-тың агрессиязын шиитпирлиг буруу шапкан

Профессионал эвилелдериниң Бүгүэвилел Төп Чөвүлели медеглел кылгаш, ВДР-ниң найысылалы — Хаңойнуң хөй чурттакчыларлыг болгаш үлетшүрүүг девискээрлерин, оон чоогунда хоорай суурларын америк империализминиң араатанзыг бомбалап турары — база бир дайынзырак үүлгедиинин совет профэвилелдерниң өмүнээзинден шиитпирлиг буруу шапкан.

ВЦСПС америк агрессорларга удур вьетнам улустуң чөптүг демисселин деткиир политика болгаш экономика талазы-биле ходелиишкиннерин күштелдиреринче, Вьетнамче шериг чүүктери сөөртүп турар судноларны, өске-даа үүлгедиглерни бойкоттаарын организастаарынче бүгү чурттарның ажылчы чоннарын, оон-биле катай АКШ-тың ажылчы чоннарын база кыйгырган.

Маадырлыг вьетнам улус-биле ака-дуңма сагыш-сеткилдиг ССРЭниң ажылчы чоннары болгаш профессионал эвилелдери болдунуң хосталгазы, хамаарышпас чоруу дээш вьетнам улустуң демисселинге моон соңгаар-даа база бүгү тала-биле дузалаар деп ук медеглелде онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Журналистиң демдеглели

КЕЛИР УЕЖЕ КӨРҮНМҮШААН...

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге сүт саларының чартык чыл планын 127 хуу, эътинин — 104 болгаш дүктүүн — 134 хуу күүсеткен дээрзи билдингир болгай. Ынчаарга августуң 20-ге чедир совхоз сүт саларының чыл планын 70.6 хуу, дүктүүн — 111.6 болгаш эътинин — 21.9 хуу күүсеткен.

Июльдуң түңнели-биле алырга, сүт саалдазының талазы-биле Кара-Тал фермазы мурнап турган, ында бир инекке онааштыр ортумаа-биле 1289 кг сүт сагдынган, а Булун-Терек фермазында 1 муң кг.

Моон-биле холбаштыр мурнакчы саанчыларны маңаа онзалап демдеглээр херек, оларның дүржүлгазын массаның болдурун нептередири сүт саалдазын көвүдеринге улуг роль ойнаар. Олар бо-дур: совхозтуң бир мурнакчы саанчызы Ооржак Саара бир инекке онааштыр чеди айлар иштинде 1419 кг сүттү сагган, ынчаарга оон дүржүлгазын көрүп. Сааранын үлегери-биле ажыглап турар аныяк саанчы Тамара Ооржак ол-ла хуусаада инектен-не 1371 кг сүттү сагган.

Мурнакчылар сүт саалдазының бедик көргүзүүлерин канчап чедип ап турарыл?

Мынза кол-ла чүве — малдың ажаалга, чемгерилгезин шын организастаанында. Айтыгнаган мурнакчы саанчылар ылаңгыя концентраттар-биле чемгереринге чүрүмну тургускан, олар кайы инекке оны чежени бээрин эки билирлер, ажаалгаарга, бир кг сүтке онзаштыр 340—400 грамм концентратты инекке бээр. Маңаа инектиң кайызының хөй азы эвээш сүт берип турарын база көөр. Болу черле улуг сүткүр эвес инекке эң сүткүр инекке бээриндеи эвээш концентратты чарыгдаар.

Дараазында чугула хемчег — саалданы шын чорудары. Ол чүл дээрге, оларны чогуур өйүнде — доктаатказ шагында саар. Саарының мурнунда инектиң эмнин чүп аштаары, массажтаары дээн чертелиг үүлдерни шыңгыы сагыыр, саарда инекти шуглалдыр болбас. Ынчангаш саалдазы чорударының графигин саанчыларга кылып бергеш, ону шыңгыы сагыырын контрольга тургускан. Чамдык саанчылар моны четче сагывайн баарындан саалда кудулаар чүүлдер база бар.

Озарлаашкынны хонукта план ёзугаар организастаан, изиг хүнде хелегелиг черлерге саарының хемчеглерин мурнакчы саанчылар ап турган. Түс черниң инектериниң байдалынга база тааргыштыр, сүттү хойну-де алыры-биле, инектерни хүнде үш катап саарын совхозта практикалап турар.

Совхозка бо чылын 100 баш хойга онааштыр 85 хураган алыр план шак ынчаар күүсеттингеп.

А мурнакчы хойжулар кымнарыл? Ол дээрге Тюлюш Сергил-гир. ол болза, төрүүр 100 хойга онааштыр 109 хураганны бо чылын камгалап алган. Чүс хойдан-на 104 хураган алган С. Байыр-оол, кайызы-даа 103-ту алган Х. Сүктер болгаш К. Чамбал оларны база айтыр херек.

Ындыг чедишкиннерни канчап турган чедип алганын айтырарга, кандыг-даа малга хамаарыштыр—оон ажаалгазын эң эки түргузарындан аңгыда, чаш малга холбашкан онза чүүлдерни база сагып турганнаан. Ол чүл дээрге, хураганны эки төрүдүп алыры, төрүүр четкен хойларның чемгерилгезин зооветеринарлыг чурум ёзугаар баш бурунгаар таарыштырары. Оон ынай, хураганнарны өйүнде эмзирер, көк бүрүлерни база өйүнде бээр. Дус, соок далганы дээн чергелиг үүлдерни норма ёзугаар немей бээр, бо үүлдер ниитизи-биле минералдыг немелге чемнер болур.

Хураганнар турар черниң чылыг, соогун хайгаараар, хураганнар думчуга бербезин, төрүттүнерде болгуна бербезин дээш хемчеглер алыр, ийис хураганнар иезинден аза бербезин дээш база карактаар. Ылаңгыя хураганнарның донгаш аарыры хөй болгулаар, ону чайладыр. Хойжулар шак мынчаар ажылдаар чүве болза, хураганнарны камгалап алыр талазы-биле магадылалыг чедишкинни хандырып болур.

А дүк кыргып алыр талазы? Бо дугайында хойжулар-биле чугаалажырга, олар элээн хемчеглерни ап турар. Маңаа кол чүве база-ла ажаалдаза. Сүттү-даа, малдың чаш төлүн-даа, дүктү-даа хөй алырының хемчээкчизи ол. Оон-биле кады чамдык түскай, дүк алырынга хамаарышкан чүүлдер база бар. Чижээлээрге, хойларны кыжын кылын харлыг черге кадарбас, чүге дээрге, харга дыка борашкан хөй чылыг кажаага чыдарга, әрээн хардан оон дүгү өдекке былгажыр, ол чорук дүктүн шынарын бакырадыр.

Чазын, чайын оларны хараганныг черге кадарбас, малгашка боравас, малды чыргаландырар курттардан, аарыгларлан камгалаар. Кыжын кажаага температураны эки сагыыр, ылаңгыя әртир изиг болбазын дээш көөр, кажаа иштин кургаг гудар. Черле бүгү малларга херектиг суггарылганы шын организастаар, минерал талазы-биле «аштаашкын» дээр чүүлү болгурбас. Ынчаарга кодуг, малгы чергелиг чүүлдерге удур демисежирги база бүгү малга хамаарыжыр.

Бо хемчеглерни бодап, ол талазыбиле хемчеглерни ап турган хойжулар көскү чедишкиннерни чедип алгылаан. Чижектер бо-дур: совхозка бир хойга онааштыр 2,4 кг дүктү алган турда, хойжу А. Допсан 1966 чылдың хураганы хойлардан бирээге онааштыр 3.25 кг дүктү кыргыя алган, а М. Тереним—3,78 кг болган. Мындыг эштериң дүржүлгазын бүгү-ниитинии болдурарын чедип алыр болза, бо херекке чедишкин хандыртынган турар ужурлуг.

Ындыг болза-даа хойдан хой-ле дүктү алыр, черле хой ажылын сайыралыр дээр болза, маңаа бир кол чүве — оон уксаазын экижидери дээрзин түскай эртемниглер чугаалап турар. Сөөлгү уеде «Найырал» совхозту харын-на хой ажылы угланыышкынныг кылдыр специализастаар деп турарының дүлүүдүү-даа ында. Ынчаарга бо хүннерде совхозта байдал ол талазы-биле кандыг болуп турарыл? Амгы уеде совхозта хураганнары-биле катай 51 муң баш хой бар. Оон уксаа составы мындыг: чартык бөдүүн дүктүг хойлар 50 хуу, чартык нарын дүктүү—35 болгаш бөдүүн дүктүү—15 хуу.

1969 чылга чедир бөдүүн дүктүг хойлар дооспас. ынчангаш бүрүнүбиле чартык нарын болгаш чартык бөдүүн дүктүглерже шилчинир. Чоокку перспектива ол-дур.

Ынчангаш хойларның алтай уксаазының Кара-Тал фермазынга остүрер бодалыгы, оон ескелериниге красноярск уксаазы сайыралыр сагыштыг. Оларның артык ажыктыг чүвези чүдел? Ол дээрге, түс черниң байдалынга ол уксаазың эки таарышканы болур, олар дүктү, ээтти эки бээр.

Бо бүгү чүүлдерни боттандырары — хамыктың мурнунда зооветеринар түскай эртемниглерниң сагыш човаашкынныг, күрүненин эргеажыын болап, партийжи ёзу-биле ажылдаарындан, оларның инициативтиниэн, тывынгырынан шүүт хамаарыжыр. Харын-на олар совхозтун келир уедеги специализастаашкынының талазынга боттарының билиин, мергежилин оргүп, сеткили хайнып чоруур, ол херек дээш «аарып» чоруур ёзу-биле ажылдаар ужурлуг. А масса хойжулар оларга ылаңгыя хойнуң уксаазын экижилер талазы-биле эки дүзалакчылар болур, остүрер талазы-биле чүткүлдүг ээлер болур.

Мал ажылын сайыралыры-биле холбашкан, келир уеги чамдык айтырыглар талазы-биле зоотехниктер мындыг бодалдарны база чугаалаарлар:

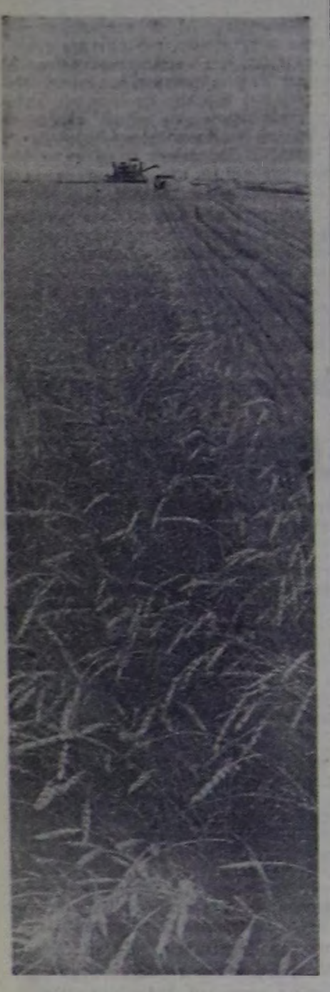
— Малчыннарның зооветеринарлыг билиин бедидер талазы-биле ажылды моон соңгаар дыңнаар. Бо уеге чедир ол ажыл четпес чоруп келген. Хар-назыны улгады берген малчыннарны моон соңгаар өөредилгелиг аныяктар чоорту солуур-ла харын, ынчалза-даа улугларның практаказы байлак, ынчангаш оларның билиин бедидер ажылды күштелдирер — бир чугула сорулга бо.

... Мал чемнерин көвүдериниң айтырыын алырга, совхозтуң специализастаашкыны-биле холбаштыр чер ажылынын структуразын ылаңгыя мал чемнерин көвүдедир уг-биле база эде көргүлээр апаары чугаажок, оске-даа айтырыглар туруп келир, ону шыны-биле шиитпирлээри — түскай эртемниглерниң шүүт хүлээлгези.

Мынчангаш, специализастаттыннар кол шугум хойжу бүрүзүнге беш салаа дег билдинип турар кылдыр тозарадыр, нептередир талазының ажылы кончуг хөй, ону шиитпирлээр дээш үр-даа, күжениишкинниг-даа ажылдаар апаар.

Улуг Октябрьның 50 чыл ойунуң социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш хойжуларның мааадырлыг ажылдап турган чедип алган чедишкиннеринге даянып алгаш, ону бүрүнгаар шудургузу-биле шимчеп киритеринге тепкиниш кылып алгаш, мал ажылының эртемге үндезилеттинген хемчеглерин боттандырар талазы-биле совхозтуң түскай эртемниглери, оон хөй санныг малчыннары чоокку уеде-ле көскү чедишкиннерлиг болур дээрзинге бүзүреп болур.

С. САЛЧАК.

Саратов областың «Энгельсский» совхозунда 1000 гектар суггаттыг черге тарып өстүрген кызыл-тастың дүмүдүн ажаап турар. Га бүрүзүнден 28—30 центнер тараанны бастырып ап турар. Ол болза комазында суггат чок черлиг ажыл-агыйларныңнан 2—3 катап ажыг дээни ол.

ЧУРУКТА: кезиде.

СЭТА-ның фотохрониказы.

1967 ч. Август 30.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

Запорожье областың Тролны деп демир-орук станциязында бир хонукта-ла 20.000 тонна тараа болбазывардыр, бедик механизастаттынган элеватор чаа дужут тараазын эң бштай-ла үзээн алган.

Фото А. КРАСОВСКИЙНИЙ. СЭТА-мын фотохрониказы.

Самчыгдалды болдурбас дээш

Бистин республиканың хереглекчилер кооперациязының ажылдакчылары Совет эрге-чагырганың 50 чылынга үткүштүр социалистиг чарыштыны калбарткаш, бирги чартык чылда экономика болгаш ажыл-агый түннелдериниң талазы-биле чамык эки көргүзүглерни чедип алганнар. Үүрмектеп садар бараан сзарылгазының планы 105,5, ооң иштинде ниитизиң чеменилгеин 103,9 хуу күүсеттинген. Чурттакчы чонга пландан ашкаар 1,3 млн рубльдин бараапы саттынган. 22 кооперативтериң 21-ри үүрмектеп садар бараан сзарылгазының планын ажыр күүсеткен. Элээн хей хевирниң белеткелдер планының күүселдезиниң талазы-биле багай эвес көргүзүглер чедип алдынган. Бүгү бар чеминшкиннерге респотребсоюзтуң автоажыл-агыйының коллективиниң салыпшкыны эвээш эвес дээрзин демделээр херек.

Респотребсоюзтуң 28 кооператив организацияларында бот-орулга-чарылгалыг 22 коллективтер арыг орулга планын ажыр күүсеткени респотребсоюзка ниитизи-биле пландан ажыр 155 мүн рубльдин орулгазын алыр арганы берген. Садыг ажылдакчылары бо чылдың эгезинде бараан артышкынпары-биле деңнээрге бараан курлавырларын 2,1 млн рубльге сайгарарын чедип алган, бараанның планныг эргилдезин 16 хонукка кызырган. Ол болза чээли дээш хуу төлевиринге 17 мүн рубльди камнап алган. Чартык чыл дургузунда Күрбанкының узун хуусаалыг чээлилериниң талазы-биле чаңгыс-даа кооператив организациязы өрелиг болбаан. Бо талазы-биле Күрбанкының республика конторазының болгаш ооң районнарда салбырларының ажылдакчылары улуг хүзээны чедирген.

Ниитизи-биле эң кол садыг ажылагый, сан көргүзүглериниң болгаш садыг хөрөнгилериниң кадагалалының талазы-биле Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем райполары болгаш Сесерлиг база Балгазын сельполары, Чыраа-Бажы болгаш өске-даа рабкооптар эки көргүзүглерни чедип алган. Респотребсоюзтуң бүдүрүлгелериниң ном салыының салбыры, универсалдыг белеткелдер баазазы, Кызылдың дялги ажыл-агыйы, хоорбоопсадыг, Абаканның садыг баазазы база эки көргүзүглерлиг болган.

Моон-биле чергелештир чамдык кооператив организацияларының удуртукчулары болгаш кол бухгалтерлери боттарының албан хүзээлгезинге, ажылынга шынгыы четпеетерни болдуруп турар. Удуртулганың кошкаандан чамдык коллективтер боттарының планныг орулгаларын күүсеткейн баар таварылгалар хаая эвес. Борта мындыг чижектерни айтып болур. Хлеб-будочка кылыгларын быжырарының планы чүгле 93 хуу күүсеттинген. Респотребсоюзка хамаарышкан түдүглер талазы-биле капитал салыныкпынарны шиңгээдип алырының планы күүсеттинмээн.

Кооператив хөрөнгилериниң кадагалалының талазы-биле дүвүренчиг байдал түргустунган. Бо чылдың бирги чартыында эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге самчыгдалдар өскен. Чамдык хереглекчилер ниитиледдеринде моон-биле холбаштыр берге байдалдар түргустунганын барымдаалаш, респотребсоюзтуң баштаар чери кооператив хөрөнгилериниң кадагалалында бар четпестерни ийиги чартык чылда чайладыр, бо талазы-биле эки түннелдерни чедип алыр орулга-биле августың эгезинде хереглекчилер ниитилелдериниң база респотребсоюзтуң удуртукчуларының болгаш кол бухгалтерлериниң республика хуралын эртирген. Эң хөй самчыгалдар Бай-Тайга, Тес-Хем, Эрзин райполарында, Сүт-Хөл болгаш Тере-Хөл рабкооптарында бар болган.

Самчыгакчылар-биле демиселги күштелдирер хугайында айтырыгны кооператив съезлилеринге, кооператив човуулелдериниң хуралдарынга, өске-даа чыыштарга хөй удаа чугаалашкан. Ынчангаш бүгү удуртукчу болгаш түскай эртеминг ажылдакчылар самчыгалдарның болу бээр чылдагаанарын, ону болдурбазының хемчеглерин эки билир, ужурлуг. Бодап көөрге, самчыгалдарны болгаш ажыл-агыйжы эвес чорукту чөп кылырының хемчеглеринге удуртукчуларны, түскай эртемниглерни болгаш материал-харыысалгалыг кижилерни шилип алырынган, оларны ажыл-агыйга шын хуваап тургузарындан кол хамааржыр. Мында улуг четпестерлиг бис.

Кооператив организацияларынга кадрлар шилип алырынга партия райкомнарының болгаш райкүүскомнарының талазындан четпес дузалажып турар. Ол ышкаш байдал суд, истелге органнарында база бар. Маңаа мындыг фактыны айтыры чугула. Таңды район прокурорунуң дузалакчызы эш Додук 2 мүн рубль самчыгалдыг Балгазын сельпозунуң ажылдакчызы Соян Баринниң истелге херээн көдүреринден боду ойталаан. Хереглекчилер ниитиледдеринде моон-биле холбаштыр берге байдалдар түргустунганын барымдаалаш, респотребсоюзтуң баштаар чери кооператив хөрөнгилериниң кадагалалында бар четпестерни район прокурорунга ийи катап хомудал киирзе-даа, годаргай харыы берилиээн. Сесерлиг сельпозу 1965 чылда 1806 рубльдин самчыгалдын кылган К. Сарыгларның херээн Бызыл хоорайның прокурорунга дамчыткан. Улус судунга киириндер дээш, материалды сельпога дедир эгиткен. Хоорайның улус суду материалда кирген самчыгдаттынган түн хөй, ону истелге органнарынче киирер дээр хөөн-биле эгиткен. Бызыл хоорайның прокурорунга материал ийиги удаа чеде бээрге, прокурор эш Цуканова «Херекти үзамдыктырбаңар» деп резолюция-биле улус судунун алрезинге катап чоруткан.

Ооң анчыда Бызылдың хоорай прокуратуразында 1965-66 чылдарның четпестер болгаш самчыгалдар талазы-биле 12, Барыын-Хемчиктиң прокуратуразында 1964-67 чылдарның 7 херектери шимчээшкин чок чыдар. Бо ышкаш фактыларны өскелээ районнардан көрүп болур.

Орулга болза, кооператив хөрөнгилерин самчыгалдардан, оорлаашкыннардан камгалаарда бирги ээлчегде кадрлар, материал-харыысалгалыг кижилер-биле кижизидилге ажылын күштелдирери, аныяк түскай эртемниглерге хун бүрүнүң дузалачыгын көргүзери, оларның амыдырал чурталгазынга таарымчалыг байдалларны тургузары болур. Бараанналрның самчыгалын, оларның үреги бээрин, сава багайындан когарарын болдурбас дээш чогуур хемчеглерни албышаан, юбилейлиг чылдың байырлалынга эки түннелдериг ужуражкыры республиканың бүгү кооператорларының ниити соругазы ол.

М. САЛЧАК,
Тыва респотребсоюзтуң баштаар черииниң даргазының ораламчызы.

Техниктиг чепсегленишкин

«Тудуг механизация» трезининиң механизация эргелелин республикага тургускандан бээр ам беш чылдарның нүүрү болган. Ол үениң дургузунда бо эргелел элээн сайзыраан. Ам ук эргелелдиң механизаторларының чепсегленишкининде түс сезен ажыг күчүдүг янзы-бүрү машиналар болгаш кодуртур механизмнер бар. Мында ажылга мергежээн кадрлар өскен. Башнялыг краннарның машинистери Милюхин, Данелюк, экскаваторлар машинистери Перекрестов, Березин, Бычеов, бульдозеристер Трушков, Шумнов, Шубин болгаш ооң-даа өскелер хүн бүрү бүдүн чартыктан хөй норманы күүседип турар.

Оларның чамдыызы чазактың дээди шаннал-дарын алганнар.

«Шынның» материалдарының изи-биле

«УТТУНДУРГАН АЙДЫҢ ХҮННЕР»

Мындыг эгелиг материал (фельетон) «Шынның» мурнуку бир номеринге парлаттынган.

Көдээ бижикчиниң селунга парлаттынган ол чагаазын хынап хемчег алырынга, ону Өвүр районнуң прокуратура черинче редакция шиячиткен турган. Прокурор эш Очурнуң дыңнатканы болза:

— Михаил Кыргысович Ангыр-оолга хамаарыштыр бижиттинген фактыларны хынапда бадыткаан. Үш уруглуг надайы Фаина Топулду каггаш, өске кижи-биле олуржуп алганы, ооң-биле ёзулал нуданы чөөкта чаа эртиргени илерээн.

М. К. Ангыр-оолдан уруглар азыралын төлеттирер дугайында материалды районнуң прокуратура органы улус судунче шилчидерин белетизээн. Бичии кижилер адазындан алиментинни хөөйлу ёзугаар удавас ап эгелээр.

«Шынның» материалдарының изи-биле

«УТТУНДУРГАН АЙДЫҢ ХҮННЕР»

Мындыг эгелиг материал (фельетон) «Шынның» мурнуку бир номеринге парлаттынган.

Көдээ бижикчиниң селунга парлаттынган ол чагаазын хынап хемчег алырынга, ону Өвүр районнуң прокуратура черинче редакция шиячиткен турган. Прокурор эш Очурнуң дыңнатканы болза:

— Михаил Кыргысович Ангыр-оолга хамаарыштыр бижиттинген фактыларны хынапда бадыткаан. Үш уруглуг надайы Фаина Топулду каггаш, өске кижи-биле олуржуп алганы, ооң-биле ёзулал нуданы чөөкта чаа эртиргени илерээн.

М. К. Ангыр-оолдан уруглар азыралын төлеттирер дугайында материалды районнуң прокуратура органы улус судунче шилчидерин белетизээн. Бичии кижилер адазындан алиментинни хөөйлу ёзугаар удавас ап эгелээр.

Мелиорацияның чаа түдүгләры

Камчатка болгаш Магадан областарының черлерин мелиораторлар отрядтары чурттуң тоогузунде эң баштай-ла чаартып эгелей берген деп СЭТА-ның Ыраккы Чөөн үзү корреспондентизи дыңнаткан.

Бүгү Ыраккы Чөөн үзүнде чер ажылынын фронтузу делгем. Боттарының эргезинде күүчүлүг үүе-үүе машиналарлыг тос мүң ажыг мелиораторлар бугалар кажы, тузалар кургадып, суг инеңнээр дестерни түдүп турар.

Александро-Сташевскийниң, Богуславскийниң, Смирновскийниң болгаш оон-даа өскелериниң—бир моон кургадылга системаларын Приморье крайда ажыглалга хүлээдип берген. Ындыг системаларны Хабаровск крайда, Амур областа болгаш Сахалинде база түдүп түргүскен. Эртемденнериниң бодап турарын ёзугаар алырга, Ыраккы Чөөн үзүнде рис тарыырынга тааржыр 240 мүң гектар хире чер бар. Бо беш чылда безин рис тарыырынга 30 мүң гектар хире ажыглал черлерин шиңгээдип алыры төлевилеттинген. Ханка холдуң шыналазы риечи оран болу бээр. Ол черниң Синтухе хемниг 96 миллион кубометр суг турар шикир суг дозу улуг хөөлбекти түдүп турар.

Ажылчыннарга

Юбилейлиг чылда республика пайысылалының пассажирлер автоажыл-агый черииниң будүрүлгезиниң культуразы дыка бедээн. Мында чунар дүштү, ажылчын хеп аштап, арыглаар база чуур черни, хеп шыгжаар кабиналарны дерип кызган. Бо бүгү — күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринге идиглиг болган.

Ам ажылчыннарның хөй кезии ээлчеглиг ай даалгазын 130-ден 140 хуу чедир күүседип турар апаарган. Ынчаарга автоорганизацияларның чартык чылда ажылының түннелин ёзугаар бо автоажыл-агыйга партия обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпроф чөвүлелиниң шилчиир. Кызыл тугун тыныскан тургап. Бо чеминшкинге будүрүлгениң культуразын бедиткен чорук база-да улуг рольдуг болган.

ЧАА УЛУСЧУ ТЕАТР

Каа-Хем районнуң төвү — Сарыг-Сеп суурда Культура бажынында улусчу театрны ажыткан. Анда киржир талантылыг кижилериниң бижидилгезин Новосибирскиниң культурачырыдыышкын албан черииниң училищезиниң доозукчуу Галина Дмитриевна Вакапова чорудуп, театрны удуртуп турар.

Ам ук театрга бижиткен болук-биле кады Г. Вакапова тараажыларга бараан болуру-биле хову-шөлдериниң ажыл-ишчилеринче үнүпкен.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

КАДЫ ӨӨРЕДИЛГЕ

Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның Чепсектиг Күштеринин Каттышкан командылалының планын ёзугаар Болгарияның Улус Республиказының, Румынияның Социалистиг Республиказының болгаш Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң шериглериниң болгаш флоттарының кады өөредилгезин 1967 чылдың август 20-ден 27-ге чедир үеде Болгарияның Улус Республиказының девискээринге болгаш Кара далайның барыын талакы кезинге чоруткан.

Болгарияның Улус Республиказының улусчу камгалалының министри, армия генералы Добри Джуров өөредилгени удуртқан.

Эвилелчи армияларның болгаш флоттарның боттарының составының политиктиг орулгаларны чаңгыс аай билип турарын, социализмниң болгаш коммунизмниң херээн камгалазарынга оларның дайынчы беленииниң бедиин өөредилге бадыткаан. Өөредилге чоруп турда, ол армияларның кезектериниң болгаш каттыжышкынпарының боттарының составының Болгарияның Улус Республиказының ажылчы чоннары-биле чылыг болгаш найыралчы ужуражкышкыннары каш удаа болган.

Командирлериң, штабтарның болгаш шериглериң белеткелиниң бедиин, оларның дайынчы мергежилиниң бедиин, хеделишкиннерге чаңгыс аайын, амгы дайынга бүгү хевириниң чепсектерин ажыглап билирин өөредилге көргүскен.

Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бирги секретары, Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Тодор Живков, Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүнери болгаш Болгарияның Улус Республиказының өске-даа партия, күрүне ажылдакчылары өөредилгениң чорудуушкынунче доктаамал кичээнгейни көргүндүргеп.

Варшава Керээзиниң Каттышкан Чепсектиг Күштериниң кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы, И. И. Якубовский, Румынияның Социалистиг Республиказының чепсектиг күштериниң министри, генерал-полковник М. Ионицэ, Чехословак Социалистиг Республиканың национал камгалалының министри армия генералы Б. Ломский, Варшава керээзиниң Каттышкан Чепсектиг Күштериниң штабының начальниги армия генералы М. И. Казаков, Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Польша Улус Республиканың, Румынияның Социалистиг Республиказының, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң, Чехословак Социалистиг Республиканың шериг төлээлери өөредилгеге киришкен. Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының шериг төлээлери хайгаарактчылар болуп киришкен.

Август 26 болгаш 27-де акы-дунма армияларның шериг төлээлериниң удуртукчулары Шипка тулчуушкуунуңун алдарлыг 90 чыл ою-биле холбаштыр Столетовтуң менгизинге болган байырлалга киришкен.

Август 27-де өөредилгеге киришкен шериглериниң көрүдезин Пловдив хоорайга чоруткан.

КООПЕРАЦИЯНЫҢ ХООЧУНУ

Тыванның хереглекчилер кооперациязының шугумунда 4270 ажыг кижи хаара туттунган. Оларның иштинде хөй чылда чон мурнунга ак сеткилдиг бараан болуп, кооперацияның өөрүү-хөрөнгизин содуруу дег камгалап келген дуржулгалыг садыгжылар хөй.

Сүт-Хөл рабкооптуң Манчүректе көдээ магазин эргелекчизи Төпше Маадыр-оолович Сат садыг ажылынга 22 чылда ажылдап келген хоочуннарның бирээзин. Ол баштайгы күш-ажылчы базымнарын 1935 чылда Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакы суурга дерги садыңдан эгелээн. Кооперацияның өөрүү-хөрөнгизин кадагалап, чонну бараан-биле хандырар харыысалгалыг ажылды хүзээп алыр улуг идегелди аңаа көргүскен. Ону ол ажыл-херек кырынга шынзыктырар дээш кызымак ажылдаарын шиитпирлээн. Баштайгы удаада бергелер тураа-даа ол ундараваан. Чоорту ооң ажылга аргамергежилин бедип, боду чон-биле ажылдап чаңчыга берген.

Төпше Маадыр-оолович Саттың амгы үеде ажылдап турар магазинин өскелерден үлегерлиг. Бараапнарны түс-түс полкиларда шеверген делгээн, иштп, дашты арыг-силиг. Складка бараапнарны шыгжап кадагалаарын хынамчалыг чорудуп турар. Кандыг-бир чылдагаан-биле бараанның үрелии Сансыраанындан үндүр бижээнинин таварылгазы чок болуп турар.

Дуржулгалыг садыгжы малчыннарның хереглеэн кончуг эки билир. Ынчангаш оларның хереглээн бараанналрын долузу-биле хандырып келген. Бараан саарылгазының ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседип турар. Ол үүлеэ онаалгыг ажылынга ак-сеткилдиг чоруун көргүзүп турар эвес, идепкейлиг хөй-ниитичи. Сүт-Хөл көдээ Советтиң депутады, Манчүректе эш-хуузунуң судунуң даргазы, улусчу дружинаның кежигүнү. Ажыл шагындан дашкаар үелеринде хөй-ниитининг ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Мергежилдиг садыгжы юбилейлиг байырлалга күш-ажылчы белектиг ужуражыр сорулга-биле социалистиг хүзээлгелерни алган. Ону амыдырында чеминшкининг күүседип турар.

К. ОНДУР.

КНО-же ийиги аян-чорук

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокта чаа Грециядан келген ийи аалчылар Каттышкан Нациялар Организациязынга чораан. АКШ-та албанның аян-чоруун кылып чоруп турар Константин хаан КНО-нуң чиигине секретары У Тан-биле беседага келген. Болунуң патриотчу бүдүрелгилери дээш чоокта чаа грек хамаатызы болур эргезинден казыттырган сураглыг грек актёр Мелина Меркури Грецияның патриоттарынга хамаарыштыр шериг эрге-чагыргаңын кара туразынга ажылаашкынна р ы г а удуралнышкынның чагазын хаанга түгүүп бээри-биле КНО-га база чедип келген.

Корреспондент и л е р биле беседазынга Мелина Меркуриниң чугаалааны болза, бодумнуң төрээн чуртумнуң келир үезинге бүдүрээр мен. Мээң бүдүрелим Грецияның улузу «хосталга дээш, фашизмге удур кезээде демисежип келгенинге» үнделеттинген.

Грецияга демократия болгаш хосталга дээш америк комитет Грецияның хазынының АКШ-та чоруп турарынга удуралнышкынын демдээ кылдыр КНО-нуң бажынының чанынга чыскаалды организастаан.

Демиселдиң чугула үе-чадазы

АЛЖИР. (СЭТА). «Ийи революстуг шимчээшкиннерниң—Африка национал конгресстиң (АНК-тың) болгаш Зимбабвениң африка улузунуң эвилелиниң (ЗАПУ-нуң) кады демиселги Солсбериниң болгаш Претория-ның расисчи чазактарын бүрүн узуткаарынче ёрунка чугула үе чада болур деп, Алжирниң «эль-Муджахид» солуну Мурнуу Родезияда сөөлгү болуушкыннарны тайылбырлаавышаан, бижээн.

«Хамааты чонга удур Смиттиң белүүүнүң дерзии үүлгедишкиннерни турзажок, Мурнуу-Африка Республиканың, Мурнуу Родезияның болгаш Португалияның полицейжи албан черлериниң дүрмок дажылаашкыннары турзажок, АНК-тың болгаш ЗАПУ-нуң патриоттары Зимбабвениң янзы-бүрү районнарында демиселди күштелдирип, партизан шимчээшкинии калбартып турар» деп, сөлун демделээн.

ЙАР-НЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ ЧАРЛЫЫ

САНА. (СЭТА). «Улусчу революстуг эвилелдин» (чаңгыс аай политиктиг организациязының) түргузузга комитедин чоннуң бүгү бөлүктериниң төлээлекчилериден чүс бир кижи составтыг кылдыр тургузар хугайында Йемен Араб Республиканың президентизи ас-Саляльдың чарлыын-да парлап үндүрген.

БҮРҮН ДЕТКИМЧЕ

БАМАКО. (СЭТА). Малиниң найысылалынга болган митингиге киришкен 20 мүң ажыг кижи революциязыны камгалаарынын. Национал комитедин болгаш республиканың президентизи Модибо Кейтаны боттарының деткип турарын илергейлээн. Хөгжүлдениң социалистиг оруун чурттуң шилип алганынга үдур демисежип турар бүгү кижилерни Судан эвилел партиязының хүрээлединден болгаш чазактың составындан үндүрерин чыыланнар негээн.

ЧАЖЫТ КОНФЕРЕНЦИЯ

ЛОНДОН. (СЭТА). Нациялардың дем каттыштырылгазының чурттарының армияларының кол штабтарының төлээлекчилериниң Камберлиде ажыттынган конференциязында партизаннар-биле демиселдиң арга-методтарын чугаалажып турар деп, Пресс Ассошиэйшн агентилел дыңнаткан. Конференция бодунуң ажылын ийи неделяга үргүлчүлээр. Ооң бүгү ажылы шыгыы чажыт байдалга артер.

Агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, «көзүлбес дайзын»-биле демиселди чорударының аргаларынга хамаарыштыр чөрүдээлер конференциязында илереттинген. АКШ-тың Вьетнамда дайынынга эвилелчизи Австралияның төлээлери партизаннар-биле демиселге «чер өртедир халап» тактиказын удуртулга болдурар деп санап турар.

Англичаннар Австралияның төлээлекчилериниң саналынга каттышпайн турар. Англичаннар национал-хосталгалыг шимчээшкин-биле демиселдин «бүдүү» аргаларын ажыглаарынче кордал салып турар. Британ шериг түскай эртемниглери болбазын хевириниң хөй чепсектери (ракеталар, бомбалар болгаш өске-даа) партизаннар-биле демиселге ажык чок деп санап турар. «Чаңгыс өлүрүкчүнү илередип алыры-биле бүдүн суурну узуткаар» үүрүлүг дайынның арга-методтары политика талазы-биле база таарышпас деп, англи түскай эртемниглер санап турар. Партизаннарга үдүр дайын-биле холбашкан айтырыгларны бүдүн чартык он чылдар дургузунда чугаалажып келген британ кол штаб ышдыг түннелдерни кылган.

Британ үлетчүрүнүң конфедерациязының чиигине директору баштаар англи үлетчүрүнүң 20 төлээлекчилерин бо үүрүүшкынга эң-не баштай чалап келдиргени ол. Шериг кижилер-биле кады, ол төлээлекчилер партизаннарга үдүр дайын хемчеглерин ажылдап кылып турар арга-методтарының өртек-үнезин чугаалажып көөр.

Хартумда конференция ажылын дооскан

ХАРТУМ. (СЭТА). Араб чурттарның даштыкы херектер министрлериниң конференциязы бодунуң ажылын дооскан. Парлап үндүрген кысха ыңналыгга айтып турары болза, конференцияның киржикчилери араб күрүнелериниң болгаш чазактарның баштыңнарының ам болур чөвүлел хуралының хүн айтырыын чугаалажып, август беште даштыкы херектер министрлериниң бирги хартум конференциязынга белеткээн сүмелерни чөвүлел хуралга киирер деп шиитпирлээн. Экономика болгаш сан министрлериниң багдал конференциязының сүмелерин амгы конференцияга делегаттарның саналдары-биле кады араб чурттарның удуртукчуларынга база киирер ээн.

Израиль агрессияның үржүктарын дүрген үзүткаары-биле араб чурттарның политиктиг, шериг болгаш экономиктыг кады ажылдажылгазының, израиль агрессияны деткээн барыын талакы чурттарга нефть бээрин хоралының роль болгаш үжүр-дүзазы, араб чурттарда даштыкы базаларны үзүткаары болгаш өске-даа айтырыгларны ээдээ деңнелге эртер чөвүлел хуралдың хүн чурумунга база киирер болап турар.

Америк нацистерниң баштыңы өлүрткен

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокта чаа билдинмес снайпер кижи америк нацисчи партиязының баштыңы Джордж Рокуэллди өлүргеп. Вашингтонның чоогунда нацисчи партияның албан кылыр бажыныңдан Рокуэлл үнүп бар чорда, снайпер бажыкның крышазындан оон бажынче боолаан. Снайпер дезе берген.

Вьетнамда өлүрткен американнарның 22 хуузу—негрлер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Студентлериниң күчүдел чок ажылдар чорударының башкарылга комитединиң» даргазы Гэй Браун Детройт хоорайга чүве чугаалап тургаш, Вьетнамда дайынны бүрүү шаап көргеп. Вьетнамда өлүрткен бүгү америк солдаттарның 22 хуузу негрлер болуп турарын ол демдеглээн.

АКШ чурттуң иштинде негрлерге үдүр ёзулуг дайынны база чорудуп турар деп, Браун чугаалаан.

Вертолёттар баазазынче халдаашкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның патриоттары америк далай чадаг шеригнин Дананг чоогунда вертолёттар баазазын ракеталар-биле боолаан.

АП агентилелдиң корреспондентизиниң Сайгондан дыңнатканы-биле алырга, адыышкынның түнелинде 9 вертолёттарны узуткаан азы үредирген, 80 ажыг солдаттарны өлүргеп болгаш балыглаан.

МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Хосталга армиязының дайынчылары Тайминь мөзүгә боттарының үрей атканы М-113 деп америк нуяктыг тыртыгның чанында.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

1967 ч. Август 30.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Улуг Октябрьның 50 чылынга

СОВЕТ ХИРУРГИЯНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

«Бүгү чонга медицинаның халас дузалаачымаа хандырып турар. Бүгү мергежилдериниң аайы-биле эмчилериниң саны 587 муң кижи, азы революция мурнунда турганыдан 20 дажыг катап хей. Эмнелгелериниң, амбулаторилариның, поликлиникаларының, санаторийлериниң, пансионаттарының болгаш дыштанылга бажыңларының калбак четкизин тудуп турар».
(СЭКП ТК-ның «Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистериниң).

ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының корреспондент-кежигүнү, профессор Николай КРАКОВСКИЙ

Совет эрге-чагырганың догуннап тургустунганының баштайгы хүнелеринден эгелээш-ле, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ажылчы чонуң кадымыче оваа улуг сагышчоваанныгының утландырып эгелээн. Кайгамчык улуг девискээрде чурттап турар хей миллион чонуң медицина хандырылгазын чаа принциптерге организастаарын революция соонда, дораан-на эгелээн болгай.

Орус хирургия (кезип эмнээри) кижан-даа тускай байдаадыг орукбиле хөглүп келген. Орус улустуң кезии эмнээр кайгамчыктыг эмчизи Николай Пирогов эрткен үе чыл-дың төнчүүнде-ле ада-чурттуң кежүп чоруур черге эмнелгезиниң ажылынгыкының делегей эртемнерге байгамчыктыг ажылдар-биле байланыштан, ол ажылдар боттарының теоретиктиг болгаш практиктиг үнезин бистиң хүнеривиске чедир тудуп турар.

Клиниктиг медицинага физиологтуг утланымышкының үндезилекчизи Иван Павлов — ниизү-бүгү мергежилдиг эмчилерните, оон киттинде кезер эмчилерге, оларның практиктиг ажыл-чорудулгазының үезинде первазы идеяларын боттандырар талазы-биле чугула методологтуг удуртулганы берген. Талантылыг кезер эмчилер Александр Бакулев, Александр Васильевич Вишневский, Петр Куприянов, Николай Петров болгаш оскелер-даа боттарының эртем ажылдарын Павловтуң первазы дутайында идеяларынга даянып алгаш чорудуп турганнар. Олар дыка хей аарыгларның хевирин болгаш эмнээшкинни чорударының үнелиг аргаларын ажылдан кылып турганнар.

Совет кезер эмнелге школазы хамаатты дайынының кадыг-берге хүнеринде тургустунган. Ур чылдарда болган дайынналрың түнелинде тургустунган үргегээшкин болгаш аш-чут совет кезер эмчилериниң эвергизиязы базып шыдаваан болгаш олар Иван Грековтуң инициативазы-биле 1922 чылда Петрограджа Россияның Кезер эмчилер нииттилелиниң XV съездизинде — революция сөлүүдегн баштайгы съездинге чыладырган.

Болуп эртип турган конференциялар, болгаш съездилер ыраажы-черлерге ажылдап турган эмчилериниң хей-хей коллективтерин дуржулга-биле байлаып турган. Аарыгны тодарадырынга болгаш эмнээринге хамаарышкан чаа оригинальдыг санаалдарны съездилерге бүгү тала-биле чугаалажып, принципиальдыг шүүмүүлээшкинге тавазыштырып турган. Конференциялар, съездилер чаа-чаа чугаалажымышкыннарны тургузуп, кадык камгалалың теория болгаш практика-биле байлакшыдып турар чаа идеяларны амыдыралга боттандырарынга дузалап турган.

Совет кезер эмчирер кезип эмнээшкин үезинде аарышкылыг чорукту болдурбазынче улуг кичээнгейни утландырып келген. Кезип эмнээрде новокаинниң 0,25 хуудут эвилдиринге холаан, Рингер-Локктуң суун чүүлүнге белеткеэн анестезияны амыглап турар. Ону Александр Васильевич Вишневский болгаш оон школазы үндезилеп, ажылдап кылган. Кезиишкин кылырга аарышкылыг эвес бо арга—чурттуң кезип эмнээр район болгаш участок эмнелгелериниң ыол аргазы болуп, амдаа артышпаан.

1946 чылда совет медицина хөй-ниитизи эфирлиг наркозту ажыглап эгелээнинең 100 чыл оон демдеглеп эрттиргеп. Кезерге аарывас бо аргазы Александр Бакулевтиң, Петр Куприяновтуң, Борис Петровскийниң болгаш оскелериниң-даа клиникалары хөгжүдүп турган. Делегейниң нйнги дайынны төнген соонда, удатпаанда анестезиологтарның (келишпиннин аартнас хемчеглер алыр тускай эмчи кадрлар) белеткээринин айтырыы чидин-биле тургустунган. Николай Бурденконуң ад баштай эгелээни баш мазынге болгаш оорга чүүлүге, хөрек болгаш ижин иштинге чоруткан нарын кезиишкиннер — кезип турар кижиниң тыныжын тааргыштары-биле кады, интратрахеальдыг деп адаар наркозту иегей бергеп.

Кезип эмнээринең кайгамчык сайзырангай техниказы кезип эмнээр стол кырынга аарыг кижиниң ур чыдарын дыка кызырганы биле чергелештир, дүргеп хемчег алырының принцинн база өскерлип, кезер эмнээр дараазында беэк өскерлип, кезер эмнээр дараазында беэк өскерлип, кезер эмнээр чугаалаарта, нарын кезиишкин үезинде чамдык кезектерни күүседирде кажангызындан-даа артык серемчилелдиг, дүргеп ажылдары иегеттинге бергеп.

Тывар органнар, чүрек клапаннары болгаш дөзүү, ос болгаш даныырлар чижектиг черлерге нарын кезиишкиннер кылырынга чүүле хөй санныг, түскай белеткеттеп кезер эмчилерниң киржилгеэн чедиишкинин шинтипрлеп турар апарган эвес, харын аңаа медицина химиязының, фармакологтыының хөгжүлдээн улуг рольдуг болуп, хөй шактарда кылыр кезиишкиннерни аарыг кижиниң кадынына аартык чокка эртирер арганы тургускан.

Хөй чылдарның иштинде кол кичээнгейниң төнгее принцнпин аарыыр аарыгларны кезип эмнээри туруп келген. Дайын чедиээнге белгээнинең, кемдоонерни кезип эмнээрининң байлан дүржулгазы эртнен дайын чылдарында чедип аздыгган. Аңаа колдуунда-ла сульфаниламид препараттарны болгаш антибиотиктерни ажыглап турган.

Үр хуусаада эвирнее белгээнны Вишневскийнин аргазы-биле үсбальзамиктиг антисептиктер болгаш новокаин блокадазын ажыглап эмнээрге антисептиктер эвилдиргилерниң тааржыр болгаш тааргышпас талааларын четтирп-биле чыртыкан турган.

Хырынның язва аарының кезип эмнээрининң аргазының дутайында нанг чугаалажымышкыннар үр үеде болуп келген. Чүүле рак эвес, харын хырынның язва аарны болганда, ону кезип эмнеп болдурунук дугайында кайгамчык ажыдыышкынны Сергей Юдин кылган. Ам үеде бо аарыгны районнар эмнелгелеринде кезип турар аварган.

1946 чылда сульфаниламид препараттарны болгаш пенициллинни дайын үезинде ажыглап турганының дугайында медго бир-ле дугаар дыңналы бергеп, арай соңгай соок ыжыының дутайында айтырыгны сайгарып көрген. Бо талазы-биле лабораторилларны тургускан болгаш чурттуг ортопедия база травматология талазы-биле 17 институттарын чогуур дериг-хереселдер-биле хандырган. ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының чингине кежигүнү Николай Блохин элээн хөй хайгаараларның чижээн көргүзүп турган, гормональдыг препараттар соок ыжыышкыннарының өзерин доктаадып турарын, а чамдык таварылларда эмнээрининң ажыктыг аргазын берип турарын тодаратқан.

Кезер эмчилерниң 1955 чылда эрткен XXVI съездизинин көл темазы «Амгы үениң хирургиязының физиологтуг үндезинниери» болган. Анда кол илеткелдерни Александр Александрович Вишневский, Николай Еланский болган Борис Петровский олар кылганнар. Оларның хөй санныг клиниктиг болгаш экспериментальдыг хайгаараларзы үстүнде томага хөглашкан айтырыгларга тодаргай харыыны бергеп. Нерваын идеялары кезип эмнээр клиникаларның амыдыралынче танылаа кирер ужуруут болган кижиниң дирит организминге тыптып база өзүп турар патологтуг чорудулгыларны белип алырынга үндезин болур дээрээн илеткелчилер демдеглээнер. Иринделип аарыыр дыка хей аарыгларның этиологиязынга патогенниг микробтар чугула рольду ойнап турар дээрээнге чигзинниг турбас ужуруут, ынчалза-да оон-биле кады бо чорудулгага нерв регуляциязы (тааргыштырыгалгы) киржилгелиг болур дээрээн демдеглээрүн чугула. Бялык — апаа-ла кеш, азы эът үреэн бергени ол эвес, харын бялык черинң дайтынга хуулдурар гаар чугаалаашкан. Чүве чугаалаан хитериниң хей кезии өкпеге рак деткен таварылгада, өкпениң пуштузун ап каантары этын болур деп айтыкшнар.

1951 чылда Москвага, ССРЭ-ниң кадык камгалал Министерствозунуң экспериментальдыг кезии эмнээр аппаратуралар болгаш инструментилериниң Эртем-шинчилел институдун ажыктап, бо даарге делегейде кара чаңгыс шидыг институт болуп турар. Совет кезер эмчилериниң чем савазынга, өкпеге, тынар органнарга, чүрекке, магистраль улуг дамырларга, дырын-шөйүүдүг трактызынга кылып турар нарын кезии эмнээшкиннериниң чедиишкинин кезии эмнээр блоктарлың техниктиг дериишкин-биле ханы харылзаалыг. Хүн бүрүүнү кезип эмнээр практиказынга чаа-чаа аппараттары болгаш приборларны чалбаа-биле шентеретқен чорук, аарыг кижилериниң үр үеде ажыы кызбас апаар хуусаазын дыка кызырган. Кезер эмчининң берге болгаш нарын күш-ажыынын чигеднп турар чаа техниканы делегейниң янзы-бүрү чурттарында безин-биле үнелеп турар. Ынчангаш кезип эмнээшкин талазы-биле чонга көргүзер эмнээшкин чедиишкиннерни күзеп каайн.

Пионер лагерининң сагыш човаанныр ажылдакчыларынга, кижизидикчи башкыларынга болгаш вожатыйларынга өөрүп четтиргенинин дугайын уругларның мурнундан Надя Голубцова чугаалаан.

«Лагерьнин тугун байырлалдыы-биле дүжүрер» деп команда үнген соонда, гөрнинүң өттүү үнү, барабаннар даажы арыг сыңмас кылдыр чаңгыланы бергеп. Оң минуталардан эгелеп, Володя Дубинин аттыг лагерь хагдыгган.

Сөөлүү неижээни уруглар күүлүүр Ленсейниң эриинге улуг одаг ажылдыкшыны-биле дедглээн. Ону долгандыр хоочун революционер болгаш шөнерээн хөглүг ырлар чаңгыланып кежиилээн.

Байырлыг, хөглүг лагерь!

О. ПАМЧЫЛАК.

БҮТ БӨМБҮҮ

Алдын-оол ДАРЖАА

ОКТЯБРЬГА ЫРЫ

I.

Хей-аът киирер оруе атты
Кезээн шагда адап кээр мен.
Неижейниң чаасымды дег,
Пиштим-хөлүүм чылдып чоруур.
Ленин башкым! Ленин ада!
Октябрьның капитаны!—
Ишчилерге шаа бо сестер
Октяргайда эң-не эргим.
Ыдык сөстүң улуг күжүн
Чүүл-биле хемчээр чүвел?
Ыры-биле алган четпес,
Чүрек-биле сеткип четпес
Ленининң сөөү-биле
Октябрьны эгелээн бис,
Ленининң чагыы-биле
Оруувусту улап чор бис.
Хей-аът киирер мойге атты
Бомбүрзектиң чону утпас,
Моге күжү, чепсээ кылдыр
Кезээн шагда кадагалаар.

II.

Молчүкчүге, молчүткенге
Бомбүрзектиң кыннар үлээн?
Көөлүдүр-ле чоп чок ёзу
Хогжүвейн догуннаар бе?
Айтырыгны улуг башкы
Ажыы-биле дорт салган,
Чээрби чүе чыл хамаанда
Черни бодап чырыдынкан.
Алдар бүргээн Октябрьны
Кандыг сөөке сиилбин бооруз?
Адаларның үзегерин
Канчаар дешпеп, алган бооруз?
Улуг шуурган калчаа күштүг.
Бедик тайга эргий хадыыр,
Ушта душкан шаптыктарны
Белеп-белеп чүлүг шаантар.
Улуг чалгыг мойнаар күштүг.
Далай кежир күжүн чыып кээр.
Ушта турган чалын эрик
Дазыртайдыыр буступ турар.
Хаяы бодал, улуг сураг
Чүдеп артык өөкүр маанаг.

Каптагайны эргий ушкан,
Чүректерни хайныктырар.
Шынныг бодал чүлеп кээрге,
Кижи күжү хемчээл билбес,
Чыдаларга достурбас-даа,
Кинчилерге бектетпес-даа.
Шынныг бодал чүлеп кээрге,
Кижи соруу доктаап дивес,
Чырык хүнче, хосталгаже
Кизапредир чүткүп үнер.

III.

Чайгаар бойдус шуургалы
Аяа салгын сагындырар
Чаалыг хүреш дошкун шагын
«Аврора» даштап каан.
Хайнып, моорзон далай чалгыы
Хензиг бырлан сагындырар
Хереледенген революция
Каптагайга динамиттелген.
Россияны делегеннге
Улуг хаяа чайнап келген.
Адаларның быжыг холу
Авс-бежинин дарганнап каан.
Октябрьның хүрежинге
Тывам чолу төрүттүнген.
Тыныжык дег мерген кылдыр
Ол-ла шакта чаяан каптап.
Амгы байлак чурттагавыс —
Октябрьның уланчызы,
Ада төрээн партиякым
Айтыы баштаан кылажы-дыр.
Бегүнгү бо кылажывыс
Октябрьга йөрээл болур,
Бомбүрзекте улуг чолду
Бодүүн чоннар бистен көөрлер.

IV.

Ленин башкы! Ленин ада!
Октябрь, партия!—
Идегелдиг мерген угаан
Оруувусту магадылаан.
Хей-аът киирер мойге атты
Бомбүрзектиң чону утпас,
Моге күжү, чепсээ кылдыр
Кезээн шагда кадагалаар.

Чээрби чылын демдеглээн

Кызыл-Хемниң Сарыг-Сепке районнуң «Билиг» нинтилелдинде чээрби чыл болганын демдеглээн юбилейлиг пленум болган. Анда массага солуун болгаш теоретиг лекция беседаларны кылып, дыңнакчыларның күзелчиг аалчылары эпаргаи идепкейлиг, хөй-ниитизи лекторларны демдеглээн.

Пленумга «Нинтилел эртемнерни улаң ынай хөглүүлер болгаш коммунизм тургузуушкунунга оларның роанн бедилер дугайында» СЭКП ТК-ның соолгу хөгталдың анаа база ранызын, лекция пропагандазының талазыбиле үк хөгталдың айтыгнган чүүлдерни практиктиг ажылга удуртулга болдурарын шинтипрлеэн.

Хүндүткелдиг кырган

Дээрбе эргенелчизи Алексей Захарович Манзынмнов 29 чылдың иштинде та чеже тараамы тырттырбаан аазырл! Ол эмне баштай Азеевтиң буга суунга бичии аазобени тургузуп алгаш, хомунга чүгле 5—6 шеожай тараамы тыттырар турган. Оон бээр үр ve эртнеи.

Ам Алексей Захарович колхоз төвүнде белгеп улуг, электрижиткен аазобеге хомунга 10 дажыг тонна тараамы тырттырбышаан, фермаларже 3—4 тонна чарбаяй тырттырган тараамы чорудуп турар. Назызы улгатса-даа, кылыр ажылга кызымаан, ынчангаш ону хадыңчылар мактаар.

Юбилейлиг чылда ажыл-ишке чедиишкиннинг үжуражырын колхозтуң бээ бир тургузукчузу, хөөчүн коммунист Алексей Захаровичиге күзел ааалы.

С. ДАНГАА,
Бии-Хем, «Хадың» колхоз.

Эрткен воскресеньеде Кызылга чаңчылапарган чечектер делгелгезинге муң-муң кызылчылар чорааннар. Делгелгеге коллективтер, аңгы-аңгы кижилер база киришкен. Маңаа № 7 школаның коллективи үшкү черни алган.

ЧУРУКТА. № 7 школаның кылганы «Ильичиниң ынак чечектери» деп стендини көрүкчүлер сонуургап тур. *А. АЙРНИҢ фотозу.*

Революцияның чечээ

Кызылдың хераженнери бо хүннерде Улуг Октябрьның 50 чылынга турасклаткан «Кызыл чечек — революцияның байырлалы» деп темалыг кежээни эртиргеннер. Ол кежээ хераженнер баштарында чидиг кызыл аржыыдларлыг, а хөректеринде кирпг кызыл чечектерни кадаап турушаар. Бо бүгүнүн уламында, хераженнериниң эң баштайгы революстуг хуралдары сагышка кирер.

Партияның XXIII съездизи ажылдап турда, чидиг кызыл чечектер залга көстүп келген. Француз коммунистер съездизиниң төлөзлери хераженнерге байыр соңзээни ол. Чечектерни албан-биле Парижтен экнелген. Француз коммунистериниң чечээ — революстуг демисел талазы-биле эптерниин магалалының болгаш хүндүткелиниң демээ.

Кызыл чечек ажылчы чонуң хосталга дээш демиселинии элериичизи апарган. Ону революциянын чечээ. Октябрьның өңгүр кызыл тугунуң хензиг кезии деп алаанынга ужур-дажы бар. Ол ажылчы ангының бодунун хосталга дээш демиселинии бүзүрелии болган.

Хераженнерниң революция мурнунда аар-бергө чурталгалгының, эрге-шөлээ чок чораанының. Совет эрге-чагырга бирги Декреттери-биле оларга политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг ien эргеии магазылаанының база оон херек кырынга боттанылгазының дугайында дыңнаа-лыг СЭКП Кызыл хоорюмунуң бирги секретары П. Т. Киселев кылган.

— Бистиң хоорайның хераженнери коммунизминиң материал-техниктиг баазазын тургузарынга боттарының улуун киришгирип, бүдүрүлгелерде, школаларда, эмнелге черлеринде болгаш столоваллярда ажылдап туралар — деп ол демдеглээн — Степанида Ивановна Ведерникова 20 чыл бурунгаар лазаранынга комбинадынга чедип келген. Ол ажылгыр кижи бригадирлеп директорга чедир өрүктү эрткен. Комбинатта ажылдап турарларның хөй кезии — 288 хераженнер, лазаранырының уран мергежилин шингээлип алганнар. Лазаранынга комбинады чартык чыл планын 111,7 хуу күүсеткен. Коллективтиң хөй нуруузу коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы деп атты чедип алган.

Августа Ивановна Ельшова 1950 чылдан эгелээш, тудугга шеверлекчилеп ажылдап келген. Болунун байлак арга-дүржулгазын ол чеже аныяк тудугжу-биле уламнээн дээр. Ол бичe сеткилдиг, кежээ болгаш эжинге дузалаарынга кажан-даа чажан янзе. Августа Ивановна эрткен чылын Ленин орденн-биле шаннаткан.

Хоорайның чурттакчылары кадыкшылдың могзг-шылаг чок камгалакчылары — медицина ажылакчыларын улуу-биле хүндүлээрлер. Татьяна Матвеевна Зверевалы, Александра Степановна Киселеваны, Лидия Михайловна Козлованы чон эки билир. Олар хүн-хүн хивейн, бирги медээ дынпай сал-ла аарыг кижилерге дуза чедирер дээш далажыптарлар.

Хоорайның башкылары өзүп өрер салгалды кижизилеринге боттарының байлак билинн берип, энергизын үнүрүп турар.

№ 10 школаның эге классчар башкызы Агафья Назаровна Башкирцева ынак ажылынга үжен ажыг чыл болган. Ол үезин, күжүн харамаанмайн чүс-чүс бичии чаптарны эртемге өөредип, делгем орукче кирген. Оон кызымак ажылы бедин-биле үнелеттинген — Күш-ажылдың Кызыл тук орденя-биле шаннаткан.

Улуг өөредилгезинге улуг ачы-хавыяазы дээш хоорайның 24 башкыларынга РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкылары деп атты тыпсын, а 34 кижини «Улуг өөредилгезинин шылгаракчызы» деп хөрек демээ-биле шаннаан.

Хуралдың төнчүзүнде Мария Сарыкайны, Александра Сиротинаны Татьяна Монгушту болгаш хоорайның оске-даа хөй-ниитизи хераженнерин хүндүлеп бижиктер, ортектиг белектер-биле шаннагылаан. Солуун концерт, хөглүг ыры-шоор-биле, «Кызыл чечек — революцияның байырлалы» деп темалыг кежээ хагдыган.

М. БАЙЫР-ООЛ.

Байырлыг, хөглүг лагерь!

Кызылдың Володя Дубинин аттыг шионер лагерин байырладдым-биле хаттаи. Байырлыг шүгүм чыскаалыкта шионер лагеринің начальнигы Варвара Федоровна Староверова баштай сөс ап, чүве чугаалаан, ынчаи дээн:

— Эртнем уруглар! Магадалчыг дыштанылгавыс дооступ турары болур. Ынчангаш силерге эң-не өөрүшкүүлүг чедиишкиннерни күзеп каайн! Каш-даа хонгаш, школага өөренип эгелээр болгай силер. Келир чылын база катаи бистиң лагеривиске дыштанырыкпарны күзедим.

— Кайы хире дыштанып алдыңар, уруглар?— Шак ындыг айтырыгбиле күүлүе албан черлериниң профсоюлел обкомунуң даргазы В. Ф. Матсон бодунуң чугаазын эгелээн. Орта уруглар хары угда чаңгыландыр харылзааннар:

— Коичүт эки!

— Эртнем уруглар! Омак-хөглүг дыштанып алганыңарга байыр чедирип тур мен! Өөредилгелер үдээе эгелээр болгай. Ам күш кирип, мага хандыр дыштанып алганыңарда, пионерни ажыл-херээнерже, өөредилгеже чаа күш-биле кирипгер силер. Профсоюлел обкомунуң мурнундан силерге чаа-чаа чедиишкиннерни күзеп каайн.

Пионер лагеринің сагыш човаанныр ажылдакчыларынга, кижизидикчи башкыларынга болгаш вожатыйларынга өөрүп четтиргенинин дугайын уруглардың мурнундан Надя Голубцова чугаалаан.

«Лагерьнин тугун байырлалдыы-биле дүжүрер» деп команда үнген соонда, гөрнинүң өттүү үнү, барабаннар даажы арыг сыңмас кылдыр чаңгыланы бергеп. Оң минуталардан эгелеп, Володя Дубинин аттыг лагерь хагдыгган.

Сөөлүү неижээни уруглар күүлүүр Ленсейниң эриинге улуг одаг ажылдыкшыны-биле дедглээн. Ону долгандыр хоочун революционер болгаш шөнерээн хөглүг ырлар чаңгыланып кежиилээн.

Байырлыг, хөглүг лагерь!

О. ПАМЧЫЛАК.

БҮТ БӨМБҮҮ

„Саян“ тергиидеп турар

Оолдарның бут бөмбүүнге республиканың бирги черн дээш элчегдиг оон август 28-те уламчылаан. Шөлүң эдерн «Спартак» биле Ак-Довуракпың аныяк бут бөмбүүчүдериниң аразында болган демисел көрүкчүлериниң сонуургалын көдүргеп. Кайы-даа таланың ойнакчылары боттарының хөалгазынче шинтипрлнг бурунгаарлаш турза-даа, сан 4:1 болуп, хайымнажыр ужурга таварышкан.

Оон дараазында төлге бо маргылдаанның тергиидекчизи «Саян» биле Шагаан-Арыгның командалары таваржы бергеп. Ортнуун баштайгы чартыныдан эгелээш, инициативаны чаалаи азбышаан, саяичылар бодунун удурланыкчыларын 4:0 санга тиилеп алган. А «Енисей» командазы бай-хаакчылар-биле ужурашкаш, тиилевишаан, таблицада база 2 санны немеп алганнар.

Ол хүн база-ла республиканың «хем бомбук» дээш бажыңнар, көөрүлгедер аайы-биле бичии оолдарының бут бөмбүүнүн маргылдаазынга ийи оон эрткен. Анда Тураның оолдары Самагалдайның командазын арыг тиилеп алган. А Кызылдың оолдары эрткен чылдың чемпионы Кызыл-Мажалык командазы-биле ойнаап, хайымнажыр.

Келир үениң ёзулуг бут бөмбүүчүлери болур аныяк оолдар командаларының маргылдаазы хүн бүрү изиг демиселге эртип турар.

М. ГАМИДОВ.

Редакторнуң орлаичызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

АВГУСТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Найгамчыктыг Василиса» 10 шакта. «Кадмана» 12. 2 шактарда. «Белый процесс» 4. 5.55. 7.50. 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Орлёмон» 3 шакта. «Ийи катап хей, азы чүү-даа чок» (1. 2 серилзы) 5.30. 8.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА» «Византий салыгчының хереглиги» 7. 9 шактарда.

«ЕННСЕЙ»: «Дыка улуг ооп» 11.30. 1.30. 3.30. 5.30. 7.30. 9.30. шактарда.

«ВОСТОК»: «Зося» 1. 3. 7. 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63. редакторнуң орлакчыларының 35-24. 25-38. хабысалгалы секретарының 23-35. партийни аныыралы килизининиң 23-54. агитация болгаш пропаганда килизининиң 37-13. кезер ажыл-агый кизинининиң 21-47. үлетүүр килизининиң 22-64. чагаа. ажылчың болгаи кезер корреспондентилер база совет тургузуут болгаш аныыралы килистериниң 21-27. иштики информация килизининиң 20-60. бухгалтериянын 31-75. корректорларның 27-41. Солуун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаап

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды ка тал үнер

ГС — 02300.

50-ТЫЛГА ЧЕДИР
67
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, НАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 тыскан тудмишаттынган

1967 ч.
АВГУСТ
31
ЧЕТВЕРГ
№ 206 (6843).

Өртээ 2 көп.

ПАРТИЙЖИ СӨС-БИЛЕ МАССАЖЕ!

СЭКП-ниң XXIII съездизи коммунистерниң, шылгылын улуртукчу ажыл-дакчыларның, политиктиг ажылга киржиягезиниң улуг ушур-дузалыын онзалап демдеглээш, чурттуң политиктиг, экономиктиг, культурлуг амыдыралының болгаш делегей байдалының дугайын чоокка докпаамал тайыл-быралгар соруглга-биле политиктиг агитацияга информацияны кылбаа-биле ажыглаарын онзалап айыткан. Съездиниң ол айтылышкынын күүсетпишаан, чер-черде партия организацияларының чон ортузунга масса-политиктиг ажылды коскузу-биле эккилдип турар.

Коммунист бүргүзу массаның ёзулуг организаторузу база киижизидикчизи болбушаан, партияның болгаш чазаптың политиказын совет киижилер хамаазы-биле биляп турзун дээш докпаамал сагыш салыр хүлээлгелиг. Ынчангаш масса-политиктиг ажылга идепкейлиг киржиирге амгы үеде коммунистерниң хөй муруузунуң амыдыралчы негелдези болуу берген эки чижектерни ажыл-агый, үлетпүр бүдүрүлге, албан организация черлеринде партия организацияларындан хөйүү-биле көргүзүп болуур. Кызыл аэропортунуң партия организациязы бо талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Мында политинформация чорудуп турар он чеди киижиниң хөй кезии коммунистер. Партбюро политинформаторларның ажылын мергенилдиг башкарып, оларны тематика аайы-биле аңгы-аңгы болүктерге хуваагаш, докпаамал контрольдап турар болгаш чорудар бесседаларның түскай графигин тургускан.

Ында политинформаторлар Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистерин тайылбырлаар талазы-биле улуг ажылды чоруткан. Баштай коллектививге тус-тус болүктер аайы-биле номчулгаларны болгаш бесседаларны чоруткан, а ынчаарга ам Тезистерни политиктиг чырыдышкынның кичээлдеринге үлам хандыр көренири-биле белеткелдерни чорудуп турар. Бо эң чугула теоретиктиг болгаш политиктиг документтиниң танылып, чугаалажып тургаш, ында партия, профсоюзтер организацияларга «Совет эрге-чагырганың 50 чылы аттыг бригаданың дугайында» саазырны ажыдап ыланган. Мында коммунистер В. Зыков, Г. Красавцев, В. Клюев оларның чорудуп турар бесседазары сонуун, утка-шынарлыг болгаш коллективтиң амыдыралы-биле сыгый холбашкан. Аэропортта масса-политиктиг ажылдың ынчаар тургустунганы — бүдүрүлге планның күүседиринге улуг салдарлыг болган. Бо чылдың ийиги кварталында коллектив социалистиг чарышка умар-чүүлдүүн Красноярск эргелелиниң талазы-биле биргн черге, Бүгү-эвилелге үшкү черге киргени таварылга эвес.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга ажыл-ишчи белетиелдиг бо хүннерниде хөй-хөй партия организацияларыг СЭКП ТК-ниң Тезистерин пропагандаларын чаңгыс аай план-биле беттандырып, ол ажылга партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртукчуларын, бүгү коммунистерни идепкейлиг киириштирип турар. СЭКП-ниң Таңды, Эрзин болгаш өске-даа райкомнары пропагандисчи болүктерге райком немиттүннерин, удуртукчу эштерни хөйүү-биле киирген. Чижээ, Эрзин райкүүскомнуң даргазының ораалакчызы эш Бегзи, прокурорнуң ораалакчызы эш Кенгар, кол эвчи эш Калдар-оол болгаш өөн-даа өске хөй-хөй эштер политиктиг пропаганда ажылынга идепкейлиг киржип туваралар.

Ында база-даа Тес-Хем, Бии-Хем, Бай-Тайга райониглер, Чаданмыл ажыл-агыйларында болгаш Кызылдың тудуг организацияларында масса ортузунга тайылбыр ажылының дөмөлеи ам-даа куду болгаш анаа коммунистерни нөшкан киириштирип турар. Ындагыга Бии-Хемниң «Хамаан» колхозунда партия организациязы чартык чыл дургузунда түгүне ийи хире хүрээ кылган болгаш ында коммунистерниң авангардчы роливуун, олардың политиктиг ажылга киржиилгезиниң дугайында чугаалаар хөөрээ бөөп турар.

«Өөк», «Тес-Хем», «Тээли» совхозтарда партия организациялары база-ла ажылчыннар ортузунга тайылбыр-массалыг ажылын нөшкан чорудуп, бо талазы-биле коммунистерге берген даалгаларын четпес контрольдап турар. Ынчангаш ол совхозтарның чамдык салбырларында, фермаларында ажыл шагы үзер, хөй-киитиниң көөрүм-чүрүмүүн үрээп чоруктарның барыы оөң-биле база тайылбырлаттынар.

Партияның политиказын массага калбаа-биле таныштырып тайылбырлаар, массаның ёзулуг киижизидикчизи болгаш организаторузу болуур төлээде, кандыг-даа албан хүлээлгеге коммунист бүргүзү партияның политиказын хандыр билир, мегаг-шылаг чон көренир, бодунуң киити болгаш культурлуг деңнелин докпаамал бедидер хүлээлгелиг. Партия организациялары олардан негелдени база ынчаар тургузар болгаш оларга берген даалгалар ылап күүсеттинген турзун дээш докпаамал контрольдаар ужуруг.

Совет киижилер СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин эрес-шудургу күш-ажылы-биле амыдыралга чедиишкинниг бөттандырып, Улуг Октябрьның 50 чылын төлептиг үтүүр дээш күшенишкинниг белеткенип турар. Ындагыга СЭКП ТК-ниң Тезистерин дээштиг пропагандаларда, ажылчы чиннарның ортузунга масса-политиктиг ажылдың бүгү хевирлерин болгаш арганарын бүрүн ажыглап, анаа коммунистерни эң идепкейлиг киириштирери эргежок чугула. Оөң-биле кады республикада шиитпирлеттинип турар эң чугула кампания — дүжүттү чидириг чокка, дүргеи ажаан алырынче болгаш юбилейге үтүштүр алган хүлээлгелерни төлептиг күүседиринче ажылчы чиннарның күштүн мобилизастап база чурттуң аштыкы болгаш даштыны байдалының, партияның политиказының дугайын массага мегаг-шылаг чон тайылбырлаары — коммунист бүргүзүнүн хүлээлгези болуур. Партия организациялары, бүгү коммунистер ажылчы чиннарның чогадыкчы энергиязын болгаш күш-ажылчы идепкейлин башташаан, коллектив бүргүзүнге идей-киижизидигелиг ажылды амгы үениң негелдезинге дүүштүр тургузар дээш эрес-шудургу ажылдаар ужуруг.

ДҮЖҮТ ДЭЭШ ШИИТПИРЛИГ ХҮННЕР КЕЛГЕН

АВТОТРАНСПОРТТУ ЧӨП АЖЫГЛААР

Каттышкан рейд

Кедээ ажыл-агыйның эң харыысалгалыг кампаниязы—дүжүт ажаан алышкынның кыска хуусаада, чидириг чокка чорударынга кедээниң ажыл-ишчилериве дузалажыры-биле республиканың автотранспортчулары бо хүннерде тараа ховуларында барган. Юбилейлиг чылдың байлак дүжүдүн сөөртүп, савалаарынга машина, техниканың күжү хөйү-биле негеттинип келген. Ынчангаш республиканың автоажыл-агый, будурүлге болгаш албан, организацияларының черлеринде автомашиналарының хөй кезии дүжүт ажаан алышкынынче мобилизастаттынган. «Тываның автоорук транс» будурүлге каттыжышкынындан беэнги 500 автомашина мобилизастаттынган, оларның 251-ри ажылдаар черлеринде чартык ай бурунгаар чеде бергеи. Будурүлге каттыжышкынының машиналарының хөй кезии Каа-Хем болгаш Таңды райониарның колхозтарынче, совхозтарынче чоруткулаан.

Бо неделяның баштайгы хүннеринде республика солуннарының ажылдакчылары будурүлге каттыжышкынының инженер-техниктиг ажылдакчыларының-биле кады кедээге бартан автотранспортчуларның ажыглаан, чолаачыларының аъш-чем болгаш чурттаар орун-сава-биле кандыг хандырганының хынаар соруглга-биле каттышкан рейдинги чоруткан.

Ниитизи-биле мобилизацияга чоруткан машиналарның ажылдаар черлеринде чогуур хуусаазында четкенин болгаш чолаачыларның амыдырал хандырылгазын эки байдалда тургусканың демдеглээр херек. Ынчалзажок сөөлгү хүннерде бо районнарга улуг чаашкын болганындан мобилизацияга келген автотранспортуң хөй кезии долу күүсеттинмейн турар. 5 машинаны демир-дес чүдүргеш, Кызылче чоруткан, а силоста ажылдап турар 4 машинаның чолаачылары «колхозчулар ажылды орай эгелээш, эрте доозуп турар болгавда, шулуудан ыыдавас улус-тур бис» деп чугаалап турардлар. Чолаачыларның чурттаар черин баш удур белеткевээн. Тускай бажыңнарны үндүрбеш, оруннарны салган-даа болза, сыртыктар, чоорганнар ам-даа чедиишпес. Сөөлгү наш хонуктуң иштинде чолаачыларның негелдезин бүрүн хандырып бээрин баштаар черниң даргазы эш Дикунов оларга заазан.

Келген машиналарның күүсүн долу ажыглавас чорук Каа-Хем районнуң өске-даа ажыл-агыйларында бар. Эрткен неделяның сөөлгү каан хүннеринде «Совет Тыва» совхозтуң Чаңге-Хову бригадазының удуртукчуларының (бригадири эш Лоңдуп, шан эргелекчизи эш Дамбыы) ажылга организас, харыысалга чок болганындан мобилизацияга келген техниканы-даа, совхозтуң ажылчын күүжү-даа эки ажыглаттынмаан. Ынчан тавычалар бастырып чаңгыс-даа комбайн үнмээн болгаш Кызылче сөөртүр ужурдуг шаңга чыткан тараа арыглаттынмаан. Ажылга мынаар янзынгыр халаазргай чорук мобилизацияга келген чолаачыларга база-ла салдарлыг болган. Ол бригадада быжыглаан 7 машинаның ийиги үредлеш, ылангыя 39-55 дугаарлыг машинаның соңгу өзөө үредлевиндеи чаңгыс-даа хүн ажылдавааи.

№ 1 АТА-дан Каа-Хемде баргаи автоколоииа иачалыкиги эш Ахмедзянов бо фактыларны биляес болуу турар.

Бригадада мал чеминиң белеткели, силостаашкын база-ла оожум чоруп турар. Оон аңгыда автомашиналарга белеткээн бензинге солярка холужа бергеиин кым-даа биляес болган. Ынчангаш Каа-Хемни кежиип, совхоз суурундан бензин кудуп ап чораан машиналар чартык хүн ажыл чок болган. Дүжүт ажаан алышкынының чидиишке чаңгыс-даа хамаарышпас херек. Ылангыя бо чылгын агаар-бойдуүнүң берге байдалы тараада ажылдап турар техниканы болгаш кижи күүжүн долу ажыглаарын иетеп турар.

Республиканың эң тараалаң ажылагыйы — «Тиилелге» совхозтуң бригадаларында база-ла үстүүде айытынган автоажыл-агыйларның машиналары барган. Оларның ажылдап турары черле ылгалдыг.

№ 1 АТА-ның (колоииа иачалыкиги эш Городииский) чолаачыларының күш-ажылга кызымаккайын болгаш ам безии совхожка улуг үүлеии бүдүрүп бергеиин ажылчыннар мактап чугаалажып турар. Ылангыя № 7 бригадада коммунист эш Абрамов бригадирлээн он машииианың чолаачылары кааи күиеерде тараа, бороп үеде силос сөөртүлгезиидеи онаа эки ажылдап турардлар. А оларның-биле кожа № 7 бригадада быжыглаттынган № 2 АТА-дан келген чолаачыларда байдал ыидыг эвес. Сөөртүр тараа чок дээш-де еске ажылдарже баар хөөн чок, харыысалга арагалаашкыиче сунду-гуп турардар. Оларның иштиидеи ийи кижи чурум үреп, арагалаап, дедир чоруткаииар. Колоииаиың иачалыкиги эш Петрунин чолаачыларны шыңгыы контрольга албайн турар.

Дүжүт ажаан алышкынында баргаи чолаачыларның ажыл, амыдырал-биле танышкын көргеш, рейдиниң киржикчилери чамдык түиелдерии кылган: чүүн-даа мурииуда ажыл-агыйларның удуртукчулары күш-ажылды организастаарында бар четпестерии «чаъс бораң» дээр чугаажке чүүй кагбайн, автотранспортту долу күүсүз-биле ажыглаар дээш бодуунар-да хемчеглерии алыр ужурлуг. Оон аңгыда түс-тус бригадалар, кожа районнарда ажылдап турар транспортту эң оперативтиг (кайы черде чедиишкиии, азы артыкшылдыын коруп) ажыглаарын «Совет Тыва» совхозтуң директору эш Дүгер, автоколоииа иачалыкиги эш Городииский, чолаачылар бригадири эш Абрамов, «Сукпак» совхозтуң кол агроному эш Вохмин болгаш оон-даа өскелер саналдааннар. Бо эштериң санал-оиаары черле чөптүг. Ийи кожа ажыл-агыйга бартан транспортту найызынга-даа ажаан алышкынының темпизии барымдаалап ажыглаар дугайында айтырыг эрткен чыздарда-да тургустунуп турган.

Рейд бригадазының чораан черлеринии: Каа-Хемниң «Бурунгаар», «Совет Тыва» совхозтарының, «Октябрь 30 чылы» колхозуиуң, «Тиилелге» болгаш «Сукпак» совхозтарының хову турлаглаарында көскү агитацииның байдалы үеиин негелдеажиге дүүшпейн турар, көргүзүү ажыр-да болгай.

Адак сөөлүүде Чедер оруунуң амдаа эки кыдыиналаиың демдеглээр херек. Ылангыя Чедер хөлдү долгыны бөөр черде малгаштыг оңгырларны сай төп дескилезе эки. Ам безии ыыда төгүлгеи тараиың каракка илези коижуг апаргаи.

Рейд бригадазының кежигүннери:

Ю. ИКОННИКОВ,
будурүлге каттыжышкынының инженери.

В. ВЛАСОВ,
«Тувинская правданың» түскай корр.

С. МААДЫ,
«Шынның» түскай корр.

Тараа шөлдеринде

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырының тараажылары болгаш механизаторлары Аймырлыгда болгаш Ак-Даг баарында дүжүт ажаан алышкынынче киргеи. Ак-Даг баарында 440 га чиигe-тараиы тавычалай кестиргеи.

ЖВН-6 деп маркалыг жатказарлыг СК-3 деп 9 комбайи ам арбай биле сулаиы тавычалай кестирип турар.

Мурнакчы комбайиерлер И. Галошкин, С. Кара-оол, М. Оиай-оол олар хүи нормазын 140—150 хуу күүсеаип турардлар.

* * *

«СУКПАК» совхозтуң кол агроному А. В. Вохминниң бисие дыиатканын ёзугаар алырга, дүжүт ажаан алышкынны ажыл-агыйда хөй-нымышкынның эгелээн. Баштайгы үш хүннерде тавычалай кезип киргеи комбайинар 360 гектарның тараазын кестиргеи. Комбайиерлер эштер Ваханов, Волков, Фунтиков олар хүи нормазын бүдүн чартын болгаш ийи катап ажыр күүсеаип турар. Николай Ваханов бо чылын тараа кестиреринiң үлүг-нормазының барык чартык кезиин ам беэнги күүсеаип апкан.

«Межегей» совхозтуң кукурузачылары кукуруза дужудун ажаан алырынче далажып турардар. Чай чаъс-боранныг болганы-биле оон үнүжү бедик эвес болган, мынангаш кукурузаны чидириг чокка ажаан, салостап алыр дээш далажып турарының ужуру мында.

ЧУРУКТА — «Межегей» совхозта кукуруза ажаан алышкынны.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Араб күрүнелер баштыңнарының чөвүлел хуралынга

ХАРТУМ ХООРАЙ

Араб күрүнелер баштыкнарының араб нацияның салым-чолдарынга харыысалгалыг үеде чымагаи. Дээди чөвүлел хуралынга Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өөрүүзүнден иит баймр чедирип тур бис.

Кеминг израиль агрессиязга удур, араб күрүнелериниң бүрүн эргелиие болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турарынга, оларның хоойлу ёзугаар эргелериие болгаш эрге-ажыктарынга халдавар деп, агрессорга болчуп турар империалистиг болүктериниң орайдажып турарынга удур арабтарның кады чорудуп турар девискелиг бостин чуртувус, хөй янзы-биле бүгү совет улус бүрүн билип, шиитпирлиг детпиин тур.

Израиль агрессиязга удур арабтарның черинде калбаргаи девискел — империализминиң дайызырак бүгү политиказынга удур девискел болгай, империализм Вьетнамда үитевчи дайынны чорудуп, Кубага удур чөпгээлерии организастап, Конгоже хаптыкы болуп-болуп үргелевчи халевилевикчилерии салып киирип, Африканың, Азиянның, Латин Америкаиың өске-даа чуртталарынга, улустарынга удур судчээлер кылырын бодап турар, ынчангаш тайбыңга мнак бүгү улустарының чаагай сеткилиг араб чуртталарының талазында.

Империалистериниң болгаш неомолоиистериниң ыйдыкшыкпыкпыга удур араб улустарының туржур, агрессиякның уржуктарын улуттаарын, араб черлерии даштыкы эвелекчилерден арыгларын төлептиг үдезиилерлиг чедип алыр база Чөөкку Чөөн чүвке тайбыкпы, аймыл чок чорукту бижыглаарынга боттарының үлүг-хуузун киирер деп шиитпирлиивге, араб улустарының чотадыкчы күштеринге ыык бүгүреллит бис.

Араб күрүнелериниң чаңгыс эки болгаи сырый каттыжышкынкыпы бижыг болган тудум-на, хостагланын, деткиизегеиин, тайбыкпың идеалдарын бижыктырары дээш девискежип турар бистиң планеталыстың антиимпериалистиг, антиколоииядыг бүгү күштери-биле араб улустарының харыгзаалары улам сырый болган тудум-на, ол чаагай соруглгалар дүрген чедип алдыгаи турар.

Империалистиг агрессиякның уржуктарын улуттаарынче, араб Чөөн чүктүн улустарының эрге-ажыктарын камгалаарынче утпаиган эң чугула соруглгаларны шиитпирлээриите Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң чедишкинниг болуурун күүседиие.

Н. ПОДГОРНЫЙ,
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң президиумунуң даргазы.

А. КОСЫГИН,
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы.

ДЭЭДИ ШАҢНАЛДАР

Оң болгаи ооң-даа хөй урутларны төрөөн, кижизиттеи иелерге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу 1967 чылдың август 29-та үндүрген Чарлыы-биле «Маадыр-не» деп атты «Маадыр-не» деп орден-биле кады тывыскаи.

Ооң иштиидеи Тыва АССР-деи тывысканнар:

1. Арышпаа Хуруевна **БУЧАЙГАН** — Барыын-Хемчик районда, ажылчын.

2. Хертек Дүштешовна **ДОЛЧУТ**—Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунуң колхозчузу.

3. Адыг Сыртыановна **КАРА-САЛ** — Бай-Тайга районнуң «Мурвакчы» колхозунуң колхозчузу.

4. Сүт Сураковна **МОНГУШ** — Барыын-Хемчик районнуң Аянгаты суурунда өг-бүле ээзи.

5. Долтар Буяидыевна **ОДАЙ-ООЛ** — Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң колхозчузу.

6. Сүүрбей Дүвеидеевна **СЕДИП** — Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң ажылчыны.

7. Сеңмит Шыырычиковна **СЕРГИНЖЕЙ** — Барыын-Хемчик районнуң Бардык суурунда өг-бүле ээзи.

8. Бабыштаи Коковна **ХОМУШКУ** — Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң ажылчыны.

9. Быичаа Хертековна **ЧЫМБА** — Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң ажылчыны.

Чаа дүжүт дээш

Юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаан алыр дээш демисел Таңды районнуң ажыл-агыйларында кадбаа-биле чорун турар. Бо хүннерге чедир районда иштиин-биле 8065 гектар тараа, ламинаай кесиирлер 705 гектар бастыртынган. Чаашкын удаа-дараа болуп турары-биле кезиишкиидеи бастырышкынның хонудан турары тараажыларны дүүредип турар.

Ажаан алышкынның талазы-биле алырга, «Межегей» совхоз 16991 га тараазының 2516 гектарын кестиргеи, 90 гектарны бастырган. «Тиилелге» совхоз 26220 гектар тараазының 7764 гектарын тавычалай кестиргеи, 615 гектарын бастырган. «Коммунизмниң хереези» колхоз 4815 гектар тараа культураларының муң ажыг гектарын тавычалай кестиргеи.

Күрүне шыгжамырынче

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозта тараа ажаан алышкынны калбаа-биле чорун турар. Артельдиң эң тараалаң шөлү Саргалда кезиишкии болгаш бастырышкын, дорт ажаалда дески чорун турар.

Ажаан алышкынының эгелиивде-де бүгү комбайинар бир үзүл кезиилдеже киргеи болгаш ам үеде мурнакчы комбайиерлериниң үлүүиде түс-түс гектар онаажыр турар. Чижээ, Ф. Г. Долганов сезоида 650 гектарны ажаар деп хүлээлге алган, ам 160 ажыгны күүседиккеи. И. Ильин, В. Ситников, К. Дресвянников олар үстүиде эжиидеи дуиаайи турар.

Колхоз шөлүиде байлак дүжүт өскеи. Гектардан 18 центиер чедир чаагай тараа алдынып турар.

Саргал ховузунуң юбилейлиг чылда тараазы күрүне шыгжамырынче үзүктеп чок шүүжүп турар. Ону Кызылда № 3 АТА-ның чолаачылары сөөртүп турар. В. Штрейга, В. Черняткев, М. Ситайов олар эртенгииин дөрт-беш шактарда-да эң үзелиг чугы—чаа дүжүттүң тараазын «Колхидаларынга» чүдүртпкеш, шаңнарже, тараа хүлээп алыр пунктуже хаптарлар. Ам үеде безии Төрээн чурттуң шыгжамырынче Саргалдың 560 тонна тараазы киргеи.

КЫЗЫЛЧЫЛАР—КӨДЭЭГЕ

Республиканың хову-шөлдериидеи чалгай тараалар бышкан. Агаар-бойдустуң байдалы өл-шык болуп тураа-даа, дүжүт дээш демисел хүи бүрүде калбарып турар.

Хөөрай Совединиң чагыргазында ажыл-агыйларның ажыл-ишчилерии юбилейлиг чылдың баштайгы чартыында багай эвес ажылдааннар. Күрүнеге эът садарының чартык чыл планы 246, сүттүү — 129, дүктүү — 136 хуу күүсеттинген. «Көктей» совхозтуң трактористи М. Салчак чымчак черге шилчидерге чылда 225 га черии ажылдап кылыр планныг тургаш, чартык чылда 200 га черии ажылдап кыпган, саавчы Б. Ондар чартык чылда иижек бүргүүидеи 1394 литр сүттү саап ап, күш-ажылга эки үлегер-чижекти көргүзүп турардар, а «Сукпак» совхозта хаван ажаакчызы Медовникова айда ортумаа-биле хаван бүргүүидеи 420 грамм немелде деңзиии алган Газа ол-ла ажыл-агыйның трактористи И. Базыр-Ширa чартык чылда 416 га черии андырган. Ол ышкаш «Тере-Хөл» колхозтуң хойжузу В. Хуужугур, саавчызы Кол Мыра ышкаш мурнакчыларыи хөйү-биле адап болур.

Кызыл хөөрайның ажылчы чоннары чыл бүрүде дүжүт ажаан алышкынының массалыг үезиинде көдээниң ажыл-ишчилериие улуг дузаны чедирип турар. Бо чылдың август 28-ке чедир наймыылалдан дүжүт ажаан алышкынынче 96 механизаторну, 130 ажылчыннарны, 30 автомешиналарны чоруткан. Наймыылалдан республиканың ажыл-агыйларының дүжүт ажаан алышкынынче чыл бүрүде чоруп турар комбайиерлер Хафизов, Тонких, Коровин, Мелкозеров болгаш өскелер-дээ ажаан алышкынга хөй чыздарның дургузунда эки көргүзүүлерии чедип ап келгеннер.

Дүжүт ажаан алышкынынга болган көдээге ой-шаанда дузалажырының чугулазын харыызаа эргелелиниң удуртукчулары эштер Лаврииович, Беляшов олар эки билип, дүжүт ажаан алышкынынче 24 кижини, 3 автомашинаны чорудуп, оларның ажыл-агыйларда канчаар ажылдап турарын доктаамал хайгаарап турар. Дүжүт ажаан алышкынынче кижилер чорудар даалганы божудулга бажыңы (кол эмчизи эш Федорович), даараныга комбинады (директору эш Ведериикова), күрүпроект (начальиигги эш Нестеровский), авиапорт (начальиигги эш Каиев), типография (директору эш Чемков) эки күүседип келген.

Ынчалза-даа наймыылалдың чамдык будурүлге, албан, организацияларының удуртукчулары иизыбүрү чылдагааннар дилеп, бо талазы-биле даалганы күүсетпейн турардар. № 2 автоажыл-агый (начальиигги эш Петров) 5 механизаторну чорудар турган, чүгле бир кижини. № 3 автоажыл-агый (начальиигги эш Заидеев) 8 комбайиерии чорудар тургаш, чүгле 3 комбайиерии чоруткулаан. Ажаан алышкынынче автомашиналар чорударын ВЛКСМ-ниң область комитеди (бирги секретары эш Ширшин), кииофикация эргелели (начальиигги эш Аракчаа), хөгжүмшүн театры (директору эш Далай-оол), респрокуратура (прокурор эш Ховалыг) бо үеге чедир саададып келген. Уруглар эмнелгези (кол эмчизи эш Антонов), Чырыдыышкын министерствозу (министри эш Болдур-оол), Культура министерствозу (министри эш Хөлер-дээ ажаан алышкынга хөй чыздарның дургузунда эки көргүзүүлерии чедип ап келгеннер.

Дүжүт ажаан алышкынынга болган көдээге ой-шаанда дузалажырының чугулазын харыызаа эргелелиниң удуртукчулары эштер Лаврииович, Беляшов олар эки билип, дүжүт ажаан алышкынынче 24 кижини, 3 автомашинаны чорудуп, оларның ажыл-агыйларда канчаар ажылдап турарын доктаамал хайгаарап турар. Дүжүт ажаан алышкынынче кижилер чорудар даалганы божудулга бажыңы (кол эмчизи эш Федорович), даараныга комбинады (директору эш Ведериикова), күрүпроект (начальиигги эш Нестеровский), авиапорт (начальиигги эш Каиев), типография (директору эш Чемков) эки күүседип келген.

Ынчалза-даа наймыылалдың чамдык будурүлге, албан, организацияларының удуртукчулары иизыбүрү чылдагааннар дилеп, бо талазы-биле даалганы күүсетпейн турардар. № 2 автоажыл-агый (начальиигги эш Петров) 5 механизаторну чорудар турган, чүгле бир кижини. № 3 автоажыл-агый (начальиигги эш Заидеев) 8 комбайиерии чорудар тургаш, чүгле 3 комбайиерии чоруткулаан. Ажаан алышкынынче автомашиналар чорударын ВЛКСМ-ниң область комитеди (бирги секретары эш Ширшин), кииофикация эргелели (начальиигги эш Аракчаа), хөгжүмшүн театры (директору эш Далай-оол), респрокуратура (прокурор эш Ховалыг) бо үеге чедир саададып келген. Уруглар эмнелгези (кол эмчизи эш Антонов), Чырыдыышкын министерствозу (министри эш Болдур-оол), Культура министерствозу (министри эш Хөлер-ооп), тубдиспансер (кол эмчизи эш Крестьяиинов) дүжүт ажаан алышкынынче бо үеге чедир кижилер чоруткаан. Дүжүт ажаан алышкынының ынчаар тарылсалга чок көөр болза чүгле тааршпас. Наймыылалдың бүдүүргелериниң, албан, организацияларының удуртукчулары дүжүт ажаан алышкынынче ажылчыннар болгаш автомашиналар чорудар болган даалгазын бо чылдың сентябрь 1-ге чедир албан күүсеткеи турар ужурлуглар.

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң удуртукчулары аңаа ажылдаары-биле наймыылалдан барган ажылчыннарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга тааржымчалыг байдалдарны тургузар дээш боттуг хемчеглер албайн тургаанын демдеглээри чугула. Чижээ, ол ажыл-агыйның дүжүт ажаан алышкынынга ажылдаар дээш республиканың Корум-чуруу камгалал министерствозундан барган 12 кижиге ажыл тып бербээ болгаш оларның чемгерилгезин организаставаанындан олар дедир чанар ужурга таварышкан.

Бо чылдың сентябрь 1-дең эгелээш, республиканың ажыл-агыйларынче 1700 студентилерни чорудар. Ажыл-агый удуртукчуларының болгаш өөредилге черлериниң директорларының хүлээлгези — наймыылалдан дүжүт ажаан алышкынынга ажылдаар дээш баргаи студентилерни болгаш ажылчыннарны ажылбиле үзүктелиишкин чокка хандырар, оларның ниитизи чемгерилгезин, чурттаалгазын, культурлуг дыштанылгазын тааржыткыр тургузар дээш боттуг хемчеглерни алыр ужурлуглар.

Наймыылалдың ажылчы чоннары юбилейлиг чылдың дүжүдүн кыска хуусаада, чидириг чок ажаан алыр талазы-биле көдээниң ажыл-ишчилериие боттуг дуламы чедирер даарзиинге идегеи болуур.

Ю. УСПЕНСКИЙ.
Кызыл хөөрай Совединиң күүсөмүнүң даргазының ораалакчызы.

ПОЛИТИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕНИ БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

Чоокта чаа СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунга республикада партия өөредилгезиниң эрткен чыдагы түңнелдерин чугаалажып көргеш, коммунистерниң болгаш кежигүн эвес активтериниң политиктиг өөредилгезин чаа өөредилге чылында улам сайзырадырының хемчеглерин тодаратқан. Бо хүннерде эге организацияларда, парткомнарда, райкомнарда келир өөредилге чылынга белеткедилерни кидиң чорудуп турар. Ынчангаш бо ажылга эрткен чыдың четпестерин каттаптавас, политиктиг өөредилгени чаа, бедик чаламе кодурер соруулга салдынып турар.

Эрткен чыдын өөредилге организациязында кол четпес чүве болза, ооң идей-теоретиктиг деңнелин бедидер болгаш коммунизм тургузуушкунуңуң практиктиг соруулгаларыбиле харылзазының быжыглаар талазы-биле хемчегларни партия организацияларының четпес ап турганын бюро демдеглээн. Ам кол кичээнгейни боже угландырары негеттинип турар. Тодаргай айтыр дизе, бо талазы-биле мындыг түүдерни боттандырар херек.

Бир дугаарында коммунист болгаш активчи бүргүү бодунуң ниити билиниинин хирези-биле болгаш күзелиге таарыштыр школа болгаш семинарны шилип алырын партбюролар хандырар ужурлуг. Ол кажан болдунарын дээрге, бо ажылды чорудуп турар эштер боттарын политөөредилгенин системазының школа болгаш семинарларга өөренир түүдерин, хуусаазын, кандыг чогаалдарны, өөренирин, ук программаны доозарга кандыг билиг чедип алырын коммунист бүргүүнге долу тайылбырлап бээринден хамаарыжыр. Чоокка чедир чамдык партогранизацияларга коммунистерни өөренир-ле чүве дээш данзылап албадаар фактыларны болдуруп турган. Өөредилге болза, өөренимээр сонуургалга үндезилээн турар ужурлуг, ынчаларда ам чедиишкинниг болур. Өөредилгениң хемнирин шилип алыры коммунистиң эки туразының херээ. А өөренири болза коммунист бүргүүнүң уставта айыткан хүлээлгези — моңу ыяап-ла сагыырын партия организациязы база хандырар апаар.

Эрткен чылдаазы ышкаш алзоп хой коммунистер бот-өөредилге планын ёзугаар марксизм-ленинчи биликтиң бедидер күзелдиглер. Ындыг күзелдерни түүдүг деп көрбүшаан, парторгинизация, пропагандистер ол эштерге дуза кадар ужурлуг. Ол дуза янзы-бүрү өөренир түүдерин ылап тодарадып, неделя болгаш ай иштинде кандыг ажылдарны өөренип аптарының хуусаалыг планнарын кылчып, консультациялар организастап, контрольду тургузары, адак соолунде бот-өөредилгенин кижилерин чыып, үе-үеле теоретиктиг конференцияларны азы теоретиктиг беседалажышкыннарны кылыр—бо бүгүнү организастаар херек.

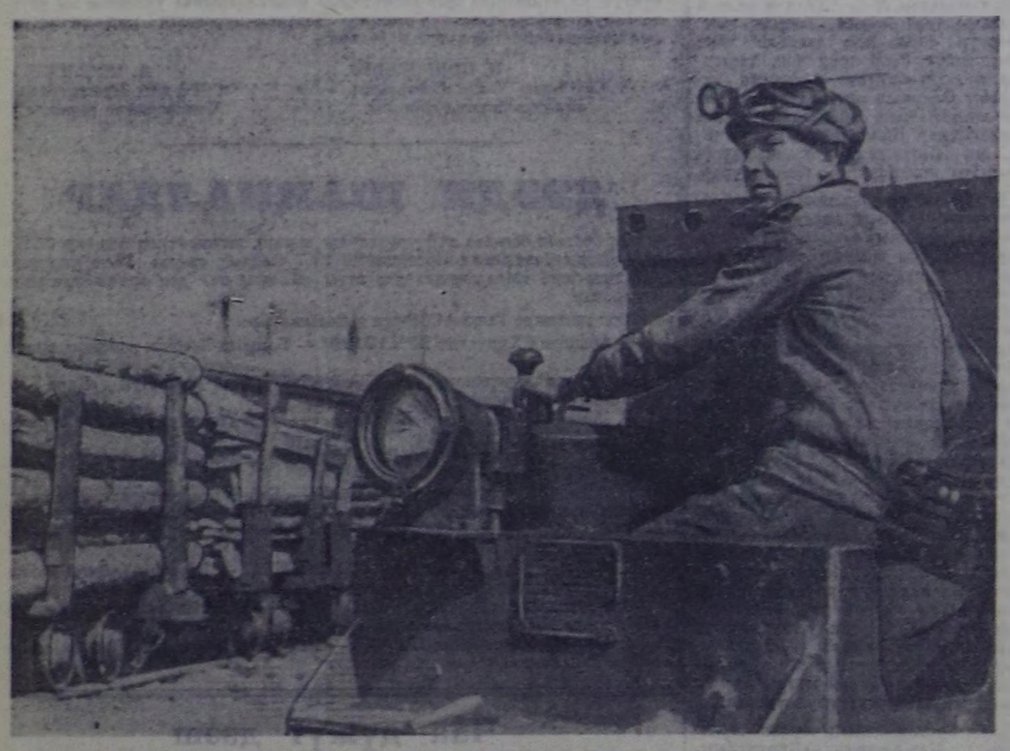
Өөредилгенин идей-теоретиктиг деңнели болгаш ооң амыдырал-биле сырый харылзазы, эчизин соңгээрге өөредилгенин үре-түңнелдиг болуру бирги эллчедге пропагандистен хамааржыр деп ленинчи айтышкынны бо хүннерде удуртугга болдурары каждан-даа артык негеттинип турар. Соолгу ийи чылдарда бистин пропагандист кадрларывыстың составы доктаамалчыл, оларның мергежили дамытып бар чыдары илдең болуп турар. Ол хүндүлүг хүлээлге чиик эвес болгаш үргүлчү чогаадыкчы күжениишкинни негеп турарын бодаар херек. Чамдык ам негеттинип турар пропагандистерни доп-дораан четчелээр болгаш эрги-даа, чаа-даа пропагандистерниң чаа өөредилге чылынга белеткедилерни дораан эгелээри эргежок чугула.

Пропагандистер партбюролар кежигүннери-биле кады өөредилгениң организастыг белеткедилерин бүрүн доозар, дыңнакчылларның составын ылап тодарадыр, өөредилгениң бүгү херектиг түүдерин четчелээр, библиотекаларда болгаш ном салыгларында өөредилге номнарының болгаш херекседелдериниң барын хынаар, өөредилгеге таарымчалыг бүгү байдалды белеткээр херек. Пропагандистиң бодунуң теоретиктиг болгаш методиктиг белеткелиниң талазы-биле кичээлдер эгелээриниң бетинде кылып алыр ажылдары хөй. Бети дээрге, бо чылын чаа үнген теоретиктиг болгаш методиктиг литератураны көрүп, ол талазы-биле парлаттынган топ партийжи «Коммунист» «Партия амыдыралы», «Политиктиг бот-өөредилге» — деп журналдарда үнген түүдерни болгаш консультацияларны, өөредилгеге ажылгаар планнарын кылгылаар. Пропагандист бүргүзүнүң бо чылгы белеткелиниң онза түүлү болза, СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерни бүтүү тала-биле быжырымчалыг өөренип ап, ол политиктиг, теоретиктиг болгаш практиктиг документтиниң бүтүү өөредилге чорудулгазынга ажыглаарын чедип алыры негеттинип турар.

Бо чылын пропагандист кадрларга дуза кылдыр райкомнарның партчырыдышкын кабинеттери болгаш оларның методиктиг човуулелдери теоретиктиг семинарларны болгаш методиктиг конференцияларны чорудар. Бо ажылдарны үре-түңнелдиг болдурар төлээде, партчырыдышкын кабинеттери, оларның методиктиг човуулелдери улуг белеткел ажылдарын кылыр апаар. Ол болза, пропагандистерниң лекциялар болгаш беседалажышкын эрттирер мергежилиниң дамыгып турарын өөренип көөрү, дыңнакчыларның бот-кичээлин сайзырадыры, политиктиг номну номчуп, конспектилээринге оларны өөредири, практиктиг онаалгалар дамчыштыр дыңнакчыларның хөй-ниитичи идепкейин сайзырадыры, кичээлге кескү болгаш техниктиг херекселдерни ажыглаары, өөредилгеге ук черниң материалдарын чыып ажыглаары, дыңнакчыларның шынарак болгаш комбак кижилеринге түстүг дуза көргүзери, коллективтиң ажыл-херээнге политиктиг школаның ажылынын саддары—бо бүгүнү анализтеп, бо айтырыглар талазы-биле хурааларга болгаш парлаттага пропагандистерниң консультантыларның дүржүлге солчуушкунуң организастаары негеттинип турар. СЭКП ТКның Тезистеринде «Социалистиг идеология болза... сөс-биле херектиң, бодаа-биле ходелиишкинниң чаңгыс эвин бадыткаар ужурлуг» деп айыткан. Мында партиянын болгаш комсомолдуң политиктиг өөредилгезиниң, массалыг пропаганда болгаш агитациянын эчизе соруулгазын тодаратқанын удуртулга болдурар ужурлуг бис. Политиктиг өөредилгениң соруулгазы болза тоогунун ийикие теориянын каш фактыларын болгаш түүдерин шээлелеп алгаш ооң-биле сөс кажып чоруурунда эвес, а совет кижи бүргүү, бирги эллчедге коммунистер болгаш удуртур кадрлар боттарынга социалистиг ниитилелдиң коммунизмче шилчиришиниң оруктарының дугайында эртемниг билигни шингээдип алырында, бистин совет улустуң, партияның маадырлыг эрткен оруубиле бөгүнгү соруулгаларның аразында салгалдыг харылзааларын быжыг шингээдип, практиктиг ажылдарның ниитилел хогжүлдезинин ханы утказы-биле тудужун утаап биргеп турарында.

Политиктиг өөредилге хоорайларның будтуулге албан черлеринге бо хүннерде эгелээр, а колээ черлерге өөредилгеге белеткелдерни дүжүт алышкынының дайынчы соруулгаларын шинтипилээри-биле чергелештир чорудуп, ону октябрь 1-ден эгелээр. Кодээде партия, комсомол өөредилгезиниң системазынга өөренир муң-муң дыңнакчыларның бо хүннерде бирги шыгалдаары — Төрээн чуртка юбилейиниң белээн — дүжүттүг ажаап алгаш, аазаан сөс-биле ажыл-херек аразында карышкак чокка, сөөнеп тудары ол болур.

С. СОНАМ,
СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң политиктиг чырыдышкын Бажыңының эргелекчизи.

Бистиң штаттан дашкаар фотокорреспондентивис Ю. Косарыковтуң тыртыпган чуруунда «Кызыл-Хаяк» шахтазының мурнакчыларының бирээзи, электровоз башкарыкчызы Иван Александрович ДОЙНАК. Эш Дойнак шахтага 20 чыл ажылдап келген. Бо үениң дургузунда хөлүр тыбыжының канчаар хогжээнин, хол-биле кылыр ажылдарның бүргүү-биле механизастаттынганын улуг чоргаарал-биле анаяктарга ол чугаалап турар.

САЛБЫРДА ЧААРТЫЛГАЛАР

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл болур өөнга чедиишкинниг ужуражыр дээш «Тес-Хем» совхозтуң Үстүү-Шынаа салбырының ажыл-ишчилери чарыштыг калбартып, совхозтуң Оруку-Шынаа салбырының болгаш Эрзин районнуң Ленин аттыг колхозунуң ажыл-ишчилерни социалистиг чарышка кыйгырган.

Бо чыдың чеди айларының түңнелинде дээре көргүзүүлерни хойжулар М. Доктуг, К. Анчы, Ч. Долаңдай, Л. Дойду, чыгыычы С. Очур-оол олар чедип алганнар. Ылаңгыя тева кадарчызы эш Санчат Сагадамның эки күш-ажылчы чедиишкинниң дугайын чугаалазары дыка өөрүнчүг: төрүүр үче тевеге онаштыр 50 боданы алыр хүлээлгени ол алгаш, ол хүлээлгезин алдарыны-биле күүсеткен.

Салбырның коллективиниң ажыл, амыдыралында чаа түүл бар апарган: ийи муң ажыг инекти 28 коданга үскеш, эът бүдүрер угланыышкынныг чаа ферманы тургускан. Совхозтуң директору эш Балчыр-оол, кол зоотехниги эш Сарыгбай олар ол ферманың коллективиниң ниити хураынга ферманы ажыдып тура, ол чаа ферма совхозка улуг орууганы бээрин демдеглээш, ферманың ажылын баштайгы хүннерден эгелээш эки хогжүдеринче малчыннарны кыйгырган.

Ажыл-агыйның бүгү түзүн малдарын агаар-бойдузу сернин, сүүзүнүг оттуг чайлагларда эки семиртип турар. Амгы үеде мал чеми, одекыштаг, малчыннарның чуртталга бажыңнарын белеткээр ажылдар совхозта үргүлчүлевишаан. Бо салбырның девискээринде Кара-Хавак деп черге хойжу бригада төвү тургузары доозугган. Ында 1000 хой кирер ийи кажааны, 100 кошкарны түскай ажаар бир кажааны тудуп дооскан. 89 метр ханы өрүмнеп кинрген кудуктуң суу үнүп келген, ону ажыглап эгелээн. Анаа 30 олуттуг кыыл бүлүң, чүнар бажың түлар ыяштыг сөөртүп белеткээн. Бо бригаданың турлаанын төвүнге малчыннарның дыштанылга садын олуртур, ону долгандыр херимнээр түлүг материалдарын белеткээн. Ынчангаш юбилейге чедир бо чаагайжыды туттунган хойжу бригада төвү белеп болур.

Салбыр мал ажыл-агыйлыг болганда ону чер ажылы чокка хогжүдери болдунмас, ынчангаш 4 км үзүн дурттуг чаа суттарыга бугазын Арыскан-Хемден Кара-Хавак үунче үндүр каскаш, бо чазын сугну бадырып, тараа шөлүн суттарып чаргаш, аңаа чиңге-тараапы чажып тараан. Ол чиңге-тараа кайгамчык чаагай үнген. Кедир чылын бо буганың үнүнга 300 га чедир черни суттарып, аңаа тараа тарыыр арга бар болур.

Малчыннарның профгруппоргу эш Л. Дойду баштаан Алаак-Баарының бөлүк малчыннарының Сарыг-Талда кур черни чайып суттарган черинде кукурузаны чажып тараан болгаш ооң үнүжү эки болган. Ол черниң га бүргүзүнден 280 центнер ногаан массаны ажаап алган.

Бо бүгү салбырның ажыл-агыйында кылдынган чаа чаартылгалардыр. Ооң-биле кады, культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылында эки түүлдер база бар апарган. Үстүү-Шынаа көдээ клуву (эргелекчизи эш Анна Карапнаар) бот-тывынгыр уран түүл ажылын эки организастаан. Ооң киржикчилериниң арасында 40—50 харлыг кижилер хөй. Мал эмчизи Чооду Лопсан, школа директору Сарыглар Борбак-оол, аныктар В. Монге, Б. Монге, Б. Ондар, В. Борбай-оол, Л. Долзат, Ч. Анай-оол, П. Болат олар уран түүл болгүмүнүң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Көдээ клубтуң агиткультбригадазы О-Шынаа, Үстүү-Шынаа, Берт-Даг, Самагалдай, Ак-Эрик суурларга, «Чодураа» колхозтуң хову турлаглырынга, фермаларынга, төп суурунга солун концерттерни көргүскүлээн. Агиткультбригада үнүүшкүннерни ам-даа үргүлчүлевишаан.

Ынчангаш ү-шынаачылар чаартылгаларны бүгү тала-биле кылып, Улуг Октябрьның юбилейинге чаа-чаа белеткелиг ужуражырынга долу бүзүредиг.

Х. БОРБАЙ-ООЛ,
салбырның эргелекчизи.

Кыска одуруглар

ЭКИ СЕМИРТИЛГЕ

Таңды районда дүржүлге станциязында хойжу Чүлдүм Сайын-оолдуң тос кижилиг өг-бүлезин бай-шыдалдыг чурттап орар. Дүржүлгелиг хойжу республиканың бүгү хойжулары-биле бир демей, кыштаан кышка белеткеп, мал чемин курлавыржап ап, хүлээнген коданын чайлагларга эки семиртип ап турар.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

4000 ТОННА СИЛОС

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң механизаторлары силос салыр ажылды шалыпкын эгелээш, беш хонукта 4 муң тонна силосту салып, ажыл-агыйның 7 муң тонна силос салыр планының чартык кезинин ыракта ажыра берген. Бо ажылда механизатор И. Некрылов, чолаачылар В. Мерчушев, А. Нестеров, силос салыкчылары С. Эрес-оол, Т. Сарыг-оол олар өнза шалыпкын ажылдап турар.

С. ДАНГАА.

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА

Ниитиниң малынга чем белеткээр ажылда колхозтуң № 1 хову бригадазының сигенчилери шудургу ажылдап келген. Олар 78 сараатты тургузуп, 3000 центнер сигенни белеткээн.

«Х Улуг хурал» колхозтуң сигенчи дөрт бригадаларының арасында хайныккан социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда бо бригада чоруп, планда көрдүнген сигенниң 70 хуузун кезип белеткээн.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Хадыңчыларда

Хову турлаандан

Бии-Хем районда «Хадың» колхоз. Ооң № 3 бригадазы. Долаңдыр кызыл-тастың үнүжү кижиниң сеткилин өөртүп, шиидер-ле сарыг далай болу берген, бичии салгынга чалгып тургулаар. Чаагайын кандыг дээр! «Гектардан биче дээрге 15 центнер моон алдынар» дел, бистиң кады өөрээн өөрүүс чугаалаан чорудулар.

Хову турлаа бо. Механизаторлар кидиң чемненген турлар.

— Чеми эки-дир аа. Эът, сметана, ногаа айнаа дээш, черле ажырбастыр — деп, бир кижи ынчан база чугаалады. «Хамык ужур кижиде — механизаторда-ла болгай, оларның дугайында сагыш салыры кол чүве ол, юбилейиг чылдың чаагай дүжүдүнүң салым-чолуун олар шинтипирээр» деп, аңаа чугаалажып турдувус.

Колхозта партия организациязының секретары Александр Сундуевич Дугаржап шында чедип келген тур.

— Бо бригадада кезер тараа шупуу 1200 гектар чүве — деп, ол чугаалай-дыр.— Маңаа дөрт комбайн-биле баштай шенеп, тавычалай кезип киргинде, ам 120 гектар кеетингеп. Агаар-бойдустуң байдалы эки болур болза, мында такымалай кезер черлерни ийи хүн доозуп каалтар бис, ооң соонда еске черже шилчиир, бастырарынга кирер. А ниити колхозка 20—24 ажыл хүнүнде ажаап алышкынны бүрүн доозар дээш бис.

Ажаап алышкынының баштайгы хүнүнүң маадырзарын ол база чугаалай-дыр. Ол болза, хамыктың мурнунда Михаил Путинцев-тир. СК-4 комбайн-биле ийи хүнүүң кезинишкинниде ол 35—40 гектар чедирген. Ынчаларга аныяк комбайнер Александр Кенден база ооң чыдың калбайн турар, тодаргайларга ооң көргүүү база ындыг.

— Комбайнерлериң бөлүк ажылдаарының аргазын ажыглаар дээш бис, ынчангаш оларны дүржүлгалынын айны-биле таарыштыр тургускулаан, ол чорук оларның бот-боттарынга дузалаштырынга эки — деп, партком секретары чугаалап турду.

Ооң-биле кады материалдыг идиг бериишкинниниң талазы-биле хемчегларин ажыдап кылган. Чиикээрге, массалыг ажаап алышкынга киришкенде, танычалай кезип, дөрт ажаап азы тавычаларны бөлүп бастырып турарларга, бир эвес олар планнарын ажыр күүседир болза, баштайгы 10 хонукта оларга 100 хуу ажыр төлеп бээр. Сезон нормазындан ажыр күүсеткен гектар бүрүүү дээш 20 көпеенги база бээр суг-суг дээш, бо бүгүнү ажыдап кылган, үнгаттыр бижээш, хаңада аныя кааш, кижи бүргүү ооң корүп ап болур. Социалистиг чарыштың түңнелин беш хонуктан кылыр болгаш тиилекчилерге кылыы туку, выпелли тывыыр, көргүзүү самбыразынга бижиир, акша шаңналдарын база бээр.

Масса-политиктиг ажыл талазы-биле соңуургай бердивис. Парткомунуң эки агитаторларының бирээзи башкы А. Лопсан бригадага чедип келгеш, бижиир, чуруур түүлдерни кылып, делгемзээш, чоруй барган болду.

Стол кырында ырыңай чаа солуннар чыдыр. Оны көргеш, чугаалажып өөрүүрүеке, колхозтуң ажаап алышкын талазы-биле үш бригадазынга санын таарыштырып турган, «Огонёк», «Советский Союз», «Советская женщина», «Крокодил», «Агитатор», «Вокруг света» дээш черлиг журналдарны база солуннарны чагыдып берген, аңаа чеде берип турары солун болду.

Ажаап алышкынның баштайгы хүнүнде четпестер маңаа база турган. Чиикээрге, септеттинген комбайннарның байдалын эки хынаваанын-биле комбайнер Я. Горбуновтуң комбайнының шатуну кошкай бергени илерээн, ынчангаш колхоз төвүнден оны барып алган, солуур ужурга таварышкан, комбайн бир хүн ажылдаваан. А хову турлаанда байдал кандыгы? Механизаторларга оруң-дөжекти таарыштырып бербээн. Чүнар бажың бар, ынчаза-даа оттуулар ыяш чогу-биле ону изитпейн турар.

— Дөө ол үредген, ажыглаар аргажок болган бажыңны бускаш, одалгага ажыглаар дээш чүве — деп, партком секретары аңаа чугаалады.

— Ынчаларга ону бис бодувус бузар бис бе, ону кылып туруп бээрвиске, кымнар тарааны кезерил?— деп, комбайнерлериң бирээзи аңаа айтырыг салды.

— Ам даарта бригада чорудар бис, олар оттуулар түүлдү таарыштырып бээр, оруң-дөжек-даа болур — деп, партком секретары аңаа бадыткап кагды. Ооң ынчаар будеринге бүзүрээр бис.

С. САЛЧАК.

СИГЕН, СИЛОС

«Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының ажыл-ишчилери бо чылын чайгаар үнген сигенден 450 тонна мал чемин белеткээр планныг. Бо чыдың сигеп кезилдезинге агаар-бойдустуң байдалы өл-шык, таарымча чок болуп түрза-даа, дөңтерезинчилериң кызымак күш-ажылының түңнелинде, ол план август 20-де 122 хуу күүсеттинген. Ынчалза-даа сигенчилер бо ажылды уламчылап, ам-даа 300 тонна ажыг сигенни белеткээр хүлээлгени алган. Сигеп кезер машиналарның машинистери Сат Мөңгүн-оол, Саая Маадык олар эки ажылдап келгеннер.

Амгы үеде ол салбырның сигеп белеткелинде ийи трактор агрегады, бир волокуша, бир ат дырбажы, хол кадыыры-биле сигеп кезер 30 кижи доктаамал ажылдап турар.

О. АЛДЫҢ-ООЛ.

Ивижилерниң улуг олчазы

Тожу районнуң «Май 1» колхозунуң иви фермазының ажылдакчылары юбилейиг чылда хөй төлду, эки семиртилгени алыр дээш күжениишкинниг ажылдап келгеннер. Фермада ийи муң ажыг иви онча-менди олардап турар, чай дургузунда үш удаа одар солаан.

Чаш төл алыр талазы-биле ферма эки көргүзүглүг болган. Чүе баш төрүүр ивиден 98 анай алган, 165 тонна эът дужаар планныг, 550 ивини тускайлаан семиртип турар. Бир ивиге онаштыр ортумак дириг деңги ам 120 кг четкен.

— Бүрүнеге эът дужаар планын ажыр күүседир арга ферманың ажылдакчыларында бар, моон соңгаар ивиларында бар, ферма эргелекчизи эш Бадыжык чугаалап олурар. Ивини одарладып семиртиринге мергежилиг Дүвүлей, Мыялаар, Доктаазын ышкаш дүржүлгелиг кадрчылар коллективте хөй.

С. МАШПАДАЙ.

КҮШ-АЖЫЛ КУРЛАВЫРЛАРЫН ЧӨП АЖЫГЛААР

«Ниитилел будуруулгезиниң алыс соруулгазын социализм үндезини-биле чаартқан, даартагы хүнүиге бүзүредиг ажылчы чоннарга берген. Ажыл чок болгаш түрекпи чоруктан коргуушкуи совет кижиде чок. Кижилерниң хуузунда салым-чолуун бүгү ниитилелдиң социал чаартылгалары болгаш чедиишкиннери-биле социализм быныг хелбаштырып турар. Күш-ажылчы кижиниң чагаай амыдыралынга хөстүг күш-ажылдың, хөзээ социалистиг өнчү ажылып турар. Күш-ажылдың хөстелыышкыны кижиниң ёзулуг хөстелгезының кол чүүлү болур.

(СЭКП Төп Комитединиң Тезистеринден).

Совет улус эрткен 50 чылдарның иштинде кайгамчык улуг чедиишкиннерни чедип алган. Капиталистиг дезегей дайынарынга хоозураан аграрлыг Россия бо эрткен үениң иштинде күчүлүг индустриялыг совет Россия болу берген. Хөй национальныг Совет күрүненин улузу найыралыг күш-ажылы-биле бистиң чуртувуска социализмни тургускан, коммунистиг ниитилелди чедиишкиннинг түүлү турар. Ол болза улус ажыл-агыйын планныг сайзырадып, будуруучу күштерни шын хуваап, материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларны чөп ажыглап келгенинин түңнели болур.

СЭКП ТК-ның Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга Тезистеринде: «Совет Эвилели экономикалың кризис билбес, сөөсаал чок модурлуушкунүүн, эртемниң болгаш техниканың бедик темпизиг сайзыраның, ажыл ныыл шыдаар кижилерни күш-ажылга хаара тударын болгаш чонуң чагаай амыдыралының бедик түңнелдерин чедип ап шыдаан» — деп бижээн. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ап чоруткан хемчегларининиң түңнелинде Совет эрге-чагырганың үезинде шаңна хаанның Россияның кыдыг-кызыгаары чөрээн Сибирь болгаш Ыракты Чөөн чүктүп девискээрлеринде чаа хоорайларны, заводтарны болгаш фабрикаларны, күүчүлүг электростанцияларны түзүп, бойдустуң эгээртинмес байлаан шингээдип алган.

Чуртта күш-ажылдың курлавырларын эки өөренип, ону чөп ажыглаарының улуг ужур-дузазын үнелеп көргеш, СЭКП Төп Комитеди болган Совет чазак күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглаарының организларын тургузар дугайында докладты хүлээп алган. Ол докладка дүүштүр Тыва АССР-ның Дээди Советиниң Президиуму Тыва АССР-ниң Министрлер Човуулелиниң күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле эргелелин тургускан болгаш ооң саавырын бадылаан.

Чаа эргелелдиң кол соруулгалары мындыг: планнаар органнар, министерстволар, будуруулге керлери болгаш түүлгүг организациялары-биле кады ажылчыннарны хөй янзы мергежилдерге өөредир, оларны улус ажыл-агыйынга хувааар, чонну ажыл-агый черлерине хаара тударын, бодунуң хууда ажылын кылып, ооңде олурып турарларны данзылап, оларны ниитиниң будуруулгезинче эвилелээр хемчегларни алыр, ажылчыннарның организастыг чыыдазын болгаш кодээ чонну ажылчын күжү чедиишпес черлерже көжүрер хемчегларни алыр. Ол ышкаш организастыг чыыда-биле колхозтарже, совхозтарже көжүп келген кижилерни оран-суур-биле канчаар хандырып турарын үргүлчү хынаар.

Бо салдынган соруулгалар биетн улус ажыл-агыйының бүгү адырлары-биле ханы харылзаалыг ажылдарын хүлээдип турар. Бистиң республикада будуруучу күштерниң чыл бүрүүе хогжүп сайзырап турары күш-ажыл курлавырын чөп ажыглап тургаш, хамыктың мурнунда оларны улус ажыл-агыйының адырларынга ыяш хуваап тургузарын бистерден негеп турар.

Республикада аар үлегиргүүнүн баштайгылары — «Тыва аг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарның түзүлгези чоруп турар болгай. Оларда бистиң чуртувустун дыка хөй национальдарының төлээлери кээп ажылдап турар. Ооң аңгыда республикада чурттаалга болгаш өске-даа үлетшүр будуруулгенің түдүгжулары чыл бүрүде-ле калбарып турар. Ынчангаш өске областардан болгаш крайлардан ажылчын күжүн бистер моон соңгаар-даа хереглей бээр бис. Республиканың улуг түүлгүлериниң республикалардың, край, облкүүскомнарның эргелелдеринге даскан. Хынаалганы чорудуп турган үеде негелде кылган организацияларның ажылчыннарны чурттаар бажың-биле хандырып шыдаар болган ол организацияга ажылчын күжү илап-ла негеттинип турар болза, чүгле ынчан ол негелдени хандырып болур.

Чонну күш-ажылче хаара түдар соруулга-биле ажылдаарын күзээн кижилерни будуруулге болгаш түүлгүг черлериниче хуваап чорудары-биле Кызыл хоорайда тускай пунктуну тургускан. Будуруулге болгаш түүлгүг организациялары ол пунктуже ай санында чеже хире ажылчын негеттинип турарының дугайында медээлерни берип турар. Бо арга кайы будуруулге черлериниде кандыг мергежилдиг ажылчыннар хереглеттинип турарын үргүлчү түңнеп көөрүнге кончуг эптиг. Ажылга кирип алыксаан кижилер чүгле ол пунктуну таварып эртер болганда, олар ажыл дилеп, будуруулгелер кезип, хөй шакуе эртирбес апаар. Ылаңгыя 8 болгаш 10 класс дооскаш, өске өөредилге черлериниче кирип шыдавайн барган аныяктар ол пунктуга келир ужурлуг. Оларга таарыжыр ажылды ол албан чери сүмелеп болур.

Чамдык хоорайларда болгаш көдээ черлерде ниитиниң ажыктыг ажылынга киржип шыдавайн чоруур кижилер ам-даа бар. Ол талазы-биле бистиң соруулгавыс чүл ёзэрге партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының дузазы-биле ындыг кижилерни тыпкаш, оларны кылып шыдаары ажылдарже чорудары болур. Бо талазы-биле садыг болгаш чонуң амыдырал хандырылга организнары улуг рольду ойнаар ужурлуг. Эртем билиглиг тускай мергежилдиг чамдык хереэжен кижилер чаш уруглуг апаргаш, чүгле бажыңынга олуруптар таварылгалар хөй. Ындыг кижилерге садыг четкилери чартык хүн иштинде дерги садыы кылыр ийикпе, азы чонуң хандырылга органнарының бажыңга кылып болур үүрмек ажылдарын берип болур. Бо талазы-биле тоорагай хемчегларни алыры эргежок чугула.

Бистиң республикавыстың Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем ышкаш районнарының колхозтарында болгаш совхозтарында ажылчын күжү чедиишпейн турар. Чамдык медээлерни ёзугаар көөрге, ол районнарының ажыл-агыйларында 700 ажыг механизаторлар, муң хире дүржүлгелиг малчыннар, түдүгжулар болгаш оскө-даа ажылчын күжү негеттинип турар. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарының колхозтарында болгаш совхозтарында ол хире ажылчын күжүн ол черлерниң ажыл-агыйынга моондак чедирбейн тып ап болурунуң аргазы бар.

Чонну ажыл эйбе-биле көжүрер хемчегларни ап чорударынга күрүне хөй санныг акша-хөрөнгини чарыгдап турар. Көжүп турарларның өг-буле кежигүннериниң шупузунга халас дузаламчыны бээриндеп аңгыда оларның чурттаалга бажыңнарын тударынга болгаш саар янек садып алырынга күрүнеден улуг хуусаалыг чөалини берип турар. Ооң аңгыда чаа черге ажылдарын күзээн өг-бүлелерни хүлээп ап турар колхозтар болгаш совхозтар боттарының күселиг-биле көжүрер ужурлуг.

Ынчангаш доктаамал ажылга ажылчыннар хереглеп турар колхозтар болгаш совхозтар бо талазы-биле айтырыгны чогуур черлерге ойлаанда тургузуп, көжүп келир кижилерге чурттаар оран-сараны баш бүрүнгээр тудуп, белеткээри эргежок чугула. Районнар аразынга ажылчын күжүн сайгарып көжүрер ажыл чамдык колхозтарны болгаш совхозтарны доктаамал ажылчыннар-биле быжыглаар соруулганы салып турар. Ынчангаш көжерин күзээннериниң аразынга арагалаар, прогудаар, ажылдан оспаксыраар кижилерни кинрбези-биле кижи бүргүзүн көдээ Советтер болгаш хөй-ниитиниң өскелдээ организациялары эки хынап тургаш, шилип алыр ужурлуг.

Көдээ чонуң аразында ажыл кылып шыдаар кижилерден ниитиниң бүдүүлгезинге киришпейн, өг ажылы кылып олурарларны хаара тударынга республиканың Тиилелге» болгаш «Сүт-Хөл» совхозтарынга октябрь айда тускай ажылды чоруларын Тыва АССР-ниң Министрлер Човуулели бистиң эргелелге даскан. Ол ажылды чорударынга партия, совет болгаш хөй-ниити организациялары район болгаш көдээ Советтериниң депутаттары бистерге боттуг дузаны көргүзер.

Бо бүгү ажылдарны чорудуп тургаш, коммунистиг ниитилелдиң түдүүнге ажыл кылып шыдаар совет кижи бүргүү бодунуң үлүг-хүүзүн салган турарын чедип алыр соруулгалыг бис.

А. ЮМБУУ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Човуулелиниң күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле эргелелиниң начальныгы.

ЧЕДИИШКИННЕРДЕН ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

Чоокта чаа Чоон-Хемчиктиң башкыларының чөвүлел хуралы болуп эрткен. Анда «50 чыл дургузунда улус ооредилгезин» деп илеткедиг СЭКП райкомунуң секретары эш А. А. Салчак кылган.

БИСТИҢ БАЗЫМЫВЫС

Тыва хөй националдыг Совет күрүнеге каттышкандан соңгаар оон экономиказы болгаш культуразы дүрген хогжээн. Бир эвес 1944-45 ооредилге чылында районга он эге, үш чеди чыл школаларынга ийи муң кире ооренчилер ооренип турган болза, арткан ооредилге чылында чеди ортумак, он дөрт сес чыл, ийи эге школаларга 7044 уруглар ооренип кыптаан. Башкы кадрларның шынар составы база оравчок эскерилген. 1944 чылда районга 50 хире-ле башкы ажылдап турган, оларның хөйүле тускай башкы эртем чок. Ам районуңу башкыларының 80 хире хуузу дээди азы тускай ортумак эртемниг. Ол болза районуңу школаларыоренчилерге бүгү эртемнерниң талазы-биле бызыг биилгини берип шыдаар болгаш коммунистиг ниитилелдиң төлептиг түргүзукчуларын белеткеп шыдаар дээрниинг хереченнир. Школаларның материалдыг баазазы база эжикээн.

БАШКЫ — ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯНЫҢ ХООЧУН ТӨЛЭЭЗИ

Башкы дээрге культураның бир дугаар нептередикчизи. В. И. Ленининиң башкы кижини анаа-ла башкы дивейн, харын улустуң башкызы деп үнелээни халас эвес.

Районда башкыларның ыка хөй чыл келген түдүм-на биилии бедидип, мергежилии байыдып, башкылаашкыниниң аргазын биилиниидыл шын оруунче утпап, тускай мергежилге чедирген.

Партия болгаш чазактың кол сорулгаларының бирээзи — чаа кижини кижилерии дээрзин ында хереженнер чөвүлели өнза чугулалап, бүдүрүлгеге чаа кирген аныяктарның ажылга мергежили, оларның кижизидилгези дээш хүн бүрүнүн кичээнгейин салып, үргүлчү карактап турар.

— Роза Сергеевна удурткан хереженнер чөвүлелиниге четтирдим дээрден үнелиг сөстү тыппас-тыр мен — деп, автомат-телефон станциязының ооренчизи Александр Сороки чугаалап турар. Сашаның байдалы Людадан дээредевес, оолдуң неки аараан өлүп калган, алазының холунга оон ынай 3 дунмалары артканнар. Ынчангаш ажылдаар ужур анаа таварышкан. Кызымак, ажылга чүткүлдүүнден Саша тускай мергежилди чедип ап, амдыызында станцияда техниктеп ажылдап турар.

Чүге амдыызындыл?—деп айтырыгны номчукчулар салып келир чадавас. Чүге дээрге чогуур назы—18 дар четпээннериниң улуг улус-биле бир деиге ажылдарын хөөйлу чоп-шээревейн турар болгай. Ынчангаш назы четпээн аныяктар чогуур шаңдыг шын оруунче утпап, тускай мергежилге чедирген.

Партия болгаш чазактың кол сорулгаларының бирээзи — чаа кижини кижилерии дээрзин ында хереженнер чөвүлели өнза чугулалап, бүдүрүлгеге чаа кирген аныяктарның ажылга мергежили, оларның кижизидилгези дээш хүн бүрүнүн кичээнгейин салып, үргүлчү карактап турар.

— Роза Сергеевна удурткан хереженнер чөвүлелиниге четтирдим дээрден үнелиг сөстү тыппас-тыр мен — деп, автомат-телефон станциязының ооренчизи Александр Сороки чугаалап турар. Сашаның байдалы Людадан дээредевес, оолдуң неки аараан өлүп калган, алазының холунга оон ынай 3 дунмалары артканнар. Ынчангаш ажылдаар ужур анаа таварышкан. Кызымак, ажылга чүткүлдүүнден Саша тускай мергежилди чедип ап, амдыызында станцияда техниктеп ажылдап турар.

Чүге амдыызындыл?—деп айтырыгны номчукчулар салып келир чадавас. Чүге дээрге чогуур назы—18 дар четпээннериниң улуг улус-биле бир деиге ажылдарын хөөйлу чоп-шээревейн турар болгай. Ынчангаш назы четпээн аныяктар чогуур шаңдыг хереженнер ажылдап турар. Кандыг-бир аныяк кижи коллективке ажылдап кирген тавариылгада «биске

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫН 50 ЧЫЛЫНГА

ЛЕНИНГРАД—АМГЫ ШАГНЫҢ ХООРАЙЫ

Ажылчы чоннар депутаттарының Ленинград хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Александр СИЗОВ чугаалап тур

Ленсоветтиң амгы даргазы Александр Сизов — Совет эрге-чагырганың бежен чылының дургузунда ол албан дужаалга он үшкү дарга-дыр. Уруу Мария Лейхтенбергскаяга император 1 Николайның 1844 чылда туттуруп бергени Мария ордузунга ол мени хүлээп алган. Ам ында ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи турар.

Ол орду хоорайның ортузунда. Бистиң чугаалажып олурганывыс Кызыл гостиница дээр, ажылчылар хүлээп алыр өрээлдиң соңгаларындан Адмиралтейство, Исаакиев Дуганы, «Астория» дээр гостиница илден кестүп турар болду. Ленинградты эжелеп алганының соонда Гитлер ол гостиницага шайлаага тургузар деп турган дээр.

А бистер Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда Ленинградта тыптып келген чаа районнарның дугайын чугаалаштывыс.

Хөй каът бажыңнарның кварталдары мурнуу-барыын талада — Автовода болгаш Дачныйда тыптып келген. Ленинградче чүткүүп турган дайзыннарны ара доктаадып, чылча шаап турган кижилериң дугайында тураскаал кылдыр ында топ кудумчуну Маадырларның проспектизи деп адаан. Мурнуу болгаш мурнуу-чөөн талада Купчино болгаш Шемиловка дээр чаа чурттаага районнары кестүп келген. Чурттаарынга кайгамчык тазырымчалыг чурттаага бажыңнары Неваның оң талакы эриинде бедип үнгүлээн. 1916 чылда Петербурттуң «День» дээр солуну ол черлериң дугайында мынча деп бижээн: «Чечектелген будун болурунуң кайгамчык удур аргаларлыг ол черлер анаа-да хоорай кавызы ээн чер болуп чыдып берди. Ында канализация-даа, суг дамчыылгазы-даа, чырыткы-даа, оруктар-даа чок тур».

1917 чылга чедир Петроградтың чурттаага фондузу 15 миллион дөрбелчин метр болуп турган. Амгы Ленинградтың чурттаага шөлү — 31 миллион дөрбелчин метр.

— Чаа төлевилелдер хоорай тудувуң артемининиң болгаш техниказының соолгу чедимишкиннерин барыдаалап турар. Ынчалзажок ленинградчы архитекторлар хоорайның төөгү талазы-биле тургустунуп келген хевирин хевээр арттырып турар.

900 хонук бүзээлээшкинниң дургузунда бомбалаашкыннарның түнелинде 3.174 бажыңнарны өртедип болгаш узуткап чок кылган, а 7.143 бажыңнар үрелген (ол хүннерде гитлерчилер хоорайже ужар-чүүлүн 100 мун ажыг бомбаларын болгаш 150 мун аар снарядтарны октаан). Үрелген бүгү бажыңнарны Ленинградчылар катап тургускан нийилеп азы чаарты тудуп тургускан.

20—25 чыл дургузунда Ленинградтың перспективтиг хогжүдезиниң Кол планын 1966 чылда бадылаан. Хоорайның девискээрин ийи катап улгаттырарын көрген ол планны ам боттандырып турар.

Петроград талазында Чаа суурну шагда-ла тутkан. Приморский болгаш Кировский проспектилерни чаарты тутkан. Крестовский ортулукта 100 мун кижи олурар стадионну кылган.

Ленинградта — 1800 ажыг үлеттүр бүдүрүлгелери бар. Агаар делгемин арыг-силиг болдурары-биле чамдык заводтарны областтың өске районнарынче көжүрерин төлевилээн. Хоорайның шыйыынын иштинге чаа бүдүрүлгелерин тудуу дээрге-де колдуунда амыдырал хандырылгазының комбинаттарын, хөп чуур черлерни, янзы-бүрү ательелерни, дааранылга болгаш трикотаж фабрикаларын, сапык идиктер кылыр механизастаан мастерскээлларны тудары болуп турар.

— Амгы шагның хоорайы дээргеле хамыктың мурнунда чурттаарынга таарымчалыг, санитар байдалдарының эки шынарлыг тургустунгары болур — деп, эш Сизов чугаазын үргүлчүлээн. — Бүрүнгү Петербургка мун-мун хөөлай ыштаалып турган. Чүгле 240 квартираларны суг—азы бүс-биле чылдыып, изидип турган. Ленинградты ам бүрүн газчыткан болгай. Хоорайны газ-биле хандырары чоокку чылдарда дөрт катап өзер. Заводтарны, фабрикаларны, одалга-биле ажылдаар электростанцияларны шуптузун ол одалгаже шилчидер.

Суг дамчыдар чаа станциялар. Хөй телефон четкизи. Барык 1000 ажыг километр трамвай болгаш троллейбус шугумнары. Хоорайга болгаш оон чанынга 500 ажыг автобустар маршруттары. Ол бүгү үүлдер Ленинградты амыдырал-чурттаарынга улам-на эптиг болгаш бедик деп-шилгенин хоорайы кылыптар.

— Бүдүрүлгенин дериглерни сайзырангайжыдып, ону эки организастаап турган, үлетпүр продукциязын бүдүрериң көвүдедир — деп, Сизов чугаалаан.— Ынчаарга ажылчынарның саны шоолуг эвес өзер. Хоорайның чону база-ла шоолуг көвүдевес болгаш чеден чылдарның төнчүзүнге чедир чүтле 400—500 мун кижи немежир. А ол үеним дургузунда чурттаага фондузу ийи катап өзер.

Коллуунда-ла тос-он ийи каът болгаш он алды каът бажыңнарны тудар. Мурнуу-барыын талага, Ульяновканың чаа районунга бедии 24 каът бажыңнар кодурлуп үнер. Мурнуку талага студентилерниң хоорайжыгажын тудар. А соңгу-барыын талага база бирээни тудар.

Ленинградта — 365 көвүрүг бар. Чоокта чаа база бирээни тутkан. Дамчыыр чугаа ёзугаар алырга, 727 чылдар мурнунда швед шериглерин аңаа чылча шапкан Александр Невскийниң ады-биле ол көвүрүгүн адаан. Көвүрүг-биле кожа, солагай талакы эрикке почта-телеграфтың, отельдиң бажыңнарын тудар.

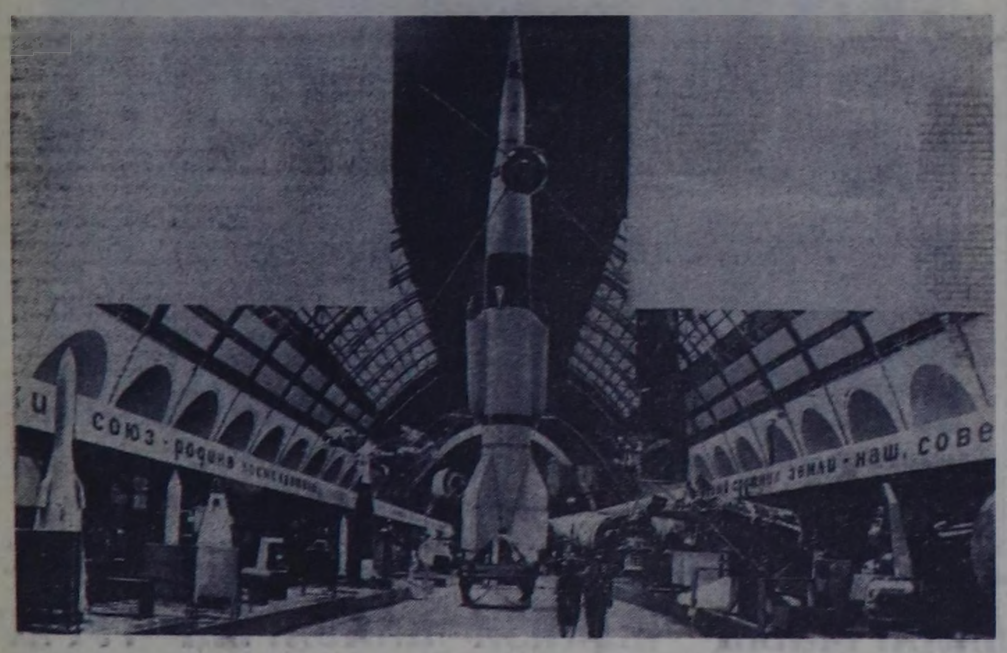
Совет эрге чагырганың алдарлыг 50 чылын уткуурунга ленинградчылар белеткенип турар.

— 1967 чылдың ноябрь 7-де хоорай кандыг шинчи кирген турарыл?

— Кышкы ордуну штурмнап эгелээнин медээлээн төөгүлүг адыышкынны кылган Невада ол черни «Аврора» крейсер ол хүн ээдеп алыр— деп, Сизов чугаалады. Буржуазиянның соолгу төлегинжиин штурмнаарынче революциянның солдаттарының чоруп турганы маршруттар-биле аңгы-аңгы салгалдың кижилери Орду шөлүнге чедип келир. Атакаже көдүрлүп үнер деп революсчу солдаттарның болгаш матростарның отрядтарына медээ кылдыр Петропавловск шивээзинин кырынга от кыва берген шак ол төөгүлүг шакта крепостной ханага бежен факелдер кыва бээр. Невага корабльдер чыскаалыптар.

Бүгү-ле театрларга болгаш культура ордуларынга, клубтарга, шөлдерге ленинградчылар болгаш хоорайның хөй санныг аалчылары янзы-бүрү концерттерни, оюнарны көөр. Он-он мун кижи киржир байырладыын ол улуг концертинин «Октябрьның сылдыстары» деп адаар.

Борис СЛУЦКИЙ,
(ПМА).

Ада-чурт космонавтиказының төрүттүнүп, хөгжүп, тургустунганынга бараан болдурган чаа делгиирни Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде «Космос» дээр павильонда ажыктаан. Космос ракеталарын, «Луна», «Космос», «Венера», «Восток» хевирниң аппараттарын, октаргайга совет космонавтарның үжудуушкуннарынга тураскаатkан материалдарны, чоок болгаш талыгыр ырак космостуң шинчилелиниң дугайында документилерни ында делгээн.

ЧУРУКТА: «Космос» павильонуң даштыкы хевири.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАШТЫКЫДА

Ханой кажан-даа белен

ХАНОЙ. (СЭТА). Август 29-та америк разведка самолёттар Ханойнуң агаарынга талыгыр бедикке кестүп ээп тургулаан. Агаар дувурээзиниң кыска үеде каш удаа чарыаан.

Найысылаалда чурттакчыларның айыыл чон болурун хамдырар талазыбиле бүгү-ле хемчегларни ап турар. Хүлээп аяган шимтпирни ёзугаар хамааты чонну көжүрүп үндүрери үргүлчүлевишаан. Улусчу эрге-чагырганың органнары бирги эзлчегде уруглар дугайында сагыш салыышкынны салып турар. Хоорайда артkан кижилер дайзынның ужар чүүлүнүң хайдаашкынындан найысылаалды камгалаарынга бүрүн шимтпирлиг.

ХАНОЙ. Мында дайын байдалынга үшкү, чаа өөредилге чылы эгелээн.

Чурутта: шиола кичээлдеримде.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

САН 2.230 ЧЕТКЕН

ХАНОЙ. (СЭТА). Найысылаалдың агаардан халдаашкынга удур камгалалының дайынчылары 2 америк самолёттуң дүжүр аткан.

Тодаратkынган медээлер-биле алырга, август 24, 25, 26-да ВДР-ниң девискээринче америк ужар чүүлдүң халдаашкынының үезинде Буанг-бинь, Нгван можуларның болгаш Виньлинь районнуң агаарынга база 3 америк самолёттуң дүжүр аткан болган.

Вьетнам информас агентилелдиң дыннатканы-биле алырга, ВДР-ниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның нийти саны 2.230 четкен.

Хартумда чөвүлел хурал

ХАРТУМ. (СЭТА). Август 29-та араб күрүнелериниң баштыннарының чөвүлел хуралы бодунуң ажылын Суданның найысылаалы Хартумда эгелээн.

Даштыкы херектер министрлериниң август 26—27-де Хартумга артkан конференциязының белеткээн айтырыгларын, а ол ышкаш араб күрүнелериниң экономика, нефть болгаш сең министрлериниң багдад конференциязының үүлелерин чөвүлел хуралдың үш чурумунга киирген.

МЕН агентилелдиң дыннатканы-биле алырга, Судан Республиканың Дээди күрүне чөвүлелиниң даргазы Немаия эль-Аахари чөвүлел хуралды ажыткан.

Хөлезиленикчилерже халдаашкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Конгонуң национал армиязы Букавуну хоорайның (Конгонуң чөөн талазында) чоогунда болгаш бодунда ак кештиг хөлезиленикчилерниң болгаш шаандагы катанга жандарминарның туружунче халдаашкын кылган.

Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Букавудан дыннатканы-биле алырга, конго шериглериниң чер кырынга дайын чорудулгаларын «Т-28» дээр самолёттар агаардан деткип турар. Ак кештиг хөлезиленикчилериниң тудуп алганы самолёт ужудар болгаш хонар шөлүн ужар чүүл ракеталар-биле база боозаан.

Аңаа тулчуушкуннар август 27-де хүнүң ийиги чартында эгелээн болгаш понедельникке чедир соксаал чокка үргүлчүлеп келген.

Англи чазакты эде организастаан

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи премьер-министр Гарольд Вильсон чазакты үнделиин-биле эде организастаан болгаш чурттуң экономиказын удуртуру бодунуң хөлүнга алган. Парлалга бо эде организастаашкынны ажыл чокталыр чоруктуң көвүдевесиниң база чазакты таварижи турары экономика талазы-биле үргүлчүлээн бергелериниң шыңгыы айтырыын шимтпирлээрин дилеп тывар дээр Вильсоннуң чүткүүл кылдыр үнелеп көрүп турар.

Вильсон экономика министриниң албан-дужаалын шуут күүсетпесседаа болза, экономика херектериниң нийти удуртулгазын боттандырар. Нийти рынокка Англияның каттыжарынга удурланып турары-биле сураглаан Дуглас Джейви садыг министриниң албан-дужаалындан Вильсоннуң дужүргенин хайгааракчылар элдепсинип турар. Ол хатгыначан болгулеге Англияның киреин күзеп турар Антони Кросландин садыг министриниг томуйлаан.

Бирги күрүне секретары болгаш экономика министри Майкл Стюарт чазактың кежигүүнге артар, ынчалза-даа ону экономика министриниң албанындан талаан, оон оралакчызы Питер Мор экономика министри болган.

Нациялариның дем каттыштырылгазының херектериниң талазы-биле министр Герберт Боуденин дужүргеп. Герберт Боуден Родезияда Смиттиң расисчи өзү-чурумунга хамаарыштыр политиказының дугайында санал-оналдарга Вильсон-биле таарышпас турганы билдингир болгай. Даштыкы херектер талазы-биле күрүне министри турган Джордж Томсонну Герберт Боуденин орнунга томуйлаан.

Вильсон чазакка өске-даа чамдык эде организастаашкынны база чоруткан.

Дерзии ёзу-чурумнарга удур демиселче кыйгырыг

ПАРИЖ. (СЭТА). Гаитиниң Улусчу чаңгыс аай партиязы чуртче америк халдаашкынынын болдунз берип болурунга удур серемчилелдиг турар деп чонну кыйгырган дээрзин ЮФИ агентилел дыннаткан. Партиязың «Улустуң үнү» деп парлалга органы диктатор Дювальениң кеминиг үүлгедиглерин сойгалап турар Политбюроның тускай медеглелин парлап үндүрген. Ол диктаторның дужаалын ёзугаар сөөлгү хүннерде 190 офицерлерни болгаш хамаатыг кижилерни аазып өлүрген. «Диктатор Дювальениң буурап дүжери эгелээн ёзу-чурумунуң кризизин» Гаитиде экономиктиг болгаш политиктиг байдал көргүзүп турар дээрзин Политбюро демдеглээн. Тургустуунуң келген байдала «АКШ президент-диктаторнуң арлы берип болурулаан болгаш улустуң энергиязының чаза төвишкининдеп коргуп турар, а мындыг таварылга Доминикан Республикага болган» деп, ол медеглелде чугаалап турар.

Чуртка революстуг шимчээшкинни эгелээр, хоорайларга партиязан отрядтарын болгаш чеңсехтиг күштерни организастаар, улустуң чаңгыс аай чоруктуң армиязын тургузар деп Политбюро Гаитиниң чонун кыйгырып турар.

Буруу шапкан

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Маадырлыг Вьетнамның демиселин детиксн найысылаалдың ажылчы чоннарының массалыг митингизи Улан-Баторнуң пөс-тавлы комбинадынга болган.

«Вьетнамда америк империалистерниң арбатанзыг үүлгедиишкиннерин маадырлыг вьетнам улустуң угаан-бодалын кажап-даа ундарадыын шыдавас. Мөөлдүң ажылчы чоннары бистер вьетнам аны, угба-дуңмаларны изин-биле детиксн турар бис» деп, комбинаттың хөрээжен ажылчызын Б. Тумэр чугаалаан.

Вьетнам-моол найырал пинтилелиниң төлээлериниң баштыны Хо Нгок Тхуның чугаазын дыңнаттыг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Америк империалистерге удур вьетнам улустуң чөптүг демиселинге ады-дуңма дузаламчызы болгаш детикмеен дээш МАР-ның улузунга болгаш чазаалга изиг өөрүп четтиринишкинин ол илергейлээн.

Маадырлыг Вьетнамны детиксн митингилер Мөөлдүң хоорайларында болгаш аймактарында эртип турар.

Дувуредипкен

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокта чаа АКШ-тың хоорайларынга негрлериниң боттарының эргелерин болгаш эрге-ажыктарын камгалаары-биле тура халыышкыннары америк эрге-чагырганы дувуреткен. Ам олар негр расының «корум-чурум чок чоруктарын» базарының шериг хемчегларин далаш-биле ажылдап кылып турарлар.

ЮПИ агентилелдиң дыннатканыбиле алырга, ам национал гвардияның солдаттары «үймээнчилерге» удур демисежир талазы-биле тускай өөредилгени эртип турар.

Национал гвардияның 40 транспорт самолёттарын дайынчы белеп байдалга тургускаанын ЮПИ агентилел Вашингтондан дыннаткан. Ол самолёттарның сорулгазы болза, чаа «корум-чурум чок чоруктуң» таварылгалары болганда, шериглерни олче дораан чедирери болур.

Кыдатта болуушкуннар

Лю Шао-цигe база Мао Цзэ-дуниың политиказынга чөпшээрешпезинге сезиглеткен өске-даа ажылдакчыларга удур угландырган чыскаалдар болгаш митингилер Пекинде барык соксаал чокка болуп турар. Тыңаньмэнь шөл, улус төлээлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының бажыңы, наймыслалдың стадионну болгаш өске-даа черлер хунвэйбиннериниң болгаш цзаофаньчыларның массалыг мооңнежир черлерн болуу берген.

Ам хоорайның бажыңнар ханаларында болгаш херимнерде чыпшырган бижимелдериниң кол темазы болза, күрүне, партия болгаш шеригниң көскү ажылдакчылары Лю Шао-ци, Дэн Сяо-цин, Тао Чжу, Пэн Чжэнь, Пэн Дэ-хуай, Ло Жуй-цин, Хэ Лун, Сяо Хуа оларга удур «демисел» болуп артары үргүлчүлеп туражок, хунвэйбиннериниң болгаш цзаофаньчыларның чарлалдарынга чаа-чаа аттар хүн бүрүде көстүп келп турар. Ам КУР-нуң Машина тудуушкунунуң дөртkү министерствозунуң министри Ван Чжэнге удур халдаашкын эгелээн. Хунвэйбиннер ону «дүжүп берген» дээш буруудадып, аңаа удур «өлүмүнүг аажылаашкынны» үүлгедирин иеген турар. Машина тудуушкунунуң чедиги министерствозунуң удуртукчузу база ындыг халдаашкынга таварышкан.

Сөөлгү үеде хөй лозунгларны Пекинниң «революстуг комитединдээр чүвезининң доктаамал кежигүнү Дин Го-юйга удур углаидыргай. Хунвэйбиннер болгаш цзаофаньчылар ол комитеттиң өске-даа ойлук чок кежигүннери-биле кады оон адын кандыгдаа янзы-биле бужартадып турар.

Мао Цзэ-дуниың болүүнүн талалакчылары биле оон удурланыкчыларының аразында демиселдиң үргүлчүлеп турар дугайында дыңнадыглар можулардан кээп турар. Чоокта чаа «Дачжун жибао» солун (Шаньдун можуда үүп турар) Шаньдун «революстуг комитеттиң» шимтпирин парлап үндүрген. «Күштү ажыглаар демиселди» соксадыр деп кыйгырыгларны ол шимтпирде бижээн болган. Можуда эрге-чагырга дугайында «чидиг болган кадыгдошкун демиселди» ол шимтпирде демдеглеп турар. «Партияда эрге-чагырганы эжелеп алгаш, капиталистиг орук-биле бар чоруур эң удуг дужаалдыг кижи (КУР-нуң даргазы Лю Шао-цини кыдат парлалгада мынчаар адап турар), Шаньдун можуда оон агентилери «консерваттиг күштерни» углап башкарып база деткип, маоцзэдунчуларга «удур калчаалыг соогуну» таварыштырып турар деп, шимтпирниң авторлары чүлчураан. Шимтпирниң тускай бөлүүнде чугаалап турары болза, «чамдык черлерде болгаш организацияларда» күштү ажыглаар демисел «эт-хөреңгини өртедир, үптээр, хавырар болгаш эжелеп алырының» соксавайн турары ышкаш база-ла мынчага чедир соксаваан. Демиселдиң ындыг хевири «Мао дарганың чугула айтышкынынга» чөрүшкек болуп, ол айтышкынга удурланыышкынны илергейлеп турар дээрзин шимтпирде чүлчураан. «Демиселдиң чидиг хылыжы армияга удур угландырбас» дээр кыйгырыгны шимтпирде бижээн.

Чоокта чаа «Ляонин жибао» солун Ван Хэ-шоуга удур халдаашкынны мурнуку үүлүнге бижээн. Ван Хэшоу Аньшань хоорайның (Соңгу-Чөөн кыдат) партия комитединиң чылча шаварынга чедир оон бирги секретары турган. Ол оон-биле кады Аньшань металлургия комбинадының парткомунуң база секретары турган. Солун Ван Хэ-шоуну «кедергей оскерликчи», «ревизионист» деп адап, «Мао дарганың шугумунга» удур, армияга удур хөделген, хооркомнуң өске-даа удуртукчуларын бодунуң талазынче тыртып алгаш, «массаларга удур демиселче массаларны күткээн», «революстуг цзаофаньчыларны чылча шаап турган» дээш, ону буруудадып турар.

Даштыкы корреспондентилериниң Кыдаттан чоруткан дыңнадыгларындаң ап көөрге, Пекинде чыпшырган дапзы баода чугаалап турары болза, Мурнуу-Барыын Кыдатта «кол шериг начальнигэ» Чжан Го-хуа «культура революциязының дайзыннарынга» «чушкууладып алгаш». Чурттуң мурнуу-барыын делгем можузу — Сычуаньда «культура революциязынга» таарымнас кижилерге удур демисел-биле холбаштыр Чжан Го-хуаның адын даштыкы корреспондентилер үргүлчү айтып турган. Моон мурнунда Тибет шериг округунуң командылакчызы турган Чжан Го-хуаны бо чылдың майда Сычуаньда шериглерниң командылакчызынга болгаш ол можуга маоцзэдунчуларның эрге-чагырганың чаа органы — «революстуг комитеттиң» тургузар ужурлуг комитеттиң баштыңынга томуйлаан турган.

(СЭТА).

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Сентябрь — күстүң айы

Агаар

Бо чылдың сентябрьда каан хүннериниң саны хөй болур. Ындыг болза-даа Сибирьниң соңгу талазынга температура ортумаа-биле 1 градус соок, 2 градус чылыг болгаш чаъс болур, колдуунда хар чаар, ынчаарга Казахстанның мурнуу талазынга. Ортавкы Азияга болгаш Закавказьеге булут чок, аяс хүннер хөй, 25—30 градус изиг, а Кара далайның эриинге чылыг болгаш булут чок хүнер болур.

ССРЭ-ниң Европа девискээринге айның эгезинде чаныык-биле капсырлашкан чылыг чаашкын, а оон дараазында чаашкын соксаар болгаш сериндээр: дүне 5—10, хүндүс 10—15 градус чылыг. Температура ортумаа-биле хемчээлинге чоок болур. Чылыг биле соокшуун үргүлчү солуп, жары чамдык черлерге чаныык-биле капсырлашкан чайын-биле холбашкан. Ушкү он хонукта соңгу талага өл хар чаар магат чок.

Кавказтың Кара далай эриинге колдуунда ушкү он хонукта кыска чаныыктар болур, ындыг болза-даа бүгү айның дургузунда чылыг үргүлчүлээр, өй-өйде хүндүс 25—28 градус, а дүне 15—18 градус изиг болур. Крымның мурнуу эриинге Сочи болгаш Сухумиге бодаарга, чаашкын чагбас, ынчалза-даа сериндээр.

Ортавкы Азияга дыка чылыг — хүндүс 22—27, а чамдык черлерге 30—35 градус изиг. Чаашкын ховар болур. Туркменияга болгаш Таджикистанга чаныктаар.

Казахстанның мурнуу чүгүнге болгаш мурнуу-барымын талазынга база чаашкын чагбас болгаш изиг болур. Чүгле 9—14-те болгаш ушкү он хонукта кыска чаашкын болгулаар болгаш хат дыызыыр. Соңгу талага айның хөй кезиинде агаар турум эвес болур, ушкү он хонукта хар чаар чадап чок.

Барымын Сибирьге соңгу талага колдуунда булуттап капсылап, чаашкын, өл хар чаар. Айның ийиги чартында температура кудулаар болгаш дүне 1—8 градус соок болур. Мурнуу талага агаарның байдалы үргүлчү өскерлип, булуттаар болгаш каан болур. Ийиги он хонуктың төнчүзүнде чылыг—хүндүс 16—21 градус чедер.

Чөөн Сибирьге бирги болгаш ушкү он хонуктарның ортан үезинде чаашкынныг булуттар, колдуунда хар чаар. Ушкү он хонуктуң ортан үезинде соок болур (дүне 1—6 градус).

Ыракку Чөөн чүкке үргүлчү чаашкынныг болгаш туманныг булуттар колдаар. Айның төнчүзүнде өл хар дүжер. Ушкү он хонукта сериндеп эгелээр: дүне 2—7 градус соок. Чукотканга, Приморьеге, Сахалинге болгаш Камчатканга хат күштелир болгаш секундада дүргеви 15—20, а чамдык черлерге 25 метр чедер.

Л. БОРИСОВА.
Гидрометеоцентриниң улуг эртем ажылдакчызы.
(ПМА).

СОЛАНИН — КАРТОФЕЛЬ ХОРАНЫ

Соланин — органиктиг будумел алкагоид, ол бодунда гемолитиктиг бог-шынарларлыг, ханче сиңникпишаан, эът-кештиң кызыгарын болдурбайн, хан четпеттээр аарлыны өскүдүп болур хоран будумел-дир, ол хоран бодунуң салдары-биле ижин-шөйүндүкүң иштинки карттарын бакырадыр. Соланин-биле хораккаткан таварылгада ижин-шөйүндү база кереи системазы дарырыр: кусгурар, куду олуртур, баш аарлыр, маза-бот шаглыраар, карушту болгаш чугаанын органнары бакырааар база оон-даа өске.

Соланин хөй кезиинде-ле дазылында чемиштиг нога үнүштерде, кат-чимиште, картофельде кол напте-рээн. Быжыкан картофельде турар ээлээ соланинде хора чок. Чаа өөп боттаткан (чаш) картофельде хоран будумел (глюкавита) — соланин хөй. Улуг картофельге бодаарга, түрмек картофельде соланин база хөй болур. Соланин быжыкан картофельдиң картында турар болгаш кажан картофельди аштап турда, оон хөй кезии арлы баар.

Арыглаттынган картофельди хайындырып турда, ында соланинниң хөй кезии суугже шилчиир. Картофельди карты биле хайындырарга соланин суугже шилчиибейн баар. Карты-биле хайындырган картофельдиң элээн ажызымаар, алдан чок болурун ол чорун херечилеп турар.

Картофельдиң четчип быжыкаын биле алырда, оон чемиш дазылынның ийи чарлы бергенин барындаалаар.

Картофельдиң быштаан чемижин ажыглаавышаан, кижи бодунуң организминге улуг хораны чедирип болур.

Чүгле четчип быжыкан картофельди чемге ажыглаар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫНЫ.

Кино

АВГУСТ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайгамчыктыг Василиса» 10 шакта. «Каджана»—12, 2 шактарда. «Белый процесс» 4, 5.55 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кайгамчыктыг Василиса» 3 шакта. «Ярость» 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА»: «Жажда» 7 шакта. «Зося» 9 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: «Орленок» 11.30, 1.30 шактарда. «Чүге ыыттавайн тур сен» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дыка улуг оол» 1, 3, 7, 9 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныыдал кылдызының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, көзээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көзээ корреспондентилер база совет тургузут болгаш аныыдал кылдыстеринин 21-27, иштики информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды ка тап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелеяннын типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—02301.